

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

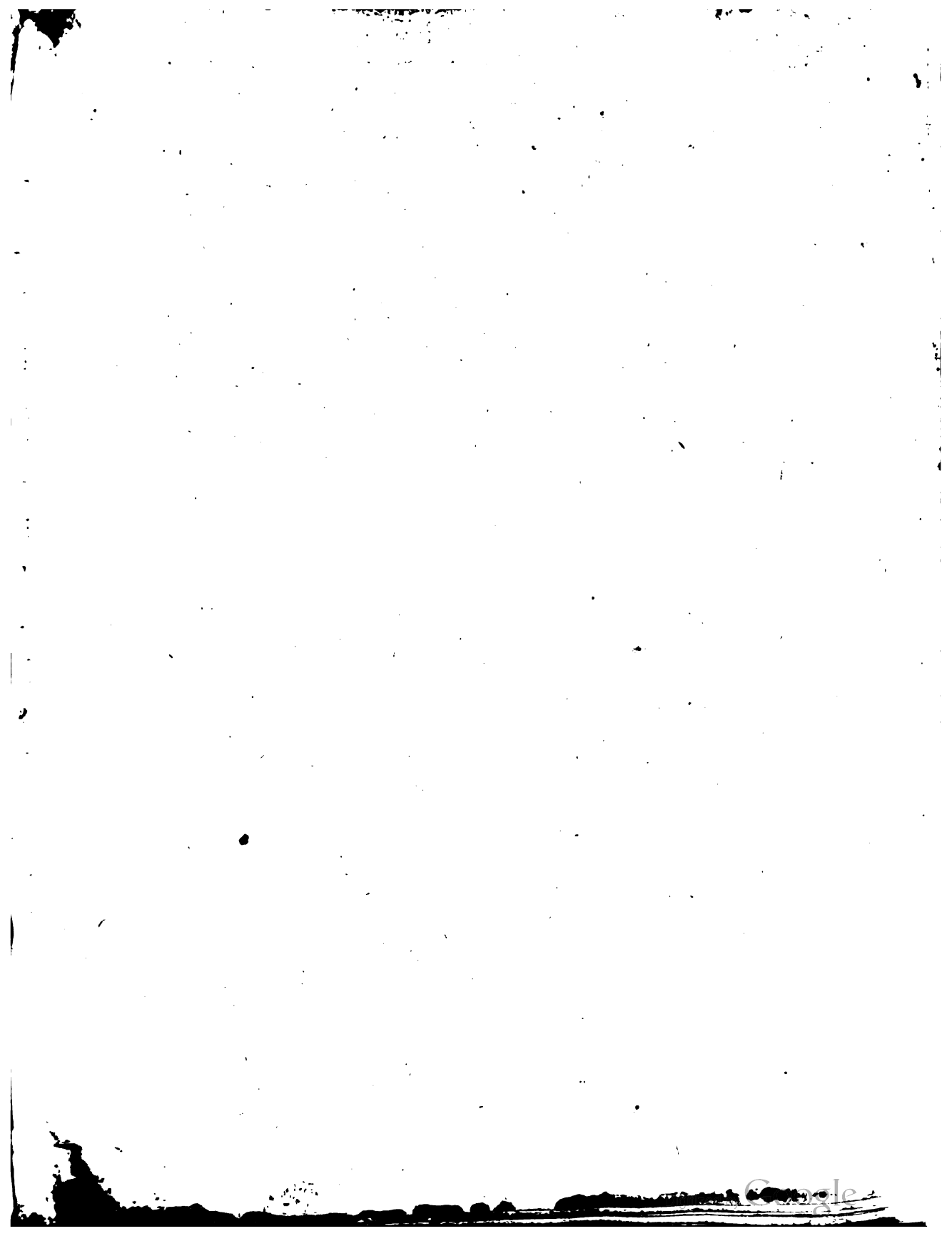
DE 253

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

900000115443

VACATIONES 04 AUTUMNALES

SIVE DE PERFECTA ORATORIS ACTIONE ET PRONVNCIATIONE LIBRI III.

*In quibus è scriptorum elegantium monumentis, gestuum & vocum
rationes non indocta copia & varietate explicantur,
& vitia in agendo notantur.*

Opus omnibus eloquentiæ studiosis, & qui vel sacro, vel profano
in loco publicè dicunt, vtilissimum.

Auctore LVDOVICO CRESOLLO Armorico, è Societate IESV.

LVTETIÆ PARISIORVM,
EX OFFICINA NIVELLIANA.
Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY, via Iacobæa,
sub Ciconiis.

M. DC. XX.

*Cum Privilegiis sacra Casarea Maiestatis, & Christianissimi
Francorum Regis.*

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI
HENRICO BORBONIO
EPISCOPO
METENSI.

*Q*UOD opus à me elaboratum est nobilissima & honestissima iuuentuti, nolui prius in communem venire lucem, quàm Principi iuuentutis offerretur, PRINCEPS ILLVSTRIS-
SIME. De gestu Oratoris agitur, deque pronuntiatione ad persuadendum accommodata: quæ quantum in dicendo valeant, tum clarissimi olim viri dixerunt, tum vsus & quotidiana docet experientia. Res omnino plus momenti habet, quàm hominum vulgus existimet: quòd non scholis & theatris modò Musarum definiatur, verùm etiam ad Tempia, Fora, Curiam latè pertineat, vbi admirabilia fieri quotidie multa videmus ab iis, qui in cursu humanitatis, vtiliùmque studiorum, probè instructi ad agendum, informatique fuerunt. Sane in Gallia maiores nostri imitati veterum sapientiam, in educanda erudiendâque iuuentute nil fere prius & antiquius habuerunt; & in fundandis domiciliis literarum atque Academiis, in hoc videntur magnam partem cura sua diligentiaque posuisse, vt qui ad spem summa dignitatis alebantur,

motus haberent compositos & decoros, qui animum ingenuum significarent, & eloquentiam ipsam ornarent. Alcuinus Caroli Magni doctor, & fundator Parisiensis Academia princeps, hanc choro iuuentutis elegantiam commendare solitus fuit, atque adeo consilium illud sapiens monumentis suis prodidit. Hos enim versiculos memini, PRINCEPS ILLUSTRISIME, fuisse ab illo scriptos, relictosque posteritati,

Disce tuas iuuenis ut agat facundia causas,

Ut sis defensor, cura, salutisque tuis.

Disce precor iuuenis MOTVS morisque VENUSTOS

Laudetur toto ut nomen in orbe tuum.

Rectè laudem iis pollicetur, qui ad facundiam motus venustos, & compositam actionem morisque adiunxerint, quod ij soli bonam omnium gratiam mereantur, & in dicendo triumphent; cum rudes, & in agendo vasti, & decori minus scientes, repudientur. Hoc igitur tantum bonum adolescentie, ornatumque necessarium illustrare volui, tibi que PRINCEPS ILLUSTRISIME libens volens merito dedicare. Neque opus me fuisset hunc honestissimum laborem suscipere, si Academica omnis iuuentus eloquentie studiosa conuicere in te oculos potuisset, in quo videret viam & spirantem Suadelam, quae monitiones omnes meas facile exuperet, qui ita dicis, ut doctus à Molone M. Tullij praeceptore, aut potius Gratiarum omnium manu factus videaris. Nam ad praestantem eximiamque naturam, cura etiam industriaque accessit, & quotidianus studiorum labor, quem nobilissimi adolescentes, qui in eodem curriculo sunt laudis & gloria, mirari facilius possint quam imitari. Itaque non dubitem de te dicere, quod de B. Cypriano sanctis-

simus ornatissimisque Gregorius Nazianzenus, quem vocavit τῆς φύσεως ἀγαλμα elaboratum naturæ opus, cui ad cumulatum perfectionem nihil magnoperè deesset. Vidi nuper te in schola eloquentiæ Collegij nostri Claramontani in conuentu doctorum hominum, & complurium adolescentium explicantem Aenigma, ea dictionis elegantia, & suauitate eruditæ pronuntiationis, vt omnes te suspicerent, & incredibili animi lætitia perfunderentur: & tantum non ea dicerent, quæ Vates ab Italia eximium in orando principem laudans canebat.

Atque hæc est dicas facundia Principe digna,
Eloquio tantum nobilitatis inest.

Mihi verò singulari animi voluptate gaudioque delibato veniebat in mentem Ausonij hominis docti regium adolescentem Gratianum ab eloquentia & pronuntiatione commendantis, Non enim, inquit, Sulpitius acrior in concionibus, nec maioris Gracchi commendabilior modestia fuit, nec patris tui grauior autoritas. Qui tenor vocis quum incitata pronuncias? quæ inflexio, quum remissa? quæ temperatio, quum vtraque dispensas? Quis Oratorum læta iucundius, facunda cultius, pugnancia densius, densata glomeratius, aut dixit, aut quod est liberum, cogitauit? Tum admiratione obstupefactus beatas fore tuas Metas aiebam, quibus ista eloquentia & perfectio excoleretur: sed profectò idem ipse mecum statuebam, nullas tue virtuti metas futuras, quo minus longè positas regiones illustrare queat. Nam si iam ex hoc tempore in capiendis disciplinis tantum excellis, quantum olim te futurum putemus, cum & ætas, & grauiorum studiorum maturitas, cumulûsque accesserit? Sed à pudore tuo admonitus nolo ingredi in hunc sermonem,

*in quo nullus reperiri exitus possit. Si lubet ad has nostras
Vacationes oculos adiicere, & cum eruditissimis adolescen-
tibus, qui à nobis velut in theatrum inducuntur, iucundè ru-
sticari, bibliothecam inuenies stylo fabricatam, in qua de ge-
stu Oratoris disseritur, tum etiam hortum amœnissimum
eodem pollice cultum & extructum, in quo de voce & pro-
nunciatione copiosè disputatur. Ibi tuam in agendo venusta-
tem & elegantiam expressam videbis & commendatam.
Sed ne te morer teneámque diutius, oro te quæsoque PRIN-
CEPS ILLVSTRISIME, vt hanc operis dedicatio-
nem, & obseruantia erga te mea monumentum, ea qua soles
benignitate admittas.*

Illustrissimæ A. T.

Deditissimus

LVDVICVS CRESOLLIVS.
Societatis IESV.

TOTIVS OPERIS FACIES,
ATQVE PARTITIO,

AD LECTOREM.

DISSERTATIONEM hic damus, Lector, iuuenilem potius, quàm vt multis videbitur seriam & speciosam, atque doctis hominibus necessariam, quæ acüere tamen iuuentutem meo iudicio possit, & ad decorum vel quærendum studiosius, vel tenendum excitare. Tres sunt nobis lecti ad differendum, Rhetor, Philosophus, & Iurisperitus: adolescentes illi quidem, neque artium illarum doctores, sed quos prope suo in genere perfectos, & deschola politos quæas agnoscere. Natus omnium minimus, quem nominamus IUVENTIVM, rationes profert ætati suæ congruentes & ingenioso Rhetori: alter nomine VICTOR, vt Philosophus, sic maiorem quandam maturitatem intelligentiamque declarat. Tertius HONORATIVS perfectis studiis cum in bibliothecam se abdidisset, vt in plurimum scriptorum Commentariis volutatus loquitur. In extremo libro quarta etiam persona inducitur vnus Theologi in concionando exercitati, & ingenio haud minima eruditione limato, qui non modò præceptorum cognitione, verùm etiam vsu præditus, de Voce & Pronunciatione disputet, & subornatum atque necessariis rebus instructum Oratorem in pulpitem manu ducat: nominamus illum THEODORVM.

Et prima quidem animi nostri cura & meditatio in Actionem & Pronunciationem intendebatur: sed ad rerum exilium disputationem condiendam, non sat forte per se gratam & iucundam, vt in Dia!ogis fieri amat, quædam adiunguntur. Res fingitur Vacationum tempore fieri, igitur imprimis Va-

cationes ipsæ totius antiquitatis testimonio sanciantur. Rusticantur ipsi adolescentes, de ipsa rusticatione quæsitum, num iuare animum queat, & an aëris cœlique varietas ingeniorum varietatem possit efficere. Inuisunt Bibliothecam, itaque nobilis Musei ornamenta quædam explicantur: & è grandi speculo, in Bibliotheca posito ad poliendam actionem, petitur occasio principis Disputationis. Atque in iis velut in fabula Episodiis, primus Liber qui Παιδαγωγικὴν est consumitur. Alia quædam attextuntur forte non penitus aliena, vel ab ipsa re & disputatione, vel saltem ab eloquentia, quæ subinde ἐν παρόδῳ illustratur. Cura fuit non tam à nobis monita expromere, quàm super iis rebus exquirere antiquorum sapientiam, quorum gemmis opus hoc tessellatum fecimus, & laboriose vermiculatum. Quidam forte inculcata nimium testimonia ad eandem rem illustrandam illuminandamque reprehendent: alij non æquo animo accipient ea diuerticula, quæ ad nonnullam delectationem ipsa varietate efficiendam aucupati sumus: erunt & qui centones malè fartos & conciliatos nominabunt. Ego vero si quis de hac tota re meliora in medium attulerit, næ lubens feram hæc refelli penitus & repudiari. Neque tamen stylum & dictionem omni ex parte negleximus, quæ vt in tanta frequentium testimoniorum appositione, tum Græcorum, tum Latinorum, copiosa esse non potuit, & æquabilem tenere cursum elegantia & suauitatis, sic non plane inornata esse debuit. Sed hæc quidem hic satis, ne quod opus excusare debui-
mus, iam commendare velle videamur.

DE

DE
ACTIONIS ORATORIAE
 NECESSITATE ATQVE
 PRÆSTANTIA
 SCHOLASTICA PRÆLVSIO.

NON NVLLI forte in animum suum induxerint, inanem omnem & minimè necessariam de Oratoris Actione futuram disputationem, quod nihil à Græcis eloquentiæ doctõribus, à Latinis pauca de illa scripta videant, cùm tamen excellenti homines ingenio, monitis suis omne dicendi artificium illustrarint. Ego imprimis multas causas adferre possum, cur ab illis antiquitatis luminibus, hæc una pars nobilissima scientia, non neglecta, sed præterita & omissa videatur. Nam Græci quidem in ea regione nati, quæ propter aëris tenuitatem, non tam fruges terraque fœtus generaret, quàm ingenia vi nature polita: iam inde à teneris unguiculis habebant & animi corporisque motus, ad cogitationes & reconditos sensus incredibili facilitate explicandos: quo fiebat, ut præceptis sapientum ad agendum & pronuntiandum minimè indigerent. Eam promptæ facilisque nature volubilitatem, ad omnia sese mirificè accommodantis, Poëta magni suis carminibus adumbrant. Sic enim Iu-
 uenalis de Græcis.

Iuuenal.
 Sat. 3.

Ingenium velox, audacia perditæ, sermo
 Promptus, & Isæo torrentior: ede quid illum
 Esse putes? quemuis hominem secum attulit ad nos:
 Grammaticus, Rhetor, Geometres, pictor, aliptes,

PRÆLUSIO.

Augur, schoenobates, medicus, magus, omnia nouit.
Græculus esuriens in cœlum iusseris, ibit.

Vbi omnino eleganter & ingeniose. Græculum ait esse quemuis hominem, quod effingat omnes & exprimat, quod se ad omnium mores & voluntatem accommodet, quod sit natus ad assentationem. Et de gestu paulò etiam post disertius, ait totam nationem esse comœdam, quod in Scena & theatro, & moribus graphicè assimilandis imitandisque affectionibus, pares haberent ex aliis nationibus paucos, superiorem neminem. Et ut fuerunt studio mirabili ad omne genus eruditionis atque doctrina, cum ad eloquentiam animum suum appulissent, dici vix potest, quantum ipsius natura vi atque ductu in agendo excellerent. Quæ fortè causa fuit, cur doctissimus Aristoteles τὸ ἑτοιματικὸν dixerit esse τῆς φούρας, & quemlibet sine ullius doctoris institutione, ad efficiendos motus per se satis eruditum, & ab ingenio compositum videri. Romani verò non à Mineruæ conopeo, sed à Martio tabernaculo prodeuntes ad dicendum, cum non essent ingenio tam præcipiti, & limato, commodum esse putarunt & necessarium, præceptionibus imbuerè adolescentiam ad motuum conformationem, ne quando in gestu ad aliquam prauitatem ineptiasque deslecterent. Itaque iam inde ab antiquissimis temporibus, commentarij multi prodire in lucem, diligentissimè elucubrati insignium hominum labore atque studio, qui polienda Rhetorum copia artificioque excolendo ab imperio orbis terra magnam gratiam inierunt. Atque utinam doctissima illa monumenta ad nos omnia peruenissent, essent opinor hac tempestate paratiores multi, ut publicè sine corona offensione dicerent. Egregium enim de Actione volumen Plinius elegantia Doctor scripserat, qua de re quoque libellum emisit in lucem Nigidius pari venustate: multa graui-ter copioseque præcipit M. Tullius iis in libris, qui scripti sunt de artificio dicendi: eandem oratorij muneris partem illuminauit auctor ad Herennium: aliquid docuit Plinius Secundus Orator summus: sed Fabius Quintilianus longe vberius. Qui testimonio sua declarant, nullum esse putandum Oratorem perfectum, & suis numeris absolutum, qui non ea veluti oracula de pronuntiando perceperit.

Et illi quidem consuluisse posteris, hoc est nobis, potius mihi videntur, quàm sui temporis eloquentia cupidos suo consilio &

Arist. l. 3.
Rhet.

necessariis præceptis imbuere voluisse. Tot enim adiuventis circumfluebant ad Oratorum copiosè loquentem sapientiam comparandam, ut si illi magni viri soluissent, possent tamen motiones omnes corporis ad eximiam quandam speciem componere, & audientium voluptatem. Statim enim nobilium pueri ad Comædum accedebant maturi consilij virum, & in agendo exercitatum, à quo in infantia primis annis, pronuntiandi rationem capiebant. Cuius rei mirificas utilitates fusè Quintilianus exposuit lib. 1. Debet etiam, inquit, docere Comœdus, quomodo narrandum, qua autoritate suadendum, qua concitatione confurgat ira, qui flexus deceat miserationem. Et alio in loco de Comædi isto officio sic habet, Obseruandum erit etiam vt recta sit facies dicentis, ne labra distorqueantur, &c. Nec grauissimos etiam viros pudebat, cum eiusmodi hominibus conferre, ab iis quadam sumere, eorum ope & artificio corrigi, si quid impetus vel natura nondum edomita vel consuetudinis attulisset, in quo decorum, & honestas animi ingenui violaretur. Sanè M. Tullium accepimus cum Roscio Comædo sepe agere consueuisse, & Demosthenem cum Satyro, à quo fuit incredibiliter adiutus, cum esset rudis in agendo, atque admodum impolitus, sic vt animum etiam abiiceret vir ad omnia summa natus, propter indoctam gestuum consuetudinem, nisi à Satyro fuisset animatus singulari venustate pronuntiante. Iulius Capitolinus de M. Antonino Philosopho, Vfus, inquit, est magistris, ad prima elementa Euphorioneliteratore & Gemino Comædo. Ex eorum quoque institutione & disciplina prodiit tantus in dicendo Aeschines, qui nescio quo fato cum Demostheni succubisset, Athenas Atticas Rhodum & in Asiam importauit.

ACTIONIS
oratoriae
adiumeta
apud, Ve-
teres.

I.
COMOED-
VS.
Fab. l. i.

Iul. Capiti-
lin.

II. Adiu-
mentum.
PALÆ-
STRA.

Præterea aliud quoddam adiuuentum habebant à Palæstra, ubi etiam decens motus gestusque docebatur. Negat hoc quidem vir superioris aui doctissimus; aitque se non posse intelligere quonam modo palestra utilis videri posset ad limandam & perficiendam actionem. Quod permirum sanè videri queat, hominem in legendis autoribus volutatam, id negare, aut dissimulare voluisse, quod differè à multis clarissimis scriptoribus est traditum. Et ne quis fortè cum palestram nomino, pugiles animo intueatur, & crassos quosdam obesosque luctatores nitentes oleo, in quibus non ingenium, & decori honestas, sed vires dominantur; rem totam sic aperis

PRÆLVSIO.

Fabius l. i.
c. ii.

Quintilianus, ut nullus dubitationi locus relinquatur. Verba eius hæc sunt lib. i. cum palæstricis vacandum monet. Non de his loquor quibus pars vitæ in oleo, pars in vino consumitur, qui corporis cura mentem obruerunt, hos enim abesse ab eo quem instituimus quàm longissimè velim: sed nomen est idem iis à quibus gestus, motusque formantur, vt recta sint brachia, ne indoctæ rusticæve manus, ne status indecorus, ne qua in proferendis pedibus inscitia, ne caput oculive ab alia corporis inclinatione diffideant. Meminit eius disciplina sæpe idem Quintilianus, sic enim lib. 9. Quos palæstritas esse nolumus, peritos tamen palæstræ esse volumus non ἀπαλό-σποις. Et lib. 12. ait palæstricos doctores numeros quosdam discen- tibus tradere, hoc est motus aptos & numerosos quibus uteren- tur. Notat id quoque identidem M. Tullius in Rhetoricis, & pri- mo quidem libro de Oratore artificium Palæstræ nominat, Vt qui pila, inquit, ludunt, non vtuntur in ipsa lusione artificio pro- prio palæstræ, sed indicat ipse motus didicerint ne palæ- stram, an nesciant. Sic Fabius, artificem motum palæstra at- tribuit atque pedes, id est quosdam veluti numeros, & quod Græci dicunt ἐπιρρυθμίαν. Cuius artificij ducem & satorem vole- bant esse Mercurium, quem inanium Deorum elegantissimum & prasidem oloquentia aptam illam & decoram motionem corporis docuisse aiunt, & inconditos agrestium hominum mores ad hanc- statem traduxisse. Hinc illa Horatij de Mercurio,

Horat. l. r.
carm.
Hygin. fab.
vi.

Qui feros cantus hominum recentum
Voce formasti catus, & decoræ

More palæstræ.

Cornel.
Frant.

Plat. in
Gorgia.

Vbi Poëta sapiens scitè vocat decoram palæstram, hoc est decen- tem gestuumque elegantium effectricem; nam decens propriè vt nobiles Grammatici animaduertunt, de gestu atque motu corpo- ris dicitur. Et meo iudicio nihil est aliud quàm formositas qua- dam & pulchritudo. Sic apud diuinum Platonem sua professionis ait esse Padotriba, καλῶς τε ἔ ἰχυρῶς ποιῆν τῆς ἀθλητικῆς τῆς σώματε, corpora hominum formosa robustaque reddere. Hic autem palæstra motus latissimè olim patuit propter eximias utili- tates, & non modo à clarissimis adolescentibus eloquentia causa fuit celebratus, sed ad bellicam etiam disciplinam armorumque tractationem, ad saltandi perisiam, ad histrionum actionem eru-

PRÆLVSIO.

diendam, & veluti suo decore venustandam, ut Polybius, Lucianus, aliique multi meminerunt. Sed omnibus utilitatibus longe antepono, quod eadem palastra illum erudiant, qui sit aliquando de maximis rebus, de bello, de pace, de iure, de legibus, de virtutibus, de omni officio, in hominum corona dicturus. Quam institutionem Græci χειρονομίαν vocant, hoc est ut Fabius interpretatur gestuum legem.

Duplex autem fuit χειρονομία, quædam armorum, quædam pacis, ut ita loquar, & humanitatis propria. Nam palastra bellica disciplina, campoque proludens, ad promptam animi vim atque impetum, decoros etiam motus & iucundos adhibebat, eosque tamen ad martium illum ardorem accommodatos, quos Cicero in gladiatoribus quoque postulat in Oratore perfecto, Ut enim, inquit, Athletas nec multo secus gladiatores videmus, nihil nec vitando facere caute, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæstram quandam, ut quidquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, id ad aspectum etiam sit venustum. Lucianus ἐναγώνιον χειρονομίαν appellat. Plato unica voce ἀγανίαν. Et magnus Basilius genere omni scientiarum affluens, eleganter ἐν τακτικοῖς eandem reponit, sic enim loquitur, τὰς ἐν τοῖς τακτικοῖς τὰς μελέτας ποιούμενοις μιμνήσκω. οἷός ἐστιν χειρονομίαις καὶ ὀρχήσεσι τῶν ἐμπροθέων κτησιμῶν, &c. Eos imitantes qui in militaris disciplinæ exercitationibus versantur, & cum in manuum gesticulationibus ac saltationibus peritiam suam experti fuerint; postmodum utilitatem ex eo ludicro in legitimo certamine referunt. Gregorius quoque Nyssenus vir excellenti facundia ab illis ait, qui ἐν τακτικοῖς alios erudiunt, doceri τὴν εὐρυθμίαν τῆς ἐπιπέδου κινήσεως. Huc spectat nisi me fallit animus, id Lampridij de Alexandro, Palæstes primus fuit in armis magnus.

Alterum genus χειρονομίας fuit hoc pacificum & ingenui animi proprium ad eloquentiam aspirantis. Plutarchus de Lampria, χειρονομῶν ἐν ταῖς παλαιαῖς ἰδέσθαι ἀγαθέρων τῶν παλαιῶν. Sic Charmides apud Xenophontem ait se didicisse χειρονομῆσαι, non autem saltare: quare solus domi cum esset, exercitationis causa ἐχειρονόμην se manuum gestu oblectabat. Vtrumque genus forte intelligebat Dio Pruseus, cum in palastris versari consuevisse ait τὰς χειρονομουῦντας καὶ παλαίωντα.

Duplex
Chironomia.

Plat. in
Menon.
S. Basil.
Homil. 24.

Greg. Nyss.
or. catech.
c. 35.

Lamprid.

Plutarchi
qq. Sympt.
1.9.
Xenoph.
in Cuiuio.

Dio. Or. 32.

Cic. 3. de
Orat.

Eadem sapius Latina elegantia parens coniungit: nam 3. de Oratore, Quemadmodum, inquit, qui utuntur armis aut palæstra, non solum sibi vitandi, aut feriendi rationem esse habendam putant, sed etiam ut cum venustate moueantur, &c. Et alio in loco, Sit gestus laterum inflexione hac forti & virili, non ab scena & histrionibus, sed ab armis aut etiam à palæstra. Fuisse autem in ea exercitatione magnam quandam vim & oblectationem intuentium, ex eo patet, quod Dio Chrysostomus memoret accidere consuevisse, ut si quis rusticanus & ineptus in palæstram fuisset ingressus, is deinde minus inconcinne moueretur, τὰς ἀρχαίους ἰδὼν ἔστιν, ὅταν εἰς παλαίστραν ἢ γυμνάσιον ἔλθωσιν, ἢ τὴν ἀρῆμοις κωουμῆτοις. Itaque M. Tullius, florem ipsum venustatis in dicendo, palæstram nonnunquam appellare solet, hæc eius est oratio in Oratore perfect. Numerus ferius aliquando notatus & cognitus, quasi quandam palæstram & extrema lineamenta orationi attulit, &c. ubi quandam venustatis pulchritudinisque perfectionem vocat palæstram, quod ex ea disciplina oriebatur illa motuum & membrorum apta & concinna moderatio & conformatio, quam Galli bienfeance nominant, & ut quidam volunt contenance.

Dio Pruf.
Orat. 31.

Plut. 4.
mus. 27.

Mittebantur igitur in palæstram ingenui adolescentes, ut hoc magnum eloquentia decus & ornamentum χυρονομίαν perciperent. Hinc grauis illa Plutarchi monitio pueritiam instituentis, mittendos ad pedotribam esse pueros σώματος εὐρυθμίας ἐνεκεν, ad concinnum corporis motum ediscendum. Quod simul cum studio Grammatica fuisse factum, Sidonius Apollinaris aui sui ferè omnium eruditissimus auctor est, qui Consensium laudans qui more Gallorum facundie copiam cum innicti animi fortitudine copularet, ita canit.

Sidon.
Carm. 23.

Quidquid Rhetoricę institutionis,
Quidquid Grammaticalis aut palæstræ est,
Sicut iam tener hauseras, vorasti.

Calliodor.

Que forte causa fuit cur Polymniam quam Senator vir doctissimus hominum gestus ad elegantiam instituisse memorat, eandem Græci docuisse Grammaticam literasque profiteantur. Quin & domi palæstram veluti quandam olim habebant ad liberum suorum gestus componendos. Sanè Cato maior filium suum non literas modò, verum & decoras motiones palæstramque edocuit, αὐτὸς μὲν ἦν

Plutar. in
Caton. ma-
ior.

P R Æ L V S I O.

χαμματιῶν, αὐτὸς δὲ γυμνάσιον, ait Plutarchus. Palastram quoque filios suos docuisse Periclem virum è Gracia tum grauiſſimum, tum eloquentiſſimum, liberos item suos Thucydidem, Plato in Meneone scribit. Poeta meo iudicio maximus Papinius morem hunc expressit in Achille adhuc puero, infit enim de illius parente.

Plat. in Men.

Incessum motumque docet fandiſſimè pudorem, &c. Verè hoc M. Tullius, Quis non videt & mores, & plerosque status ac motus effingere à parentibus liberos? Et vates ille argutus,

Cic. l. 2. de diuin.

Et matris gestus dicis habere tuæ.

Martial. l. 2.

Sed sui longior quam putaram in peruagata re explicanda: pergo ad alia Veterum præſidia, quibus gestum, & dicentium actionem expoliebant.

Græci à prima pueritia & Romani, in conuentum amicorum inducebantur, & theatra studiosiſſimis hominibus referta, ut in ea luce dignitatis agerent, & exquisito manuum artificio, & totius corporis motu pronuntiarent. Themistius qui Philosophia subtilitatem cum dicendi suauitate, ut cum auro purpuram immiscuit, id disertè animaduertit in quadam oratione sua, cum ita loquitur, Theatris etiam Græcis mirum in modum exultat Rhetorica, & τῆς πᾶδας ἐκ νεαγῶν ἡλικίας εἰς δημοσίας παρόδους ἐδίξιεν. Romani hoc etiam excogitarunt, ut cæna tempore cum secunda mensa inducerentur, docti Platonis Dialogos pueri paruicum personarum varietatè agerent, in propinquorum & familiarium cætu, qua fieri potuit actionis & pronuntiationis venustate. Qua de re cum Plutarchus meminit, ἄριστον, inquit, ὑποκριτοῖς ἀπέπουσα τῶν ἡδῶ τῆς ὑποκριτικῶν ἀποσώπων, ἢ φωνῆς πλάσμα, & χημα, & ἀγέσεις ἐπόδων τοῖς λεημῶσι.

III. Adiu-
mentum.

THEA-
TRVM
DOME-
STICVM.

Themisti.
Ora. 7.

Plutarch.
l. 7. 99.
Sympos.

Iam iidem grandiores effecti, cum prætextam posuissent, iam imbuti eruditione, & inexplicabili amore incensè gloriosa rerum Domina eloquentia, Doctores audiebant ex omni Gracia faciliè primos & dicendo mirabiles, ut Molonem Rhodium M. Tullius, ut Pæonium Rhetorem filius, ut Brutus Pammenem, ut Augustus Apollodorum, ut alij alios, qui non modò vim ingenij acuerent ad vberem copiam orationis, verum etiam gestum vocemque limarent. Neque hoc contenti labore & studio; Graciam omnem atque Asiam, ut Suada institores negotiosi, diligentissimè, studiosissimèque lustrabant; tum redibant saturi bonarum artium

IV. Adiu-
ment.

RHETO-
RICI DO-
CTORES,
ET SCHO-
LÆ.

cognitione, & in agendo perfectè, & semel visi auditique, ut Phidia opera, laudabantur.

v. Adiu-
ment.
DECLA-
MATIO.
Philostat.
de vit.
Soph.

Quid deinde? an fuit alia quadam ratio qua dicentium pronuntiationem excolerent? fuit, eaque pollens, si qua fides magnis auctoribus adhibenda est, nimirum, Declamatio, quam suavis Rhetor Hippodromus ex Euripidis & Amphionis hymnis κρηττον ὀλγου κτήμα, Peculium melius opulencia nuncupavit. Quam fuisse opinione omnium commendatam & tractatam video à lectissimo adolescentium grege, non priuatim modo, verum etiam publicè. Nam in eo genere se apud Rhetorem exercebant definitis certisque diebus, ut ille acer in vitio reprehendendo Poeta monet,

Nil falit Arcadico iuueni, cuius mihi sexta
Quaque die miserum dirus caput Annibal implet.

Iuuen. Sat.
Æl. Sparr.
in Seuer.
Sueton. in
Neron.

Idem postea in lucem & communem audientium coronam prodibant Oratoria laudis specimen edisuri. Seuerus Imperator octauo-decimo anno publicè declamauit, ut autor est Spartianus: Nero declamauit sepius publicè, ait Suetonius: quod etiam institutum alij passim tenuere. Neque forte in adolescentia, id mirabile aut inusitatum videatur: sed tam flagrans tamque eximium fuit studium, & ad bene dicendi laudem contentio, ut ipsi viri clarissimi, summi honoribus, insigni quadam & inaudita animi magnitudine pradii sepe declamarent. M. Tullius in foro diu Curia-que spectatus, cum Rex quidam facundiaque antistes omnium confessione videretur, eam declamandi consuetudinem nulla die omisit: Cicero filius patria laude & exemplo commotus quotidianam suam declamationem predicat. De Antonio Coryphaeus ipse eloquentium rem trahens ad contumeliam, quanquam tu quidem vini exhalandi, non acuendi ingenij causa declamitas. Similium exemplorum magna est copia: in quibus hoc etiam mirabilius videri potest, quod ab ea meditatione nulla moles negotiorum & periculorum, nulla temporum acerbitas, nulla remissio, magnos principes auocare potuit. Sic enim Brutum accepimus in ipso pugna Pharsalica discrimine, cum paxe gladiatorum splendor oculos præstingeret, suam tamen illam commentationem non reliquisse. Historiæ, inquit Suetonius, tradiderunt Augustum ne Murinensi quidem bello omisisse declamandi consuetudinem. C. Carbo etiam in tabernaculo solebat hac uti exercitatione

Cicet. in
Brut. Idem.
l. 16 ep. 21.

Plutarch. in
Brut.

Suet. de
Rhetorib.
Fab. l. 10
c. vit.

citatione dicendi, ait Fabius. *Infinis commemorare hîc possem, in quibus hæc ad dicendum viguit industria, quæ non modò eloquendi celeritatem incitabat, verùm etiam vocis modum, corporisque gestum perfectione cumulabat. Quare cùm tanta vulgò habuerint, tamque illustria pronunciationis adiumenta, quis miretur, è Rhetorum numero paucos de vocis atque gestus conformatione scripta reliquisse?* Fab: 1.10. c. 12.

SE D profecto alia nostra ratio est, quos par esset in præceptionibus diligentissimè considerandis versari, ut qui illis prope omnibus præsidis ad dicendum, quæ hætenus oratione percensui, nescio quo fato caremus. Nam qui modò sunt Comædi, tantùm abest ut alios docere possint honestissimam actionem, & ingenuum modum pronuntiandi, ut ne quidem ipsi unquam didicerint. Iam enim vulgò illi greges ex ingeniosis forte multis, sed perditis & flagitiosis adolescentibus constantur, qui cùm parentum bona decoxerint, & nihil minùs quàm eruditionem collegerint in iis studiis, quorum causa in Academiarum splendore alebantur, dum suorum vel indignationem verentur vel infamiam, in illo bonorum naufragio, ad hoc vile & despiciatum artificium, tanquam ad saxum adherescunt. Imo etiam multi inter ipsos versantur, nec ingenio præditi, nec liberali institutione, neque studiis literarum exculti, sed de lapide empti, è triuio collecti, in decipiendo exercitati, bene & gnauiter impudentes, sine re, sine fide, qui ad similem impurorum hominum colluisionem cùm se adiunxerint pudorem omnem profundunt, & dum lucello inhiant, tandem aliquando miserabiliter intereunt. Iam si puerilem institutionem consideremus, plurimi in scholis eloquentia adolescentes desides sunt, & inertes quodam otio abiecti, & publicam lucem fugitantes, ab omni dicendi meditatione refugiunt. Deinde ætate grandiores cùm Academiæ lustrant ad ius ciuile perdiscendum, illi videlicet futuri patroni causarum, & specimina eloquentiæ triumphantis, in quibus viri amplissimi spem suæ dignitatis posuerunt, (non de omnibus loquor, sed de iis tantùm, quorum nota est leuitas, plena inconsideratissima temeritatis) quasi parentum & præceptorum liberati custodia, & in omnem voluptatem effusi, aut in popinis hærent, aut nocturni grassatores volitant, aut pudicis foribus insidiantur, aut choreas ducunt, trossuli & formosuli amatores, vino & deliciis fracti, odoribus languidi, muliebribus nugis soluti,

vitio elumbes & inuerecundi, in forum deinde Curiámque veniunt, ut saltatricula tonsa, ut dedecora legum, ut negotiorum macula, ut reorum & amicorum pernicies, ut Licentia nexi, ut Themidis inimici, ut Eunomia perduelles. Quid verò dicam de glorianda illa consuetudine declamandi, qua vel mediis in negotiis veteres utebantur ad omnem quidem eloquentia partem, sed præsertim ad gestum & prononciationem suis numeris absoluendam, vllumne in moribus nostris vestigium relictum est? nostris dico, non parentum atque maiorum, quos olim cum Gallicana copia splendor, & humanitatis clarissima gloria per remotas nationes fundebatur, constat in hac parte eximie præstitisse. Itaque M. Tullio caterisque eloquentia doctoribus grates habenda sunt maxima, quod monita quadam prononciandi & agendi reliquerunt, qua tamen sitim potius nostram exacuunt, quam satiant: essetque benè labor collocatus & doctorum hominum industria, qui iuuentutem excitarent, vel collecta veterum sapientia, vel excogitatis etiam nouis rationibus atque viis, quibus elegantia candidati gestus aptos & decoros effingerent, sicque in dicendo versarentur, ut qui eos dicentes videt, in scena esse Roscium intelligat.

Aristoteles de Actione opinio.

Nam quod quidam secuti Aristotelem aiunt satis à natura perfici uniuscuiusque actionem atque gestum, & ut ipse aiebat ἀδύνατον ὀρθῶς φερῆναι non magni estimandam videri, omnino falluntur. Et mea quidem opinione Lycei doctor ille magnus de se potius, quam de omnibus in commune loquebatur: qui cum esset præstantissimo ingenio, & natura omnibus ornamentis instructa, & Rhetores etiam contemneret, minimè sibi opus esse videbat iis minutis scholarum cantilenis quæ ferebantur, ad motuum conformationem. Nam alioqui in oculis habebat Demosthenem, hominem artificio compositum & torturatum quodammodo, cuius cum esset, ut eruditissimi viri prodiderunt, φειλοτάτη ὑπόκρισις, & natura visiositate à dicendo auocaretur, facile docere potuit, non nasci Oratorem, sed fieri, & ad bene & laudabiliter agendum studio esse opus & contentiane. Imo verò parens ille philosophia qui Peripatum incredibili doctrinarum varietate exornauit, clarè monet, non ferè alios, quam qui agendo & prononciando excelluerint, ἀγλὸν ἐκ τῆς ἀγῶνι λαμβάνειν, insignia victoriæ ab eloquentiæ campo referre: & cæteris tantum φερῆναι videri actionem, si natura bene constituta & nuda spectetur, quam non externa ulla moueri ornata

Libanius.

Aristot. l. 3. rhet.

& elegantia, sed vitantur rationis oporteret.

Et sane illam imperitorum hominum sententiam, qui aiunt gestus à natura satis esse perfectos, nec in eo positos esse fortunas patria huc an illuc manus moueatur, & unumquemque sine ullis monitis & animaduersione placere posse, quotidiana exempla dicentium refutant. Multos enim videmus, tum sacris, tum profanis in locis, tam preposterè, tam insulsè tamque vitiosè orantes, ut sit mirum silentio audiri posse: Sapientes quidem certè & expoliti humanitate luteos illos oratores non nisi cum fastidio audiunt, & iustissimè in ea temeritate indignantur. Quod facturos etiam opinor omnes, qui vel tantum cogitatione depinxerint putidos illos gestus orantium, & ineptam actionem. Quidam rigidum caput & obstipum non magis mouent, quàm si essent cornei: alij tam immaniter oculos aperiunt, ut terrere omnes velle videantur: nonnulli quasi nucem perpetuò frangerent, os & mentum in dicendo contorquent: quidam instar perfidiosi Iuliani *Ὁ βεν πρὶ οὐραὶ* vultu contumeliam, impudentiamque significant: alij ut in tragædia fictam heroum personam acturi, ut cum Luciano dicam, *παμπέγδες χαρῶν*, vaste hiant velut faucibus excepturi omnes, presertim cum irati boant, spumas agunt, striata fronte & saturniis oculis minantur. Hi velut in ludo, continuo micant digitis, & incredibili manuum agitatione prope dicam omnes Mathematicorum figuras in aère conantur effingere: illi contra tam ponderosas habent manus & stupore defixas, ut celerius trabes mouerent: alij cubitos ita ventilant, facildè ut appareat, aut sutores fuisse aliquando, aut cum cerdonibus assiduisimè fuisse versatos: quidam ita vacillant toto corpore quasi è lintre loquerentur, alij tam vasti sunt, & in motu corporis tam agrestes, ut stuppeos saccos putares in hominis effigiem depictos. Vidi etiam qui exilirent in suggesto, & prope ad numerum tripudiarent, qui fullos saltus ederent, & ut vetus Poëta loquitur, pedibus arguerentur. Sed quis breuiter gestus omnia vitia, & inepta pronunciationis, oratione percenseat? an si motus à natura suppeteret ad animi sensus aperiendos idoneus, ad colligendam benevolentiam accommodatus, ad incredibilem vim & affectionum varietatem opportunus, belli illi nostri oratores, & Suade amasii turpiter impagerent, & in cæno volutarentur? Operam credo ludere videatur, & abuti iam ocio ac tempore, qui voce & scripto adolescentia

Ineptorū
Oratorū
Actio.

autor sit, maturè ut provideat, ne quando in doctorum cœtum atque lucem, hanc indoctam agrestemq; agendi consuetudinem importet? Sed minimè quidem est opus conquisitis uti rationibus, ut doceamus, non esse à natura perfectam actionem, nunc eodem cursu orationis patefaciendum, rem non esse φορηκὸν minimisque momenti, sed potius in oratorio munere quiddam palmarium, in quo exquisitissimè instruendo elaborare debeamus.

Quid sapientes de excolèdo corporis motu senserint. Plar. l. 7. de leg.

Quæ res nec obscura futura est neque dubia, si veterum sapientiam consideremus, incredibilémque diligentiam in decori hac parte vel tuenda vel amplificanda. Diuinus Plato cùm educationem puerorum sapienti oratione moderatur, vult imprimis saltationem adhiberi ad informandam pueritiam, non modò valetudinis & paranda leuitatis causa, verùm etiam χἄλλους ἕνεκα τῆς τῶ σώματος μελῶν, ἔ μέρων, ob totius corporis venustatem, & partium omnium ac membrorum aptam & honestam compositionem, quod numerosa, inquit, illa motio prudentium hominum voce erudita, τὸ τρωστῆιον χαμπῆς τε, ἔ ἄκτασιως, statum plenum dignitatis, decorámque inflexionem tribuat. Zeno item parens Stoicorum id adolescentia ornamentum requirebat, qui, ut meminit Diogenes Laertius, δὲν τε ἔλεγε τὸς νέους πάση κοσμιότητι ληῆσθαι, ἔ πορεύεσθαι, ἔ χύματι, pueros aiebat esse oportere maximè compositos, & insigni modestia, tum incessu, tum in corporis motione, atque gestu. Itaque summa cura incubuere magistri apud doctam & honestam antiquitatem, ut adulescentes in Chironomia sedulo instituti, haberent κνήσεις χαλαῖς, ἔ ἔλωθεῖοις, decoros motus & maximè liberales, ut scribit Athenæus. Sanè Pedagogos diligentissimè ista inculcauisse, Sic aut sic ambulabis, illò magnum porrige, & similia, haud obscure è sapienti viro Seneca didicimus. Qualem Doctorem & Pedagogum Oetavius Augustus magna vir prudentia Claudio suo nepotè expetebat, qui deinde imperium orbis terra consequutus est: sic enim de illo scribit ad Liniam, Vellem diligentius & minùs μετώπως, deligeret sibi aliquem, cuius motum, & habitum, & incessum imitaretur misellus. Atque in hanc rem pueri in musica studiosissimè erudiebantur, quæ cùm duplices numeros consisteat, vocis nimirum & corporis, quòd in utroque aptus & numerosus quidam motus requiritur, hanc musica partem quæ in concinno corporis motu posita est, maximè consuebantur, Quin-

Athen. l. 14.

Senec. ep. 94.

Sueton. in Claud. c. 4.

ilianus vocat ὠρυθμία, aly Rythmum, Rythmus enim, ut ait Marius Victorinus, ad modulationem corporisque motum pertinet. Erat igitur antiquitatis vniuersa testimonio gestus & actio quiddam magni ponderis & dignitatis, in quo formando prastantissimorum hominum & sapientum inuigilauit industria.

Victoria:
l. i. art.
gram.

Quam etiam in scholis Rhetorum artificiose traditam, eximieque excultam monet Lucianus, ait enim τὴν ἑπιπέδω μὲν ἔπαχρσον τοῖς ῥήτορσιν ἑπιπέδω μὲν, ἔ μάλιστα τοῖς τοῖς χαλουμύμας μελέτας δεξιῶσιν.

Lucian. de
Saltat.

Sed remota disputandi subtilitate veterumque exemplis, laudatæque consuetudine seposita, qua tamen vim magnam habere debent ad persuadendum: ex eo quod accidit ferè quotidie, quod subinde in oculos incurrit, quod pene manu tangitur, quantum momentum sit decori & venusti motus licet intelligere. Hoc enim quotidiana experientia & ductu rationis percipimus, aptas & concinnas corporis motiones nimium quantum placere intuentibus, & in animos suaviter influere humanissima quadam voluptate: contra verò agrestes homines atque vastos, & quos Græci Gallique nostri vocant λορδοῦς, gestu hebeti atque incomposito, vix æquis oculis, & non sine fastidientis animi sensu videri. Placet mihi Poëta versus atque sapiens Demoxenus, qui hoc ipsum suo testimonio comprobabit. Is diuenterat cum amicis ad honestas iuuentutis exercitationes: & ecce tibi adolescens ferè annorum, ut quidem videbatur, septemdecim pila se recreabat, qui quoties, inquit, assidentes nos conspicaretur pilam vel sumens vel emittens, continuo omnes præ stupore acclamabamus,

Quantura
momenti
in decora
Actione.

— ἡ δ' ὠρυθμία

Τό, τ' ἦθος, ἡ τε τάξις ὅση
Εἰ τῶ τε λέγειν ἢ πράττειν ἐφάμετο
Πέρασ' ἐπ' ἄλλοις, ἔτι.

— tanta erat concinnitas

Tantus ingenij lepos, tam venustus gestus,
Sive quid loqueretur, siue quid etiam faceret.
Tam absolutam pulchritudinem ego antea
Non videram, tantum gratiæ non audiueram.

Quare Homerus qui iis oculis quibus vniuersitatem lustrauit, vidit etiam vim venustatis in corporis motu atque gestu, Heroas, atque illos bellatores inclytos, quorum famam immortalitati

P R Æ L V S I O.

commendauit, disco voluit & iaculis uti in communi exercitatio-
ne μετὰ πινος συμμετρίαι, concinno quodam motu corporis
 & honesto, ut Athenaus in conuiuio suo prodidit. Breui dicam:
 illa motuum elegancia & concinnitudo, & omnium artuum in a-
 gendo velut symphonia, in humanis rebus tantum potest, ut ani-
 mis eruditione imbutis, & communi honestate, nihil penitus quod
 sit ea destitutum placere posse videatur. Itaque nobilissimus &
 antiquissimus Hippocrates medici officium excellenti prudentia iu-
 dicioque describens, cum iubet ἔργα πάντα ἀσκήσας ἐπιπόθιος, in o-
 pere omni versari apta & concinna totius corporis motione.
 Imo etiam deligationem ipsam membri debilitati & malè affecti,
 adhiberi cupit ἐπιπόθιος, cuius videtur paulò post rationem red-
 dere, ἐπιπόθιον ὀφθαλμοῦ ἰδέσθαι, quod istiusmodi concinnitas incre-
 dibilem suauitudo sensum intuenti pariat.

Hippocr.
 de offic.
 med. sect. 6.

Hoc igitur humani generis bonum & polita humanitatis per-
 fectio, si in homine eloquente reperiatur, cerno iam animo, quan-
 to presidio sit munitus & comparatus ad omnium beneuolentiam
 conciliandam. Scitè M. Tullius, Et splendore, inquit, vocis, &
 dignitate motus, fit speciosum & illustre quod dicitur.

Cic. in
 Brut.

Quare Sidonius Apollinaris Claudianum Mamertum singulari do-
 ctrina virum & prastanti mentis excellentia praditum laudans,
 hanc iucunda humanitatis partem non omittit, cum illum ait
 non sine schematis cuiuspiam gestu artificioso, doctrina sua
 opes erogare & loqui solitum. Hinc sepe factum, ut qui temerè
 ad discendum profliissent, sine copia & ornatu orationes, & gra-
 uiorum rerum cognitione, samen gestuum elegancia & venustate,
 dictionis inopiam ieiunitatè que obtexerint. Non est profectò le-
 uioris id momenti, & ut aiebat Lycei dominus φορητικόν, quod
 natura & tacita hominum vox predicat in hominum commercio
 esse maximum, & in agendo expetendum.

Sidon. l. 4.
 ep. 11.

Actio
 mores
 prodit.

Quod etiam liquidius apparebit, si cogitemus motum & actio-
 nem abditos mores atque animi affectiones proderè, nihilque esse
 proliuius, quàm ut è gestu vitioso & deformi, aut imperitum aut
 flagitiosum animum iudicemus, quod sanè minimè esse negligen-
 dum, nisi deuius à ratione nemo non videt. Est enim aureum il-
 lud Quintiliani Oraculum propyleo Apollinis dignum, Mores ex
 voce atque actione perlucere. Quod longè prius qui omnes in-
 genio & subtilitate anteciuit Aristoteles cãderat, cum in libris de

Fab. l. 11.
 c. 3.

PRÆLVSIO.

moribus ita ponit, τὰ ἦθη ὅν τῆς κινήσεων κέινεσθαι, mores hominum, corporis gestu prodi & significari. Rex Sicyoniorum Clisthenes vir sapiens cum de procis filia sua Atheniensem unum vidisset Hippoclidem, incondita & indecora motione corporis utentem, argute omnino dixit illum ἀπορχήσασθαι τὸν γάμον, indecoro scilicet motu nuptiis excidisse, cum externo è gestu animum etiam intemperantem, non concinnum, minus compositum fore iudicauisset: quippe ut ait in eius rei commemoratione Athenaus ἐν ὀρχήσσει ἔ πορείᾳ, καλὸν μὲν εὐχημοσύνην ἔ κόσμιος, αἰχρὸν δὲ ἀταξία καὶ φορτικὸν, in ingressu motuque pulcher est ordinatus & honestus corporis habitus, vt contra inconditæ motiones odiosæ turpésque sunt & inueniuntur. Sic D. Ambrosius sanctissimi iudicij vir, atque acerrimi, qui momenta officiorum omnium aqua lance ponderabat, vix adduci unquam potuit, vt quendam alioquin amicum & plurimis officiis commendatum in Clerum admitteret, quod gestus eius plurimum dedeceret, hæc enim verba illius sunt de se memorantis. Itaque eruditissimus Hieronymus Ecclesie sanctæ lumen non dubitauit asserere, verum Christianum modestia ornatum & religione, gestu cognosci, Licet, inquit, sermonetaceant, habitu loquuntur & gestu. Ita enim persuasum fuit omnibus τῶς ἀχρηματοῦντας, vt plurimum esse vitiosos & ab officio abhorrentes, nec virtutem animique constantiam, cum impudenti leuitate aut temeritate posse consistere. Que causa fuit, cur Lacedamonij, vt doctissimi viri notarunt, in bello ad tibiam procederent, ἵνα τῶς δειλοῦς ἀχρηματοῦντας γνώσκωσι, quod nimirum vbi timor est aliâque animi perturbatio, vix decorum in motu retineri possit.

Arist. l. 4:
Ethic.

Athen. l. 14:

S. Ambros.
l. 1. offic.
c. 18.

S. Hieron.
l. 2. in
Iouin.

Arist. in
Problem.
Gellius l. 2.

Quoties putamus propter vitiosam actionem atque motum, oratores fuisse ab emulis irrisos, à corona illusos, & cum aurea dicerent, plumbeos ipsos sæneósque existimatos? Memini Demosthenis, quem propter solutum gestum & stuporis atque nequitie plenum nominauere Battalum; itaque illum Aeschines pro concione sæpius, plurimorum approbatione illusit, cum eius ῥήματα & ἔχηματα contumeliosissime imitaretur, vt est in oratione de Corona. Adrianus qui postea orbis terra imperium moderatus est, cum in Senatu Quaestor Imperatoris Traiani orationem agrestius pronuntiaret, à grauisimo illo purpuratorum patrum confesso irrisus fuit. Euenit ei feliciter ignominia: nam cum deinde ad oratoriam

Inueniuntur
in agendo
irrisi.

Spartian. in
Adrian.

PRÆLUSIO.

dicendi laudem toto animo incubisset, ita in utriusque lingua facundia enituit, ita gestu & pronuntiatione fuit politus, ut cum magnis in dicendo Sophistis qui laude omnium predicabantur, saepe victor & triumphans contenderet.

Non possunt non ut verè sunt hac videri maxima ad decori motus commendationem, qui eloquentes commendare ipse potest, & gratia mirifica & autoritate super locutuleios attollere. Quibus hoc addam ad extremum, probam & artificiosam actionem ita esse necessariam, ut absque illa nomen oratoris atque munus sustinere nemo queat. Est omnino ad fidem faciendam necessaria, & ut verè non fictè & simulatè agere videamur, qua una res in grauioribus maximè causis dominatur. Certè Plinius Traianum laudans, in eius Principis oratione nihil fucatum aut malitiosum fuisse, è pronuntiandi modo probabat, cuius eloquentissimi hominis verba lubet hic apponere, Equidem hunc parentis publici sensum cum exhortatione eius, tum pronuntiatione respexisse videor. Quam enim in affectata veritas verborum? quæ asseueratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides? Quod si princeps in oratoris officio meritò iudicatur, incendere audientium animos, & ad quemcunque causa postulat motum adducere, quid potentius in ea re cogitare potest quàm vox, quàm gestus, quàm totius corporis motus, quàm ardor spiritus & dicentis contentio? quoties erepta causa est de manibus, propter oratorum inscientiam & præposteram agendi rationem, quibus est Musica in lætu, in gaudio seueritas, tragœdia in nugis, & in pacatis rebus furiosa manuum iactatio? quos videre saepe est in iracundia ludentes, simulare grauitatem in mollitie & corporis effaminatione, qui ne quidem in importunitate immanium scelerum amplificanda, supplodere pedem queant, qui denique solæcismum in gestu admittant. Quis ignorat quanta sit nonnunquam orationis varietas & dissimilitudo, cum modo sint animi Iudicam à lenitate ad fauittiam traducendi, modo reuocandi ad misericordiam, spes interdum, postea metus generandus: solandi audientium animi, aut lætitia & nimio gaudio triumphantes in gyrum modestia compellendi, animandi ad consciscenda fortia, deterrendi à temeritate: quæ omnia partim contraria, partim etiam dissimilia, varios vultus & dicentis pronuntiationem gestumque desiderant. Hac igitur subito

necessitas
bonæ
Actionis.

Plin in Pa-
negy.

PRÆLVSIO.

subitò fieri, hâc varîè commutari, prout ingeniosè hominis cogitata ratio postulat, sine summo & recondito artificio, sine usu prope quotidiano, sine exercitatione possunt? Itaque iactent illi nostri repentini & tumultuarij Oratores, quantum volent, natura vim & gestuum facilitatem, quos ratio, & effata magnorum sapientum, & experientia quotidiana refellit: ego pretium me opera facturum putavi si adolescentiam excisarem, ut in id studium diligentissimè incumberet, sine quo pulcherrima alioquin & elegantissima orationes, ut speciosum cadauer, in tenebris sine vita & motu abiiciuntur. Sed ne diffuam hæc sufficiant: nam de oratoria quidem actionis dignitate atque præstantia, deque incredibile necessitate ad eloquentia dectus obtinendum, in Dialogis qui sequuntur, erit sæpius & necessariò dicendum.

ELOQVENTIAE STVDIOSO MONITVM.

STVDIOSÆ Adolefcens, hoc te opus intuetur, quod fructuofum atque vtile tibi iudicabam, fi duo haberet, quæ in plerifque de philofophia libris de que eloquentia M. Tullius fequi folet, *Præcepta* videlicet clara vſuique futura, & *Diſputationes* non inruditas. Et præcepta quidem hic habes non tenuiter à me poſita, ſed doctorem hominum eruditione illuſtrata: habes & diſputationes aliquando longiores, quas ad dicendi ~~putandam~~ exercitationem eleganti varietate condire ſtuduimus. Sic feciſſe video magnos viros, qui velut in ſcholæſtica materia ingenio & dicendi vi volitantes, in quibuſdam artiſticioſè ornandis, amplificandis que rebus operam ſuam poſuerunt. ~~Quod~~ imprimis de ſe confitetur doctiſſimus idemque ſanctiſſimus Hieronymus, qui arrepta ad dicendum materia, eximias diſputationes *ſcholæſtico*, vt ipſe ait, *ſtore* depinxit, vt illa eſſent curricula mentis honeſtiſſimis ſtudiis imbutæ, & legentium ad decus & laudem inuitamenta. Huiuſmodi ſunt Diſputationes quædam noſtræ in hoc Opere, quæ ſi tibi lon-

giores videbuntur, & eo nomine subitò abiiciendas putabis, facies tu quidem quod multi: sed si non prius eas damnaueris, quàm quales sint intelligas, quòve consilio explicatæ, facies quod prudentes & modesti solent. Atque hoc te monitum paucis volebam.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS SOCIETATIS IESV.

STEPHANVS CHARLETVS *Provincialis Societatis IESV in Prouincia Francia, potestate ad id mihi facta ab admodum R. P. N. Præposito Generali Mutio Vitellesco, facultatem concedo, ut P. LVDOVICI CRESOLLII è Societate IESV Sacerdotis Vacationes Autumnales, siue de perfecta Oratoris Actione & Pronunciatione Libri, eruditorum ex eadem Societate nostra virorum iudicio probati, typis excudantur, cum adiunctis Orationibus. Datum Parisiis 16. Iunij, anno M. DC. XIX.*

STEPHANVS CHARLETVS.

SVMMA PRIVILEGII S. CAESAREAE
Majestatis Vicarij.

FRIDERICI V. diuina fauente clementiâ Comitis Palatini Rheni, Sacri Rom. Imp. Electoris & Archidapiferi, in partibus Rheni, Sueuiæ & iuris Franconici Prouisoris & Vicarij, Ducis Bauariæ, Comitis Veldentiæ & Sponheimensis, diplomate cautum est, ne quis *Vacationes Autumnales, siue de perfecta Oratoris Actione & Pronunciatione Libri tres, adiunctis Orationibus, &c.* citra consensum ac voluntatem Sebastiani Cramoisy Bibliopolæ Parisiensis Iurati, intra Sacri Rom. Imperij fines, imprimat, vel alibi impressum adducere & venundare audeat per integrum decennium, sub pœna decem marcharum auri, prout in originali plenius exprimitur. Perscriptum Heidelbergæ, vltima die Iunij, anno Domini 1619.

FRIDERICVS Comes Palatinus Rheni, &c.
sacri Romani Imperij Vicarius.

Ioannes Christophorus de Grun
Elect. Palatinatus Cancell.

Ad mandatum serenissimi Domini
Vicarij proprium.

SVMMA PRIVILEGII REGIS
Christianissimi.

LVDOVICI XIII. Franciæ & Nauarræ Regis Christianissimi autoritate concessum est Sebastiano Cramoisy Bibliopolæ Parisiensi Iurato, typis mandare, & venalem habere librum qui inscribitur, *Vacationes Autumnales, siue de perfecta Oratoris Actione & Pronunciatione Libri tres, adiunctis Orationibus, &c.* aliisque cuiuscumque conditionis interdictum est intra decennium, vt patet in diplomate Regio dato Turoni 6. Iulij 1619.

Subsignato,

RENOVARD
VACA-

VACATIONVM AUTVMNALIVM

LIBER PRIMVS,

Qui *ἡδυσμένη* principis Disputationis, & honestam
Philologorum rusticationem continet.

---

*Προσωπογραφία. Ἄν ὕλη ἰστα ἢ ἰεγίτῖμα ἠασηόνες.
Ἡουχία καλόν. Ἀδρῖωιον. Λαβος τῆς ἠιδάγ-
μῖας οπιφex.*

CAPVT I.

Vo fuerunt leuiffimi Adolescentes, quos in patriæ suæ Lyceo, clarissimo domicilio literarum, Musæ gremio suo aluerant. Ambo nobiles & honesta familia nati, quique vigilias, curas, cogitationes in studio sapientiæ defigerent, vnâque virtutis gloria & dignitate caperentur. Nec parentes vlla ratione dubitabant, fore illos aliquando familiæ decora, patriæ lumina, quorum notus modestiæ splendor iam non dubia hominum cõmendatione effloruisset. Nati minor I V V E N T I V S nominabatur, qui biennium iam in eloquentiæ schola posuerat, sanè splendido politoque ingenio, quod à cursu studiorum & honestissima contentione, nullius vnquam molestia diffi-

Λ

cultatis auocabat. Alteri V I C T O R nomen fuit: hic cùm aetate foret maturior, & iam è dumis spinetisque Dialecticæ euolauisset, longè e fufam naturæ immensitatem, orbium cælestium globos, mundi varietatem animo comprehendisset, Philosophiæ iam beatum colophonem imponebat. Ad hunc venit aliquando Iuuentius, cùm scholæ publicæ iam dies aliquot de more siluissent, tristis vt videbatur, & paulò etiam quàm ante consueuisset morosior. Ecquando inquit, Victor, hæ Vacationes interminatæ finientur? Fateor enim tibi amicissimo sociòque meorum consiliorum, propè abfuit, quin Doctorum nostrorum indigentiam, laborumque fugam reprehenderem, qui nos tam diu hoc inertis ocio planè cõfici debilitarique

Senec. ep.
81.

sinant. *Otium sine literis mors est, & viui hominis sepultura*, ait verè sapienterque Seneca: cur igitur in hoc flore iuuetutis efferimur? Cur vitali motione spoliamur? Nam me quidem longissimè abesse video ab ea monitione magni viri naturæ interpretis, qui ad res duas nos potissimùm esse natos aiebat, ad intelligendum & agendum, non mi Victor, ad otium & stertendum, in quibus tamen beati iam adolentes consenescent. De quibus mecum ipse cogitans videbam, ea diuinitus fuisse

Cic. l. Off.

dicta ab Oratore, quæ libris de Officiis poni meministi, *non ita nos à natura fuisse generatos, vt ad ludum & iocum facti esse videamur, sed ad seueritatem potius & ad quadam studia grauiora atque maiora*. Verùm illæ aureæ sententiæ præstantissimorum virorum, non modo iam è moribus, sed è museis quoque longissimè exterminantur.

Ad hæc Victor, Nouimus tuum Iuuenti animum, nimium quantum eruditionis avidum & doctrinæ: anni propè singulæ tibi sunt horæ vacationum, & qui dies ad honestam recreationem cæteris tribuuntur, tu eosdem ad laborem & exercitationem soles conuertere. Sed vt cum magno Tertulliano loquar,

Tertul. de
Fall. c. 1.

Hæc & annona & ocia ab imperio nobis & à calo: nec profectò eos qui tua studia moderantur ex eo potes arguere, quin simul Veterum omnium sapientiam & contestatam opinionem repudies & conuellas. Tu scholam cogitas atque stygium, & laboriosi animi functiones: ergone tibi excidit, quod suauissimè dictum à Poëta Gallo memini?

Auson. ad
Paulin.

—grato Schola nomine dicta est

Iusta laboriferis tribuantur ut oia musis.

Tuum sæpe Demosthenem manibus neque oscitanter peruolutasti, cuius sanè disertis hominis vocem, & oraculum veritatis licuit excipere, de hac ipsa re præclare loquentis, nam eius illa verba sunt atque sententia, ἔτι γὰρ, ἔστιν ἡσυχία δικαία καὶ *συμπερίερασα τῇ πόλει, est enim, est otium Atheniensis, iustum & utile reipublica*, adderem ego & necessarium, nam ut ait verè Poëta, *Quod caret alterna requie durabile non est*: nec omnino fieri potest ut animus tanquam arcus intentus in perpetui laboris contentione versetur. Quare Amasidis in Ægypto Regis prædicatur ab Herodoto sapientia, qui cum primam diei partem in grauissimis negotiis conficiendis posuisset, pomeridianis deinde horis ad omnem animi remissionem solebat descendere. Cumque illam Regis magnanimi consuetudinem viri principes haud obscuro conuitio peterent, tantum non ea Romani Vatis obiiciebat,

Arcus & arma tua tibi sunt imitanda Diana

Si nunquam cesses tendere, mollis erit.

Neque verò leuium duntaxat hominum fuit hæc opinio, sed eorum qui apices quidam sapiëntiæ, & maiorum gentium fuerunt Philoſophi, qui omnes vna voce & consensione mirabili, ἡσυχίαν hanc *δικαίαν* comprobauerunt. Occurrit mihi iam quidam physicus Anaxagoras, qui ab excellenti rerum cognitione *Mentis* cognomen tulit. Hic cum propter singularem sapientiam & existimationem variis honoribus frui posset, qui summa omnium ciuium voluntate illi deferebantur, hoc vnum sibi concedi voluit, ut quo die ab hac vita ad heroum conditionem migraret, pueri feriantur, neque vllus eo die adolescens scholam & Gymnasium peteret. Quo facto nobis quidem suspiciendo & amando, quid de Vacatione sentiret, in omnem consequentis æui recordationem posteritati reliquit. Ab eius Schola prodiens lumen Græciæ magnus vir Pericles, maiorum sapientiam in eo plurimum efferendam esse putat, quod subtili prouidoque iudicio excogitarint τῶν πόνων ἀναπαύλας, *post labores recreandi animi rationes*, ut memini Thucydidem memorauisse. Socratem ferunt eum quem Philosophiæ parentem & sapientissimum totius Græciæ, diuinæ & humanæ testificationes prodiderunt, vacuum tempus arripe-

Demosth.
de Coron.

Ouid. Ep.
Phædr.

In Euterp.

Ouid. ibid.

Plutarc. in
præcept.
polit.
Laert.

Thucyd. l.

2.

Xenoph. in
Sympof.
Laert. l. 1.

4 VACATIONVM AVTVMNAL.

re solitum cùm diceret, *Ocium omnium possessionum esse optimam.* Etiam meus Aristoteles cuius pectus naturæ veluti armarium nominare iure possum, cùm esset laboris patiens officiique magister & honestatis, non dubitavit tamen in præceptis eius disciplinæ, quæ est de moribus, hanc relinquere sententiam,

4 Ethic. c. 14. *δοκῆ δὲ ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ παιδιὰ εἰ τῷ βίῳ εἶναι ἀναγκαῖον, Ἰουλιῶ*
& quietem, laborumque remissionem in hominum vita per necessa-

1. 7. polit. c. 14. *riam videri.* Et in mirabili illa politia quam diuino iudicio composuit, cùm humanam vitam diuisisset *εἰς ἀρχολίαν καὶ εἰς χολίαν*, negotium ad otium tanquam ad finem & præstantissimum quiddam referendum esse aiebat. Et octauo libro conse-

1. 8. polit. c. 3. *quanti id tanquam in Sibyllæ folio scribi voluit, ὁ γὰρ ποινῶν δῖται τῆς ἀναπαύσεως.* Familias denique excute hominum sapientiam, hunc omnes animorum sensum, hoc consilium, hæc vnâ mentem habuisse comperies. Stoici fortasse in hac re duriores videantur, qui fines officiorum omnium longius paulò quàm natura pateretur etiam proferebant: sed eorum tibi

Epist. 15. *sententiam Romani Imperij splendor Seneca illustrabit, qui vnâ te cum Lucilio suo sic affatur: Non ego te iubeo semper immingere libro aut pugillaribus, dandum & aliquod interuallum animo, ita tamen ut non resoluatur, sed ut remittatur.* Itaque Iuuenti, in illo tuo inertio ocio ut appellas, quod diuinam particulam auræ, & viuidum tuum ingenium solo affligit, censeo hæc doctorum hominum *ἐπαδαί, καὶ λόγοι θελκτικῆροι*, vt cum Eurípide loquar, mærorem tuum leniant: Et si quando te sciendi illa innata & infatiabilis cupiditas æstu quodam suo corripuerit, obuerfetur animo clarissimum illud effatum, quod Spartanus olim Chilo vt *κλειῶν δόξαι* reliquit *Ἡσυχία καλόν*, *Pulchrum & honestum est animi laxamentum.*

in Hippol. A. 2.
Lact. l. 1.

Non ego, inquit *Iuuentius*, omnem è vita & moribus cessationem eiciendam exterminandamque aio. Scio multos aliorum imperio autoratòs durissima conditione viuere, cùm ad nutum arbitriumque seruiant, de die de nocte magnos labores excipiant, quotidiani muneris functione & assiduitate frangantur, quibus omninò tribuendam esse aliquam remissionem, ipsa communis hominum natura significat. Alij etiam in molestissimis reip. negotiis, vt communi in pistrino tenentur, qui semper excubant animo, nec partem vllam quietis ca-

piunt, dum vt Herculi nouæ in dies ærumnæ obiiiciuntur. Illi ne dum maximis & operosissimis curis premuntur, diuturnitate opprimantur, cenleo vsuram vacui & liberi temporis aliquando capiant, & vnum diem aut alterum quiescant. Nos autem qui in hoc liberali & honesto curriculo studiorum volitamus, quid est quod affligere possit vehementius, & animi contentione infringere? quid potius non est in magna varietate gratum & iucundum? Imus in Collegium bis quotidie, aliquot ibi horas fructuosè ponimus, Doctores nostros viros in dicendo perfectos, de rebus lætis & humanissima voluptate refertis copiosè differentes audimus, inquirimus, respondemus, in vtramque partem disputamus, commentamur, dicimus, pronunciamus. Domi in museis familia penè facimus, stylum exercemus, memoriam excolimus, nostris aut alienis ediscendis: nunc aureo illo flumine præstantium Oratorum liquida lætitia perfundimur, nunc ad scripta Poëtarum diuertimus vt honestæ voluptatis officinas, vbi non solum mele sed & mella: Nunc Persarum magnificentiam inuisimus, & purpuratorum eum gregem Medicea stola insignem, & Immortalium apparatus: cum Græcis modò, modò cum Romanis agimus, vim, copias, arma, leges, politiam denique vniuersam intelligimus. Hæc omnia, Victor, legi, hæc cogitari studiosius, hæc scientia & cognitione comprehendi sine summa lætitiæ voluptate possunt? Audi Synesium in omni scientiæ genere summum, cui potius quàm mihi fidem habiturus es. Musæ, inquit, vbi sudore perfusos animos viribus præ lassitudine defectam naturam animaduernerint, benignè statim reuocant: môxque Calliope squalidos, ac siticulosos excipiens, ἀέπασσέ τε ἐὶς αἰθρῆς ἀγαρῶσαι λουμῶνας, in florida prætæ perductos recreat, ne laboris agritudine conficiamur, lautissimumque & adiciiale conuiuium instruit Atticis veneribus ac poëticorum lenociniorum venustate refertum, quibus primum exhilarat, tum occultè stimulat & paulatim quodammodo animum conuertit, demum ad idem certamen accingit. Quare sapienter, mea quidem opinione Græci Ἀθροῖον Musarum locum appellant, id est sine fletu, sine dolore, incredibili voluptatis copia circumfluentem.

Sed habeant sanè pueri statam & penè dicam legitimam cessationem; est vnus dies quot hebdomadis Diuæ Hesychiæ felicissimi

A iij

Synes. in
Dion. p. 552

mis auspiciis cōsecratus: demus lāguori atque inertiaē nostrae, vt nō frustra, sed necessariō illę inductae feriæ videantur: Hanc verō pluriū dierū vacationem, quis eorum, quos tu paulō ante nominabas, Philosophorū induxit? qui ante hoc æuum clari & excellētes doctrina viri approbauerunt? quis potius non vt pestē adolescentiæ, non vt certam communis rei perniciem, non denique vt teterrimum auspiciū studiosorum est auersatus? Nō Anaxāgoras facultatem otiosi temporis dari adolescentulis voluit, sed vnus diei tantū: Seneca tribuendum cenfer aliquod interuallum animo, ita tamen, *ut non resoluat, sed ut remittatur*: habuit credo ante oculos atque in memoria dictum Veterum sapientum

Πήγνυθαι σοφίης τὸ εἶναι αἰεὶ μακρόν.

studiorum & sapientiæ rumpi arcum, si relaxetur. Nunc autem nouitium hoc inuentum continuæ vacationis, qua ingeniorum nostrorum aciem hebescere videmus & languere, inertissimum & desidiosissimum otium inuexit studio inimicum & honestati. Incidi nuper in sodalium meorū turbam, quid dico nuper? quotidie & omnibus pænè horis incurrunt in oculos adolescentium greges, tenues reliquiae communis naufragij studiorum, quod ea malacia vacationum importauit: qui cū antea ad omnem modestiam informati in officio continerentur suo, monitis obediētes, comes & benigni, amantēque pietatis: nunc elati, vagi, & petulantes, sic furenter sese in ludum, & voluptatem ingurgitant, vt constringendi videantur. Tum mihi in mentem venit M. Catonis quo viro nescio an prisca ætas præstantiorem vllō in genere tulit, qui cū esset consilij specimen, diuinæque moderationis, & naturæ humanæ vitia diuturno vsu cognouisset, id grauissimè aliquando pronunciauit, *Nihil agendo homines discere vt malè agant*. Censorem grauiissimum hominem ferunt acris iudicij & summæ autoritatis, in eum ciuem animaduertere voluisse, qui stans in iure, vago & soluto animo clarè oscitauisset, quod signum id esse videretur pigri & inertis, & ab officio alieni: iamque pœna grauis & acerba comparabatur, nisi homo non dubiis autoritatibus probauisset, eo se vitio, quod oscedo nominatur, vrgeri molestius. Quid hīc dixissent viri illi sapientes, aut quam virgulam centoriam adhibuissent, ad castigandam hanc iner-

Agellius.

tiam ofcitantis & solute Academix, vbi videas plures olim μουσομετρῶν, nunc somno & ignauia gloriantes? Itaque mihi oprandum esse videbatur in hac tanta iugarum licentia, mollitięque iuuentutis, hic aliquis Pisistrato similis existeret, cuius inuentum sane vtile & gloriandum Ælianus Var. hist. l. 9. c. 25. monumentis suis mandauit. Is enim summo imperio fretus, cum ciues benè multos videret in foro vacuis animis deambulantes, iussit omnes ad se venire, & his quidem frumenti copiam perbenignè de suo donauit, in quo serendo deinceps occuparentur, aliis equos, aliis alia distribuit, quibus in opus quotidiana functione incumbèrent, cum timeret, ne leues animi & suo nutu ad seditionem imminentes, diuturna cessatione, ad fraudes, & nefaria consilia, proditionesque impellerentur. Quid aliud expectari ab iis potest, quorum feracissima ingenia in hilaritatem funduntur liberius, reiectis artibus, delectis inertis, dum quisque pro duce habet iuuenilem cupiditatem? dum vt verè Poëta canit.

—amant longa otia culpam?

Auson. ad
Paulin.

Hanc arcem nequitix temerè gestientis defendes Victor? ad eam tuendam clarissimorum hominum præsidia aduocabis? Etiam me paulò antè cum Aufonio ludens Scholæ nomen iubebas excutere. Quàm tu mihi χαλῶν narras? quam obtrudis? si futilem, vanam, lasciuientem, si demique nostram hanc εὐχίαν; abiudico atque repudio, de qua velim quid Poëta Sophocles, inflammatione animi elatus protulerit, mecum recognoscas. Est enim illius hoc effatum.

Τίχλι γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν εὐχία χαλῆ.

à languida remissione plena temeritatis & inanissimæ ignauix, nihil boni fieri vnquam, gigni que potuisse. Imò verò cum præpotens ille sapiensque rerum ædificator Deus hominum actiones moderari solet, ait tamen eum τοῖς ἀργῶσι otio diffusuentibus non adesse. Quæ si tantùm à prophano dicerentur & tenebrione, qui nullam fidei lucem aut arcana coelestia nouisset, cuiusiam fortè aut probabilia minus, aut suspecta forent: sed habemus diuinas paginas testimonia veritatis, in quibus hæc eadem perspicuè continentur. Audi vnum, non de multis vnum, & τῶν πολλῶν, sed Sapientem, *Multa*, inquit, *mala docuit occisitas*. O furuissimum improbissimūque doctorem:

8 VACATIONVM AVTVMNAL.

à quo facile & maxima voluptate leuiorum hominum animi pestiferis consiliis imbuuntur! Probásne verò vt in huius disciplinam magistri nos demus, à quo mala eaque benè multa doceri vides? quanquam nescio an ianua patefacta, & consuetudinis aperto introitu, nos inuitos in hoc infame auditorium inuites & conicias. Video enim vos Philosophos, qui tamen facem adlucere debetis, ceterosque in cursu dirigere, plures habere dies ad otia dum, quàm alios, qui mansuetiores colunt musas, & studiis humanitatis seruiunt. In quo nescio plúsnè dedecoris sit quàm incommodorum. Mihi quidem longè æquius atque honestius fore videbatur sapientiæ candidato, in ore animoque habere dictum illud sapiens magni quondam Imperatoris, *Quo maior fuero tanto plus laborabo*: presertim cùm scias diuinitus pronunciatum à Cyro ingenij laude gloriæque præstanti, *labores atque exercitationes à diuina mente hominibus concessas*, vt ἡ ἀλωθεῖαι ὄργανα ἔσονται τῆς ἀδύνατου, instrumenta liberæ felicitatis & felicissimæ libertatis.

Capitolia.
in Maxim.

Xenoph.
l. 7. κεϑ.

Diluta ea qua dicta in Vacationes. Omnis cognitio laboriosa. Fera vindemiales, stase anni inducie. Aestiuarum ludus. Omnes olim Hesycho Deo & Vacuna litarunt.

CAPVT II.

HÆC cùm dixisset, paulum hærebat Victorem aspectans, & vt erat feruido ingenio & abundanti, in quo etiam iuuenilis quædam redundantia notaretur, multa erat additurus è penu sapientum, è legibus nationum atque moribus, quibus damnatum & profligatum esse otium constabat, quod tamen in ea longa vacatione sanciri videbatur. Sed occupans Victor, Video, inquit, te Iuuenti, huc paratum venisse, vt non modo Vacationi bellum, sed mihi quoque Philosophiæque indiceres, quam inertix fœdique otij penè dicam inuentricem esse voluisti. Laudo ammi tui constantiam, & illam tuam in dicendo vbertatem multò antè cognitam: sed mihi dabis hanc veniam & concedes, vt amicè hoc profitear & ingenuè, te
Rhetoricè

Rhetoricè & oratoricè quidem dixisse, hoc est verisimiliter, sed parum sapienter. Duo enim triaue capita fuerunt disputationis tuæ: nam seruis tribuendam esse aiebas iustam aliquam remissionem, qui opere conficerentur: præterea nullum esse grauiorem laborem adolescentium, qui studio humanitatis se dedidissent varietate pleno & oblectatione: ad extremum nouitium hoc esse inuentum continuæ vacationis, prioribus seculis inauditum, à quo omnes vita illustres atque prudentia abhorruissent. Quid horum est, quod non ipsius Philosophiæ voce quam lacessis, non eruditorum omnium vsu & testimonio refellatur? Nam id de seruis meus quidem Aristoteles falsum esse conuincet, qui disertè & è communi omnium sensu pronunciat, οὐ χολῶ δούλοις, *nullam seruis iustam & quasi legitimam esse quietem operisque vacuitatem.* Est nostrum, est animi inquam ingenui & liberalis, negotiorum fluctus ita moderari, ne mens obruatur & subsidat, sed ad nouum semper cursum vt recentis auræ accessione feratur. Nam quod ais studiosos literarum exiguum laborem aut nullum sustinere, nos videlicet omnes tuo ingenio metiris, qui in grata historiæ varietate, in Poëtarum illis delitiis, in violis veneribusque oratorum, nimia gestis voluptate & triumphas: neque sentis eam ipsam quam impensè colis Mineruam, minuere nervos sensimque elidere, ni opportuna intermissione augeantur. Imus in Scholam, audimus, lectitamus, scribimus. In his igitur nihil esse grauioris operis, nihil laboris putas? Lætor me posse Aristotelem in medium producere, qui te vultu suo terreat, sapientia opprimat, & refellat autoritate. Audi igitur magnum virum id breuiter & rotundè ponentem in Politicis, l. 1. Politicis, οὐ γὰρ παίζουσι μαθηῶντες, μετὰ λύπης γὰρ ἢ μάθησις, *haud sane qui in doctrina haurienda insudant vberi voluptate recreantur, est enim cum dolore iuncta disciplina eruditionisque perceptio.* Sed in libris de moribus ita copiosius, Αὐτὰρ ποιεῖ τὸ ζῶον ἄσπερ ἐὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὄρεον, τὸ ἀκούειν φάσκοντες εἶναι λυπηρὸν, ἀλλ' ἤδη σιωπῆθαι εἰσὶν ὡς φασί. *Perpetuo enim labore fatigatur animans, vt etiam libri de natura scripti testantur, in quibus scriptum, videre & audire laboriosum esse ac molestum, sed quotidiana consuetudine fieri vt minus sentiamus.* Si videndo, vt hic ait, hominum mens au-

l. 7. Politicis. c. 15.

Studia laboriosa.

c. 15.

l. 7 Ethicis. c.

15.

diendóque fatigatur : quid fiet in omnium virium contentione, cum vigilamus, cum in aliqua re multum operæ studiique ponimus, cum toto quod auit pectore in cogitationem incumbimus, cum stylium acuiamus, cum enixe commentamur? Nec te nostrorum Præceptorum caput miseratio, qui vix vllam diurnæ aut nocturnæ quietis partem capiunt, qui duro & continuo labore franguntur? Nam memini doctissimi Augustini, qui cum esset in eloquentia docenda occupatus, hoc quod tibi è memoria mea reddam conquerebatur, *Ipsa astate literaria labori nimio pulma meus cedere ceperat, & difficulter trahere suspiria, doloribusque testari se sancium, vocemque clariorem productiorémque recusare.*

1.9. Confes.
c.1.

Antiquitas
Vacationum.

At nouū hoc Vacationis genus est, & à doctis hominibus repudiatum. Sed cui vnquam mediocriter erudito hoc probare queas, quod in Europa, quod in Africa, breui dicam vbique terrarum, ante mille & trecentos annos, verius ab omni hominum memoria fuisse in vsu videmus? Non lubet ostiatim huius rei testificationes petere ab omnibus gentibus & populis, apud quos artium liberalium studia floruerunt: duobus eloquentiæ doctoribus contentus ero, vt te auditorem eloquentiæ tam assiduum, tam strenuum & laboriosum, tam etiam in asserendo audacem conuincam. Ante annos quos paulò antè non dicis causa, sed studio veritatis adferebam, vixit Carthagine, opinor in Africa Iuuenti, Celius Cyprianus singularis eloquentiæ doctor, qui ludum habuit, è quo multi in dicendo principes atque artium diuite copia ornati prodierunt. Is sub autumnum ferias vindemiales memorat, his nostris plane geminas, non vt tu forte suspicari velis nuper excogitatas, sed vt ipse appellat *statae & solennes*, quibus eruditionis alumni ad honestam remissionem dimitterentur. Inde si lubet navigare in Europam, Mediolani reperiemus vrbe Italiæ doctissimis hominibus affluente Aurelium Augustinum, eiusdem artis professorem eximium, qui vt ipse memorat de sese, *vindemialibus feriis*, consuetis Scholæ muneribus solutus, rus petit villamque suburbanam, vbi cum suis honestissimo laxamento, & quiete, orbis terræ iudicio concessa meritissimo frueretur. Sed quos ego viros tibi nomino Iuuenti? quas vt iudem ipsi loquuntur *Gymnasio-*

Confes. 1.9.

rum aedros? quae lumina literarum? quos iuuentutis *Græcorum* quae religionis decora? qui nimirum polita eruditione & optimarum artium studio exculsi, cum in dicendi hac copia & Regina eloquentia ornanda per diu elaborauissent, deinde rudem ultro capientes, eam quam præstantem habebant cognitionem, & in docendo dicendoque elegantiam pietati consecrauerunt. Illi te facundiae simul & piarum caeremoniarum antistites coryphaeque docebunt, neque nouum esse hoc genus Vacationum, neque ab vna hominum natione cultum & exceptum. Cur tu verò nutu significas mihi esse tabulis obsignatis agendum, quasi tibi aut imponere velim aut possim? Sed non procul, & penè in manibus sancti viri monumenta. Accipe igitur purpurei Cypriani aureum testimonium, quod in Epistola inseruit ad Donatum, suum olim in Rhetoricae professione Collegam, à quo erat pro amicitia inuitatus, vt in eo publico otio, & Scholarum veluti Alcedonijs quidpiam de religione scriberet. Ita ipse respondet, *Promississe memini, & reddendi semper spiritum pro-* Epist. 2.
fus hoc tempus est, quo indulgis vindemijs, solutus animus in quietem, solennes ac statas anni fatigantis inducias sortitur. Locus etiam cum die conuenit, & mulcendis sensibus ac fouendis ad lenes auras blandientis autumnii, hortorum facies amœna consentit, & cætera. Neque verò duabus illis tum Africae tum Italiae urbibus definitum hunc morem & vacandi consuetudinem putes. Nam Romæ vnde mihi orta grauitas & sapientia migrasse in has oras occidentis videtur, præter saturnalia, Minerualia, cæterosque dies ad quietem ingenuam concessos, à Julio mense ad Octobrem Scholas fuisse omnes feriatas, & statua illa castra humanitatis, te Poëta Cocus tanto ante si bene meministi submonuit: nam profecto Epigrammatum illum argutum euoluisti politumque artificem, sed remota foete purum & innocuum, iam limatum, iam illibatam, cuius illa est ad Ludi Magistrum indictio.

Alba Leone flammeo salens lucas,

Tostamque feruens Lulius caquis messem.

Deinde concludit pulcherrimo dicto, quod in omnium Gymnasiorum propylæis aureo stylo exarandum videatur.

Asphæ pueri si valent, satis discunt.

Martial. L.
10. Epist. 2.

Quare Sidonius vir eximiae autoritatis sapienter Domitium reprehendit, *Quod annicatore maximo cum per lineas sol altatus extremas in axem Scythicum radio peregrinante porrigitur, pertinacia & duritie quadam animi docere perseveraret, & pueros prope enectos retineret. Tu, inquit, discipulis non astu minus quam timore pallentibus, exponere oscitabundus ordiris Samia mihi mater fuit. Quin tu magis raptim subduceris anhelantibus angustiis ciuitatis, &c.* Fecit omnino longe humanius & alendo ingenio accommodatius Antonius Iulianus eloquentiae olim Magister, Romae omnium opinione celebratus, qui digrediens a ciuitate, cum auditoribus suis loco peramceno & iucundo *astuarum ludum atque iocum in voluptatibus pudicis honestisque cogitabat*, vt Agellius prodidit. Vbi vir doctus & Latinae linguae scientissimus *astuas* meo iudicio nominauit a *πῶς* studiosorum vacationes, & hoc iustum & legitimum ocium Camænarum. Atque hinc factum esse quoque video apud veteres, vt qui annuo fere cursu in iure dicundo, labores sustinerent assiduos & molestos, vix humano generi patibiles, eiusdem penè modi ferias vacationesque deposcerent, resque proferrent. Testis erit luculentus Romani fori caussidicus Minutius Felix, qui sibi ad vindemiam ferias ait iudiciariam curam relaxauisse, & vt dicam cum Poëta magno,

Agell. l. 18.
c. 5.

Vacationes
fori,

in Octau.

Stat. 4. sylv.

*Tum pacem piger annus habet, mensesque reuerse.
Dimisere forum.*

l. 8. Ep. 27.

Vacat.
Curia.

l. 4. de Orat.

Cod. de feriis la.

Testis & Patronus alter in cognoscendis causis exponendisque diligentissimus Plinius, a quo docemur, Iulio mense lites interqueuuisse, quo mense choros etiam delicatae iuuentutis cessationem studiorum habuisse paulò antè audiebamus. Ipsi præterea grauissimi Senatores, qui è Curia templo æquitatis & omnium gentium arce, consilio atque prudentia orbis terræ imperium administrabant, certos quietis otiique dies habuerunt, vigiliarum & quotidianæ penè curæ leuationem. Ita Lælius & Scipionem narrat M. Tullius exempla imperij veteris, imagines antiquitatis, columnam reip. summa elegantia & virtute viros aliquando rusticari, & incredibiliter repuerascere solitos, cum rus ex vrbe tanquam è vinculis euoluissent. Atque ea de re fuit postea lex Imperatoria lata, quam in Codice ad æternum monumentum hisce verbis collocarunt.

A decimo Calend. Septembriū vsque ad Idus Octobris vindemiales
 feria concedantur. Quem locum alicubi tangens Themidos ille
 Mystes elegantissimus Cuiacius, parem ait fuisse eorum cessa-
 tionem, qui cum musis haberent commercium, & ingenua-
 rum artium contentione sudarent. Quo referam id Epicteti vi-
 ri præstatis & moderatissimi acroana, qui dicebat vulgò amare
 pueros τὸ πρὸς τὰς ἀρχάς, vindemiam & vacationes. Quin-
 etiam illi iidem orbis vniuersi duces & moderatores, qui nobis
 iura posuerunt, quibus etiamnum utimur, ad componendas
 lusiones partem suæ prouidentia deriuarunt. Itaque sapiens il-
 lud dictum semper mihi vsum fuit Iustiniani summi Imperato-
 ris. *Non enim bella solummodo bene ordinamus, sed & res ludicras.*
 Sentiens opinor, id esse verissimum, quod eleganter scriptum
 est à Rhetore Sardiano, τὸ κάλλιον τῆς ἀρετῆς ἀξίον εἶναι λόγου,
*ludentem virtutem seque honestè recreantem plurimi quoque facien-
 dam videri.* Quo minus mirum videri debet si Orientis Impe-
 ratores cum eorum certicibus, tot gentium, prouinciarum-
 que negotia incumbere, solemnī more triginta vindemia-
 rum haberent dies, quibus remoti ab vrbe, delicatissima in vil-
 la summo otio & lætitia perfruerentur: & ne me putes ista cõ-
 minisci, proferam Gregorij Turonensis locum de Imperatore
 Tyberio loquentis: *Procedente*, inquit, *eo ad villam, ut iuxta
 ritum Imperialem triginta diebus ad vindemiam iocundaretur: vbi
 disertè ritum imperialem id nominat.* Audebis igitur deinceps
 Iuuenti asserere, quod erat in oratione tua postremum, magnos
 viros atque sapientes ab hac nostra animorum remissione ab-
 horruisse? Imò verò quando non ingenij principes, autoritate
 & insigni moderatione conspicui, eas sibi docti Poëtæ moni-
 tiones audiendas existimarunt?

to. r. lib. de
 diuer. tēp.
 præscripti:

Cod. de re-
 lig. & sūpt.
 lib. 15.
 Eunap. in
 Procem.

Imperato-
 rū vacat.

*Sed tu dam nimio possessa Hyperione flagrat
 Torua Cleonæ inba syderis, exue curis
 Pectus & assiduo temerè furare labori:
 Et fontes operit pharetras, arcumque retendis
 Parthus, & Eleis auriga laboribus actos.
 Alpheo permulcet equos. Et nostra fatiscit
 Laxaturque Chelys, vires instigat alitque
 Tempestiua quies. MAIOR POST OTIA VIRTUS.*

Poëtam vnum profecto, sed grauem & à summo secundum, cu-

ius non leue debet esse testimonium, & apud te autoritas, cùm eiusmodi homines Prophetæ sint tui & oracula humanitatis: sed profectò nihil hæc dixit, quod non eodem prope cursu orationis magnus sapiens extulerit, Senecam intelligo, cuius illud est dignum Pœcile axioma. *Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare: Excitatur enim otio vigor, & amaris tristitia que continuatione pertinacis studij abducitur, feriarum hilaritate discutitur.* Cuius rei clarissimum exemplum in Porcio Latrone ponit, qui cùm se ab otio reuocauisset, *tantis*, inquit, *viribus incumbebat in studium, ut non tantùm nihil perdidisse, sed multùm acquisuisse desidia videretur.* Quo mihi Stadius collineare visus ad Marcellum, cùm ad ea quæ superius memorauimus hæc adiungit,

*Te quoque flammabit tacite repetita parumper
Desidia, & solidos nouus exultabis in actus.*

Hæc honestæ quietis bona, hæc animi reuiuifcentis commoda, & ad officia consueta reuiuifcentis opinoreffecerunt, ut *Vacationes* communi omnium gentium consensu diuino cultu & ceremoniis *religiosè* otium consecraretur. Romani quidem publicè *Quieti* fanum *consecratur* & augustæ religionis choragium dedicauerunt. Apud veteres Athenienses *Hesychum* Deum otij præsidem & vacationis, ara & delubro & frequenti hominum supplicatione celebratum scimus. Lycurgus parens constantiæ & seueritatis θεῶν Γέλων, *Ridiculo* statum & solenne sacrificium instituit, cui propitio & fauenti ab omni hominum genere litaretur. In Latio *Pausum* non de Semonibus aut Patellariis vnum, sed præstantem polentemque Genium ritu maximo & diuinitatis opinione ducti venerabantur. In Sabinis thure & victimis & proprio celestium honore *Vacunam* coluerunt, quæ vacantibus & otiosis præesse credebatur, quam eandem indigitabant *Victoriam*. *Hac* Dea M. Varro doctissimis suis monumentis reliquit, eos gaudere maximè, qui sapientia vincunt, hoc est, *me* quidem interprete, *Vacunam* suauissimam esse cõsueuisse iis hominibus, qui per diu summa contentione ad querendam sapientiam elaborarunt: hunc esse otij fructum dignissimum, ut qui multis perfuncti molestiis strenuè cum inertia bellarunt, ij compressis edomitiisque cupiditatibus, & difficultatibus magno animo superatis, non modò lauream dignitatis in Capitolium, sed o-

eam quoque pacis & quietis in Vacantæ delibrum inferant. illud Pindari apud se reputates, ἀλλὰ γὰρ ἀκίπνους ἐῖπ' ἀπὶ γλυκῆς ἔργου, *opere in omni dulcem & incundam esse quietem.* Hinc Neme. od. 7 antiſt. Orator *Æſchines*, cum post longas & odioſiſſimas ciuiliū negotiorum tractationes fortuna & voluntate Rhodum vt in in Panegy. quietis portum appuliſſet, ἔθου ἡσυχίας καὶ μῦθους, *dulce & quotidianum ſacrificium Diæ Heſychiæ & miſis offerrebat*, vt memoria prodidit Philoſtratus. Itaque non iam miror, ſi omnium in vita *Æſchin.* ordinum homines, ſacri, prophani, ſapientiz præceptores, Reges, Dynaſta, magnanimi heroes, ab æſtu grauium negotiorum & procella, in huius ſe Diæ gremium & portum contulerint. Herculem eum, qui vt ſcribit *Iſocrates*, adhuc inter homines agens, τῷ θεῷ ῥάμμεν εἶχε, *diuina quodam rabore animi corporiſque præditus fuit*, non tamen ſemper uſum claua & ſagittis ſerunt, ſed haud rarò cum pueris paruis luſitare conſueuiſſe. Et ne quis fortè miraretur eum qui ſe Iouis nobilem eſſe filium gloriabatur, latos humeros atque illas manus quæ horribilia monſtra confecerant, ad ludos pueriles abiicere, id reſpondebat quod *Euripides* homini memoria prodidit, Παιζῶ, μετεβολαί, γὰρ πῶν δὲ φίλῳ, *Ludo, nam me laborum grata uiciſſitudo delectat.* Qui ſi vires omnes uoluiffet vnas in ærumnas laborémque profundere, prius mole trium aut quatuor negotiorum fuiſſet oppreſſus, quàm ad duodecim glorioſiſſimos triumphos venire potuiſſet. *Cæſar Octauius*, qui felicitatis numeros omnes expleuit in ſummo dominatu, nunc talis, modo *Sueton. in Octay.* ocellatis nucibúſque ludebat cum minutis pueris, quos facie & garrulitate amabiles vndique conquirebat. Idẽ *Socrates*, idem faciebat *Tarentinus Architas*, vt ſcribit *Ælianus*, qui poſt graues ſeriatque diſputationes de diis immortalibus, de diſciplina iuuentutis, de iuſtitia, de fortitudine, de modo rerum omnium, de fide & officio, de que aliis, ſine quibus ciuitates aut eſſe, aut bene moratæ eſſe non poſſunt, vt *Hercules*, ſic μετεβολαί, τῷ πῶν appetebat. Sed exemplorum plena quidem ſunt omnia legitimæ & honeſtæ recreationis animorum. Quid *Medici*? quid illi *Appollinis filij* πολλὰν αἰτιάζιοι: an non modò non repudiandam eſſe dicunt operum ceſſationem; ſed eam potius ad tuendam vitam & valetudinem neceſſariam? Sane *Hippocrates* laborem morbum eſſe quendam exiſtimat, & lib. de ſatib.

eius medicinam esse *ἰσχυρῶς*, laboris *vacuitatem*. Sed non ingrediar in eorum adyta, neque diligentius *Ἐσκαλαπίου* oracula perquiram, non attingam præstantium hominum sapientiam, qui multis olim voluminibus perutiles præceptiones de tuenda sanitate reliquerant. Theologos audi, ne tibi aliorum omnium leuior esse videatur autoritas. Me quidem capit & retinet D. Thomas, piè sanctèque sapiens, quo viro neminem ego statuo, nec prudentia, neque acumine & subtilitate in disputando, nec eruditione & copia maiorem, nec verò in tanta gloria ingenij, efflorescentisque doctrinæ sanctiorem. Hic Aristotelis vehementer probat eam opinionem, quam paulò antè ex ore meo audiuiſti, & cum ipſo *εὐπραπείας* agnoscit ludi moderatricem, & in iocis animique recreatione, vt in cæteris humanæ vitæ officiis reperiri virtutem. Quod ne tantùm à prophano sapiente sumpsisse videatur, adfert grauissimum testimonium diui Augustini, cuius nomen cùm audimus, non possumus non de præstantissimo quodam, atque haud scio an omnium Theologorum sapientissimo & perfectissimo cogitare. Laudat & Apostolorum exemplum, de quo etiam Cassianus, qui cùm essent diuinæ mentis conscij atque interpretes, seminatores, & quasi altores eius religionis, quam in mundū Christus inuexit, ostendere voluerunt, hanc ingenui animi vacationem, non modò non à cõmuni honestate, sed ne quidem à religiosæ vitæ sanctitate alienam existimandam, adeò verum est, quod in uſa cothurnata pronunciat,

Senec. in
Herc. fur:

Post multa virtus opera laxari solet.

Or. 18. in
laud. S.
Cyprian.

Itaque non puduit Gregorium Nazianzenum Attica eloquentia & sanctimonia vitæ clarum, in conuentu & incredibili frequentia profiteri, se redire *ἐν τῆς σωματικῆς αἰσείας* à corporis relaxatione & quiete *rusticana*, ad honores coelestium martyrum annua lætitia celebrandos. Et alio quodam in loco sibi hoc consuetum fuisse ait, vt in littore inambulando, purpurascantium vndarum aspectu, fluctuum commutatione mollique appuſſu ad ripam, lapillorum, algarum, buccinarum mirabili varietate, inquetor ac tantis Oceani miraculis, laborum suorum magnitudinem eleuaret. Et sanè diuinos Antistites suas quoque à cõcionibus vacationes habuisse, is qui ab aurea fandi copia Chryſologi nomen inuenit, sat declarat, sermonè quendā suum

Concionum
torum uat.

fuī ita exorsus, *Quia solito plus sese terris astus infuderat, diu tacui, ne compressio, quæ ex desiderio nascitur audiendi, ipsa nobis cynocautum generaret incendium: nunc ubi aërem tēperies mutauit autumnī, dominicum iuante Domino reuocamur ad verbum.* Serm. 51.
 Synesius doctus Cyrenensis Antistes duabus se rebus distinguere tempus consueuisse, παιδιᾶ ἔως ἀσθεῖν, *ludo atque studiis*, candidè vt solet ingenuèque profitetur. Sanctus quoque Nyssenus Gregorius quasi oraculum fundens dominantis veritatis ἀναρχία τῆς οὐσίας τῆς κοίτης ἐν ἑαυτοῦ ἀνεῖν, *tempestiuam remissionem ait esse ad corporis incolumitatem necessariam.* Epist. 105.
 Causa etiam adfert, quod tandem membra animantis, continua illa intentione dissilirent, penitusque frangerentur. Quod si otium atque ludus nec ab herōibus, quos deorum immortalium cognatione teneri aiebant, repudiatum vnquam fuit, nec à Philosophis, qui orbis terræ iudicio habitisunt sapientes: si à Regibus cultus, commendatus à medicis, à Theologia probatus, vsurpatus etiam ab iis, qui vitæ duces, signiferi pietatis, gloriæ administrari, & lumina religionis viam nobis præiuerunt quàm sequeremur, audebis Iuuenti, testium hac nube circumfusus caput attollere aut mutire?

Hic Iuuentius, *Quædam, inquit, mihi in mentem veniebant quæ obiicerem, etiam è tuo Aristotele, qui sane illud sapienter, ἀδύνατον γὰρ τὸν μηδὲν ἀπάτηντα, ἀπάτην ἔσθαι, Fieri non posse vt qui nihil faciat, agat bene.* l. 7. poli. c. 9. Sed ea continere malo, quàm vt prouocem hominem iracundum; eloquentiæ armis instructum & Dialecticum, qui frequenti repetitione subtilium argumentationum, vt gladium, sic mentem exacuit suam ad aliorum dicta opinionésque refutandas. Enimuerò quoniam tu otij patrociniū suscepisti, moneo, Victor, tibi esse tua illa mysteria occulenda, quæ te Diua Philosophia docuit: nam certum mihi est & constitutum, omnibus te horis innisere, atque adeo te fabellis & loquacitate mea lacessere, in tuis denique suauissimis sermonibus, animi naufragantis ægritudinem hanc meam veternumque de-

C

ponere. Scis Apuleio commodè ac breuiter & acutè dictum, *Desuetudo omnibus pigritiam, pigritia veternum parit.* Tu veternum ne æternum hoc sit efficies. Benè habet, inquit ille, quod mecum esse velis: nam mittor à parentibus rusticatum, & ne solus essem aut incomitatus, te absentem paulò ante intuebar. Igitur ni molestum est simul erimus. Quo me cunq; uoles ducas licet, inquit Iuuentius, dummodo vrbanum hoc otium fugiã, quod fastidio mihi est & languori, & ut verbum à Diogene mutuer, hæc *χολή iam χολή.* Efficiam, ait Victor, ut Bellerophontæas sollicitudines in syluas dumòsque eicias: nam te profectò halantes horti omnè florum varietate pleni & redundantes, te prata versicoloribus gemmis picturata, te vestitus viridissimi montium, fontium perennes geliditates, fluminum lapsus & meandri, riuulorum grato murmure sonantium concentus, auicularum molliculæ vocis flexiones, aucupium, piscatio, venatio, & si qua sunt beati ruris oria exhilarabunt. Deinde quantam lætitiæ voluptatem capies ex *Honorati* nostri conspectu? quem non ita procul amplis in edibus hac ipsa tempestate morari scito. Quid ais? inquit: Nónne eius parentem hesternæ die in vrbe vidi, lumen illud curiæ, fori decus? Videre potuisti, ait Victor, sed eius filium Honoratum non vidisti: iam aliquot dies in nobili prætorio agit prædiòque rusticano, & primam causam quam propediem est acturus, fori tyrocinium, specimen ingenij studiosè meditatur: idque opinor diligentius, quod cum sit liberalissimis studiis eruditus, & ut quidem ab amicis & familiarissimis creditur, summo ingenio & ad vnguem expolito, magnam sui expectationem commouit. Itaque illum perfectum iam oratorem deprehendemus. Hæc cum dixisset, & fore opus maturato significasset, uterque se ad Museum componendum, & necessaria paranda contulit.

Rusticatio salutaris. Varia climata & aërorum regionum varia homini ingenia morésque distinguunt. Id in Gallia prouinciis notatum. Armorici ab omni antiquitate studiosi.

CAPVT III.

NIMIVM quantum sunt ea rusticatione tam opportuna tamque iucunda, summa sua voluptate & vtilitate recreati. Nam & coelum quod in vrbe caliginosum pingue & concretum, ibi tenue, purum & serenum fuit, liquidus aër, splendida solis atque vt ita dicam aures effigies siue labentis seu se ad cursum nota via spatíoque renouantis. Is erat loci ad quem diuerterant genius, ea gratia & pulchritudo, vt pomona luxuriantis anni vbertatem fudisse, & in insulis degere fortunatis in omniũ rerum abũdantia viderentur. Itaque & valetudo paulò iam melior, animusque vegetior exigua temporis intercapedine effloruit, & ea nubes atque tristitia quæ diurno vehementique studio vtriusque lumen ingenij obscurauerat, lætissima deambulatione dissipata est & depulsa. Sentiebant iam verissimum id Plinij minoris effatum, *Mirum esse ut animus agitatione motuque corporis excitetur.* Summo mane cum vicinum in collem abiissent, confectis iam aliquot spatiis, ad captandam lenioris auræ vsuram, delicato in cespite confederunt, vnde liber in planitiem erat aspectus, cum alioqui inolle stibadium patulis diffusa ramis, iisque viridibus, arbor opacaret. Hic *Iuuentius*, Me quidem nimio opere delectat, inquit, hæc soli facies, quæ læta florum & colorum varietate, vt Phrygionum Attalicis peristromatis, & belluatis Babylonicis conuestitur. Sed me res vna mirantem diutius iam tenet, quænam sit illa vis locorũ & efficientia, quæ corpora hominũque animos afficiat, vt exigua regionis commutatione vehementissimè nõnnumquam mutantur. Ego planè alius sum ab eo, qui ab vrbe & studij contentione paulò ante egrediebar, & benigni aspiratio aëris vim nouam insinuauit in pectus, & inusitatam animi gestientis alacritatem. Ingeniosus quidem nunquam fui ad excogitandum, nec abundans &

Lib. 1. p. 62

promptus, sed nunquam mihi sum visus quàm hodierna die vegetior, aut ad quærendum inuestigandùmque paratior, ita me cœli hîc aspectus languidum prius & hebetem excitauit. Quare iam verum mihi propemodum esse videtur, quod cùm dudum in eloquentiæ schola diceretur, vix probare poteram, cœli atque soli varietatem, varios efficere hominum mores atque naturam, idque maximè esse bono & præstanti oratori considerandum. Nam doctor meus homo vt scis copiosus in dicendo & ornatus, & rerum cognitione locuples, cum personarum adiûcta persequeretur, locum aiebat & nationem mirabilem vim & copiam ad dicendum suppeditare, de quo proinde M. Tullius, Quintilianus, cæterique dicendi artifices studiosissimè præcepissent; quod constaret, è vario cœli aspectu & conditione, diuersa hominum ingenia, vitia nonnunquã, etiam virtutes, genio patriæ, & ignota vi quadam existere, vnde argumenta promerentur ad fidem faciendã, aut ad aliorum dicta refutandã. Id Ciceronem faciundæ orationis principem & coryphæum, identidem adhibere solitũ, quem videmus partem orationis non exiguam, imò aliquandò fere vniuersam, in exagitanda natione posuisse ad hominum testimonia debilitanda. Ad eam autem Rhetorum præceptionem illustrandam, multa eum memini disputauisse, ex iure, ex historia, ex omni penu eruditionis, cùm ostenderet fuisse communem opinionem sapientum, è patria natalique solo, posse de moribus & hominum ingenio iudicari. Id imprimis doctissimis hominib. comprobatum ait Vegetius, omnes nationes quæ vicinæ sunt soli, nimio calore siccitas amplius quidem sapere, sed minus habere sanguinis, & in bello metu frangi & elanguescere: contra verò ad Septentrionem populos à solis ardoribus remotos, minus quidem ingeniosos, sed tamen largo sanguine redundantés, ad bella esse promptissimos. Vnde id quasi oraculum effatur, *plagam cœli, ad robur non tantum corporum, sed etiam animorum plurimum valere.* Id eo animo, quo vim honestatis cognouerat, Cyrus vidit, qui cùm à suis purpuratis inuitaretur, vt molliorem aliquam regionem pulcherrimi imperij domiciliũ esse vellet, quod Persidem viderent esse montib. horridã, syluis impeditã, difficilem & laboriosam, in qua nulli possent equites

Pro Flacco,
Pro Fonticio.

I. c. 2:

Herod. in
Calliop.
Plutar. in
Apophth.

pro animi sui sententia volitare, id consilium repudiavit, cum diceret, φιλέω ὅτι τῶν μαλακῶν χερῶν μαλακαὶ γίνεσθαι, ut plurimum vsuuenire, ut mollibus in locis molles generentur. Et fanè verè Poëta canit,

Lucan.

*Quidquid ad Eoos tractus mundi que teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.*

Eam Cyri dignam magno Imperatore sapientiam nostrorum etiam Gallorum fortuna comprobavit, qui cum victrices legiones in Orientem duce Brenno transportauissent, cum arderent bellis omnia, & terrorem sui nominis circumferrent, eam ponentes ferocientis animi audaciam, non regum armis aut potentia, sed Asiatica amœnitate molliti sunt, ut Lucius Florus animaduertit, ut id illis contigisse videatur, quod Hannibali in Italia, quem beatæ regionis delitiæ, soli vbertas, cœli benignitas, orbis terræ propè dicam inperio & triumpho gloria spoliavit. Quin & iuris peritissimos interpretes, quos iam omnes propter ingenij gloriam famamque, sequerentur, Præceptor idem meus hoc ipsum in suis monumentis posuisse aiebat. Nam Vlpianus Iuriconsultorum antistes ait eos qui mancipia vendunt, nationem cuiusque, in venditione pronunciare debere: præsumi enim quosdam seruos frugi esse & modestos, quod nationis sint, ut ipse ait, non infamates, quosdam malos improbosque, videri, quod ab ea natione veniant que sit infamis. Baldus etiam que Themidis aureum partum fuisse volunt, in iure interpretando pronunciauit, *Ingenia hominum fieri deteriora, vel meliora ex aëris dispositione.* Quod tamen si vir doctissimus non dixisset, id esse tamen longè verissimum, qui cupidius cum musis habuisset commercium intelligeret. Athenis tenue cœlum scribit fuisse M. Tullius, ex quo inquit acutiores etiam putantur Attici: crassum Thebis, itaque pingues Thebani & valentes. Hinc *crasso aëre nati* Bœoti apud Horatium, & *auris Bœotia* hebes & obtusa ad percipiendum & comprehendendum inepta. Nec iniuria Plato asseruit in Bœotia neminem eloquentia clarum & studiis humanitatis excultum viguisse. Hinc ingeniosus poëta Martialis *tenues Athenas* vocat, ob aëris illam subtilitatem, que aciem ingeniorum acuerat,

L. c. 10.

D de ædil.
edic. l. quod
si nol. §. qui
mancipia.

Ex. de ap-
pel. in c. vt
debit.

Cic. l. defa-
to.

Plato. in
Sympoſ.

— *Tibi cor limanſe Minerva*

C

Acrius, & tenues finxerunt pectus Athena.

In eam cœli aërisque bonitatem, veterum monumenta referūt cultum quendam humanitatis, & excellentis sapientiæ, quæ Athenis tabernaculum suum collocarant, vt notat Plutarchus in iis admonitis, quibus laudatam politiam instruit: vt non sit mirum, si is Philosophus, cuius virtus nunquam intermoritura est, gratias fortunæ egerit summas & immortales, quod eum Græcum potius & Atheniensem, quàm barbarum nasci voluisset. Hæc autem morum & ingeniorum varietatem è diuersis regionibus pullulantem, quàm ἐθνικὰς ἀγαθότητας nuncupauit Athenæus, quidam in cœlum syderumque influxum, alij in solem, alij in aërem, quidam in soli affluentem opulentiam retulerunt. Quæ & similia cùm in scholis dicerentur multò ornatiùs & vberius, quàm meminisse queam, ego qui sæpius in doctrina puerili dici audieram omnem ingenij nostri bonitatem, in opificem omnium rerum Deum esse referendam, vix in animum inducebam, id esse verum, quod dici à veterib. audiebam, cœlum, solem, aëresq; differentes conditiones, mores nobis ingeniumque fingere & mutare. Nunc verò cum vt tibi, Victor, iam dicebam, hoc tam sudo & ridenti cœlo, videã me factum longè quàm antea latiore, & etiam opinione mea promptiorem ad omne genus studiorum capeffendũ, non satis apud me cogitans paulò antè poterã statuere, quid esset haud imperito, nec eorũ quæ in nãtura fiunt ignaro sentiendũ. Quare ex te Victor scire velim, quid Philosophia tua, quid tu ipse, quid alij quos audire aut legere potuisti, in hac re præcipiãt. Hic Victor, Nihil, inquit, tuus ille magister adferebat, quod sit à communi sapientum iudicio alienum & abhorrens, quantum ego quidem intelligendo assequi possum. Sanè Plato omnium Philosophorum elegantissimus in Timæo scribit, κατὰ τῆς ἕραν τῶν πολεῖν, κρᾶσιν ἡθῶν γινέσθαι, *è cœli regionibus morum temperationem modumque existere.* Quod grauissimi viri testimonium Dionysius Halycarnassæus in eadem ipsa re illuminanda adhibuit. Quid itẽ Aristoteles in ea re sentiat, haud obscurum est & controuersum inter sapientes, ἢ γὰρ ἀείτη κράσις, inquit, καὶ τῆς ἀγνοίας συμφέρει, *Optima locorum temperies nõ corpori modo, sed hominũ etiam intelligentia conducit.* Quam diuini hominis sententiam nescio an Q. Curtius tum intueretur, cùm fidẽ-

Plutar. de
ciuil. inst.

Thales.
Laert. li. 1.
Socrates.
Dio. or. 64
Plato. La-
ctan. diuin.
instit. l. 3. c.
18.

Dionys.
ὡς τίχων.

Probl. sect.
14. q. 1.

ter illud pronunciauit: *Ingenia hominum ubique locorū situs format.* Hinc Porphyrius subtilis & intelligens sed impius religione, ait locum esse generationis principium, quē admodum & patrem. Itaque vt à parentibus studia & mores, & totius naturæ constitutionem accepimus, ita ex mente quamplurimum sapientum, illa eadem fuerint in cœlum, in aërem, in loci & regionum varietatem referenda. Sed hîc me dies tam liquidus & serenus Iuuenti deficeret, si vellem omnia excellentium hominū dicta colligere, ad eandem rē stabiliendam, qui de omni Philosophiæ parte subtilia nobis & egregia monumenta reliquerunt. Ad quos possum claros medicos iure suo adiungere, quibus tanto antè præiuit maiorum veluti gentium Hippocrates medicorū Deus, cuius illud est oraculū, *ὡρῆσι ὅτι τὸ πλῆθος τῆς χάρις τῆ φύσει ἀκολουθεῖται καὶ εἶδρα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς τέχνης, fere semper & formas hominum, atque mores simillimos esse, parēsq̄ natura regionis comperies.* Hoc ex fonte ingeniosissimæ mentis & peritissimi Archiatri, nisi mea me cōiectura fallit, vetus manauit Græcorum adagium, *βίοι ἀνθρώπων καὶ φυτῶν σπέρματα συνέχομιαιούται ταῖς χώραις, mores hominum, & plantarum semina, ad regionis cultum habitumque respondere.* Satisne videtur tuę dubitationi factū Iuuenti, illustriū hominū cōmemoratione, qui ferè omnes in Philosophia tabernaculum vitæ suę collocarūt? Tametsi hæc quidem non tam est Philosophorū propria, quàm scriptorum omniū in certissima re tuēda consensus. Non tacēt neq; dissimulant eloquentissimi annalium scriptores, si quando vt fit de morib. nationū, & varia cœli atque soli qualitate memorant. Florus de Gallia nescio tamen an Romana fide ita prodit, *Alpina corpora humerū cœlo educata, habent quiddā simile niuib. suis, quæ mox vt caluere pugna, statim in sudorē eunt, & leui motu quasi sole laxantur.* Cornelius Tacitus vbi agit de quibusdā Germaniæ populis, *Similes, inquit, Batavis, nisi quod ipso adhuc terra sua solo & cœlo acrius animantur.* Diodorus Siculus è Sophiæ arcano prodiens, non modò gēmas & lapillos pretiosos, quorum ait magnā esse copiam in Arabia, verū etiam brutas animantes, stirpes, arbores, summa nasci varietate ingenij & naturę propter solum & cœli tēperationem scribit, idque se à Physicis qui sunt omnium abditarum rerū interpretes accepisse. Par aliorū omniū est opi-

Curt. l. 8.

lib. de aere
& loc.

Flor. l. 2. c.

4.
Tacit. de
morib.
Germ.
Diodor.
Sic.

spoliata. Multæ verò cum in aliqua regione floreat , ita alias velut fastidiosè dedignatur , vt nulla homini industria, nulla cura, nulla artificio excitari queant , aut certè virib. accisis & colore imminuto, quasi peregrinæ perpetuo mœrore tabescât. Antiphanes nobili præconio scribit excellere sinapi Cyprium, ac Scammoniz succû, Nasturtium Milesiû, Cepam Samothraciam, Silphium è Carthagine, Thymum Hymettium, Origanum Tenedium. Itaq; in alijs regionibus orbis terræ, vix diligenti peruestigatione reperias , quæ his paria esse bonitate videantur, adèò verum est, eam quam vocat Theophrastus *ἀίπος ἀγροῦ*, siue *κράσιν*, Sidonius Apollinaris, *cali dotem*, Plinius atque Virgilius *cali mores*, atque *ingenium*, non eadem vbiq; efficere: adèò certum quod Poëta magnus cecinit

— *Non omnis fert omnia tellus.*

Quod effatum non eruditus modo Sidonius summa copia & cognitione illustrauit, verùm etiam Poëta Hermippus, Critias, Antiphanes, & alij, qui hæc vrbium & regionum *ἰδιόματα* suis versibus docta & vberi venustate illigauerunt.

Sed hoc quidem constat in stirpibus, quæ è terra oriuntur: quid in belluis? parum ne declarauit vsus, varias animantes certis in oris ac sedibus omnem cumulatæ naturæ perfectionem attingere, quæ in alio cælo penitus intereant aut inobscurentur? De Ibericis equis inaudisti, viuidis illis, generosis, *ἀελλοδρόμοις*, vt patrio cælo animentur, spiritusque magnos hauriant. Neapolis quoque suppeditat nobiles quosdam & ad cursum incitatos. Armorica verò cum multis naturæ donis atque muneribus excellat, tum gradariis & tollutaribus equis adèò nobilitata est & insignis, vt Astures pristinum suum decus iam obsoletum videant, & in ea Galliæ parte tantùm id genus animantis gigni & educari posse videatur.

Etiam à cœlo & à salo piscibus nomen est atque dignitas, color, sapor, excellentia, magnitudo. Scarus cui olim principatû gulæ proceres tribuerunt, quémq; Vates Ennius *cerebrum Iouis* appellare audet, in Siculo Põto erat præcipuus,

Ingeniosa gula est, Siculo Scarus aquore mersus

Ad mensam viuus producitur,

ait ille *πικρός* Poëta. Ostrea Lucrina, primas ferè obtinuerunt saporis dulcedine & pretio, Rhombus Rauennæ, Muræna in Sicilia, Ellops Rhodi, Corracinus in Ægypto,

Theophr.
l. 2.
Sidon. l. 1.
ep. 8.
Plin. l. 17.
c. 2.
Virg. 1.
Georg.
Sidon. Pa-
negr. Ma-
ior.
Athen. l. 1.

Petron.

Plin. l. 9. c.
11. 18. 54.

D

Mem. A.
lex. l. 2.
Pzd. c. 1.

circa Ebusam Salpa, in Aquitania Sulmo fluuiatilis marinis omnibus præferebatur: Silurus in Nilo, Esox in Rheno, Attilus in Pado delicias habebant suas, de quibus variis in locis Plinius memorauit. Stromateus Alexandrinus qui omnium propè rerum cognitionem hauserat, hanc eandem rem mirificè illustrauit, *In freto*, inquit, *Siculo Murenas anxio & sollicito animo perquirunt, & Maandri anguillas, & qui in Melo sunt hados, & qui in Sciatho Mugiles, Pelari conchas, & Abydena ostrea, &c.* Paria ferè sunt apud Athenarum libro primo, unde constat in Veterum monumentis doctissimorum hominum studio & exquisita diligentia id notatum & animaduersum fuisse.

Sed ut bestias omittentes ad homines veniamus, quis ita est intelligentia & rerum cognitione peregrinus atque hospes, quem non eadem experientia docuerit, è locis & regionibus existere in hominibus varietatem morum, ingeniorum, studiorum? Vide mihi Galliam vniuersam: obi animo tanquam oculis prouincias omnes, quibus florens & beatum hoc imperium est distinctum & discriminatum: populos reperies quosdam feruidos & in iracundia impotentes, alios mollioris ingenij tardos & desidiosos, nonnullos rerum alienarum appetentes & naturæ genio fures, dicaces alios, quosdam vini plus nimio amantes, gloriosos alios & captatores auræ popularis, hos sordidos & lucris semper auidissimè inhiantes, callidos alios & veteratores, quorum fides Punicâ sit deterior. Denique quot gentes sunt in Gallia, tot sunt virtutum aut vitiorum regna, tot ingenia, tot naturæ studia, tot morum discrimina, tot appetitiones atque impetus & animorum exercitationes. Neque verò non exploratum hoc fuit proditumque omnium sæculorum ætatibus, omnium gentium literis atque linguis. Nam ego quidem vix vnquam legere potui apud Ciceronem Siculorum nomen, quin semper adiunctum videre in acutos & ingeniosos. Græcos vix vnquam nominat, quin si propius aurem admoueris, dici audias leues, loquaces, ineptos, otiosos. Sic communis ferè omnium opinio Campanos insolentes & imperiosos, quique fastidio & contumacia efferrentur olim existimauit. Maximus Tyrius, variarum nationum studia breuiter quidem, sed peritè scien-

terque est complexus, *Thebani*, inquit, *tibiarum cantu delectantur*, *Athenienses eloquentia operam dant*, *Cretensium disciplina est venari*, *montes superare*, *currere*, *Thessalorum equitare*, *Cretensium aurigari*, *Actolorum pradari*: *iaculo Acarnanes, pelta valent Thraces*, *Insulanum navigant*. *Causam huius varietatis ait esse τὴς τόπων καὶ τῆς φύσεως τῆς γῆς ἁνωτέρων*. Dionysius in historia & eloquentia nobilis, *Atheniensis*, inquit, *σοφός, λόλος, σοφός: Ion ἄσφρος: Βαοτίος ὠήτης, Thessalus διπλάσαι ποιήλος*. Qui etiam paulò post sententiam Platonis adfert, in eam ipsam rem qua de agimus perillustrem, ex ea locorum atque morum varietate consequi, vt magna quaedam sit rerum publicarum varietas. Itaque Poëta rem mirandam instarque prodigij opinatur *Democritum virum sapientissimum potuisse Veruecum in patria crassoque sub aëre nasci*. Vbi vetus Scholiastes, *Fuit Democritus ubi stulti nasci solent, id est, Achinus: nam ex cæli vitio regiones solent estimari*. Sed cum multa sint veterum Scriptorum in hac re testimonia, quibus experientia quotidiana firmetur, & stabiliatur opinio, tum Firmicus mihi Maternus multò cæteris præstitisse videtur, & totius rei causam declarauisse: cuius locum eo proferam libentius, quod & eum orbium cœlestium speculatorem egregium fuisse volunt, & de Gallis & maiorum nostrorum ingenio liberius paulò est locutus. Sic igitur ille censet: *Quadam gentes ita à cælo formatæ sunt* (vide Iuuenti num hæsitacioni tuæ & ἀπορία medeatur) *vt propria sint morum vnitate conspicuæ. Scythæ immani feritatis crudelitate grassantur. Itali sunt semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, leues Græci, auari Syri, Afri subdoli, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici & occupati voluptati-bus, Hispani elata iactantia animositate preposteri*.

Hic Iuuentius commotior, *Quid est Victor? hunc hominem verum dicere, aut sapere omnino existimas? Gallos quos honoris causa nominare debuit, nasci fatuos, viuere stolidos, mori amentes cælo conscio & efficiente blaterat, & sanum putem? Quanquam non ille vnus porcum laribus debet: nam ecce tibi Seruius doctus alioqui & literatus, tamen ineptus cum de Gallis loquitur: is enim Maronianos quosdam versus interpretans, Afros, inquit, versipelles, Gracos leues, Gallos pigrioris esse ingenij videmus, idque rationem Climatam*

Maxim.
dissert. 7:Dion. Hal.
ἐν τῆςIuuenal.
Sat. 10.Astronom.
lib. 1.

efficere autore Ptolemæo. Et vt multos Thyrsiferos esse videas, etiam reperti sunt qui de Galliæ prouinciis omnibus sanè audacter velut Censorij quidam Catones pronunciarent. Est ne tibi lecta, Victor, aliquando eius hominis oratio, qui superiori sæculo famam eruditionis & eloquentiæ colligebat, opinor Christophorum Longolium nominant, vbi D. Ludouicum laude & gloria in cœlum effert, Galliamque prædicat, sententiam animi sui de singulis prouinciis atque moribus ita profert, *Britones duri, vafri Normanni, religiosi Franci, industrij Flandri, mites Lotharingi, faciles Andegauis, bellicosi Vascones, Burgundi feroces, Picardi alacres, frugi Santones atque Piciani, Narbonenses fideles, fortes Aruerni, Hannonij pertinaces, magnanimi Senones, versuti Cenomani, militares Bituriges.* Hic Britones quos opinor honoris causa primo loco ponit, vt de cæteris taceam, cur appellat *duros*? an quod acres & laboriosi, vt duri agricolæ dicti bono Poëtæ? an quod moribus & incultæ vitæ ratione asperi? Sanè quidem seu laudare voluit, seu lædere, malignè fecit, nam prior illa durities exiguam laudem habet, altera verò perspicuam inuidiosæ mentis criminationem. Itaque Victor, certum mihi est & constitutum, non omnia vera esse credere, quæ Scriptores de moribus nationum, & maximè de Gallia, Britonibusque prodiderunt.

Benè, inquit Victor, Iuuenti facis, & piè in patriam, neque illi ipsi, quæ secuti opinionem vulgi memoriæ commendarunt, omni ex parte ad similitudinem veritatis putant accedere. Nam Maternus quasi imperij nostri splendore cæcatus, veteris Poëtæ instar palinodiam canit. Ita enim extremo ferè libro primo, *De moribus Gentium superuacanea disputatio est: nam & Asiaticos plurimos videmus, imò penè omnes sobrietatis insignia preferentes, & Græcorum lenitas sæpe modesta grauitatis pondus accipit: & effrenata Scytharum rabies quandoque humanitatis clementia mitigatur: & in finibus Galliarum populus sapientiæ temperamēto prudenter conualescit, &c.* Non igitur stolidi omnes Galli, quandoquidē in finibus Galliarum *Dia* sapientiæ gloriæ sedem collocauit. Isti autem fines Galliarum meo iudicio Britonum & Armoricorum sunt termini, vbi homines ad omnem animi honestatem sapientiæ quodam temperamento aluntur.

Ad eos cùm Magnentius olim adiisset, vt prodit Zosimus qui Armoricos nominat Letos, quasi in Athenæum venisset & commune Musæum, Galliarum studiis florens, & Apollinis commercio nobile, παιδείας δὲ Λατίνων μεταχθὼν Latinas literas atque eruditionem percepit. Vt non sit mirum si Poëta Gallus magni vir nominis Ausonius *Gentis Aremorica Druydas*, hoc est omnium doctrinarum cognitione ornatos, & Sophiæ quædam veluti oracula celebrarit. Itaque Pytheas apud Strabonem, Οσίμμιος hoc est Aremoricos in finibus Galliarum positos, ait fuisse nominatos *πμίους*, hoc est vt ego interpretor honoratos, quantius pretij homines, atque morum eximia grauitate, & sapientia quadam singulari præstantes. Sic opinor Gregorius Nazianz. Hebræos nominabat *πμίους, ἡ ἰσοστασίους, ἡ εὐνοία, eximios & auro adequandos*. Atque hoc tibi in aurem dico Iuuenti, ne si hæc quercus quæ vocales fuisse olim feruntur nos audiant, & vicinis nostris insusurrent, æmuli nostræ gloriæ inuidique ringantur.

Strab. l. 4.
Οσίμμιος τῶν
μμίον.

Aduersus Maternum & Seruium ostenditur Gallos minime cælo & natura stolidos esse, vbi de veterum Gallorum inuentis & eruditione selecta.

CAPVT IV.

HIC cùm leuiter arrisisset Iuuentius, pergit Victor, Sed *Cur 4. cur stolidi olim habitæ Galli.* volo, inquit, tibi coniecturam aperire meam cur antiqui stolidos fuisse Gallos putarint. Imprimis vltimos eos esse populorum ad Septentrionem, aut abesse propius multi existimauerunt, quos populos trita & communis doctissimorum hominum opinio, in bello quidem & audendo feroces, sed inconsultos, & vt verbo Aristotelis vtar *μὴ ζητητικούς* ferebat, vt post Hippocratem magnosque sapientes ait Vegetius: & Aristoteles ipse in Politicis monet quæ frigidæ regiones incolunt & per Europam ἔθνη, *θυμοῦ μὲν πλήρη, ἀγροίας δὲ ἐνδεέστερα. & τήχης, animo quidem abundare, ingenij verò & artificij parum* *c. 2. c. 7.*

Arist. Probl. sect. 14. q. 15.
Veget. l. 2.
1. 7. Politic. c. 7.

D iij

Senec. l. 2.
de ira c. 16.

habere. Hinc illa Senecæ, In frigora Septentrionemque vergentibus immansueti ingenia sunt, ut ait Poëta.

---suoque simillima cælo.

Cyrrill. l. 4.
contr. Jul.

Quin Iulianus veræ pietatis hostis quam perfidia scriptisque violavit, dicere ausus est in iis populis qui sunt ad occidentem, reperiri valde paucos qui sint apti ad philosophandum & ad studia graviora, & si qui fortè sint apud eos ingeniosi, eos Dialecticam aut eloquentiam tenere solam, doctrinam præterea nullam. Cui tamen Cyrillus Alexandriae Pontifex omnium artium cognitione perfectus respondet, falli hominem & præcipitem iudicio cæco ferri, semper enim fuisse inter barbaros, hoc est alios quàm Græcos, sapientia clarissimos haud paucos, & inter eos ponit Galatarum Dryidas multosque Celtarum. Deinde habiti olim naturæ bonitate simpliciores Galli candidissimis moribus minimè fucatis atque veteratoriis:

2. *Causa.*

quare Seuerus Sulpitius Dialog. i. c. vlt. *Neque Gallum, inquit, decet esse tam callidum.* Et Ennodius eam ipsam ob causam ait *natos Rhodani habere niuem probitatis, id est consuetum illum gloriandumque candorem & morum innocentiam.* Præterea Gallos olim videbant inter omnes nationes imperterritos, immani audacia fretos, ad omnem fortunam excipiendam præptos & paratos, μήτε σεισμοῖς, μήτε κύματα expauescere, ut

3. *Causa.*

Dæmonius ad Nichomacū ille magister aiebat, Neptuni fluitus & terræ infestas commotiones fidenter calcare, ad fulmina coeli ardore flagrantis horribiliusq; tonantis minimè conuiere, nihili putare aliarum nationum vim & bellorum apparatus. Cùm ad eos Romanorum legati mitterentur, quasi Reges vniuersitatis, & omnium Regum Imperatorumque domini respondebant, *se in armis ins ferro, omnia virorum fortium esse.* In Græcia verò & in luce Asiæ, vbi multa inuictæ mentis haud obscura monumenta reliquerunt, peruulgatum hoc erat & contritum, Gallos homines inaudito robore animi celsos & elatos, hoc vnum extimuisse, ne cælum rueret.

Aristo. 3.
Ethic.

Hoc autem sensu homines animique incitatione Aristoteles *μηνονδύοις ἢ αναλόγτοις, stupidos, aut insanos sive stolidos* dici merito posse putauit. Itaque gentis fortissimæ magnanimitatem, hoc inuictum robur, hanc diuinam & exaggeratam constantiam cùm horrescerent Itali, cùm cæteræ nationes vehe-

Linus l. 5.

Strab l. 7.
Aclian.
Var. l. 12.
l. 3 Ethic.
v. 10.

mentissimè reformidarent potiùs quàm suspicerent, Gallos appellare stolidos maluerunt, quàm fortes, generosos, humana omnia tolerantes, & quemadmodum eos appellat *Ælianus* 1.12 Var. hist. c. 23. 4. Causa. φιλοκιδνωτάτοις ἀθρώπων. Ad extremum quod de Galatis quidam asseruerunt, in Gallos omnes id conuenire, longinquarum nationum ignari & minimè curiosi forte putabant. Aiunt enim Galatas in Asia populos, oriundos è Galliis, qui vim illam primigeniam gentis, barbaria infuscauerant, indociles & vácordes fuisse, atque ad sapientiam tardiores, quos propterea diuinissimus Paulus *αἰσίοτοι, insensatos* appellat, ob illius populi idioma & insitam vitiositatem, vt pietatis & Ecclesie lumen censuit Hieron. *Quemadmodũ*, inquit, *si quis timidus nominaret Phrygas, vanos Mauros, feroces Dalmatas, Cretes mendaces, leues Gracos, Hebreos ceruicosos.* Sed opponere ego possum illi opinioni magnum Themistium, qui cum per diu fuisset in Galatia, & cum multis de multiplici eruditione conuulisset, non dubitauit dicere Galatas *ὄξυς ἔργων, acutos & solertes* fuisse, & quod ego summum esse puo laudis elogium, *ὠμαθετέροις τῶν ἀγαν Ἑλλήνων*, etiam aptiores quàm qui admodum sunt Græci, ad omnium artium studia capessenda.

S. Hieron.
in Ep. ad
Galat.

Themist.
or. 4.

Non est quidem huius recreationis nostræ, huius loci & tēporis, atq; adeo mitissimi coeli, in eos inuehi asperius, qui Gallos pigri & inertis fuisse ingenij stolidosve dixerunt: sed tamen habeo in memoria, & se mihi quodammodo *ἀθρώως* & quasi facta manu obtrudunt omnium Gentium omniumque temporum grauissima testimonia, quibus illam inuidorum aut inscientium audaciam importunam, & opinionem falsam esse conuincam. Gens fuit ad orientem pukherrimis institutis ad humanitatem exculpta, nominant Catainos, qui cum dicerent tres oculos habere mundum quibus diuina & humana videantur, Catainis & Sinensibus duos dabant, tertium apud Francos esse aiebant. Rectè illi ab extrema barbaria sapientes: nam iam inde ab heroicis atatibus fuit ea communis pæne omnium opinio, in Gallia, natam esse liberalis animi cognitionem, quam deinde Philosophiam indigitarunt, de qua multivberimis olim ingeniis & otio abundantes cum quærerent, & diuinæ rei natales studiosè peruestigarent, Pythagoram eius quendam veluti parentem ferebant, aut Anaxagoram; qui-

dam à Socrate, vt à capite & à fonte, arcessabant illustrium rerum flumina, quibus cæteri qui deinde secuti sunt, in sectas vt in areolas partiti, suos hortulos irrigauissent. Sed doctissimus Aristoteles, tametsi de se vulgo magnificè gloriosèq; sentiret, amicus Platonis amicior tamen veritatis, in media Græcia profiteri est ausus, eam quam tū omnes suspiciebant diuinitus concessam philosophiam, non à Græcis, sed à barbaris habuisse initium. Proferebat quasdam ille nationes, quæ literas & humanitatem coluissent, sed præsertim Gallos, quorum video trium ordinum homines summam gloriam è studio & eruditione, & apud omnes magnam sui nominis existimationem peperisse. Druydæ imprimis sacris ceremoniis præfecti & sapientiæ præceptores in ore fuerunt omnium, & in historiarum monumentis prædicantur. Bardi Poëtæ fuerunt diuino quodam ingenio & afflatu, qui res bello fortiter gestas, & eorum qui in prælio cecidissent clarum decus & insignes adoreas canebant. Tertio loco reperiuntur ij quos Eubages Ammianus, Strabo Vates, Diodorus Saronidas vocauit, homines certè naturæ cognitione excellentes, qui nullam Philosophiæ partem contemnerent, in omnibus prope forent perfecti, à quibus sit deinde in plurimas nationes propagata sapientia. Nam Pythagoras à Druidibus, Galliæ factus in magna Græcia vicinior, multa mutuatus est si fatetur, si negat, subdole & malitiosè furatus, quos Laërtius ait obscure & per sententias philosophari consueuisse, eorūque dicta quædam aurea enumerat, suos enim docuisse *σεβειν θεους, & μηδὲν κακὸν ἔργον, ἢ ἀιδύσαι ἀσχεῖν*, *colendos esse Deos, nullum malum facinus audendum, excolendam animi excelsum & generosam constantiam*: quibus sententiis video Theologiam vniuersam & de rebus humanis scientiam fuisse complexam. De his ipsis narrans Ammianus, *Inter hos*, inquit, *Druidæ ingenii celsiores, quæstionibus occultarum rerum altarūque erecti sunt, & despectantes humana pronunciant animos immortales*. Hinc Gallos vulgò omnes, & non modò Philosophos, vt è communi sapientiæ tabernaculo prodeuntes, boni scriptores antiquæ memoriæ aiunt fuisse *ἀνιγματίας, & τὰ πολλὰ ἀνιγγομένοις*. Quare Alexander in libro de symbolis Pythagoricis apud Alexandrinum Clementem vult Pythagoram doctores Gallos audiisse atque Brachmanas. Taceat hic mihi
literator

Galli ἀνιγ-
ματίας.

Ammian.
1. 35.

Diodor.
Sicul. l. 5.
p. 307.
Clem. A-
lex. l. 1.
Stro. p. 131.

literator Seruius longa litera dignus aut frontali, & qui Gallos pigrioris dicit fuisse ingenij, audiat illos clarissimo testimonio, ingenio celsiores, & rerum maximarum notitia elatos, prius animo & scientia comprehendisse ea multa atque magna, quæ hominum genus nobilitant, quàm de iis Græci suspicari potuissent. Neque verò cogitandum est studium humanitatis & sapientiæ ab omni hominum memoria in Galliam insitum & illiminatum, exaruisse aliquando quod in multis nationibus accidit. Sunt in manibus historiarum monumenta, in quibus videmus, vt temporum, sic doctorum hominum choros sibi confertè contextèque hærentium, vt literæ propria Galliæ dona fuisse videantur. Strabo in historia nobilis ait Gallos vulgo natura & disciplina ad omnem honestatem instructos, ὡς τε καὶ παιδείας ἀπὸ τοῦ λόγου, proinde literis perpoliri, & rerum magnarum cognitione. Eisdem Pomponius Mela scribit facundiam habere suam, magistrósque sapientiæ. *Pleraque Gallia, inquit Sosipater, duas res industriosissimè persequitur, rem militarem, & argutè loqui.* Quòd idem annalium monumentis proditum est à Tacito, qui duabus rebus studuisse veteres Gallos cum primis ait, *rei bellicæ & eloquentiæ.* Quæ forte causa moris antiqui fuit de quo Polybius memorauit, qui Gallos ait signa bellorum aurea quæ Immobiles dicerentur, in Mineruæ templo seruare consueuisse, vnde in magnis præliorum expeditionibus ritu solenni promebantur, vt nimirum significarent rem bellicam in tutela & præsidio esse Mineruæ & sapientiæ. Diodorus è Sicilia vir copiosus & elegans in scribendo, eos vocat *ταῖς τε ἀγροίαις ὀξύς καὶ πρὸς μάθησιν οὐκ ἀφύμνς*, ingenio acutos, *minimè à natura ineptos ad disciplinas*, & naturæ vim omnem cognoscendam. Eisdem nominabat Ephorus *αἰθρῶπις φιλέλλωας*, fuit enim eorumdem consuetudo, vt est apud Philostratum, suos vt liberos in Græciam mitterent acuendi magis & excitandi ingenij gratia, ne fortè genti innatus ad sapientiam ardor, præliorum diuturna contentione tandem aliquando remitteretur. Atque huius maiorum nostrorum elegantia multa sunt clarissima vestigia non pressa leuiter ad euanescentem gloriam, sed ad æternam memoriam inuista. Mercurius qui Theutates apud nos dictus multis religionibus consecratus in Gallia, Gallicus Hercules à Luciano cæterisque bellè pictus, tam

Perennis in Gallia eruditio.

Strab. l. 4.

Mela. l. 3. c. 2.

Sosipat. l. 2. art. Gram. ex M. Cat.

Polyb. l. 2.

Diodor. l. 5. p. 308.

*Emporia
literarum
olim in
Gallia.*

in signi ornatu instructus, quid aliud significant, quam diuinæ loquentis sapientiæ, atque omnium artium intelligentiam ita semper apud nos viguisse, vt ne quidem in Græcia maior cogitari posset? Quid illa domicilia literarum, quid musea honestissimæ & ingeniosissimæ iuuentutis, quid illa in imperio Gallicano disseminata emporia doctrinarum? Non persuadent humanitatis & omnium scientiarum cognitionem nostros homines non tam ab aliis accepisse quam dedisse, in iis operam industriamque posuisse, in iis denique multum ingenio & labore præstitisse? Dum genus hominum erit, vigeant memoria sempiterna scholæ Heduenfes, quarum laudem & præstantissimam dignitatem Eumenius vir illustris in oculis auribusque Imperatorum collocavit, vbi *nobilissimam Galliarum subolem liberalibus studiis operatã* ait Tacitus l. 3. Massiliensis viget adhuc nunquam intermoritura gloria, ex qua vrbe Philosophiæ splendor fusus, non vicinas modò nationes hilarauit, sed pellexit victores omnium Gentium, dominosque Romanos, vt æquo animo, singulari potius voluptate, se doceri à Gallis hominibus gestirent, eamque vrberem Atheniensi longè anteponerent, ait Strabo. Hærebit etiam ante oculos ara Lugdunensis æternitati consecrata, celebrata virorum illustrium doctissimis disputationibus, Gallicanæ sapientiæ testis, humanitatis & elegantię argumentum, quæ toties agones vidit complurium nationum frequentia & concursu, magna ingeniorum contentione pugnatos. Itaque Plinius æuo suo mirabatur esse Lugduni Bibliopolas, qui doctorum hominum monumenta iam inde vsque Roma peterent, spargerentque in Galliam deinde omnem, vbi Musæa nobilibus plena ingeniis clarissimorum hominum voce personabant. In Aruerniam ait Sidonius Apollinaris *undique gentium confluisse studia literarum, vbi sermonis Cæbri squamam depositura nobilitas, nunc oratorio stylo, nunc etiam camænalibus modis imbuebatur*. Vbi vt alias idem asserit, *liberales disciplina, vbi Grammatici Rhetorisque florentia studia vignerunt*. Quid dicam venisse quondam in hanc lucem Galliarum, è remotissimis fere gentibus, ad eloquentiam, dignaque ingenio homine studia capienda, parùmne docet politio rem humanitatem, & elegantiam literarum, apud nos olim rerum suarum domicilium posuisse? Cuius rei testem laudo inter pluri-

Tacitus l. 3.

l. 3. p. 125.

Plin. l. 9.
Ep ad Ge-
minium.

l. 3. Ep. 3.

l. 4. Ep. 21.

mos singulari pietate virum, & miranda eruditione magnum Hieronymum, qui ab extrema Dalmatia Romam veniens penè puer, cum Donato magistro primis literis diligenter institutus, in Rhetorum etiam umbraculis omni imbutus humanitate fuisset, vna deinde cum Bonoso nobile adolescente, & honestissimis studiis flagranti, contulit se in Galliam, ad eloquentiæ fontes ipsos hauriendos, & vt Romani studij foccos teneramque mediocritatem Cothurno Gallicano sustolleret. Vnde rediit paulò post in patriam, non disertus magis, quàm doctrinis vberimis ornatus, quæ summa studiosiorum frequentia tum in Gallia proponebantur. Cùmque nostrorum laus oratorum in Italiam vniuersam funderetur, ex hac copia eorum hominum, qui Gallicanam iuuentutem erudiebant, Romani proceres Doctores euocabant, qui Romam, illam videlicet arcem eloquentiæ, vbi tot olim Ciceronis æmuli viguissent, noua luce recrearent. Neque enim sine causa idem ipse quem modo nominabam Hieronymus *vberratem Gallicam* Ep. 4. ad Rust. Ep. 150. *nitoremque sermonis* laudat, & florentissima studia, digna omnium nationum industria & contentione. Et scribens ad Hebidiam Gallicam matronam, honestissimo loco natam, & summa inter suos autoritate, ex illius familia duos in memorat viros clarissimos, lumina duo Europæ atque orbis terrarum, quorum alter Paterius dicendi artem Romæ docuerat, Delphidius alter summus Poëta, summus idem orator omnes Gallias ingenio suo illustrauerat, quibus eloquentiæ magnitudinem & doctrinam sæcularium literarum lubens atque laudans concedit. Breui dicam, hoc commune prouinciarum omnium fuit iudicium, qui perfectus in omni genere eruditionis cumulatúsque esse voluisset, illi orbem humanitatis in Gallia esse ineundum, legum autem sanctionem ciuilibusque viris disciplinam Romæ discendam, quo perspicuè Rutilius allusit hoc carmine,

*Facundus iuuenis Gallorum nuper ab aruis,
Missus Romani discere iura fori.*

Et qui Germani viri sanctissimi vitam posteritati mandauit Constantius, ait illum *post auditoria Gallicana*, Romæ iuris scientiam didicisse, vt in eum perfectio literarum plena conflueret. Neque verò mihi cogites in Gallia eos modo se his studiis artibusque dedidisse, quos inopia & impolities, & fortuna tenuis

Cassiodor.
l. 3. Ep. 3.

ad honestum gloriosumque laborem excitaret: Ipsi magnates qui reipub. clauum tenebant facinoribus inclyti, domi nobiles, & illustri familia nati, non minus eloquentia cæteris & sapientia, quàm publica dignitatis functione præstare cupiebant. Sic regia planè oratione rex Italiæ Theodoricus, dum Senatui vr-
bis Romæ Felicem Consulem amplissimum, natione Gallum commendaret, laudat imprimis animi eruditi præstabilem cognitionem, qua videatur di gnissimus omni honore. *Literarum*, inquit, *studiis dedicatus perpetuam doctissimis disciplinis mancipauit ætatem: non primis ut aiunt labris eloquentiam consecutus toto se Aonij fonte satiauit: vehemens disputator in libris, amarus declamator in fabulis, verborum nouellus sator, equiparauerat prorsus meritis quos lectitarat auctores, &c.* Hæc de eo qui prudentiæ facibus ita præluxit in Romana Curia, vt haberetur meritò *clarus inter tot lumina dignitatum*, ait Cassiodorus. Quæ denique fuit vnquam ætas, quæ Galliam vidit nudam & expertem eruditionis atque doctrinæ? non enim de temporibus nostris loquor, aut sæculo viciniore, quibus ea floruit clarissimorum hominum seges & copia sapientum, quæ faciliè omnium lucē nationum præstingeret. Sed quæ fuit inquam olim tēpestas, tam bellis & omnium rerum conuersione impedita, tam generi humano perniciofa, tam inimica Mineræ & Apollini, quæ non multos in omni genere prudentiæ, in omnium artium studio præstantes aluerit? M. Tullius qui superiorum omnium gloriam dicendo superauit, homine Gallo ad oratoriam duce & magistro, eoque perfecto orandi artifice gloriatur. In Pœsi tantum valuit Gallus Aufonius, vt augusti imperij maiestatem elegantiam & ingenij sui opinione commoueret, & summos ipse honores & curulem dignitatem assequeretur. Phauorinus ex eadem Gallia philosophus, naturæ speculator, & acutus in disputando, non modò Hadriano Imperatori carus, sed purpuratis aliis admirabilis, specimen ingenij magni, patriæq; doctrinæ Romam importauit. Symmachus Præfectus Vrbi clarissimus cū eam eruditionem haberet, quàm senatus populûsque Ro. & ipsi orbis terræ moderatores Augusti suspicerent, tamen eandem Galliam totam debuit, agnouit, lubens in Galliam laudando refudit. Cūque Romæ, & in Italia, cū doctissimis hominibus sæpe esset, cum maximos oratores audiret, tamen vt ip-

Spartian.
Gellius.

Symmach.
l. 8. Ep. 68.

se quodam loco fatetur, *Gallicanae facundiae haustus* requirebat. Omitto Philosophos, Poëtas, Oratores: in Theologia quæ princeps aliarum est & regina, quàm multi fuerunt insignes & instructi, qui exemplo docerent, nostrorum hominum ingenia, excepta luce veritatis, natura omni superata, cœlestium rerum intelligentiam tenuisse, & docere potuisse? Ante mille & trecentos annos (hic enim, vt priùs aiebam, de antiquissimis tantùm temporibus loqui lubet) summa voluptate gaudebant, suam in diuinis rebus sapientiam admirationi esse barbaris, à transmarinis nationibus expeti, quæ in magnis, difficillimisque rebus, & in media Theologia reclusis cum hærent, in Gallorū eruditione plena grauitatis summique ingenij quiescebant. Certè in Africa, cum leuorum quorundam improbitate, sanctissima Christi religio tempore magni Constantini, in varias & perniciosissimas opiniones discerperetur, Antistites qui præcipui auctoritate esse videbantur, communi consensu literas ad Imperatorem dederunt, quibus sibi dari Episcopos è Gallia Iudices, & in ea fidei controuersia honorarios arbitros, multis votis, graui obtestatione poscebant. Tres fuerunt delecti ex omnibus Galli Pontifices, qui in Africam, veriùs in orbem terrarum vniuersum, non modò morum sanctimoniam, verùm etiam lucem ingenij & cœlestium arcanorum cognitionem intulerunt. Quare non mirum si D. Hieronymus impium Vigilantium coarguens Galliam dicat semper *uiris fortibus & eloquentissimis* abundauisse. Iam vulgaria præterire silentio volebam artificia, à nostris hominibus inuenta & excogitata, quòd præ illis, quæ superiùs dixi præstantium ingeniorum bona, exiguam laudem habere videatur: sed tamen suggerit mihi mens & cogitatio, multa esse huiusmodi quæ declarent, nostræ gentis peracre fuisse maturumque iudicium, admirabilem in excogitando solertiam, industriam in efficiendo prædicandam. Nero Imperator domum auream extrui curauerat, magna opificij excellentia & varietate, cuius ad augendam magnificentiam Colossus deesse videbatur, ea mole & operis maiestate, quæ omnes raperet in admirationem. Cùmque omnes totius mundi prouincias dicto haberet audientes, vnde quos vellet euocare potuisset, nusquam tamen eo ingenio virum & machinatione tanti operis atque muneris

- artificem tam præstantem, quàm in Gallia reperire potuit, ubi natus atque doctus Aruernus Zenodorus, omnium Italarum, omnium gentium industriam, artémque superauit. Sed quid vnum genus artificij enumero? quid est bello aut pace tam ad vsum necessarium & vtile, tam ad vitam humani generis ornandam accommodatum, quod non præclarè fuit excultum in Gallia, vel quod maximè diuinitatem mentis arguit inuentum & patefactum? In militia quòdam Romani Velitibus utebantur, singulari bellicæ disciplinæ vtilitate & gratia, quos à Gallis hominibus institutos, loco & armis & pugnandi ratione instructos, consensus aliarum nationum & grauium Scriptorum monumenta significant. Cùm vulgo omnes loricas haberent, è loreis, hoc est, corio crudo effectas: Galli primi ex annulis tunicam ferream excogitarunt, & hamatas loricas in vsum adduxerunt. In metallicis quidem operibus fuisse maximè industrios & ingeniosissimos maiores nostros, testimonia sunt hominum sapientum quæ doceant. *Plumbum album incoquitur aris operibus Galliarum inuento*, inquit Plinius, *ita ut vix discerni queat ab argento, eaque incoctilia vocant: deinde & argentum incoquere simili modo capere equorum maximè ornamentis*, &c. Ceres docuisse fertur serendirationem, aut Triptolemus, aut nescio quis alius, quos videmus religione veterum diuinis honoribus cohonestatos, re multis fabulis & mendaciis inuoluta: at Galli hanc ab humano genere gratiam inierunt, quod cùm ante cultus agrorum esset perdifficilis, & labore penè immani conficeretur, rotas primi ad aratrum adhibuerunt, quod genus Plinio teste *Panarasi* olim vocabant. Debent Gallis Italiæ populi lanæ assueti atque sordibus, quod lino vti possiat, tam commodo ad salutem & honestatem, sicut & textores olim principes, è Gallia oriundi, famam genti conciliauerunt. Harum autem artium inuentionem rectè meo quidem iudicio, Posidonius, cuius nomen in Philosophia clarum fuit, propriam esse viri sapientis apud Senecam aiebat. Culcitas & tomenta pariter inuentum esse Galliarum Romani fatentur, qui priusquam hoc à nobis didicissent, stramentis utebantur. Græci Latinis diu in Comœdia & tota agendiratione superiores fuerunt, donec Roscius, natione Gallus, cornicum oculos configeret, à quo iure personam excultam fuisse
- Plin. l. 34.
Inuenta
quoddã ve-
serum Gal-
lorum.
- Varro l. 4.
- l. 34. c. 17.
- l. 19. c. 1.
- Senec. ep.
90.

aiunt, qui eos ipsos theatri principes atque Scenæ tanto spatio antequam, ut iam Roscius, non tam gentis atque familiæ nomen, quàm honoris & perfectionis esse videatur. Sed huiusmodi sanè à me omittantur plurima, quæ ostendunt, & acuta fuisse nostrorum hominum ingenia, & solertiam in omnem partem vtilem & suspiciendam. Mecum omnes æqui rerum aestimatores fateantur, ut nusquam gentium aurum purius quàm in Gallia gigni, ait Plinius, sic nullis in imperiis orbis terræ, nullis in nationibus splendidiora ingenia & diuiniora generari. Lateat igitur in tenebris Maternus, qui Gallos cœlo & natura stolidos, & expertes humanitatis asseruit: de Luna, de planetis, de radiis, de angulis, de vario aspectu siderum, de oppositione, de minutissimis rebus & inanissimis garrat, sileat de nationibus. nec gentium omnium censuram impudenter agat. Sed si teneas, ô mea Gallia, incesto mendacio violauit, si tuum decus imminutum voluit, si doctrinæ & ingenij gloriam negauit, innumerum propè alij summa ornamenta tribuerunt. Tu es enim verè *Dedux Heliconis*, ut te Symmachus olim nominabat, tu factida, & eloquentia nobilis supra tuæ dignitatis æmulas nationes, ita enim Poëta vetus canit,

l. 33. c. 4.

l. 8. ep. 6 8.

Gallia caustidicos docuit facunda Britannos:
Tu semper doctis hominibus abundans, ita bonus omnium opinione Vates prædicat, -- *te Gallia doctis*

Iuuen. Sat. 15.

Ciuiibus & toto stipauit Roma senatu.

Claud. Paneg. 7. Proem. in ep. ad Gal.

Te sapiens & magna vitæ innocentia D. Hieronymus *fertilem Oratorum* nominat. Tuo merito te Iulius Celsus *disciplinarum parentem* appellat. Te summa fide mihi pingit Isidorus l. 9. dum mores gentium delineat, *Romanos graues, Græcos leues, Afros versipelles, Gallos natura fortes atque actiores ingenio peruidemus*. Itaque iam non verebor in luce orbis & omnium imperiorum conspectu, aureis literis, quasi in tabella magnificentissimum illud elogium consecrare, quod Agrippa Rex Gallis tribuit, eos *πηγαὶ εἰς αἴτις εἶποι τῆς εὐδαιμονίας ἑπιχειροῦσι ἔχουσαι, τοῖς ἀγαθοῖς χερδὸν ὄλιγω ἑπικλύζου τὴν οἰκουμένην, Fontes ut ita dixerim felicitatis domestica habentes, omnibus bonis totum penè orbem irrigauisse*.

Ioseph. l. 2. bel. Iud. c. 16.

Sed *πῆ παρίστω*; cur tu Iuuenti me *ἀδύλαχοι*, & quasi extra ripas diffluentem non coërcebas? Tum celeri se corporis

motu extulit in pedes & aërem liberiorem captavit : & simul, Religio mihi est, inquit, pulcherrimi diei partem sedendo quiescendóque deterere, nam me quidem inambulatio magis delectat, hæc præsertim eruditione suaui, nec malè puto iuniorum dixisse Plinium, *Non Dianam magis montibus, quàm Minervam inerrare.* Istuc, inquit Iuuentius, tecum iuxta sentio: enimvero mihi hic dies tam commodus ad inambulandum in mentem reuocat, quod tu fore iam ante aliquot dies eras pollicitus, vt cognatum nostrum *Honoratum* inuiseremus. Id si à nobis est faciendum, vix tempus in eam rem magis opportunum sperari, aut etiam optari votis posse puto. Quid tibi videtur? Non abhorreo à tuo consilio Victor inquit, & iam mane de eadem re cogitaueram. Sed moneo properato esse opus, priusquam se calor intendat. Sol enim, vt vides, quem paulò ante orientem dulci aspectu salutabamus, ardorem atque incendium minatur. Igitur ait Iuuentius paululum domi *εν καρότω* gustemus, tum dabimus nos celeriter in viam.

Vera nobilitas ex emblemate declarata: eam Virtute fulciri, duabus potissimum artibus illustrari, quid tria Lilia Gallicana significant.

CAPVT V.

BREVI temporis interuallo, & sine magna corporis molestia iter illud confecerunt. Nam & locus duobus aut tribus miliaribus aberat, non plus certè gallica vna leuca: & tum fuit (cum Poëta loquar Epicureo) *liquidissima caeli tempestas*, quæ gestientem animo lætitiã ingeneraret. Patenti aditu in cortem ingrediuntur, vbi magna solitudo; quippe Honoratum hærebat in libris, & de fontibus Heliconis hauriebat: Villici autem familia omnis in agros ierat. Tum Victor, Abesse dominum ex eo inquit facillè coniicias, quod liberior in hunc locum sit ingressus, nam sapienter mihi videtur monuisse Aristoteles, nunquam à Villa Ianitorem abesse oportere. Quanquam cum id custodiæ causa sit excogitatum, si nihil sit

in Oecon.

fit quod custodiendum esse videatur, custodem sine causa requiramus. Magni viri perennem, inquit Iuuentius, habent rerum suarum custodem Auctoritatem, quam vicini omnes verentur. Hæc cum dicerent, oculos circumducebant admiratione affecti: & sanè speciosissimum fuit atrium ferè quadratum, è dodrante cinctum ædificiis, quorum media elegantissima substructio tribus aut quatuor omnino tabulatis in altum erigebatur, fastigio exquisitius elaborato, artificio nõ vulgari. Nam senator ædium dominus, cum non tantum opibus circumfluere, sed polleret præstabili sapientia, id verissimum existimabat, quod est à Lycei parente scriptum, *esse viri magnifici & honorati, οἶκον καὶ ἄσπευδάσασαται ἀρεπὸντος τῶ πλούτου*, 7. 4. hic. quod inde aliquid etiam dignitatis & ornamenti in vitam redundet. Itaque suum studium, & diuturnas cogitationes, ad eam domum exædificandam, & ornandam contulerat, eoque libentius, quod esset nobilis profapix atque generis primaria quedam sedes & origo. Dum taciti ingredienti ad ianuam *Emblema.* aulæ propinquant, ecce tibi animaduertunt in propylæo sigillaria duo è marmore, quorum species ad pulchritudinem insignis tenuit oculos: duæ fuerunt imagines affabrè factæ, virgineo cultu & incredibili venustate vna, altera viri aut herois fulgentibus armis septi & muniti, de numero cœlestium aliqui esse videbantur, in emblemate & bono lumine collocati ad res magnas significandas. Hinc inde brachio æqualiter extento mediam lunam cornicularem manu tenebant, cui etiam erecta claua subiiciebatur. In superiori autem parte erat scriptum aureis literis Εὐχρησία. Aliquantisper in tantæ rei consideratione hæserunt, cum Iuuentius cuius erant celeres ingenij motus, qui que subito iuueniliter efferrentur, Videor, inquit, mihi non imperitè scirpum hunc enodare posse. Tum Victor, Age profer Oedipe argutule notiones animi tui, quas mirabiles esse oportet, vt qui nodum in scirpo inueneris. Nodum, ait Iuuentius, si ita lubet appelles, scindam facilius quam Alexandri machæra. Nam hinc certè quidem *inconstantiam* qua labat animus, & reciproca mutatione variatur effectam puto, solerti quadam ratione stabilitam, quod mihi opus diuinum esse videtur propriumque sapientis. Quis enim eam quam vides Lunam, Symbolum esse neget leuissimæ inconstantix, & inconstantissimæ

Clem. A.
lex. Strom.
l. 6.

Stob. serm.
1.

leuitatis? quæ modò gibberosa est, plena & protuberans, luce lucens aliena, modò diuidua, modò curuata in cornua, spectat interdum solem Orientem, aliquando Occidentem, tum se induit veluti in tenebras, mox se emergit & ostentat, septies denique mutat figuram, vt Seleucus Mathematicus animaduertit. Quare sapiens cœlo afflatus oraculo diuino pronunciauit. Stultum vt Lunam, cœlestium Proteum, subinde mutari. Hæc Lunam manibus tenent, hinc ille Martio vultu Heros, inde vultu pleno dignitatis pudorisque Diua, quam ego Virtutem interpretor, quod nimirum duo sint moderandæ inconstantia adiuuenta, magna imprimis & inuicti generosi animi fortitudo, tum placidæ mentis sapientisque consilium, quibus veluti duobus retinaculis illa morum studiorumque temeritas coercetur. Illa enim duo efficiunt, vt quemadmodum aiebat Socrates, *αἰδριαὶ μὲν ἐπὶ βάσεως, statua in sua basi, ita virtutis studiosus, ἐπὶ χαλῆς παρρησίας ἐπὶ ἀμετακίνητος ἢ, in proposito animi honestissimo firmus & immotus habeat.* Iam si hominum cōditiones omnes intueamur, viuida vis illa animi appetitionū moderatrix, & parens constantia, nulli potius quàm nobilitati conueniet, hinc opinor titulus ille fuit appositus *εὐγένεια*. Itaque vt olim in Delphici templi aditu, arcanae mentis effatum illud. prostabat *γνώθι σεαυτὸν*, quod Plato Numinis esse vocem aiebat, qua ingredientes salutarer, monerétque esse frugi & in omni re moderatos: sic ædium harum dominus, isto emblemate consalutare mihi videtur huc de more venientem nobilitatem, tacitéque monere de retinenda constantia, eiiciendaque leuitate, si modò eam, qua mirificè gloriántur, *εὐγένειαν* tueri cupiunt, suisque posteris efflorescentem dimittere.

Plutar. de
anim. sag.

Victor hîc conuerso vultu, Hic te dies, Iuuenti, inquit, my-
stagogum redidit, & obscuræ sapientia interpretem, & nescio-
an tibi hodie sol benignius mentem afflauerit, quem ad re-
rum intelligentiam, percipiendamque veritatem suo lumine
plurimum posse, doctrina fuit sapientum. Notum enim illud
est Heracliti, *εἰ μὴ ἥλιος ἦν, ἐσφόνη ἀν' ἡμῶν, ni sol esset, homines
sanè in aeterna caligine futuros, & omnium rerum ignoracione.* Dū
fabulantur, sensit è museo Honoratus adesse aliquos, & despe-
ctans è conclau, intuetur affines, dulces & fidos amicos, qui-
bus neminem ferè amiciorè habuit nec iucundiorē. Raptim

euestigio prouolat, & gradibus curriculo emensis prodit foras: tum ruens in amplexum, O chara, inquit, mihi capita: vt vos lubens gaudióque gestiens coram aspicio. Nunquid noui? Nil, ait Victor, pigros & inertes habes, & annuis Vacationibus otiosos: *gloriarí otio iners ambisio est*, aiebat Seneca, nos non modò Senec. ep. 69. gloriamur, verùm & triumphamus. Hic Iuuentius, Audacium more gladiatorum è ludo fugimus, itaque vagamur, strophia lemniscata metimus, agros populamur, plus cladis propè adferimus, quàm Spartacus olim in Italia. Benè habet, inquit Honoratus: in Crassum incidistis. Ego erga stulū hic habeo, quod Polymathia ædificauit, plenum in scriptis & literatis (bibliothecam intelligebat) in quod vos fugitios compingam. Sed si lubet ingrediamur. Victor contendit fieri id non posse, quin solutos prius expeditósque velit. Nā illæ, inquit, imagines in prothyro duæ, ad istam Lunam memoriam reuocantes, suspensos habent, reinoramque iniiciunt: & est verendum, ne si ἀμύητοι penetrare subeamus, Sphynx aliqua perniciem nobis creet. Ne metus sit, respondet Honoratus, nec est negotium tā implicatum & obscurū, vt Oedipo sit opus. Aspicite lemma illud notis aureis insignitum Εὐγύωια, tum faciliè rem vniuersam capietis. Parens enim meus, quem non nimis imperitum, nec expertem honestatis & officij cognoscitis, hic veram & suis numeris absolute Nobilitatem, non fucatā voluit exprimere. Luna imprimis hæc media hieroglyphicum est nobilitatis, vt prophani sapientes, & diuinæ mentis interpretes nuntique dixerunt. Patrium certè morem hunc apud Hebræos Vates maximus prodit Isaias, vt nobilium ornatus mulierum Luna distingueretur, quæ foret index clari generis & antiquæ profapiæ, *bullulas in similitudinem luna pendentes*, ait fuisse D. Hieronymus, S. Basilii *μνίσκοις aut μανίκαις*. Apud Romanos nihil notius quàm *ἀγαφέρειν δοκουῖτας ἐργασίαι* solitos in calceis ferre *σεληνίδας* auctore Plutarcho. Philostratus de Consule verba faciens, ait eum tulisse *ἐν ὑποδήμασι ζύμβολον τῆς ἐργασίας*: illud autem quale fuerit sic explicat, *τοῦτο δὲ ἔστιν ἑπισφύειον ἐλεφάντινον μενουδῆς, salare eburneum Lune imaginem preferens*. Hinc Papinius elegantè *patritiam Lunā* indigirat, & Poëta vetus alter generis dignitatem adumbrans ita canit - *nobilis & generosus* Stat. 1. 5. Sylu.

Appositam nigra Lunam subtexit alata Iuuen. Sat. 7.

Hanc Lunam hinc inde capiunt *Mars* ille ferro collucens & tunica adamantina cinctus, tum hæc *Dice* præses æquitatis, quã τῷ Διὶ πάρεδρον esse voluerunt. Huius inuenti rationem præcipitis iam animis, nisi mea me fallit opinio. Sunt enim præcipuæ artes duæ quæ nobilitatem deceant, quæ eandem tueantur, & egregio quodam cultu & ornatu cohonestent, *Bellica* disciplina gloria, & *Iuris* civilis cognitio, quæ homines in amplissimo gradu honoris & dignitatis locare solent. Hæc semper omniũ fuit opinio, esse illa imperiorum firmamenta, & veluti anchoras penitus aureas Dei beneficio adinuētas, quibus omnis reip. laus & gloria, beatitudinis in portu & otio conquiescat. Ille castris affluētus, strenuus & animosus, & fortis ad vindicādum, vt sanguinis aculeo incitatus, hasta & gladio & animi constantia fretus, hostium vim impetūque refutat, & insita vi magnæ mentis atque excellentiæ, patrimonium dignitatis gloriosissimè tuetur. Nam profectò verissimè dictum ab Euripide,

φέρει δὲ ἔ τῷτ' ἔ μικρὸν ὁ εὐχρησ.

Ἀνὴρ στρατηγός.

Plurimum in eo momenti esse positū, vt militiæ dux & Imperator sit nobili genere natus, stirpe antiqua & honorata familia, quod ij homines nescio quo parentum genio, & naturæ impulsu, ad magna omnia gloriãdãque vocentur. Alter autē non à militari tabernaculo, sed purpureo Themidis conopeo veniens, satur animo grauiorum rerum cognitione, clypeo legum & eloquentia munitus, pacem retinet in beata ciuitate, neque domi, atque in sinu reip. vllius facinorosi dominari sinit crudellem audaciam, & impunè volitare. Hoc item opus plenum auctoritatis & amplitudinis, qui non videt ingenuæ nobilitatis esse proprium, nihil videt, cuius sanè aures personare continuò debent iis vocibus, quæ Seruium clarissimum olim effecerunt, *Turpe esse patrisio & nobili viro ius ignorare*. Neque verò possum non maiorum nostrorum consilium plenum prudentiæ diuinūque mirari, qui in Armorica olim vetuerunt quinquã esse Patronum causarum iusque attingere, qui non esset nobilis, quod lucem Curia & æquitatis & præstantissimam gloriam, pollui sordibus familiæ crederent & funestari. Breui dicam illas duas artes, geminum vt scopum, nobili è domo oriundis fuisse propositas, in quas studia & voluntates collinearent, & eam ip-

D. de orig.
iur.

fam à maioribus ortam nobilitatē duplici hac gēma coronatā, multò illustriorē splendidiorēque extitisse. Quæ causâ fuit, cur, vt paulò ante aiebam, Mars & Dice hâc vtrinque Lunā tenere fingantur. Videtisne verò clauam Herculeam, columnæ instar, eidem Lunæ subiectam, eandemque sustentantem? Non est meum vos docere, quod multò antè legere potuistis, Hercules clauam è robore confectam apud veteres habuisse Virtutis significationem. Hoc viri docti qui reconditæ sapientiæ quædam veluti officinas studio immensò & conquisita varietate instruunt, tanto ante monere visi, & docet Augusti nummus, in quo expressa claua Hercules, cum inscriptione, *Virtus Augusti*. O præclarum & diuinitus elaboratum fulcrum nobilitatis! Olim columnam præstabile monumentum gloriæ & virtutis summis viris solebant erigere, testis Ennius de Scipione, *Quantam*, inquit, *statuam faciet populus Romanus, quantam columnam qua res tuas loquatur*: at hac claua magno animo viri & antiqua nobilitate fulgentes nullam esse ornatiorem columnam existimauerunt. Sic magnificè de se quondam & gloriose prædicauit Atheniēsis Iphicrates, militiae dōmique princeps; dum in conuentu ciuitatis, vnus hominis furiosam loquacitatem & maledicta refutaret, Mihi, inquit, columna cœlum attingens in Peloponeso virtutis meæ testis posita est. In hac igitur firmissima columna, hoc est Virtute, nisi nobilitas nostra nitatur, ruet profecto, neque Mars ille gladio inuicto nitidisque armis coruscans, aut illa cara Deo Dice tueri ac sustentare queant. Imò verò pulsa virtute & repudiata, martius nobiliū ardor, & impetus animi generosi, furor euadit, & peccandi impunitate libera audacia: & sacra Dice auaritia constuprata; meritoria fit impudensque lupa, non vt eam depingit Hesiodus virgo verecunda: denique vniuersum hoc vitæ humanæ decus, & hic splendor nobilitatis præstantiæque deflorescit. Itaque mihi quidem videtur sapiens Aristoteles bel-

Claua Herculis. Virtutis hieroglyph.

Trebell. in Claud.

Arist. l. 3. Polit. c. 2. Iuuenal. sat. 3.

Nam, *Tota licet veteres exornent undique cæca Atria, nobilitas sola est atque vnica Virtus.*

Quod opinor intuens magnus animo consilioque Theodosius, multa grauius Honorio suo præcipiens monet, videat diligentius & consideret, non se Parthum vel Assyrium esse

Claudian.
paneg. 4.

Dynastam, qui præter superbientis animi contumaciam nihil in bonis ducat. Nam si fortuna in eo te, inquit, folio collocavisset, *Sufficeret sublime genus, luxúque fluentem*
Deside nobilitas posses te sola tueri.
Altera Romana longe rectoribus aula
Conditio, virtute decet non sanguine nisi.

Arist. 2.
Rhet. c. 23.

Gul. de
Nang. de
reb. gest. 5.
Ludou.

Atque hoc ipsum est quod meus parens hac ingeniosa machinatione atque structura docere nos adolescentes voluit, mancam & tenuem & euanidam esse nobilitatem, nisi virtute fulciatur, & tantum non habendum in memoria semper Iphicratis illud oraculum, ὅτι γυναιότατος ὁ βέλπιος, *eum qui sit optimus, esse nobilem maximéque generosum*. Idem prope maiores nostri hieroglyphicum esse voluerunt in tribus liliis Gallicanis, quibus tacite significari aiebant, tria quædam esse Gallie ornamenta, quibus alias orbis terre nationes, & omnium Imperiorum homines clarissima gloria anteat. Ea enumerant fidem, sapientiam, & bellicam disciplinam: & fidem esse omnium laudatarum actionum fundamentum, cui si accedat sapientia, fore decus liliorum magnum & excellens, eaque duo militari gloria, & viuida vi generose nobilitatis muniri & defendi. Sed quid dico? quibus hæc loquor? cur vos fessos durus & imprudens stare diutius hic patior? Intro igitur tandem aliquando eamus. Deinde cum utriusque manum arripuisset, vi penè modestie causa repugnantes præ se in aulam compulit. Tum advocato puero in aurem dixit, paret prandium quam celerrimè fieri possit, sibi enim duos illos hospites hodierna die futuros.

Bibliotheca μυσιόβιβλος omni apparatu instructa.
Mechanica lucerna. Amorum hortus. Hæretici Scarabai & Cimices.

CAPVT VI.

IN aulam introgressis ita imprimis Honoratus, Nihil, amici, lautum & elegans hinc reperietis: sordida omnia situ & pædore obsita horridaque. Absunt parentes uti scitis, & iam in vrbe commorantur: itaque nulla peristromata & aulae parie-

tes inumbrant. Multò minus hîc videatis, quæ in veterum monumentis quotidiano vsu legere potuistis, aurum, argentum, ebur, tectoria, incrustationes, pensilia & in morem cœli picturata laquearia, pauimenta, vt ait Apuleius, pretioso lapide cæsium deminuto in varia picturæ genera discriminata, non denique illa Menelai δάματα ἠχίεντα. Quamquam scio hanc in vrbe quamplurimum esse opinionem, à meo Patre hîc fuisse opus ad insignem magnificentiam ædificatum & instructum. Si quæ fuerunt aliquando, quæ nouitate aut pretio tenuerunt oculos, iam quidem fere absunt omnia, in hac solitudine minus necessaria: quippe qui solus hîc verfor adolescente vno comitatus, qui mihi anagnostes, amanuens *παχυράφος*, à pedibus, à cyathis, & vno vt verbo dicam ardelio.

Apul. l. 5.
Mctamor.

Hic Victor, Inaudieram quidem multa de huius pulchritudine domus, & eleganti substructione, neque vana certè nuntiabantur. Nam vt omittam admirabilia illa quæ thecis & cœclauibus solita custodia retinentur, ista quæ hoc vno in loco in aspectum veniunt quanta sunt? Caminus ille imprimis aureis anfractibus, secto marmore, simulachris & columnis, & nouo quodam & inusitato artificij genere expolitus, citrea mensa, pari venustate abacus, illæ fenestræ Punicanæ toris & corymbis exotico scalpro insignitæ, laquear picturis variegatum & collucens, solum ipsum versicoloribus quadris & tessellis asaroti modo bellissimè coagmentatum, tum quæ circumstant alia. Ex quo profecto non difficile sit assequi cogitatione, quæ lateant in recessu, cum hoc aditu, suis vt dicis consuetis ornamentis spoliato, tam multa & præclara videamus. Neque verò incrustationes quas paulò antè nominabas hîc magnopere desidero, quas Mamurra homo impurus & flagitiosus, ad æternam infamiam nominis à Poëta notatus, primus in vsu inuexit. Imò verò suspicio mirorque vehementius id à Senatore longè amplissimo tuo parente fuisse perfectum, quod monebat Epictetus, *μη τοῖς ἐξ ὑβοίας ἔ Σπάρτης λίθοις τοῖς τοίχοις τῆς κατεσκευῆ ποιῆσαι, ἀλλὰ τῆς ἐκ τῆς Ἑλλάδος παιδείας τὰ γένη τῶν πολιτῶν ἀφαιρόμεναι*, non secto in laminas marmore quod ex Eubœa & Sparta conuehatur, artificiosa structura parietes insigniendos & illuminandos esse, at disciplinis & Græcorum humanitate atque sapientia omnium ciuium animos excolendos & or-

Plin. l. 35.
c. 6.
Catall. in
Epig.
Epictet.

nandos. Miror te Honorate, inquit Iuuentius, qui hîc omnia situ & puluere sordentia dixeris, cum ne Deuerra quidem ipsa hæc nitidiora possit efficere: itaque non dubitem puero isti tuo πολυτηχνῶν palmam in hac re tribuere. Sane palmā, ait Victor, nam scoparij ea olim vsi, ni Poëtæ mentiuntur: nam Martialis,

Mart. l. 14.
Ep. 82.
l. 2. sat. 2.

In presio scopas testatur palma fuisse.

& Horatius,

Ten' varios lapides lutulentæ radere palma.

Sed si palma iis quæ excellunt, quæque sunt maximè egregia, tribuenda sit, cum palmaria hîc tam multa videantur, inops etiam foret hic Idume inanisque foliorum. Nescio, inquit Honoratus, quibus oculis, amoris certè & benevolentia, nostra contuemini, & effertis quæ mediocria sentio atque profiteor. Sed placetne in Bibliothecam, quam sat ornata hic habemus, conscendam? nam cubicula quidem fere omnia aut clausa modò sunt, aut sine cultu & ornamentorum dignitate. Cum se id maximè velle dixissent, inuitabat eos vt præirent, qua lati gradus pandebantur, illi autem vt ratio honestatis poscebat, refugiebant quam maximè. Urgebat tamen Honoratus, penè vsus præconio ex antiqua formula, *Istam viam dico, inite viam*: tum ne esset contentione molestior, anteiuit. Superior fuit Aula Musis & Pædiæ consecrata, vel potius diuinæ Menti humanæ sapientiæ & cognitionis effectrici, late patens & ornata, magnifico instrumento, lauta & elegante suppellectili, quæ vtriusque oculos ingredientis suo splendore præstinxit, nihil enim vnquam simile in vrbe viderant. Delectus erat ei rei locus, quo nullus potuit esse splendidior: nam vtrinque perforatus optimis specularibus diem excipiebat, iucundissimo aspectu in hortos & in agros, quo fessa mens diuturno studio & contentione mirificè recreabatur. Circùm plutei excurrerant colore vario, loculamentis peropportunitis insignes, ad volumina tot & tanta comprehendenda, quæ frontibus aureis stelliferi cæli globos igneos æmulabantur. In medio mensa, iis ornata rebus, quæ doctrinæ studiosis perutilia sunt ad memoriam, tum iuuandam, tum excolendam: cui imminens è lacunari pendeat lampas, gemina illi candelabro, quod summo artificio perfectum Theodosius habuisse memoratur: aut lucernis iis simillima, quas industria planè mirabili,

Cassiodorus

*Bibliothecæ
descriptio.*

Sozom.
præfat. l. 1.
*Lampas
artificiofa.*

Cassiodorus ad nocturni studij lucubrationes, & laborem honestissimū accommodauerat. Eam lampadem vix ego melius, quàm huus doctissimi hominis oratione descripsero, ita enim habet, *Parauimus etiam nocturnis vigiliis mechanicas lucernas*

Cassiodor.
l. diuin in-
stit. c. 29.

conseruatrices illuminantium flammaram, ipsas sibi nutriendas incendium, quæ humano ministerio cessante praxè custodiant uberrimi luminis abundantissimam claritatem. In extremo angulo fuit Horologium magnitudine exiguum, pretio maximum, de

Horologiū.

quo verè id dicatur, materiam superabat opus, nam lateribus inauratis rotas includebat splendido ferro, pulcherrima descriptione, ingeniosa solertia concinnatas, & non modò fronte picturata acu & radio, verùm etiam lætissimo sono diei horas designabat. Quo fiebat vt sapienter id à magno Cassiodo

pronunciatum videretur, *Horologia ad magnas utilitates humani generis fuisse inuenta.* Propè lectulus positus erat lucubratorius, strato viridi, clauis aureis eleganter distinctus, in quo Senator vir amplissimus diffundere diem insititio somno

confueuerat, vel quæ prius legisset, collegisset, maturo iudicio in ordinem conuicere, vel in subtilium rerum acquisitione tota mente atque omnibus animi viribus incumbere. Hæc & alia

quæ tuendi nulla esse potuit satietas, Victor & Iuuentius pene è limine, inque suo hærentes gradu aliquandiu mirabantur. Tum Victor, Hanc vestram Honorate bibliothecam, vt Constantinianam illam quòdam in Oriente, meritissimo licet

Amorum hortum, & amcenissimum Gratiarum lucum appellare, ita nos primo aspectu humanissima quadam voluptate gratiæque delectat. Ptolemæi bibliotheca cedrinos habuisse dicitur forulos, Palatina verò aureos: hæc vndique pretio & venustate aurea est, & non tam cedro, quàm tuo & tuorum ingenio immortalis æternæque futura. Vix Traiani memini,

Constant.
Manass.

quam Romani propter singularem excellentiam obstupescabant, magna enim linteorum librorum copia affluebat: sed illi ipsi cum his voluminibus comparati, thecæ quædam nominari tuorum iure posse viderentur. Quid ego hîc dicam, fanè, inquit Iuuentius, non habeo, nisi quod Symmachus de speciosissima villa Tyburis ad filium suum olim scribebat, *Fre-*

Sym. l. 7. ep.
20.

quentare has sedes Orchomenias dixerim Deas, atque eas sedulo aduisas, vt te conciliarent adibus suis dominam. Papæ quanta li-

G

Plin. l. 7. c.
30. & l. 36.
c. 2.

Gellius l. 6.

Vitr. præ-
fat. l. 7.

brorum copia! quanta ornamentorum! Illa tabularum picta
varietas, quas circum supra ipsos pluteos video, an non Pollio-
nis magnificentiam omnem superarit, quem primum Romæ
instituisse bibliothecam ferunt, eamque imaginib. doctorum
hominum exornauisse? Cùm Ptolemæus Pergamenæ philolo-
giæ æmulus locum Alexandriæ condidisset, ad Veterum li-
bros capiendos, quos mirifica nominis sui gloria ad septingen-
ta millia comparauit, Musis & Apollini magnificentissimos
ludos instituit, præmiâque proposuit ad intelligentium homi-
num studia celebranda: tu hic Honorate, cum Musis & Apol-
line ipso ludis, ad ingenij vim exacuendam, vnde non mirum,
si quasi Theorus aliquis, ex hoc templo camœnarum pro-
digens, referas nobis oracula eruditionis atque doctrinæ. Hic
Honoratus, Vere or ne cultus & externa species vos in fraudem
impellat: neque enim vt communi verbo iactari solet, aurum
id omne est quod nitore coruscat. Si propius singula contem-
lueris, tum melius arbitrato vestro sententiam feretis. Tum cœ-
pit illos circum ordines omnes librorum ducere, qui generib.
singulis atque titulis bellè & accommodatè erant diuisi: & à
dextra incipientes incurrunt in Theologos. Erat vis magna
Scripturæ Interpretum, tum recentium, tum eorum, qui ab vl-
tima antiquitate in eo scribendi genere floruisent: magnus e-
tiam Theologorum numerus, qui res abditas & obscuras, de fi-
dei Christianæ mysteriis, summa copia & ingenij vbertate fo-
elicissimè explicarunt: inter quos lucet princeps omnium opi-
nionum D. Thomas, cuius opera diuinitus exægitata ordine
collocabantur. Picta verò clarissimo in loco diuinissimi illius
hominis erat effigies, & pluteo imminens, periucundum & hu-
manissimum intuentium spectaculum. In eius manu laurea
fuit triplici toro stropholis roseis variegata, trino Gratia-
rum nodo mirabilem in modum euincta, lemniscata: quæ
tres illas felicissimi animi dotes exprimebat, quas Theolo-
gi Aureolas vocant, doctrinæ, virginei pudoris, & religio-
sæ vitæ insignia. In sinistra liber cæruleo tergo & purpu-
rascente, in quo scriptum aureis literis *θαύμα ἰδιαιτὸν*, quod
Ioannis XXII. summi Pontificis oraculum referebat, qui
cùm eum in Diuorum numerum ascribens, magna omnium
ordinum frequentia grauissimè prædicaret, patribus dixit.

purpuratis, ad testificandam Thomæ sanctimoniam non esse opus miraculis; cum tot ipse miracula viuus edidisset, quot in libris exarauisset quaestiones. E caelo fundi lux videbatur, in eumque incidere, quod nunquam ad studia accederet, quin prius facta precatione diuinitus illustraretur. Iuuentius in ea scriptorum copia *θεολογικῶν* exhorrescens, Miror, inquit, Senatorium virū Curiae addictum, & communi rei administrandae, de obscuris diuinisque rebus tot habere commentarios voluisse. Imò, inquit Honoratus, tantum abest ut hac copia sit contentus, ut quotquot modo in lucem prodeunt, studiosissimè conquirat. Neque enim sibi soli parat hunc thesaurum, sed amicis, sed communi pietati, posteritati etiam vniuersae: praeterquam quod ad splendorem & magnificentiam quandam hoc spectat minimè reprehendendam. Sic in illa Alexandrina bibliotheca fuisse videmus Mosis Commentarios, & diuinissimorum Vatum praedictiones, pretiosissimis in forulis nidisque inclusas, cum Aegypti doctus ille moderator iisdem minimè vteretur. Theodosius iunior Romani imperij Dominus, suam bibliothecam haud putauit satis instructam, nisi Patrum & Theologorum scriptis oppleuisset. Nam de illo ita Socrates memoriae prodidit, *Libros etiam tum qui sacra Dei eloquia complectebantur, tum qui ab eorum interpretibus conscripti erant, multò diligentius quam Ptolemaeus Philadelphus alim in unum colligendos curauit.* Socrat. l. 7. c. 22. Hunc denique, Iuuenti, morem esse audio omnium iam elegantium, qui nec à re domestica sint imparati, nec ab vilo doctrinae genere alieni.

At Victor, Cum tantus, inquit, sit Auctorum numerus, qui de fidei rebus disseruerunt, non puto Auunculum meum Honorate, (noui satis viri sapientis religionem) huc vllum haeretici foetum iaduxisse. Absit, inquit Honoratus, ut ista labe, hic tantus quem in caelum attollitis splendor, & ea seges eruditionis polluat. Pater enim meus Vatiniano quod aiunt odio prosequitur eos, qui Ecclesiae nefarium bellum indixerunt. Haereticos componere confugit cum Scarabeis, qui luce crepera nocturno veluti murmure circumsonent, sed iidem in stercore volutentur: Iraque sibi quidem illos putere, illorum scriptae

commentariósque foetere ait. Nam vt verè politèque dictum est à sanctissimo Augustino, cimicibus perfimiles sunt hæretici, *uiui mordent, mortui fatent*. Sed placètne alios vt ordines videamus?

Iustitia Præsidis imago. Iurisperitorum flos electus & eodem coronatus Iustinianus. Griphus ternarij iuri & iudiciis variè accommodati.

CAPVT VII.

PROXIMVS erat ordo Iurisperitorum: hic verò longè maiorem varietatem autorum & voluminum animaduertebant duobus titulis insignium, quorum alter iuris fuit Ciuilis, alter Canonici siue Pontificij: sub vtróque Scriptores erant penè infiniti, veteres benè multi, mediæ ætatis nonnulli, nuper etiam quidam præstabili ingenio viri abundantique doctrina, quos ferè omnes Honoratus, qui iam plurimos euolueraat, vt sapiens Mystagogus aut peritus nomenclator nominibus suis designabat. Pulpito autem imminebat ingens tabula singulari sanè artificio elaborata, limbo inaurato, lateribus æquis, hinc crispanti mæandro illuminatis quæ plana iacent, hinc crena multiplica discriminatis quæ oræ rigent. In medio folium videbatur ex ebore maximum, purpureis notis inustū, cœruleo fastigio, in quo sedebat augusta maiestate vt terrenus Iupiter iuris & legum instaurator *Iustinianus*. Læua tenebat orbem cruce illustrem, gemmis ornatum clarissimis, qualem summus religionis arbiter Benedictus Henrico Imperatori dedit summa totius populi Romani gratulatione. Dextera modicè eleuata, quasi oraculum editurus, atque moniturus quæ in Proœmio Digestorum poni voluit, dum iuris studiosos alloqueretur, *Oportet prius animus, & postea lingua fieri eruditus*. Eo penè habitu quem describit Suidas in hæc verba, *Iustinianus statnam suam in columna posuit, qua læua glabrum tenet, cruce in ea defixa, quæ significaret eum, ob fidem in cruce, terra dominum factum. Dextram porrigit, &c.* Toga picta velat humeros, & la-

Glab. Ro-
dolph. li. i.

tè hinc inde funditur operè Phrygionis intexta, qualem Sophia Augusta illi demortuo iniecit, palma & laureis & magni illius Imperatoris rebus gestis, arte mirabili, exquisita opulètia variata m, quam Poëta pingit Corippus, cùm Iustiniani funus & pompam exequiarum describit,

Attulit intextam pretioso murice vestem

Iustinianorum series ubi tota laborum

Nexo auro insignita fuit gemmisque corusca.

Illic barbaricas flexa cervice phalanges

Occisos Reges subiectasque ordine gentes

Pictor acu tenui multa formauerat arte, &c.

Corippus.

E grandi quam gerebat corona, pyropis & vnionibus insigni, pendent vittæ seu infulæ, quod Imperatores boni & præstantes sint *iustitia Sacerdotes*, vt Symmacho placet. Ante pectus lucet imago è sapphirò gemma confecta, quam indigitant *Veritatem*, quod gestamen fuit eorum sapientum qui præsides iuris fuerunt apud Ægyptios. Sub pedibus, Hippopotami colulum & informe caput teritur, quò iure atque legibus violentam omnem iniustitiam penitus edomitam & compressam intelligamus, vt quondam id hieroglyphicum in propylæo clarissimi templi Mineruæ à Saitis reponebatur. Hinc inde sellis eburneis virgines pulcherrimæ duæ, specie liberali, Gratiarum ornatu, cymatili in veste confident: quidam Themis & Dicens existimabant, quòd eas ad tuendam æquitatem, non modò in cælo Ioui, verùm & in solo Regibus *πρόεδροι* olim sapientes collocauerunt: alij Dicens & Eunomiam maluerunt, quòd eas iudiciorum præsides atque legum, qui vnus eminet inter omnes in omni genere dicendi, velit esse Demosthenes. Pro Doryphoris atque Spathariis, illam sedem honoris & dignitatis, Imperatorumque folium circumambiant triplici ordine heroes, qui antistites veluti quidam fuerunt iustitiæ, iusque suis monumentis, sapientiâ, consilioque illustrarunt. Primum chorum agunt decem illè *δουλοφροί* Codicis, quos magna honoris significatione viuentes videntésq; magnus Imperator est prosequutus, Ioannes patritius vir Consularis & Exquæstor, &c.

In secundo deinde ordine ponuntur qui antecesserunt olim sapientes in iure clarissimi, plurimarum etatum lumina, quorum inuentis vt flosculis suos veluti hortulos confitos esse vo-

Iustitia Sacerdotes.
Relat. ad Imp.
Elian. l. 14
Var. hist.

Plutarc. de
Iud.

Antiquissimi iuris interpretes

luit Iustinianus, & digestos in Pandectis. Pictus imprimis erat Tit. Coruncanus è barbatis maioribus homo antiquæ probitatis, qui *primus* ius ciuile publicè professus est annis quingentis ab vrbe condita. Tum P. Mutius Scæuola, à quo ius ciuile clarissimis editis monumentis *fundatum* volunt. Iungebantur deinde Antistius Labeo & Arteius Capito, qui sub Augusto cum inter se dissiderent, duas veluti familias prudentum instituerunt, opinionibus varias, æmulas eruditionis, hominum gloria famæque illustres. Hos deinde excipiebat Priscus Iabolenus qui Vespasiani ætate legum disciplinam excellentibus hominum ingeniis efflorescentem ornabat. Tum deinde Neratius Priscus, quem tanti fecit Traianus, vt eum imperij successorem animo destinaret. Proximus huic Papinianus, quem præfectum Prætorio Septimius Seuerus Augustus summa honoris testificatione renunciauit. Hic floream coronam gerebat æui breuioris indicem, & habebat scriptum in veste minutis literis, *Hunc tantum terris ostendent fata*. Nam iuuenem, & vix octo & triginta annos natum, fero & immiti, & acerbo nimis imperio, Antoninus Caracalla de medio sustulit, cum eius admirabilis eloquentia consiliique maturitas, atque in respondendo prudentia, non vnam modò urbem in Italia, sed vniuersum imperium commouisset. Succedebat ingenio clariores & copia, quàm religione, Ulpianus, Iulius Paullus, Pomponius, iuris quasi oracula, tum alij quidam in iure præstantes, quorum dictis & grauitate refertos videmus fuisse libros Pandectarum.

*Primus ius
ciuile pro-
fessus.*

*Papinianus
mors.*

Tertius ordo complectebatur eos, qui post ipsius tempora Iustiniani, in iure interpretando, multum cæteris studio industriæque præstiterunt: quos præibat augusta vna effigie, imperatoris cultu & maiestate, qui altè manum attollens, nouum librum ostentare, & veluti commendare videbatur: is erat Lotharius Saxo Imperator. Nam cum propter efferuescentes in Italiam barbarorum copias, quæ omne occidentis imperium occupauerunt, Iustiniani labor ille tam utilis, tamque æterna memoria dignus periisset, & iura quædam à Vandalis, Gothis, Longobardis & Francis inducta forent & excogitata, circa annum Domini millesimum centesimum trigessimum septi-

Lotharius.

mū diuino quodam numinis beneficio contigit, vt Pandectę in Apulia inuenirentur, rursūque in lucem, ad hominum vtilitates, & imperiorum decus & administrationem venirent. *Leges redi- uina.* Mox ergo Lotharius Imperator pristinam habere auctoritatem Romanas leges voluit, easque vt postliminio redeuntes in scholis doceri, & in iudiciis valere iussit, quod in tabella significabatur. Deinde cernebantur qui consecuti sunt doctrinę ciuilis antesignani, Accursius Florentinus qui tempore Federici *Accursius.* secundi floruit: tum qui centum ferè post annos Bartolus & Baldus, paullo doctrinis & humanitate politiores, quos sequebantur ē recentioribus aliquot sanè elegantes & periti, qui iucunda quadam varietate superiores antecellerent, & eorum diligentia adiuti, & rerum propè infinitarum memoria, cornicum oculos vt aiunt configerent. Inter eos eminebant Cuiacius & Duarenus & Rhodonensis olim Curię decus atque lumen Argentræus, qui non modò historiarum monumentis patriam decorauit suam & ornauit, verum etiam iura, leges, consuetudines, elegantissimis & doctissimis Commentariis illustrauit. *Bartolus.*

In hac tabula, quę facile omnes quę in bibliotheca fuerunt, tum artificio, tum magnitudine & colorum mirifica temperatione superabat, diligentius intuenta, Victor & Iuuentius diuittissimè hærebant, & humanissima quadam voluptate fruebantur, cum supra Iustiniani solium animaduertunt corona laurea inclusam ternarij notam auro expressam collucere: tum in illud abdite significationis argumentum versa vtriusque mens & cogitatio. Neq; diu moratus est Iuuentius, qui quę in mentem cogitanti obuissent, candidè solebat subitoq; expromere. Est inquit mihi quidem hęc numerus ænigma, & tanquam mysterium clausum & obsignatum, sed conadum profecto est, & aliquid eruendum, ne fortè quod de indoctis olim & imperitis dicebatur audiamus, *Ἐν τῇ τριάτῃ τριπλῆς γινώσκεις.* Neq; multum me opinione mea falli existimabo, si dicam, hoc quidquid est, esse ad iura sive leges iudicięque referendum. Quis vero nescit ius fuisse *triplex* apud Romanos prudentum consensione diuisum, sacrum, publicum, priuatum? cuius meminit diuisionis Aufonius elegantissimis uersibus dum ita canit, *Gripus ternarij de iure, leg. &c.*

Ius triplex tabula quod ser sanxere quaterna

Sacrum & priuatum & populi commune quod usquam est.

Præterea singulis in legibus *tria* quædam animaduertuntur; titulus siue epigraphæ, tum imperiû ipsum legis, ad extremum sanctio. *Tres* item personæ in iudiciis necessariæ Actor, Reus, & Iudex. E *tribus* ordinibus delecti olim qui iuri dicundo præessent. *Ternæ* horæ ad tuendum ius suum & explicandum oratoribus olim concessæ. *Tria* quoque solemnia Prætoris verba.

Tria damnatorum.

Liuius l. 3.

Cic. 1 de Orat.

Concordia symbol.

Or pro Cluent.

Apollo τριτοσ.

Ex habitatione nominis clarura.

Tria uniuersum.

Ad hæc τὰ τρία τῶν εἰς θάνατον, *tria* mortis genera in iudiciis constituta: capitis enim condemnatis *tria* olim proponebant, gladium, laqueum, cicutam: alij *tria* Aulæ, hoc est Prætorij verba nominant. Legibus item iudiciòque damnatis concedebatur *tria* quæ vellent dicere, tum os consueto more obstringebatur. Deinde si fontes Romani iuris intueamur, annalium monumentis proditum scimus *tercentum* annis ab vrbe condita, *tres* legatos missos qui iura atque leges è Græcia peterent, vnde nata duodecim tabulæ, quas ait M. Tullius superare omnium Philosophorum bibliothecas & auctoritatis pondere & vtilitatis vbertate, si quis fontes & capita viderit. Quid quod *ternarium* symbolum sit concordiæ utpote qui diuidi se carique nequeat, an non belle etiam in leges, quæ vincula ciuium sunt concordiæque ciuitatis, quadrare possit? Memini enim Ciceronis, cuius ea polita sunt atque vera, Indignum est in ea ciuitate quæ legibus teneatur, discedi à legibus: hoc enim vinculum est huius dignitatis qua fruimur in repub. hoc fundamentum libertatis. Quid si ad legum ænigmata referendum hoc est, quæ tanquæ ex tripode Iurisconsulti atq; oracula funditantes interpretantur? nam video diuinationis parentem Apollinē, τριτοσ appellari, & τριποδιδάλοσ à Poëta Græco meo iudicio erudito. An fortè tacita vox illa est Iustiniani monētis se omni hominû generi iura & leges posuisse? Atqui hominum vniuersitas si quidem habitationis locum spectemus in *tria* diuiditur, quidam enim sunt Paralij, alij Pediasij, alij Diacrij, Sin autem administratio consideretur, reipub. formæ sunt *tres* quibus omnes contineantur, Regnum, Oligarchia, Democratia. Quæ cum apud me reputo, vix credam aliud ea nota, quàm quæ à me dicta sunt intelligi.

Hic Victor, Hoc quod Iuuenti tu appellas ænigma, vereor vt melius Iustiniani Pandectas ἀπίστηται. Nam τὰ τρία idem quòd τὸ πᾶν, nisi me doctor meus fallit Aristoteles

Stoteles, qui libris de coelo ita scribit, τὸ πᾶν ἔχει τὰ πάντα, τοῖς περιὸν ἄεσαι, *Omne ē omnia ternario definiuntur*, quod videlicet in eo numero sint τελευτή, μέσον, ἔξ ἀρχῆ, finis, medium, principium: quæ causa meo iudicio fuit, cur viris doctissimis πάντων ἀριθμῶν τριῶτος τέλειος diceretur. Iam verò vnde Pandectæ nomen habeant, non est meum docere eos, qui sunt ἀθηκότατοι, te præsertim Honorate, qui præter linguæ Græcæ magnam & perutilem cognitionem, Interpretum etiam Commentarios civilisque iuris explanationes audire potuisti. Scis verò quid tuus dicat Accursius singularis vir memorizæ atque diligentizæ, cuius tamen nescio an dicta omnia recipias. Sic enim ipse, *Pandectæ dicitur à pan quod est totum, & docten quod est doctrina*: hoc quidem vltimum ex abundantia doctrinæ inuentum subtilius, quod vbi nulla doctrinæ sunt vestigia, ibi doctrinam reperiat. Imposuit fortè Agellius homini minimè malo, vbi de libris Tullij Tironis, *In iis, inquit, præcipui esse videntur, quos grato titulo πανδέκτας liberos inscripsit, tanquam omnium rerum atque doctrinarum genus continentis*. Sed ad rem, si Pandectæ Iustiniani à πᾶν nomen habent, & tria è consensu prudentium τὸ πᾶν, fortè hic numerus ad eas significandas rectè positus in hac picturæ varietate atque hoc regno Iurisprudentiæ fuisse videatur. Vel si lubet alio rem eandem modo explicemus. Pandectas Iustinianus opinor absolutum quoddam opus æternæ memoriæ consecrandum, & cumulatam omnium legum perfectionem indigitavit: atqui tria Pythagoræorum in Scholis abditisque monumentis perfectionem indicant. Quod Pythagora maior, antistesque sapientiæ, in oraculis item suis inuit Salomon, qui se doctrinam ait descripsisse τρισσῶς triplaciter: quod cum à multis variè capiatur, tum linguæ sanctæ cognitione nobiles rem quod aiunt tetigisse acu videntur, qui perfectè id significare dixerunt. Itaque vt olim inter plausus & gratulationem eorum qui audiebant, varia doctis hominibus acclamabantur *euge, bellèi, festinè, σοφῶς*, & mille talia: sic mihi videntur isti legum & iuris consulti, in Pandectas Iustinianas contuentes, clamare τρισσῶς, *beatè, cumulatè, perfectè*. Quanquam hoc totum leuius quidem existimo, nunc aliam eiusdem ponderis explica-

Arist. l. 1. de Cæl. c. 1.

Plurar. l. 9. Symp.

Accursij hallucinatio.

Agell. l. 13. c. 9.

Triaperfectio. Prou. 22.

τρισσῶς.

tionem audite ; Iustitiam hîc mihi videre videor breuissimis lineamentis conclusam, cuius ille patronus Imperator. Nam reconditis & interioribus in literis tum Ægyptiorum tum Græcorum contineri audio, *ternarium* Iustitię dedicati. Ita scio dicere Pierium, qui Plutarchum de Pythagoræis disciplinis laudat. Præterea ius æquabile, quod medium est inter excessum & defectum, Philo Iudæus præstanti quadam eruditione sapiens *ternario* designari prodit his verbis, *Talem viam Moses appellare solet regiam, qua inter defectum & nimietatem transitum tenet medium*, *Ἐπειδὴ τὸ μέσον ἐν τριάδι τῶ ἡγαμονίδα πάξιν ἔληχεν ἀρμολόμδρον τὸ παρ' ἐχάτερας εἰς ἑνωσιν ἀδιαλύτω δισμῶ ὑπ' ᾧ ἔ' δουφορεῖται πρόπον βασιλείας*. Addo munera quædam hîc *tria* videri picta clarissimi Senatoris aut Iudicis, qui tanquam honorata è specula iustitiam moderetur: ea verò sapientes ita numerant, *βουλευῶν χαλῶς, κρίνων ὀρθῶς, καὶ πράττειν δικαίως*, quæ causâ fuit cur Veteres Mineræiam indigitatam fuisse *Tritoniam* existimarent, quod ea tria singulari & æterno beneficio hominibus concessisset. Quid si is numerus leges monet sanctas & æquas esse oportere ? Fuit enim in Græcia hæc consuetudo, vt si quis legem iniquam tulisset, & decretum à commodis ciuium alienum rogasset, in medio *trium ἑρμῶν λόφῳ* collocaretur, atque per diu stans illic maneret, quo accedens magna ciuium multitudo *sernos* lapides in *tres* illos cumulos iniiceret, cum hac imprecatione, vt Dij Deæque omnes quidquid homo ille improbus sciuisset, in caput illius liberorumque eius perniciem conuerterent. Sed ipsius Iustiniani conceptus aliud mihi quiddam in mentem insinuat, video enim maximum illum Imperatorem è *tribus* orbis terræ partibus nobiles triumphos retulisse, nam in Asia Persas, Vuandalos in Africa, in Italia Gotthos sic armis & cursu quodam victoriarum edomuit, vt se victos dedititiosque faterentur. An hoc igitur aurea illa nota prædicat ? Deinde cùm turbulentissimæ factiones hominum impiorum, Ecclesiæ pacem conuellerent, & sanctissimæ *Triadis* numen & augustam maiestatem excogitata malitia impudentiâque minuerent, ipse idem Im-

Pierius l. 39

l. de creat-
princip.Tria mu-
nera Senat.Miranda
consuetudo
ex Scho-
liast. Græc.
Anthol.

perator qui se Pium & Felicem appellat , pietatem feliciter constabiliuit initio imperij , cùm nondum insanientium hominum commenta nouisset. Sunt ipsius ea de re ad summum Christi in terris Vicarium communem Ecclesie parentem literæ quæ leguntur : & Procopius qui res ipsius æternæ memoriæ consecrauit , ait eundem cum inuenisset *πλανημάτων πλὴν ἀμφὶ τῷ θεῷ δόξαν* , dissipatis errorum mæandris , & auctoritate sublatis , *διεπαράξατο ἐν τῷ βεβαίῳ τῆς πίστεως ὅτι μὲν ἐστὶν ἀληθὴς κρηπίδης* , perfecit vt corroborata nuntantium fides vno tandem in fundamento basique consisteret. At quoniam tu paulò antè Iuuenti aiebas , in eo gripho tacitam includi vocem monentis Imperatoris ; necio an omnes Iustiniani sonos intimos audieris. Nam si loquentem audire placet , te potius , & beatæ iuuentutis chorum , quæ ad legum & iuris cognitionem aspirat , monere videatur , *tria* quædam esse necessaria ad syluam legum & immensitatem illam ineundam : scis enim *tres* à Veteribus *Docilitatis* cilitatis partes induci , quæ ad rerum comprehendendam *partes.* scientiam requiruntur , *ἀγχινοίαν* , *μνήμην* , *ἰσχύτητα*. *Tria* item *σοφία* hoc est elementa prima & maxima cognitio. *3. Cognitio- nis σοφία.* nis multiplicis rerum , quæ à Damascio poliundæ orationis summo artifice numerantur , *Amorem* , *Industriam* , *Solertiam*. Nisi fortè bonum illum Imperatorem id ea nota pronunciare velimus , quod in ore fuit sapientum *ἐξ ἑαυτοῦ ἀρετὴ πρῶτα* , *σοφείας* , *ἢ κράτος* , *ἢ τύχη* , *Cuiusque virtus est seruis* , *Intelligentia* , *Ἔ Potentia* , *Ἔ fortuna*. Enimvero cur tandiu sum ineptus ? cur te præsentè Honorate , téque audiente frustra nitor & nugor , cùm tu subito , pauculisque verbis , totum mysterium enuntiare possis ?

Imò verò à vobis , inquit , dicta eleganter & ingeniosè plurima , in quibus vniuscuiusque mens tamen curiosi facile acquiescat : & videtur pater meus qui rem excogitauit , in meo animo , non minus quàm in isto labaro crucem hinc figere voluisse. Nam cùm ego nuper & affinis quidam meus suauissimus adolescens politissimoque ingenio , quid sibi id vellet ab eo peteremus , Non pudet , inquit , flagrantibus studiis adolescentes , quique multum

H ij

Iustinia-
nens tertium
vnum.

D. de con-
suet. Dig. l. i.

iam in iuris cognitione procefferint, id à me quærere, quod alios ipsi docere debuissent? Iraque in eam rem cum mentem omnem industriæque nervos contendissem, sic reperiebam, Iustinianeam laborem vniuersum *ternario* veluti sacrum & dicatum fuisse. Imprimis enim iuperij sui anno *tertio* Codicem constitutionum siue Rescriptorum principalem concinnari iussit, ediditque. Aliquot deinde post annis cum in reip. tranquillitatem atque otium magna animi provisione incumberet, ex infinitis prudentium responsis quinquaginta libros Pandectarum siue Digestorum coëgit, tumque illos robur suum obtinere voluit, cum *tertium* Consulatum ageret complurium rerum admirabilitate insignem, & maxime quod eo anno *tertiam* orbis partem imperio suo adiunxisset: de qua re quid ipse pollens & beatus Imperator commendatum esse posteritati voluerit, si placet audite, *Bene properauimus in TERTIVM nostrum Consulatum & has leges edere, quia maximi Dei & Domini nostri IESU CHRISTI auxilium felicissimum cum nostro Consulatu reipublica donauit, cum in hunc & bella Parthica abolita sunt, & quieti perpetua tradita, & TERTIA pars mundi nobis accreuit: post Europam enim & Asiam, & tota Lybia nostro imperio adiuncta est, & tanto opere legum caput impositum est, omnia caelestia dona nostro TERTIO Consulatu indulta.* Tertio loco Institutiones edidit in gratiam cupidæ legum iuuentutis, in quibus iudicio disponendis, ne quis numerum hunc desideret, tres viri scientia perillustres Tribonianus, Theophilus, Dorotheus, ipsius iussu Imperatoris elaborauerunt. Deinde ius ipsum Iustinianeam & clarissimum legum thesaurum, quem miramur, vnde haurimus ad reipublicæ partes omnes reficiendas, videnus è *tribus* Codicibus fuisse collectum & coagmentatum, Gregoriano, Herniogeniano & Theodostano. Quid quod eum legum apparatus incredibili omnium sapientium iudicio & industria dispositum, tanti operis atque muneris dux & moderator Iustinianus, *tribus* tantum in urbibus legi docerique mandauerit, Beryti, Romæ, Constantinopoli, cum tamen tum ia imperio forent ciuitates multæ & nobiles doctissimis iuris Antecessoribus affluentes? Quid quod *trium* generum Iudicibus publico

edicto subiicere eos voluerit, qui in leges atque iura sic digesta nefariè deliquissent? Potuitne iusta causa videri, cur in hac tabella Iustiniani, *ternarius* fuerit appositus? Nam quod affinis ille meus aiebat videri sibi allusum ad Sex. Ælij peritissimi iuris *Tripertita*, ita librum ipse inscripserat, quo ut ait Pomponius noster veluti cunabula iuris continebantur: vel ad *tres* illos viros principes P. Mucium, Brutum & Manilium, quos ait idem Pomponius doctis monumentis *ius civile fundauisse*: vel denique ad Hippodami Milesij opinionem, qui legum *tres* species tantum esse volebat, *tria* quoque esse numero de quibus iudicia fierent, iniuriam, damnum, cædes, nescio an probabiliter vobis cogitata fuisse videantur: Hoc scio, quidquid illud sit, quod hoc numero significetur, nos hîc diu, forte vestra cum satietate tenuisse. Igitur si ita lubet, nunc porro ad sequentem voluminum ordinem progrediamur.

Aristotelis effigies in Bibliotheca. ingenium eius morésque expressi. Cerberus quid in arcanis literis. Philosophi vulgo βιβλιοφóγοι. σφάισται ποίω τῶ ἕσσιασ σφάισται, missilia. Annulus aureus olim Cinedorum, Sophista cultu luxuriantes.

CAPVT VIII.

VENIUNT ad Philosophos, quos Medici proximè sequebantur. Fuit autem voluminum ingens copia & multitudo, quam miratus Victor est: utque fuit sciendi appetens helluóque librorum, sese lubens ingurgitare voluisset in eas Academiæ delicias & Lycei, in quo præstans ingenij gloria volitabat. Tenere se non potuit, quin e ductos è pluteis suis Commentarios curiosius inspiceret & peruolutaret, & penè dicam suauia retur, quod fecisse Ptolemæum Regem, cum Mosis & Prophetarum oracula diuina cepisset, autor est martyr Iustinus. Tum aspectans Honoratum: Theaurum, inquit, hîc habes, & bellum subsidium adolescentiæ, vel pœ

H ij

tius senectutis, magnum verò ad sapientiam adiumentum. Zenoni oraculo fuit aliquando responsum, eum fore sapientem, *σὺ γὰρ ἐπιζῆστο τοῖς νεκροῖς, si eundem cum mortuis colorem indueres*, quod ille ad Veterum legenda monimenta referebat, quod quemadmodum in sole diutiùs ambulanti colorari necesse est, ita fieri oporteat, ut qui sit assiduè versatus in eruditis Philosophorum disputationibus meditandis, præstabili quadam sapientia imbuatur. Hoc bonum tibi Honorate proprium, qui tibi omnia cupiunt, gratulantur. Respondet Honoratus illius esse potiùs, qui in eo glorioso curriculo esset, ad hanc metam adhærescere, nam se quidem suorum voluntate ambire vnam iuris scientiam, quam olim verissimam Philosophiam magni olim viri nuncupauissent. Hic Iuuentius oculos ducens per eam tantam supellectilem sapientum, sphaeram suis orbibus artificiosè distinctam, astrolabium, & alia quæ erant in conspectu Mathematicorum instrumenta: Cogor, inquit, hinc dicere, quod Aristippus olim à Socrate institutus, qui cum rerum suarum iacturam difficili navigatione fecisset, naufragioque eiectus ad Rhodienfium littus Geometrica schemata delineata animaduertisset, exclamauisse ad comites ita dicitur, *Benè speremus, hominum enim vestigia hic video*. Cùmque illi qui in eadem fuissent nauui, eademque fortunæ conditione, in patriam reuerterentur, & ab eo quærerent, quid domum renunciari vellet, hoc tantum iussit dicere, *eiusmodi possessiones & viatica liberis oportere parari, quæ etiam è naufragio vnà possent enatare*. Hæc verò, quæ ego hinc video sapientum inuenta, hunc grauium disciplinarum aceruum, *vestigiane* hominum dicam, an potiùs Heroum, præsertim cùm incurrant in aspectum eorum factus ingeniorum, qui sint à Veteribus *θεοῖ & ἡρώων* honoris causa nominati. Hæc cùm dixisset, coeperunt acuratiùs intueri tabellam pictam quæ in summo erat pegmate, & eum ipsum voluminum ordinem cohonestabat. Erat autem tabula mole mediocris, sed picturæ dignitate ferè princeps, in cuius erat medio hominis effigies eleganti veste ornati, vultuque ad grauitatem composito. Sinistra manus annulis aureis onerata præferbat libellos duos, in quibus propter loci angustias, *τίμιν* Græcarum dictionum tantum initia pictor apposuerat

Vitruuius
præfat. l. 6.

dextera pilam seu sphaerulã continebat. Cerberus triceps à tergo iacebat quasi domitus & mansuetus, & tum primùm in lucem euocatus, qui tamen leni horrore feriebat aspectum. Hæserunt aliquandiu in eo grato iucundóque spectaculo, nam parrerga plurima etiam fuerunt elegantissima varietate, & expectabat Honoratus quid dicturi essent, cùm Iuuentius, Obsecro te Honorate, inquit, iste Medicusne est, an Philosophus? nam vtriusque facultatis libros híc video fuisse iugatos, & in eodem ordine collocatos. Vtrumque, inquit, vides & Medicum & Philosophum: is enim est Aristoteles, quem vt omnes communi animorum consensione fateantur esse Philosophum, ita Medicum produnt historiae. Nam eum carum Amyntæ Macedonum Regi fuisse Medicinæ causâ memorat Laërtius, & à Nicomacho filio Machaonis Æsculapiique nepote originem habuisse, communis fuit olim opinio. Rectè id quidem, ait Victor, nam vt Plato, cæterique aiunt sapientes eleganter, Sorores duæ sunt geminæ & gemellæ, Philosophia & Medicina: nec sine causâ excogitatum fuit à Veteribus de eo ipso Platone, cuius naturam & ingenij vim admirabantur, Apollinem Medicorum Deum liberos habuisse duos, Æsculapium & Platonem, hunc vt animis, illum vt corporibus mederetur, quod ingeniosè Græcus ita expressit

Φοῖβος ἔφυσε βροτῶς Ἀσκληπιὸν ἠδὲ Πλάτωνα

Τὸν μὲν ἵνα ψυχῶν, τοῖν δ' ἵνα σώματα σώη.

Ælian. l. 9.
Var.

apud Laert.

Galenum etiam videmus, hominem scientiarum penè dicam omnium quasi purpura infectum, disputationem benè longam instituisse, quo hoc vnum probare voluit, eum qui optimus sit Medicus, excellentem quoque Philosophũ esse futurum. Iam iam, inquit Iuuentius, præcipio cur ad illum Archiatrum Cerberus híc adiungatur. Æneas enim bello non modò clarissimus, sed omni genere virtutis & hac medendi scientia præstans custodi illi inferorũ medicatis frugibus of-
fam dedit, qua victus & sopitus, ferocia omni posita decubuit. Atque hoc figmento Poëta princeps indicare opinor voluit, nullam esse veneni vim tam præsentem, quam non Phœbæ illi *συντρίβεις* eludant, cùm etiã è mortis faucibus atque è cymba Charontis reuocare ad vitam homines posse videantur. Serióne dicis, ait Victor, an Iuuenti ludis? Nam id sanè

Cerberus
hierogly.
Philosoph.

probabili⁹ quod memini prodere viros doctissimos varia mul-
 tiplicique doctrina, hunc canem hieroglyphicum esse Philo-
 sophiæ, quam veteres, vt autor est D. Augustinus, nescio quo
 tacito genio veritatis tripertitam esse voluerunt. Eam autem
 prius abditam & profundis densisque in tenebris delitescen-
 tem, Hercules, magnus videlicet heros quispiam, in lucem &
 hominum cognitionem eduxit, non catenis illis aureis quas
 Ogmio Galli tribuerunt, sed aurea & cælesti oratione, vt ele-
 ganter mihi dixisse videatur Plato τῆς ἡρώας incredibilium re-
 rum effectores ἀπὸ τῆ αἴρου, à dicendo nomen habuisse, quod
 sapientes illi fuerint & facundi Rhetores ad omne genus ora-
 tionis prompti & parati. Itaque pictor eruditus ad hunc homi-
 nem, quem omnium sæculorum ætates amant atque suspi-
 ciunt, tricipitem canem scitè adiunxit, quod vnus omnium
 Aristoteles Philosophiam vniuersam aureæ splendore dictio-
 nis arque ingenij, prius occultam velutique defossam mirificè
 illuminarit. Libelli autem illi duo iam video quid significant.
 Nam duo quædã in genera libros suos diuisisse fertur ille om-
 nium qui sunt aut fuerunt in Philosophia clarissimus, vnum
 populariter scriptum quod ἐξωπερικόν, alterum limatius, quod
 ἀκροαματικόν appellabant. Sic enim commentationes suas ad
 eorum, qui ad audiendum accedebant, ingenium accommo-
 dabat, vt in Lyceo de more inambulans, pomeridianis horis
 omnibus sui copiam faceret, & faciliora quædam explicaret,
 idque vocabat δαλιπὸν πείπατον, easque Scholas ἐγκυκλίου
 λόγου, & ἐγκύκλια φιλοσοφήματα, cum ante meridiam paucis
 & delectis ἀκροαματικὰ disputauisset, de qua re meminit Agel-
 lius. Audebõne etiam eas literas attingere, inchoatásque di-
 ctiones? quæ mihi γνώμην habere videntur grauem & exqui-
 sitam, & ni fallor eam, quam Aristoteles initio primæ Philo-
 sophiæ posuit, πάντες εἰδέναι ὀρέγονται, quanquam pluribus
 quidem ille verbis, vt & M. Tullius qui eandem Latine ex-
 pressit, *Omnes*, inquit, *trahimur & ducimur ad cognitionis &*
scienssæ cupiditatem, quo nullus mea quidem opinione adi-
 tus potuit esse illustrior, ad eam in quam ingrediebatur splen-
 didam, vberemque disputationem. Atque ij libri rectè in sini-
 stra collocati more antiquo, quem Lucianus facetus huma-
 nissimæ comœdiæ artifex in medio ponit, cum Philosophos
 delineat,

Pier. l. 6.
l. 10. de ci-
uit. Dei.

Lucian:

Plat. in
Cratyl.

Schola A-
ristotelis
varia.

Agell. l. 10.
c. 4.

l. i. Meta-
phys.

l. i. Offic.

delineat, *Vides*, inquit, *quantum ubique palliorum & baculorum & perarum? & ut nusquam non profunda barba, καὶ βιβλίον ἐν τῇ χειρὶ.* Eruditorum aut sciolorum ea fuit consuetudo libellum circumferre, vt apud eundem Lucianum aliquoties notavi, vt in Dialogo aduers. indoct. *Ὁ σὺ ποι νῦν βιβλίον ἔχεις ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἀαγνώσκεις αὐτὸ.* Idem in Rhetorum præceptis *καὶ ἀκόλαστοι πολλοὶ καὶ βιβλίον αὐτῶν, Sectatores verò quamplurimi libellâsque semper adsint.* Ita Plutarchus de Sophistis dicturi-entibus, *αἰαταῖς δὲ τῶν θρόνων, καὶ σοφίμων τὰ βιβλία, &c.* *Exurgentes cum libros de manibus deposuissent.* Cocus item ille sapiens apud Athenæum, cum se philosophaturum polliceretur, *Cras*, inquit, *ἐν ταῖς χερσὶν ὄψαι βιβλία ἔχοντα, habentem me in manibus libros videbis.* Verum fatin' ego futilis & *πειρομολόγος?* quin te loqui patior *Honorate*, qui abditæ eruditionis illa mysteria tam facillè queas expedire quàm manu? Imo verò, ait *Honoratus*, rem attigisti multò subtiliùs quàm excogitare ego potuissem: igitur expectamus vt alia si quæ sint eodem orationis cursu aperias: nisi fortè *Iuuentius* id sumat. At *Iuuentius*, *Mihi* vni tanquam *ἀμύπη* haud adyta ista patent, sed quæ sunt posita in medio & omnium conspectu possum dicere. Altera illa manus globum tenet siue pilam, quæ profectò quid sibi velit, nemo nesciet, qui *Aristotelem* sciet. Est enim is de quo veriùs, quàm de *Gargetio*, *Poëta Sophus* id exclamet,

Cuius viuuda vis animi peruicit, & extra

Lucret. l. r.

Processit longè flammantia mænia mundi,

Atque omne immensum peragrauit mente animoque.

qui vt ait *M. Tullius*, acie mentis omnium rerum vim naturâsque viderat, qui persecutus est animantium omnium ortus, victus, figuras, vir in *Philosophia* prope singularis, summo ingenio, scientiæ copia. Orbis denique in manu ille exiguus significat, nihil in hoc orbe terrarum atque omnium rerum immensitate illi clausum, nihil non animo comprehensum perceptumque fuisse. Lubentiùs ego, inquit *Victor*, ad vigilantiam id retulissim: *Aiunt* enim iam ætate studioque florentem *Aristotelem* tam percito fuisse animo, tamque inhiantia ad artium omnium cognitionem percipiendam, vt vix vllam, aut diurnæ aut nocturnæ quietis partem vellet capere.

2. de Orat.
l. 5. de fin.

Itaque se cùm ad quiescendum in lectulo componeret, æream sphaeram manu tenere consuevit pelui subiecta, eo consilio, vt si fortè somnus se mollior in artus insinuaret, labentis globi sonitu excitaretur, quod expressum hîc existimabam. Vterque, ait Honoratus, dixit bellè & scienter, atenim uero quiddam hîc aliud occultitur, si parentis ego mei consilium satis animo & cogitatione percepi, quem nuper audiebam cùm diceret, a sotum hîc significari, & patrimonij lauti & copiosi helluonem, qui fortunæ vitio vel suo decoxisset. Quid frontem adducis Victor, quasi viro sapienti faciam iniuriam, quem a sotum pingam & vitiosum? imo verò tanto fuerit ille præstantior, quod in flore adolescentiæ cùm ad metam voluptatis hæsisset, dexteriore deinde cursu ad Euripum euolarit. Igitur fateare quod paulò antè aiebam, Aristotelem in profundum libidinum suarum gurgitem bona sua profudisse. Qua de re sic perspicuè memorat Ælianus, *Ἀριστοτέλης ἀσωτῆρος ἀμύθος τὰ ἐκ τοῦ πατρὸς κτήματα, ὠρμησεν ἐπὶ τραϊῖαι*, &c. Bonis omnibus, quæ ex patris hereditate ipsi obuenerant, luxu & libidine effusis, militiam est secutus, quæ cùm illi non ex animi sententia res procederet, egit pharmacopolam. Sed vt vulgò splendidis in ingeniis præstantique natura, solent esse *δευτέραι φροῦτίδες σοφώτεραι*, sic ille mutata velificatione, ex eo famæ bonorumque naufragio, in Peripati se quietem, vt in portum tutissimum contulit; nec imitatus est tres illos ex eadem Græcia decoctores, intemperanter effusos in voluptatem, Periclem, Calliam & Niciam, quos in ganeis cum pecunia defecisset, tres simul vt extremam potionem cicutam sibi inuicem propinantes, quasi è funesto quodam conuiuio ad inferos abierunt. Illi quoque Romano dissimilis, quem Plinius *altissimum omnium nepotum gurgitem* appellat, qui pecuniam prope infinitam cùm helluando abligurisset,

Ælian. l. 5.
Var.

Plin. l. 10.
c. 48:

Martial. l.
3. ep. 22.

--ne famem & sitim ferret

Summa venenum portione gustauit.

Ad eam autem Stagiritæ fortunam explicandam, is vt dixi in manu globus exiguus seu pila collocata fuit, quod à Græcis auctoribus est petendum, qui cùm volunt huiusmodi nepotem aliquem exprimere, qui per sumptus atque luxuriam patrimonium omne suum dilapidet, aiunt eum *σφαῖραι ποίω*

τῶ ὑσίαι, bona sua in rotundam veluti pilam coagmentata vorare. Metaphora nata est è dulciariis, qui rotundas consuevere massas, siue globulos, suauissimis è rebus conficere, quos in ventrem delicati homines facilè traüciunt. Sic Alexis apud Athenæum,

--- ἐν ἔπεισι δύο

Athen. l. 4.

Σφαῖραν ἀπέδωξε τῶ πατρώου ὑσίαι.

Dicit idem alias σφαιροῦλλον τῶ ὑσίαι, id est σφαιροῦ εὐοδῶ eodem planè sensu. Quod nescio an exprimere Poëta voluerit, cùm de simili ganeone loquens *stringere rem dixit*

--- αὐτὸν καὶ πατρὸς

Horat. Sat.
2. l. 1.

Præclaram ingrata stringat malus ingluuie rem

Omnia conductis coemens opsonia nummis.

Eandem vim habet elegantissimus ille Galli iocus apud M. Tullium, *innumerabilem pecuniam, tanquam nudus nuces legeret, in ventrem abstulit*. Hinc opinor frequens in eadem re vox *denorare*, vt apud eloquentiæ principem, cùm *partem eius prædæ profunda libidines denorassent*, qua temporis exiguum interuallum, & insignis rei facilitas notatur. Sic Alexis de Epicharmide,

--- τῶ πατρώου ὑσίαι

Athen.

Οὕτω σφαιροῦλλον ἰσχυρῶς καὶ ταχέ.

--- paterna sic bona

Sphæram in rotundam subitus & præceps dedit.

Propriè locutus est sine figurata oratione Epicurus apud Laërtium, qui Aristotelem nominabat ἄσπετον κατὰ φασγόντα τῶ πατρώου ὑσίαι. Sed hæc fortè in re tenui longiora, quæ vix etiam vtrique satisfaciant. Mihi verò plurimum, inquit Iuuentius, & tua quidem illa de sphaera rotunda, & consumpto patrimonio disputatio ad Romanorum consuetudinem animum meum reuocauit, de quibus graues sunt hominum sapientum reprehensiones, quod patrimonia quidam sua temerè consumerent in ludis atque missilium sparsione, nimirum insignitis globulis in populum iactis, & concessis ad rapiendum, σφαῖρα Græci dicunt, vt Dio Cassius Imperatoris Titi magnificentiam profusionemque memorans, σφαῖρα γὰρ ξύλινα μετὰ αἰῶθεν εἰς τὸ θείατρον ἐρίπτε σύμβολον ἔχοντα, &c. id est, *nam globulos ligneos quosdam de loco superiore in*

theatrum iaciebat, qui symbolum haberent, hic vestis, alius argentei vasis, alius auri, equorum, mancipiorum, &c. Xiphilinus in Adriano δὲ αὐτῶν σφαιρίων nominat. Hos vero qui globulos emitterent, qui bona fortunalsque suas intemptiua largitione profunderent, non dubitem dicere σφαιρίων ποισὶν τῶν ὁσίων: quod vt dixi, magni olim viri dictis suis reprehendebant. Grauiſſimè sanè ille ſuauiſ pater & religionis

D. Ambr.
ſerm. 81.

moderator Ambroſius, *Magiſtratus in theatris mimis & athletis, gladiatoribus, aliſſque huiusmodi generibus hominum, totum patrimonium ſuum largitur & prodigit, vt vnius horæ fauorem vulgi*

Laſt. 1. c.
diuin. Inſt.
c. II.

acquirat. Quid dicendum eſt de iis, ait Lactantius Firmianus, qui populari leuitate ducti, vel magnis urbibus ſuffecturas opes exhibendis muneribus impendunt: niſi eos dementes ac furioſos, &c. Sed vt redeam ad tabulam, vnum eſt quod vehementer hîc miror. Nam ſi iſte parens Philoſophiæ eſt, vt dicis, atque modeſtiæ, cur in digitis annuli iſti aurei collucent?

D. de vac.
& excuſ.
mun. 1. 2.

Nam egregiè illud Papinianus, atque ſapienter, *Verè philoſophantes pecuniam contemnunt: & lex Zaleuci veterum præconiis efferebatur, μὲν δὲ τῶν ἀνδρῶν φερῶν δακτύλιον ἑταῖροισιν, μὲν δὲ ἰματίων ἰσομητέσιον, εἰ μὴ ἔλατρῶν ἔνιω, virum neminem auratum ferre annulum oportere, niſi qui ſtagitio & libidine ſe contaminet.* Deinde cur ἀπυκρόμος idem? cur in gradu fracta coma? cur capronæ & anteuentulæ criſpæ? cur denique ille bonus, ſi diuis placet tutor ſapientiæ, vt cum

Diodor.
ſic. 1. 12.

Ariſtophane rideam, σφραγίδι χαρροκομήτης? Meus enim

Ariſtoph.
in Nub.
Fab. 1. c. 6.

Quintilianus rectè, *Velli, inquit, & comam in graduſ frangere, non caret reprehentione.* Præterea calcei mulei & Sicyonij, veſtis illa delicatior, mihi multùm abeſſe videtur à duplici abolla & tribonio, quo ſe tectam Philoſophia quondam vt opinor gloriabatur. Itaque, vt ille aiebat doctus Iuriſperitus, *aurum pollui ab ære, ſic ab iſto cultu leuitatis & ornatu, pol-*

Gloſſ. in C.
de rel. &
ſumpt. 1. 12.

hui Philoſophiam & contaminari puto. Hîc Honoratus, Non eſt Iuuenti, cur magnoperè id mirandum eſſe videatur: nam pulcherrimis nonnumquam ingeniſ ſui naxi ſunt, & moderationis præceptores illo interdum gloriolæ choragio delectantur. Nihil autem hîc de Ariſtoſtele fictum, quod non priùs ab hiſtoria dictum, & veterum monumentis conſignatum fuerit. Nam audi Laërtium Diogenem à Timotheo

Atheniensis veritatem inuuantem, ita verò loquitur, *Aristoteles paruis oculis fuit, veste insigni, & annulis ac tonsura utens.* Sed hæc eadem multò etiam luculentius *Ælianus*, vbi docet unde ortum dissidium inter clarissimos viros *Platonem & Aristotelem*, quod *Academiae rationes* penè omnes conturbauit, *Nam plato*, inquit, iam inde ab initio eius vitam non probabat, neque τὴν χρυσαυκὴν τὴν παρὰ τὸ σῶμα, neque corporis habitum & ornatum. *Aristoteles* enim vestibus & calceamentis magnificis utebatur, & contra *Platonis morem* crines abradebat, annulisque ferendis se exornabat, vultu cauillationem & irrisionem quandam præ se ferebat, quæ omnia, vt idem ait, sunt ἀλόγητα φιλοσόφου. Sed non vnus hic *Stagirites*, ἐδῆτι ἐρχήτο πειρίγμ' ἔσποδίσαι, vt verbis vtar *Æliani*; nam *Empedocles Agrigentinus* purpura utebatur & calceis æneis: *Pythagoras* præter vestem eximiè candidam & *anaxyrides*, coronam etiam in capite auream; *Aristippus Socraticus Milesiæ* chlamydem: *Hecaclydes Ponticus* floridam & insignè tulit, quæ causa fuit cur eum non *Ponticum*, sed *Pompicum* appellarent. *Theophrastum* prodit *Athenæus* in *Peripatum* ire solitum ad docendum λαμπρὸν ἔξησκημῶν, corporis nitido & exacto cultu. De *Sophista Adriano Philostratus*, Magnificentissime oratione Atheniensium throno operam dedit, ἐδῆται μὲν πλείστου ἀξίαν ἀμπερόμυθος, ἐξηρημῶνος πᾶς θαυμασιωτέρας τῆς λίθων, veste pretiosissima indutus lapillis admirabilibus exornata. *Audieram*, inquit *Iuuentius*, illud è *Græcia*, ἕματα ἀνῆρ, & veste virum indicari, quod forte verum non fuerit in hoc *Sopho*. Sed abeamus tandem ab *Aristotele*, si ita lubet *Honorate*, ne si diutius hinc immoremur, *Victor* hanc imaginem coronet, aut in finem flores iniiciat. Imò potius verendum est, ait *Victor*, ne si ad illos philologos propius accedamus, tu *Iuuenti* ea volumina tibi circumponas aurea, pro corona: nã in iis tibi semper visum fuit non immorari, sed immori. Enimvero progrediamur sane ea conditione, si tibi videtur *Honorate*, vt hic πῆδία, *amafius*, non plus eos libros attingat, quàm si manus non haberet.

Ælian. l. 3. Var.

Ælian. l. 12. Max. Tyr. Diff. 37. Laert.

Athen. l. 2.

Philost. l. 2. de vit. Soph.

Demosthenes nouo peniculo fabre effigiatus. quæ illius munditia in cultu. Ερμῶδ λόγιου τύπος. num muneribus corrumpi solitus. Eius incredibilis eloquentiæ vis adumbrata.

CAPVT IX.

DIVERTUNT ad Oratores & Poëtas, & eorum monumenta, qui res veterum posteritatis memoriæ commendarunt. Hic ingens fuit voluminum copia, & libri ferè omnes titulis aëreis, nomen auctoris & materiam disputationis probabant. Simile verò quiddã hîc accidit Iuuetio, quod canibus venaticis olim in Triquetra Sicilia, qui cùm in montem Æt-nam venirent, propter florum varietatem & odoris copiam, in gradu hærebant, nec quam potius sese in partem conuicerent assequebantur. Ita ille primum fixus in tam varia, tamque admiranda supellectile humanitatis, quantam antea ne per somnium quidem cogitauerat, hærebat scilicet, & stupefactus exhorrescebat. Tandem vis quædam, & curiosi animi impetus illum in pluteos, vt in suauissimam prædam impulit: cùm eum cohibens Victor, & arrepta lacinia retinens, Sufflaminandus, inquit, es Iuuenti, & hoc iterum tibi occinendum, cupere nos Thebanum Iudicem hîc esse te, non Artaxerxem. Tum ille aspectans, Cur istuc ais? Quia, inquit Victor, ille sine manibus olim pictus, hic μακρόχειρ siue Longimanus dictus. Monueram autem ea nos conditione huc appellere, ne tu hos libros quos deperis aperires, neu primoribus etiam digitis attingeres. Sed oculos mihi tolle in istam picturam, quam si potes recognosce. Suspiciunt deinde vna, duasque tabulas celso in loco animaduertunt, non minori quàm superiores elegantiæ & artificio, quarum prior hominis effigiem continebat ad umbilicum, nudo pæne corpore, nisi quod humerum vnum pallij velutilacinia contegeret: facies erat inuestis, nudum caput: supra verò collucebat breue in auro elogium, Ερμῆς.

In extrema tabulæ parte subtilibus lineamentis breuiore

schemate, sed ita tamen, vt res omnes in oculos inciderent, pictum erat castellum, quod vndique cœlo & terra oppugnabatur. Nam denso aëre, grauidisque nubibus & elisis, vibrare fulmina videbantur, micare ignes, cieri tonitrua, labare Iouis penè cœrulea stellansque regia: humi arietes reciprocicornes ænea fronte è sparto penduli coniscabant in mœnia, quadrasque bifformes efflictim petebant: sagitta cannea sulphureo igne foeta & collucens, malleolum dicunt, per aërā volabat, intentæ balistæ ruinam minitabantur, tubarum sonantium clangor (ita sanè diceres) exaudiebatur. Lætus quidam acer & animosus, velut Homericus ille *ῥόμος*, in arcem inuadebat, belluam vnā multis capitibus horrescentem vinciebat, nobili victoria & gloriosa, iucundo spectaculo plenissimo voluptatis. Tenebantur ea pictura paullūmq; hærebant, cū Iuuentius, Illum, inquit, nisi memoria me fallit mea, satis noui esse Demosthenem Orationum coryphæum, qualem è marmore Tarraconensi fictum vir summa doctrina & humanitate exhibuit Demosthenicæ vitæ initio, quam per Archontas & Olympiadas summa diligentia & elegantia descripsit. Nescio tamen cur marmorarius ille Demosthenem effinxerit nudum, horridum, & insignem ad deformitatem, quem verè dicam Suadæ medullam, & aureum partum Gratiarum. Possum enim veterum monumenta obiicere, qui dicunt elegantissimè vestitum, per qua studiosum etiam ornamentorum fuisse: In adolescentia quidem à muliebribus indumentis nō abstinuisse memorant, *γυναικείας ἐσθῆσι χρώμενον* ait Plutarchus, vnde etiam per contumeliam Batali nomen acceperit. *Æschines* in publica concione in eo reprehendit *κομψὰ χλαμίσκια ἔχοντες καὶ μαλακοὺς χιτῶνισκοὺς*, *lanas elegantes, & molles tunicellas*, quibus circumamictus orationes suas scribebat, de quibus ait dubitatos Iudices, virine an mulieris vestes sint. De eodē Tzetzes *χλαμίδας ἔχοντες εὐσμίμων μὲν θηλυτερεπῶς ἐφόρει, καὶ σύρων τὸ ἱματιον μεγάλως ἐφωνάσκει*. *Tunicas insignes quasdam femininarum cultu gestabat, Atque trahens vestimentum resonabat maxime.* Dimarchus studium annulorum in eo reprehendit, is nimirum orator, cuius eloquentia & dicendi vi concitatus populus Atheniensis Demosthenem in exilium eiecit. Sic igitur quantum memini in oratione sua dixit, *ἔχεται χιτῶν τῶν τῆς πόλεως*

*Æschin. in
Timarch.
Agell. l. r.
c. s. paulò
aliter.*

ἰδῆαι, χευσὸν ἐκ τῆς δακτύλων αἰαφάδμος περιεπορεύετο,
Cum reip. nostrae infamia, auro de digitis suspensio obambulabat.
 Cùm Philippus diem extremum obiisset, prodiit ipse in pu-
 blicum, ἔχων λαμπρὸν ἱμάτιον, *splendida veste indutus*, autore
 Plutarcho. Quæ faciunt vt minus peritum ἀγαλματοποιὸν il-
 lum Iberum fuisse putem, qui ne quidem pallium Demosthe-
 ni, quo moriturus in Neptuni fano sibi caput obuoluit, hic tri-
 buerit. Venustiore & ornatiore fuisse opinor illam sta-
 tuam, quàm demortuo honoris causa potuisse dicuntur Athe-
 nientes cum hoc Epigrammate.

Εἴτ' ἴσων γνῶμη ῥωμῶν Διμήθευς ἔχας,
 Οὐποτ' αἰ' Ἑλλήνων ἦρξεν Ἀρης Μακεδῶν.

Si par eloquio Demosthene robur haberes,

Deiicta haud Macetum Gracia Marte foret.

Cic. in o-
 ras. pcrf.

Dissimilem etiam existimo illam ex ære Demosthenis effigiẽ,
 quam Brutus habuisse fertur inter suas & suorum imagines, vt
 memini prodere M. Tullium. Sed cur hic video breue illud
 elogium Ερμῆς? an propter eloquentiam quã facundus ille ne-
 pos Atlantis excoluit? at id quidem non vnus Demosthenis
 proprium, sed commune cum multis. An potius quod vt ille
 Cerdous & Lucrio Deus, hic Demagogus studiosissimus pe-
 cuniæ fuit, & mirum quantum appetens commodorum? Hæc
 ego publicè non dicerem, sed vobis amicis audientibus, nihil
 causæ esse video, cur non ea quæ legi & cognoui, studio verita-
 tis enunciem. Harpalus sane qui ex nutu & coniectu oculo-
 rum scienter hominum mores inuestigabat, subito nouit ἐρω-
 σικοῦ πρὸς χευστὸν ἀδρός ὄψιν, vt est in Plutarcho, eumque ma-
 gnis muneribus delinitum suæ causæ patronum habuit. Hinc
 nimirum ille morbus, de quo belli homines & elegantissimi
 cùm loquerentur, eum aiebant ὑπ' ἀργεγγῆς ἐληφθαῖ lutea
 nimirum argentangina correptum. Hinc pœna facinori con-
 stituta luctuosum & acerbum exilium, à quo fuit populi stu-
 dio & amicorum beneuolentia reuocatus. Quare Æschines
 illi δωροδοκίαν obiicit, non tam odio inueterato maledicens, quã
 forte ex rei veritate. Nam Siculus ait Diodorus eum πολλὰ
 χρήματα ἐληφέναι πρὸς Περσῶν, *pecunia vim maximam à Rege*
Μαγνῶ cepisse, vt Macedonum potentia repugnaret. Quid
 quod ea cupiditate & habendi siti ille ipse gloriabatur? Nam
 cùm

cum Polus histrio ei aliquando dixisset biduo se talentum argenti lucratum fuisse, At ego, inquit, tacendo vno die talenta quinque. Luserit ergo ingeniosissimus hic pictor non repugnante me, & siue ista, siue alia de causa Mercurium indigitarit. Sanè, ait Victor, repugnante me hominem illuserit. Non enim ea ratio Iuuenti fuit, absit verò ut quos ingeniosissimos vocas, excellenti viro notam eam iniustam voluerint. Non, inquam, fuit ea causa, cur index hic honoris titulus fuerit appositus. An nescis quod est à Photio dictum homine docto & vberimis scientiis abundante: apud quem de præstantissimo oratore illud est quasi tritum communi sermone prouerbum, *Alter Mercurius*. Aristid. ro 3
 Et sophista Aristides iudicio acri & polito Demosthenis vim eloquentiæ miratus, quasi ex oraculo grauissimè id pronunciauit, *Οι ἐγὼ φαίην αὐτὸν Ἐρμῶδ' πρὸς λόγιον τύπον εἰς ἀνθρώπους καλεσθῆναι, quem ego Mercurij cuiusdam eloquentis specie in terras venisse arbitror*. Cuius forte imitatione Proæresius in dicendo copiosus orator, cum ex politam orationem publico in iudicio habuisset, gratulantes illi omnes, *Ἐρμῶδ' λόγιον τύπον*. *Mercurij eloquentia præsidis tyrum* eum nominauerunt. Sic τὸ Ἑρμῆος Ἰουλιανὸς ad Maximum philosophum scribens, *ἡμεῖς δὲ σοὶ κατὰ τὸν Ἐρμῆν λόγιω τοῖς ἡμετέροις λόγοις ἐγχειρίζομεν, tibi nos tanquam Mercurio eloquentia Deo scripta nostra offerimus*. Idem Iamblichum non solum *Ἐρμῶδ' ἀπὸ* appellat, verum etiam *Ἀθλιῶδ' ἀπὸ*, Epistola ad illum scripta. Nunc quod ais sordido oratorem fuisse ingenio & auido pecuniarum, scio maledictum haustum è triuio, & à sæce inuidorum in eum coniectum, quod tamen possum hand dubiis argumentis falsum & impium esse demonstrare. Imprimis enim aurea illa tempestas Harpali, qua sæuo auaritiæ in freto multi famæ naufragium tulerunt, hunc oratorem si Pausaniæ fides, non attigit. Nam cum Harpalus ex humanæ vitæ molestis morte euolauisset, Quæstorque illius acerbissimæ quæstioni subiceretur, eos ut nominaret, quibus hominis opulenti pecunia fuisset tributa, nunquam vlla mentio Demosthenis facta est, cum eundem, is qui præerat iudicio, Vatiniano quodam odio prosequeretur. Quare qui vitam oratoris & inuicti animi constantiam memoriæ commendauerunt, aiunt eum fuisse τὸν Ἐρμῆν τοῦ Φιλίππου ἑταίρον, *aduersus Macedonum largitiones inuictum*. Pausan. in Corinth. Plutarch. in vit.

Et inexpugnabilem. Et eadem mente Suidas ἀδωρότατον appel-
 lat. Non fuit hanc contentionem longius procedere Hono-
 ratus, sed blandè se interponēs, Non est meum, ait, significare,
 quem propius ad similitudinem veritatis loqui putem. Scio
 plurimos totius antiquitatis facilè clarissimos, ea dere, dissi-
 millima quadam ratione fuisse locutos. Sed aspiciate mihi illum
 apparatus, eā faciem belli horrificam plenam dignitatis, tu-
 bas, ignes, arietes, oppugnationem: sic reperietis, non potuisse
 forte illustrius vim mirificam, & ardentem illum imperum De-
 mosthenis in dicendo, aut eloquentiam omnia domantem &
 proterētem illuminari. Illi enim faciūdiz antistiti, illi, inquam,
 post homines natos prope vni *pugnacem & bellatoris stylum*, de
 quo Plinius Secundus, tribuamus necesse est, qui quamcun-
 que se in partem tulerit, sustineri nulla ratione possit. Is vt for-
 tis strenuūsq; Imperator septos vndique & munitos, etiam
 repugnantes vi capit, & quod Æschinem fateri video, τῷ λόγῳ
 περισσῆσαι μῦθος, *copia orationis animi assensionem extorquet.* Ita-
 que Alexandri Magni parens non bellator modò eximius, sed
 ingenio promptus & acutus in excogitando, Demosthenis o-
 rationes militibus comparabat, ἄλλ' ἢ τῶν πολεμικῶν δυνάμιν,
 Isocratis autem molliores dulciōresq; sententias pugilibus.
 Illas balistas cū videtis fortissimè intentas ad immania saxa
 in hostium muros iacienda, & phalaricas emittendas, an non
 vobis venit mētem Fabij Quintiliani, quem grauem fuisse ora-
 torum iudicem omnes sciunt? ait verò in Demosthene *quibus-*
dam veluti nervis intenta esse omnia. Nec mirum: nam rex Phi-
 lippus qui tot annos cum eo, de totius imperio Græciæ, tanta
 contentione pugnavit, inter suos forte inuitus, sed verè tamen
 prædicabat, eius conciones ὡς περ κριοὶ ἢ κατὰ πέλας Ἀθλητή-
 θεν ὀρμωμένους ἄσσειεν αὐτοῦ, καὶ παρὰ τὴν τὰ βουλευμάτα, *tan-*
quam arietes, aut catapultas Athenis erumpentes, sua quassare con-
silia omnia atque prostrernere. Quo mihi respicere videntur do-
 ctissimi viri, qui oratoris vim mirabilem atque potentiam cū
 animaduertunt, eum aiunt sequi genus in dicendo κρουστικόν,
 quo videlicet Arietis in morem omnia quatit, frangat, emol-
 liatur. Isidorus quidem certè Pelusiota vir eximia eruditione
 & sapientia, eum prodit τῷ δεινῷ καὶ ἐπιγωνίῳ, *vehementia &*
contentione certaminis omnes ompino superauisse. Qui v-

1.7. Epist.

Orat. in
Ctesiph.Plotarc. in
10. Orat.Fab. l. 10:
c. 1.Lucian. in
vit.1.2. Ep. 146.
item 1.4.

rò tubæ istæ lucente ex ære & directo, quæ quodammodo videntur inflari, quid significant? Scio quidem tubarum sonitum mirabiliter animos incendere, & nonnunquam ita perturbare militem, vt sine metu, positæque omnium rerum memoria, se in extrema pericula iniiciat. Est in manibus Theopompus, qui vt fuit æui sui copiosissimus, ita facilè nodum hunc explicabit: ait enim Demosthenis orationem *Δεχραίων τῶ φιλοπυμίας* inflammare gloriæ & laudis appetitionem, additque sic homines permouere consueuisse, *ὡςτε καὶ φόβον, καὶ λογισμὸν, καὶ χάριν ἐκβαλεῖν αὐτοῖς ἐνθουσιῶντας ὑπὸ τοῦ λόγου τῶς τὸ κελόν*, vt eiecta ex animo gratia, positæque metu & ratiocinatione, vi dicendi, quasi diuino afflatu, concitati homines & instincti, ad honestatem rapiantur. Quos certè sonitus præstantissimi oratoris, nulla cornua, nullæ tubæ lituivæ æquabunt, de quibus veriùs quàm Philostratus de vi Polemonis dicemus, *ἰδέα τῶ λόγου θερμὴ, ἐναγώνιος, καὶ τορὸν ἠχοῦσα, ὡσπερ ἡ Ολυμπικὴ σάλπιγξ*, idea orationis calida & pugnans, atque Olympicæ tubæ modò clarè sonans. Sed oculos in aërem si lubet tollamus, vbi nubes densæ & stipatæ inter se coeunt & committuntur, micat ignis, velut tonitrua exaudiuntur, sono & fulmine complentur omnia. Videre mihi videor quid taciti apud vos cogitetis: meministis enim Periclis, quem tonare & fulgurare solitum, & permiscere vniuersam Græciam aiunt. Ita quidem, sed Theriágoras apud Lucianum ait Periclis *ἀσπραῖς καὶ βρονταῖς ἐπιθουὶς πικρότερον*, temporis diuturnitatem ferre non potuisse, nec cum hoc cælo Demosthenis admirabili esse componenda. Itaque illius bruta fuere fulmina, huius acria atque agentia; illius sponte naturæ ferebantur, huius consilio & artificiosa ratione. *Demosthenis*, inquit M. Tullius, *non tam vibrarens fulmina, nisi numeris contorta ferrentur*, cuius rei alij quoque auctores meminuerunt. Illas flammæ seu cœlestes, siue è malleolis rutilantes, an non mecum iuxta censetis esse illum ardorem spiritumque magni viri, quo scelus & impotentiam hominum audacium rapidè vehementerque urgebat *ροήματα πυρσὸν ἀνάψας*, vt de illo canit Poëta? Lucianus certè vt alia multa verè, *ὁρμῶν Δεχπυρον* illi tribuit, *ignitum ardentemque impetum*. Et magnificè Dionysius Longinus ista, *ὡσπερ καὶ καταβροῦτῶ καὶ καταφίγῃ τοῖς ἀπ' αἰῶνος ῥήτορες*, tanquam

Philostr. de vit. Soph.

in 'orac. perf. ad Attic. l. 15. Ep. 1. Fabius l. 9. cap. vlt.

l. 5. Antholog.

attonitos reddit, fulminat, & comburit qui ab omni æuo in dicendo viguerunt, faciliusque est in fulminum acrem & contortam lucem oculos intendere, quam eius vibrantes affectus intueri. Itaque in illum aptè conuenient quæ in diuino Basilio Euangelij tuba & illustri buccinatore Gregorius Nazianzenus prædicat, cuius *ἐπιτομὴ* ait fuisse *πυρὸς ῥέως πνέουσα vim ignis spirantem*. Nec dubitarem in ea re explicanda paucis verbis cum Sidonio Apollinari dicere, *flumen in verbis, fulmen in clausulis*. Quid igitur deesse potest huic eloquentiæ duci & Imperatori, ad impressionem faciendam in eam arcem quam videtis?

Orat. 10.

1.9. Epist.

Lucian.

Horat. Ep.
1.1. 1.

Qui locustam munitus non turribus sed trophæis, hominum gratia, opibus, potentia circumuallatus, qui huic Graduo victricia signa inferenti, aurea lingua, vt adamantino gladio bellanti non cessisset? οὐ γὰρ ἐστὶ (Macedonis Philippi dicto est vtendum) οὐ γὰρ ἐστὶ κατὰ τὴν Δημοσθένους λόγον ἐγχαίρειν τρεῖς, neque enim de Demosthenis eloquentia tropæum erigi potest. Etiam ingeniosus pictor hic belluam multis capitibus insignem delineauit, quam triumphator iste victam & vincitam, vt Cerberum Hercules, freno & habenis circumducit. Minimè dubium est quo respexerit, si modo Poëtæ valde boni verba teneantur, populum *belluam multorum capitum* appellantis. Illam autem orator Demosthenes nonnunquam sequentem, aliquando renitentem furentemque audacia, quam se cunque in partem vertisset clara victoria trahebat, & eloquentiæ freno imposito retinebat. Cecinit hoc quidem breuiter Iuuenalis.

Sat. 10.

———— quem mirabantur Athenæ.

Torrentem & pleni moderantem freno theatri.

Hoc idem dum hominum genus erit Græciæ populi atque adeo orbis vniuersus celebrabit. Sed ne longior sim, volo desinere in hoc triumpho, teque Iuuenti qui oratoriæ facultati, studes, in hac summi oratoris gloria, cupio mecum *ἑπιτομὴ* hoc canere, Io triumphæ.

*M. Tullij Ciceronis effigies, fuit εἴπωρ, oppidò quàm
ridiculorum anceps. Coronata eiusdem eloquentia,
luce & flammis prodigio illuminata. lin-
gua & ingenij omnium confesio-
ne diuinitas.*

CAPVT X.

Hic aliquantulum interquievere, cùm iterum Honora-
tus, Restat ea tabella vltima, reliquis simplicior, ea pi-
cturæ varietate carens, quæ nos diu antea detinuit: continet e-
nim vt videtis hominis vnus effigiem, quam eodem ingenij
cursu recognoscas, necesse est Iuuenti; neque enim qui in cæ-
teris tam acutus in excogitando, tam politus in eloquendo
fuiſti, nos hoc loco spoliari tua suauitate patieris. Rides, in-
quit, me Honorate, profectò rides, & hominem scœneum vis
in arenam immittere ad tentandum periculum, ad hunc meū
sodalem irritandum, qui me postea Rhinocerotis instar, naso
suspendat, nam scœnum habet in cornu. Cautus homo es, ait
Victor, qui cornua verearis, sed qui arenam nominasti, non
sentis nos in talibus esse. Andabatas, hoc præſente & vidente
Honorato, qui meritò paulò antè Io triumphè canebar: à quo
sanè lucem atque diem in obscuris rebus expectemus. In hac
autem imagine mihi quidem nihil difficultatis, nihil eruditionis
præter manum pictoris contineri uidetur. Et quoniam de-
est elogium, diuinandumque est & coniecturis agendum, cre-
derem esse M. Tullium, vt Romanus Oratori illi Gæco re-
spondeat. Neque verò dubia sunt obscuraque indicia quæ me
in eam mētem impellunt: video imprimis cicerculam in naso,
à qua volunt Ciceronum cognomen in eam familiam inue-
ctum, illi consimilem, quam pro suo olim cognomine, pocu-
lo in argenteo sculpi curauit. Præterea vultus ad hilaritatem
compositus, penè ridentis, sanè *μικῆρος*, an non satis M.
Tullium significat, quem *εἴπωρα*, lætum & festiuum, singula-
ri quadam vrbantate cæteris sui temporis Oratoribus præſti-

Platarc. in-
vit.

tisse ferunt? Habuit enim, vt cum Macrobio loquar, *litteratam latitiam & doctam cauillationem*, notatumque est doctorum hominum monumentis, & animaduersum, cum damnatos omnium penè opinione reos & nocentissimos tueretur, eum facetiis, & iocorum opportunitate victoriam sæpè adeptum. Sanè Flaccus in iudicio reperundarum, illius salibus & politissimæ humanitati plurimum debet. Cùmque in dictis iaciendis esset

Fab. l. 6. c. 3.
 Macro. l. 2. Satur. c. 1.
 1.
 1. 10. c. 1.
 Plin. l. 7. c. 30.
 Ammian. l. 30.

nimius, & vt ait Fabius, *risus affectator*, & ne quidem in communium temporum acerbitate sibi ipsi moderaretur, in grauem multorum offensionem odiumque incidit, cum essent multi, qui Ciceronem *Scurram Consularem* appellandum existimarent. Ipsa verò laurea corona, quæ vt augustum diadema frontem honoratam cingit, id videtur mihi quidem eloqui quod est scriptum à Quintiliano, M. Tullium *regnare in iudiciis unam*, vel vt Plinius splendidissimo elogio dixit, *omnibus triumphis lauream adeptum maiorem*: aut vt Ammianus Marcellinus *laureas fori speciosis certaminibus occupauisse*: de quo Poëta grauis & copiosus illud trophæum immortalitati posuit,

— *Romani maximus auctor*

Lucan. l. 7.

*Tullius eloquij cuius sub iure rogæque
 Pacificas saeuus tremuit Catilina secures.*

Itaque huic causarum & eloquentiæ Regi coronato longè æquius vetus Roma statuam illam consecrauisset, quam longè post eruditissimo Proæresio, in qua magnificum hunc indicem adscripserat, *Regina Urbium, Regi eloquentia*. Hieronymus quidem certè spirans ille doctrinarum bibliotheca, flos pietatis, religiosissimus Ecclesiæ Doctor, lubens eam posuisset, qui Ciceronem disertè nominauit *Regem Oratorum*. Neque verò sine causa doctus pictor coronam hîc adhibuit lemniscatam & palmarem, inauratam eandem & foliis quernis intermixtam, vt ex multorum insignium aggregatione, nescio quid plenum & redundans ornamentorum exprimeret. Quis enim haud concesserit M. Tullio patriæ sospitatori, vt *πολιτικῶ τε φάρα* ornietur,

Eunapius.
 D. Hieron.
 proœm. de
 quæst.
 Hebr.

Lucan. l. 1.

--- *emeritisque gerat insignia domi*

Seruati cuius referentem premia quercum?

Nam si honoris ille ornatus vt magni viri literis prodiderunt, *τῷ σώσαντι ἔπεδ' τῆ σαρδέπτος* imponebatur, cum hic Consul,

vt cum Græcis dicam, consilio par Ioui, intentos Catilinæ gladios à ciuium suorum ceruicibus repulerit, cum iam faces ad Italiã incendendam perfidiosissimè comparatas diuinitus extinxerit, cum imperium vniuersum è fati faucibus eripuerit, cum omnes denique seruarit, an non iustè folia hæc ferat æternæ memoriæ consecrata? Imo verò quod Domitiano Poëta, nos tanto Oratori dicamus,

Non quercus te sola decet, nec laurea Phæbi,

imo nec aurea sola, quæ aureum os, auream illam virtutem muneretur. Cyrus minor singulis Græcorum militum, si vincerent, coronam auream pollicitus est, quam regiam & magnificam pollicitationem non impleuit: at M. Tullio de scelere perfidiæque triumphanti, nescio quæ præmia longè illustriora Genius pollicebatur, quæ posteritas in omnem æternitatem repræsentabit. Atque illa sese animo meo obiiciebant in hanc tabellam intuenti. Nam ea flamma quæ è vertice summo emicat, quid sibi velit, vt verum fatear, non fat percipio, nisi fortè ingenij splendorem scientiæque notat. Nam verè Plinius Ciceronè *lucem doctrinarum* indigitat. Fortè an exprimet nominis famam & claritudinem gloriæ vbique fusam, & per omnes non modò horas, sed ætates propagatam. Nam Vates de genere Carmentis, in Sibylæ folio ista exarauit de Cicérone,

Ille super Gangem, super exauditus & Indos

Implebit terras voce, & furialia bella

Fulmine comescet lingua, nec deinde relinquet

Par decus eloquio cuiquam sperare nepotum.

Hic Iuuentius, Nuper legi apud nobilem Grammaticum, ait, Ciceronis quondam vxori visam fuisse flammam diuinitus, cum peracto sacrificio libare vellet, quæ flamma eundè Consulè mox futurum præsignificabat. Atque hoc peritus aliquis forte pictori subiecerit, ad eam dignitatem illustrandam. Nã video præfagos olim aruspices, eam flammam quæ ex vertice Lauiniæ splenduerat, ita interpretatos. Nisi quis fortè ad dicendi fulgur atque fulmen id referendum esse putet. Ammianus quidem Marcellinus *Orationis imperiose fulminibus*, Ciceronem plurimum valuisse memorauit. Dionysius Longinus cum dixit *ὡς ἀμφιλαφῆ ἰμπερησιῶν παύτη νέμεσθαι, exuberantis flammæ instar vndique omnia depasci, sursum valui, & vigere*

Xenoph. de
exp. Cyr. l.
1.

Plin. l. 17. c.

Silius l. 8.

Seru. ad
Egl. 8.

Ammian.
l. 30.
Longin.
sect. 10.

in dicendo. Ista quidem, inquit Honoratus, à re minimè sunt aliena, & excogitata subtiliùs, sed an vobis excidit ignem esse diuinitatis hieroglyphicum? Stoici quidem ex igne Deum constare aiebant, vt literis prodit sanctus Damascenus, atque proinde ignem in templis asseruari consueuisse, vt symbolum esset diuinitatis. Ab Orpheo supremus rerum opifex & moderator Deus ἀρχαῖατος πῦρος ὄρμηι dicitur, ab antiquo oraculo ἐν πυρὶ ναιῶν: quæ fuit opinor causa, cur diuino ingenio Homerus θεοπιάδης πῦρ nominarit, quasi diuinum admirandumque dicas. Hæc flamma, Victor & Iuuenti, quam videtis, hæc aura igneos globos viuida vi petens, M. Tullium significat, vt

l. 1. de hæ-
scf.

Porphyrus

L. Crassus apud ipsum loquitur, *in dicendo Deum*, siue vt Laco- nes de præstantissimo quoque dicere soliti sunt θεῖον, vel quod Fabius de illo ipso M. Tullio pronunciauit *cælestem in dicendo virum*. Quid enim in Cicerone est non eximium, non admirabile, non diuinum? Spectate mihi *Linguam, Ingenium* contue-

Fab. lib. ro.
c. 2.

mini, duo quædam hominum ornamenta maxima: quæ lingua, quæ vis orationis & vbertas, ipsius aureæ linguæ decus satis efferat? Polyhistor enim Plinius *Lingua laureã* meritum ait, ornatissimè dictum, & vt iuxtà mecum vos censere puto, verissimè. Diuinitatem in ea quandam notat Martialis, qui M. Tul-

Lingua di-
nimitas.

Plin. l. 7.

lij *sacram linguam* appellat, & Vellius Paterculus, qui Cicero- ni *cælestissimum os* attribuit. Itaque iure suo, fatente inuidia, Laureas Tullius ista canit,

Mart. l. 5.

l. 2. hist.

Plin. l. 37.

Tullii Romana vindex clarissime lingua.
& Cornelius Seuerus fatum illius immaturum deflens,
Conticuit Lævia tristis facundia lingue
Vnica sollicitis quondam tutela salusque.

Cod. de
Stud. l. 1.

Hinc magnus iuris antistes atque oraculum Accursius, *tubam Romani eloquij* nominauit Tullium. Et si quis eum Theophrastum dixerit, Chrysofostomum, Æmylium, aliis- que id genus nominibus cohonestarit, nescio an satis sit eius linguæ dignitatem & excellentiam consecuturus. Volo Iuuenti, vt cum cælestes ea sonos effundet, cum lo- quetur Tullius, è veteri formula omnibus denunciatur, *Pa- scito linguam*. Picæ & gracculi quod in re simili Pinda-

Dio Chryf.
or. 37.

rus ait, ne in huius luscinia cantu & suauitate garriant, ipse Gorgias Leontinus, cui apud Delphos statua lingua inaurata

inaurata posita fuit, hunc *ἱερόγλωσσον* veneretur. In *Ingenio* verò quid non supra hominem est, positumque altius, quam vt greges imperitorum queant suspicere? Quid denique non diuinum, vt non sine ratione ille ad caput, mentis & ingenij domicilium, positus ignis fuisse videatur? *Copiosissimum* illi *Ingenium* Plinius attribuit, magnus & ipse in dicendo Epistolarum libro nono. *Largum & exundantem Ingenij fontem* Iuuenalis. Blondus in Italia illustrata non est veritus in oratione sua ponere, M. Tullij ingenium *sua magnitudine Roma par esse*. Seneca Pater illius ingenium fuisse pronunciat, *quod solum populus Romanus par imperio suo haberet*. Quod quamuis dictum magnificè glorioseque sit, mihi tamen videtur humilius, quam vt eam excellentissimi hominis dignitatem consequi possit. Itaque Plinius maior, tuba iam maiore illa canit, M. Tullium *extra omnem ingenij aleam* positum esse. & Tacitus in iudicando & sentiendo grauissimus, tantum fuisse putat, vt nec Geometriæ nec Musicæ, nec Grammaticæ, nec denique vllius ingenue artis scientia ei defuerit. Propius ad veritatis similitudinem Plinius iunior fortè accesserit, cuius cum inclytum laudis testimonium in medium attulero, in opinione vestra relinquam, quid de tanti oratoris ingenio sentiendum existimetis. Ille igitur homo sui temporis eloquentissimus, & omni imbutus humanitate, cum videret Latiam eam Sirenem humum deserentem, & ingenij magnitudine ac præstantia, communes aliorum cancellos præteruehentem, vt in Heroo positus & reuerens id aliquando aiebat, *Ciceroni ingenium assequi, vt sperare nimium est, ita non nisi à Diis donari potest*. Et miremur hinc eam eloquentiam extitisse, quam prope diuinis honoribus hominum fama & existimatio consecrarit? Verè opinor dicam, neque inaniter cum Fabio Quintiliano, *Dono quodam prouidentix genitum* videri Ciceronem, in quo totas vires suas eloquentia experiretur. Ipse veluti nouus Iuppiter quidam *δημιουργὸς τῆ λήθου* nouam & admirabilem orationis compositionem & structuram inuexit, & vt dicam in summa *κόσμον*. Ibi vt stellis, sic figuris & incredibili splendore collucent omnia: ibi non vna modò Venus, sed omnes. Ibi verus splendidusque Mercurius, sed qualis à Poëta bono depingitur facundus ne-

Ingenium diuinum.

Plin. l. 9. ep.

Iuuenal. sat. 10.

Senec. præf. fat. l. contro.

Plin proem. l. 1. Dial. de orat.

Plin. l. 4. Epist.

Fab. l. 10. c. 1.

pos Atlantis qui efferatos hominum animos voce formauit catus & ingeniosus. Ibi lux Iouis benefica & regia, quæ tam multis vitam & salutem donauit. Ibi acerbushorribilisque Saturnus, si quando hominum impiorum scelus & audaciam voluit configere. Ibi aurato Sol vehitur curru, luceni ingenij proferens, neque vllam esse patiens ignorantia nubem, quæ mentibus auditorum officiat. Ab hoc cælo vt infimum in mundū, sic in omnem posteritatem ros infinitæ suauitudo elegantiaque spargitur, quo sensu humanissimo voluptatis alimur & vegetamur. Ægyptij cum dulcem eloquentiam & eloquentem sapientiam sacris notis delineare vellent, pingebant *ἕρπον δρόρον βαλλόντα, summum æthera mellifluro rore stillantem*, vt doctissimi homines meminerunt. Quod dictum ab illis in commune fuit, id ego lubens bona cum eorum venia vni Ciceroni ornando significandoque aptarem, & non tenuem modò rorē, verum etiam pluuiam auream depingerem, alterum eloquentia hieroglyphicū, & oratoria vbertatis. Hic enim venit mihi in mentem doctissimi Nazianzeni, qui magni Basilij vocem liquida suauitate fluentem, *ὡς ὑέρον ἄειμον* vocat, vt *maturam pluuiam*, ad perfundendos dulcitudine animos accommodatam, vt omittam Vlyseas illas *νιφάδας χεμερίας*, quas magnus Poëta celebravit. Itaque Victor, non hîc modò flammam pictam esse voluissim, verum etiam & fontem, flumen orationis aureum fundentem, in quo liceat exclamare *ἄειρον μὲν ὕδωρ*. Nam si licuit Demostheni olim gloriari, quod obiciebat illi Æschines, habere se *πηγὰς τῶν λόγων ἀφθόνους vberriimos eloquentia fontes*, vnde magna copia in omnem Græciam barbariamque manaret, cur M. Tullius non id de se meritisimo fateatur. Imò lubet audire Valerium Maximum, qui nil fortè dixit vnquam verius, quàm cum Ciceronem appellauit *abundantissimum fontem litterarum*, & summam vim Romanæ eloquentia. Quæ insectus vir acri iudicio & doctrina, summisque honoribus reip. functus Cassiodorus, eum ipsum nominauit *eloquentia fontem*. Sed ille quidem non pluuias, vt ait Pindarus, aquas colligit, sed viuogurgite exundat. Hinc hauserunt quotquot fuerunt in dicendo excellentes & hominū cōmendatione probati, de quibus idē verissimè dicere queam, quod de magno viro Sidonius,

———— *quamcumque loquendi Arpinas dat Consul opem.*

Horus Ægypti

Or. 19.

Iliad. x.

Valer. l. 2. c. 2.

Præf. l. 11. Variar.

Fab. l. 10. c. 1.

Panegy. Anthem.

Nequeverò id negant eruditissimi homines, sed præ se ferunt & prædicant. In eo *præcipuam & admirabilem fuisse eloquentiã*, ait Lactantius diuin. Institutionum lib. 3. qui & eum Christiano panè more loquentem nobis exhibuit. Eundem grauissimè Senator *Magistrum eloquentiæ* nominat libro sexto. *Magnū auctorem eloquentiæ* D. Augustinus. *Cicero à quo Romana eloquentiæ extitit*, ait Seneca, parcus alienorum buccinator, vt Stoicus, nihilque nimio opere in hominum vita demirans. D. Hieronymus, qui & ipse in hominum eloquentium teatro potest in orchestra sedere, M. Tullium vehementissimè suspiciens, ait illum *in arce Romana eloquentiæ stetisse*. Plinius naturæ ille Mystes, *facundiæ, latiniacumque literarum parentem* appellat. Appianus Alexandrinus, ἡδίστον εἰπεῖν τε καὶ ῥητορεύσαι hominem incredibili facundiâ præditū. *Aurum Tullianū* ait Symmachus, cum diuitem copiam orationis significare vellet. Grauissimus Tertullianus neminem illorum Deorum quos in cælo posuisset antiquitas *eloquentiorem Tullio fuisse* contendit. Et ne quis putet clamatorem fuisse quendam & veteratorem, qui bonitatem haberet tantum structæ politæque dictionis, & expeditam ac profluentem quodammodo celeritatem, monent iudem antiquitatis sapientes, in eo fuisse plurimas literas, nec eas vulgares, sed interiores quasdam & reconditas, & è cultis veteris Academicæ syluis delibatos vndique flosculos atque fructus, in amœnos Suadæ hortulos felicissimè detulisse, vt quemadmodum ille apud Homerum Phoenix gloriari posset, datum se esse non Achilli iuueni, sed orbi terrarum, vt plurimos efficiat oratores verborum actoresque rerum. *Videte*, inquit S. Hieronymus, *M. Tullium Philosophū pariter & oratorē*. Et ne vnum aliquem de minutis suspicaremur, qui garrere in Lyceo cõsueuissent, Rhetor bonus eximiūsq; Firmianus eū *perfectū & oratorem & Philosophū* ait fuisse. Quare nõ iam Rhetoricè sed Latine & verè ea dicta sunt à Quintiliano, M. Tullium nõ circa plurimum artiū species præstantem, sed in omnibus quæ in quoq; laudatentem inuentissimū existimandū. Vidit hoc & inuidit Græcus Apollonius, spoliata olim Græciæ cõditionem miserans, qui ornamenta duo, quæ reliqua erant maxima, aiebat in Italiam à Tullio exportata, καὶ δὴ αὖτε καὶ λόγον, hoc est vt vno verbo dicam, Encyclopædiam. Neque id mirum: nam qui nobiscic.

Lactan. l. 3. c. 1.

Cassiod. l. 6. ep. 5. D. Aug. li. 14. de Trin. c. 9.

Senec. epi. 40.

I. de Scrip. Eccl. in Prolog.

Appian l. 3. ciuil.

Sym. l. 3. epist.

In Apolog. c. 31.

Cic. 3. de Orat.

in cap. r. Nahum,

Lactant de Fal. rel. l. 1. r.

r. 15. & l. 3.

f. 14.

Fab. l. 12. c.

plut. in Cic.

antiquitatis memoriam suis monumentis reliquerunt, aiunt illum habuisse φιλόσοφον φύσιν οἷον ἀσπάζεσθαι πᾶν μάθημα, naturam ad philosophiam aptam, omne genus eruditionis complexam, qualem Plato in excellentissimis hominibus requirebat. Et eum ipsum dicere solitum ferunt, se Philosophiā secutum εἰς ἔργον, ut proprium opus & meditaturn, eloquentia verò ὄργανον ἕξειν, ut adiumento nobilissimoque instrumento ad summas reipub. utilitates, ad suorum bonum ciuium, ad imperij decus & dignitatem. Salue igitur flos omnium Gratiarum :
Salue

Carull.

*Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt quotque fuerit M. Tulli,
Quotque post abis erunt in annis.*

Tibi iure id accinam quod splendidissimi ingenij scriptor atque sanctissimi erudito viro dicebat, *Omnium Poëtarum floribus spiras, omnium Oratorum fluminibus exundas, Philosophia quoque fontibus irrigaris, peregrinis etiam diues literis Romanorum ac Atticis famis implet.* Id audacter etiam pronuntiabo, quod Aurelius fuscus Orator vnus omnium suauissimus, cuius illae sunt egregia, *Quoad humanum genus incoluere manseris, quando vsus literis, honos summa eloquentia pretium erit, quando reipub. nostrae aut fortuna steterit, aut memoria durauerit, admirabile posteris uigebit ingenium Ciceronis.* Taceant verò mihi Tulliomastiges frenetici & impudetes, vapulentin cōuuiis, ut ille olim Rhetor Caestius qui Tullianae facundiae bellū indixerat. Paria de se dicta purēt quae Ammianus Marcellinus de Didymo Chalcentero protulit, *Qui, inquit, in iis libris ubi nūquam imperfectè Tullium reprehendit Sillographos imitatus scriptores maledicos, iudicio doctarū auris incusat, ut immania frementem leonem putidulis uocibus uanus casulus longius circumlatrans.* Vos verò qui in tanti Hegemonij uestigio pedem ponitis, ut prius Demostheni, ita paribus animi votis huic Olympionicae Paradoxo Io triumphae concinite.

Seneca sua-
lor. 7.

Idem sua-
lor. vii.

Ammian.
l. 22.

Hilaratus hac commendatione Iuuentius ira infit, Magnam à me quidem certè gratiam iniisti Honorate, qui meum in dicendo Praeceptorem tam opiparè, tamque laute hoc ipsius suauissimo excepisti. Nam ut est in fabulis Deos Deasque omnes in Nymphae unius Gamelis sua quemque dona con-

tulisse, ad nouam sponfam cohonestandam: sic tu ex sapientum omnium cimeliis testimonia laudis corrogasti, & tot veluti coelestium ingeniorum dona, ad meum Ciceronem ornandum & efferendum. Quæ cum à te magno animo & suauis quodam orationis flumine adducerentur, veniebat mihi in mentem, id te sequi voluisse, quod verè Magnus Felixque Ennodius faciendum monebat, *Libandum esse literarum numini, quod de ipsarum altaribus fluxit.* Ennod. Schol. 6.

Speculum non tantum in Veneris mundo immundo, sed in casto etiam Oratorum & Philosophorum instrumento reponi. Quantum in Actione Oratoris sit momentum explicatur.

CAPVT XI.

ILIAM omnem voluminum varietatem, quæ dissimilium partium homines elaborauissent, vt in Circo Numinum popam, specie mirabili collucentem, hospites illi noui præteruehantur, & ex omni musico apparatu bibliothecæ omnibus suis numeris absolutæ, nihil admodum præter vnum pegma restabat, quod non summa animi voluptate fructuque vidissent. Abacus fuit extremo in loco elegantium plenus instrumentorum, quæ Geographiæ & sublimium rerû cognitioni seruiunt, Sed inter ea grande ponebatur speculum *αφαιρονδης*, at tum quidam niuea alata & consueto integumento inuolutum. In eam partem vbi etiam venerunt, Honoratus tegmen euestigiosustulit, vt curiosi & elegantissimi adolescentes rem viderent summo artificio industriaque perfectam: nam vt aiebam ingens fuit speculum exquisito læuore collucens, parte vna cauum, alia extuberans, quod hinc inde cippi duo artificiosè tornati picturæque sustinebant, ad commodiorem facilioremque usum. Iuuentius tantum id aspexerat, cum tanquæ læuum auspiciû deprecas oculos suos auertit. Cui Honoratus, Ecquid Iuuenti hoc quidquid est tuam expectationem fefellit? qui fortè hæc Dioptram aliquam inusitata machinatione constructâ, *Αφαιρονδης*, aut simile quidpiam suspicabar. Ille nihil dissimulans,

Cohibeo, inquit, me Honorate, ne de te aliud, quam quod deceat existimem: sed animum pupugit meum sapiētis Poëta oraculum, Naumachium intelligo, quo monuit pudicas mentes & castimoniam studiosas ne speculo vterentur,

--- μὴδὲ χαίρειν

Χεὶρ διακρίναισα τὴν ἀνὰ ζεο μορφὴν.

*Speculum
mollium.*

Tertullian.
l. de vel.
virg. c. 12.
Philostr.
Clem. Alex
l. 3. Pzd. c. 2

Neque in speculo manu discernens tuam contempleris formam. Est illud muliercularum instrumentum, & quidem luxu & delictis fluentium, quæ ut magnus ait Tertullianus, *Consilium forma à speculo petunt.* Quare speculum dedicatum fuisse Veneri prodit Philostratus in Iconibus. Clemens Alexandrinus excellenti vir ingenio & doctrina τῶν χαίρειν χαίρειν αἰτ comparari à mulieribus in proprium dedecus: ut mirum sit, quosdam etiamnum inueniri adolescentes, qui muliebrem mūdum in thalamum Camœnarum, id est Musæum transferant, quod non satis ornatum & instructum esse putant, nisi etiam eo nitore illustretur. Et tamen haud obscura est Philosophi Romani grauis admonitio, qui cum mollium & otiosorum leues occupationes futilēsque infectatur, eos pungit aculeo seueritatis & castigat, *qui inter pectinem & speculum occupantur.* Et in Satyra Poëta magnus

Senec. de
breuit. vit.
c. 12.

Iuuenal.
Sat. 1.

Ille tenet speculum pathici gestamen Othonis.

Occurrithic Honoratus, Grauis tu cēsor leuitatis semper fuisti Iuuenti, scio, voluptatis obstruere aditus omnes, occludere fontes cupis: sed cum legibus εὐνοπιρομανία prohibeatur, tu tamen mihi hoc speculo vti videris ad nescio quid diuinandum.

*Speculum
in sacris.*

Apul. Me-
tamorph.
l. 11.

Quod si speculum omne profanum existimas, vereor ne tuum iudicium, non modo iniquum in homines, sed in Deos etiam impium esse videatur. An non legisti in monumentis antiquitatis (hæc iocans dicebat, sed tamen composito vultu ad obstupefaciendum bonum adolescentem) speculis olim in delubris vsos, & religiosissimo cultu ceremoniarum, ad diuinam mentem placandam? Audi igitur Apuleium Isis pompam oratione instruentem: ita enim si ritè memini l. 11. *Mulieres candido splendentes amicimine, verno florentes coronamine, qua de gremio per viam, qua sacri incedebant comitatus, solum sternebant flosculis, aliæ que nitentibus speculis ponè tergum reuersis; venienti Dea obuium cōmonstrarent obsequium.* Annæus item Seneca apud

D. Augustin. cum ea quæ in templis fiunt & religionis procuracione memorauisset, subdit fuisse quasdam, quæ Ioui ac Mineruæ speculum tenerent. Tu verò an non quotidiana pietate *speculum sine macula* intimo ex animo colis & prædicas? Sed diuina hæc omittantur, Demosthenem tibi tuum excidisse miror, qui speculum in oratorio instrumento posuit.

Imò verò, ait Victor, non tam proprium Oratorum, quam nostrorum Philosophorum esse videtur. Socratem aiunt hortari solitum adolescentes *οὐκ ἐπὶ καλῶν κριτῶν*, ut *identidem in speculo se contuerentur*, ut si quidem formosi essent, digni ea specie fierent, sin autem deformes, eruditione atque mentis elegantia oris prauitatem integerent. Galenus id *præceptum vetus* appellat, in Suasor. ad art. *U Adolescentes*, inquit, *audite moneo vetus illud præceptum, vestramque in speculo effigiem interdum inspicite, ut si quis vestrum se forma egregium iudicet, idem operam det, ne minori animæ laude præcellat, turpe existimans, formosum corpus rudis animæ domicilium esse, &c.* Sextius apud Senec. *Quibusdam iratis speculum profuit aspexisse*, sanè dictum sapienter, & è penu Stoicorum promptum. Quare Zeno cùm adolescentem aliquando videret, molestius atque fastidiosius quàm per ætatem conueniret, quæstiones proponentem, admoto speculo iussit inspicere, rogauit deinde, num ea ei vultui congruerent. Eadem mente Plato ebriosis suadebat ut speculum adhiberent, quo se intuentes à turpitudine auocarentur. Bellè item eodem vsus est aliquando Diogenes: nam cùm Dioxippus Olympionices victor splendida pompa urbem Atheniensem eques iniret, & vnus mulierculæ speciei, quæ ad portas fuit caperetur, atque oculos ad eam sæpius caputque reflecteret: Diogenes eo in speculo demonstrato, ad eos qui proximi tum aderant, En inquit, pugilem vestrum magnum, quemadmodum puella ei ceruicem confringit. Sed vnus omnium eximiè complexus mihi videtur speculi varios commodosque vsus, Philosophiæ grauis autor Seneca, libro Naturalium quæst. primo, cùm ira scribit, *Multa è speculo consecuta: primo sui notitia: deinde & ad quadam consilium: formosus ut vitaret infamiam.*

Speculum Philosophorum.
Plutarch.
Laert.

Galén. c. 3.

Senec. li. 2.
de ira, c. 36.

Ælian. de
Var. hist.

Senec. li. 1.
nat. 99. c.
vlt.

deformis ut scires redimendum esse virtutibus, quidquid corpori deesset: Iuuenis ut flore aetatis admoneretur, illud tempus esse discendi & fortia audendi: senex ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Hæc veteres illi sopher. Tu verò mihi dubium nullum est, Honorate, quin Philosophiæ gratia speculum hoc adhibeas. Minimè verò, inquit, adeoque sum remotus à Philosophia, ut etiam me in turbam, mediúmque in forum cupiam coniiicere. Non vos latet, mihi propediem in Curix solem, atque in certamen causarum forensium esse prodeundú: ne verò sim penitus ἀπάλαστος, hunc Gymnastam mihi tacitúmque monitorem delegi, & ut speculum eruditissimus nominat Gregorius Nazianz. τὸν ἔχ' ὁρόωντα διδασκαλον, quod fecisse magnum in Græcia oratorem aiunt, priusquam in coetu Atheniensium verba esset facturus. Qui ab oris & linguæ suauitate nomen inuenit Themistius, cum absentem Constantium Imperatorem laudaret, causámque redderet in Senatu, cur non Romam vsque fuisset profectus, ut coram, eum orbis terre moderatorem præconio & laude cohonestaret, ait sibi ἐγὺ γυμνασίον ἔπι καὶ ἐμμελετητίον πρὸ τῆς ἀληθινῆς θείας, ταῖς εὐόσις καὶ τοῖς κατόπιστοις, priusquam ad augustum illud spectaculum contuendum accedat, esse obtusum in imaginibus speculoque exercendum. Quare petit sibi ab auditoribus magnis viris concedi τὸ χειρόπρω εὐδαιμόνως μικρὸν τινα χροῖον, tantisper in contemprando speculo immorari. Ita faciendum putavi, ne fortè, quòd Theophrasto olim, mihi eueniret, quem tamen si diuinum hominem in orando vox tamen oratioque defecit, ἔπι χειροπλάγῃ τὸ ἀξίωμα τῷ συνειδέναι, quod Senatus incredibili dignitate fuisset obstupescit. Cerno iam animo, ait Victor, quantus hinc quamque ad vnguem factus & politus, Honorate, venies ad dicendum. Mihi sanè imitari Catonem videris, hominem lingua & intelligentia præstantem, qui priusquam in forum descenderet, se diligentissimè exercuit, & quidem in remoto ab aduentoribus loco: neque enim ut historiæ produnt, in quotidiana meditatione quisquam eum declamantem audiebat. Cúmque amici id silentium reprehendi à multis, solitudinémque dicerēt, memorabilè illam sententiam protulit, ἀξιομα λέγω, ὅταν μὴ μέλλω λέγω ἀξία σιωπῆς, tum se venturum ad dicendum, cum ea quæ dicturus esset, non tam silentio quàm prædica-

Greg. Naz.
car. 63.

Themist.
or. 13.

Ælian. in
Var. l. 8. c.
22.

Plutarch. in
Cat.

prædicatione omnium digna viderentur. Sic tu paras, atq; illa instruis in hac solitudine, quæ cum audient amplissimi Curie Præsides atq; Senatores, laude & gratulatione prosequantur: præsertim cum illud, quod tenet animos in dicendo, τὸ ὀπίστωρ, cum motus corporis, atque omnem actionem tuam, iam perfectam, iam suis numeris absolutam, hoc speculum tibi hactenus significare potuerit. Tuo nos, inquit, ingenio, Victor, excellenti nimirum atque limato, non nostro pede moduloque metiris. Mihi verò cum plurima desunt, quæ in præstanti Oratore lucere debent, tum nihil semper visum fuit tam arduum atque difficile, quam gestum & pronunciationem ex dignitate moderari. Natura imprimis quæ parens quædam est fonsque motionum me deficit, quæ nescio quibus implicita vinculis hebescit & languet, tum vsus atque exercitatio tenuis & modica fuit primis adolescentiæ annis, quibus ingenui pudoris veluti cancellis cohibitus, coetus hominū eruditorū, didicidique laborem fugiebā. Itaq; nunc industria, labore, diligentia, excitanda omnia sunt & inferenda, quod ego propemodum dixerim ex arido pumice liquidam vndam haurire. Atq; hîc non equidem possum nō laudare Præceptores tuos Iuuenti, in dicendo graues, & experientes, & maturo iudicio viros, qui frequenter iubent auditores suos in suggestum conscendere, agere, pronuntiare, scenam etiam & theatrum aliquando tenere, vt non modò vox corroboretur & instituatur gestus, verum etiam honesta quædam audacia ingeneretur. Quæ parandæ eloquentiæ adiumenta, vt facilia, sic plena humanissimæ voluptatis, si cupidius secutus fuisssem, næ ego speculum illud meum abiicerem, vt mutum & inertem doctorem, & fidentiùs in oculis meorum ciuium, & in medio foro habitarem. Quod si mihi iam integra forent omnia, si à metis iterum ad calcem redire possem, ni iam ouum vt in Circo de medio sublatum animaduerteterem, alia sanè contentione decurrerem in eo spatio glorioso humanitatis, nec committerem vnquam, vt vel ad metas stultæ inertæ iuuenilis ætas adhæresceret, vel ingenita leuitate longiùs in Euripum ageretur. Sed nimirum non sine causa vetus illud iactatum in Gallia pro-
Post factum sapere Armoricum. Tu Iuuenti in tam honestum curriculum ingressus, quod frustra ego requiro, eo

Philipp.
Commia.

M

impetu generosæ tuæ mentis, ea tanta assiduitate profectò assequeris. Ita enim in eloquentiæ schola quotidiana illa excipis aureaque dicta, sic animo & cogitatione imminens ἐχρησθίας obseruas, vt quod de capris Archelaus memorauit, non vt reliquas animantes naribus, sed auribus spiritum ducere solere, sic tu vitam audiendo, atque omnigenam humanitatem haurire videre. Perge verò albisillis quadrigis metam circumflectere, sine naufragio, consueta tua alacritate: veniet tempus cùm in flexu quasi ætatis, strenuè cucurrisse, palmam item ambiisse lemniscatam, de gloria cum focii animo celso & erecto. contendisse læteris. Sed ego γλαῦκ' εἰς Αθίνας, & euolantem ad cursum impello. Habetis speculi mei vsu atque finem, quod vos à natura ad omnem Oratorij muneris dignitatem instructi & ornati minimè requiritis.

Hæc cùm dixisset, quies aliquantis per fuit, atque silentium, dum Victor & Iuuentius in tantæ modestiæ consideratione taciti hærent: sic enim constabat; Honoratum in omni officio diligentiaque præstitisse, in omni cursu adolescentiæ atque literarum, vt eum omnes vnum haberent, quem studiosè imitentur. Iuuentius cùm arderet studio incenso audiendi longiorem quandam disputationem de Actione, ita lacepsit, Quid? Honorate, num tantum in pronuntiatione Oratoria tuo iudicio est positum, vt in ea exercitatione diu atque multum hæere putes oportere? Mihi quidem puerilis semper tota res visa, & naturæ beneficio concessa, quæ causâ fuit, cur in præceptis eloquentiæ, nihil de ea magnus Aristoteles posuerit. Scio, inquit, ista à Philosophis disputari, Iuuenti, quos in hoc quidem negotio minimè audiendos censeam: agunt in scholis atque vmbra sine vilo apparatu, turbulentissimo animi motu, & nonnunquam penè dicam furioso, dum clamoribus opprimere aduersarium conantur atque obtundere. Sed aliud est garrere in Gymnasiis, aliud in luce urbium & conspectu dicere appositè ad persuadendum, & nobilium æquè ac multitudinis sensâ moderari. Quare quod is, quem paulò antè nominabas, Aristoteles ait φύσις τὸ ὑποκειμένην εἶναι καὶ ἀπεχρότερον, actionem totam esse naturæ, omnisque artificij expertem, & alio in loco δὲ καὶ φορητὸν rem videri sanè leuissimam, quotidiana experientia & complurium Orato-

Aristot. 3.
rhet. c. 1.

rum exemplo refutatur. Ipse Demosthenes, cuius memoriam apud eruditos sæculorum omnium æternitas alet, *φωλοπατίτω ὑπόκειον*, vt cum Libanio loquar, habuit à natura, sed eam *μαλίτη κατάρθωσι*, studio & diligentia perfecit. Hinc secessus ille ab hominum frequentia, & rasi capitis impolities, hinc speculum & acutus mucro, hinc in littore vociferatio, & gestuens cursus, quibus effecit, vt cum foret ea ætate magna quedam Oratorum seges & copia, vni tamen ipsi lauream omnes communi iudicio tribuerent. Itaque scitè & eleganter dictum à Valerio Maximo, *Alterum Demosthenem mater, alterum industria enixa est*. Et verò omnem eam in dicendo laudem, quam in Græcia consecutus est, Actioni imprimis acceptam referre cupiebat, cumque fuisset aliquando interrogatus, quam eloquentiæ partem esse principem & nobilissimam existimaret, Actionem respondit, quod eius acroama docti ferè omnes, qui de Oratore locuti sunt, monumentis suis consignarunt. Quid hinc opus percensere M. Tullium, quantum curæ & contentioni in eo studio posuerit, quantum cæteri qui in foro & grauioribus causis principatum, siue in Italia, siue in Græcia tenuerunt? Hac vna re ita præstitit Antonius L. Crassi æqualis, vt inter summos Oratores haberetur, cum tamen, vt in Bruto ait Cicero, non optimè Latinè, vel potiùs inquinatè loqueretur. Sic P. Lætulus, cum in eo nihil præter Actionem fuisset, Orator est habitus, cuius & excogitandi & loquendi tarditatem tegebat formæ dignitas, corporis motus plenus & artis & venustatis, vocis & suauitas & magnitudo. Adeò verù est quod Crassus 3. de Orat. libro aiebat, *Actionem in dicendo vnã dominari*: Nam sine hac, inquit, summus Orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpè superauit. Iphicrates Atheniensis tropæis clarus, animique fortis opinione, cum in rerum administratione Oratorem Aristophontem haberet inimicum, longè omnium in dicendo grauißimum, cuius varia & pollenti actione premebatur, dicere consuevit, fabulã quidem suam esse meliorem, at æmulos vitæ suæ & gloriæ nactos fuisse præstantiorem quendam actorem, cuius motu artificióque superetur. Et tu à me queris, Iuuenti, an momentum positum esse putem in Actione? Tu ipse, qui penè quotidie summos adolescentes in auditoriis pronunciantes vides, an non eo ipso aut probandos,

Liban. de Demosth.

Valer. 1. 3. c. 7.

Plutare. in præc. polit.

Xenoph. in
Corui.

aut repudiandos existimas, quod eleganter vel insulsè & ineptè pronuncient? Socrates olim gesticulante puero delectatus, *Videsis*, inquit, *quàm lepidus, venustusque puer hic sit, ὁμοίως οὐδὲ τοῖς χήμασιν ἐπι γαλλίων φαίνεται, ἢ ὅταν ἡσυχίαν ἔχη, verùm si gestus adhibeat, elegantior videatur, quàm si quiescat.* Est quidem id verissimum, elegantem actionem perfundere audientium animos iucunda voluptate, sed non tamen eam delectationem eximium fructum esse puto expoliti Oratoris, sed vim potius quandam actionis dominantemque potentiam, qua mentes eorum qui audiunt inflammare potest aut sedare. Talis mihi videtur Seuerus fuisse Cassius iam perfectus Orator, cui Gallio id testimonium laudis meo iudicio maximæ tribuebat, *Cùm*, inquit, *diceret, rerum possebatur, sic omnes imperata faciebāt, cùm ille voluerat irascebantur.* Quare qui flumen tantum habent orationis, & vberem copiam optimarum etiam dictionum & elegantium, si careāt idonea pronuntiatione, diminuti sunt Oratores atque manci, tùm ea corporis eloquentia, vt magni viri nominant, destituantur. Qui verò vtrumque certo iudicio copularit, is iure suo, quam se cūnque in partem dicendo feret, Atheniensis Themistoclis dicto vtetur, Græciæ insulas cū imperio obeuntis, se duos secum adferre Deos, *Vim, & Suadellam.*

Senec.
proem. l. 3.
Declam.

*Actionis Oratoriae præstata. futura Disputationis ἀπὸ γαί.
Pronuntiationis habendam esse maximè rationem
Oratori, quod mores intimos animarum prodat.*

CAPVT XII.

Cicer. de
Orat.

HIC cū paulum Honoratus hæssisset, quasi rei dignitatem vehementius expendens, subiecit Victor, idem se planè sentire. Neque enim, inquit, dicendi magistri in munere Oratoris rem vllam tanti faciunt, quanti elegantem Actionem. M. Tullius cū explicauisset ornamenta omnia laute & copiosæ eloquentiæ, his verbis sanè grauissimis disputationem omnem suam conclusit, *Sed hæc omnia perinde sunt vt*

aguntur, cum sine grata & opportuna actione, inania omnia futura significaret. *Pronunciandi vel potentiſſima in dicendo ratio, & vt ſemel dicam, omnia pariter docet*, ait Fabius Quintilianus. In annalium monumentis complura ſunt exempla eorum hominum, qui quod hoc ornamento caruiſſent, nunquam ad præſtantem eloquentium laudem peruenerunt, alioquin abundanti ingenio præditi & memoria, ad inueniendum & comprehendendum infinitam rerum varietatem. Iſocrates quem inde ab adoleſcentia, vt ex orientem quendam ſolem, Philoſophiæ duces & coryphæi laudabant, ita fuit in ſcribendo ſuauiſ & elegans, vt omnes in oratione lepores illigafſe, veneres omnes conciliauiſſe crederetur, ſed quod eam inſtitutionem non habuit, quæ & pudorem ſubrutiſticum minueret, & eam, quam illi deſuiſſe, boni ſcriptores meminerunt, τὸ λμαν induceret, in tenebris iacuit, & ſcholæ finibus ſanè exiguis, & in quadam Rhetoris mediocritate. Qui ſi ad illam ſtyli diuinitatem, qua ſe omnes, quicumque olim in dicendo præſtituiſſent, in Panegyrica oratione vicifſe gloriatur, actionis dignitatem adiunxiſſet, nemo dubitat, eum Athenis in omnem conſequentis æui memoriam nobiliſſimum futurum. Nunc autem tam concinnas, tamque elaboratas orationes, vt cadauer ſpecioſum cœleſti quodam artificio fabricatum, vox tenuis actiõque minus decora, ſenſu & anima, & oratoriis laceratis, & ampliſſimi nominis gloria ſpoliauit. Iſdem in tenebris vel potius æterno in ſilentio conſepultus fuiſſet magnus Demotheſenes, cum propter actionis prauitatem irriſus fuit, & exploſus à concione, ni tristem illum & mœfore conſectum & deſperantem Satyrus excitauifſet, homo in ſcena & theatro nobilis, & Roſcius quidem apud Athenienſes, qui cum iuſſiſſet eum ex Euripide verſiculos duos trẽſve pronuntiare, eodem poſtea ἐν ἡθῶν ἀρέποιτι καὶ ἀφ᾿ ἑῶν, vt Plutarchus habet, ea gratia, eo vultu & geſtu recitauit, vt Demotheſeni planè alij eſſe viderentur. Igitur velificatione uſus meliori, alium quendam curſum eloquentiæ & exercitationis inſtituit, ſeque expoliuit. Et tamen vt intelligamus ſingulare hoc decus Actionis, non vt meua aiebat Ariſtoteles φερπῶν eſſe, quin potius nimium quantum operoſum, & in humanis longè difficillimum, ipſe ille ſacundia princeps concionis forique Dominus, poſt

Quintil. l.
ii. c. 3.

Plutarch in
Demofth.

Lucian. in
Eucrom.

Or. ap.
σεφ. αν.

quotidianas exercitationes, cū tantus esset in agendo, vt Philippus Rex Macedonum diceret, οὐκ ἔστι καὶ τῆς Δημοσθένους λόγων ἐγείραι τὸ παλαιόν, *feri non posse, vt de eloquentia Demosthenis vllum trophaum statueretur*, haud vsquequaque serio & intelligenti auditori satisfaciebat. Nam fatetur de se ipse ab Æschine reprehensum, καὶ ῥήματα καὶ χήματα μιμουμένω, *cūm dicentis pronuntiationem atque gestum illudens imitaretur*, ad inuidiam summo oratori procreandam. Quare cū tanta sit huius partis eloquentiæ præstantia, magnam tu Honorate inires gratiam, à me quidem maximè, sed vt opinor etiam ab hoc Iuuentio, si abditam illius rationem, quod commodo tamen sit tuo, nobis explicares. Non enim dubito, quin legendis tuo more Veterum monumētis, in hac perēni exercitatione plena mētis & rationis, è tuo denique hoc speculo multa consecutus sis, quæ in magnis causarum patronis facilè primum efficiant. Illud idē mihi veniebat in mentē à te Honorate petere, ait Iuuentius. Neque enim paulò antè Actionis ego dignitatem infringebam, sed vt tuam opinionem elicerem, doctrinā euocarem, illa à me proferebantur. Nunc quoniam bonis auibus in eum sumus sermonem ingressi, age per eas ipsas musas, quæ huic loco præsidēt, & tuæ nobis eruditionis aliquid impertire. Ad istuc nos tempus inuitat, quod otij est atque feriarum, & matutina ambulatione fessis nihil potest esse iucundius, quàm in tua suauitate, vt lauto in diuersorio conuiescere. At Honoratus, Neq; temporis, inquit, ratio est huic opportuna sermoni, quod tributum ais ad otiantum, non ad serias aliquas disputationes, neque is sum, qui possim illi studio & voluntati tuæ satisfacere. Sed si tamen hoc agi placet, vtrumque vestrum differentem libentissimè audiam, nam ad eam voluptatem, quam ex vestro huc aduentu cepi, illud etiam vtilitatis accedet, quod vestris monitionibus addiscam, quod diuturna vix commentatione potui percipere. Imprimis tu Victor, rem pertexere tam facilè ingenio potes, quàm manu, præsertim cū auditis Rhetorum admonitis, iisque animo & memoria studiosissimè collectis, è media quoque Philosophia haurire potuisti, quid in quaque re deceat. Hic verò Victor excusare se, Philosophiam ab ea pompa Oratorum tam alienā prætexere, Omulictiā dictū vsurpare, in cuius domum cūm

Antoninus Pius aliquādo venisset, & multa quæreret de porphyreticis columnis, quæ feriebant oculos mirabili venustate, liberè quidem hospes & sapienter, *Cum in domum alienam ueneris, & mutus & surdus esto*: ita sibi aiebat esse in ea domo splendendum, quæ officina quædam sapientiæ videretur.

Iul. Capitolin. Cælius l. 13. c. 5.

Honoratus qui longiorem disputationem vellet effugere, De Actione res, inquit, vniuersa, meo quidem iudicio, duobus aut tribus verbis confici potest, apud ingeniosos doctrinisque imbutos. Sic enim è clarissimorum hominum disciplina monitisque animaduerto, in iis quæ ad corpus & motiones pertinent, ab oratore in uneri suo factum satis, si cauèrit, ne quid ab ore, vultu, gestu, & totius corporis compositione, in eorum qui audiunt oculos sese iniiciat, quod insitam animo prauitatem vitiosamque naturam possit prodere. Est enim vt naturæ mystagogus Aristoteles significauit, magna quædam animam inter & corpus similitudo, *δὲ δὲ μοι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα συμπάθει ἀλλήλοις, καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἕξις ἀλλοιοῖται ἀπὸ τῶν σωματικῶν μορφῶν*, &c. animus perturbationibus agitur corpus etiam quodammodo afficit & immutat, vt non sit difficile neque operosum, ab illis corporis indiciis, velut ianua patefacta, ad intimos sensus penetrare. Hinc orta illorum hominum scientia quos *φυσιογνώμοις & μεταποσκόποις* indigitant, quorum erat magna quædam olim natio, qui ex ore atque oculis, statu, effigie, hominum mores atque naturam scire se ac perspicuè cognoscere profitebantur. Hanc artem veteres Medici Hippocrates & Galenus, remota illa inanitate curiosorum hominum, & aberrantium à veritate excoluerunt, tum maiorum gentium Philosophi, vberimis doctrinis affluentes, qui cum motus animorum subtili peruestigatione cognouissent, eosque viderent manare in corpus, & in vultu habitumque adumbrari, de illa coniciendi ratione multa reliquerunt, cum laude sanè, dicerem & utilitate, nisi deinde vanissimi homines, & versuti, & flagitiosi, rem ad quæstum aut superstitionem, & humani generis ludibrium, aut ad explendam cupiditatem conuertissent. Habeo in memoria Pythagoram, quem olim Crotoniatæ, vt scriptis prodit Aristoteles, *Apollinem Hyperboreum* cognominabant, propter mirabilem sapientiam & auctoritatem: is venientes Adolefcentes, qui se in eius

Ælian. l. 2. Var.

disciplinam conferebant, ἐφουσιολογῶντες, *coniectione quadam ex oris atque vultus lineamentis, de moribus atque ingenio diuinabat.* Quod idem facere consueuisse Plotinum, in eius vita Porphyrius scriptum reliquit. Ex eadem disciplina Zopyrus cūm Socratem animaduertisset, stupidum esse dixit, & mulierosum, quod eius discipuli ad laudem confitebantur, vitiosam enim naturam ab eo aiebant edomitam & compressam esse doctrina, sic vt in eo libidinis vestigium nemo viderit. Nominat Loxum, Polemonem, Zopyrum magnus Origenes, quorum fretus auctoritate pronunciare non dubitat οἰκεία τοῖς ἡθεσὶ τῆς ψυχῆν πάντ' εἶναι τὰ σώματα, *omnes animas habere corpora sibi congrua & accommodata.*

L. r. contr:
Celsum:

Nequevero illa cognitio ex abditis philosophiæ literis, & interioribus illis effatis petenda est, sed potius in medio posita & communis. Nam vulgò ita videmus euenire, vt cūm primūm adolescens quispiam in cœtum prodierit, qui paulūm modò humanitate imbuti sunt, è fronte atque indole, vel ingeniosum esse coniciant, & modestum, capiendisq; artibus idoneum, vel contra ferum & agrestem, vafrum & versipellem, aut ieiunum malevolentia & improbitate. Festius ille poëta haud dubiis coniecturis inductus Zoili mores suis coloribus depingere se putabat, cūm ita canit.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luscus,

Rem magnam prestas zoile si bonus es.

Et Græcus ait quendam χαλὸν ἔχειν τὸν νοῦν ὡς τὸν πόδα, *Vt pede sic mente & animo claudicare: reddit rationem.*

--- εἰ γὰρ ἀληθῆς,

Εἰκόνα τῶν εἰτὸς τῆ φύσις ἐκτὸς ἔχει.

Eorum enim quæ abdita sunt in recessu, imaginem quamdam exterius fuisse depictam à natura. Falluntur sua quidem opinione sæpe homines, & inani coniecturâ ducuntur, sed non est tamen cogitandum, hæc taciti animi argumenta, & externas significationes contemnendas, & eam omnem curam abiiciendam, quæ in corporis & totius actionis conformatione posita est. Nam ecce in manibus Gregorius Nazianzenus summa vir pietate & doctrina, qui ex ore atque vultu, & totius motu corporis; certissima ratione prouidit, qualis esset aliquando futurus is Iulianus, qui numinis sacrosanctam

sanctam religionem cum barbara Idolorum vanitate & scelere commutauit. Quam diuini hominis augurationem, multi etiam qui tum Athenis in eodem eruditionis cursu elaborabant, suo iudicio comprobauerunt: adeò verum est quod dixit Aristoteles ita corpus fuisse cum anima copulatum, ut multas affectiones possint prodere & locare in conspectu. Eleganter ut omnia sanctissimus doctissimisque Ambrosius, *mentis habitum in statu corporis cerni*, pronunciauit: & *vocem esse quandam animi, corporis motum*. Quare Pædagogus Alexandrini Clementis summo ingenio viri & sapientia, de moribus disputans, hanc imprimis dat monitionem intimo in animo inurendam, *Επανορθωτέον δὲ ὅτι μάλιστα καὶ τὰ χήματα, καὶ τὰ βλέμματα, καὶ τὰ βαδίσματα, καὶ τὰς φωνὰς, Corrigendi autem sunt quam maxime gestus* (non sat commodè figuras vertit Interpres) *& aspectus & incessus & voces*. Et apud Indos sapientes, cum de more delectum haberent adolescentium, qui ad percipiendam philosophiam idonei essent, in oculos & præcipuas corporis partes accuratè intuebantur, *ἀφ' ὧν σοφοί τε καὶ φυσικοὶ αἰσθῆτες, ὡσπερ ἐν κατόπτρῳ εἶδωλα, τοὺς νοῦς τῶν ἀνθρώπων ἀφαιεῶνται, ex quibus sapientes & natura periti homines imagines velut in speculo aspicientes, qua mens illis quodque ingenium contemplantur*, ut Phraotes Indiæ rex differebat. Dio Chrysostomus *ξύμβολα* externa oratione colligit benè multa, quæ inquit, *μενύει τὸ ἦθος καὶ τὴν ἀφαιεῶν, mores intimos animique statum indicant*, qualia sunt vox, vultus, habitus, & tonsuræ genus, item oculos commutare, collum inflectere, supinisque manibus pronunciare. Hæc pluribus eo à me adferuntur, ut intelligatis, fieri posse quædam ab iis hominibus, qui publico in cœtu perorant, eos cieri motus, eas oris expressiones adhiberi, quibus ut apertò suspitionis introitu, mens auditoris ad intimas animi venas morésque perueniat. In iis autem moderationem adhibere, prudentia dignam & solertis hominis iudicio, vestri ingenij est excellentisque naturæ; vestri, inquam, non mei; qui cum sim tardior atque hebetior, quod me tacente vos profecto sæpè cognouistis, indigeo frequenti exercitatione, vos autem dicere ita potestis, nihil ut deceat. Itaque ut initio dicebam, totum hoc genus disputationis, quod à me explicari voluistis, breuissimè confici potest.

N

in physiolog.

D. Ambr. l. 1. offic. c. 18.

l. 3. Pædag. c. 11.

Philostrat. in Apoll. l. 2. c. 12.

Dio Chryf. or. 3.

Nam cum ea quæ apparent, quæque in oculos præsentium incurrunt, cum moribus animi consentiant, si quis sit vsu aut diuturna meditatione, aut etiam naturæ beneficio, sic peritus & paratus ad dicendum, vt in gestu atque statu, & pronuntiandi ratione nihil videatur, quod non hominis elegantia perpolitum cogitata ratio providere possit: si in illa quasi vigilia fuerit assidue, vt perpetuò sibi moderetur, is si fuerit aliarum artium disciplinis instructus, haud credo summopere has de voce atque gestu monitiones, & scholarum eas cantilenas requiret. De vobis quidem hoc religiosè possem asseuerare, nihil esse metuendum, ne existat aliquid aliquando, quod in orando possit offendere, quòdque præbeat suspicionem animi ab officio alieni, aut immoderatæ cupiditatis.

Hic Victor, Nescio, inquit, Honorate, an hæere in tuo instituto velis, atque more tuendæ modestiæ perpetuòque retinendæ. Nam quod nos dicis id præclare posse conficere, quod summorum ingeniorum opus & difficillimum semper existimauimus, vt de me ipso respondeam, aut profecto meam abs te infantiam atque ineptias ignorari, aut etiam illudi puto. Illud mihi veniebat in mentem vereri, ne te labor disputationis à dicendo reuocaret. Non est ita, inquit Iuuentius, nemo laborem amicorum causa susceptum grauem & defugiendum existimauit: hunc autem Præceptorem à nobis delectum nos quidem certè beneuolentia complectimur, & ab eo vicissim diligimur. Cum tu verò, Honorate, paulò antè diceres, eos posse eloquentiæ studiosos dare se in conspectum, qui prudentiæ rationes haberent notas, & maturo consilio essent, id mihi, aut cuiquam adolescenti promptum, facile & procliue ducebas? Remouenda sunt istius simulationis integumenta: mihi quidem certum est hinc non abire, quin te audiam. Et vide, duo sumus, quibus etiam laceffendis ne Hercules quidem vnus sufficiat. Hæc quidem aperta vis est, Iuuenti, inquit, & penè id exclamo,

Non hospes ab hospite tutus.

Et tamen leges opinor doceant, suam cuique domum, portum, asylum, atque perfugium esse debere, quod nefas sit à quocquam violari. Sed quoniam ita vultis, ne repudiando sum molestus, hic confidamus. Erant in bibliotheca sellæ complures,

clavis aureis distinctæ, molli fultura, partim peristromatis ornata, partim exotica aluta summa elegantia & varietate. Vbi sederunt, Honoratus, Verbum, inquit, nullum faciam, nisi prius à vobis cauero. Quid? inquit. Partem vt oneris ingenio & vestra illa facundia sustineatis. Igitur quia me principem exordiendi sermonis esse voluistis, de Capite si ita lubet ego dicam, quam partem in totius corporis constitutione altissimo in loco positam esse video: tu Victor de Ore atque vocis conformatione, Iuuentius qui mihi semper visus fuit *σπαστήριος*, de Manibus Pedibusque subtexet. Age age, inquit Victor, tantum incipe, de tua partitione postea videbimus. Tum illi ad audiendum composuerunt se, Honoratus autem ad dicendum.

N ij

VACATIONVM AUTVMNALIVM

LIBER SECVNDVS,

De perfecta Oratoris Actione, vitissque in
dicendo fugiendis.

DE CAPITIS GESTV. ET
CONFORMATIONE.

CAPVT I.

SECT. I. *Caput diuinissima pars, & τὸ ἡγαστικὸν in corpore: Eius
in statu Oratoris moderatio. Cervix elata
ἐξυψία ζῶντων καὶ μετεώρων.*

OSTQVAM Honoratus aliquātis per ani-
mum suum collegisset, iam præcipiens fu-
sæ disputationis implicatam varietatem,
Sentio, inquit, me à vobis in mæandros
Labyrinthi coniectum, è quibus nescio an
queam saluus & incolumis euadere. Dicam
hoc verè, atque ex animi mei sententia, tu
Victor in hoc Circo melius doctiusque decurrisses, de quo
minimè dubitem id Ausonianum pronunciare,

*Et Demosthenicum quod ter primum ille vocauit,
In te sic vixit, cedat ut ipse tibi.*

*Præfat. in
Profess.*

Sed quoniam ita placuit, ut primo ego loco dicerem, peto à vobis, ne ea quæ dicam omnia, in me perfecta atque absoluta existimetis. Neque verò non iam video, in ea partitione superiùs allata, me verbo lapsum, imprudentemque fuisse, qui gestus Capitis mihi depoposcerim partis videlicet omnium principis, quæ ut aliàs dignitate, sic laudatæ motionis difficultate plurimum anteeat. Est enim caput τὸ ἡγεμονικὸν in homine, ut Iurisperiti voluerunt, inter quos Paulus de Religione funerum subtilissimè disputans, ait eum religiosum esse locum videri, ubi *quod est principale* conditum est, id est *Caput*, subdit rationem, cur pars ea principalis, *quod eius*, inquit, *imago fiat, & inde cognoscatur*. Sumpsit fortè à magno Platone, cuius olim sententia hæc fuit, *Totum hominem in capite vultuque esse*, ut scribit Apuleius. Rectè & verè dictum, qui caput videt, hominem videt, & eius vnus olim imagines efficit ad transmittendam hominum memoriam in omnem æternitatem. Qualis fuit illa magni Pompei effigies Romæ visa in triumpho, è margaritis gemmeaque varietate confecta, quæ nihil aliud fuit, quam illius victoris caput Orientis opulentia figuratum, sine reliquo corpore, ut Plinius memoravit. Hinc peritè sanctissimus Ambrosius, *Sola principum capita & ductos vultus arce vel marmore adoravit*. Quare placet mihi Aristoteles, qui suis libris de moribus, quod est in quaque re *πρωτάτοι*, id vulgò appellari *κεφαλῶ* ait, vel ut Præful Nysæ clarissimus, idemque eloquentissimus Gregorius, τὸ *πρότερον τῆ ὄψε*, quod *maximè in toto excellit*. Sic in dicendo eximius Chrysostomus *πρῶτοι κεφαλῶ*, & alio loco viros principes nominat *τῆς εὐγενείας κεφάλαιον*, honoratum veluti caput nobilitatis.

Hoc è doctrina sapientum haustum & libatum est, qui censuerunt mentem in capite velut in arce collocatam, aut illustri folio dignitatis, cui ab aliis partibus & illius imperio subiectis, tanquam à plebe honos debeatur. Itaque heroes, priscaui lumina, diuinitatem etiam illi tribuerunt. Athenæus quidè vir eximia doctrinæ varietate ex eo probat, Veteribus caput fuisse habitum *ἱερόν τι* *sacrum atque diuinum*, quod per id iusurandum conciperetur. Sed perspicuè Philosophiæ dux & magister in problematis *θειοπατῆρ των πατρῶν ἡμῶν κεφαλῶ, ομπνιου*

1.44. de relig. & sumpt. fun.

Apul. de dogm. Plat.

Plin. 1. 37. c. 2. l. 6. Hexa.

Aristot. 1. 6. Ethic. c. 7.

Greg. Nysæ. hom. 5. in Ecclef. Hom. 11. ad pop. & hom. 13.

Athen. 1. 2. p. 66.

Sec. 33. q. 7. & q. 9.

partium diuinissimum esse caput asseruit, ὁθεν, inquit, λογισμὸς, unde in nobis manat omnis cogitatio & intelligentis animi consilium, & paulò post appellat idem ἱερῶτατον τοπον, *religiosa quadam veneratione cohonestandum*. Sed vereor vt hoc longius à me ductum fuisse videatur disputationis huius exordium, eo tamen referendum esse cupio, vt intelligamus, esse Oratori in Capitis gestu moderando summa cura & diligentia elaborandum, quod in ea præstabili hominis effigie, næuus omnis & facile videri ab audiente, & vehementer reprehendi soleat. Habet autem vim in dicendo mirabilem, & solus illius conspectus Oratori opinionem conciliat vel humanitatis, & modestiæ, animique verecundi, aut contra elati, superbi, arrogantis. Cùmque plurimum in vtramque partem valeat, tum decori nimium quantum inferuit, tacitisque animi affectionibus indicandis, hoc annuimus, hoc renuimus, hoc confirmamus, hoc admirationis & indignationis motus ostendimus.

Sit igitur in monitis meis hoc primum, vt Caput sit erectum, & statum habeat naturalem, qui maximè in ingenuis solet esse plenus auctoritatis. Hoc tametsi verbo vno-celeritèrque præcipitur, spissum tamen esse opus video atque difficile, quod sit veluti in medio positum inter extrema vitiosa, est autem τὸ μέσθ τυχῶν ἀκρως χαλεπὸν, vt grauissimè disputat Aristoteles, *medium consequi arduum semper fuit & aperiendum; quemadmodum cuiuslibet circuli medium attingere, & πειρῶς*, inquit, ἀλλὰ τὸ εἰδῶτος, *non omnium est, sed peritorum*. Vis autem huius præceptionis hæc est, eam capitis adhibendam esse moderationem, vt neque nimium deprimatur, nec plus iusto attollatur. Quæ naturæ compositio est & decori splendor, vt eleganter & ingeniosè animaduertit sanctus Gregorius Nyssenus. *Caput*, inquit, *super humeros positum, non compressum, non humile & abiectum, ἀλλ' ἐρῶσματι ἀξιολόγω τῷ αὐχένι ἑπικαίται, sed decorè speciosèque firmatum collo insidet*. Cervicem nimis attollere superbi atque ambitiosi est argumentum & φιλοδόξου: hinc *cervix* pro superbia in veterum scriptorum monumentis. Doctè Sidonius Apollinaris l. 9. *Quantam est cuiuspiam peritiæ cervix tanta, quiue hydrops, vt etiam tepida vestra non feruentissimis laudibus prosequatur? & cervicosus*

1. Ethic. c.
9.

Greg. Nyss.
de opif.
hom.

idem quod elatus & arrogans : sic Gloss. Veter. *αἰχενίας cervi-*
cosus. Hanc verò capitis sublationem arrogantis hominis ar-
 gumentum plurium sapientum dicta notarunt. Festiuè im-
 primis apud Arianum Epictetus, qui huiusmodi gloriosos ho-
 mines & elatos sic aiebat incedere, quasi veru deglutissent. Ni-
 mirum animaduertebat quosdam quasi digito cœlum iam at-
 tigissent, caput inter nubila ferre, grandes se æstimare, cæte-
 ros vt minutos despiciere, *σοβαρὺς, ὑψηλὸς, μετεώροις, ὑψαί-*
χενας, *ὑψηλάζοντες* appellant Græci, quos non modò in pu-
 blica actione arrogantius gestientes, sed in communi etiam
 congressione nullus æquo animo ferre potest. Quare Cle-
 mens Alexandrinus l. 3. Pædagogicum Christianorum mo-
 res instruit, hominem ait insolentem, *ἔξυψηλάζοντα ὡς ἐβλέ-*
πεν εἰς τὰς ἀσπάρταντας, εἰ ἀποβλήπωσιν εἰς αὐτὸν, erecto collo
supinum & inflatum obuios quoque despiciere, & intueri, an illum
aspiciant tamquam pompam in scena traducentem. Quo mo-
 do apud Lucianū in Cataplo, vbi de Rege in forum prodeun-
 te iunguntur, *σεμνῶς ἀποβλήναι, & ἔξυψηλάζεν εἰς αὐτὸν*, quo loco
σεμνῶς in malam partem etiam ponit, pro insolenti illo fasti-
 dio & contumacia. Talem puto fuisse Memmium, de quo
 Crassus elegantissimus Oratorum sua quadam in concione di-
 cebat, *ita sibi ipsum magnum videri Memmium, vt in forum de-*
scendens, caput ad fornicem Fabij demitteret. *περιφρονῶν* id vo-
 cabant Stoici, vt autor est sanctus Hieronymus, quo refert di-
 ctum Græculi superbiæ vanitate intumescens, *ἀεροβλαπῶν χεῖ-*
ρα περιφρονῶ τὸν ἥλιον. Atque hinc factum existimo vt *despicere*,
 quod est propriè deorsum aspicere, pro nihilo putare signifi-
 cet, quòd arrogantes qui se magnificè circumspeciant & at-
 tollunt, alios infra se positos putent, eosque despiciant, id est,
 contemnant, *sublimes* propterea dicti Horatio,

Hic dum sublimis versus ructatur.

Supini Persio

— *Italo quod honore supinus.*

Resupinos vocat doctrinarum omnium compos sanctus Am-
 brosius, vbi de foeneratore contumaci & ferreo, *Stat*, inquit,
inflexibilis, resupinus, nec precibus inclinatur, &c. Rem ipsam
 graphicè mihi quidem videtur exprimere nobilissimus ille A-
 theniensis Orator Æschines, qui de iis cùm in oratione sua di-
 spicaret, qui Timarcho suum patrocinium deferebant, *ἰσ*

Arrian. l. 1.
c. 21.

Clem. Alex.
l. 3. pæd. c.
11.

Lucian. in
Catapl.

Cic. 2. de
Orat.

S. Hieron.
in c. 2. ep.
ad Tit.

in art. poet.

Pers.

Li. de Tob.
c. 3.

causa porro dictione, inquit, ascendet etiam Imperator quidam, ut audio, ὑπιδάζων καὶ κεραισκοπούμενος ἑαυτὸν ὡς ἐν παλαίστραις καὶ ἀφ' ἑλθεῖν γυμνῶς, supino vultu sese magnificè respectans, ut in palaestris & liberalissimis exercitationibus versatus. Lucianus item aduersus indoct. καὶ παρρησίας ἐξυπιδάζων καὶ μιμούμενος βადισσοῦ, ἔχῃμα, ἔβλεμμα ἐκείνου, *supinus incedis regis ingressum vultum habitumque imitatus.* Interpres supino fatis animo ἐξυπιδάζων, hîc vertit *lectica vehi*, nam capere ego quidem haud possum, quomodo è lectica imitari incessum alterius quis possit. Gloriosi illi quondam Sophistæ, qui facta & expolita oratione, & omni ostentationis choragio, hominum aures animosque emerebantur, hoc sanè vitio laborabant. Non difficile id fuerit è Platone, aliisque scriptoribus Græciæ colligere. Synesius in Dione cùm scripta Sophistæ notat fuco medicatæ orationis nitentia, eumque ipsum exultantem, & gloriolæ pennis elatum, cum Pauone comparat, solitumque ait ὑπιδάζων καὶ ὠραῖζεσθαι καθάπερ τὸν ταῶν περιαφροῦντα ἑαυτὸν, *supinare, seque pauonis instar superbè oculos circumferentis iactare.* D. Gregorius Nazianzenus inter notas prætumidi Sophistæ, pari elegantia & animaduersione ponit σοβαρὸν φθέρεσθαι, μέγα βλέπεω, βαδίζων ὑψηλὸν καὶ μετέωρον. Philostratus in Heroicis, βαδίζων μετέωρον, καὶ ὑπερβαίνει πάντα ἐν ποσὶ, *super obuia quaque elatum procedere.* Seneca non modò vita, sed oratione quoque limatus, sumens opinor à Græcis, quos illi μετέωροι nominant, eodem omninò sensu *altos* vocat; nam de superbis tumidisque loquens beatis illis Romuli nepotibus, *Omnium, inquit, istorum, quos incedere altos vides, bracteata felicitas est.* Eadem ratione dicti *Celsi Rhamnes* Horatio, superbi, fastidiosi, gloriosi. Et in Gloss. Vet. *Celsus, μετέωρος.* Huiusmodi impotentis animi elationem venustè etiam pingit Rhianus Poëta vetus,

Ἴσα δὲ βρομέει κεφαλῶ δ' ὑπερβαίνειαι ἄχαι
*More Panomphæi Iouis intonat, atque supinus
 Attollit sublime caput.*

Elegantissimus Chrysofostomus in Psalm. 130. ἀνατένειν τὸν ἀχίαια dixit. Id vitium Plutarchus norans in Alexandro Magno, *Multi, inquit, amici eius imitati sunt, τὴν ἀνάστασιν τῆ ἀχίαιας, cervicis seu capitis elationem.* Et fortalsè imitari ille volebat

bat summum Græciæ bellatorem, inuictumque Achillem, cuius fastum, animique celsi contumaciam ex eo cognitam Protesilaus aiebat, quod *αὐχένα ὀρθὸν καὶ ἀεσημότα* præferret, *ceruicem alsè nimirum erectam & eminentem*. Hic sanè gestus moderato, & ad prudentiam efflorescenti causarum patrono probari nunquam poterit, quem videat Doctorum & sapientum hominum iudicio repudiatum. Audiendus igitur mihi videtur Gregorius Nazianzenus, vir moribus & lingua politissimus, qui breui carmine morbo isti medicinam facit, quod quia vtilissimum esse iudico proponam: ita enim in Tetrast.

Philostr. in Heroic.

Υψὸ βίω τὸ πλεῖον ἢ φρονήματι.
Sublimis esto vita non superbia.

* *Incuruum, rigens, & obstipum Caput. Quando id attolli demittive debeat in dicendo.*

SECTIO
II.

DE vno extremo dixi, quod recedit ab ea laudata capitis moderatione, quam tuendā esse aiebam, addo etiā prouidendum esse, ne dum eam Scyllam fugimus, in Charybdim quod aiunt incidamus. Nam vt illa vitiosa capitis elatio superbientis animi arrogantiam, & inanem insolentiam arguit, ita nimia eius demissio *odiosam humilitatem significat*, vt ait Quintilianus. Sunt verò quidam qui partem in anteriorem proni, & aliquantulum demisso vultu, sic in ea positione hærent, nunquam vt ceruicem attollant, ne si quidem de rebus cœlestibus, & altissimo beatorum domicilio sit agendum. In quibus, contenti sunt duntaxat oculos, qua ratione possunt, erigere, eosque distortissimos, cum horrore nonnunquam intuentium, quod in quibusdam ego animaduerti: caput autem non commutant magis, quàm si corneum sit, aut æreum. E natura id contingit refractariola, sese ad nutum arbitriumque aliorum minus accommodante, aut rusticana institutione ad ineptam verecundiam traducta, quam deinde propria mentis inductio consuetudóque firmarit. Vnde fit vt vulgò torui sint huiusmodi homines & obstipi, nec in mutuis

Quintil. l.
ii. c. 3.

○

congressiohibus iucundi, Cyclopi non absimiles, qui in Græcis epigrammatis *ὑποζυγῶν μύετος* appellatur, hoc est *fera & flexiuga frontis*, nec enim longè à belluis in hac prona & deformi capitis inflexione atque inclinatione abscedunt, quæ abiectæ ad partem, & ad omnem contumeliam suscipiendam, terram perpetuò intuentur. Sophos quidam reprehendit apud Satyricum,

Perf. Sat. 3.

---arummosóque Solones

Obstipo capite figentes lumine terram.

De alio quodam apud Venusinum,

Horat. Sat.

s. l. i.

Stat capite obstipo & similis metuenti.

Poëtarum Interpretes Grammatici caput obstipum, seuerum, triste & inclinatum exponunt, vt si benè memini Porphyrio, qui se rigidum adiunxisset, perfectam vim nominis, mea quidem opinione, fuisset consecutus. Sues obstipas quæ transuerso collo feruntur, ait Plinius, morbi indicium prodere, ego

Plinius.

Oratorem, si obstipum videam, haud dubia coniectura fretus pronunciem, minùs sanum videri, quippe iudicia docti confessus, minimè reformidantem. Humanissimi enim auditores rectissimis studiis, atque liberalissimis imbuti, ab ea dicentis conformatione, tãquam à malæ mentis auspicio prodigiòque refugiunt. Atque hîc memini Suetonij de Cæsare Tyberio scribentis homine importuno & intolerandæ superbix, *Incedebat*, inquit, *cernice rigida & obstipa, adducto ferè vultu*. Quæ scilicet arrogantix specimina, vel potiùs singularis contumaciæ, asperæque naturæ, cùm Romani ciues animaduenterent, ingemiscebant, & tacitè reprehendebant; excusauit autem in Senatu aliquando ipse Augustus, cùm diceret, *Natura vitia esse, non animi*. At si illud vitium est, quacumque tandem ratione contigerit, est profectò considerato homini fugiendum.

Suet. c. 68.

Amnian. l.

21.

Constantius Imperator, vt auctor est Marcellinus, caput & vultum, in coetu atque frequentia populi, transtulisse nunquam dicitur in alterutram partem, quasi immoto & rigente collo fuisset penitùsque obstipo. Ferebant id homines, quippe alia multa liberum iudicium coërcebant, audientiam faciebant, vt sceptrum, vt potentia, vt splendor ipse dignitatis atque maiestas: in mediocri verò homine, qui neque donis fortunæ, neque animi dotibus circumflueret,

quemadmodum id elegantissimi iudicij auditor ferret? Meministi opinor declamationis Iuuenti, quæ ante quatuor, aut quinque menses in eloquentiæ schola fuit habita, cum multi honestissimi viri ad audiendum inuitati fuissent, ego etiam honoris & beneuolentiæ causa tum affui. Tres orantur bonæ sanè spei adolescentes, & mirificæ indolis ad virtutem, sed vnus hoc vitio laborabat, & obstipio erat capite frequentius, quàm præceptor homo doctus & politus in dicendo voluisset, quem deinde obiurgasse puerum summa grauitate & contentione audio, & comminatum, ni deinceps aptè & decorè, & illustri honestate caput attolleret, in eum se animaduersurum ea ratione, qua milites in Vitellium vsi sunt Imperatorem obesum, terram assiduo contuentem, & obstipa ceruice, cuius cum vellent in lumine vultum collocare, atque hominum conspectu, abducto vi capite, gladij mucronem mento subiiciebant, vt memini prodere Suetonium & Dionem. Laudo sanè Doctoris illius boni & intelligentis prudentiam; nam ea corporis compositio tantum adest, vt in homine ingenuo ferri possit, vt acerbæ contumeliæ loco ponatur. Magnus Themistius improbissimum hominem cum audiente Imperatore describit iam victum Procopium, *Homo*, inquit, ἀσὶ συγκεκυφῶς, ἀσὶ συννεφῆς, ἐφελκόμενος τὰς ὀφρῦς, *demisso semper in terram vultu, semper retricus & contractum supercilium habens.* Eundem itidem languidæ pecudis & agrestis, abiectique animi statum, in Pisone, ad notandam hominis væcordiam Cicero animaduertit. Contra verò inter signa pulchritudinis in corpore, D. Chrysostomus ponit *τὸ μέγαλον ἀετὸς κεφάλαιον, collum erectum.*

Sueton. in Vitell. Dio.

Themist. Or. 9.

in Psal. 44.

Hic Iuuentius, An patieris Honorate, inquit, vt è formula Iurisperitorum hîc dicam, *Licet consulere?* Vereor quidem interpellare dicentem: sed quoniam dextro quod aiunt Hercule te Præceptorem hodie consecutus sum, dabis hanc veniam, vt rogem quæ nescio. Paulò antè caput attollendum esse negabas, nunc minimè demittendum esse præcipis, erit igitur perpetuò librandum in medio, neque vsquam mouendum, quod mihi sanè æquè vitiosum esse videatur. Non hoc, ait Honoratus, ego volo, quod tu existimas: de statu veluti naturali, quique communiter teneatur, hætenus dico, in quo sunt extrema illa

O ij

fugienda, vt ad id quod decorum est, & positum in quadam honestate veniamus. Nam quin aliquando, pro rerum multiplici varietate quæ explicantur, erigendum sit caput, aliquando etiam deiiciendum, dubium esse nullum potest.

De tollendo capite.

Attolli debet, sed moderatè, sic vt cum manu, lateribusque consentiat, cum diuinitas omnia è cælo tuens describitur, & res humanas prouidentissimè gubernans, cum beatæ mentes ad nos supernè deuolantes, cum immortalium Diuorum coetus qui æuo perpetuo fruuntur, cum Sol, Luna, splendor stelliferi globi, signorum ortus obitusque, cum tonitrua, cum aëris prodigia, vt flammiferæ & crinitæ stellæ, vt præliantes inter se acies, vt lapsus diuinitus ignis ad hominum scelus puniendum, vt alia de quibus historiæ prodiderunt, cum denique de iis dicitur, quæ excitatam altitudinem habent & exaggeratam, nòsque vehementer exuperant, vt montes, vt colossi, vt insanæ substructiones ædificiorum, & similia, quæ facillè animaduerti possunt. Sed hi gestus breuiter celeritèrque fiunt, nisi fortè longiori oratione, is qui dicit, Deum Optimum Maximum, cœlitèrue alloquatur, vt cum Cicero extrema Verrina Iouem, Mineruam, Apollinem, Dianam, Mercurium, & reliquam veterum Geniorum turbam affatur. Sunt verò causarum genera quædam, in quibus capitis quædam gestiens elatio non modò non reprehendenda, sed aduocanda & asciscenda videatur: vt cum lætissimæ res & maximè iucundæ afferuntur, in quibus gestit quodammodo Orator & triumphat, gaudiòque delibutus sese in venas artusque fundente, læti animi fiduciam & alacritatem gestu imminenti ostentat. Talem mihi videre videor M. Tullium è Rostris elato capite illa pronunciantem ad populum, *Tandem aliquando Quirites L. Catilinam furentem audacia, scelus anhëlantem, pestem patriæ nefariò molientem ex urbe eiecimus, &c. Abiit, excessit, euasit, erupit, &c.* Nam in eo ipso paulò post, ait exultare & triumphare orationem suam. Status ille capitis ad magnificentiam quandam lætitiàmque idoneus, in Panegyricis orationibus locum habet, cum præstantium virorum res benè egregièque gestæ, victoriæque celebrantur. Ita Orator in causâ Marcelli, victo-

rem orbis terræ Iulium illustri prædicatione cohonestauit: sic diuorum laudes & eorum clarissima trophæa, more maiorum sanctissimis in templis, gestienti quadam religionememorantur.

Iam verò Caput demittere, pro rerum varietate, non modò licet, verùm etiam id vt fiat, τὸ κατέπον oratorisque iudicium requirit. Id autem maximè ad luctum mœrorémque pertinet: quare Demosthenes negat se, quod Æschines & improborum ciuium turba faciebat, bona patriæ & adeptam felicitatem audire cum gemitu, & κύνοντα εἰς τὴν γῆν, capite in terram demisso. Valebit hoc igitur in luctibus funeribusque describendis, in tristitia temporum, in communis patriæ naufragio, in publica calamitate, vt cùm illustres viri, quorum salus atque vita communi rei necessaria, & reipublicæ ornamento videbatur, diem extremum obierunt, in qua patriæ clade explicanda, non modo contrahi animo, verùm etiam & externa specie deiici æquum esse videtur, & mœrore squalida, & quasi pulla procedit oratio. Hic etiam idem gestus verecundantium esse consuevit, & eorum qui culpam agnoscunt, aut qui maximam aliorum potestatem verentur, eique se vltro subiiciunt. Ita pro Ligario verissimile est egisse M. Tullium, cùm ista pronunciaret, *Ega ad parentem loquor, erravi, temerè feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto, vt ignoscas oro.* Ita sacri in Templis Concionatores cùm de Numinis seueritate iustitiæque disputant, in expiabilibus hominum fraudes punientis, cum peste, cum bello diuinitus immisso graues & multæ calamitates inferuntur, demissis capitibus fatentur esse æquissimum, omnia dura acerbâque eos perpeti, qui se in omne genus flagitiorum incredili audacia ingurgitauerunt, nullam pœnam, nullum supplicium recusandum esse hominibus, qui Dei parentis inusitatam, tamque in omnes partes infinitam benevolentiam pro nihilo habuerunt. Est etiam demissionis animi & laudatæ humilitatis argumentum, ἠψύχης αἰχμῆς & προσώπου νεύσης, *colli depressio, vultus inclinatio*, vt viri sapientes notarunt. Quando igitur attolli caput, demittiue debeat, breuiter explicui. Addo caput identidem erigere atque deprimere au-

Capitis demissio quâdo adhibenda.

Naz. or. 19.

in Neco-
mant.

cularum more quæ bibunt, inurbanum & insultum planè
videri. Eleganter in alia quadam re Lucianus, ἀπεχνῆς οὐδ' ἔ-
παχον τοῖς νυκάζουσι τούτοις ὁμοιον, ἄρτι μὲν ἔπειθον, ἄρτι δὲ
ἀπανεύων, *Prorsum*, inquit, *tale quid mihi accidebat: quale solet*
dormitantibus, ut modò capite annuerem, modò etiam contra ab-
nuerem. Talem ego nuper vidi Caussidicum, doctum illum
hominem, vt aiunt, sed minus certè quidem ad dicendum
instructum & politum; centies ille ad Iudicem quæstionis ca-
put extulit, centies continuò depressit, adèd in singulis præ-
ne verbis repetita motione, vt mirarer esse in Curia locum
tam vitioso oratori. Qui mihi assidebat vrbantissimus Ado-
lescens, in aurem, Vidistin', inquit, τομάπιον aliquando vel
oscillum, ridiculam videlicet laruam quæ vertebris & ab-
ditis fidiculis celerius mentum moueat, quàm venustulus
hic orator caput? Fatui hominis signum illud est, aut ani-
mi inconstantia & morum mutabilitate soluti: quam natu-
ram indicem leuitatis & inconstantiæ in Imperatore Iulia-
no Patres animaduertunt. Nam inter signa quibus ad inti-
mum eius animum penetrare certa hominum coniectura
potuit, sanctissimus Gregorius Nazianzenus collocat νύ-
σεις ἔ ἀπανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, *nutus & renutus omni ratio-*
ne carentes. Cùm enim caput per musculos quadruplici mo-
do moueatur, vt ex Galeno medicorum principe colligimus,
(fursum enim & deorsum annuit, dextrorsum & sinistror-
sum agitur, eaque ipsa varietate in communi consuetudine
vtimur, ad res multas significandas) Iulianus stolidè & incon-
sideratè eos gestus adhibebat, quippe qui caput, vt Elias
Cretensis notat, subinde quidem attolleret, atque demitteret,
verùm eo ipso nihil significaret.

Greg. Naz.
or. 4.
Galen. l. de
vfu part.

Elias Cret.
in S. Greg.

*Laxum Caput, molliſque cernicum in humeros
inflexio.*

SECTIO
III.

ADDO iam & aliud quod æquè ab Oratoris dignitate alienum eſſe puto; nam non nemo reperitur, ſed opinor ex fæce, qui identidem caput in vtrùmque humerum per vices demittant, quaſi vertebræ iuncturæ que colli ſint ſolutæ. Hoc quidem in paganis & aratoribus ferri poſſit, qui non alio pene lenocinio gratiam diuitorum aucupantur, ſi quid præſertim impetrare velint, quàm vt ad ſingulas petitionis clauſulas caput in vtrùmque latus inuertant. Sed id totum quam abhorreat, quàmque alienum ſit ab oratoris prudentia, hinc colligit, quod non niſi à putido fonte, puta mollitiæ aut infami voluptate manare ſoleat. Nam rerum ſpeculatores Phyſici cum vitia omnia inimica naturæ & aduerſaria eſſe contendunt, tum ea maximè quæ in corporis titillatione, ſenſuque voluptatis poſita ſunt, in cibo, in potione, in flagitioſa libidine & intemperantia, quæ aiunt ſupra hominum opinionem corpus frangere & debilitare, vnde huiuſmodi homines qui blandiſſimis illis Dominis inferuiunt, *ἐκλυτοι* *difſoluti* iure appellati, quibus mollia membra teneritudine vitioſa diffluunt, & maximè quod omnium eſt ſupremum, caput. Hoc magnus eloquentia Chryſoſtomus & religione, præclare animaduertit, qui inter luxuriæ foetus, & plenas dedecoris maculas, quibus homines languida nequitia capti cooperiuntur, *σώματος μαλακίας ἢ ἐκλυτον* enumerat. Hinc apud Themiftium Euphradam *τὸν ἀχρῆνα λυγρῆς εἰδος ὑπὸ περυφῆς πρὸς ἀκρασίας*, *cernicem præ luxu ac delitiis frangere*. Quo minus mihi iam mirandum videtur, Poëtam Satyriem in laxam dicentium cernicem tam acriter inuectum, cum improbos recitatores effœminatôſque premit, *Quidnam igitur tenerum & laxa cernice legendum?* Et alias, *— laxumque caput compage ſoluta*

Themist.
or. 3.

resius lat. 3

oscitat.

Qualem fuiſſe Mecænatem Seneca imprimis tum plerique auctores grauiſſimi monuerunt: verba Romani Philoſophi ſunt,

Epist. 114. *Incipitq; suspirans, vel ut alij legunt, respirans, ut laxa ceruice feratur:* Rectè Malthacum seu Malthinum effinxit. Ita olim Archippus in Comœdia filium Alcibiadis perstringens, aiebat eum *κλαυσαυγενέως καὶ τραυλίζων, pra luxu collum inflectere & balbutire.* Eleganter Iulius Firmicus Maternus, *Exornant muliebriter nutritos crines, & delicatis amicti vestibus vix caput lasa ceruice sustentant, vbi laxa potius legerim quàm lasa.* Hinc Tertullianus *ceruicem eneruem* Herculi attribuit apud Omphalen delitiis emollito. Neque verò quod dixi capitis in vtrumque latus flexionem esse oratori vitandam, minus vitiosum putem in alteram duntaxat partem inflectere. Quin flagitiosius id videri possit atque nequius, si modo grauius Aristoteles, nis oculis, quibus omnem vniuersitatem peruidit, verùm vidit. Nam lib. Physiogn. c. 3. inter *σημεία κωαίδου*, ponit *ἐγκλίσεις τῆς κεφαλῆς εἰς τὰ δεξιά.* Vbi signanter ait *in dexteram.* Scio Theognidem naturæ Mystem, & humanarum affectionum longè omnium Poëtarum scientissimum, id seruli ingenio conditionique tribuere.

v. 535:

Οὐποτε δουλείη κεφαλὴ ἐθῆισα πίφικει
 Ἀλλ' αἰεὶ σκολιὴ καὶ ἀόχνα λοζὸν ἔχει.
*Haud rectè famulis unquam stetit ardua ceruix,
 Obliqua at collo languidiore fuit.*

Quos versus cùm attulisset doctissimus Iudæorum Philo, ita subiungit, *τὸ γὰρ πλάγιον καὶ ποικίλον ἀπατηλὸν ἦθος ἀγνέστατον, ὡσαυτὸ τὸ ἐθὺς καὶ ἀπλάστον ἐκ ἀνύπουλον, quod enim tortum est, degeneres mores arguit, sicut erectus habitus apertos & minime fucatos.* Neque dubium est, quin id quoque à praua consuetudine oriri possit, aut non satis absoluta natura, quare sapiens veteris memoriæ scriptor Alexandro Macedoni fuisse ait *ἀόχνα εἰς ἐώνυμον ἢ συχῆ κεκλιμένον, ceruicem in sinistram humerum modicè inclinatum.* Sed plerique omnes in iisdem rebus versati, de eodem gestu ita loquuntur & pronunciant, vt eam capitis inclinationem esse velint hominis notam muliebriter effeminati, mollitiæque diffuētis. Nam aureum genus orationis fundens Dio orat. de Regno 4. voluptarij characterem, qui pilo, quod aiunt, cuniculi sit mollior, ponit *ἀποκλίνειν τὸν τράχηλον, ceruicem inflectere:* & in fabula Libyca describens genus illud Sirenum, quod muliebri specie incredibilem venustatem præfe-

Plutar. in vit. Alex.

Dio Prusæus.

præferbat, mulierem vocat τὸν πρᾶχλον ἀσκληῶσαι, *collo meretricio more infracto*. Scitè quoque sanctissimus Ioannes Chrysoftomus, cum luxuriantes mulierculas describit, καὶ γελῶσαι, inquit, ἀγέρως, καὶ χατεκλώνισαι, καὶ θρόπιονισαι μᾶλλον, &c. vbi non satis aptè χατεκλώνισαι vertunt *deridentur*, cum fracti colli molliciem describat. Et vt hoc quoque te moneam ἐν παρόδῳ Iuuenti, consimili flagitio erratum est, in Athei Samosatensis interpretatione, Dialogo de saltatione, vbi loquitur de fracto motu histrionum; hæc ipsius verba sunt, ἦ τ' εἶδοθαι αὐτὸς κεκραγὸς, εἰαυτὸν ἀσκληῶσαι καὶ χατεκλών, &c. vertunt, *Deinde indecora histrionis vociferatio iam seipsum inclamantis, iam verberantis*, &c. omnino meo iudicio ἀπροσδιόνιστος. Sed ad rem. Lucianus item lib. de mercede conduc. suis coloribus pingens mollicellum Chelidonium, multa memorat, quibus hominis vanissimi fucum aperiret, vt lubricum vultum, & picturatorum oculorum coniectum, sed imprimis τὸν ἰσχυρὸν ὀπτακλασμοῦν *fractam & fluentem cervicem*.

Neque vero hos veterum sine mente sonos, aut delirantium somnia existimetis, qui in mordendis & lacerandis hominibus sint exercitati; nam ecce diues eloquentia & pietate Gregorius Nazianzenus, idem in Iuliano vomica religionis & perduelle animaduertit, cuius naturam adolescentis sese ad omnem malitiam efferentem, cum haud dubiis coniecturis assequeretur, sibi iam inde à puerilibus annis in eo displicuisse ait, ἀγένη ἀπαγῆ, *laxam & solutam, & nusquam suo in statu consistentem cervicem*. Stromateus quoque elegantissimus idem vitium exagitant, οὐκ ὅπισθ' ἐγὼ ψευδέειν, οὐδὲ χατεκλασμεῖθ' πλάγῳ ποιήσαι τὸν πρᾶχλον παπατεῖν, *Nescio ego vocem effaminare, neque fracto & in obliquum reflexo collo ingredi*. Procul igitur sit ab Oratore nostro, qui grauissimam personam sustinet, illa teneritas & assimilis foeminarum mollitudo. Hoc tanto ante Cicero admonuit, qui cum ἰδέαι perfecti Oratoris formaque exprimeret, vult in eius actione nullam esse *cervicem molliem*, si tenere coronam velit & probari. Et Fabius Quintil. *Observandum*, inquit, *erit vt recta sit facies dicentis, ne inclinata vtrolibet cervix*. Nyssenens verò Gregorius clarè pronunciat, esse amentium ἀγένης λυγισμὸν, *colli contortionem*. Hanc verò tot sapientum in eodem vitio describendo consensionem, si

quis orator pro nihilo habendam putat, cenſeo in eum Aſinij Galli dictum coniuiciendum, quod in M. Pomponium Marcel lum veterem Grammaticum composuit, qui more pugilum ictus reformidantium caput in ſiniſtram fleſcebat: hos illius acuti hominis verſus habet Suetonius.

*Qui caput ad leuam didicit glosſemata nobis
Præcipit, os nullum vel potius pugilis.*

Imo verò audiatur præceptum ſapiens diuiniffimi Pædagogi, cuius vocem Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædag. nobis exhibet, ἢ τῷ παραλήλου ἑπιπροφῆ, ἢ ἡ κῆνσις, ὡς αἰετῆ. ; & c. *icis conuerſio motusque honeſtus ſit & decorus.*

Clem. A.
lex. l. 2. c. 7.

*Quandoñ
decorè ca-
put in hu-
merum in-
fleſcèi poſ-
ſit.*

Non ideo tamen hanc capitis in humerum inflexionem adhiberi aliquando poſſe, modicè tamen, in miſerationibus comouendis, cum rem præſentem intuemur, id enim quod indicium mollitudinis eſſe dixi, ratione atque iudicio uſurpanti, ad animos audientium molliendos, alliciendosque ad lenitatem & miſericordiam valet. M. Tullius in Epilogo Milonianæ multa eo modo dixit, & præſertim iſta, *O me miſerum! ò infelicem! reuocare tu me in patriam Milo potuiſti per hos, ego te in patriam per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant.* Valet itidè ad diuinæ clementiæ magnitudinem prædicandam, vt cum noſtri Concionatores ſublatis oculis, & inflexa moderatè ceruice, ſuauiſſimè deum affantur, & quaerunt, quid ſit cauſæ, quod cum tanta tamque infinita in omnem æternitatem felicitate potiatur, venire tamen ad leuandam miſerorum conditionem voluerit. Valet denique ad placandam Numinis iracundiam, & prouocandam illius humanitatem, explicata & propoſita calamitate, quæ populum conſilij inopem, ſtratum & abiectum affligat: vt, *Tantane te magne Deus & hominum procreator, tamque incenſa iracundia ad hominum perniciem excitet, vt his multismagnisque miſeriis, quibus hominum genus miſerandum in modum vexatur, non mouearis? Populati ſunt agri, exinanitæ ciuitates, exhausta diſſipataque multitudo, ſerpit in dies bellorum incendium, neque iam modicis regionibus continetur furor, aræ tuæ metuendis cæremoniis, & auita religione celebratæ, ſacrorum hominum cantu & ſupplicatione ſolennes, nunc Martio reboante ſonitu, &*

clangore tubarum impediēte conticescunt. Strate via cadaueribus, & quotidiana hominū comploratio, tuam illam interminatam bonitatem, & placabilis animi clementiam deprecatur.

Cervicis inter humeros indecora contractio. Ne Corybantes Orator imitetur.

SECT. IV.

Illi vitio de quo proximè dixi, finitimum hoc est, cūm nimis sublati humeris ceruix cōtrahitur. Id qui faceret dictus olim Βυσσάχην, de quo Iulius Pollux ita l. 2. βυσσάχην ὁ τὰς ὀμῶν αἰέλων, τὸν δὲ αἰχάνα σινέλων, qui humeros attollit, ceruicē autē contrahit. Ad scenam & comœdiam potius, quàm ad forum pertinet hic gestus, cūm quid euenit præter animi sententiam, cui adhiberi medicina nulla potest, quàm æqua in ferendo patientia. Sic histriones *Actum est, perij, occidi, captus sum, feramus*, & alia similia pronunciantes, humerorum motu & capitis contractione vtuntur. Item cūm quis deprehensus ἐπ' αὐτῷ φόρῳ, non alio se tueri modo potest, quàm tacita facti cōfessione, quæ eodem illo motu exprimitur. Sed neque meo iudicio id mediocrium est, & multo minùs primarum partiū histrionum, seruulorum potius, & eorū qui docti ad assentationem sunt, aut in triuijs & plebeculæ sinu instituti. Contracta ceruicula, vt est apud Quintilianum, Comœdiarum Actorem Stratoclem vnum decuit, cūm is gestus in alijs Mimis & histionibus indecorus haberetur: vt non sit mirum si in honestum oratorem minus conueniat. Nam alio loco idem Fabius, *stare incuruum, vel humeris, vt luctaturi solent, ad occipitium ductis*, vitiosū meritò cēset. Quod si βυσσάχην, liberalissimis hominibus & humanissimis non probantur, is maximè hunc cauendum næuum esse video, quibus à natura ceruix obesior est & breuior, qualem fuisse Caroli Magni prodit Eginhartus in eius vita; eos Teletes vet⁹ autor ἀπαχίλλης nominabat, opinor, apud Stobæum. Quibus id sanè facillimè contingeret, vt leui humerorū motu caput inūbrarent, cū risu audientiū atq; sale, qui forte in oratorē ludentes, id Tertulliani de Chamæleonte.

Iul. Pollux
Onomast.Quintil.
l. 11. c. 3.Eginhartus.
Serm. 106.

insufurrarent, *Capitulū statim à dorso, nam deficit ceruix, itaque durum flecti.* Et quidē huiusmodi homines in exulta illa antiquitate, malè quondam audiisse comperio: nam qui breuius habent collum, eos lupini generis ait Aristoteles, & esse ἑπι-
 in Physio. 43, ep. 33. *βούλους, dolosos & insidiatores.* Sidonius Apollinaris de quodam Proteo, qui cū esset vitiosissimus, se in omnium familiaritatem insinuabat, *Taceo, inquit, pro breuitate ceruicis occipiti supinato scapularum adherere consuevia.* In quo sine dubio versipellem & veteratorem cupit effingere. Absit autem ab intelligente Oratore & polito, vt in eam se vltro suspicionem induat vel callidi, vel inepti, vel etiam impudentis.

Et tamen plures causas video animaduersas à Veteribus, cur ceruicem contrahi vsuueniat. Sunt enim quidam longiori collo, tenui, & procero, qui ne forte grues audiant, aut tanquam in longurio positum habere caput videantur, contractis ceruicibus illi se incommodo mederi posse putant. Alexis Comicus apud Clementem Alexandrin. describens mo-
 1. 3. Pædag. 6, 2. *res mulierum, Si que, inquit, sibi maior longiorque videatur, τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων κατὰ βάλουσι ἐξ ἑρχόμενοι, τὸ πρὸ τῶν μῆκος ἀφείδεν, caput in humeros demittens ingreditur, hoc ei de magnitudine detrahit.* Mollitudinem quodque id animi soluti & abiectioni significare potest, vt superius animaduerti, quod non modò in mediocribus, sed neque in imi subsellij hominibus, æquo animo tolerari solet: ridetque meritò illum athletam oratione iuxta ingenioque præcellens Themistius, qui molles & ignauos humeros circumferens, τὸν αὐχένα λυγροῖτο ὑπὸ πρυφῆς καὶ ἀφροσύνης, *ceruicem pro luxu & delitiis frangeret.* Id nonnunquam à verecundia aut metu oriri solet; diuinus Plato de malis Cursoribus, *Primum, inquit, celeriter exsiliunt, tandem verò risum reportant, τὰ ὅσα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχοντες, auribus in humeros demissis, & sine corona discedentes.*

Sed an hîc dicam de te aliquid Iuuenti, & ineptus ero, qui aliena videam, nesciam mea? Age verò, inquit Iuuentius, è myrothecio tuo prome smegmata, quibus naxuum omnem meū si fieri potest eluas. Ixus quidem, ait Honoratus, nullus in te modo est, quem possim debeamque abstergere, sed iam prope bienniū est, cum memini te in maximo conuentu orationem habuisse, sanè dulcem & pellucidam, flosculisque re-

dundantem, sed insolentia credo rei atque loci & hominum, elegantium copia, cum adessent doctissimi viri, qui tuis studiis moderantur, alique bene multi clari & ornati, te verecundantem & refugientem prope lucem & conspectum, in timorem coniecerunt. Et ut timor contrahere solet in angustiis que redigere, ita ceruiculam tuam paulum coactam videbamus. Sed nimirum tum incipiebas tantum ad eam gloriam emergere, quam deinde longa exercitatione consecutus es, iamque te spectant tui, si quando dicis, celsum & erectum, & plenum naturæ dignitatis, cum neque modestia quam tibi pudor naturæque tribuit, honestam audaciam minuat, nec contra nimis audacia verecundiæ tuæ moderationique obsit. Sed pergo, alique subiungo.

Neque enim dissimulandam esse puto leuitatem, quam in quibusdam ineptis adolescentibus animaduerti, qui caput in omnem partem tam celeriter circum agebant, ut multi iuges ore circulos, atque spiras delineare velle in dicendo viderentur. Fanaticum illud est rotare caput, & eorum maximè qui à iaciendis vesanorum more capitibus dicti sunt Corybantes, de quibus in historia Vates ita cecinit.

Lucanus.

— *crinèmq; rotantes.*

Sanguinei populis vblularunt tristia Galli.

Quos imitatus summo imperij dedecore atque nota Heliogabalus Imperator, ut verba vsurpem non mali scriptoris, *iactant caput inter praecisos fanaticos.* Et nonnulli etiam oratores de quibus est apud Quintilianum *Emugiunt*, inquit, *iactatione, gestu, motu capitis furentes.* Theodoret. l. 10. de Græc. affect. curat. inter veterum sacrorum insanias & indecoros motus ponit *ceruicis iactationes.* Indiciū illud est non modò summæ leuitatis, dignæ eo quem Veteres Vertumno irato natum aiebant, verum etiam impotentis animi & furiosi, quales nobis Apollinis sacerdotes erudita monumenta describunt agitante spiritu insanientes. *Pythia*, inquit Dio Chrysostomus, *numine afflata, ἀειδιδοῦσα τὸ κεφάλιν καὶ περιωρόν δὴν ἐμῆλεπαι,* caput contorquebat tentans acre tueri. Eunapius barbaros ait Scythas ad motum capillorum mentis ferociam indicauisse. Vbi egor dissentire à viro clarissimo, qui Excerpta legationum latinitate donauit, qui negat *κνήσαι τὰς κόμας.*

Lamprid.

Fab. lib. 2. c. 12.

or. de reg. p. 12.

In Excerpt. Legat.

Fabius l. ii.
c. 3.

Apul. l. 8.
Milcf.

Seneca Ep.
109.

Scalig. l.
Poët.

Caput non
reflectendū
penitus in
tergum.

mentis ferociam significare. Nam ecce Quintil. lib. ii. præit, cum de gestu Oratoris disputat, *Comas*, inquit, *excusientem rotare, fanaticū est.* Apuleius l. 8. de Syriæ Deæ Sacerdotib. *Fanaticè peruolant ceruices lubricis intorquentes motib. crinésq; pendulos in circulum rotantes.* Quis verò non miserandum, aut illudendū oratorē eū putet, qui hos imitetur? Quos Seneca mihi quidem iam olim descripsisse bellè videtur, *Alacres*, inquit, *vultu & animo, nec aliter concitantur, quàm Phrygi solent tibicinis sono semiuiri & ex imperio furentes.* Itaq; si vobis videtur legem hanc statuamus, *Ne Corybantes Orator, neue Afionem auem imitetur.* Iuuentius hîc miratus tenere se non potuit, Ecquam, inquit, Afionem nobis Honorate narras? num fanaticorum ea propria? Tum ille, Dicitur illa *οκώ* à Græcis auis ridicula, & quasi mirabunda circumactu capitis collique flexu: hinc *οκώ* propriè capitis agitatione aliquem irridere, tametsi iam ad quodlibet genus irrisiōnis accommodetur. Lex autem nostra duo iubet, vt imprimis celeres illæ capitis rotationes propriæ furentium & insanorum vitentur, deinde verò ne stolidā sit illius circumductio, sed eiusmodi, quam moderati hominis considerata ratio postulet, quæque ornatissimum coetum minus offendat. It *α* fiat in vtrāmq; partem, cum opus est, vna cum ipso corpore grauis & decora capitis conuersio, sine impetu & iactatione, & pariter sine hianti & languido rusticanōq; ductu, quo veluti machina quadam inæquali ceruix trahi videatur. In quo etiam magnoperè id cauendum, ne caput vnquam penitus in tergum reflectatur. Nam quæ à tergo sunt, vt exempli gratia, si quis ad anticam orientem solem posuerit, & notare velit occidentem, id potius modica ipsius capitis atque manus in latus reuocatione, quam perfecta conuersione, & inconsiderato illo motu significari solet. At hæc quidem rudimenta sunt Actionis, quæ à paruis pueris opinor tenentur.

Caput sine vlllo motu. Annuere. Quassare caput, iactare, fidentiùsque astollere quando liceat..

SEDECE tibi aliud genus hominũ, quos ego quo appellem
 S nomine haud satis scio, an bardos & stupidos, an præfra-
 ctos, an cõtumaces, an in gestu parcos, an nimis in motu re-
 ligiosos, qui vna manuum actione contenti, caput non magis
 mouent, quàm si ænei sint, aut homines fenei, aut stipites hæ-
 reant. In huiusmodi truncum, non enim oratorem, ludit Sa-
 tyra, etũque sale acetóque perluit. — *At tu* Iuuenal.
Sat. 8.

*Ni nisi Cecropides truncóque simillimus Herma
 Nullo quippe alio vincis discrimine, quàm quod
 Illi marmoreum caput est, tua viuit imago.*

Rufum item stupidum oratorem, & immotum in dicendo,
 acute pungit & pingit Aufonius. Aufon. ;
ep. 31.

Rhetoris hac Rusi statua est. Si saxea, Rufus.

Cur id ais? semper saxeus ipse fuit.

Saxeus, hoc est lapis, caudex, stipes, plumbeus. Sic incertus
 Auctor in Anthologia Græca Sextum Rhetorem ineptum
 hominem & imperitum, tam similem imaginis suæ fuisse ait,
 vt imago imaginis dici posse videretur. Anthol. l. 2.

Ῥήτωρ ἢν εἰκόν, ὁ δὲ Ῥήτωρ εἰκόν θ' εἰκόν.

Debet igitur esse motus in capite, qui sit cum partium reli-
 quarum actione congruens, sic vt in ipso luceat Oratore
 atque emineat, vt in musica, certa & consentiens, & veluti
 numerosa omnium artuum symphonia, quæ delectet. Et sanè di-
 uinæ mentis beneficio providentissimè factum est in natura,
 vt ceruix hominũ septem nodis cõtineretur, vt ad omnẽ ani-
 mi motum accommodaret se facilius, quod eximius doctor
 Cassiodorus non sine liquida voluptate miratur, & vt solet bo-
 nis verbis in cœlum effert. Cassiod. l.
de An. c. 16.

Verum en. an solo capite fieri gestus possit, querũt
 Magistri. Id perspicuè vitiosũ esse pronũciat Quintil. Quod
 nescio an vniuersim doctis hominibus proberur: si de tota
 id oratione intelligit, subscriptorem me quidẽ habet & sen-
 tentiæ astipulatorem suæ. Sed quis nescit oratorem aliquãdo. Fab. lib. 10.
c. 3.

sine vlllo manuum gestu capite annuere? Id Poëta magnus summo Deorum non sine decoro attribuit, vt amplissimæ dignitati auctoritatique consentaneū, *κωαίησι ἐπ' ὀφρύσι νεύσε Κρονίων*, perfecta oratione *nigris superciliis annuit Saturnides*. Et ne Ioui, studio partium, id fore præter animi voluntatem excidisse opinemur, facturum se paulò antè pollicebatur, *εἰ δ' ἄγε τοι κεφαλῇ κλάυνέσομαι*. Et scimus etiamnum reperiri viros reip. honoribus fungentes, qui non alia ratione mediocribus hominibus respondeāt, quam annuendo, si quid placere significant, aut renuendo, si refutent & aspernentur. Annuat autem capite Orator, vel comprobandæ rei causâ, vt *Bene. Optimè. Bene habet*, & in similibus: vel grauitè asseuerando quod positum ab eo est & declaratum, vt, *Ita est mihi credite Audisores*. Hicque gestus decet eos maximè, qui consilio, virtute, sapientia, magnam sibi apud alios auctoritatem pepererunt, quorum capitis commotio non leue pondus & momentum adiungit orationi; quare in sacris admonitis & concionibus, ad rem quasi in animis hominum defigendam vtiliter adhiberi videmus.

Caput etiam moderatè agitare ij solent, qui rem improbant, qui negant, qui fieri non posse, aut esse minus honestam significant, in quo senilis aut maturæ iam ætatis effigies cernitur, quæ plurima tacita significatione, & non modò verbis, animi notiones in hominū cognitionem efferre solet. Cui rei explicandæ apta mihi & ingeniosa videtur Rhetoris Eunapij narratio, qui cœtum grauissimorum hominū describens, qui sacrificio intererant, & vnus curiosi hominis loquacitatem minus probabant, *Illi, inquit, extremis digitis barbam mulcentes, vultu ad seueritatem composito*, *ταῖ κεφαλαῖ βαρὺ π' ἐ' ἡρεσῶν ὀπισθίωντες παρεθέωρου*, *capita certa quadam grauitate & moderatione quassantes rem intuebantur*, cum videlicet eam sententia cōmuniq. voto repudiarent. At quaterè vehemētius & cōcitatus caput, impetu veluti quodam & animosa impulsione, iratorū proprium est, qui dolore impotenti & animi ægritudine iactantur. Id Poëtæ suis versibus adumbrarunt, quos opinio est affectiones vmbraꝝque omnem atque lucem humanitatis summas solertia industriæque pingere. Ita Iuno animo alieno & auerso à Troianis & furenter incensa

Eunapius
in Chry-
santh.

Tum

Tum quassans caput hac effudit pectore dicta.

Summus è Græcia Vates de Neptuno paria cecinerat.

Κινήσας δὲ χεῖρη ποτὶ δὴ μωθήσατο θυμὸν

τοῖς, &c.

7 Æneid.

Odyf. 3.

Hic motus ignitæ & effusæ iracundiæ, nescio an decorè satis in modestum oratorem, dignitatîsque suæ retinentem cadere possit: nisi fortè in iis vrgendis, atque omni robore dictionis lacessendis, qui omnia tum diuina tum humana iura, nouo, inaudito, inexpiabili scelere polluerint, præsertim in ardore amplificationis exclamando, vt, O crudelem immanitatem! ô facinus abominandum! ô infandi latronis importunitatem! vt etiam illud M. Tullij, *Cum hoc hoste bellandum est, à cuius teterrima crudelitate omnis barbaria superata est,* & alia multa, quæ inflâmato cursu orationis dicit in Dolabelam, à quo Trebonium virum optimum atque fortissimum omni supplicio excruciatum esse constabat. In his atque similibus tanta esse potest, tamque exaggerata crudelitas, vt orator victus quasi rei atrocitate, non modò caput, sed etiam corpus vniuersum iusta indignatione agitet, præsertim cùm rebus anima & sensu carentibus illius quoque indignitatis sensum aliquem tribuimus. Atque his lacertis ardens id telum mea opinione torquetur à Cicerone, *O spectaculum non modò hominibus, sed vndis ipsis & littoribus luctuosum!* Simile illud, *O facinus in quo modò homines, sed pecudes exhorrescant.* Sic Vates olim sanctissimi ad verberandum os ferreum, & insolentissimam audaciam impiorum, cœlum, terram, atque languidas animantes, & quidquid in natura foret expers animi consiliique aduocabant.

Cic. in Philipp.

Mitius hoc est & moderatius, cùm iactatur caput, & etiam vi quadam spiritûque attollitur, interrogando, minando, refellendo, contemnendo, fiduciam interriti animi & præsentis ostentando. Hoc gestu plurima dicta sunt acriter à Cicero in Cati linâ, præsertim cùm instat frequenti interrogatione, vel voce atque imperio eiicit, & hoc totum in concertatorio genere valet plurimum, cùm præsentibus alloquimur, vel etiam interdum absentes, vt, Valeant, valeant, &c. audebunt os suum ostentare, &c. Eundem gestum grauissimus Tertullianus Patientiæ attribuit humani generis hostem generosè contem-

2

nentis, cuius elegantem imaginem tanto penicillo descriptam, viuis coloribus expressam, artificiosè compositam, facere non possum quin bono in lumine collocem à vobis spectandam.

Tertull. de
patient. Ita igitur Doctor singularis, *Vultus illi tranquillus & placidus, frons pura nulla mæroris aut ira rugositate contracta, remissa æquè in latum modum supercilia, oculis humilitate non infelicitate deiectis: Os taciturnitatis honore signatum, color qualis securis & innoxiiis, motus frequens capitis in Diabolum, & minax risus.* Iste capitis motus sine dubio, & erecti animi constantiam, & contemptum inimici imbellis victique declarat. Ceruicem iactare alio quidam sensu dixit M. Tullius cum de Hortensio, *Ne putemus patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum.*

Verrin. s.

SECTIO
VI.

*Perfricare caput an deceat, aut mulcere, vel digito
vno scalpere.*

I AM autem vix in Oratore ferendum putem, quod in priuatis colloquijs vsurpari, olim etiam publicis in concionibus adhibitum fuisse à nonnullis videmus, vt sollicitum animum significans caput fricet, & digitis suis laceffat. Fit enim sæpe, vt quos memoria deficit aut ratio, in nodis grauiorum difficultatum explicandis, quibus aqua hæret in causa, qui abditas mentis intelligentias cæcis veluti nubibus inuolutas habent, ij manu occipitium perfricent, aliàsve capitis partes, & curam animi sollicitudinè que significant. Id principem Athenis Oratorem in cœtu populi facere consueuisse, docet Æschines orat. *Ἐὶ τὸ ἄπορεισθαι.* *Postremus, inquit, surgit Demosthenes, & ad consuetos gestus prodigia compositus, καὶ τριψας τὴν κεφαλὴν, ὁρῶν ἑπισημαίνοντων τὸν δῆμον καὶ διδουμένων τοῖς παρ' ἐμοῦ λόγοις, &c. & perfricito capite, cum populum mihi videret applaudere, & meam approbasse orationem, &c.*

Quæ facundi Patroni actio, vt apparet, nota fuit animi quadam molestia contracti, neque satis alieno honore lætantis, aut in præfenti negotio solliciti. Demades orator de eodem loquens apud Tzetzem, *τριψων κεφαλὴν ἢ συνεχῶς ἐκβήτων, &c. fricans caput & continenter sustiens.* Romæ quoque id in

Æschin. de
fals. leg.

Tzetzes.

more fuisse positum, bonus auctor M. Tullius fidem facit, qui cum Pisonis fatuam sapientiam poneret ante oculos, Iulium Cæsarem ab honesta laurarum cupiditate reuocantis, in pereleganti oratione sic eum loquentem inducit, *Quas rationes si cognoris, intelliges nemini plusquam mihi literas profuisse, ita enim sunt per scripta scitè & literatè, ut scriba ad ararium qui eas retulit, per scriptis rationibus secum ipse caput sinistra manu perfricans commurmuratus sit.* Quo gestu videtur indicari, scribam re non liquida nec defæcata, prout ipse cupiebat, anxio atque sollicito animo fuisse. Horatius item de scriptore moroso, quique vehementius in stylum incumberet, *scabere sepe caput* dixit. Ad iram & inflammationem animi retulit eum gestum Apuleius, sic enim de irata Venere, *Cachinnum extollit qualem solent furenter irati, caputque quatens, & adscalpens aurem dexteram, Tandem, inquit, &c.* Digitulo verò vno caput scalpere, hominis effæminati est, teneri & mollis, quem luxus delitiæque fregerunt. Seneca in epistolis, *Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & relatus ad caput digitus.* Id in in plerisque Veterum animaduersum ad ignominiam, Cn. Pompeio imprimis alioqui Magno, quem notatum ab æmulis fuisse ait Marcellinus l. 17. *quod genuino quodam more caput digito vno scalpebat, quòdque aliquandiu tegendi ulceris causa deformis, fasciola candida crus colligabat, quorum alterum factitare ut dissolutum, &c.* Sumpsit historicus à Caluo Oratore & Poëta, cuius in Pompeium versus perpetuæ memoriæ commendauit Seneca.

Sen. in ep.

Ammian. l. 17.

Senec. l. Cōtrou.

Fasciola qui crura tegit, digito caput vno

Scalpit, quid credas hunc sibi velle virum.

quem etiam cum Pathicum & Cinædum effingeret, imitatur Iuuenalis. Iulius Cæsar fractus & dissolutus in adolescentia discinctusque fuit, nec caruit hoc næuo & gestu molliori cūnque primum animum cœpit ad publicam rem & populi beneuolentiam appellere, quod esset supra ætatem blandus, & insigni comitate omnibus carus & iucundus, M. Tullius iudicator sapiens naturarum, non potuit non tectum illud, & callidi hominis tam facilè gratiam aucupantis ingenium habere suspectum: contrà verò patriæ pestem atque perniciem nunquam ex eo manaturam existimabat, cuius videbat τὴν κόμην ἀσκαμίνην περιτῶς, ἀκῆνον ἐνὶ δακτύλῳ κινῶμενον, Plutarch.

Iuuenal. sat. 9.

Plutarch.

Lucian. in
Rhetor.
præcep.

comam exquisitè ornatam, ipsumque uno digito caput scabentem, ut in eius vita Plutarchus ait. Nec putetis modò in Italia eum gestum reprehensum olim fuisse, Lucianus cùm Rhetorem pingit delicatum, quem voluptas cogitationibus mollissimis effœminauisset, inter alias soluti animi notas hanc ponit, dum illum scribit τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ τὴν κεφαλὴν κνῶμιμον. Procul igitur ab oratore, quem honestum & moderatum esse volumus, ista languidæ leuitatis opinio & deliciarum insigne, ne digito vno caput fricet, ac ne pluribus quidem: quanquam leuiter comas à fronte manu reuicere, si forte is qui dicit, ut Apulei verbo vtar, anteuentulas habeat, quod proprium magis adolescentium est, quàm maturæ iam ætatis, non indecorè meo iudicio potest, modò ne inanis ostentationis causa id fiat, quæ semper à cœtu honestissimo repudiatur. Fabium enim Quintilianum video, cùm de mora & cunctatione disputat, qua surgens ad dicendum orator sibi audientiam conciliat, ponere inter motus haud indecoros, *caput mulcere.* Si quis tamen illud sæpius aut rusticano more faciat, cùm memoria deficit, cùm mens à via timore deflectit, cùm oritur quædam animi perturbatio, haud opinor tanta foret Quintiliani auctoritas, ut decere arbitremur.

Fabius l. II.
c. 3.

SECTIO
V. II.

Quando, & qui fieri possit, ut pili horreant in dicendo. Comas longiores quatere an honestum.

SED quid dicemus de horrore capillorum, quos in rerum atrocium commemoratione, in capite erigi consueuisse aiunt? Hic Victor, An tu Honorate putas ita commoueri Oratorem posse aliquando in dicendo, ut hoc eueniat? Mihi quidem semper res incredibilis visâ, & profectò necesse est, versari in mente atrocem quandam rerum grauium imaginem, quæ quasi cogitantem animum percutit & percellat. Atqui, ait Honoratus, haud rarò id euenire posse

oraculis suis Poëtæ significant, qui pauore solutis, *stare co-*
mas, hoc est horrere canunt. Eleganter Staius,

Stant tristes horrore comæ.

Et alter in Eastis,

--- Sensique metu riguisse capillos.

3. Fast.

Eandem corporis animique affectionem nobiles è Græcia
carminibus suis attigerunt: nam ita princeps de Priamo,

--- δειδτε δ' αίνως

Ορθαὶ δὲ τρίχες ἔσαν ἐπὶ γναμπτοῖσι μέλεσι.

11. ο.

--- magnum obstupet illa

Arrectis per membra comis,

Hinc eleganter à Sophocle *ὀρθόκερως φρίκη*, & ab Æschylo
ὀρθότριξ φόβος, *crines attollens formido* dicitur. Et ne coma-
rum exiguum quendam motum suspicemur, elegantissimus
auctor humanitatis, idémque penus eruditionis M. Varro,

perspicua & accommodata similitudine rem illuminat, *Tremo*,
inquit, *dictum à similitudine vocis, quæ tum cum valdè timetur*

apparet, tum etiam in corpore pili ut arista in spica hordei horrent.

Itaque venustè meo iudicio Euripides erectionem eam capil-
lorum vocat *τρομεραὶ τρίχες*, hoc est, *ἐτρομον ὀρθίασιν τῶν*

τριχῶν, vt notauit Scholiastes. Qui naturam speculantur Phy-
sici quomodo id fiat diligentissimè rationem peruestigant, &
imprimis Coryphæus Aristoteles in Problematis, quem si lu-
bet clarè, vt solet, peritéque disputantem Sect. 8. & ab eius
schola Alexandrum l. 2. videte.

Arist. sect.
8. q. 8. &
11.
Alexand. l.
2. Probl. q.
27.

Neque verò id tantùm accidit in portentosis & prodigiosis
euentis, quæ se necopinantibus obiiant, vt inter gladios mili-
tares mediòq; mortis discrimine, quæ veluti septa metu & pa-
uore desperationem suadeat, qualem pingebant militem Ma-
rianum Patroni quidam apud Fabium Quintilian. cum sum-
mo audiente Imperatore, eius *ardorem luminum, horrorem ca-*
pillorum, fremitum indignationis, ante oculos dicendo posue-
runt: qualem item eum describit Author ad Herennium, qui
Graccho mortem attulit; de quo facinus iam aggrediente ita
habet, *Iste interea scelere, & malis cogitationibus redundans,*
euolat ex templo Iouis, & oculis ardentibus, erecto capillo, &c.
Verùm etiam & in rei atrocioris contemplatione, eadem cor-
poris affectio nonnunquam solet existere, idque à foro nisi

Declam. 38:

Carnificius
ad Heren.

Q. iij.

me animus fallit, & à magni Oratoris cura & artificio non est alienum : dico artificium, quod nonnunquam homines pauiorem in se non modò simulent, verùm etiam volentes efficiant. Id præstans suo in genere & diuinitus afflatus Ion suo exemplo & auctoritate confirmabit, ita enim in Dialogo Platonis ille, *Cùm ego aliquid miserabile pronũcio, lacrymis mihi complentur oculi, ὅταν τι φοβερὸν ἢ δεινὸν, ὄρθαι αἰ τεῖχος ἴστανται ὑπὸ τῷ φόβῳ ἔῃ ἡ καρδία πηδᾷ, cùm aliquid formidolosum aut horribile, pili metu arriguntur, & cor palpitat.* Et Sophista Chrysanthius, qui vnus inter alios Iuliani Imperatoris eruditionem exacuit, si quando foret in Dialecticis argutandum, ita animò commouebatur, vt vim intimam ardentis oculi exprimerent, *τῆς τε τεῖχος ὑποφριθῆσθαι αὐτῶ, & horrore illi comarigeretur*, vt scribit Eunapius. De Timocrate item Philospho, magni cuiusdam vehementis spiritus homine, ita memini prodere iuniorem Philostratum, *ὄπιχλάτερος δὲ ἔτα πῶ τῷ θυμῷ ὡς ἐπαισαδαται αὐτῶ ἀγλερομένο πῶ τε γενειάδα, καὶ τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ χύτας, ὡστὲρ τῶν λεόντων ἐν ταῖς ὄρμαις, ita plus aquo subitacundus erat, vt disputanti & in barba pili, & in capite crines, more leonis concitati assurgerent.* Hoc si potuit veritatis imitator Poëta, qui penè omnia delectationis causa molitur, si in vmbraculis garrientes Sophistæ, non est negandum id Oratori, quem videmus actorem serium atque verum, sæpe de vita fortunisque innocentium, sæpe de salute patriæ sollicitum esse. Frigoris vi pilos erectos ait horrere Hesiodus, cùm describit hyemem, Crassam, inquit, vestem induito,

in Epy.
vers. 538.

—ἵνα τοι τεῖχος ἀπρεμέωσι

Μηδ' ὄρθαι φρίσσωσι αἰρόμενοι κατὰ σῶμα.

l. 2. de ira.
c. 35.
Philostat.
iun. in Me-
lcag.

Eundem etiam horrorem comarum existere iracundiæ motu incitato prodit Seneca. Quare Philostratus scitè Meleagro qui terribilem igneumque aprum occidit, *κόμην ἀετηκῆαν ὑπὸ τῷ τῆς ὄρμης εἰεργῶ* tribuit, *comam impetus vi & contentione erectam.* Et incredibile id videatur in Oratore, de maximis rebus metuendisque disputante? Magna quædam vis est non orationis modò, verùm etiam & cogitationis, ad commotiones corporis excitandas. P. Scipio Africanus, cùm in Hispania perduelles armis & inccepto cursu victoriarum per-

sequi vellet, aduocata concione, sic dicendo milites suos commouit, ὡςτε ὁδραπλησίους εἶναι παύτως ἐν τῆς ἐπιφύας τοῖς ὀρώσι τὰς πολεμίους, ἔ μέλλουσιν ὅσον ἔπω παρὸς αὐτὰς ἀγκυρωμένον, ut vultus eorum similes iis viderentur, qui hostem in conspectu habent, & acie cum illo iam sunt decreturi: ita Polyb. Polyb. l. ii. bius historiæ fidus, bonúsque auctor memorauit.

Et quidem mecum ipse cogitans varietatem orationis, eaque multa de quibus omni laude cumulatus Orator disputare soleat, sic reperio multas & graues obiici posse in dicendo amplificationes, in quibus sic affici animo, sic horrere corpore æquum esse videatur. Sumpsit aliquando in manus diferti hominis concionem Gallicam in funere Henrici M. summo artificio, omnibus eloquentiæ neruis & ingenio extructam. Vtebatur grauissimus Orator Ἐπιτομικός, illum Orci administrum, furiosi demonis emissarium euocabat, truci vultu, oculis eminentibus, spumas agentem in ore perfidiæ indices, gladio armatum, suspenso gradu accedentem, regium currum inuadentem, nefariam attollentem manum. Heu quid agis? ô perditæ! quò desperate ruis? quid mortalium scelestissime designas? quid ferrum vibras? quem petis? Hæc & similia cum diceret summa copia, ardore magno animi, & cum eam funesti casus horribilem speciem ante oculos, & penè in ipsa concione poneret, dubitem cohorruisse auditores, mutatum Oratoris vultum, etiam capillos rei atrocitate in hac εἰαργυρία stetitisse? Quid cum diuorum exquisita supplicia memorantur? Exempli gratia, producit Laurentius, ferrea crates apparatus, igneo splendore micans rubra flamma, crudelissimo spectaculo: pius & innocens vnus ferreis nudus & constrictus in eam iniicitur, flammæ subito hominem operiunt, stridet cutis, nidor exodat, ignei ferri actu membra fluunt: hinc animi atrox carnificina, hinc omniū acerbitatum cruciatu effera mors & instructa, quæ vltis & patefactis visceribus animam vi doloris eiiciat. Hæc cum Orator explicabit non breuiter, vt à me iam & languidè, sed forti & exaggerata, plena vi, spiritúque oratione, cum in medio ponet efferatos carnificum animos, immanem illam cratem, furentium globos ignium, iuuenem horribili flamma cruciatum, innoxium pro Religione patientem, tosta latera fluentibus membris, luçantem ani-

nimam, vt tot locis patefacto corpore discessum molientem, poteritne fieri, vt non modò populus, sed ipse quoque tragœdiæ luctuosæ actor, non animo omni & artibus cohorrescat?

Et nescio an id ipsum in commemorandis pœnis inferorum, immanibusque suppliciis cernatur illustrius, quibus in omnem æternitatem nefarij spiritus, atque homines conscelerati viui mortuque mactantur. Nam cum tanta sit pœnarum magnitudo atque diritas, quæ omnem hominum opinionem & cogitationem exuperent, cum orationis lumen accesserit, eaque in dicendo comotio atque horror, non possunt, non vt sunt grauissima & miserabilia videri, quæ quamuis elatum & ferocientem animum percellant. Vidi sanè quendam maximi ingenij nobilem adolescentem, præclara eruditione & virtute ornatum, qui de horum suppliciorum acerbitate, nec loqui, nec cogitare vnquam poterat, quin pectus quateretur, & penè foras cor ipsum exiliret.

Sed non hîc ago, vt tempora omnia & occasiones enumerem, quibus eo gestu quoad fieri commodè possit vti conueniat: hæc à me tantum ad intelligendam rem sunt adducta. Nec verò dubito quin etiamnum multa in curia possint contingere, eo præfertim loco vbi causæ capitales aguntur, quæ si non tantam, vehementissimam quidem certè animorum commotionem habeant, vt cum victrix & exultans hominum impiorum audacia, in bona, in vitam, in pudorem ingenuum grassatur, parricidia & mortes innocentium barbara quadam & immani crudelitate nobilitantur, diripiuntur ædes, ferro & flamma complentur. In his agendis, si quis non modò delecta verba adhibeat, ad exprimendam rei magnitudinem & indignitatem, sed etiam horrentium capillorum specie, vultus seueritatem augeat, iam prouideo, quantam vim sit habitura eiusmodi oratio ad iudicem inflammandum, ad misericordiam conciliandam, in tam tristi & acerba fortuna insonantium, ad creandam inuidiam consceleratis, & illis humanæ vitæ prodigiis, ad tuendas denique leges morésque maiorum. Nam vt Leo horrentibus iubis admirabilior videri solet, quàm cum lentus quietusque decumbit, ita caput veluti radiatum Oratoris mouet longè admirabilius, tenetque audientes.

Achillem

Achillem ita ferè pingit Philostratus, quem ait habuisse ἑπι-
 οιδωϊὸν τι, *velut umbraculum quoddam frontis in coma*, quod
 appellat θυμοδὲς φρύαγμα, *Magni animi, quo ferociat magis,*
incitamentum. Sed hoc, vt dixi, viri est opus in dicendo sum-
 mi, diu atque multum exercitati, qui motus omnes, quos ho-
 minum generi natura concessit, magna facilitate concipiat,
 qui, vt breui dicam, sit ὑφαντασιωτος, & vtatur eo artificio
 de quo sua in institutione Quintilianus libro 6. Qui etiam do-
 cet vsquam, turbatas, quod minùs est, comas oratoris, præ se
 ferre aliquid affectus, & ipsa obliuione compositionis & negli-
 gentia commendari.

Philostr. in
 Heroic.

Dionys.
 Longin.
 φ. υψ.
 Fab. l. 6. c.
 2.
 & l. 11. c. 3.

Video quiddam præterea animaduersum ab eruditis, qui
 veterum in dicendo gestum suis admonitis composuerunt.
 Eos enim reprehendebant, qui celeri capitis agitatione comas
 quaterent. Meritò id quidem; barbarum enim est, & Cyclo-
 peum. Certè Philostratus Cyclopem inducit χαίτω ἀιασίου-
 τα ἀμφιλαφῆ, *patulos crines iactantem.* Poterat tamen antiquis-
 simis temporibus euenire, cùm & nudis capitibus dicerent,
 & capillos summitterent: nunc rariùs id habet locum, nisi
 fortè in mollionibus quibusdam & delicatulis ἀεροκόμεις, κυ-
 ροπεόφοις, qui veluti lanæ in rota ferunt ceruicem, quos vide-
 mus fluentes cincinnos & circa humeros volitantes leui pul-
 su molliuscule quaterere, eaque re gloriari. Alcibiadi impunita
 licentia volitanti id non sine ratione tribuit Libanius, de quo
 inter cætera sic habet, κόμη μὲν αὐτῶ τοῖς χρυσάφοις ἑπισείονται
 Βακχικῶν, τοῖς τεφαίοις ἤδη ἔχουσιν αὐτοῖς κόσμον αἰθῆσαι,
Crines sanè Bacchici ipsi in temporibus incutiuntur, &c. De Me-
 nelao quem mollem & effœminatam pingit Euripides,

Declam. 9.

--- ξανθοῖς ἐπ' ὤμον βοσρύχοις γαυρήματος,

Euripid. in
 Orest.

flauis super humerum undantibus comis superbiens. Id nescio an
 vlla ætatis conditione excusari queat apud viros sapientes, vt
 non meritò è foro & Curia, vt leuitatis monumentum & insol-
 entia, remouendum existimetur. Decuisse tamen olim, ex
 eo mihi videor, haud obscure percipere, quod elegantissimus
 vita & oratione sanctus Chrysofostomus, egregiam pingens for-
 mosi hominis venustatem, inter cætera ponat κόμην κραδα-
 νομήνῃ, *comam vltro se vibrantem ac motisantem.* Et in simili ar-
 gumento versatus suauissimus quoque in dicendo Nyssenus

in Psal 44.

R

Greg. Nyss.
or. 1. de
beatitud. p.
769.

Gregorius, *Flore*, inquit, *iuventutis gloriaris*, *ἄριστον τῆς αἰῶνος ὁ βόσφυχος, capillitium ventis diffunditur*. Itaque pulchro & iuveni Dionysio siue Baccho id tribuitur, vt à Deo minime alienum. Chorus in Phoenissis Martem alloquens, cur non, inquit, pulchras inter choreas suauiter canis *βόσφυχον ἀμπετῶσαι, cincinnos & capillitium motans?* vbi *ἀμπετῶσαι*, vt monuit Scholiastes, idem est quod *ἀνασῶσαι, ἄσπερ*, inquit, ὁ Διονύσιος.

DE VULTV ORATORIS.

CAPVT II.

SECTIO I. *In Vultu expressam esse animi effigiem. In eo virtutem, vitium, regiam quandam elucere dignitatem. Vultum à dicente formari oportere.*

l. ii. de vfu
par.

Cic. l. 3. de
Orat.

DIXI de Capite generatim, nunc quoniam ad remum alligastis me, & niti quantum ingenio possem voluistis, prouehendum scilicet vltcrius est, & de Vultu iam dicendum, in quo frons, oculi, cæteræque partes lucent. Galenus Hygiæ Mystes ait, naturam imitatam esse in corporis fabrica bonos & elegantissimos artifices, qui præter opus institutum & palmarium, quædam in clypeis ponunt, in capulis gladiatorum, in columnis similibusque rebus ad ornatum, vt corymbos & multiplices hederæ nexus, vt emblemata, vt aliquid denique affabrefactum, in quo vis artis maximè appareat. Sic naturam ita machinatam esse hominem, vt in Vultu incredibilis cuiusdam & diuini ornatus insigne esse voluerit. Tertè magnum quiddam in vultu positum est, ad beneuolentiam hominum colligendam audientiamque Oratori: est enim in eo tacita quædam eloquentia, quæ non agendo, agat tamen, & sine verborum tendiculis & lenocinio aucupetur. Quæ causa fuit cur 3. de Orat. L. Crassus Actionis penè vim omnem ad vultum ipsum retulerit: Nam cum de gestu quædam præcepisset, sic vultu concludens, quod ea in re præcipuum est colligit, *sed* inquit, *sunt omnia, hoc est, vis omnis actionis &*

efficientia ab ore seu vultu pendet maximè. Cuius rei videtur rationem hanc adferre, quod animi sit vera omnis actio, quæ veluti corporis motione declaretur, at ipsius animi quædam imago vultus est, sicut indices oculi, vultus igitur in actione principatum obtinet. Quare si verè dixit Quintilianus, *ex voce atque actione pellucere mores*, id imprimis conuenire in vultum est necesse, in quo tanquam in speculo animorum iuagines referuntur. *Vultus*, vt ait magnus Cassiodorus, *qui à voluntate nominatur, speculum quoddam est animæ suæ, & quod substācialiter non cernitur, per eius habitū euidentissimè declaratur.*

Cassiod. l. de Anim. c. 16.

Nec mihi satis consideratè Momus postulauisse quondam videtur ad pectus hominum fenestellam, qua reclusa atque patefacta, oculorum acies ad abditas cogitationes penetraret, cùm in vultu habeamus tam apertum introitum atque ianuam, ad peragrādas animi notiones. Nulla cogitari potest tanta varietas naturarum, quæ non suis coloribus in Vultu pingatur. Ibi Virtus, ibi vitium, ibi nobilitas & maiestas, ibi grauitas & sapientia, ibi reliquæ animorum dotes, non tenuibus lineamentis, sed flore & eminentia coloris adumbrantur. Sic denique pictæ in vultu sunt, & expressæ taciti animi cogitationes, vt eum viri sapientes loqui putent. Certè Poly-

Polifus. l. 9 p. 552.

bius cùm artis imperatoris præcipua veluti fundamenta delineans, primùm statuisset τὸ σίλω, hoc peritè sapienterque adiungit, *Silere autem oportet, non solum τῆ γλώτῃ, verum etiam multò magis τῆ ψυχῇ*, factum enim est sæpiùs, vt multi, qui alioqui verbum nullum de re faciunda edidissent, tamen δι' αὐτῆς τῆς ὀπιφάσεως, *vultu ipso quem præ se ferebant*, arcana omnia consilia effunderent. Hinc eleganter Ouidius primo libro nequitia *vultum loquacem* nominauit.

Me spectata nutūsq̄ue meos, vultūmq̄ue loquacem.

Ephrem Syrus, vir maximus, atque in omnem partem excellens, tam loquentem & disertum vultum habuit, vt sine vlla oratione omnium intuentium animos commoueret: de quo scribit sanctus Gregorius Nyssenus in eius vita; ἡ δὲ ἀγγελωφθὲς θεωρία ἤρχε τῆ μόνῃ βλεπομένη πρὸς συμπάθειαν, καὶ οἰκτιρμοῦς, καὶ τοῖς ἀγαθῶν ἀμειλίχοις κινήσαι, ἀπλότῃ καὶ ὀπιτικεία, καὶ πολλῇ κεκραμένη κελοκαγαθία, &c. *aspectus eius ap-*

R ij

gelicus absque ulla oratione sufficiens erat permouere, &c. Iulianum Imperatorem religionis perduellem tantum qui vidisset, subito agnouisset hominem inuerecundum, & insigni quadam impudentia præditum, erat enim αἰαδὴς τῷ προσώπῳ, vt Diuus Gregorius Nazianzenus animaduertit. Et sanctissimus religiosissimisque Antistes Maris cū cæcus foret, beatum se prædicabat, quod eius αἰαδίστατον προσώπον intueri non posset, ait Zonar. Sic Plato censuit Aristotelem ad impudentiam natum, & quod euenit aliquando, inuerecundum & ingratum futurum, cū in eius vultu leuissimi animi mores fuisset intuitus: nam μακία τις ἰὼ αὐτῷ πρὸς τὸ προσώπον, *cauillationem & irrisionem quandam vultu præferebat*, vt autor est Ælianus. Contrā verò doctor singularis ὁ Θεολόγος magno Athanasio tribuit ἀγγελικὸν εἶδος, *Angelicam faciem*. Lucianus quoque Ionem describens virum admirandum, σεμνὸς, inquit, τις ἰδεῖν καὶ θεοσχεπέης, καὶ πολὺ τὸ κόσμιον ἐπιφάνειον τῷ προσώπῳ, *vir aspectu venerandus, plurimum dignitatis atque maiestatis ipso ostendens ore*. Quare Simeon Metaphrastes homo pius & eruditæ humanitatis scitè vultum appellat *virtutis characterem*.

Sed inter ea quæ in nudo & tacito vultu gratissimè elucet, intuentisque mirè capiunt, regia quædam numeratur maiestas, quod Poëtæ sæpè in heroum suauissimis & elegantissimis descriptionibus notare solent. Vnde Euripides quosdam ait eam ipsam ob causam τὸ εἶδος ἀξίους τυρανίδος. Quod mutuat diuus Gregorius Nazianzenus de Iouiniano lecto Imperatore loquens, αἰὲρ, inquit, ἐπιφανὴς τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν ὡσεὶ βασιλῆα, καὶ τὸ εἶδος ἀληθῶς τυρανίδος ἀξιόθ, *vir ut aliis rebus ita pietate clarus & insignis, atque oris maiestate regio imperio dignus*. Ita Regi Macedonum Philippo historiæ bonus auctor Polybius ἐπιφασιν βασιλικῆν tribuit: & alio locoregem Cleomenem ἡγεμονικὸν ait fuisse, καὶ βασιλικὸν τῇ φύσει, *imperatoria quadam & regia oris dignitate præstantem*. Patria propè dicit Æmilius Probus de Iphicrate: *Fuit, inquit, & animo magno & corpore, imperatoriæque forma, ut ipso aspectu cuius iniiceret admirationem sui*. Eam laudatam gloriandamque effigiem Heliodorus in Æthiopica historia vocat ὡγενεῖα ἔμφασιν, *nobilitatis in vultu specimen*: Laër-

Gregor.
Naz. Orat.
21.

Zonaras:
te 3. in Iul.

Ælian. l. 3.
πικιλ.
Greg. Naz.

Maiestas
Regia in
vultu.

σηλυτ. β.

Polyb. l. 4.
Idem l. 5.

Heliodor.
lib. 1.

tius βασιλείας πρὸς τὸ δέσημον, *insigne veluti quoddam regium*, Laert. l. 8.
 quod Empedocles in forum prodiens ciuiumque suorum cœ-
 tum præ se ferebat.

Neque verò hæc indoles magni animi excellentisque natu-
 ræ index, in heroibus tantum, & clarissimis aliorum hominum
 moderatoribus commendari solet, aut etiam in illis, qui alun-
 tur in ipso gremio humanitatis & modestiæ, sed in omni ho-
 minum genere & conditione delectat. In Spartano bellis as-
 fueto nil inagnopere mihi expetendum videbatur, præter for-
 tem ac virilem, & torosam corporis firmitatem, animique a-
 cris & inuicti constantiam, sed tamen audio Xenophontem
 inter lituos & arma sapientem, inter sapientes ductorem, cum
 expeditionem Agesipolidis comitarumque referret, Sparta
 alumnos honorificè laudasse, non modò quod gnari essent l. rerum
 Græc.
 præstabilium institutorum eius vrbs, & inuictæ grauitatis, sed
 quod item forent *μάλα ἠειδῆς, forma eleganti atque indole, &
 ad speciem atque dignitatem insigni.* Rex Antiochus cum in De-
 metrium Euthydemii filium incidisset, eum ut vidit ἀξίον βα- polyb. l. 12
 σιλείας χεῖ τὴν ἐπιφάνειαν ἐπὶ ποροασίαν, *regno dignum propter
 speciem & quandam maiestatem*, ei vnam de filiabus suis in ma-
 trimonium se daturum promisit. Sic nimirum insidet omnium
 mentibus ista opinio, non videlicet posse non pulchrum & for-
 mosum esse animum, qui sibi vultum tanquam honestatis de-
 corisque domicilium accommodarit.

Hæc eo pluribus à me explicantur, ut demonstrarem, ni-
 miùm quantum vultum Oratoris in vtrâque partem valere,
 ideòque illi studiosissimè elaborandum, ut primus in concio-
 nem introitus, in quo positum est omen prærogatiuum victo-
 riæ, sit eiusmodi, ut potius intuentes alliciat, quam eosdem vl-
 la prauitate offendat. Neque mihi quispiam indiligens & stu-
 dij huius ignarus atque muneris dicat, sibi neminem posse for-
 mam tribuere, sed quamcunque à natura acceperit, esse tuen-
 dam adeòque ferendam. Non est ita, ut desidiæ obtendunt
 suæ, non est. Faciem nemo fingere sibi potest, vultum potest.
 Est enim ut scitis vultum inter facièmq; differentia. Litera-
 tus Nonnius vultum ait esse voluntatem, quæ pro motu animi
 in facie ostenditur, faciè autem ipsam oris speciem. Hinc pe-
 ritè scienterque Sallustius, *Prorsus*, inquit, *in facie vultusque*

verecundia inerat. Erigitur Veterum testimonio vultus, illa oris & faciei compositio, quam pro arbitrio motibus animi accommodamus. De qua re disserens M. Tullius, Omnis, inquit, motus animi suum quendam à natura habet vultum, & sonum, & gestum: totumque corpus hominis, & eius omnis vultus, omnesque voces, ut nerui in fidibus, ita sonant, ut à motu animi quoque sunt pulse. Ut autem in dicendo consequamur, sentio prudentiam, non que vulgarem eam & communem, sed eximiam, & prope dicam summam requiri, quam cum Oratoris exercitatio acuerit, atque attulerit consideratam actionem, eam nimirum in vultu varietatem finget melius, quam veneficia, quibus Medea dicitur ἀλλοιώσατο τὴν αὐτῆς ἴψην, ut cum Siculo Diodoro loquar, id est, faciem suam immutasse. Hac prudentia munitus, alioqui non nimium doctus neque intelligēs Piso in numerum Oratorū venit, quem ait M. Tullius in Bruto, vultu & simulatio nemulso etiam acutiorem, quàm erat, visum.

Diodor.
Sicul. l. 4.

SECT. II. *Ingenua quaedam in vultu honestas quantum possit.
Pudor & Modestia singulare illius
ornamentum.*

SED UT aliquid ponam in admonitis meis liquidius, nam me quidem hodierna die præcipientem, videlicet nouum magistrum repentinumque habebitis, volo imprimis Oratorem in hoc eniti & studere, ut in vultu honestatis humanique animi significationem adferat. Dici à me longissimo temporis spatio non posset, quantum ea res momenti habeat, tum ad ipsius dicentis commendationem, tum verò ad tenendos animos auditorum penitusque capiendos. Memini Xenophontis illius Socratici, qui è sapientiæ tabernaculo prodiens Imperator, olim Byzantij motum & tumultum, funestum alioqui futurum, pio consilio & admirabili oratione compressit. Neque minimum vultus hominem iuuat ad ea perficienda, quæ fulgentes armatorum copiarum videntes laudabant: qui qualis tum fuerit, is qui in eo coetu adfuit, & turbulentissima tempestate Chio literis atque hominum memoriæ mar-

davit, *Videbamus*, inquit, *hominem χαλόν πάνυ καὶ ὀρθῶν ἰδέσθαι*,
pulchro imprimis comi & humano aspectu furentium illa incendia
 restinguentem, cum in medium progressus, θαυματοῖς λόγοις
διέθετο, incredibili eloquentia vim, tela, impetum, iracundiámque
placavit. Cn. Pompeius non modò bellis verùm etiam facun-
 dia maximus & eloquentissimus fuit, de cuius in dicendo glo-
 ria, multa sunt à Cicerone æternitati propagata. Is si quando
 in forum descenderet ad agendum, in vultu ferebat tacitæ pi-
 gnus honestatis atque virtutis, quo priusquam loqueretur, iam
 prope Iudicibus ipsi & coronæ persuaserat. Id ne putetis à me
 fictum ornandi gratia, Plutarchus perspicuè illi tribuit *πῶ ὀ-*
ψι οὐ μετρίως συνδραμαγωγῶσαι, & ὀροεντυχέουσαι αὐτοῦ τῆς
φωῆς, vultum non mediocriter gratiosum, quique tacitis nescio qui-
bz illecebris hominum studia benevolentiamque pelliceret, atque
adeo praeueniret eius orationem. Quin & vultus moderati homi-
 nis & honesti eam nonnunquam vim habet ad impellendas
 voluntates, vt tamen nulla sequeretur oratio, tamen audien-
 tes mirabiliter commoueat, & ad decus bonique viri officium
 attollat. Sanctissimus Chrysoſtomus de S. Meletio Antioche-
 noloquens, *τρυφή ἦν μέγιστη τὸ τῆς ἀγίας ὀψέως ἑπολαύειν ἐκεί-*
νης, Erat summa voluptas frui illo sancto vultu. Subdit rationem
 quæ vim illius magnam declarat, Non enim solùm docens
 nec loquens, ἀλλὰ & ὀρώμενος ἀπλῶς, *sed tantùm si videretur,*
 fatiserat ad inducendam virtutum cœlestium doctrinam, in
 eorum qui videbant animos atque mentes. Hoc Polemon ex-
 pertus olim est, vitio ætatis & impunitate quadam libidinibus
 insolens, qui vino languidus, & rosis coronatus, cinctus
 grege adolescentium, cùm in scholam Xenocratis fuisset in-
 gressus, vt lasciuiam in omnium oculis defigeret, homo sapiens
 composito vultu ad decus & feneritatem, sine gestu, sine vllis
 verborum aculeis, ita Iuueneni petulantem edomuit, vt præ-
 ter omnium expectationem sese ad modestiam conuerteret.
 Quare diuinitus mihi videtur admirabilis ille cœlestium mo-
 nitorum Interpretes Isaias, gnarum & prudentem eloquij my-
 stici, consiliorumque hominem appellasse *honorabilem vultu,*
 in quo nimirũ eluceat quædam ingenti decoris laus & digni-
 tas, quæ venerationem omnium conciliet.

Epist. ad
Matrid.S. Chryſ.
10.5.Plutare. de
adul. dign.

Isa. 3.

Hanc ego honestatis in vultu imaginem, tam ad gratiam

*Pudor in
vultu ne-
cessarius.*

*Arist. prob.
3. sect. 31.
Plin. l. 11.
c. 37.*

*Liuius 4.
Dec. l. 9.*

studiumque hominum colligendum appositam, requiri in eo aiebam, qui de rebus magnis sit consilium, animique sui notiones, in coetu virorum sapientum explicaturus. Quo in genere, præcipuum esse opinor ingenij modesti humanique significationem & pudorem, quem in vultu habitare vulgo aiunt; siue os ipsum propria sit illius sedes, quod M. Tullius videtur existimare, qui *os hominis, & os importunū*, sæpe de homine summa audacia impudentiæque vsurpat: siue oculi sint pudoris domicilium, quod Lycei magister voluit: seu genæ potius, quod opinatur Plinius, seu quæ istis omnibus eminet frons, ut plerique omnes maluerunt. Non est sanè committendum, ut qui vnus multis audientibus urgit ad dicendum, frontem perfricuisse dicatur, aut Stoicus ille de Satyra iure exclamet *perisse frontem de rebus*. Quare vti videmus in ædibus clarorum virorum aureis literis in Prothyro scribi, huius aut illius Domini esse palatium, ita necesse est, in fronte atque vultu hominis elegantiae studiosi, qui se omnium hominum generi probare studeat, aureis quasi notis *Pudorem* inscribi. Talem fuisse Periclem illum existimo, verè Olympium & diuinum, qui ciuilem administrationem cum magnifico genere orationis felicissimè copulauit, quem aiunt ita venire in concionem solitum, ut in coetum Deorum coelestium, & meditari diligentissimè, ne quod sibi verbum excideret, quod vllius audientis animum posset offendere. Itaque videmus quantum potuerit in ea ciuitate, quæ tum princeps fuit totius Græciæ, quantum effecerit, quàm beatè illa ipsa eloquentia, quam Euripides *μόλις ἐν ἀνθρώποις τύραννον* appellat, dominatus sit. Atque in hoc Græciæ Coryphæo si minus liceat huius tanti ornamenti decus animaduertere, quod in eodē admirabilia fuerint multa, quæ ad omnem excellentiam illum educentes, alios nobis Veterum monumenta suppeditant, in quibus summa omnium voluptate pudor eluxerit. Vos qui promi condi estis historiæ, tu Iuuenti, qui hoc ipsum agis, qui in antiquitate volutaris, qui ut Cato helluo es librorum, scis profecto, quod à Liuiio æternæ memoriæ proditum fuit, de Demetrio Philippi Regis Macedonum filio, cui sanè pudor plus tribuit, quàm vlla oratorum facundia prodesse potuisset. Nam cùm eius parens Rex Philippus atrocissimis criminibus accusaretur, & de ea re Pa-
tres

tres in Curia consilium instituisent, iudiciis patefactis, ita reus oneratus fuit, vt Demetrius nulla ratione posset maleficiorum notas eluere. Igitur re prope deplorata, tanquam ad sacram anchoram, sic ad pudorem & singularem animi modestiam confugit: quo pudore ita populus Ro. captus fuit, Senatúsque placatus, vt Philippum scelere solutum periculo liberaret. Æquè notum illud de Domitiano, de quo ita prodit Suetonius, *Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, vt apud Senatum sic quedam iactauerit, Vsq̄ue adhuc certè animum meum probauistis & vultum.* In hac autem nostra tempestate, minus studij huic tanto tamque vtili ornamento à Patronis adolescentioribus tribui video, qui cùm primum in forum Curiamque veniunt, dum honori student, dum ostentant animi fiduciam, dum famæ suæ velificantur, gestiunt, sese venditant, efferruntur, vt verum iam esse videatur, quod de sæculo æneo canit Hesiodus, Pudorem simul & Nemesim ad orbis flammiferos euolatisse. Et tamen verissimè dictum est à Quintiliano, *Nihil esse ad conciliandum gratius verecundia.* Quod nescio an ab Antonio iudicij principe sit mutuatus, qui 2. de orat. ita monet, *Ad conciliandam beneuolentiam hac adiuuant in Oratore, lenitas vocis, vultus, pudoris significatio, verborum comitas.* Vbi non modò vt videtis gratiam Vultus illam ponit, & speciosissimam dignitatem, conciliatriculam animorum, verū etiam eius duas quasi comites atque administras, ad præstantem modestiæ formam effingendā. Sed hæc quidē à me dicuntur verbosius, quā cogitata ratio postularet, & vos ipsi, quod sentio, tacitè me reprehenditis, & quærere velle videmini, in quo præsertim hunc laudatum oratoris pudorem collocatum putem. Fateor quid non sit, quàm quid sit, dixero facilius. Cogitate mihi mentibus vestris hominē, summo præditum ingenio, iis naturæ muneribus ornatum, quæ non mediocrem animi excellentiam polliceantur: c̄in suggestum oraturus ascendat, non gloriosus nec arrogans, non turbido aut alio grauiore motu elatus, qui summam in motu & gestu dignitatem retineat, neminem despiciat, ore, oculis, & externo cultu spiret humanitatem; vicia denique omnia, de quibus supra est à nobis copiosius explicatum, fugiat: in hoc dico pudoris illud decus existere quod quærimus, & eum frontis totiusque vultus

Sueton. in
Domit. c. 8.

Quint. l. 11.
c. 3.

Cic. l. 2. de
orat.

Laert. l. 9. characterem, quem ego verius, quàm Leonis pellem Diogenes, τὸ δ' ἀρετῆς σπῶμα dicerem.

SECT. III

Ad omnem affectus varietatem accommodandus vultus.

Latitia prudens & moderata significatio vultus.

*Tenedij Patroni & σκεθρωτοι
reprehensi.*

*Variandus
aliquando
vultus in
eadem par-
te oratio-
nis.*

*Cicero l. 4.
in Ver.*

IAM verò pro rerum quæ explicantur varietate, est quoque varia adhibenda vultus commutatio, idque nonnunquam in vna eadèmq; oratione, quæ sit multiplici affectu animorum discriminata. Nā solers, & acutus, & ingeniosus orator, ex animi sui arbitrio, prout causâ postulare videbitur, vel risu tristitiam mitigat & relaxat, vel expressâ vultus seueritudine, ad iracundiam, vel tristitiâ, ad ægritudinem, luctum, & mœrorem impellit, alias denique ingenerat affectiones, quas ante sibi in vultu artificiosè inusserit. In quo mihi fuisse videtur mirabilis artifex M. Tullius, quem video auditorem nonnunquam suum à læuitia odióque ignito, ad hilaritatem remissionemque traducere. Et vt diuersa fuit eius dictio, & totius orationis impetus atque via, cum iudicem omni amplificationis genere inflammat, aut lætificat remissione dicendi, ita par est credere, summa industria vultum ab eo fuisse commutatum, vt modò hilarem atque lætum, modò obscurum & iracundiæ plenum seuerumque præferret. Quid enim? an eximium & perfectum Oratorem eodem illa vultu pronunciaſſe putem in Verrem, *Quid hoc est? quod hoc monstrum, quod prodigium in prouinciâ misimus? nonne vobis id egisse videtur, vt non vnius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias, cum Romam reuertisset expleret?* & quod proximè deinde consequitur, *qui simul atque in oppidum quodpiam venerat, immittebantur illi continuo Cybiritici canes, qui inuestigabant & perscrutabantur omnia. Si quod erat grande vas & maius opus inuentum, læti auferebant. Si minus eiusmodi quippiam venari potuerant, illa quidem certè pro lepusculis capiebantur, patelle, patera, turibula.* Nam Philosophum quidem in vmbra-

lis otiosè disputantem, nihil forte necesse fuerit diuersos induere vultus & commutationes. *Iure, inquit Tullius, erat in Socrate semper idem vultus, cum mentis à qua is fingitur, nulla fieret mutatio.* At in oratore, in tanta rerum causarumque dissimilitudine, esset profecto vitiosum. Sunt tamen dictionum genera quædam, in quibus par prope similisque habitus est in ore atque vultu, vt Panegyricæ orationes, laudationes, gratulationes, quæ continentem prope alacritatem, & soluti animi lætitiâ postulant: aliæ causæ totæ acerbæ sunt atque tristes, vt in luctu & clade aliqua importuna tum publica tum priuata, vt in scelere, & immanitate perditorum hominum insequenda. Mixtæ plurimæ sunt atque in magna varietate positæ, de quibus hoc vniuersim præcipiendum esse puto. Videndum esse Oratori, vt præsertim in dicendi exordio, cum parandus audientium animus est, & ad beneuolentiam adiungendus, comem potius, & hilaritate quadam vel humanitate perfusum, quam morosum tristem & conturbatum, vel atrocem vultum exhibeat. Sapienter meo iudicio bonus olim callidusque in dicendo Scopelianus orator, *in populi concionem ita soluta facie hilarique prodibat, vt audientes vultus remissione & tranquillitate mitigaret, præsertim cum dicturus quidpiam esset ardentius, & iracunde in vitium inuecturus.* Verba sunt Philostrati, quem licet mecum audiatis, *ἀπειρῶν τῷ προσώπῳ, ἔ πολλῶν πλείον ὅτε ἐπὶ ὀργῇ ἐπακλήσιαζοιεν, αἰεὶ αὐτοῖς ἔ Ἀφροαίων τῇ τῷ εἴδους εὐθυμία.* Nestor etiam mellea quondam in dicendo suauitidine, vt proditum in Heroicis memini, agebat *ἐπὶ ἄρα τε ἢ ἡδονῇ τῆς λόγων summa gratia & pulchritudine & dulci quadam dictionis hilaritate, vnde fiebat vt acres & acerbæ illius reprehensiones neminem offenderent.* Itaque Ioan. Chrysostomus quo nemo inter sacros oratores fuit elegantior, describens honesti hominis formam, æquè duo extrema repudiât, & *συνθροπὸν & ἀφροαχρῶμον, frontem caperatam atque tristem, aut contra nimium dissolutā & diffusā:* & prius illud meritò vocat *ἀνδρῆς, iis qui adsunt iniucundum.* Et sanè cum ea pars oratoris sit maximè in conspectu, in quam omnes aciem oculorū intendunt, si vt cælum minax nubibitis atque horridum, sic oris inamoena seueritas mœstitiæ colore inobscuretur, iam inde ab initio Auditores foedam aliquam tempestatem reformi-

3. Tascal.

l. 1. de vit. Sophist.

Philostr. in Heroic.

Chryf. ho. 11. in c. 4. ep ad Coloss.

dabunt. Itaque non dubitem illi horrido oratori inclamare cum Horatio, *Deme supercilio nubem* (sic eleganter Græci *νέφος & νεφέλω ὀφρύων* de mœsto vultu & ad seueritatem effictio pronunciant) vel cum Tertulliano grauissimè, *Censoria intentionis episcynium disperge.*

Neque verò si illa vultus atque oris conformatio in Iudice aliquando laudatur, id æquè Oratorem decere existimemus: nam Cicero quidem P. Sulpitium laudans appellat *Iudicem tristitia laudata in Iudice.* *stem* & integrum, sed ea probatur ibi tristitia, quæ sit index seueritatis, quæ scelus & hominum audacium importunitatem coërceat, nihilque det gratiæ aut largitioni. Quemadmodum Nyssæ Antistes Gregorius magistratum ait *εἰς τὸ ἀμειδῆς* vultum immutare. Et mea quidem opinione nihil aliud, quàm animi grauitatem constantiamque significat, quæ in ore ipso quasi emineat, vt homines sceleribus cooperti, ad eos reorum scopulos timeant appellere. Vnde fit vt in Iudice tristitia vultus commendetur, in oratore autem, vniuersim loquendo, nõ item, qui si me audiet, *συνθραπέτητα* illam molestam & odiosam, acerbitatẽmque omnem repudiabit. Tristis olim appellatio contumeliæ causa obiiciebatur, D. Hieron. ad Marcellã,

Quia, inquit, ebrj non sumus, nec cachinnis ora dissoluimus, continententes vocamur & tristes. Quare summo iudicio Capitolinus M. Antonium Philosophum describens hominem perfectum, & suis numeris absolutum, *Erat, inquit, sine tristitia grauis.* Ne igitur tam tetricus sit orator, tam austerus, tam vultuosus, vt Tenedius patronus quidam esse videatur. Et omnino perficiendum est, ne cum quis rogauerit, qualem fuisse Oratorem in dicendo ferant, id è Plauto respondeatur,

Truculentis oculis, commoda statura, tristi fronte.

Atque hanc etiam tristitiam *περιστάσις* quædam augere maxime solent, vt si incomptus neglectusque capillus, si prauitas oris, si pædor aut squallor infulcet. Acute planè & eleganter M. Tullius P. Rullum tribunum irridet, quod in concionẽ venerit *obsoletiore vestitu, corpore inculto & horrido, capillatior quàm ante a barbâque maior, vt oculis & aspectu denuntiare omnibus vim tribunitiam & minitari reip. videretur.* Similis fere ille Aufon.

—— *tristis senio nec voce serenus.*

Aut villicus apud eundem Philo,

• --- *comosus, hispidus, trux, attubus*
Terentianus Phormio,
Horrens capillis ut marinus asperis
Echinus.

ep. ad Paul.

Ammianus Marcellinus de Palladio quem coagulum omnium ærumnarum indigitat, & nequitia architectum, *Ince-* Ammian.
debat, inquit, *passim elatè os circumferens vultuosum, omnibus* l. 29.
formidatus. Scio nonnunquam ex agresti natura solere acci-
 dere, ut in vultu notæ quædam feritatis & inhumanitatis ap-
 pareant, & incultæ mentis seueræque indicia. Sed homines *Religiosi*
 quoque ingenui reperiuntur, secessu quodam atque institu- *nonnunquã*
 tione ab hominum frequentia abstracti, aut qui multum *vultu se-*
 volutantur in libris, abditisque in studiis consenscunt, qui *uerviores.*
 denique multum ocij atque temporis vehementissimæ rerum
 meditationi tribuunt, rerumque cœlestium cognitionem ma-
 gna contentione assequi student; ij si quando in publicum
 prodeunt, sunt vulgò horridiores, & coactam veluti omnem
 humanitatem, atque ab externa specie reuocatam intus in
 animo claudunt. Hinc rugæ in fronte, atque tristitia quædam
 in omni vultu, quæ nisi inusitatæ cuiusdam sapientiæ, aut
 sanctitatis opinione subleuetur, minùs accommodata videret-
 ur ad auditores specie ipsa tenendos & conciliandos. Sic vir
 magnus Eusebius apud Theodoretum, qui à solis desertisque *in histori;*
 locis, vbi diutissimè vitam egerat, ad regendam *ἡ ἀσκητῆς* *θεοφιλ.*
 magnam familiam euocatus fuerat, semper habuisse dicitur
grauem vultum, & qui poterat timorem adferre spectantibus,
 cum videlicet purus animus à corporis contagione secretus,
 subduceret veluti se, liberiúsque in altum volitaret. Quan-
 quam in eo hominum genere, abundantis gratiæ splendor,
 qui intus in animo delitescit, prodit foras, & sæpè vultum
 longè augustiorem efficit, qualis ille sanctissimus & innocen-
 tissimus Vincentius, de quo Poëta nobilis Christianus,

Omni vacantem nubilo

Prudent.

Frontem serenam illuminat.

Sed vndecunque tandem illa duritas & seueritas, & quasi
 mœstitia vultus oriatur, siue ex studiis & diuturna lucubra-
 tione, siue ex perfuntione laborum difficilium & molestia-
 rum concursu, certe moderanda est Oratori, cui accommo- *Dialog. de*
Orat.

S iij

Dialog. de
Orat. i

dem lubens id Quintiliani veluti Oraculum, nec perferat in iudiciis tristem & impexam antiquitatem. Neque valdè illum ab officio aberraturum existimo, si honestissimo in concessu eam præferat in ore modestiam, quam in se pingit D. Paulinus,

-- Ipso te ledere vultu

Semper, & incauta timui violare figura.

Quumque tua accessi venerans, mea cautius ora

Composui, & leto formavi lumine frontem.

Ne qua vel è tacito contractam pectore nubem

Duceret in sanctum suspicio falsa parentem.

SECTIO
IV.

Et deiici & stupere vultus aliquando potest. mollienda nimia oris asperitas. Terribile vultus pondus ad perterrefaciendum.

NEQVE verò tristitiam omnem eiectam volo, sed tum vultui obtendenda ea nubes est, cum causa ratioque postulat, hoc est, cum in rebus flebilibus explicandis, & deploranda miserorum fortunaverfatur. æquum est vt vox, vultus, atque omnis actio hærens & suspensa feratur ad misericordiam ingenerandam, aut efficiendum mœrorem. Quo tempore deiectio quædam animi, vultusque stupens valent plurimum. Solent enim in magna rei calamitate stupere oculi atque vultus hominis, & quidam rigor in timidis corporibus existere, sic vt saxei homines videantur. Quam rem quis elegantius illustrare, quàm Philo possit Iudæorum sui temporis eloquentissimus, iam quidem scio neminem. Is in libro de legatione ad Caium, cum de ipsius Imperatoris Colosso memorat, quem in augustissimo templo Iudæorum Petronius collocare moliebatur, ita populi Iudaici principes loquentes inducit. Audiuius priscam fabulam è Græca literatura profectam, tantam vim fuisse Gorgonei capitis, vt hac visa homines confestim verterentur in saxeos. Id quanquam fabulosum videatur, negari tamen non potest, simile quiddam magnos, necopinatos casus efficere. Putas Petroni si nostrates viderent in templum deduci statuam, non in saxa mutatum iri

Philo Iud.

παγείτων μὲν ὀφθαλμῶν ὡς μὲν εἰ κινήσειαι δυνάσται, ἄλλ' δὲ τῷ σώματος τὰς φυσικὰς κινήσεις μεταβαλόντος, &c. *oculis stupentibus, & per singula membra sopito naturali motu corporis, &c.* In hac docti hominis oratione quandam video naturam imaginem, in qua imitanda, atque effingenda in sese, Actor veritatis, histrioque elaborant, hic quidem paulò liberius, ille verò decori habet rationem, & illud boni Poëtae audit, *Est quodam prodire tenus.*

Præterea hoc etiam animaduerti cupio, grauem illam oris *In quibus* seueritatem, & tristitia lineamenta decere quosdam posse, quæ *toleretur* in aliis offenderent. Nam si è claustris religiosis, & acerbæ *vultus se-* disciplinæ custodia continentiaë magistra & grauitatis, pro- *ueritas.* deat aliquis ad dicendum, ab omni blandimento voluptatis, deliciisq; alienus, eminens effigies virtutis morisque antiqui, si iam ætate prouectior, cuius nota fuisset in omni vita constantia: Si Cato quispiam, Phocion, aut Xenocrates & huiusmodi ἀγέλαροι, quos natura, mentisque inductio graues effecerat, & in omni fortuna seueriores, quin semper sui similes sint, nihil opinor impediatur aut repugnet. Quamquam audio Xenocratem illum ipsum moneri identidem à Platone consueuisse, *θῦεν τοῖς χείρισι, vt Gratiis tandem aliquando li-* *Gratiis.* taret. Sic optandum meo iudicio foret, vt omnes illi, vel naturæ vel studiorum conditione duriores, austerioresque aspectu, in Gratiam aliquam inciderent, quæ, vt cum Poëta loquar, lætos oculis afflaret honores, aut mirabilem Lacedæmonij Clearchi prudentiam imitarentur, qui cum esset vi naturæ atque institutione ferox & acerbus, & vt verbis Xenophontis utar, *ὄρεν εὐσνός, qui haberet tristem quandam in vultu* *seueritatem,* eum tamen fortissimæ legiones, quæ eius ductu *1. 2. Exped.* atque auspiciis Cyrum bellantem in Asia comitabantur, pro *Cyr.* concione verba facientem magno studio & incredibili voluptate audiebant, quod pro illa tristi horridaque oris inhumanitate, *τότε φαιδρὸν αὐτῷ, εἰ τοῖς πρῶτοις ἔφασαν φαίνε-* *σται, tum dulcem quandam hilaritatem adluere in eius vultu* *dicerent.*

connexum aliud est admonitum quod subiicio, esse nimirum in prudentia Oratoris positum, certis in rebus atque temporibus, iracundiam in vultu terroremq; exprimere. Sunt *Terror in* *vultu quā-* *do exprī-* *mendus.*

enim nonnunquam dicendo perterrefaciendi improbi, inue-
 hendum in scelus, castiganda impunita licentia improborum,
 comprimendi audacium spiritus atque insolentia, terror le-
 guum tum diuinarum, tum humanarum aliquando iniicien-
 dus in re, quantum atrox illa vultus conformatio, igni-
 tusque ardor valeat, si quem non docuit usus & experientia,
 vel ex ipsis annalium monumentis, & nationum historia po-
 tuit cognoscere. Scimus egregios bellatores, in acie & castris,
 & omnium rerum discrimine, non plus armis & splendore
 gladiatorum, quam horrore vultuum, & iracundia illa spiran-
 te valuisse, ad fugandos hostes penitusque delendos. Tales
 fuisse Numantinos, L. Florus asseruit. *Mancinum*, inquit, *af-*
siduis cadibus ita subegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem
Numantini viri quisquam sustineret. Marius fuga digrediens
 ab Italia, seruum publicum, qui ad eum conficiendum irruer-
 rat, ita vultu perterrefecit, ut arma fluerent è manibus, & vi-
 cta omni animi immanitate, infecta re discederet. At seruus
 ille fuit, & ut abiectæ conditionis, ita fortè meticolosus. Sed
 Agrippa neque seruus, neque ignavi animi vir fuit, sed Rex
 pollens & beatus, & graciosus apud Caium Imperatorem, cu-
 ius tamen irati vultum ita non sustinuit, ut stratus & abiectus
 humi ad multas horas semianimis iacuerit. Magna certè fuit
 istius Imperatoris picta in vultu & eminens crudelitas, quem
 non tantum igne & eculeo, verum etiam *vultu suo torxisse ho-*
mines, Seneca bonus auctor memorauit. Quid Oratores? par-
 rumne olim hac non dicam naturæ acerbitate atque sæuitia,
 sed consilio artificioque valuerunt? De se M. Tullius, *Ma-*
gno, inquit, *semper vsi impetu, sæpè aduersarios de statu omni*
deiecimus. Nobis pro familiari reo summus Orator non respondit
Hortensius. A nobis homo audacissimus Catilina in Senatu accu-
satus obmutuit. Verè quidem ille. Neque enim quisquam at-
 tentius primam eius in Catilinam orationem potest legere,
 quin acrem & agentem vultum sibi ante oculos obiciat, quo
 tum patriæ ociique inimicum, scelus anhelantem afflixit.
 Hortensius dulcis potius quam incensus atque pugnax fuit
 Orator, tamen eundem plurimum etiam vultu potuisse, ex
 Ciceronis Diuinatione in Cæcilium haud obscure colligi-
 mus. *Vide, inquit, modo Cæcili, etiam atque etiam considera:*
mibi

Florus in
hist.

l. 3. de ira.
c. 19.

in Orat.

mihī enim videtur periculum fore, ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso ac motu corporis prastinguat aciem ingenij tui, teque ab institutis tuis cogitationibusque abducat. Sed in eo genere dominatus, est amplus, acer & ornatus, ad permouendos animos extructus paratusque Demosthenes, cui merito suo tribuit Valerius Maximus., *terribile vultus pondus*, quod cum abfuerit ab oratione, quam Rhodij incredibili studio, propter artem & dictionis ornamenta celebrabant, non est mirum si Æschines plurimum illi defuisse significarit. Et profecto similem in agendo heroem Cornificius animo intuebatur, cum illa pro exemplo poneret, *Acrimonia voce, vultu aduersarios perterruisti*, quæ in quarto illius libro esse meministis.

Horum igitur Oratorum imitatione, ne in hac sim monitione longior, arbitramur operam, qui prestare dicendo voluerit, ut ad grauitatem, iracundiamque iustam, & vim animi tam multa conficientem, suum vultum accommodet. *Conuenit in vultu acrimoniam inesse*, ait Auctor ad Herennium: opinor de contentionibus maximè intelligit: nam aliquantò post subdit. *Si contendemus per continuationem, acrispectu usemur.* Addit denique quod maximè in hanc partem conuenit, pronunciationem bonam id efficere, ut rex animo agi videatur. Neque verò difficile Oratori arduumque fuerit, hoc tantum persuasionis adiumentum consequi, homini, inquam, perito & exercitato, quique varios in ore habitus pro rerum varietate soleat exprimere, praesertim cum ingenium acuerit prudentia, & diuturna decori obseruatio, totiusque artificij, quod praestantes iudicio viri sequi solent, cum vsus facultatem quandam attulerit auditorem pro arbitrio traducendi, aut à remissione animi ad tristitiam, aut à seuitia ad mansuetudinem & placabilitatem. Ita Socrates, qui iocando Philosophiam penè omnem explicabat suam, tamen si quando seria quædam vellet expromere, & suorum auditorum vim & studium incendere ad ea capienda, *μὲλα σερμῶς ἀναπαύσας τὸ πρῶτον*, *vultu maximam ad grauitatem composito loquebatur*, quod qui eum admirabiliter suspiciebat prodit Xenophon.

Xenoph.
in Conui.

T

SECTIO V. *Facie deformis ne agat, aut naturæ vitiositatem corrigat si potest, aut subleuet animi ornamentis.*

IN vultu etiam Oratoris pulchritudo aut deformitas considerari possunt, de quibus quid sentiam eodem orationis cursu exponam. Sentio multos reperiri, qui omnem corporis venustatem pro nihilo pendendam existiment, quod vituperatam illam videant plurimum sapientum effatis, & cum animi effœminatione coniunctam, neque verentur contumeliæ loco eandem ponere, vt quæ nullum habeat cum virtute commercium. Sed illi quidem minus mihi videntur animo & cognitione complexi grauissimorum hominum sententias, qui non negant eximiam formæ dignitatem bonum esse, sed illud perpetuū ac perenne, constansque bonum esse negant. Socrates formam indigitabat ὀλιγοχρόνιον τυρανίδα, *exigui temporis tyrannidem*, quod eius gratia mox defloresceret. Diuus Gregorius Nazianzenus βασιλὴ χάριν, *breuem gratiam*. Nam si corporis pulchritudinem spectes, ait Isidorus Pelusiota, illud cogita, ὅτι τὸ αὐθιγὸν τὸ τοιοῦτον λαμπρὸν, αὐριον κόμισ γίνεται, *quod lectissimus ille flosculus & delibatus, in puluerem cras vertetur*. Scio ista atque similia intelligentium hominum oracula esse verissima; nec me fugit Euripidem ἀγάλματα ἀρετῆς nominasse illos, qui formosi corpore cum sint, propter inopiam consilij atque rationis, ea gratia facti à natura videantur, vt tanquam statuarum elegantes, sed mutarum forum exornent. Sed ego idem aio, pulchritudinem donum esse creantis omnia Dei, in humanis longè maximum. Audio lubens id canentem bonum Poëtam de Bellerophonte,

II. 6.

Τῶ δὲ θεοὶ χάλλος τε, ἔπιπέτω ἐγαθωλὴ
 Ἐπασαν. id est,

Huic Dij pulchritudinem & amabilem strenuitatem dederunt. Eleganter de Theodosio Latinus Pacatus, Augustissima quæque species plurimum creditur trahere de caelo, siue enim animus ille diuinus venturus in corpus dignum prius metatur hospitium, siue cum venerit fingit habitaculum pro habitu suo, &c. Hinc factum, vt in clarissimorum hominum laude id maximè prædicaretur. Xenophon

Latin. Pac.
 in Paneg.

Laert. in
 Aristot.
 Nazianz. in
 eleg.

I. 3. ep. 143.

in Elest.

cùm in Cyro præstantissimi Ducis imaginem pingeret, illum ait, *ἔστι μὲν κάλλιον*, *eximia quadam forma dignitate fuisse.* Xenophon Cyrop. l. i.
 Plinius iunior de Aciliano: *Est illi, inquit, ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam senatorius decor.* Papinianum cùm laudaret Imperator Iustinianus summo ingenio virum & elegantia, prætermittis elogiis omnibus, hoc vno contentus fuit, vt nominaret *pulcherrimum.* Procm. D.
 Sic igitur existimo Oratorem magno & laudabili bono spoliatum, qui ita subornatus in vitam venit, vt sit eminens oris & vultus in eo deformitas. Aditum certè penè omnem illi clausum video ad hominum famam & commendationem, & dicendi gloriam, à quo cœtus vniuersus, cùm se ad agendum erexerit, tanquam à fœdo & turpi auspicio refugiat. Quis verò nescit, quin vt fœdus & deformis aspectus auertit oculos, sic formositas sit eiusmodi, vt mirabiliter animos intuentium conciliet? *Formosa species muta* Dion. Chrysof. or. 29.
commendatio, vt scitè aiebat, & venustè Publius Syrus. Dion Chrysofostomus iure suo *κάλλιον* asseruit *ἡδίων μὲν θεοῖς, ἡδίων δὲ ἀνθρώποις*, *bonum esse quiddam Diuis æquè hominibusque incundum.* Verissimè & Heliodorus in *Æthiopica* historia *ἰπποκλήων πρὸς τὴν ὀρώνταν εἰς εὐνοίαν τὸ κάλλος*, *magnam vim* Heliodor. l. 4.
habet etiam ad conciliandam beneuolentiam formæ venustas. Neque mihi sine causa magnæ vir mentis & intelligentiæ Proclus Suid. p. 363. in Ἰδωρ.
 miratus videtur Isidori hominis docti elegantiam & venustatem, vt diuinam & intrinsecùs philosophicæ vitæ plenam. Quin & Rex pius diuinorum mysteriorum interpres, cùm David. Pf. 44.
 Messia dotes animi, corporisque prædiceret, duo imprimis ornamenta memorauit clarissima, & ad hominum commendationem idonea, *pulchritudinem & eloquentiam*, vt tanto ante vir diuinus monuisse videatur, tum perfectam suisque numeris absolutam futuram eloquentiam, cùm eximia corporis species & decor accesserit.

Quare sæpe euenit vt ingenio freti & magnarum artium cognitione, tamen à foro & concionibus excluderentur, quod eos propter oris prauitatem & turpitudinē, nullus animo equo videret. Eâ causâ M. Tullius vultum nonnūquam *euertere omnem ingenij commendationem*, ait in Bruto, vbi de C. Macro: *Huius si vita, si mores, si vultus denique, non omnem commendationem ingenij euerteret, maius nomen in patronis fuisset.* Cra-

tes Philosophus erat τὸ ὄψιν αἰχρὸς, quare, vt docti viri monuerunt, cum in hominum cœtum prodiret, ἐγλάτο, *propter vultus minimè liberalem honestamque speciem illudebatur.* L. Crassus, homo omnium sapientissimus, qui olim in eo domicilio imperij & gloriæ consilio fuit linguæque princeps, qui huiusmodi essent, non dubitauit ab elegantium choro & dicentium eximere. *Sunt quidam, inquit, ita vultu, motuque corporis vasti & agrestes, vt etiam si ingenii & arte valeant, tamen in Oratorum numerum venire non possint.* Hinc festiua hominum vrbalitas illudentium Oratores, si qui fortè oris vitium deformitatẽque ostenderent. Hinc bella dicta sæpe coniecta in nasi, *scu curuam erectionem, seu Socraticam depressionem*, vt à Macrobio hoc mutuer. Apuleius apol. 1. *Vnde tibi potius, quàm ob istam teterrimam faciem, Charon nomen est*, alloquitur Æmilianum accusatorem suum.

Et sanè qui tam esset ad deformitatem à natura compositus, vt videri sine risu vix posset, aut ne vix quidem in medium procedere, sine aliqua offensione animorum, suis fortè rebus atque existimationi opinor consuleret, sibi si caneret suisque musis, & hominum lucem tacendo potius, quàm dicendo vitaret. Hoc consilium olim Bonaso dedit homini fœdo & loquaci sanctissimus Hieronymus, idẽmque elegantissimus in scribendo. *Nasus, inquit, non videatur in facie; sermo non sonet ad loquendum, atque ita & formosus & disertus videri poteris.* Est enim illa comitibus vulgi opinio, eam oris vultusque prauitatem, mentis & animi turpitudinem significare; quæ res mirificè animos auditorum à dicente auertit, & beneuolentiam imminuit. Leo magnus Imperator, nepotem Leonem potius, quàm Zenonem eius parentem, ad Imperij dignitatem adlegit & coronauit, quod Zenonem nequaquam idoneum regno iudicaret, ob animum minimè regium, & formam imperio indignam, *ἀλλὰ ἔτι τὸ ὄψιν ἡ εὐειδέστατος, ἔτι τὸ ψυχρὸν εἶναι τῆς ὄψιος χεῖρωνα*, nam & facie erat odiosissima, & animo longè deteriore, vt Zonaras historiæ suæ filo intexuit. Memini Ptolemæi Ægyptiorum Regis, quem Iustinus ait Legatis Romanorum viris amplissimis ridiculum fuisse visum & contemnendum; meritò id quidem, *Erat enim, inquit, & vultu deformis, & statura breuis, & sa-*

Lact. 1. 6.

Cicer. de Orat. 1. 1.

Macrobi. 1. 7. c. 3 Sat.

ep. 100.

rom. 3. in Leone.

Iustinus lib. 38.

gina ventris non homini, sed bellue similis. Quin & eos ab honoratis subfelliis prope audeã foróque secludere, qui frequẽti vini consuetudine igneum vultum habent, ita pyropis gemmisque distinctum, vt vibranti quadam luce hominum oculos percutiant. Qualis opinor Verus fuit Imperator, quem Iulius Capitolinus *vultu gemmatum* fuisse dicit: qualis Tiberius ioco nominatus *Biberius*, cuius *ulcerosam faciem* pingit Tacitus: qualis denique L. Sylla, quem illustum ab Atheniensibus memorant, cum eius vultum dicerent esse *morum farina conspersum*. Si enim huiusmodi homines facie picturati, & dulcium Nympharum hostes linguæ tantum volubilitatem adferant, & in agendo contentionem, vereor ne Sileni potiùs, & Dionysij *πεχνιται*, quàm modesti sobriique Oratores putentur.

Iul. Capit.
Tacitus l 4
Plutarch.
in vit.

Fieri tamen aliquando potest, vt aliis rebus & adiumentis clara & insignis eloquentia placere queat, & vultus horridiorem illam figuram obnubere. Placet mihi Poëta princeps qui aureis suis verbis coronat eos, qui facie minus decori, splendorem habent pulchritudinẽque virtutis & sapientiæ.

Odyss 8.
vers. 170.

--- εἶδός τις ἀκιδνότερος πέλει ἀνὴρ,

Ἀλλὰ θεὸς μορφῶν ἔπεισι γέφει, οἱ δὲ τ' ἐς αὐτῶν

Τερτόμενοι λείσσοσι.

--- *alius pulchro minus enitet ore.*

At formam Deus omnipotens sermone coronat

Quique vident illum verbis mulcentur.

Quæ Lucianus, ni memoria me fugit, attulit vt ostenderet, οὐ πᾶσαν ἀμορφίαν ἢ ποιητέας εἶναι κατὰκριτον, non omnem deformitatem esse malitia damnatam. Athenæus autem quid sit γέφει ἔπεισι μορφῶν, ita interpretatur, τοὺς γὰρ αὐτῶν τὴν ὄψιν ἀμόρφους φύσιν ἀναπληροῖ ἢ τοῦ λέγειν πιθανότης. *Aspectu deformes explet veluti, & compensat oratio diserta, & ad persuadendum accommodata facundia.* Aristides autem eximius ille orator sic eleganter, *Non frustra dixit γέφει coronat, ἀλλ' ἐνδεικνύμενος ὅτι οὐ μόνον τὰ ἐλαττώματα ἀναπληροῖ, ἀλλὰ προσέτι νίκην ποιεῖ, ἔπειδὴ γὰρ ἔ' ὁ γέφανος νίκης ἔστι σύμβολον, verum indicans eam non defectus modo supplere, sed insuper victoriam parere, quãdoquidem huius est signum corona.* Ita si quis esset corpore alioqui fœdo atque vasto, sed qui fortia tamen facta conficiuisset, qui præstantis prudentiæ opinione sibi iam animos conciliauisset, cuius doctrina at-

Athenæus
l. 15.

Aristides
Platon. 1.

que ingenium plenum dignitatis admirationisque foret, qui generis & familiae nobilitate, ad gratiam & hominum benevolentiam emerisset, huic ego puto locum in dicendo aliquem, & haud ingratam audientiam futuram. Socratem magnum virum atque sapientem Silenis satyricis oppidò inuenistis atque deformibus simillimum fuisse, notat Xenophon in Conuiuio, quod de se ipse ingenuè confitebatur: ab eo tamen disserente Phædrus, Plato, venustissimus omnium Alcibiades, alij multi & magni viri minimè abhorrebant; quippe tenebant eos multa, vt argutiae tinctae eruditione, in iocando lepos, & suauitudo quaedam humanitatis, opinio denique sapientiae fictis Apollinis oraculis, Genij cuiusdam magni & diuini societate, callido artificio constituta. De Agesilao Æmilij Probusti memorat, *Atque ignoti, faciem eius cum intuerentur, contemnebant, qui autem virtutem nouerant, non poterant admirari satis.* Pericles caput oblongum habuit, & vt historiae produnt ἀσύμμετρον, quem illudentes carminibus suis Poetae κεφαληγέρτασιν nominauerunt. Teleclides ausus etiam est illi tribuere κεφαλῶ ἐνδεκάκλιον, *extractam in suggestum, veluti se sesquipedalem & decumanam ceruicem.* Et tamen eximia rerum cognitio, & exquisitum genus orationis sic in eo florebat, vt naturae vitia animi ornamento vestiret, & in orando Deus, siue Olympius diceretur. Hunc igitur imitentur, quibus conformatio quaedam & figura est totius oris & corporis ad deformitatem insignis: primum in iis limandis poliendisque elaborent, quae meliora fieri possunt doctrina, tum mentem exaturent varia & multiplici eruditione, sic fiet, vt labes corporis atque naeuos omnes obruant singularibus ingenij ornamentis, & non tam fastidio quam omnium approbatione & voluptate audiantur. Philosophis metuenda minus foret ea deformitas: in iis enim praecipue virtus spectari solet, quae vt Seneca dixit grauissimè *magnum sui decus est, & corpus suum consecrat,* qui proinde Claranum hominem foedum & distortum, sed animo sapientiaque formosum mirificè commendauit. Sic Apollinarius Sidonius Apollonium Tyaneum concretum, hispidum, hirsutum, inter Satrapas regum tiaratorum myrrhatos, *venerabili squalore pretiosum extollit.*

Xenophon
in Sympof.

Æmil. in
vita.

Plutarch.

Seneca ep.
66.

Sidonius l.
8. epist. 3.

DE FRONTE.

CAPVT III.

Frons animi ianua: ea nec ferrea nec mollissima esse debet: humanitas & auctoritas significanda.

SECT. I.

QVÆ de Vultu sunt posita generatim, penitus intelligi & teneri satis nēqueunt, sine frontis & oculorum consideratione, qui in eo maxime dominantur. Et frontis quidem habendam esse rationem ex eo constat, quod in eam prodeat animus, seque efferat in conspectum. Nam in fronte affectiones animi fere omnes conspiciuntur *ὡς ἐν καρδίᾳ*. Scitè Nazarius Panegyristes, *In speculo frontium, imago extat animorum*. Hinc à veteribus Genio consecrata fuit, quod in ea hominum Genius infideat, ingeniumque declaret. Hinc etiam studium Metoposcoporum & inane artificium, qui eam videnda, ad intimos animi recessus penetrare se posse putabant, de quibus Suetonius, Iuuenalis, alique meminerunt. E quorum opinor disciplina, non dubitavit pronunciare magnus Aristoteles, quibus frons magna sit, *βραδυπόροι, segnes* videri, quibus parua *εὐκίνητοι, mobiles*, quibus lata *εὐκαταπόροι, mente moueri idoneos*, quibus rotunda *θυμωδοί, iracundos*. A quo mutuatus erat Trogus vetus autor apud Plinium, cum sic ait, *Frons ubi est magna segnem animum subesse significat, quibus parua mobilem, quibus rotunda iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente*. Sed cum illa leuiora indicia videantur, & repudientur vulgo à sapientibus, hoc profecto quod doctissimus Plinius animaduertit, non potest non videri esse verissimum, *Frons*, inquit, *aliis quidem animantibus, sed homini tantum tristitia, hilaritatis, clementie & seueritatis index*. Atque ea causa fuit cur M. Tullius *Ianuam animi* frontem appellarit, alij *speculum*. Eleganter & venustè Hilarius Arelatensis Homilia de sancto Stephano, cuius vultus in Concilio Iudzorum, tanquam Angeli, splendidissimus appa-

Suet. in Tit. c. 1. Iuuenal. sat. 6. Aristoteles de hist. an. l. 1. c. 8.

Plin. l. 11. c.

37.

de petit.

Concl.

ruit, ait *abscondita pectoris ornamenta speculum frontis irradiasse, & cum haberet in se Spiritum sanctum, os præ se gestasse Angelicum.* Nec peritè minùs sophus Madaurensis veterum testi-
 monio sapientum ait, *hominem liberum & magnificum debere in primori fronte animũ gestare.* Quoniam igitur frons commoueri facillè potest, quid deceat, quid etiam non deceat, accuratè est videndum. Atque hoc imprimis elaborandum esse video Oratori; vt maxi- in primo aditu ad dicendum, in fronte placidus animi status atque humanitas auctoritasque eluceat. Talem opinor fuisse Trachallum magnum oratorem, cui *frontis auctoritatem* attribuit laudans Quintilianus. Itaque in hoc genere audiendum censeo bonum Poëtam singulari iudicio ita canentem.

Apulcius in
Apol.

Fabius
l. 12. c. 5.

*Nec frons triste rigens nimiusque in moribus horror,
Sed simplex hilarisque fides, & mixta pudori
Gratia.*

Quos e- orsus haud dubitem accuratæ præceptionis loco ponere, cùm describere hominem videantur composita mente ornatum, qui nullis turbidis animi affectionibus sit elatus, qui *frontem*, vt Tertullianus appellat, *puram* ostendet, quem summus ille vir patientis animi tranquillitati & innocentiae tribuit. Sanè Orator prouidere omnino debet, ne cuiquam videatur perturbationibus agitatus ad dicendum accessisse, sed potius qui personam æquitatis sustineat, & mentis moderationem declaret. Et vt agam etiam distinctius, duo cum primis fugienda in fronte m- neo, quæ nec decent, nec iuuare causam possunt: alterum e- ne dum gratiam pudoremque frontis retinere cupit Orator, nubes quædam, vt ita dicam, subrustica oboriatur, quæ vultum inumbret & abiiciat. Eam frontem, *mollẽ* nominat Quintilianus l. 6. *Est inquit res animi iacentis, & mollis supra modum frontis, fallitque plerumque quæ probitas vocatur, quæ est imbecillitas.* Eodem sensu alias *imbecillẽ frontem* dixit. Alterum est, ne contrarium habitum, specimẽnque exhibeat hominis impudentis, audacis, & importuna temeritate insolescentis, qui frontem præ se ferat duram, æneam, ferreamque, quàmque diuinæ literæ *meretricis frontem* appellant. Sic Ammianus Marcell. eleganter impudentibus Aduocatis *prostitutas frontes vilẽsque latratus* attribuit. Perfricuisse faciem aut

Tertull. l.
de Patient.

Fab. l. 6. c. 5.

130.

aut frontem eiusmodi homines dicuntur, & à Græcis τὸ μέτωπον τρίψαι, de qua re eruditissimus Victorius l. 8. D. etiã Chrysostomus ἀπηνυθειασιδύως Ἐγμῆ φύδα κεφαλῆ dixit, *nuda fronte & sine ullo pudore mentiri*. Et S. Gregor. Nazianzenus, γμῆ τῆ κεφαλῆ χεῖ πάσης χωρῆσαι τὸ θέατητος, *nudo capite*, hoc est fronte nullo pudoris velamine cooperta. Artemidorus l. 1. Oneiroc. c. 24. χάλκιον ἢ σιδῆρεον, ἢ λίθινον μέτωπον vocat, & conuenire ait τοῖς μετ' ἀκαθίας ζῶσι μόνοις. Paria prope monet S. Damascenus epist. de Trifag. *Nudo*, inquit, *ut disci solet capite, quod quidem impudicarum mulierum impudentiam demonstrat*. Duo hæc genera dicentium intelligentes & maturi auditores aut miserari atque illudere, aut etiam abominari, & tacitis cogitationibus verberare consueuerunt.

Vict. l. 8. c. 6
homil. cōt.
Gent. pag.
728.
Naz. or. 12.
p. 197. c.
Artemidor.

S. Damasc.

Frontem capere an deceat, aut in dicendo manu percutere, SECTIO
II
quod tribus de causis olim factum.

PERGO iam aliudque monitum subiucio, quod quale sit vos iudicabit. Ego sanè improbari eos homines video, qui ut grauiores opinor esse videantur, & vita moribúque se ueriores, c. are frontem solent, & quasi Tenedij quidam patroni in subsellia & suggestum concedere. *Confringere frontem* id l. 12. c. 3. Fabius Quintilianus dixit, *Quidam subito fronte conficta immisissaque barba, veluti despexissent oratoria præcepta, sederunt in Scholis philosophorum*. Eunap. cum Philolophorū grauitatē describit, τὰ μέτωπα Ἀγασινάζω ait: *Consulcare frontem* dixit Plautus, *astringere* Seneca, *contrahere* Cicero, alique. Venustissimus Apuleius *striatam frontem*, Tertullianus *morosiorē*, Martialis Cocus *matutinam*, Fabius *improbam* nominat *faciem*. Vi- l. 11. c. 3. *tiosa*, inquit, *sunt illa, perfricare faciem & quasi improbam facere*. Seneca *attractiorē*, alij *nubilam*, *adductam*, *caperatam* frontem. Hæc effictio, mentis leuitate aut vitio naturæ assumpta, ni grandior ætas autoritáque excuset, dissimulari non potest, sed cum primum toruus ille orator os suum ad eloquendum efferet, non nemo apud se Plautinum illud admir-

in Epidic.

murabit, *Quid istuc est quod illi caperat frons severitudine? Eâ gratiâ Doctorem quendam reprehendit D. Hieronymus in Epistola ad Rusticum Monachum his verbis, Cùm mensa posita librorum exposuisset struem, adducto supercilio, contractisque naribus ac fronte rugata, duobus digitulis concrepabat, hoc signo ad audiendum discipulos provocans. Et eadem mente Seneca, Hac disputamus attractis superciliis, fronte rugosa. Amphis Poëta illusit etiam festiue Platonem, quod instar cochleæ frontem corrugatam haberet, cuius versus Laërtius hominum memoriæ transmisit. Et prudenter Panegyricus ad Pisonem,*

---nec enim facundia semper

Adducta cum fronte placet.

cap. 1. Tertullian. contr. Valentinianos, *Concrete vultu, suspensa supercilio, Alsum est, aiunt.*

• Cur autem aliquando frontis contractio sine iusta sapientum reprehensione concessa videatur, causæ ut opinor significantur duæ à scriptoribus, cùm nimirum doloris vis animum exfufcitât, ut Varro de eo qui dolore pedum cruciatur, *Huiusce pedes, inquit, solent in fronte contrahere rugas: & cùm aliquid auersamur, hinc illud Venusini Poëtæ,*

lib. 7. de re
rust. c. 2.

---ne sordida pappæ

Corruget nares.

• Adde & tertiam, decere nonnunquam, & si fas dicere videri necessarium, ut caperet frontem in dicendo Orator, grauioribus nimirum in causis, in quibus vis animi quædam ardens & incensa requiritur. Ad terrendos impios & facinorosos, ad scelus in odium vocandum meritamque hominum offensionem, ad inflammandas iusta iracundia mentes, re ante oculos vibranti oratione collocata, mirificè ea frontis obductio iuuat. Nam ut in cœlo priusquam existant turbines, & latè incendia tonitrûque fundantur, cogi videmus nubes, & cœco agmine densos vapores exaggerari, quæ nemo est qui non existimet, magnam quandam & formidolosam tempestatem denuntiare: sic ista nubila frontis contractio, iustæ indignationis prænuncia, mouet plurimum audientes, cùm præsertim erectis & excitatis ardens Oratoris dictio incubuerit, & veluti sæua tempestatas vtili quodam horrore animos compleuerit. Non dubito quin M. Tullius frontem contraxerit, cùm in

Catilinam vehementer contentęque diceret, cū Pisonem omni acerbitate laceraret, cū vomicas reip. alias viuis aculeis pungeret. Iam in sacris Concionatoribus quantum id valeat, experientia & quotidiano p̄ne vsu notamus, cū peccatorem sui oblitum, Dei immemorem, flagitiosę vitam agentem, obduratum, iam Orco & sempiternis flammis sua conscientia deuotum minis & terrore sollicitant, nihil inuenientem lancinant, acri oratione & aculeata insequuntur. Cuius frontem ipsam cum dictione consentire, & p̄ne dicam loqui necesse est, vt animorum illa existat commotio quam videmus.

Sed vnum mihi iam occurrit animo, quod quamuis fuerit adhibitum à Veteribus, an tamen iam commodę fieri queat ab oratore, dubitari posse video. Solebant enim Actores causarum in dicendo, ad testandam animi iracundiam frontem ferire. Quare M. Tullius vt accusatoris M. Callidij auctoritatem euerteret, ex eo probat, fictam eius totam orationem simulatamque fuisse, non veram, & è iusto legitimoque dolore natam, quod *neque femur in dicendo, neque frontem percussisset.*

In Gręcis æquę Latinisque fuit vsitatum, & quantum intelligendo consequi possum, tres ob causas adhiberi olim consuevit, ad dolorem, ad admirationem, ad pudorem significandum. Cicero scribens ad Atticum, *Puto te ingemuisse vt frontem ferias.* Dionysius Halicarnas. l. 10. *παίοντες τὰ μέτωπα ἢ κροτῆρας τὰς ὄψας ποιήσαντας, frontem ferientes, & mastitudinem pra se ferentes.* Liuius *capitis offensationem* appellat, *Flere, inquit, omnes & offensare capita.* Q. Curtius *os conuerberare, l. 7. Iszum flere capit, & os suum conuerberare, mastus non ob suam vicem, &c.* Apuleius l. 1. *Metamorph. dextra se uiente frontem re-*

Tres ob causas frontem olim feriebant.

Liuius l. 25. Q. Curtius.

Apuleius.

Gręci τὴν πρὸ κεφαλῆς dicunt, & παίων, κροτῆρας, παίδωσεν τὰ μέτωπα, & κόπην τιτὸν κεφαλῆν. Heliodorus in Æthiop. hist. *ῥαπίνας τὸ μέτωπον ἢ κροτῆρας, Cū ferisset frontem senex & callacrumasset.* Libanius in Basilico de rege Persarum, *κόπην δὲ κόπην τιτὸν κεφαλῆν ἰδὲ ῥέλου. Caput identidem percutiens deplorat.* Eum gestum tribuit admirationi Nonnus poëta magnus, Paraphrasi in D. Ioan. sacram historiam, vbi de Nathanaële in doctrina Christi seruatoris exhorrescente,

Heliod. l. 10. Libanius.

Θαύματα πρὸς τὰ μέτωπα θεουδὶ χειρὶ πατάξας.

Nonnus.

Præ admiratione frontem diuina manu feriens.

hom. 27. a. 1
pop. Ant.

Ad pudorem significandum D. Chryſoſtomus retulit, qui cùm aliquãdo incredibili vi dicendi memoraret ſuperſtitiones quaſdam impias atque ridiculas, quas è populo quidam obſerbant, incuſſit pudorem multitudini audienti, cuius pudoris tria ponit argumenta his verbis, *ἐγγελέηθηδε, ἔ τὸ μέτωπον ἐχρούσατε, ἔ τῶς πλὴν γλῶσσε τὸ κεφάλαιον, Vultum operniſtis, frontem percuffiſtis, & ad terrã inclinaiſtis.* τὸ πλὴν τῶς σωματιοῦ dixit aliàs ſerm. 56. de diuerſis, Cùm hæc, inquit, & talia dicerem, πολλοὶ ἐν ὑμῶν ἔδδον τῶς σωματιοῦ τὸ πλὴν τῶς ἑσθῆς, nimirum præ dolore & verecundia.

Tab. l. a. c.
21.

Quintilianus videtur innuere actionem illam, ſuis quidem temporibus, eorũ oratorum fuiſſe propriam, qui turbulenti eſſent in dicendo, & iactatione populari atque aſſenſu caperentur; illius hæc verba ſunt, *Iam collidere manus, terra pedem incutere, femur, pectus, frontem cadere, mire ad pullatum circulum faciunt.* Quanquam & ſummi vt dixi viri adhibuerunt, ſed in Epilogis tantũ, & ignita quapiam amplificatiõne, cùm ad πάθος commouendum tragica illa decora iudicantur. Nunc autem minimè id fit à Patronis & eruditiffimis hominibus, qui in cœtu atque frequentia dicunt, niſi qui fortè ſint feruidioris naturæ, & ſubito motu bullientis, qui in ſumma aut vehementi iracundia, manu raptim atque celeriter frontem pileũ inue attingunt, quod quia in eo vis naturæ commotiõque eluceat, reprehendi vulgo non ſolet. Sed languidè & iuueniliter adhibitum, & ex ſcholæ potius artificio quàm intima natura præptum, vt fictum & fucatum reprehenderetur: & ea quidem ratione ad ſcenam & mimos amandandam puto. Ni cui forte libeat ad propitiandum numen colendumque reſeruare, quod facere Polonos aiunt Catholicæ religionis pietatiſque laude clariffimos, qui ſacris in templis, inter auguſta myſteria frontem ſibi verberare conſueuerunt, & vt cùm Nonno dicam *πρὸς μέτωπον θεοῦ χειρὶ πατάξαι.*

Sudante fronte quid congruens honestati & decoro videatur. SECTIO III.
Lex Citharadorum de tergenda fronte. Quæ sudoris
causæ in Oratore.

VNUM restat quod de fronte dicam, quod cum fuerit à me breuiter explicatum, tum tibi Victor, aut Iuuenti tibi lampada in hoc cursu disputationis dabo. Iniquus tu quidem es Honorate, ait Victor, qui nos tam attentos, & pendentes ab ore tuo, atque ambrosiæ suauitudine delibutos, sine causa cupias auellere. Tum ille, Si causam, inquit, legitimam nullam esse vides, me non vides, sed ea de re mox ego videro, nunc vrgeo quod reliquum mihi esse aiebam. Si in fronte sudor vt fieri amat oriatur, quid dicenti non indecorum existimetur quæro, & cum animo meo reputo, nec satis constituere possum, nisi vestris me admonitis subleuetis, quid honestissimorum hominum dignitati conuenientiùs esse videatur. Iuuentius, qui diu iam quasi ad carceres linguam suam, & ingeniosæ mentis impetum continuerat, nactus hanc loquendi & liberiùs excurrendi occasionem, Si omnia quæ de eloquentiæ arte præscribuntur, tam essent, inquit, facilia atque in medio posita, quam quod fingis Honorate, tibi non satis liquidò constitutum & tractatum esse, nullum ego præceptorem magnopere quærendum existimarem. Nam quod ais de sudore, de tribus modis vnum adhibendum esse, opinor est perspicuum. Aut enim sudario abstergere frontem Orator debet, aut sudorem brachio eximere, quod Neronem è præceptionibus artis facere solitum, apud Suetonium legere commemorari: aut denique debet ita dicere ne sudet. Quam perspicuum illud sit, ait Honoratus, tu Iuuenti videris; sed primum illud tuum qui reiciat atque damnet, claro iudicio virum & præstanti facundia nominare possum. Nam Caluus, is nimirum qui cum M. Tullio de principatu eloquentiæ diu certauit, Orator vehemens & grandis, reum Vatiniam arguebat insolentiæ, quod Fab. l. 6. c. 3. candido frontem sudario tergeret, vt ait Quintilianus, ni memoria me fallit mea. Quod verò subdis auctore Suetonio, exemplòq; Neronis, brachio sudorem demi è fronte posse, id

ferendum esset quidem, si de sordido vpilione, si de Atellanis, mimis & citharcedis quæstionem agitaremus, qui in theatrum scænæ artificio noti procederent. Erat enim Citharcedorum lex illa vetus, vt cum populi oblectationi seruirent, nunquam sudorem nisi ea quam gerebant veste detergerent, videlicet manica ad frontem admota, quam legem maxima religione obseruatam à Nerone fuisse, & Tacitus & Suetonius meminert. Vis ad extremum, vt ita dicat Orator ne fudet. Frigidum sanè Oratorem pingis, qui nunquam nisi brumali die verba faciat, aut in summa solitudine sub Arcto, tantum non caudex atque truncus.

Tacit. l. 16.
Suet. in
Neron.

Ego verò plurimas ob causas euenire posse video, vt dicenti Oratori sudor emanet. Fit imprimis è vehementi quadam animi contentione, metuentis ne quid officio deesse videatur, præsertim in summa rei grauitate, vel quando apud eos dicit, quorum teretes aures sunt & religiosæ, quæque propter singularem sapientiam & amplitudinem, genus dicendi requirunt maturum & expolitum: tum si timidior sit à natura, dum metuit, ne non satis respõdere queat expectationi, soluto corpore vim sudoris profundit. *Quibusdam, ait Seneca, etiam constantissimis in cõspectu populi sudor erupit, non aliter quàm fatigatus & estuatis solet, quibusdã tremunt genua dicturis.* Præterea si de nocte lucubraverit Orator, & solliciti animi contetio alimenti cõcoctionem, vt fieri solet, etiam impedit. Est enim illud Theophrasti axioma verissimum, ὅτι οἱ μὴ πίνοντες τὰ σπύρα, ἔσθια δὲ οἱ ἀγεύοντες, *videntes, sudare plurimum, qui nec cibos concoquunt, neque dormiunt.* Hoc idem potest contingere, quando propter imbecillitatem memoriæ, à scripto aut meditatione aberratur: quo tempore mentem videmus cum seipsa propè luctari, eniti, angustari, laborare, dum in viam quasi redeat, nec de honore atque existimatione quidquam derui patiatur. Itaque eleganter Ennodius Tic. *cruciatum testem* nominauit sudorem. Et si fides Stagiritæ principi οἱ ἀγωνιῶντες etiam pedibus sudare consueuerunt. Ex hac autem consuetudine patiendi factum est, vt scriptores elegantissimi de iis sudare dicant, quibus aqua hæret, qui Mæandris operosissimi negotij implicantur, qui è molestiis quibus impediuntur extricare se vix possunt. *Vides, inquit M. Tullius, sudare me iam dudum laborantem quomodo ea*

Senec. ep.
11.

Photius
Cod. 278.
ex lib. de
sudorib

Secl. 2.
Problem.
26. & 31.

meat, &c. Sudorem existere Poëtis aiunt, in eo æstu & inflammatione animorum, qua partus aureos Pieridum cupiunt effundere. Bellè & eleganter Sidonius Apollinaris ad Leonem, *Seponè tantisper Pythicas lauros, Hippocrenénque, & illas carminum modos, tibi uni tantùm penitissimè familiares, qui tamen doctus, ut es ipse personis, non tam fonte quàm fronte sudatur.* Id Oratori euenire posse, flumen orationis aureum fundete cupienti, quis neget? Hic Sophistæ memini Polemonis, hominis in dicendo multùm atque diu exercitati, qui cùm vidisset aliquando gladiatorem sudore perfusum, & in certamine de vita formidantè, οὐτως ἔπαυτο ἀγωνιάς, ἀπὸ μελετῶν μίλλων. Ita, inquit, sollicitaris & sudas, ut declamaturus Orator.

1. 8. ep. 3.

Philost. in
Pol'em.

Cur verò huiusmodi sudent homines in agendo, minùs mirùm illi videbitur, qui tuum, Victor, dæmonium Aristotelem legerit de sudore disputantem. Causam enim quærit, cur cùm manus exercitamus, sudor maximè oriatur, modò cæteræ corporis partes positum suum seruent, qui sanè status ab hac dicèdi contentione non abhorret. Quid respondeat, quoniam vobis tam notum est, quàm mihi sit, aut esse possit, ne diffuam, silentio præteribo. Sed quoniam de sudore frontis alio quodam in loco disputat, naturæ vim in eo breuiter animaduertere, vel etiam properanti licet. Ait enim maximè in capite, cùm calefit, sudorem existere, profertque bonam & illustrem rationem, quod caput cùm vi caloris humorem extrahat, nullàmque is habeat definitam sedem qua contineatur, ἐκπέπληξεν, necessum est eum excidere foras, in frontemque eminere. Et aliàs docet, quod propter humorem quo redundat caput: vulgò, inquit, homines ἰδρῶσι καὶ ὄρατον, ἐν μάλιστα τὸ μέτωπον. Hoc Plotino magno viro proprium & solenne fuit, ut in schola multis audientibus grauiter atque subtiliter disputans animo incaleceret, tunc sanè tenuis quidam sudor, velut ros è facie distillabat, ut eius discipulus memorat Malcus siue Basileus, quem deinde Porphyrium nominauerunt. Neque verò hoc dicenti accidere mirum est & in molestia & difficultate, cùm etiam quieti & tantùm audientes nonnunquã sudorẽ emittant. Occurrit id Apollonij Argonaut.

Sec. 2.
Probl. 3.Probl. 19.
Sec. 2.

I. r.

ὁ δὲ φάτο, τῶν δὲ αἰῶνι κατὰ κροτάφου αἰθίς ἰδρῶς
κίτου.

Sic ait, ast illi manantia tempora circum

Magnus sudor iit rapienti verba loquentis.

Sed existet hoc etiam sæpius, vel cùm magnus æstus fuerit, loci angustia, magna hominum frequentia, vel propter agitationem Oratoris vehementem, celerisque motus, ardoremque in dicendo, quem ratio nulla moderetur: qualem ego vidi aliquot ante annos frequentissima concione dicentem, in vrbe Gallia celeberrima, qui cùm esset alioquin imperitus & imparatus à doctrina, quasi Oratorem gestus efficeret, ita se iactabat, ita se in omnem partem rapide vertebat, ita sudabat, ut qui adstant honestissimi viri benè multi & intelligentes, impotentem animi contentionem, & motus indecoros miserarentur. In re quidem magna & atroci, quæque multos habeat locos amplificationum, in quibus inflammari Oratorem verum sit, illa dictionis vehementia probatur. Nam cùm pars magna orationis effluxit, penè omnia decere, *ut sudorem & fatigationem*, ait Quintilianus: sed id velle ubique facere, atque omni occasione, cerriti est, & propè dicam furiosi, minùs sanè ad officium attendentis. Quibuscunq; verò ex causis sudor erumpat, est habenda honestatis ratio Oratori, ut cùm in vultu guttae coaluerint, linteolo ita extergat, ut tamen quasi aliud agens id efficiat, & semper in cursu orationis hære videatur. Nam quod quidam nuda manu per frontem vultumque ducta id efficiunt, argumentum est non satis honestæ neque liberalis institutionis. Et profectò ridiculi apud Lucianum illi Sophi, qui cùm vehementissimè sudarent ex magna corporis animique contentione, sudorem ex fronte ἀγκύλω τῷ δακτύλῳ, *incuruo digito abstergebant*. Togæ verò sinu, aut manica, brachioque in ea re uti, ut rusticanum, ita est turpe & omninò fugiendum. Cæterum minuta illa videbatur Plinij Secūdi monitio, qui cùm de gestu præciperet, ita sudario frontem sicari volebat, ne comæ turbarentur, quod miratur Fabius, & penè irridet: spectat autem ad eos veteres, quibus fuit coma longior, qui que aperto capite dicere consueverunt.

Fabius.

Lucian. in
Bis accus.

Quintil.
l. II. c. 3.

• Effudi vobis quæ sciebam, vel ut veriùs dicam nesciebã, vix tenuiter meditata priùs à me, animoque cõprehẽsa, nunc fessũ de via necesse est, ut in vestrae humanitatis diuersorio recreetis,
&

& quæ reliqua sunt disputationis, si ita vobis videbitur, addatis: Quæ vt magna & multiplicia esse fateor, penitensque perspicio, sic vestram in dicendo elegantiam illam vestrâ & πολυμαθείας desiderant. Quid istuc est? ait Victor. Fidesne subitò concidit, illa, inquam, candido velata panno tua fides Honorate, vt quæ pollicitus antea fueras, atque in te receperas, mutato consilio repudies? De fronte dictum est à te, & nimirum totius operis frontem veluti quandam ostentauisti, quod opus exædificare profecto perges, atque ad fastigium perducere. Quòd de frõte, inquit Honoratus, egi, certo consilio à me factum est, priusquam meam disputationem terminarem. Nam cum effrons esse viderer, qui de rebus vobis notissimis tandiu garrirem ineptius, nimirum honestæ frontis rationem in oratore nostro reperire cupiebã. Hic Iuuentius, At quæ hæcenus à te exposita sunt Honorate, cæca futura sunt nisi de oculis adicias, & eorum nobis rationem luminosa illa tua dictione aperias. Minimè verò, inquit, nam illa tu omnia tanquam tabulas pictas in bono lumine collocabis, præsertim integris viribus, & recenti præceptionum memoria fretus, & de schola politus.

DE GESTV OCVLORVM.

CAPVT IV.

Quantum momenti sit positum in dicentis oculis. Eos speculum SECTIO
& domicilium esse animi, & affectionum ianuas. I.
per se loqui & magna conficere.

IVVENTIVS qui longiorem Honorati disputationem audire vellet, Nec integræ, inquit, vires, aut præceptionum magna cognitio ad eam rem opus est, nec tu tam es in dicendo fessus, vt ea quæ volumus non possis adiungere. Nam de oculis quidem vix aliud in schola ego percepi, quàm hoc vnum, non esse immotos tenendos & figendos vnã tantum in partem, sed grata quadam varietate circundandos. Atque vt quod sentio dicam, in toto gestu oratoris atque actione, nihil tam facile tamque expeditum mihi vide-

tur, quàm de Oculis disputatio. Honoratus illum aspectans, Veréne, inquit, istuc ais & ex animi sententia? aut ea multa atque magna quæ à doctissimis viris præcipiuntur necopinantem præteruolarunt? Nam sic ego statuo, in partium omnium complexu; quæ sapienter sunt ab oratore moderandæ, nullam esse in qua maior diligentis animi prouidentia adhibenda sit. In fronte aliisque tacitæ quidem affectiones adumbrantur, tenui colore, atque ut ita dicam primis lineamentis expressæ, in oculis autem lucet ipse animus totus atque eminent, & in omnium intuentium aspectum immittitur. Pythagoras oculos appellabat *ἡλίσ πύλαι*, *Solis ianuas*, ego omnium affectionum portas iure nuncupauerim. *Profecto in oculis animus inhabitat*, inquit Plinius l. ii. & paulò post, *Animo videmus, animo cernimus, oculi ceu vasa quedam visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt*: Verissimè dictum. Ut enim is sensus in capite velut in arce principatum obtinet, ita in eum animi vis longè vehementius vberiusque deriuatur. Et ni fallor id Plinius mutuatus est à L. Crasso facundiæ illo Deo & Suadæ medulla, qui lib. 3. de Orat. sic habet, *In ore sunt omnia: in eo autem ipso dominatus est omnis oculorum, quo melius nostri illi senes, qui personatum ne Roscium quidem magnopere laudabant. Animi est enim omnis actio; & imago animi vultus est, indices oculi. Nam hac est una pars corporis, qua quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere. Oculos enim natura nobis ut equo & leoni fetas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit. Quare in hac nostra actione secundum vocem vultus valet, is autem oculis gubernatur*. Ita Crassus. Et sanè nec ipse animus cogitatione opinor sua consequatur, quot habitus oculi recipiant, qui sint indices occultarum affectionum: nam & blandi fiunt, putres & amatorij, summissi, graues, torui, truces, fragrantés, limi & transuersi, in sexcentas denique formas sese induunt, prout ipse delitescens in intimo pictor colorarit, seque per eos prodiderit. Nam blados efficit humanitas, amatorios lasciuia, summissos pudor, graues constantia, barbaria truces, fragrantés iracundia, inuidia limos & transuersos. Quare Demosthenes, seu quis alius, Epicratis adolescentis politus & ingeniosus buccinator, ait diuina prouidentia factum, ut per oculos mores in aspectum venirent. Non enim, inquit, eos ad neces-

Lact. l. 8.

sarios duntaxat vsus idoneos præbuit, sed cùm virtus aliquorũ
 vix in actionibus appareat, *ἀπὸ τῶν τῆς ὄψεως σημεῖων τὰ χελλίονα* Demosth.
τῶν ἠθῶν ἐρεφάνισα, per visus indicia pulcherrimos tuos mores declara- in laudat.
uit. An non hoc ipsum voluere quondam Ægyptij, de quibus
 Diodorus Siculus l. 4. qui cùm iustum hominem exprimerent Diodor. Si-
 oculum adumbrabant? nam quod oculus fallere vt plurimùm cul. l. 4.
 non solet, & qualis cuiusq; sit animus egregiè representet, fit
 vt propria iustitiæ nota videatur. *Speculum mentis est facies, &* Epist. 10.
sacris oculi cordis fatentur arcana, ait verè subtilitèr q; D. Hieron.
 Quare Demosthenes oculos appellabat *lucernas animi,* magnus
 autem omnium virtutum excellètia Gregorius *animi fenestras* D. Gregor.
 S. Chrysofost. *τῆς ψυχῆς μέλος, membrum veluti quoddam animi,* id. Homil. 6.
 que *ὀραιωτάτον, speciosissimum.* Noli igitur putare Iuuenti, in in Euang.
 oculorum motu & moderatione minimum ponderis & mo- Chrysofost. 13
 menti collocatum esse. Nam vt rem ipsam ad id quod est in homil. in c.
 quæstione accommodemus, quis nescit quantum in Oratore 4. ad Coloss.
 possint oculi, vel ad animos conciliandos auditorum, vel ad
 eosdem permouendos, atque in omnem partem flectendos?
 Plinius fori lumen, cuius ætas in grauioribus causis fuit con- Plin. l. 2 ep.
 trita, non dubitauit asserere, præcipua pronunciationis adiu- 19.
 menta esse *oculos atque manus.* Phauorinus Gallus orator, idem-
 que rerum cognitione clarissimus, cum præstanti quadam au-
 ditoritate & nominis existimatione teneret animos, tum conie-
 ctu oculorum plurimum efficiebat: quare Philostratus inter illa
 tria quibus eum scribit omnium animos conciliauissè, nume-
 rat τὸ σημαῖον τῆ βλέμματος, vertit *designansẽ intuitum, mallè*
acrem, agentem & rem conficientem. De Hippodromo Thessalo
 Rhetore omnium elegantissimo quod dicitur, subit aliquando
 mirari. Is ἀγροικότερος ἂν τὸ εἶδος, *vulsu agresti, atque ad insignem*
deformitatem composiso, tamen ita audiebatur lubentibus omniũ
 animis, vt delectaret. Causam prodit is quem modo nominabã
 Sophista, ἀμύχανον ἐγγένειαι ἀπειδίλυ τοῖς ὀμμασι, *γρηῶν τι ἔφα-*
σπὸν, mirificam generositasẽ seueritatẽque ac serenitasẽ oculis
præferabas. C. Gracchus sui tẽporis eloquentissimus in dolenti
 quondam oratione, dum priuatas familiæ suæ calamitates ex-
 ponit, fletu & lacrymis, & cõploratione ingèti forũ cõpleuerat.
 Id cùm refert L. Crassus haud ignobilis istius artificij iudex &
 interpres, illius ipsius actionis vim atque florẽ oculis attribuit.

Cic. 3 de
orat.

Nam cùm eius periodum vnã attulisset, quam in ore fuisse omnium significat, *quæ sic*, inquit, *ab illo acta constabat Oculis, voce, gestu, inimici ut lacrymas tenere non possent.* Sed quid pluribus de re perspicua disputo, cùm vos mecum iuxta videatis, oculos in oratore dominari? Te quidem certe hoc sentire, Victor, fat scio.

Athen. l. 3.

Ita sane est Honorate, ait Victor; Illud ipsum omni prouisione curandum oratori puto, vt oculorum moderatione præstet, & in ipsis plurimum esse repositum arbitretur, & eò quidem elaborandum accuratius, quò gratior erit multitudini & coronæ: nam qui amant, oculos præsertim intuentur, vt ex Aristotele prodit Athenæus. Galenus qui in ludo Medicorum familiam ducit, apud suos auditores asseuerabat, morbum & sanitatem elucere in oculis, qui si rem ad dicendi artificium retulisset, dicturum mihi persuadeo, in iisdem vitia & virtutes oratorum eminere. Itaque si mihi legendi essent homines ad dicendum, qui rebus omnibus expoliti facturi sibi audientiam viderentur, id propemodum sequendum existimarem, quod faciendum in matrimonij societate, ineunda monuit Nicostратus, vir consilio & incredibili sapientia nobilis; *Neque enim intemperanter inquit, sed arte quadam facies future uxoris consideranda est, benigni enim oculi summam animi pulchritudinem committantur, quæ autem maligna & odiosa fuerit, ea statim & oculis transuersè implacideque intuetur.* Sic in prompto & expedito illo ad agendum, contuendum esset imprimis, quid primo obtutu & oculorum compositione polliceretur. Quò auidius tuam Honorate disputationem, de oculorum gestu & moderatione expetimus: neque verò te verbum vllum in recusando à consueta modestia expressum mittere patiemur. Quid me aspectas? Haud, inquam, te recusare patiemur, ne si irascaris quidem. Pergam igitur, inquit, ea lege, vt si à vobis ineptire me coactum probauero, liceat postea actione de vi experiri. Licet, ait Victor ridens: & lubentes in ius, vel ad ius potius tecum ambulabimus.

Nicostr.
apud Sto-
bæum.

*Defixi oculi & κροστο ποσίδμοι, diu patentes, assidue
nictantes, clausi, immaniùs diducti,
quatenus reprehensi.*

SECT. II.

QVONIAM tam multę in oculis perforatę vię sunt, quibus affectiones prodeunt, iam præcipitis animo & videtis, longè plurima euenire posse vitia, quę in illa pulcherrima hominis parte dedeçant. Volo imprimis in oculis haberi hanc rationem, vt nec diu aperti sint & rigentes, neque item frequentius occludantur & nictent. Imperator Caius rigentes habuit, minimè sanè blandos & iucundos, potius horribiles & infestos qui terrerent: cuius in ludo etiam duo fuisse dicuntur Plin. l. ii. c. 37. gladiatores, qui nunquam quidquid fuisset intentatū & obiectum cōniuerent, ferocium opinor & ἀνασθήτων indicium, Stygięque laruę. Deos olim hoc est improbissimos Genios, cū in assumptis corporibus apparerent, palpebras nunquam occludere existimabāt. De qua re disputans Heliodorus ἠθιοπικ. Heliodos. lib. 3. τοῖς δὲ ὀφθαλμοῖς, inquit, ἀγνωσθῆναι ἀποτὸν δόλυσ βλεπόντες, 1. 3. ἔτὸ βλέφαρον ἔποτε ἐπιμύουτες, ex oculis notari possunt (Dij) cum conspectu obitu iniscantur, & palpebras nunquam occludant. Contra verò sunt, quibus naturale est, vt nictare non cessent, quos pauidiores, inquit Plinius, accepimus, Græcis nominātur σκαρδαμυτικοί. Vtrumque sanè extremum fugiendum est, sic vt absit ille rigor barbarię proprius, & hæc rursus exaggerata nictatio, quę si vt morbus quidam insitus diurna consuetudine inualuit, studio & industria priusquam in hominum lucem prodeamus, curetur.

Qui nimium conniuerent, eos Aristoteles ἀσεβῆτες, 1. r. de hist. an c. 10. inconstantie plenos, qui rigidos haberent oculos ἀσυνδῆς impudentes, mediocritatem verò inter ista βελτίου ἢ οὐς σημῶν laudabilium morum notam existimauit. Rectè quidem ille, sed quod intuitus enim rigorem vni impudentiæ tribuit, parum est elocutus, cū non minus ἀσυνδῆς, quique animū à sensuum cōmuniōne auocare student, in acerrima cogitatione rerū defixi, vel rusticanorum etiam hominum nimium quantum aliquid miran-

tiam id familiare videatur, vt quosdam ait Dio Chryso-
 stomus *κροτοποιῶν τὰ βλέφαρα, duntaxat corneasque veluti reddere
 palpebras in intuenndo.* In re tamen grauiore significanda, quæ
 propter nouitatem aut admirabilitatem, vel quod sit atrox &
 immanis non exiguum possit audienti stuporem iniicere, mi-
 nimè reprehendendum oratorem putem, si tanquam stupens
 ipse oculos diutiùs apertos habeat, si eam moram moderetur
 prudentia. Hoc enim est nec insulse nec ineleganter naturam
 imitari. Sic videmus Homerum solertem humanarum affe-
 ctionum pictorem hunc statum mirantis animi Vlyssi tribuisse:
 nam cùm post annum demum vigesimum in vxorem carissi-
 mam incidisset,

Odyll. 7.

Ὀφθαλμοὶ δ' ὥσπερ ἔρασαν, ἢ σίδηρος
 Ἀπείμας εἰ βλέφαροισι.

*Non secus ac cornu ferrumque immota tenebas
 Lumina.*

In re prope simili è Latio princeps poëta,

Æneid. 1.1.

Dum stupet, obtusūque heret defixus in vno.

Sic apud alios auctores sæpe admiratione aut pauore defigi:
 apud Græcos ὄμματα πῆξαι, ἢ ἐπ' αἶρειν, vel ἢ ἀπαλλάττειν γῆς
 ὑπόσωπον, vt est apud Euripidem in Medea, vel denique vt
 paulò antè è Dione Chrysofostomo adferebamus, *κροτοποιῶν
 τὰ βλέφαρα.* Atque hunc quidem gestum publica in oratione
 Themistius olim adhibuit, cùm patrium funus laude prose-
 queretur, statim initio, *Certe, inquit, necesse est ἰσῶν μὲν πρὸς ὀφ-
 θαλμῶς ὥσπερ σίδηρον ἢ κέρατα καθάπερ ἐποίησεν Ὀμηρος τῷ Λαίρ-
 τῳ πατρὶ πεπηγῶν τὰ ὄμματα.* meos oculos tanquam ferrum aut cor-
 nu sistere, quemadmodum Laertis filium Homerus facit oculos ha-
 buisse defixos. Cuius hominis sanè iudicio magni & eloquentis
 imitatione, posset Orator εἰ ἑπιλαφίοις λόγοις clarorum viro-
 rum, quorum fatum mœrorem ciuibus & calamitatem attu-
 lisset, oculos suos dicendo componere. Pingit hanc quoque
 effigiem Heliodorus in in Amantium historia, *τὸ ὄμμα δὲ οὐ-
 ναὶ κέρασ ἢ σίδηρος εἰς τὰ ὀράματα τῶνας εἰσῆκται, oculis tanquam cornu
 & ferrum in ea qua cernebantur defixis consisterat.* Sic aureæ lin-
 guæ Ioannes non facundia magis quàm animi sanctitate pol-
 lens, inopiam ait & stuporem, *κροτοποιῆσαι τὰ βλέφαρα, pal-
 pebras efficere corneas & immotas.*

I. 10.

Homil. 1.
ad pop. An-
tioch.

Atque hic animo suggeritur, vt spiritimam quandam periculofamque Syrtim, quasi intento digito patefaciam, ne orator in eloquentiæ hoc cursu, famæ naufragium honorisque faciat. Aliquos enim reperias, qui oculos immaniter aperiant, aut naturæ vitio, aut animi morbo, aut primæ educatione, vel quod Heroas quosdam *μεγαλοφθαλμους*, & Iunonem *Εὐώπιδι* dictam à poeta bono vident, quorum forte æmulatione & similitudine efferantur. Ij quoniam atroci illo oculorum coniectu homines ingenuos, honestissimùmque cœtū perterrefaciunt, mihi penitus è choro humanitatis eiciendi videntur. Albertus quidem magnus scribit oculos magnos, nitentes atque pellucidos, significare iustum, docilem & prudentem, quales Socrati Oraculi testimonio omnium Græcorum sapientissimo tribuunt. Sed vt Socrates aliquis videre, vt oculis magnis præditus atque nitentibus, quantum fieri potest oculos diducere, hoc est profecto non sapientes imitari, sed boues, aut monstra in parietibus pieta *μορμολυκεία* puerorum. His oppositi reperiuntur, qui ne opinor rerum varietate & multitudinis conspectu à dicendi via deflectant, clausis oculis prope omnem orationem decurrunt. Vidi sanè religiosæ vitæ hominem bene doctum sapientiæ candidatum, qui de more eum elegantissima oratione eruditum confessum dimitteret, post soleas academiciæ disputationes, tam obstinatè iam inde ab initio clausos habuit oculos & obfignatos, vt ne quidem cùm (Auditores) diceret aperuisse putem. Festi uero homines aiébāt illum qui paulò antè in disputatione Thrax aut Myrmillo fuisset, nunc Andabaram euasisse. Præclare & sapienter Quintilianus, *Opertos, inquit, compressosve oculos in dicendo nemo nisi planè rudis aut stultus habet.* At sunt quidam qui alterum clausum habeant, diductum alterum: de quibus nihil dicam nisi videri dignissimos qui relegentur in Siciliam, vbi monoculi Cyclopes habitauisse dicuntur. Si uerò ex oculis *ἄπερος γὰρ ἴδωσιν γίνεσθαι*, aliter altero minor fiat, id ominosum malumque Hippocrates putat lib. Prænotion. p. 4. quod rei de qua agimus lubens accommodarim.

Berosid. ad
Suea.

Fabius l. 124

c. 2.

SECTIO
III.

*Lasciui tremantium oculorum flexus vitandi. ῥυθμὸς
in oculis. ὀξύμοια prompta mentis &
ardentis indicium.*

- I**AM verò quid de illis dicam, quorum oculi libidinibus gestuunt, & perspicua titillatione voluuntur, quisquamne est qui non reprehendendos putet? nisi forte veteris Philosophiæ maculæ atque dedecora obsistant, quos in homines id protritum Athenis conuicium fuit coniectum ὄμματα παιδείας, cùm vitam atque mores infami nequitia collutulassent. Verè dicā, non clarius esse impudiciæ speculum, quàm hos oculorum flexus, quos amatorios nominauerunt. Arcesilaus prudens Philosophus cùm diuitorum quorundam oculos esset intuitus ludibundos, & teneræ voluptatis plenos. *Nil interest*, inquit, *quibus membris cinadi sitis.* In Sardanapali impuri hominis luxu describendo, disertè Iustinus, *Cum mollicia corporis & oculorum*
- Iustin. l. 1.
Dio. or. 62. *lasciuiam omnes facinas anteires.* Eundem pingens Dio Præseus τῆς ὀφθαλμῶς ἀνατρέφοντα nominat. Et Alexandrinus Clemens de mollicie oculorum disputans, *Tamen*, inquit, *effeminatum Sardanapalum regem Assyriorum in lecto indecore sedentem purpuram carpentem, καὶ τὰ λευγὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπαναβάλλοντα, & albuginem oculorum versantem inducunt.* Idem ipse à Maximo Tyrio, dicitur τὰ ὀφθαλμῶ ἐπιτετικῶς. Contrà verò Iulianus Imperator cùm animi castimoniam, morum seueritatem, & moderatiorem præ se ferret, sese longe ab ea lasciuiam & mollitudine abfuisse monet, ἔμοι δὲ ὕψος βλέπων ῥιπλοῦπι πάντα ἔξ τὰ ὄμματα, ὅπως ὑμῖν χαλὸς ἔπι τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον ὀφθαίλω, ὁ τρόπος ἔσυχωρῶ, *Veniunt enim uero mihi lasciuire oculis, eosque molliter circumferre, quo pulchro corpore non mente uobis videar, mores mei non sinunt.* Aristophanes βλέψαι ἰωνικῶς dixit, *contueri ionicè hoc est nequiter & delicatè.*
- In Misc. pag.
Suid.

Et sane fuit cōmunis omnium sapientiū opinio, oculū vagū illū & liberiorē indicem esse leuitatis, & flagitiosæ cupiditatis. Harpalus Demosthenem cùm vidisset, eius tacitam cupiditatem

tatem, quasi luce palam deprehendit ex ἀλαχρόσ κ' βολαῖς ὀμμάτων, vt Plutarchus memorauit. Et Aristoteles inter notatas indiciâque Cinædi ponit, ὀμμάτων περιβλήψις. At diuus Gregorius Nazianzenus cùm religioſos deſcribit verè Nazareos, vt Chriſtianiæ vitæ lumina, *Gressus*, inquit, *constans, oculus minimè vagus*. Quod ego dictum vtroque modo explicem, & de vaga curioſâque oculorum circunductione, & libidinofa motione, quam *flexum oculorum* vocat Seneca, ita enim ſcribit, Impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota, & relatus ad caput digitus, & *flexus oculorum*. Huiuſmodi oculi Perſio nominantur, *patrantes, putres* Horatio, σαταγι Chryſoſtomo, Iuuenali *trementes*. Hinc Xenophon homini moderato & amanti χαλοχαθίας, tribuit ἀπειμες ὄμμα, *oculos non trementes*. Apuleius *vdos ac tremulos vocat, prona libidine marcidus, iamiatque semiadortulos*. Anacreō & cæteri Poëtæ Græci ὄχρους: Gregorius Nazianzenus in Carmin. σφειγῶντας. Dicuntur iidem Quintiliano, *natantes & veneri*, & confirmili ratione Adamantio κλυζόμενοι καὶ κυμαίνοντες ἐν ἑαυτοῖς, *inundantes & fluctuantes in ſeipſis*, Catullo *ebry*, hinc eleganter ſanctus Baſilius impudicos ait iuuenes μεγάλῃ ὀφθαλμοῖς, *ebrios eſſe oculis*, vocantur ab aliis *peti*, de quibus ſic vetus interpres Horatij, *Dicitur petus, qui leniter declinatis oculis eſt, cuique huc atque illuc tremuli celeriter voluuntur: hoc autem quia venereum eſt, ideo Venus petra*: quam etiam Poëta Heſiodus ἐλικοβλήφαρον nominat, *oculis laſciuientem*, Illo etiam nequitiaæ motu agitati, *fracti* Latinis, κεκλασμένοι Græcis oculi appellantur, de quibus ſapienter Ariſtoteles in Phyſiognom. τὰ κεκλασμένα τῶν ὀμμάτων δύο σημαίνει, τὸ μὲν μαλακὸν καὶ θῆλυ, τὸ δὲ κατηφές καὶ ἀγυμον, *contrafacta oculorum duo ſignificant, hoc quidem molle & ſæmineum, aliud verò demiffum ravidumque*. Contra verò τὸ βλέμμα καθεστὸς, *vultum compoſitum & oculos moderatos* Porphyrius aiebat efficere, τὸ σμικρὸν τῆς καταστάματος, *grauitatem illam qua in geſtu ſpectatur*. Et Themiftius meo iudicio ſapienter Xenophonteiam Virtutem coloribus ſuis exortans illi tribuit βλέμμα ἀπλουῶ καὶ γενναῖον, *aſpectum ſimplicem ac generoſum*. Atque hæc protulit omnia, vt intelligamus, cautionem eſſe adhibendam Oratori non vulgarem, in oculis moderan-

in vita Demosthen. Aristot. in Physiog.

Orat. de pac.

Senec. l. 7. ep.

in Conui. P. 694.

l. 3. Metamorph.

Baſ. in Iſa. P. 952.

in vita Apoll. l. 2. c. 12.

or. 3.

dis, ne quo gestu animi vitiositatem prodant. Tanquam enim extripode, illa sunt à Philostrato pronunciata, πολλὰ μὲν γὰρ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων ἢ ὧν ἑρμηνεύσασι, *Oculi mores hominum pleròsque indicant.*

Neque tamen omnis oculorum mobilitas reprehendenda est, aut in vitio posita, vt illustrium hominum dicta & exempla declarant. Sunt enim numerosæ, veluti quædam in oculis motiones, quæ mirificam olim Pompeio magno gratiam tribuebant, cui simile quiddam in Alexandro fuisse

Plutarc. in
Pomp.

volunt, de qua re ita Plutarchus, ὡς δὲ τις καὶ τῶν θεῶν τὰ ὄμματα ῥυθμῶν ὑπεόκει, &c. id est, *Oculorum lenis modulatio reddebat faciei eius usurpatam magis sermonibus, quam representa-*

Herod. in
Commod.

tam, cum Alexandri regis statuis similitudinem. Herodianus item libr. i. ætate florentem Imperatorem laudans, & summa oris pulchritudine amabilem, inter cætera ponit ὀφθαλμῶν τε ἀρμίας καὶ πυρώδεις βολαί, *rutilantium oculorum æquabiles, & veluti numerosos motus.* Sic diuus Gregorius Nyssen

de vita
Mof.

Mosi tribuit summo viro & eximia oris dignitate præstanti, τῶν ὀφθαλμῶν λαμπρότητα, *dulcem oculorum splendorem atque lucem*, quam si Orator in ingenuum eruditionis hominum confessum attulerit, quis non videt quanto præditus sit inuitamento ad animorum conciliationem?

Est etiam nonnunquam in oculis volubilitas, quæ non quidem illuminandæ pulchritudini seruiat, sed promptæ mentis acrem, & celerem agitationem vimque testetur. Chrysanthius apud Eunapium Sophista cùm in sermone

Eunap. in
Chryfant.

familiari, lento placidòque videretur esse ingenio atque natura, sic tamen in Dialecticis eruditorum hominum disputationibus æstu quodam animi ferebatur, vt comæ capitis horrescerent, τῶν ὀφθαλμῶν ἑρμηνεύοντων χροεύσασι εἶδον τὴν ψυχὴν καὶ τὰ δόγματα, *Et oculi quoddam veluti animi tripudium circa dogmata occupati significarent.* Maximum quoque magni nominis Philosophum idem scriptor habuisse

Eunap. in
Max. p. 82.

prodit oculos illa celeri motione velut gestientes, si quando in subtili aliqua disputatione occuparetur, nam ὀμμάς τῆς ψυχῆς διεδήλασεν τὰ ὄμματα, *acris ingenij vigor atque agilitas ex oculis elucebat.* Addit nullum cum eo disputantem potuisse ferre, τὴν ἀνεκωνοῦσαν τῶν ὀμμάτων, *ὅτι τὸν ἀρόμην*

τῆ λόγῳ, aut volubilitatem luminum, aut cursum atque flumen orationis: neque vllum peritorum contra hiscere ausum, tantum videlicet pars illa corporis in dicendo valet, & propè dicam triumphat. Quam laudem Damascius minimè reticuit, cum Isidorum in Philosophia maximum oratione sua commendaret, nam cum dixisset illius in oculis gratiosissimam Venerem, vel potiùs Mineruam sapientissimam penitus insitam impressamque fuisse, addit illos ἑπίπροχα κωμῶδους πῶς φάναι, *velociter ita moueri consueuisse, ut versari viderentur circa eandem speciem, & simulacra essent, non solius animi, verum & inhabitantis in ea diuina influentia.* Sed in memoria quidem vetustatis exemplorum magna est copia, quæ non est opus, vt fastidiosè congeram. In vnum mihi magnum Vlystem mentis oculos iniicite, quem præstantis & cumulati Oratoris specimen fuisse volunt & exemplar. Illum autem Rhetor ingeniosus in Heroicis ait πηλανηιδῶν τῶς ὀφθαλμοὶ ἀγὲ τῶς ἐποίας τε, καὶ ἑπιπροχάς, *oculis fuisse continua motione errantibus, propter varias animi cogitationes & suspiciones, qua altam illam mentem exercebant.* Itaque Menelaus apud diuinum Poëtam Telemachum agnouit Vlyssis filium, quod similes haberet manus, ὀφθαλμοὶ τε βολαί, *similisque oculorum coniectus.* Suetonius, *vegetos oculos* nominat, quos tribuit Cæsari symbola certè hominis δρασηέλις: nam in eodem proprium illum vigorem, celeritatèmq; quodam igne volucrem ait fuisse Plinius. Vetus Poëta laudans Aristotelem προχλαί ὀπωπῆς nominat. Καὶ προχλαί σήμεριον ἀολλέα μῆτιν ὀπωπῆς; *Et volubiles oculi multiplicem animi agitationem declarabant.* Cassiodorus vir reconditæ sapientiæ vitiosis & consceleratis animis cum gestum attribuit. Sic enim libro de anima, *Malis nubilus vultus est in qualibet gratia corporali, &c. Oculi interdum supra quam necesse est, commouentur, iterumque cogitantes infixi sunt, incerti vagi fluctuantes, &c.* Sed hanc furentium hominum similitudinem, non est, opinor, difficile ab illa ingeniosorum & vigentium conditione fecerere.

Photius.
Cod. 242.

Philostr. in
Heroic.

Odyss. 4.
vers. 150.

Plin. l. 7.

Antho. l. 5.
cp. 2.

Cassiodor.
c. 17.

SECTIO IV. *Saturnius oculus & truculentus vulgò in vitio. An toruè intneri sit illiberale. Strabonum peruersitas indecora.*

SEd est mihi hîc adhibenda minimè superuacanea & inutilis monitio, ne recti & honesti similitudine decepti in aliquam prauitatem delabamur. Sunt enim quidam qui dum illam oculorum molliciem lasciuiamque refugiunt, tristem quãdam & indecoram feritatem aucupantur. Sanè vniuersum moderata honestaque in oculis seueritudo placet, quæ neque teneritudinis & petulantiaë vestigiũ vllum habeat, nec importunam animi duritatem significet. Id opinor, αἰδρικὸν ὄρα̃ν dictum Veteribus, vt de Mauris apud Ælianũ, εἰσὶ δὲ μαυρῶσι, καὶ χαλοῖ, καὶ μεγάλοι ἔ' αἰδρικὸν ὄρα̃σι, *Sunt Mauri, & pulchri, & procera corpore, & virili aspectu.* Sed vt dixi, cauendum maximè est, ne istius decoris appetentes acerbiteritatem quandam induant, qua nihil est, quod magis honestissimo auditori displiceat. Constantius Imperator magni parentis cura & prouidentia liberalissimis studiis eruditus, omninò sapienter, ἡ βασιλικὸν ὑπελάμβανε τὸ παρατηρικὸν τῆ βλέμματος, ἀλλὰ μανία̃ πρέπειν ἠγούμην, ἐν τοῖς νοσήμασι ἀριθμῶ, *minimè regium existimabat, sed potius furiosa dementia congruens & consentaneum inmani oculorum obtutu aspicere, idque in hominum vitia τικτό̃que reponebat.* Eo vitio malè quidam audierunt antiquitatis Philosophi, qui dum seueri potius videri volunt, quàm humani, Ἀπειῶσι ὀμμα̃τα, vt est in communi prouerbio, & Saturnium quendam aspectum, Lemniũque præ se ferebant. Et quidem Plato, qui Socratis næuos omnes penitus cognitos & perspectos habebat, eundem αἰτ ταυρηδὸν βλέπειν, *taurinis oculis obtueri consueuisse.* Quam eandem ob causam Pausanias ab Academia palliatos eque Socratis familia sapientes, βλεπιδάμονας fuisse nominatos, αἰτ, *terribiliter intuentes,* qui parũ ab sint ab eorum hominum conditione, qui à Geniis improbis agitantur: illos enim existimat Xenophon, πρὸς τὸ γρηγότερον ὄρα̃σθαι, *aspectu esse truculentiores.* Quare Iulianus Christianæ religionis defector, ab eo tempore quo nefariam in specum de-

Libanius in
Basil.

Cæli. l. 3. c.
28.

scendit ad dæmones consulendos, rediit vt Theologiæ princeps aiebat Gregorius, τὸ μανιώδες τῶν ὀφθαλμῶν præferens, Nazianz. *furioso oculorum obtutu formidabilis*. Alias quoque eidem attribuit ὀφθαλμὸν μανικὸν βλέποντα, sicut & Gregorius presbyter βλέμμα θειωδες, *ferinum aspectum*. *Truces oculos* dicunt Latini. Salu. l. 4. *Ille respiciens ac vibrans in os meum truces oculos*. Hoc autem quàm sit ab eo alienū, qui placere velit, & confessus benevolentiam sibi conciliare, nemo nisi à ratione alienus & cæcus non videt: ab iis enim publicè orantibus, non oculi modò auditorum, sed animi multò magis studiūque abhorret. Itaque Lucianus cùm Thrasyclem pingeret philosophum, sapientiæ laruam, furiosæ mentis hominem, eum inter alia πτανιώδες βλέπειν, *Titanicum tueri* ait, quasi nepotulum quendam Gigantum & terræ filium. Id verò esse indecorum facillè hinc colligas, quod à summis viris atque doctissimis in perfecta hominis pulchritudine oculorum quædam veluti lætitia ponatur. Sanè à D. Chrysofostomo inter summæ & eximie in psal. 4. venustatis indicia ponitur imprimis ὀφθαλμὸς μειδῶν, *oculus suauiter & blandè arridens*.

Toruè tamen aspectare, num aliquando in oratorem quadret existimationis retinentem suæ & honestatis, quæri posse video. Aduersarios si præsentés habeat, qui innocentia insultare videantur, & immani contentione ius violare, non esset fortè illiberale, aut abhorrens à grauitate hominis iusta iracundia elati, toruo illos nonnunquam aspectu verberare, si præsertim ad eos orationem conuertens, ante omnium oculos insignem eorum malitiam & fraudem ponit. Id enim è causæ fiducia oriri videtur & animi læsi æquitate, modo ferociæ cuiusdam agrestisquæ animi significatio vitetur. Proæresius factundia olim præstans, quem Ερμού λογίου τύπον, vt Eunapij verbis vtar, *Mercurij eloquentia præsidis tyrum* nominabant, cùm Athenis causam pro se ageret, amplissimo in theatro, Proconsule Romano audiente, cùm adessent plurimi eius æmuli, à quibus fuerat contumeliis intemperanter agitatus, non putauit à sua dignitate alienum *ἑυρηδὸν μὲν αὐτοῖς ὑποβλέψαι*, *toruis oculis eos intneri*, quo gestu opinor nonnihil aduersariorum audaciam spémque tardauit. Sic Poeta sapiens toruum aspectum heroibus suis attribuit, vt de Achille in opere diui-

- Iliad. a. no ſape, τὸν δ' ἄρ' ἑπόδρα ἰδὼν παρσίφῃ πόδας αἰὲς Ἀχιλλεύς.
 Illius quoque non indecoræ ἑπόδρασίαις, cæteri Poëtæ memi-
 nere. Aristophan. de Æschylo irato, *Tauri instar demisso capite
 obtinebatur*, vt est apud Suidam. De Constantio Imperato-
 re Ammian. Marcell. *Limisque oculis eos (legatos) adusque
 metam contuens mortis, egredi iussit*. Sed hoc iratorum est, qui
 terrorem specie ipsa præferunt. Proximum est & consimile,
 obliquè intueri ad contemptum aliorum, quod easdem ob
 causas ab honestis hominibus fieri posse decorè puto, sed par-
 cè tamen & moderatè, ne superbientis animi fastidium in eo
 appareat, est enim etiam arrogantium obliquare aspectum.
 Scitè Ammianus cum vitia nobilitatis graphicè delineat,
*Alius, inquit, cum dignitate licet, ceruice tumida gradiens, notos
 antea obliquato contuetur aspectu, vt post captas Syracusas existimes
 reuerti M. Marcellum. Limaces oculos vocat Fulgentius.*

- Cæterum quod ad Strabones attinet, qui naturali vitiosita-
 te oculorum laborant peruersissimo aspectu & distorto, vix
 mihi videntur oratorio posse muneri & dignitati satisfacere.
 Xenoph. in Conui. Nam profecto iocabatur & illudebat Socrates, qui conten-
 dens cum Critobulo de pulchritudine oculorum, *Τῆς, inquit,
 tantum directò aspiciunt, mei autem ἢ τὸ ἐκ πλαγίου etiam trans-
 uersim, propterea quod exterius promineant*. Noster autem ille
 orator, quem perfectum & suis numeris absolutum esse volu-
 mus, neque Socratem in ea re imitandum sibi existimabit, ne-
 que dogma Stoicorum sequendum, qui aiebant sapiètes si di-
 stortissimi sint, esse formosos. Hoc Rosius Gallus vidit histrio-
 num facilè princeps, qui cùm oculis esset obuersis, neque ad
 tuendam dignitatem idoneis, primus omnium in agendo per-
 sonatus in conspectū hominū venit. Atq; hoc loco naturæ no-
 stræ imbecillitatem licet animaduerrere: nam cùm tam mul-
 tæ species animantium reperiantur oculis præditæ atque sen-
 sibus, *vni tamen homini deprauari oculos consueuisse* prodit Pli-
 nius. Quibus igitur siue à natura contigerit vt Strabones sint,
 vel à mala peruersè intuendi consuetudine: ij non satis subor-
 nati instructique ad dicendum prodire videntur, nisi multis
 magnisque ornamentis, & præstanti quadam eruditione id vi-
 tium obtexerint. Sed omnium ineptissimi sunt ad agendum ij
 qui sic inuertunt oculos, vt pupilla fere omnis tegatur, & ἐκ-

πάγλωσ luminum tantum album ostentent. Notauit sapienter S. Chrystomus summus ipse in dicendo atque perfectus, proprium esse τῆς δαιμονόντων αὐτ. μεθυόντων ἀφ' ἑφ' ἑφιν τὰς κόρας, *oculorum pupillas inuertere*. Neque minus mihi arcendi videntur à suggesto, qui naturæ dāno, aut furoris diuturnitate, semper toruis sunt oculis, aliisque metuendi, nisi multò ante horridā illam speciem lenierint. Et tamen quorundam populorum id esse proprium antiquæ memoriæ scriptores voluerunt. Ammian. Gallos pæne omnes candidos fuisse ait & rutilos, *luminumque toruitate terribiles*. Id fortè dici aliquando potuit, cum Gallia tota martia ferro victitabat & sanguine, & omnia virorum fortium esse putabat : sed ista contuitus barbaries & luminum ferocia plurimum ab æui nostri humanitate.

S. Chryst.
serm. de re-
surrect.

l. 15.

Iraius ὄμμασι φησὶ ῥόμβρος. Ignem oculorum ardor & πολεμικὸν βλέμμα, non modò in prælio, verùm & in foro atque suggesto plurimum valet. SECT.V.

IVVENTIO non videbatur satis factum superiori disputatione, qui interrumpens hîc orationem, *M. videris*, inquit, *Honorate*, qui truculentum aspectum respicias, hominem eum velle describere, qui nunquam irasci debeat aut possit. nam cum æstus iracundiæ in oculis maximè eluceat, necesse est, in oratore ardenti & incenso, præsertim cum stomachum in aliquem erumpit, *χρόσιον* illud ὄμμα existere. At Honoratus, Imo tu videris Iuuenti, quæ dissimilia sunt & disiuncta confundere. Neque enim ardentes repudiaui oculos & reieci, sed truces, qui proprij magis sunt barbarorum & belluarum. Quare Iulianus Parabates Constantij Imperatoris comites & amicos, qui truci aspectu omnibus omnia minabantur, vocat *θερία πᾶσιν ἀποφθαλμίωντα*. Lucius Florus Cimbris oculos attribuit *horrendos & efferatos*: rectè. barbari enim fuerunt & milites. Er de bellante Catilina Sallustius, *Inter hostium cadauera repertus est, ferociam animi quam habuerat viuus, in vultu retenti*.

ep. ad Flavianum.

Flor. l. 3.

nens. In oratore verò nisi humanitas in gestu emineat, vix mihi ferendus videatur. Neque verò hæc quæ dixi eidem officiant, quominus quantū prudentiæ ratio postulet, ardorē animi sui prodere queat, & per oculos emittere. Trachallo præstantissimo sui temporis oratori tribuit Fab. *oculorū ardorem.* Viuidā opinor vim intelligit acrem & agentem, splendidi ingenij animiq; præsentis argumentum, qui certè habitus dignitatis plus habet, quàm qui vulgo in semisomnis apparet, cùm languent oculi & deiiciuntur. Iam eosdem esse iracundiæ ministros, quis tam hospes & peregrinus est in natura rerum qui nesciat? Hic memini Caij Imperatoris, qui oculorū veluti fulmine Agrippam ita Regem perterrefecit, vt pæne solo timidum affligerit cui ipse regiē & insolenter, ἠγνόησας ὅτι οὐ τῇ φωνῇ μόνον, ἀλλὰ ἔτι τοῖς ὀμμασι φθέγγομαι μάλλον, ἢ οὐχ ἡπτόν ἔχεται. *Ignoras me non minus oculis quàm voce loqui solere?* Nolim tamen sic efferri dicentem iracundia, animoque inflammari, vt quemadmodum ait Ouidius,

Lumina Gorgoneo sauius igne micent.

Aut vt horrifico illi seni apud Maronem,

— *stent lumina flamma.*

Laërt. 1. 2. Longius paulò hac in re Menedemus prouehabatur, quem a-
iunt in doctis subtilium rerum concertationibus tam pugna-
cem fuisse, ὡδ' ὑπόπια φέρειν, vt *ardentis spiritus indicia in ocu-
lis ferret.* Ita vituperans hæc de quodam magnus orator profe-
rebat, *Ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat.* Sic de milite
7. Vert. ferociente S. Chryostomus in homil. de Eutropio siue in Pl.
44. Ἐπὺρ δ' ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἠφίει, *ex ipsa oculorum acie ignem
ei aculabatur.* Mimo & histrioni eo licet vti ardore liberius, &
flagrantia oculorum audientium mentes commouere. De illis
1. de Orat. hominibus Antonius, *Vidi,* inquit, *cùm ex persona mihi ardere
oculi hominis histrionis viderentur.* Orator autem cùm modera-
tionem adhibuerit, prudentium hominum consilio dignam &
conunni honestate, tum demum intelliget, quantam vim ha-
beat, quàmque mirificam igneus ille motus oculorum ad per-
suadendum. Iulianus Imperator ait Homerum laudes Achil-
lis eximij Græcorum Herois prosequentem, dixisse illum
ita inuictum & præstantem in prælio fuisse, vt hostes voce ipsa
& gestu, ἔτι τῶν ὀμμάτων. *ταῖς προσβολαῖς, oculorum canicēt,*

vt

vt intorto spiculo in fugam immitteret. Sanè quidē D. Chry-
 lostomus, qui rerum infinitatem animo comprehensam varie-
 gata orationis pictura in omnium oculis posuit, ad fundendos
 & debilitandos hostes, in præliorum contentioneibus, valere
 plurimum ait βλέματα πολεμικά, ἔσ' ἀπίπλων ἐψυχίας. Id
 autem opinor Græci dicunt βλεμαίνειν, quod Eustathius leo-
 num proprium esse ait, & significare vel solo aspectu terrere,
 vt apud Coryphæum in Iliade δένει βλεμαίνων. Atque hunc
 aspectum video à doctissimis viris notatum & animaduersum
 fuisse, in Telamonio Aiace illo, quem propter inclytum animi
 robur & fortitudinem μέγαν nominauerunt, de quo produnt,
 solitum esse βλέπειν χαροπῆς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἄσπ' τῶν κέρων,
 αἰὼν οἱ λέοντες ἐν αἰαβολῇ τοῦ ὀρμησαι, glaucis oculis atque mi-
 cantibus intueri sub galea, vt cum leones magni subsident mox in
 prædam ruituri. Talis quoque mea opinione fuit mora fatorum
 & Troiæ præsidium Hector, quem Sophista Lemnius ait, ἐκ-
 πληκτικώτατα βλέπειν, *terribilem & formidandam oculorum a-
 ciem sulere conicere.* Hoc igitur erecti animi præsidium in ora-
 tore nihil valiturum existimemus? Cùm Periclem audimus
 fulgurare, & tonare consueuisse, quid aliud intelligimus, quã
 scintillantem ex oculis vim & micantem, cum splendido &
 magnifico sono orationis coniunctam? Ponite vobis ante ocu-
 los M. Tullium in media Curia fulminantem, nefarios impe-
 rij magni prædones oratione cruentantem: nusquã in externo
 duce tam expressa βλέματα πολεμικά reperietis, quam in to-
 gato illo Imperatore, aduersus patriæ hostes, incredibili ro-
 bore & totius animi contentione pugnante. Hic idem est ocu-
 lorum vigor quem Valerius Maximus in Demosthene eloquen-
 tiæ Rege in nobilissimis causis triumphante, summa commen-
 datione prædicat. Hinc etiam in tēplis nostri Concionatores
 ad perditorum animos perterrefaciendos, grauem illum & se-
 uerum aspectum, vt Dices ac Nemesis oculum adhibere so-
 lent. Talis quidem certè fuit D. Hilarius, qui hæreticos & per-
 duelles religionis non modò Gallicano cothurno, vt cum S.
 Hieronymo loquar, verùm & aspectu ipso fractos & domitos
 conficiebat. Iraque in illius Epitaphio verè positum,

*Istius aspectum serpentes ferre nequibans,
 Nescio quæ in vultu spicula sanctus habet.*

Z

Philostr. in
 Heroic.

idem phi-
 lost. in He-
 roic.

Valer l. 8. c.
 10.

Or. 20.

Talis Basilus ter maximus, cui doctissimus Gregor. Nazianz attribuit *ῥητορικὴν πύρρον ἰδίον πρὸς τρεῖς ἄνδρας*, eloquentiam ipsis oculis atque ore toto fulgurantem & euomentem incendium, cuius in eo genere victoriarum gratam & vtilem memoriam, nullius vnquam temporis obliuio inobscurabit. Atque hoc tamen intelligendum est tum decere, cum irasci commodum est, & rei dignitas atque magnitudo postulat vt agamus vehementer. Nam vt in pictura non semper læta & collustrata delectant, nec in musicis summa vocum intentio; sic ille ardor luminibus intermicans nisi opportunè adhibeatur non placet. Cornificius ad Herennium prudenter, *Si contendemus*, inquit, *per continuationem, acris aspectu utemur*. Sed vniuersim hæc satis.

SECTIO
VI.

Hilaritas, mæror in oculis expressus. Clarissimi Oratores olim in Iudiciis fleuerunt. Lacrymæ fortium virorum constansiam non dedecent.

Cic. l. 3. de
Orat.

Idyl. 7. v.
20.

Fab. l. 11.

QVOD paulò antè aiebam, oculorum acrem & vehementem contuitum esse ad genus quæstionis accommodandum, id in omni affectione debet intelligi. Nam in lætis tristibusq; rebus, sæpè hæret & iactatur oratio. De qua re monens Crassus, *Oculi*, inquit, *sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significemus aptè cum genere ipso orationis*. Igitur cum de iucundis amœnisque rebus erit dicendum, vt de splendore virtutis, de pompa, de illustrium facinorum dignitate, de laude, de magnificentia, de hominum ornamentis, de fama, de nominis prædicatione, de victoria, de beata vita, de que similibus, oculi nitere quodammodo, & hilarescere debent, Theocritus opinor *ὄμματὰ μείδωντα* nominat, *oculos renidentes*. Quod eò facilius erit oratori, quod illud ipsum sine vlllo gestu & motione consequi possit, Quintiliano teste, cuius ni memoria me fallit, illud est *Axioma*, *Per oculos maximè animus emanat, vt citra motum quæque & hilaritate eniscescant, & tristitia quoddam nubilum ducant*. In mœrore deiici eos par est, & ipsum animum quasi fluctu calamitatis abiectum inuolutumque testari. D. Basilus ora-

tione percurrens eorum hominum habitus, qui vel fortunæ acerbitate, vel propria animi inductione, à communi hominum lætitia & iucunditate abessent, inter cætera illis attribuit *ὄμμα τρυγὸν ἢ ἐκ γλῶσσοθενεῖα*, *oculum mærore suffusum depressumque humi*. Valet hoc maximè in cōmiserationibus, in certo & præsentī periculo, in luctuosissimis temporibus, in patriæ calamitate, in funeribus reip. in eorum fato acerbo deplorando, quorum vita communi rei atque salutī necessaria videbatur, in miserorum fortuna describenda: in iis denique memorandis, quibus audientium animi ad misericordiam & humanitatem vocantur, quo tempore animo demitti contrahique iustum esse videtur. Itaque languet gestus oratoris, manus veluti fit tardior, immotum corpus, oculorum argutiæ cōquiescunt. Ex hoc dolore & mœrori significationibus sæpe consequitur, vt etiam copia lacrymarum è dicentis oculis emanet. Sed quid tu rides Iuuenti, dum de fletu dicere incipio? Rideo, inquit, quod doctores Rhetoricos ea præcipere videā, quæ nec fieri solent, nec etiam commodè possunt. Quoties enim tu vidisti Honorate, vel in foro vel in suggesto oratorem qui fleret, aut sine risu auditorum simularet? *Citò arefcit lacryma præsertim in alienis malis*, ait verè & scienter M. Pullius. Histrones ipsi cum frequenti exercitatione naturam habeant ad omne genus affectionum commouendum, promptam & expeditam, præstare id ipsum pro arbitrio non possunt, quod Rhetores in grauioribus causis monent esse faciendum oratori. Hinc ille de scena politus & teatro, cùm in luctuosissima catastrophe actionis flere vellet, urnam adferri in Orchestram curauit, qua cineres demortui filij continebantur, vt illius cōspectu non simulatum iam atque falsum, sed verissimum fletū cieret. Igitur oratori Biantis ego vellem monitionem obii- Cæli. 1. 2. c.
 cere, qui Alyatti regi mandauit *χρὸ μῦθα ἐδιδειν*, *cepas edere*, cū ⁴
 ad lacrymas profundendas cohortaretur. Præterea iidem ipsi dicendi magistri effeminationem inducunt animorum, à generosæ mentis excellentia longe alienam, & vt breuiter dicam viro non congruentem. Puerorum est atque muliercularum lacrymas profundere, quarum habent à natura magnam quādam facilitatem, sic vt habere in potestate videantur. -- *plorat*

Vberibus semper lacrymis, semperque paratis

Z ij

Iuuenal.
sat. 6. v. 273.

*In statione sua, atque expectantibus illam,
Quo iubeat manare modo.*

Hinc illud Poëtæ quoq; nō mali, -- *Et iasse profliunt lacrymæ.*
Catullo proinde *falsæ lacrymule* appellantur, præsertim earum
quæ in Gameliis, -- *parentum*

Frustrantur falsis gaudia lacrymalis.

D. Hieron.
ep. 3.

Prudenter vt multa Vates Ennius, *Plebes*, ait, *in hoc Regi antest*
at loco, licet lacrymare plebi, regi honeste non licet. Illud ipsum
forti animo & altæ mentis constantia indignum, in Atheneo
Tusculano M. Tullius clarissimis olim rationibus & excellen-
ti prudentia ostendit.

Hic Honoratus, Erras, inquit, Iuuenti, & leui manu tuū orato-
rem peruolutasti, & facile possem orationem tuam refellere.
Ais fletum non fuscipi ab Oratore consuesse, & indecorum
magnanimo esse viro & constanti. Vtrūque perspicuè esse
falsum Græcia iuxta Romanæque historia conuincit. Ecquem
enim in totius complexu antiquitatis præstantem Oratorem,
dicendo nobilem inuenire possumus, qui permouendis audi-
torum animis, cū res & causa postularet, non à se primū
vim lacrymarum & copiam expresserit: Pericles magnus qui-
dem fuit & diuina quadam facundia præditus, sed tamen
Aspasiæ religionis violatæ ream; à Iudicum seueritate & le-
gum poena, non tonando, vt aiebat Eupolis, & fulgurando ser-
uauit, sed ἀφ' οὐραίων αὐτῆς δάκρυα, cū in iudicio *in illius mu-*

Plutare. in
vici.

lieris calamitate fletum edidisset. Græciæ lumen Demosthenes
tam id habebat consuetum & solenne, vt eo vno causas eripe-
re, & Attico in theatro victricia linguæ trophæa collocare vi-
deretur. Itaque æmuli illius gloriæ, qui cum eo de præmio elo-
quentiæ palmæque certarunt, nullum ipsius in dicendo artifi-
cium magis horrebant, quàm si fletu animos incenderet, & Iu-
dicum sententiam ea doloris significatione captaret. Dinar-
chus in iudicio capitis aduersus Demosthenē, monet Iudices,
ne eius lamētis & cōploratione moueantur, μη οὐδ' ἄρα τῶν αὐ-
τοῦ κλαίοντος ἔ' ὀδυρομένου, &c. Æschines in eundem oratorem:
inueniens, cū vellet istius machinationis vim potentiāmq; re-
tundere, οὐτως κλαίει μὲν ῥᾶϊον, ἢ ἄλλοι γελῶσιν, *Facilins*, inquit,
hic plorat, quā alij rident. Demades Orator vt memoriæ prodit-
dit Tzetzes, eundē τῶν εὐπορητῶν δάκρυα δακρύνοντα solebat illu-

Dinarch.
p. 187.
Æsch. cōtr.
Ctesiph.

Tzetz:
Chiliad. 6.

dere. An excidit quod est apud facundiæ Romanæ ducem de Antonio, qui in causa M. Aquilij suis lacrymis fletu & lamentatione forum compleuit? Is autem Cottam & Sulpitium egregios adolescentes, qui ad perfectam eloquentiæ spem alebantur, suis præceptis artificioque instruens, monet, *ut in dicendo irasci, ut dolere, ut flere discant.* Fronto Catius Traiani Imperatoris auro, compositus, grandis & concinnus Orator, non alio prope ariete iudicum acerbiter quatiebat, sensum mollebat. De eo Plinius secundus, *Fronto Cassius omnia a-* Plin. l. 2. ep. 2. de Orat.
Etionis sue vela vir mouendarum lacrymarum perisissimus quodam veluti vento miserationis impleuit. Dicerem de M. Tullio, nisi in epilogis admirabilium orationum, vberes etiamnum lacrymæ tantum Oratoris stillarent.

Neque verò nimis id arduum atque operosum esse putandum, libro de Oratore secundo, M. Antonius egregia disputatione comprobat. Nam tamen si lacrymula citius in aliena calamitate arefcat, alieni certè existimandi non sunt, qui in Oratoris patrocinium atque fidem se contulerunt, cum & falsus amicorum, & ipsius dicentis existimatio in discrimen vocetur. Exercitati est Oratoris, & in se quoddam veluti imperium habentis, in tristissimis, calamitosissimisque rebus memorandis, amplificandisque moueri, ad quod naturæ vis quædam & animi comparatio iuuat plurimum. Ion Poëta hoc apud diuinum Platonem de se proficitur, ut gloriandum, & merita prædicatione ferendum, *ἔγω γὰρ, inquit, ὅταν ἔλεσι- Ion.*
ῶντι λέγω, δακρύων ἐμπίπλωταί με ὀφθαλμοί, Cum ego aliquid miserabile loquor, lacrymis mihi complentur oculi. Et ne prophanos tantum Oratores attulisse videar, quid Chryso-
 stomo vni omnium in dicendo politissimo grauissimoque e-
 uenerit, ex illius ipsius ore potest intelligi. Nam cum fortè Ierusalem lamentantem pro concione induxisset, suarum calamitatum vim & magnitudinem exponentem, *εἶδον, inquit, ὑμῶν τὰς ὀφθαλμοὺς τότε ἰδύοντάς πηγὰς ἀφίεναι δακρύων, &c.* Chrysof. ferm. 21. de diuers.
Vidi oculos vestros turgidos lacrymarum flumina parturire: vidi non sine consimili animi commotione mentes omnium afflictionibus confundi & turbari: statim igitur orationis mee vela contraxi: eo enim progredi videbatur tuæ, ut omnium corda ruptum iri planctu & lamentis putarem. Potuítne igitur tantum flumen ex om-

nium oculis audientium erumpere: nisi magnus ille Orator suarum lacrymarum fontes aperuisset?

Fortè quibusdam mollioris hoc animi esse videatur, quàm vt in virum sapientem & grauem, atque magnanimum cadere possit. At non ita est: nam alioqui neque in monumentis annalium, neque in scriptis Poëtarum, Heroum fletus dolo-remque videremus. Eleganter ille de scena, Homo sum, hu-
 in Helena] mani à me nihil alienum puto; nec enim virtus aut animi ex-
 celsi magnitudo, naturales affectiones, & humanitatem, ex hominum animis exterminat & exurit. Verè fortassè Mene-
 laus apud Euripidem, communem hanc omnium gentium o-
 pinionem ait, esse viri generosi in acerbis rebus & calamito-
 sis, lacrymas ex oculis emittere,

Καί ποι λέρυσιν ὡς πρὸς αἰδρὸς εὐγενοῖ

Ἐν συμφοραῖσι δάκρυ' ἀπ' ὀφθαλμῶν βαλαῖν.

Itaque videmus lumina antiquitatis vbertim aliquando fle-
 uisse, Xerxem, Alexandrum magnum, Scipionem Africa-
 num, Marcellum, Stoicum etiam & austerum Catonem, Ti-
 tum Vespasianum, innumerabiles alios, quod vel hostes suos
 afflictos, & omni honore & vita spoliatos, vel dites olim am-
 plissimásque ciuitates funditus euerfas, & exinanitas vide-
 rent. Agamemnon apud sonorum illum buccinatores, ἵστα-
 το δακρυχέων; & pius Æneas apud geminum, sic fatetur lacry-
 mans: etiam Vlysses mortuo cani illacrymasserunt, adeò ni-
 mirum contestatum semper fuit illud è Græcia commune di-
 ctum, Ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυες ἄνθρωποι, Viri probi in lacrymas proni
 sunt & faciles. Tantùm rigidi Manes humanitatis expertes fle-
 re non possunt, & miseratione non capiuntur. Illud sanè quod
 permirum videri debet, à pluribus notatum fuit, Magos &
 maleficos & mulieres sagas, quacunquē tandem supplicio-
 rum asperitate vexentur, lacrymulam oculis nullam emittere;
 quo iudices tanquam certo præiudicio vti ferunt apud Ger-
 manos, ad impietatem eorum hominum explorandam. Sed hæc
 extra lineam. Ostendere hoc solùm volui, fletum & la-
 crymas, nec Heroibus fortissimis indecoras, nec ab officio
 & dignitate Oratoris alienas videri. Sunt tamen vnicuique
 tentandæ vires, lustranda omnis amplificationum regio
 atque sylua, disponendi prius animi auditorum, nec ea ra-

Zenob.
 πρου. 14.
 cent. 1.

ra temerè vsurpanda , ne Tragœdia in nugis induci videatur.

Caninus oculus, impudens, & κνωσπρασις fugiendus. SECTIO VII.
Pudor in oculis. Demittere oculos grati pudoris, modestiaque indicium.

PERGO ad alia, moneóque imprimis caninum obtutum esse Oratori fugiendum : impudentiam dicere me satis intelligitis, quæ propria canum. Hinc Græci κνωσπρασ & κνωσπρασ, *caninum intuentes*, & κνωσπρασις, *instar canum impudentes atque audaculos* nominant. Agamemnon omnia pro libidine sua agebat, os suum liberè ostentabat, illi igitur non sine causa magnanimus Achilles in contentione κνωσ ὄμματα, *canis oculos impudentesque* attribuit. Quem Poëtæ locum memini à Critico magno Dionysio Longino prolatum fuisse, ut ostenderet, ex communi opinione nulla re magis ἐπισμαρτυρεῖται τὴν πῶν αἰδέειαν, ὡς εἰ τοῖς ὀφθαλμοῖς. Atque hanc Longin. etiam impudentiam, ut cœdam oculorum leham video posse par. v. f. dicenti adhærescere, ni honestatis moderatione utatur, si præsertim à natura promptior ardentiorque in dicendo fuerit, neque satis verecundæ institutionis. Nolim equidem de magno & incomparabili Demosthene quidpiam atrocius suspicari, Æschines tamen contumeliæ loco illi obiicit, αἰσχυρ- or. φ. τοῖς ὀφθαλμοῖς, *oculos impudentia nota suffusos*. Quod sanè vitium à præstantis studiosique hominis sapientia, & virtute longissimè remouetur; qui aureis veluti retinaculis sensus omnes in officio continet suo. Virtus, ait diuus Ioannes Chrysostomus, vir ingenij verè stupendi, & elegantissimæ varietatis, virtus τὰς χροσῆς τῆς εὐκοσμίας ἐπιβάλλουσα πᾶσιν ἡνίας, ἐν πολλῇ τῆς ἵππων ἕκαστον ἄρρυθμία ἀσπιρῆ, *aureis modestia frenis omnibus (sensibus) iniectis, equos singulos in summa moderatione tætur*. Addit, neque permittit, τὸν ὀφθαλμὸν μόνον αἰσχυρῶς ἐκ τὸ πῶν ἐπιδεῖν, *aliquid impudenter aut suspiciosè spectare*. Scribit Aristoteles, ἐν ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδέω, *in oculis pudere esse*, quod dictum & sapiens acroama, Orator si me audit,

menti inuret, vt hoc lætium & iucundum domicilium, vel potius augustissimum templum pudoris circumferat. Eo insigni moderati animi fuit ornatus Lycei decus & lumen Xenocrates, quem Synesius, *σεμνοπρεπὸς ἔν ταις ὁδοῖς ἀειπαλῆν*, ut *demisso vultu incederent*. De se quidem id commemorat Iulianus

Iul. in Mi-
sopog.

Pars huius modestiæ sita est in oculis demittendis, in quo pueri sapienti Veterum consilio, studiosè quondam excolebantur. Nam ita eos à pædagogis institui consueuisse, Plutarchus memorat, *ἄρα κεκρυφῶτα ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀειπαλῆν*, ut *demisso vultu incederent*. De se quidem id commemorat Iulianus

Imperator, dum se genio naturæque sua, atque liberali educatione, à petulantia longè alienum impudentiæque vultu ostendere. *Εμὲ ὁ παιδαγωγὸς ἐδίδασκει εἰς τὴν γῆν βλέπων εἰς διδασκάλους φοιτῶντα*, *me pædagogus demisso in terram vultu stare in scholam docuit*. Diogenes quem ad imperandum regendisque homines natum aiebant. Xeniadæ liberos instituit, cum in publicum progredierentur, *καθ' αὐτὰς βλέπων ἐν ταῖς ὁδοῖς*, ut

Laert. 1. 6.

Eubulus hominum memoriæ prodidit. Hanc modestiam, & animi ingenui & excellentis moderationem, diuinissimi Patres in hominum Seruatore animaduertunt, & meritis laudibus ferunt. Beda imprimis doctus scriptor atque pius, magni Ioannis partem historiæ illam interpretans, vbi mundi vindicem ait *oculos subleuasse*, *Hoc*, inquit, *memorauit, ut disceremus, quod*

Themist.
or. II.

oculos non erigebat huc atque illuc, &c. Themistius Gratiani Imperatoris modestiam laudans, & reuerentiam qua doctorem in literis suum prosequeretur, ait eum clarissimo virtutis testimonio, tametsi Gallis & Germanis formidabilem, iusque barbaris summa gloria tribuentem, coram eo tamen à quo disciplinis imbueretur, demissis in terram oculis stare *ἔπειτα δὲ ὁ*

Themist:
or. 7.

εἰς τὸ φανερόν τῶν ἁπλῶν μαθημάτων καθηγέμενος. Idem quoque scriptor elegantissimus, eruditionis veræ genium suis coloribus adumbrans ei tribuit mitem & demissum aspectum, *τῶν γὰρ ὄντων*, inquit, *παιδείας ἀληθινῆς μάλιστα, καὶ ἀπειροῦ, καὶ ἀφρονὸς τὸ ὄμμα*. Et eam quidem modestiæ rationem in oculis componendis, si quis esset tam otiosus atque diligens, vt totius antiquitatis memoriã cōplecteretur, inueniret profectò à doctissimis hominibus sæpè animaduersam, & laudatam fuisse. Lucianus cum modestum adolescentem domo egredientem describit,

describit, ἐξέρχεται χέτω κευφῶς, ἔ μινδία τῆς ἀπάντων) lego
 ἀπάντων) ἐξ ἰαυτῆς παρεστέλει, à paternis adibus egreditur
 demisso in terram vultu, π. neminem ex omnibus qui occurrant ex
 aduerso insuens. Xenophon de Spartanorum verecundia dif-
 putans, εἰκόνων γουῦ ἤτιον αὐ ὀμματὰ μετατρέφας, ἢ τῆς χαλκῶν
 αἰδημονετέροις δὲ αὐ αὐτῆς ἀγίσταο καὶ αὐτῆς τῆς εἰ τῆς ὀφθαλ-
 μοῖς κάρθενον, Illorum oculos minus steteris, quàm si essent aenei,
 atque omninò eos pudensiores & verecundiores esse dixeris, quàm
 sint illa quæ in oculis sunt virgines. Lusit vir magnus, vt opi-
 nor animaduertitis in nomine, & κόρας oculorum papillas nomi-
 nauit παρθένους. Quod tamen vt frigidum, & aurea illa mente
 non dignum veru transfixit Longinus. Et ne prophanos tan-
 tùm in ea re sapientes audiamus, Ioannes Chrysofostomus, qui
 facundiam perillustri sanctimonia cumulauit, cùm vnus ho-
 minis modestiam oratione perfequitur : χέτω, inquit, ἔων
 ἔτω μετὰ σιγῆς τὰ παρ' ἐκόνων ἤκουσαι ἀπαυτῆς, oculis in terram
 deiectis, quæ ab illis dicerentur auscultauit. Et aliàs de magno
 Paulo, qui omnium propè orantium gloriam dicendo supera-
 uis, ὅτι γῆς, inquit, εἰς τὴν χεπέρομνος, ἔ χέτω ἔων, stabas
 oculis in humum deiectis, cùm tamen gloriosissimum Neronem
 & superbissimum imperij dominum abiiceret. Diuus Ambro-
 sius de Satyro fratre, In cætu virorum rarus attollere os, eleuare
 oculos, referre sermonem, quod pudico quodam mentis pudore fá-
 ciebat.

Lucian. in
Amor. t. 4.

Xenoph.
de repub.
Laced.

Paræn. ad
Theod. lap.

In Oratore verò quantùm pudoris illa honesti significatio
 valeat, tametsi experientia quotidiana, communique omnium
 sensu minimè cognosceretur, dicta Veterum & exempla pro-
 barent. Neque enim aliud opinor significare voluit diuini poë-
 matis auctor Homerus, cùm de Vlyffe perfecto nimirùm &
 iam numeris omnibus absoluto Oratore illa cecinit,

Στάσκει. ἔπαυ δὲ ἴδοκε.

Constitit atque oculos demisit, priusquam nimirùm illam elo-
 quentiæ procellam niuis ritu effunderet. Imitatus Græcum
 Poëtam Latinus, de eodem Heroë ita infit,

Astitit atque oculos paulum tellure moratos
 Sustulit ad proceres.

In quo modestiam animi singularem, in oculis tanquam in
 bono lumine collocare voluit. Cùm autem multa huiusmodi

è veterum monumentis erui possint, vnius Eustathij exemplo
 contentus ero, de quo prodit Eunapius, tam suauem, tam que
 melleam eius effloruisse orationem, vt qui vocem hominis au-
 dirent, oblitum sui tanquam qui lotum degustassent, à verbis il-
 lias admiratione obstupefacti penderent. Hic lectus inter
 omnes à Romano Imperatore Legatus ad Saporem Persarum
 Regem, qui multis & ornatissimis copiis Antiochiam obside-
 bat, incredibili vi dicendi atque modestia omnium spem & o-
 pinionem superauit. Nam Sapores cum esset à natura ferox, &
 opinione sua elatus, cumque semper ad euntibus difficilis as-
 perque fuisset, barbaro quodam immanique terrore verbo-
 rum illusurus, & eiecturus hominem videbatur. Sed vbi Eu-
 stathius loqui cœpit eo pudore & gratia, quæ in oculis eluce-
 bat, captus fuit Rex Persarum ille insolens & formidandus, &
 compressa animi ferocia mansuefactus, adeo ille, *πύρρι ὑψη-
 λῶν πλὴν ἐν τοῖς ὀμμοῦσι, καὶ τὸ μέλιτοι ἰθαύμασι*, *deiectionem ocu-
 lorum placidumque vultum suspexit*: itaque Eustathium mente
 & communiōne paulò post & inuidioso honore dignatus est.

Neque tamen cum de modesta oculorum demissione dis-
 puto, de ea me loqui putatote, quam Græci *κατὰφρασι* nomi-
 nant, cum subrustico pudore quodam oculi deiiciuntur, à
 quo sanè plurimum abesse debet Orator, cuius opus est cum
 primis liberale, & in iucundo quodam cum hominibus com-
 mercio versatur: neque decet eum semper, aut etiam nimium,
 terram aut pedes intueri, in cuius os atque vultum omnium o-
 ra sunt conuersa. Et etiam ætatum habēda ratio, vt præsertim
 adolescentes ita compositos habeant oculos, vt modestiam sibi
 cum maximè commendatā putent. Sapienter enim S. Basilus,
 cum in Libanij Scholam venisset, & à Sophista illo magno fuisset
 inuitatus, vt ad gregem florentium adolescentum, quos ad
 eloquentiam instituebat, cohortationem haberet, inter alia mo-
 nuit, *pudore ornari, deorsum visum habere, sursum animam*, vt au-
 tor est Amphilocheus. Adde ad extremū, si pudor in oculis ta-
 bernaculum suum collocare debet, id maximè in exordiis fa-
 ciendū videri, vel cum Orator de suis rebus honesto aliquo fi-
 ne gloriosè loquetur. Nisi enim tum modestiæ illa significatio
 eluceat, vix sine arrogantis animi suspitione eos scopulos præ-
 teruahi poterit, & insolētis superbiæ opinionem à se depellere.

Notatus imperitorum vitiosus obtutus : importuna in quonquam oculorum defixio; circumspectu emissitij oculi vertiginare. Vis honesti & compositi obtutus.

SECTIO
VIII.

EST ne aliquid quod præterea his monitionibus addendum videatur? Est opinor: nuper enim vidi quosdam adolefcentes non sat peritos nec paratos ad dicendum, qui quasi in pariete legerent, ita semper eum vnum in locum oculos haberent conuersos. Quin & reperti sunt, qui non secus quam si animus sub tegulis habitaret, tabulatum & laquearia contueantur: qualem nuper vidi subtilem argutumque Theologum, qui cum aliquid responderet acutius, sublatis in aërem oculis id explicabat, quasi à Luna graues argumentorum solutiones, & aurea illa dicta peteret. Id Tauriscum actorem quendam fecisse didicimus, quem Theophrastus auersum consueuisse dicere aiebat, quod in agendo contuens aliquid pronuntiaret. Fuerunt etiam, qui cum de coelo cœlitibusque dicerent, cum Deum Optimum Maximum nominarent, aut domicilium beatorum: cum item solum, cum manes, cum Stygio prædoni mancipatos exprimerent, quasi illa essent in medio omnia atque in conspectu, sine vlla obtutus varietate, vno semper in loco defigerentur. Putidius verò quidam postremarum partium Rhetor, cum de orbium cœlestium conuersione, deque æthere astrorum luminibus vt opere Phrygio picturato diceret, solum aspectabat, cum agrorum viriditatem amcenissimosque flosculos depingeret, vultum attollebat. Sed illa quidem sunt errata puerorum atque flagitia, quæ in bonorum Oratorum gravitatem non cadunt. Pergo verò, moneoque oculos diutius in quonquam figere, esse odiosum, rusticani animi signum, aut inuidi, aut nimium quantum appetentis, mangonis aut lanistæ proprium, de quo Valerius Martialis,

Quidam me modo Rufe diligenter

Inspectum velut emptor aut lanista, &c.

Suetonius, *diligenter ac lente mercantium more considerare dixit. Sic oculis deuorare*, dixit Iustinus de Dionysio tyranno

Cicer. 3. de
Ora.

Mart. lib.
6. epist. 82.
in Caligul.
c. 36.
Iust. l. 21:

A a ij

loquens, cum vehementissima contentione oculos ad multa adiiceret, *qua emere, inquit, non poterat, oculis deuorare*. Etiam inter notas assentationum id viri magni posuerunt. Solent enim homines leuissimi, qui alicuius gratiam studiosè aucupantur, in eum fixis oculis intueri, tametsi alios in frequenti coetu conueniant. Ita certè adulatorem describit, magni vir animi dulci quodam flumine vtens orationis Theophrastus, *εἰς ἐκείνον ἀποβλέπων τοῖς ἄλλοις λαλεῖν, in eundem oculos defixos habet, etiam dum alias alloquitur.*

Char. de
adul.

Est autem Oratori omni cura studioque prouidendum, ne dum vitia reprehenduntur, aut dicuntur ea, quæ nemo sibi dicta velit agnoscere, in aliquem certum intueatur, quem coniectu oculorum designari cæteri putent. Est enim tacita quædam & peracerba accusatio non ferenda, quam vix deinde vlla excusatione imprudentiæ declamator eluat. Hoc Homerus, *δειδύλων ἐς ἕχρον* dixit, loquens de Nestore, qui oculos in vnumquemque vertendo, singulis nutu imperium significabat. Horatio est *distorquere oculos, — nutans*

Iliad. 1.

l. r. Sat. 9.

Distorquens oculos ut me eriperet.

l. de Pall.
Plaut. in
Afin.

Tertulliano, *acie figere*. Atque in hoc maximè genere velim, id è Comœdia præceptum seruari. *Neque ille ulli homini nutet, nitet, annuat*. Vidi quendam aliquando nobilem Christianæ eloquentiæ administrum & ecclesiasten, qui cum æstu quodam animi, vt assolet, vehementius elatus, in flagitiosos hominum mores inueheretur, communè que pestes religionis, quod in ea exaggeratione, vnam in partem conuersus hæret diutius, in grauem nobilium quorundam offensionem incurrerit, quod ab eo se oculis designari, notari que existimarent. Gravius illud quod nuper in quadam ciuitate Galliæ honestissimis viris affluente contigisse didici. Nam cum ibi Concionator ageret multitudini gratus atque iucundus, & in illius multa sapientia & religiosæ vitæ grauitate conquiescerent, perutili alioqui digressionem in eum sermonem incidit, vt mulierum præsertim nobilium luxum, & delictos vestium ornatus lasciuiamque reprehenderet: non iam mediocrem in moribus vanitatem, sed intolerandam propè impudentiam versari, cum etiam in ea frequentia concionis reperirentur, quæ cum essent familiæ conditione

infimæ, nulla commendatione maiorum generisve claritate, tamen instructu & elegantia multo auro & vniionibus collucentes, non æquarent modò Reginas, sed Circensis pompæ simulachra viderentur: nec esse obscuro de quibus illa capienda essent, cum in omnium oculos fastidiosè incurrerent. Quæ cum diceret conuersis in vnam partem oculis atque defixis, tanta consecuta est omnium ordinum inuidia, ita factus est odiosus, vt non modò illa quæ in crimen vocari videbatur, sed honestissimi quique ciues ab eo tempore eum aditu & cõgressione prohiberent. Itaque hic audiendum foret sapiens illud admonitum D. Augustini, *Oculi nostri etsi iaciuntur in aliquem, figantur in neminem.* ep. 109.

Nec mihi fere minus reprehendendi illi videntur, qui non quidem in vno aliquo diutius hærent, sed in cœtu & circumfusa corona quasi vnum aliquem deposcerent, ita singulos tacitis luminibus designant, & studiosè circumspiciunt, aquilæ nõ dissimiles, quæ ab aère prædam oculis inuestigare solet acutèque deligere. Talem describit Menelaum Poëta Græcus in omnem partem intuentem, si fortè in ea frequentia quæ obuietabatur Antiochum animaduerneret.

Πάντοσι παπλοῖνων ὡς αἰετὸς ὄν ῥά τε φασιν.

Ὁξύτατον δὲ ῥαεῖς ἑπιουρανίων πεπεσῶν.

Hoc est, *quoquo uersus circumspiciens tanquam aquila quam omnium animam acutissimè cernere aiunt.* Id *circumspēctū emissisq; oculis vertiginare* dicit Tertullianus. In hoc vitium possunt ij maxime incurrere, qui cum minimè formidolosi sint in dicendo, propter naturam audaciorem potius, quàm pudoris verecundizque retinentem, nullius aspectu aut varietate auditorum, a cursu orationis & instituta contentione auocari possunt. Ij si sparsos habeant familiares & amicos in confesso, quasi affari vnumquemque, singulisque annuere, & gestire oculis solent, seque venditare, præsertim si quid exeat dictum eleganter & concinnè, si rotundè, si artificiosè, si cum acumine atque sale, quod ab illis tacita gratulatione probari laudarique videatur. Zeno Citricus opinor ὄμμα αἰαπεπλάμδρον vocabat: nam præstantis adolescentulæ imaginem cum representaret, Sit, inquit, supercilium non demissum, *μηδὲ ὄμμα αἰαπεπλάμδρον μηδὲ κεκλασμένον.* Plutarchus ἑλέμμα ῥεμβῶδης nominat, *vagum &*

De pall. c. 3

Laert.

1.10.p.503. *in gyrum actum oculum, quē ait maximè fugiendū. Heliodorus in Æthiop. ὑπὲρ πλοῖν τι χ' ἰσοβαρῶν τῶν εἰσοκπιῶν, superbè & arroganter oculis circumspicere, inter signa hominis elati & gloriosi ponit. Caueat ad extremum orator ne in rebus latissimis describendis, quæque sint omnium auribus iucundæ, dum blandiente argumento effertur hilariùs, more tyronum quibus toga virilis,*

---tota impune sabarra,

Permisit sparsisse oculos.

Ita liberè per auditorium omne volitet, vt oculi ad petulantiz metam adhærescant. Id quoniam facilè in cognitionem prudentium auditorum venire potest, fieri nequit sine suspitione leuitatis pæne puerilis, & effusæ inanitatis, quam nondum iudicij maturitas in gyrum modestiæ compulit. Atque his detractis vitiis, quæ breui orationis cursu notata à nobis sunt, & hætenus exposita, facilè quiuis intelligat, quæ sit illa oculorum moderatio honestissimo oratori quærenda. Existet enim grauitas atque humanitas singulari modestia illuminata, quæ veluti muta ipsius commendatio omnium animos & benevolentiam conciliet. Illius compositi intuitus quanta sit vis declarauit, qui omnium elegatissimè potuit magnus Chrysostomus, ait enim etiam impurissimos & flagitiosissimos homines

1. de Virg:

αἰχμῆς δ' ἔπειθειν ἔνδ' οἰκίας ἐνδιδρύου μακίας, ὅταν πρὸς ἑσπέρην ἴδωσιν ἀκριβοῦς, pudesceri & erubescere, ac furorem suum remittere, si in eum vultum accurasè insueantur: Magnum Æneam consilio meliorem quam manu; vt verissimè nobis historiæ prodiderunt, aiunt fuisse ea grauitate & moderatione oculorum, vt ad eos qui ab officio recederent coërcendos, sufficeret

Philostr. in Heroic.

αὐτὸ τὸ βλέψαι, ipse tantum viri sapiensis & diuini conspectu.

DE SUPERCILLIIS.

CAPVT V.

In superciliis pars animi. Quemadmodum abditam SECT. I.
mentem insinuent.

SUPERCILLIA veteres in Iunonis seu Lucinæ tutela esse
Svoluerunt, ego prudentiæ dicari malim, sanè quidem in-
dicendo, ne in hominum excellentium confesso, vt in Thea-
tro amplissimo, notas prodant animi non satis ad virtutis offi-
cia moderati. Est enim in superciliis *pars animi*, vt verissimè
tradit Plinius, *negamus, annuimus, &c.* Parum dixit, non enim
duntaxat partem animi, sed animū vniuersum in iis constare
puto, si verum est quod Philostratus in Apollonio memorat, *Multa, inquit, in superciliis genisque posita sunt, ex quibus sapien-*
tes. & natura periti homines imagines, velus in speculo aspicientes,
que mens illis quodque sit ingenium contemplantur. Quare Deme-
trius Phalereus sapienter, *μη μὲν γὰρ εἰσὶν μέγας τὰς ὀφθαλμοὺς, ὅλως*
τοῦ ὄρασιος ἡσυχίας, ἀλλὰ τῶν ὀφθαλμῶν, αἰτὸν οὐκ ἀνεπισημαστέον
esse membrum supercilia, posse etenim vitam omnem obscurare.
Quo modo autem eorum adita ad animum penetretur, si quis
roget, ecce in manibus vir grauissimus & eloquentissimus
Thodoretus, qui rem breuiter in hunc modum explicat, *Ani-*
mi motibus non modò facies color, sed & oculorum motus, & super-
cilioorum contractio remissioque respondent. Et ira quidem insolentiam
oculorum terribilis visus notat, eiusdem verò gratiosam remis-
sionem palpebrarum ruga risum simulantes arguunt: curas autem
supercilioorum in medio costus prodis, & eorundem in altum reflexus
fastum ostendit. Quintilianus autem earum rerum peruestiga-
tor diligens & ingeniosus, *Oculos, inquit, supercilia formant ali-*
quatenus, & fronti imperant. Hoc primum: addit paulò post,
ira contractis, tristitia diuētis, hilaritas remissis ostenditur. Igi-
tur siue oculis & faciei imperent, siue intimos animorum sen-
sus proferant in aspectum, eorum habenda ratio est omnibus,

Plin. l. ii. c.
37.Philost. l. i. c.
32.

Laërt. l. si

Theod.
scr. 3. de
prouid.

l. ii. c. 1.

qui displicere minimè cupiunt, nec abalienare contuentes. Facio penè impudenter, qui vobis audientibus in iis rebus diu atque multum exercitatis præcepta ponam: sed quoniam ruere me voluistis, feramur. Vestrum erit λεπτολογίας hanc meam & inconsideratæ mentis leuitatem præstare. Nunc igitur monita quædam videamus.

SECT. II.

Supercilia immota, Eorum motus equalis, inaequalis, alternus. πάλμῳς & frequens gesticulatio ominosa.

Arist. de
hist. an.
Plin. l. 11. c.
52.

QVÆ in superciliis animaduertuntur vitia, quàm quod in eis conueniens sit & decorum, facilius possum dicere. Neque verò cum dico vitia, quæ naturæ sunt intelligere me putate: scio enim quosdam fuisse nimium fortè in affectionibus rerum peruestigandis curiosos, qui naturam existimabant in superciliis quædam notas impressisse malevolentiae & improbitatis, quibus certo in cognitionem aliorum deueniremus. Hic memini maiorum gentium Philosophi Stagiritæ, quem Trogus deinde secutus est, & ex Trogo Plinius, cuius verba subiiciam, *Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant, quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores, quibus in totum demissa maleuolos & inuidos.* Hæc otiosorum hominum deliria, commenta sunt, & vt verè appellat Plinius *friuola*: nec enim supercilia mores efficiunt sceleratos, sed voluntas, quæ neque pilos pro internunciis habet, nec iisdem mancipatur. Quod si tamen illa communis opinio ita hominum mentes occupauisset, vt natura machinata vultum existimaretur ad animi labes indicandas, quæ speciem impotentis animi in vultu relinquerent, si qua ratione fieri posset, obtegenda dissimulandaque putarem. Sed vt dixi quod naturæ est in hac quidem parte omittamus, veniamusque ad ea quæ vitiosæ animi cupiditates asciscunt. Quintiliani mihi monitio videtur perutilis, *Vitiosum, inquit, in superciliis, si aut immota sunt omnino, aut nimium mobilia, aut inaequalitate disfidens, aut contra id quod dicimus finguntur.* Hæc Fabius: sen-

sententia mea quidem opinione facilis: vult enim supercilio-
rum motum esse moderatum nec inæqualem: nam supercilia
esse homini & pariter & alternis mobilia docet Plinius. Vnum
autem attollere, alterum deprimere arrogantis impudentiæ
argumentum est, quod in Pisone M. Tullius falso & acerbo
σαρχασμῶ in medio Senatu irrisit. Id pluribus euenire solitum
Quintilianus sic ostendit l. i. c. ii. *Vidi supercilia multorum disti-*
dentia, cum altero in verticem tenderent, altero pane oculus ipse pre-
meretur. Paridem quidem Alexandrum sibi nimium placentem,
elatum, ambitiosum ita pingunt, vt duntaxat alterum su-
percilium erectum habeat, *ἑπεί οφρὺς ὑψήρει τῷ ὀμματός*, vt
Sophista Lemnius meminit in Heroicis. Motus etiam eorum
frequens atque nimius, veterum superstitioni linquendus est:
omen etenim fortunatum existimabant, & sibi omnia ex ani-
mi sententia euentura quæ optarent, & præsertim vt Melam-
pus ait Ægyptius, *ἐχθρὸς ὑποχειρὸς ἔξω*, si palpitarent, sali-
rētque supercilia. Id *παλμικὸν οἰσίσμα* dictum, auctore Suida:
cuius rei speciem luculentam expressit doctus æquè & facetus
in antiqua Comœdia Plautus,

Atque id futurum unde? unde dicam nescio,

Nisi quia futurum est, ita supercilium salit.

Idem forte sibi ille voluit apud Theocritum, qui sibi dextrum
oculum identidem salire gaudet.

Ἀλλεται ὀφθαλμὸς μου ὁ δεξιός.

Quod quamuis leuissimum esse videatur, neque huiusmo-
di vt considerati hominis voluntatem mouere possit, erat ta-
men sic in vsu apud Veteres, ex hoc motu coniecturam capere
latentium rerum, vt ea curiosorum hominum vanitas, grauif-
simo Ecclesiæ decreto, è moribus eiicienda, coërcendaque
fuerit. Extat Edictum ea de re eorum hominum, qui columina
fuerunt, satorésque piæ religionis apud Clementem l. 8. Con-
stitutionum Apostolicarum. De eadem & D. Iustinus Martyr
quæst. 19. vbi physicam eius motus causam prosequitur, & in
spiritus naturales refert, proinde concludit eam omnem
παλμῶν obseruationem esse inanem & irridendam. Diuus
item Epiphanius in Panario, inter ea quæ numinis aucto-
ritate prohibentur, posuit *τῶν παλμῶν τὸ ἔσσητηρῆσις*. Non sum
ego quidem *παλμοσκόπος*, sed si tamen hoc in oratoris actione

Idyl 3:

Const. Ap.
l. 8. c. 32.

Iust. Mart.
quæst. 19.

Epiphan.

CILIA. contingat, hoc est vt frequenti superciliorum motu indecore gesticuletur, non victoriae felix augurium, sed contemptus & irrisionis omen futurum aio. Nam antiqui id etiam lacrymarum signum fuisse volunt, vt animaduertit omnium elegantium doctissimus Pater Chrysostomus, ἔξω δὲ ἐξελθόντι ὁ ὀφθαλμὸς μοι ὁ δεξιὸς χέπτωται ἀναπνῶν δακρύων τὸ τεκμήριον, *foris autem egresso dexter mihi oculus inferne salit. Hoc est indicium lacrymarum.* Sed hæc vitia forte leuora, grauius id quod explicatum eo, de quo multi autores meminere.

SECT. III *Supercilium sedes arrogantia. Sophista & Philosophi*
 ὀφρυδασπασίδαι. Σωδῶται ὀφρύες.
 Χαλιβλέφαρος.

MULTA sunt quæ indicari supercilio queant: illi sane vocem veluti quandam ad significandum Poëtæ attribuunt. Heroïna quædam apud Ouidium.

in Eipst.
Helen.

— *quoties ego te cæta notavi*
Signa supercilio pane loquente dari.

Et primo libro ματαμοτεχνίας.

Multa supercilio, multa loquere notis.

Sed nihil est meo quidem iudicio, quod refonet clarius, quam fastidium, arrogantiam, & insolentem contumaciam. Elegantissimè polyhistor Plinius, vbi de superciliis, *Hæc maximè indicant fastum. Superbia alibi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque inuenit in corpore vbi solitaria esset.* Hinc superciliium apud elegantissimos auctores pro fastu superbiæque positum, quo modo grande superciliium dicit Iuuenalis, Cicero *Campanum superciliium*, Martialis *Palatinum*, Gellius *arduum*, Catullus etiam *rubrum*, cum tumentis arrogantiaæ flatus crepat in iram.

Plinius l. 11.

Iuuen. sat. 2

Cic. de leg.

Agr.

Mart. l. 9.

ep. 81.

Catull. ep.

82.

— *quem dicere nola*
Nomine, ne tollat rubra supercilia.

Apud Græcos eadem ratione τῆς ὀφρύος nomen sumitur, plena sunt exemplorum omnia tum poëtarum tum aliorum scriptorum monumenta. Iulius Pollux Onomast. l. 2. τὰς ὀφρῦς αἴρων ὁ ὑπερήφανος *supercilia*, inquit, *tollens, superbus.* Inde ὀφρυάζων *grati-*

Iulius Poll.

l. 2.

di supercilio sumere. Eleganter D. Greg. Nazianz. *putrefactum* CILIA. :
supercilium dicit elatam superbiam, quæ morte & sepulchro S. Gregor.
 euauerit: nam Heronem laudans, ait se non prædicare nobi- Naz. or. 13.
 litatem, & mirari τὴν ἐν μύθῳ ἔ' τάφῳ ἐρχόμενον, ἔ' πάλαι σεση-
 πάσας ὄφρῦς.

Hoc vitio gloriosi olim sophistæ, & Philosophi, vt cum S. Hieronymo loquar, gloriæ animalia, maximè laborauerunt. Quam ob causam nominati à Græcis *σβαροβλέφαροι*, *arrogantes* & *superbi*, & qui omnium aliorum fastidio insolentiaq; efferrerentur. Irridet bellè Synesius, qui Nilus quidam eruditionis, Ægyptiorum mentes fœcundauit, *Ἡ τε γὰρ ὄφρῦς, βάλας τῆς ἀνατάσεως, εἰς ὅσον ἤρται*, &c. *Superciliū papa quàm est minax: quàm* Syn. ep. : 54.
est elatum, & manus suffulcit mentum, inque cateris vultus grauitatem affectat supra Xenocratis imagines. Quibus maximè reprehendit superciliorum ἀνάτασιν ἔ' ἄρσιν, *extensionem, sublationem,* quemadmodum in eadem re Iulius Pollux, τὰς ὄφρῦς ἀνατένειν Pollux l. 2.
ὑπὲρ τὰ νέφη, supercilia extendere super nubes. Idem sophistæ venustissimè dicti ab Hegesandro poëta ὄφρυα ἀνασίδαι, *Siloni-*
caperones, quod superciliorum contractione grauitatem ementirentur. Sanè de Protagora & Gorgia, qui parentes veluti fue- Lib. Decl. 9
 re Sophistarum ita Libanius, Πρωταγόρας μᾶλλον ἔ' Γοργίας τὰς ὄφρῦς ἀνεσπασίως. Hinc bella apud Comicos similibus hominū irrisio. Alexis poëta festiuis & elegans Satrapæ vnus supercilia vocat ὄφρῦς χλίοις ἀλάτεις, *quæ mille salenta pendant sursum* replicata. & alias quosdam homines superbia inflatos contumacia, habere supercilia ἐπάνω τῆς κορυφῆς, *vertice capitis altiora*, vt est apud Athenæum. Contra Socrates inoderatum hominem Athen. l. 6.
 describens, qui honestatis amore caperetur, dat illi *συνδαίαις* ὄφρῦας, ita enim ille de Hermogene apud Xenophōtem, *Nonne* in Sympof.
videtis ὡς συνδαίαια μὲν αὐτῶν αἱ ὄφρῦες, ἀπρεμευ δὲ ὄμμα, μέτερον δὲ οἱ λόγοι, τραεῖα δὲ ἡ φωνή, ἰλαρὸν δὲ τὸ ἦθος, quàm seueræ sint *ὄπι*
pleta dignitate supercilia, oculis minimè lubrici atque volubiles, oratio maderata, vox lenis, mores hilares. Quam ego effigiem versarū ante oculos nostri oratoris velim, vt illam arrogantia laruā & deformitatem abominetur, & multò magis in grauiori contentione, illam effugiat *τραγικὴν ὄφρῦν*, vt eam appellat doctus & pius Isidorus Pelusiota, quam vix Regi aut dynastæ irato concederemus. Demetriū sane Phalæreum elegatē hominem, & Ep. 168.

CILIA. difertum eo præditum ornamento reor, quem ea causa *χειρο-
Ελέφαρον* indigitarunt, vt palpebris & supercilij inoderatione
gratiosum. Ingeniosus in Iconibus suis Philostratus iunior sic
quoque pingit Apollinem regem quendam humanitatis, *ἀκεί-
ροκόμης μὲν τὸ εἶδος, φαιδρὰν τε ὄφρυϊν ὑπὲρ ὀφθαλμῶν ἐγείρων ἢ
ἀκπίτες οἶον ἐκλάμπυσσι*, in tonsus pro more, *serenum supercilium*
super oculis excitat, in quibus radij velut quidam collucent.

SECT. IV. *Maestas in superciliis : item seueritas. Censorium,
Catonianum supercilium. Iisdem maxor
& lasitia significatur.*

EST etiam in superciliis quædam maestas, grauitasq; à digni-
tate minimè aliena, quæ cum abest à contumacia, in princi-
pibus reip. viris commendatur. Quæ causa est, cur poëtæ super-
cilium summo omnium rerum moderatori Deo tribuât, quem
Homerus *ἐπ' ὄφρυσι νῆσσοι superciliis annuere*, iisdemque treme-
facere Olympum, Horatius autem, *cuncta supercilio mouere* di-
xit, cum eius incredibilem vim & maiestatem veller exprimere.
Hinc Martialis Romano Imperatori qui proximè ad Numinis
potentiam & maiestatem hominum opinione accedit, haud
veretur *terrarum dominum supercilium* concedere, hoc est nutum
& maiestatem, qua imperium orbis terræ administrat. Hæc au-
tem magna species & amplitudinis significatio, tantum ab
iis decore exhiberetur, qui vel generis splendore lucent, vel re-
bus gestis, aut reipubl. honoribus & potentia sunt illustres,
& qui magnam partem auditorum dignitate & amplitudi-
ne antecunt : ab inferioris notæ hominibus non rectè assu-
meretur.

Præterea supercilium honestæ grauitatis seueritatisque
notam habet, animumque moderatum significat, impuræ
voluptatis inimicum, qui vitiosas appetitiones virtute com-
presserit. Quò modo *supercilium Censorium* Valerio Maxi-
mo dicitur, & passim poëtis *triste*, *seuerum*, aliâque simi-
lia. Magnum hoc ornamentum est non vitæ modò, verum
etiam & actionis, & in eos quadrat maximè, qui in studiis

gravioribus versantur, & vitam agunt populari & communi ratione superiorem, quales Theologi, sapientiæ duces & magistri, religiosi, magistratus, rectoresque cæterorum, quibus oculi & supercilij grauitas auctoritatem conciliat. Hinc Catonianum supercilium quasi communi prouerbio notum: Epigrammaticus illud poëta.

*Triste supercilium durique seuera Catonis
Frons.*

Martial. L.
11. ep. 2.

Et elegantissime Sidonius Apollinaris, *Tantum tu utcumque moderere Catonianum superciliosa frontis arbitrium.* Pari elegantia Tertullianus lib. de pall. *Censoria intentionis episcynium* dixit. In Zenone continentissimo Philosopho Stoicus Zenodorus haud inuenuste id laudabat.

Sidon. l. 9.
ep. 9.

Tertul. lib.
de pall. c. 4.
Laert. l. 7.

*Ζήνων σὺ πολὺ σέμνός ἐπιουσία
Canus honorando Zeno supercilio.*

Id decus & insigne grauitatis L. Piso improbè æmulabatur, homo si M. Tullio credimus foedus & ganeo, & domi in libidinibus volutatus, qui tamen in ciuium ore atque luce ad seueritatem oculos & supercilium componebat. Deripie eam laruam Cicero aliquoties. Pro Sestio, *Tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio tanquam Atlante cælum niti videretur.* Et alias, *Hic vos rugis supercilioque decipis.* Non absimilitatione futilem Caussidicum & indoctum illudit Martialis,

*Epistolisque commodat grauem vultum
Similis Catoni, Tullioque, Brutoque.*

Martial. l.
5. ep. 5a.

Fuit aliorum indecora penitus & rusticana imitatio, qui quod forte audiissent, esse grauitatis & seueritatis attollere supercilia vel contrahere, id in singulis prope dictionibus purarunt esse faciendum. De illis ita Quintilianus lib. 1. *Vidi multos quorum supercilia ad singulos vocis conatus allenarentur, aliorum constricta, aliorum dissidentia, &c.* Claudam hanc disputationem admonito necessario, prouidendum nimirum oratori, ut hanc oris partem ad orationis genus accommodet, præfertim ad mœsticiam & hilaritatem significandam, quibus maximè declarandis affectionibus supercilia inferuire, docet primo libro de officiis M. Tullius, nam læticia in explicatione exprimitur, in contractione mœror & tristitia. Contrahuntur

Fab. l. 1. c. 12.

l. 6. Meta. & contorquentur in iracundia. Graphicè Apuleius de Vene-
morph. re stomachante, *Contortis superciliis, subridens amarum sic in-*
quit, &c.

DE AVRIBVS NARIBVSQVE

Oratoris.

.CAPVT VI.

SECT. I.

*Aures quibusdam mobiles. Αμφώπιδες nunc indecoræ.**Flores in auribus. aurem foratu effaminatus.*

PAVLVM hîc hæsit Honoratus, & socios aspectans, Ve-
stræ, inquit, sum in nugis proferendis voluntati obsecu-
tus, non meæ, quæ iam pridem in Sigæi portum imminebat.
Nunc reliquum est, vt vos dicatis, & albus hic asinus à pi-
strino releuetur. Quid tu nobis, ait Victor, Oratorem descri-
bis tanquam furem quendam atque maleficum, truncatum
certè auribus naribúsque? aut illæ fortè partes in capite non
sunt, de quo tamen te ab initio dicturum te receperas? Hîc
Honoratus, Odi memorem combibonem aiebat ille nescio
quis, sed tam memorem congerronem vix ego tefero, Victor,
qui non Idibus, sed singulis pænè momentis releges Calen-
daria, debitúmque exposcas. Enimuerò de Auribus vix mo-
nendum, aut præcipiendum quidquam esse videtur de gestu
& motu agentis: Solius enim hoc hominis esse proprium notat
Eustathius ad Iliad. II. *μη κινῆν τὰ ὦτα, aures non mouere*, quod
sumit ab Aristotele de histor. anim: *μόνον*, inquit, *ἀνθρώπος οὐ*
οὐ κινῆ; subiicit paulò post, *τὰ δ' ἄλλα κινεῖ πάντα*. Atqui, in-
quit Iuuentius, nonnulli existimant, Flaccos Romanis fuisse
nominatos ab aurium mobilitate. Et D. Augustinus l. 4. de ci-
uitate Dei quosdam esse ait, qui aures moueant vel singulas,
vel ambas simul, & qui suis temporibus hoc faceret fuisse non
neminem perspicuè testatur. Scio, inquit Honoratus, quos-
dam similes Satyrorum esse, quos fuisse *περιποίησ τὰ ὦτα, ma-*
gnis auribus preditos Philostratus ait in Iconibus: cuiusmodi
resputauit Lycæi doctor signa esse *μωρολογίας ἔ ἀδδλεχίας*

Arist. l. 1.
c. 11.S. Aug. l. 4.
de ciu. Dei.in Mida.
Aristot. de
hist. anim.
l. 1. c. 11.

stia & loquacitatis, & ab eo sumens Trogus apud Plinium l. Plin. l. 17. c. 52.
 II. Illas autem longas & magnas aures motum aliquem susci-
 pere, non esset fortè incredibile, sed oratori certè quidem es-
 set indecorum in conuentu sapientum, ne id Galeni de medi- Galenus.
 co dictum insciente quispiam de populo insufurraret, *ὄσες ὄσους οὐσίας τὰ ὄσα*, *hic ut asellus auriculas commouet*, aut illud
 è penu satyrico promeret, *Auriculas asini Midas habet*. Adhi-
 bebant olim *ἀμφώπιδας*, seu focalia & aurium ligamenta, quæ Oratores o-
lim tulere
focalia.
 Fabius Oratori concedit, sed aduersa tantùm valetudine la-
 boranti, ne alioqui extra morbum si adhibeat, mollior videa-
 tur. Verùm ea res vt à moribus & consuetudine huius tem-
 pestatis, ita longè ab hominum nostrorum elegancia & hone-
 state abhorret. Et mea quidem opinione comperendinandum
 esset, & in alium diem causa potiùs differenda, si ratio sanita-
 tis haud pateretur Oratorem, nisi lana fasciisque obuolutum,
 & medico illo apparatu in cœtum prodire. Quid quod etiam
 quidam reperiuntur in grege patronorum adolescentes, qui
 flosculos aut alia quædam huiusmodi ad aures ferant, potest
 ne vobis aut cuiquam probari, qui vereatur in prudentium of-
 fensionem incurrere? Hoc facere mihi quidã videntur, quod
 consuetudine assuefacti minimè id sentiãt, aut quod forma &
 ætate florêtes, aliquid etiam ex eo ornatu venustatis cupiunt
 colligere. Sed vt Polemo coronatus iuuenili fretus audacia, cū
 in Xenocratis scholã venisset, animaduersa hominis gravitate;

Dicitur ex collo furtim carpisse coronas.

Postquam est impransus correptus voce magistri.

Horatius
l. 2. sat. 3.

vt de illo canit Horatius: ita illi in doctorum hominum cœ-
 tum ingredienti, me auctore flores ponant, insitamq; animo-
 leuitatem, ne dum vinnuli esse cupiunt & venusti, iam inde ab
 initio inuenusti & inepti iudicentur. Atq; hoc iunioribus magis
 providendũ esse video, quàm viris, qui iam ætatis sunt benefi-
 cio, prudentiãq; moderati, qui quod domitas habeant cupidi-
 tates, non tam gloriæ & inanis ostentationis causa id facere cre-
 derentur, quã quod rebus grauioribus intenti minus de exiguis
 cogitent. Neq; verò hinc monebo eloquẽtiæ candidatos (vos
 quidem certè Victor & Iuuenti, supra ætatem sapietes, & con-
 sideratos minimè est necesse) vt quorundam leuorum inanita-
 tem deuitent, qui speciosum esse putant infimas auriculas auro

immisso lacerare, quod mollioris ego quidem animi esse puto, effocinataeque naturæ: iisque bellis Veneris amafius haud leuius exprobrare velim, quam Apollonidi quondam vir summa grauitate & eloquentia Xenophon, τετρησθαι τὰ ὦτα, *perforatas aures habere*. Non enim gynecæum dicturus ingreditur, vt Achilles quondam, qui vt ait Tertullianus, *aurem foras effaminatus*, inter puellas sexum ementiebatur, sed in coetum eorum hominum, quorum oculi atque mentes in ingenua tantum & honesta specie conquiescunt. Platoni dum adhuc esset adolescens, aurem genitor perforauit, inaurémque ferre iussit, vt mos tum fuit aliquorum. Sed deinde melior ætas puerilem istam vanitatem repudiauit.

SECT. II. *Morum coniectura è naribus. Aquilini regij atque magnanimi. Iracundia naso declarata.*

DE naribus atque naso, vix audeo quidquam adiungere homo minimè nasutus, præsertim vobis audientibus, quos cum Poëta, *emunctæ naris* appellare possum. Sed quoniã vos Eurystheos habeo noua semper imperantes, ne recusando sim molestior, aliquid dicam. E naribus tulere iudicium Veteres de ingenio, & hoc etiam suspicionis introitu ad animum penetrarunt. Nam quibus *acuta essent nares*, eos non modò sagaces & faciles ad odorandum, verùm etiam & ingeniosos & intelligentes opinabantur. Hinc illud Horatij,

— *minùs aptus acutis*

Naribus horum hominum videri possit.

Contra verò *naris obesa*, tardiores, quemadmodum apud Calpurnium obesa aures hebeti attribuuntur, & nullius iudicij viro. Id forte factum est ea causa, quod pulpæ quæque pinguiore sunt, minùs apti videantur ad notiones capiendas, & subtilium rerum intelligentiam. Sed cum primis *aquilinos* fuisse probatos ab omni antiquitate video, quos sanè regio existimatos Platonis auctoritate cognoscitur, τῷ δὲ, inquit, τὸ χεῦρον βασιλικὸν φατε ἕναι, *illius nasum aquilinum dicitis regium esse*. & Paridem regium puerum atque

Plat. l. 5 de rep.

atque formosissimum, ὑπόχρουτο subadunco naso fuisse docta CILIA.
 Vererum monumenta significant. Aristoteles nisi me ratio fugit, τὴν χροκίω ἔχοντας ait esse vulgo μεγαλοφύχους.

Fortunatum (inquit Iuuentius) te natura genioque tuo esse Honorate puto, qui aduncum habes aquilinumque nasum, quem non modò regiam indolem atque magnanimam significare puto, quòd etiam scriptum est à Xenophonte, & in communi existimatione positum olim fuit, verum etiam notam eloquentiæ dixerim atque prudentiæ. Sanè Herculem quem præsidem eruditionis atque facundiæ in Gallia fuisse volunt, non alia ratione Græci Latinique pingebant quàm χροκόν: fámaque est M. Antonium vehementer sibi plurimisque aliis placuisse, quòd propter χροκότητα μικτήρος, Herculi non ab- Plutar. in Anton. Philost. 1. 2.
 similis esse videretur. Scio vulgus id sentire, ait Honoratus, & peruagatam illam esse morum & animi coniecturam, quam ego vt neque repudiandam aut inanem semper esse puto, sic incertam & minimi faciendam aio. Noui enim quosdam, vt de me nihil dicam, qui cum nasum eum habeant, vt de Cyri profapia geniti videantur, bardi tamen stupidique audiunt apud omnes, tamque leuiter sunt eruditione tincti, & sapientia imbuti, aut tam parum ad agendum accommodati, vt à prima eos congressione minimè nasutos queas agnoscere.

Sed vt ad vsù & præcepta veniamus, cupio generatim hoc animaduerti, partem hanc oris prodendis animi affectionibus inseruire, & maximè iracundiæ significandæ, dum nimirum præ indignatione, qui intimo in pectore inflammatur, spiritus per nares cum impetu eüicitur, vnde necesse est in vultu sequi haud obscuram commutationem. Videre hoc Poëtæ & expressere, vt Sartyricus,

Disce sed ira cadat naso rugosaque fanna.

Sic apud Theocritum *σπιμεία χροκὸν ποτὶ ῥινὶ χροκίται,*

—naso grauis insidet ira.

Hinc irato dat *fumantem nasum* Martialis: *igneum* Maro, sic enim præferocem equum pingit, *Collectumque premens voluit sub naribus ignem.* Hoc idem video animaduersum apud Aristotelem l. 3. de moribus, vbi magni Homeri testimonio probat fortes & animosos esse θυμωδούς. Ex quo, inquit, & Home- 3. Georg. 3. Ethic. c. 11.
 rus *σπιμὸν δ' αἰὲ ῥίνας ῥόμος, per nares subit ira grauis.* In hoc ta-

men, illius Philosophi *μνημονικὸν ἀμάρτημα* fuisse quidam suspicantur. Nam laudata Poetæ verba sic ponuntur Odyssææ ultimo, vbi Laërtem desiderio filij collacrymantem cùm vidisset Vlysses,

Τὸδ δ' ἀέλιετο θυμὸς ἀνὰ ρῖνας δὲ οἱ ἦδη

Δειμὸν μὲνός τ' ἄρ' ἔτυψε φίλον πατὴρ εἰσορόωντι.

Huius autem motus est animus, ad nares verò eò iam

Acutum robur erupit dilectum patrem inspicienti.

Quibus sanè misericordia potius quàm ira declaratur : nisi fortè dicere libear, mixtam fuisse indignationem, quòd bonus senex indigno vitæ genere conficeretur. Apud Hebræos id est frequentissimum, vt nasus iram & contemptum significet, quos affectus tum certa quadam conformatione, tum nasi capitisque projectione vulgò homines prodere consueuerūt. Sic apud regium Vatem vbi legimus, *Secundum multitudinem ira sua non quæret*, in Hebræo propriè, *secundum altitudinem nasi*. Vbi describit arrogantis hominis impudentiam, qui secundum altitudinem nasi non quærat Dominum, id est, qui præ superbia quam nasi elatione motuque significet, Numinis cogitationem repudiet, & aspernetur. Ita quidem certè magni viri & sapientes interpretati sunt. *Ἡ ρῖς ἐνεπαχθεῖα θυμοῦ καὶ οἱ μικτῆρες ἐλευθέρως τοῖ ἀέρι εἰσπνέοντες*, *Nasus & nares liberè aërem trahentes signum ira & impetus*, ait Heliodorus Thessalum quendam iuuenem oratione delineans. Hoc nisi in æstu ipso orationis decere oratorem haud putem, sapit enim animi impotentiam, quæ honestæ moderationis imperium non audiat, sed impetu quasi ardoris feratur, videturque scenæ potius & strenuo bellatori, quàm musarum & sapientiæ alumno conuenire. Fieri tamen aliquãdo potest vt minimè dedecet, præsertim cùm summa rei indignitas atque abiectio id requiret : nam & causæ fiduciam significare potest, & iustum liberi animi atque magni contemptum.

Pal. 2.

in Aethiop.
L. 2.

Μυκτηρισμός in naso. vncis naribus suspendere. *crispare* SECTION III.
nares irrisionis, aut superbi fastidij signum. quos
id deceat.

NASO itē irridere atque illudere solemus: Quare Plinius lib. II. nouos mores ait *subdole irrisioni nasum dicauisse;* Plin. I. II. c. 32. Eam autem illudendi rationem eā gratiā, *μυκτηρισμὸν* Græci Fab. I. 3. vocant, nam à Quintiliano ita definitur, *μυκτηρισμός, simu-* Eunap. in Liban. Nasus Atticū. *latus quidam, sed non latens derisus.* dicunt & *μυκτηῖα.* τὸ ἡδὲ, inquit Eunapius, ἢ *κεχρησμένον* in dicendo, Attici *μυκῖῆα* ἢ *ἀλισμὸν*, *nasum* & *sales* vocabant. Hinc *nasum Atticum* appellauit Seneca pater Suasoria prima: & ex eodem fonte illa protrita sunt apud elegantiores, *naribus vsi, suspendere naso*, hoc est omnium irrisioni ludendo proponere. Inde apud Græcos *ῥιγοκλυπία* fanna est. Lucilius in Satyra præstans atque Italo perfusus aceto, eleganter à Plinio præfatione operis sui dicitur primus, *nasum styli condidisse*, propter aculeum & *μυκῖῆα*, quo in irridendis hominibus utebatur.

Est autem certa quædam nasi conformatio ad irridendum accommodata, quam non modò in quotidiano vsu videmus, sed in scriptis quoque veterum adumbratam. Solent enim ij præsertim qui contumeliosè ludificantur, in rugas nares contrahere, quòd esse proprium cachinnorum, & insolentius alios contemnentium, docent Poëtæ. Vnde à Persio *fanna rugosa* scitè nominatur, quòd ipsum est *crispare nasum* eidem poëtæ alio in loco, Crispare nasum contemptus aut fastidij indicium.

Ingeminant tremulos naso crispante cachinnos.

Hinc doctissimo Gregorio *ἐπιλευτ.* in impium Iulianum, *μυκῖῆα ὕβριον πλέων* dicitur. *Contorquere narē*, dixit Apuleius, ita enim l. 7. Afini, *Ille contorta & vituperante narē discessit. Contrahere narē* S. Hieronymus, *Quem cū legeris, aut ipse pro nobis* S. Hier. ep. 52. *cæteris satisfacies: aut si tu quoque narē contraxeris.* Expressius autem id ludibrium contumeliæ iunctum declaratur, cū rugatus eo modo nasus attollitur: videtur enim is qui dicit quasi vncis naribus homines arripere, eosque attollere suspensos, atque in media luce omnibus irridendos locare. *Doctè & graphit-*

cè Horatius, ——— *Naso suspendis adunco.*
Geminus & germanus Persius.

----- *rides ait, & nimis unctè*

Naribus indulges.

Ad superbum fastidium hoc etiam quidam reuocarunt. D.

S. Hieron.
Apol. 1. in
Ruffin.
idem in
Osee.

Hieron. Apolog. 1. in Ruffin. *Contractis rugatisque naribus concava verba tratinantur.* Idem in Osee cap. 10. *Desinant rugare frontem, adducere supercilium, crispare nares.* Hunc gestum malimego in theatrum ad comedos, quam in forum curiamque inducere, quòd leuitatem quandam è triuuis haustam habere videatur: nisi fortè is sit orator qui proprio veluti genio fit fictus atque natus ad illudendum. Sunt enim quidam *εἰσρωγες* à natura, sic vt in vultu illius rei clara quædam vestigia hæreant, qualis pingitur Socrates à Platone, Iulianus Imperator à Nazianzeno, M. Tullius à Fabio, Macrobio, aliis, qui propterea nimium quantum dicaces & in irridendo festiui habiti sunt, Iulianus tamen non tam naso facetus, quam contumeliam spirans & contemptum. Huiusmodi homines rugas penè semper aliquas habent in naso, atque gelasimum, qui nec dedeceat, nec improbari soleat, nisi eo intemperantius abutantur. Sed qui aliam oris compositionem habent, si corrugent sæpè nares, vereor vt instrumentum sit illis adhibendum, quod *πτερόωθρος* vocat Dioscorides, Latini veteres *strictipellam* aut *sentipellium* dixerunt, quo nimirum rugas in facie extendebant, de quo Titinnius.

Coniect. ad
Yarran.

----- *sentipellium*

Inducis, ruga in ore extenduntur tue.

SICT. IV *De nare loqui fæmineum. Sonitus naribus expressus
Cinadorum aut iratorum. mucosi πέχοντες.
alia notata.*

SE D vitia quædam sunt in naribus diligenter animaduertenda, & præcipuo quodam studio vitanda, de quibus iam est consequens vti moneam. Imprimis loqui de

nare foemineum est, & politis hominibus ad audiendum sanè graue & iniucundum. Contigit autem id nonnunquam vitium aliorum æmulatione, cùm cereus ad omnia puer cum iis diu familiariter agit, auditque sæpè loquentes, qui eo morbo inficiuntur: quo fit vt sensim, sine sensu, malum serpat imitatione, & necopinantibus adhærescat. Interdum id euenit sponte naturæ, cùm spiritus qui per nares exit, ob angustio-rem viam parcius emittitur, ore ipso quasi indignante adi- túsque occludente. Atque hoc quàm ingratum sit eruditis au- ribus, declarat Poëta Satyricus, cùm id totum quod hoc mo- do pronunciat *vocat rancidum*,

Rancidulum quiddam balba de nare locutus.

Perfius Sat.

Nam qui odorè corruptione rerum diutiùs asseruatarum vt apri apud Horatium, vt olei similiùmq; rerum exoritur, di- eiturq; propriè rancor, quo modo Arnobius aduersus gentes l. 1. olearum fluenta rancescere dixit; ad res alias minùs suaues, sensuum iudicio permolestas, & *ἀνδῆς*, certa similitudine transfertur. Sic opinor dixit Martialis, *rancidulo ore loqui*, hoc est *ἀνδῆς ἔχοντες*, eo more modóque, quem teretes aures ferre nequeant. Id etiam in malam partem fuisse acceptum, docet Polemo in Physiognomonicis, nam qui de nare loque- rentur: eos ait vulgò, *ψευδῆς, κερκαθῆς, φθονερός, mendaces, malignos, inuidos*, à natura factos, industria fictos, omnium o- pinione compositos videri. In id vitium putidumque genus pronuncianti surdos incidere, video proditum ab Aristotele, causamque explicaram; quam si tanti res videatur legetis in Problematis.

Horat. L. 2. Sat. 2.

Polem. in Physiog.

Sect. 11. probl. 2. & 4. & sect. 33. probl. 14.

Iam verò triplicem quendam sonum fieri naribus, eumque reprehendendum animaduerti. Est enim sonitus quidam fla- gitiosorum hominum proprius & cinædorum, de quo Ale- xandrinus Clemens lib. 3. Pædagogi, qui reprehendit *τὸ πορ- νικὸν ἀπειθῶν εἰς ἀσελγείας ἀγαθῶν ὀπιλοφροῦντας ἑπιπικναιδισμα,* *impudicè videntes, impurum & cinædicum ad lasciuiam sonum per nares edentes.* Eum sonum Dio Chrysostomus oratione 33. *μαρὸν* nominat, & *τῆς ἀσελγείας περιεργείας, ἅσπερ ἀφ' ἑρῆσ- ῶδρον, lasciuie & nequissimi actus imitationem continentem:* & eam impudentiam Tarsensium penè omnium communem bellè ea tota oratione exagitat. Grauius sanè Tatianus ora-

Narium sonus tri-plex in vi-uo. Clem. A-lexand. l. 3. Pædag. c.

Dio Chry- sost. or. 33.

tione contra Græcos, id Gentilibus exprobrat. *Quid*, inquit, *obsecro fit apud vos egregium?* ῥιναυλῆσι τὰ ἀίχρα, *obscæna verba naso resonante effatiunt, & motus indecentes mouentur, &c.* Illam ipsam narium turpitudinem Vates pius, & cœlesti afflatu potens Ezechiel in Iudæis animaduertit, qui in sua impietate inexpiabili Numinis contemptu lasciuebāt. Capite enim 8. vbi legimus: *Et ecce applicant rimum ad naves suas*, Symmachus vertit, *quasi emittentes sonitum in similitudinem cantici per naves suas*. Et in eum locum sanctus Hieronymus, *Symmachii*, inquit, *interpretatio fœdum rancūmque sonitum de naribus procedentem in Dei contemptum significat*. Et rectè doctissimus Pater, *fœdum interpretatur sonitum*, hoc est, vt ego quidem intelligo πορνικόν, & *impudicum*. Quod expressit luculentius sanctus Athanasius Epist. ad Solitar. vbi de petulantissimo & turpissimo iuvene loquitur; *Sedens*, inquit, *per lasciuiam in throno Episcopi*, Ἰὴν ἐπὶ θρόνῳ ἐπιπέσει οὐκ ἀθλιος, *libidinosos runchos de naribus meretriciosque insonuit*. Ea verò petulantis animi significatio, tantum abest vt in Oratorem cadat, vt à quolibet honestatis amico sit velis quod aiunt remisque fugienda. Est alius quidam sonus naribus expressus, præcipitis iracundiæ argumentum, quem etiam à laudato Pædagogo Alexandrini Clementis & notatum, & repudiatum video. Sunt illius hæc verba, ἔπιπροτῆσι τῆ ῥινὶ βατράχων δίκλω, κατὰ πρὸς ἔοικον τοῖς μυκτῆρσι τὴν χολὴν κλητῆρῶν, *Naribus non secus ac rana plausum edunt, vt qui in naso bilem velati inhabitantem habeant*. Est denique indecorus alius sonus emissus per naves, qui rus olet & agrestem institutionem, eorum maximè proprius, qui mucò sordibusque abundant, quas sordes ingrata penitus & inamabili symphonia reciproco spiritu modò retrahunt atque forbent, modò quasi conantur egere. De iis dixerim quod Dio Prusæus de Tarsensibus aiebat eos stantes ambulantesque dormire, quippe ῥέγχευ, *stertere assidue, & resonare*: & vt ait Iuuenalis, *Doctus & ad calicem vigilantis stertere naso*. Sanè inter sapientes vix mucoso Oratori locum aliquè esse posse video, estque illud diligenter prouidendum, vt qui humoribus abundant, priusquam in medium progrediantur, naves purgent; quod quamuis etiam à dicente fieri possit, id tamen frequentius si fiat, merito auditori displi-

S. Athanas.
ep. ad Solit.

Iuuenal.
Sat. | 1.

cet, vt animaduertit Quintilianus. Eo vitio laborabat Socrates, quantum è Platonis monumentis licet intelligere, apud quem Thrasymachus bonam sedulamque nutricem oprat illi Philosopho, nam tua, inquit, σὲ δειοεῖ κορυζῶντα, καὶ ἔκ σπομύηδ δόρυον αὐτῆς, *te mucosum negligit, nec emungit, quum ea tibi sit opus*: Idipsum Lucianus vicinis hominibus & indoctis, & vt ipse loquitur, τοῖς ἰδιώταις attribuit. Et sanè inelegantium hominum est & inficetorum, quemadmodum & id quod à plerisque fieri vidi, qui cum impetu aliquando in fine periodū spiritum è naribus eiciunt: fit illud aliquando in contemptu, cum videlicet compressis labris, sonitus è naribus emittitur, quem μυγμὸν Græci vocant, vt μύζῃ ita clausis labris è naribus sonum emittere, quod aliqui in gemitu fieri volunt. Sed indecorum esset maximè, si quis plana manu nasum resupinaret. De quibus, similibusque vitiis ita monere Quintilianum memini: *Corrugare nares, vt Horatius ait, & inflare & mouere, & digito inquietare, & impulsu subito spiritum excutere, & diducere sapius, & plana manu resupinare indecorum est: cum emunctio etiam frequentior non sine causa reprehendatur.* Quod ait inflare nares & mouere, ad eos maximè spectat, qui laxiores habent & naturæ sponte mobiles, Apuleius *nares follicantes & languidas* vocat.

Fab. I. 11.
c. 3.

Apuleius l.
9. Añ.

Sternusatio Oratori fugienda: Ea quondam salutis angurium & Διὸς σαρῆης. Cinadorum nota. Eius moderanda ratio. SECTION V.

AD nares quoque pertinet, quod ad extremum hîc monere mihi visum, vt Orator à sternutatione abstineat, & titillantis, atque erumpere gestientis spiritus impetum, quantum fieri potest comprimat. Hic Iuuentius demirans, Non satis, inquit, video cur sternutationem comprimendam putes: nam mihi quidem potius optanda videretur, quippe quæ sit iucundi cuiusdam honoris causa. Videmus enim velut in augusto augurio salutantes homines, eum quis sternuit, & benè apprecantes, cuius causam dedit Aristoteles, quod

spiritus è capite, hoc est ex ea hominis parte, quæ sit omnium facerrima se eiiciat. Bonum id omen fuisse Veteres opinabantur, salutisque auspiciam, atque adeò rem diuinitus fortunare: Vnde id Catulli: *Dextram sternuit adprobationem*: & ille amoribus irretitus amabiliter ludens canit, *Sternuit omen Amor*, quod à Sicula musa decerptum est, cui *Ερωτες ἐπέπλεον*, *Amores sternutauerunt*. Cùm Xenophon inter Græcos aliquando suauissimè de more politissimèq; loqueretur, contigit fortè, vt de auditoribus vnus sternutaret: id cùm cæteri audiissent, effusi in lætitiã vno omnes impetu Deum venerati sunt. Quo tẽpore gratulatus quoque publicè ipse Orator, idque *οἰωνόν τῷ Διὸς, τῷ σωτήρος*, *servatoris Iouis augurium* appellauit: & quidem scimus olim fuisse in more positum, vt cùm quis sternueret, qui adessent *Ζῆν οἴσον* dicerent. Quin & solebant *τοὺς πατρῶους προσκυῶν ὡς ἱεροῦ*, *adorare sternutamenta veluti rem sacram*, vt me docuit Polyhistor Athenæus. Quod si orante Xenophonte tam salutare atque iucundum fuit habitum, quod de iis vnus qui audiebant sternueret, quantò felicius id fuisset, si dicenti ipsi euenisset? Et ni me mei Poëtæ deceperunt, non id modò Iouis augurium fuit, sed etiam Apollinis victoriam pollicentis: ita enim præstanti ingenio Poëta Nonnus Panopolit.

in Dionys.
l. 13. v. 81.

--- ἔπι κίχη
Πατρῶν πατέρων δωροῦστος ἐπέπλερε μάτις Ἀπόλλων
--- in victoriam

Aus paternus laureus sternutabat Vates Apollo.

Sic Penelope apud regem Poëtarum,

Origen. in
Philo. c. 19.

Οὐχ ὀργῆς ὁ μοι ὑὸς ἐπέπλερε σοῖς ἐπέεσι,
Nonne vides dictis vt natus sternuit omen?

Quem versum ab Origene laudatum, & penè consecratum video. Quid igitur infaustum tibi videatur, si Orator dextram sternuit approbationem, non secus ac Atheniensibus aduersus innumerabiles Persarum copias dimicaturis, *πατρῶς ἐκ τῆς δεξιᾶν ἐσήμνε*, *dextrum omen sternutamento est datum*? An est quidquam, quod sit gratius auditori sapienti, quàm Iouis & diei filia Alethia? atqui sternutamentum symbolum esse veritatis, exquisita rerum admirabilium cognitione præditus Albertus magnus asseruit. Quid Aristoteles, ne recentes proferre

Beroald. in
Propert.

ferre sophos tantùm videamur : an non disertè libris de Aristot. de histor. ani. l. 1. c. 11. Historia animalium sternutationem *σημῆιον ἱερὸν* nominavit? Certè adeo cum diuinitate coniunctam olim putauerunt, vt Socratis nobilem illum Genium, de quo tam multa nobis Plutarc. de Deo Socr. annales & veteris æui memoria reliquerunt, non fuisse aliud quàm sternutationem plurimi opinarentur.

Honoratus cum æquo animo Iuuentium differenter audiisset, Nescio, inquit, an ex animi sententia Iuuenti, illa dixeris, an elegantiz studio elatus plus Veterum superstitioni, quàm par sit tribuere, an denique imperitiæ me notare volueris, qui nescierim quæ modò eruditè in medium protulisti. De me nihil dicam, de re pauca; sic enim existimo te inane illud augurium esse putare, quod M. Tullius doctor tuus scitè subtilitèrque irridet, quod melioribus disciplinis exculti, quod diuini homines repudiant, & è moribus eiiciendum monent. Philemon Comicus clarè in theatro illa olim protulit, quæ beatus Theodoretus scriptis suis ad perpetuam memoriam commendauit,

Theodor. l. 6. de cur. Græc. affe.

Οἷαι ἴδω ὠδυσσεύωντα τίς ἐπίσταν

Ἡ τίς ἔστιν ὁ παροισιὼν σκοποῦντα, ἀπολαῶ

Τοῦτον αὐθις, &c.

Cùm videro, inquit, *observantem qui sternutat, aut speculantem si quis accedat, perdam hunc ego hominem è vestigio, &c.* Sanctius etiam diuus Augustinus, *sternutationes sacrilegas & ridiculas* appellat. Clemens item Alexandrinus Stromat. lib. 7. à quo Theodoretus magnam partem orationis 6. de providentia mutuatus est, in eandem rem variè, vt solet, copiosèque disputat, & eosdem Philemonis Comici D. August. serm. 241. de temp. Clemens Alex. l. 7. Strom. versus adducit, qui cùm eos falsè illuderet, qui sternutationem observarent, ait vnumquémque sibi non aliis & loqui & sternutare,

Ἐαυτῷ βαδίζῃ, καὶ λαλεῖ, καὶ πλάρυσσῃ

Ἐχάρως ἡμῶν.

Irridet & magnus Origenes doctissimis suis in librum Iobi Origen. in Iob. l. 3. Commentariis, *Quidam, inquit, sternutationis adhuc obseruiunt, &c.* quos non dubitat *miseros, & spe vacuos* nominare. Illa enim superstitio Christianorum etiam mentes ita occupauerat, vt si quis sternuisset in concione, id porten-

S. Basilius
in Efa.

dere quidpiam existimarent. Sanctus Basilius in Efaïam, ἐ-
πίκλησις τίς φησιν, ὅτι τῷ λόγῳ, ἔτι τὸ σιγῆν, *sternutavit ali-*
quis in concione, nimirum inquit designat hoc quidpiam. Iam
verò quod dicebas augustum & honorificum semper id vi-
deri, & dicenti optandum, vnius Oratoris de schola politi &
elegantissimi testimonio possem refellere. Is est Dio, qui ab
aurea fandi copia Chrysofotomi nomen tulit, qui oratione
33. quæ prior est Tarsica memorat ad Philosophum, in
ea scientia præstantem quam Physiognomi profitentur, ad-
ductum fuisse hominem, corpore durum & squalentem,
fusca indutum veste, pilosum, tonsu rusticanum, de hoc
rogabant honesti viri, vt pronunciaret. Ille cum diutius
oculos in homuncionem intendisset, cunctatus tum sen-
tentiam dicere, se nescire dixit, iussitque illum abire. Qui
cum recederet, sternuit, tum ille subito exclamavit esse il-
lum cinædum: & hac ratione τὸ ἀθρώπου μὲν ὁ παρμὸς ἐξή-
λεγε τὸν τρόπον, *hominis mores sternutatio redarguit.* Philo-
sophum autem illum de quo Dion, fuisse Cleanthem pro-
dit in eius vita Laërtius. Itaque haud vereor ne deinceps
Iuuenti adhibenda tibi existimes, quæ sternutatoria medi-
ci vocant, ad proliciendum & pruritus excitandum, vt
inter agendum tuis auditoribus cinædus videaris. Et si is
fores, qui Dionis auctoritatem minimi faciendam arbitra-
reris, obiicerem Pædagogum diuini monitionem apud Stro-
mateum Clementem, cuius illa sunt verba, τῶν παρμῶν οἱ
ἐρεθισμοὶ, ὁδὸς εἰς κησοὺς πορνείας ἀκολάστου μελετητικοί,
sternutamentorum irrationes sunt suilli pruritus & confricatio-
nes, qua intemperantem impuramque nequitiam meditantur.
Vnum verò præ omnibus te monitum velim (hoc ridens
aiebat) ne si quando dolueris è dentibus, aut ætate fueris
prouectior, in amplissimo dicendi loco sternutes. Scis enim
quid Hippia quondam Atheniensi contigit, qui cum se-
nio esset debilitatus, & vacillantes haberet dentes, è vehe-
menti sternutationis quassu & capitis commotione, vnus
ei dens ab ore excussus est, quem medio in puluere vix
deinde inuenire potuerunt.

Suidas in
Hippia.

Sed hæc fuerit speciosa magis quam necessaria velita-

tio. Aio igitur quod initio dicebam, curandum esse Oratori, quantum id quidem potest consequi, ne sternutet, nam & cursus orationis interrumpitur, & aueritur mens auditoris, idque maximè in amplificationibus cauendum, quod inflammati animorum motus, illa mora quasi vnda infusa restinguantur. Periculum item esset, ne spiritus vi erumpens muco & sordibus, aut finitimos respergeret, aut ipsius Oratoris vestem, quod latere non potest, nec honestiori vlli probari. Quod si tamen id naturæ dispositione aut casu eueniret, tria quædam Alexandrini Clementis admonita intimo in animo inurenda, & sequenda putarem: *Sternutatio*, inquit, *si cui euenierit, sicut etiam ructus, non oportebit sono proximos ciere, qui de mala educatione ferant testimonium.* Subdit paulò post moderandæ ipsius rationem, *Sternutationis qui conturbat strepitus, respiratione leniter repressa ac retenta auferendus est: hac enim ratione quàm honestissimè fieri poterit, conglobata spiritus mina intus sunt extinguenda, providendo ut ita transeat, ut etiam ceteros latere conetur, si vi expressus aër aliquod secum excrementum eduxerit.* Tertio illos reprehendit, qui in eo ipso exclamant, *Arrogantia autem & insolentia signum est, ipsis velle sonis aliquid addere, non autem detrabere.* Hæc vir ille diuinus & sapiens: quibus nihil habeo quod addam, nisi hoc audire velitis, esse Oratori præuertendam sternutationem, & sudarium ori adinouendum, quo decore fiant omnia. Sed hæc puerilis animaduersio, minimè in vos cadere potest, qui ad vnguem facti estis, & ipsius honestatis manu compositi.

Clemens
Alexand: 1.
2. pædag.
c. 7.

D d ij

DE ORIS COMPOSITIONE.

CAPVT VII.

SECTIO I. *Os Oratoris debet esse οἰκητήριον καὶ χαίτων. Os primum plurimum in dicente potest. quale illud sit explicatur.*

Orat. pro
Quint.

DE Ore iam aggredior dicere, ore profecto nullo, aut potius impudenti. *Ore durissimo est*, inquit M. Tullius, *qui presente Roscio gestum agere conatur*: quale igitur os meum esse dicetis, qui nugari pergo, hoc Victore, hoc Iuuentio audientibus, plane Roscius, quos diu atque multum doctis in umbraculis Musæ expoliuerunt? nonne durum, ferreum, importunum, cui merito Grippus ille occinat è comœdia, *Os calet tibi, linguam frige factas.*

Plaut. in
Rudent.

Pergis tu quidem, ait Victor, Honorate, os tuum nobis ostendere quasi modestiæ quoddam Semneum, quod vterque imitari debeamus: & nisi coram hîc adessem, & laus tibi tua displiceret, illa vere in te conuenire pronunciarer, quæ Damascius de Asclepiodoro præstabili ingenio & doctrina viro aiebat, τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ τὸ ἄλλο πρὸς ὄψιν, οἰκητήριον

Rhotius.

ἵνα αὐτῷ καὶ χαίτων, *os eius & reliquam faciem, domicilium fuisse Gratiarum.* Respondet ille, se nunquam ea limina Gratiarum attigisse, sed in veterum historiam intuentem animaduertere, quantum oris honestissimi dignitas & compositio valeat in dicendo, ad tenendum auditorem. Nam cum, inquit,

Apul. A.
pal. 1.

illud sit opifex orationis, illiusque suauitatis, quæ è pectore educi, & in animos audientium debet influere, cum sit os, vt cum Apuleio dicam, *animi vestibulum, & orationis ianua, & cogitationum comitium, eaque pars hominis loco celsa, visu prompta, usu fecunda*, necesse est conniti Oratorem, vt quantum fieri possit, os habeat, quod tu modo aiebas, Victor, οἰκητήριον καὶ χαίτων. Id decus mihi consecutus videtur olim Alcibiades, si modo verum

Emilius
Probus in
Alcibiad.

Emilius Probus retulit, à quo scitis

id commendari elogium, *Tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere.* Gemina ponit gemmeaque ornamenta, *speciosum os, vimque suadele,* quæ septas vndique voluntates chalybéque munitas capere queant, & læto pæne dicam triumpho in capitolium adducere. Paria vir doctus de Tito Pomponio Attico recensuit, *Erat, inquit,* Corn. Nep.
pos. *in eo summa suauitas oris ac vocis, sic ut excellenter pronuntiaret.* Quod etiam ornamētum prædicat in filio suo mœrens Quintilianus, quem ad spem singularis eloquentiæ nutritum morte amiserat, est enim hæc eius nœnia, *Illa fortuita aderam omnia, vocis iucunditas claritasque, oris suauitas &c.* Proem. l. 6 Atque ex hac laude suspicati aliqua ratione possumus, quale sibi os fingere oratorem & componere oporteat; id complecti vno verbo licet, *os probum* esse debere, quale in Pompeio M. fuit, quem virum specimen fuisse puto laudis & humanitatis. Nam in eo qui naturæ vim omnem comprehendit Plinius, laude & præ- Plin. l. 7. dicatione celebrat *Os probum, & honorem eximia frontis.* Os probum meo iudicio nominauit, honestate insignitum, diuini quodam luto, non Promethei subito artificio, sed dædala naturæ manu factum, gratiæ coloribus tinctum, vndique numerose tornatum, modestiæ honoro limbo vt tenui purpuralitum, non tortum, non vastum & agreste, non sumiæ rictu, non tumore Mauro, non horrore barbarico, non alio vitio deformatum: denique perfectum & decens, & ostendi è superiore loco dignum. Huiusmodi os primis quidem & natiuis lineam entis, in iis hominibus effingitur, qui ad omnem excellentiam nati sunt, & à rerum omnium opifice liberalissimè subornati, iudicio deinde prudentiæque retinetur, quique naturam tuentur suam ingenuè compositam & perfectam, non possunt non habere os rectum, os probum, & specie honestatis illuminatum, vnde quàm minimè id esse mutandum viri sapientes admonent.

SECTIO
II.

Vultus nitentis, facies improba. Os ducere, torquere, ἀέλκω, peruertere. Id cauendum in affectibus commouendis.

Cicero 3.
de orat.

GRAVE est illud & consideratae mentis effatū suauissimæ apud Tullium Sirenis, L. Crassum putatote me dicere, *Oris*, inquit, *non est nimium mutanda species, ne ad ineptias aut ad prauitatem aliquam deferamur.* Hoc mentis aureæ bracteatum oraculum, dignum profecto est vncialibus notis inscribi in fori aditu, in propylæo Curia, in Phrontisteriis sapientum, Rhetorum scholis, Declamantium auditoriis, Iuuenum Diatribis, Studiolorum omnium zotheclis & museis. Quot enim oris ineptiæ, quot prauitates eueniunt, dum eloquentissimi hominis dictum monitióque despicitur? Quidam haud minus quàm Discobolos Myronis os in dicendo contorquent, qui festiuus & elegantissimis hominibus sæpe ludi & iocorum materiam suppeditauerunt. Facetum illud sanè fuit M. Antonij oratoris, qui Testio Panario mentum in dicendo intorquenti, tum vt diceret, si quid vellet concedebat, *si nucem fre-gisset.* Notabilis in ea re fuit Imperator Vespasianus, quem fuisse vultu velut nitentis prodit Suetonius, vnde quidam urbanorum non infulsè, eidem petenti vt & in se aliquid diceret, *Dicam*, inquit, *cùm ventrem exonerare desieris.* In Phœbum etiam consimili ore nitentem, lusit minus verecundè Martialis.

Cic. 2. de
orat.

Suet. c. 20.

Martialis
1. 3. ep. 83.

Vterè lactucis & mollibus utere maluis

Nam faciem durum Phæbe cac. habes.

Suet in
Vesp. c. 23:

in or. petf.

Faciem illam *improbam* nominaret Plautus, inuenustam & repugnante veluti genio compositam, quemadmodum hominem turpiculum & immanè Suetonius dixit *improbius natum.* M. Tullius in eadem re significanda *ducere os* dixit, cùm de summisso dicendi genere loqueretur, *Vultu*, inquit, *multa conficiens, non hoc quo dicuntur os ducere, sed illo quo significant ingenue, quo sensu quidque pronunciant.* Magnum auctorem imitatur Quintilianus, quem l. 9. ita loqui memini, *Si quis ducere*

os exquisitis modis & frontis ac luminum incōstantia trepidare non desinat, rideatur. Est eodem significatu apud eundem *tor-* Fab. Fr. *quere vultum,* quod eodem quoque modo ridiculum esse con- c. 5. *tendit, nisi cū solus est Orator.* Id vitium habuit Stoicorum pater Zeno, quem aiunt in dicendo *περὶ σωπὸν σωμασμοδῶν* Laert. *habuisse, os nimirum & vultum contorsisse.* Sed ille quidem eam oris prauitatem scholæ vmbraculis, & operto Philosophiæ continuit, neque nimio quæritur opere, vt illi fophiæ interpretes supercilio grandi, seueri, & ore quodam Catoniano horrentes, pulchelli sint, & communi honestate læti & florentes, cū sermonem etiam, vt cum Sidonio dicam Apollina- Sidon. l. 4. *ri, propter hamata syllogismorum puncta tribulosum habeant, bar-* CP. *barie infuscatum, minus certè oratorium & elegantem.* Solet enim doctrinæ magnitudo & opinio sapientiæ, illam oris turpitudinem veluti obtegere, vt minus dedecere videatur, præsertim cū ea est naturalis, nec inducta vitio, aut assumpta voluntate. Quanquam & in Philosophis quoque, illam oris contorsionem virorum sapientum voce reprehensam video, nam Zeno ipse iis qui disputarent concedebat quidem, Laert. l. 6. *vt vires & vocem aliquando intenderent, instar eorum histri-* *orum qui negotiosissimam rem conficiunt: at minus consen-* *taneum existimabat τὸ φόμα δὲ λέγειν, os ducere aut immodi-* *cè aperire,* quod hominum proprium esse aiebar, qui plurima loquuntur quidem, sed ea benè dicere non possunt. Id sanè minus honestum, & à decoro alienum Seneca existi- Seneca l. 2. *mauit, cuius sunt illa aculeata & austera, quid vultum habi-* de benef. *tumque oris peruertis, vt malis habere personam, quàm faciem?* Itaque placet Auicennæ iudicium, qui eos iubebat homines, quibus os distortum esset, intueri in speculum frequentius, vt obtegere oris ignominiam verborum honestate conniterentur. Sed vt propriè Oratorem moneam, videndum est illi diligenter, ne in affectibus commouendis os ducat, & vitiosè contorqueat, quod esse pronum in metu & trepidatione, & contentione quadam corporis animaduertimus. Plerumque, ait Ambrosius sanctissimus doctor, *festinantes anhelos videmus* S. Ambros. *torquere ora.* quod ille quidem, næuum iustæ offensionis esse l. 1. off. c. 12. *monuit.* Sed contingere id in ira maximè solet, si præsertim impotentis animi ferocia non cohibeatur, qualem nobis Ca-

philo de
leg. ad Cai.

ium Imperatorem Philo Iudæus expressit, *σαρχίζων γὰρ ἄμα
καὶ σεσηπὼς, ὑμῖν εἶπεν, ἐπεὶ οἱ θεομοσίαι, &c.* hoc est, *ringendo
fædumque in morem os ducendo rogavit, Vosne estis illi Diis iniuisti,
&c.* Sed præsertim id cauendum est oratori, cum adsunt ij quos
accusat, quos infandis sceleribus coopertos, Deo & homini-
bus infestos, communi hoc aëre indignos opinatur, tum si il-
los ut fieri amat dicendo intueatur, iracundia forte vis & æstua-
tis animi indignatio, illum oris ductum exprimet, luem & vo-
micam reipubl. auersantis.

SECTIO
III.

*Immaniter os diductum. Mattici. Πειχάσκοντες. Φεισὶ γὰρ οἱ
buccas inflantes reiiciuntur. Nudare dentes
an deceas.*

paulus de fe-
sto.
Gloss. 16d.

AGE vero etiam alias oris ineptias prauitatesque note-
mus. Sunt quidam grandi rictu magnisque malis, & ore
latè patenti, quos *Matticos* appellarunt veteres, ut docti ani-
maduertunt. *Macci* mendosè dicuntur in Apologia Apuleia-
na. *Orici* etiam olim dicebantur. Periculum sanè est, ne huius-
modi homines vastè omnia pronuncient, & deformes habeantur,
præsertim inuestes & nudo mento, cum hiatus oris tantus
quantus est animaduertitur. Vidi ego in scholis puer adole-
scentes quosdam duos, quorum alter pænè fatuus habebatur,
alter impudens: rictu plane canino fuerunt, ore ita fisso, ut pæ-
nè ad aures pertineret: simias prope dixisses manuleatas, aut
hiantem è turbida tragœdia personam, *σῆμα κεχλιωῦαι πάμμε-
γα*, ut cum Luciano loquar, ad grande carmen anhelandum.
Sed in similes bene multos eloquentissimus vir Nazianzenus
Gregorius, scientia princeps & religione quondam inciderat,
quos aiebat illudens *πειχάσκων ὡς κύναι ὑλακτουῦντας, hiant
ut canes oblatrantes magno rictu*. Iustruendi illi mihi quidem
viderentur, ne vastè os diducerent, aut à laude bene orantium
& amplissimo dicendi loco abstinerent. Nyssenensis enim Gre-
gorius vir excellenti iudicio & sanctimonia *ἀπέλιπον σῆματος
ἀπορεπῆν* oris dilatationem indecorā, non dubitauit propriam esse
dicere amentium. Finitimi opinione quidem mea sunt habendi,
di,

Lucianus.

Greg. Naz.
Orat. 30.

di, qui mirabiliter buccas inflant, quod ineptæ vanæque infultitatis, aut non ferendæ superbiæ est indicium. Eas eloquentiæ germanæ princeps coryphæusque Demosthenes in Æschine bellè reprehendit, *Per forum, inquit, ambulat veste ad talos demissa, pari cum Pythocle gradu incedens, τὰς γνάθους φυσῶν buccas inflans.* In hoc vitium proni illi barbati sophistæ, Philosophiæ columina, qui ampullata quasi è cortina pronunciant, & acroamata iaciunt ponderosa, piperata, Pythia: de quibus non sine felle & aceto quidam ὄφρῦς αἰαπῶντες, ἔ γνάθους φυσῶντες, *supercilia attollentes, & buccas instantes*: quem admodum *buccas typho crepantes*, acutè sua oratione pungit magnus Augustinus, & aliàs, *Suam sapientiam buccis concrepantibus ventilantes.* Sic Hieronymus sanctissimus describit Iovinianum *loquentem buccis tumentibus & inflata verba trutinantem.* Quin & inepti quidam oratores & fastidiosi, dum affectant in dicendo tumorem atque sonum, non minus quàm Minerua buccas inflant, quod ab honesti hominis consuetudine abhorrere fabulæ eruditæ ostendunt, quæ Mineruam literarum præsidem aiunt, cùm se in vndis indecorè tibias inflare buccis tumentibus animaduertisset, & impetu magni animi id δυσόφθαλμον αἴχλος, *oris dedecus & turpitudinem*, vt Telestes Poëta nominabat, auerfaretur, cœdæ protinus illius artis instrumenta repudiassè, cùm diceret, ἔρρετε αἴχλα σάματι λύμα, *Abite in malam rem probra corporis turpia.* Sapientem hanc Deam prisca æui, nostri illi si me audiunt φυσίγναθοι gloriosuli imitentur, & tumorem ponant, & ne quidem in æstu iracundiæ id liberum sibi esse putent, quod nescio an idoneè satis summo Ioui tribuit Horatius, quem animo incitatum & exardescentem, *inflasse buccam utramque* cecinit, vt mihi quidem pictus fuisse rabiosus, neque omnino sui compos videatur. Sed præsertim id studiosius cauere illi debent, qui diuiduam vtrinque lunam in vultu circumferunt, qualis prope videtur fuisse bellator inclytus, idemque eximius Orator Iulius Cæsar, eum enim *ore paulo pleniore* fuisse, prodit Suetonius, hoc est vt rectè Be-

Greg Nyss.
hom. 2. in
Eccl.

Suid.
S. Aug. lib.
Cōfession.
Tract. 45.
in Ioan.
lx. in Iou.

Athen. l. 14.

Horatius
l. 1. serm. 1.

Suet in
Iul. c. 45.

runt. Cicero quidem in Pisone calami stratifque patriæ prædonibus & luxu perditis, *fluentes buccas* & ceruffatas insimulat, vt molle quiddam & effoeminatum. Sextus Pompeius Rhetor ingeniosus & politus non rem acu tetigisse, sed argutè dicto pupugisse videtur, qui de vxore M. Antonij Fulvia quæ alteram buccam habebat inflatiorem, *acumen styli tentare* illam dicebat. Theodoretus miserrimam superbientium hominum conditionem in morte futuram oratione denuntians, iam illa grauiter & magnificè, ὁ γαυριῶν πρᾶχλος οὐ χᾶμπεται μόνον, ἀλλὰ ἔδιδυύεται, καὶ ἡ φυσωμένη γνάθος οὐ συτέλλεται μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀλίγλων κόνιν σπύρεται. *Hic ferocientis & elata ceruicis fastus, non modò inflexus deprimitur, sed & totus dissoluitur: inflata illa tumidaque bucca non modò contrahitur, sed in tenuem puluerem abit.*

Quid verò de illis statuemus, qui vt opinor dentes eburneos habere videantur, identidem eos nudant & ostendunt? At qui idem quem superius nominaui Nysæ Pastor elegantissimus, *γίνωσκον ὀδόντων τε καὶ οὐλῶν dentium & gingiua nudationem*, in iis quæ reprehendi in hominibus solent reponit. Sanè quidem canum est furentium, nudare dentes atque ringi, quos nemo nisi oblitus sui imitari velit. Plautus euschemè atq; scitè.

Plaut. in
Capt.

*Ne canem quidem irritatam voluit quisquam imitari,
Saltem si non arriderent, dentes vt refringerent.*

Appius Clausus egregia mente præditus à litera Z. vehementer abhorruisse dicitur, quod dentes mortui dum exprimitur, imitatur; dentes enim illius elementi pronuntiatione nudari est necesse. Huius tanti viri consilium introspicendum esse putem oratori, & ita sequendum, vt non tam ab vnus literæ sono, quàm ab inepta oris compositione refugiat. Et maximè si luridi sint, fetidi & carioli, & scabri rubiginè dentes, quos æquis oculis intueri nemo queat. Tum enim aut quam minimè ostentandi forent, aut prouidendum vt Apuleianum illud munus quod donauit Calpurniano alicunde assequeretur.

— *munditias dentium.*

Nitelas oris ex Arabicis frugibus

Tenuem, candificum, nobilem puluisculum:

Complanatorem tumida gingiule.

Conuertitorem pridiana reliquia,

Ne qua visatur tetra labes dentium. Vel audienda potius

Apul. in A.
polog.

philosophia cuius præceptum hoc Epictetus enunciat, Πλυῶν τοῖς ὀδόνταις, *Dentes abluere*. Videndum tamen in eo ipso ne quid nimis, ne præ deliciis & mollitie orator τοῖς ὀδόνταις λαμπαρῶων nitorem dentium quærere nimium videatur, quod Sophistæ Alexandro Romanus quondam Imperator obiecit apud Philostratum, οὐ γὰρ, inquit, ὁ πλεὺ κόμην ἀσκῶν, ἔ τοῖς ὀδόνταις λαμπαρῶων, &c. Sic inter notas blandi & gloriosissimi ostentatoris posuit Theophrastus τοῖς ὀδόνταις λευκοῖς εἶχειν, *dentes candidos & nitidos habere*.

Theophr.
in Charac.

Stridere dentibus, aut eos collidere, quorum sit hominum proprium, quibus è causis eueniat, num cadat in Oratorem. SECTIO
IV.

AN autem stridere dentibus, sit à foro alienum, & Curia sede æquitatis, dubitari fortè potest, si apud nos reputemus, esse viris magnis aliquando iram concipiendam, qui in frænanda perditorum hominum audacia, maleficióque accusando versantur, quos acriter agere par est, & vt fieri solet iracundè. Ille verò dentium crepitus atque stridor, proprius iratorum est, & eorum qui odio incenso feruntur. Eleganter Seneca sophus iram suis coloribus adumbrans, *dentium inter se arietatorum sonitum* vocat, qualis in apris esse consuevit. Pari elegancia D. Chrysostomus, *τρίζων ὀδόνταις, ἀσπρίφειν ὀφθαλμοῖς*, &c. Iratus, inquit S. Basilus, apri instar τὸν ἐνδθεν θυμὸν ἀσπρί τῶν ὀδόντων ἀσπρίφως ὑπεκφάσει, *intimum animi furorē prodit dentium attritu*, ita malo, quàm vt vulgò vertunt, *astrictu*. Eius frater Nyssenus Gregorius τῆ τῶν ὀδόντων συμπίσει *dentium collisione* præ se ferre animi sæuitiam acerbiteremque dixit. Et quidem Gallum Cæsarem eo gestu concionem habuisse ad milites, monumentis suis reliquit Ammianus in hæc verba, *Colligi omnes iusti armatos, & cum stare attoniti, districta dentium acie stridens, Adeste, inquit, viri fortes*, &c. Id ipsum Coryphæus Poëtarum Achilli tribuit in hostes eunti,

Seneca. l. 3.
de ira.

Chryf. ho.
2. in ep. ad
Timoth.
S. Basil.
hom. 21.

S. Greg.
Nyss or. de
S. Stephan.

Ammian. l.
14.

— κορύσαστο δῖος Ἀχιλλεύς

• Τοῦ ἔ ὀδόντων μὲν χεναχὴ πέλε, &c.

— armatur dñs Achilles,

• Cui strident dentes.

E e ij

Aristides summus orator Græciæ, hos diuini Poëtæ versus ponderans; *Vides, inquit, ut omnia viro simul tribuat, ὀδόντων κρότον, πῦρ ἐν ὀφθαλμοῖς, ὄργην εἰς τοὺς πολεμίους, dentium sonitum & stridorem, flammam in oculis, &c.* Dixit sane quispiam Homeri testimonio fretus, & clarissimorum hominum quos nominavi, id esse Heroicum & Achillem; ego penitus oratorium esse negarim. Aliter enim dux militaris cui rubra ira dominatur, ad premendos conficiendosque hostes incedit, aliter orator iusta indignatione commotus ad nefarij cuiuspiam hominis insolentiam coercendam. Illis omnia licent, furere, bacchari, dentibus etiam cum arma defunt in aduersarios inuolare, quod à Laconibus factum aliquando fuisse videmus, qui Leonum instar in discrimen atque in hostium globos irruerant. Orator autem consilio uti debet & ratione, neque abripi se ita patietur, quin sui rationem habeat & communis honestatis. Quin idem ipse quem laudavi supra eloquentissimus Chrysostomus, tantum in dæmonem eum gestum vsurpandum censuit, ita enim loquitur, ὡσπερ π κέντρον ἔχειται ἡμῖν ὁ θυμὸς, ἵνα χεῖ τοῦ διαβόλου βρύχωμεν τοὺς ὀδόντας, ἵνα σφοδροὶ ὦμεν πρὸς αὐτὸν, οὐχ ἵνα χετ' ἀλλήλων τῶμεν, *Ira nobis inest tanquam stimulus quidam, ut aduersus diabolum dentibus strideamus, & in eum simus vehementes, non ut alter in alterum stemus.*

S. Chryf.
hom. 2. in
epist. ad E-
phes.

Dentium
colliso in
metu.
Senec. ep. 11

Alio verò quodam modo euenire homini posse video, ut dentes inter se collidat, metu nimirum & trepidatione. *Quibusdam*, ait Seneca, *tremunt genua dicturis, quorundam dentes colliduntur, lingua titubat.* Dicturis inquit: nam profecto eum oportet Damarum esse è genere, quas *timidas* Poëta bonus appellat, & verò etiam luce indignum & corona, qui in ipso pulpito aut subselliis, cum auditor est vultu & voce, & totius corporis dignitate conciliandus, sic animo debilitatur & concidit, ut & genua defluant, & dentes collidantur. Illam ergo dentium musicam, & haud satis dulce & iucundum oris tympanum repudiemus.

*Linguam exercere illudendi vel significandi gratia. σαπ-
 ριστεω. loqui labiis. ductu labiorum irridere, eorum
 distortio non nimia esse debet. in
 mærore demissa.*

SECTIO
 V.

SI eos reprehendimus antea, qui dentes ineptè nudarent,
 striderentque, ut ait ille albis dentibus, nolitote putare,
 mihi vlllo modo posse probari, ut quis linguam in dicendo
 exeret. Et tamen ab omni antiquitate morem eum in Gallia
 fuisse constat, ut alios irridendo linguam exerent. Id enim
 colosseum illum fecisse militem Gallum, qui Romanos ad
 duellum prouocabat, annalium veterum monumenta signi-
 ficant. Quadrigarius enim in historia sic prodit, *Deinde*
Gallus irridere capis atque linguam exercere. Eodem modo
 pingebatur Gallus in scuto Mariano Cimbrico, *sub nodis*
videlicet distortus, eiecta lingua, baccis fluentibus. Quanquam
 non vnius prouinciae id proprium, sed latè patens & commu-
 ne fuit. Nam grauissimus auctor Hieronymus cum monet
 non esse aures iis commodandas, qui pictæ tectoria lin-
 guæ circumferunt, teque nimis laudationibus efferunt; fieri
 posse ait, ut si diligentius intuearis, post te videas ad illuden-
 dum *astuantem canis protendi linguam.* Quod genus quoque ir-
 risionis Poëta Satyricus bellè expressit,

Gell. 1. 9.

Cicer. 2 de
 Orat.

Hierony.
 ep. 4.

Nec lingua quantum sitiat canis appula tanta.

pers. sat. 1.

vbi vetus ait Interpres, *sauna genus fuisse linguam sitientis ca-
 nis imitari,* hoc est validè educere. Is quem modò nomina-
 bam eruditissimus Hieronymus, aliàs *obtorquere linguam* di-
 xit, *Non magnopere,* inquit, *pertimescamus supercilium Iudeo-
 rum, solutis labiis, & obtorta lingua, & stridente saliva, &
 rafa fauce gaudentium.* Scio in Gallia etiamnum id habere lo-
 cum, in eorum hominum coetu, qui petulanti licentia qua-
 dam elati nullam partem honestatis verecundiaeque reti-
 nent: sed nemo tamen ita est triuuis sordibusque assuetus, tam
 proiectæ nemo impudentiae, ut in confesso virorum sapien-
 tum linguam exerere ad alios irridendos audeat. Sed neque

S. Hieron.
 in c. 3. ep. ad
 Titum.

E e iij

honesto Oratori id concesserim, quod Theophrastus nimium in dicendo gestuosus aliquando vsurpauit, vir alioqui in omni genere sermonis, in omni parte eruditionis perfectus, & vnus omnium in dicendo suauissimus, quem ferunt, helleuonem quendam natum abdomini cum exprimere voluisset, *ἔξαράτα τὴν γλῶσσαν περιέχον τὰ χεῖλη*, *exerta lingua labra circumlinxisse*. Id sanè à Philosophi grauitate alienissimum, multò meliùs vir sapiens reliquisset Parasitis Comœdiarum, & βαυμολόχοις, & impuro gregi seruulorum, qui laurum è muftaceo quærunt, & ab insigni quadam impudentia gloriolam aucupantur.

Labia repandere ad illudendū. Est aliud irridendi genus, multò quidem honestius, sed in quo tamen multa cautione opus est, ne ad eundem ineptiarum scopulum adhærescamus. Solent enim illudentes quidam ducere os labiaque repandere, *σαρκίζω* Græci nominant, Galli *facere moam*, Hebræi, *loqui labiis*, quod doctissimus Hieronymus esse ait subsannando dimittere labium, & gestu diducti labij palam & contumeliosè illudere. Antiquissimi Latinorum *Valgia* nominauerunt: *Valgia*, inquit Fulgentius, *sunt labellorum obtortiones in supinatione vel sublacione peracta*, sicut & Petronius ait, *Abroso valgiter labello*. Agellius ductum labiorum appellat, ita enim de sciolo quodam ostentatore, *Tum illerictu oris, labiorumque ductu contemni, à se ostendens, & rem de qua quæreretur, & hominem ipsum qui quæres, &c.* Id si rarò & modicè fiat, & exiguo motu labiorum, cum vt fit contemptiois certo indicio caput attollitur, non magnopere infimulandum fortè videatur: si exiguo, inquam, motu, & non nimia deprauatione oris fiat: nam labia quasi proiicere & vehementer resupinare, vt ineptum & rusticanum in familia tantum Labeonum & Brocchorum fieri velim, de quibus Plinius meminit Polyhistor, *περλοχέλοις ἀφρονας* iure quis appellet cum Gregorio Nazianzeno.

Et quidem ab eo vitio tanquam à certo eloquentiæ scopulo, ingeniosissimi Oratores & concinni studio omni refugerunt, & cum primis Aristides, quem vnum omnium facilè præstantissimum cum illo xuo multi graues & ornati homines & copiosi forent, communis omnium fuit opinio. Is cum nouam & politam habuisset orationem, suauitudine plenam;

& varietate, in qua Mineruz commendationem cum rerum suarum excellentia, atque ingenij magnitudine coniunxerat, & ob eam inanitatem & non ferendam insolentiam, à quibusdam argueretur, alia quadam oratione suum facinus consiliúmque defendit, atque adeò gloriari ausus est, nihil in gestu & totius corporis motione in dicendo fuisse peccatum.

ποῖαι, inquit, ἢ χειρῶν ἐγὼ κίνησιν, ἢ χυλῶν ὠδραγωγίῳ ἐξεπίτηδες ἄφρατῶ τῆς μετρίως νενομίχῃ; Or. de Paphtheg.

quam ego vel manuum motionem, vel laborum distortionem iusto maiorem usurpavi. In hunc hominem intuentes, Victor, & Iuuenti, si me auditis, in agendo moderabimur ipsi nobis, ne fortè eueniat aliquando vt propriè labra nos habere dicamur: est enim axioma Grammaticorum *Labra Asinorum propriè dici*: Ita quidem Donatus in Terentium, apud quem labia repanda nominantur *demissa*, sed ea refert ad mœrorem atque formidinem: Hæc illius in Eunucho verba sunt: *Incuruus, tremens, labiis demissis gemens.* Act. 2. sc. 3.

Verùm hic gestus vix in oratorem cadere potest, ne quidem tristium rerum & calamitosarum internuncium, nisi tanta sit doloris magnitudo, fletus & lacrymarum copia, vt cursum impediatur orationis, & vocem intercludat. Sic videmus pios in templis Concionatores, & ad lenitatem animique mollitiem factos à natura, in iis rebus memorandis, quæ mœrorem audientium & complorationem eliciant, manantibus lacrymis hære nonnunquam, & silere tantisper, vultum commutare, os ita fingere, vt quati labia & micare videantur, quod cùm accidit, necesse omninò est hære pronunciationem, atque vt in arduo cliuo interiungere.

Laborum temperamentum musico instrumento adumbratum. decor in eo significatus. Ira et timor labia comprimunt.

SECTIO VI.

QVIs autem sit optimus labiorum status in dicendo, cùm orantium quotidiana animaduersio, tum scriptorum egregiæ monitiones haud obscurè docere possunt. Idem la-

bra in pronunciando faciunt, quod admoti hominum digiti ad foramina tibiaram, quorum compressio aut diductio cantum & harmoniam, & sonorum varietatem moderatur. χα-

S. Gregor.
Nyssen. de
opif. hom.
c. 9.

λίων δὲ, ait doctissimus è Cappadocia Præsul, ἀγαπῶν ἑ ὁπί-
μοις ταῦτὸν ποιῶ τοῖς ἀφ' τῆς δακτύλων ἑπιλαμβαίνοσι τῷ αἰ-
λῷ τὸ πνεῦμα, ἔ τιμὴ ἀρμονίαν τῷ μέλῳ, hoc est, *labiorum di-*

ductione, & eorundam vicissim compressione sic utimur, ut Mu-

sici digitorum opera spiritum in fistulis, & cantus adeo harmoniam

moderantur. Hinc videor posse dicere quem motum labio-

rum esse oporteat, ut nihil sit, quod homines considerati, &

excellentium rerum æstimatores arguendum & putidum in

dicente putent. Nemesis opinor Theologorum veterum sa-

pientia frænum tribuit, causam vos sæpè audiistis: ego pru-

dentiaæ tribui habenas velim ad os & labra gubernanda, ni-

mio ne pressu puerili more astringantur, & ne vastius didu-

cantur, χαλίων ὠστῆσι, opinor Gregorius Nazianzenus ap-

pellavit carmine de vita sua. Modus autem & ratio istius pru-

dentiaæ à necessitate petenda est & decoro. Nam ut cum opus

graviore est tono & maiori, tibicines tollere altius digitos so-

lent, quibus Symphoniam modòsque temperent: compri-

munt autem si tenuem exire sonum & suaviorem cupiunt. Sic

Orator cum planè, cum distinctè, cum maiori quadam voce

pronunciare vult quidpiam, cum in Rhetorum illo campo

resonanti, mouendisque Tragœdiis elaborat, os oportet ape-

riat, quantum necesse est ad plenioram illam vocem funden-

dam, & clarissimam dictionum omnium expressionem: si

Gregor.
Nazianz.

S. Gregor.
Nyss. hom.
15. in Cant.

lenius sit agendum atque humanius, non apertis omninò ti-

bis erit personandum.

Hanc autem moderationem, qui secutus in dicendo foret,

eam partem eximia venustatis meo iudicio exprimeret, quam

Salomon Hebræorum dominus viuis coloribus, & regio illo

penicillo delineavit. Ita enim ille canebat, *Labia tua sicut funi-*

culus coccineus; quibus verbis inter Græcos Patres oratione

magnificus, in docendo, differendoque subtilis magni Basi-

lij frater quasi ænigmatè significari dixit, μεμετρημένῳ τῷ λό-

γῷ ἀκρονίαν, mensura quadam norma que prudentiaæ cir-

cumscriptionem in loquendo pronunciationem, & quasi dispen-

sationem verborum: liceat enim vobis lubentibus illorum sa-

pietura

piendum doctrinam ad hanc meam disputationem accommodare. Ac nimirum hæc labiorum plena mentis & consilij efficitio est pars illius oris eximia, quod antea *probum* dici audistis, & omnium prædicatione celebrari. Tum verè pendent ab ore audientes, cum eiusmodi est, vt formositate illos sua & specie pulcherrima teneat. Id veluti animi vestibulum honestissimis ornamentis distinctum & elaboratum omnes suspiciunt, & amicè beneuoléque tuentur. Sanè Ennodius gemma Episcoporum nobilium atque doctorum, in Epiphania summo viro & religionis duce id reuerens, & humanissima animi voluptate laudabat, *Nitida*, inquit, *simul labia commendabant dupliciter mella sermonum*. Antiquior sanctimoniaque longè ornatior Dauid, cum Messiam animo intueretur, dotibus Oratoris plenè & perfectè cumulatum, hanc gratiam labiis illius affusam, hunc decorem illitum, hanc impressam dignitatem aurea restudine canebat. Sit igitur in monitionibus nostris hoc editum, *Non esse nimium comprimenda labia, neque immodicè aperienda*. Qui sunt enim timidi aut verecundi, iis facile labra coeunt, & ægrè diducuntur, quod Latini scriptores, *os concurrere siue labra dicere* solèt. Annæus Seneca id peritè in epistolis, *lingua tistubat, labra concurrunt*. Quintilianus lib. II. *Est & alius concursus oris*, &c. Sunt autem huiusmodi homines in periculo, ne compressa nimium labia, dum volunt postea diducere, sonitum edant, quod Græcè eruditionis auctores βαμβάλῃ dicunt, hoc est, ἰοφῶν τοῖς χείλεσι, vt docti monuerunt.

Ennod. in vita Epiph.

Senec. ep. 11.

Fab. l. 11. c. 3.

Quando nam eueniat vt labia tremant & quatiantur.
Ea mordere in dicendo an honestum.

SECTIO VII.

ETIAM quati & tremere labia in ira consueuerunt. Diuus Hieronymus in epist. ad Titum, iratum hominem describens, *Toruo*, inquit, *vultu, tremantibus labiis, rugata fronte*. Romanus sapiens *quati labia*, in eadem re aiebat his verbis, *Labia quatiantur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli*. Lactantius Firmianus, *os tremere* dixit, vbi docet æstum iracundiæ illum furentem & immoderatum, non decere virum sapietem: *Cum enim*, inquit, *in animam cuiusquam incidis, velut sana tempe-*

Senec. l. 1. de ira.

Lactant. de ira Dei. c. 5.

FF.

1.3. de ira c.
4.
Flodoard.
hist. l. 3. c.
21.

stas tantos excitat fluctus, ut statum mentis immutet, ardescant oculi, os tremat, lingua titubet. Seneca etiã propter iracundiam tremantia fieri labia dicit, & interdũ cõpressa. Flodoardus de quodã Antistite memorans, venustè & scienter eũ describit, *tremantibus labiis & inflammatis verbis petitionem respicientem.* Id autem ne aliquando eueniat prouidere omnino debet Orator, si præsertim pronus ad irascendum animi impotentia ferri solet: nam alioqui manca sit oportet, atq; mutila vocum enunciatio, aut in medio cursu hæreat, quod vix sine totius sententiæ in cõmodo fieri potest. Iã verò cum mordere labra homines multas ob causas vulgò assueuerint, tum fieri illud posse video in dolore, in motu inuidiæ, in stomacho, in depositi negotij desperatione, cũ animus æstu violento abreptus in rêmque imminens, & qui tamẽ extricare è media difficultate se non potest, aut ex animi sententia, quæ impediunt dissiicere & vlciisci, vim & impetũ in se quodãmodo vertit suum. Hinc dentibus frendere homines, hinc linguam atq; labra mordicus apprehendere, constringere digitos in pugnũ, corpore omni incitari, moliri alia quæ deuij à mente, inopèsq; rationis facere possunt. Is morbus (*παθος* enim nominare ita lubet) is motus inuidiæ siue iracundiæ, is aculeus desperationis incidere in orantẽ potest. Cuius rei memoria vetustatis exempla nobis suppeditat: vno ero contentus explicãdũ huius loci causã, quod in capitis iudicio Athenis, disceptante Proconsule Romano contigit, cum Sophistæ omnium in agendo celeberrimi inter se dissiderent. Petulantes enim doctoris vnius discipuli, in ciuili dissensione, Iulianũ eloquentiæ ducem indignis modis impiè verberauerãt. Res venit in Procõsulis viri grauissimi cognitionẽ. Qui manum illam audaciũ adolescentium tuebatur patronus, Themistocles dicebatur Lacedæmonius homo promptus & proiectus ad audendũ, sed nõ satis ab eloquentia paratus, qui cum tandẽ ad causam accederet, videretque iure ac lege agi omnia, & adesse coronã doctissimis hominibus refertam, fraudi & audaciæ interclusã esse ianuam, tum cœpit ægritudine confici, respectare suos, animum despõdere, mutare vultum, ringi, & *τὰ χείλη διδάχων σπρόβδρος, dubiũque & anceps labra sua momordit.* Videtisne iram, æstum, inuidiam in labra irruisse? Id verò an sit honestati & verecundiæ modestiæ consentaneum, malo ex Eubulo prudentissimo Co-

amico, quàm ex me censente audiatis. Sic verò ille pronuncia-
bat δάκρυά τε καὶ χεῖλη παγίλαός ἔστιν ἰδῶν, *aspectu certe omnino ri-* Athen. l. 10.
diculus homo est, labra mordicus premens.

De risu Oratoris Scholastica & liberior velitatio.

SECTIO
VIII.*Contendit Victor risum ab Oratore alienum videri.*

HÆC de labris Honoratus cùm dixisset, & consequi
iam videretur, vt de risu Oratoris adiungeret, est e-
nim risus motu animi certa ipsius oris cōformatio, fingit de in-
dustria dubium ancipitemque se hætere, vt Victor & Iu-
uentius in hac veluti eruditionis palæstra splendidissimum in-
genium expromerent. Illum enim sciebat esse maturum, vt
Philosophum, gestientis lætitiæ non nimis amicum atque ri-
sus, hunc contra naturæ genio & diluti sanguinis abundan-
tia lætum, & quod euenit, iam animo præcipiebat eos in hac
disputatione dissensuros. Sic igitur callidè exsuscitauit, De risu
volebam adiungere, sed tam multa mihi veniunt in mentem,
quæ modò risum à dicente minimè alienum suadeant, modò
rem plenam esse leuitatis confirmant, vt statuam non progredi-
endum mihi esse vltèrius, quin vestram super ea re opinio-
nem priùs audiam.

Malim ego, ait Victor, quid magni quondam sapientia &
virtute viri senserint, quàm meam ea de re sententiam inter-
ponere. Sic autem mihi notasse videor, communi propè do-
ctissimorum hominum opinione risum eiectum ἔξω τῆ θείης
χρησῆ, & exterminatum. Plato imprimis cùm ciuium suo-
rum vitam atque institutionem informat, negat eos oportere
esse φιλογέλωτας, qui auri plusculum habituri sint in animo,
& habenas reipub. moderaturi. Quod non modò scriptis ille
suis, verùm etiam clarissimo exemplo docuit: refert enim He-
raclides iuuenem Platonem adeò fuisse verecundum, adeò
compositum, ὥστε μηδὲ ποτ' ἐφθῆναι γελῶν ὑπεράγαι, vt nun-
quam ridere immodicè deprehensus fuerit. In legem abiit illa viri
magni consuetudo atque modestia: nam memoriæ proditum
est nefas & inusitatum fuisse, vt quis in Academia rideret.

A risu ab-
stinendum
magni vi-
ri censuere.
Plato π-
λαται. γ.

Laert. l. 3.

- Ælian. l. 3. *Καυσαμ αττυλιτ ερυδιττιςσιμυ Αελιανυς, ὕβρει γάρ, καὶ φαυμιλαῖ ἐπειρω̄ντο τὸ χυεῖον ἀβαστοι φιλαχθῆναι, ab iniuria enim & contumelia animique dissolutione purum & inaccessum eum locum servare conabantur: Itaque Platonici illi heroes, qui ut Triptolemi munifici quidam & alati, non frumentum, sed ambrosiam & inuenta sapientiæ per vniuersum orbem terrarum felicissimè propagauerunt, à risu abhorrebant. Iamblicus, ἔ μάλα.*
- Eunap. in Iamblic. *γλασσίων, ad risum non perinde pronus, ut ait vitæ scriptor Eunapius. Quamquam non ea decoris commendatio vnus modo familiæ propria fuit sapientum, & disciplinæ vnus modestia, quam ferè omnibus commendatissimam fuisse accepimus. Sanè Pythagoras ille fator, fundatorque magnæ Græciæ, ἀπώχετο χαλκῶ γέλωτος, à risu abstinuit, si Laërtio fidem adhibemus. Et qui postea consecutus est mentis aureæ & immentis Anaxagoras, paulò etiã Platone antiquior, nunquam risit. Aristonem plurimi quidem ego facio, ut in dicendo longè grauissimum, & in Philosophia nobilem, quantum*
- Senec. ep. 36. *è Veterum scriptis licet colligere, sed in eo præcipuè efferendum & laudandum puto, quod diceret, malle se adolescentem tristem, quàm hilarem & amabilem turbæ. Quid illud quod fieri olim consuetum ab Indorum Gymnosophistis audiimus, an non satis, Honorate, dubitationem hanc omnem definisse videatur? Nam apud illos probati tantùm adolescentes admittebantur, qui nimirum & ingenio præditi essent, atque memoria, quique ab omni vitiositate abhorrent, sed præsertim qui φιλόγελως deprehensus fuisset, longè ab illis Philosophiæ arcanis atque mysteriis amouebatur.*
- Philostr. in Apollon. l. 3. c. 12. *Hæc igitur est cõmunis & verissima Philosophiæ vox, quã in dicendo grandiloquus, summo ingenij & religionis splendore clarissimus Nazianzenus, suo etiã iudicio cõprobauit, ait enim fructum esse Philosophiæ non exiguum, γέλωτος ἀκρασίας, nimij risus immoderationem compefcere. Talem fuisse magnum Heliam sanctissimorum hominum commentarij prodiderunt, cum videlicet, qui pollenti vocis imperio & augusta religione, cœlum pro arbitrio suo claudebat, aperiebat, qui flamma diuinitus immissa, fortissimos Centuriones cum delecta cohorte perdebat, quem ad dubia religionis tempora necessarium curru igneo Deus ab hominibus eduxit: illum autem, σμυδὸν καὶ ἐμειδῆ τὸ πρὸς ὄψιν, aspectu venerandum & risus penitus expertem*
- Greg. Naz. or. 23. *σμυδὸν καὶ ἐμειδῆ τὸ πρὸς ὄψιν, aspectu venerandum & risus penitus expertem*

describit Gregorius Nyssen. Sed ne tantum Philosophos persequi videar, & heroes quos vitæ eximia quædam virtus ac dignitas à communi hominum conditione secreuit, nam de oratore maximè hic quæris, Honorate, parem ego sententiam fuisse puto eorum omnium, qui dicendi gloria præstiterunt. Periclem illum tonantem & Olympium quatum fuisse oratorem putatis? quam posteritati omni propositum ad imitandum? viros autem habeo duos facile principes, qui ab omni illum risu vehementer abhorruisse confirmant. Erat in Pericle *περσιώπου σύρασις ἀθρυπιος εις γέλωτα, vultus ad risum immotus* ait φιλοσοφίας ἀπάσις ἀφροδίτη ἔλυσεν Plutarchus. Lumen idem Græciæ laudans Aristides, A forensi, inquit, temeritate & iactantia plurimum abfuit, *ὡς γὰρ οὐδὲ γελῶν οὐδ' ὑφ' ἐνὸς πᾶποτε ὀφθῆναι, quippe qui ne ridere quidem sit unquam visus.* Ab eadem Græcia Phocion, quem orantem & instar magni Imperatoris strages cientem, vt frameam, vt asciam, vt acrem & lucentem gladium exhorrescebat Demosthenes, semper risum continuasse dicitur. Apud Romanos autem ad eorum hominum laudem accesserunt Crassus & Cato, aliique omni virtute & humanitate ornati, qui à risu tanquam ab ineptiis & indecora leuitate abstinuerunt, tantum abest vt in populi concionem aut Curiam aliquando immitterent. Quare illud quidquid est, è laudabili dictione ad scurras, ad copreas, ad *γέλωτα ποιοῦς* amandum & reiciendum existimarem.

Or. in laud.
Basil.

Plutar. in-
Pericl. Eum-
napius.
Aristid. r. 3:
Platon. 2.

*Contrarium tuetur Iuuentius, & risum in dicente
commendas.*

SECTIO
IX.

Nihil etiam impedit, ait Iuuentius, quo minus tu Victor solem ipsum principem luminum deripiendum è cælo exturbandumque censeas, quod Apharantes Libyæque populi Deum lucis oderint, & petulantius sint abominati. Homines tu mihi nominas è Græcia philosophos, quos verius Magos appellauisses, qui cum essent nefaria cum dæmone societate irretiti, non est mirum, si trucem vultum atque horribilem præ se ferrent, quod Iuliano euenisse Imperatori dicitur. Ita sanè veteres aiunt qui Trophonij ex antro procederent,

Stob. sero
42. Solin.
c. 34.

Greg. Naz.
or. 1. in Iul.
Athen 1. 144
Agelastis.

Ff. iij.

fuisse postea in omnem vitam ἀγλάστου. Ab iis doctus ille quæ nominauisti Pericles, fuit quidem in vita seuerior retinensque dignitatis, & vt erat eximia natura & politus omni genere humanitatis, non profectò abhorruisset à risu, si in paulò meliora tempora & pacatiora incidisset. Sed nimirum perpetuò illi fuit aut castiganda ciuium suorum temeritas & inconstantia, aut animi ad suscipiendum bellum inflammandi, scelus hominum audacium omni copia orationis persequendum, deflendi mortui, quos bellantes vita defecisset. Qua in rerum grauitate atque luctu, nec risum, nec quod dicitur Musicam commodè ab illo induci potuisse non diffiteor. At Romanos etiam Catonas attulisti qui non riserint: quod cùm à te diceretur ad risum labefactandum, vix equidem paulò antè risum continebam. A Stoicis tu Victor consilium petes & exemplum, an ridendum politissimo oratori videatur? ab iis, inquam, qui omnem animi lætitiã, qui lenitatem, qui misericordiam, scelus immane & prope parricidium putant? Oculos potius extulisses in Coryphæos, in clarissima lumina reipub. Crassos, Antonios, Cicerones, qui in dicendi ratione omnium consensu primas tenuerunt. Eorum autem si quasi loco prætorio sententiam rogemus, opinor respondebunt, risu nihil esse accommodatius ad leuandum auditorum fastidium & satietatem, ad leniendos animos, ad conciliandam beneuolentiam, ad infringendam summorum hominum auctoritatem, ad inimicorum petitiones eludendas. Hinc præstantes è Græcia viri ἑὶ γαλοίων libros emiserunt, quorum vsum & vtilitates constat esse permagnas, cùm peritè & subtili artificio in iudiciis adhibentur. Cicero quidem ea ratione sæpè causas è manibus Iudicum extorsit, sæpè inimicorum vim debilitauit, tuum etiam Stoicum illum Catonem, Victor, in Murænæ causa illudit & superauit. Qui cùm doleret M. Tullij facetiis atque risu sibi ius ereptum atque rei damnationem, quam iam animo spèque deuorauerat, vt stoicè credo loqui, & non modò sentire videretur, eum γαλοίων ὑπατον, *Consulem ridiculum* appellauit. Æmulum illius gloriæ conati idem sunt, cùm Ciceronem *frigidum in salibus* dicerent, quod meminì à Quintiliano fuisse notatum: alij grauius appellarent *Consularem scurrã*. Et fortè ipse genio indulsit hac in re suo, quæ causa fuit, cur Fabius in commentarios suos referret, eum habitum esse *nimis risus affectatorem*.

Risus Oratoris opportunus.

Cic. a. de orat.

P'utar. in Caton. Fab. l. 12. c. 10. Macro. l. 2. Satur.

Quod si Græcis auctoritatibus est pugnandum, vnicum lubens ego Nestorem obiiciam, qui maiestate quadam sua scholas omnium philosophorū conturbet, de quo profecto negari non potest, quin perfectus in agendo fuerit mellea eloquentia, generoso pectore, incocta sapientia & eruditione. Quid igitur doctissimi viri de illo nobis reliquerunt? φαίδρος μὲν ἀεὶ ἐφαίμετο, ἔν ἐν ὄρμῃ μειδιάματος, *semper hilaris videbatur, atque in risum proclinis*, vt Protefilaus memorabat. Polemon fuit temporibus M. Antonini orator, ea in dicendo gloria, vt non modò Imperatorum amicitia, verùm etiam maximis honoribus dignus haberetur: eius ideã orationis Philostratus ait fuisse Olympicæ tubæ modo clarè sonantē, Demosthenicæ parem, & Apollinis quasi è tripode inspiratã. Hunc autem tantum virū accepimus, lætiorē nunquam periodum circumduxisse in agendo, quin rideret. In hac luce exemplorū, quid Philosophi illi pallidi morosique faciant, superciliosi, toruo vultu, barba horrida & comanti? qui mihi quidē digni videantur, qui perpetuò in eo saxo hæreant Atheniensium, quod ἀγέλαρον appellabant, quod Theseus ad inferos descensurus in eo confederit.

Sed ne quidem Philosophi omnes in amœnam illam seueritatem, & expertem suauitudois tuentur & defendunt. Est Βιῶ in manibus in gremio Philosophiæ educatus, πολὺς ἐν τῷ γέλοιῳ, vt Laërtij verbis vtat, qui cùm vndique risum in dicendo aucuparetur, nuncupatus fuit θεατρικὸς, scenæ & theatro & amplissimæ hominum coronæ, quàm scholæ aptior, & fortasse in eo ipso plus paulò quàm deceret fuit effusus. *Democritum aiunt nunquam sine risu in publico fuisse*, ait togatæ philosophiæ columen Seneca. M. Antoninus Imperator, cui propter eximiam grauitatem & vitæ constantiam Philosophia nomen dedit, cū haberet concionem ad populum in clarissimo domicilio imperij, deq; sua diuturna peregrinatione loqueretur, populus Romanus tot aureos nummos in congiarium poposcit, quot ille annos abfuisse: *δειμειδίασεν, risit* in ea frequentia & multitudine vir ea dignitate, ætate, sapientia, nec à nomine illud suo, cū Philosophus diceretur, alienum esse putauit. Quin & Stoici qui duritiem in laude ponebant animique acerbicatem, à risu minimè abstinerunt. An venit vnquam tibi in mentem Victor ea cogitare, quæ Seneca de se proficitur, & scripta esse voluit ad memoriam sempiternam? nam Stoicorum

Philostr. in Heroic.

Philos. de Soph.

Apollo-dorus. Brodæ. l. 1. c. 33.

Laert. l. 4.

Senec. l. 2. de ira.

Dio Cass.

Sen. ep. 213. perabsurdas opiniones & flagitia cùm apud se reputaret, *Dis-
silio*, inquit, *risu*, cùm mihi propono solacisimum animale esse &c.
Noli igitur repudiare, quòd à tanto viro vsurpatum vides, &
Suet. lætam illam humanitatem Oratoribus inuidere. Tyrannicum
est risum prohibere, & Imperatore Caio dignò facinus, qui iu-
stitium sorore sua demortua sic indixit, vt ridere capitale foret.

SECT. X. *Dua causa proferuntur, cur improbandus risus videatur.
Quis sit risus philosophicus.*

*Risus Phi-
losophicus.*

SCIO, ait Victor, risisse aliquando Philosophos, nec sine
causa, cùm futiles hominũ ineptias, cùm mores fatuos, cùm
summã animi leuitatem intuerentur, quod eo modo si orator
sapiens & optimo iudicio præditus efficiat, minimè ego qui-
dem repugno. Sic Democritum quem modo nominabas fe-
cisse constat, sic laternarium illum sophum homines de die
quæritantem, sic alios claros viros, qui cùm viderent non ne-
minem voluptatibus furenter inhiantem, hunc insana qua-
dam ambitione pænè celo minitantem, alium fortunæ in ro-
ta, Ixionis in morem, foede & miserabiliter discerptum, ride-
bant scilicet hominũ eam stultitiam, & humanarum rerum
mutabilitatem. Simonides Philosophus addictus morti sub
Valente Imperatore, adolescens vita seuerissimus & nobili cõ-
stantia, *Vitam vs dominam fugitans ravidam, ridens subitas mo-
mentorum ruinas ducebatur ad mortem*, ait Ammianus. Sultanus
Ammian. l. 26. captus olim fuit à Rege Franciæ, & longissimo temporis in-
teruallo habitus in custodia, quem nulla Regis optimi singu-
laris beneuolentiæ indicia, nulla procerum hilaritas, non va-
rietas multiplicium voluptatum, quæ quotidie largè affuebãt,
ad risum animique lætitiã impellere potuerunt. Cùm id om-
nes vehementissimè suspicerent, euenit aliquando, vt oculos
in publicam viam intendens, post duos tandem annos maxi-
mum risum ederet. Purpurati euestigiò ad Regem, captiuum
risisse nunciant, gaudet ille, iubet aduocari hominem, cau-
Zonaras t. sam rogat. Vidi, ait Sultanus, rotas in via in orbem agitas,
& incidit menti cogitatio expressam illam esse fortunæ imagi-
nem: quosdam enim affligi ad terram atque deprimi, modò
attolli

attolli, sublimésque fieri dignitate & potentia, iterum labi & humi corruere, iterum fortunę beneficio erigi. Non potui non risu prosequi vagam & volubilem & inconstantissimam vitæ humanæ temeritatem. Prudens sanè barbari hominis a-croama, risus omnium approbatione dignissimus, qualem O-rator vt paulò antè aiebam, si ita velit, potest exprimere, ad pungendam hominum leuitatem, & humanæ mentis imbecillitatem illudendam. Sed hominem seriis in rebus explican-dis occupatum, gestienti efferrî lætitia, & in risum effundi, pauci opinor sapientes approbauerunt.

Et ne fortè tibi hoc nouum & admirabile, Iuuenti, videatur, doctissimi homines eum risum duplici è causa manare dixerunt, scilicet *uacordia & impudica impudicitia*, & has duas a-nimi labes haud obscurè significare. Quid frontem ducis? an imprimis insaniam negabis risus opificem? Nec te illud tuus Iſocrates docere potuit, cuius dicta aurea sæpè audientibus nobis recitauisti? Quid igitur ille dicit? audi oraculum, *αεγ-πετις γέλως μανικόν*, *effusior risus uacordium est & insanorum*. Hinc *αϊάττειος γέλως* in commune prouerbiū abiit, cuius notus in theatro furor & amentia. Hinc voluptatum amato-res dicuntur elegantissimè à Seneca, *hilarem insaniam insanire*, ac per risum furere. Et alio loco, *Improbum*, inquit, *risus, insa-num uultus habitusque demonstrant*. Hinc illusi populorum om-nium conuicio Tiryntij, petulantes, *φολογέλωτες*, leuiculi, qui ne quidem id sacrificium quod ad risum amoliendum insti-tuebant, sine risu perficere potuerunt. Et ne tibi sit leuior eo-rum hominum quos nominauî autoritas, est effatum Sapientis diuinitus afflati quod diuinis in Commentariis ponitur his ver-bis, *Risum reputauî errorem*, quod Hieronymus doctus & intel-

Duplex
causa risus
leuioris &
improbati.

Senec. l. de
beat. vit.
Id. ep. 52.

Ecclef. 2.

ligens & imprimis sacro studio eruditus ita vertit, *Risui dixi amentiam*, cum diuina mens significare uellet, ab insania risum, vt ex fonte atque origine manare.

Iam verò aliam quoque habere causam nimirum impudici-tiam ita notum est, vt à docto scientéque literarum dubitari nequeat. Nam propterea is qui nobis sua in poësi, vt diuinissi-mo in peplo rerum omnium naturam insigniuit Homerus, *φι-λογέλωτες* procos nominat, pudicitia; fœminæ lectissimæ insi-diantes.

Ex impu-
dicitia pro-
cax risus.

G

Odyf. 6.

— αὐτὰρ μνηστῆρες ἀγαυοὶ

Χεῖρας ἀναχόμενοι γέλω ἔκθανον.

Cupido ipse nequitiae dux & indomitae libidinis auctor ridens pingitur: sapienter quidem in eo effigiando Callistratus ἐγαυροῦτο δὲ τοῖς γέλωτα ἔμπυρόν τι ἔμείλιχον ἐξ ὀμμάτων διαυγάζων, *id est abbat se profusus in risum, ignitum quiddam & mellisum ex oculis irradians*, & de eodem antiquus poeta,

apud Suid.

— λαμυροῖς ὀμμασι πύκνα γέλα.

Latius oculis ridet assidue.

Plutarch.

Quare Posthumia ἀφ' τοῦ γέλωτος περὶ χειρότερον, *quod se lubens in risum effunderet*, male audiit ut lasciuens & impudica, fama omnium civium & opinione, ut Plutarchus ait. Diuine proinde more suo Nazianzenus, *meretricium* appellat risum, eumque monet remis, quod aiunt, atque velis esse fugiendum, sic enim apis illa suauiter sonans concinnuit.

Greg. traft. 10.

Γέλωτος γέλωτος εὐφρονῶσιν ἀξίος

Μάλιστα μὲν πᾶς, τὸ πλεόν δ' ὁ πορνικός.

Vide, Iuuenti, quid vir tantus pronunciet, ait enim risum omnem apud sapientes risu dignum existimari, sed praesertim meretricium & procacem. Itaque non debes optare vehementius, ut orator, quem honestum & perfectum esse cupimus, libidinis aut vae cordiae suspicionem auditoribus suis relinquat.

Suidas.

Pergis Victor, inquit Iuuentius, nobis illudere, quasi nos cinædum ad dicendum velimus inducere: tu profecto qui risum omnem exterminas, mortuum inducis oratorem atque laruam, umbrarum de gente quasi cum Theseo ab inferis redeuntem: Lemures enim quos sub terris Proserpina moderatur, communi olim sapientum omnium iudicio dicti fuerunt ἀμείδητοι, *risus expertes*. Contra verò coelestes Genios felicissima Numina, Iouem, Mineruam, Apollinem, aliosque, sapiens Homerus, quandoquidem eum etiam audiendum putas, delibutos gaudio & ridentes effinxit, ut Plato etiam animaduertit.

Lemures ἀμείδητοι.

πρὸς Πηλ. γ. Iliad. a.

Λοβέτος δ' ἀρ' ἐν ἄρτο γέλωτος μαχάρεσι θεοῖσι.

Inextinguibilis risus Diis concitatus est.

Quare non desinam tibi accinere quod vir magnus Philosopho nimium austero & seueritudine caperato, οὐκ ταῖς χείρεσι,

lita Gratiis, etiam & Musis, quas bonus & intelligens poëta φιλομυθίας nominavit. Sed ne rapi studio contentionis videar hic silebo, atque in iis quæ dicentur ab Honorato lubens acquiescam.

Definitur & terminatur instituta quæstio. Risus oratoris non debet esse latissimus, Syncrusius, tamque effusus ut oratio sit opus: non Ionius, effæminator, χρεμύπωμα: sed lenis, concinnus, atque μυθία μω.

SECTIO.
XI.

VELIM potius, ait Honoratus, in ipsa honestate, quàm in meis verbis acquiescas, & perfacilis meo quidem iudicio via mihi ostenditur, ad vtriusque opinionem conciliandam, & veluti moderandam. Nam vterque mihi σοφιστικῶς agere visus, dum sibi nimis sumit ad probandum, & risum omnem hic admittit, ille repudiat. Hoc imprimis cùm serio, Victor, ages, (nam te puto exercendi potius causa ingenij, quàm stabilien- dæ veritatis hæc disseruisse) hoc, inquam, mihi dabis & concedes, risum aliquem esse posse in oratore minimè reprehendendum, sed nonnunquam vtilem & opportunum, quem à magnis præstantibusque viris adhibitum fuisse videmus. Hinc de risu oratoris atque facetiis, doctæ & copiosæ περιπτῶν Rhetoricorum disputationes, è quibus florem ipsum libavit M. Tullius 2. de Oratore. Qui cùm omnes in dicendo numeros, atque omnem iudicij perfectionem, diuinitus consequutus fuisset, in Curia tamen, in purpuratorum patrum confessu, atque illo orbis terræ consilio, valde aliquando risit, ut prodit Agellius, atque oris hilaritate atque læticia, facinoris sui invidiam imminuit. Sed qualis esse debeat ille risus, ego breuiter atque dilucidè, quoniam ita vultis, explicabo.

Agell. 1. 2.
c. 12.

Duo genera esse video risus inopportuna dicenti, à quibus nobiles & laudati causarum actores vehementissimè abhoruerunt. Quidam enim vastè & inconditè & pleniori quodam ore effunditur: Græci πλατῶν γέλωτα vocant, scitè Apuleius verbum ex verbo dixit *latissimum*, *Risus*, inquit, *latissimo adusque intestinorum dolorem redactus*,

Duo genera
risus vitæ-
da Oratori.

Apul. 1. 10.
metamor.

G g ij

Perf. sat. 5. & paulò pòst, *liberalem cachinnum*; Perfius *crassum ridere*, Vero-
 Catull. ep. nensis poëta *ridere catulio re Gallicani*. Consimili elegantia fa-
 39- cundus Præful Nyssenus Gregorius $\chi\alpha\tau\alpha\sigma\upsilon\rho\epsilon\upsilon\ \tau\omega\epsilon\theta\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\ \gamma\acute{\epsilon}\lambda\omega-$
 Nyff. cont. $\tau\alpha$. Alio quodam modo risum eundem Græci nominant $\sigma\upsilon\gamma-$
 Eunom. $\chi\alpha\beta\acute{\iota}\sigma\iota\omicron\nu$, quo vehementius corpus ipsum agitur, Suidas eum
 Coraut. ad definit *immodestum qui fit cum plausu pedum & manuum*; Cornu-
 Perf. tus *risum lasciniorem cum voce* interpretatur, & $\mu\epsilon\omega\rho\gamma\acute{\epsilon}\lambda\omega\tau\alpha$ etiã
 vocari dicit. Latini Syncrusium illum *quatientem* nominant,
 quem poëta Græculis attribuunt, quorum natio peridonea
 assentationi: ita enim Iuuenalis.

Natio comæda est. rides? maiore cachinno

Concutitur.

Eò respicit Horatianum illud,

— risu populum quatit.

ep. 1. 1. 2.

Fab. 1. 6. c. 3.

ad Demo-
 nic.

Liban. de-
 clam 8.

Plat. 5. de
 leg.

Suet. in
 Claud. c. 42

Sed elegantissime Fabius Quintilianus expressit lib. 6. *Erumpit*,
 inquit, *inuitis saepe, nec fultus ope; nec vultus modo ac vocis expri-
 mit confessionem, sed totū corpus vi sua concutit*. Iocrates $\tau\omega\epsilon\theta\pi\epsilon\tau\eta$
 vocat *effrenatum & immodestum*, Libanius $\lambda\alpha\mu\omega\epsilon\gamma\acute{\epsilon}\tau\epsilon\rho\omicron\nu$, *clare so-*
nantem, de lauto enim insolentium hominum conuiuio, $\acute{\alpha}\epsilon\iota\tau\omega-$
 $\sigma\iota\nu$, inquit, $\sigma\upsilon\delta\ \lambda\alpha\mu\omega\epsilon\gamma\acute{\epsilon}\tau\epsilon\rho\omega\tau\eta\ \gamma\acute{\epsilon}\lambda\omega\pi\iota$: Plato $\acute{\epsilon}\xi\acute{\alpha}\iota\sigma\iota\omicron\nu$, *profusum*
& intempestiuum, cui opponit $\acute{\epsilon}\omega\sigma\chi\mu\omicron\nu\acute{\epsilon}\nu$ *decori habitus modesti-*
am: alias nominat $\iota\chi\upsilon\rho\acute{\omicron}\nu$, ab eoque ait fieri in corpore $\iota\chi\upsilon\rho\epsilon\acute{\alpha}\nu$
 $\mu\epsilon\tau\alpha\beta\omicron\lambda\eta\eta$, *vehementem quandam mutationem*. S. Basilius de eo-
 dem dixit $\acute{\epsilon}\gamma\chi\alpha\gamma\chi\acute{\alpha}\zeta\epsilon\upsilon\ \tau\eta\ \phi\omega\eta\ \acute{\epsilon}\ \acute{\alpha}\nu\alpha\beta\epsilon\acute{\alpha}\zeta\epsilon\omicron\ \tau\omicron\ \sigma\acute{\omega}\mu\alpha$, *prorumpere in effusissimos risus & corpore omni concuti*. Hoc genus impor-
 tunæ lætitæ atque risus, non est dubium quin summo studio
 vitari oporteat, nisi quis se illudendum velit obicere: nam dici
 non potest quantum incommodet orationi & bonam auditorum
 opinionem infringat, benevolentiam extenuet. Claudius
 Cæsar cum magno hominum coetu aduocato publicè decla-
 mitaret, atque ex fracto vnus subsellio læta corona obstrepui-
 sset, ipse primū maximos risus edidit, & subinde etiam ca-
 chinnos reuocauit: itaque Suetonio teste *refrigeratus ipse à se-*
metipso est: ardor ipse in dicendo, atque alacritas & studium
 audiendi defecit. Et sanè turpe videri debet atque inepti ho-
 minis indicium, si orator tam profusus, tam non compos sui
 foret, vt ad risum cohibendum, vestis ad os admouenda, aut
 linteolum esse videretur. Mimicum id est, ab eo quem perfe-

Etum & spectandum sine cuiusquam reprehensione esse volumus, repudiandum, quem gestum adulatorum fuisse proprium eruditi homines tradiderunt. Ita enim in Characteribus suis is qui à diuinitate loquendi nomen habuit, *τότε ἰμά-
πον ὄσασι εἰς τὸ γέμα εἰς δὴ ἔδωκ' ἄνδρος χαλαρῶν τὸν γέλωτα,*
vestémque ad eos admouebit, quasi risum tenere non queat. Et tamen si erumperet inuitis, quod nonnunquam fieri posse monet Quintilianus, si forte casu, quidpiam ridiculum obiiceretur, in quo cœtus omnis audientium rideret, si non satis sibi moderari posset orator; commodum esset meo iudicio & ab honestate minimè alienum, tum oratio tantisper os contegere, donec impetus ille deferuescat, & subitos illos motus temeritatis prudentia consilióque temperet. Dixi de primo genere.

Est alius quidam risus lasciuiam redolens & flagitiosi animi teneritudinem, mulierum proprius! mollitie fluentium, neque satis pudicarum, quem modestiæ amantes viri æquè fugere, atque haud scio an etiam uolentius debent. Ionium Græci nominant, *πορικόν, ἀτακτον, ἀπαλόν*, quemadmodum Vlysses apud diuinum poëtam, vinum ait impellere hominem *ἀπαλόν γελάσαι.* Et Lucianus Rhetorem pingens qui lasciuat, effœminatè, indecorè, muliebriter agat, *ἔ υπομειδιάσας τὸ γλαφυρόν ἐκείνο ἔ ἀπαλόν, οἷον εἴωθε, subridens iucundū illud molle & tenerum ut assuevit.* Eundem Clemens Alexandrinus appellauit *κιχλισμὸν*, & omni copia orationis à Christianorum hominum cœtu amoliendum contendit: Macedonius poëta Græcus scienter & festiuè *χερέπωμα, hinnitum*, quem præuium esse ait nuptiarum.

Κιχλίσις, χερέπωμα γὰρ τὸ ἐχέλωθον εἶσα.
Sancti Patres ridendi hoc genus omnino abiudicauerunt, vt non satis cōgruens modestiæ & pudori. Eloquentissimus Chry-
lostomus cū minùs castas, potius libidinosas mulierculas describit, *γελῶσι ἀτάκτως, intempestiuè*, inquit, *rident*, quod luxuriam arguit. Alias autem virgines instituens ad omnem casti animi verecundiam, monet *μηδὲ ἠρέμα μειδιᾶν, ἀλλ' ἔπιτοκύνιον αἰδέσιμον αἰεὶ ἔ αὐσῆρὸν ἔπι-
δείκνυσθαι, ne risu diffluant, imo ne leniter quidem riant, sed graue semper & asperum supercilium representent.* Quæ causa

I. 1. o. Ge. c.
23.

fuit cur D. Ambrosius suavia ioca repudiaret, ne fortè mens in lasciuiam vt in aliquem libidinis scopulum incurreret.

S. Chryso-
stom. l. 3. de
Sacerd.

Hæc igitur ridendi genera, noster ille orator gloriam & decus in loco dicendi amplissimo contuens pro virili parte fugiat, habeat in vultu episcynium grauitatis, non adhinniat voluptati atque luxuriæ, non sit denique petulanti splene cachinno. S. Ioan. Chrysofostomus ait omnes vulgo in Episcopum oculos intendere, & excutere diligenter eius vocis in dicendo mensuram, oris compositionem, & ποσότητα γέλωτος, & risus quantitatem. De se idem fieri ab audientibus Orator putet. Cùm res & causa postulat, in lætissima re explicanda, in minuenda auditorum satietate, in illudendis nonnunquam inimicis ioco eleganti & honesto, in noua quadam excitanda audientia, sic risu vtetur, vt ab æquo rerum æstimatore accusati non possit,

Qualis in
dicente ri-
sus proba-
tur.

Is autem qualis esse debeat, nunc eodem orationis cursu dicendum.

L. 3. Nequit.

Est qui peruerso distorqueat ora cachinno,
ait Ouidius. & paulò post.

*Ille sonat raucum quiddam atque inamabile ridet,
Vt rudis à scabra turpis asella mola*

Hæc planè longè absunt ab ea moderatione quam petimus. Quæ sequuntur apud eundem poëtam, quamuis ille quidem de honestissimis viris non loquatur, sed de grege sequiori, mihi tamen bellè in Oratorem quadrare videntur,

*Sint modici rictus, sint parue utrinque lacune
Et summos dentes ima labella tegant.*

I. 2. Pædag.
c. 5.

Describit omnino μειδίαμα, quod diuinus quoque Pædagogus apud Alexandrinum Clementem vel Christianis hominibus concedit. Est autem vt eo loco ponitur μειδίαμα vultus vt aureæ testudinis modulata & concinna remissio, lenis videlicet risus atque moderatus, in quo pudor modestiæque eluceat, decorus quidam gelasinus, lætitiæ hilaritatisque significatio. Hunc risum adhibuere sapientes & tui illi, Victor, Philosophi, quos nunquam paulò antè aiebas rississe. Platonem quidem in more positum habuisse ἠρέμα

Aelianus 4.
πικυλ. ἰσορ.
c. 9.

ὑπομειδιᾶν, leniter subridere memorat Aelianus. Ab hoc risu abest sonitus & nimia oris distorsio, adest decor, Venus

& gratia, quæ capit inuentium oculos & suauissimè oblectat. Memini Aristidis cuius diuinum atque incredibile genus orationis admirationi olim fuit; is Apellam singulari iudicio commendans, ἔχοῦν, inquit, ἕτε ἐμειδίασε ἄλλος, σὺ ἀφροδίτη ποσαύτη, ἕτε μὴν ἔφησεν ἐρυθρήματι κινέμενον ἴδῃ τὸν γέλωτα. *Itaque nemo tanta cum venustate, nec risit, nec orientem risum rubore compescuit.* Sic ridet ipsa virtus cùm hilarescit, cui Philosophus & Orator Themistius excogitata prudentia, μειδίαμα ἐφηκός, καὶ ἕμεταρεπόμενον, id est, *constantem & non mutabilem risum* tribuit. Quare videmus diuinissimos homines, quorum pietas atque religio summa laude & annuis honoribus confécrata est, ob hoc decus atque oris honestatem præconio celebratos, & Græcis Latinisque titeris ornatos fuisse. Gregorius Nyssenus Meletium Episcopum Antiochenum virum sanctissimum, nota sua mirabilique facundia prædicans, ait illum τὸ φαίδρὸν ἔπι τῆ χειλὸς μειδίαμα, *iucundum & venustum in labiis risum* habuisse. Nepotiani vitam atque mores grauitate sua cohonestans Hieron, ep. magnus Hieronymus, *Grauitatem*, inquit, *morum hilaritate frontis temperabat, gaudium in risu non cachinnum intelligeres.* Hos ergo imitetur Orator, ad horum se consilium prudentiamque accommodet, in risu lætitiæque moderanda in iis viris tanquam in speculo, illud τὸ ὀρέπον, illud *Apertum* quod oculi mentsque in omnibus rebus quærunt intueatur. Sed tempus iam est, vt alia, quæ ad os Oratoris pertinent, vel ab eo manare in dicendo possunt, pro instituti ratione consideremus.

Ne sreator sputatorque sit orator. ἐκ πύσσει τὸ λόγον.

πλατὺ χεῖμα φαδα. In templis olim

& theatris prohibuitur

spuere.

SECTIO
XII.

MONEO imprimis connitendum esse oratori, vt ne sputaticam habuisse orationē videatur. Hic non vereor ne vt quidam apud M. Tullium, vos circumueniri exclametis in hac

verbi nouitate: volo dicere quàm minimum oratori spuum esse in dicendo, quod multò antè prouidere debet, & quantum fieri consilio potest, industriâque prohibere. Sunt enim quidam ita cibi & potionis intemperantia madidi, ita humoris abundantia pleni & distenti, vel naturæ imbecillitate laborantes, vt tria verba vix eloqui possint quin excreent. Hoc ego dixerim esse propriè *ἐκπύσαι τὸν λόγον*, & *κατασελίξαι τὸν λόγον*, quæ Nyssenus Antistes vir eloquentissimus de Eunoio dicit aliquoties, cùm eum quilibet imprudenter aut impudenter effutire significare vellet orationem expuentem: qui sermonis aculeus verendum est ne merito in dicentem coniiiciatur sputo redundantem. Velim igitur vt qui vnus multis audientibus verba est facturus, hoc iure suo prædicare de se possit, quod Periplectomenes apud Comicum in Milite glorioso.

Greg. Nyss.
lib. 3. cont.
Euno.

Plaut. sc.
Cohibet.

Minime sputator & screator sum, si idem minime mucidus.

Lambin in
Plaut.

Vitiosa hic ponit duo ab honesti hominis dignitate aliena. Nã *screeare* vt doctissimi viri animaduertunt, est pituitam quæ defluxit in fauces cum valido sonitu extractam mittere, *sputare* verò seu spuerè, est saliuam in os delapsam sine sonitu aut certe exili labiorum sono emittere. Vtrumque foedum, maximè iteratum & frequens, vtrumque indecorum & importunum in corona sapientum, sed præsertim *πλάτῃ χειμῶσθαι*, vt loquitur Lucianus in Cataplo, hoc est validè & ore foedo exscreare. Itaque illi omnes qui laudè & claram nominis estimationem obtinere in dicendo voluerunt, ita vitam instituere suam, vt vix vnquam, aut rarius sane expuerent. Antiquitatis scriptores inter laudes Constantij Imperatoris reponunt, quod nec spuisse aliquando sit visus, neque naves in publico extersisse: quod voluptatum studiosa moderatione & temperantia consecutum volunt. Iulianus *ὁ ἑλεῖταις* cùm vndique laudem & gloriolam aucuparetur, ita fuit temperantiæ studiosus, atque omnes vitæ voluptates sic edomitas habere voluit, vt illa etiam quæ naturæ comitantur, *rustus & sputa*, summa cura & animi prouisione vitaret: dicebat enim *Philosopho si fieri posset; ne respirandum quidam esse.*

Lucian. in
Catapl.

Ammian.
Marcell. 21

Zonar. to. 3.

Hanc oris turpitudinem siue morbū, iis oculis quibus communem honestatem, plurimæ nationes viderunt. In Perfide iam

iam inde à Cyro cuius incredibilem animi vim, ingenium, prudentiam fuisse constat, ἀποτίθειν ἢ τὰ ἀπομύθητα ἢ τὸ φύσις μετὰ φάναξ, *expuere & emungi & flatu refertos esse αἶχρον* fuisse, melleus in dicendo ait Xenophon. Ea gratia vulgò ad cibos atque sobriam mensam nasturtium adhibebant, quod vrinam & sputum inhibere solitum prodit Suidas. Fuitque illa vitæ institutio tam publica, tam communis omnium & familiaris, vt seruis conuiuiorum ministris, & adstantibus officij causa *spuere non licuerit, quam ob causam rostratis pellibus labra omnium vinciebantur*, quod me docuit Ammianus. Et quidem præter ipsam rei deformitatem & impuræ cuiusdam intemperantiæ suspicionem, incredibile dictum est, quantum id honesto auditori fastidium offensionemque procreet. Plurimi sunt enim quibus molestissimum est, si quis in graui & elaborata disputatione excreet aut tussiat, præsertim cum vel attentissimè audiunt, vel ipso flumine orationis perenni veluti suauitate capiuntur, moroso illi non dissimiles, quem eleganter pinxit Libanius summus vir in dicendo. Aiebat enim tolerare se nullo modo posse οὔτε γεμπίδμωρ, οὔτε βηχὶ κατεχέμωρ, *vel exscreantem, vel tussi laborantem*. Quibus hominibus minimè dubium mihi est, quin ingratum & iniucundum sit futurum, si pro dulci aureoque illo melle, quod Poëta à facundis hominibus manare aiunt, Orator ex putri & penitissimo pectore graueolentem mephitim expuat. Imò verò quasi liquida voluptate spoliati qua in audiendo fruebantur, dicentem forte tacito conuicio apud se ferient, & vt agrestem, putidum, & inurbanum accusabunt.

Abstineat igitur actor quantum prudentiæ valetudinisque ratio patietur à sputando, & ne quidem in male ominatis rebus significantis, vt in scena & theatro fieri solet, despuat, vt si morbum comitalem nominet, si labes hominum & sordes, si odiosissima quædam alia, quæ nauseam honestissimo cuique pariunt. In morbo enim Herculeo morem fuisse illum accepimus, vti palam insputaretur: hinc Plautinus Aristophontes *in Captiu.*

— *ain' verbero*

Eum morbum mihi esse, vt qui me opus sit insputarier.

Cùm dicturus in pulpitum ascendet, quasi in templum religio-

Hh

siffimum & theatrum eruditionis venire se opinetur, & anti-
 quæ legi siue consuetudini pareat. *In templis*, ait Arrianus, πύ-
 3n Epist. l. 4. c. 11. σαι οὐ γενόμεσαι οὐδὲ σπομῆσαι, *excreare aut mungere nefas*.
 Id sanctius & religiosius obseruatum, olim à Christianis, quo-
 rum eapietas fuit in templis & veneratio, μὴ καταπιυθῆναι θεῶν
 ἔδαφος; *non exruere in diuinum pavementum*, quam religionem
 G. Naz. or. 19. in matre sua Nonna Gregorius Nazianzenus prædicat. Sic
 Tacit. l. 16. Tacitus scribit Neronē Imperatorem citharæ legibus obtem-
 perantem, in theatrum ita venire solitum, *ut nulla oris aut na-
 rium excrementa viserentur*.

Quod si tamen naturæ necessitas, aut inualetudo humoris
 copiam euocaret, tum dicentis fuerit modestiæ & pudoris
 consideratæque prudentiæ, obiecta honestè manu, aut suda-
 riolo, intuentium oculis & fastidio consulere, ne quid minus
 honestum appareat.

 SECTIO
 XIII.

Despuere alios aut in sinum proprium in dicendo turpe.

Σιαλόχοι. Antimachus Ἰακείας. *Qui olim dice-
 bantur ὡς κόλποι πύου.*

SED cauere opere maximo & studiosissimè debent, qui su-
 blimi è suggesto dicunt, vel etiam è subselliis ne suos audi-
 tores despuant, & saliuam aspergant. Vidi enim qui hoc aliquan-
 do facerent, seu labentis humoris copia, siue oris vitio, siue alia
 causa non bona nec honesta. Σιαλόχοι eiusmodi homines o-
 1 Hesy chius; lim indigitarunt, ita enim Hesy chius, σιαλόχοι, τοὺς προσεμί-
 νοιτας σιαλον ἐν τῷ προσδιαλέγειν, *qui saliuam alios differendo
 conspergunt*. Sed eum rorem minimè χεβάρισον, & id genus im-
 bris odorati, qui habent cum humanitate commercium, om-
 nino repudiant & aspernantur; neque debet expectare orator,
 ut parem cum Dionysio auctoritatem habeat in eos qui au-
 diunt. Nam cum sputator in loquendo esset ille tyrannus, &
 tanquam ὑετός Iuppiter humorem spargeret, assentatores quos
 2 Athen. l. 6. Dionysocolacas nominabant, sputo faciem conspergendam
 illi obiciebant, quæque ex ore ille emisisset, melle aiebant
 dulciora videri. Id quàm sit foedum & abhorrens à docti ho-

minis institutione, tum experientia, tum effatis hominum sapientum potest intelligi. Magnus certè vir Theophrastus inter signa *δυχερίας* & *φœditatis*, *προσπίσαι τοῖς ἄλλοις* ponit, *ceteros despuere*, & *σπυρίπειν σπὸ τοῦ στόματος*. Id vitium Antimacho nomen peperit vt *φαχάς* diceretur, *ἔτιδὲ προσέριπνε τοῖς συνομιλοῦντας ἀφ' αὐτοῦ*, vt festiui Poëtæ scholiastes notauit, id est, *quod eos cum quibus loqueretur sputo & saliva conspergeret*. Quod nomen dedecoris & infamiæ prope adhæsit magno alioqui & callido in agendo Æschini, quem insimulans illudénisque princeps Demosthenes aiebat *ἀφ' αὐτοῦ τοῖς ἀπαντας*, *omnes insputare*. Id Aristides elegantissimo quondam & magnanimo ioco nominabat *improbè oscitare*. Nam cum ille diuina & singulari virtute vir speciménque iustitiæ per testulam Athenis emitteretur, in ipsa vrbe petulans quidam & impuri oris adolescens illum conspuuit. Aristides foedo contumeliaz genere nihilo commotior, cum linteolo sputum amouisset ad Magistratum, in cuius tum erat comitatu hoc tantum, *Admone*, inquit, *istum, ne postea tam improbè oscitet*. Absit verò vt isthæc monitio necessaria oratori nostro videatur, qui si minus mihi auscultat, quid eximius Rhetor Quintilianus in præceptis suis posuerit, audire potest, nam *expuere crebro, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, & oris humoris proximos spargere*, vitia esse putat inficeto & rusticano ingenio digna.

Sed quo in loco illos ponemus, qui non modò irrigant proximios, verùm etiam & in sinum despuunt suum, sic vt manu identidem aut sudario tergere sit necesse? an dicemus quod de Socrate ille apud diuinum Platonem, opus adhuc videri esse nutrice, quæ puellum emungat, quæ lineum amiculum properè ad pectus accommodet, ne tunicula maculetur? Id proprium est superbientium garrulorum, qui in foeda sui prædicatione aliisque nugis, cum sermone sputum & saliuam eiciunt, quos eleganter à re ipsa Galli nostri vocant *Banardos*, more opinor Græciæ, vbi dicitur *εἰς κάλπον πύειν*, *in sinum spuerere*, *ἐπὶ τῆς μεγαλώχων*, *in gloriosos negatores*, vt monet Diogenianus. Diluit eam maculam mordaci aceto Iuuenalis.

*Tunc immensa caui spirant mendacia folles,
Consputiturque sinus.*

Theophr.

Aristoph.
scholiast.Senec. C6.
fol. ad Hel.

Fab. l. xi. c. 3

Diogenia.

Iuuenal.

Hh ij

S. Gregor.
Nyssen. l.
12. CONTR.
Eunom.

Cur anti-
qui in sinu
spuerent.
Plin. l. 3. c.
43.

Tibull. l. 1.

Lucian:
Εὐχαίς.

Themist.
et l.

& sanctissimus Gregorius Nyssenus Eunomium arguens, qui ore incesto multa insolenter & impiè blaterabat, An non tibi, inquit, soluta est mollis sophismatis complexio? ἀρα σωήτας τοῖς ἰδίοις κόλποις ἐισιελίσσας; non sentis te in proprios sinus despuere? Et quidem erudito in confesso nemo opinor æquo animo ferat Oratorem, qui hoc gestu vtatur, & ne quidem si torpeat in dicendo: nam video dicere Plinium, *torporem sedari quocumque membro insupente, si quis in sinum expuat.* Imò esset verendum, ne faceti vrbaniq̄ue homines suos in sinus tum etiã spuerent inciperent, ad illudendam fœdi oratoris turpitudinem, & indecoram pronunciationem. Nam fieri olim id consuetum in irridendo, Poëta significat, cùm de vetulo amatore loquitur.

Hunc puer, hunc iuuenis turba circumstetit arcta,

Despuit in molles & sibi quisque sinus.

Ferri id quidem & dissimulari aliqua ratione posset, si prisco- rum vana superstitio leuitãque etiamnum vigeret, qua in sum- ma fortunæ claritate, rebúsque ex animi sententia fluentibus, ad inuidiam amoliendam placandãque Nemesis, spuerent in sinus consueuerunt. Hinc Lucianus quem doctus lepos & fe- stiuitas orationis commendat, vrbaniſſimè Adimantum mo- net, εἰς κόλπον πύειν, quod propter domus elegantiam & asse- ctantium copiam & multitudinem, aliãque fortunæ aureæ dona, efferretur, tumidúsque incederet. Sic fortè non nemini veniret in mentem præstanti hominum existimatione florenti & gloria, qui dicendi genus adferret pictum & plausibile, in quo omnes verborum essent, omnes sententiarum illigati le- pores, qui vt Sophistæ quondam venusta & elaborata varietate in audientibus θάμνος excitaret, tum videri commodum, ad inuidiam quæ è summa laude oriri solet minuendam & auer- runcandam, lustralem saliuam adhibere. Sed quoniam illa inanis superstitiosorum hominum religio, anilésque nugæ ex- oleuerunt, nullam causam video, quæ dicentem excuset, qui in agendo se aut alios despuat.

Tussire crebrò , aut cum salivæ sparsione , importunum. SECTIONE

Tussis Φάρμακον. Est nonnunquam index ἀποείας. XIV.

*In quibus dissimuletur. Spumas ore agere,
aut luxus, aut furiosa iracun-
dia specimen.*

QVOD de spuendo iaciendópue humore dixi, id in tuf-
sim pari quoque ratione conuenit: sunt enim vitia illa
duo eodem iugo deuincta, eodem carbone notata, repu-
diata ex æquo à doctissimis, qui momentis quæque suis & iu-
dicio ponderant. Magnus dicēdi magister Quintilianus, cūm
vitia oris persequitur, *Iam, inquit, tussire & expuere crebro,* Fabi l. ii. c
&c. Atque in hoc fugiendo eo maiorem adhibendam indu-
striam Oratori puto, quod qui tussiunt, sæpè etiam rorem
illum in amœnum aspergant, de quo modò loquebamur, in-
star Næuiæ, de qua in Epigrammatis,

—acerbum Næuia tussit,

Martial. l.
2.

Inque suos mittit sputa subinde sinus.

Cui similis ille nescio quis apud alium Poëtam,

Cum tussi miser expuo saliuam.

in Catalect.

Si quid verò huiusmodi eueniat necopinanti Oratori, debet
omnino providere, ne quid vel ipse indecorè faciat, vel cæteri
ab illo patiantur. Sed nonnulli reperiuntur, qui nullo coacti
morbo, aut necessitate inuitati, sed imbuti mala consuetudi-
ne tussiunt. Quosdam ego notavi aliquando; qui opinor, vt
explerent interualla respirationum, quæ Rhetores ἀιωά-
σθαι dicunt, tussiebant ad singula propè membra orationis, non
sine graui audientium fastidio & offensione. Quidam etiam
priusquam loqui incipiant, in ea mora qua parantur audien-
tium animi ad auscultandum, tenui & arguta & muliebri om-
nino voce tussiunt sine causa. Quod fecisse olim Demosthe-
nem eruditissimi viri monent, Εἰρηίδης δὲ, ἔ κεφαλῆν ὑπέκρινθε
τὸ πρῶτον, ait Tzetzes, *Tussiebat autem, & caput scabebat in* Tzet. Chi-
liad. 6.
principio. Alij totius corporis commotione vehemētius latrant
& baubantur, raucum ingeminantes, & musica ἀμύσσειν aures

H h iij

omnium obtundentes. Quos nescio an æquo animo dicentes audire queatis, ego sanè quoties in eos incidi, toties radi & peruelli aures mihi existimaui.

Non solus in eo fastidio es, ait Iuuentius, Honorate, impatientius ferre id consueui atque molestius: & quosdam eò tussire voluisse puto, vt scutellam dulciculæ potionis capiant melleasque placentas, quemadmodum in Parthenopeum lusit venustissimus Martialis, cui medicus

l. ii. ep. 87.

Mella dari nucleosque iubet dulcesque placentas.
atque alia scitamenta dulciariorum ad os leniendum:

At tu non cessas totis tussire diebus:

Non est hac tussis Parthenopæ, gula est.

Quos homines studiis humanitatis imbutos, mirum est, si minùs libuit aut licuit excellentium medicorum scholas disputantes excipere, non saltem ad Poëtarum cantus admouere aures voluisse, ad istius vim morbi minuendam. Nam Phryniscus verè opinor illud pronunciauit ἀμυγδαλή τῆς βηχὸς ἀγαθὸν φάρμακον, *Amygdala tussis remedium optimum est.* Samonicus id etiam bellè & sapienter,

Athen. l. 2.

Seren. Sagr.

c. 18.

Onum melle teres domitum feruentibus undis
Marrubiumve potens, hac faucibus optima sumes,
Franabisque grauem facili medicamine tussim.

Hic Honoratus, Istis Iuuenti, non tam medicamenro fuerit opus, quàm iudicio, vt qui sine inualitudine, vt aiebam, fauces aliquando irritent. Lubens ego suaderem, vt non modò politorum hominum sensum in ea re exquirant, verùm etiam omnium nationum opinionem, quò fiat vt rem esse odiosissimam intèlligant. Scitis enim apud Romanos si quis è familia conuiuij tēpore tussim edidisset, verberibus eum accipi solitum, quod memini apud Senecā legere. Conuiuator veluti quidam est, qui dicit, & vocatos habet ingenuos, qui velut auidam sitim explere cupientes illius orationem expectent, Sanè ab illo non minùs quàm veteri illo famulitio tussim abesse par est, ni velit molestissimi oris inamœnam illam minuritionem tacito conuicio, & iusta omnium reprehensione verberari. Quid quod nonnunquam suspicionem id præbet turbati animi confusæque memoriæ, sic vt. Orator dictionis suæ oblitus videatur? Sic enim euenire vulgò videmus, vt qui à

Senec. ep. 47.

scriptis & à proposito suo excidit, subito ad tussim, vt claudus ad canterium confugiat, dum excutit memoriae sinum & scrutatur. In quem, mea opinione merito commune illud Græcorum Adagium torqueatur, *Σπείρα ψάλτε βήξ, Tussis hasitacionem cantoris arguit.* Ferri id posset molestiae genus aliqua ratione in senibus, quos Iulius Firmicus genio quodam suo *tussicos* appellaret, copia etenim pituitae redundant, quae perenni stillicidio labens, non sinit esse tacitos & quietos, donec tandem ad silentium locum abducatur. Hinc illa sunt ingeniosi Poetae,

*Vidi ego rugoso tussim concrefcere collo,
Sputaque per dentes ire cruenta canos.*

Propert. l.
4. eleg. 5.

Iraque istae rugae nonnihil excusent, vt & pietas quaedam singularis, atque religio eorum hominum, qui communis utilitatis causa, pias habent conciones ad populum, & ne quidem agra valetudine à praestanti illo officio deterrentur. Aetas & virtus in hoc hominum genere perficiunt, vt illa ingrata & odiosissima deuoremus. Alij verò quos nulla vrget vehementius ad dicendum necessitas, magnum Graeciae lumen Demosthenem imitentur, qui angina malè aliquando affectus à theatro pulpitoque abstinuit. Non enim video cur tantus orandi pruritus in quoquam esse debeat, vt gratis coronae patientiam tentare, & nauicam politicissimis hominibus parere velit.

Iam quod finitimum huic vitio est spumas ore agere, ne quidem irato, & omnibus neruis orationis in saeuitiam & seueritatem imminenti, moderati opinor viri concedent. Id furioso per contumeliam tribuit M. Tullius, Actione 6. in Verrem, & Lucianus iracundis Sophistis, *Ira, inquit, uehementia,* ἀφρῆ μᾶλλον δὲ ἰθὺ μὲν αὐτοῖς ἢ τὸ σῶμα, *os spuma vel potius veneno redundabat.* Proprium enim est efferuescentis iracundiae candidum humorem in os ingerere, quare existit quoque in belluis ignea vi praeditis atque ferocia. De apro aestuante doctissimus Nazianzenus,

An deceat
Spumas ore
agere.

Lucianus
ἐν δραμ.

Carm. ad
Nicobul.

--- γένυ δὲ τε βάλλεται ἀφρῆ.

Spuma gena obducuntur.

Et diuinus Poeta,

Aut spumantis apri cursum clamore prementem.

Virg. l. Aen.

Valet idem in hominibus, quos animi ardor rabiésque incendit. Eteocles & Polynices ruunt in proelium, ἀφρῶν ἀλάροχοι γενεάδας, *spumis genas & ora perfusi*, vt ait Euripides in Phœnissis. Itaque Gellius iracundiæ specimina delineans, eruditè in *spumam ruborem dixit efferuescere*. Nec abs re est quod docti viri animaduertunt, ab Hebræis quorum princeps videtur fuisse olim sapientia, *Ceseph* vocabulo & spumam & iram significari. Peritè Auctor ad Heren. *Iste spumans ex ore scelus, anhelans crudelitatem*. Et sanctus Hieronymus, quem bonarum literarum nihil effugit, *Quid prodest, inquit, spumantibus labiis, & latrasu garrire canum*, &c. vbi fortè legendum *hirrire*. Videas, inquit sanctus Basilius, τὸν θυμούμδρον ἀφείζοντα, *elatum iracundia spumas in ore agentem*.

S. Hieron.
in c. 3. ep. ad
Titum.

S. Basilius
hom. 21.

Sed & spumæ quoddam genus ab eruditis notatum video, quod mollitiem animi effœminati proderet. Quidam enim vt vegetum os habeant, aliquid dentibus mandunt. Vnde propter elicatum humorem, quandam habent in ore spumam teneritudinis indicem, quod lasciuarum olim fuit muliercularum proprium, quæ ciendæ saluæ causâ, frustula quædam fortè rerum dulcium sæpè dentibus suis mandebant, vnde in vdis labellis spuma. Alexis Comicus apud Athenæum, μωρῶν λεπτὸν ὄρθον, *frustulam in ore myrteum* vocat. Rem totam Christiana & elegantissima munda reprehendit θεολογίατος Gregorius, cum in muliebrem leuitatem inuehitur. Nihil, inquit, tibi venustatis ex eo accedit, quod nescio quid in ore tuo verses & emollias,

Athen. l. 13.

Greg Naz.

— Ἐκ δ' ἀρ' ὀδόντων

Πίμπειν, ἔ' διερω' ἀφρὸν ἀπὸ γομάτων.

Quod dentibus humidòque ore spumam emittas.

Quomodo id cumque tandem eueniat, ab eo cenfeo penitus abstinendum esse Oratori.

Suspirium

*Suspirium morbus aut affectionum indicium. ex mol-
litie indecorum. quando adhiberi lau-
dabiliter queat.*

SECTIO
XV.

SV B T E X O quædam, quæ ad oris conformationem quo-
que pertinent atque gestus, vt quatenus ea ab Oratore ad-
mitti oporteat, aut repudiari, intelligamus. Huiusmodi au-
tem sunt suspiria, singultus, oscitationes. *Suspirium* aliquan-
do in morbis ponitur, teste Isidoro, estque spirandi difficultas,
Græci nominauère *δυσπνοία*, vnde *suspiriosi* ἀσπυρνοί: non-
nunquam verò animi affectiones significat. Priùs illud sanè
plurimum oratorio muneri aduersatur, & benè dicendi lau-
dem imminuit, dum laboris contentionem debilitatus pulmo
recusat, vox hebet, languet tota pronuntiatio, & præsertim
in fine ambitus verba debiliùs exeunt. Quæ causa fuit cur
præstantes eloquentia viri, sæpè olim dicendi laborem, do-
cendique remitterent, quod sibi euenisse memorat doctissi-
mus Augustinus, cùm in tradendo Rhetoricæ artificio, quo-
tidianis studiis atque vigiliis, robur animi & pectoris ex-
hausisset. Tanti viri sapiens consilium Oratori sequendum
existimarem, vt nimirum laboris vacuitate atque ocio, im-
minutam priùs valetudinem confirmet, quàm ad pensum
& laboriosum munus reuertatur. Hoc idem poëtica venustas
cauto imperio expressit,

*Solue senescentem maturè sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus & illa ducat.*

Simillimū huic ægrotationi vitiū notat Fabius Quintilianus, Fab. lib. ii.
& insinuat his verbis; *Sunt qui crebro anhelitu & introrsum etiā* cap. vlt.
clare sonante, imitentur iumenta onere & iugo laborantia, &c.

Sed vt alterum suspirij genus attingam, quod in moti-
bus animi significandis educitur, tres ob causas, vt sa- *Tres ob*
pientia doctores aiunt, suspirare homines consueuerunt, vel *causas su-*
quod anguntur, vel quod irascuntur, vel quod amant. Hu- *spirium.*
ius initium affectionis est in pectore, eminent in ore: nam *Al. Aphro-*
dis. l. i. Pro.
ράζω, quod est *suspirare*; ab angustia cordis veteres Sophi *εστ.*

Græcia, teste Aphrodisiæo dixerunt, ubi de causis atque origine huius rei acutè, ut solet, & eleganter disputat. Meminere Poëtæ sæpè naturæ mystagogi, qui intimos animi motus suis coloribus solent pingere, atque in bono lumine collocare, præsertim cum dolorem, amorémque repræsentant. Cui malè est, suspirare solet, hinc illud Epigrammatum scriptoris,

Martial. l.
10.

Vrere non miserum cessant suspiria pectus.

Pari sensu Horatius lib. 3. Carm. Oda II.

Horatius.

*Illum è manibus hosticis
Matrona bellantis tyranni
Prospiciens & adulescens virgo
Suspiret. Eben, &c.*

In amore verò id fieri tam est omnibus expositum atque ratum, ut *suspirare* sit apud elegantissimos scriptores *amare*, desiderio vehementi appetere, concupiscere. Hinc illud, *Suspirare Chloem: alios suspirat amores*, & mille talia. Iam verò cum in his ipsis affectibus explicandis & efficiendis, Orator dictionis suæ partem, artificiosique laboris sæpè insumat, cumque idem, non ut Histrio, actor sit alienæ personæ, sed auctor suæ, & in effingenda veritate versetur; sanè à suspirio minimè abhorrebit, si modò res postulet, atque omnia iudicio moderetur. Iudicium requiro propter ineptias, quæ plurimæ novis & inexercitatis, neque satis naturæ humanæ motus intuentibus evenire possunt. Imprimis nolim eum in sermonis principio suspirare mollitiæ quadam fracta & effocinata, quemadmodum delicatuli solent in viola mollibusque rosis educati, qui laborem vel tenuissimum reformidantes, ipso agendi initio suspirant. Id facere Mecœnatem consuevisse prodit bonus & locuples auctor Seneca, cum eius solutum animum & nimia luxurie fluentem ita explicat: *Incipitque suspirans ut laxa cervicis fertur*. Hoc, inquam, non faciet noster ille Orator quæta fingimus, nisi fortè ab optatione ducat exordium, & maximè in re tristi & luctuosa: quale illud est Perpiniani, eximij doctoris eloquentiæ suis numeris absoluti, cum magnum Principem funebri laudatione cohonestat, *Fecisset utinam princeps ille Deus, viri ornatissimi, ut vel id nunquam accidisset, &c.*

*An dicendum
de initio suspirandi.*

Senec. ep.
114.

Est tamen animaduvertendum, esse duplex genus suspirij, placidum unum & quietum, alterum vehemens, turbidum,

& concitatum crebro anhelitu & singultu. Prius illud initiis conuenit, vbi dolor mœrentis animi significatur, vt paulò antè aiebam; posterius autem in augendo & amplificando luctu & dolore, in explicanda misera & funesta calamitate, in incendendis auditorum animis; & miseratione commouendis adhiberi potest. Neque minus frequens suspirium est in amore, in appetitione, votis & desiderio exprimendo, cuius rei quotidiana exempla videmus, in limatis & perfectis Concionatoribus, quorum voce ad omnem pietatem incendimur. Solent enim cum acerba grauiâque mala sub oculis omnium posuerunt, & funestam eorum hominum conditionem, qui vel peccati labe contaminantur, aut eius sunt apud inferos sempiternas pœnas luituri, cum perennes humanæ vitæ miseras, fortunæ inconstantiam, conscientiaæ metuentis angores, infirmitatem consilij, tam faciles, totque apertas ad exitum & peccatum vias; solent, inquam, desiderium in animis audientium excitare ad hæc tot & tanta fugienda, quod non sine suspirio fieri amat. Ita grandiloquus orator Paulus, qui diuino & cœlesti quodam cantu innumerabilem hominum multitudinem ad fidei lucem euexit, illa meo iudicio pronuntiabat: *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hu-* Rom. 7. 24.
ius? Nonnunquam verò admirabilia bona oratione percensent, quæ diuinitus nobis, aut in hac vita donantur, aut sperantur in alia, inexplicabilem animi suauitundinem & tranquillitatem, in rebus aduersis incommodisque præsidium, humanissimam quandam voluptatem è piæ mentis fiducia redundantem, vberem gratiam, beatarum mentium societatem, domicilia beatorum illa aurata, vnionum gemmarumque omnium splendore lucentia, Oceanum bonorum omnium interminatum, in quem mens & cogitatio intuens nullam oram vltimi videt in qua conquiescat. Tum denique optando, desiderando, exclamando suspirant, ô quando illucescet illa dies, quam nox & tenebræ nullæ consequentur! Felicissima, inquam, dies, quæ ad vitam bonorum omnium aggregatione perfectam, aditum nobis miseris & calamitosus aperiet, &c. De suspirio hætenus.

SECTIO
XVI.

Singultus verba interficiens an vsui Oratori. Oscitatio reprehensa. ἀρετὴ βέλτερος. Arcesilanus χάσμων.

SINGULTVS maius quoddam est suspirium, & ideo nonnunquam apud doctos scriptores iunguntur, vt in Epigrammate Græco,

Suidas.

Καὶ γρηὸν λυζῶν ἐσ' ἐνάχζεν ἔρωσ.

Flebiliter singultiens suspirabat amor.

Tantum in dolentibus & mœrore confectis esse consuevit, vt

Cicer. Or.
pro Plan.

apud Ciceronem, *Non modo lacrymulam, sed multas lacrymas & singultum cum fletu videre potuisti.* Itaque minus quadrat in

Apuleius l.
11. A fin.

dicentem Oratorem, quod pronunciationem impediatur, vocabula ipsa carpat & deuenuisset. Eleganter & graphicè Apuleius, *Singultu crebro sermonem interficiens, & verba deuorans.*

Apul. l. 5.

ait: & alias, Singultu lacrymoso sermonem incertans. Propertius idem exprimit,

Propert. l.
2. el. 5.

Et tibi singultu fortia verba cadent.

hoc est magna oratio excutietur præ doloris magnitudine.

De Liuia quoque Albinouanus, *--- sic flebilis orsa est*

Singultu medios impediante sonos.

Inter priuatos parietes id valet, vno & altero audiente, vbi flebilis & interrupta illa miseriarum expositio ferri potest.

Li. sat. 6.

Sic Horatius,

Vt veni coram singulsim pauca locutus.

Sed in amplo & erudito hominum cœtu, qui auidissimè audiunt, ita hæerere, sic discerpere orationem & vorare, & subito luctu quasi fluctu obrui, non nemo fortè insimularet, & verendum esset, ne quispiam id subüceret,

Horat. od.
1. l. 4.

Cur facunda parum decoro

Inter verba cadit lingua silentio?

*Quando
singultus
non alienus
ab Oratore.*

Vsum tamen esse aliquem posse video in Oratore artificio excellenti atque iudicio, cum nimirum graui & accommodata amplificatione flens ipse audientibus fletum & commiserationem expresserit: tum enim illo vltèrius orationem

prouehente, plangore & singultu complente omnia, auditorum motu illo animi tenentur, iamque ad rem potius, quam ad verba respectant, libet cum oratore mœrere, animoque affligi, & filere, & conuiescere. Hoc modo vsum fuisse puto M. Tullium in Epilogis, quibus ait præ copia & multitudine lacrymarum iam se loqui non posse. Aptè quoque vterentur Ecclesiastæ in Christi morte & cruciatibus amplificandis, eo die, quo fit omnium concursus ad eos piè & religiosè audiendos. Sed vt verum fatear, illa *καταύπνευ* magnum virum postulant, & veteranum, quemque Pitho arcana omnia sua docuerit.

Est & aliud genus singultus, conuulsio nimirum pectoris & ventriculi, quæ vi magna spiritum & non sine fonitu expellit. Delineat rem Ouidius,

Oraque singultu concutiente sonant.

I. 3. Nequit.

Hunc singultum illudit Plato in Aristophane, eiusque moderandi rationem comprimendique tradit: sed quoniam nihil aut parum ad Oratorem spectat, lubens silentio præteribo, vt ad tertium quod mihi proposueram veniam, ad oscitationem. Illa vix potest in loquentem oratorem cadere, in silentem potest: cumque semper sit mea quidem opinione in eo indecora, maximè tamen in ea mora dedecet, qua se ipse ad dicendum, alij ad audiendum parant, atque adeo omnium oculi in eum intenduntur. Est autem fastidij molestiæque signum & lentæ sommolentiæ oscitare, cuius causa piperato Martialis dicto vltus fuit Seuerus, qui vix lectis duabus exiguis paginis languet,

Plato in Sympof.

De Oscitatione.

Et longas trahit oscitationes.

De consimili alio Satyricus,

Mart. l. 2. ep. 6.

laxumque caput compage soluta,

Oscitat.

Est etiam ineptorum hominum genus quoddam maximè inuenustum, qui cum alios attentissimè audiunt differentes, non minus quam Larus auicula ore hiant, quasi pridiana cœna ferinam edissent, in quos bellè vetus id Græcorum adagium cōiciatur, *ἀγέλου βέλφαρος*, solent enim qui ferina vescuntur oscitare. Huius notæ Arcefilaum fuisse voluit Philosophum, natura inertem, & rusticana institutione semper oscitabundum,

Zenob.

sed qui tamen in mathematicis disciplinis plurimum intelligere putaretur. Quare faceti homines & ingeniosi aiebant, τὴν γεωμετρίαν αὐτὸν χεῖροτερος εἰς τὸ σῶμα ἢ μνήμων, *Geometriam in eius oscitantis os inuolasse.* Id quantum non modò in Oratore; verùm etiam in quolibet ciue honesto olim displicuerit, è Censorio viri grauiſſimi iudicio facilè intelligimus, de quo multi suis monumentis reliquerunt. Si morbus est, curandum cenſeo, & Hygiæ litandum: Q. Serenus è myrothecio suo benigniſſimè humaniſſimèque promit alexipharmacum,

*Mausus item prodeſt succis Oleaſter amaris,
Hinc oſcedo fugit.*

SECTIO
XVII.

*Ructus an & quomodo Orator poſſit contingere.
Stoici in ea re inuerecundi. Φουῶντες,
inhalantes.*

VNUM adhuc mihi hæret in memoria, de quo neſcio an monendum videatur, quod honeſto nunquam oratori niſi inuito contingat: Ructum dico atque oris exhalationes, quas inuehens in Antonium M. Tullius iure turpes & ab hominis ingenui dignitate longè alieniſſimas opinatur. Et rectè ingenio politus & oratione Theophrastus inter ſigna impuri hominis impudentiſque reponit, in aliorum cœtu & frequentia ἐρυγῆν. Poſſet tamen euenire aliquando propter varietatem negotiorum, vt cauſarum patronus ſtatim à prandio dicat, vt Porcius quondam Latio mirabili curſu vitæ & eloquentiæ, qui ſepè cum per totam lucubrauerat noctem, ab ipſo cibo ſtatim ad declamandum perueniebat, Senecæ patris orationem credo agnoſcitis. In quo ſi πολλομὸν fuit aut cruditas, neceſſe eſt huiusmodi quidpiam contingere, quod grauem ſapientemque cœtum offendat: nam ex ea ſaturitate grauis & redundans ſtomachus ἐρωγῆται διασπῆται, vt loquitur diuinus Chryſoſtomus. Simile quidpiam attingit in toga Philoſophus Naturalium quaſt. I. 5. *In noſtris corporibus, inquit, ex cibo fit inſtatio, quæ non ſine narium iniuria emittitur, &c.* Modi ſunt duo illius turpitudinis minus honeſti, ſed ille ſane turpiſſimus, cum ſonitus ru-

a. Philipp.

Charact.
φ. 681 up.

Senec.
Proem.
CONTROU.

Modi duo
ructu.

ctum adsignificat: tū enim velut aperto cloacæ epistomio, delicatulæ hominum aures offenduntur. Non esset quidem magnoperè metuendum Oratori, ne is ructus & malè affecti peccatoris exhalatio, non sat æquam in partem acciperetur, si omnes docti ad assentandum forent, & in parasitica schola eruditi, vbi laudari vitiosissima quæque & præconiis efferti consueverunt. Scitè etenim Diodorus Sinopensis τοὺς κόλακας suis coloribus adumbrans,

--- ἐπιπλὴ προσεγγύοι,

Ραφαίδα ἔσσεσθαι σίλουρον καταφαγόν,

Ἰα ἔσσεσθαι ἔφασαν αὐτὸν ἡλεσηκένας.

--- in faciem si quis ructor

Radicula vorata aut siluro putri,

Rosam ipsam, & violas dicent præsum esse.

Vel vt dicam cum Latino Poëta,

--- laudare paratus

Si bene ructauit.

Athen. l. 6.

Iuuenal.
Sat. 9.

Sed alia ratio est fori, alia triclinij, nec si multa in conuiuio permittuntur, vbi Ioci Bacchusque lasciuunt, ideo quisquam similia ferri posse in publico loco putet. L. Pisonem iure suo M. Tullius, vt fœdum ganeonem reprehendit, quod ciuibus longè ornatissimis ore foetido teterrimam popinam inhalasset. Absit ergo vt modestissimi oratores hunc gurgitem & optimum heluonem imitentur: lateat A fori in gurgustis & γλωσσογάφορες, quorum guttur vt festiuè magnus ait Hieronymus, *medicinarium efficitur latrinarum*, aut si lubet in conuentu Stoicorum differant, de quibus hæc memini legere apud Cicero- nem, *Stoici crepitus aiunt aquè liberis ac ructus esse oportere*. Huius autem siue morbi siue turpitudinis causas, tu Victor, qui in media philosophia tabernaculum studiorum collocauisti, cum libuerit explicabis; nam memini sapientem Aristotelem vspiam ea de re benè, vt solet, & perspicuè disputauisse.

aduers. Io-
uin.
l. 9 ep. fam.

Secl. 3.
probl. 45.

Cæterum moneo non modò è saturitate & copia, verùm etiam è nimia ieiunitate ructum nonnunquam solere existere. Id video prodidisse S. Hieronymum in epistolis, *Ad orationem*, Epist. 22. inquit, *consurgenti, non indigestio cibi ructum faciat, sed inanitas*. Sed vnde cūque tandem oriatur, si dicenti fortè aliquando eueniret, audienda esset monitio sapiens eruditissimi Clemen-

Elem. Ale.
xãd. l. 2. c. 2

tis Alexandrini in Pædagogico suo, ἡ δ' οὐδ' ἔργω ἀνα-
πλαστικῶς τοῦ ἀέρος ἐπιπέριξις, ἢ οὐχὶ ἡ ἀερίαι ἀερίαι, aeris im-
pulsus qui redeunte quadam fluctuatione incitat ad eructandum,
est sensim transmittendus. Prudens sanè hoc consilium, si perfi-
ci modo queat, neque enim ructum nos habere in potestate

Chryf. in
Pl. 44.

quidam opinantur. Homines ait eloquentissimus Chrysof. continere sermonem posse, cum libet, ἐργω δὲ οὐχ' ὁμοίως, eructationē autem non item. Huc denique reuocari posse puto id vitium, quo præ iracundia quidam & superbo fastidio spiritum ore eiciunt, haud obscuro impetu & contentione, φυσῶν Græci dicunt, hoc est *inhalare*. Gregorius Nazianz. vir omnigenæ eruditionis compos de suis æmulis qui furiosè volitabant,

Carm. de
vit. sua p. 28

φυσῶντες ἡμῖν ἐσπέρειόν τε ἔχ' ἑταχέ,
Asperum quiddam in nos inhalantes.

Apello vitium, quando modestia & moderatio abest digna sapiente, atque animus ultra limites rationis impotenti quodam æstu abripitur.

SECTIO
XVIII.

Mulcere barbam & sollicitare quos deceas. Σφιντοπιώζωνες.

Rex barba. Iulianus dictus Capella.

Hic institutam de ore disputationem finire cupientem, monet tua ista lanugo, Iuuenti, primulæque barba, quæ non vt Achilles Sperchio, sed opinor modestiæ consecrauisti, vt de barba etiam Oratoris verbum vnum attexam, res erit ab instituto minimè aliena. Vtrum enim Orator barbam attingere manu debeat, an non debeat, quæri video posse ab iis, qui studiosissimi sunt decori & dignitatis. Sunt enim quidam primo in ætatis flore adolefcentes, qui pænè inuestes, & tenui lanugine mentum inumbrati, manum tamen subinde ad os admouent, barbulam hinc inde suam mulcent, labium superius comuat atque sollicitant, seu purigine quadam caloris & consuetudinis inuitamento, siue incredibili decoris illius cupiditate, quo viri censeri possint. Quos sapius id in dicendo iuueniliter faciētes, περιχολογῶν, mea quidem opinione, iure dixeris. Ego certè inanissimum illud studium leuiorum probare nunquam porui, qui comæ ἀπαρχῆς non vt quondam fieri consue-
uit

uit Nufminibus dicant, sed vanitati & arrogantia: censerem-
que in aditu Curia: atque fori Lacedaemonium Edictum col-
locandū, quo statim ipso initio Magistratus Ephori prodice-
bant κείρεσθαι τὸν μύστακα, *ori imminentem attondere barbam*, ne
in eo structo curiosè nidulo, superbia delitesceret. Reperias
qui & mentum ipsum ita studiosè attrectent, vt acuere veluti
clauum videantur, quo aduersos deinde cruentent & defi-
gant: quod equidem reliquendum Comœdiæ puto. Memini
enim Lucianum prodere solitas olim induci personas in Co-
mœdia, barba in acutum efficta & cunei speciem, quam ob rem
σφιννοπόγωνες *Cuneibarbi* dicebantur.

Aristotel.
Coelius I 3.
c. 25.
Plutar. de
tard. Deciv.

Neque ramen austerus ita esse cupio & fastidiosus, vt nun-
quam putem nisi vitiose manum ad barbam admoueri: *sapien-*
tem barbam doctus & ingeniosus Poëta iure suo nominauit,
ego mentem sapientem hic esse velim, consideratūque iudi-
cium, nihil vt fiat, quod manus leuioris temeritatem prodat.

Horat. l. 2.
sat. 3.

Quare nonnunquam si os ipsum è dicendi contentione pilis
impediatur, extremis digitis quasi aliud agens potest eos ora-
tor componere, ducta leuiter manu, nulla suspicione quaesitæ
vanitatis. Neque enim minus id decorè faciet, quàm si os, quod
fieri amat aliquando, salua respergatur, quam sine iactura ho-
nestatis licet honestè detergere. Qui verò prouectioris ætatis
sunt, & cum annis maturitatem quandam grauitatēque si-
bi quaesierunt, minimè opinor reprehendantur, si barbam ali-
quando veluti mulceant, quod nescio quo naturæ genio fieri
videmus ab iis, qui βαθυπόγωνες sunt, & pilorum serpentium
atque fluentium magnitudine sapientiam pollicentur, præser-
tim si quid probent, si consilij sui lucem aperiant, si quasi inti-
mo ex animo edant oraculum, si denique grauiter aliquid re-
pudient. Describit coetum hominum sapientum Eunapius,
qui ad nouum & inusitatum ea tempestate sacrificium vndi-
que fuerant euocati, cūque Iustus tum Præfectus è victimæ
positione diuinandum esse diceret, σμωότεροι πὸς ὑπὴνας χε-
ταλήξαντες ἄλλοις τοῖς δακτύλοις, καὶ τὰ ὤσσωπα διασπινά-
σαντες, &c. hoc est, *qui inter alios granitate præcallebant, extre-*
mis digitis barbam mulcentes, vultu ad seueritatem composito, caput
velut in numerum comouentes rem aspectabant. Nicostratus inani
Sophiæ opinione glorians, cū de natura animæ rogaretur,

Quando
barbam as-
tingere non
indecorum.

Eunap. in
Chrysaor.

Kk

---ἀειτέλων τὸ περιβάνιον, ἕτα γενίου,
Ἀκραχταψήχον, τὴν λύσιν ἐξίφερε.

Tribonio composito, extremam deinde barbam manu leniter contrectans, rem difficilem & in media philosophia retrusam explicuit, ut Poëta Græcus in eum ludebat. Frequens quoque fuit in eodem gestu M. Tullius, quem de more solitum ait Plutarchus manu sinistra barbam contrectare, ὡς περ εἰώθει τῆ ἀειτερεῖ χιρι τῆς γενίου ἀπλόδος, vbi illud τῆ ἀειτερεῖ, notandum, in quo ratio decori elucet.

Cæterum exilis & putida mihi gloriatio videtur eorum, qui propter barbæ longitudinem & copiam, circumspiciunt se magnificè atque venditant, ut vel etiam cum Epicrate Atheniensi Oratore contendere velle videantur, qui *Rex barba* fuit appellatus, quod eam præter omnium consuetudinem prolixā haberet. Ea res materiam sæpè elegantissimis Poëtis suppeditauit illudendi & iocandi, & viri iudicio præstantes atque sapientia, totum illud studium inane, leuitatisque plenissimum, æternis suis monumentis & libera voce notarunt. Salsum illud est Ammiani in pilosum huiusmodi sapientem, cuius barbam elegantanter appellat *μυσοστέλιον peniculum ad muscas abigendas peridoneum, & σylvam ipsam nutrire* ait *θευρών οὐ φρεών ποιητικῶν, non mentis consilii que effectricem, sed pediculorum.* Eandem ob causam purpurati quidam Iulianum Imperatorem nominauerunt *Capellam*, Antiocheni verò *hircina barba Cercopem*. Ad Herodem Atticum elegantissimum hominem & orando principem, adiit quidam palliatus barbam ad pubem vsque protensam ferens, petiitque sibi æs dari ad emendos panes. Interrogat ille quis esset: at Philosophus se uero vultu atque obiurgatorio se Philosophum esse respondit, mirari autem se, cur quaerendū putasset quod videret. Tum Herodes acutè, Video, inquit, barbam & pallium, Philosophum adhuc non video. Eisdem capellas eruditissimus Hieronymus carpit & vellicat, *Nonnullos videas*, inquit, *accinctis renibus, pulla tunica, barba prolixa, &c.* Sed iam diffluo, neque vos me coërcetis. Hæc de ore ipsius oratoris habui quæ dicerem, nunc de trunco & corporis motu est videndum.

Ammian. l. 17. & 22.
Beroald ad Apul.

S. Hieron. epist. 4.

DE TRVNCO IPSO ORATORIS
& corporis motione.

C A P V T VIII.

Status erectus & celsus Oratoris. Decens corporis filum SECT. I.
& scena honesta. quanta in ea re dignitas. Ορθιον
ἄριμα ἀρχαῖον. homo omnium animan-
tiūm πλατυτερίοτατος.

QVINTVM Roscium vnum omnium Comœdū excellen-
tissimum, ait M. Tullius, non tam ex trunco corporis spe-
ctatum, quàm æstimatum ex artificio Comico. Et quidē mul-
tas inducebat in theatrum veluti præstigias, oculorum illices
atque omnium beneuolentiæ, quæ omnibus admirationem
parent. Ego verò non modò spectari eloquentem in dicen-
do, sed æstimari quoque puto è trunco & toto ipso corpore, in
quod omnium audientiū oculi, statim ab initio, curioso quo-
dam studio iniiciuntur. In eo consideratur *μελοθεσία*, siue om-
nium partium apta & decora positio, sic vt nihil sit languidum
& caducum, nihil supinum, nihil vastum atq; nutans, sed gra-
tiæ veluti manu dimensum & politum. Ab ea positionis digni-
tate & concinno veluti artificio prædicantur homines vt ma-
gno animo generosi, vt nobiles, vt magistratu & honoribus di-
gnissimi, vt honesti & humanitate exculti, & qui ea spoliantur
Gallica & Græca venustate appellantur *λορδοί*, qui rusticano
quodam modo corpus ferant. Non est proinde cura exigua te-
nuisque adhibenda prouidentia Oratori, in corpore ea ratione
componendo, vt in eo cuiusdam eximie dignitatis & decori
nota præluceat. Eam autem quam intelligi cupio rationem,
Latini *statum* appellant, Galli nostri qui recondita sapientia in
excogitandis nominibus semper vsi sunt, vocant *le port*: vnde
qui *status basilicus* dicitur in Plauto, & apud nos *vn port maie-*
stueux, digna videlicet magno principe & potentissimo dyna-
sta corporis compositio, à portando mea quidem opinione *status ba-*
silicus.

K κ ij

- seu ferendo, quemadmodum rem eandem Galli *maintien* & *conenance* nominant, quod honestissimi & præstâtes viri, quasi dædala & erudita manu totum corpus aptè ferant, & in specie illa ingenua & maximè liberali contineât. Sic diuinus poëta commendans Æneam, appositè inquit, *Quem sese ore ferēs?* cum in eo hunc statum principe viro dignum, (*le port & maintien d'un grand Prince*) vehemèter obstupesceret. Os enim ibi, intelligit non pulchritudinem modò vultus, sed externâ omnem speciem, & vt Græcus in eadem re canebat *ἰδὸς τε μέγαθός τε*; quæ species faciebat, vt magnus ille ductor & Troianorum moderator eximius, vnde cùnque esset mirabilis. Eandem
- Ammian. l. 1. *μελοθεσία* Ammianus Marcellinus, non vt multa solet barbare, sed eleganti iudicio, *filum corporis, & rectam compagem* nominat, & in parte honestissimæ formæ atque imperio dignæ ponit. Nam cùm elogium Galli Cæsaris pertexeret, *Forma*, inquit, *conspicius bona, decente filo corporis membrorumque recta compage, flavo capillo, &c.* Et Apuleius l. 4. *Metamorph. liberali filo virginem* dixit. Tertullianus exquisitæ vir eruditionis vocat *scenam corporis*, totius hominis veluti faciem, quam profecto vt in theatris omnium oculis propositam, pulchram & ornatam esse oportet. Fortè Græcos imitatus ille videatur, qui in eo ipso significando *σκηνὴν* dicunt: ita Philostr. docti Polemonis *σκηνὴν, ἢ ἐς τὰς μελέτας ἐχρήσατο*, *scenam qua in declamando uti solebat, expressit*, hoc est corporis modum & compositionē.
- De statu igitur Oratoris præcipiamus, quoniam vobis ita Victor & Iuuenti placuit, breuiter & dilucidè, cōmunia quædam nostro more, & vobis iam millies audita: quanquam fors fuerit, vt noua quædam neque prius à vobis animaduersa proferantur. Præit nobis sanè quàm sapienter I. Tullius in Oratore perfecto, *Status*, inquit, *erectus & celsus* dictum hoc, inquam, sapienter, & ipsa res ad parandam beneuolentiam accommodata, bonamque sui opinionem, in mentibus eorū qui audiunt, celerrimè ingenerandam. Rectum enim corpus quod neque supinum est neque terræ imminens, liberalē quandam habet ingenui animi speciem, & dignitatis haud obscurā significationem. Certè Nyssenus Gregorius idem & orator eximius, & maiorum gentium philosophus, & *θεολογώτατος, ὀρθιον χῆμα* *rectam hominis figuram* ait esse *ἀρχικόν, ἢ τὴν βασιλι-*
- Tertull. l. 1. *de Anim.*
- Philostr. de vit. Soph.
- Status erectus & celsus plenus dignitatis.
- de offic. ho. c. 8.

κλυὸ ἀξίαν ἑπισημῆνεα, *maiestatem quandam imperantis & regiam dignitatem pra se ferre.* Sic enim diuina prouidentia machinata est hominem, vt augusto illo statu & totius corporis grata & iucunda compositione, & belluas terrere possit, & audientium coronam tenere. Illa pectoris lata sublimitas, diuino penitus opificio illuminata, & exposita intuentium oculis, praedicare mihi videtur magni animi elegantiam & splendorem, atque in eo dignas hominis cogitationes versari. Excitata & erecta illa oris species, animi altitudinem pollicetur, ad maxima & clarissima nati, à terrena contagione alieni, liberi & soluti, quique in vna humanitate conquiescat. Lactantius cum diuinæ mentis prouidentissimam in homine conficiendo industriam exquisita orationis suauitate commendat, inter ea quæ singulari varietate mundi opifex & ædificator Deus effecit, hominem miratur vnum, supinum & erectum artificiosè compaginatam, mutas autem animantes iacentes fictas, atque ad terram compressas. Idcirco, inquit, illis angustum pectus fuit donatum, & ab aspectu remotum, & ad terram versus abiectum: homini autem patens & rectum, quia plenum rationis à cælo datum humile aut indecens esse non debuit. Medici in naturæ ornamentis considerãdis, diligenter eandem Numinis sapientiam, hominísque decus suis commentariis doctisq; disputationibus concelebrant: *πλατυπερὸν ἄσπερον αὐτῶρον*, ait facillè omnium princeps Galenus, cætera verò animalia *ὀξύπερα*, quod nimirum ille hominis status ad amplitudinem effectus honestissimamque dignitatem, nescio quod tacitæ laudis specimen atque insitam nobilitatem contineat. *Nam pectoris latitudo sublimis, & exposita oculis mirabilem pra se fert habitus sui dignitatem*, ait Lactantius. Quare Maximus Tyrius, qui ad rerum subtilium difficultatem arcanosque sensus florem orationis adiunxit, Iouem ait cæli dominum imperasse Prometheo, vt corpus homini, *ὄρθιον ἔσμιμερον, erectum & apta proportione compositum* ædificaret: quasi princeps mundi Deus significare voluisset, & in eo cælo & erecto hominis statu, pulchritudinem esse quandam, & ingenitæ amplitudinis ornamenta, quæ non possent non à cœtu sapientum iucundissimè cerni & amari. Autor igitur adolescenti sim ego libens, ad eloquentiæ laudem excitato, vt cum ad magnam

l. de op. Dei
 c. 10.

Galenus
 Comm. 3.
 inl. de art.

Max. Dif-
 fert. 20.

honestissimorum virorum frequentiam est dicturus, statum habeat à M. Tullio, à Pronæ ipsa, vel à summo Ioue commendatum. Scenam corporis sic instructam habeat, & ad speciem dignitatis accommodatam, vt subito omnium sibi animos conciliare, omnium benevolentiam possit adiungere.

Honestæ *Mi-* *ictu est quantam vim habeat illa honesta & deco-*
corporis cõ- *ra* *compositio, ille celsus corporis status, generosi animi te-*
positio quã- *stis & humanitatis indicium, cum etiam mutus Orator, quiq;*
in valeat. *modò in conspectum venerit, sit aliquando commendationem*

Plutarc. in
Phocion.

assecutus. Nam verè & elegantissimè illa Plutarchus, *ἡ ψῆμα*
μόνον αἰσὸς ἀγαθῆ, μείλιος ἐδυμῆμασι ἡ θεϊοῦ ἀνθρώπων
ἔχῃ πῆσαν, vel nustum solum viri sapientis mille instar esse perio-
dorum & sententiarum. Cuiusmodi fuisse vult Athenis Phocionem,

Plut. ibid.

viuidum illum Oratorem dicendi gloria & innocentia vitæ clarissimum, qui vultu & totius corporis elegantissima conformatione, vt alia quadam eloquentia, sæpè Demosthenis in dicendo luminibus obstruxit. Talis quoque fuit Xenocrates ab Academia nobilis, quem ob virtutem, animique præstantiam omnium laude & amore celebratum, Athenienses misere legatum ad Antipatrum, cum existimarent nullam esse tam importunam vllius audaciam, nullius tantam insolentiam & ferocitatem, cui non *Ξενοκρίτοις μόνον ὀφθαίτος, solo Xenocratis aspectu,* rubor aliquis & reuerentia ipsius accideret: tantum nimirum grauitatis & speciosissimæ dignitatis, in omnium artuum compositione statumque exhibebat. Pij viri diuina religione pollentes & eximia sanctitate, id decus exprimunt etiam illustrius atque magnificentius. De quibus in historiis accepimus, eos tantum visos, oculorum coniectu, admirabili grauitate oris, incredibili modestia, statum ad virtutem significantam idoneo, præsentium temeritatem & animi acerbiteratam domuisse, faces nonnunquam extinxisse libidinis & auaritiæ, ad honesti cupiditatem inflammasse. Fit enim sæpè, vt ex intimis animi virtutibus, & externo cultu atque specie, grata quadam efflorescat modulatio & concentus suauitudine animos alliciens, cum neque est nimia seueritas tanquam in neruis contentio, neque item gestientis lætitiæ remissio, sed consentiens animi corporisque symphonia, quam necesse est vt aurum in purpura intuentes oblectare.

Corporis status qui deformetur. Incurui & κεκυφότες SECTIO II.
 reprehensi. in senibus id non indecorum. Rectus

Bacchus. Aeschines γαμματοκύφω.

Remigum gestus alienus.

HUNC statum celsum & erectum dedecorant imprimis illi, qui arrogantis insolentiae gestu, nimis caput supini atollunt *μετώροι* & superbi, quos nulla humanitas audientium moderatioque ferre queat. Nulla mea opinione ratio, praesentior esse potest, ad animos abalienandos; est enim, ut scitè Quintilianus admonuit, *odiosa omnis supinitas*. Sanè tã odiosa, quàm odiosa est ipsa superbia, quæ ut magnus ait Hieron. *proprie in extensione colli, & cervicis erectione monstratur*. Alij verò caput indecorè in alterutram partem inflectunt, quod teneritudinis est & effœminati hominis indicium, qui vix pondus ipsius capitis sustinere possit. Dio Prusæus cui aureum genus dicendi nomen peperit, Sardanapalum ait solitum, *τὸν τεράχλον σποκλίνων, mollissimè collum inflectere*, præ delitiis putrem, luxu diffluentem, nequitia & libidine fractum. Sic Lucianus Rhetorem quendam delicatissimum & cinædum comica prope venustate pingens, ait eum *ἀγροσταλευρόν τὸν βάδισμα, ὀπιεκλασρόν τὸν αἰχέα, γωακῆιον τὸ βλέμμα, &c. incessu molli esse, infracta cervice, vultu effœminato, &c.* Sed de huiusmodi vitiosis oratoribus fuit à nobis superius actum copiosè, vbi de capitis motu admonuimus.

Quidam verò pectore ferè omni in anteriorem partem inclinant, quos mirum est non veteris consuetudinis meminisse, Olim enim proni & incurui homines malè apud omnes audiebant, & κεκυφότες nominabantur, belluarum propè conditione proni ad voluptatem, & ut Casci Poëtæ verbo utar, *incurviseκνικισμὸν περὶ*. Hi maximè statum illum oratoris gloriantium & laudatum corrumpunt, qui mihi continendi in umbra tantisper videantur, dum nus omne atque imperitiam exuerint. Anaphictyonem Regem Atheniensium volunt, cum diluendi vini rationem docuisset, perfecisse apud suos, ut qui

I. II. c. vlt.
D Hieron.
in c. 2. Habac.

Dio Chrysostomus or. 62.

Lucianus in τὸν ῥητορ.
διδακ.

Incurui Oratores.

Suidas.

Athen. I. 2.

antea propter immodicā vini ingurgitationē curui in terram
 pronique incederent, recti ambularent. Ob tantum igitur be-
 neficium, *Recto Baccho* aram exædificauit. Quem Deum,
 quam *Suadam*, quem Genium propitiandum putatis, vt incur-
 uus in dicendo Orator, ingenuo & honesto modo consistat?
 qui velut *curuus rastro fossor*, vt cum Sidonio loquar, pro celfo
 & erecto & pleno humanitatis Oratore, exhibet nobis silicer-
 nium? Sanè si fieri potest persuadeamus homini, vt non Bac-
 cho, sed venustis Gratiis & Decoro litet, quò rectus & cum
 dignitate verba fundat. Nam indecorum quidem illud esse, ru-
 sticanum, minimè oratorium, turpe denique & inficetum,
 communis sapientum existimatio, & antiquioris æui lumina
 censuerunt. Aristoteles dux optimus inuestigandæ veritatis,
 inter signa impudentis & inuerecūdi reponit, quod sit τὸ πρῶ-
 ματι μὴ ὀρθὸς, ἀλλὰ μικρῶν προπετέστερος, *staturæ corporis non ere-*
cto, sed aliquantulum prono. Ammianus Marcellinus cū Hun-
 nos populorum omnium foedissimos depingeret, *prodigiosè,*
 inquit, *deformes & pardi.* Quare si quid olim huiusmodi in di-
 cendo ineptis Oratoribus contigisset, dici vix potest, quot &
 quantis elegantium hominum facetiis & contumelia illude-
 rentur. Hæsit in eo luto *Æschines*, is alioqui, qui de benedi-
 cendi gloria, cum principibus Græciæ viris bellauit: eum
 Rhetor *Vlpianus* ait, μικροὶ fuisse τὸ σῶμα, *exiguo vel contra-*
cto corpore, atque adeò pando & inflexo, seu languore animi
 luxu diffluentis, seu alia vitiositate. Rem non tacuit æmulus
Demosthenes, atque in nobili illa causa de Corona, vbi om-
 nibus eloquentiæ viribus lacertisque pugnatum est, aculeato
 conuitio γαμματοκύφωνα illum nominauit, hoc est, *incuruum*
seu gibbosum literionem. Archippus in administranda republ.
 diu Athenis versatus erat, sui temporis volubilis quidem O-
 rator, amplus & copiosus, sed qui tamen semper in dicendo,
 inflexo in anteriorem partem esset corpore. Irrisit hominem
 argutè *Melāthius*, cū diceret illum non προεσῶναι, sed προ-
 κεκυφέναι, quarum dictionum venustatem & gratiam, nulla
 elegancia Latinarum expresserit. Volebat significare non in re-
 cto esse gradu dignitatis eum ineptum & putidum Oratorem,
 sed reipubl. decus & excitatam maiorum gloriam inflectere.
 An vobis excidit è memoria *Publ. Blesus*, *scitus*, *urbanus*, fo-
 stiuique

stiuque sermonis, quam eleganter magno omnium risu cauillatus Iuniū sit? quem cū videret nigrum & macrum & pandum, *fibulam ferream* piperato elogio nuncupauit. Fabius l. 6.

Quod si causam diligentius intueri lubet, cur hic gestus corporique inflexio minimè in Oratorem conueniat, sic reperiemus, signum id esse non insulsi modò languoris animique rusticani, verum etiam odiosæ humilitatis, quæ vel causæ diffidat suæ, vel audientium luce & splendore frangatur, quod è contrario licet intelligi. Rectum enim stare, honestum animum & politum elegantia, promptū & fidentem arguit. Hinc *rectissimi* dicti eleganter à Seneca generosi atque magnanimi, Seneca l. de prouid. vbi de fortuna differit, *Contumacissimū quemque & rectissimum*, inquit, *aggreditur*. Homines quoque securòs lætos & gestientes, ab eadem posituræ consuetudine atque modo, M. Tullius cæteri que latinitatis autores appellant *erectos*. Sic Oratorem aiebat Crassus, *erectum & excelsum, alacri & prompto ore ac vultu, præsidium clientibus, asque opem amicis, & prope cunctis ciuibus lucem ingenij & consilij sui porrigere*. De inuicti animi viro Cic. de or. s. Tuscul. M. Tullius, *vir celsus & erectus, & omnia quæ ascendere possunt, parua ducens*. Hæc vt videtis laudem habent & commendationem apud omnes, & in Actore honestissimæ dignitatis amplitudinisque retinente, vno omnium sensu gratiæque celebrantur. Contra verò demissio corporis sæpe animi abiectio, infractionem, debilitationem significat, sæpe hominem morosum, tristem, inhumanum, qui toruo & obstipo capite conuitium humano generi faciat. Corporis demissio quid notes. Quis ergo liberalissimè institutus non eum næuum sibi eluendum atque fugiendum putet, vñ cum omnium tacito fastidio & offensione, pandus, κακωφὸς, arcuatus causam orasse dicatur?

Id cū foedum sit maximè in adolescentibus, & media ætate viris, tolerari in senibus solet, quos longissimi xui pondus in terram premit, qualis fuit Thebanus Crates, qui cū esset morti vicinus in seipsum intuens hæc dicebat, Senes oratores sine reprehensione incurui.

————— τ' εἶχες δὴ φίλε κέρτων

Βαίρεις εἰς αἰδῶο δόμους, κωφὸς ἄλγ' ἦνεις.

————— vadis nunc optime curue

Vadis ad Orci edes longa gibbosc senecta.

qualis & Hesiodus ille senex,

Hesiodus
ὦ ἔργ.

Οὐτ' ἐπὶ νῶτα ἴαγε χάρη δ' εἰς ἕδας ὀρέται.

Cuius fracti humeri & caput pavimentum spectat.

Eam decori partem vidit Homerus, & exquisito iudicio carminibus suis consignavit : nam apud illum heros Ægyptius concionem habet μέγιστον κωφὸς ἰὼν, *incuruus senio*, magno tamen eorum omnium qui audiebant studio & veneratione.

Odyss. 2.

Eos homines olim nominabant *Silicernios*, senes videlicet iam incuruos; quasi iam sepulchrorum suorum filices aspicientes, quo nomine Gorgiam Leontinum appellavit Cincius Alimetus, Gorgiam, inquam, illum oratorum lumen, & præstantem suavitutinis opificem in dicendo, dum senio grauis decumberet, *Qui dum*, inquit, *iam silicernius sui finem temporis expectaret*, &c. Et ipsi tamen senes alta mente animique excellentia præditi, si quando in communem lucem veniunt de rebus magnis sententiam suam explicaturi, quo maiorem habeant dignitatem, sese erigunt in dicendo, ut Themistius Orator & Philosophus elegantissimus, qui se agebat iam canescentem senioque debilitatum, Theodosij Imperatoris conspectu, τὸ σῶμα σκυραχύνειν, *corpus incuruum animi quadam contentione viuidoque motu excitare.*

Fulgent. de
vocib. ant.

Qui dum, inquit, *iam silicernius sui finem temporis expectaret*, &c. Et ipsi tamen senes alta mente animique excellentia præditi, si quando in communem lucem veniunt de rebus magnis sententiam suam explicaturi, quo maiorem habeant dignitatem, sese erigunt in dicendo, ut Themistius Orator & Philosophus elegantissimus, qui se agebat iam canescentem senioque debilitatum, Theodosij Imperatoris conspectu, τὸ σῶμα σκυραχύνειν, *corpus incuruum animi quadam contentione viuidoque motu excitare.*

Themistius
Orat. 16.

Qui dum, inquit, *iam silicernius sui finem temporis expectaret*, &c. Et ipsi tamen senes alta mente animique excellentia præditi, si quando in communem lucem veniunt de rebus magnis sententiam suam explicaturi, quo maiorem habeant dignitatem, sese erigunt in dicendo, ut Themistius Orator & Philosophus elegantissimus, qui se agebat iam canescentem senioque debilitatum, Theodosij Imperatoris conspectu, τὸ σῶμα σκυραχύνειν, *corpus incuruum animi quadam contentione viuidoque motu excitare.*

Est verò quoddam genus hominum qui demittunt se in anteriorem partem, tum resupinant, mox iterum prono veluti capite inclinantes annuunt, & deinde attollunt, quod sæpius cum fit, meritò solet videri subrusticum & ineptum. Is gestus proprius remigum est, qui cum se paululum demiserint, adducto remo in humeros se attollunt & reclinant. Hoc Græci propriè dicunt ἀναπίπτειν. Cratinus apud Athenæum, *Obnitere validè, & ἀναπίπτε*, *adducto remo te resupina*. Rogemus Oratorem nostrum, ne ad remum se istum alligari patiatur, ne feratur eo nauigio quod nulla benevolentia aura, nec secundus audientium flatus prosequatur. *Quin audiat potius & contineat animo, quod pugilibus & luctantibus olim ante omnia præcipiebatur, τὸ ἐστῆναι, nempe stare.*

Athen. l. i.

Obnitere validè, & ἀναπίπτε, *adducto remo te resupina*. Rogemus Oratorem nostrum, ne ad remum se istum alligari patiatur, ne feratur eo nauigio quod nulla benevolentia aura, nec secundus audientium flatus prosequatur. *Quin audiat potius & contineat animo, quod pugilibus & luctantibus olim ante omnia præcipiebatur, τὸ ἐστῆναι, nempe stare.*

S. Chryso-
stom. hom.
23. in ep. ad
Ephes.

Quin audiat potius & contineat animo, quod pugilibus & luctantibus olim ante omnia præcipiebatur, τὸ ἐστῆναι, nempe stare.

*Incurua proceritas minùs decora. tiliacea tabella vsui
olim pandis. Colosseros. Ingens corporis magni-
tudo num dicenti opportuna.*

SECTIO
III.

PANDATOS Oratores & ineptè incuruos, omnium eru-
ditorum iudicio reprehendi iam aiebam. Id vitium nescio
quo fato in eos ferè omnes incidit, qui longiori sunt corpore
simul & prætenui, nisi prudentia consilioque valeant, & ho-
nestatis amore teneantur. Id perspicuè & quotidiana experi-
entia docet, & scripta veterum monumenta clarissimis ho-
minum testimoniis comprobarunt. De Cæsare Tiberio Cor-
nelius Tacitus, quem deformem atque inhumanum pingit,
*Erat illi, inquit, pragracilis & incurua proceritas, nudus capil-
lo vertex, &c.* Qui tametsi Imperium magnum solus admini-
straret, dictisque omnes obedientes haberet, propter eam ta-
men corporis longissimi & arcuati speciem, abhorrentem à
Domini maiestate, non sat æquis omnium animis audiebatur,
si quando grauiissimo in Senatu, in orbis terræ concilio vocem
mitteret. Cinesias Cyclicus magnus & exilis, eam maculam
omnino inuitus suscipiebat, cùm eam corporis inflexionem
præter dignitatem esse vidisset, erat enim *μακρότατος καὶ
λεπτότατος*, vt antiqui scriptores animaduernerunt. Itaque
Strattis ludens in eius staturam imbellem & inamœnam, eum
per iocum atque lasciuiam nominabat *Achillem Phsbiotam*.
Videte quid homo cautus & sapiens excogitauit: tabellas
sumptas è ligno tiliæ ad corpus adhibebat, quæ sustinerent,
*ἵνα μὴ χεῖρόμητοι ἄγ' τε τὸ μῦθος, ἔ' τὴν ἰσχνότητά, ne ob pro-
ceritatem & gracilitatem corpus inflecteretur*: sic fiebat vt non
esset planè ineptus in dicendò, nec cachinnis illudentium
aliorum obiectus. Sed neque id proprium commentum fuit
Cinesias, & excogitata industria, ad corpus suauis quadam
specie dirigendum. Nam Pius Antoninus Imperator cùm
statura esset longus, & ætate incuruaretur, tiliaceis ta-
bulis in pectore positis fasciabatur, vt disertè memi-
nit Capitolinus. Commoda in eam rem tilia videbatur,

Tac. l. 4.
Annal.

Athen. l. 12.

Tabella ti-
liacea.

Iul. Capit.
in Anton.

& probata Medicis, quos ad fractorum ossium deligationem consueuisse adhibere *ξύλα φίλνενα*, ligna tiliacea prodit Palladius, qui Archiatri Coi sapientiam vberibus Commentariis illustrauit. Nec ignotum artificij illud genus fuit mulierculis, vt ex Comico licet intelligi, qui meretricium mundum & apparatus in luce ponit apud Athenæum,

Athen. l. 13

*A tergo si pectoris gibbus prominet
Virgulis statim & tabellis anteriora versus
Vt contis in ventrem repellunt.*

Sic Græca paulò impeditiora doctus sanè politusq; interpres conuertit. Tantum videlicet momenti esse putabant in iunceo & directo corpore, ad intuentium beneuolentiam conciliandã, vt non miremur claros viros, & præstantes opinione prudentiæ, in eadem ipsa re elaborauisse.

Quæ magnitudo corporis in Oratore probetur.

Hactenus de iis loquor qui gracili sunt & tenui corpore, eoque longo & in magnam altitudinem excitato: quid ceteri qui artuum magnitudine pollent, procerumque habent corpus & compactum, an est cur placere vehementer sibi debeant, & se pulchros solos ac beatos opinari? Non enim desunt qui magnos & proceros homines aptissimos & maximè idoneos esse putent ad orandum, vt qui regium & magnificum nescio quid præ se ferant. Sanè cùm statura ampla est, sed tamen intra moderationis terminos, si pulchritudinem atque oris dignitatem adiunxeris, hominem efficies ad dicendum accommodatum, qualem describit Iulium Cæsarem apud Iulianum

Iulian de Cæsaribus. Præfat. l. 3. Epit. Cõtr.

Σάτυν Silenus, *κὶ γὰρ*, inquit, *ὁσὸν ἄνθρωπος, ὅτι μέγας ἔχει καλός*. De Seuero Cassio, quem Fabius Quintilianus inter præcipuos Oratores ponit, loquens Seneca & mirificè commendans, *Corporis*, inquit, *magnitudo conspicua*: De Antonino Iulius Capitolinus, *fuit statura eleuata decorus*. Alij quidam reperiuntur huiusmodi, in quibus formæ elegantia corporis magnitudinem illustrarit, quo in genere Proculum ciuem Romanum colloco, qui propter eximiam totius corporis granditatem & speciem, *Collosseros* fuit nominatus, quia cùm esset corpore in summã altitudinem exaggerato & Colosso, etiam ἔρωτα præ se ferret, hoc est vultu specièque foret amabilis. Sed illud bonum atque ornamentum humani generis non passim & vbique lucet, & quidẽ inter antiquos oratores, si viris magnis fides adhibetur, vnus.

Suet. in Calig.

Proxeretus id videtur diuino beneficio consecutus, vt cum insigni magnitudine corporis eximiam quandam speciem dignitatis exhiberet. Sic enim de illo scriptum memini ab Eunapio, *Forma elegantia tanta erat Proxeretus, vt dubitem an alius quispiam simili in aetate fuerit perinde speciosus, mirerque forma nitorem usquequaque sufficere potuisse in tam procero corpore ad optimam corporis formaturam. Maiore fuit statura quam quis credat, imo ne coniciat quidem facile, vno namque pede ceteris altior extabat Colossum mentitus, &c.* Et alias de eodem ipso agente in Gallis cum Cæsare Iuliano, τὸ τε σῶμα τοῦ αὐτοῦ τὸ χῆλος ἔ τὸ ὕψος ἐπεθήκασαν, *pulchritudinem corporis & staturam eminentem stupebant.* Sed hoc vt dixi rarum, vt vasto & eminenti & longissimo corpore præditi, venustatem habeant gratam & iucundam.

Eunap. de vit. Soph.

Itaq; haud obscuro nationum omnium conuicio huiusmodi homines salibusque exagitantur, nisi multa atque magna in promptu ferant, quibus hominum mens & cogitatio aliò traducatur. Vespasianus procerum hominem & inuenustum bellè aliquandò irrisit, cum eum nominaret δολιχὸν ἔγχος, *longam hastam*, adducto è poetarum principe Græco versiculo. Galli nostri *perticam, longurium, bardum* fatuumque indigitant. Sic enim prope omnes sibi persuadēt, in ea mole grandi & exaggerata, tenue vulgo esse iudicium & angustā eruditionē. Iouianus Imperator fuit τὸ τῷ σῶματι ἀναδρομὴν ἐπιμήκης, *staturatus & elato corpore*, vt scribit Zonaras (*longiorem & incuruum*, ait Marcellinus) sed teste Suida ἀμελετήτος ἔ ἀγυρὸς παιδείας, *eruditionis omnis expertus & polita humanitatis*: is Antiochiam venit aliquando, summo plausu ciuium exceptus atque beneuolentia, qui eum primùm specie ampla & excelsa purpuratos omnes suos facillè superantem, mirificè atque auidè suspiciebant: sed anicula dicax & ingeniosa, cum hominem minimè malum esse didicisset, neque nimis intelligentē, Οσορμῆκος, inquit, ἔ βάθος, ἢ μωρία, *quanta longitudo & profunditas, tanta est vacordia.* Hic memini Theophrasti summi Oratoris & Philosophi, qui libris suis commendauit lepidum sanè & argutum apophthegma. Viderat is Symilā histrionem, procerum hominem corpore, & externo cultu alicuius vt videbatur dignitatis, sed indoctum in arte, vastum in agendo, pronuntiando nouitium. Rogatus autem qualis Symilas ipsi videretur, respondit

Ingeni corpore Oratores illust.

Sueton. in Vesp. c. 23.

Zon. to. 3; Ammian. l. 25.

Suidas.

Athen. l. 8. paucis, μέγας, ἰδαίς, σατώεις, ἰχθύς, *magnus, nullus, putris, piscis*: obscure significans, primum quod ampla quidem esset mole corporis, sed homo nihili; deinde quod ob infantiam piscis.

SECTIO IV. *Poëtarum atque Oratorum salibus saepe aspersa grandior statura dicentium. Cnidius Asinus, Ἰππίας κενὰ φρεῶν, Struthiocamelus de insulsa proceritate. Inanis ob corporis magnitudinem est gloriatio.*

Poëtarum soci in vastos homines. **Q**VARE elegantissimi poëtae in hoc etiam campo saepe volitarunt, delectis non flosculis sed aculeis, quibus homines magnos & inelegantes pungerent, quos non modò ut vacordes illuserunt atque fatuos, sed ut monstra quaedam hominum & portenta, quique plus carnis facisque haberent, quam animi. Lucilius illud argutè & lepidè.

Saty. 15.
apud Non.

*Multa homines portenta in Homero versificata
Monstra putant, quorum imprimis Polyphemus ducentos
Cyclops longus pedes.*

Euripid.

Euripides in Electra vastos homines σάρκα κενὰ φρεῶν appellat, *pulpa mente & intelligentia vacuum, & ἀγάματα ἀρεῆς, foris simulachra*. Et è Latinis poëta magnus elegantissimè,

Catull. ep.
87.

Nulla in tam magno est corpore mica salis.

Statura dicentium salibus saepe aspersa.

l. de Constant.

In foro verò atq; iudiciis, in Curia templo sanctitatis & publici consilij, in cōmuni sermone, quoties iudem subtilium hominū dictis & oratione carpuntur? Certè olim multi studiorū æmuli in excogitando versuti, in iocando faceti, plurimùm salis in irridenda hominum statura ponebant. *Quid est illud*, ait Seneca, *quod contumelia dicitur? in capitis mei leuitatem iocatus est, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in staturam*. Existat paullum cogitatione Fidus Cornelius ciuis Romanus, Ouidij poëtae gener, hominèmq; rogemus, quam propter longitudinè corporis Romæ contumeliã pertulerit. Haud sanè mihi videtur posse meminisse, quin molestiam animi sentiat, & collacrymetur. Nam in Senatu, multis honestissimis viris audientibus, cum ille & Corbulo se mutuis contumeliis aspergerent, hic Cornelium *Struthiocamelum* nominauit, quod longo

esset corpore, tenui & angusto collo & notabili crurum gracilitate. Quæ dicti acrioris ignominia sic pupugit hominem, sic intimum animū laceravit, vt in ipsa Curia lacrymas emitteret. Philonides grandis corpore sed indoctus, hebes & imperitus, Suidas. communiū literarum & politioris humanitatis expers, ita fuit ea statura & ingenio nobilis in Græcia, communique veluti infamia notatus, vt eius nomen in prouerbum abierit: itaque ἀπεδύετο φιλονιδίαν dicuntur, qui plurimum habēt molis, parum mentis. Sic Pisandrum hominem timidum & ineptè gloriosum, propter corporis magnitudinem tenuitatēque prudentiæ *Cnidium Asinum*, vulgo nuncupauerunt.

Atq; vt vetera omittentes in nostri æui consuetudinē intueamur, sit in subselliis quispiā huiusmodi, aut in suggesto amplissimo ad dicendū loco πελώριος, iisq; similis, quos poëtæ Alpini arboribus magnitudine pares faciunt: disputet ille de legibus, quas qui violēt, cum ipso Deo Gigantū more bellare videātur. Poteritne Gigantas nominare, quin auditor inusitata illa magnitudine obtupefactus, ad eum ipsum qui dicet, cogitationē referat, & eum pæne de Gigantū prosapia natū putet? præsertim si voce absona, si oppidano dicendi genere, si motu vasto, & agresti pronuntiatione vtatur. Quid si loquēs de superbo, & in beata fortuna triumphante, solennia illa dicat auctorum elegantium, *Iam prope digito cælum se putat attingere, caput inter nubila condit, sublimi feriam sidera vertice*, aliāque huiusmodi, an non iam animo prouidetis idem illi quod Antiocheno Mimo euenturū? qui cū esset maximo corpore atque in theatro saltaret Capaneum, & Thebarū etiam muros iam adiecturus videretur, Antiocheni omnes vna voce exclamarunt vt Lucian. transcenderet, nihil enim scalis esse opus tam magno. ἐπὶ τῶν θεῶν.

Nemo igitur longitudine corporis magnificè gloriatur, & eo se præstantē oratorē putet, quod eximia quadam mole in sublimē assurgat. Sanè bellè Sidonius Apollinaris negat in homine Sidonius I. proceritatem esse vehementer laudandā, *quæ trabibus congruentius*, inquit, 7. ep. 14. aptetur. Ne ὑψημίαν suspiciendam existimet, aut ad hominum colligendā beneuolentiā conciliandūmq; decus accommodatā, nisi magnis eruditionis ornamentis & eloquentia decoretur, præsertim cū ne in belli quidē principe & Martio viro commendari soleat, nisi prudentia atque multis magnisq;

virtutibus insignita. Quare Aiacem maximis laudibus ornans
 Niad. 7. Hector apud Homerum, cum dixisset δῶκε θεὸς μέγας τε βίη
 τε, ei robur corporisque magnitudinem fuisse à diuina mente
 concessam, præclare adiunxit ἔπειρωτοῦ, atque prudentiam, ne
 non tam virum magnanimum facinoribus inclytum & tro-
 pæis, quàm elephantum prædicare videretur. *Sis liber*, aiebat
 Arrian. 1. i. Epictetus, ἔπει μὲν πεποιδὸς τῆ σῶματος, &c. non corporis
 c. 18. magnitudine confusus ut luctator, neque enim eodem modo quo asi-
 num, inuictum esse oportet. Atque vt claudam hanc disputatio-
 nem, illos breuiter admonitos esse volo δεχαπήχης, eò labem
 insigniorem futuram & deformiorem, quæ in amplo & specio-
 so corpore atque omnibus ad intuendum obiecto infederit.

SECT. V. *Statura breuior an commoda Oratori. homunciones
 saepe in dicendo illusi. Gibbosi minùs idonei
 ad eloquentiam ostentandam.*

NEQVE minùs qui perexiguo sunt corpore, & propenani
 aut pumiliones, prouidere etiam debent, vt cum in lucè
 aliorum veniunt & conspectum, ioci materiam facietis homini-
 bus & dictiosis non subministrent. Humilis enim ea corporis
 constitutio ad hominum vulgo despicientiam & cõtemptum
 adherescit, nisi multis & magni animi ornamenti attollatur. Et
 nescio quo modo eueniat, vt quæ vitiosa sunt, quæq; honestis-
 simi homines repudiant & aspernantur, si ea sint in pusillo cor-
 pore, illustriora in eo genere videantur. Furens quædã iracũdia
 in vasto & amplissimo corpore ferri queat, nec summopere in-
 tumentium admirationem parit: at si paruus quispiam homuncio
 turbido animi motu efferuescat, notant id homines in coetu
 atque frequentia, & collatis inter se capitibus, En inquit
 homulum iracundum, viden' vt pectus ori finitimum ebul-
 liat? totus in fermento est: flammam vomit. Impunita au-
 dacia impudensque temeritas, omnes quidem vniuersim dede-
 cet, sed Colossos minùs tamen quàm minutos. Omnes denique
 labes atque dedecora lucent magis in exiguis hominibus, ad
 iustam omnium reprehensionem, quod ipsa per se mensura
 à com

à communi consuetudine recedens oculos feriat, & in sui contemplationem quodammodo euocet. Hinc Nearchum pingens Aristophanes atque pungens, *μικρός γε μῆκος ἔπος, ἀλλ' ἀπαιχρῶν, παρὰ quidem statura*, inquit, *homuncio, sed pessimus*. Itaque videmus sæpè Oratores, alióque homines propter corporis breuitatem fuisse illufos, & nonnunquam etiam contumeliosè appetitos. Caluum quidem dicendo clariffimum, sed pusillum, venustiffimus Catullus *Salaputium disertum* vocauit, quasi nutrix minuto pufioni adblandiretur. In quendam staturæ exiguæ Rhetorem, Euctemonis dictum illud celebratur, *Antequam te viderem, nescio Rhetor an Sorator esses*. Apud M. Tullium festiuus Orator, cùm de more interrogandi in iudicio testes forent, salis sui partem & festiuitatis in testis vnus breuitate illudenda voluit insumere, *Interrogabo*, inquit, *perpusillum*: ludebat in ambiguo, at gestus ipse atque pronuntiatio, quid vellet, satis innuebant. Verùm cùm inter Iudices adhuc breuior federet L. Aurifex, omnium risus in eum ipsum est cõuersus, cœpítque audientium multitudo qui tum frequentes adfuerunt, vtrumque inter se componere, Pygmæum putare, naribus suspendere; sed Iudicem eò cupidius irridebant, quod in tanta perfectorum hominum dissimilitudine monstrũ hominis celso & illustri in loco positum esse putarent.

Neque verò propria tantum fuit Romanorum in breuiffimos homines cauillatio, sed omnium propè nationum communis, quæ sentire, & animi sui notiones lepidè explicare poterunt. Athenienses quidem ἀπὸ μικτῆς homulos nominabant *σαλαγμοί, stillas*, vt Poëta Anaxandrides in Vlyffe memorat. Græciæ princeps, atque adeò lumen orbis terrarum Agesilaus, cùm de multis sæpè nationibus gloriosiffimos triumphos retulisset, patriamque suam hostium manubiis & dulci gloria condecorauisset, non potuit tamen breuiffimi corporis contumeliam effugere, cùm esset *βραχὺς τὸ σῶμα*, vt scriptores veteris memoriæ prodiderunt. Tachos enim Ægypti moderator, cùm inuictum illum vidisset Spartanorum ducem, à quibus auxiliares copias expetierat, contempsit Agesilaum, atque improbo hoc dicto irrisit, *ἄδωνε ἄρος, Ζεὺς δ' ἐφοῦετο, τὸ δ' ἔπαυε μωῦ*. Parturiit mons, exterritus est Iupiter, enatus mus.

Atque ista eo consilio à me proferuntur, vt intelligamus

M m

Catull. ep:
51.

Senec. l. 9:
Controu.

Cicer. 2. de
Orat.

Athen. l. 6.

Plutare. in
vit. Athen.
l. 142

eiufmodi homines magna quadam eruditionis varietate & copia, fingulari vi dicendi, prudentia, iudicio exquisito, auctoritate, voce, motu, forma denique ad elegantiam ficta & iucunda præstare oportere, vt inter bonos & laudatos Oratores locum aliquem obtinere poffint. Nam fi ad illam corporis breuitatem, oris etiam turpitudine, vultusque horror accesserit, tum non modò periculum esse video, ne non modò illudatur Orator, verùm & tacito omnium conuitiò explo-datur. Romani in grauioribus maledictis Antoninum Caracallam Imperatorem nominabant *Tarantem*: id fuit nomen gladiatoris audacia proiecti; qui plus habuit immanitatis quàm corporis, & animi vitia in ore exprefserat: fuit enim *αὐχρότατος, ἔπιμακρότατος, deformiffimus & perexiguus*. Iulianus quoque Imperator cum pusillus effer corpore, animoque deterrimus, facetis hominibus ansam porrigebat, vt salibus eum aspergerent, & cauillo insequerentur. Nam, vt autor est

Dio

Ammian.
l. 22.Senec. l. 3.
de ira.Gibbofi an
ad munus
oratorium
idonei.Macrob. l.
s. Sat. c. 4.

Ridebatur vs Cercops, homo breuis, humeros exrentans angustos, & barbam pra se ferens hircinam. Par prope fuit Antigoni Regis contumelia, in quem iocantes milites, *nunc staturam humilem, nunc collisum nasum deridebant*, vt Seneca magnum in Philosophia nomen edidit. Huius notæ hominibus, si me audiant, autor ego sim lubens, vt si quid multis suis laboribus atque vigiliis doctrinarum & eloquentiæ consecuti sint, id potiùs in mandandis scripto cogitationibus & pulcherrimis monumentis conficiendis infumant, quàm vt specie minus grata, & vt plurimum odiosa, de se ludos petulanti multitudini exhibeant.

Et nescio an gibbosos ad eorum numerum debeam adiungere, magnum certè splendidæ eloquentiæ & sine inuidia triumphantis impedimentum, quod vel vnus Galbæ exemplo potest intelligi, quem natura distortum genuerat, industria verò tanquam alia parens doctum & eloquentem. In eum igitur eloquentia clarum, sed quam habitus corporis destruebat, hæc M. Lollij vox circumferebatur, *Ingenium Galbæ malè habitat.* In iudiciis verò, eâ causa, molestias plurimas, & hominum iocos ridentiù inuitiffimo animo sustinuit, & impunè deuorauit. Cum ageret aliquando causam apud Octauium Augustum, & frequenter eidem diceret, *Corrige me si quid reprehendis:*

Acutè Imperator, *Ego*, inquit, *te monere possum, corrigere non possum*, qui sanè emissus aculeus altè in ipso gibbo inhæsit. Orbilius item Grammaticus, homo natura maledicus & contumitiator, eundem Oratorem contumeliosissimè illusit: nam à Galba publico in iudicio rogatus, cui maximè artificio daret operam. *In sole*, inquit, *gibbos fricare soleo*. Scio tamen esse huiusmodi aliquos, qui magnos animos angusto in pectore versent, qui non tam gibbum suis humeris, quàm rempubl. omnem sustineant, qui consilio polleant, & propter ingenij dotes, lucèmq; admirandæ sapientiæ copiosè loquentis, in Senatu honorentur. Sed hoc rarius est, & illi ipsi ad dicendam sententiam sunt aptiores, quàm ad tuendum munus Oratoris, cùm ne quidem longissimam periodum nisi ægra & molesta fatigatione pronunciare queant. Dixi de statura Oratoris omninò loquaciùs, quàm considerati hominis mens, ratiòque postulasset, hoc silentio vestro prouectus & patientia. Quod si ad Polycleti canonem, dimetiendum & instruendum esset corpus illius hominis, quem excellere in dicendo cupiam, optandum mihi videretur eiusmodi, quod eximio in saltatore desiderabat Lucianus, Lucianus *μητις γὰρ*, inquit, *ὕψιλος ἀγαθὸς ἔγω, ἔπειτα τῷ μεγέθει ὀπιμήκης, μήτε βαρυός ἔπειτα τῷ φύσει, ἀλλ' ἑμμετρος ἀκριβῶς*, &c. *Sit Orator neque impensè altus, neque præter modum crassus, neque brevis nimium aut humilis, neque natura pressus & pumilio, non obsus admodum, absurdum est enim, neque item corpore valdè tenui, hoc enim aridi cadaveris præ se fert imaginem.* Hæc ille.

Trunci moderatio cum virili laterum flexione. Corporis SECTIO
asseueratio. Fractum corpus mollium & delicato- VI.
rum iusta omnium reprehensione verberatum.
Demosthenes ab eo dictus Battalus.

ES.T trunci quædam moderatio corporis que motus, qui dicentis acè iudicium & maturum significat, & honestissimam institutionem; quem profectò quærere Orator debet & sectari studiosissimè, si coronæ satis facere cupit, & omnium

M m ij

expectationi. Nam quemadmodum illi quos antiqui *νευροειδ-
τας* ob id appellabant, quod imagunculas & simulacra artifi-
ciosè composita, fidiculis trahendis, admirabili quadam &
ignota vulgò ratione motabant, cùm neruum adduxissent,
manum veluti spirantis imaginis attolli, cieri cervicem, hu-
merùmque itidem & oculum, nonnunquam etiam membra
omnia faciebant, idque, vt scribit Aristoteles, *μετά πινος
εὑρυθμίας*, certa quadam venustate & aquabilitate motus: quod
ni fecissent, vt inepti præstigiatores ex hominum cœtu atque
oculis eiiciebantur. Sic Orator non neruo & fidiculis, sed ex-
cellenti iudicio, caput & manum, & totius corporis actio-
nem moderari debet, vt sit decor *τῆς εὑρυθμίας*, sine quo vix
tueri nomen suum potest, & in grauium hominum cœtu ho-
nestè versari. In eo verò posita est illa suavis moderatio, vt la-
tera & ipsius corporis motus cum gestu consentiant. Truncus
enim suum quendam motum habere debet, genio quodam
ipsius agentis, & natura causæ modificatum, vt illi mihi nul-
lius consilij esse videantur, qui tanquam palus in campo Mar-
tio, sic rigenti & corneo pectore in pulpito hæreant. Ille mo-
tus non modò creat humanissimam quadam voluptatem o-
culis intuentium, & eruditi animi opinionem, sed vim e-
tiam, pondus, & dignitatem, iis rebus adiungit, quæ ab a-
ctore oratione explicantur: *Corporis assueuationem* eleganter
vocat Seneca in Controuersijs, vbi de Fabiano Oratore, qui
tanquam plumbeo epistomio ad columnam fixo & immoto,
continuæ flumen orationis fundebat, *Vacu*, inquit, *nulla
contentio, nulla corporis assueuatio, cùm verba velut iniussa flue-
rent.* Rem totam eloquentiæ doctor M. Tullius, breuiter &
diuinè pronunciat, in Oratore perfecto, his verbis, *Non ad
numerum articulus cadens, trunco magis toto seipse moderans &
virili laterum flexione.* Breuiter, inquam, & diuinè multa est
complexus, cùm virilem flexionem laterum in agente postu-
labat, cuius dicti reconditam sapientiam, mecum licet cum
animo vestro reputetis.

Aristoteles
ἐφ. κσζ.

Seneca
procem. l. 2.

Fractum
& solum
corpus di-
centium.

Sunt enim meretricij quidam gestus, & mollissimi corpo-
ris motus, effœminatum animum redolentes, qui tametsi no-
tari facilius queant in incessu, tamen etiam euenire dicenti
possunt, non sine dedecore & flagitio, & haud tacira sapientū

reprehensione. Plutarchus id *ὑπέκλαισιν τοῦ σώματος* appellat, Plutarch.
aitque esse *ὑπέκλαισιν*, *reprehensionis obnoxiam*. Peritè omnino l. de audie.
& scienter ille philosophus; nam eorum hominum corpus lu-
xu fluentium propriè *frangi* Græci Latinique dixerunt. Ea
mente Auctor Satyrici,

— *fractique enerui corpore gressus.*

Et Pompeius Silo Orator, *Docetur blanditiis & in omnem mo-* Senec. l. r.
tum corporis confringitur. Pari venustate Maximus Tyrius Sar- conr.
danapalum vocat *τὸ σῶμα ἐκτεταγμένον*. Hinc laureata elo- Max. Tyr.
quentia Martyr Cyprianus elegantissimè, *virum in feminam* diff. 19.
frangere dixit. Doctissimus Clemens Alexandrinus *καταγύας* D. Cypr.
κινήσεις fractos motus appellat, cuius sanctam & perutilem mo- ep. 2.
nitionem audire lubet. Non enim, inquit, ita se gerere oport. l. 9. pædag.
tet vt nonnullæ solent, quæ gestus Comœdiæ imitantes & c. 11.
saltatorum *καταγύας κινήσεις* seruantes, in proscenium veluti
prodeunt *αὐτοῖς τὰς κινήμασι τοῖς ἀεροῖς ἢ τοῖς ὑγροῖς βად-*
σµασι, &c. *delicatis motibus, & mollibus ingressibus*, &c. & paulò
pòst, Anacreonte verò teste *ἀεροδίαυτοι τῆ κινήσεως ἢ τὸ σαυλὰ*
βώνων, κομῆν ἢ ταλαιχῆ, *mollior motus gradusque lasciniens sunt*
valde meretricia.

Fuit omnino iustissima ratio cur medulla Suadæ M. Tullius, *Ionici mo-*
virilem corporis flexionem in dicendo commendaret. Tum *tus in Ro-*
enim corruptis moribus impunita lasciuia & vbique volitante *manis ora-*
tenera iuuentus prope omnis, ad omnem animi mollietiam *toribus.*
imbuebatur, quæ deinde cùm se in forum appulisset, sic versaba-
tur in Oratorum subselliis, & cursu illo honestissimo gloriæ,
vt eierasse grauitatem omnem, & pudoris consueti modestiam
posuisse videretur. Nimirum histriones, hominum genus per-
niciosissimum verecundiæ, totos dies audiebatur, spectaban-
tur mimi, saltatio addiscebatur. Carpit indignum id studium
Poëta imprimis sapiens,

Morus doceri gaudet Ionicos matura virgo.

Horat.

Sed è Capitolio Stoicus, togæ lumen, honestatis decorique
amans Seneca, id non tantùm mulierculis proprium, sed com-
mune viris minimè viris æuo suo dolet & indignatur: Cùm e-
nim de Pantomimorum studio & familiaritate ageret, *Ha-*
rum, inquit, *artium multi discipuli sunt multiq̃ue doctores. Mares* Senec. l. 7.
inter se uxoresq̃ue contendunt, vter det latus illis. Hinc igitur ea *nas. q. c. vii.*

Mm iij

laterum inflexio propudiosa, hinc cinædorum non oratorum
 Firm. l. 6. cohors, sub nescio quo Themate genita, & syderum positione,
 de qua Iulius Firmicus, *Effeminati corporis mollitie cinædos effici-*
cient, hinc mimi in iudiciis & Curia, Gaditanis saltatriculis
 molliores, quos non pudet in ipso templo grauitatis atque mo-
 destiæ $\kappa\upsilon\chi\lambda\iota\zeta\epsilon\alpha\zeta$.

Tam latè patens atque nequitiae index vitium, reprehensum
 à multis religione summis, iudicio clarissimis viris & notatum
 animaduerto, qui modestiam esse in motu retinendam, & in
 ipsa corporis flexione voluerunt. Magnus Chrysostomus cùm
 singularem mollitiem eleganti oratione describeret, inter alia
 ponit $\kappa\omega\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\upsilon\delta\iota\alpha\tau\epsilon\iota\sigma\iota\upsilon$, *motuum exquisitam mollitiem*, quæ à
 communi hominum honestate repudianda videatur. Oritur
 enim à delitiis animi quædam remissio atque langor, & vt di-
 xit idem ipse religionis Antistes $\rho\acute{\alpha}\delta\upsilon\mu\acute{\iota}\alpha$ $\delta\iota\omicron\tau\epsilon\upsilon\phi\eta\varsigma$ $\omega\epsilon\theta\sigma\eta$
 $\nu\omicron\mu\delta\upsilon\eta$, quæ se maximè in agendo prodit, & grauium oratorum
 personam deuenustat. Diuinè quoque more suo D. Ambrosius
 fractas eas & indecoras motiones hoc modo insequitur, *Sunt*
qui sensim ambulando imitantur histrionicos gestus & quasi qua-
dam fercula pomparum & statuarum motus nutantium, vt quoties-
cunque gradum transferunt, modulòs quosdam seruare videantur.
 Venuste Apuleius *in cessum perfluum* nominat, *Alius*, inquit, *in-*
 Apul. l. vi. *cessu perfluo fæminam mentiebatur*. Sed omnium elegantissimè
 metamorp. Prosper Aquitanicus describit in hunc modum, *qui undante*
 Prosp. l. 2. *lappabundi corporis motu, & vagis laterum flexibus quodammodo*
 de vit. cõt. *fluctuantes animorum dissolutionem vestigiis sinuosa mobilitate nu-*
tantibus produnt.

D. Ambros.
 l. i. offic. 18.

Apul. l. vi.
 metamorp.

Prosp. l. 2.
 de vit. cõt.

Nocet Ora-
 tori ista
 mollities.

Tacit. l. 15.
 Annal.

Suet. in Do.
 mit. c. 8.

Id quantum existimationi oratoris gloriæque noceat, tum
 ratio ipsa monet, vitiique turpitudine, tū historiarum notatio, in
 quibus aliquorum ignominia proponitur. Quintianus è nu-
 mero Quiritium molli corpore fuit infamis, eum igitur pro-
 broso carmine à Nerone diffamatum prodit Corn. Tacitus.
Quæstorium virum quod gesticulandi saltandisq; studio teneretur,
 Domitianus Senatu mouit autore Tranquillo. Æternā prope
 labem nomini suo Demosthenes imposuit, primis oratoriae
 laudis initiis, quam deinde vix elaborata & exquisita exercita-
 tione potuit eluere, propter mollem & solutam, neque sat vi-
 rilem laterum flexionem. Quæ causa fuit cur fœdo & turpi

hominum conuicio *Battalus* indigaretur, ἐξ ἀνανδρείας πινός & κωαυδίας ἐνεργήματος τ' οὐδ' οὐμα, vt *æmulus* eorundem studio. Æschin. or. in Timach.
 rum *Æschines* non iniuria illi obiicit: qui etiam alio quodam in loco ipsum ἀνδρῶν ἔ' γυναικείων ἀνδρῶν, *effæminatam hominem & mulierosum* nominat. Ille mihi è theatro illo Atheniensi, in quo dominatum habuit claræ & igneæ dictionis, monere adolescentiam videtur, & è Pharo velut ignem attollens significare, ne in scòpulum earum ineptiarum Syrtimque se iniiciat, vnde nisi honoris naufragio non possit emergere. Idem or. de Fal. legat.
 Qui si in scholis eloquentiæ modò existeret, daret hoc consilium meo iudicio vtile & necessarium, ne molles animi iuuetutis puerili parentum institutione delitiisque eneruentur, neque ipsi adolescentes scenicos artifices adeant & intueantur, quæstuarios homines, fracto corpore, & molli gestu muliebriter solutos: nam ex vmbraculis histrionum, non prodeunt oratores, sed Battali, & vt ipsi vocant Pantalones.

Iactare corpus, vastè proiicere, vacillare in alteram partem, gloriosè in orbem circumferri, indecora.

SECTIO
VII.

IAM decorum illi etiam in motu corporis eiciunt, qui summa ingenij leuitate in agendo saltitant, quos antiquitas iam in Titio in simulauit. Sextus enim Titius homo satis acutus & loquax, sed tam solutus atque mollis fuit in gestu, vt saltatio quædam nasceretur, cui saltationi *Titium* nomen esset. Alij iactant corpus, & emicant celerrimè, tamque importunè agitantur, vt etiam vicinos absterreant. Iocus Cn. Sicinnij est apud M. Tullium acerbior, quo istum næuum in Curione irrisit: nam cum hic multa verba fecisset, præsentem Collegam Octatium, medicamentis delibuto, Sicinnius omnino fastidiosè, Nunquam, inquit, Octaui, Collegæ tuo gratiam referes, qui nisi se more suo iactauisset, hodie te istic muscæ comedissent. Hac de re præcipit in hunc modum breuiter & dilucidè Cicero, *Non multa iactatio corporis, non inclinatio, &c.* Simili iudicio *Quintilianus*, *Laterum leuis in vtrâmq; partem mo-* Cic. in Bruj.
Fab. l. ii. c. 3

rus, eodem spectantibus oculis decebit. Huc spectat quod alio loco idem ipse monuit. *Dextro latere facere gestus neminem alium præter Demetrium Comædiarum actorem decuit.* Alij tam tardo & languido sunt corpore, tam vasto & inexercitato, vt quasi informes saccos stuppa & tomento plenos mouerent, sic corpus modò in hanc, modò in illam partem ferunt & proiiciunt. Quidam anserino more vacillant, quem motum in dicendo Curionis, C. Julius in perpetuum notauit, cum ex eo in vtramque partem toto corpore vacillante quæsiuit, *quis loqueretur exintre.* Nonnulli denique quod superbæ insolentiæ leuissimæque naturæ proprium est, gloriosè corpus & tumidè circumferunt. Solent enim elatione mentis inflati quasi humeros ostentare suos, & cum neminem habere socium velint, aut parem putent, huc & illuc iactare se solique incedere. Eum morem ferox Attila in progrediendo tenuit, quod scitè animaduersum est à Theophane in historia Miscella, de quo ita scribit, *Namque superbus incessu huc se & illuc circumferens, vt elatus potentia ipso quoque motu corporis appareret, &c.* Certè insolenti grauitate atque superbia sese in orbem dicendo circumagere, & quasi venditare se coronæ audienti, vanissimi hominis gloriosique est indicium. Quod vnum ex iis fuit, quæ Demostheni grauis inimicus Æschines obicit: ita hic enim

Theophanes.

Æschin. or. contr. Ctesiph.

sua in oratione contra Ctesiphontem, *εὐ πάλιν ὅτι κύκλω περιδινῶν σταυτὸν ἑπὶ τοῦ βήματος ἔλεγε, &c.* hoc est, *Est rursus cum in suggesto te in orbem circumagens dicebas, &c.*

Venter non nimium proiiciendus.

Cæterum in corporis motione alia quædam obseruanda esse iis video, qui è superiore loco dicunt, atque iis alia qui è plano, & subfelliis, atque in Senatu pronunciant. Nam pulpitum quidem obtegere multa solet, quæ aliis in locis in conspectu atque omnium luce ponuntur. Mihi sanè pernecessaria illa videtur animaduersio, ne à dicente nimium venter proiiciatur. Sunt enim qui imitentur minutos illos & circumforaneos mercium institores & propolas, qui suspensum ante pedus corbem rerum varietate onustum circumferunt, qui vt facilius onus sustineant caput reducunt, corpus in arcum inflectunt, ventrem modicè proiiciunt. Ita reperias qui aqualiculum ostentent, & quasi venditando circumferant, leu naturæ & consuetudinis vitio, seu quod pulpa & omento grauentur. Po-

lemon

Iemon in Physiognomicis *γαστέρας* vocat αἱ ἐξω κριμανται, *ventres qui foras propendent*. Meminit Fabius Quintilianus, & tangit breuiter eum gestum: *Pectus*, inquit, & *venter ne proiciantur obseruandum*. Id sanè risum audientibus & cachinnum possit excutere, cùm è plano medióque cœtu dicitur, eique rei est prouidendū iis hominibus maximè, qui Socrati consimiles sunt, qui de se fatebatur, quod negare non potuit, se *μείζω τοῦ χειροῦ τὸ γαστέρον ἔχειν*, *ampliorè quàm par sit ventrem habere*, vt est apud Xenophontē. Erat enim vt Maximus Tyrius pictus & politus ab Academia disseruit, *σμὸς ἔστω γαστέρος Σωκράτης*, *simus & ventriosus*, & propterea omnium iudicio minus aptus ad dicendum: quæ fortè causa fuit, cur Comicam veluti quandam philosophandi rationem delegerit.

I. r. c. 22.
Fab. l. ii.

Xenoph. in
Conu.
Max. Dif-
fert. 23.

Σιτυτοὶ ῥήτορες pingui & obeso corpore minus ad dicendum apti. Sape irrisi Oratores vastis corporibus sarcinosi, non tamen omnes à dicendo remouentur.

SECTIO
VIII.

SE D deiis hominibus, qui sunt, vt cum Apuleio dicam, *vastis corporibus sarcinosi*, quique *terga pulpofis torulis obesa trahunt*, nescio an loqui debeam, eosque ad aliquam decori honestatem imbuere, an velut minus puros & purgatos à sacris diuæ eloquentiæ Musarúmque templo arcere. De quo vestrá sententiam lubens intelligentiámque exquirerem.

I. s. meta-
morph.
idem l. 7.

Hic Iuuentius qui rem planè oratoria laude indignam opinabatur, Superuacanea, inquit, mihi propemodum esse videretur tua, Honorate, monitio, quod verissimile non sit, eum hominem aggressurum esse ad dicendum, præsertim in doctorum hominum cœtu atque frequentia, qui ea sit ventris amplitudine, vt explodendus videatur. Nam incurrunt illi sæpè in bellorum & dicacium vrbانيتatem, qui non sine sale & aceto eam mordere pulpam soleant, & irrisionum aculeo pungerent. Quod fecisse Canem Diogenem aiunt, qui cùm incidisset in Anaximenein aliquando, pingui aqualiculo Rhetor-

Laert. l. 6.

N n

rem, hominem rogauit, vt sibi lautitiarum inopia laboranti, aliquid ventris pro humanitate sua largiretur, quippe inquit, & tu oneris leuationem senties, & nos tenues inanèsq; recreabis. Cynicè quidem illud, & dictum etiam fortè intemperantius, sed tamen homo minimè vācors nec ineptus significauit, ab eloquentiæ fructuosissimis muneribus, & præstantissima dignitate eos esse remouendos, qui præter ventrem allaturi nihil videantur, & quoddam pingue & adipatum genus orationis, quos ego si per te licet haud sanè dubitem *ἐγχαρπιο-*

Sellius l. 7
c. vlt.

μυθους nominare. Fuit in more positum apud Romanos, vt pingui nimis & corpulento Censores equum adimerent, quod non satis idoneus esse videretur ad munus equitatis obeundum. Et dubitemus ab æquis rerum æstimatoribus & Censoribus honesti officij, reiectum iri homines illos grauissimos & amplissimos, qui vt more Sidoniano dicam, *αβουαντες τῆς*

Sidon. l. 8.
ep. 14.

γίδι ventris aruinam obiectant? quos profecto necesse est & fatigari vehementissimè in dicendo, & sæpè tumido ex ore popinam exhalare. Haud tectum & ignotum est eruditis, quæ fuerit de istis hominibus antiquitatis opinio, quot dictis aliorum appetiti, & vexati contumeliosissimè fuerint, & loquentis Sapientiæ domicilio eiectioni. Neque immeritò: sic enim constat inter omnes, eos vulgò esse inertes atque stultos, & minimi iudicij viros, qui mentum atque mentem in catinos heminasque demiserint, & non tam in extruenda studiorum & virtutum excellentia, quàm iliis amplificandis elaborarint. Hoc Plinius naturæ mystes velut ex oraculo diuinè pronunciauit, *solertes eos minimè futuros, quibus sit*

l. 21. c. 37.

οβησισσῖμος venter, & opinor Græcorum illud dictū cogitatione attingebat, *παχὴν γαστήρ λεπτὸν οὐ πικτεῖ τόον*, è fartis vberibusque intestinis, tanquam alicuius boue & opimo, tenuem mentem generari minimè consueffe. Et idem ipse eximiam humani corporis ædificationem miratus, Sapientiæ scholis & intelligentium contemplatione dignissimam, eas membranas quæ præcordia appellant, nulla carne præditas ait, sed neruosa tantùm exilitate, quod iisdem mentis subtilitas & elimatio accepta referatur. Quare necesse est vbi adipe & omento plena sunt omnia, animum obrui, minui intelligentiam, nullam esse dignam sapiente cogitationem, &

vt canit Poëta valde bonus, *affigi humo diuina particulam au-* Horat.
ra.

Quoties luteos illos & redundates oratores illufos memi-
nimus, fi quando in hominum lucem coronámque succederent,
qui ructu potius, quàm ornata & fluenti oratione facturi
sibi audientiam viderentur? Memini Leonis Byzantini Ora-
toris planè tumidi & exaggerati, fuit enim, vt Sophista eru-
ditus ait, *πίαν ἔχει τὸ στήθος πλὴν γαστέρος*, valde pinguis, *imma-* Philostr. l.
ni ventre atque amplissimo, qui legatus missus ad Athenien- 1. de vit.
ses, qui ciuili feditione laborabant, *προσέβαλεν αὐτοῖς ἀδρό-* Sophist.
ον γέλωτα ἔπι τῷ εἶδει, noua illa & inusitata corporis amplitu-
dine mirabilem & profusum omnibus risum concitauit. Idem
Pythoni contigit ex eadem vrbe oriundo, qui ad placandos Athen. l. 12:
ciuium animos cum dulcem & compositam orationem ex-
cogitauisset, dolium potius quàm hominis pectus ad dicen-
dum attulit, itaque non mirum si concio soluta est in cachin-
num. Demadem quondam illudens Antipater famosum Græ- Plutar. in
cizæ oratorem, sed in summa tamen insolentia & vitæ intem- Phoc.
perantia versatum, aiebat ex eo veluti hostia immolata, lin-
guam modò & ventrem superesse. Hinc stilus sæpè à Satyris
in eos Ventres armatus,

— *nugaris, cum tibi calue,*

Pinguis aqualiculus propenso sequispede extet.

ait Persius, cum distentos bardósque Senatores venustè
excuteret. Et alio in loco Nattam pingens stupidum & ine-
ptum.

Pers. Sat. 6.

Sed stupet hic vitio, & fibris increuit opimum

Sat. 3.

Pingue.

Hinc Diphilus, vt Plutarchus meminit, crassum quem-
piam acerrimè infecutus, eum vocat obesum, *adipe far-*
tum, atque adeo stercoratum Siculo. Quid est igitur cure eos ho-
mines libentibus omnium animis audiri, vel honoratum di-
centium munus sustinere posse pütemus? Itaque me auto-
re iam à limine fori & Curiz licet Vates quæpiam incla-
met, procul ô procul este, ne ad sedem mentis consiliique
accedite, ne hunc aërem doctis orationibus assuetum pin-
gui halitu & sudore funestate. Si quis enim *ἠμφαλίουσιν ἀπορ-*

N n ij

δὲς Memoriae, Musis & Apollini non obtulerit, is ad Pi-
 thus honestissimum Sacrarium non admittetur.

Scio, inquit Honoratus, disputari ista, Iuuenti, à pluribus,
 mentisque acumen quod aiebat doctissimus Nazianzenus

γαέρος ὄγγον effugere. Non me latet irrideri solere pingues
 & benè curatos, alioqui in dicendo sapientes, & ab æmu-
 listela sæpè coniiici amentata, quæ in pulpa & protento aqua-
 liculo hæreant. Fateor illius tumoris & amplitudinis effe-
 ctricem esse haud raro intemperantiam & ingurgitationem,

quæ in graui & ornato hominum cœtu solet esse odiosa. Sed
 ego idem tamen aio, id sapissimè non tam vitium quàm
 naturam efficere, & in magna corporis vastitate tenuem non-

nunquam subtilèmq; sensum, & reconditam animi sapien-

Laert. l. i.

tiam versari. Alceus Poëta solers & venustus Pittacum v-
 num de numero sapientum, qui omnium gentium literis &
 laude celebrantur, quod esset obesior, *Φύσικα ἔ γαστρα*

nominabat, hoc est *Ventrem & Gastronem*. Herodem Atti-

Philostr. l. 2

de vit. Sop.

cum vnum omnium temporibus suis maximè volubilem,
 promptum & disertum, quod lauto fortè & curato esset cor-

pore *στυτυτόν ῥήτορα*, *saginatam Oratorem* vocabant. Alij a-

liis nominibus, iocis, contumeliis petiti sunt, vt tu mo-
 do Iuuenti in oratione tua ponebas, qui tamen iudicio plu-

Duo genera

pinguium

Oratorum:

Qui vi-

deantur à

dicendo re-

monendi.

Igitur duo quædam mihi genera distingui videntur pos-
 se eorum hominum, quorum moles corporisque pinguitu-

do plus nimio excreuerit. Sunt enim aliqui triplici men-
 to vt Geryones quidam constipati, palaribus amplis, cerui-

cetorosa, tumida, follicante, buccis fluentibus os & nares
 umbrantibus gemino tubere, plenis & teretibus humeris in

fornicem adipatum extructis: qui pectus habeant succulenta
 pulpa cataphractum, quorum venter pingui tentus omaso,

fartus ileis & omento redundans, decumanas catapultas, im-
 pactumque arietem possit fastinere. Os si aperiant, caca-

bum putes ollamque fumantem, vix anima redditur iuru-

lensis mæandris impedita, vox saginâ fit angustiior. Cùm
 sedent, crepant intestina, mugitque immane profundum,
 & inuitum sæpè colon bombos ciet. Stare autem vix re-

cti possunt, in anticam sine facomate ruinosi, in vigilia semisomnes, inamœna mole supini, quique nihil agunt iam in vita, nisi vt stirpium more crescant, & vt quondam eleganter Plotinus aiebat, *ἄποδερσπαθῶσι*. Hi tametsi Plotinus; in dicendo aliquando valuerint, non facillè tamen, me auctore in aciem fori & laudatæ eloquentiæ campum ingredientur, nisi ea sint reipublicæ tempora momentûnque negotiorum, vt tanquam Pyrrhus ad portas & Pœnorum ductor pestem omnibus & exitium minitetur: & vel Appio cœco & debili, & senio languescenti sit in Curiam veniendum. Alioqui esset verendum, si se vtrò coronæ permittant, ne iuuentus & non nemo de populo irrideat, & ipsi lauta & curata cute producti ex hara modò videantur. Alij verò sunt lato quidem corpore amplissimi, quorum pectus arcuatur in-ante, æstuânsque etiam aqualiculus, roranti sudans aruina tumescit: sed non sunt ita fœdi & deformes, vt tanquam Circeò poculo in aliam quandam effigiem migrasse videri possint. Hi si moribus & excellenti iudicio vulgus hominum anteeant, si lingua disertis & politis, si reip. vtilis, si ad laborem sustinendum magnanimi, si virtute rebûsque gestis venerandi, prodeant sanè, atque ciuibus ingenij sui lucem, consiliûque impertiant, illa etenim illustria decora perficiunt, ne impunè rideri à quoquam possint & illudi. Sed cùm illa consilij vis languescet, & minuetur auctoritas, quod ætate ingrauescente fieri solet, tum censeo leones imitandos seniores, qui spelæa opimi custodiunt, & quiete recreantur, catulos autem ad venationem dimittunt.

DE GESTV MANVVM.

CAPVT IX.

SECTIO I. *Manus diuina mentis opificium mirabile. rationis & sapientia ministra. sine manu eloquentia nulla. A doctis ea ponitur inter precipua Recitantium adiumenta.*

Pallad. in Hippocr. sect. 6. **M**EDICI è Græcia peritissimi, χερὸς μέρη τρία esse dixerunt, ὤμων, πῆχυς, & ἄκραν χεῖρα. *Humerum, Cubitum, & extremam Manum.* Cubitus non vnum quiddam est simplex, sed in duas partes diuiditur, quarum inferior proprie appellatur πῆχυς, superior κερκίς, *radius.* Nos totum illud brachium nominabimus, & de tribus illis distinctè partitèque dicemus: initio à manu sumpto, quæ in gestu principatum obtinet. Est enim manus, *organum organorum*, vt Theologorum omnium apex sanctissimus Thomas aiebat, vel vt parens Lycei Aristoteles, ὄργανον τῶν ὀργάνων, quod videlicet cætera omnia humani ingenij adiumenta dignitate & præstantia sua facile exuperet. Est, inquam, diuinæ mentis opus, in cuius exquisito artificio considerando multi olim sapientes plurimum studij laborisque posuerunt: vt non sine causa exclamare videatur sapiens Epictetus, μέγας ὁ θεὸς, ὅτι ἡμῶν χεῖρας δέδωκε, *magnum & pollentem esse Deum, qui manus hominibus dederit.* Quid enim in vita humana esse potuit eximium, dignum ingenio atque industria, & hominum commendatione, nisi diuinitus ea instrumenta fuissent ad efficiendum concessa? quæ cum *in solo homine*, vt doctissimi animaduertunt, reperiuntur, profectò constat ad maximam quandam rationem pertinere. Prometheus cum ædificaret hominem consilio Iouis instructus, & ea sapientia, quæ ad Solem ipsum pertingeret, fecisse dicitur χερσργεῖν εὐκολον, *qui promptas ad agendū manus haberet.* Id omninò sapienter fictum à Mythologia, quod id opus cæli dono & prouidentia perfectum, homo,

I. 4. de par. an. c. 10.

Arrian. I. 1. c. 16.

Galen. I. 13. de vsu p. c. 2.

Max. Tyr. dissert. 20.

inquam, plenus consilij & diuinitatis, truncus modò atque stipes videri potuisset, nisi hoc mentis interprete atque inter-nuncio fuisset ornatus. Hoc humani generis bonũ, quod natura prouidè machinata est dignũ hominis sapiētis cogitatione, celebrauit Nyssenus Gregorius, vir ætatis suæ disertissimus, & præstanti rerum maximarũ cognitione. Videns enim humani corporis opificium, structura partium, & singulari coagmen-tatione longè clarissimum, hinc, inquit, ἡ τῶν χειρῶν ὑπεργία, ἡ ποικίλη τε καὶ πολύτροφο, ἔτι καὶ πᾶσαν ἑπίνοιαν ἐπιτήδεια, hinc est quod manuum ministerio & opera utimur varia illa professe-cto & multiplici, p̄rque omne animi institutum nobis idonea. Et Theodoretus diuinæ mentis prouidentiam extollens, ait re-rum opificem Deum manibus tribuisse παντοδαπὰ ἔργα αἰῶνι, omniuariam operationem. Itaque Lactantius Firmianus, verè meo iudicio, & eleganter manus vocat, rationis & sapientia ministras: & Cōs Medicorum omnium coryphæus manuum vsum esse dixit, ἄλλιστον διδασκαλῆων, optimum dicendi ma-gistrum.

S. Gregor.
Nyssen. de
hom. op̄d.
c. 30.

Theodor.
serm. 6. de
pro.
de opif.
Dei. c. 10.

Hippocr. l.
de flat.

Quod si locus & vmbratilis nostra hæc disputatio patere-tur, è doctis & vltimæ antiquitatis monumentis possem repe-tere luculenta prudentium hominum testimonia, quibus hoc mentis, rationisque subsidium celebratum esse constaret. Nys Anaxagoras cum multa subtilissimè de natura profundòque sensu enucleauit, tum illud de manuum conditione magnifi-cè, hominem ideo prudentissimum omnium animalium videri, quoniam vnus omnium manus obtinet. Quod diuini hominis a-croama ingeniosissimus Aristoteles, vel humanissimè inter-pretatus est, vel sententia sua comprobauit: ait enim non pru-dentissimum inter animantes esse hominem, quod manus ha-beat, sed ideò manus illi diuinitus fuisse tributas, quod sum-ma prudentia foret excultus, cuius proprium est plurimis in-strumentis subsidiisque vti ad rem efficiendam, manum au-tem esse instar omnium. Hinc tanti operis artificium miratur & prædicat, aitque ὡς μεμπτανῆσθαι ἔτι τὸ εἶδος, καὶ τὴν φύσιν, esse illius speciem quandam pulcherrimam, & natura accommo-datam, cum incredibile quadam facilitate, ad tot & tantos, tamque dissimiles & contrarios motus ciendos. M. Tullius Sophi clarissimi, quasi Mercurij cuiusdam ὁδηγῶ, vestigio in-

Aristot. l. 4.
de part. aa.

de natura
Deor. l. 2.

hærens, in ea naturæ machinatione, Pronœæ mirabilem industriam consiliûmque suspicit in hunc modum, *Quàm verò aptas, quàmque multarum artium ministras manus natura homini dedit? Digitorum enim contractio facilis, facilisque portio, propter molles commissuras & artus nullo in motu laborat: & alia multa quæ ibidem suauissimo orationis flumine persequitur.*

Et quidem sic ad agendum nata manus est, sic ad omnem significandi rationem prompta & expedita, vt nihil esse facilius quàm manus motio videatur. Hinc Græci, meo iudicio, acutè & ingeniosè, quod procliuè est, & minimè operosum, *ὠμαρὲς* dixerunt, quasi non plus difficultatis habeat & contentionis, quàm manuum agitatio, *μολαῖς* enim vetustissimi Græci manus indigitarunt.

l. de hominibus
op. c. 8.

Iam verò quantum præsidij sit in manibus collocatum ad intimas animi notiones aperiendas, & permouendos eorum animos qui audiunt, quis facilè oratione consequatur? quæ tandem futura inter homines fuisset eloquentia, nisi hoc tantum sermonis adiumentum humano generi prouidus omnium rerum ædificator Deus prouidisset? Sapienter vir eruditissimus, idémque morum excellentia & religione clarissimus D. Basilij frater, *ἔκωῦ ἴδιον τῆς λογικῆς φύσεως αἱ χεῖρες ἀπαπφῆνασιν, ἔτι τῷ πλάσῃ ἀπὸ τούτων ὀπνοήσατος τὰ λόγια πλὴν ἐπιλολῖαν, idcirco rectè statuitur manus esse proprium quoddam nature loquendi facultate prædita instrumentum, hanc potissimū ad finem effictas, vt earum opera expeditior in nobis sermonis usus esset.* Imò verò, quod miretur fortassè quispiam, idem ipse doctor singularis negat futuram in nobis *ἐπαρθρον φωνῶν articulatam quasi vocem fuisse, εἰ μὴ παρῆσαι αἱ χεῖρες τῷ σώματι, nisi in corpore manus extitissent.* Itaque sapientes apud Ægyptios, qui sacras notas adinuenerunt, sermonem innuentes, *γλῶσσαι καὶ χεῖρες ὑποκράτω, linguam subúsque manum* pangebant, vt autor est Horus in Hieroglyph. *Horus Apollo, quasi vtrumque sit ad prodendam sententiam animi necessarium. Breuiter & venustissimè olim Pindarus, qui poëticos numeros ad cœlum extulit, χεῖρες δὲ ἔῃ ἦτορ ἴσον: cor & manus eodem gradu ponit, & similitudine copulat, quod quæ latent retrusa in mente atque abdita, beneficio manuum in apertam lucem proferantur. Vim eandem vidit magnus*

Horus in
Hieroglyph.

Pindar.
Olymp. od.

←

gnus Cassiodorus libro de anima, sic enim ille. *Manus singulati- ter datae sunt ad multas cogitationes nostras cōmuniter explicandas.* Cass. l. de an. c. 16.

Hinc factum fuisse videmus, vt manus quoque apud Onirocritas sermonem significet, quod vna cum sermone manuū quoque motus requireretur, vt ait Artemidorus: qui etiam monumentis suis prodidit, Oratori in agendis causis nobili & honoris studioso felicissimos euentus portendi, qui se plures manus habere somniauerit. Manum proinde linguam veluti alteram iure quispiam meo iudicio nominaret, quam natura maximo quasi artificio fabricata sit ad Suadam illuminandam. Id magni viri qui faciundia nomen sibi gloriámque pepererunt, sponte fatentur. Plinius iunior vnus omnium & qui sui bene dicendi laude celebratus, hoc effatum in epistolis suis consignatum esse voluit, *recitantium propria pronuntiationis adiumenta esse manus*: tantum nimirum vir in foro Curiáque protritus, orationis subsidium in manuum motione positum animaduvertebat. Quare cū duo nobis instrumenta natura concesserit, ad tacitas animorum affectiones, in lucem & cognitionem expromendas Sermonem atque Manum: docti homines & polito iudicio præditi existimauerunt, illum sine hac manum esse ac prope inutilem: manum autem sine copia orationis, multa & eximia præstitisse. Rem cum primis Apollonius Tyaneus clarissimo suo exemplo declarauit, qui Pythagoreum silentium cū obseruaret incredibili religione, neque excidere sibi vllam vocolam toto quinquennio pateretur, cū in vrbes tamen se ditione laborantes veniret, τῆ χειρὶ ἔ τῆ ὀφθαλμοῦ, manu atque vultu sedabat discordias, vt auctor est Philostratus in eius vita, quo modo Pamphyliam, Ciliciam, aliásque orbis regiones peragrauit. Artem. l. 7. c. 45. Plin. l. 2. ep. 19.

Vis manuum in agendo expressa. Musica muta χειρο- φων Linguosi digiti. Manus altera lingua, quam proinde olim studiosissimè exercebant. SECT. II.

SED maximè vim manuum eximiam illam in significando, Sars gesticulatoria perspicuè ostendit, quam qui olim fa-
 Oo

- Lucian. *ἔτιταrent, Lesbomax Mityleneus vir sapiens & non leuis auto-*
ritatis perhonorifico testimonio honoris & laudis χειροσόφως
 Cœl. l. 5. c. 3. appellauit. Eam dicitur inuenisse Telestes quidam; aut certe
 Athen. l. 1. plurimùm amplificasse, quem ἀκρωσ ταῖς χειρὶν τὰ λεγόμενα
ὄπτιδ εικνουύσαις, summo artificio prestittisse manuum volunt, qui-
 bus omnia quæ dici ore potuissent exprimebat. Eandem
 postea qui secuti sunt tanta industria excoluerunt; vt scri-
 ptiores è Græcia plurimi Latinique, rem vt prodigio simi-
 lem in cœlum extulerint. Vetus poëta *mirabilem artem* no-
 minauit.

— *mirabilis ars est,*

Quæ facit articulos ore silente loqui.

- Cassiodor. Theodoricus Italiæ rex *Musicam mutam* appellat, *quæ ore clas-*
 l. 1. Var. cp. *so manibus loquitur.* De huiusmodi hominibus Claudianus.

20.

Claudian.

Qui nutu manibusque loquax.

Et Vates alius,

Pugnat, ludit, amat, bacchatur, vertitur, astat,

Illustrat verum, cuncta decore replet.

- I. 4. Var. Hinc apud Senatorem, *Orchestrarum loquacissima manus, &*
 D Cyprian. *linguosi digiti:* & apud sanctissimum Cyprianum, *verba ma-*
 de Speæac. *nibus expedire & loqui digitis.* Astrologiæ peritissimi, *ματαιο-*
τηχίας, inquam, illius artifices, qui erroneis & iugis plane-
 tarum, picturatisque cœli domicilio, infinitum prope impe-
 rium in res humanas tribuunt, id à syderum positione aiunt
 fieri, & à communi mente per omnes mundi oras fusa &
 dissipata: quorum mentem atque sententiam, ita poëta qui-
 dam lauro & lana coronatus versibus suis illigauit.

Manil. l. 5.

Omnis fortuna vultum per membra reducet

Aequabitque choros gestu, cogésque videre

Præsentem Troiam Priamumque ante ora cadentem,

Quodque aget, id credas stupefactus imagine veri.

An igitur manuum gestum illi homini qui eloquentia præsta-
 re velit, negligendum esse putemus, & non potius studio ma-
 ximo & diligentissima cura limandum, quem tantos in homi-
 num animis effecisse motus constat? Philosophus quidam
 fuit gesticator, quem *Memphim* nominarunt, ab vrbe vide-
 licet primaria & regia nomenclaturam mutuantes, cum signi-
 ficare vellent, eum in illo artificio regem atque omnium ex-

cellentissimum reputandum; nam vel tacens, motu corporis, omnium oratorum eloquentiam superabat. *Tacens*, inquit Athenæus, *gestu omnia nobis ἐμφανίζων σαφέτερον, οἱ τὰς τῶν λόγων τέχνας ἐπαγγελλόμενοι διδάσκων, manifestius indicabat, quam qui artem dicendi se docere profitentur.* Demetrius Cynicus cùm vidisset hominem facundo gestu mirabilem, eum videri sibi dixit, *non agere, sed arguta manu effari.* Nimirum fatendum est in manu sita esse omnia: hæc vim & colorem addit eloquentiæ, hæc dictioni robur & lacertos adiungit, quæ alioqui languida & humi repens & defecta viribus obsolesceret: hæc non modò quod aiebat M. Tullius, apta est ad eliciendos sonos neruorum & tiliarum admotione digitorum, verùm etiam artificioso motu suo, ad intimos hominum sensus, ad commotiones animorum, studiâque pertractanda: hæc effecit vt Demosthenis oratio diceretur voce omnium σφυρήλατος, non ieiuna, non euanida & tenuis, sed pollens, aculeata, ponderosa, quæ victis superatisque æmulis dites manubias & triumphos reportaret. Vim illam manuum & præstantiam doctus à Græcia vidit Meletius, qui ne quidem Musicum vllum eximium esse putauit & probatum, sine manuum gestu atque præsidio, *Etenim Musicus, inquit, dum cantu utitur, manus gesticulationem ad vocis sonum accommodat, & vicissim qua manu figurat, eadem vocalibus instrumentis emodulando perspicua reddit. Sed & in choris psallentes, & χορῶ διδασκαλοὶ, nisi manuum gesticulationes psalmorum tono accommodent, quæ comitari psallentes ipsos videatur, de se videndum spectaculum præbent. Ad hæc qui se exercere in disputationibus solent, manuum motu utuntur, quo quidem argumento probatur, rationalis nature, maximè ad animi notiones exprimendas, peculiare quoddam instrumentum manus ipsas esse.* Hæc vir ille eruditissimus, qui pulcherrimum orationis textum purpureo etiam limbo exornauit, è poësi Homerica desumpto, & egregiè de manibus memorante.

Χειρῶν Σπολυμμένων ἔρρει πολύεργος Ἀθήνη

Defectis manibus percunt quoque Palladis artes.

Vt meritò Græci videantur manus appellasse χεῖρας, ἀπὸ τῆς χηρίσεως, ab utilitate, quòd non modò vni eloquentiæ,

Melet. de
natur. hom.

fed omni humanitatis & rationis opificio incredibiliter feruiant.

Antiqui studiosè manuum gestum excoluerunt.

Plutar. l. 7. Sympos. 99.

Themist. Or 7.

Itaque non est mirandum tantum studium tantæque industriam adhibitam fuisse à Romanis, in manuum motione, iam inde à primis annis honestè & ingenuè conformanda. Nam pueri parui in disciplinarum ipso rudimento, sic instruebantur ad agendum, vt Platonis venustissimos dialogos memoria primùm complecterentur, tum ad mensam inter bellaria summis viris audientibus recitarent: *πρόσει δὲ ὑπόκρισις παρέπουσα τῷ ἦθει τῶν ὑποκειμένων προσώπων, καὶ φωνῆς πλάσμα, ἔχῃμα ἔξ ἀγαθῆς ἐπιμόνου τοῖς λεγομένοις, adiungebatur autem actio decora & conueniens personarum moribus, & vocis conformatio atque gestus & affectiones dictis congrua*, vt locuples eius rei testis Plutarchus meminit. Similia propè de Græcis vir summa grauitate & eloquentiâ Themistius prodidit: *Theatris, inquit, etiam Græcismirum in modum exultat Rhetorica, ἔτι τὰς πᾶδας ἐκ νεαρῆς ἡλικίας εἰς δημοσίας παρόδους ἐθίζει, & pueros iam inde à teneris unguiculis prodire in publicum assuefacit*. Optimum fanè Oratoriæ facultatis adiumentum, quo qui vsi sunt doctorum hominum consilio & moderatione, patefactum sibi aditum viderunt, non modò ad suadendum quæ voluissent, verùm etiam ad omnium beneuolentiam emerendam.

SECTIO
III.

Motionum in manibus differentia. Accommodandæ illæ sunt ad rerum naturas, & dicentis personam. Gestuum similitudo vitanda.

MOTIONVM in manibus differentia quædam à doctis numerantur: est enim manuum connixio, confertio, compectinatio, agitatio, commutatio, complosio, deiectio, elatio, iactatio, adductio, compressio, dilatatio, alique modi in humana vita consueti, quibus, quando, & quomodo Oratori sit vtendum, consilij fuerit atque prudentiæ; ego post paullo iudicia sapientum proferam, & sigillatim meo more quædam explicabo. Sed antequam eam disputationem aggrediar, nonnulla modò dicam in genere, quæ videri forte

queant, non tam experientis atque docti, quàm non fatui monitoris. Sapienter & consueta elegantia magnus Basilius, corpus ait esse τῆς ψυχῆς βουλευτήριον, *Curiam veluti quandam* in Constit. Monast. *consilium anima*, quod pro virium suarum modo & ratione, difficultium, virtutum actiones moderetur. Ego verò, iure optimo dixerim mentem esse βουλευτήριον τῆς χειρὸς, atque in manuum motione, esse veluti referendum ad Senatum, & in certam consideratamque rationem, tanquam in arcem & Palatium introeundum. Sanè plurimum & diligenter speculari eum oportet, & expendere accuratissimè omnia, qui lemniscatam foribus suis palmam & facundi oris insignia velit addere. Gestus enim ipsius modus & temperatio, non modò petenda, est à rebus ipsis, verùm etià ab ætate & conditione Oratoris. Nam in eodem explicando aliter opinor Philosophus, & qui grauem personam sustineret, aliter iuuenis studio elatus & impetu animi concitato versaretur. Quare Plutarchus eos auditores reprehendendos ait, qui Philosopho summa vt solet grauitate & modestia differenti adclamarent *δριμέως, acriter*, quod hoc potius exultantis adolescentiæ & efferuescentis sit proprium. Senes etiam matura iam ætate graues & præditos auctoritate, lenta quedam placidâque decet vt plurimum actio, quæ in nobis in hoc flore iuuentutis, lentitudo frigusque dicere-
tur.

Quare quod pictoribus iunior Philostratus prouidendum Philostr. in Icon. esse ait, vt præstare in opificio eo possint, & nominis gloriam capessere: id potiori quidem iure indicientem conuenire putem. Vult enim qui illam artem scienter moderaturus videatur, hominem esse consilio maturòque iudicio præditum, gnauum & industrium, in naturis hominum introspectendis, moribusque assimilandis, iisdemque effingendis omnibus, quæ in gestu & corporis compositione taciti animi possunt esse indicia atque notæ. Quæ si ab illo probè fuerint & diligentissimè cognita & commeditata, tum, inquit, *ἄειστα ὑποκρινῶνται ἢ χεῖρ τὸ ἐκάστου δράμα, μεμνηνότες εἰς τύχην ἢ ὀργισμόν, ἢ ἐνθῆν, ἢ χαίροντα, ἢ ὀρμητικῶς ἢ ἐρωῶντα, tum singula egregiè manus representabit, puta furentem, aut iratum, aut cogitabundum, aut gaudentem, aut incitatum, aut amentem. Sic*

perfecto manus eloquentis tum demum accommodatè mouebitur, & rem ipsam exprimet, cum naturas penitus cognouerit, cum se in venas omnium affectionum insinuarit, cum denique studio & diligentia fuerit consequutus morum exquisitam cognitionem, & qui naturæ motus soleant esse didicerit. Hunc Philosophi qui in rerum percipiendis naturis operam suam ponunt, magnum habent omnino adiuumentum ad dicendum: nec dubito quin tu Victor qui Philosophiam attrigisti, vel potius ἐπ' ἀκρῶ φιλοσοφίας venisti, melius possis manum in omni genere dictionis moderari, quam hic Rhetor noster Iuuentius, qui nondum illis sacris est initiatus.

Atque vt exemplo id quod dico fiat illustrius, Physici aiunt metum & angorem debilitare hominis corpus, atque artus veluti astringere consuesse, cui proinde liberæ manuum & solutæ motiones gestusque repugnent. Fingamus igitur Oratorem in iis rebus exponendis versari, in quibus animo demitti verum sit, & timiditatem quandam ingenuam præ se ferre. Adolescens qui naturam, animique illam affectionem minus cognitam & exploratam habuerit, se hic forte iactabit, & corpore omni commouebitur. Id tu Victor minimè efficies, qui in schola sapientiæ didicisti, quæ à magnis illis heroibus de abdito animi sensu, & illius cum corpore consensione produntur. Quare si tibi non de tristibus iam rebus & timidis, sed lætis atque iucundis foret agendum, quandoquidem monentem Philosophiam audiisti, lætitiæ gaudiūque animi bono gestientis, amplificare solere pectus atque dilatare, & ciere motus in homine solutiores, minimè est mirum, si tua manus tum efferret se liberius, & eodem veluti gaudio delibuta gestiret: sed maximè concitatè & vehementer, cum violenti animi iracundia efferuesceret. Quare quod sæpe dico, tuum, Victor, omnino fuit, hanc de gestu explicationem tradere, qui scientia & cognitione vim naturæ omnem es adeptus: tu, inquam, Mystagogus Philosophiæ, quæ à me οὐδ' ἀφελεία & ieiunitate dicuntur, longe magnificentius ea eruditione & copia illustrauisses. Sic enim existimo eum hominem omnium pulcherrimè & scientissimè manus & alias corporis partes in gestu moderaturum, qui è Philosophiæ disciplina se proximè ad naturam, affectio-

nūmque varietatem accommodarit.

Bene habet, ait Victor, quod nobis, quam exquisita tua futura sit oratio, iam significas: nam si compos Philosophiæ vt vis, de iis rebus est scienter & bellè acturus, quis in eo genere te scientior? qui non tinctus sed plane imbutus es eo flumine & copia sapientiæ, quam miramur? nam ea ipsa quæ de natura modo proferebas, tu profectò non dixisses, nisi tibi multò antè comprehensa notaque fuissent. Sed, quid ego impediam cursum orationis tuæ, cum ea rara, quæ condita in animo tenes, continuò audire præstet?

Minimè verò, Honoratus inquit, rara ex me audies, sed vt hactenus exilia & quotidiana, quæque paucorum mensium Rhetor & eloquentiæ candidatus, si ab illo petamus, adferre in medium possit. Et quoniam generatim quædam hic monenda mihi videbantur, hoc addo, similitudinem *gestus vitanda Oratori.* *Similitudo gestus vitanda Oratori.* Nam quemadmodum in voce *μωροτορία*, sic motus in omnibus fere similis, & manuum per eandem veluti lineam circunductiones fugiendæ sunt oratori: meliùsque esset efferri aliquando audaciùsque moueri, quam eandem veluti cramben obtrudere. *Nihil peccat, nisi quod nihil peccat*, aiebat olim Plinius Curiax lumen, atque bellantium in acie forensi *αεγμος*, quod *Plin. l. 9. ep. 26.* effatum nitida etiam aureaque explicatione colorauit. *Debet enim, inquit, Orator erigi, attolli, interdum etiam efferuescere, efferri, & sæpè accedere ad præcepta*: quæ omnia æquè in actionem & stylum conueniunt. Vidi quendam aliquando concionantem summum virum, qui honestarum artium fama & cognitione magnam apud omnes gratiam collegerat: Et quidem erant in eo plurimæ literæ eaque interiores atque reconditæ, memoria antiquitatis multa, locuples quædam iuris diuini & humani possessio, verborum bonitas, mollis & pellucens & vestita floribus, ornata & polita sapientibus sententiis, fluens æquabiliter Xenophonteio more oratio. Sed dici vix potest quantum de communi omnium existimatione & eruditi ingenij præstantia, manuum gestus non sat compositus ornatusque deruerit. Nam cum se in sinistram conuertisset,

pauca verba fundebat cum modico manuum gestu, tum reflectens se in dexteram eodem plane modo agebat, iterum in sinistram, mox in dexteram pari prope & dimensa temporis intercapedine, statum illum ciebat gestum, & vnus generis motionem, boues illos Babylonicos dices, per eandem viam obductis luminibus euntes & redeuntes. Erat igitur in motu corporis & actione consensus, nulla gestus quæ tenere solet varietas aut dissimilitudo, summum in agendo fastidium, incredibilis doctorum hominum & intelligentium nausea. Si genio fuisset meo animoque obsecutus, aut abiissem è media concione, satur ea tam indocta specie atque scena, plena molestæ & ingratae fatietatis, aut eadem oberrantem chorda, pretio inducendum putauissem ad silendum. Vnum tum quidem mihi faciendum animaduertebam, vt clausis oculis, aut alio versis audirem, ac ne sic quidem molestiam in audiendo omnem depellebam, quod idem ille dicentis motus per aures subiret animum, & odiosa similitudine quateret. Igitur totum illud hominum genus abiudico atque repudio.

SECTIO IV. *Dextere principatus in agendo. Sola vt plurimum gestum facit, quiescente leua, aut tanquam ancillula subsistente. vnde Δεξιὰ dicta. Cur annuli in sinistra. In dextere motu pueri olim exercitati.*

IN hoc Orator à complurium opificum studio artificioque discrepat, quod vtramque illi manum sine discrimine ad opus & machinationem suam accommodent. Hippocrates sanè vtilissimæ scientiæ parens, cum medicum, in omni officij parte instruit, monet ἔργα πάντα ἀσκήσων ἀμφοτέρῃσιν ἅμα, ad opera omnia vtramque manum adhibere: Sunt enim, inquit, similes. Plato quoque veterum omnium sapientum Antistes, cum præstantis pueritiæ educationem adornat, vellet omnes, instar Homerici Asteropæi, esse in bello & armorum tractatione ἀειδείν, & non minùs quàm in prælio Scythas dextra æque & sinistra vti, cum facile id fieri posse videatur.

Cuius

Hippocr.
Sect. 6. de
offic. Med.

Plat. l. 7. de
leg.

Cuius acutissimi hominis leges cùm breuiter poneret Aristoteles, in eruditissima sua politica illustranda, hanc fuisse vnam memorat, *Ciues omnes, ἀμφιδέξιοι esse oportere*, cùm minimè sit rationi consentaneum, vt vna de manibus otietur & quiescat. Et quidem Dæmonius Aristoteles in naturis animantium peruestigandis, longè omnium qui fuerunt diligentissimus, & cogitatione præcellens, *hominem*, ait, *μόνον ἀμφιδέξιον ἔχει* Aristot. l. 2. Polit. c. vlt.
l. 2. de hist. an. c. 1.
ἢ ἄλλων ζώων, inter omnes animantes solum vtraque manu, vt ita loquar, dexterum nasci, cùm alia quæ sensu atque motu sunt prædita latere vno debilitentur. Neque tamen vir ille magnus putauit, quod velle videbatur Plato, id in omne hominum genus conuenire, vt vtraque omnes manu æquè valeant, & perinde atque dextera iis vtantur, quod esse falsum quotidiana experientia docuisset, sed subtiliter animaduertit, id reperiri in quibusdam, & quod abest à mutis belluis, id naturæ humanæ fuisse concessum. Sic videmus in diuinis literis prædicari Ahodum, *ἀμφοτεροδέξιοι*, gemina manu promptum, validum, & generosum. Iudic. 3.

Sed vt omittam hic de Medico, & bellatore illo Platonico dicere, illa certè lex, aut monitio in oratorio munere planè iacet, & præceptis eloquentium hominum refellitur. Nam qui nos ad dicendi laudem suis monitis præceptionibusque informant, sic aiunt, vnus dexteræ esse in agendo principatum, vixque læuam in hominum lucem esse proferendam. M. Tullius non obscure hoc præcipit, qui de Actione disputans, vnus manus mentionem facit. Dexteram item Auctor ad Herennium nominat, nusquam sinistram: *Si eris*, inquit, *sermo cum dignitate, leui dextera motu loqui oportebit*. Sed interpret omnium veterum clarissimus Quintilianus, sic disertè, vt effectum Rhetorum è cortina protulit, *Manus sinistra nunquã sola vera progestum facit, dextera se frequenter accommodat*. Vult igitur proprium esse dexteræ gestum atque motum, quæ dextera veluti quædam sit eloquentia corporis, ad mouendum & significandum idonea. De quo si nihil Doctores eloquentiæ in præceptis suis posuissent, ex iis tamen, quæ in natura & communi consuetudine fiunt, id sequendum in agendo facilè perciperemus. Sic enim in moliendo & efficiendo dextera occupatur, vt Græci, qui sapientiæ laude in excolenda humanitate atque

inueniendis nominibus floruerunt, δεξιὰν appellarint, ἀπὸ τῆς δεξιᾶται, quod vt magni Grammatici animaduertunt, δεξιᾶται δι' αὐτῆς τὰ διδόμενα. Hinc fieri quoque videmus, vt cum multi sint ἀμφιδέξιοι, & æquè benè ac facilè in rebus agendis vti sinistra queant, in iis tamen quæ in oculis honestissimorum hominum fiunt, ingenuæ mentis, & liberalissimè institutæ non putetur, læuam adhibere. Nec alia causa est cur in

Institutio puerorum in dextera vsu.

nobilium puerorum educatione diligenter præcipiatur, vt cibum dextra manu capiant, non sinistra, quæ præceptio ex ipsa honestate libata est atque natura, & proinde semper in vsu fuit apud eas nationes, quæ in moribus humanitatem coluerunt. Notum est illud viri sapientis, qui Græciæ, Italiæque monumenta, qui mores & consuetudines vtriusque gentis cognorat, τὴς παύδας διδάσκομεν τῇ δεξιᾷ λαμβάνειν τὸ ὄψις, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κρατῆν τὸν ἄρτον, *Pueros docemus dextra cibum capere, læua tenere panem.* Idem alio quodam loco repetit, vbi docet veteres consueuisse, τῇ μὲν δεξιᾷ σινοειλίζειν τὰ φαγῆα δεξιᾷ τὰς προφαί, καὶ αριστερῇ τιτὸ ἀριστερῇ ἔπιπιμαίν. Ex eodem illo fonte manauit, vt annuli in sinistra gestentur: nam cum primùm vna materia constantes sine gemmis, vtralibet in manu ferrentur, mox orto luxu atque nobilium opulentia, cum ornari fulgentibus gemmis, pretiosisque lapidibus cœpissent, à dextera quæ plurimùm in agendo occupatur, reiecti sint in sinistram, quæ otiosior est quietisque retinens, vt Ateius Capito memorauit, ne continua dexterae motione pellicidi adamantes, & berylli haud leui damno excuterentur.

Plutare. de fortun.

Idem l. 1. de liber. educ.

Sed ne vagetur liberius oratio, & in dicentis actione moremur, quantum animo & cogitatione vetera possum meminisse, ita reperio, vulgò adolescentes iis temporibus quibus humanitas suum cursum tenuit, sic in scholis præstantium Rhetorum fuisse doctos & exercitatos, vt sinistra quiescente, manum dexteram ad pronūciandam lectionem exerent. Id perspicuè viderelicet, in Colloquiis puerilibus Græcolatinis haud ignobili antiquitatis monumento, vbi adolescens in hæc verba loquitur, αριστερῇ χεὶρὶ δεξιᾷ, ἀριστερᾷ ὑπέστειλα πρὸς τὰ ἱμάτια πρὸ ἕως ἡρξάμην ἀποδιδύμαι, &c. *Protuli manum dexteram, sinistram perpressi ad vestimenta, & sic capi reddere*

Exercitatio dextera in scholis.

in vet. Glo.

Sed ne vagetur liberius oratio, & in dicentis actione moremur, quantum animo & cogitatione vetera possum meminisse, ita reperio, vulgò adolescentes iis temporibus quibus humanitas suum cursum tenuit, sic in scholis præstantium Rhetorum fuisse doctos & exercitatos, vt sinistra quiescente, manum dexteram ad pronūciandam lectionem exerent. Id perspicuè viderelicet, in Colloquiis puerilibus Græcolatinis haud ignobili antiquitatis monumento, vbi adolescens in hæc verba loquitur, αριστερῇ χεὶρὶ δεξιᾷ, ἀριστερᾷ ὑπέστειλα πρὸς τὰ ἱμάτια πρὸ ἕως ἡρξάμην ἀποδιδύμαι, &c. *Protuli manum dexteram, sinistram perpressi ad vestimenta, & sic capi reddere*

quomodo acceperam ediscenda, versus ad numerum, &c. Quid verò grandiores facti, cum in reipubl. lucem venissent, dicendo effecerint, è totius antiquitatis memoria potest colligi: nam in veterum annalium scriptis & picturæ lineamentis, magnos videmus Oratores ita fuisse compositos, vt tantum manum dexteram protenderent. Aristidem hominem vnum sui temporis eloquentissimum dicere meminimus, summum illum in bello ducem, in orando principem Militiadem, in Græcia fuisse pictum ad æternum memorizæ monumentum: sic verò inter illos *μαεστρωμάχου* pingebatur, vt dextram modò manum exereret, quemadmodum apud milites ornatissimè concionari solitus erat. Hoc ergo monitum sapiens, quod doctores Rhetorici nobis reliquerunt, in mente penitus inuratur, vnus dexteræ propriam esse actionem atque motum, læuam quiescere oportere, aut modicè inferuire dexteræ, quod quatenus sit faciendum post videbitur.

Aristid. c. 4.

Fons aperitur moniti Oratorij, cur proprium sit vnus SECTIO
dextera gestum agere. In dextris principium motionis. V.
Sinistra vulgò ἀδριστεία. Dextera maiestas
& prerogatiua significatur.

ATQUE hîc lubet elegantium hominum prudentiam in statuendo oratorio hoc præcepto subtiliùs enucleare: in quod sanè contuentes nihil reperiemus, quod non sit maximè naturæ congruens, & consentaneum rationi. Agimus de gestu atque motu: quis verò tam in naturis hominum peregrinus est atque hospes, qui nesciat in dextra parte omnium motionum esse principium? Audiatur veluti quidam è terræ vmbilico Pythius grauiissimus Aristoteles, qui in Problematis suis incredibili varietate refertis, atque doctrina, vbi quærit, cur in dextrum latûs incumbentibus suauior somnus eueniat: Respondet causam esse, quod cum somnus motionis sit priuatio,

Arist. sect. 6. probl. 5.

idem de a-
nim. inces-
s. c. 4.

Aristot. l. 5.
Ethic. 10.
sect. 31.
probl. 12. &
12. de anim.
in cess. c. 5.

Scalig. l. 1.
poet.

Plin. l. 28.
cap. 2.

oportere, dextram autem esse huiusmodi, quod ab ea, vt facile animaduerti potest, motus omnis vt à fonte, & à propria quadam origine petatur. Rem eandem alio quodam in loco, eadem ingenij vi & cognitione illustrauit, *ἐκ τῆς δεξιῶν ἀρχῆς τῆς κινήσεως*, fons, inquit, & principium omnium motuum est à dextera, cuius rei haud dubium argumentum sit, quod omnes onus ferant in sinistris, quod non nisi laboriosissimè fieri posset, si dextera, motionis videlicet principio, imponeretur. Nec dubitauit id tacitè loquentis naturæ axioma ibidem ponere, *κινῶν γὰρ πέφυκε τὸ δεξιὸν, κινῶσαι δὲ τὸ ἀριστερὸν*, hoc innatum esse cuique animanti, & diuinitus impressum, vt dextra moueant, sinistra moueantur. Quare videmus, sic naturam ipsam molitam fuisse humanum corpus, vt dextra sint longè potiora sinistris, & valentiora, vt idem Lycæi doctor animaduertit, *φύσις γὰρ ἢ δεξιὰ κρείττων*, manus dextera fortior est, robustiorque natura, vt est in libris de moribus: quod multis aliis in locis repetiit. Vt non sit mirum, si doctores eloquentiæ clari & ingeniosi aut solam, aut præcipua quadam ratione dexteram gestum agere voluerint.

Hic Iuuentius excogitatam illam rationem miratus, quæ nondum illi in mentem venerat. Remoram, inquit, disputationi tuæ iniiciam Honorate, si permittis, quod allatam à te modo rationem splendidiorem in speciem puto, quàm verior. Ais à dextera initium esse motionis, eaque multò robustiorem esse læua. Vtrumque falsum, nisi quidam eruditi scriptores me fallunt. Nam in Choris olim Tragediarum, vbi omnia exquisito artificio erant descripta, concinentes mouebantur in læuam primùm, quo motu aiebant sese primùm cælorum motum mutari, idque *προφῶ* nominabant. Et qui modò tripudiandi artem profitentur læuum pedem primùm mouent, quod Scaliger me docuit: à læua igitur motuum est initium. Et ne fortè leuior ad probandum saltatio videatur, Galliæ vetus in religione consuetudo idem sancit, de qua Plinius in hæc verba, *Ἢν adorando dextram ad osculum referimus, totum corpus circumagimus, quod in læuum fecisse Gallia religiosius credunt*. Dexteram autem sinistra esse valentiorē, quonam modo mihi probabis, cùm vetustas & hodierna experientia reclamet? nam ego sanè cùm vtramque manum vegetam habeam, & incolumem, tamen vbique ferè sinistra

vtor libentius. Itaque illam inuolutam pallio, non æquo animo patior in via & corporis motione, sed liberam & solutam cupio. Sed vt mittam de me dicere, de que aliis multis, quos videre potuisti, an non audis Suetonium de Tiberio memorantem? *Tiberius*, inquit, *fuit sinistra manu agiliore ac valentiore.*

Sueton. in
Tiber. c. 68

Commodus Imperator naturæ obsecutus, sinistra fanè potiores partes dabat: nam in arenam descendens gladium sinistra ferebat, clypeum dextera, *ὅτι τοῦτο μέγα ἐφρόνεν ὅτι ἦν ἐπαίσιμος.* *Ob eam causam maximè gloriabatur, quod scæua esset.*

Dio Cass.

Sed exemplorum plena sunt omnia: quid verò facies speculatoribus naturæ sophis, qui tuam illam opinionem refellunt? nam Cous Magister quem *ἰατρῶν παῖδες* vt Apollinem alterum venerantur, ait vtrâmq; in homine manum esse consimilem.

Plato verò de manibus cùm loqueretur, eo ingenio quo diuina & humana comprehendit, asseruit *πὺ φύσιν ἐκατέρων τῶν μελῶν χεῖδν ἰσορροπούσαν, parem dextra atque sinistra vim à natura fuisse concessam,* hominum autem consuetudinetantum fieri,

Plato l. 7.
deleg.

vt illa potior esse videatur, hæc infirmior. Et quod ad eam de qua disputamus eloquentiam attinet, prodit Æneas Gazeus in Theophrasto, non defuisse homines quibus dextræ contractæ essent, quorum aliqui ad summum sapientiæ culmen ascenderint. Illustrius id etiam lib. de natur. hom. Meletius, *Quidam*, inquit, *impedito dextera officio, laua in artibus perficiendis strenuè vtuntur: unde euidentissimum argumentum habetur, dexteram laua potiore neuiquam esse, vt rusticorum quidam opinati sunt.*

Æneas
Gaz.

Rhetorem te agnosco Iuuenti, ait Honoratus, verissimum aucupem, de veritate parum sollicitum, qui Carneadeo more vim ingenij ventiles, atque in solem, hoc est in ipsam Alethiam iaculeris. Nec te conturbet *χαίνοτόμου* tui Platonis & nimium sibi tribuentis autoritas, cuius illam mulierosam politiam, nouis legibus & decretis infamem plurimi iam refutarunt. Scio in quibusdam fortem & viuendam esse læuam, cuius rei causam Albertus Magnus in Commentariis suis reliquit, ait enim cor nonnunquam, & hepar suas virtutes in sinistrum latus mittere, remouere à dextro, proindeque fieri agiliorem sinistram, & ad agendum proniorem. Enimvero sis tu huiusmodi Iuuenti *ἐπαίσιμος*, sint alijs scæuæ non pauci atque scæ-

Albert. M.
l. 2. de animal.

uolæ, qui sinistra bellè vtantur: ergóne ex animi tui sententia negabis, aut principium motionis esse à dextera, aut læuam esse à natura debiliorem? an etiam vis vt testium nube te opprimam, & veteris æui principes, vt sub vexillo decuriatos, in mediam lucem aciémque producam? quorum splendorem armorum, vultúsque martios, nescio an æquis oculis tu tyro sustinere queas. Sta igitur post principia hic tacitus, dum quasi honorato in dilectu suo nomine vnumquémque cito. En prodit bonæ scæuæ causa primus Aristoteles, cuius illa clarissima vox in libris de historia animalium ponitur, ἀδενίτερον τὰ ἀειτέρον, haud dubiè *sinistra esse infirmiora*. Et Tmemate 31. Problematum ait dexteram partem corporis nostri longè esse nobiliores sinistris, & multo amplius solere efficere, sed quod omnia sinistra dextris humidiora sint, etiam facilius obsequi, atque ad nutum alterius fingi & moueri. Qui deinde in choro sapientum consecuti sunt, ab hoc inclyto coryphæo quasi restim capientes, in eadem sibi opinione consertè contextéque adhærent. Nam Plutarchus totidē verbis in Romanis quæst. ait sinistra esse ἀδενίτερον. Quare è dextris partibus profuso semine mares gigni, ex læuis fæminas Anaxagoras Empedoclésque consentiunt, ait Censorinus. Accedit Plinius, Omnia animalia à dextris, inquit, partibus incedunt, sinistris incubant. Philo Iudæus rationē inuestigans, cur diuina lex in ritu sacrificiorum, concedat sacerdotibus partem victimæ, quam vocat βραχίονα τῆς δεξιᾶς, armum dextrum: Ait id esse τὸ μὲν ἰσχυρὸς ἔχει ἀδενίτερον, εὐόque mysteriῳ significari, acrem & excitatum in agendo, & in omnibus eximiè fortem Sacerdotem esse debere. Quid Apuleius secta Platonius, an non sacræ huic choreæ se accommodat? *Dextra corporis validiora, inquit, sunt, eoque minus spei ad sanitatem relinquunt, cum & ipsa aegritudini succumbunt*. Claudam hunc locum Solini grauissimo testimonio, cuius illa sunt ad rem nostram præclara, *Parti dextra habilior ascribitur motus, læua firmitas maior: unde altera gesticularionibus promptior est, altera oneri ferendo accommodatior*.

Arist. l. i. c. 15.

Sect. 31.
Probl. 25.

Plutarch. q. 78.

Censorin.
de die nat.

Plin. l. ii. c. 45.

Philo I de
præm. sacer.

Apul in A-
polog.

Solin. c. 5.

*Dexterę in agendo prerogatiua significatur. est veluti
dominantis Rationis animatum caduceum.*

SECTIO
VL

*ei maiestas, pondus, autoritas, visque
tribuitur. vitium quorundam
dicentium notatum.*

HÆc cū certa contestatę sint, dubium profecto
nullum esse potest, quin peritę à Suadę Magistris & exi-
mia prudentia doceatur, esse dextera motum atque gestum
Oratori efficiendum. Neque possum non damnare inertię
Concionatores quosdam, omnis artificij & communium no-
tionum expertes, qui quasi despiciere omnium veterum moni-
ta vellent, & inuitis audientibus dicere, ferę vbique læua ma-
nu vtūtur actionis principe, cuius gestum ne in picturis quidē,
vbi sermonis imitatio exprimitur, ferre possumus. Est enim si-
nistra per se nullius aut perexiguę dignitatis in agendo, com-
munisq; docet humanitas, vt virginem in thalamo clausam,
sic illam abditam & verecundam esse oportere. Dextera con-
trā Rationis vt Reginę pulcherrimum sceptrum, & caduceum
diuinitus animatum, inter homines autoritate pollet, & vi sua
atque pondere multa conficit. Quare Poëtę ingenio & afflatu
nobiles, *maiestatem* illi tribuunt imperio dignam.

*Dextera
maiestas.*

Fert animus calida fecisse silentia turba

Perf. sat. 42

Maiestate manus.

Gravitate alij, vt in Ioue Poëtico Naso,

l. i. metam.

--- qui postquam voce manuque,

Murmura compressit, tenuere silentia cuncti,

Substitit & clamor pressus gravitate regentis.

Eleganter omnino Seneca facetissimus ludi Claudiani opifex,
ipsum Claudium Imperatorem gestu manus iubentem indu-
cit. Hinc pro imperio, auctoritate, potentia dextram olim
ponere consueuerunt. Absalon quidem de quo in diuinis lite-
ris tam multa memorantur, cū vellet memoriam sui nominis
ad posteritatem omnem propagare (nam liberis caruisse vo-

Seneca in
Ludo.

lunt) molem quandam exædificauit summo artificio perfectam, in qua tantum dextræ manus effigiem collocari voluit, cum hoc elogio, *Manus Absalonis*, vt per omnes consequentes annos, eo iudicio, potentia adolescentis magnanimi atque regij cognosceretur. Crinagoras Poëta Græcus Cæsarem laudans, eruditè eius dexteram *σημαίνεν θαρσαλίην* esse dicit, hoc est, *pollentem ad imperandum*, quæ dignitate quadam sua barbarorum hominum ferociam & audaciam contunderet. Nul- lum, inquit, ab hostibus erit periculum,

Antholog.
l. i.

—— ἀρεὶ κε μίμνη,

Δεξιά σημαίνεν Κούραι θαρσαλίην.

Varro Callimachum secutus, *omnium rerum autorisatem dextra viribus constare scribit*. In dextra veteres fidem posuerunt, beneficium reip. numen, in dextra pacem, & foederum sanctitatem; in ea denique beatitudinis hieroglyphicum esse voluerunt. In sacris primum oraculis id perspicue significatur, quæ sapientes imitati Græcorum literam illam excogitarunt ancipitem, quam Pythagoræ vocant: quæ doctissimus Hieronymus secutum Poëtam eundemque Philosophum, ea cecinisse putat.

S. Hieron.
in c. 10.
Ecclesiast.

Virg. l. 6.
Æneid.

*Dextera qua magni Ditis sub mœnia ducit
Hac iter Elysum nobis: at leua malorum
Exercet pœnas.*

Sed labor è via longius, hæc tamen omnia eò pertinent, vt intelligamus, quantam vim habeat dextera & momentum in communi vita, & præsertim in excellentis oratoris functione: qui si duas fuerit partes, Vultum atque Manum, ratione iudicioque moderatus, ausim dicere, nihil magnopere vitiosum in actione futurum. Geminum illud decus orantis, in Iulio Cæsare summo videlicet oratore laudat Poëta,

Lucanus.

—— tumultum

Composuit vultu, dextraque silentia fecit.

Cur

Cur Rhetores solius sinistrae actionem damnent. genuina illius pigritia. σκία & λαία vnde dicta. Lauernionum propria. intus canere, intus agere, introrsus, interius, de sinistra dici. quis interior & exterior in ambulando subtilius disquisitum.

SECTIO
VII.

SEd ne tu putes, qui ἐπαίσιμος es Iuuenti, à Rhetoribus sinistrae fieri iniuriam, cum aiunt sola sinistra gestum vitiose agi, eamque dexteræ inservire oportere. Volo hic tecum eorū sapientiam recognoscas, ut qui in hac re naturæ interpretes & laudatæ consuetudinis auctores fuisse videantur. Est enim mystagogi Stagiritæ, qui sacra philosophiæ nobis aperuit, dictum illud verissimum, è naturæ fontibus haustum, τὰ ἀειτε- Arist. de a-
εὶ ἀκινήτοια, *sinistra per se moveri difficilium*, nec proinde esse nim. inces.
ad motum & actionem opportuna. Cuius causam alio quodam loco attigisse videtur, cum ait, ex omnibus animantibus vnum hominem habere maximè κατὰ φύσιν ἀειτε, c. 4.
sinistra frigentia, & esse clarū Providentiæ artificium, quæ propius cor ad sinistram admouerit, ut pigra & torpentem illā hominis partē calore suo vegetaret. Erit igitur si naturæ vim consideremus, læuæ manus actio perexigua, non sese efferens, demissa, tecta quodammodo & oculos fallens, nisi potius illius propriam quietem esse velimus & cessationem. Quod acutè vidit Apuleius, qui sinistrae *genuinam pigritiam* eruditissimè attri- Apul. lib. 11:
buit. Nam describens pompam Isis mirabili choragio distinctam, qua sinistrae manus effigiem latam fuisse constat, metamorp.
Quartus, inquit, *ostendebat deformatam manum sinistram, porrecta palmula, quæ genuina pigritia, nulla calliditate, nulla solertia prædita, videbatur aq̄uitati magis aptior quàm dextera.* Græci homines vnde orta humanitas & elegantia literarum putatur, id etiam significarunt, qui σκίαν χείρ. *laeuam manum* id eo nominatam volunt, quod plerunque ἐσκιᾶσθαι ἢ κατὰ Hesychius.
κρίπτεισθαι, *tegi & occultari* soleat, quod doctissimus Hesychius monuit. Vel ut ait religione & doctrina haud obscu-

rus è Græcia Meletius, ὅθεν τὸ σιγῆον, quod in rebus peragendis, ipsa per se claudicet & aberret. Qui etiam animaduertit, eandem appellari λαὴν *laenam*, ἀπὸ τοῦ λελεῖα, quod est, inquit, κερῶνα τῆς πράξεων, quod ob sui imperfectionem ab omni pæne functione remoueat.

*Læua cur
furtis ac-
cōmodata.*

Atque vt etiam in hoc sensum antiquitatis explicemus, quæque ex hac manus sinistra conditione in hominum mores consuetudinẽque manarint breuiter aperiamus; factum hinc est, vt sinistra idonea fraudibus & apta furto existimetur. Nam cùm vulgò sit abdita, cùm posita veluti in obscuro, & sinu togæ palliõque inuoluta, fit plerùmque necopinantibus hominibus, vt nihil agens & deuota quieti, agat tamen, & humani aliquid patiat, dum nil alienum à se putat, Buccinator fabularum Poëta dicto illustri rem ita prodidit,

Quid l. 13.
metamorp.

-----*nataque ad furta sinistra.*

& Plautus *furtificam læuam* ea causâ indigitauit, vt Lauernæ sacram. Ad tollenda in conuiuuis lintea, eadem utebatur uerterator Asinius, in quem torquet aculeatum stylum Catullus in hæc verba,

Catull. ep.
13.

*Marrucine Asini manu sinistra
Non belle uteris in ioco atque vino,
Tollis lintea negligentiorum.*

*Sinistra di-
ta interiora.*
D. Ambros.
præfat. in
Psal.

Hinc etiam factum (quæso mecum relegite hæc vestigia ad cognoscendam antiquitatem) hinc vsuuenit, inquam, vt quæ sinistra sunt, *interiora* magnis scriptoribus & politissimis dicantur. *Intus canere* prouerbio dici audiistis, iam inde à famoso Aspendio citharista ductum, quod Asconius Pædianus ait significare læua uti, eaque sola edere sonitus dulces & iucundos in testudine. M. Tullius rem traduxit ad *furtificam læuam*, cùm nequissimi & appetentissimi Verris furta in lucem ex intimis illis umbraculis educit. Hac ipsa notione Salustius *introrsus positam regionem* esse dixit, quæ foret ad sinistram. Iam illa Poëtarum principis è penu eruditionis deprompta, bellè huc faciunt,

l. 3. Aeneid.

-----*dum proram ad saxa suburget,*

Interior.

Hoc est *sinisterior* ait Seruius, qui Grammaticorum familiam ducit. Atque hinc meo iudicio facilè plurimos locos Poëta-

rum capiemus, in quibus *interioris* fit mentio: qui versus cùm vel ad Circum, vel ad locum honoratum pertineant, modicam habent in explicando varietatem. Et quidem in Circo semper *interius* pro læuo absolute poni fere omnes consentiunt. Sic Ovidius 3. Nequitiarum:

Nunc stringam metas interiore rota.

Hoc est sine dubio *sinisteriore*. Docte Sidonius Apollinaris Sidon. car. 21. Silius l. 16. *currum intus actum* in Narbone suo dixit, ubi *intus* valet ad sinistram. Pari iudicio Silius Italicus,

Sed læuo interior stringebat tramite metam.

Maro princeps qui veluti quendam in aqua Circum exædificavit, non alio modo sumit interius,

Radit iter læuum interior, &c.

si. Æncid.

Hic porro interior flexus, hoc est ad sinistram, longè breuissimus fuit, & ipsius sinistra vim naturamque significat: brevis enim exilisque motus est sinistra, dextra verò se fundit latius, & natio exfusitata calore, agit & mouetur effusè.

Hinc iterum factum (pergo in eo quod inchoaram) vt *interius* idem sit aliquando quod *breuis*: quo modo Cicero ex Arato Cynosuram ait *cursum interiore* conuerti. Horatius l. 2. Inferius idem quod breuis.

*Sive Aquilo radit terras, seu bruma niualem,
Interiore diem gyro trahit.*

Interiore hoc est breuiore: sol enim breuiorem habet cursum in hyeme. Poëta magnus de Camilla hostem cursu & obequitatione laceffente,

--- agitata per orbem,

l. 11. Æncid.

Eludit gyro interior sequiturque sequentem.

Elegantissimè Seneca, & nisi hoc teneatur obscurè, cùm vult in gyrum modestiæ & quietis compellere animum latè vagantem, qui se in opes & voluptates immodicè effundit, *Non in cursu tantum*, inquit, *Circi que certamine, sed in his spatiis visa, interius flectendum est.* Vult dicere modiocria confectanda.

Iam verò si de prærogatiua loci agatur, ubi etiam fieri mentionem *interioris* aiebam, res omnino scitu est dignissima. Ovidius in fastis, cùm de senum apud Veteres honore disputat, hoc imprimis consueta venustate concinit,

Et medius iuuenum non indignantibus ipsis

Ibat, & interior se comes vnus erat.

Quis interior ratio-
ne loci.

Qq ij

Vidi nuper humanissima voluptate doctorum hominum in hoc exponendo contentionem. Quidam mutant & corrumpunt versiculum vltimum,

---- & interior si comes vnus erat.

Turneb. l. Et partim legunt *anterior* vt Giselimus, partim *exterior* vt Turnebus, pari vtrique fato, reclamante nimirum elegantium hominum corona. Goropius Becanus interiorem dici putat eum, qui est ad sinistram, sed iure ab antagonista magno vexatur. Alij interiorem & exteriorem dici opinantur de duobus qui non pari iugo inambularent, sed ita vt præiret modicè vnus, alter adhæsim & dimidiatus sequeretur. Neque tamen omnes id eodem modo explicant: nam exteriorem quidam eum dici aiunt qui anteiret, quod tribuendi honoris causa factum putant, tanquam si viam faceret, præberetque se innixui, quemadmodum in Italia atque Hispania duci nobiles foeminæ solent, interiorem autem qui sequeretur, cõparatum ad priorem. Iustus Lipsius cuius ob os Critici ora obuertunt sua, contrarium modum inquit, nam honoratum præire solitum ait, non sequi, eumque dictum interiorem: hunc autem non pari iugo neque æquabiliter affectantem, nominari prioris illius respectu exteriorem. Hoc nollem à tanto viro dictum, quod pænè Senatus omnis doctorum repudiat. Qui deinde scripserunt iam consummata eruditionis viri, aiunt interiorem dici eum, qui interiectus & intermedius sit: nam cum duo non æqua inter se dignitate & conditione ambulant, constat eum qui nobilior sit atque potior, ad parietem & ædes collocari, ad latus deinde succedere alterum: illumque proinde iure interiorem dici, qui medius sit inter comitem & ædificium.

P. Tac. Sirm. ad Sidon.

Sed vnus hic mihi scrupulus est, si senem illum Ouidianum in medio & patenti foro inambulantem spectemus, quoniam modo interior ire dicatur, sic vnus tantum sit comes: neque enim vacuo in spatio proximum quidpiã fuisset, inter quod & ipsum comitem interiectus, vocaretur interior. Necesse igitur est vt scrupulo huic medear excogitata ratione, quã ea conditione, Victor & Iuuenti, vobis audientibus proferã, ne hinc illã efferatis, neque enim is ego sum, qui in Senatu hominũ intelligentium censendi ius arrogare mihi velim. Meministis quis

fuerit hæc orationis meæ cursus, dum certis antiquitatis vestigiis læuæ manus naturam persequor. Dictum iam intus, introrsus, interius, referri ad sinistram, quæve id factum ratione, ostendimus. In loci honore significando, cur tantisper variatum sit in loquendi consuetudine, vt interior certa quadam ratione de honestissimo dicatur, si eandem læuæ manus naturam consideremus, clarum fiet. *Vires dextra parte esse maiores*, è Philosophiæ tabernaculo prodiens, Plinius verè doctèque asseruit: contra sinistram omnium confessione, à *Devespar* paulò antè ostendebamus: vnde fit, vt sinistra suapte natura sit nuda & imbellis & intecta, sine clypeo discriminibus obiecta. Romani, qui momenta officiorum omnium certa ratione moderati sunt, cùm subtiliùs hoc animaduertissent, si quæ honoris causa comitatum vellent, putarunt officio fieri satis hac benevolentiz significatione, si hominis sinistrum latus intectum obtegerent, nudum clauderent, corporis sui oppositu vallarent. Qui hoc faceret, qui, inquam, alterius latus teget, clauderet, circumambiret, ille meritò *exterior* appellari cœpit: alter autem cuius latus tectum & clausum esset, intus veluti atque in tuto positum, aptè fuit nominatus *interior*: Sic galeam nominare possumus exteriorem, interiorem ceruicem quam tegit. Tam luculenter res in veterum Commentariis pingitur, vt nihil fieri possit illustrius: aiunt enim *tegere latus, claudere latus*, & latus quidem ἀπὸς sine appposito, nec putant esse necessarium, de quo latere sermo fiat explicare, cùm satis docere videatur natura, esse tantum intelligendum sinistrum: id qui faceret, *Comitem exteriorem* nominant, cui fieret, *interiorem*. Iuuenalis,

Diuisis hic serui claudis latus ingenuorum

Filius.

Iuuenal.
Sat. 3.

Claudere latus, est sinistrum honorati viri latus ambire: quo eodem modo loquitur Suetonius de Claudio, *E capitolio reuertenti latus clausit*. Fegere latus idem planè. Aurea in hanc rem verba numerosi Horatij,

— nec tamen illi

Tu comes exterior si postulet, ire recuses.

Cui respondet continuo,

Visus tegam spurco. Dama. latus.

Sueton. in
Claud.

Horat. l. 1.
Sat. 3.

Qq iij

Valer. 1. 4.
c. 7:

ubi *exteriorem esse comitem, & tegere latus*, res eadem quem admodum & cum Valerius scribit Maximus Hephestionem latus Alexandri texisse: usque locis, ut monui superius, non latus aliud quam sinistrum est capiendum: Non erit iam operosum intelligere, quid illa Ouidiana sibi velint, in quibus, ut dixi exponendis magni viri summa contentione pugnarunt,

Et medius iuuenum non indignantibus ipsis

Ibat, & interior si comes vnus erat.

Mens Poëtæ clara: Venerandus ætate senex, cum multi forent, medius ibat: si duo tantum, tum iunior læuam illius latus officij causa & honoris tegebat, claudebat, ambiebat. Quo planè modò Vetus Scholiastes, omnium confessione doctissimus illud Iuuenalis paulò antè à nobis positum interpretatur, *Diuisis hic serui claudit latus, &c. Aut*, inquit, *in medium seruum mittit, aut in sinistra ambulat*. Senex igitur honoratus, sic à comite exterius clausus atque tectus meritò interior. Si probabilis hæc videatur expositio, quocunque tandem in loco ambulent, in foro medio, aut camporum latè patentium æquore, in via publica, aut prope inædificatas ædes, haud obscure satis constabit, quis interior, quisue exterior sit dicendus.

SECTIO
VIII.

Sinistra non semper otiosa esse debet. Inseruit dextere in partitionibus, quando id locum habeat. gestum agit cum dextra in compellando, obtestando, contrapostis, &c.

1. de leg ad
Caium.

PHILO Iudæus manus vocat ἀμωτήρια μέρη, ἀ μὲν ἐξ ἑσπερίας φούσας ἀγορεύματα, partes corporis ad propugnandum vicisue à natura concessas: proinde mobiles sanè esse oportuit, atque ad omnem motionem promptas: fieri autem vulgò videmus in præliorum contentionibus; ut sinistra quasi affixa corpori vmbonem prætendat, eaque velut domi quiescente, dextera foras emineat, & in agendo & vrgendo occugetur. In quo mihi videor quandam oratorij motus adumbrationem intueri. Est enim vnus dextere proprius in dicen-

do motus & actio, læua sæpè quieta manet, & nonnunquam ad dexteram se accommodat, vt monuit Quintilianus, quod fortè hauit è naturæ Myſte Philoſopho, cuius illud Axioma notum eſt, τὸ ἀριστερὸν περικλῶς ἀκολουθεῖν τῷ δεξιῷ, *ita comparatum eſſe à natura, vt læua dextris obſecundet.* Quod etiam Theologi Hebræorum meo iudicio viderunt. Nam in eo libro quem Δωτεράσεις nominauere, cùm de manuum lotionem maiorum opinionem & ritum explicant, ſic aiunt, *Denique opus eſt, vt in ablutione manuum ſiniſtra tanquam ſamula ſubſeruiat dextera.* Hinc à Græcis volunt ſiniſtram fuiſſe nominatam, ἀριστερὴν, οἷον ἐκ ἕσσαι ἀρίτω, quaſi quod egregia optimaque non ſit, ſed ad dexteræ obſequium miniſteriũque procreata, vt auctor eſt Meletius. Nunc igitur diſputationis ratio poſtulat, vt in quo læua dexteræ ſeruiat, & quandonam geſtum cum ea ſimul edere poſſit, explicemus.

Ariſtoteles
ἐπ. περὶ εὐίας
ζω. c. 4.

Dextera imprimis numeros, argumenta, partes, & variorum membrorum diſtributionem in digitis læuæ manus ſolet ponere: quo geſtu maximè uſum fuiſſe Hortenſium, M. Tullius Cæcilium oppugnans ſignificat: *Quid, inquit, cùm accuſationis tua membra diuidere cæperit, & in digitis ſuis ſingulas partes cauſa conſtituere?* Fit autem id vulgò hac ratione, vt dextræ index, ſingulos læuæ digitos ordine ſuo designet, leuiterque attingat: qui non ita retinentes ſunt honeſtatis & decori, ſummos digitos premunt etiam & manu complectuntur. Neque tamen in qualibet rerum varietate ſignificanda is geſtus adhibetur: ſi enim, exempli gratia Philoſophiæ tres partes numerentur, quas omnes ferè ſapientes tribuunt, ſi ſenſus quinque corporis, ſi facultates animæ, ſi alia huius generis in ipſo curſu orationis tangantur, eum numerum ſola dextera facile ſignificabit, vel repetito eiufdem rationis vario motu in anteriorem partem, vel circumducta à latere læuo in dextrum, pro numeri explicandi varietate, vario pulſu leuiter agitata. Si quæ verò partitio fuerit grauior maiorisque momenti earum rerum, quas magnopere in animo fixas & iniuſtas cupimus, & de quibus ſit accuratè ſubtiliterque diſputandum: iuuert tum adhibere digitos, vt antea monebamus. Vt ſi quis magno in conſeſſu grauiſſima oratione perſequeretur cauſas earum calamitatum, quæ vehementiſſimè ſæculum noſtrum exercent,

Diuin. in
Verrem.
Quintil. l.
4. c. vii.

eâsque tres quatuorve esse diceret, importunam & inanissimam ambitionem, auaritiâ, libidinem, impietatem aduersus Deum non ferendam. Si quis item de laudibus Galliarum diceret, & ex immensa rerum copia, quæ in medium adferri possent, ad tria aut quatuor capita rem omnem reuocaret, ad gentis incredibilem humanitatem, literarum cognitionem & sapientiam, inusitatam in bellis fortitudinem, in auita religione tuenda constantiam & pietatem. Fuerit autem id præcipuè commodum, cum apud rudem populum & indoctam multitudinem dicimus, cui nimium quantum illa digitorum notatione consulitur, ad earum rerum varietatem memoria comprehendendam. Quare videmus eo uti artificio doctos & peritos concionatores, dum de Christiani hominis officiis disputant, de virtutibus, de vitiis, de adiumentis ad beatam vitam, cum nouas impiorum hominum & infandas opiniones conuellunt, cum verissimam religionem stabiliunt & confirmant, ut cum dicunt esse quinque sexue decora & firmamenta Catholicæ religionis, in quorum luce & splendore tenebrionum omnium impietas, quos hæresis in hominum perniciem immiserat, victa concidit, nimirum sacras literas clarè & perspicuè dogmata omnia catholica pronunciantes, stabilem Ecclesiam omnium sæculorum memoria visam & auditam, sanctorum Patrum consensionem, Concilia orbis terrarum, miracula, non interruptam summorum Pontificum successione, iam inde à Christo capite atque Apostolis, quos satores fidei suæ, propagatoresque esse voluit, &c. Hunc gestum adhibuisse M. Tullium mihi verissimile est, cum apud Quirites de præstanti belli duce memoraret, in quo eximia illa quatuor notabat, *Scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem*, quæ deinde partitè & distributè summa copia & flore orationis amplificat. Addo iam vnum quod eodem facit, hanc per digitos numerationem, in Epilogo & Anacephalæosi grauioris disputationis valere, cum totius causæ præsidia, quæ allata sunt in medium ad veritatem extruendam, aut quæ dilucidè refutata sunt, aut probata enumeramus.

Pro lege
 Manil.

Vltèrius iam pergo, ut ostendam, quandonam præterea leua manus sit in actione adhibenda. Fit in votis & precationibus, cum summum rerum omnium parentem Deum vel cœlites

lites alloquimur, cùm templa, tropæa, monumenta, & similia compellamus, vtraque enim manus tum extendi solet. Huiusmodi sunt illa pro Milone, *Vos enim iam Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque obsecro, vósque Albanorum obruta ara sacrorum populi Romani scia & aequales, &c.* Et paulò post, *Tuque ex tuo edito monte Latialis sancte Iupiter, cuius ille lucos, memora, sinésque sepè omni nefario stupro & scelere macularas.* Similia illa Gracchi, *Quò me miser conferam? quò versam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat, an domum? matremne ut miseram lamentantemque videam & abiectam?* Id ipsum habet locum, cùm ad auditores dicendo conuertimur, sed præsertim in commotionibus animorum: scitè enim monet Quintilianus, *innectis manibus plus affectus exhiberi.* Sic obstantur confessum Iudicum Oratores, sic Ecclesiastæ populum, ad tuendam innocentiam, ad diuinæ mentis cognoscenda beneficia, &c.

Manum autem vtramque demittere, gestus animi est demissi, obsecrantis, summa humilitate & obseruantia reuerentis: quo gestu olim Prusias Bithyniæ Rex vsus dicitur, homo abiecti animi atque fracti, in Italiam cùm venisset, ad domicilium Imperij orbis terræ spectandum. Nam cùm in Senatum ingrederetur, ad ianuam stans Curia ex aduerso Patrum, ταῦθ' αὖτ' οὕτως ἀποφθέγγετο προσκυύνησε τὸν ἕδδν; *demissis manibus limen salutauit*: quæ verba sunt Polybij rem indignam animo regio memorantis.

Polybius.

Præterea vtraque manu vtimur, cùm rerum immensitatem, cùm infinitum propè numerum, cùm spatia longè & latè patentia designamus, quale istud in Pompeiana Marci Tullij, *Testes verò iam omnes ora atque omnes extera gentes ac nationes; denique maria omnia tum vniuersa, tum in singulis oris omnes sinus atque portus, &c.*

Denique ex æquo læua gestum exhibet cum dextera, in Contraposis, cùm dissimillima inter se conferuntur, tum enim per vices manus vtraque partes suas agit. Quomodo illa pronunciauit Orator, *Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia, hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus, &c.* Geminum illud est è 6. Verri-
na: *Conferte hanc pacem cum illo bello: huius Pratoris aduentum,*

Rr

cum illius Imperatoris victoria, huius cohortem impiam, cum illius exercitu inuito, huius libidines, cum illius continentia, ab illo qui cepit, conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicitis Syracusas. Huc refertur oppositorum significatio, ut, illi ad Orientem positi sunt, isti ad Occidentem. Diuertunt illi ad læuam, hi ad dexteram. Quamquam hæc quidem vltima folius dexteræ commutata motione sæpè à doctis hominibus designentur.

SECTIO
IX.

Subiectio, collisio, complosio, compectinatio manuum, quando, & quibus modis adhiberi possint in dicendo.

I. r. poet.
c. 18.

IN TEXAM hîc eodem orationis filo & alios gestus, quos simul vtraque manus efficit, quales sunt collisio, complosio, compectinatio, subiectio. Veteres ergo aliquando inter *χρηματισμὸς* manum manui subiiciebant, quod illis *χρηματισμὸς χειρὶ χειρὸς* dicebatur, *cum manui manus substernebatur*, inquit Iulius Scaliger. Quo gestu Orator uti sine reprehensione potest moderata manuum commutatione, cum excrescentem in altum molem volet exprimere, ut quæ modò subiecta inferiorque manus est, fiat deinde superior, & bis terve ita varietur. Hac ratione immanis illa audacia describeretur ferocientium Gigantum, qui moles montibus imponentes, & iam nubes aëremque præteruecti, Iouis regiam stellantisque domos rescindere moliebantur. Hîc tamen cauendum ne mimica nimis sit manuum commotio, & hoc etiam intelligendum, hunc gestum habere tantum locum, cum actio ipsa exaggeratæ substructionis dicendo exprimitur. Nam si moles tantum commutata operis varietate in sublime se atollens representetur, id vna manu fieri poterit, quæ diuersis veluti gradibus cum re ipsa efferatur, ut si quis de amphitheatro memorans, caueam imam, podium siue orchestra, quatuordecim ordines, loca deinde vbi vulgus tenuisque plebecula spectabat oratione persequatur: si orbium cœlestium ordinem, si gradus beatarum mentium quas Hierarchias nominamus, si alia hur-

ius generis percenfeat. Manum tamen manui subiicere apud antiquos nonnunquam fuit inauspicatum : nam apud Hippocratem, καθαράται, ἔ ἀλαζόνες, quos ille irridet vt veteratores & improbos, iubebant aduersus morbum sacrum, μὴ πόδα ἔπι ποδὶ ἔχειν, μὴδὲ χεῖρα ἔπι χεῖρι, nec pedem pedi, nec manum manui superimponere. Sed hoc extra rem : pergo de collisione & complofione manuum dicere.

Hippocr.
de morb. sa

Adhibetur hic gestus in dissimillimis rebus, tristibus, lætis & iucundis, in iracundia, in impetu animi turbulento, in commouendis affectionibus, quando grauius agendum esse videtur. Sanè moerorem, luctum & calamitatem, collisione manuum significat. Gregorius Nyssenus cùm esset in dicendo longè elegantissimus, & Pulcheriam funebri oratione cohonestaret, in dolore suo explicando, id meo iudicio fecit, quod ab aliis factum, qui in regali ea funeris pompa adfuere, pronunciat. Nam inter luctus moerorisque indicia ponit, χεῖρας ἀλλήλων σωμαρασομένης, τραγμοὺς τῶ ἐγκάρδιον ὀδυμῶν χαταμνηνύοντας, manus inter se collisas, gemitusque intimum animi dolorem indicantes. Sic Philo Iudæorum eloquentissimus, cùm Flaccum in exilium eiectum, & miserabiliter suam fortunam deflentem inducit, τὰς χεῖρας σωμακρότῃ, τοὺς μηροὺς ἔπαμε, complodebat, inquit, manus, femur etiam percussiebat.

Complofio
manuum
in luctu.

S. Greg. in
ora. in fun.
Pulch.

Philo in
Flaccum,

Contra verò id ipsum fieri in rebus lætis, & iucundo animi sensu declarando, non modò è communi consuetudine, verùm etiam è Veterum monumentis cognoscimus. Expresfit eam animi affectionem, candido genere orationis, Xenophon in hæc verba, Proximus manipuli ductor, id cùm videret, σωμακρότησέ τε πὸ χεῖρε, ἔ πῶ γέλωτι ὑφραίνετο, manibus complofisis ridens gaudebat. Hoc motu frequentius vt vtatur liberiúsque Orator, haud ego lubens concesserim, præsertim si grauis sit publicisque honoribus insignis, atque in coetu hominum sapientum verba faciat, non quod esse putem vitiosum, aut alienum ab honestate, cùm prudens adhibetur moderatio, sed ne quando ad aliquam prauitatem abripi se patiatur. Gestit enim lætitiæ motus aliquando, exultat effusius atque tripudiat, sic vt quidam efferri gaudio insolentiùs & desipere videri possint : quo tempore si manuum complofio

Complofio
in rebus lætis.

Xenoph I.
1. Cυγορ.

adhiberetur, verendum esset, ne in theatrum è foro aëtor le-
 Fab. l. 11. c. uiumque hominum temeritatem migraret : Et quidem non
 3. futilis auctor Quintilianus, *complodere manus*, scenicum esse
 pronunciauit.

Complosio Eandem manuum complosionem iracundiæ Seneca attri-
 in iracun- buit : sic enim cum iratum pingeret aiebat, *parum explanatis*
 dia. *vocibus sermo præruptus*, & *complosa sæpius manus*, &c. Nec
 defunt illius rei exempla apud scriptores : de Caio Impera-

Philo de tore Philo æstuante facibus iracundiæ, & indignè stomachan-
 leg. ad Caiū tæ, *μετὸς τῶν ὀργῶν ἐφ' ἐλάττω σημεῖός μιν, ὡς δὲ ἐπαύσατο, σὺν-*
κρότῃ τὰς χεῖρας, εἰ Πετερονίε φάσκω, excaudescbat legens mul-

tam præ se ferens iracundiam, ubi verò desit, complosis manibus,
Euge Petroni, inquit, *non didicisti audire Imperatorem*. Turbu-
 lenti Oratores, qui furioso quodam genere dicendi vtuntur,
 etiam extra iracundiam manus solent frequentius inter se col-
 lidere, quod putent id afficere vehementius auditorem, &
 vim promptæ atque incensæ orationis melius exprimere. Eos

Quintil. 1. irridet pungitque Fabius lib. 2. vt leues & ineptos, & in-
 2. c. 12. doctæ multitudini se venditantes, *Iam collidere*, inquit, *ma-*
nus, terra pedem incutere, &c. *mirè ad pullatum circulum fa-*
ciunt.

Placida Est quoddam genus complosionis, quod non claro sonitu
complosio. excitato, sed leniter dulci quodam manuum appulsu & com-
 missione perficitur. Id frequens in multorum dicentium con-
 suetudine, quos videmus penè in singulis periodorum clausu-
 lis manus iungere, & leuiter complodere, quos minimè amu-
 lari velim, aut cæteris ad imitandum proponere. Et tamen eo
 gestu utebatur Proæresius in dicendo ornatissimus, facundiæ
 olim magister, qui publicè olim Athenis suam causam egit
 summa omnium admiratione, de quo eius auditor Eunapius
 ita memorat, *ἀρχεται μὲν ὁ Προαρέσιος λέγειν ῥύθμῳ, κατὰ τὸν*
κρότον αἰσικαίων ἐλάττω παρόδῳ, hoc est, *Proæresius orditur*
flumen quoddam orationis singulas periodos pulsū manuum fi-
uens.

Compecti- Iam verò quod ad manuum compectinationem attinet,
natio ma- describitur illa venustè Apuleio his verbis, *Palmulis inter al-*
num. *ternas digitorum vicissitudines super genua connexis, sic graba-*
 1. 3. *Milef.* *tum cessim insidens ubertim flebam*: vbi rectè eum gestum cum

fletu & lacrymis coniungit: est enim indicium animi dolore languentis, & vehementi quadam ægritudine confecti. Quem ponens ante oculos ea qua solet dictionis elegancia Basilij magni frater, συγχροτεῖς, inquit, τὰς παλάμας, τοὺς δακτύλους συμπλέκεις, ἀδημονεῖς τοῖς λογισμοῖς, *complicatis manus, digitos complicas, atque tuis cogitationibus angeris.* Sic Dio Chrysostomus inter luctus & mœroris argumenta, ponit συμπλοχὰς χειρῶν, ἢ ταπεινὰς κεθεύρας, *manuum complicationes humilètmque sessionem*, quod vltimum tristitiæ vim ponit ob oculos, cuius proprium est non modo animum, verùm etiam corpus abiicere.

Greg. Nyss.
or. 7. de
beat.
Dio Prus.
or. 16.

*Vtraque manus adhibita in precibus. Supina manus
quæ sint. χερσὶν ὑπάλαις διαλέγεσθαι reprehensum, cuius rei causa explicantur.*

SECT. X.

AD extremum manum simul vtrâmq; adhibemus in precationibus, quæ nonnunquam ab oratore funduntur, χεῖρας εἰς ἱκεσίαν ὑπερταῖα. Vocat Libanius. Venustè & rotundè Apuleius, *Habitus orantium hic est, vt manibus extensis in cælum precemur.* Manus supinas nominare Poëtæ solent,

Liban. in
Basilic.
Apul. l. de
mund.
Virgilius.

---tendôque supinas,

Ad cælum cum voce manus.

Manus supinæ propriæ dicuntur illæ, quæ ita sublatae sunt, vt palmæ cœlos spectent, ὑπάλαι χεῖρες dicuntur Atticis, quas Dio Prusæus vt intemperantiæ symbola & mollitiæ reprehendit. Cùm enim enumerat ea in homine, quæ perditam & flagitiosam vitæ consuetudinem significarent, quæ ξύμβολα ἀκρασίας, ipse nominat, ponit inter alia τὸ τὰς ὑπάλαις χερσὶν διαλέγεσθαι, *supinis manibus differere.* Dudum apud me cogitavi, quæ fuisset causa, cur vir magnus id reprehendisse iure videretur. Neque enim id omni ratione damnare potuit, quod in sacris tam religiosum fuit, & tanta omnium populorum consensione receptum, vt antiquissima sacra, quæ vulgò nominantur ὄργια, dicta fuisse velint ab ὀρέγειν, hoc est ἐπιτείνειν τὰς χεῖρας.

Dio or. 33.

Rr iij

Fortè voluit ineptorum hominum actionem carpere, qui, ut ait Quintilianus, *ad modum aliquid portantium*. manus extendunt, vel eorum qui velut stipem ab auditoribus suis peterent, supinas manus indoctè circumferunt, de quibus id Poëtæ Romani dici queat,

Tibull. l. 2.
cl. 4.
Galen. l. 1.
de usu part.

Ille causa pretium flagitat usque manu.

Nam Galenus cùm manum exprimit ad cōtinendam aquam certa ratione dispositam ne effluat, ὑπίαν τὴν χεῖρα, *manum supinam* vocat. Id autem longè fieret ineptius, si quis manuum motu, haurientem, & ex imo veluti educentem exprimeret, qualis ille apud Virgilium,

—ritè cauis undam de flumine palmis

Sustulit.

An fortè, quod vero similius mihi videtur, effoeminatam quãdam fracti & mulierosi hominis actionem reprehendit? nam in eo quidem loco Dio nequitia & lasciuientis animi signa profequitur. Atqui molles & delicatæ mulierculæ modo quodam suo manus supinant, quem vir sapiens æmulari nolle, & proinde meo iudicio bellè dixit magnus Poëta, & exquisito

Æschyl. in
Prometh.

iudicio Æschylus, ὑπίασματα γυναικόμματα χειρῶν, *manus muliebri more supinatas*, quem morem interdici Oratoribus ad decus & gloriã euntibus æquum est. Sic naturæ genius Aristo-

1. de Physio.
l. 3.

teles inter σημεῖα κραιάδου non sine ratione ponebat τὰς φορὰς τῆς χειρῶν ὑπίας ἢ ἐκλύτους, *supinos manuum motus tene-ritudine quadam & mollitie dissolutos*. Quo modo Tatianus

Tatian. or.
cont. Græc.

oratione contra Græcos, pingit Crescentem è Cynica philosophia hominem vnum omnium flagitiosæ libidinis ducem, & κραιάδου παιδευτὴν quem proinde delicato corpore fractum & τὰ χεῖρε λυγροκόμρον appellat.

*Oratores olim manum intra pallium togamque
continebant : id bellè irrisum in
Æschine.*

SECTIO
XI.

PRIMIS efflorescentis eloquentiæ temporibus, cum hominum esset audacium & insolentium exiguus numerus, in dicendo manum Oratores intra pallium continebant. Nam sic quidem veteres illos Oratores dixisse Græciæ principes, lingua & consilio maximos, Periclem, Themistoclem, aliosque prædit Æschines, cum Timarchum iudicio persequeretur. Nam hi quidem adeo, inquit, modestiæ fuerunt suæ retinentes, ut quod nunc de more facimus, τὸ πῶ χεῖρα ἔξω ἔχοντας λέγειν, ut prolata manu dicamus, id tribuendum esse audaciæ, & pudori ac verecundiæ minus conueniens existimarent. Tam laudatæ consuetudinis argumentū petit etiam à Solonis simulacro, quod in foro Salaminij ad æternam hominis memoriam ita constituerant, ut manum intra vestem contineret, & subiungit, *Hoc est Atheniensium monumentum, ἡ μνήμη τοῦ Σόλωνος χήματος, ὃν τρέπον ἔχον αὐτὸς διελέγετο πρὸ δῆμου τῶν Ἀθηναίων.* Quem gestum indicem moderationis cum præbaret Æschines, etiam in accusando tum retinuit. Et quidem paria memorauit de Solone Aristides, quem ait tamen si manum in sinu continentem, eximiam tamen vocem, & longè utilissimam patriæ efferre consueuisse: τῶ μὲν γὰρ χεῖρα οἰκιστῆρα ἔχειν ἠξίου, τῶ κεφαλῶν δ' οὐ χεῖρα, ut enim manum intus continere, sic caput deorsum ferre minimè opinor volebas. Sed Æschinis puerilem illam animaduersionem, qui manuum gestus inuidiosè carpebat, elegantissimè deinde exagittauit Orator Demosthenes. Nam illam, inquit, Solonis statuari, nondum antè annos quinquaginta fuisse dedicatam aiunt Salaminij, à Solone autem ducenti sunt anni & quadraginta ad hæc ætatem. Quare artifex qui eum gestum expressit, non ipse solum eo tempore non fuit, sed nec aius eius. Tum argutè in Æschinem, *Hoc igitur dixit Iudicibus & imitatus est, id autem quod eo gestu multo esset utilis, ut mens Solonis animi-*

Æschin: in
Timarch.

Aristid: r. f.

Demost.
de. παρ. 19.

que diuinitas inspiceretur, non est imitatus, sed omnia potius contra fecit. Οὐ λέγειν ἴσω τὴν χεῖρα ἔχοντα δὲ, ἀλλὰ πρεσβύτων ἴσω τὴν χεῖρα ἔχοντα, οὐ δὲ πρῶτα, &c. Non concio habenda est Aeschine manu in ira pallium condita, sed obeunda legatio manu in sinu condita: tu verò facibus ardens importuna cupiditatis ad Philippi dona capienda illā indignissimè protulisti. Atque hæc fuit ea quidem in re eius paris oratorum ventilatio, qui in theatro Atheniensi, summo caueæ plausu & expectatione, de honore palmæque certarunt.

Neque verò negari debet, potuisse illud esse in veteribus, quod Aeschines potius coniectura, quàm vllā certa ratione cognouerat, vt non tam essent actiuosi & ardentes, præsertim vbi simpliciora fuerunt ingenia; cùmque placidè in ciuium cœtu & coronâ, sine commotione animorum artificiòque differerent: hoc enim est animi non cupidi, nec furentis & elati, nec temerè gestientis, sed habentis veluti rationis in officio & moderatione contenti. De Polemone quidem audito Xenocrate, Valerius Maximus ait eum factum modestiorem *reduxisse brachium intra pallium*. Et scriptores grauiissimi referunt Cleonem primum turbulentum Athenis oratorem, *ὃν τῷ δὲ μυχρῶν διασώσαι τὸ ἱμάτιον, pallium in dicendo aperuisse*. Quare videmus hoc etiam inualuisse apud Romanos, vt aliquandiu adolescentes intra togam more & consuetudine manum continerent; quod memini dicere M. Tullium in Cœliana. Et

Plutar. in
Nicia.

Fabius l. 11.

Senec l. 5.
Cōtrouerf.

Fabius superioris æui lumina priscos illos Italiæ proceres nullos sinus habuisse dicit in toga, quorum proinde in dicēdo brachium, neesse fuit, vt Græcorum, veste contineri. Senioris in hanc rem Senecæ animaduersio perillustis, *Apud Patres*, inquit, *nostras, qui forensia stipendia aspiciantur, nefas putabatur brachium extra togam exere*. Sed cùm cœpit erudiri artibus & exfuscitari ingenium, in rudi & simplici antiquitate sopitum, tum pudoris illæ angustię laxatæ sunt, & modus quidam agendi liberior inductus, non vt verecundia de moribus eiiceretur, quam esse magnum vitæ ornamentum cogitare par est, sed quo maiorem habeat vim oratio ad hominum animos impellendos. Quare nunc quidem manu in sinu collocata, penitusque abdita pronunciare, esset hominis & communi iudicio inepti & expertis humanitatis; sed quatenus ea pro-

proferenda sit & mouenda, magni viri monitiones nobis reliquerunt, deinde vsus exercitatioque erudit.

*Manum exerere, attollere, protendere quando
conueniat. νῦμα τῆς χειρὸς, μετασίω
τῆ χειρὸς, &c.*

SECTIO
XII.

IM PRIMIS die hoc potest generatim, consueuisse disertos homines apud cœtum & frequentiam verba habituros manum porrigere. Id primo orationis introitu modicè & modestè faciendum est, nisi fortè grauior sit maleficiorum exagitatio, & ex abrupto quispiam exordiat. Vt enim proprium fundix est & iustissimæ indignationis, commouere totum corpus, & impetu quodam inflammato ciere, tum maximè in dexteram conuenit affectionum omnium ministram, quam Fabius *corporis eloquentiam* scitè nominat, quæque minimè in inuehendo teneri potest. Rem expressit Ammianus Marcellinus eleganter, cum meminit de Valentiniano concionante ad milites, quem ait *bracchium exertasse*, quo liberius expeditiusque loqueretur.

Ammian.
l. 26.

Plurimas autem ob causas attolli manus solet ab oratore: ipso præsertim initio valet ad tranquillandos audientium animos, indicendumque silentium, quod Poëtæ eximij pictores communis vitæ variè illuminant. Eruditus Persius Socratis amasium canit fecisse silentia turbæ Maiestate manus. *νῦμα τῆς χειρὸς* dixit Herodianus, apud quem Philosophus in theatrum ingressus *τῷ τῆς χειρὸς νῦμα π. τὸν δῆμον χαλασιγάει*. proprium in ea re est *χαλασιγάειν*, Græci etiam dicunt *ἡσυχαίειν τὸν λέων τῆ χειρὸς*: Apud Nyssenum Gregorium *μετασίω τῆ χειρὸς*: alij *χαλασίω*: quidam etiam *ἐκτείνειν τὴν χεῖρα* eodem fere sensu, tamen si hoc vltimum minus quidpiam significare videatur. Sola etenim manus elatio quamuis strepitum hominum compescere atque audientiam facere possit, vt apud Statium Domitianus *dextra vetat pugnare*, si tamen certa quædam motio adhibeatur, plus multò habebit virium & dignitatis, quod *μετασίω* siue *χαλασίω* importat.

Persius. Sa.
l. 4.

l. de anima
& resur.

Stadius l. 1.
Syl.

S f

Atque hoc modo intelligendi videntur scriptores, qui manu silentium indictum aiunt, ut nimirum adhibitum fuisse quendam motum existimemus. Cornutus quidem certè quis ille est, ad Persium hoc innuit, *Magna, inquit, & profuturum hominibus ducit, tacere iubent mouentes manum.* In eo verò quantum momenti sit positum, è Præconum munere atque officio potèst colligi, quos videmus in veterum monumentis, manu tantum sine vlla voce populo silentium imperauisse.

Elatio manus habet autoritatē.

Ammian. l. 26.

Cæterum manus elatio & auctoritatem in eo qui dicit, atque animum generosæ constantiæ plenum atque fiduciæ omnino significat. Is quem modò nominavi Marcellinus hoc egregiè, *Valentinianus Imperator concionem militarem habens, elata prosperè dextera, ut princeps fiducia plenus, ausus increpare quosdam ut seditiosos & pertinaces, &c.* Scitè & ingenitè Græci Thucydidis imaginem acris viri Martii que annalium conditoris effinxerant: perennat rei memoria in Poëtæ versu, qui cedro digna locutus,

Anthol. l. 5.

Δεξιπτερω γὰρ ἀπέχε μετὰροισιν, ὡς ἐπὶν ἀΐδων,
Σπάρτης πικρὸν ἄρνα ἔχαιτων Κερροπιδάων.

Protensio manus in ira manifestat.

Iracundiæ nonnunquam gestus ille est, aut minantis: expressit Tacitus lib. 13. Annal. his verbis, *Simul intendere manus, aggerere probra, &c.* In Sextiana M. Tullius, *Voces quidem & palmarum intentus, & maledictorum clamores omnes profuderunt.*

Item in læticia.

Sed de brachio in iracundia iacto & vehementi contentione, alio à nobis loco erit dicendum. Hic de manuum protensione, quæ reliqua sunt pertexamus. Non est dubium, quin fieri illa possit in lætitiæ significatione, quæ mirificam voluptatem audientibus sit allatura, tum enim liberior esse solet, & cum re ipsa gestire quodammodo oratio. Quem sanè gestum non tam è Rhetorum scholis & disciplina, quam è natura ipsa hausimus & expressimus, cum sciamus, omnium panè gentium consuetudine homines rei admiratione delinitos, & læticia gestientes manus tollere. Ita exultans M.

Cicero l. 7. Epist.

Tullius, *Sustulimus, inquit, manus ego & Balbus, tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid non fortuitum sed diuinum videretur.* Sic apud Homerum,

Χείρας ἀναχόμενοι γὰρ ἔθρονον.

Deficiunt visu tolluntque per aera palmas.

Haud abludit ea Quintiliani præceptio, *At cùm speciosius quid uberiùsque dicendum est, ut illud, Saxa atque solitudines voci respondent, expatiatur in latus, & ipsa quodammodo se cum gestu oratio.*

Sed præsertim manuum protensio valet plurimùm in affectionibus commouendis, cùm præsertim honestissimi Oratores, minimè tristes & morosi humanitatem quandam benevolentiamque significant, cùm præsentés laudant, cum iisdem bona quædam & diuinæ mentis beneficia gratulantur, cùm audientium animos incendunt honestissimarum rerum cupiditate, cùm ad decus & gloriam veluti gestienti quadam lætitia mentes impellunt. Ita etiamnum faciunt summa sua laude bonoque audientium eloquentissimi viri, & omnibus ad dicendum præsiidiis ornati, cùm publico in auditorio Musarumque theatro, iuuentutem ad omne genus officij cohortantur, & tantùm non ea dicunt oratorum principis & coryphæi, *Quamobrem pergite ut facitis Adolescentes, atque in id studium in quo estis incumbite, ut & vobis honori, & amicis utilitati, & reipub. emolumento esse possitis, aut illa ex oratione pro Archia, Hac studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, &c.* Idem in Themidis fano, in Iustitiæ prytaneo, in amplissima Curia illi heroës faciunt, qui post vacationes consuetas, iuris & legum sacris initiatos ad tuendam integritatem nominisque existimationem vocant, cùm præsertim compresso aculeo & reprehensione, officiosam animi benevolentiam ostentant, & ea de qua loquor manuum protensione, hæc aut similia proferunt, Ad propositam gloriam contendite, ô Iustitiæ Sacerdotes, ô verissimæ philosophiæ studiosi, ô sacre anchoræ, ô aræ perfugiùmque afflictorum, tendite manus innocentie, è naufragio bonorum eripite calamitosos, pulcherrimi iurisiurandi memores quod concepistis, intuemini Dices oculum quem diuinæ iustitiæ apertum & vndiq; circumsipientem doctissimi homines iidemq; vita & moribus sanctissimi tribuerunt. Nihil existimatote in omni vita iucundius, aut ad decus & honorem melius, quam ut è foro litibusque

Eadem in affectibus commouendis.

l. i. de orat.

redeuntes, hic se reperisse dicant vt Saturni temporibus *ἄστροις ἀδράς*, non tam pecunia quàm virtute pretiosos, & benefico splendore lücentes, lingua, manu, artificio castos, Eunomia filios, Irenæ parentes, &c. Eundem ipsum gestum in concionibus adhibent Chrylostomi illi nostri atque Chrylogi diuini homines in dicendo, cum lenioribus affectibus indulgentes, Christianos auditores afficiunt, eosque veluti manibus ipsi suis ad diuina sustollunt, dulci quadam & beneuolentissima oratione. Ita meo iudicio tuba illa coelestis Gregorius Nazianzenus vir non minus eloquentia illustris, quàm sanctimonia hæc protulit, cum rerum omnium inanitatem ante oculos posuisset, *οὐκ ἀγαθὲς ἴσθηται εἰς τὸν οὐρανὸν αἶψα*, &c. *Non in caelum suspicimur? non exurgiscimus? non letamur ex oculis detrahemus? non quænam vera diuinita sunt intelligemus? ubi verus splendor, ubi dignitas mutationis expertus, & nesciens finem beatitudo*, &c. Manuum illa protensio singularem in magno Meletio gratiam habuit Antiocheno Episcopo, homine virtutum omnium præfidiis circumuallato, qua videbatur vt beneuolentiæ machinis audientium cor voluntatesque secum attollere. Itaque de illo memorans elegantissimus Nyssenus Gregorius, ei tribuit *ἐπιπροσθηροὶ δὲ ξίαν, τῇ τοῦ σώματος ἐπιλογία τοῖς δακτύλοις συνεπιπίουσαν*, *comem dexteram & veluti lenocinio orationis persusam, quæ una cum aris facundia digitos commouere soleat.*

Nazianz.
or. 9.

Greg. nyss.
de S. Meletio.

SECTIO
XIII.

*Manu vultum inumbrare sine ἐγκαλύπτεισιν
an decorum. Excellentium Oratorum pudor
in dicendo, qui è doctrina grauium
Rhetorum solent ἀεὶ
πλάκω τὴν λόγον.*

QVÆRI potest, num in iis rebus explicandis quæ pudori ingenuo repugnent, commodum sit aut etiam necessariū manu vultum inumbrare, quod opinor ἐγκαλύπτεισιν Græci di-

cunt. Gestum quidem huiusmodi esse naturalē, Alexander memorat Aphrodisiensis, ubi disputat de pudoris eo colore, qui faciem occupare solet: *Sunt qui naturam*, inquit, *se se protegere copia sanguinis assueverunt, quomodo & manum, natura genio atque ductu, faciei admonere tantisper solemus, dum pudore afficiuntur.* Licentius nobilis adolescens, pangens ad Augustinum incomparabilem virum, doctum & dulce poëma, perquam scitè huc allusit,

*Et neca Calliope quamuis de comminus altum
Horreat, & vultus abscondat.*

Licentius.

Atque hoc non in rebus modò nostris, verùm etiam alienis contingere, cum vsus & experientia quotidiana, tum veterum actiones declarant. Nam cum essent Oratores Græciæ longè in dicendo copiosissimi & ornatissimi missi legati ad Philip-
pum, & Demosthenes non satis è dignitate reipub. verba fecisset, si modò fides adhibenda eius inimico est, id in oratione sua ponenti; *Collega omnes qui aderant, pro pudore vultus operuerunt.* Ita enim Æschines, *ὅτι τὰ γε δι' ἡμετέρας πικρὰς, ἢ ἴσ' οἷς οἱ συμπαρόντες ἐπέχλυψαντο.* Adiecit illa etiam maxime *κατακτάμενα, quorum Collegas ita pudebat, ut faciem obtegerent.* Idem & alia in oratione Æschines, cū flagitiosissimi hominis impudentem audaciam describit, qui in summo splendore ciuitatis, in civium suorum luce concionari nudus voluisset, *Τάντα*, inquit, *erat petulantis & ebrii hominis turpitudine, ὥστε τοὺς γε εὖ φρονεῖν οὐκ ἐπέχλυψαντο ἀπὸ τῆς πόλεως, εἰ τοῖς τοῖς συμβούλοις χεῖμεθα, ut homines cordati oculos velarent venerandantes reipublica vicem, que talibus consultoribus uteretur.* Eundem morem expressit diuinus Chrysostomus, *ἐπέχλυψαντο τὸν ἑαυτοῦ οἱ ἄλλοι, ἐπέχλυψαντο, &c.* *Erubescant ergo Gentiles, & pudore suffusi vultum tegant.* *Ἐπέχλυψαντο*, in eadem re significanda posuit Philostratus. Est quidem vna de virtutibus, quæ in vultum Oratoris & prudentiam conueniat, pudor, quem non modò in dicendo, sed quantum fieri potest in omni vita retinere debet. Nam illud Plautus sapienter, *Illum ego perisse dico, cui quidem peris pudor.* Et Herodotus pater historiarum bellè dixit, *Mulierem simul cum veste pudorem exuere*: Ego verò dicam, *Oratorem simul ac pudorem exuerit*, eo ipso in loco digni-

Orat. 4.

περατε

Æschin. in Timarch.

Homil. 19; ad Antioch.

de vit. A. pol. l. 1. 6.

22.

Herodot. l. 1.

tatis & existimationis suæ decus & ornamentum positurum. Quapropter eniti in hoc debet, & toto quod aiunt pectore contendere, vt nihil dicat, nullum gestum efficiat, qui à pudore & verecundia sit alienus. Sed tamen in turpiculis rebus describendis, non tam pudendum existimo, quàm efficiendum, vt ne quid vnquam in dicendo eueniat, quod pudoris significationem postulet. Hoc semper ego munus censui verecundi, & pudentis, & boni viri, vt si quando fuerit opus impudicam impudicitiam, & flagitiosas hominum libidines accusare, dignitatis tum suæ, tum aliorum diligentissimam rationem habeat, nihil efferat, quod honestæ aures castique animi repudient & auersentur. Diogenes vt multa, mea opinione sapienter aiebat, eos qui venustate decorisque ornamentis præstarent, & indecorè tamen loquerentur, ἐξ ἐλε-

Laert. l. 6. *φάρτιν κολέβ μολιβδίνην ἔλαυν μάχαρον*, ex eburnea vagina plumbeum educere gladium. Homerus vnus omnium in dicendo consideratus, vix turpe quidquam dicere permittit eos, qui prælium ritè gerunt, unde & mirari subit, cum præliantibus dedecori sit turpiter loqui, si in dicentibus idem non obrineat,

Aristid. l. 3. vt ait Aristides ille princeps elegantium Sophistarum. Hac laude effloruit maximè Virgilius, meritò sanè Parthenias indigitatus, qui aliquando sobolis procreationem ita describit, vt id cum agit, agere tamen non videatur. In foro id etiam in clarissimis Oratoribus enituit. Cicero quidem pudorem sibi quendam ingenium tribuit, moderatorem officij datum à natura, à quo nullum tempus ætatis vacuum esse volebat: nam illam, vt ita dicam Camarinam, ita sapienter quando fuit opus dicendo commouit, vt non foeteret. Hominem vnum nequitie principem Lesbiorum de gente voluit describere, capite illum demisso pinxit, nihilque amplius. Agendum erat aduersus Antonium, cuius ætas puerilis in cœno volutata fuisset, maluit dicti aculeum perdere, & contumelie iustæ materiam, quàm vt lucem honestatis spurcæ rei commemoratione violaret: eius enim illa credo meministis, *Sed iam supra & flagitia omittam, sunt quadam quæ honestè non possum dicere: tu autem eo liberior, quod ea in te admisti, quæ à verecundo inimico audire non posses.* Vt laborat in milite Mariano Fabius; vt aduersus Timarchum Æ-

ſchines in verborum honeſtate retinenda? Nam hîc quidem cum flagitiôſiſſimum & impuriſſimum hominem accuſaret, in ipſo introitu narrationis veniam poſtulat, ſi quid ſibi dicenti exciderit, quod iure à pudici hominis dignitate repudietur, cauſam autem in eum conferendam, qui adeò flagitiôſè vixerit, ὅτε τὸν τὰ αὐτῶ πεπραγμῶνα διεξίοντα, ἀδύνατον εἶπέν ὡς αὐτὸς βέλεται, ut qui facta eius commemorat, ſuo arbitratu dicere non poſſit: igitur multa ſeſe ait ſilentij nube involuturum. Paria propè idem ipſe in Demoſthenem, ἕτα γὰρ κήρυχεται, ἔτι εἰ αὐτῷ σῶμα π, ἢ παιδοποιία, ὅτε με μὴ βέλεσθαι λέγειν, &c. Rationem ibidem adfert, multos videlicet in offenſionem odiũque bonorum veniſſe, ἀρχὰς λίαν σαφῶς λέγοντας, qui aliorum probra & turpiſſimam obſcœnitatem nimis apertè, & remotò verecũdiæ integumẽto protuliſſent. Huius prudentiæ quoque exemplum clariffimum habemus in præſtantiffimo & eloquentiffimo Nazianzeno, qui cum furioſam bacchantium hæreticorum immanitatem, peſtilentis incendij more per omnia peruagantem, conſueta tacundia describeret, & virgines miſerãdum in modum diſtractas, foediũs etiam cruciatas narraret, hoc adiungit præteritione quadam honeſta & eius polito ingenio digna, ἀγχύωμαι ἢ γυναικας, ἢ ἀδρας εἰπέν τὸν πέσοποι, ἢ γυναικας τὸ λόγῳ τὰ κρυπλά τῆς ἀγχύως, οἷς ἢ τότε γυναικῶν ἀγχύωμαι, nam ob feminas & viros pudore impediôr quominus crudelitatis modum exponam, atque occulta dedecoris ſermone denudem, ut pote ob quas etiã tum denudatas erubeſcam. Hinc ſanctiſſimus Chryſoſtomus diuini Pauli miratur ſapientiam, qui cum vellet flagitiôſiſſimam libidinem veterum ſapientum arguere, ὡς περὶ ὁδοπετάσματι πινι χησάμδος, εἰς τὸ σεμνὸν τῆς διηγήσεως, ut parapetasmate quodam ad orationis honeſtatem, & verecundiam eſt uſus. Tempus ergo euenire nullum poteſt, quo modoſto Oratori, propter earum rerum turpitudinem quæ proponendæ videantur, vultus ſit manu tegendus. Hoc enim cum in rei turpiſſimæ obſcœnitate natura duce fieri ſoleat, tum fieri non oportebit, cum recidentur ea, quæ flagitij non ſat honeſtam ſignificationem habent. *Quadam* (ait limato politoꝝque vir ingenio Seneca) *quadam ſatius eſt cauſa detrimento tacere, quàm verecundia dicere.* Hinc orta eſt grauium

Æſchin. in Timarch.

S. Gregor. orat. 23.

hom. 4. in c. 2. ad Rom

1. r. Contr. Hermog. c. 2. Method.

Rhetorum & intelligentium monitio, *πειπέλειν τὸν λόγον, implicandam & inobscurandam esse orationem*, cum turpia & obscœna quædam exponenda fuerint, vt omnia dicantur *ἠσπεπῶς*, & Orator modestiam suam honestatémque retineat.

SECTIO *Manum per faciem ducere mimicum. Σχολῶν repudiatur.*
XIV. *Manus vulgò non tollenda supra oculos,*
vt monent Technici.

NEQUE verò probare id etiam possum, quod à quibusdam fieri nonnunquam scio, qui alia quadam occasione os, genas, uultum, manu solent attingere. Nam si pictam miniatamque Iouis faciem, quòd vsuueniebat apud veteres, aut ouato auro ductos simulacrorum vultus, aut stigmatias, & antiquo ritu epigramma in fronte atque malis liberali manu descriptum, aut denique velo tectos oculos, inuolutaque ora significant, id non alia ratione faciunt, quàm vt manum iisdem partibus admoueant. Id verò scenæ proprium est & theatri: neque in eo quidquam aliud ab Oratore nostro requiritur, quàm vt manu elata moderatè, & in eam partem conuersa, certa motione exprimat vel ductam faciem, vel obductam, vel abditam integumentis, vel sinu togæ aut pallio inuolutam, aut alia quæ paulò antè, exempli gratia ponebam. Non absimili ego gestu bonum Oratorem illa dixisse puto, *Cisio celeriter ad urbem adueniens domum venit capite inuoluto*. Item illa, *Non enim nos color iste seruilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt: oculi, supercilia, frons, vultus denique totus qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in errorem homines impulit*.

2. Philip.
Orat. in Pi-
son.

Illud item honestatis & decori, si quid mei iudicij est, fugiendum esset, quod à quibusdam fieri consuevit, qui cum procul aut insigniter intueri quidpiam volunt, curuam manum ad frontem adiungunt, vt radij ad videndum accommodati veluti colligantur, neuè nimia lux obturbet. Lucianus

Lucian. in
Philopatr.

Atticis coloribus rem pingit in hunc modum, *ἐγὼ δὲ πεπληγῶς ἐς ἀπαντὰς, ἢ τὴν χεῖρα τοῖς βλεφάροισιν περικέμψας, ἰσοκρίτα-*
ζορ

τοὺς ὄφθαλμοὺς ἄνω, &c. Ego verò oculos per omnes circumferens, & manum superciliis incuruam superne obducens inspectabam quàm acutissimè, &c. Id omnino ad theatrum amandarem, in quo solenni etiam more olim fiebat. Genus enim quoddam fuit salutationis cui nomen σκώψ, siue σκόπευμα, quod quale fuerit Athenæus sic explicat, ἢ δὲ ὁ σκώψ τῶν ὑποκοπιῶν τὸ χῆμα, ἀκριβὲς τὴν χεῖρα ὑπὲρ τῆς μετώπης κεκρυπταίνοντα, *Scops gestus fuit quasi procul aspectantium, cùm manum curuam fronti & oculis prætenderent.*

Athen. l. 14.

Addo præterea non esse committendum oratori, vt manum supra caput attollat, nisi fortè concitata orationis impetus id suadeat, quo tempore iactum brachij, quasi teli, permittunt Rhetores; quod in leni placidâque oratione facere, hominis est decori inscientis & inepti. Vt si quis tiaram capiti aut coronam impositam diceret, aut summum verticem conuulneratum lapide, quem sublimi è loco quispiam emisisset, aliâque similia. In his enim similibusque exprimendis, non tam manus imponenda ceruici est, quàm in obiecto spatio leui motu demittenda. Quare doctorum hominum axioma quod in suas Institutiones Fabius Quintilianus retulit, hic subiiciam, vt res venustati accommodata menti inhæreat; sic igitur ille scribit, *Tollè autem manum artifices supra oculos, demisti infra pectus versant, adeo à capite eam petere, aut ad imum ventrem deducere, vitiosum habetur.*

Manum referre ad pectus: illud tangere, percutere quando liceat. εἰς πρὸς τοὺς πλόμους. κινδυνολίξασθαι.

SECTIO
XV.

AN etiam manu pectus in dicendo tangere conueniat, disputationibus suis eruditus Rhetorum filij quæsiuere: alij duntaxat conuerti manus & referri ad thoracem voluerunt; alij pectus etiam extremis digitis attingi posse. Vtrumq; meo quidem iudicio sine vlla reprehensione fieret, cùm de nobis est sermo, & placida leni quasi flumine fertur oratio. Quo gestu Ciceronem fuisse vsus putat Fabius, cùm illa diceret, *si*

T t

quid est in me ingenij Iudices quod sentio quàm sit exiguum, &c. Sed tactus ille valet maximè in acri & inflammata oratione, cum animorum motus vel explicantur, vel fiunt: vt cum æstum quendam amoris incredibilem, intimo in sinu & medullis hærentem, suum aut alienum Orator exprimit aduersus Deum, cœlites, homines, patriam aut religionem: cum insitum imis in visceribus dolorem, cum hominum pertinaciam & inueteratam maleuolentiam, quam nulla vis argumentorum, nulla ratio possit euellere; cum occulta in mente consilia, dissimulationem, perfidiam: aut contrà cum candidum animùm & apertum nullis tectum fallaciæ nubibus & integumentis declarat. In his aut similibus quæ in animo insunt, vel ab eodem oriuntur significandis, quis reprehendat, si summis saltem digitis pectus attingeretur? *Miserum me* cum M. Tullius 2. in Antonium diceret, minimè dubito quin gestum hunc adhibuerit. Sancti Patres singularem D. Laurentij virtutem, & animi celsi robur oratione sæpe sua predicauerunt, illam autem in flammis tolerandis constantiam, cui apud Veteres par nulla fuisse videbatur, ad diuini amoris incendium vulgò referebant, quo eius medullæ hauriebantur. Idem facinus si ego iam cohonestarem, non dubitarem de ardenti pectore loquens, meum tametsi frigidum attingere. Idem diuinitus afflati homines de hæreticorum pertinacia, studioque erroris & contentione sæpe dicunt, quorum insanæ impiæque opiniones cum orbis terræ contestatis miraculis atque prodigijs, cum monumentis virorum sapientum, cum gentium consensione, cum Ecclesiæ nunquam intermortuæ auctoritate doctrinæque refellantur, in tanta luce triumphantis religionis, mirantur tamen obstinatis in pectoribus tacitum virus sic defossum hære-re, insidere animo, visceribus ita implicari, vt nulla medicina educi, nullis remedijs sanari posse videatur. Hoc autem nec splendorem in dicendo, nec ad rem penitus intelligendam satis magnam vim habet, nisi ad pectus admoueat manus.

Nostræ etiam piæ in templis conciones progrediuntur paulo longius, in quibus sane vis eloquentiæ omnis dominatur: nam non modo Ecclesiastæ pectus leuiter attingunt, sed nonnunquam etiam conuerberant: quod sæpe grauioribus in re-

bus communi consuetudine factum videmus. Nam olim in dolore testificando, in luctu, atque funeribus, vt solenni quodam more, pectus manu pulsabant, quos Plutarchus *πρὸς τὸ νότον* appellat. Sic apud Cornelium Tacit. *Incendebat hæc stertum, pectus atque os manibus verberans.* S. Gregorius Nyssenus in funere Pulcheriæ, *τὰ εἴδη τοῦ χροῦ ματιγῶσαι*, *pectus manibus verberare*, cum inusitatum animi mœrorem & æstum veluti quendam iracundiæ depingit.

Plutar. ad Apollon.
Tacit. in hist.
S. Greg. Nyssen.

Id autem Concionatores nostri faciunt in dolore & pœnitentia testificanda, vt cum illum in diuina historia laudatum publicanum excitant, qui flagitiis antea quidem coopertus, & violentia atque fraudibus inolefcens, in copias se tenuiorum ingurgitauerat, sed postea facti pœnitens & scelerum recordatione confusus, vt iure irati nymantisque Dei pectus emolliret, suum tundeat. Præterea Ethopeias artificiosè componunt, adhibent *εὐαγγελίας*, loquentes facinorosos inducunt, qui prius in maleficio incredibili audacia volitassent, sed afflante cœlesti aura, commutata subito velificatione in salutis portum confugiant. Subiiciunt ante oculos diuini Numinis vim & maiestatem infinitam, potentiam illam nullis certis limitibus conclusam: tum inauditam inusitatamque misericordiam & humanitatem in perferenda hominum insolentia dissimulandisq; peccatis. Tum illi scelerum maculis notatissimo, sed tandem iudicium diuinum exhorrescenti accommodatam orationem tribuunt, sese multò indignissimum esse quem telus sustineat, aut animabilis aër vegetet, sol splendore suo compleat, animantes nutriant, homines patiantur. Reliquum iam nihil esse, quam vt pectus tam ferreum & ingratum contundat, illud impiarum cogitationum domicilium quatiat, insolentiæ monumentum verberibus domet, dicere proinde cum diuino Vate, *Peccavi & malum coram te feci: & cum illo alio in dolore & animi demissione lætam innocentiam consecuto, Deus propitius esto mihi peccatori.*

Cōcionatores sepe vtiliter peccato manu quatiunt.

Nonnunquam Diuorum historias commemorant, qui incitatas aduersus rationem cupiditates, & effusæ libidinis impetum insigni victoria ferendo feriendoque domuerunt: Narrant vt S. Hieronymus: cum in deserto & remoto ab hominibus loco, tamen ab hoste capitali humani generis obsideretur,

flagitiosis quateretur machinis, nequitia telis igneis peteretur, silice pectus verberarit, presserit, contuderit, quo firmo pietatis ariete veteranas Orci copias debilitabat. Hæc Concionatores agunt ea gravitate orationis & copia, ea corporis motione, gestu etiam tam imminente, dum pectus suum feriunt, vocem inflectunt, vt magni sæpe fiant animorum motus, & multis lacrymæ excutiantur. Illorum oratio non semper ad Rhetorum præceptiones, normam, & amissim dirigitur, nec tanquã aurificis statera examinatur: hunc gestum sanè agant, pectus feriant claro etiam sonitu, si id iudicent ad finem suum consequendum accommodatum, hoc est ad pietatem in eorum qui audiunt mentibus ingenerandam. Quamquam peritiores, qui que eloquentiæ studiosi fuerunt, video non multum adhibere: nam placidè admota ad pectus manu, vel etiam tantum elata, orationis vi conficiunt, vt poenitentia Christiana dignitas, numinis timor acerbis atque suppliciorum metus in animos auditorum influat. Qui verò in confessu dicunt erudito & hominum celebritate, qui de loquentis intelligentia & iudicio, iudicium ipsi suum laturi sunt, me auctore hunc gestum, hanc pectoris, inquam, vehementem percussione scenæ & theatro relinquent, ne de grege adolescentium aliquis in dicendo exercitatus illud è Comœdia tacitè iactet, *Hic pectus digitis pulsar, cor credo enocaturus foras*. Simile quidpiam eueniebat Socrati, qui cum animi quodam æstu in loquendo abriperetur, ex incitata vehementique disputatione solebat *καὶ δὲ λίσσῃ, pugno se diuerberare*, & vt scriptum est à summis autoribus, propterea despiciebatur à plurimis & irridebatur. meritò id quidem: furiosi enim prope dicam id fuit, certè impotentis minùsque moderati.

Plaut. in
mil. glo.

Laert. l. 2.

SECTIO
XVI.

Femur icere in dolore, vehementi amplificatione, &c. quis primus in dicendo id fecerit. Suggestum & subsellia verberare, &c. quando ea visiosa.

SED tantisper demittamus manum à pectore, & videamus, num etiam femur icere aliquando conueniat. Sane com-

munis hic gestus fuit vehementius agentis, dolentis, indignantis, *ferire femur*; adeo vt M. Tullius fictam illius oratoris actionem esse crederet, qui in re graui & summo digna odio & acerbitate, femoris percussione non adhibuisset. Est eius dictum in Bruto & pars quædam orationis, quæ erat vsus aduersus M. Callidium, frigidum oratorem & minime vehementem, quem scelus comminisci ex eo probat, quod ab eo in dicendo, *neque frons percussa foret, nec femur*. Qui primus è numero dicentium id fecerit, veterum annalium testimonio fuit Cleon, qui cum Athenis clarissimo domicilio literarum causam ageret, vehementia quadam & impulsione animi indignantis efferebatur, τὸν μηρὸν πατάξας, *ictu femore*. Quæ & similia quædam in dicendo inusitata, ferocientis & turbulentissimi animi signa cum attulisset, sapientes merito multi existimabant, eum τὸν ἔπι τῷ βήματι κόσμον ἀνελῶν, *eiussisse deorum è suggesto, laudatamque moderationem*. Imitati sunt deinde plurimi rem nouitate primùm inuidiosam, sed in communi vita vsu & consuetudine frequentem.

In dolore quidem commune id fuisse in Græcia, multis in locis prodit Homerus, dum viros magnos iracundia concitatos μηρὸν πληξαρδύως describit. Sic apud Xenophontem Cyrus ἐπάσαι τοὺς μηροὺς. Et Flaccus Ægypti Syriæque Præses missus à Caio Imperatore in exilium, vbi in Andrum appulit, miserabiliter eiulans in calamitate, τοὺς χυμῶς σπαιχρότερον ἢ τὰς μηρῶς ἐπάσαι, *manus complodebat, femora percutiebat*. Idem verò in moribus insitum penitusque inustum fuisse, licet è Plutarcho intelligere, qui vitium tantum posse ait, cum ad animum semel eius manarit contagio, vt frustra irato suadeas & dolore furenti, nec comam vellere, nec τὸν μηρὸν κρῦσαι, *femur ferire*. Id etiam iracundiæ tribuit Seneca Philosophus, *Quid opus, inquit, capillos euellere, femur pettùsque percutere?* In sacris Prophetarum oraculis eum ipsum Hebræorum morem notatum & descriptum habemus: sublimem Hieremiam ita loquentem audio, *Postquam conuertisti me egi penitentiam, & postquam ostendisti mihi, percussi femur meum*. qui gestus apud illum Vatem penitentia & mœroris significationem habet, apud alios iræ, doloris, indignationis. Luctui quidem M. Tullius *femurum & capitis percussiones attribuit*.

Cic. in Bruto.
Plutarch. in
Grach.
Quintil.

Plutarch. in
Nicia.

Xenoph. l.
7. Cyrop.

Philo in
Flacc.

Senec. l. xi.
de ira. c. vlt.

Hierem. 31.

3. Tuscul.

Porro hic idem gestus consilio adhibitus atque prudentia, mirificam habet vim ad rem ipsam amplificandam & augendam, commouendosque animos auditorum. Scopelianus eloquentia maximus, τὸν τε μῦθον θαμὰ ἐπληθύνει, ἑαυτὸν τε ὑπεργάργων καὶ τὰς ἀκροατικῶν, ut sese atque auditores excitaret, sibi femur subinde feriebat, vt memoriae prodidit Philostratus. I. r. de vit. Soph. Fuit is olim vt in foro saepe necessarius, sic perfacilis in latis illis subselliis, in quibus causarum patroni dicebant. Nostris autem temporibus & hoc dicendi more quo iam vtimur, nec tam est frequens, nec tam commodè adhiberi potest: sed aliud quiddam in eius locum successit de quo Veterum scripta siluerunt. Nam actores quidam manu subsellia pulsant vehementissimè, tamque nonnunquam verberant etiam praedicam furenter, tam saepe, tamque importunè, vt qui vicini sunt, votis conceptis eos scabiosos vel arthriticos esse cupiant. Irreperit sacra etiam in loca id vitium, & nonnulli reperiuntur Ecclesiastae qui suggestum immeritum quatiunt inconsiderati animi temeritate, dum ebulliunt, & feruidam actionem putant excellere. Ea dicentis actio vt minimè dedecet, cum sceleratae hominum fraudes, cum singularis improbitas ad poenam vocatur: ita cum sine iudicio adhibetur, inutilis animi turbulentam furiosamque motionem arguit, & obtundit audientes.

Iam verò duo quaedam esse tempora video, quibus à nostris quoque hominibus illa femoris de qua modò agebam percussio, in nostra etiam dicendi consuetudine celebretur: cum nimirum vel sedens agit orator, manusque habet in agendo liberiores, vel cum stans è plano dicit, vt cum principes & Dynastae in urbem introeuntes sunt excipiendi, cum patriae aut reipublicae vota explicanda, cum publicè vni pro omnibus est mandatis aut petitioni respondendum. In his autem similibusque dictionibus, quibus suam mentem vir grauis aut ciuium suorum voluntatem aperit, non sine decoro potest leuiter femur attingere, manum in clausulis deponendo: at nisi rei quaedam magnitudo & atrocitas postulet, non debet vehementius percutere, praesertim cum sono atque plausu, ne iocando Plautinum illud quispiam submurmuret, *Hoc uide, densibus frendis, icit femur.*

Vidi ego nuper magnæ spei iuuenem eloquentiæ candidatum, elegantissimo sane ingenio & polito, qui de plano habuit orationem, in qua lepos atque argutiæ, cum exquisito dicendi artificio certabant: rem planè Palatino delubro dignam, cælatumque nouem musis opus. Qui tamen in eo displicuit, vel potius offendit quamplurimos, in quo tamen placere vehementius sibi videbatur, quod ad singulas clausulas periodorum, manum ad femur claro plausu, magno strepitu affligeret. Qui mihi assidebat homo dicax & facetus, videri sibi illum esse dixit è Lentulorum familia, quibus *Sura* cognomen adhæserat. Lucianus qui hominum ineptias & acutè vidit & irrisit lepidè, cùm Rhetorem quendam illudit, modòsque explicat quibus triumphare in dicendo possit, hoc est putidè odiosèque dicere, inter cætera, *ὁ μὴρὸς*, inquit, *πατασίδου*, *femur strenuè percutiatur.*

Lucian. in
Rhet. præ-
cep.

*Nonnulla manuum vitia. carere gestu. agrestis &
ponderosa manus. suspensa manus plum-
beaque dicere.*

SECTIO
XVII.

CHILONEM aiunt Lacedæmonium monere solitum, non esse manum agitandam in dicendo, id enim esse vacordium. Qui mihi describere homines videtur miserrimæ illi mulieri consimiles, de qua est in fabulis à Latona versam fuisse in saxum,

Laert. l. 1.

*Nec flecti cernix, nec brachia reddere gestus,
Nec pes ire potest, nihil est in imagine viuum.*

Ouid. 5.
Metamor.

Atque omnino dicendi artifices id præceptum esse fatuum clara voce pronunciarent: sed cùm vulgo inter sapientes totius orbis consensione ponatur, existimo non de Oratore Chilonem locutum, cùm Spartæ nemo fere esset qui copiam & elegantiam in dicendo, studio suo dignam existimaret, sed ciues monere suos voluisse parcos in loquendo & *βραχυλόγους*, vbi vno alteroque verbo responderi queat, non magnopere esse opus gesticulatione. Sed alia fuit

mens & consuetudo Atheniensium, apud quos eloquentiæ præsidio instructi Dæmagogi illi principes, omnia ex animi sui sententia moderabantur. Itaque exulta fuit studiosissimè manuum actio, nisi fortè in eo tristi & verendo Areopagitarum confessu, vbi cùm sine affectibus in obscuro loco dicendum foret, non video causam fuisse vllam, cur dicentes in corporis motu atque gestu elaborarent. Quorum sectam & opinionem videtur secutus Hyperides, in decade numeratus excellentium oratorum, quem Plutarchus dicere solitum ait citra vllam actionem, tantum quæ gesta essent exponere. Id ipsum æmulabatur, opinor Aeschines, qui stulta Solonis imitatione contendebat, intra pallium manum contineri oportere. Sed brutos illos stupidosque oratores omnis deinde repudiavit antiquitas, de quibus id meritissimo quis pronunciet, quod de madido sapiente, Cassiodorus, *Virum illum prudensissimè differentem, difficile vel viuum credas, quem se nec mouere posse conspicias*. Nullum pæne scriptorum genus fuit, quod non eam Oratorum ignauiam liberrima oratione carperet, & festiuè illuderet. Trunco Hermæ simillimos esse canit Iuuenalis, & sic in vno eos omnes deformat,

Plut. in vit.
Hyperid.

Cassiod. l.
de an c. 12.

Iuuenal.
Sat. 8.

Aristid. ro.
3.

*Nulla quippe alio vincis discrimine, quam quod
Illi marmoreum caput est, tua viuit imago.*

Aristides clarissimus in dicendo, impolitos eos oratores dissimiles esse aiebat Orpheo, *nam hunc quidem, inquit, & ligna & lapides traxisse produnt fabula, ipsi verò lignorum instar & lapidum neminem mouent*. Quam verò eloquentiam cogitare possumus sine manuum motu, nisi vt aiebat Quintilianus, *truncam & deformem*? quæ sanè non tam eloquentia dici debeat, quam perennis quædam loquacitas, & inepti oris crepitaculum. Itaque minimè ego dubitarem, eos homines qui sine actione dicunt, cum iis statuis componere, quæ priscis rudis æui temporibus fiebant: nam & clausos habebant oculos, demissasque manus & lateribus annexas. Dædalus primus inuentus est homo solers & ingeniosus, qui & formauit oculos manusque exeruit, vnde vt Comicus Plato scripsit, τὸ Δαίδαλεια πάντα κινῶσθαι δοκῶ, βλέπει τ' ἀγάλματα, *Dædali omnia moueri dicas & videre simulacra*. Qui certe mihi vir sapiens non tam plastes videtur fuisse artuum, quam

quàm mentium exornator & decori motus, quem cùm summo iudicio docuisset, dictus est in fabulis, eas statuas & hominum effigies diuinè composuisse, quæ per se mouerentur. Maneat igitur ratum hoc in nostro artificio præceptum, esse maximè vitiosum in Oratore, si actione manuumque motu careat.

Alij vero sunt, qui non quidem gestu omni destituantur, sed manus habent tardas & ponderosas sine vlla venustate, quàs simul cum brachio rusticano more circumferunt; sic attollunt aliquando, vt grauem pul- mouere videantur, sic dexteram timidè & cunctanter portant, tanquam assem elephanto darent. Nonnunquam ita languidi sunt in agendo, vt spissa hæreant actione, & attoniti velut defigantur. Id olim *agere suspensa manu* Veteribus dictum, quod agrestes & minus in dicendo exercitati, vel quos etiam deficit memoria, dum ignari totius rationis, quo ferantur, vbi aliquando consistant, exploratum non habent, manus veluti suspendant. Itaque eleganter Plinius Secundus, *suspensa manu commendare* dixit, hoc est, languidè & remissè, sine illo ardore animi, quo in rebus grauioribus homines commoueri solent. Huic hominum generi Apuleius nescio quis *brachia vegetanda* non minus quàm pugili opinor diceret. Iis palæstra foret necessaria, sed illa veterum, in qua totius corporis motiones aptæ & decoræ, & imprimis *χειρονομία* docebatur. Sed cùm illa deficient eloquentiæ subsidia, censeo in nobiles intueantur honestissimè & liberalissimè educatos, & diligenti quadam imitatione, iis pigmentis inuenustam suam actionem colorent.

Plin: Iuu:
l. 6. epist.

Apuleius l.
de Deo So-
crat.

Gestiuosa manus & arguta. iactare manum. gesticularia SECTIO XVIII.
Dionysia cur nominatus Hortensius. Gestus
non verba debet, sed sensum
exprimere.

NONNULLI reperiuntur, qui dum Scyllam vitare cupiunt, in Charybdim, contrarium scilicet vitium, studio inflammato rapiunt: nihil enim putant acri & vehementi

V u

Greg. Nyss.
orat. 2. de
beatit.

actione præstabilius: igitur manus habent nimium actuosas, aërem diuerberant, & odiosa quadam sciamachia coetum audientium omnem conturbant. Id vitium cadere in iuvenes maximè potest, qui, ut aiebat Gregorius Nyssenus homo eruditissimus, gloriari solent quod ipsis ὑπερσφειράων αἱ χεῖρες τοῖς κύνουσιν, *supra modum vigeant manus ad motionem*. Vidi ego, doctum aliquando virum & eloquentiæ professorem, orantem publicè, cum adessent lumina Curia & doctissimorum hominum multitudo, ille verò tam celeriter manus ob os, & tam continuò mouebat, ut vix oculos ipsius dicentis atque vultum intueri possem. Quem sensum animi cæteri auditores habuerint ego nescio: hoc scio mihi id visum odiosissimum cum gestu arguto illo & incitato mihi semper oculi perfringerentur. *Saturum gestum* Poëta vocat Manilius, Pantomimis proprium, & de scena hominibus, de quibus ita canit,

Manil. l. 5.

*Alternis tamen aptus erit nunc voce Poëtis,
Nunc saturo gestu, referetque affatibus ora,
Et sua docendo faciet.*

Plurimi hac in re peccant, & ἀρχιμοῦνοι, qui cum putent Oratorem esse illum eximium, qui vi magna & concitate omnia dicat, mirum est ut in dicendo bacchentur: itaque nihil dicunt sine valido manuum gestu & totius corporis agitatione. Id vitium Theodorus olim summus eloquentiæ magister παραβύσσον nominabat: alij mitius, *iactare manus*, quemadmodum Iuuenalis irridet Græculos, quos ait,

Dionys.
Longin.

Iuven. Sat.

A facie iaetare manus.

3.
S. Hieron.
ep. 5.

Id etiam eleganter illudræ sanctus Hieronymus, *Nam si applossisset pedem, intendisset oculos, rugasset frontem, iaetasset manum, verba tonasset, tenebras illico ob oculos offudisset indicibus.*

Senec. ep.
75.

Imitatus fortè est magnum Senecam in Epistolis ita ponentem, *Nec supplerem pedem, nec manum iaetarem, nec attollerem vocem.* Fabius Quintilianus, *manus iaetare*, & dulces exclamations theatri causa producere, vnum Demetrium Comædum iis temporibus egregium decuisse ait: præterea neminem. In hac re, ut in omnibus, medium consequi & auream mediocritatem, pulchrum æstimo, & considerato homine dignissimum. Debet enim esse actio plena dignitatis, libe-

ralis animi index, qualis eorum hominum esse dicitur à Xenophonte, qui enthei amoris vi afflantur, qui, inquit, τὰ χήματα εἰς τὸ ἐλευθερίᾳ τὸν ἄγχιον, *gestus ad speciem quandam maximè liberalem conformant*. Est autem ea species actionis in moderatione quadam posita, sic vt absit illa feruida incompositaque temeritas, nimiùmque audax manuum iactatio, & hæc contra rusticana timiditas & impolita, quæ necessarium motum solet infringere.

Zenoph. in Symp.

Sed malim ego quidem Oratorem verecundiæ & ingenuæ timiditati propiorem, quàm impudentiæ, quod in timidis cautio quædam reperitur à vitiositate abhorrens. Quare cum probro Cleanthi daretur, quod esset timidior, *Est ita*, inquit, *sed eam ipsam ob causam, ὀλίγα ἀμαρτάνω, pauca pecco*. Si quando res iucunditatis habeat plurimum, gestus potest esse liberior, vt in narrationibus quæ ad animos exhilarandos adferuntur, vt in fabellis, quas vel Æsopus, vel Hesiodus primus excogitauit, Græci ἀγνοῖς & Αἰσωποητής, Latini olim semibarbari Apologationem, autore Fabio nominabant. Hos autem μυθικοῖς λόγοις posse adhiberi ab Oratore, mystagogi eloquentiæ docent, præsertim apud vulgus imperitum, & simpliciores animos, qui mirificè iis fabellis capiuntur. Vt res igitur est humilis, & in medio posita, atque in vsu quotidiano, vox & gestus, si ad eam accommodetur, minimè reprehendam. Sed illa coronæ propria & mixtæ concionis: nam in Senatu, vbi eorum qui audiunt splendor & auctoritas genus orationis querit non vulgare, nec, vt ita dicam socco proprium & dissolutum, vix euenire potest, vt narratiunculæ illæ festiæ risu diffluentes locum habeant, nisi vno aut altero verbo specie παροιμίας tangantur. Cuiusmodi illud est M. Tullij in Senatu: *O praeclarum custodem ouium, vt aiunt lupum*: apud imperitos vbi copia & flosculis orationis animi conciliantur, illud fortè exposuisset vberius. Atque hinc fit, vt in gestu faciundo placere quidam multitudini possint, qui iident à doctissimis explodantur. De Demosthene memini in Plutarcho hæc vidisse, *Populo quidem ἤρεσκε θαυμαστῶς, mirum in modum eius actio probabatur, eruditi autem humilem putabant eius gestum, ἔργον εἰς τὸ πλάσμα, ἔργον μαλακόν, & degenerem & mollem*, quod Demetrius Phalereus existimat. Quare illi contumeliæ loco ob-

Laert.

Quintil. l. 2. c. 11.

Plutarc. in vit.

- Æschin. or. *ἔχει τὴν εὐχὴν τῆς*
 φ. πρὸς πρ. *χίματι*, in gestu quædam veluti portenta exhibere. Hanc quam dico moderationem Q. Hortensius minimè consecutus mihi videtur, homo alioqui in foro nobilis & oratione limatus, de quo lubet hîc audire quæ scribit Agellius, *Cùm*, inquit, *manus eius forent argute admodum & gestuosa, maledictis appellationibusque probrosis iactatus est*, &c. De maledictis verè dicit, nam & quidam *histrionem* eum vocabant. Torquatus autem eius inimicus *gesticulariam Dionysiam*. M. Tullius eundem significat tam arguto & celeri manuum gestu fuisse, vt oculos intuentium perstringeret. Illa quoque in gestu mediocritas Tyrtamo defuit illi Sophorum in dicendo suauissimo, quem Laert. 1. §. Aristoteles *ἄφ' τοῦ τῆς φράσεως θεωρέσιον, à diuinitate loquendi*, Theophrastum indigitauit: eum autem *ἔδειμαί, ἀπέχεσθαι κινήσεως, ἔδει χίματός πινος*, nullum gestum & corporis motionem pratermississe, in sapientum conuiuio scribit Athenæus.
- Cæterum *mimorum est & ethologorum si nimia sit imitatio, sicut obscænit as: Orator surripiat oportet imitationem, vt is qui audit, cogitet plura quàm videat*, vt prudenter 2. de Orat. monet Cæsar. Nimiam vocat imitationem, cùm gestus magis ad verba quàm ad sensum accommodantur, quod plurimum abesse debet ab Oratore, vt si quis Medici venas tentantis similitudinem, aut Citharædum variè neruos attingentem exprimat, aut si quis de Mose loquens, adhibitis ad frontem digitis & intentis, cornuum effigiem repræsentet. Quod non modò in manibus, sed in omni quoque gestu cauendum monet Quintilianus, Non enim, inquit, in illa periodo, *Stetit soleatus Prætor Populi Romani*, &c. inclinatio incumbētis in mulierculam Verris effingenda est: aut in illa, *Cadebatur in medio foro Messana*, motus laterum qualis esse ad verbera solet, torquendus. Monet quidem Lucianus debere Oratorem *σαφηνείαν ἀσχεῖν*, sic vt omnia clarè & perspicuè ante omnium oculos in dicendo ponat, sed in gestu quidem illud fieri ea moderatione iudicioque debet, vt hîc noster actor grauitatis honestissimæque personæ, multum à mimica leuitate dissentiat. Erit igitur nobis imitandus M. Antonius, cuius diuinam & omnibus suis numeris absolutam actionem prædicauit M. Tullius, & hoc elogio in perennem consequentis æui me-

Cicer. in Brut.

moriam transmisit, *Gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens.*

Qua sit optima conformatio manus in agendo. Manu explicata gestum facere quatenus conueniat.

SECTIO
XIX.

pronam penitus & supinam non videri κατὰ φύσιν.

HÆc de manibus cùm dixisset Honoratus, paululum hærebatur quasi dubij atque ancipitis animi: interpellans itaque Iuuentius, Quid est, inquit, Honorate? an dicta omnia sunt quæ de gestu manuum à nobis obseruanda putas? Oro te nihil rescindas de pulcherrimis tuis cogitatis, sed exple desiderium meum infinitum, qui velut torpedine ictus ab ore tuo pēdeo. Non multa præterea scio, inquit, Honoratus, quæ cognitione vestra digna esse videantur: in vno verò hæreo, nec sat habeo constitutum, quid sit optimum, nec à doctis & honestissimis viris alienum. Nam quæ sit manus optima in agendo conformatio, neque vsu & eloquentium hominum qui nunc sunt experientia, neque veterum monitis constare video, cùm sit eorum magna in præcipiendo varietas. Quidam explicata manu pronunciant, hi prona, illi supina: contrahunt alij & pugnum faciunt: pollicem quidam cum indice coniungunt, non nemo cùm cæteris digitis: quot denique sunt oratores, tot modos in dicendo varios & discrepantes animaduerti. Scio veteres quiddam in ea re præcepisse, quæ cùm æquè vobis nota sint, malim audire à vobis quid sequi possim, quã opinionem meam fortè repudiandam proponere. Ea de re vnum, ait Iuuentius, legi Fabium, eumque perplexè in multis loquentem, & explicantem ea, quæ non satis in hodiernam agendi rationem conueniant, nisi me ratio fugit. In ea verò multiplici varietate quam adfert compositionis digitorum atque manus, quid maximè Oratorem deceat, lubens hic didicero.

Hic Victor, Non vnus, inquit, Fabius de ipsa re disputat,

V u iij

sed alij, nisi memoria me fallit mea, plurimi eius meminerunt. Libanius qui adolescentiam ad benè dicendi laudem instituit, cùm Nestorem describit inter medios heroas pictum, λέγειν, inquit, πωρὸς αὐτοὺς ἔδδκει, καὶ τοῦτ' ἐμήνυε πῶ χήματι τῆς δακτύλων, Orationem apud ipsos habere videbatur, idque significare conformatione digitorum: sed quale fuit illud χήμα τῆς δακτύλων non explicat: alij verò dissimili ratione delineant. Fulgentius Placiades communem morem oratorum in hunc modum exponit, *Itaque compositus in dicendi modum, erectis in totam duobus digitis, tertium pollice comprimens, ita verba exorsus est.* Discrepat nonnihil Apuleius, qui & ipse oratoris actionem illuminat, pollicem enim non compressum vt Fulgentius, sed erectum facit, ita verò loquitur, *Porrigit dexteram, & instar Oratorum conformat articulum, duobusque infimis conclusis digitis ceteros eminentesque porrigit, & infesto pollice clementer subrigens insit Telephron.* Hæcratio componendæ in dicendo manus, mea quidem opinione fuit communior, vt qui etiamnum in veteribus statuis expressus videatur. Extat Romæ Hercules Colosseus qui olim in Antonianis Thermis, cuius sinistra claua innitur, dexteræ autem duo primi digiti extensi cum pollice, qualis olim dicentium Oratorum gestus fuit, vt notat in Sylloge Inscriptionum Grutterus. Sed Fabius cōmunissimum illum modum fuisse prodir, quo medius digitus in pollicem contrahitur, explicitus tribus. Hic expecto quid sis dicturus Honorate, quàmque viam in his opinionum diuortiis secutus, nam pertexere debes inchoatam disputationem, vt Iuuentio & mihi hodierna die legitimè auctoratus: & magnam à me inibis gratiam, si explicueris, an nostratium oratorum gestus, qui soluta & explicata manu dicunt, non minus quàm illa veterum de qua dixi manuum conformatio, admittendus comprobandusque videatur.

Liban. in
Curr. hero.

Fulgent.

Apul. l. 2.
Miles.

Nihil dicam, ait Honoratus, in ea re nouum & inauditum vobis, nec quod velim pro lege haberi, à qua discedere sit nefas, sed quid sentiam nudè vt prius & simpliciter explicabo. Nō nemo fortè existimarit, in figura & positione manus efficienda, eum minimè aberraturum à iudicio & ratione, qui naturæ benè constitutæ obsequatur, quam doctissimi διχαίαν φύσιν nominant. In quo penitius intelligendo Medicorum filij elabo-

rauerunt duce & Coryphæo Hippocrate, qui discrepantes aliorum opiniones persequitur. Nam de stata & naturali manus cōstitutione differentes quidam aiebant, *χειρα κατὰ ὀρθνήα, pronam manum esse κατὰ φύσιν*. Ducebant argumentū à sagittariis, qui motu naturæ atque ductu eam manus positionem tenere viderentur. Alij ὑπὸ τῷ πλὴν χειρῶν, hoc est *supinam* contrario omnino statu malebant. Hippocrates hunc habitum vocat *ἐπὶ δωοι χῆμα, dolori generando opportunum*, quod nullus hoc modo valide intendere manum queat, quin sentiat vehementem dolorem. *βίαιον* item *χῆμα* esse probat, quod si quis manu supina ensē ferat, eo vti commodè non possit. Galenus sequutus hunc magistrum, ait quòque in supina manus figura, tum nervos, tum venas & arterias, ac musculos ipsos perverti, plurimumque laborare. His verò duabus sententiis refutatis, Cōs ille doctor mediam quandam figuram esse putat *κατὰ φύσιν*, vt nimirum illud os quod ad paruum digitum est, directè obiciatur *τῷ ἀγκῶνι*, quem eruditi medici *cubissi gibbum* dixerunt. Atque hunc ego statum & cōformationem tenendam esse puto oratori, cum soluta & passa manu pronūciat, vt non pronam habeat penitus, vel omnino supinam, sed mediò quodam modo, qui vt maximè de medicorum sententia naturalis, sic facillimus mihi esse videtur & modestiæ conueniens. Id autem de eo intelligo, quod vt plurimum & in communi vsu fieri oporteat: nam quin manus prona esse aliquando possit nemini dubium est, vt in illo statu quem *pacificatorem* antiqui nominauerunt, cum *μετασειόντες τῇ χειρὶ* silentium indicimus, vel cum aliquid humo ad pressum & defixum penitus significamus. Quo gestu concionatores eruditos iudiciòque pollentes vti video, cum illud purpurei Vatis amplificant, *Filij hominum vsquequo graui corde?* pronis enim & modicè agitatis manibus hominem iacentem & defixum humi, & veluti conglutinatum exprimunt, vnde illum excitant ad cœli vt proprij domicilij cōspectum, & cœlestium rerum cupiditatem.

Hippoc. l. de fractis.

Galen. l. 2. de motu muscul.

Hippocrat. ibid.

SECTIO
XX.

Decora maximè conformatio manus in dicendo exprimitur. Pollex venustè cum indice aut medio digito coniungitur, reliquis explicatis: aliquando digiti tres contrahuntur, &c.

IAM verò si de certa conformatione digitorum quæritur, non displicet modi illi duo quos tu Victor è Fulgètio, Apuleio, Fabio, modo protulisti, vt nimirum duobus aut tribus digitis protensis (nam in eo Fulgentius à Quintiliano diffidet) cum pollice medius copuletur: vel vt minimis duobus complicatis, exporrigantur alij, qui modus Apuleianus est, & veterum statuarum, quæ dicentium similitudinem referunt. Sed illa mihi ratio longè omnium pulcherrima, & maximè ingenuis animis congruens videtur, cum summus index pollici adiungitur, aliis tribus explicatis, idque vel extento brachio in anticam, quod fortiori dictioni conuenit, vel inflexo modicè brachio elataque manu ante pectus, quem gestum viris elegantissimis placere etiamnum scio, & iis qui audiunt nimium quantum probari. Valet autem ille plurimum in picto & expolito genere dicendi, in laudationibus, vbi mollis & pellucida oratio leniter & copiosè fluit, in pompa Rhetorum & epidixi, in amœna varietate multiplicium rerum & exquisitarum, quæ ad animos eorum qui audiunt humanissima voluptate complendos adferuntur. Narrationibus est opportunus, nec dedecet earum causarum dictiones, quæ in consilio dando occupatæ sunt, quandiu sedate placideque agitur. Nam grauioribus in causis vbi atrocitas & ignitæ perturbationes dominantur, vt ipsa *πάθος* varias habent animorum commotiones, ita varios habet gestus, & in manus conformatione dissimillimam rationem. Quæ verò tum figuræ dexteræ conueniant, tum è scriptis sapientum, tum iudicio & naturæ notatione potest colligi. Tres aliquando contrahuntur digiti, premunturque pollice, atque vnus index porrigitur, qui vim habet maximam in exprobrando & indicando:

dicando: alleuata idem manu ac spectante humerum paululum inclinatus affirmat, versus in terram & quasi pronus vrget, & argumentorum conclusionibus vim addit. Est etiam vt monet Quintilianus ille vrgentis orationem gestus vulgaris magis quam ex arte, qui contrahit alterno celerique motu & explicat manũ. Alia quædam fiunt pro rerum & affectuum varietate nõ indecora: hoc notandum vnum est, perpetuam vnus gestus similitudinem & continuationem, tametsi laudabilis sit & auditoribus gratus & iucundus, esse fugiendam. Quare quæ à nobis commendatæ fuerunt manus conformationes, ita erunt moderandæ, vt satietatem nemini adferant, & certo iudicio adhibeantur.

Hoc monendum præterea, manum optimè à sinistra parte incipere, in dextra deponi, sed vt deponi, non vt ferire videatur, nisi fortè in grauiori contentione, vbi iusta iracundia locum habet: quibusdam nihil sentientibus in fine clausularum ita cadit, vt sonitum plausumq; efficiat, quod iis hominibus accidit, quorum sanguis naturæ conditione efferuescit, quibus ne quid præposterum eueniat diligenter est cauendum. Quod quibusdam sacris euenisse oratoribus scio, qui cum sæpè in agendo pulpitem quaterent, sono illo efficiebant, vt non sine audientium molestia atque fastidio, verba subinde quædam obruerentur, quæ non satis audiri potuissent.

*Manus re-
Etè à sini-
stra parte
incipit, in
dextera de-
ponitur.*

Cur sinistra manu chirothecas quidam ferant. an Orato- rem id deceat. Solæcismus & barbarismus in gestu, in moribus. multipliciter id fit, ridiculi propterea nonnunquam Oratores. qui gestus in appellando.

SECTIO
XXI.

QVÆRI etiam posse video, num chirothecas habere possit Orator in dicendo. Primùm habere eas indutas, omnino fœmineum & molliusculum esse crediderim, nisi quis fortè scabiosus sit aut fœdis manibus, nec quod sciam id à Veteribus olim factitatum. Gestare autem ferè semper honestissimi viri maiorum nostrorum æuo consueuerunt: tenere, inquam,

X x

manu soliti sunt non modò in dicendo, verùm etiam vbique honesti speciminis gratia. Cuius moris cùm attentius cum animo meo causas reputo, duæ se maximè obiiciunt, quæ probabiles videantur. Imprimis quoniam ἀσρακτος vulgò est sinistra, neque in agendo occupata, communis ratio docuit re quapiam illam onerandam, vt in ea custodienda & tenenda studium veluti suum adhibendo, non frustra à natura perfecta, aut ociosa penitus iudicetur. Altera causa est, vt sit quoddam illius partis ornamentum, quæ in promptu est, & facile in omnium oculos incurrit, vnde etiam digiti annulis & gemmarum splendore insigniuntur. Hanc autem rationem video animaduersam à Clearcho Solensi docto viro, qui libro quodam suo quærebat, cur homines flores in manibus & poma etiam aliquando gestent. Cuius rei cùm plurimas ille causas excogitet, tum ea mihi ad veri similitudinem videretur maximè accedere, quod dicit fieri illud ab hominibus, τοῦ περὶ αὐτοὺς κόσμου χάριν, *ornatus & elegantiæ causa, καθὰ τῶν ἄλλο πικρῶς πρὸς κελευπισμὸν σωπειπόντων ἔχουσι τε τὰ ὑπὸ καίρουσι αὐτοῖς, quemadmodum & aliis quæ ornatum & pulchritudinem adferre solent latantur.* Non enim, inquit, tātum illorum qui pulchris floribus coronantur, sed etiam qui manibus illos tenent, decora & concinna magis est species. Itaque video hanc ipsam opinor ob causam à veteribus, qui in cursu eruditionis & sapientiæ contenderent, libellos geri manibus & ostentari consueuisse. Certè Lucianus inter notas Philosophorum ponit βιβλίον ἐν τῇ ἀειπείᾳ. De Oratoribus Quintilianus libellum eos tenuisse aliquando manu laxa: *quod non utique captandum, inquit, est: videtur enim fateri memoria diffidentiam, & ad multos gestus est impedimento.* De iisdem patronis causarum Paulus Ægineta vir æuo suo clarissimus, ait eos *compendiosis vti libellis iudicialibus, & ad circumferendum accommodis, in quibus legum capita continentur, vt dum usus postulat, in promptu habeant.* Sed de chirothecis quod cœperam dicere, minimè reprehendendum esse putem, si tenere quis velit manu sinistra, ne damnare omnem antiquitatem videamur. Quamquam video quantum incommodi sint allaturæ in ea parte orationis, vbi incendium est in animis excitandum, & rapido cursu dictionis atque impetu, rapiendi auditores ad quemcunque res postulet motum, quod non nisi magna corporis agitatione & manuum motu fieri scilicet. Nisi fortè hoc di-

Athen. l. 12.

Lucian. in
bis accusat.

Fab. l. 11. c. 3

Paul Æ.
gin. Præ-
fat. op.

camus esse tum abiiciendas, quemadmodum non indecorum esse putat Quintilianus, si in simili re ac tempore vestis ab humero defluat & collabatur.

Postrema hæc erit mea de manibus admonitio, non esse committendum in gestu manuum solæcismum, qui sine dubio haud exiguam dicenti infamiam esset allaturus. Hic Iuuentius paulum commouit se propter verbi nouitatem, vt qui tantum ore fieri solæcismum existimaret non manu, & dicturus aliquid videbatur, sed occupans Honoratus, Video, inquit, tibi nouum, Iuuenti, fuisse, quod de solæcismo monui: an nescis verò actionem atque gestum vt summi viri dixerunt esse quandam corporis eloquentiam? quid verò mirandum esse cuiuspiam videatur, si bardi & inepti homines in eloquentia solæcismum admittant? Sed hoc quidem non tam ignorare te puto, quam non satis meminisse, quod passim Græci Latinique Scriptores vsurpant: quidquid enim præter rationem & τὸ ὀρέπειν fieret aut diceretur, id Græci σολοικίας vel σολοικισμόν, Latini dicunt *solæcismum*. Lucianus ineptas & præposteras diuitum voluptates nominat σολοικισμόν. Et alio in loco de histrione memorans Herculem exhibente muliebriter eiulantem, σολοικίας εὐφρονῶν εὐλότως φαίη αἰ τις τὸ ὀρέγμα, æquus rerum æstimator eam rem verè dixerit *solæcismum*. S. Hierony. elegantissimè ad mores transtulit, *Apud Christianos*, inquit, *solæcismus est magnus, turpe quid vel narrare vel facere*. Illud ipsū vir eximie mentis & politissimæ Sidonius *barbarismum* nuncupauit, sic enim loquitur, *Quidam barbarismus est morum, sermo iucundus & animus affectus*. Vtrumque Flacco ineleganti Oratori atque ieiuno Poëta Græcus tribuit Lucilius,

Μηδὲ λαλῶν ὀρώλω ἐσολοικίσει φλάκκος ὁ ῥήτωρ,

Καὶ μέλλων χαίρειν, εὐθὺς ἔβαρβαλεῖσι.

Quæ lucem capere possunt, à Flauij Capri in clytæ laudis & vetustissimi Grammatici notatione, ita scribentis, *Barbarus interpretatur vitiosus*, unde & *barbarismus dicitur vitium*. Sed vt propositam rem vrgeam, nihil est vulgatius apud doctos elegantisque scriptores, quam vt in gestu motuque vitia nominentur solæcismi. Eruditissimè Lucianus ἀλογα κωμῶσαι, *indecoros motus corporis*, & alienos à considerati hominis prudentia, vocat δυναι σολοικίας, *scdvs solæcis-*

Solæcismus in gestu vitandus.

Lucian. in Nigrin. l. de saltac.

contr. Heluid.

Sidon. Apollin. Barbarismus.

Anthol. l. 2.

Flau. Cap. de orthog.

Lucian. φ. ὀργισ.

mos. Plutarchus eos adolescentes, qui publicis in auditoriis inconditos motus ederent, petulanti quadam insolentia gestientes, dixit *σολοικίζων πρὸς τὴν ἀκρίαν.* Sed de Oratore est effatum illud Quintiliani perspicuum, cum de solœcismo differit, *In gestu etiam nonnulli putant idem visum inesse, cum aliud voce, aliud nutu vel manu demonstratur.* Nec abs re est quod nutum inter alia posuit, sic enim etiam Eustathius, *ἡ νύμασι σολοικίζων πρὸς ἐσκώπητον.* Et ingeniosus ille Poëta in Anthol.

Plutar. de
audiend.
Fab. l. i. c. 5.

Philost. de
vit. Soph.

Καὶ τῇ χειρὶ τὰ λοιπὰ σολοικίζει διανέων.
vbi Græcus Scholiastes illud *διανέων* refert ad solennia illa *ὦ Ζεῦ ἢ γὰ*, nam insulsus & ineptus Orator, quem illudit, supino ingenio, prono capite, & gestu in terram depresso, Iouem Olympium è sublimi æthere mundum moderantem compellabat, terram cum diceret, aut Inferos, Plutoniámque sedem, caput, oculos, manus attollebat, quo fœdior cogitari non potest solœcismus. Smyrnæ quondã Olympiciludi celebrabantur, aderátque Polemon Sophistarum prope omniũ in dicendo & agendo venustissimus; venit in scenam mimus sumptus de triuio atque ignobilis, qui cum in Tragœdia *ὦ Ζεῦ* exclamaret, manum in terram protendebat, rursum *ὦ γὰ* pronuncians suspiciebat in cœlum. Risit homo doctus absurdum histriionem, & simul clarè sic vt finitimi omnes audirent, *οὗτος τῇ χειρὶ ἐσολοικίσει*, *hic manu solœcismum admisit*; quare cum ludis præsideret, rudem & inscientem illum actorem, sua sententia præmiorum spe omni spoliauit.

Atque ex his facilè opinor meum illud admonitũ capietur de vitando solœcismo, qui vt in gestu multiplici ratione contingit, ita latius patet illa monitio, quam primo aspectu videatur. Planè *ἀμύσησον* atque inopem humanitatis eum esse Oratorem necesse est, qui cum de cœlo déque felicissimis animabus dicit, quæ super æthereos orbis sempiterna cum Deo lætitia fruuntur, terram intuetur, eámque pronus gestu imminenti designat: vix vllus iam os suum erudito cœtui ostentare audeat, qui sit in dicendi ratione tam peregrinus & infans, vt de solo déque magnificis asarotis loquens, in tectum manus oculósq; intendat. Sed quot possunt euenire alia dicentibus *ἄλογα κωμύματα*, vt Lucianeá vsurpem, in qui-

bus exclamare libeat , ô foedum solœcismum ! Qui gibbum describunt diuino prodigio subito cuiquam innatum, qui vulnus ab hoste in tergo fugientis impactum, qui onus impositum humeris, mulôique Marianos aliâque similia : si illi iisdem manum in ceruicibus atque dorso ponant suam, an non benè grauitérque *σολοικίς* ? Si quis fortè de certa hominum natione loquatur, quos fama est propter scelus veteris audaciæ & impietatis caudas ferre, si ad eam caudam explicandam, manum ille ad eas partes admoueat, quibus olim puer vapulauit, an non subito exclamemus solœcismum ? Vidi non ita pridem Ecclesiasten, cuius nomen speciosissima laude & gloria per omnium ora volitabat : Et quidem ea memoria fuit, vt fugere ipsum nihil videretur, ita prompto & viuido ingenio, vt omnia quæ vel audiret, vel legendo perciperet, ad sacrarum literarum intelligentiam felicissimè accommodaret : sed alioqui, gestu adeò rapido, præcipiti, incomposito, vt audientes præsertim minus assuetos incredibiliter affligeret : Sed illi docti hominis næui & *ἐλαττώματα*, incredibili rerum quas proponebat varietate, atque inuentis mirabili vi ingenij excogitatis obtereabantur. Hunc igitur vidi aliquando, cum primi hominis molitionem explicaret : pando corpore demisit ita primùm se, vt suggestum pectus attingeret, caput deorsum ferretur : manus deinde quantum fieri potuit extendit maximè, & propè absuit, quin solum ipsum prehenderet. Sic inflexus Deum rerum omnium opificem exprimebat Adami corpus è luto fingentem, componentem, solerti artificio compaginantem. Hæsit diu in eo luto, mirabili manuum agitatione, dum versat, dum pinsit, dum molitur, dum architectatur, dum perfectum suis numeris opus condit, & tanquam nouus Prometheus insudat. Vox interim audiebatur quidem à multis, facies autem ab iistantum qui propius aberant cernebatur : nam postremi non tam quid diceretur attendebant, quàm tacita formidine tenebantur, ne præceps in caput rueret, donec se tandem quasi è cœno erexit tumidis genis, rubra fronte. Venit in mentem cogitare, quonammodo viri doctissimi acceperint illam nouam & inusitatam eloquentiam : docent Rhetores vix manum infra umbilicum esse demittendam, hic etiam infra pedes eam

demittebat. An igitur id appellare barbarissimum lubet, an solœcissimum, an quiduis aliud quod sapientes ad ineptias Oratorum significandas adinuenire possint? Sunt huiusmodi propè infinita quæ notari queant, & in dicentibus illudi, & superiori nostro illo præcepto continentur, esse vitandum solœcissimum.

Et priusquam huic disputationi colophonem imponam, quæri posse video, num in appellandis hominibus quos adesse iubemus atque accedere, id fieri ab Oratore conueniat, quod in vulgari est hominum consuetudine, ut agitata aliquoties manu, eam subinde veluti ad nos reuocemus, qui gestus in ea quidem re maximè naturalis videtur, & ad mentem voluntatèque explicandam opportunus: ut, exempli gratia, cum Marcus Tullius in Epilogo Plancianæ, qui plangore atque fletu summo artificio redundauit, Plancium euocat, iubetque accedere, ut eum teneat & complectatur. Is gestus imperitæ multitudinis meo iudicio proprius est, atque hominum viliorum, qui non sat habent grauitatis atque moderationis, qui que non modò manus adducunt, verùm etiam corpus in posteriorem partem reflectunt, lateraque ipsa contorquent: quæ ad scenam & triuium per me sanè referantur. Et quamuis de adductione solius manus, modò id fiat consideratè & leniter non penitus abnuam & repudiem, malim tamen id protensa tantùm manu significare. Id fecutum Memmium Regulum video Consulem in Curia, cum in luce purpuratorum Patrum Seianum ad se euocauit, ita enim Dio

Dio Cassius

memorat, ἐμβόησας οἱ, ἔ τιώ χῆρα ἄμα ἐκίλωσας ἐπε Σηιανὲ δῦρο ἐλθῆ, *clare illum appellans manum protendit, atque, Seiane huc ades.*

DE MOTIONE DIGITORVM.

CAPVT X.

POST vberem de Manibus disputationem, visum est haud inutile fore, si de Digitis seorsim præciperemus: post uti superius sumus polliciti, de brachio humerisque subtexemus.

Fuit enim à nobis posita Medicorum diuisio, qui tres partes manus fecerunt, ὄμων, πῆχυον, & ἄκραν χεῖρα, cùmque iam de præcipua sit parte confectum, quæ reliqua sunt eodem orationis cursu exponentur.

Digiti loquuntur. erectus vnus magnam vim habet ad colligendum, minandum, &c. Duo quoque intenti vrgent. Numerandi ratio in digitis multiplex, ea in re illusi aliquando Oratores.

SECTIO
I.

AD præstantis Oratoris perfectionem spectat maximè Digitorum consideratio: Digiti enim per se loquuntur, si Musæorum Vatum oraculis fidem adhibemus, sic enim canere memini Ouidium,

*Ab quoties digitis, quoties ego recta notavi
Signa supercilio penè loquente dari?*

Ouid. ep.
Helen. Pa-
rid.

Ea gratia manum etiam loquacem dixit Claudianus. Scire verò quæ in eorum motu sit dicentis adhibenda moderatio atque prudentia, hoc opus hic labor est: & meo quidem iudicio, non minùs Oratori quàm sapientiæ studioso audienda esset vox monentis Philosophiæ apud Epictetum: Philosophia, inquit, præscribit ὅτι ἔδὲ τὸν δάκτυλον ἐκτείνειν οὐκ ἔδει, *ne digitum quidem temerè extendi oportere.* Hoc si admonitum probè teneretur, non tot passim orantium ineptiæ in oculos incurrerent, Suadæque decus & gloriam infuscarent.

de Consul.
Manlij.

Epictet. in
Enchirid.

Atque imprimis magnam vim positam fuisse notat Antonius in digito Crassi, qui cùm de flexanima & rerum domina oratione disputat, quæ possit etiam aduersantem & repugnantem vt Imperatores boni capere, *Quæ me hercule,* inquit, *Crasse, cùm à te tractantur in causis horrere soleo, tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor, oculis, vultu, gestu, digito denique isto tuo significari solet.* Imitati sunt istud vel naturæ eximix donum, vel exquisiti artificij studium, alij summi in dicendo viri, quantum è doctis Veterum monumentis licet

- Senec. l. 3. colligere. Quibus omnium assensione dicentibus licuit exclamare, quod à Blando quondam Oratore in declamatione quadam sua dictum fuisse prodit Seneca, *O digitum multa significan- tem!* Tertullianus quoque Hermogenem ait vti consueuisse, *nutu digiti accommodato*, altiùs tollentem, & quasi retro iactantem: idque vocat, *lenocinium pronuntiationis*. Sane digitus vnus supra humerum elatus, potest plurimum in colligenda ratiocinatione, cum nimirum id quod ex alio colligimus, eiusmodi est, vt negari non possit, & consequi omnino videatur: praesertim in contentionibus animorum & disputatione, cum errantium opinionum falsitas magna orationis grauitate & asseueratione refellitur. Quae in re pronuntiare id ausim, quod Phrynichus in Comœdia nobilis & intelligens, *ἔστι τῆς ἠδύλογοῦτόων* aiebat,
- Athen. l. 4. *ἔχουσι γὰρ πικρῶν ἐν τοῖς δακτύλοις*, - *stimulum enim & aculeum quendam habent in digitis*. Valet etiam ad minas & timorem denunciandum, quemadmodum pueris olim *ciere lacrymas digitorum motus*, ait Seneca. Hinc in Plutarcho, *αἰδρούμενος τὸν δάκτυλον ἐκτάναι*, de eo qui alteri terrorem denunciat. Quo gestu appositè vti solent docti & facundi Ecclesiastæ, cum æterni supplicij denuntiatione infandam insanientium hominum audaciam & insolentiam coercent, & hoc ferè modo loquuntur. Dissimulat nunc quidem benignissimus hominum parens impiorum conatus & inexpiabiles fraudes, quibus humanæ diuinæque leges indignissimè violantur, sed ille idem tandem aliquando hanc puniendi tarditatem suppliciorum magnitudine & acerbitate compensabit. Cum verò digiti duo medij sub pollicem veniunt, aliique duo intenduntur, *gestus est*, vt Quintilianus ait, *instantior*, qui nimirum multum ad vehementiam orationis faciat, vrgendamque disputationem.
- Sed præcipuum in dicendo vsum digitorum fuisse video apud Veteres, cum eos ad partitiones numerosque significandos adhiberent. Hortensius in notandis ea ratione diuisionibus excelluit, quod Ciceronis ea verba significant, *Quid cum accusationis tuae membra diuidere ceperit, & in digitis suis singulas partes causæ constituere*. Id fecisse quoque alios è doctissimo & sanctissimo Hieronymo didicimus. Nam de sciolo quodam
- Tertul. ad Hermog. c. 27. *Digitus supra humerum elatus multum potest.*
- Senec. de Constant. Plutarcho, *αἰδρούμενος τὸν δάκτυλον ἐκτάναι*, de eo qui alteri terrorem denunciat. Quo gestu appositè vti solent docti & facundi Ecclesiastæ, cum æterni supplicij denuntiatione infandam insanientium hominum audaciam & insolentiam coercent, & hoc ferè modo loquuntur. Dissimulat nunc quidem benignissimus hominum parens impiorum conatus & inexpiabiles fraudes, quibus humanæ diuinæque leges indignissimè violantur, sed ille idem tandem aliquando hanc puniendi tarditatem suppliciorum magnitudine & acerbitate compensabit. Cum verò digiti duo medij sub pollicem veniunt, aliique duo intenduntur, *gestus est*, vt Quintilianus ait, *instantior*, qui nimirum multum ad vehementiam orationis faciat, vrgendamque disputationem.
- Fab. lib. 11. duo intenduntur, *gestus est*, vt Quintilianus ait, *instantior*, qui nimirum multum ad vehementiam orationis faciat, vrgendamque disputationem.
- Diuinat. in Verrem. S. Hieron epist. 51.

dam loquens opinione scientiæ tumefacto, quem criminosum, inquit, non huius seruasset oratio, cum cepisset in digitis partiri causam, &c. Hunc gestum negat Quintilianus in luctuoso causæ genere adhibendum, forte quod videatur artificij splendorem quendam pulchritudinemq; habere. An, inquit, si de morte filij sui, vel iniuria qua morte sit grauior dicendum patri fuerit, aut argumenta diducet in digitos, & propositionum ac partitionum captabit leporem. Sed rebus numerandis deuoti quodammodo sunt digiti, consuetudine veterrima & longè latèq; patenti. Hinc Micylli iocus apud Lucianum, qui Gniphonem sceneratorem, pecuniarum litientem, *μῆναις τοῖς δακτύλοις πλουτίζετα* nominat *οἷς τὰ λαῖα ἔμνεμάδας ἐλογίζετο*.

Fab. l. u. c. i.

Lucianus in
Cataplo.

Triplici autem ratione uti orator potest ad varietatē numerorum digiti exprimentam. Dextra nonnunquam eos in sinistra manu collocat, cum partes singulæ singulis in digitis reponuntur, quo forte modo quinque hominum genera descripsit M. Tullius qui furentis Catilinæ auspiciis nefarium patriæ bellum intulerant. Hoc tamen neque in omni orationis parte fieri debet, neque apud omne genus auditorum. Non fit commodè in exordienda oratione, ut in eo Ciceronis pro Cluentio, Animaduerti Iudices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes, &c. adhibetur autem maxime in decursu orationis, cum excitare animos libet ad audiendum, & operæ pretium esse videtur, ut qui adsunt, ea partitè & distinctè percipiant, atque in mentibus altè recondant. Vix præterea fit in Curia in purpuratorum Patrum coetu, sunt enim ipsa lumina ciuitatis, eruditi omnes, ingenio magno & capaci, qui vulgatis iis adiumentis non indigent ad rem penitus cognoscendam, Sed de hac re dictum est capite superiori. Nonnunquam sola dextera numerus exprimitur, qualis ille Plautinus orator consilia sua instruens Palæstrio.

Triplex usus digitorum in numerando.

— in femine habet leuam manum :

Dextera digiti rationem computat.

In Milit.
glorios.

Fit illud modo à quibusdam ea ratione, ut pollex finitimos digitos ordine quodam & vicissitudine attingat, quod quia minus habet dignitatis, ab iis qui iudicio excellunt facile repudiatur.

Allo quoddam modo Romani per digitos numerorum va-

Consuetudo
Veterum

Y y

in numeris designandis manu.

In Apolog.

Fabius l. i. c. 10.

Apul. in Apolog.

S. Chryso log. ser. 168.
S. Hieron. l. i. in Iovin. & in Apolog.

rietatem indicabant, digitos enim aliquando exerebant, multiplicabant, contrahebant, attollebant, deprimebant, & multiplici conformatione distinguebant. Hinc apud Tertullian.

Supputarij gesticuli digitorum. In quo sanè auditores de oratoris iudicio atque prudentia, iudicium ipsi suum ferebant, vt

Fabius Quintilianus monuit, cuius hoc perspicuum testimonium adfero è libro primo, *In causis actor si digitorum incerto aut indecoro gestu à computatione dissentit, iudicatur indoctus.*

Et quidem hoc ipsum reprehendit in Ruffino veteratore causidico Apuleius, quod fallaci & improbo gestu digitorum,

viginti annos ad summam addidisset. Sic enim disputat, *O mendacium viginti annorum exilio puniendum! si triginta annos pro*

decem dixisses, posses videri pro computationis gestu errasse: quos

circulare debueris digitos aperuisse. Cùm verò quadraginta, qua

facilius ceteris porrecta palma significantur, ea quadraginta tu

dimidio auges, non potes digitorum gestu errasse. Et certe facilis fuit in ea re prolapsio, cùm non modò digitorum fierent,

sed etiam manuum commutationes. Nonaginta nouè in sinistra, centenarium numerum collocatum in dextera fuisse,

aurea mente atque ore dixit Chryso logus: vnde illa sancti Hieronymi illustria virginitatem commendantis, *Centesimus*

numerus de sinistra transfertur ad dexteram. Si quis igitur leuior fuisset actor in gesticulationibus efficiendis, nisi adhibita in

consilium ratione sibi fuisset moderatus, facile in salforum & ludentium hominum iocos incurrisset.

Sed illa numerandi ratio è moribus hominum exoleuit: iam nostra simplicior multo est, vt sublatis & intentis aliquot digitis exiguum numerum significemus. Ita sancti aliquot Patres cùm Triadis mysterium exponerent, tres digitos dexterae manus attollebant. Et hac etiam tempestate Concionatorum nostrorum consuetudinem haud improbem, qui cùm duo triaue quædam præcipua imperitæ multitudini volunt inculcare, duos tresue digitos in altum efferunt. Tres, inquiunt, sunt anchoræ veluti aureæ, quibus in hac communi vitæ statione salus hominum stabilitur: notate quæso & infigite animis vestris quæ dico Auditores, tres, inquam, præstabiles sunt eximæque virtutes quibus Christiani hominis animus in communium miseriarum iactatione ad columnam, hoc est Dei

parentis firmissimum præsidium adhærescit, nimirum fides, spes, charitas. Illud (*tres*) cùm dicunt, & enumerant postea, tres digitos erectos proponunt. Item cùm hæc aut similia dicunt, Duo sunt à magnis viris animaduersa quæ verissimam de diuinis rebus opinionem ex hominum mentibus euellant, ἀπιστία & ἕλωπισία, hæc duo veluti cornua & pestilentes arietes instruxit infandus animorū hostis ad Christiani nominis dignitatem labefactandam, &c. Hæc cùm dicunt, digitos attollunt duos, non sine audientium fructu & attentione.

Crepitus digitorum siue percussio in dicendo. is sonitus quomodo fieret, & quas ob causas. Digitorum sonus in recitandis carminibus. Infringere articulos ante initium pronuntiationis, & in grauiori affectu. SECT. II.

VT EBANTVR etiam olim percussione crepitūque digitorum Oratores, tum ad audientiam faciendam, tum ad tuendam veluti auctoritatem & significationem grauitatis: Cuius moris multi autores meminere, & præsertim eruditissimus idem atque vitæ innocentia clarissimus Hieronymus. Sic enim in epistola quadam sua scriptum reliquit. *Et audeo quidam ex eis adducto supercilio & concrepantibus digitis eructare & dicere.* Et alio quodam in loco, *Cum mensa posita librorum exposuisset struem, adducto supercilio, contractisque naribus ac fronte rugata, duobus digitis concrepabat, hoc signo ad audiendum discipulos pronocans, &c.* Velius Longus de Orthographia morem eundem significat, *Digitorum*, inquit, *sono*, *pueros ad respondendum ciemus.* Is gestus è communi vitæ ratione in scholas & auditoria forumq; migravit. Vulgo etenim communiterq; fiebat à multis, sic vt *digitis concrepare*, pro re facillima positum à doctis fuisse nonnunquam videatur. Ita meo iudicio M. Tullius sumit de Officiis disputans, *Itaque si vir bonus habeat hanc vim, ut si digitis concrepauerit possit in locupletum testamenta nomen eius irrepere.* Eo gestu atque sono domini famulos euocabant suos: Martialis id disertè.

D. Hieron.
Epist. 101.

Idem Ep. ad
Rustic.

Velius
Long.

Gic 1.3.
Offic.

Martialis.

Digitis crepantis signa nonit Eunuchus.

& alias,

Cum p̄scor crepitu digitorum.

Clem. Alex.

J. a. Pzd. c. 7

Quam tamen consuetudinem Pædagogus Christianus è pi-
 rum moribus eiectam & exterminatam cupiebat, cuius men-
 tem sic exposuit Clemens Alexandrinus, οἱ ἀγ. τῆς δακτύ-
 λων ψόφοι τῆς οἰκετῶν οἱ παροκλητικῶν, ἀλογοὶ σημασίαι ἔσονται,
 λογικοῖς ἀλλήλοισι ἐκκλητικῶν, *digitis expressi soni, quibus accer-
 suntur famuli, cum sint rationis expertes significationes ratione
 præditis hominibus vitandi sunt.* Eundem ipsum gestum adhi-
 bebāt in hæreditatibus adeundis: qui enim cernere cupiebant
 hæreditatem & adire, id digitorum percussione sevelle signi-
 ficabant, quod fuisse consuetum symbolum ait Cuiacius.
 Percussio enim digitorum idem omnino est quod crepitus
 siue digiti concrepantes, quod dilucidè è M. Tullio licet erue-
 re, qui cùm libro de Officiis 3. dixisset, *Si vir bonus habeat
 hanc vim, ut si digitis concrepauerit, possit in testamenta, &c.* rem
 eandem paulò post attingens sic habet, *quem paulò ante fin-
 gebam digitorum percussione hereditates omnium posse ad sese
 e nuerere.* Ex hac igitur tam frequenti, vt aiebam, consuetudi-
 ne, manauit ad eos qui publice aliis audientibus dicerent.

Observat. l.
7. c. 18.

*Qualis o-
 lim crepi-
 tus digita-
 rum, siue
 percussio.*

Quæ verò percussio illa fuerit crepitusque digitorum, aut
 quonam modo fieret, vt similia multa quæ in quotidiano vsu
 fuerunt apud Romanos, latet in tenebris, nec quod sciam
 fuit à quoquam explicatum. Non nemini forte in mentem ve-
 nire queat, simile quidpiam fuisse, quòd etiamnum fieri à qui-
 busdam videmus, qui validè manum succutientes mollium
 digitorum collisione sonitum edunt. Sed hanc ego coniectu-
 ram inanem & repudiandam puto: & si diuinandi ius mihi sit
 & potestas, dicerem id factum ex complosione medij digiti at-
 que pollicis. Nam hac etiam tempestate sæpe vidi, qui con-
 temptum inutilium rerum significantes, pollice digitum me-
 dium terentes sonum ederent, manumque iactarent. Atque in
 hanc opinionem adducor illustrium poetarum versibus, qui
 hunc ipsum digitorum crepitum exponentes, meminere pol-
 licis, quem propterea ingeniosus Martialis *argutum*, hoc est
 resonantem appellauit, cuius versum in eam rem clarum
 accipite.

Cum peteres seram media iam nocte matellam

Arguto madidus pollice Panaretus.

arguto pollice, hoc est, vt alias idem ipse habet, *crepitu digitorum*. Sic etiam Sex. Aurel. Propertius,

Pollicibus fragiles increpuere manus.

Hunc modum soni efficiendi latè patuisse apud exteras nationes (ne proprius nostrorum hominum cuiquam videatur) docet illud simulachrum, quod historiarum in tumulo Sardanapali colloatum fuisse volunt, cuius digiti eo modo erant conformati, vt strepitum edere viderentur inanitatis indicem & rerum nihili; cum subiecto Epigrammate, quod in hanc sententiam terminabatur, *Tu hospes, ede, bibe, lude, cetera omnia non sint. rē rē, rē rē, rē rē*, hoc est *scopus, illius somitus, quem efficere manus solet*, vt autor est Arrianus. Si eo gestu parè vteretur Orator ad exprimendam rerum vanitatem, in quibus vel assidue quærendis, vel impensa diligentia tuendis, omnium prope hominum elaborat industria, & languescit virtus, nescio an æquus eloquentiarum æstimator *vere* insimulare possit. Dixi parè, addo & in populi concione, nam in graui sapientum confesso, illud forte tanquam de scena atque mimo decerptum ad leuam hominum consuetudinem reiceretur.

Arrian. l. 2.
de exp. Alexandr.

Alius quidam fuit digitorum sonitus adhibitis ab iis qui *Digitorum* versus poetarum recitarent, in quibus dimetiendis & *ca-*sonitus in
nendis in more positum fuit, interualla percussioneque *carminibus*
notari certa quadam manuum motione, *digitorum ictum* recitandis.
nominat Quintilianus, ait enim in metris, *digitorum ictu* Fab. l. 9. c. 4.
interualla signari. Idem haud obscure innuit magnus Augustinus qui cantum, planum, percussione recitationi *ver-*
sum attribuit. Hinc notanda Senecæ illa sententia, *Quo-*
rum digiti aliquod inter se comman metientes semper sonant. Senec. de
Vbi amites eruditionis Lipsius sanctissimum per se locum *breuit. vit.*
amen corrigi. At digiti, inquit, in ea mensura *vix sonant,* c. 12.
eguar pro *sonant*, & ponit *sonant* *quæ per se adhibetur*. tum
est vit. clarissime, neque enim tibi *missa* & inaudita fuisse
se puto, quæ scriptores alij memorie commendauerant.
nam ecce clare & disertè Fabius, *Soluci*, inquit, *Oratio*, Fabius l. 9.
non de se condit ad strepitum digitorum. Negat in soluci *oratio* cod. c.

ne recitanda adhiberi digitorum sonum ut in versibus, quem superius digitorum ictum appellarat : ergo digiti sonant carmen metientes, ut aiebat Seneca. Sic Daetylū de pedibus poetis vnum quem *πυλινδόν* Græci nominant, dictum fuisse volunt à tractu digitorum, quem ad exprimendam organi modulationem faberrimè affectabant, ut auctor est Diomedes. Non puto ab oratoribus in dicendo, cum veterum poetarum versus laudarent olim strepitum eum digitorum fuisse usurpatum, nisi forte à mollioribus, qui delicatas etiam vocum flexiones aucupabatur, in quos Romanus ille sapiens Stoicum aculeum emittit. Nunc certè quidem ridiculi omnino forent, & nimium studiosi antiquitatis, qui eum morem iam sepultum, iam situ caricque exinanitum in lucem iterum vellent excitare.

Senec. loco
cit.

Diomed. l.
3.

Quintill.
l. ii. c. 3.

Infringere
articulos.

Pergo verò & alium explicare sonum digitorum, ut hac etiam in re, quid in prudentem oratorem conueniat intelligamus. Solebant olim in plurium hominum coetu orationem habituri, cum in medium venissent, & in amplissimum dicendi locum, priusquam os aperirent, dum sibi audientiam comparant, quædam efficere, inter quæ, ponit Quintilianus *infringere articulos*, quod minimè dedecere putat. Alio tamen loco vitiosum ducit, quod in ea mora frequentissimè Græci faciebant oratores, nimirum *crebro digitorum motu commentari*. Est autem infringere articulos meo iudicio nihil aliud, quam strictis validè manibus sonitum efficere. Sane *crepitum articulorum* in eadem ipsa re significanda nominauit nequitiae doctor & voluptatis arbiter Petronius : pingens enim dicturientem ita loquitur, *Retexit superbum pallio caput, & manibus inter se usque ad articulorum crepitum strictis*, (vel ut alij legunt *tritis*) *Quanam est*, inquit, *hac audacia*? Eum gestum tamen auctore Fabio in veteribus elegantem & venustum, haud tamen summa grauitate & amplitudine ornatis facillè concesserim, quos è pulpito iam dicturos, cum in eos, omnium oculi intenduntur, minus opinor deceat, infringere articulos. Sed in cursu orationis, fieri aliquando id posse, forte quispiam haud iniuria contendat, præsertim cum iustissimus animi dolor indignum facinus & abominandum insequitur, cum dicentis mens efferuescit, & in magna rerum indignitate exæstuat. Is enim gestus, quod huma-

nitatis studiosi doctique intelligunt, iracundiæ est proprius, doloris, indignationis, & identidem à Veteribus usurpatus. Iracundiam suis coloribus adumbrans Seneca ita meminit, *Dentes comprimuntur, horrent ac surriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipfos torquentium sonus,* &c. Et alio in libro, *Adiice articulorum crepitum, cum se ipsa manus frangunt, & pulsatum sepius pectus,* &c. quæ perspicue significant, quid sit infringere articulos apud Quintilianum. Plautinus ille pedarius senator qui Curiam in pectus aduocauerat.

Seneca l. i.
de ira c. i.

Idem l. 3.
c. 4.

Concrepui digitis, laborat, crebro commutat status.

in Milit.
glosios.

Hominem describit animo anxium, turbulento quodam æstu cogitationis, qui sat explicare negotium non possit, & pro animi sui sententia perficere: quem locum eruditus interpret nescio an satis commodè exposuerit. Quid igitur? an hanc ipsam actionem vilioribus tantum, & de grege atque turba oratoribus concedemus, negabimus honoratis, qui que decori maximè rationem habent? an cuiilibet fas fuerit, eam adhibere in ea parte dictionis, ubi affectus dominantur & triumphant? tum enim incitatis veluti habenis eloquentia fertur, naturæ vis orationem moderans atque excuscitans, in omnia sese induit, quæ instituto seruire posse videantur: itaque in multis frustra rationem quæras & compositam illam mediocritatem, quæ scholarum perceptionibus informatur.

Arguunt digitorum reprehensa. micare digitis. utrumque indicem porrigere quando vitiosum. medius digitus verpus, infamis, impudicus & κατανόησις à gestu reicitur.

SECTIO
III.

SI quis apud se reputauerit digitos Mineræ sacros olim fuisse, Deæ videlicet omnium sapientissimæ, profecto intelliget, ad non minimam partem prudentiæ & cogitæ rationis eorum motum pertinere. Fieret proinde sapientiæ in-

iuria, si quis digitis abuteretur in dicendo, ad pueriles ineptias, & Suadela volantantis gloriam infringendam. Quaedam igitur è communi sapientum opinione reprehendenda hic apponam, vt gestus nostri illius Oratoris, quem informamus, vndique expoliantur. Imprimis reprehendi video argutias digitorum, de quibus illa est principis Tullij

Cic. in Or.

Argutia digitorum.

Arguta manus.

Sinod. Apol. ep. 7. l. 9.

Aristophā.

Micare digitis.

gravis præceptio; *Nulla sit mollitia ceruicium, nulla argutia digitorum, non ad numerum articulus cadens.* Sapienter etiam Crassus 3. de Orat. *Digitus, inquit, subsequens verba non exprimens.* Sunt verò digitorum argutiæ celeres quædam & subtiles motiones digitorum, quales præstigiatorum esse consueverunt qui fucum faciunt, oculosque illudunt. Hinc manus argutæ furum dictæ, quæ celeriter emicant, & è conspectu modò abripiuntur, modò emergunt, & in omnem partem cidentur. Eruditè Sidonius Apollinarius. *Scrimia tua conuincitibus nobis ac subornantibus, effractorum manus arguta populabitur.* Hoc leuium & imperitorum est vitium, & effervescentis nimio calore adolescentiæ, imò & doctorum etiam hominum, qui propter viuam ingenij vim & spirituum copiam, incredibili totius corporis agitatione dicunt; quorum manus nunquam fere deponuntur continuo pulsu incitatæ, sed in omnem partem euolant. Quædã medici & attingi cogitatione minimè possunt, quin veniat in mentem homo disertus, & omnibus dicendi luminibus abundans, quem orantem non ita pridem audiui. Huius tantæ fuere digitorum argutiæ, vt cum semper ante os atque vultum, eximia motuum varietate, celeritate maxima ciceret manus suas, & more *ῥαυματοποιῶν* luderet, vix ater tan albus esset somnum possem. Id proprie esse dixerim quod facetus aiebat Aristophanes *μύσας ἀναμύσων*, *Muscas abigere*, aut gesticulariam imitari Dionysiam, quòd olim arguto nimis Hortensio per contumeliam fuit obiectum.

Finitimi illis sunt, qui exertos & intentos aliquot digitos, reciproco quodam in ore assidue atollunt, & ita ostentant, vt cum audientibus experiri, & ludere eo genere exercitationis videantur, quam qui adhibent, proprie *micare* dicuntur. Illos ego dignissimos esse puto, qui in tenebris micant, quòd ratio & communi

communi adagio de iustissimis olim hominibus ferebatur: melius certè nox ineptias obtegeret, quàm vt eas in communi omnium luce defigant. An non enim foedum est, atque indignum Oratore, liberalissimis studiis imbuto & considerato, mancipis æmulari & sectores, qui vt Festus literarum monumentis prodidit, se auctores emptionis ea digitorum elatione declarabant? Hinc Poëta cum supellectilem remque omnem suam vellet significare iam addictam, nihil hospitibus commodare posse, id suauiter & ingeniosè protulit,

Nam mea iam digitum sustulit hospitibus.

Martial.
Cic. Verr. 1.

Et M. Tullius de licente in Verrinis, *Locare incipit non proscripta neque edicta die, &c. digitum tollit Iunius patruus.* At qui huiusmodi Oratoribus obiectum vellem Aproniani Præfecti Urbis viri clarissimi edictum, quo micandi illum morem non modò è foro & Curia, sed ipsis è licitationibus eiectum cupiebat. Id Edictum etiamnum in tabula marmorea Romæ visitur, cuius hoc initium est

Gruterus
ex Smetio.

EX AVCTORITATE
TVRCI APRONIANI. V. C.
PRAEFECTI VRBIS

RATIO DOCVIT UTILITATE SVA
DENTE CONSVETVDINE MI
CANDI SVMMOTA SVB EXAGIO
POTIVS PECORA VENDERE QVAM
DIGITIS CONCLVDENTIBVS TRADERE. &c.

Tollant igitur si me audiant, qui personam Oratoris sustinent, eam micandi consuetudinem; ne non iam pecora vendere, sed venditare è superiore loco videantur.

Sed quid iis hominibus facias, qui vtrumque indicem reliquis digitis complicatis in pugnum, hinc inde repetita mentione, in eos qui adsunt validè vehementissimèque intendunt, quasi velint oculos omnium perfodere? an Hecuba saniores putentur matrona miserrima, quæ summa vi atque impetu in Polymestorem inuolat,

— Et digitos in perfida lumina condit.

an modestiores Cleodemo, qui ὀρθῶ πρὸ δακτύλου τὸν ὀφθαλμὸν τῷ Ζηνοθέμειδος ἐξόρουη, *intento digito Zenothemidi oculum effodit in conuiuio?* Benè cum illis ageretur, si illam sapientis vo-

Ouid. 13.
Metamor.

Lucian. in
Conuiu.

Zz

cem audirent *μὴ εἰ ἀγῶν*; nam vt illud fieri honestè aliquando potest, ita sæpè & vehementi brachiorum coniectione facere, bacchantium est & furiosorum potius, quàm scienter & moderatè agentium. In eadem etiam classe ponam illos, qui patulas manus proferunt exporrectis dissipatisque digitis, atque à se longè distitis, quasi ab omnibus numerari eos vellent, & sigillatim percenteri. Quod eo foèdius esse consuevit, si breues illi sint & tumidi, si illuue fordidi, si vlceribus inamœni, si denique in pulpitu[m] ascenderit,

Ouid. 3.
Nequit.

Cui digiti pingues & scaber unguis erit.
vt Poëtæ Romani verbis dicam.

Sed inepti maximè iudicantur, & pastoritia fistula digni, qui solo digito medio gestum faciunt. Quo loco memini Laert. 1. 6. Diogenis summi vjri, qui dicere solebat plurimos, *ὁ δὲ δάκτυλον μὴ κτείναι*, *insanire præter digitum*, fieri autem illud, si quis *τὸν μέσον κτείνῃ παρῆνται*. Est enim hic digitus contumeliæ vulgò deuotus infamiæque significandæ, quæ causâ fuit cur eum *Verpum* à verrenda turpicula corporis parte quidam indigitarint, vel ab ipsa manus compositione minus honesta, alij *infamem*, quidam *impudicum*. De illo eapiendus Perseus cum ait,

Perf. Sat. 2.

Infami digito & lustralibus ante saliuis.
vbi Cornutus, *Sunt*, inquit, *nomina digitorum, pollex, salutaris, infamis, &c.* Et Martialis,

Martial. 1.

Ostendit digitum, sed impudicum.

9.

Priapi ille Cantor tam impudicus & infamis, quàm medius est digitus, ita quoque loquitur,

Derides quoque fur, & impudicum
ostendis digitum mihi minanti.

Rhodig. 1.
17. c. 12.

Hinc factum, vt si quempiam notare olim voluissent, & contumeliosissimè deformare, digitum medium in eum intederent, quod vt ait Rhodiginus ab Atheniensibus *σκιμαλίσσαι* dicebatur, qui etiam medium ipsum digitum, *χαταπύγωνα*, hoc est,

Pollux 1. 2.

cinædum vocarunt. Diogenes certè canis cum Demosthenem videret mollem, delicatum, battalum, quique nimium gloriolam aucuparetur, *τὸν μέσον δάκτυλον κτείναι*, *exporrecto medio digito*. Hic, ait, *vobis est ille Atheniensium Orator*, quod aspergendæ infamiæ causâ faciebat. Ad eandem contem-

Laert. in
Dioge n.

ptionem pertinet illud è Satyra,

— *quum Fortuna ipse minaci*

Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.

Et nescio quis alius Poëta,

— *& digitum porrigito medium,*

Atque ex his facile intelligi potest, eum gestum minimè Oratorem decere, tum quia inest in eo turpitudinis quædam similitudo atque obscœnitas, tum quia sine contumelia fieri non soleat. Quare impensè atque seriò providendum est, ne in dicendo impudens & verecundiæ inimicus, aut in alios contumeliosus videatur, quod tum maximè euenire necesse est, si medium digitum in aliquem eorum qui audiunt intenderet. Atque adeò in subsellis omnibus pulpitisque velim, id quasi imperatorum edictum grandibus aureis literis inscribi, Nemini fas tantùm medium digitum in agendo adhibere.

Juvenal.
Sat. 10.

Martial.
1. 2.

Alia quadam in digitorum gestu notata. Ungues rodere ad feritatem iracundiamque spectat.

SECTIO
IV.

SVNT quidam, ait Fabius, qui *sententias vibratis digitis iaculantur*. Alij prope perpetuis gesticulationibus vtuntur, similes Tiberio Cæsari, de quo Suetonius ita memorat, *Vix unquam loquebatur sine molli quadam digitorum gesticulatione.* Quæ me tacente satis omnes intelligunt esse ab honesto Oratore aliena. An verò est etiam opus vt hoc moneam, esse quosdam inficetos & agrestes, qui ungues præferant Gryphibus dignos horribilibusque Harpyis, quos sæpè vidi cum à dicibus illuderentur, cum dicerent, magnam copiam laternarum futuram, quod ille diues opulentusque Rhetor cornu abundaret.

Suet. c. 68.

Sed vt trita & communia illa prætermittam, hoc vnum addo, esse cuiusdam feritatis ungues rodere, vt animaduertit Aristoteles libris de Moribus, qui cum ea enumeraret, quæ ex morbo vel consuetudine vitiosè fiunt, ponit *ὀνύχων τρώσις, unguium arrosiones*: quod iratorum esse hominum quidam istius loci interpretes aiunt, atque Italos ea maximè ratione ap-

1. 7. Ethic.
c. 6.
Zuinger in
Ethic.

Z z ij

petentem ultionis animum declarare. Sanè de irato Poëta magnus,

Pers. Sat. 5.

---*crudum Cherestratus unguem*

Arrodens ait hæc.

Conspirat in eandem rem Propertius,

Propert. 1.3.

Vngue meam morso sape querere fidem.

Sic furentem aiunt Orestem, & vlciscendi libidine iactatum, digitum sibi arrosisse in Arcadia, vbi *δάκτυλος μῆμα* fuit ædificatum, quod reliquit posteriorum memoriæ Pausanias. Sed meditantis, & in acerrima cogitatione defixi argumentum esse; dictum illud quod prope in prouerbij vsu venit significat, *Demorfos sapit unguem*, quod à bono Poëta vsurpatur. Paria sunt illa Horatij de sudante & sollicito Vate,

Sat. 10. 1.1.

---*viuos & roderet unguem.*

Cæterum vix fieri potest, vt in augusto iustitiæ tabernaculo, aut Semneo religionis, is vnquam gestus à consideratis hominibus in dicendo adhibeatur, nisi fortè cum iræ magnitudo, in patronis causarum, lucem omnem decori præstinguit; quos sanè vidimus aliquando in altercationibus penè furere, sibi-que mutuò conuicia ingerere. Duos nuper ego miratus sum alioquin in agendis causis veteranos, qui animis inflammatis cum rem clientium ad priuatam contumeliam cõuertissent, non priùs *λογομαχίας*, & asperam contentionem terminarunt, quàm is qui iudicio præerat minaretur, se in vtrumque ex legibus prænunciaturum.

Sed mentio iudiciorum aliud mihi in mentem reuocauit, non planè par, sed ad manus digitosque pertinens. Noui Senatorem vnum è Curia, virum amplissimum, iudicio verè magno & exacto, sed qui externam actionem non opere magno curet. Vix sententiam potest vnquam dicere, quin sinistram manus alterius manus digitis fricet obiter atque scabebat, seu prurigine titillante, seu consuetudine illiciente, seu fixa in grauibus negotiis mente, quæ proinde minus cogitet de externis. Nonnunquam verò læuam manus ad pectus applicatam & quietam leuiter alia, & subinde quatit manu. Aliquando terit vtramque manus, vt fieri ab iis solet, qui inter vtramque volam crebra manuum agitatione terere aliquid atque imminuere volunt, quod ipse tamen rariùs facit atque

lentius. Ad eos gestus inumbrandos, qui per se minimè laudabiles sunt & formosi, valet sanè plurimum in illo ætas & amplitudo, & purpuræ splendor, atque parva hominum existimatio: Naminobis, Victor & Iuuenti, atque in grege adolescentium Patronorum, quibus nondum ingenij magnitudo, vel orationis vbertas, aut eximie animi dotes autoritatem conciliant, illa omnino irriserentur. Verùm hæctenus de manu & digitis: nunc de brachio humerisque dicendum.

DE BRACHII MOTV ET humerorum.

CAPVT XI.

Brachium telum Orationis. quando procerius iactandum. Valide protensum an deceat. χῆμα ἐξώπιον in brachio. Cubitum vtrūque Cerdonum more ventilare. SECT. I.

QUÆ dicta sunt de manibus, vix sufficere videbantur ad perfectam cumulatamque dicentis laudem, nisi etiam de brachio adiungeremus. Nec mihi sine quadam ratione videtur Veteres, communi olim prouerbio dixisse, *brachium esse manuum virtutem*. Hoc enim memini me legisse apud sanctissimum Dorotheum, *χεθὼς ἔ διαφόρως ἐπιπιδν, ὁ βραχίον ἢ δὴ βραμῖς ἐστὶ τῆ χειρός*. Itaque prophanæ Theologiæ opifices hominum brachia in Iunonis amplissimæ Reginæ tutela posuerunt, non tam forte quod ipsa *λευκώλενος*, vt Poëtæ suauissimè mentiuntur, quàm quod in Ioue dictis conciliando, regificos habeat gestus & decoros, quos minuti in terris homines æmulari debeant. Neque verò in his conformandis minima fuit cura eloquentium, qui ad sp̄ summæ dignitatis erudiebantur, in eo enim Comœdi & Epistatæ quibus pueri parui committebantur, ad honestos motus addiscēdos diligentissimè elaborabant, *vt recta essent brachia, ne indoctæ rusticæque manus, ne fla-*

Dorothe.
Doctrin. 23
Fulgent.
in Mythol.

Fab. l. i. c. 21

CHIVM. *tus indecorus*, que verba sunt facundia summi doctoris.

Est imprimis hoc considerandum oratori, in quo genere orationis versetur, ut brachij motu ad honestate, prouidique animi diligentiam accommodet. Aliquando enim rapide fertur pugnax oratio, & sonitu magno incedit; summa interdum placabilitate, speciosa veluti pompa, sine villo grauiori motu & indignatione. In remissa actione & contentione molliori

Fab. l. ii.

Seneca l. 1.
de benefic.

M. Tullius *molli brachio* agere dixit, alij *molli articulo*; sic apud Fabium, *Gladiatorem vehemens impetus, aduersarij mollis articulus excepit*. Id securi, quieti, lenti, nimiumque etiam aliquando remissi est, animique tardioris. Animus saepe exit in brachiu, ut in milite aut gladiatore cernitur, *cuius gladius quam presso articulo venerit, refert*, ait Seneca. Pressum articulum, viuidam manum vocat, vehementi contentione robustam & incitata.

Ci. de ora.

Consimili ergo ratione dicam de oratore, Refert plurimum quam presso articulo, quo nisu brachij & vehementia, periodus illa acerrima contentionique seruiens, ad oculos animumque audientium venerit. Sane brachium generoso quodam animi ardore iactatu, dicentem primum, & ipsius orationis vim exsuscitat: hinc ille apud Ciceronem orator tum demum pugnare se in dicendo aiebat, cum brachium concalefecisset. Imo etiam ipsum aduersarium de statu saepe omni deiicit & cruetat, quod omnium in dicendo princeps L. Crassus,

l. 3. de orat.

Ci. in orat.
perf.

qui artificium illud omne cognorat, quasi ab oraculo pronunciauit: dixit enim *brachium procerius proiectum, quasi quoddam esse telum orationis*, & praecipendi autor grauissimus Cicero, cum perfectum oratorem vestigiis omnibus cubilibusque indagat, utendum esse ait *brachij projectione in contentionibus, contractione in remissis*. Et recte monet in contentionibus, nam

Aristoteles
sect. 5. pro-
bl. 8.

passim facere, pæne fanaticum est Corybantumque propriu, imo & ipsi naturæ minus consentaneum. Est enim auctore Aristotele brachio laboriosum, inanem manum iactare, quod vehementius conuellitur, nihilque sit quo pondus innitatur. Necesse igitur est ardorem quondam orationis existere laboriosæ vim contentionis eleuantem, quo lacerati iuuentur. Nam quod naturæ conditioni repugnat, eamque ab optimo statu dimouet, nisi ratione suscipiatur, ut violentum, sic repudiandum est sapienti. Nescio an eo referendum sit Lacedæmonij Chilonis dictum, quod inter eius sa-

piensis *κωείας δόξας*, reponitur, τὸν λέγοντα μὴ κωεῖν τὴν χεῖρα, *μανικὸν γὰρ*, inser loquendum non esse agitandam manum, *ve-*
cordium enim id videri. Fabius certe quosdam illudit, qui omnia
 se *leuata manu* dicere gloriabantur. Et sapientissimus doctor
 Hieronymus. *Adducentur supercilia, extendetur brachium, ira-*
tusque Chremes tumido desauit ore.

Est igitur consilij videre atque prudentiæ, quandonam illa
 brachij iactatio opportuna videatur: attollitur supra caput
 nonnunquam, in iustissima indignatione prodenda, tum etiam
 si numen, si cælitēs, si astra quoque ipsa contestemur. Sic
 in magna reprehensionis flamma cūm perditorum hominum
 maleficium arguitur, sæpe orator brachium attollere visus, &
 & collustrantem omnia solem testari, in cuius luce inexpia-
 biles illę fraudes & flagitiosa libido patretur. Interdum ve-
 rō celeri impulsu iactat & extendit brachium versus audito-
 res, asseuerando, denunciando, minando, qui gestus dignita-
 tis, autoritatis, potentiæ significationem habet. Ita symbolum
 regiæ potestatis, plurimarum gentium consensione, bra-
 chium cum manu vulgo effingitur. Et sacrę litterę quas di-
 uinitus afflati homines nobis reliquerunt, Deo tribuunt *bra-*
chium excelsum, extensum, fortitudinis, potentiæ, cūm eius
 immensam illam & interminatam autoritatem, vim, impe-
 rium significare volunt. In his ergo atque similibus, cūm
 æquum est perturbari atque incendi in agendo, ad castigā-
 dam impietatem, ad ferreum os verberandum hominum
 impudentium, ad ius tuendum, ad stabiliendam verita-
 tem, ad vindicandam innocentiam, ad terrorem iniucien-
 dum, illa brachij liberior gestus & protensio conceditur.
 Sed non placet ut qui dicit, tempestates velut in sympuuiō
 excitet, & inter sobrios tanquam vinolētus bacchetur, nam
 sine causā vehementius iactare corpus, & calidos eos ciere
 motus, histriōnum est aut furentium. Huius generis histriō-
 nicos in brachijs gestus notauit & amarulento felle tinxit
 Ammianus Marcellinus, vbi caussidicos lucris inbiantes,
 inexplicabilibus laqueis præditos, legum incientes depingit
 his verbis, *Quum intra cancellorū venerint septa, & agi cæperint*
alicuius fortunæ vel salus, atque laborari debeat, ut ab infonte gladius,
vel calamitoso detrimenta pellantur, contrugatis hinc inde frontibus;

Brachij ia-
ctatio quā-
do adhibē-
do.

Ammian.
 1.30.

CHIVM. *brachijque histrionico gestu formatis, &c.*

*Brachij
compositio
in leni ora-
tione.*

*Pallad. in
Hip. sect. 6*

*Cubitum
ventilans
more
cerdonum.*

Cum ergo erit orationis lenitas, remotis illis tragœdiis & asperiori contentione, illa decebit brachij compositio, quæ normalem veluti angulum in cubito facit demisso, eleuata modice manu, & decori modestia conformata. Palladius ἀρχαίως doctorem suum illustrans Hippocratem, ait in brachio χῆμα τὸ ἐξώνιον, *angularem figuram*, esse αἰσδυων *doloris expertem*: neque enim, inquit, musculi distorquentur, sed omnes recti collocantur, neque extenditur pars vt curuetur, sed medium habet ordinem. Illum autē statum esse κατὰ φύσιν & maximè conuenientem, ex eo probat, quod intensio & inflexio præter naturam sint. Quæ docti hominis commentatio si ab ea turba caperetur leuui oratorū, qui inuenustè Suadæ lenocinantur, non ea magna iudicij vacuitate in hominum offensionem incurrerent. Quidam enim rusticè admodum & inscieniter cubitum attollunt, in medio spatio pari cum manu positione libratum, tum producunt humerum & cubito gestum faciunt, quod meritò vitiosum putat Quintilianus. Alij temerè sparsa manu in proximos offendunt, qui velut amentes constringendi videantur. Nonnulli etiam quod longè est putidius, cubitum vtrumque in diuersum latus ventilant, & cerdones imitantur. Quæ in re peritucundum est quod aliquot antè annos à doctissimo & religiosissimo viro audiui. Aiebat quendam superiori sæculo quo subiti & repentini doctores religionis nocte vna emerferant, noui, indocti, & qui nil admodum literarum scirent, in Galliæ oppidum venisse aliquando. Coetus autem eo die agebatur in suburbio, quem coetum ipse curiosius, quàm auita religio pateretur, intueri voluit. Locus erat plurimis sedilibus ornatus, sed vbi nulla pietatis forent monumenta, nihil quod animum ad diuinæ mentis cognitionē, & venerandam maiestatem eueheret. Dicebat vnus è suggesto pallio tectus & galero, barba hirsuta & deformi facie, sed impendio loquax, in clamando & conuitiando exercitatus, quem vulgus hominum & Testamenti noui callentem, & vnum omnium eloquentissimum in dicendo reputabat. Ita vero pronunciabat doctor ille musteus, vt ad singula prope incisa, hinc inde cubitos in diuersum ageret, tanta constantia, & vt ita loquar pertinacia, vt nul-

CHIVM.
 vt nullum gestum alium cognoscere videretur. Tum ille hospes tacite apud se, Aut fallor ego nimium opinione mea, aut ille aliquando futor fuit. Et quidem id postea cognouit esse verissimum: nam audita hominis disputatione, cum in hospitium diuertisset, aduocato seruulo, Obsecro te, inquit, ille homo quem bellè concionantem audiui, an aliquam artem factitauit? Respondet candidè puer, fuisse quidem paulò antè cerdonem, nunc verò dignum iudicatum qui ministerio verbi frueretur, quippe illum D. Pauli epistolas tenere omnes, tanquam nomen digitosque suos. Risit hospes in sinu primùm suauiter imperiti hominis actionem beata illa officina dignam, sed cum esset veritatis studiosus, doluit maxime, quòd reiectis repudiatisque veteris Ecclesiæ magistris, fungi & pepones modò audirentur. Sed illuc reuertor: nolo meum oratorem ita in cubiti motione versari, vt non à schola ludoquè venisse ad dicendum, sed à crepida videatur.

Brachia concutere minus decorum. Μὴ πτερυγίζεω. Struthiocameli & galli gallinacei non imitandi. SECTION II.

NE C verò minus fugiendum illud est, quod à plerisque fieri commemini, qui non satis liberalem institutionem habuerunt. Solent enim quidam perpetuo penè motu brachia sua concutere, quasi mox euolaturi è conspectu, & humum relicturi, quos nescio an iure queas nominare struthiocamelos; in terra videlicet positos, semper tamen veluti alarum agitatione fugam meditantes. Id nonnulli faciunt ingenij quadam copia, & ardore naturæ, quæ mole corporis vix se premi & teneri patitur: hoc orator animi vigore

Stare loco nescit, micat igneus, & tremis artus,
 qualem nuper vidimus Ecclesiasten eximium, qui tam mobiles habuit manus, ita continuò brachia sua quatrabat, vt robusti & fortissimi homines, vix illud dedita opera & non nisi incredibili laboris contentione æmulari potuissent. Alij puerili institutione, vel indocta consuetudine im-

CHIVM. buti idem faciunt, & auiculas imitantur, quæ pæne implumes, neque satis à viribus comparatæ, tamen alas in nido mouent agitantque celerrimè. Id περιγίζω, Græci nominauerunt, quòd in eos dicit solet, qui inepta gesticulatione auicularum similitudinem præferunt. Politus Comædiarum artifex illud eleganter, φλυαρίαις ἢ περιγίσεις, *nugaris gesticulando*, fieri id solet à quibusdam in gestienti lætitia, cum exultans animus effert sese, & titillans suauitudo corpus, eas partes quæ liberrimæ sunt in agendo maximè quatit. Diophilus poëta Græcus hoc festiuè in Parasito Copreæque expressit, quem inducit ita loquentem. *Vocatus ad cænam intentis oculis aspicio coqui fumum: si directo impetu vehemens & copiosus excurris,*

Aristoph.

Athen. l. 9.

Γέγηθα ἢ χάρω π ἢ περιύασομαι.

Gaudeo, lætor, motu brachiorum exulto.

Illud etiam Atticus Lysias oratione quadam sua elegantissimè significauit, qui cum probare vellet aduersarium non consciti modò iniuriarum, verum principem autoremque fuisse, perspicuum hoc signum adfert, quod gallos ille gallinaceos imitatus in victoria, vocem lætus extulerit, & alarum in morem, brachiorum plausu lætus verberauerit impiorum corona circumseptus. Disertissimi hominis verba hæc sunt apud Dionysium, ἴδου γὰρ τοὺς ἀλεκτρούνας μιμούμενος τοὺς νενικηκότας, οἱ δὲ χροταῖν αὐτῶν ἤξιον τοῖς ἀγκύσιν ἀπὸ περιύγων πᾶς πλευρῆς. Hic gestus, quod iudicio limatus quiuis intelligat, est in morum proprius & theatri, & conuenire vix potest in fori grauitatem aut templorum sanctimoniam, nisi forte quidpiam in eo genere moderatum in lætitiæ significatione concedatur. Hæc igitur me minimè dissuadente lex dicenti feratur μὴ περιγίσειν, μὴ περιύασαι.

Dionys.
Halicar.

Fab. l. 11. c. 3

Tamen in lætis & maximè fluentibus rebus ad voluntatem, non ita Rhetorum monitis vt Vulcaniis vinculis tenetur Orator, quin solutius mouere brachium possit, atque in lætus extendere. Qua de re quoniam scire Quintilianus præcipit, eius verbis claudam hanc disputationem, sic igitur habet, *Brachij moderata proiectio remissis humeris, atque explicantibus se in proferenda manu digitis, continuos & decurren-*

res locos maxime decet. At cum speciosus quid uberiusque dicendum est, ut illud, *Saxa atque solitudines voci respondent, expansatur in latus, & ipsa quodammodo se cum gestu fundit oratio.* Sic ille. Sed de humeris iam videamus.

In humeris αὐχονῆς. Subsultantes humeri & micantes reprehensi. Lactare humeros & attollere, superbum. Lutei Platonis fatis humeris. Analectides. Angusti humeri, remissi, demissi.

SECTIO.
III.

AD humeros etiam componendos, eloquentiae candidatus, industriae suae partem, atque ingenij, debet conuertere. Vix enim possunt inobscurari aut latere in agendo, non magis quam ipsum caput, quod hinc inde velut honorifici atlantes sustinent, siue de plano, seu sublimi è loco dicat Orator. Plurimum verò pertinere ad praestantem dignitatem, vel gignendam, vel in hominum coetu & commercio tuendam, inde colligimus, quod totum hominem videre videmur, cum eius caput humerosque summos videmus, quodque in iis considerandis tanquam in eximio naturae spectaculo mens conquietat. Itaque veteres cum Heroum vellent effigiem ad omnem posterorum memoriam transmittere, caput tantum & summum pectus cum expoliuissent, putabant id totius hominis specimen ad praestantissimae vitae cognitionem gloriaeque sufficere. Et quidem magnum esse momentum in humeris collocatum, ab omni saeculorum omnium memoria prodidisse mihi videntur sapientes. Reperti sunt enim qui dice-

D. Ambros.
l. 6. hexam.

In dextro humero αὐχονῆς.

A A a ij

R. I.

lescat. In quo mihi imprimis labi videntur, nec fat decori meminisse, qui micant humeris atque exiliunt, quasi puncti acu forent, ita subito illos iactant, & in altum extollunt. Is gestus omen olim habuit, si Possidonio credimus: qui de auguriis ominibusque disputans, *παλμικόν* esse quoddam ait, cum nimirum è vibratione corporis aliquid cognoscitur, ut cum inquit, *palpsavit dexter aut sinister oculus, humerus, &c.*

Omen in humeri palpitatione.

Sed remota ista anili superstitione, motare humeros atque identidem in altum efferre, sic ut subsiliunt videantur, indecorum est, & apud rusticanos homines in festiuis narrationibus vsitatum & tralatitium. Illam autem motionem, immoderate innataeque leuitatis specimen esse, magnus in Theologia Gregorius, idemque excellens tum iudicio tum religione indicauit, in impio desertore Iuliano: nam eius

Greg Naz. s. in Iul.

ομοις παλαμείοις, eam mentem iniecisse aiebat prudentioribus, ut putarent nihil veri, nihilque solidi ab eo expectandum, cuius naturae importunus quidam impetus sese variè foras eiceret: nam praclare ut omnia sapienterque dixit Aristoteles, *ὡσπερ δὲ τὰ σώματα, ἔκ τῆς κινήσεως κρίεται, ἔτω ἔτι τὸ ἦθη, quemadmodum corpora ex motionibus iudicantur: ita & mores.*

1.4. Ethic.

Plutar. Liban. Quintil.

Hanc maculam etiam in gestu primis temporibus habuit Demosthenes, qui in dicendo *ἀρεπῆς τὸν ἄμων εἰώθει κινῶν*, *maculare humerum indecorè consueuerat*, ut historiarum monumentis proditur: siue illud è prepostera puerili institutione contingeret, siue è pruritu aliave causa: nam Alexandri Aphrodisæi dictum est opinor verum, terga facilius quam alias corporis partes prurire. Eam maculam vir generosae mentis & laboriosae ferro & contentione exussit. Nam acutum è lacunari gladium suspendit, sic humeris imminentem, ut si quando sese ultra quam par esset commoueret, acie vulneraretur, quo fiebat, ut vulneris reformidatione se in statu quodam honesto contineret.

Alexand. probl. 25. 1. 2.

Tumidos humeros attollere & ostentare.

Quidam verò non ventilant quidem humeros neque subsiliunt, sed superbiae tumidaeque arrogantiae vitio, eosdem plus aequo sustollunt, quasi in pompa Circensi heroum aut diuum simulacra. Elegantissime ut omnia Theodoretus tumido fastidio inflatum & inanitate pingens, *Qui verò*, inquit,

diuitiis superbit, τὸ σῶμα ὑπὲρ τῶν κεφαλῶν αἵρων, qui corpus
ultra capitis quoque verticem attollit, &c. Nihil in hac re-
 nuustius dici potuit. Hic ipse nauus in incessu leuium & glo-
 riosorum adolescentium agnosci potest, quos videmus ita
 quadratos circumferre humeros & circunrotare, vt publicis
 in viis dum occurrit hominum frequentia, monendi omnes
 videantur tanquam è formula *Cave*, ne quis in eam humero-
 rum magnificè librata & circumlatam molem incurrat. Vir
 doctissimus & religiosissimus Antistes, quem modò nomina-
 bam, alio quodam in loco rem ponit ob oculos, dum ita scri-
 bit, *Vt viderunt diuitem summis pedam digitis incedere, leoni-*
numtineri, τῆς χειρὸς τῆς ὀμῶν περιφέρειν, hinc inde hume-
 ros circumferre, &c. Ad hos scopulos inanis superbiæ & tu-
 moris, ὁ Δουλῆ Iulianus ridiculè admodum & ineptè ap-
 pulit, cùm longa barba & sophistico supercilio incredibilem
 animi turpitudinem obnuberet, de quo sic Ammianus Mar-
 cellinus, *Ridebatur Iulianus Imperator homo brevis, humeros*
extentans angustos. Et videte quid improvida hominum cu-
 riositas & gloriolæ nimium appetens excogitarit: reperiun-
 tur enim qui vt Platones quidam videantur latis humeris, ple-
 ni, quadrati, torosuli, inculcant vestes, tomento augent &
 dilatant humeros, adhibent analectides puerili ingenio, vel
 muliebri potius genio. Solebant enim olim muliercula, vt
 habitiores viderentur, gossypio aut aliâ materia quasi puluil-
 lis (analectides nominantur) constipare scapulas prominen-
 tes. Rem delineat Poëta non inuenustè,

Conneniunt tenues scapulis analectides altis

Augustum circa fascia pectus erat.

Videas istos homines limis oculis hinc inde se obtuentes, ef-
 ferri superbiùs lacertorum suorum toris, alios propè non vi-
 dere, quod sibi nescio quam Herculeam humerorum speciem
 latitudinèmq; somnient. Quibus nescio quod agaricum pa-
 remus, quod morbo humeros afficienti mederi aiunt sapient-
 tes. Quamuis non humerorum quidem ille est morbus, sed
 capitis, quod sanandum tribus Anticyris, aut ventilandum
 Musarum furculis esse videatur.

In contrariam se labem quidam iniiciunt, contrahunt e-
 nim humeros & angustos efficiunt: qua de re sic memini dice-

AAa iij

R I.

Theodor:
 serm. 6. de
 prouident.

Theod. ser.
 7.

Ammian. I:
 22.

Analecti-
 des.

Oui dius,

Contrahere
 humeros &
 angustos
 efficere.

R. I.

re Fabium, *Humerorum raro decens alienatio & contractio est, breuiatur enim cervix*, &c. Seruulorum è Comœdia gestus hic videtur, qui inter scapulas caput veluti condunt: Cuiusmodi homines *Βυσσάχαιες* Græcis dicuntur, de quibus superius est à nobis disputatum. His remotis eiectisque vitiis, haud operosum est, optimum humerorum statum intelligere. Status omninò is esse debet, qui honestatis modestiæque notis sit insignis, & ab excellenti natura formatus, vt nihil sit audax, gloriosum, rusticanum, nec cum agendo se incitabit Orator; rudem statuam, aut laneum sacco mouere dicatur. Bonus autor præcipiendi Quintilianus, vno verbo eoque obscuro ac difficili, *remissos humeros* nominauit eloquentia dignos: sic enim lib. II. *Brachij moderata projectio remissis humeris*. Humeros, meo iudicio, remissos vocat, non elatos, non validè intentos, non corneos & rigentes, nec quales Verus Imperator per somnium habere se vidit *eburneos*, sed manibus obediētes, sed totius corporis motioni obsecundantes, sic vt in capite, humeris, pectore, reliquisque partibus, certa quædam veluti symphonia atque *ὠρὸς μὴλα* cernatur, quæ audientem liquido quodam sensu voluptatis compleat. Aliud quiddam est *demissos* habere humeros, quod proprium fœminarum fuisse volunt, quæ olim eam compositionem, & vt quidem arbitrabantur corporis elegantiam & venustatem, studiosissimè in palæstra discebant. Et apud Terentium in Eunucho in descriptione mulierculæ: *Demissis humeris esse vincito corpore*. Quem in locum Donatus, *Antiquitiam Græci*, inquit, *virginibus suis præbebant palæstram ad componenda corpora*. Nos pro palæstra rationem habemus, & eruditissimas scholas hominum sapientum, in quorum monitis libens acquiesco. Itaque nolim demissis humeris & coactis nostrum esse illum in dicendo coryphæum, quod languorem illud significet, aut inopiam virium, aut animi abiectiōnem, nihilque habeat dignitatis.

Fab. l. II. c. 3

Teren. act. 1. sc. 3.

DE PEDVM ACTIONE
atque statu.

CAPVT XII.

Mercurius sine pedibus, cuius pedes sacri. Supplosio pedis. SECTIO I.
iuuat dicentem. quibus in rebus adhibeatur.
Vsurpata à magnis Oratoribus.

XENOCRATES venustè Mercurium inducit querentem, Antholog. Gr l. 4.
quod cùm fateantur homines eum pedum celeritate præstitisse cursorem, & manu strenuum palæstritam fuisse, eum tamen effingant ἀποδα. *sine pedibus*, & κολοβὸν χερῶν *manibus destitutum*. Sic Orator, nisi de pedibus quædam attexeremus, iniuriam fieri sibi fortè suspicaretur, quasi truncus à nobis Hermas in subsellia fuisset inductus. Non sunt profectò pro nihilo habendi pedes, & actori despiciendi, quasi in luto cœnòque volutentur. *Non est formosa*, inquit Romanus sapiens, *cuius crus laudatur aut brachium, sed illa, cuius vniversa facies admirationem singulis partibus abstulit*. Ita perfectum Oratorem non putem, qui in hac parte, vel ineptus, vel incompositus fuerit, aut non sat in agendo consideratus. Nec antiquorum mihi videtur repudianda prudentia, qui pedes eloquentiæ præsidii Mercurio, gestutumque doctori suis religionibus consecrauerunt: in quo ni mea me fallit opinio, documentum hoc esse volunt mortalium animis fixum & impresum, eam etiam partem ad oratoriam vim & dignitatem pertinere.

Ac mihi quidem rem diligentius intuenti, imprimis occurrit pedis supplosio, in qua momenti plurimum esse collocatum, summi viri benè dicendi laude clarissimi iam monuerunt. Fabius Quintilianus, *iactatione manuum, & pedis supposione*, quemadmodum cauda leones facere dicuntur, Oratorem sese hortari & excitare scribit. Id quando adhibendum videatur, Crassus breuiter ille orando & præcipiendo maximus nos

l. 3. de Or. edocuit, *Supplatio*, inquit, *pedis in contentionibus aut incipientibus aut finientibus*. Breuiter, inquam, ille princeps, quæ à nobis subtilius & copiosius sunt enucleanda. Non est dubium quin id fieri in contentionibus possit aut debeat, hoc est in ea orationis parte, qua perturbantur animi & concitantur, ubi maxime vehemens regnat & triumphat oratio, ut in dolore, in miserationibus, in inuidia commouenda, in vrgendo maleficio, in reprehendendo, in amplificanda rerum indignitate, in miseris calamitosorum deplorandis, in iracundia significanda, in lacerandis aduersariis, omni denique loco & tempore, ubi fas & æquum est animo commoueri. Hoc enim est in natura positum, ut quæ celeriter animum percutiant insolenti quodam motu & grauitate, eadem & artus commoueant defluantque in pedes. Id subtiliter & doctè animaduertit piarum literarum lumen Hieronymus, *Si quando*, inquit, *nouum*

Quando adhibenda pedis supplatio.

S. Hieron. in c. 6. Eze.

aliquid mirandumque conspiciamus, tam corpore, quam animo perhorrescimus, ita ut complodamus manus, & pedes allidamus ad terram, & vocem inclinemus ad solum. Et eloquentissimus idemque beatissimus Chrysostomus etiam pueros ait, si minuta &

S. Chryf. hom. 5 in c. 1. ad Cor.

δευοπαθῆν & δυχεραίνεν, & λακπίζεν τὸ ἰδαφος, indignari, agrè ferre, & pulsare pedibus solum. Quare Philosophi id etiam aliquando vsurpant, quorum tamen minime proprium est in amplificando exardescere, sed potius lenire animos & placare ad grauium monitorum satus capiendos. Cleanthes certè vir acerrimus in tuendo præsidio virtutis, & dolore contemnendo, cum vidisset aliquando Heraclæotam Dionysium condiscipulum suum à Zenone deficientem, quod cum tantum operæ Philosophiæ dedisset, dolorem tamen ferre non posset, *terram pede percussisse* dicitur à Marco Tullio, versumque ex Epigonis attulisse,

Cicer. 3. Tuscul.

Audisne hac Amphiaræ sub terram abdite.

Zenonem significabat, à quo illum degenerare dolebat. Sed illud maxime oratorij muneris est, & inflammata eloquentiæ, qua perfringuntur animi, qua sæpè causæ eripiuntur. Quod Seneca vir alta mente præditus & dignissimus *θεῖα χροῖ* fatebatur. Iungit enim tria quædam simul, quæ ab eloquentibus in dicendo patronis identidem fieri solebant, sed quæ de graui oratione maxime intelligenda sunt, ubi iam affectus dominantur,

Senec. ep. 75.

dominantur. *Etiamsi, inquit, disputarem, nec supploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem, sed ista oratoribus reliquisssem.* Rectè Oratoribus, quos videmus, quia illud non fecissent, à doctissimis, & maturo iudicio viris aliquando reprehensos. Antonius quidem quem eloquentiæ specimen propositum ad intuendum videmus, miratur opere maximo, P. Rutilij viri grauiissimi & innocentissimi causam ita fuisse dictam, quasi in illa commentitia Platonis ciuitate res ageretur. *Nemo ingemuit, nemo inclamauit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo est questus, nemo rempublicam implorauit. Quid multa? Pedem nemo in illo iudicio supposuit, credo ne Stoicis renunciaretur.* Cicero verò publico in iudicio non dubitauit asserere, fictam & subornatam fuisse causam à M. Callidio, quod ille cum pestem capitis sui, cum indicia mortis se comperisset manifestò, & manu tenere diceret, tam solutè egisset, tam leniter, tam oscitanter. *Τὸ ἴσθαι* M. Callidi, nisi fingeres, sic ageres? vbi dolor? vbi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces & querelas solet? nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percussa, non femur, *pedis quod minimum est nulla suppositio.* Et tamen Orator fuit Callidius, non vnus è multis, potius inter multos prope singularis, ita reconditas exquisitasque sententias mollis & pellucens vestiebat oratio. Sed cum duo illa teneret, vt & rem illustraret differendo, & animos eorum qui audirent demulceret voluptate, aberat tertia illa laus quæ permoueret & incitaret animos, quam plurimum pollere constat.

Itaque historiæ & elegantium hominum scripta, vbi heroes suis coloribus illi picti & delineati sunt, qui ob diuinum genus dicendi celebrantur, hoc decus & laudem orantium non omittunt. De actione M. Antonij disputans eloquentiæ Rex & fori Dominus: *Manus, inquit, humeri, latera, suppositio pedis, status, incessus, omnisque motus, cum verbis sententis si que consentiens.* Seruius Sulpitius in cuius laudem efflorescentis iamque in cœlum se efferentis eloquentiæ, transuersa incurrit ciuili discordia, cum Crassum sibi ad imitandum proposuisset, multos quidem illius motus atque gestus, sed præsertim suppositionem pedis æmulatus est, vt ipse de se fatebatur. Sed de ipso L. Crasso quid M. Tullius suis moni-

l. i. de Ora.

Cic. in Bru.

l. de clar. Orat.

apud Cic. 3. de Orat.

mentis prodiderit, pretium operæ est cognoscere, cuius perfectissimi Oratoris, cum esset vehemens, & nonnunquam irata., & plena doloris iusti oratio, tamen ut ipse princeps monet, *non crebra fuit pedis suppositio, non magna corporis iactatio.* In quo laudatæ moderationis effigiem quasi penicillo expressam, & exemplar animi septi undique & muniti consilio atque prudentia mihi videre videor.

SECTIO
II.

Suppositio non debet adhiberi sine causa, non nimis frequens, non vehementior. Prohibita olim Athenis. πλεροχρησῶ. explodere.

NEQVE enim existimare quisquam debet, ex eo quod laudabiliter & exiunia causæ utilitate, fieri possit aliquando, id semper & ubique licere. Non leuem neque obscuram & tacitam esse causam necesse est, ut in ardore animi vehementius indignantis, in æstu iracundiæ, in cæteris, quæ superius memorata sunt à nobis. Et pedis quidem suppositionem propriam esse iracundiæ Seneca bonus Censor humanitatis atque morum censuit, nam illius affectionis simulacrum, sic oratione sua ædificat, *Complosa sapius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, &c.* Propert. lib. 2.

Senec. l. 1.
de ira c. 2.

Propert. l. 2.
eleg. 4.

Et crepitum dubio suscitet ira pede.

Quare inepti & ridiculi sunt quidam turbulenti & prope dicam furiosi Oratores, qui veluti à forcipe & incude venientes, toti calent atque fumant, pedem ubique terræ incutiunt, tragœdias in mimum inducunt. Hos è triuio & circulo Oratores, ἀγλαίους, horridulos & bacchantes Quintilianus ad pullatum circulum, ad confessum morionum, ad imperitam multitudinē amandat. *Iam collidere, inquit, manus, terra pedem incutere, femur, pectus & frons micadere, mirè ad pullatum circulum facit.* Ita ille quidem lib. 2. c. 12. sed lib. 11. hæc grauissimè, *Pedis suppositio ut loco est opportuna, ut ait Cicero, in contentionibus aut incipiendis aut finiendis: ita crebra & inepti est hominis, & desinit Iudicem in se conuertere.* Dicebat aliquando

Fab. l. 2. c.
12. & l. 11. c.
3.

glorians Pompeius fore, vt si terram pede quateret, arma- ^{Ridiculi}
 tæ inde legiones subitò vno impetu exorirentur : at cùm ^{Oratores in}
 fanatici illi nostri & μουσομανείς solo pedem incutiunt, præ- ^{supplōsione.}
 postera & incondita illa dicendi ratione ; subito examina
 oriuntur illudentium, hic follicantes Midæ auriculas, ille
 crepitantem ciconiam pingit, alij vt ferocientibus equis pe-
 dicas aiunt indi oportere. Hinc ingeniosi & periti adolescen-
 tes id Poëtæ Græci immurmurant, λακτίσει ποδί γαῖαν, ^{terram}
 pede calcitrando pulsat. Venustissimè & omnium elegantissimè
 D. Hieronymus sale suo illos obruet & autoritate, quo- ^{D. Hieron.}
 rum, inquit, *verba in pugnis sunt, & syllogismi in calcibus.* ^{l. 2. in Iou.}
 Denique nimis illa frequens & importuna supplōsio, apud
 graues & sapientes auditores iure explosionem meretur : vt o- ^{Explodere}
 lim in theatris, cùm quis displicuisset in agendo, in more fuit ^{quod sit.}
 positum, περινοκοπεῖν, hoc est, *calcibus tundere solum*, à qua
 supplōsione cœpit dici *explodere*, vt doctissimi viri opinan-
 tur.

Iam verò non modò nimiam illam frequentiam remouen- ^{Vehemen-}
 dam esse putem, verùm etiam acriorem quam ratio postulet, ^{tior supplō-}
 & vehementissimam quandam contentionem, qua videntur ^{sio an de-}
 quidam pulsu pedum veluti manes atque furias excitare velle, ^{ceat.}
 aut quietem Antipodum conturbare, vel Salmoneum de thea-
 tro æmulari. Non ita pridem fuit Lutetiæ Parisiorum Eccle-
 siastes incredibili copia & dicendi grauitate, cuius eruditio,
 vis animi, & vitæ sanctimonia vndique populum ad audien-
 dum euocabat. De illo multus in vrbe sermo iis temporibus,
 quibus in cursu fuit grauioris illius studij atque operæ, qui-
 que ipsius nomen non tenebant, sic describebant, qui pulpita
 omnia mirifica pedum supplōsione diffringit. Verùm id fuit,
 & ita sæpè eueniebat : itaque æditui rem prouidentes imo in
 suggesto duplicem contignationem, aut solito longe robustio-
 rem deinceps ponebant. Hæc vehementia illum vnum decuit,
 neque vidi qui magnopere ea causa reprehensum vellent:
 erat enim vitiorum hostis acerrimus, diuinæ gloriæ cupidus,
 per quam studiosus religionis, eo iudicio quod plerique omnes
 suspicerent, ea doctrinæ amplitudine, quam mirari faciliùs,
 quam complecti cogitando potuisses, ita in agendo pollens,
 vt quocunque animo incubuisset, auditores suos impelleret.

Iraque ardorem illum magnum & redundantem, vel in Numen esse referendum, à quo illi homines afflari solent, vel in iustum incensi animi motum, facile intelligebant. Sed non omnes ea potiuntur auctoritate & opinione apud omnes, quæ inusitata illa boni consulat atque diffimulet: erit igitur nouitiis prouidendum, ne quid in hoc genere eueniat quod culpetur.

Græci antiquissimis temporibus supplodendi consuetudinem non habuerunt. Athenis quidem lege cautum erat, ne quis Orator in dicendo *επιπορεύειν*, *pedem supploderet*, vt quidam interpretantur, quam legem integram qui scita omnia diligentissimè colligebat, in oratione sua ponit Æschines. Sed illam quidem valuisse tum puto, cum simplicitas, candor, modestia in oppidis volitabant: sed cum fraus, scelus, impietas, maleficiùmque succreuit, opus fuit omnibus eloquentiæ copiis & machinatione, ad euellendas ex hominum mentibus opiniones penitus infitas & illiminatas, vt mihi quidem verisimile videatur, iam inde à Cleone, qui primus femorum percussiones, & *δρομον* *concurstationem* in agendo inuexit, hanc etiam pedum suppllosionem à summis Græciæ viris & nobilissimis illis Demagogis vsurpatam fuisse.

Æschin. in
Timarch.

Plutare. in
Nicia.

SECTIO III. *Pedes ἀσταυῶντες & instabiles leuitatis aut ferociæ indicium. Vacillatio in dextrum atque leuam reprehensa. è lentre loqui. Inambulatio olim concessa in agendo. Satagere ineptum & procurrere. Pedem ultra gradum iactare.*

DOCTI quidam non communis modo musarum, sed sublimium quoque mysteriis initiati, pedes hominum appellauere *columnas*, nec sine iusta & considerata ratione. Nam & totius pondus corporis bellè sustinent, & naturæ opificio directi suam quandam firmitatem habent & stabilitatem, non alienam ab eorum hominum dignitate qui prodeunt ad

dicendum. Hinc fit vt præstanti sapientum iudicio illi à pulpitis & amplissimo dicendi loco reiiciantur, qui instabiles & inquieti sunt in pronúciando, nec hæere suo in vestigio possunt. Habet imprimis id paganum aliquid, rúsq; olet, & neglectã aut putidam institutionem; quæ si à prima pueritia adoleuit, non facîle deinde industria, & communibus remediis sanari potest. Sed quod est longè grauius, illa pedum sine ratione mobilitas, cùm incredibilem animi inconstantiam, tũ virtutem sanè exiguam & imbecillem, aut potius nullam significat, si quid certi in humanis rebus diuini homines intueri poterunt. *Συνοχὴς δὲ ἔχ' τὸ μετακινούμενον ἐναλλάττειν τὸ χῆμα, κούφότητος σύμβολον*, ait sapienter Clemens Alexandrin. *scpe autem moueri, habitumque & figuram mutare, signum est leuitatis*. In Iuliano qui perfidiosissimè Christianam religionem eiurauit, mirifica & insolens fuit ἠθους αἰωμαλία, vt sancti Patres animaduertunt, è qua gestuum volubilitate, quam in media omnium luce figebat, prouidi homines iam animo & diuinatione præcipiebant, quanta in ipso fax impietatis ad multorum perniciem aleretur. Gregorius Nazianzenus *μάρτυς ἄριστος*, vt de se ipse aiebat, vt primum Iulianum videre potuit, Romanum imperium fletu & oratione miserabatur, quod oculum hominis vagum, furiosum & Titanicum obtuentem, quod *πόδας ἀστατοιότητας ἔχ' μετακινῶντας*, *instabiles & titubantes pedes* nihil boni reip. portendere, vir exquisito solertique iudicio putaret. Lucianus qui Atticas vneres omnes in oratione sua illigauit, feroci tumidóque attribuit *ἀστατον τῆς βάσεως*, *quod pedibus nequeat consistere*. Atque hoc ipsum fortè volunt diuinæ literæ, cùm de homine improbissimo, ita loquuntur, *Annuis oculo, terit pede, digito loquitur*: vbi pro illo *terit pede*, in Hebræo est, *loquens in pedibus suis*, quasi ille motus sit clara quædam re-
stificatio animi feri & insolentis. An igitur iusta causa videatur, cur honestum oratorem moneamus, vt huius nãui atque labis suspicionem effugiat, quæ dicenti obesse vehementer solet?

Quod eò cupidius faciet, si eorum hominum ineptias, qui illo vitio contaminati sunt, si non oculis, vel ipsa modo cogitatione vsurpauerit. Nonnullos enim videas, qui vt motacilla caudam, sic pãne perpetuo corpus agitant, nec pèdes vnquam

Clem. Alex.
xand. l. 2.
Pædago.

Greg. naz.
or. 4.

Lucian. in
Philopau.

Prou. 6. 35.

esse quietos patiuntur. Itaque ut scrupedi atque petrei, quasi aculeis semper compungerentur, alternis pedes attollunt atque demittunt ingrata vicissitudine atque rusticana: dicerem cum Horatio,

Horatius
l. i. sat. 3.

—— *Scauros, pravis fultos male talis.*

Hoc illi modo efficiunt, ut pes suo nomine spoliatur, quem olim sapientes Græciæ, *πόδα*, *ἀπὸ τοῦ παύειν*, à quiescendi ratione dixerunt. Fitque sæpè ut in utramque partem omni corpore vastè & inconditè vacillent: plantis haud dissimiles, quæ teneræ nimium atque flexibiles, statumine & ridica opus habent, ne ad solum affligantur. *Est*, inquit Fabius Quintilianus, *illa indecora in dextrum ac leuam vacillatio, alternis pedibus insistentium*. Et quidem eam olim irrisam, & notatam ad perpetuam oratoris infamiam videmus in Curione, qui cum de more in agenda causa nutaret, Iunius qui contra venerat, scitè & acutè quæsiuit, *quis è lintre loqueretur*. Quid igitur iis hominibus facias, qui cum iactatam se firmare & constabilire innocentiam, & erigere afflictos gloriantur, ita se ipsi ubique iactant, ut tanquam à vento & tempestate abripi videantur?

Olim in-
ambulario
in dicendo.

In orat.

Fab. l. i. i.
Inambula-
tio propter
moras lau-
dationum.

de Clar.
orat.
3. de orat.

Ex hac etiam inconsiderata leuitate oritur aliquando inambulatio, olim quidem sæpè & solutè, quod nonnunquam sine reprehensione fiebat: erant enim spatiosa subsellia in foro, in basilicis, aliisve in locis, ubi actores & patroni causam dicebant. Itaque M. Tullius ea de repræciens, *rarum incessum neque ita longum esse dicit oportere*. Et Fabius moderatam etiam inambulationem concedit propter moras laudationum, dum scilicet clamor & strepitus audientium, qui admirabilitatem orationis laude & prædicatione prosequuntur, deferuescat. Æqua sanè iis temporibus ea videbatur esse concessio, quod in more fuerit positum, quæ elegantissimè dicerentur plausu & voce comprobare, ætate quidem M. Tullij in grauioribus causis rarius, frequentius deinde blandiente consuetudine, quam Recitantes benignitate etiam sua sportulisque promouerunt. Huc pertinent illa Ciceronis de Hortensio, *Itaque Hortensius utroque genere florens, clamores faciebat adolescens*. Et alio loco de re generatim, *Quare benè*

Et praeclare, quamuis nobis saepe dicatur: belle & festiue nimium saepe nolo: quanquam illa ipsa exclamatio, non potest melius, sit uelim crebra, &c. Expressit illam consuetudinem egregie Diuus Hieronymus, *Ne à me queras pueriles declamationes, sententiarum sterculos, uerborum lenocinia, & per fines capitulorum singulorum acuta quadam breuiterque conclusa, qua plausus & clamores excitent audientium.* Suauissimus Chrylostomus τὸ ἐπιδικαστικῶς κροτῆσαι id uocat. Qui saepe etiam popularis istius plausus inanitatem graui dictione prosequitur, quod is in templa & in sacrorum hominum conciones irrepisset. Nam quæso te, inquit, quis fructus esse possit è populari applausu? Succedente enim uespera, εὐθέως ὁ κρότος ἐκείνος, ἡ ὁρμή τις ἅπας μαρμαίρεται, subito ille plausus tumultusque laudantium omnis euanescit. Sed ad rem.

D. Hieron.
ep. 2 ad
Nepotian.

D Chryc
in Pf 43.

Id. hom 3;
de An.

Tum, inquam, fuit iusta illa orantium quies aut inambulatione, cum clamoribus loqui prohiberentur. Sed quidam reperiebantur ignei in agendo, tam acres, tam incitati, ut è suis in aliena subsellia migrarent, quod sine risu eorum qui audiunt fieri uix potest: alij nec opinantes in ipso cursu orationis longissime progrediebantur, quos discursantes Domitius Apher *satagere ineptè* aiebat: urbaneque Flavius Virginius olim interrogauit de quodam suo antifophiste, *quot millia passuum declamasset.* Hoc fieri planè in nostris moribus non potest, quibus Oratorum impetus aut pulpiti angustis, aut subselliorum quasi repagulis continetur. Nisi fortè in Italia, ubi Concionatorum magnam corporis iactationem, & quendam etiam cursum esse audio, propter vastas & longè patentes sedes orantium. Id etiam euenire posset, cum è plano dicitur liberòque spatio, ut cum Reges & Dynastæ adeuntur, cum mandata explicantur reipublicæ, cum stans Orator in cœtu aliorum differit. Tum sanè qui prompto & uiuido sunt ingenio atque natura, inflammatione quadam & impetu suæ dictionis profilere longius possent, & stationem suam deserere: quod facere solitum Caluim, summum illum & ardentem Oratorem Marci Tullij antagonistam, prodit in Controuersis Seneca. In eos homines cum incideret Seuerus Cassius li-

In aliena
subsellia di-
cendo mi-
grare.

Quintilian.

Senec. l. 3.
Contr.
Fab. l. 12.

neam poscere consuevit, vt certis in agendo limitibus cohiberentur. Et licet qui ira sunt à natura cōparati, studio & moderatione quantum fieri potest, impetum illum suum cursūque inhi-beant, nonnunquam tamen, pedem vnum indecore, & paulò quàm par esset liberius proiciunt: id verò est *ὑπερβάθμων πίδαρίπειν*, *pedem ultra gradum iactare*, quod apud Græcos cōmuni adagio ferebatur. Non igitur abs re est futurum, si huiusmodi *exercipedes* moneamus *παχυρόμοις*, illam omnem incitationem non susceptam ratione, abhorre-re ab eo plurimùm, qui personam grauitatis & moderationis sustinet. Et proinde valere multum, si in omni parte orationis sint apud se, decorique vocem audiant: nam si naturæ mouentur licentia, si non audit currus habenas, eò se fortè calidius effundent, vnde frigidè & molestè sunt redi-turi.

SECTIO IV. *Micare, exilire, tripudiarè in dicendo. faceti pedes & luden-tes. σαυλοῦσθαι. fluxa & mollis corporis trepidatio in visio, sicut & κυχλισμός. fullonios saltus edere. ἀμφοῖν ποδιῖν.*

SED ecce quidam quasi ad tibiam & tympanum in dicendo tripudiant, & staticulos dant vt sibi quidem videntur bellifsimè: de quibus apud me cogitanti venit in mentem picturæ Callistrati, hominis in inueniendo longè acutissimi, qui cūm statum vnus Indi suis coloribus & purpura orationis effingeret, *Erat*, inquit, *lasciniens expressus*, οὐ δυνάμενος ἐρᾶδαι τὰ πόδε, ἀλλ' ὑπερβόμος τε ἔτι ὑπο τῷ γλῶσσῳ ἐκλάζων, vt qui pedes obfirmare suos & stare loco non posset, sed perpetua trepidatione moueretur. Rem ipsam delineauit oratione sua Polemon Atheniensis in Physiognomon. qui cūm semiuiri indicia persequitur, inter alia sic habet, *Lumbos tremulos habet: omnia eius membra exiliēti motu agitantur.* Cuius motus vitiosi rē-prehensio

Callistr. in Stat.

prehensio non tam à dictis sapientum, & testimonio anti-
 quitatis, quàm ab ipso communi iudicio petenda est. Sic
 enim docet experientia, sic vulgò omnes sentiunt, illam cor-
 poris leuitatem iuueniliter exultantis, ne quidem in adolefcente
 contingere, sine graui eorum hominum offensione, qui ho-
 nestate omnia metiuntur. Pingit vnum huiusmodi Iulianus
 Imperator in Panegyricis & oratione illudit, *Vidisses illum*,
 inquit, καθάπερ τῆς κορυβαρτῶντας ὑπὸ τῆς αὐλῶν ἐπεχειρο-
 μένης χορεύειν, ἔπειθ' ἔδωκεν ἐμὸν λόγον, quemadmodum Coryban-
 tas & fanaticos tibiarum sono concisos sine ratione tripudiare ac
 saltare. Est non obscura in iis hominibus dissimilitudo, quæ ad
 totius rei lucem & intelligentiam est à nobis exponenda.

Quidam enim quanquam non semper attollunt pedes, mi-
 cant tamen atque exiliunt, & corpus efferunt prope ad nu-
 merum. Nonnunquam verò quasi pedes haberent laneos, aut
 pulmoneos, oneri sustinendo impares, neque possent in suo
 gradu consistere, præ teneritudine quadam effœminata, sum-
 mittuntur & tremunt, & in vestigio mollissimè languescunt.

Quorum pedes *faceti*, ac *delitiis ingredientibus molles* à Bruto
 nominarentur: *ludentes* videtur appellauisse magnus Hiero-
 nymus, vbi de mulierculis gloriosis, *Erecta*, inquit, *cernice &*
ludentibus pedibus incedunt. *Ebrios* ego nuncuparem cum illo
 Græculo scito & arguto, qui Chrysippum Stoæ columen &
 maiorum veluti gentium philosophum dicto notauit. Nam
 frequēti in conuiuio cùm alij prope omnes Græco more bibe-
 rent, abstineret autem Chrysippus à computatione, sed crura
 subinde agitarēt, seruulus intuens hoc lepidè, Χρυσίππου μόνα
 τὰ σκέλη μεθύειν, *Chrysippi sola crura ebria esse*. Delicatum illum
 in pedibus atque mollem corporis motum significantes Græci
 σαυλεῖσθαι dicunt, quod Suidas ἀερώς βαινεῖν interpretatur:
 eumque religionis Magistri vt ab honestis hominibus repu-
 diandum scriptis suis notarunt. Aureus Chrysostomus cùm
 animum laudat modestiæ retinentem, atque omnium virtu-
 tum choro septum & ornatum, ἔπειθ' ἔδωκεν ἐμὸν λόγον, αὐτῆς μέλει,
 ὅτι μὴ ἀτακτὰ βαδίζειν, &c. *Quin & pedum ei cura est, ne dis-*
solutus atque mollis, sed simplex & inaffectatus sit ingressus. Sic
 prædagogus variegati Clementis eas iure suo; reprehendit quæ
 ἐν τῆς ἐπιτομῆς ῥηθιμῆσι τῶν γυναικῶν, *veluti numerofo terram pede*

Or. 2. Paneg.
 87.

Mollis O-
 ratorū pe-
 des faceti
 atque ludē-
 res.

In fragm:
 Cic Fab. L
 6. c. 3.
 Epist. 22.

Laert. 1. 7.

S. Chryso-
 stom. l. de
 virgin.

Clem Alex.
 l. 2. pæd. c. 11

Iſa. 1.
S. Baſil. in
Eſaiam.

contingunt. Sicut & Propheta magnus Iſaias, τῶν ποδῶν παλιζότους, *mollis pedum lusu incedentes.* Quarum incesſus ait S. Baſilius, non ſecundum naturam, ſed πρὸς ῥυθμὸν ἑκμελῆ ἑπιτηδέεται ἐκλύτως, *veluti ad numerum fertur ſolusius.* Abſit igitur hæc ab oratore delicatolorum fluxa, & ſoluta corporis trepidatio, qui quod in ſtatu viriliter non hæreant, in periculo sæpe ſunt, ne cœdè & flagitioſè nonnunquam ceuere videātur, quo nihil fieri poteſt in liberali hominum cœtu indignius.

Quare bonis auibus, & prærogatiua Centuria punctis omnibus fauente, hæc illis poſita lex eſto, Μὴ κυχλίζεσθαι; qui- que id faxit, maietatis eloquentiæ reum videri. Hæc lex, ſeu Themis, ſiue Eunomia, ſiue communis Domina Honetas illam tulerit, aditu fori Curiaque prohibet, non modò flagitioſum omnem gregem, nequitia amafium, nationem cinæ- dorum tremulam, criſſantem, & ab aquariolis eruditam: ve- rùm etiam de adoleſcentulis noſtris quosdam, qui in roſa violis- que nati, in goſſypio educti, bombycino amiculo lan- guidi, blatta effœminati, cuniculi pilo molliores, quoties gradum figunt, toties virum exuunt, ſexum mentiuntur, conuicium naturæ faciunt, eamque incuſant, quod non ſint Veneris puppæ, gynæceorum delitia, ſtibio litæ Pandoræ. Hi non ſatis mihi inſtructi videntur, neque à ſchola ſuborna- ti, nec erecti voluntate, vt ſubitò à crocota, à mitella, à mu- liebribus ſoleis, purpureiſque faſciolis, in lucem concionis ve- niant, & clariffimorum hominum conſpectum, ad fortia facta oratione prædicanda.

*Tripudiare
& exilire
in dicendo.*

Sunt alij robuſtiores quidam, qui alio quodam modo in id vitium, in quo explicando verſamur, præcipites eunt: tripu- diant enim illi quidem, ſed audacius quàm ſuperiores illi atque ruſticius, quippe qui meſſores pulſu pedum vindemiam ſuam curantes imitentur, aut fulloneſ, quos Titinnius poëta vetus dixit eleganter pedibus argutari,

*Pedibus
argutari.*

*Quaſi ubi tu ſolitus pedibus argutariex,
Dum compeſcis cretam & veſtimenta eluis.*

fullonem deſcribit, qui de more veſtem conciliando niſu al- terno pedes attollere conſuevit, & fullonium ſaltum edere. Sic miſera illa mulier apud Plautum, quæ maritum videbat ſuum flagitioſis amoribus deditum, & in ganeis volutatam,

durare non potest, & impatientia doloris exilit & velut tripudiat furenter & incompotitè, cui venustè Parasitus,

Plut. in Afi-
nar. sc. Ain
ca.

— *Si non didicisti fullonicam*

Non est mirandum: in oculos inuadi nunc est optimum.

quem poëtæ locum eruditus interpres non satis intellexit. Nolo cuiquam sciens ac volens contumeliam imponere, sed quod mihi ante paucos annos euenerit, vobis audientibus verè & candidè enunciabo. Ante annos aliquot hominem vidi orantem plurimorum opinione doctum, at si quid mei iudicij est grauioribus quidem disciplinis instructum, sed inopem earum literarum, quæ ab humanitate nomen habent: Paulò antè quàm in vrbem veniret, nescio quæ tacita hominum existimatio aut rumor, hominem quendam magnum atque mirabilem denunciauerat, quæ causa fuit cur magna pars Academicæ ad eum audiendum conflueret. Is igitur siue cura animi atque sollicitudine, seu quod vellet quàm optimè omnium expectationi satisfacere, sic vnus horæ curriculo perpetua pedum agitatione exiliit, ita fulloniam hanc egit, vt mihi quidem de eruditorum qui tum aderant iudicio cogitanti, miserandus prope videretur. Hoc verò est ἀμφοῖν Suidas. ποδῶν, vtroque pede, vt est in communi adagio declamitare. Id verò illum fecisse loci insolentia, & ardore quodam animi in ea corona triumphare cupientis, deinceps apparuit: nam denuo cùm illum audiuissem, fuit longè quàm antè quietior, nec in Musarum & musicorum hominum cœtu, cùm scholarum adessent lumina, pulchrum esse tripudiare censuit.

Et quidem æstus animi, vel ira, vel cupiditate bullientis, ciet *Æstus ani-* motus sæpe in corpore, neque pedes diu patitur consistere, nisi *mi pedes* frænum moderationis & prudentiæ iniiciamus. Caius Cæ- *ciet.* sar Caligula, qui vt multum studij atque operæ eloquentiæ tribuerat, ita causas plurimas egit non sine commendatione ingenij & facundiæ: si perorandum in aliquem esset, eo spiritu & animi contentione dicebat, vt *neque eodem loci prae ardore con-* *sisteres,* ait Suetonius. Hunc autem gestum ab Oratore consilio *Sueton. in* & moderatè susceptum, in animi inflammatione studioque *Cal. c. 53.* significando, nemo sane de schola politus & æquus rerum æstimator abiiciet & damnabit, nisi ad fullonum eas ineptias

continua motione deffectat. Nam & dicentem exsuscitat illa pedum elatio, & tenet audientes, qui velut à palmari gladiatore gradum generosè proferente, facinus pulchrum & memorandum expectant, & honestum illum animi vigorem excellentiæ cuiusdam argumentum probare solent.

SECT. V. *Christiani olim pedem attollebant in precibus. Tripudium quoddam in latiniis. Pedum ictus atque percussio apud Veteres in pronunciandis versibus.*

ATQUE hoc loco silentio præterire non possum inusitatum, & prope diuinam maiorum nostrorum religionē, & commemorabilem pietatem, qui cùm in templis ritu augusto & sanctissimis cæremoniis consecratis precationi darent operam, in clausulis orationum pedem solebant summa animorū consensione attollere, vt præ amore sempiterni domiciliij, studiòq; magno cœlestium, iam euolare viderētur. Quam ego rem non tam meis quàm Clementis Alexandrini verbis ad perpetuam rei prædicationem explicare volo, sic enim habet in Peristromatis, de Christianorum precibus loquens, Oratione caput & manus in cœlum extendimus, τὴς τε πόδας ἐπιγερόμεν καὶ τὴν τελευταίαν τῆς εὐχῆς συνεκφώνησιν, ἐπακολουσοῦντες τῆι παρθευμῆι τοῦ πνεύματος εἰς τὴν νύκτα τὴν ἕσπέραν. Ἐσυναφιστάμεν τῷ λόγῳ τὸ σῶμα τῆς γῆς πειρώμενοι, μετάρσιον ποιησάμενοι τὴν ψυχὴν ἐπιγερόμενην, &c. *pedes attollimus in extrema orationis acclamatione, præpto animo & alacritate insequi cupientes beatam illam naturam, qua mente & intelligentia percipitur, & una cum verbo corpus à terra abducere conantes, erectam animam & desiderij pennis eleuatam cogimus in sancta progredi, &c.* Hoc verò est quod de piis hominibus dixit

Stromat. I.
72

Greg. Nyss.
or. 3. de or.
Hexam. I. 6.
c. 9.

Gregorius Nyssenus clarissimus Antistes ἀρχὴ τῆς ποδὶ τῆς γῆς ὁπτιζάμενοι, *terram eos summo tantum pede attingere.* Idem prope significauit magnus Ambrosius, qui mirabilem Dei providentiam in humano corpore fabricando suspiciens, pedes aiebat nobis datos, non vt brutis animantibus quatuor; sed vt auium generi duos, quod sublimes alta petere debeamus.

Præterea illud ipsum tripudium fieri in gaudio solet, animo lætissimo quodam motu exiliente.

*Tripudium
in lætitia.*

— nunc pede libero Pulsanda tellus,

Horat. l. 2.
carm.

ait poëta gestiens. Exultantem & præ lætitia tripudiantem dixit. M. Tullius; & præclare suauissimus Chryso-
stomus *Χρυσόστομος* & *ἁγιώτατος ἐπίσκοπος* dixit. Eundem gestum læti animi affectionem prodentem, pij Vates diuinis suis oraculis præne consecrauerunt: sic enim vnus qui à diuino robore nomen habuit Ezechiel, *Pro eo quòd plausisti manu, & percussisti pede, & gauisus es ex toto affectu.* Vbi doctissimus interpret Hieronymus, *insultandi læticia, manibus & pedibus concrepare*, exposuit. In hoc motu asciscendo, vbi maximè res fluunt è sententia gaudiùm-que generatur, eandem Oratoris prudentiam moderationem-que postulo, vt nihil dissolutum faciat, neque bellicos videatur equos imitari, qui ad tubæ cantum micant artubus, & pedum reciproca motione tripudiant.

D. Chry-
stomus in
Psal. 113.

Ezech. c. 23.
6.

Esse tamen quiddã in hoc genere concessum iis hominibus, qui publicè pronunciant, non abhorrens à modestia ingenuò-que pudore, ostendit Veterũ in versibus recitandis cõsuetudo. Solebant enim, non digitorum modò ictu & percussione, verũ etiam & pedum pulsu carminum rythmum numerosque prosequi. Vnde pes in re metrica dicitur, quia in percussione metrica pedis pulsus ponitur, tolliturque, ait Marius Victorinus. Grammatici illum morem atq; Rhetores haud obscure significant. Ruffinus imprimis Antiochiensis ita meminit, *Iambicus autem cum pedes etiam dactylicis generis assumat, desinit Iambicus videri, nisi percussione ita moderaueris, vt cum pedem supplodis iambicum ferias.* Quintilianus de metris loquens, & pedum & digitorum ictu interualla significari scribit. & alio loco sic, *At qui corporis quoque motus sua quadam tempora, & ad signa pedum nominus saltationi quàm modulationibus adhibet musica ratio numeros.* Id locum etiam habuit in Citharcedis, de quibus idem Fabius primo libro in hunc modum, *An verò Citharædi non simul & memoriæ & sono vocis & pluribus flexibus seruiunt, cum interim alios neruos dextra percunt, alios læua trahunt, continent, præbant, ne pes quidem otiosus, certam legem temporum seruat.* Hæc autem èo à me adferuntur, non vt illud à dicente fieri suadeam, si quando versus è quopiam poëta bono

Pedum percussio in recitandis versibus.

Victor. l. 1.
art. Gram.

Ruffin. in
metr. Te-
rent.

Quintiliã.
l. 9. c. 4.

Fab. l. 1. c. 12

petiti in medium adferantur, sed ut rerū similitudine doceam, fieri aliquando posse non inuenustè, vt pedes in dicendo moueantur, & orator in amplificanda felicitum rerum lætitia modicè veluti exiliat & decorè tripudiet. Sed in hoc vt in plerisque aliis vbi natura coniuente prona est facilisque prolapsio, audiendum sapientis effatum, μέτρον ἀείρον. Nam ita incedere omnibus lætitiis in re fausta, & ita bacchari, vt quod fuit in M. Tullio ab amicis reprehensum, nimio gaudio pænè desipere videre, hominis est neque sui, neque eorum qui attentissimè audiunt, rationem vllam habentis.

Cic. l. 2. ep. 9.

SECTIO VI. *De statu pedum. aquī sint, aut minimo momento sinister procedat. ne Lambda fiat. crebro statum commutare an conueniat, aut in dextrum pedem incumbere.*

DIXI de pedum motione, quam fuisse antiquissimū mortalium curam magni viri censuerunt. ἀρώτη ἐρηται ἡ δὲ τῆς ποδῶν κίνησις, τῆς ἀπὸ τῆς χειρῶν, ait Athenæus, Motum pedum prius repertum fuisse, quàm manuum constat. Reddit rationem, quod antiquis pedes magis in publicis ludis & venatione exercebantur, quàm manus. Pergo iam de statu dicere, vt quid in eo sit oratori etiam consentaneum intelligamus. Dicit hoc primū generatim potest, non in pedum tantū motu, verū etiam & in statu, habitum cerni & notari quendam, siue colorem honestatis, qui nobilis familiæ indolem, & liberalem ingenui animi naturam institutionemque significet; qualem opinor in Troiano duce mirabatur Euandër, de quo sic Maro princeps,

Æncid. 8.

— ille os oculosque loquentis

Iamdudum, & totum lustrabat lumine corpus.

statum basilicum, hoc est principe viro dignum atque regium eleganter Plautus nominauit. Hanc decori partem melius fortè nemo perceperit, quàm qui oculos studiosè intendet in eos ipsos, sic à prima pueritia informatos, sic liberalissimè in nobilium palestra institutos, quos in Gallia qui adolentes laude & commendatione prosequuntur, bellè & venustè cor-

pus suum vectare aiunt. Eo enim modo facile varietatem notabunt & eorum dissimilitudinem, qui ut in motu vasti, in statu agrestes & pagani in conuentu eruditiorum illuduntur. Enimvero monita quædam haud inutilia dari possunt ad imbuendos nouitios & tyrones, quæ lubet è clarissimorum hominum scriptis, ut flosculos omniamcennitate venientes è diuitis horti beata copia decerpere. Quæ minus forent hæc tempestate necessaria, si illis adiumentis vteremur actionis, quibus olim potiebatur antiquitas. Statim enim à teneris vnguiculis pueri mittebantur in palestram, ad intelligentes Epistatas & doctores; à quibus gestus atque motus informabatur: vbi cum alia multa fructuosissime docebantur, tum illud quod ad præsentem disputationem pertinet, omniratione prouidebatur, *ne status indecorus esset, ne qua in profereendis pedibus inscitia*, ut ait Fabius libro primo. At idem ipse libro II. in quo posita foret illa inscitia, clarè & consideratè scribit in hunc modum. *Prolato dextro stare, & eandem manum ac pedum proferre deforme est.*

Igitur hoc sit primùm in monitis nostris, pedes aut æquos esse oportere, paululumque diductos, vel minimo momento sinistrum procedere. In hoc autem multis modis peccari à dicentibus intelligo, qui sine humaniorum literarum adminiculis & umbratili exercitatione, subito in subsellia & suggestum prouehuntur. Sunt illi sane ἀπαλαύσοι, & omnium iudicio ridendi, qui pedes ita diuaricant, ut Græcum lambda exprimere velle videantur, quo ex vitio Eetionis quondam vxor *Lambda* nominata fuit: *Stare furte apertis*, ait Varro. Atque hi quidem in periculo sunt, ne cum se dicendo commouerint, gestum obsceniorem aliquando efficiant, quod etiam memini animaduersum à Technitis. Alij vastè pedem & indecorè proiciunt: Claudius certè Imperator dextrum pedem mouebat rusticano more, & impulsè trahebat, quem irridet pingitque bellè Seneca in Ludo suo.

Quidam perpetuò commutant statum; quasi pedes indignentur vnum alteri præponi, & dedecus sibi esse putent, si in postremis hæreant. Igitur ad singulas periodos, ingrata pemptus infans & inepta vicissitudine modo hunc, modo illum

anteponunt. Fateor ego quidem non modò commutationem esse aliquando opportunam, verùm etiam & necessariam, ne veluti clauo trabali affixus in eodem vestigio orator putetur: Sed vt Plutarchus sapienter grauissimè que admonuit, in audiendo *μηρῶν ἐπάλλαξιν ἀρεπῆν*, inurbanam & iniucundam videri pedum & tibiarum commutationem: sic dicentis illam instantem leuitatem indecoram & repudiandam iudico. Itaque pueri olim à pædagogis studiosissimè docebantur, *μη ἴχων τὸ πόδι ἐπάλλαξ*, vt pedes non alternarent, vt meminit Aristides. Et Marcus Cato maior militem repudiabat *τὸς πόδας ἐν τῷ μάχασθαι κινουῦτα*. Id proprium esse metuentium putauit Apuleius, qui de reo trepidante ita loquitur, *Tunc pedes incertis alternationibus commouere, modò hanc, modò illam partem (scalpere capiti), &c.* Nonnulli in dextrum pedem incumbunt, quod interdum concedendum esse putat Fabius, modò id fiat æquo pectore, nam in alterum latus incumbere, sic vt animaduerti à corona id facillè queat, omnino vitiosum.

SECTIO VII.

Attollere se in digitos mirationis, concilianda magnitudinis, & iracundia causa. Senecio Grandio illusus in vngues se arrigens. Delicatorum & superborum mos summis pedibus incedere.

Philo quod om. pr. lib.

ALII denique reperiuntur, qui quoties aliquid ipsis placuit, in vngues eriguntur, quod nonnunquam per se recipiendum putat Quintilianus. Philo Iudæus retulit hunc gestum ad admirationem, Cùm, inquit, Mimus in theatro Euripideos versus pronunciauisset, *τὸς θεατὰς ἀπαντας ἄδον ἐπ' ἀκρῶν ποδῶν ὑπ' ὀκνηξίως ἀισατάς*, &c. vidi omnes spectatores arreptos in summos digitos præ admiratione sententia laudatæ acclamantes magnis vocibus & ipsum poetâ certasim prædicantes. Ego sanè id notauì à quibusdam fieri sine cuiusquam reprehensione: sed attollere se in digitos vt grandior esse videaris, & identidem sese dimittere, sic vt talis solum ferientibus sonitus quidam exaudiatur, hoc profecto eloquentiæ illi Domino quem instruimus, non nisi rarò concedendum existimem.

Neque

Neque enim sat decorum esse puto Pygmæam illam matronam imitari, quam illudit mordens satyrico dente Iuuenalis,

Et leuis erecta consurgit ad oscula planta,
aut etiam pugiles, de quibus Poëta maximus,

Constitit in digitos arrectus uterque.

Hoc verò est ὀρθασαμένην ποικιλομαχῆν, quos Xystorum umbraculis contineri & Gymnasiorum cancellis velim, non in forum Curiamue induci. Atque hic mihi aurea Senecæ verba, vt exitum ad opus emblemata, illiganda inferendaque videntur, vt hoc dictum prerogatiuæ sententiæ loco adolescentes habeant, ita verò scribit, *Non exurgit in plantas; nec in summis ambulat*

digitis eorum more qui mendacio staturam adiuuant, longiorēsq̄ quam sunt videri volunt. Est quidem in magno corpore bene à natura composito dignitas quædam ad tenendos audientium oculos accommodata, sed non est tamen iudicandum vim & magnitudinē eloquentiæ laudemque oratoris à corporis magnitudine pendere. Caius orator statura pusilla fuit, quem propterea *Salaputium disertum* nominauit Catullus, & tamen

cum M. Tullio de principatu & facundiæ regno dimicauit. Quod si proceritas longitudineque expetitur, censeam potius imitandum Octauium Augustum, quem heroicæ formæ & magnitudinis studiosum fuisse video, nam *calceamentis aliusculis utebatur, ut procerior quam erat videretur*, ait Sueton. Leuiculus sanè Demosthenes, qui si quando plausu in concione afficeretur, *ἐπαϊρόμενος ἢν δῆλος, πῆς ἢν, gloriola inflatus atque gressiens sese astollebat, ut quis esset ab omnibus videretur*, & veluti curru sublimis & triumphans in oculis omnium habitaret. Irrius fuit etiam apud Romanos Senecio ingenij confusi ac turbulenti Orator, qui non modò grandia dicere volebat, sed & grandis videri: adeoque hic in eo morbus inualuit, vt seruos nollet habere nisi grandes, & argentea vasa non nisi grandia, imò & calceos quoque maiores lumeret, vnde cognomen ei factum vocariq; coepit *Senecio Grædio*. De eius declamatione loquens Seneca, *sublatis, inquit, manibus, insistens summis digitis (sic enim solebat, quo grandior fieret) exclamat, &c.*

In contentionibus & affectuum atrocitate quidam exurgunt, vt fortius vehementiusque pronuncient, quod Græci dicerent, ὅτι μάλιστα ἀκροποδῆτι ἐπιγίρων ἑαυτῶν, *se quam maxime*

Gallinacos
imitari mi-
nus bone-
sum.

summis pedibus arrigere. Certè id genus adionis, vulgò in Gallia, communis hominum sensus ad irati animi significationem, & superbius indignantis referre solet. Cùm enim quempiã studio contentionis agentem acrius, vocem & vires intendentem videmus, eum dicimus *ergoter*, & *monter sur les ergots*, à gallis gallinaceis ducta metaphora, quorum cõsuetudo est, in pugna & fortissima contentione sese in vngues erigere. Pulchrè Lucilius,

*Sicut gallinaceus cum victor se gallis honestè,
Sustulit in digitos, primorè/que erigit vngues.*

S. Iren. l. 3.
c. 15.

Et Irenæus Gnosticum pingens superbia intumescentem, Cũ *supercilio*, inquit, *incedit, gallinacei elationem habens.* Non est dubium quin hoc in motu fieri quædam possent à turbulentis & iracundis hominibus, quæ merito sapienti coronæ displiceat. Atquè in eo genere peccabat Nero Imperator, seque omnibus illudèdum splendidissimo in theatro proponebat, de quo Mufonius apud Lucian. *Ξυβάγει τὸ πνεῦμα ἐπ' ἀκραν δίσκον τῆς ποδῶν ἀπακλώματος ὡσπερ οἱ ἐπὶ τοῦ τροχοῦ, cum spiritum attrahit, stat summis pedibus distentus & refractus perinde ut y qui ad rotam alligantur, vetere ita malo, quàm cum Interprete, qui rotam circumagunt.*

Lucian. in
Neron.

l. 18. Ethio-
pic.

Iã verò quod paulò antè in pulcherfimo Senecæ effato poni vidimus, *nec in summis ambulat digitis*, finitimũ est vitium, quod tametsi euenire vulgò soleat in ambulando, affiat tamen nonnunquã etiam contagione sua dicentè & contaminat. Propriũ id est superbientis arrogantie & maximè eorum nobilium qui potestate, autoritate, diuitiisque superbiũt. Heliodorus quidè inter notas vani & tumentis animi statuit *ὀλιγὸ βίβειν, summis pedibus incedere*: quem naxuum monet abesse a Stilicone Poëta

Claud. de
nupt. Ho-
nor.
Serm. 6. de
prouid.

Claudianus, *Celsa potestatis species non voce feroci,
Non alto simulata gradu, non improba gestu.*

l. 2. in 108.

Theodoretus gloriosum diuitem & contumacia insolentè ad-
umbrans *ἐπ' ἀκραν ὀνύχων βαδίζοντα, in summis digitis ambulã-
tem* fingit. Scitè vt omnia & consueta illa sua incredibili venu-
state eruditissimus Hieron. *formosuli nostri & torosuli vix sũmis
pedibus adumbrãtes vestigia.* Hæ clarissimorum hominũ voces,

Laert. l. 7.

dicentis animo, si me audit obuersentur, ne in pedũ statu, aut
motione, notã vllam exhibeat rusticæ mentis, vanæ, mollior s,
arrogantis. Dicebat olim Zeno *κρητῆρον εἶναι τοῖς ποσὶν ἢ τοῖς ὀφθαλμοῖς*

ἢ γλώτῃ, *melius esse pedibus quàm lingua labi: Sed longè meo iudicio præstantius, omnem omnino prolapsionem vitare.*

COMMVNIA QVAEDAM ACTIONIS.

CAPVT XIII.

*An placida potius Actio, quàm fortis, vehemens, concitata, SECT. I.
sit sequenda Oratori. & primùm, Placidam
videri adhibendam.*

HÆc cum dixisset Honoratus, velut decurso longissimo spatio respirans, Dixi, inquit, & curiosissimè quantum fieri potuit inquisui, quæ de partibus Actionis dici posse videbantur. *An iam tempus equum fumantia soluere colla?*

An etiam vultis, ut quoniam me pænè inuitum in hanc arenã compulistis, gladiatorum more à vobis, tanquam legitimis dominis petam, num sit vobis satisfactum? num quid imperetis? an præterea lubeat me decumbere? quanquam non tam quidem iam decumbendum, quàm accumbendum esse videatur & gustandum. Tum aduocato puero, Heus tu, inquit, vide ut quamprimum hospitalis mensa paretur.

Hic Iuuentius, Incredible dictu est, quantum nos tibi hodierna die Honorate, me quidem certè maximè deuinxeris: & in hoc mihi præstitisse videris, & expectationem meam omnè superasse, quod reconditas illas tuas monitiones pulcherrima tua actione cumulaueris. Itaque de re cogitans apud me dubito, plúne commodi & vtilitatis tua mihi disputatio pepererit, quàm splendidissimi illi gestus plenissimi dignitatis, quibus re omnem explicauisti. Sed ut tibi imbecillitatem animi mei naturamque ingenuè aperiam, nonnūquam mihi molliùs agere visus es, neq; satis ponderis addidisse ad præceptiones insinuandas: sed hic forte est ingenij morbus mei, incósiderati, & temerarij atque præcipitis, quem à vobis reprehèsurum iri certò scio.

Quid igitur, ait Victor, fieri ab Honorato Iuuenti voluisses, in præcipiendo, hoc est in placido genere orationis, à quo turbæ, clamores, contentióque abesse solent? an illi asperius agere

Senec. sua-
lor. 3. Gre-
gor. Naz.
orat. 20.
Plutar. de
ira fræn.

in Bruto.

dum fuit, exclamandum, irascendum, aut etiam in nos inuehendum, ut quietum illum dimitteremus, neque in tanti operis functione, quam illi imposuimus, diutius eum conniti & elaborare vellemus? Debit credo sedem cui insidet frangere, manus complodere, pedes supplodere, alia peragere tragica de quibus iam ornatissimè & copiosissimè disseruit? Scio quosdã Oratores acri & contorta actione delectari, eamque in omni fere dictionis suæ parte adhibere: quales illi fuisse videntur, quos olim *Declamatores Caldos* nominabant apud Senecam, *ῥεριστέροις* apud Gregor. Nazianz. qualis Satyrus fuit orator, tam vehemens in causis agendis si tantillum commoueretur, ut pænè furiosi hominis vultum vocemque indueret. Illius igitur aures amici nonnunquam solebant cera occludere, ne aduersariorum maledictis & conuicio incenderetur, ut ipse Dæmonius Aristoteles posteritati reliquit. Eos certè aut eorum similes grauissimè à M. Tullio reprehensos & ipsis prope è subfelliis exturbatos constat. C. Stalenum ait *feruido quodam & petulanti & furioso genere dicendi*. Titium vocat *effrenatum & acrem nimium*. Sic memorans etiam de Fimbria, *genere toto paulo feruidiorem & commotiorem* fuisse vult: alios denique *furere & bacchari* existimabat.

Et quidem si rem ipsam intueamur, sic comperiemus, æstû illum actionis, & ut ita loquar tempestatem, à considerati hominis modestia & grauitate plurimum abesse. Quam enim fœdum est & insolens, ea vehementia contendere, sic in dicendo agitari, sic præcipiti motu efferuescere, --- ut quis

Horat. ep.
2. lib. 2.

Fab. l. 6 c. 3.

Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa monetur?

Afer clarissimus & studiosissimus Orator venustè Manlium Suram multum in agendo discursantem, salientem, manus iactantem, togam deicientem & reponentem, *non agere dixit sed satagere*. Voluit ille vir sapiens leui dicto & acuto inepti hominis petulantem actionem pungere, quam meo iudicio grauius meritissimo cruentare potuit. Sic enim à doctissimis & literatissimis hominibus accepimus, sæpè istam violentiam, literarum, humanitatis, officij, modestiæ ignoratio-
ne suscipi. De indoctis loquens ille moderatior iuuentæ nobilis Quintilianus, *Hi pronuntiatione*, inquit, *famam dicendi fortius querunt: nam & clamant ubique, & omnia leuata (ut ipse vocant) manu, emugiunt, multo discursu, an-*

l. 2 cap. 12.

belitu, iactatione, gestu, motu capitis furentes, iam collidere manus & terra pedem incutere, &c. Et paulò post, ait eosdem omissâ ratione, vt tulit impetus passim tumultuari. Est quidem illud verissimum; quosdam ego vidi illius generis, sanè imperitos & expertes eloquentiæ, qui quod opinor gloriosissimos heroum conatus legissent, & laboriosissimam constantiam in conficiendis rebus, laude & prædicatione celebratam, tum se omniû optimè dicere putabant, & in omnium luce triumphare, si corpus, celeri contentione proiicerent & sudarent. Sed illi falsi opinione sua, nihil domum referebant quàm sitim, quàm fatigationem omnium artuum, quàm leuissimæ & imperitæ mentis opinionem. Anhelabant enim sæpè, & quod fieri necesse fuit, ipse cursus orationis non sine offensione auditorum impediabatur. Vehementior enim actio corporis, & vibrans ille gestus, atque omnium partium intentio, dictionem interrumpit, neque sinit, vt soluta & libera sit pronuntiatio. Viderunt id antiqui viri sapientes, qui scenicos olim artifices prudentia & consilio instituerunt suo, nam cum in more positum esset, vt iidem simul & canerent in theatro & saltarent, postea visum est multò consultius, vt saltantibus alij quidam succinerent, *ἐπειδὴ καὶ ὁμοῦ τὸ ἀόσμα τὸ ὄδον ἐπετάραττον, quod spiritus ipse canentium atque anhelitus motu illo continuo perturbaretur, & vocum suauitas periret*, vt meminit Lucianus. Nunc autem in pulpito, velut in proscenio, canunt simul & exiliunt Oratores, neque satis animaduertunt, importuno illo tumultu vocem frangi, decorum imminui, ius grauitatis & sapientiæ violari.

Lucian. de salt.

Hæc tu Iuuenti, nisi fallor animo æquo & libenti minimè audies, cuius natura sanè vegetior plena sanguinis & ardoris, motus habet in dicendo liberiores, qui secutus es (nihil fingendi causa dicam) eloquendi rationem, voce, motu, forma, & magnificam, & generosam quodammodo, qui grande aliquid animo complexus atque mirificum, summam illam virium contentionem summo dignam Oratore putas. Sed audi non me vnum de multis, verum omnium doctrinarum apices, & totius prudentiæ architectos, qui te fortè ad auream placabilitatem adduxerint. Nam Aristoteles do-

ctor meus, imò totius vniuersitatis, inter moderati signa ponit, quod sit, *ἐν ταῖς κινήσει βραδείᾳ ἢ διαλεκτικῶς, in motibus tardus & consideratus*. M. Aurelium Antoninum Philosophum & Imperatorem laudat Aristides, eloquentiæ doctor eximius, quod moderato gestu, animi humanitatem & mansuetudinem indicaret, *ἢ δὲ τῆ χήματος αὐτῆ παραότης, ὡς φιλαθροπος, ipsa*, inquit, *gestus moderatio atque leuitas, quantam animi humanitatem significat?* Hunc cùm habeam totius antiquitatis testimonio virum magnum, speciménque prudentiæ omnium artium coloribus illuminatæ, videor posse contemnere eorum iudicia, qui tanquam celtæ & arduæ mentis insigne, fanaticorum hominum motus æmulantur.

*Incōmoda
ex vehe-
mentiori
Actione.*

Qui si non ipsa ratione & splendore dignitatis, à suo cursu, atque inani persuasione reuocari possunt, saltem incommoda intueantur, quæ ex illa impotenti & turbida in agendo consuetudine, manare solent. Nam, vt omittam elegantium hominum offensionem, quorū oculos animosque illa scenica & odiosissima corporis iactatio perstringit, vt silentio præteream inobscurari dictionem, suauitatem omnem effluere, pulcherrimam decori effigiem obliterari, auctoritatem etiam obsolescere; sanè videmus, quod per se luctuosissimum puto, multos claros alioquin eximia virtute viros, studiis optimis, exquisito iudicio & plurimis naturæ donis ornatos, succubuisse tandem labori & contentioni, & gestuum immoderatione, velut apes simul aculeum & vitam posuisse. Ille ardor, impetūsque animi violentus L. Crassum eloquentiæ Romanæ lumen extinxit, qui in Philippum Consulem inuehens, à quo tanquam ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimonium dignitatis, permulta vehementissima contentione animi, ingenij, virium dixit. Quo tempore latus ei dicenti condoluisse aiunt, sudorémque multum consecutum esse, ex quo cùm cohorruiisset, cum febris domum rediit, dièque septimo lateris dolore consumptus est. Vir tantus, quem penè omnis adolescentia vt specimén dignitatis, & coryphæum benè & politè dicentium intuebatur, magno illo æstu & commotione, non satis ad prudentiæ ductum moderata, se vita, reos præsidio, forum & Curiam insigni ornamento spoliauit. Præceps in eam perniciem ferebatur M.

*Cic. l. 3. de
Orat.*

Tullius, nisi diuinæ mentis providentia incolamem esse voluisset. Primis enim temporibus omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis & totius corporis contentione dicebat, vt de se ipse memorauit. Contulit se igitur in Asiam, cum Philosophis assiduissimè est versatus, summis eloquentiæ doctoribus se refingendum expoliendumque tradidit. Vnde non modò longè quàm antè modestior rediit, verùm etiam valentior. Bias, quem inter sapientes Græciæ veterum monumenta collocant, in orandis causis summus atque vehemētissimus fuisse dicitur. Is ætate iam prouectior, cùm vnā causam egisset aliquando, omnibus orationibus copiis, spiritu magno, vi animi inusitata, & dicturus iam esset aduersarius, fessum caput in nepotis sui gremium deposuit: Cùm deinde secundum eum pronunciauissent Iudices, quem Bias suo patrocinio defenderat, eo ipso adolescentis in sinu animam edidisse compertus est, non sine totius consensu admiratione. Et quanquam nostro hoc tempore pauci eo fato emoriuntur, haud tamen leuis ea calamitas putari debet, quod eo vsu bullientis animi, & sine habenis elati, furiosi quidam fiunt & acerbi, immanēsque natura, quos ne quidem in communi vitæ commercio quisquam ferat. Nam subito iram concipiunt, tumultuantur, obuios quosque necopinantes pugno, manu, cubitis pulsant, furibundo aspectu atque horrifico percellunt.

At iratus, inquit, sæpe dicit Orator & inflammatus, quod non sine vehēmenti iactatione fieri potest. Quibus ego faciliè respondeam, nihil esse quod hominum sui dominum & compotem rationis, de sede & potestate demouere iure possit: & plurimos esse Philosophos; qui negent in sapientem cadere iracundiam, vt inimicam rationi, non magis quàm insaniam, quàm libidinem, quàm cæteras animi pestes, in quibus ratione frænandis penitūsque euellendis quotidiana sapientum industria, & verè dicam, vita omnis versatur. Itaque sic statuq, nihil mihi videri causæ, cur in cœtu eruditorum, se iactare vehemētius, & effundere debeat Orator, & Bassaridum more modoque lymphari. Nam intelligentes quidem & iudicio magno præditi, non tam pugnōs & *περὶ προκοπῆς* dicentis, quàm ius, quàm leges, quàm

Cicer. in Brut.

Laert. l. i.

dignitatē autoritatēque considerant. Apud vulgus imperitum, vbi clamor & petulantia hominum audacium valet plurimum, aliquid fortè videatur esse concedendum in eo genere: meminē enim dicere Quintilianum eas capitisiactationes, complosiones manuum, pedum percussiones, aliāque similia mirè ad pullatum circulum facere.

l. 2. c. 12.

SECTIO
II.

Contrà fortis & vehemens Actio vt à summis Oratoribus adamata commendatur.

AN mei causa hæc à te, Victor, præferantur, ait Iuuentius, quo me iuueniliter exultantem, & in gestu fortè immodicum, in gyrum veluti moderationis compellas, an mirifica illa vi tua vti voluisti, qua incredibilia quædam suadere nonnunquam soles, haud scio. Hoc verò scio, nemini docto & appetenti eloquentiæ probatum iri tuam disputationem: pauci tantum Philosophi tui comprobauerint, senio confecti, corporibus debilitati, qui vastè iam clamare non possunt, & solemnī more suo vociferari, placidè modò sermocinantur & garrunt, nulla dignitate pronunciant. Tune stipitem fingi à nobis cogitatione voluisti, non hominem, cum de Oratore loquebaris, quem irasci, quem digitum intendere, quem omninò commoueri non oporteat? Vbi nam igitur pugna ille & bellatorius stylus, de quo Plinius, magnus, inquam, ille Plinius, qui toties è foro palmas, è Curia triumphos inclyta vi, studio incenso, grandi eloquentia reportauit?

Plin. l. 7. ep.

Quod si mentem totius antiquitatis & opinionem audire lubet, non est tectum neque abditum, quid honoræ faciendæ lumina, & dicendi artificio nobiles in ea restauerint. *Acrem enim* (ait M. Tullius) *Oratorem, incensum, & agentem, & canorum, concursus hominum forique strepitus desiderat.* Antonij diuini hominis in dicendo, vbi agit de causarum contentione, hoc est effatum Apollinis sacrario dignum, *Accedat oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritatis.* Sapienter omninò fortem illam & generosam actionem, *plenam esse dicit veritatis:*

Cicer. in Brut.

l. 2. de Ora.

Vehemens Actio quantum possit.

ταῖς : sine qua nimirum iacet omnis oratio humique serpit, & ficta potius ad lenocinium auriumque voluptatem, quam intimo ab animo profecta & vera videtur. Cuius ad Demosthenem venit aliquando, qui se pulsatum, & indignis affectum modis, verberibusque esse diceret, rogare proinde, suam ut causam patrociniūque susciperet. At mi homo, tibi, inquit, nihil eorum euenisse video quæ dicis. Tum ille contentiore uti voce, os & vultum commutare, vociferari, Nullus me iniuria affecit, ô Demosthenes? non credis? non fidem adhibes? Nunc tandem, ait Demosthenes, vocem audio læsi hominis atque vexati. Tantū ad fidem faciendam valere putabat, τὸν τόνον, ἔτι τὴν ὑπόκρισιν ἴδω λέγοντα, in dicendo contentionem & actionem. Itaque summus ille Græciæ Orator, ad præstantem hanc in agendo rationem se diligentissimè accommodavit, quò solum eximia quoque natura ducebat, fuit enim ipsi ut Poëta canit,

Ingenium velox, præcepta facundia, sermo

Promptus & Isæo torrentior.

Iuuenal.
Sat. 10.

Sanè quidem Leosthenes eum aiebat, ἐμφυλον ἢ σφρηλάτων παρέχεν τὸν λόγον, viuat & animasam non malleis veluti cusam orationem exhibere. Eundem propter æstum mirificum, & inuidæ mentis agitationem dixit Eratosthenes, εἰ τοῖς λόγοις πολλαχῆ γενεῖναι τὸ δάκρυον, in dicenda quasi furore diuino percitum, Demetrius autem Phalereus, ὡς περ ἐκ θεῶν, tanquam numine afflatus.

Lucian. in
Encom.

Sed quem possumus ex omnium sæculorum memoria nominare summum, & excellentem in hac dicendi copia virum, incredibili quodam & diuino genere orationis, in quo non celer imminensque gestus, & incitati animi ardor notetur? L. Crassus, vnus olim qui in Italia fuerunt eloquentissimus, quoties in foro aliisque locis dicebat, exhorrescebant homines, & corona omnis audientium commouebatur, qua de re loquens Antonius: *Qua me hercule ego, inquit, Crasse, cum à te tractantur in causis, horrere soleo, tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor oculis, vultu, gestu, digito denique isto tuo significari solet, ut mihi non solum tu incendere iudicem, sed ipse ardere videaris.* Plinius iunior propè omnia myrothecia Tulliana consumit in Pompeio Saturnino prædicando, quem

l. 2. de Ora.

Plin. l. 1. ep.
16.

fuisse illis temporibus orationem amplam, ornatam, & magnanimam scimus: sic autem ipse inter alia, *Audini causas agentem acriter & ardentem, nec minus ornate & polite, sine meditata sine subita proferret.* Et paulò post. *Omnia hac mirè placent, cum impetu quodam & fulmine praeuehantur.* Et nimirum fatendum est hanc unam esse dicendi rationem, quae in iudiciis dominetur: haec causae eripiuntur de manibus, haec flectuntur voluntates. Vox dicentis atque sermo propter generosam actionem velut imperatorius & triumphalis, de seuitia Iudicum, de hominum maleuolentia, de flagitio & scelere tropaea statuit. Ipsae manus sese motu velut in pectus insinuant, vi quod libuit eripiunt, inducunt iram, indignationem, flammam, sic ut verum illud è Græcia dictum videatur *πῶρ καλὰ μιν.* Sappho non modò Poëtarum carminibus, sed elegantium hominum scriptis fuit celebrata, quia *ἀλθῶς μεμυγμένα πρὸς φθίσεται, ἔσθ' ἂν μελῶν ἀναφέρῃ τῶν ἐπὶ τῆς καρδίας θερμότητος, verò igni mixta loquitur, perque versus calorem in animo conceptum emittit,* ait Plutarchus: quid igitur ab incenso Oratore fieri posse putemus? Memini Calui gloriæ Tullianæ æmuli, cuius laureas in dicendo quæsitas vix vllius hominis oratio pro dignitate extulerit: hic Vatinium cum accusaret unum omnium nequissimum impurumque ciuem, tanto impetu in amplificando exarsit, sic hominem perterrefecit, sic obtorto veluti collo ad poenam suppliciumque rapuit, ut metu exanguis semianimis, que Vatinius in medio iudicio exclamaret: *Rogo vos, Iudices, num si iste disertus est, ideo me damnari oportet?* Huiusmodi Oratores cum dicent, vehementes, varij, copiosi, ad permouendos animos extructi & parati, non est verendum, ne qui iudicio præfunt indormiant, & fabis sit opus, quas iudices rodere in Græcia consueuerant ne dormirent. Horum vim & copiam admiratæ gentes eloquentiam in ciuitatibus plurimum valere passæ sunt: sed hanc eloquentiam, quæ cursu magno sonituque ferretur, quam suspicerent omnes, quam admirarentur, quam se assequi posse diffiderent. Hoc dicendi genus illustre & magnificentum, dubium mihi nullum est, quin tu Honorate sequuturus sis, cum in publicam lucem venies, cum in purpuratorum Patrum conspectu, ea tua

Suidas.

Plutarc. in
Amat.Senec. l. 3.
Controu.

Suidas.

Cicer. in
Orat.

singulari dicendi vi, abundante sonantibus verbis vberibusque sententiis, non sine omnium admiratione disputabis.

*Conciliantur dicta superius, & perfectissima Actio
exponitur. Defensus M. Tullius. Duplex genus
Actionis insitum apparatus. In utroque
excellentes quidam.*

SECTIO
III.

VIDEO vos, ait Honoratus, opinione dissimiles, & opposita in extrema duo abeuntes. Non nemo fortè, magni consilij viro & prudenti, medium quiddam consequendum & tenendum existimabit. Auream enim mediocritatem sapientes suis monitis commendauerunt, sic vt leuis placidaque artuum commotio, absque languore ignaviaque sit, ardorque animi prompti & vigentis, sine temeritate. Gregorius Nazianzenus βασιλικὸν ὄδον id nominat prudentia definitam, à qua sit nefas villo vitio excidere: & minimè committendum ait, vt in alterum duorum incidamus, vt vel calcaribus propter nimiam tarditatem opus habeamus, vel propter animorum impetum & inflammationem in præceps ruamus. Equè enim inutiles, inquit, sunt, ἡ καθρότης ἀσφακτος, ἡ θερμότης ἀπράιδεωτος, *supina quedam segnities, & imperitus ferror.*

Greg. Naz.
Or. 26.

Quod si vultis vt de re tota sententiam meam exponam, distinguenda mihi videtur naturarum dissimilitudo; & eorum hominum varietas, qui ad artem studiumque eloquentiæ animum suum appulerunt. Quidam enim sunt naturæ genio comes, oratione placidi, in agendo & differendo moderati, gestu religiosi, & parum vehementes, qui opinor, *Statarij* à M. Tullio nominantur, & simili propè sensu *gradarij* à Seneca. Hi pedetentim, leniter & temperatè, numè- rosèque dicunt omnia, rarò commouentur, suauitatem quaerunt & expositam elegantiam, ad voluptatem animique remissionem accommodatam: multus in eorum oratione lepos, exquisitæ fluentisque sententiæ & festiuitates. Si quid

Senec. ep.
40.

fuerit dicendum atrocius, velut duce natura destituti, peregrinantur & offendunt, & celeriter sese ad ingenium consuetudinemque referunt. Eiusmodi fuit Theophrastus, aliique tum in Græcia, tum in Italia clarissimi Oratores, quos inter, posuere quidam Ciceronem, quod neque motus corporis haberet vehementes, & omnem propè causam, in dulci & blando quodam orationis flumine consumeret. Brutus quidem eum reprehendebat tanquam *fractum & elumbem*. De eodem M. Aper aiebat, *unde commoueri, raro incallescere*. In quo tamen falli opinione mihi videntur, & contrariam eloquentiæ sectam secuti minus castè atque integrè de M. Tullio iudicauisse: nam & eius testificatione & elegantissimis orationibus intelligimus eum sæpe in amplificationibus solitum exardescere: & Agellius omnibus in ea re præstitisse confirmat. Potiùs dicam illum perfectum, excellenti quadam natura, & ad omne genus causæ mirabiliter expolita, auream illam moderationem singulari felicitate, & maturo consilio tenuisse. In expositione rei lætæ, & prædicatione virtutis, placidè & sedatè mouebatur, sed in iis orationis partibus quæ maximè luminosæ sunt & ætiosæ, tam contentè vehementerque agebat omnia, vt perturbaret omnium animos, & quod de Crasso ipse dixit, *lapides flere coëgisset*. Quare vindico à calumnia M. Tullium, eumque neque nimis tardum & remissum, neque totum igneum & incitatum, sed ex omnium perfectionum admirabilitate compositum, eloquentiæ numeris omnibus absolutum, sententiæ mea pronuncio.

Alij verò sunt ingenio feruidi, & naturæ inclinatione vehementes: amplè & magnificè pronunciant, atrociter, iracundè: viuida vis animi gestus habet celeritate incitatos, varietate motuum & copia liberiores, & continuum penè orationis impetum: quidquid dicunt, vim naturæ atque ingenij, taciturnaque illum ardorem, vultu, oculis manique significant. Talis fuit Pericles Olympius, vir ad omnia summa natus, quem forti & augusta ratione dicendi vsum, in animis audientium *κέρτος* reliquisse viri docti memoriæ prodiderunt. Consimili fuit Demosthenes ingenio & natura, cui Lucianus attribuit, *ὀρμηὸν ἄστυρον, ἰgneὴν vim αἰσχε*

Tacit. dial.
de Orat.

Gell. l. 10.
c. 3.

Plin. l. 7.
ep. 10.
Lucian. in
Encom.

impetū: & alio loco ait eius dicēdi genus esse σωμακτικὸν ἔχρονικόν, ad impellendos homines, & vi quadam maiore commouendos accommodatum. Talis denique fuit, ne alios hīc innumerabiles recenseam, Iulius Cæsar, quem ait Fabius eadem vi, concitatione, atque animo dixisse quo bellauit. Et quidem Plutarchus ei tribuit ἀκμὴν ἔχ θερμότητα, quæ veluti explicans Suetonius, *Pronunciassē, inquit, dicitur voce acuta, ardenti motu gestūque non sine venustate.* Est igitur duplex hæc noranda hominum varietas, & naturarum atque ingeniorum dissimilitudo: in quoque genere multi nomen, & dignitatem eloquētiæ præclarè sustinuerunt, dum genio indulgent suo & obsequuntur. Vtriusque splendidissimum habemus exemplum in Gracchorum familia, in qua Tiberius Caiusque fratres in dicendo admirabiles extiterunt, cū natura genioque differentes ad eam laudem gloriāmque peruenerint. E Plutarcho lubet eam varietatem hīc proponere: *πρῶτον μὲν οὐκ ἰδέσθαι προσώπου ἔχ βλέμματι ἔχ κινήματι πρῶτος ἔχ κατασηματικὸς ἢ ὁ Τιτίειος, ἔπιτος δὲ ἔχ σφοδρὸς ὁ Γάιος, ἴσχυρ, &c.* *Primum vultu aspectūque & motu blandus erat & compositus Tiberius, acer Caius & vehemens. Itaque in concionando, ille modestè non se mouebat loco: hic primus Roma in rostris deambulauit inter dicendum, & togam ex humero deiecit. Deinde oratio fulminans Caij exaggeratāque affectibus, dulcior Tiberij magis que commiserationem mouens.* Hæc Plutarchus. Horum viam atque regionem sequuti plurimi, eadem ipsa discrepantes varietate, florent etiamnum, & in patronis clarum nomen & illustre obtinent.

Fab. lib. 10.
c. 1.
Plut. Cæsar.
Suet. c. 35.

Plutar. in
Gracch.

Duplici generi exposito finitima vitia, hinc lentitudo, illinc audacior impetūs. Falli Senecam, qui negauit Oratorem irasci debere. quanta vis animi excitati. acres Oratores Promethei.

SECTIO
IV.

SED in utrōque genere quædam vitia reperiuntur, quibus nonnunquam eloquentiæ splendor & decus obsolescit.

EEc iij

Nam inter eos qui molliori sunt ingenio & placidi, sunt quidam spissigradi & hærentes, tardi, languidi, vt afflati sydere, attoniti, qui non plus se moueant, quàm si Platonica illa torpedine defixi & colligati forent. *Stuporem* M. Tullius appellare solet, cui admouendæ sint faces & aculei, qui in dicendo veternosum animum ingeniumque excitent. Illi fortè ad consilium dandum non inepti fore videantur, si modo adsit inclytata prudentia & virtute quæsitæ autoritas, cum lentitudo simile quidpiam habeat antiquæ & Censoriæ grauitatis. Sed profecto à iudiciis repelluntur, & fori contentione, vbi Iudices vix illis dicentibus somnum teneant. Sed qui prompti & acres sunt, naturæque dono vegeti, si maximè sint ad iracundiam proni, & leui motu inflammentur, prouidere omnino debent, ne æstus quidam animum abripiat, nimis que ardor in agendo, ne in omni orationis parte, tanquam Reges in theatro ferociant, & in agendo sint vehementiores quàm oportet. Est enim iræ proprium *sotum concitatum corpus* efficere, vt Seneca vir doctissimus verè dixit, tacita illa flamma erumpente in lucem, & per omnes artus emergente. Huiusmodi vulgò sunt magnanimi & insita nobilitate generosi, *οἱ ἀνδρείοι θυμοειδῆς*, ait ille sophus è Lyceo magister, *fortes sunt iracundi*: subdit verò, *ἑρμηνεύεται γὰρ ὁ θυμὸς, res plenissima impetus & concitatissima iracundia*. Idem omnino Plato asseruerat, cuius illa sunt lib. 2. de Rep. *ἀμαχὸν π. ἢ ἀνίκητον θυμὸς, &c. ἰμπίετον* quid atque insuperabile, & quod facile cohiberi nequeat, est ira, *quæ cum adest, omnis animus ad omnia intrepidus est & vinci nescius*. Ea causâ faciendum esse oratori aiebam, qui feruidior est à natura, ne quando frænos abiiciat, sed sui compos dominusque sit illius impetus, qui nonnunquam sine ratione gestit erumpere.

l. i. de ira
c. i.

Aristotel.
in Ethic.

Plato l. 2.
πολιτ.

In grauioribus causis irasci commodum.

Alioqui in grauioribus rebus irasci & commoueri animo, idque præ se ferre (quod negaretu Victor paulò antè videbaris) commodum est, & oratorio muneri conueniens, cum improba & nefaria ad pœnam iudiciûmque vocantur, si volitent impunè conscelerati, si reipublicæ quies dignitasque perturbetur, si contaminentur boni mores, si diuina iura violentur. In his atque similibus graui oratione lacerandis, vix orator verè & ex animo versari queat, sine inflammatione quadam ani-

mi & ardore, sine quo, vefessus & malus canterius, languet in cursu, & debilitatur actio. Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici solitum aiunt his quos exercebat præcipere, ne irascerentur: ira enim artem perturbari, & qua noceat tantum, non qua caueat aspicere. Valere id hominis axioma potest, in palæstra arque ceromate, & in eo grege hominum, vbi vis corporis que robur dominari solet; at in choro erudito, & schola facundia, valere profecto nõ debet. Habemus enim illius hominis oraculum, quem Deum in dicendo M. Tullius magnus & ipse dæmoniusque nominavit, qui subiicit aculeos oratori stimulosque iracundia, quos ad mouere debeat, si quando causa ratioque prudentia monuerit. Meministis enim Antoniana illa plena summæ & peritissimæ grauitatis, *Quamobrem hoc vos docco Sulpiti, bonus ego atque eruditus magister, vt in dicendo irasci, vt dolere, vt flere possitis.*

Senec. l. 2.
de ira c. 14.

Cic. 2. de
orat.

Et sane frigida meo iudicio est Annæi Senecæ longa disputatio, qua Lycei parentem atque lumen conatur refellere. Aiebat enim omnium artium compos Aristoteles, *Oratorem iratum aliquando meliorem esse.* Imò, inquit è Latio Stoicus, *imissabitur iratum.* Subiicit continuò similitudinem, *Nam & histriones in pronunciando non irati populum mouent, sed iratum benè agentes.* Et apud Iudices itaque & in concione, & vbi cunque alieni animi ad nostrum arbitrium agendi sunt, modò iram, modò metum, modò misericordiam vt aliis incutiamus, ipsi simulabimus, & sæpè id quod veri affectus non effecissent, effecit imitatio affectuum. Id nimirum hausit è Sotione, eiusdem mentis opinionis que philosopho, sed græculo, qui de ira similiter pronuncians, *Histrionibus*, inquit, *etsi non iratis, iram tamen simulantibus conducit & confert, oi δὲ ἀνουδαῖοι ἀνδρες οὐδ' εἰσὶν ἄς ἀληθῶς ὀργίζονται, οὕτω χεῖνται τῷ χήματι, at viri boni nec verè etiam irati, hoc gestu atque oris conformatione utuntur.* Sed vt omittam illam ἀοργσία, vel potius ἀπάθεια nugantium Stoicorum, iam pridem esse exclusam & eliminatam è scholis, doctissimorū hominum disputatione: certè magnus alioqui vir Seneca suis acuminibus pungere, & pugnancia loqui videtur. Nam cum velit simulatum esse oratorem, fucus autem & dissimulatio diuturna esse nequeat, plurimūmq; absint à veritate & candore sapientis, necesse est, quod minimè

Senec. l. 2.
de ira c. 17.
Seneca o-
pino de ira
dicentis re-
fellitur.

apud Sto-
icorum.

ipse concedet, nullum apud eos sapientem oratorem esse posse. Imò verò M. Tullius vt multarum palmarum gladiator, qui non tenuiter vt ipse in angulo, nulla fori exercitatione, sed diuturna gloriosi muneris functione contritus, de facundi hominis opificio differuit, tantò antè, eam inertem & fucatam opinionem euerterat. Nam aureis de oratore libris sic agit Antonius; vt ostendat claros & probatos è scena histriones commoueri animo, irasci, dolere, cùm accerbas Heroum calamitates exprimunt: adeóque videri prope quotidie & animaduerti; *cùm ex persona, histrionis oculi ardere videantur* spondalia quædam pronunciantis, quibus & grauior corporis motus accedat, & ad miserabilem sonum vox inflexa, quod non sine verissimo animi dolore, penitúsque iniusto fieri posse contendit. Tū de se, de que sua in dicendo consuetudine Antonius ista præclare, *Quare nolite existimare, me ipsum qui non Heroum veteres casus, fictósque luctus vellem imitari asque adumbrare dicendo, neque actor essem aliena persona, sed auctor mea, qua in illa causa peroranda fecerim, sine magno dolore fecisse.* Ac ne fortè magnum & mirabile esse videatur, hominem toties irasci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, præsertim in rebus alienis, magnam vim esse ait earum rerum quæ aguntur, & in Oratoris diligenti exercitatione, vt nihil sit opus simulatione & fallaciis.

Cic. l. 2. de orat.

Acres oratores quantum possint. Idem Pro methei.

Senec præfat. l. 3. Declam.

Lucian. in eum qui dix. Prometh &c. Multi irati melius dixerunt.

Sed quæ ibi excellenter dicuntur, ab eo fori iudiciorumque principe, non proferam, quod ea vobis notiora multò sint quàm mihi; hoc dico, quod explicare paulò antè proposueram, non esse alienum ab oratore & considerati hominis sapientia, inflammari animo si quando res postulet, & in dicendo vim aculeosque exerere. Nam si ad fortem & luculentam orationem, actionis item robur & impetus animi accesserit, nihil est quod Orator non dicendo consequi posse videatur: tum vt Gallio de viro quendam eloquentissimo dicebat, *Rerum potitur*, tum incipiunt tremere aduersarij, & tanquam fulmen & tempestatem exhorrescere, tum spirans & aculeata viget, non exanguis & euanida oratio. Itaque Lucianus eleganter aiebat, oratores esse *Prometheos*, quod eorum orationes, sint ζῶντα ὡς ἀληθῶς ἐμψυχα ἔργα. Et quidem multi iracundiæ veluti genio animati, multò melius ornatiúsque dixerunt, vt Seuerus Cassius summus

mus orator & omnium opinione commendatus, de quo Seneca pater, *Iam verò iratus commodius*, inquit, *dicebas, ideo diligentissimè cauebant homines ne dicentem interpellarent*. Hinc eiusdem Senecæ dictum meo iudicio pulcherrimum & venustissimum, *dolorem esse magnam partem ingenij*, quod Haterij exemplò illustrat copiosissimi hominis, qui Græcorum volubilitatem incredibili quadam vbertate & facilitate primus æquauit. Hic aliquando in miserabili causa peroranda, cum domestici luctus meminisset, commotus animo est & collacrymauit, sed deinde *tanto maiore impetu dixit, tanto miserabilius, ut appareret, quàm magna interim pars esset ingenij, dolor*. Ouidius quoque scitè & argutè,

Epit. l. 3:
Declagn.
Præfat. l. 4:
Epitom.

--- grande doloris

Ouidius;

Ingenium est, miseris que venit solertia rebus.

quod acui solertiam confert, & excitari illo veluti incalescentis animi motu, in quo putant sapientes homini mediocriter erudito, neque hospiti & peregrino in humanitate, verba deesse non posse. Suetonius cum memoriæ proderet, quàm pròptus oratione foret Caligula & facundus, quantòsque in dicendo processus habuisset, in vltimo veluti actu prodeuntis eloquentiæ, in perorationibus, plurimum illum valuisset contendit. Synchronæ illius ut notare potuistis verba, *Vtique si perorandum in aliquem esset, irato & verba & sententiæ suppetebant*. Eundem paulò post in iisdem dicendi locis *selum suæ dictionis stringere* consueuisse monet, cui nimirum vix parati fortèsque aduersarij possent obsistere. Huius ornamenti inopia & defectu, certum est multos ingeniosissimos. alioqui viros, studio acerrimo, & summa doctrinæ varietate, in tenebris & hominum obliuione iacuisse. Quo in numero Papirium Fabianum docti ponunt, qui cum Romæ adolescens de more declamando, in scholasticorum omnium grege familiam duxisset, tum eximio corporis motu, tum vi dicendi & beata quadam abundantia orationis, postea se ad philosophandum contulit, eo facto, ut collectam eloquentiæ laudem effunderet. *Defuit illi oratorium robur & ille pugnatorius mucro, vultus dicentis lenis & pro tranquillitate morum remissus, vocis nulla contentio, nulla corporis asseueratio, cum verba velut iniussa fluerent*, &c. ut de illo refert is qui nobis illustrium Rhetorum Controuersias reliquit. Sed

Sueton. in
Calig.

Senec. Pa-
ter Præf.
l. 2. Contr.

F F f

de hac re satis multa. Obsignabo totum hunc locum aurea Taciti aut Quintiliani gemma Dialogo de clar. Orator. *Magna eloquentia, sicut flamma, materia alitur, & motibus excitatur, & urendo clarescit.*

SECT.V. *Actio varianda. Habenda ratio personarum, Oratoris, eorum quos imitatur, & Auditorum. non omnes decent omnia. quorundam propriitates. Imitatores quidam ridiculi. Libanius πῶταξ ἡθῶν. Actionis varietas e rerum diversitate.*

GAUDEO, inquit Iuuentius, meam dicendi rationem à te probatam Honorare, cum autem repudiatum oratorem, quem Victor, opinor iocans, disputatione sua pingebat velut Epicuri Deum, nemini irascentem, nemini succensentem, nusquam à leni & æquabili animi statu abeuntem. Vtérque vestrū ait Honoratus, extrema quædam secutus est, in quibus nolim Oratorem meum semper conquirere. Neque enim totam lenem & æquabili per omne spatiū veluti pede gradientē orationem probauerim, quam inducere Victor mihi videbatur, nec quod tibi Iuuenti placet, totam vehementem, & ubique magno sonitu & contentione velut tumultuātem. Est omnino adhibenda varietas, & ille placidus gradariūque debet cursum incitare aliquando suum, & hic acer & elatus, velut Æoli Neptunique imperio, tempestatem nonnunquam ponere, Favoniōque leni volitare. Quidam enim cū semel inflammati sunt & concitati, ita abripiuntur, vt deinde cū placidius agendum est, nequeant consistere. Sed profecto magna virtus artificiumque est dicentis, ita sui esse dominum, vt ratione tāquam Licinij fistula sibi in agendo moderetur. Seneca vbi impetus animi furiosos & irreuocabiles arguit, ista peregre & sapienter, *Ea demum velocitas placet, que vbi iussa est vestigium sistit, nec ultra destinata procurrat, & qua flecti & ad gradum reduci potest. Infirmitas corporis est, qui cū ambulare vult currit: animi motus eos putemus sanissimos validissimōsque, qui arbitrio nostro ibunt, non suo ferentur.*

Senec. l. 2.
de ira c. 35.

Sed si vultis vt de actione quædam generatim hîc attexam (*voluendum nimirum est, quoniam impulsistis*) aio imprimis habendam esse rationem eorum qui dicunt, ne ineptos inconsideratosque se exhibeant. Maior vulgò solet esse alacritas iuuenum & adolescentium, quàm senum, promptius volubiliúsque ingenium, motio corporis longè feruidior. Itaque fas illis sese paulò iactare liberius, & ardorem animi sui ostendere: hi grauitatem lenitudinémque sequuntur, prudentiæ comitem & maturi iudicij foetum; & si quando atrocius agendum est, & ad motus grauiores perturbationésque veniendum, amentata eloquentium tela vt Virgilianus Priamus debilius iaciunt. Vnde & orationis genus adferunt, nec tot coloribus flosculisque distinctum, nec purpura & auro illuminatum, aut grandibus veluti vnionibus collucens, sed eo cultu, qui elegantium hominum sanctitatem frugalitatémque significet, honestúmque splendorem. At Iuuenes vt ætatis beneficio gestiunt, vt possunt dictionis velut opibus luxuriari, & beata copia circumfluere, sic etiam magnificentius pronunciant atque lætius, & sanguini etiam aliquid & vigori conceditur, si quando vt fieri amat, quidpiam atrocius asperiúsque dimiserint. Hæc dicentium varietas efficit, vt quæ sunt in vnus ore magnifica & plena dignitatis, ab alio dicta, superbiæ, aut insanix furiosæ tribuantur. Thersites apud *οικητούχου βασιλέα* sese venditat, grandia loquitur, minaturque etiam magnificè atque regiè, nos meritò petulantis istius linguæ profusionem animique humilitatem ridemus, suspiceremus autem & laudibus extolleremus, si ab Agamemnone illa, & Achille, aut magnanimis huiusmodi heroibus dicerentur. Quippe non omnes decent omnia, & vt sua cuique vestis apta esse debet, & bellè communi dicto reprehenditur, *μειζω τοῦ ποδὸς ὑποδήματα φορεῖν*, *calceos pede grandiores gestare*, sic & cuique propria quædam est & conueniens tum oratio tum pronuntiatio.

Theophr.
in Charact.

In quo mihi quidam notandi insimulandique videntur, Nouitij in dicendo & Suadelæ candidati, qui si fortè veteranū patronum viderint, & vt cum docto Sidonio loquar tribacissimum, qui propter diuturnam exercitationem & ingenij specimina, sit famam & autoritatem consecutus: si inciderint in Ecclesiasten eloquentia celebratum, è cuius ore pendeant

Imitatores
improvidi.

omnes vi & splendore obstupefacti, eos sibi in omnibus imitandos putant, nec quid quemque deceat intelligunt. Nuntus forte capitís, superciliorum motus, suspensa diutius manus, tremula vox grandiorque eos delectauit, vident etiam vitiosa quaedam & in scholis reprehensa, summa tamen auditorum assensione, propter summam prudentiæ opinionem & dicentium auctoritatem excipi. Eadem igitur æmulari cupiunt, non sine doctorum irrisione, & fastidientis animi nauſea, quemadmodum si quis personam Herculis & cothurnos pusioni aptatos videret, quod ridiculum putat esse Fabius. Scitè Plutarchus τὰ μὲν γὰρ μικρὰ παῖδια τῶν πατέρων ὁρῶντες ἔπι χειροῦνται τὰς κρηπίδας ὑποδείδου, ἔτι τοῖς τεφάμοις ἀεὶ τίθεισθαι, μετὰ παιδῶν γελῶμεν, etenim cùm puerulos videmus parentum crepidas conari subligare sibi, aut eorum coronas capitibus suis imponere, suauiter per iocum videmus. Sic qui tyrones illos animaduertunt, id sequi, & cupidius adhibere, quod clarissimi tantùm viri propter eximiam dignitatem & exquisitam sapientiam, consecuti sunt vt non vitiosè facerent, iure omnino illudunt puerilem contentionem, & ineptos oratores censent. Monet proinde non otiosè Quintilianus esse quasdam *proprietates* quæ transferri nequeant, hoc est, ita quaedam in agendo, certorum esse oratorum propria, vt in alium neminem conueniant. Demetrius actor Comædiarum multa huiusmodi adferebat, omnium opinione decentia, quæ si alius quispiam attulisset, explodabatur, vt dulces exclamations theatri causa producere, ingrediendo ventum concipere veste, & nonnunquam dextro latere facere gestus.

Fab. l. 6 c. 1.
Plutar. in
præcept.
polit.

l. 11. c. 3.

Orator habeat rationem eorum quos exprimit in dicendo.

Sit igitur in monitis hoc nostris, non indignum animaduersione, Oratori habendam esse rationem personarum, primùm quidem suæ, de qua re iam hæctenus satis: addo iam & aliorum, quos oratione sua exprimit & imitatur. Inducit enim aliquando personas loquentesque facit, easque veras aut fictas, vt cùm Cicero Appium Claudium ab inferis excipiat, aut Verris patrem aliosque, quod magnam vim habet ad eos qui audiunt permouendos, siue ad terrendum inducantur, & coercendam flagitiosorum libidinem & improbitatem, siue ad augendam bonorum constantiam.

In quo diligenter est prouidendum, vt apta illis & conueniens, non oratio modò, verùm etiam gestus & pronuntiatio tribuatur. Ego si Cleonem inducerem turbulentum hominem & factiosum, qui primus in Græcia petulanti vsus in dicendo ratione dicitur, alium quendam illi sonum vocis, etiam vim & concitationem tribuerem, quàm Soloni, quàm Aristidi, quàm modestissimis aliis hominibus, quorum virtus atque humanitas annalium monumentis consignatur. Sic cùm nostri Causidici & Ecclesiastæ, de campis Elysijs euocant heroes, Reges, Principes, religionis Antistites, Magistratus, mediocres, infimos, aliam vocem dant Regi, bellatori maximè, & singulari animi constantia excellentiâque prædito, quàm idiotæ ciuiliu administrationum ignaro, qui vitam omnem in solitudine & contemplatione posuisset. Nonnunquam Orator in alienis referendis prout dicta gesta que sunt versatur, vel commendationis, vel irrisionis gratia: vt cùm M. Tullius Milonis dicta & constantiam exprimit, cùm L. Crassus ioco & faceris vnus omnium præstantissimus, vt aduersarium illuderet suum, dicta illius quædam imitatione effinxit, de qua re sic lib. 2. de Orat. *Ridiculum ex deprauata quoque imitatione sumi solet, vt Crassus, Per tuam nobilitatem, per vestram familiam. Quid aliud fuit, in quo concio rideret, nisi illa vultus & vocis imitatio? Per tuas statuas verò cùm dixit, & extenso brachio paululum etiam de gestu addidit, vehementius risimus.* Sed hæc profecto quæ ἠθοποιία, vel παρωδή inducuntur, sunt Oratori periculosa, ne dum alios cupit irridere, ipse illudendus videatur, nisi multum iudicio polleat, & natura fit quoque factus ad imitandum, qualis memoratur Sophista Libanius, qui propter mirificam imitandi effingendique mores aliorum facilitatem, dictus est *πίναξ τις ἔκ σκμαγυῖον παρωδῶν ἠθῶν, καὶ ποικίλων, tabella veluti quadam & expressum simulachrum, naturas hominum & mores omnigenos representans.*

Orat. pro
Milon.

Cic. l. 2. de
Orat.

Eunapius
in Liban.

Tertiò, auditorum etiam persona moderatur actioni, alia enim apud alios auditores debet esse pronuntiatio. In Italia *Habenda ratio eorum qui audiunt.* cres feruntur, animosi, & tragici penitus Oratores, qui etiam in pulpito ipso discurrant, & ignea incitatione moueantur. Ii si fortè irent in Germaniam, vercor vt æquis auribus animisque audirentur, sunt enim ferè omnes viri graues,

qui lentè & maturè ponderant omnia, & feruidos illos extantésque repudiant. Si quis apud Regem dicat, si in lumine Patrum conciscriptorum, si in concione ad populum, si apud agrestes, si in conuentu erudito adolescentium, aut religiosorum hominum corona, certum est ex audientium varietate, varium quoque gestum & pronunciationem adhiberi oportere, cùm apud quosdam pudor & modestia, & reuerentia maiestatis, & honesta quædam sollicitudo, apud alios autem liberior actio solutiórque deceat.

*Actionis
varietas
ex rebus
ipsis.*

l. 11. c. 3.

Ad extremum res ipsæ differentiam Actionis & dissimilitudinem possunt inducere: sunt enim tristes, lætæ & hilares, amplæ, magnificæ, humiles, dubiæ, sollicitæ, quib⁹ genus actionis proprium, orationisque debetur. In dubiis & deploratis rebus est totius corporis animique contractio atque summissio: in lætis atque felicibus gestit quodammodo oratio & instructa veluti pompa spatiat. Breuiter & rotundè Quintilianus in hanc rem, *Si gestus ac vultus ab oratione dissentiant, tristitia dicamus hilares, affirmemus aliqua reuuentes, non autoritas modo verbis, sed etiam fides desit.*

DISPUTATIONI DE ACTIONE
colophon imponitur.

CAPVT XIII.

SECTIO I. *An eruditus sermo decorus in conuiujs. fabula literata.*

I.

μυσικὴ συμπόσια. Ambrosia nouies melle dulcior.

Cur tibicina & saltatrices inducta in conuiuia, & alicubi musica. Tragemata sapientum.

DVM illa persequitur Honoratus, accedit seruulus atque in aurem monet, extractam mensam, & parata esse omnia. Benè, inquit, habet, post longam disputationem pedetentim labens hora Ζῆθι nobis inclamat, cui obediendum est. A

prædico de vobis vnum aut vtrumque audiemus de voce & pronunciatione differentem. Surgunt, abeunt in cœnationem, tum subito cum pollubro & malluio famulus, lauant, accumbunt, propitiato imprimis Ioue Xenio, sed vero, sed opulentissimo rerum omnium largitore Deo. Tum Honoratus, Prandium exhibeo vobis, vt ita dicam, scholasticum, tenue, modicum atque parabile, raptim & subito extractum sine apparatu, addo & rusticum. Et profectò hîc habitabit hodierna die Bulimia, nisi *εγρος* sit hoc conuiuium, & vos symbolam benevolentiae vestrae conferatis dissimulantis hanc tenuitatem. Tenuitatem, inquit Victor? ego sanè vel in epulo nuptiali haud maiorem copiam petam. Et vide ne te Aristoteles reprehendat, qui *εργισται* habere velis: ait enim esse inuentum genus magnificentiae, si quis *εργισταις γαμωῶς ἐστῆται*, nuptiali apparatu eos accipit, qui symbolam in cœnam dederunt. Sed vt libuerit voces licet, *εὐλαπίνη* mihi dicetur: & vt dicam ex animi mei sententia quod sentio, neque saliares dapes neque Pontificum cœnas, non Siciliae luxum, aut Persicos apparatus, huic mensae, huic benevolentiae & amori pratulerim. Si vestrae, inquit Honoratus, modestiae satisfactum est, gaudeo sanè haud mediocriter, nam me quidem in *γάμον*, in delicias exquisitas, in adiciam cœnam incidisse puto, præ illa fame & parsimonia, qua me haecenus noster hic promus condus pænè enecuit: (intuebatur in festiuum adolescentem anagnosten suum, tam ingenio promptum quam manu, qui tum à cyathis) nam quasi in Academia Platonis inhabitaremus, aut Romae potius, cum Nero interdixit Imperator, ne quid cocti præter legumina aut olera vœniret, me brassica & lactucis oppleuit. Tum puer, Tibi id quidem placuit, qui libros pro nectare habes atque ambrosia: quanquam columbas nusquam ego vidi tam refractarias, tamque sacras, ita eas nemo Cocus in ius vocare audet. Sed tuo iussu quasi noui Prætoris edicto tres illas obrorto collo rapui: itaque sistunt se vadimonio vti vides, iure vt reor optimo. Hoc igitur iure vtamur, inquit Honoratus: tu Victor, tu Iuuenti, licet vestro arbitrio experiamini. Mene, inquit Iuuentius, reum an actorem vis de iure certare? Nam sodalis hic meus semper erit Victor. Sed appelles vti

1. 4. Ethic.
c. 6.

Senec. in
Neron. c. 6

voles, rem quidem meam agi puto. Et quoniam tuo edicto experiri licet, audacter manum iniicio, & hanc alam meam esse aio iure Quiritium. Deinde cum gustasset, Noster, inquit, M. Tullius, qui olim in Romano foro ius Verrinum accusavit, hoc profecto columbinum probaret. At Victor dapfili hac lautitia delinitus, Omnino, inquit, Poenus hic euadam ille pultifagonides, ita me delectant suaviter condita ad gustum & voluptatem. At enim uero metuo, ne his alis fretus Iuuentius paulo post euolet è conspectu, meque solum in via relinquat: quanquam & leuior ego quoque fieri possum au-

1. 6. Eth. c. 8

ctore Aristotele, apud quem lego ὀρθῆσια κρία κοῦφα εἶναι. Falle, ait Honoratus, falle tuum sodalem Victor, & si euolet, tu curre: quam in rem tibi hanc coxam strenuè adiuuge. Quanquam est mihi in animo, si fieri potest, ut in reditu Platonis alas habeatis, quas maturè pueris adhiberi cupiebat, ita enim iocans appellabat equos. Hic Victor cum hæssisset paululum: Nescio, inquit, an mihi ut Philosopho pedes è veteri consuetudine dederis Honorate, scis enim quid apud Athenæum eruditus ille Cocus disputet, qui omni hominum generi quæ cuique propria essent apponere se consueuisse dicit, senibus frigidulis sinapi, loligines amatoribus, sed Philosopho καλέων ἢ πόδας, *pernam & pedes*, reddit rationem Ἀδιδυφάρον τὸ ζῶον εἰς ὑπερβολῶ ἔστι, *est enim per quam edax genus hoc animantis*. Rectè quidem illud in me conueniat, qui dum palato quid sit optimum iudico, cœli palatium ut ait Ennius, non suspexi.

Athen. l. 9.

Hæc & alia cum iucundè fabularentur, & Honoratus totus in carpendo & tribuendo esset occupatus, illi enim uero mirari & petere, num quemadmodum rore cicadæ, sic nidore ille pasceretur. Pascor, inquit, vestro hoc conspectu mihi iucundissimo & eruditione, non minus quam Seuerus Alexander Imperator, qui auctore Lampridio cum inter suos conuiuaretur, aut Vlpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet *fabulas literatas*, quibus se recreari dicebat & pasci. Sic Themistius illustrium rerum tractationem & cognitionem doctrinarum nominat ἑωχία, *lautum conuiuium*. Socrates in Phædro θοινὸν ἐξquisite ἑπὺλον: Dio Prusæus, τροφιὸν, *estam mirabilis suauitatis*: Philostratus, λαμπρὰ δῶτα, *pulcherrimas epulas*:

Themist.

or. 1.

Plat. in

Phædr.

Dio or. 4.

Philostr de

vit. Apol.

l. 6. c. 8.

epulas; Philo Iudæus *ποτίμους λόγους*, *sermonem dulcem atque potabilem*. S. Ioan. Chrysoſtomus *κρατῆρα πολλῆς διαψιλείας*, *copioſiſſimum & magnificentiſſimum craterem*. D. Gregor. Nyſſenus *κραῖμα ἔαφοροπέρας τῆ πνευματικῆ λόγου τὰς κύλικας*, *meracius mixtum & facundiores ac largiores ſpiritualis ſermonis calices*, & alio in loco vocat *πανδεσίαν*, *oriparum & ſaliare conuiuium*: S. Chryſologus *ſermonis epulas*. Iamblichus lib. de ſect. Pythagor. *nectar & ambroſiam* ad quam pro viribus hauriendam omnes inuitat, *τῆς χεῖρ σοφίας θεωρημάτων ἀπλαυγῆτον ἐφ' ὅσον οἶόντε κεθάρα ἀμβροσίας ἔνεκταρος*. Sed Ibycus Poëta vetuſ ſcripſit ambroſiam melle nouies eſſe dulciorem, & in melle nonam tantum partem eſſe eius voluptatis quæ in ambroſia percipitur: ego verò auſim dicere has dulcium ſermonum lautitias, eruditione conditas, eſſe nouies ipſa ambroſia dulciores & iucundiores. Hanc pulcherrimam & honeſtiſſimam ebrietatem eſſe puto, in quam ſapiens ille inciderat, qui de ſe ita confitetur apud Lucianum, *εἶδος ἔμεθύων ὑπὸ τῆς λόγων πελείρχομαι*, *diuinitus afflatus, ac verbis ſapientibus ebrius obambulo*. Et Philo Iudæus venuſtiſſimè ſapientiam ait ſuadere hominibus *μεθύων πλὴν νηφάλιον μέθω*, *ut inebrientur ſobria temulentia*. Igitur cùm ex veſtra eruditione & humanitate, non nectar & ambroſiam, ſed neſciò quid etiam dulcius & ſuauius haurire poſſim, nolitote mirari ſi ex cibis quotidianis parcius guſtem.

Quòd ad ſermones eruditos attinet, exulabunt, ait Iuuenius, hoc quidem tempore, bona tua cum venia Honorate. Didici enim haud ita multos ante dies (nam prius fanè aliud ego ſentiebam, qui omne tempus eruditioni colligendæ peridoneum eſſe putarem) ſed me, inquam, Varro nuper Gelliusque docuerunt viri uſu & cognitione elegantiffimi, eos in conuiuiu adhibendos ſermones videri, qui iucunda quadam humanitate & remiſſione affluerent. Et quidem ſi inuenta conuiuia ſunt ad honeſtam animi corporiſque voluptatem & iucundam beneuolentiam exſuſcitandam, fateor graues & reconditas illas abeſſe oportere diſputationes, vel decerptas è dumetis Academia, vel è Stoa picturata coloratas, vel ex hortulis Epicuri demeſſas, vel è puteo Democriti hauſtas & libatas. Turpe eſt enim, ut ait M. Tullius, valdeq; vitioſum, in re ſeuera

Philo.
Chryſoſt.
ſer. 7. de
verb. Iſa.
Greg. Nyſſ.
10. 1.
Petr. Chryſolog. ſer. 40.
Iamblichus
l de ſect.
Pythagor.
Athen. l. r.
Hoc dictū
Tzetzes E-
picureis
tribuit Chi-
liad. 8.

Lucianus in
Nigrino.

Philo Iud.

Gell. l. 6. c.
13. & 13. c.
11.

Cic. l. 1. Off.

conuiuio dignum aut delictatum aliquem inferre sermonem. Vbi conuiuio hominum quotidiano dignum sermonem, iucundum quendam esse vult minimè seuerum, & contorta intelligentia impeditum & perplexum. Quare putidam ego iam appellem, & præposteram studiosissimi Plinij diligentiam, quem ferunt inter cibos & vsitatam potionem, vel audisse peritum anagnosten, vel ipsum oculos ad veterum docta monumenta adiecisse. Neque mirum si Agellius vir præclara eruditione atque doctrina, qui in sinu humanitatis confenuit, politum de schola iuuenem, & inanes flantem glorias vituperet, qui plerumque (vt ait eius verbis) *in conuiuio sermonibus, qui post epulas haberi solent, multa atque immodica de Philosophia doctrinis insempesterè atque insubidè disseminat.* Et tamen illi conuiuio interfuit & Herodes Atticus, qui lepore quodam inusitato familiam eloquentium ducebat, & Agellius ipse & vir clarissimus Seruilianus, tum flos Academiae delibatus, qui Athenis claro domicilio literarum tum studio optimarum artium ducebatur. Atque hic mihi venit in mentem Isocratis, cuius dictum modestiæ colore imbutum non possum non vehementissimè probare. Ille etenim pater eloquentiæ de quo palam summi viri prædicabant, cum in epulis à sodalium grege inuiraretur, vt de artium vberi fonte & copia, qua beatum illiuspectus affluebat, in medium quiddam efferret, acroamare honesto & memorabili se excusauit, cum diceret, quæ præsens locus tempusque exigeret, minùs se callere, quæ vero sciret & calleret, præsentis loco & tempori non opportuna videri.

Agell. l. i. c.
2.

Plutarch. l.
1. Symp. q. 1.
Macrob. l. 7
Saturn. c. 1.

Hic Victor, Non est Iuuenti, ea de re iudicium à literatoribus petendum, sed à literatis: non tam, inquam, attendendum est, quid Varro, quid Agellius, & tenuis Grammaticorum natio præcipiat, quàm quid studiis grauioribus exculti, atque sapientiæ Oracula, qui vitæ leges posuerunt. Hi te sanè aliud docuissent, & in pristina tua illa sententia confirmassent. Est quidem verum, honestam quæri voluptatem in discubitu amicorum, & in iucunda hominum societate, quæ hospitio atque mensa veluti sanctissimo quodam ritu conglutinatur. Quare in prima & impexa antiquitate, bonarum artium inscientes, tum qui deinde sensuum lenociniis vt

blandissimis dominis ancillati sunt, inducebant in conuiuia Plato. in Protagor. tibicinas & saltatrices, vt cum doctis & honestis colloquiis oblectare se minùs possent, Gaditano illo è motu muliercularum; tibiarumque sono, aliquid voluptatis & lætitiæ perciperent, quod video diuinitus à Platone animaduersum. Longe fuit honestius consilium Massinissæ Libyæ Regis, quem Ptolemæus 8. lib. Commentariorum ait euocasse musicos è Græcia, & dulcem quandam è dispari vocum varietate symphoniam in epulis adhibuisse. Sed profectò ad naturam hominum accommodatius, ad mentis animique diuinitatem longe conuenientius illi fecerunt, qui remotis illis nugis & indoctæ multitudinis oblectatione, commodum esse consuerunt de iis rebus ad mensam differere, quæ non essent à doctrinis & artium cognitione aliena. Illos ritus epulantium ingenuos, Athenæus qui ad quærendam sapientiam voluminum immensitatem peruoluntat, *μουσικὰ συμπόσια* nominat, alias *παιδείασι*, *doctorum & philologorum conuiuia*. Huiusmodi sane mensa fuit Menedemi Eretrienfis Philosophi, de quo vetus Poëta memorans (Lycophronem puto) Illustrius de Philos. ait eum pro bellariis mellitos eruditionis sermones habuisse.

——— *πράγμα δὲ*

○ *σωφρονιστὴς τοῖς φιλικόις λόγοις.*

——— *tragediarum vice*

Est eruditus sermo cum sodalibus.

quem eundem fuisse morem puto illustrium Philosophorum, qui cæteris ad excolendam moderationem, ex sapientiæ arce tanquam aliquod signum sustulerunt. Atque in hoc mihi videris Honorate, magnificum & Philosophia dignum animum tuum aperuisse, cum diceres te doctissimis & humanissimis sermonibus delectari, quos tamen plurimum à me abesse & sentio & doleo.

SECT. II. *Exquisitius dictum de eruditis conuiujs. Cur in iis
hymni, musica, Sanniones, re-
citationes, griphi.*

DE me non lubet dicere, inquit Honoratus, sed ipsa de re, si per vos licet, opinionem meam explicabo; ne tu Victor Philosophiæ scholam in triclinio esse velis, aut tu Iuuenti, Παιδείας quasi maleficam & criminofam exulare è conuiuio putes oportere. Atque imprimis quantum oculos mentis meę in vltimam memoriam antiquitatis possum intendere, video incredibilem prope varietatem adhibitam fuisse in conuiujs, ad hominum animos vel oblectandos, vel in officio retinendos. Initiò cum fieri hominum coitiones cæpere, humanitatique & benevolentię commercia, omnis ad conuiuium congressus & hominum confociatio, deorum causa fieri existimabatur, quos etiam propriis coronis, & canticis sacris atque hymnis venerabantur. Sic enim existimabant Iouem Xenium aliósq; Deos ἑπιτραπέζιους mentis adesse, atque omnium dicta speculari, cuius sanè opinionis magna vis fuit, ad conciliandam modestiam & omnium rerum moderationem. Id diu-tissimè fuit in vsu & multorum consuetudine, vt in festa conuiuiorum celebritate hymni concinerentur, quòd ab Hebræis manasse ad Græcos, qui religionem illam imitati, in conuiujs ea quæ dicebantur σχολιά instituisent, autor est doctissimus Clemens Alexandrinus l. 2. Pædagogi. Qui deinde in libris Stromatum id proprium fuisse Christianorū significauit, Ante cibum; inquit, fiunt scripturarum lectiones, psalmi autem & hymni dum cibus sumitur. Id ipsum Tertullianus in Apologetico refert, & fortissimus claro martyrio Cyprianus epistola ad Donatum. Sed à diuinis delapsi homines ad humana, cœpere Græci barbarique in conuiuiorum accubatione, de iis quæ ad communem rem pertinerent consilium capere, nam & Eubulum nominatum aiebant Bacchum, & Mercurio etiam ad mensam libabant, vt opinor significarent, eloquentiam, mentem, consilium, à vino & conuiujs non abhorre-re. De

Athen. l. 5.
Cætus olim
conuiuiorū
Deorum
causa.

l. 2. p. 4. c. 4.
l. 7. Strom.

Perfidia omnium temporum historiæ produnt, de Græcis poëta: huc etiam Cretensium Syllitia, & Phiditia Lacedæmoniorum, viri omnium opinione doctissimi referenda esse voluerunt.

Neque tamen vel illa grauis & honesta consuetudo impedire potuit sese blandè insinuantem voluptatem, & communem vitæ lætitiã, ad quam epulæ ipsæ inuitabant. Inducta est ergo symphonia, adhibitaque musica ad laudes fortium virorum cum suauitate prædicandas: qua de re ita M. Tullius, *Est in Originibus, solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicines, de clarorum hominum laudibus.* Sic Alcinoi mensam Demodocus, Didonis magnificentissimum apparatus Ioppas, Penelopes castissimas epulas Phemius cantor dulcissima & humanissima venustate illustrauerunt. Itaque Homerus elegantiarum omnium parens cantum & testudinem ait esse ἀσθηματα δαπνός, quæ Eustathius in Odyss. a. interpretatur, ἱερὰ πνα κειμήλια, quædam veluti *sacra donaria*. Hesychius autem κοσμήματα, *conuiuiorum ornamenta*. Euripides in solenni conuiuiorum apparatu, atque epulis, inuentos ait fuisse hymnos βίβ τετραναί, *vite incundas auditu voluptates*. Quidam vocem atque lyram tantum adhibebant ad captandam eam voluptatem, vt forte magni Asiæ reges, quos in eam rem, μουσουργός regias pellices, quæ eximie callerent Musicam, habuisse eruditissimi viri monent. Sic Nyssenus Gregorius exquisitæ vir sapientiæ cantores & cantatrices, de quibus est apud Salomonem, τῶν συμποσίων ἐντυφήματα, *conuiuiorum delicias appellat*. Sed Plutarchus tibiæ aut lyræ cantum, absque oda & sermone, minimè recreaturum ingenuum conuiuium opinatur, & proinde vocum eas flexiones, ὡς περ ἔστιν ἐπὶ τῷ λόγῳ, *velut quoddam condimentum sermonis* adhibendas. Plurimi etiam sine illa vocum temperatione aut tibia, de clarorum hominũ laudibus & morum excellentia, in dulci amicorum cœtu & triclinio diserebant, quod priscam mihi redolere innocentiam, & animi sapientis moderationem videtur. Hic Helenæ memini, quæ in conuiuio pulcherrima Vlyssis facinora, heroë dignum animum, inuictamque constantiam narrabat, quibus Telemachus ad Genitoris imitationem excitabatur.

Πάντα μὲν ἔτι αἰ ἐγὼ μνήσομαι ἔδ' ὀνομήνω

GGg iij

Odyss. 4

Οἱ οὐδὲν ὀδυσσεὺς παλασίφρονός ἐστιν ἄεθλοι. &c.

Sic omni genere laudis excellentissimus Æneas in Euandri conuiuio,

Æneid. 8.

Exquirítque auditque virum monumenta priorum.

Plutarch in
Cat. maior.

De Catone seniore Plutarchus, *Mensam imprimis conciliandæ amicitie aptam esse putabat, & πολλὴ μὲν εὐφημία τῶν καλῶν & ἀγαθῶν πολιτῶν ἐπισηγέτο, & frequens illic laudatio egregiorum virorum introducebatur, &c.* Itaque magnificè atque regiè inclytus princeps Alexander Magnus aiebat, virum generosum ac regium, siue bibat, siue canat, non debere obliuisci virtutis, & illustrium facinorum, quæ magni viri olim edidissent.

Dio Pruf.
or. 2. de
regn.

Hæc honestas conuiuiorum si perpetuò viguisset, non esset à nobis quærendum, qui sermones forent maximè epulis accommodati, aut quòd genus conuiuiorum excelleret: Nam quæ hæcenus sunt à me proposita, bellè se quidem habent omnia, sùntque opportuna tum ad numinis colendam sanctimoniam, tum ad recreandos vna cum corporibus animos, tum virtutum excellentium studio incendendos. Sed pergite quæso mecum veluti cursum antiquitatis relegere, quem certis indagare vestigiis & notare volui, vt liquidius deinde quid sentiam de tota quæstione vobis exponam. Lyæus tandem liberiolem effecit animum blandissima domina voluptate lenocinante, & illa prima diuinorum cantuum religio, hæc symphonia quæ instar lyræ Achilleæ κλέα αἰδρωῶν caneret, sermones illi magnifici & fructuosi, cum euauissent pænè ex consuetudine, & iucundi minùs haberentur, immixtæ tandem sunt in triclinia mulierculæ saltatrices, mimi, Copræ, Sanniones, Scurræ, qui risu & lasciuia saturos, acroamate, motu, psalterio, & liberalibus iocis tenerent. Qui tum fuerunt intelligentia & sapientia nobiles, ægrè & iniquo animo ferebant, esse fenestram veluti patefactam isto choragio ad nequitiam turpitudinèque introducendam, nec quid sentirent dissimulare potuerunt. Sanè Plutarchus vt indignum facinus id insequitur, quòd ea ludicra tanta nonnunquam turpitudine obscenitatèque verborum scateant, vt ne à seruulis quidem, qui modestis dominis calceos portant, ea spectari conueniat. *Quamquam, inquit, multi etiam vxoribus iuxta accumbentibus, & impuberibus filiis, imitationes ostentant rerum & verborum, quæ magis*

*Immissæ in
cõmisua sal-
tatrice,
mimi, &c.*

Plutarch. I.
7. Sympaf.

quavis ebrietate animos perturbant. Huc pertinet illa diuini Chrysofostomi sapiens admonitio, *Nonne videtis homines opulentos, quomodo post epulas citharædos ac tibicinas introducunt? illi suas ades theatrum efficiunt, tu tuas ades cælum effice.* Et tamen patuit latissimè illius voluptatis contagio, cum etiam in clarissimorum virorum ædes & familias, quarum dignitas in ciuitate princeps, & splendidissima foret gloria, penetraret. Haud enim Xenophontem puduit philosophiæ nomine gloriosum, cum Socrates, Antisthenes, plurimique adessent alij consimili professione venerandi, Philippum scurræ in conuiuium inducere: Et Plinium scimus aliòsque eloquentia & autoritate præcipuos, ad condiendam epularum voluptatem, histriotes & Comædos adhibuisse, sed ita opinor, vt dictorum inuerecunda licentia, & omnis motuum obscenitas remoueretur.

Qui tamen studiosissimi honestatis modestiæque retinendæ fuerunt, lubricas illas auditiones, flagitiorum illices, aut proscribere, aut imminuere conati sunt, aliis inuentis & ex-cogitatis exercitationibus, in quibus esset plus grauitatis & elegantiæ. Nam recitationes fieri cœptæ poematum & aliorum operum, è quibus ob incredibilem venustatem, vel acumen, vel exquisitum genus orationis & lumina, ingenui & liberales animi humanissimam voluptatem perciperēt. *Recitationes in conuiujs.* Quam in Italia consuetudinem non tam mihi reprehendisse poetæ videntur, quàm ineptorum hominum temeritatem; qui vino pleni epulisque lasciuientes, summorum ingeniorum censuram nonnunquam impudentissimè faciebant. Hinc illud aculeatum è Satyra,

— *Ecce inter pocula quarunt*

Romulida saturi quid dia poemata narrent.

Illud quoque existimatum fuit vtile, nec abhorrens à communi hominum prudentia, si pueri parui ad mensam adhiberentur, qui delectos Platonis Dialogos recitarent, non sine decoro motu, corporisque *ὑποβρυχία*, & suauis quadam pronuntiatione: quod sero fuisse Romæ inductū, & per illustres familias disseminatum, doctæ antiq̄uitatis monumenta significant.

Sed illæ recitationes tum demum admittæ fuerunt, cum longè vetustior, & iudicio meo pulcherrima & honestissima

*Griphi con-
uiuatiū ab-
equisitissimis
terporibus.*

Judic. 14.

Orig. hom.
s. in Cant.

Suidas.

conuiuiorum sermocinatio exoleuisset. Erat enim iam inde ab heroicis ætatibus in more positum, vt quæstiones sibi inuicem proponerent ad enodandum aperiendumque difficiles, quæ conuiuiarum ingenia exacuerent, nec penitus obrui vino paterentur, *Griphos* indigitarunt. *Griphus* enim, vt ait Eustathius in Homerum, est *δοσκολοι ζήτημα εἰ συμποσίοις*, vel vt Suidas *συμπιπλεγματός λόγος*: Iulius Pollux *κυλικεῖον ζήτημα*, Aristophanis Scholiastes *παροίνιον* nominat: à Latinis *questio*, *problema*, vel *enigma* dicitur. Latissimè olim patuit ea consuetudo inter Gentes, quibus barbaries lumen mentis & rationis non ademerat. Nam Græcos in eo genere humanitatis ingenij sui aciem, vimque intendisse, prodit Athæneus copiosè lib. 10. Plutarchus de Ægyptiis in Conuiuio: qui sumptuerunt forte ab Hebræis, qui omnium antiquissimi & diuinitus eruditi, omnium artium, omnium dictorum & benefactorum gloriam cum aliis orbis terræ populis communicarunt. Eorum autem consuetudinem expressam videmus in diuinis literis, vbi Samson in nuptiali conuiuio lauto & eleganti, quæstionem proponit obscuram atque difficilem, quam qui soluerent præmium assequerentur. Origenes veteris sapientiæ gnarus eum morem videtur innuere commentationibus suis grauissimis in Cantica Canticorum, *Sed & quæstiones*, inquit, *de amore, quasi in conuiuuiis proposita referuntur*. D. Ambrosius qui magna mente diuina & humana prope omnia complexus est, fontem illius consuetudinis aperit, & excogitatam à nobis rationem confirmat, sanctissimi viri hæc fere est sententia, *Quoniam in conuiuuiis homines interdum bene poti dicacius loqui solent, & intemperantius alios proscindere, quæ res in iurgia & rixas frequenter erumpit: id ne fieret, graues homines anigmata seu problemata proponere solebant, colloquiis periculosis omiſſis, & animo conuerso ad propositarum rerum explicationem*. Sed vt dixi illa pulchra & præclara euauerunt, bulliente & furente Baccho, & dominante proteruia: de quo magnos viros doluisse, plenissimus eleganti varietate Suidas animaduertit, cuius hæc est oratio, *Ferunt olim in conuiuuiis eruditæ quæstiones esse tractatas, post psaltriis & citharistriis introductis, quosdam nouitatem illam ac cusantes usurpasse hoc prouerbium, *κατέκοφθ' ἡ μουσική*, extincta & euulsa est musica.*

Philoso-

*Philosophorum conuiuia, & de iis leges, tum exercitatio-
nes erudita. Eorundem proteruia & sophistica
contentio in epulis.* SECTIO
III.

ATQVE hætenus eas rationes modòsque sum perfecutus, quæ videntur prope omnium fuisse communes. Philosophi autem & sapientes, qui se natos ad hominum genus adiuuandum putant, & eam artem profitentur, quæ vitis medicinam faciat, in eam curam diligentissimè incubuerunt, vt homines se in conuiuio quàm honestissimè gererent. In quorum tantè institutis, magna quoque fuit in cursu varietas, & à bono in deterius prolapsio. Multi imprimis se ad conuiuia scribenda contulerunt, in quibus eos inducunt sermones, qui sint decori maximè & iucundi, ad mutuam beneuolentiam conciliandam, & tuendū excolendūque officium non inopportuni. Quo in genere excellunt Plato, Xenophon, Aristoteles, Speusippus, Epicurus, Hieronymus, Dio Academicus, Plutarchus, Athenæus, Apuleius, Macrobius, Gellius, Methodius, aliique, quorum egregia monumenta partim sunt in manibus, partim vetustatis inuidia perierunt, sed ex iis tamen quæ habemus, quæ aliorum fuerit elegantia, licet colligere. Quanquam reprehenduntur quidem aliqui, imprimisque Plato, qui cum imperiosus & elatus politiam nouam condar, ab eaque Poëtas omnes lana coronatos eiiciat, ea tamen Alcibiadi in conuiuio suo tribuit, quæ ne quidem Poëtarum omnium flagitiosissimus nequissimisque dixisset.

Cur symposia scripta à Philosophis

Præter hanc scripitionem, leges quasdam eruditæ atque exercitationes inducere voluerunt, ad copiam varietatèque doctrinæ augendam, & mentem potius quàm ventrem exaturandam. Athenis quidem, cum multi essent philosophantium greges & Collegia, quæ à Diogene, Antipatro, Panætio aliisque nomen haberent, Theophrastus non magis opibus, quàm eloquentia diues & copiosus, annuam pecuniam in eos cœtus legauit, non vt lasciue impudentèrque agerent, sed vt quos haberent in conuiuio sermones σοφῶν & πεπαιδευμένων temperanter & doctè prosequerentur. Tum enim Philosophis

Συμπῳκοὶ νόμοι sine leges conuiuiorum.

Athen. l. 4.

HHh

curæ fuit, cum iuuenibus ad se euocatis stata quadam lege conuiuari, quam Xenocrates in Academia, Aristoteles in Lyceo moderandis conuiuuiis tulerunt. Eos autem *συμπεποικιλῆ νόμοις* iis auctoribus qui in arcem vsque sapientiæ penetrauissent, omnibus suis numeris absolutos, ac salutare fuisse maxime, par est credere. Cùmque Athenis coenæ duæ celebrarentur, more non valde antiquo, vt autor est Athenæus, vna in Lyceo, altera in Academia, vero simile est, epulantium eos coetus Philosophiæ amore sociatos, habuisse mirifica instituta ad retinendam modestiam & temperantiam, animosque suauissimo eruditissimoque sermone pascendos.

1.4. dipnos.

Exercitationes eruditæ in conuiuuiis.
Agell. l. 18. c. 2.

Fuerunt autem eiusmodi exercitationes, quæ nimium quantum acuerent adolescentium ingenium, & importunam voluptatis appetitionem cohiberent. Qua de resplendide & vere Agellius, qui à delectis eximiaque doctrina viris mutationes fuisse factas meminit, & ab vnoquoque apparatus conuiuuium, qui præmium soluendæ quæstionis proponebat antiqui scriptoris Codicem, vel Græcum, vel Latinum, & coronam è lauro plexam, totidemque res quærebat, quot homines in sigmate accumbebant. Illæ porro quæstiones fuerunt huiusmodi, *aut sententia Poëta veteris lepide obscura, non anxie: aut historia antiquioris requisitio: aut decreti cuiuspiam ex Philosophia perperam vulgati purgatio, aut captiois sophisticæ solutio, aut inopinatis rariis que verbi indagatio, aut temeritas item in verbo perspicuo obscurissimum.* Quæ omnia perspicuis exemplis ab Agellio illuminantur. Consimiles quoque exercitationes Athenæus memorat, vt quæ pertinent ad literarum & syllabarum contemplationem versibusque Poëtarum. Exempli causa proposito vno versu Iambico, poscere vt alius ex Poëta quopiam similem recitet, qui eandem sententiam contineat. Item singulorum Ducum qui ad Troianum bellum è Græcia profecti sunt nomina eloqui, vel etiam Principum Troianorum. Item Asiæ ciuitatem vnã à proposito quolibet elemento nominare, vel etiam aliarum prouinciarum, quæ in Græcia, vel in distitis longè regnis imperiisque visantur. Qui lusus, vt doctus ille scriptor ait, ad parandam rerum cognitionem ac doctrinam non parum prodest. Præmium autem in his fuit, aut corona, aut laudatio

Athen. l. 10.

& plausus, quibus maximè delectantur qui mutuò sese amant.

Si Philosophiæ illi duces in eo cursu honestatis & expolien- *Lascivia*
 dz cognitionis perseuerare constantissimè voluissent, benè *inducta in*
 cum illis & humano genere fuisset actum, sed mutata fuit ra- *cenas Phi-*
 tio, cum summo dedecore sapientiz & infamia. Cœperunt e- *lophorum.*
 nim inter conuiuandum, fœdè & flagitiosè quærere de re-
 bus turpiculis & obscœnis, de ingurgitatione voluptatis, de
 mensarum exquisitis delitiis, de cupediis, de piscibus qui pa-
 lato sint omnium suauissimi: vbi victoribus præmia fuerunt,
 φιλήματα, βασις: quo nihil dici potest Philosophia indignius.
 Quin inuentus est de numero philosophantium vnus, Perseus
 nomine, nullius consilij homo, inconsideratæ potius temerita-
 tis, qui συμποτικοὶ ἀφελόγους ἐ Stilponis & Zenonis com-
 mentariis concinnauit, in quibus ille quærit, quando in con-
 uiuium formosi adolescentes, formosæque virgines perducen-
 dz sint, quando venustate gratiâque commendabiles admir-
 tendi, de opsoniis, de panibus, de osculis, de aliis huiusmodi,
 quæ lenoniam potius scholam, quàm sapientis redoleant.

Hinc ortæ quoque Sophistarum quæstiones in conuiujs *Sophistica*
 ineptæ, inamœnz, plenæ contentionis, quæ ad Thracas fero- *quæstiones*
 cientésque Centauros amandandæ videantur. Semper enim *& nuge in*
 Sophistæ contentiosi pinguntur in triclinio, in quos haud ine- *conuiujs.*
 leganti ioco torqueri illud potest,

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δειπνον ἵνα ξυνάγωμεν ἀφ᾽ ἡμᾶς

Ite citi ad mensam linguâque laceßite Martem.

Eorum igitur quæstiones iure Plutarchus appellat ζητήσεις 1. 7. Συμπ.
 εἰς ἀμύλλαν ἀπερπῆν καὶ ἀγῶνα σοφιστικῶν ἐκφερομένων; quæ ad in- 9. 2.
 gratum certamen & sophisticam consensionem efferant, quas
 proinde à conuiuiorum humanitate longè abesse iubet. Irrisit
 eas bellè Antigoni libertus, homo donis fortunæ cumulatus
 & ingenio magnus, qui Philosophos cùm vocasset aliquando *Macrob. 1.*
 ad conuiuium, & minutulas eorum quæstiones fastidiosè *7. Saturn.*
 audiret, ab iis ludens quæsit, cur ex nigra & alba faba
 pulmentum vnus coloris edatur. Sic Cerephon ridiculè
 Gorgiæ quondam Sophistæ proposuit, ἀφ' οἱ κῶμοι πλεῖ- *Philost. de*
 ῖον γαστέρα φυσῶσι, τὸ δὲ πῶρ ὃ φυσῶσι, *vit. Soph.*
Cur faba ventrem
inflant, ignem verò minimè. Istius generis multa ab iis Phi-

HHh ij

lofophiæ laruis in medium adducebantur, quæ & aures omnium obtunderent, & lætitiæ voluptatem omnem extinguerent, quæ in coetu amicorum capi solet.

SECTIO
IV.

Profligatur quaestio, & concluditur, honestis in conuiuio adhibendam eruditionem, sed cum modo.

HACTENVS posui ante oculos veluti faciem antiquitatis & conuiuiorum modos, quantum fieri breuissimè potuit: quanquam vereor vt etiam hæc pauca meritò vobis ἀποσδιόνουσα, & nimium multa videantur. Sed faciliùs mihi nunc erit vestram illam controuersiam dirimere, num ad mensam sit doctrina & gustus quidam eruditionis adhibendus. Imprimis hoc statuo, nulla ratione probari posse, vt omnis humanitatis cognitio liberaliòrque doctrina è conuiuio exturbetur. Est enim is dulcissimus animæ cibus, adeòque hominum proprius, qui mentis & rationis compotes, & miranda intelligètia præditi, alias quærere debent voluptates, quàm quæ tardis languidisque pecudibus conueniunt. λόγοι καλοί, τῆς ψυχῆς τροφή, ait quidam verè & sapienter, quos non minus, quàm Mineruæ lampadem auream in conuiuio retinere debemus. Fingit Homerus, Calypsonem appo- fuisse Mercurio ambrosiam dignam Deo potionem, quæ qualis fuerit, eius interpret Eustathius exponit, nihil enim aliud fuisse vult, quàm ἑμυλίας συμποτικῆς, dulces quosdam & præfidi eloquentiæ Mercurio iucundos sermones, magnificentissimo in conuiuio celebratos. Quod idem fuisse ἠ- πεθεῖς Helenæ, illud nimirum delinimentum inusitatum & mirabile, quo mœror & perturbatio omnis ex animo eiiciebatur, doctissimi viri monuerunt.

*Clarissimi
viri eru-
ditis sym-
posii dele-
ctati.*

Iraque video claros viros omnium sæculorum memoria, qui prudentia consiliòque præstiterunt, sacros, profanos, omnium ordinum homines, suauissimam illam ambrosiam studiosissimè adhibuisse. Erit in æterna gloria Pius secundus Pontifex Maximus, de quo multa cùm proferri in medium

possint, ad animi decus & excellentiam prædicandam, tum illud in annalium monumentis legere memini, *Inter cænanandum de studiis bonarum artium loquebatur, memoriam veterum reprobabat.* Consimili in laude pono Pium 4. qui clauum item religionis summa potestate moderatus est, eum verò scribit Onufrius delectatum viris egregiis, literatis præsertim, eorumque consuetudine libenter esse usum, *ita ut eius mensa doctorum virorum quasi quoddam Gymnasium esse videretur.* Simile quiddam in iis quoque video, qui voce & armis imperium orbis terræ ad dominatum suum adiunxerunt. De Augusto est egregium & cõmemorabile id Philonis Iudæi testimonium, *Non summis labris philosophiam gustauerat, sed plerumque in conuiujs quæ fere quotidiana erant, memoria retractabat, quæ à Philosophis didicerat, aut ex doctorum virorum quos domi alebat consuetudine.* Nam cæna tempus ut plurimum ἀπώμετο τοῖς ἀπὸ παιδείας τριβuebatur eruditis fabulis, ut non solum corpus, verum & anima suis reficeretur delitijs. De Catone Uticensi ita scriptor sapiens, ὁ πῶτος ἔχε μῦσαι πολλὰ ἔχεν, ἄλλων ἐπ' ἄλλοις λόγοις φλοσῶν κλυούτων, *fuit inters pocula erudita confabulatio & festiuitas, aliàsque ex alijs disputationes à philosophia minimè abhorrentes versarunt.* Hoc autem ego esse dixerim cum Heliodoro doctissimo Antistite τὸν Ἐρμῖο τῷ Διονύσῳ συγχρηθίσθαι ἔχεν λόγων ἡδυσμα τῷ πῶτῳ σωματικῶν, *Bacchum Mercurio adiungere, & cum potu miscere orationis suauitatem;* vel ut scitè & venustè Plutarchus, non modò Nymphis, verum & Musis Bacchum diluere. Non est verendum, ne lasciuiam & libido, & illa turpium hominum obscœnitas, de qua paulò antè loquebamur, in hæc triclinia introëat, vbi Virtus & Prædia sunt οἰόπαι & Modimperatrices. Quare haud exiguam eam laudem esse puto, qua Plinius Traianum afficit, cum ait eius mensis non petulantiam obscœnam oberrasse, verum potius studiarum honorem. Illud idem honestissimæ genus voluptatis, appetitionem cibi & potionis vehementem & immoderatam comprimit, quæ sæpè, velut excussis habenis rationis, in struices patinarum inuolat, & rubro gurgite naufragium patitur. Quem modum retinendæ modestiæ & dignitatis, sapienti consilio adhibuisse Opilium Marcinum auctor est Capitolinus, *Adhibuit, inquit, conuiuio literatos, ut loquens de studiis liberalibus necessario abstineret.* Sed rei

Platina.

Onufr. in vit.

philo de leg. ad Cai.

Plutar. in Cabon. V. tit.

Heliodor. l. 5. Æthio.

Plutar. l. r. Symp. q. r.

Plin. secūd. in Panegyrt.

Capitol. in Opil. macr.

quidem honestas, & fructuosissimę utilitates tot sunt & tantę, tam in medio positę, vt vix vllus copiosissimus in dicendo, eas omnes vberi oratione persequatur.

*Inuenta
sapientum
ad huma-
nitatem in
conuiujs
retinendā.
Agell. l. 3.
c. 16.*

*Idem l. 9.
c. 9.*

Porphyr.

Suidas.

*Sido. Apol.
l. 2. ep. 9.*

*Quatenus
eruditio
inducenda
in cœnatio-
nem.*

Neque possum non mirari & benevolentissimè prædicare excogitatas sapientum rationes, quibus ad literatos conuiuio- rum sermones imbutam rectissimis disciplinis iuuentutem incitare voluerunt. Phauorinus in cœna iubebat legi Græcarum aliquid literarum aut Latinarum: Agellius quidem cùm adesset, legi de more vidit C. Bassi eruditi viri librum de Origine verborum, vbi docta ipsius Phauorini disputatio consecuta est, plena humanissimæ delectationis, quæ politæ iuuentutis curiositatem ad cognitionem rerum incendit. Alias Theocriti Bucolica legebantur, & Maronis, cùm iudicio & contentione vtriusque, vnde fiebat non minima eruditionis accessio. Plotinus in natalitijs Platonis & Socratis, conuiuio amicos excipiebat, sed ita vt quisque orationem ritè & accuratè compositam, in cœtu omnium qui vocati fuissent, voce clara & suauis pronunciaret. Epicharmus Syracusius ad singula conuiuiorum fercula, adagium & versiculos adiicere solere dicitur. Par doctorum consuetudo in Gallia, quam Sidonius Apollinaris suis literis explicuit, sic enim apud ipsum de conuiuio, *Inter bibendum narratiuncule, quarum cognitione hilararemur institueremurque, qui eas bisariam orditas letitia peritiâque comisabantur.* Patere igitur Iuuenti, me cum his viris omnium confessione maximis labi & errare, qui me aiebam fabulis literatis in edundo pasci & recreari: hoc tamen intellige, si Prædia in triclinium accesserit, mox eo venturas splendidissimas virgines singulari venustate, quæ comitari dominam solent, Verecundiam dico, Modestiam, Temperantiam, Honestatem, aliâque humanæ vitæ ornamenta, quem diuinum & amabilissimum chorum, nemo nisi impius opinor eiecerit.

Neque verò hic tu Victor nimium gloriæ & gestias, cuius pectus inusitato quodam amore tenet Philosophia, quasi ego cùm eruditionē nomino, Philosophiæ genus omne intelligā, quod inducendum in cœnationem videatur. Non est ita; scio multa in studio sapientiæ caligine inuoluta & abstrusa arcana- que videri, quæque iure nominem mysteria, in quibus meditatione comprehendendis, vel explicandis oratione, mens

omnis sit laboriosissimè intendenda. Quæ omnino vir intelligens & maturo iudicio præditus, à iucundo amicorum conuiuio reiici oportere iudicabit, ne lepidi Poëtæ Astydamantis quispiam id obiiciat,

Ληρῆς ἐν οὐ δόρπιν χαιρῶ φιλοσοφῶν

Nugaris non congruenti tempore philosophans.

Oportet versari in conuiuuii sermones vt castitate integros, ita appetibiles venustate, ait Macrobius: addo & faciles & Macrobius. l. i. sat. c. 1. communi eruditione iucundos, quales è penu historiarum & Poëticæ, & omnigena philologorum variétate possumus eruere. Peritè id Plutarchus lib. de tuenda sanitate, *Historicas & Poëticas quæstiones non ineleganter quidam, litteratorum hominum secundas mensas dixerunt.* Plutar. l. de sanis. Est igitur id doctrinæ genus libandum, quod honesta cognitione mentem alere possit, non excruciare, atque adeo veluti epularum sit condimentum ad omnium gustum & voluptatem comparatum. Dixit quidpiam in hanc rem Plinius secundus ille omnium ore, omnium admiratione celebratus, quod vt finiam disputationem hîc repræsentò, sic enim scribit ad Cæcilium, *Veniam ad cœnam, sed iam nunc paciscor, sit expedita, sit parca, Socraticis tantùm sermonibus abundet, in his quoque teneat modum.* Plin. l. 3. ep. Hunc igitur modum, Victor & Iuuenti, quantum fieri potest in conuentu & communione mensæ teneamus, si quo inquam modo fieri potest, auream hanc mediocritatem sectemur, nam τοῦ μέσου τυχεῖν magnus Aristoteles longè omnium ait esse difficillimum.

An aqua potus eloquentiam adiuuet, mentem acuat, prudenti oratori sit vsurpandus. & primùm aduersus aquam dictum.

SECTIO
V.

ABSOLVTA disputatione Honoratus, innuit puero vt vinum hospitibus daret, & φιλοτησίας κρατῆρα: ii cùm ebibissent, cùm iucundi amoris significatione, aquam ipse poposcit. Hic miratus Iuuentius, Quid est, inquit, Honorate? an

obsecro aliquando in Arcadia fuisti ad fontis Clitorij scaturiginem? nam

Ouid. l. 15.
metamorp.

Clitorio quicunque sisim de fonte leuauit

Vina fugit gaudetque meris abstemius undis.

Dion. L. 6g.

Respondet se in Arcadia nunquam fuisse, sed in Mineræ & Apollinis patria, vbi literarum & sapientiæ studiosi aquam bibunt. Illi me, inquit, docuerunt, hunc *νήφοντα θεόν* (aquam ita Plato nominabat) colere, eiusque mihi præsidium ad declamandum orandumque asciscere. Pace tua dixerim, ait Iuuentius, Honorate falleris, nisi me fallunt boni & periti scriptores, qui mirifica animi consensione vinum aiunt ad exsuscitandam vim ingenij colligendamque eruditionem valere. Hinc Chæremone tragediarum scriptor haud ignobilis, vino conciliari

Athen. l. 2.

bibentibus ait *σοφίας, εὐμαθήνας, εὐβουλίας*, sapientiam, docilitatem, bona consilia. Quæ causa fortè fuit cur Diphilus qui scenam ingenio suo celebrauit, Bacchum nominaret *σοφώτατος*, Plutarchus autem è totius antiquitatis mente *Eubulam*. Cùm autem vinum diuino beneficio hominibus concessum, ingentia comoda, & incredibiles vtilitates omni hominum generi adferre soleat, tum maximè id oratori puto necessarium & gloriosissimæ isti eloquentiæ, cui vni in hoc docto secessu, das operam Honorate, ad limandam poliendamque illam copiam, quam es in forum & Curie lucem allaturus. Est enim Alexandri Aphrodisiensis id effatum longè verissimum. *Vinum si exiguum bibatur salubritatem largiri, si modicum, FACVNDIAM parere.*

Alexand.
Aphrod. l. 2
problem.

Non videri
aquam
idoneam
oratoris
muneribus.

Atque vt liquidius quod in mente habeo, distinctiusque enunciem, in Oratorij muneri functione, video requiri vim, robur, sanitatem, acumen & vbertatem in dicendo, è quibus nihil penitus est, quod expectari ab aquæ potione valeat, nihil quod non eximie à vino tribuatur. Nam si vox & contentio in dicente requiritur, si lacerti spiritusque vehementia, si generosa quodammodo oratio, quid peccus efficere queat robustius & valentius, quid splendidam & canoram vocem generare, quàm vinum? Quo respexit, opinor, Philoxenus ille Cithærius, qui dulce nectar & Venerum suauitudo in suis carminibus illeuit: is enim *πάμφωνος* indigitabat vinum, *undique resonans*, in orando animosum. Hinc existit plenum dignitatis & magnificum genus humanitatis in oratore, & viuida vis animi,

animi, quæ promptum & paratum efficit, ad eludendas aduersariorum petitiones, & Actores eos *ψυχολόγοι* & languidos illudendos, qui odiosa & v̄rita dicam aquea lentitudine, nauseam audientibus pariunt. Itaque hos videas hærere in cursu orationis, frangi animo & debilitari, & pronuntians titubare, illos autem gestire & triumphare, & more Vlyssis niuem quandam exuberantis eloquentiæ deuoluere. *Vino Arist. sect. 11. probl. 54*
continentéque oratione concalescētī verba facilius possunt copulare, neque fiunt *ιχνόφωνοι*, hoc est *lingua hesitantes*, vt aureum flumen orationis fundens scribit Aristoteles. Sanitatem verò ad sustinendos in dicendo labores, qui feruntur esse grauissimi, necessariam, quid tueri vel commodius augere possit, quam Baccheius iste liquor prudenter & honesta moderatione sumptus? Nam si quidem nihil ad sanitatem pertinuisset, non prodidisset quondam ex oraculo Pythia, vinum seu Bacchum nominandum esse *Υγιάτιον*, id est, *presidem sanitatis*, quod Mnesitheus literis prodit. Nec consideratè minus dictum est à Platone, vini v̄lum *ὕγιασίνερα*, *sanitatis causa* inductum & repertum fuisse.

Iam verò visilla ingenijque splendor & acumen, illa vegetæ mentis diuina præstantia, ad difficultium rerum scientiam, ad negotiorum confectionem idonea, num ali & efflorescere potest, nisi hoc coagulo fota, hoc irrigata fluento, hac purpura circumuestita? Audite Marium Victorinum sanè ingeniosum & eruditum, vt eius ingenij monumenta declarant, cuius ipsam hic orationem adferre lubet, ne quid imprudens de doctissimi hominis sententia decerpam, *Apud Veteres*, inquit, *plerique Pœtarum Oratorumque ad excitandum calorem animi, vino hausto velut incentiuo torpentis in se natura, seu senioris ingenij, cum id sibi pulchrè prouenisse experti didicissent, scripturam propositi operis aggrediebantur. Testis huius rei etiam Horatius, apud quem legimus, Narratur & prisca Catonis sæpè mero incaluisse virtus.* Hæc ille, qui fortè lapsus vini suauitate in fallacem opinionem videretur, nisi eandem viri sapientes comprobauissent. Plutarchus enim hoc prope ipsum ita exposuit, *Nonnulli ingenio ad inueniendum apto, sed dum sobrii sunt minus audaci & quasi concreto, quando ad pocula ventum est, ἅπασιν λιβανωτὸς καὶ θερμότητι αἰαθυμῶνται, thuris in morem à calore correpti*

Plat. l. 2. de leg.

Vigor mentis & acumen à vino.

Mar. Vict. l. 4. art. Gram.

l. 7. symp. q. 10.

Plato concedit largiores inuitatiunculas.

Agell. l. 1. c. 2.

Macrob. l. 2. c. 8.

de tranq. an. c. vii.

Vinum tristitiam diluit.

exhalauerunt. Itaque Plato philosophiæ magister, & coryphæus quidam sapientum, non modò largiores concedit, atque lætiores inuitatiunculas ad bibendum vinum in conuiujs, sed etiam ad eas inuitat, vt fructuosissimas humano generi & maximè salutares. Nam & *modicis honestisque inter bibendum remissionibus, refici integrarique animos, ad instauranda sobrietatis officia existimauit, reddique eos sensim lætiores, atque ad intentiones rursus capiendas fieri habiliores.* verba sunt Agellij in veterum scriptis diu multumque volutati. Et ex eodem fonte hauriens Macrobius, *Plato, inquit, existimauit fomitem esse quædam & incitabulum ingenij virtutisque, si mens & corpus hominis vino flagret.* Atque vt pergam viros clarissimos attexere, qui è tabernaculo philosophiæ prodierunt ad instituendos hominum mores, Seneca literarum monumentis protulit, fieri animum vino vegetiorem, & expedire nonnunquam bibere vsque ad ebrietatem: Solonem enim Arcesilæumque ita vino indulgisse: sic euenire, vt excitetur mens & grandia concipiat, remota paulisper inamœna sobrietate. *Nam siue Græco, inquit, Poeta credimus, aliquando & insanire iucundum est: siue Platoni, frustra Poëticas fores compos sui pepulit: siue Aristoteli, nullum magnum ingenium sine mixtura dementia fuit. Non potest grande aliquid & supra ceteros loqui, nisi mota mens. Cùm vulgaria & solita contempsit, instinctuque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali.* Hæc igitur magna & mirabilia vini potione fieri ait, quæ ab imo animum mouet: quæ tanta sunt, vt beatum oratorem futurum putem, & in agendo summa gloria & omnium commendatione triumphaturum, qui hanc animi inflammationem, hunc instinctum, hanc diuinæ mentis similitudinem fuerit consecutus.

Deinde quantum illud vini commodum existimemus homini studioso literarum, & negotiosissimis in rebus occupato, quod tristitiam eluit, & emollit omnem animi acerbitatem? Videmus enim eos qui se abdunt in Musea, & continua studiorum intentione franguntur, sæpe fieri in communi vita molestos & acerbos, & dulcem amicorum familiaritatem vultu & oratione lædere, qui mihi haud satis tueri posse videntur oratorium nomen & dignitatem, cùm sit necesse omnium beneuolentiam sibi adiungere ad persuadendum. Qui si tamen

eam frontis animique tristitiam vino diluerint, si lætis felicibusque auguriis, in fano Modestiae, Baccho simul Gratiusque litauerint, nã ij longè futuri sunt aptiores ad copiam suam explicandam, animosque omnium audientium quo ipsi volunt impellendos. Zeno Cittieus de quo nobis veterum annalium monumenta, eximia multa referunt, cum esset nimium morosus, in amicos durus, asper, iracundus, ferocienti quodam ingenio & natura, multo vini haustu ἰδὺς ἐγένετο ἢ μέλιχος, lenis, suavis, placidusque fiebat, & ad omnem humanitatem animique temperationem veniebat. Cùmque tantæ mutationis causa ab eo quaereretur, idem sibi euenire aiebat, quod lupinis, qui priusquam madescant aqua sunt amarissimi, postea verò quàm macerati sunt & imbuti, dulcissimi & mitissimi. Quæ cùm apud me cogito, sic iudico, tanta esse in vino præsidia non modò ad eloquentiam, verùm etiam ad omne genus literarum & sapientiae, vt sine illo, vix præstabile quidpiam & gloriandum possit effici.

Athen. l. 2.

Quare hoc orbis terræ iudicio, his vocibus sapientum, hoc omnium prope philosophorum testimonio fretus, non mea prudentia, quàm nullam aut perexiguam esse confiteor, te paulò antè aiebam opinione tua falli, Honorate, qui nescio qua persuasione inductus, vt in Charybdim, sic in illam aquæ puræ consuetudinem incidisti, quæ tibi sit aut inutilis, aut etiam perniciofa futura. Quam enim vtilitatem potes capere ex ea potione, quem ingenij vigorem, quem animi impetum honestamque audaciã, quam negare non potes quin eloquenti & permouendis hominũ affectionibus idoneo sit necessaria? Vetus verbum est omnium gentium experiẽtia comprobatũ, ὕδωρ δὲ πίνων χαλὸν οὐ τέλοισ ἐπος, aquam bibens pulchram non paries orationem, quod acroama leuiter immutatum, Niceratus, aut quisquis ille est lepidus è Græcia Poëta, versibus suis illigauit. Itaque de iis qui frustra eloquentiæ darent operam, & inutili conatu pulcherrimũ illud ingeniorũ decus appeterent, olim dicebatur, ἄλλως ἀναλίσκεις ὕδωρ, frustra consumis aquam, quod è fontibus, atque humido ranarũ domicilio, illud nescio quid magnũ atque diuinum nequeat existere. Ego sanè animo commoueor, & amici omnes tui sat scio metuent, ne si in ea ra-

Suidas.

Antholog.
Græc.

Laert. l. 8.

Athen. l. 4.

tione perseveres, pro dulci, magnifica, & copiosa oratione, quod potes, humilem quandam & exanguem, & ut proprie dicam ieiunam sis habiturus. Quam ob causam opinor Empedocles aquam *ἕρσι* appellavit, quod qui eam bibunt ieiuni videantur, quod ne fiat, tibi est mature providendum. In conventu erudito cum olim quaereretur, quæ suavisissima esset aqua existimanda, & hi quidem Lerneam esse dicerent, alij autem è Pirene; Carneus elegantissimi vir ingenij, quod Philoxenus etiam ante asseruerat, optimam esse dixit, qua manus abluuntur. Venuste ille quidem, & ut ita dicam *ἄξι-σπιπῶς*, quod qui manus abluunt, sint epulis continuo excipiendi atque cœna. Sed ego lympham eam esse putem & suavisissimam & optimam, quæ cum vino sapienti quodam modo & temperatione misceatur, unde velut auspiciatissimo è connubio, & matrimonij societate, pulcherrimi foetus oriuntur, Mens, Humanitas, Hygia, Pædia, Facundia. Hæc si apud te reputes Honorate, facile intelliges, tibi cum Baccho redeundum esse in gratiam, hoc ipso in loco atque tempore, nihilque verius quàm quod Alexis Poëta canit, *Vinum reddere homines φιλολόγους*, hoc est mea quidem opinione, eruditos & oratione copiosos. Quod fiet a te lubentius si Victoris cohortatio accesserit, qui ut est philosophiæ studiosus, & multiplici rerum cognitione præditus, & plura potest sapientum testimonia proferre, quàm à me fuerit factum, & rem totam longè elegantius vberiusque explicare.

SECTIO
VI.

Proprium Philosophorum quondam fuisse aquam bibere. imò & sanctissimos viros hydropisia usus ad intelligentiam acuendam. Diluuntur superiora.

ΠΑΞ ΠΑΞ Iuveni, ait Victor; tu velut in Asia bello ad Troiam, ubi heroës cum diis pugnarunt, in Neptunum aquarum deum, omnibus orationis copiis inueheris: neque tibi venit istud in mentem, quod cygnus è Bœotia canorus & sublimè volans cecinit, *ἀειπὼν ἄδω*

ὕδωρ. Scio quosdam aquæ potionem repudiassè vt noxiam, neque sâtis vel animo vel corpori accommodatam : Amphiphis etiam Comœdiæ scriptor quosdam aquam bibentes fieri ait ἀβελτέροις, *stupidiores*. Verùm Iuuenti, si ad doctores sapientiæ Philosophos disputationem hanc reuocas, nimirum causa cecidisti. Est enim hoc commune Philosophiæ decretum, à Bacchi donis & muneribus abstinendum, & aqua sola contentum esse, vt pura mens & defæcata in illustrium rerum contemplatione versetur, quod non modò in doctis clarissimorum hominum scriptis, sed in vita moribûsque sapientum perspicuè cernitur. Epictetus ad virtutis meditationem & experimentum, abstinendum à vino delicatîsque cibus, vt doctor bonus & exquisita prudentia iubet, vt qui mentem ad philosophandum adiiciunt, in aureo moderationis gyro contineantur. Illud enim, credo, meministis, quod est apud Arrianum lib. 3. *Præceptum*, inquit, *est animi*

Arrian. l. 3.
dissect. 13.

ἁπλοῦς, ἀσίτησιον, ὑδροπότησιον, ἀπέχεσθαι ποτῆ παρτάπασιν ὀρέξεως, &c. *Abstine à cibus, aquam pota, &c.* quæ verba vt propylæis Gymnasiorum inscripta, introëuntibus in Philosophiæ curriculum obiiciuntur. Lucianus de Cynico loquens Diogenis æmulatore, πίνεις μὲν γὰρ ὕδωρ, ἔσθεις καὶ τὰ θηρία, nempe *aquam bibis, quam etiam bibunt fera.* Batonis Poëtæ versus, in eandem rem eximios, memini me apud Athenæum legere, vbi quidam Philosophum alloquens, cur, inquit, homo infestissime genium defraudas tuum?

Lucian. in
Cynic.

Ἀλυσιτελής εἰ τῇ πόλει πίνων ὕδωρ.

Athen. l. 4.

Inutilis es civitati, tametsi aquam bibas.

E quibus clarissimè hoc constat, fuisse commune philosophantium institutum, in ipsa veluti professione illiminatum & iniustum, *aquam bibere*. Pythagoras sanè quam bibebat aquam, ita voluit apud omnem posteritatem commendatam, vt per eam magna quadam religione iuraret, & vnum de natura librum ita sit exorsus, Οὐ μὰ τὸ ὕδωρ τὸ πίνω, & κατοίσω φόρον πρὸς τὸ λόγος τῆδε, non per aquam quam bibo admittam huius sermonis vituperationem : eum enim οἷός μιν γένεσθαι, penitus à vino abstinuisset produnt historiae. Demetrius Phalereus panes & vinum ad Cratetem miserat, vir clarissimus non modò vinum repudiavit, sed conuitium etiam di-

Summi
Philosophi
aquam bi-
berunt.

Lacris. F. 8.

xit homini plus nimio liberali, cùm exclamaret, εἴθε γὰρ αἱ
 κρήναι καὶ ἀρτοὺς ἔφερον, *Vtinam & fontes panes ferrent*: con-
 Laert. l. 6. stabat enim, vt ait Laërtius, ὡς ὕδωρ ἔπιεν, *aquam cum bi-*
bisse.

Sed plena quidem exemplorum sunt omnia, quæ decla-
 rent, principes, illos inuestigandæ veritatis in Philosophia
 nobiles, eo potu summa animi voluptate vsos. Epicurus li-
 teris ad Meneceum gloriatur, aquam & polentam sibi ad-
 ferre ἀροπαίτω ἰδούτω, *summam & beatissimam voluptatem*,
 quod tamen nescio an constanter fuerit ab eo dictum, qui
 hominis felicitatem in naturæ titillatione, & sensuum om-
 nium suauitate ponebat. Brachmanæ denique omnes, qui a-
 Clem. Alex
 l. 2. Strom. pud Indos Philosophiam excolebant, ἔτε ἔμψυχον ἐδίεσκον,
 ἔτε οἶνον πίνεσκον, *nec animatum comedunt, neque vinum bibunt*,
 vt ait Clemens Alexandrinus.

Neque tamen eo consilio hæc dico, Honorate, vt tu ve-
 lis eam vitæ institutionem persequi, quam ne quidem mihi
 imitandam esse putavi, censeo enim vinum moderatè sum-
 ptum vim ingenio corporibusque adiungere, & quod ferè
 inter omnes constat, valetudinem efficere meliorem & con-
 stantiorum. Tuum autem in deligendo potu consilium non
 est meum reprehendere, monere hoc possum, tuis studiis
 & dicendi contentioni longè meliùs opportuniùsque vide-
 ri, si aquam meram, & vt Græci dicunt, ὕδωρ ἀκρατον abin-
 cias. Potus enim frigidæ nimius, & calorem innatum ex-
 tinguit, & pectus offendit, & neruis omnibus est inimicus,
 Hippocr. l.
 5. aphor. vt doctor Cous Medicorum antistes admonuit.

Benè habet, inquit Honoratus, non vnum modò Bac-
 chum ὠκυγλον exhibuistis, sed duos consiliarios amicissimos
 & experientes, qui institutam potus rationem mihi dissua-
 deant. Sed quoniam blandiens illa vestra oratio, & Lyæo
 delibuta, haud sanè à meo me proposito consilióque demo-
 uent, est breuiter mihi ostendendum, non dubiis me au-
 ctoribus id elegisse quod facio, sed clarissimis atque omnium
 sapientissimis antiquitatis luminibus, qui exemplo aureisque
 dictis mihi præluxerunt. Atque imprimis hoc sine fuco fal-
 laciisque dicam, vos iocari & ludere mihi visos, non ex ani-
 mi sententia differere. Nam tu, Victor, cùm in medium in-

duxiffes facram hominum choream, qui confertis veluti manibus vna cum Nymphis Gratiisq̄ue, modos sapientiæ concinerent, & ad numerum elegantiffimè tripudiarent, méque pararem ad diuinum eum numerum adiungere, fubitò reuocauiffi, & meis studiis id minus commodum fore dixiffi. Ego verò intelligere non poffum, quomodo illud quod tot & tantis sapientiæ ducibus opportunum fuit, ad fublimium rerum intelligentiam comprehendendam, & cognoscenda naturæ myfteria & arcana, quæ in media Philofophia penitus abdita & retrufa latent, non item poffit ad eloquentiæ decus, ad iuris & legum interpretationem, ad communium rerum cognitionem prouehere. *Αούρατα* funt illa tua, fed polito & fubtili ingenio compofita, ad veri fimilitudinem & figuram, quæ vt à te animi caufa fuauiffimè concinnantur, fic cùm diluxit, non inuitus ea foles ponere. Inter alia difciplinæ capita, quæ Zeno auditoribus fuis proponebat, hoc vnum fuit præcipuum, *ἄπιεν ὕδωρ*, *aquam bibere*, vt ex Comico meminit Clemens Alexandrinus: haud profectò est æquum, vt qui Philofophia gloriaris, iam fcientiæ animique magnitudine fupra reliquos homines elatus, Zenonium hunc fontem, vt ad Silenos capiendos, fic ad doctas hominum mentes vincindas commutari in vinum exoptes.

Clem. Alex.
2. Strom.

Tu autem, ingeniofiffime Iuuenti, qui non fecus ac vitem Centurionis, ita vinum elegantium hominum & eruditorum infigne effe voluiffi, qui tantùm non Panegyricum Baccho, velut in Olympiis, fophiftico more ceciniffi, quid eft de dulci illo humore à te quæfitum, ad eximiam quandam laudem & prædicationem, quod non melius in fontium latices, & liquida hæc Prouidentiæ dona conueniat? Vinum aiebas, vim, vigorem, & fanitatem hominibus conciliare. Ad populum phaleras, Iuuenti; illa fcholaflico fuco illita, corollis poëticis amœnata, Rhetorum myrothecio inuncta, multitudini & coronæ feruentur, in cœtu intelligentium iaceant. Sic enim conftat, non modò Bacchum non falutem valetudinèmq̄ue adferre, fed potiùs magnam hominum partem illius prope dicam veneni contagione conſumptam, rubro in vino purpuream mortem inueniffè. Vrbes fama inclytæ vino ſepultæ hauriuntur, non vnum mo-

dò Alexandrum, quem nulla hostium vis, nulla tela conficere potuissent, Herculeum poculum miserando casu afflixit, sed quotidie in omnium luce & conspectu strages fiunt ebriorum, aut etiam alioquin innocentium, qui minus cautè cum blando illo hoste colludentes subito abüciuntur. Sed hoc non ago: quæ in hanc rem dici possent, hîc silentio prætereantur. Quid? nihil ne vndam ad sanitatem

*Ex aquæ
potu sani-
tas.*

*Epist. ad
Lausum.*

conferre putas? Vnde igitur longa illa vita spatio prope infinito propagata maiorum, qui à mundi & excitatæ naturæ initiis, per multas sæculorum ætates sine vino effloruerunt? *Aquam biberunt* (ait Palladius Cappadociæ Antistes) *Pythagoras, & Diogenes, & Plato, & reliquus cætus Theologorum Philosophorum.* Hoc eodem potu sunt vsi magni viri, solitudinis & eremi columnæ, qui vitæ animæque innocentia cum beatis mentibus certarunt; quorum tamen longissimas fuisse ætates, firma corporis affectione continuatas videmus. Quinimo constat, è veteri memoria Philosophos, diuina mente consilióque præditos, cum vitæ & communium miseriarum tædio lucem odissent, animúmque vellent agere, non alio toxico vsos, quàm vini potione, cum aquæ puræ & alumnæ beneficio diutiùs viuere potuissent. Stilpo clarus in Philosophia, cuius Zenonem Stoicorum principem auditorem fuisse volunt, cum senectus grauius eum afficeret, vinum hausit vitæ longioris fastidio, *ἄπὸς θάλασσαν ἀποδάμν, ut citius moreretur*, teste Laërtio, quo etiam referente didicimus, Epicurum cum *ἄκρατον* petisset, supremum vitæ diem obiisse.

*Laert. l. 2.
idem l. 10.*

*Ad mensis
acumen op-
portuna
hydroposia.*

At vinum mentem exacuit, & impulsu veluti magnifico & diuino attollit. Id nonnulli quidem prodiderunt, qui cupiditatibus suis velificantes, & voluptati blandissimæ dominæ obnoxij, lautæ mensæ patrocinium susceperunt. Quid si ostendo illa eadem veriùs aquæ, huic, inquam, saluberrimæ potioni & castissimæ conuenire? Audite igitur Eubulum, non Bacchum illum vestrum, sed eo nomine Poëtam opinione mea maximum, qui seriò grauissimèque asseruit, eos qui solam aquam biberent, esse *εὐπειροὺς*, *inueniendis rebus peracutos & ingeniosos.* Pythagoras autem à quo non modò Italia exculta fuit disciplinis, sed infinitæ propè regiones eruditæ, aiebat

Athen. l. 2.

aiebat iis qui simplicem aquam biberent, ἡ σώματος ὑγίαια, Laert. 1. 6.
 ἔ ψυχῆς ὀξύτητα ἀερίεσθαι, & corporis bonam valetudinem,
 & ingenij acumen prouenire. Sed ne profani modò sapientes, *Sancti vi-*
 quos tamen scholæ omnes venerantur, non sat ponderis a- *ri ad defg-*
 apud vos habeant & autoritatis, habemus diuina oracula & *cādum in-*
 paginas, Dei afflatu piis monumentis impressas, quæ signifi- *genium vsf*
 cent, aquæ potum reddere mentem sagaciorem, & plurimùm *aque potu.*
 ad sapientiam, & subtilium rerum cognitionem valere. Salo-
 mon ipse non tam Iudææ, quàm sapientiæ Rex & modera-
 tor, cùm de se loquitur, id mysterium & plerisque hominibus
 ignotum aperuit. *Cogitavi, inquit, in corde meo abstrahere à* Eccles. 2.3.
vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam.
 Imitati illum sunt tres illi adolescentes inuicti & mirabiles,
 qui quod aquam biberent, & leguminibus vescerentur, sum-
 mo ingeniorum acumine fuerunt, & incredibilem sunt à Deo
 cœlestium & occultarum rerum intelligentiam consecuti. Id
 viderunt etiam Christiani heroes efflorescente religione, &
 cupidè sequi voluerunt, quorum insignem, & longè & latè
 collucentem moderationem beatus Cyrillus oratione propa- *s. Cyrill. 1.*
 gavit. Qui Iuliani improbissimis commentariis impudentiæ- *7. in Iulian.*
 que respondens, qui de cibis quædam Christianis obiecerat,
 autor est, multos in Ecclesia præstantes fuisse viros, qui pura
 tantùm aqua bibendo vterentur, quo *mentis oculum* magis
 acrem & acutum haberent ad res diuinas contemplandas.
 Itaque Origenem portentum illud ingenij & doctrinæ, ait *Zonar. to.*
 Zonaras, ἔκ οἴνω κεχεῖσθαι, à vino abstinuisse. Sic Basilii *2. in Sever.*
 mente, scientia, & pulcherrimis facinoribus magnus & incly-
 tus, cùm ad sapientiam contenderet, in cursu grauiorum stu-
 diorum, *aqua semper est vsus*, vt Amphiloehius in eius vita pro-
 didit. Sciebant illi viri doctissimi, qui omnium veterum scripta
 gnorhásque excusserant, à Poëta principe iure aquam nomi-
 natam fuisse, *ἰμερτίω, optabilem & iucundam*, à Clemente ve- *l. 2. pedag.*
 rò Alexandrino *σωφροσύνης φάρμακον, temperantiæ medicamen-* *c. 2.*
tum. Neque enim memoriam obturbat atque sensus, neque
 mentis luminibus officit, sed vt est apud Athenæum, ex Dio-
 clis & Pythagoræ sententia, ὕδωρ ὀξύδερκός ἡ ἡκίστα χρησά-
 ειχόν, ἡ κλητικὸν ψυχῆς ἡ σώματος, *videndi aciem intendis, mi-*

ΚΚκ

nimè caput akerat & (quod est maximè optandum Oratori)
 animi corporisque motum facilem ac promptum reddit.

SECTIO
 VII.

Ostenditur clarissimos Oratores à vino abstinnisse, idque
 videri commodum. Qui ad agendas causas se
 olim parabant, solenni more bi-
 bebant aquam.

Proprium
 Oratorum
 aquam bi-
 bere.

SEd commodè Oratoris mentionem feci, quod pars ma-
 gna orationis tuæ Iuuenti, consumpta est, vt ostenderes
 nihil esse ad eloquentiam optabiliùs quàm vinum, nihil quod
 magis eidem incommodet, quàm aquæ vsus & consuetudi-
 nèm. Hic verò est, in quo te, vt antè aiebam, aut iocatum
 putem, aut opinione deceptum, aut tui & totius antiquitatis
 oblitum. Hoc enim sine cuiusquam reprehensione confirma-
 re mihi posse videor, nullum fuisse vnquam Oratorem acu-
 tum & industrium, nullum varium elegantem & copiosum, in
 excogitando ornandòque limatum, qui non aquam meram
 biberit. Est omninò, est propria eloquentium ὑδροποσία, vnde
 illa flumina orationis, fulminaque prodierunt, vt quidem ab
 omni hominum memoria fuit existimatum. Quod senex apud
 Lucianum, plurimarum rerum sciens & magister ostendit, qui
 verissimam ad Rhetoricam viam describens, tria ponit omni-
 nò necessaria, πόνον, ἀγρυπνίαν, & ὑδροποσίαν, laborem, vigiliam,
 & aquæ potum. Sic Horatius Vatem à studio eloquentium dis-
 criminans, Poëtas esse furentes & extra se positos, ebriosòsque
 non inuitus patitur, siccòs, sobrios & potores aquæ, ad forum
 & publicanegotia putealque Libonis amandat. Quod si ni-
 hil ea de re illi monuissent, ex ea tamen exemplorum vbertate
 & copia, quæ nobis annalium vetustas benignè suppeditat,
 hoc constaret, nihil fuisse magnis Oratoribus antiquius, quàm
 vt frigida in epulis vterentur. Sanctissimus Ioannes qui ab au-
 rea fandi copia Chrysostomus fuit nuncupatus, à vino penitus
 abstinuit, vt Gregorius Alexandrinus in eius vita monet: qui
 quantus eloquentia fuerit, non est meum dicere, cum omnium

gentium linguis & literarum præconiis celebretur. Auctorem habeo Hegesandrum Apollinis docti ciuem (quippe Delphis Athen. oriūduſ fuit) qui ſcribit Anchimolum & Moſchum duos gloria literarum iudicioque nobiles, in Elide Philoſophiæ quidem illum, hunc eloquentiæ doctorem, in omni vitæ curſu aquam tantum ad potionem adhibuiſſe. M. Tullium eloquentiæ Romanæ columnen atque decus, aqua ſola fuiſſe uſum Plutarchus aliique tradiderunt. Quid Demotheſes? ut cory- Plutare. in Gicer. phæos tantum Oratorum ſumam, an non conſtat vtriuſque hiſtorix Græcæ & Romanæ teſtimonio, ad annum uſque vitæ quinquageſimum, ut Sophi Cheronei verbis utar, *ὕδρο ποσία* idem in Demosth. *χερίσθαι*. Ac ne fortè rei familiaris inopia quiſpiam id factum exiſtimaret, non ex certa animi inductione, monere ſolitur, ait Libanius, *τὸ ὕδωρ οἶνῳ χερίσμιόντερον τῶν ἐν λόγῳ βοιοῦσιν*, Liban. Chr. 3. *aquam eſſe accommodatiorem quàm vinum, utilioremque illi, qui in ſtudio eloquentiæ operam ſuam indiſtantiāque poneret*. Itaque Sophiſta ille eruditus audet etiam alio quodam in loco pronunciare, *εἰ μὴ ἔδειξε τὸν οἶνον ὁ Δημοſθένης, ἔκ ἀπὸ τοῦτοῦ ἐν τοῦ ἀμ- ἀφίκατο τῆς τέχνης, niſi Demotheſes abhoruiſſet à vino, futurum* πλ. *nunquam, ut ad tantum artiſtici faſtigium & eloquentiæ gloriā perueniret*. Labet igitur cum Thebano Poëta hîc exclamare, *με- Pindar. λιγαθὸς ἀμβρόσιον ὕδωρ, O melle dulcior & par ambroſiæ lymphæ!* tu fontes eloquentiæ aperis, tu menti & ingenio viam, robur, & acumen inferis, tu forum optimis actoribus, Curiam ſummis & eloquentiſſimis hominibus complex.

Quid autem magis eidem eloquentiæ nocet quàm vinum? Vinum e- *λόγῳ δὲ ἡ φιλοſοφία τί ἔπος ἐμποδὼν ὡς οἶνος;* ait Libanius loquentiæ nocet. Antiochenus Orator, *facultatem copiāque dicendi & ſapientiae ſtadium, quid tardare & impedire vehementius poteſt, quàm meraciuſ eſt vite liquor mentis inimicuſ?* An Iuſtinuſ fide & oratione purpuratuſ non rectè & ſapienter aſſeruit vinum *τὸ γλῶτταν* Iuſtin. Mar. ep. ad Zec- nam. *διſτιμῶν, ut vinculis linguam illigare?* Aut parum vidit Nyſſenuſ Gregoriuſ homo acutiſſimuſ, cum vinum dixit *ἀγορία,* nam. *νέκρωſιν, mentis interitum atque ſtuporem?* Et quidem fuere olim, & etiamnum reperiuntur viri omni genere humanitatis expoſiti, in ampliffima familia nati, fortuna opulenti, ingenio & animo quodam generoſo illuſtreſ, qui quod vino cupidius vterentur, è ſumma nominis gloria, & facundiæ exiſtimatione

Julian. in
Cæsarib.

plurimum deruerunt. Testis mihi erit Traianus Imperator, de quo in hunc modum scribit Iulianus, ἔκ τῷ ἕξω δυνάσται ῥητορεύειν, ἔτι δὲ τῆς φιλοποσίας ἀμελέστερον ἑαυτῷ πολλάκις τῷ, *haud dicendi facultate carebat, sed propter vinolentiam, sapentemero fuit hebetior.* Itaque omnis eloquentiæ studiosus vinum propinanti id me auctore dicet, quod Hector apud Homerum, qui aduersus Danaos consueta animi excelsi & inuicti magnitudine bellaturus, vinum à parente oblatum repudiavit, & quantum meminisse queo, ita grauissimè loquebatur,

Μή μοι οἶνον ἀπιε μελίφρονα πότνια μῆτερ

Μή μ' ἀπογνώσης, &c.

Ne promas veneranda parens mihi dulcia vina,

Ne me debilitent.

Sed nimis in re clarissima inhæreo, finiam si vnum proposuero, quod cum vos audietis, tum de meo hoc instituto, pro arbitrio vestro iudicate. Acturus sum propediem in Curia, in amplissimorum hominum ea multitudine, quæ sperari potest maxima: hîc me comparo ad decretorium illum diæ & contentionem.

Qui parabant se ad causas agendas olim aquam bibebant.

An verò vobis ignotum inauditumque est, consueuisse veteres, se aquæ potu ad agendas causas diligentissimè comparare: aut turpe sit eorum industriam prouidentiamque æmulari, quorum magnam & in iudiciis dominantem eloquentiam cupias exprimere? Atque ut agam tabulis quod aiunt ob signatis, eius moris auctorem habeo Poëtam, eximium antiquitatis pictorem Aristophanem in Comœdia, vbi Cleon, *Scio*, inquit,

Aristoph. in Equitib.

quomodo te parasti noctem insomnem ducendo, ὕδωρ τὲ πίνων, & aquam bibendo: quem in locum eruditus Scholiastes ita scribit, *Qui causam dicendam susceperunt, si non admodum sint à natura comparati, ἀσχοῦνται ἔϊδως ἀγέγασσι, & γρηγοροῦσι ἀφ' τῆς νυκτός, & ὕδωρ πίνουσι, sedulo exercentur inter primatas parietes, & de nocte vigilant, & aquam bibunt.* Hoc certè à M. Tulio videmus factum, de quo sic Calenus apud Dionem, *Conuiuium etiam quoddam exprobrare Antonio ausus fuit, αὐτὸς μὲν ὕδωρ (ὡς φησι) πίνων, ἵνα τοῖς χερσὶ ὑμῶν λόγοις νυκτρεῶν συλλεγέσθῃ, ipse aquam ut refert bibens, ut orationes contra nos elucubrare possit.* De Demosthene Libanius, *Aquam bibebat, ἵνα ἐγρηγορήσῃ μᾶλλον παρήχεται τῷ ἀγένοισι, ut ingenio esset vigilantior.*

Die. l. 46.

Hæc habui quæ vobis responderem, quæ probari à vobis cer-

tò scio, cùm præsertim aqua tantùm colorata vti soleatis, & quod venustè aiebat Plato, insanum Deum alio sobrio temperetis. Propè est ait Victor, vt tibi Honorate dicam, quod Apollonius Tyaneus ad Tarsenses epistola quadam sua percripsit, *παῦσαι μεθύων πρὸ ὕδατι*, *Desine aqua temulentus fieri*: sed cùm te hic aliquot dies laboribus confeceris, & declamando & meditando cruciaueris, ab illa durissima vitæ ratione spero te ad honestam moderationem rediturum.

Plutar. an.
sen. ger.
resp.

Philost. h.
c. 5.

SEMEN FVTVRÆ DISPVTATIONIS

de Pronunciatione.

CAPVT XV.

Bellaria. Μῆλον καὶ φῆς Theodosij. Poma eloquentia SECT. I.
Symbola. poma amorum. poma trium-
phorum, &c.

CVM inferrentur bellaria, nunciat puer adesse Baccalaureum *Theodorū*. Fuitis homo doctissimus, & præditus multiplici rerum cognitione, qui baccasiam Theologiae legerat, summus in dicendo & eloquentissimus Ecclesiastes in ipso adhuc ætatis flore, sic vt in vrbe facile vnus è primis haberetur, vel ingenij, vel pietatis magnitudine & gloria: ita familiaris Honorato, vt eum fere quotidie humanissimè inuiferet, & semper de honestissimis artium studiis, aut doceret aliquid, aut disceret. Neque longè aberat, quòd valetudinis causa, & laxamenti prope necessarij, tum in prædio finitimo rusticaretur. Ingressus igitur est in conclauem: tum illi honoris causa velle exurgere, at è ianua D. Theodorus, Abeo, inquit, si quisquam moueat. Tum subito adfertur sedes, & post amicam salutationem, ab Honorato velut *Aeneas* in summo thoro, sic honestissimo in loco ponitur. Nesciebam, inquit, Honorate, habere te hospites, quos equidem incredibiliter gaudeo, nunc adesse amicos, eximia morum suauitate, & me-

KKK ij

rito suo omnibus caros & iucundos. Et hoc quidem conuiuium ego musicum, & dulcium Gratiarum mensam nominare merito possum, cui nolim Solis mensam veterum monumentis laudatam antepone. Ternos video eosque delectos conuiuias, qui numerus sacer est, totus à Gratiis & à coelo: quartus ego accedo, sed opinor velut musca, quæ vnguenti suauitatem perdat, hoc est illam honestam & amabilem animi voluptatem, quam mutuo è congressu percipitis, fortè impediatur. Minimè verò, ait Honoratus, neque est vllus; quem lubentius hi cognati mei & ego videamus. Sed videor ne vobis esse dignus, inquit Theodorus, qui ad eorum sermonum communionem admittar, quos instituistis? Neque enim mihi dubium vllum est, quin deprompti ex intima eruditione fuerint & cognitione dignissimi. Frequens ait Honoratus, nobis quidem sermo de literis; vides hunc Victorem Philosophum, Rhetorem hunc Iuuentium, vtrūque non in suo tantum genere perfectum, sed complurium rerum scientem: loqui non possunt, quin ego habeam quod discam. Sed vide quid ab illis factum fuerit, & quantum facinus cogitatum, quo ego aio hospitij ius fuisse violatum; loquor nunc audacius te præsentem, quod antea cum solus essem, vix duobus potuissem resistere. Ipsi igitur me impulerunt in quandam disputationem, quid impulerunt dico? iniecta prope manu vim intulerunt, vt dicerem de oratoris Actione, re difficili & in summa varietate posita, quam vix vnquam primoribus labris attigissem. Sed diuina quod aiunt virgula, & opinor eloquentiæ genio providente, nobis ades doctissime Theodore, vt de voce & Pronunciatione nos doceas, quod vt spero pro incredibili tua beneuolentia non recusabis. Miror, inquit Theodorus, te Honorate, cum alios parum æquos tibi fuisse exoptules, in me iniquum esse velle. An tu igitur mihi quoque vim inferre paras, aut tuas forte iniurias in me vlscisci lubet? Iniurias, ait Honoratus, obliuiscor, & alia tua ratio est, qui eas res, in quibus nos tyrones sudamus, & ignoratione prolabimur, tam facile tractes quam manu, præsertim cum ad eximiam præceptorum cognitionem, vsus quoque & dicendi consuetudo accesserit. Hic Victor, Vix ausus id fuisset à te postulare D. Theodore, sed quoniam a ditum nobis Honoratus aperuit, idem ego Iuuentius

que petimus, & si pateris obsecramus. Elabi nulla ratione potes, ait Honoratus, ne si quidem sis Proteo mutabilior, nā parata nobis vincula quæ iniciamus. Sed fiet id quidem postmeridie in horto, sub patulis arboribus, vbi sedes opportunæ sermoni. Iam autem his bellariis fruamur. Rectè atque ordine, ait Theodorus, à vi & violentia, quam Honorate minaris; ad bellaria nos vocas: nam bellaria propriè res bellis aptæ, seu bellica sunt instrumenta, vt Pompeius Festus memorat. Vnde Franciscus Patritius in conuiujs bellaria vult dicta, quod bellatoribus sint accommodata. Illud ait Victor, nescio an verum tibi videatur, cum ij qui olim armis, & bellico robore, & inuicti animi fortitudine præstiterunt, bellaria contempserint. Testis Agesilaus, cui cum Thasij magnam placentarum copiam & tragematum varietatem misissent, ipse vt indigna generoso bellatore abiecit, & Ilotis qui mancipia fuerunt dari iussit. Si censendi mihi ius foret, putarem dicta bellaria quasi bella, & natura vel hominum artificio venusta, nam & eadem *scitamēta* quidam nominauerunt: & scimus vina dulcia nominata fuisse quondam Liberi bellaria, vt est apud Agellium. Non nemo, ait Iuuenius, sic appellari voluit κατ' ἀπέρρασι, quod minimè sint bella & vtilia, quòdque omnino valetudini noceant, ego vt φιλοπραγμῶν non potui hæcenus comprobare istam opinionem, quòd hisce arborum baccis amœnissimòque sæctu, maximè in summis anni caloribus recreari planè corpus reficique video. Sed si bella quærimus bellaria, quid in hoc genere potest pulchrius suauiusque reperiri, quàm in hac mensa? Hoc cum diceret, manum præsertim intendebat in patentem lancem plenam pomis optimis, quæ cum magna esset fructuū omnigenorum copia & vbertas, eminebant tamen, & facillè omnipium in se oculos illiciebant. Nam & erant magnitudine grandia, colore aurea, odore suauissima. Vnum manu cepit D. Theodorus, admouensque ad nares, Haud vereor, inquit, ne sensuum lenocinijs & reprehendenda voluptate me nimium rapi existimetis, qui suauis hoc odore pascat. Negat enim Ari-

*Bellaria
cur sic no-
minata.*

Aristotel. U
Ethic. 6.
13.

eos qui potiorum aut rosarum odoribus capiuntur, intemperantes dicunt. Prope est iam vt credam, quod de Astomis eruditissimi viri prodiderunt, homines fuisse ad Gangis fontem, nullius opis

- Solin c. 55.
Plinius. indigos ad corporis sustentationem, pomorum enim syluestrium odore viuere, longiusque pergentes eadem illa in praesidio circumferre, ut odore alantur. Papæ! quanta magnitudo!
- Zonar. t. 3. non tale neque tantum fuisse puto id Theodosij iunioris *μύλων* & *ἄφους inuistata magnitudinis pomum*, quod ut regium & magnificum munus vxori Augustæ dedit. Ipsa verò Hesperidum mala tam aurea profecto non fuerunt, aut specie & bonitate pretiosa: & si Romæ fuissent olim, auro contra væniissent in Sacra via. Quænam igitur illa sit bonitas, inquit Honoratus, experiendo videamus. Neque verò metuendum est, ne hæc copia deficiat, nam quæ videtis, sunt vernacula & domestica nobis, in horto pomariisque nata: itaque id genus in Oporothecis conditiua multa sunt, quædam etiãnum in arboribus maturescunt. Hoc verò est, ait Theodorus, quod vehementissimè admiror, quæ exotica & peregrina existimabam, propter excellentiam illam formæ & suauitatis, hic nasci potuisse. Necessè omnino est, aut hic cœli esse dulcem & benignam aspirationem, aut soli genium vberem & fœcundum, aut eorum hominum qui coluerunt, mirificam industriam, qui mihi è Saturni regis profapia fuisse videantur, sic enim de colonis piis & vtilibus olim existimauerunt: aut denique voluisse naturam excellentiæ tuæ blandientem, insignibus pomis tuæ eloquentiæ & eruditionis magnitudinem declarare.
- Pomorum laudariuncula.
- Varro de re rust.
- Poma eloquentiæ symbola.
Prou. 25. 11.
- Poma enim in diuinis paginis, hieroglyphica sunt reconditi artificij in dicendo, & speciosissimæ facundiæ, quæ audientes opere nimio delectet. Ita enim memini dicere Sapientem, *Ma la aurea in lectis argenteis qui loquitur verbum in tempore suo*, vel ut est in Hebræo, *verbum dictum super rotas suas*, vbi Caietanus, *Super rotas suas*, inquit, *hoc est super loca topica, super colores rhetoricos, super modos loquendi, hæc enim sunt rotæ sermonis, in quibus vehitur sermo ad persuadendum*; quam explicationem doctissimus quoque Iansenius est secutus. Sed vndecumque id contigerit, sic existimo, nihil simile in hac tota regione, ac ne quidem in omni Gallia existere. Itaque iam non miror, si profanæ Theologiæ Mystæ & Hierophantæ pomum Veneri amoribusque dicarint, propter eximiam pulchritudinem & speciem, quæ amorem conciliare solet. Et præclarè ad communem hanc hominum existimationem, diuina præcula, cœlestis

lestis & formosissimæ sponſæ genas, humanam omnem venustatem superantis, cum dimidiato malo comparant, in quo simul & modicè extuberantem effigiem, & coloris suauitatem volunt exprimere. Habes igitur hîc Honorate hortorum miracula, quæ longè hortos Adonidis, Alcinoi pometa, Hesperidumque lucos anteeant. Praxilla Græciæ poëtria elegantissimi ingenij, Adonidem prodit apud Inferos interrogatum, quæ pulcherrima apud superos vidisset, respondisse *solem, cucumeres, poma*: hæc profecto poma si vidisset, aliorum omnium oblitus, poma tantum nominauisset, quæ digna hominum prædicatione viderentur. Terræ cum sint prope infinita varietate, genio quodâ suo discrepant, & aliæ ob res alias celebrantur: fert ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Casinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, vt Varro meminit rerum human. lib. II. Cuius hominis æuo si hoc tuum solum fuisset hac fructuum amœnitate circumfluens, nō est dubium, quin de his pomis adiunxisset. Sed benè tecum agitur, quod non iis temporibus fuerint, quibus, dominis illis orbis terrarum & Imperatoribus summa potentia inflatis, cœlum, mare, tellusque seruibant: neque enim est dubium, quin sicut alia dignitate vel pulchritudine egregia, inſolentia & raritate visenda, pretio maxima, sic ornatum hunc tuum spoliauissent: præsertim Domitianus nescio quis, qui super cœnam *nil præter Matianum pomum sumebat*; aut Seuerus Alexander Imperator, *qui pomis ita vehementer indulſit, vt secunda mensa illi sapius poneretur*, aut alij consimili animi cupiditate & regis affectionibus elati. De nomine autem horum pomorum, non est quod interrogem: quædam reperiuntur quæ *Melanzana*, à quibusdam nuncupantur, quæ à Gallis nominari *poma amorum*, scribit Ruellius. Alij paradisi quædam poma indigitant, quo nomine nescio an excogitatum sit illustrius ad bonitatis præstabilitatem indicandâ: sunt alia huiusmodi nomina, quæ inuehūtur etiam in dies, & in consuetudinem abeunt. His verò nomen imponi velim à perito & sapiente, qualem summi Philosophiæ mystagogi *ὄνομα τοῦ τέτιν* esse volunt, sed ab eo præsertim, qui ea prius gustauisset, ex quo etiam iudicium fieri est necesse, qui denique alia etiam diligētius & perfectius intueatur, quæ augere dignitatem possunt. *Gratissima esse poma cum fu-*

Cantic. 4. 3.

Sueton. in Domit. c. 31.

Lamprid. in Alex.

Ruell. de Stirp.

Sen. ep. 11.

giunt, ait Seneca, quod generatim verum esse puto, hæc autem etiam florentia, & opinor modo ex arbore decerpta, ita suavia sunt, vt nihil mihi videatur ad gustum & voluptatem iucundius. Itaque satietas me nulla capere potest hanc insolitam & inusitatam pulchritudinem contuentem, verumque iam experior, quod tantò antè monuit Philostratus, τὸ μῆλον εἶναι αὐτόματον καλόν, ex eorum genere esse pomum, quæ sponte sunt elegantia atque pulchra. Quod si Romanæ reipublicæ temporibus, quibus olim triumphum magnificentiam & splendorem coniectis pomis cohonestare mos fuit, hæc sparsa publicè fuissent, atque omnium oculis proposita, audeo dicere plures futuros, quorum animos hæc fructuum insatiabilis pulchritudo & visenda species alliceret, quàm aurea omnis pompa triumphantis. Et si quidpiam de antiquitate suspicari licet, & pro animi sui arbitrio diuinare, huiusmodi planè fuisse poma existimo, quæ in maxima celebritate Græciæ, ludisque sacris, in præmiū Hieronicis tribuebantur. Pono mihi ante oculos Eridis pomum poetarum fabulis ad omnium posterorum cognitionem transmissum, quod ea coloris suavitate fuisse dicitur, & formositate ad aspectum planè mirabili, vt dignum esse donum videretur, quod Dearum omnium pulcherrimam & speciosissimam deceret. Sed hæc eò superant & plurimum anteeunt, quod cum sint tantæ venustatis, vt aras deceant & beati numinis religionem, non discordiam, sed placidissimam animorum societatem & benevolentiam ingenerant.

Philost. in
epist.
Plutar. l. 8.
symp.

SECT. II. Pomis delectati Philosophi. Vnde illa nomen habeant.

Crater τῷ χεῖτων. Post pomum vinum vel
aquam bibi consimili effectū.

HÆC differebat Theodorus copiosus, & de industria orationem suam explicabat, quod & ipse prandisset, & paucillum gustare volebat, & adolescentes animaduvertebat locū vt aiunt placentæ reliquisse, quibus moram pro animi sui prudentia concedendam existimabat. Tum conuersus ad Victorem, Tu inquit, Victor, quasi in copia inops & expers huius

tantæ suauitatis, vix primori dente carpis hæc naturæ dona, quæ felix hoc prætorium educat: quod nescio an vt Philosophus, an verò etiam vt Medicus facias, quas duas artes humanæ sapientiæ vulgo subiiciunt. Nam Philosophi plerique omnes à cupediis delitiisque abstinent, aut videri certè volunt cõtemnere, ne appetentes voluptatis habeantur, & plus nimio istius aucupes suauitatis, quæ est in gustu rerum suauium & delicatarum. Quo maximè nomine prisca illi barbati vituperantur, qui tribonio duplicique abolla sæpe helluonum intemperantiam tegebant. Quos venustè Lucianus alique dicunt, cum placenta in mensam inferretur, vt canes venaticos ad prædam, aut milites ad diripiendam urbem, sic impetu & studio incenso conuolauisse. Sed poma tamen minimè Philosophiam decent, modestiamque frugalem & expetendam, nisi me veterum opinio decipit. Nam Indorum Brachmanæ, & Gymnosophistæ Ægyptiorum, & Samanæi maximè pomis & penè solis vescabantur, vt sanctissimus Hieronymus est auctor. Quod verò ad medicos attinet, scio quosdam prohibere fructus maximè crudos iis quibus stomachus est debilior: qua de re sic opinor dicere Celsum medicum eruditissimum, *secundamensam bono stomacho nihil nocet, in imbecillo coacescit*. Poma tamen excipere videtur, subdit enim, *Si quis itaque hoc parum valet, palmulas pomaque, & similia melius primo loco assumit*. Sed quidquid ipse alique dicant, hæc certe poma tam matura sunt, ita solis beneficio temperata, vt nocere nemini queant. Itaque nec Philosophia, nec medicina abstinere te Victor iubet. Tertium ait Victor, omittis D. Theodore, nimirum saturitatem, quæ frænum in os iniicit, cohibetque. Nam Honoratus tam lauto nos apparatu exceperit, vt verè cum poëta dicere queamus.

--- *Saturis mitia poma dedit.*

Hic Honoratus iussit puerum cyathos ferre singulis: & Miror, inquit, vos D. Theodore Victorque, cum de pomis agatis, non meminisse cur ita nominata fuerint: poma enim à potu Varro deducit, quod vero similis fortè videatur, quàm quod putat Isidorus, pomum dici quasi opimum. Sanè de potu recte mones, ait Theodorus. Nam ni mea memoria me fallit, Aristoteles bellaria apponi consueuisse dicit, *εὐχε τῦ πῖν ἰχθῦν, vt bibamus*. Non enim, inquit, sitis gratia solùm, quæ per primam

D. Hle. ep. 7. & l. 2. in Iouinan.

Cels l. i. c. x.

Martial. l. 10.

Scet. 22. Problem. 6.

mensam nos teneat, bibendum, verum etiam post aliquid haussisse iuvat. Da ergo puer τῆς ὑγείας κατῆρα, ita enim poeta Eubulus primum sapientum poculum nominat: Panyasis autem primum cyathum Σπυρίμη χάριον, ait Athenæus, & tu dignus es Honorate, cui Charites omnes propinent.

Athen. l. 1.

Bibit ille, cæterique: Honoratus more suo aquam poscit, tū Theodorus, Fallor, inquit, aut te mediti id minimè docuerunt, qui post crudum merū vulgò præcipiunt. Id ratio philosophiæque me docuit, ait Honoratus. Nec enim te lateret, quod in eam rem vir summus prædicet Aristoteles, ait enim post bellaria & pomorum esitationem, aut vinum, aut aquam sumi, consimili omnino effectu. Nam quia succus pomi veluti ardorem quandam intus per ignem excitat, ut mustum solet efferuescere, vi tamen hebetiore: aqua suo frigore vim & ardorem illum frangit & extinguit: vinum quoque suo calore idem plerumque potest efficere, ut ignis copia exuberans igni exiguo vires demit. Remotis mensis, gratiisque actis Numini, legitimum tempus in iucunda & humanissima animi recreatione posuerunt, donec Honoratus memor disputationis, ad visendum illos hortum inuitavit.

VACATIONVM AUTVMNALIVM

LIBER TERTIVS,

De Voce et Pronunciatione Oratoris.

AD PROPOSITAM DISPVTA-
tionem via.

C A P V T I.

*Horti pulcherrimi descriptio. fontes item artificiosi, quos
Romani Musca, Galli nunc Grottas vocant,
suis coloribus accuratè pinguntur.*

QV M iam calor se pomeridianus frangeret,
Honoratus animo iam præcipiens Theo-
dori Baccalaurei doctam & reconditam e-
legantiam, quam minimè negaturum opi-
nabatur, hospites in hortum inuitat, & vo-
lentes ducit. Introgredi adolescentēs subitò
admiratione cohorrerunt, in ea loci amœnitate, quæ opi-
nionem omnem superabat. Imprimis enim in aprico & paten-
ti loco positus erat & descriptus Hortus, è monitis virorum
illustrium, qui flores atque fructus Sole nutricari perhibent. Pro
Priapo, Vertumno, & Venere, qui ferè in hortis antiquorum

M. Varro
de re rust.

LLI iij

vt custodes & *τοπιχοί* numina colebantur, fuit è Pario mar-
more casta sapiensque virgo Minerua, ore nitido, micantibus
oculis, honesto amiculo, qualem ferè M. Tullius vidit confi-
lij principem, & diuina quædam monentem: pro ægide, Gor-
goneo insigni capite, læua tenebat librum aurea fronte, ian-
thino tergo stellulis aureis interpuncto; aberat cassis ab au-
gusto vertice humanissimæ diuæ, sed cincinnos annulis de-
center implexos Daphnæa corolla inumbrabat, oleæ baccis
amœnata, vt pacificam innueret musis amicam. Intendunt
oculos, vidéntque in mediò fontem vnda liquida vberibus
mastis fluentem, non modò ad voluptatem, sed ad singu-
lares quoque vtilitates, quod, vt ait doctissimus Plinius, *hu-
more omnia hortensia gaudeant*. Hinc Persarum amœnissimos
Paradisos, *ἡ δὲ τὸ δένδρον*, ab irrigando nominari quidam vo-
luerunt. Erat autem ita elegans & artificiosa omnis horti
descriptio, vt cum magna esset rerum & opificij varietas,
quam te cumque in partem dedisses, noua quædam inau-
ditæ seges delectationis occurreret. Hic erant quæ dicun-
tur floralia,

Plin. l. 19. c.
8.

Suidas.

Mart. l. 12.

-- *nec bifero cessura rosaria Pæsto.*

& dulces veluti manubiæ noti ignotique orbis: ibi laby-
rinthi Mæandris illusi & diuerticulis propè infinitis, tum
aliæ imagines opere topiario insignes: vbiq; areæ luculen-
tæ, & distinctæ resupinis puluinorum toris, nitida semita
& vernante sinu. Iam quadrarum margines, quibus viæ &
hypæthræ ambulationes definiebantur, tonsili buxo & li-
banotide, aut exotico arbusculo & frutice, baccis & corym-
bis odoratis erant vestitæ, in quibus etiam eminebant è ple-
stilibus ramis, vel hominum, vel animantium effigies, hîc
molossi currentis, hîc claua minantis Alcidiæ, illic arcum
intendentis Centauri, viridi schemate, animato colore. Cer-
nunt hinc inde tum pergulas subdiales, tum trichilas iuga-
tione vitis compluuiata & textili palmite opacatas, aut myr-
to lauròque vmbantes, hiantibus ad latera fenestellis. Eun-
tibus se porrò obiiciunt Daphnones, Platanones, Syluulæ,
atque Xysti in plurimas species concisi, vbi vis magna co-
piæque auicularum tenui gutture dulce carmen fundentium
personabat. Ipsa verò iugis & æternâ plurium arborum vi-

riditas Insulam Indiæ quam Thilon nominant, præcellerit
 etiam ornatu & felicitate, vbi nunquam ramos arborum
 nudari tegmine foliorum ait Petrus Damiani. Denique, vt Dam. l. 2.
 ep. 17. breui dicam, erat ea loci pulchritudo, & omnium pænè
 rerum affluens opulentia, vt speciosissimis illis hortis non
 cederet, quos Xenophon aureo orationis flumine irrigauit, Xenoph. in
 Oeconom. pinxitque, *πάντων καλῶν τε ἔ ἀγαθῶν μετοῖ ὁπόσα γῆ φύω
 ἐθέλει.*

Hic Victor, Vt in cœna dubia, inquit, Honorate, mens
 hæret & fluctuatur, & animus mihi per oculos eripitur hanc
 intuenti opimitatem, hanc texturam Gratiarum, & elegan-
 tiarum pandectas. Proh quanta, & quam bella & insatiabi-
 lis omnium species atque varietas! Vt omnes sensus huma-
 nissima & liquida voluptate complentur! nam qui odores
 hîc afflantur? quæ blandiuntur oculis? quæ item auribus
 excipiuntur? Inops ego verborum sum ad exponenda quæ
 sentio, & vt mutuer quidpiam ab Ennodio: *Hic mutuis
 palmitum brachiis vinearum textitur aprica formositas, & ubi
 coma explicantur arborea & omnia ramorum plectura diffudi-
 tur, auium cantilena comitur sapore modulato: vel vt cum
 Fulgentio dicam, auicularum vernulitas fragili quadam dul-
 cedine crispantes sibilos cornicis edunt organulis.* Hic, vt ore
 magni Cypriani loquar, *dum erratici palmitum lapsus nexi-
 bus pendulis per arundines baiulas repunt, vitæam porticum fron-
 dea tecta fecerunt.* Ipse fons tuus Phrygio lapide tot salien-
 tibus apertus, vincit profectò Romanum fontem, quem
 Musarum nominabant Camœnis sacrum. Hæc vbertas om-
 nigena florum & herbarum, in Midæ rosetis & Adonidis
 hortis non fuit: Hæc poma Iunonis digna gameliis, Al-
 cinoi copiam Hesperidumque pometum longè antecunt.
 Itaque tuo iure potes cum Poëta dicere,

Si mihi Nausica patrios concederet hortos,

Alcinoos posseum dicere, malo meos.

Theologos querere aiunt, Theodore, illos tuos, viros sa-
 pientes, de Edeneo horto, quem diuinæ mentis industria
 conseruat, sit necne sit etiam in natura: qui si huc
 venissent aliquando, non dubitarent, opinor, id asserere,
 cum simillimum hîc viderent, ita Chloris & Fructosa,

Martial. l.
 12.

ita Flora & Pomona, ita omniparens Tellus munificem hinc mammam posuisse videtur, vnde hæc tanta tamque admiranda oriantur & existant.

M Varro
de rer. rust.

Sanè, inquit Theodorus, tametsi ego iam aliquoties hinc fuerim, tamen non possum non suspicere hanc eximiam præstantisque naturæ fecunditatem, artisque industriam plane mirabilem & prædicandam. Redolentes hi tori, hi pulu- ni variegati, umbra textilis cameras & pergulas operiens, viridissimus ille vestitus arborum atque fructus, viuz scaturigines riuique, hæc tot & tanta aut naturæ genio culta, aut hominum ingenio perfecta, quæ singula pellicere mentem potuissent, vniuersa obruunt. Omnis fructus docti Varonis opinione, quinto denique gradu peruenit ad perfectum, hic quæcunque in oculos incidunt, omnibus suis numeris absoluta sunt atque perfecta, seu faciat id parentis tui Honorate beata felicitas, cui ad nutum & voluntatem fluunt omnia, seu mitis cœli aspiratio, siue cura labôrque eorum hominum, qui tuis imperiis obsequuntur. Prope Hierosoly- mam horti regij consiti olim fuerunt, partim à Salomone, partim ab aliis Regibus aut Dynastis, quos præfixi numeri distinguebant: hinc Gethsemani nomen, quod octauum significat. Ea si esset in Gallia consuetudo, & à nume- ris horti nominarentur ad pulchritudinem amœnitatem- que significandam: hunc primum indigitandum esse con- tenderem.

Dolebam, ait Honoratus, hoc aduentu carissimorum so- dalium, hinc abesse magnam partem ornamentorum, flo- res nimirum vernos & æstiuos, qui hac prima autumnitate frustra quærantur: sed verè dicam, nunquam lætius quàm hodierna die, in hac læta & picturata commendatione vestra locus hic effloruit, ita mihi videor, non rosam aut violas, aut minuta huiusmodi quæpiam & quotidiana, sed diuinum quoddam genus orationis omnium gratiarum flosculis & co- rollis redundans olere. Sed placetne vt artificiosos etiam fontes videamus? Cùm se non nolle dixissent, nota via pro- grediuntur.

Erat ædificatio sane peregregia omnium ingeniorum me- chanematis, vt Amphyonis lyra concinna, vt Troiani Apol-
linis

linis manu structa, Naiadum & Lympharum domus luden-
 tum, doctæ manus & ingenij specimen, qualia Herimolaus Hermolaus
in Discor.
 Barbarus ait, *musæica* vulgò nuncupari. Doctè ille quidem
 & scienter; nam Euripides in Helen. *ἐραυλίαις ὑπὸ δένδρο-* Euripid. in
Helen.
κόμοις μουσαῖα, *rupibus sub frondosis musæa* vocat, & antiqui
 Romani *Musæa* dixerunt loca in ædificiis, vbi saxa erosa annis
 dependentia construebantur, ad imaginem specus natiui arte
 reddendam, vnde imitati Galliarum proceres *Grottes* vocant.
 Qui tamen non contenti ea veterum simplicitate & pæne di-
 cam ieiuna inopia, ornatissima esse illa sua Musæa voluerunt
 pulcherrimis rebus, tum natiuis, tum factitiis, & exotica ra-
 ritate & formositate visendis. Hæc certè Honorati structura,
 non totius modò antiquitatis memoriam, sed earum quæ nunc
 sunt gratiam, artificiumque superabat, cuius pretium & ve-
 nustatem nulla meo iudicio cuiusquam oratio, nulla beata sty-
 hi vbertas facilitasque possit consequi. Nam cum in mari at-
 que fluminibus, sint *ὄφρακίδεσμα* summa varietate formæ &
 coloris, turbinata quædam, alia rotunda, hæc nigra, illa pur-
 purea, quædam etiam lutea, alia variegata, flos ibi omnium
 generum visebatur. Imprimis fuisse lepades atque patellæ, &
 multæ species tellinarum, testa pellucida, clavis & lineolis
 discriminata summo naturæ opificio & elegantia mirabili:
 tum pestines mole insigni, effigie quidem ad intuendum sum-
 mæ voluptatis, quòd striæ siue exochæ per latus prominulum
 eminentes, vt circino & regula dimensæ incredibili quadam
 naturæ machinatione decurrerent ad laciniatam marginem,
 lineis pari spatio transversim euntibus. Fuerunt & buccinæ
 atque turbines, ab ore in imum rotundatis voluminibus de-
 crescentes & umbilicati, doctæ manus artificio coeuntes in
 vermiculatam constructionem. Visebatur innumerabilis vis
 concharum, quæ disparili quidem imagine, sed omnium quæ
 reperiuntur pulcherrimæ fuerunt. Ibi & lithophyta quædam
 vi naturæ in dissimillimas rerum imagines elaborata: ibi laxi
 leuissimique pumices, foraminulenta spongia, fistulosi to-
 phi, coticulæ, corallia, scutulæ vitreæ, luce & coloribus
 gemmarum prope omnium effigiem & pulchritudinem ex-
 primentes.

Sed in hoc genere mirificum ornatum faciebant magari-

M M m

tiferæ conchæ, quas Nacras perlârûm vulgò nominamus, quæ in tholo camerato & fornice variè sectæ, opere ingeniosissimè tessellato, dulci quodam & argenteo splendore vibrabant: cuiusmodi olim in Asia, & maximè in Perside, & reliquis ad Orientem locis vendi consueuisse *αἰὲς λευαίον*, author est Athenæus. Accedebat & Veneris cochlea frequens, procelanam vulgus indigitat, muricem Plinius è Mutiano, quibus totum opus distinctum, & musiva compaginatione venustatum rapiebat animos intuentium, & visenda pulchritudine titillabat. Ephesi in vrbe Asiæ nobilissima Hecates fuit simulacrum, in cuius contemplatione monere solebant æditui, *Parcere oculis*, tanta marmoris radiatio fuit: quod tempestiuum hîc fuisse admonitum reor, tantus ex omni parte splendor effundebatur. Pavimentum autem è marmore tessellis minutis encausto pictis asaroti modò effigiatum lucebat, epistomiis frequentibus sparsum, quibus cum esset libitum per tubos occultos aqua eiiceretur.

Ad latera incrustationes mirificæ: marmor aliis in locis candidum, aliàs maculis & coloribus illuminatum, eximia figura vndatim crispum in vortices, aut vt telis diei radiatum naturæque gemmantis. Commissuræ omnes filis aureis obductæ, interpuncto etiam colore puniceo in loco, ad suauissimum oculorum spectaculum. Cyri domus regicæ extructa in Ecbatanis, quam fecit Memnon lapidibus variis, & candidis vinctis auro, nescio an simile quidpiam habuerit. Hinc inde variis in locis omnium artium & opificum imitamenta collocabantur, quæ tum quidem in ocio veluti quiescebant, sed Honoratus cum epistomia nota recludi iuberet, tum vt signo in commune dato, subitò vidisses hîc rotam agi, molendinum obstrepere, homunciones moueri: ibi ferram vi summa reciprocari, hic totius corporis adductione lignū findi, illic etiam tundi incudem, mulceri ferrum, malleos ad numerum cieri, atque vt in benè morata ciuitate omnia vigere opificia: cantillare interim auiculas viridibus ramis insidentes.

Sed frons ipsa, palmarium opus, tum simulacris fuit marmoreis insignis, tum rûpe imprimis, caua modicè, & complexa castellum siue grande folium nitidis aquis redundans, quod Tritones hinc inde plurimi specie longè gratissima cingebant. In-

timū artificium ostendere voluit Honoratus, vel potius *Δειγμα* tantum, quod breui temporis spatio id omne cognosci non potuisset: itaque serulo cum innuisset, subito nilis patefactis, agente lymp̄ha, Tritones inflare concham & dulciter personare, emergere deinde Neptunus, tridente pollens, curru vetus cymatili & augusto, generosis equis trahentibus, spumeo fluctu obsecundante, qui pompa insignis & triumphans præter ora intuentium labitur, tēque in regiam condit suam. Tum ecce tibi intumescere vnda cœpit & turbari, sensim attolli monstrum vasto rictu, flammantibus oculis, squammeo tergo, horrida specie & immani, Cetus esse videbatur Poëtarum fabulis pictus, qui virgini perniciem struebat: ad quem interficiendum, paribus momentis & motuum intervallis, dum monstrum exurgit, iuuenis descendit egregius, diuina forma, clypeo gorgoneo instructus & machæra, lorica trilice inaurata & cœlestibus armis thoracatus, qui cæso monstro claram victoriam reuehit, iterumque in sublime reuocatur. Deinde vetus inuentum felicissimè renouatum oculis subiicitur, organa videlicet hydraulica, quorum directi argenteique tubi imparibus scapis seriatim expressi, & aëreo spiritu animati, inusitatam penitus symphoniam ediderunt, prout Nympha digitis modulabatur, quæ modicè caput mouens, aure veluti capere videbatur incredibilem illam sonorum suauitatem: animo & ingenio præditam opinarere, si modò loqui potuisset. Similia quædam sunt in hortis regis prope Lutetiam Parisiorum, ad oppidum sancti Germani. Sed ab iis qui vtrumque viderunt opus, sic ferè dici comperio, regia quidem illa numine & insita quadam maiestate illustriora augustioraque videri, hæc verò artificij subtilitate varietatēque excellere.

Cæterum noluit Honoratus, aut è summo tholo stillare vndique rorem pluuialem, aut transuersim à lateribus proiici, aut dolosè è pavemento erumpere, ne sodalibus id minus lætū & iucundum fortè videretur: ac ne quidem illa multa & mirabilia exprimi, quæ variandis ex aqua imaginibus, æreis instrumentis fieri solent, quæ protrita & tralatitia existimabat. De vno monuit, quod nescio an reliqua in Gallia modò videntur, sed in frequenti vsu fuit apud Romanos, tum in theatris, tum etiam in potentiorum & illustrium hominum tricliniis.

Aiebat enim consueuisse parentem suum, hominem magnificum, & in opulentia liberalem, si quando principes & Dynastæ Museum inuiserent, prodendæ beneuolentiæ gratia, sparsionem adhibere siue imbrem odoratum, qui ex croco fiebat olim, vino vel aqua diluto, *χρόκος ραινόμαρον* Græci vocant, Corycium nimum Martialis, cui etiam è vetusto more aloës & cinnamomum adhiberetur. Atque in eam rem esse in parietibus fistulas, minutis foraminibus latè positas, quæ odora & dulci aspergine homines inficerent. Sic Chosroes Persarum dominus Heraclij temporibus, in palatio regiam habuit aulam insignibus laquearibus in modum eximij cœli perfectis, vnde fulgura & tonitrua *μηχανητοι & ὄμβρος ἐπαιώδων ἀριστέων ἐρήγγυατο πρὸς θάμβος*, *machinasique imbres* conuiuio exceptis legatis erumpebant ad stuporem, ait Tzetzes.

Tzetzes.

---

*Vtrum Eloquentia natura vi an potius artificio
nitatur. Proposita materia delibatio.*

CAPVT II.

EMVSEO digressi, tanquam è Calypsonis diuino Semneo, Hypodromum subeunt cameratum, cuius fuit pars vltima plena amœnitatis, viridi conopeo intecta, & commodis sedilibus ornata, vbi lustratis præcipuis ornamentis, tacita omnium consensione hæserunt. Utque omnes confederant, iam pridem, inquit Honoratus, hunc locum mea mens appetebat, tam commodum, tam opportunum disputationi: & tempus iam est, vt Theodore tuæ fidei satis & pollicitationi facias. Quam pollicitationem, inquit, dicis? num symbolam me dare cupis pro bellariis suauissimis illis tuis, quibus amicè & munificè nos donasti? Ita licet appelles, ait Honoratus, ad quam tamen exoluendam, non sacculi follesque tibi, sed beatæ memoriæ cimelia sunt excutienda. Hi mecum à te sodales quærunt, quid de Voce & Pronunciatione sentias, quòdque sit tuum reconditum iudicium de artifi-

cio illo dicendi, in quo scimus peccari à multis, & audientium coronam offendi. De iis rebus, inquit Theodorus, neminem qui ineptius diceret atque insulsius reperire potuissetis. Quid enim? an existimatis aut artificiosè me dicere, aut omnino putare vllum esse artificium dicendi? Scio id quidem asseri à multis, qui Suadam non in Semonibus collocant diis atque Patellariis, sed ad Consentes & maximos depinnato attollunt orationis eloquio. Quibus Honorate, bona tua cum venia, lubens obiicerem illud aureum bracteate mentis oraculum Fabij Quintiliani, *Pectus est quod disertos facit & vis mentis*, pectus Fabius. 10.
 inquam, & generosissimi contentio, non minutæ illæ scholarum cantilenæ, quæ priusquam excogitatæ fuissent otiosorum hominum ingenio & labore, infinita prope copia fuerat dicentium, qui diuino genere orationis incredibilia quædam fecissent. Nam illi qui feruntur antiquissimis temporibus reliquis hominibus præstitisse Heroes, *ἄπο τοῦ ἐπειν, à dicendo*, ut grauissimus Plato censuit, nomen habuerunt: quos Honorate si artificium habuisse dicendi, & à scholis expolitam declamationem contenderes, hic quærerem de Hercule in Gallia olim celebrato, quem Isocrate[m] aut Molonem, quem elegantia[m] doctorem habuisset, quam dicendi officinam assiduissimè triuisset, quem Deum aut hominem, de locis, de argumentis, de exordio, & reliquo apparatu illo vestro, tam extracto tamque magnifico, de tam lauta & diuite Oratorum supellectile disputantem audiisset. Et tamen catenulæ illæ aureæ, quas in eius ore posuerunt, sat declarant, eum splendida orationis suauitate, & sapientis animi gloria, capere homines & tenere potuisse. Quod idem de magnis illis fundatoribus urbium dici potest, qui omni memoria facile principes, & propter eximiã prudentiam hominum pæne opinione consecrati, priusquam suspicari quisquam potuisset, quid esset artificiosè dicere, summa dictionis grauitate & copia res magnas confecerunt. Intuemini mihi mentibus Athenarum illa initia quæ fuerint, cum syluestrium arborum ramis familiam omnem suam *Ἀρχαῖοις*, illi gloriosi integerent. Occurrit mihi imprimis Theseus acerrimo vir ingenio, atque haud scio an summo omnium in Græcia: qui homines belluarum more per montes & nemora dissipatos in Astu coëgit, & ad aliquam reipublicæ formam

& humanitatem reuocauit. Vtrum igitur eam tantam in dicendo facultatem, eam vim, eam maiestatem, qua facile obtinuit, quod nullis armis conficere potuisset, in scholam & precepta quædam leuia referetis, & non potius in altam mentem & præsentis animi constantiam, propter quam, laude & omnium beneuolentia dignus videbatur? Pericles in eadem Græcia fuit Olympius, qui cœlesti ratione communem rem administravit: nihil cogitari eo homine potuit sapientius, nihil perfectius: omnes illum vt de cœlo delapsum intuebâtur, in eius sinum auctoritatis non mediocres tantum & infimi, sed etiam maximi confugiebant, sui regendi potestatem, quasi quasdam habenas, eidem sponte, & omnium animorum consensione tradebant: eloquentia verò tantum valuit, non communi hac nostra & exanguis, sed magna, sed exaggerata & diuina, vt tonare, fulgurare, permiscere Græciam omnem diceretur. Hic expecto dum tu mihi Honorate, eximium illum nomines, quem vir tantus & triumphans in dicendo, facundiæ doctorem habuerit, à quo fuerit diligentissimè in omni dicendi ratione instructus. Video quid insinues, auditum fuisse ab illo Anaxagoram; Physicorum illum quendam quasi Deum & parentem, ab eo rationes accepisse tum sentiendi tum loquendi. Philosophum ergo statuis artis in dicendo magistrum, copiæ fontem, eloquentiæ præceptorem? Cui sano aut literarum & humanitatis scienti hoc probares? Nihil velim contumeliosè dictum in Anaxagoram, quem *νοῦν*, hoc est Mentem viri sapientes indigitarunt: ab eo fateor Periclem multa cognoscere potuisse de cœlo, de luce, de magnitudine syderum, de polis, de circulis, de epicyclis, de vacuo, de atomis, de huiusmodi puerilibus delitiis bellè in otio ad fallendum tempus excogitatis: potuit cum illo vt cum Luciano dicam *ἀεροβατίην, μεταρολεγεῖν*, & pulicum saltus metiri: addo etiam contortis conclusiunculis vrgere aduersarium, tonare in disputando, & nouis opinionibus & à communi hominum mente alienis permiscere non modò Græciam, sed Europam vniuersam. Hæc & huiusmodi ab otioso illo disputatore potuit percipere, viam autem & eloquendi rationem, copiam, vbertatem, & diuinos eos sonos concionum, in quibus homines exhorrescebant, profecto non

Lucian.

Potuit. Nostis enim quæ sit Philosophorum dictio, quàm tenuis & ieiuna, atque inops humanitatis, & earum literarum, quæ tenere audientes consueuerunt, quàm horrida atque inamœna de spinosis difficilibusque rebus, & inuolutis summa naturæ obcuritate. Verbis etiam abutuntur insolenter, quo speciosa illa effata plus opinor dignitatis habere videantur: inaudita quædam inuehunt, non ex Saliorum carminibus prompta, sed elato supercilio cusa, scindapsi, tragelaphi, blitiri, symbata, parasybata, ly hoc; ly illud, & talia quædam portenta ad simplicium mentes obstupesciendas opportuna. Hinc tu petes eloquentiæ ornatum? in hoc pistrinum Græciæ lumen atq; decus Periclem conicies, qui omnes qui antea illi ciuitati præfuisent, cum vitæ magnificentia & moribus, tum oratione superauit? Dicendum nimirum est, quod veritas ipsa postulat, excellentem illius quandam, & diuinitus subornatam fuisse naturam, quam prudentia consilioque ita regebat suo, vt petitas è ludo nœnias, & *σκιαμαχίας* minimè expeteret.

Hæreo in Græcia. quid? apud Romanos nonne omnes qui hominum fama & opinione inter suos excelluerunt, non tam arte, quàm natura, sunt ad eam laudem fastigiùmque honoris euecti? Longior sum atque putidior, si colligere hic velim gloriosissimos illos architectos, qui primi fundamenta posuerunt imperij orbis terrarum, à quibus videmus dissimillimas gentes ad eandem iuris communionem euocatas, stabilitos mores, instituta coniugia, dissensiones ad perniciem reipublicæ erupturas sapienti consilio pacatas, bella composita, alia multa atque magna, in quibus sanè perficiendis exquisita eloquentia opus fuit, & tamen hic omnia plena prudentiæ video, præceptionum inania, quas multis postea ætatibus vix probare potuerunt.

Atque hoc mirandum minus videretur, si vna in ætate, aut in paucis modo hominibus euenisset: nunc verò quod tu mihi tempus Honorate, quam urbem nominare potes, in qua non multi dicendi principes longè elegantissimi & potentissimi extiterint, qui tamen vestros illos fontes ambrosiamque non attingissent, nunquam illa Suedæ Orgia ne de primo quidem limine salutauissent? Quintilianus longissimi temporis spatium in istis puerilibus pigmentis coloribusque posuit: scripsit libros

sanè accurate, ut fuit homo non rudis neque inexercitatus, potius callidus, quique venas curiosæ iuventutis attingisset.

Procem. l. 4 Scripserit ille sanè diuinitus, quippe Domitianum Imperatorem ut augustæ mentis Deum poetarum more ad scribendum inuocauit, sudat tamen & laborat, quidlibet denique facit, ut illis oratorium nomen inuideat, qui aureis Platonis alis, hoc est naturæ præstantia, ad eloquentiæ gloriam, sine ductu istius artificij euolauerunt. In quo mihi placuit vehementer magnifica planè vox, & polito homine digna, cuiusdam oratoris, de quo idem Quintilianus memorat. Ab eo fortè cum aliquando quæreretur, quid esset *ἤμια* & *ῥόμια*, nescire se quidem, sed si ad rem pertineret, esse in sua declamatione respondit. Nihil dici argutius potuit, nihil verius. Ille excellenti quodam ingenio, & multis atque magnis naturæ muneribus ornatus, orationem adferebat prout tempus & causa poposcisset, summa industria iudicioque temperatam. Appella tu si ita lubet, schema, noema, lepores, venteres, concinnitudines, lumina, tropos, neruos, fulmina, tragedias, orbem, ambitum, comprehensionem, numeros, cum rem teneret, non magnoperè sibi laborandum de nomine sentiebat. Quare hic nostrarum natura fictus & limatus orator, quasi equo vectus celeri & expedito, clarissima vocis & animi contentione insequens vanebatur, & hominum assensionem multò meliùs captabat, quam vestri Rhetorum filij, plagis, linea, formidine, & vestigiis remodorari aut commouere potuissent. Hæc laudanda & gloriantanda maximè, hæc germana mihi semper visa fuit eloquentia, quam politæ mentis consilium innatusque genius, non minutæ præceptiones inducerent. Quare desine tu Honorate, ista nescio quæ dudum in scholis lecta & audita, tantum non deorum inuenta credere: desine, inquam, arcem è cloaca, artem certè è consilio & mediocri prudentia & exercitatione facere. Nisi lubet ad animos recreandos illa promere eloquentium hominum mysteria, quæ tu Honorate velut Suadæ Hierophanta summa laude & ingenij gloria explicare soles. Id si velis etiamnum quoque facere, adhibebo sanè lubens animum & attentionem, & tua voce delinitus sententiam forte meam commutabo, atque in hoc ipso loco deponam.

Hæc Theodorus non ex animi sui sententia proferebat, sed ut pos-

vt posset disputationem illam effugere, cùm adessent & doctissimi & ingeniosissimi adolescentes, qui recenti etiam disciplina imbuti & solertes, notare vitia possent & iudicio animaduvertere, si quid forte ab illo fuisset peccatum. Sed occurrit Honoratus, aitque sibi videri, id Theodoro quod Platoni euenisse, quem nunquam maiori artificio dixisse volunt, quam cum ipsum dicendi artificium oppugnavit. Et prope abfuit quin Iuuetius multa è M. Tullio & Quintiliano argumēta expromeret, quibus eloquentiam non probaret modò artem esse maximam, sed è quinque pulcherrimis & clarissimis artibus cōstare. At enim uero simul omnes premere Theodorum atque urgere coeperunt ad opus quod honestè recusare non posset. Nā cùm nobis, ait Victor, antemeridianum tēpus concesserit Honoratus, studiisque nostris & voluntati sit beneuolētissimè obsecutus, minimè in eo te vinci patieris, quod summa omnium voluptate potes facere. Imò illud ipsum, inquit Theodorus, me vehementissimè deterret, quod post cygneam Honorati vocē, nescio quid à me streperum atque oppidanum exaudiretis: & vt cum S. Gregorio Nysseno loquar, vereor *ἐπάνω τῶν χρυσῶν λόγων οἰοῦντο μοι μολυβδίνοις νομισμασι τὴν μὴ μέλιω ἑπιφορτισῶν, ne post aureos sermones memoriā vestrā plumbeis numismatibus oneremus.* Hic cùm tres itidem ingeminarent preces, modico silentio interposito, Deprehensum ait Theodorus plane me video, nolens titubansque impellor in eam disputationem, in qua nemo nisi egregiè disciplinis excultus, & elegantissimo iudicio ornatus, & agendi peritus sine fraude & prolapsione versari potest. Quare si minus respondero expectationi vestræ & cupiditati, vestra culpa erit, nō mea, quanquā mea, qui tam facile petitioni vestræ prope iniustæ obtemperem, sed vestra maximè, quorum ista imperia Manliana conficiuntur. Sed de voce & pronuntiatione differenti adeste quæso animis, & ingenua beneuolentia fulcite labantem: & vt Scrofa apud M. Var-

S. Greg.
Nyss. or. in
suā ordin.

Varro l. de
re rust.

*Quantum momenti sit in Oratoris voce positum,
non iniucunda varietate ostenditur.*

CAPVT III.

NON est dubium quin plurimum momenti sit positū in voce Oratoris, ad ea multa & magna perficienda, quorum causa clarissimum in vulgo nomē assequitur. Est enim resonans quiddam atque musicum in hominū animis, quod si pulchra elegantique voce ab eo qui dicit commouetur, nō mirificam modo voluptatem creat, sed nimium quantum prodest ad persuadendum. Platonici quidem ē diuina schola prodeuntes, sono & musica haud dubiē capi omne quod viuit, inde colligūt, quod cœlestem animū quo vniuersitas animatur, à mirabili quodam concentu atque harmonia ducere originem putent. Inde fieri, vt etiam belluæ symphonia & dulcium varietate modorum & temperatione capiantur. Strabo vnus omnī in prodenda veterū historia facilē doctissimus, elephātes sono tympanorum mulceri ait: *Ælianus* ouium greges musica pinguescere: brutas omnium generū animantes, sono quodam vocum & tiliarum incredibiliter affici, suis quoque eruditis Commentariis Plutarchus memorauit. Et cū multa machinatum sit hominum genus instrumenta ad iucundam modulationem & dissimillimos sonos, quibus afflatæ audientium mentes aut suauī motu liquefactæ quiescant, aut vt Phrygiis modis. incitentur, aut aliis affectionibus obtemperant, tum vox hominis ita in omnem partem dominatur, vt fidium neruorūque modos, & tiliarum quæ *τήλλα* Græci nominauerunt, longissime anteeat. Hinc Philosophi quorum est summa in litteris & humanitate autoritas, in hominis definitione, τὸ φωνητικὸν posuerunt, quasi propria vnus hominis vox esse videatur. Theophilus Protospatharius de corporis humani fabrica sapientissimē atque ornatissimē disputans, *Homo*, inquit, ζῷον ἐστὶ λογικόν, φωνητικόν τε ἢ διαλεκτικόν, vbi *vocalem animantem*, videtur appellasse hominem, quod cū sit ratione præditus, eius proprium sit, intimas animi cogitationes voce exprimere. Id verò ita potest artificio quodam exequi, vt eadē

Aquens in
Plin.

Strabo.

Ælian. de
anim. l. 7.
Plutarch.

Theoph.
de c. hum.
Fabr. l. 1.

voce pro animi arbitrio, in varios mutata flexus, & tonorum incitationes, incredibilem quoque in eorū animis qui audiunt, sensum procreet, & infinitam affectionum varietatem. Quare vim vocis quæ multiplici variari modo possit, & facili mutatione distingui, venustè & perquam scitè Fulgentius persequitur in hunc modum, *Vina vox sibi in omnibus musicis necessitatibus*

Fulgent.
l. 3. Mythol.

celerrima subuenit: potest enim lemmata subrigere, & paralelos concordare, & dytonias mollire, phtongos inuare, & ornare chromata.

Sed cum id bonum sit commune omnium hominum, qui necessariis rebus subornati in hanc vitam, tanquam in viā ingrediuntur, tum profecto vocis moderandæ cognitio ad Oratorem maximè pertinet, ad tuendam aliorum salutem, ad reipublicæ vtilitatem, ad suum decus & gloriam amplificandā.

Vis & potestas oratoriæ vocis & splendidæ, à poëtis fictis fabulis exponitur, cum pingunt Orpheum, coniugem ab inferis educentem, quod non tam lyra meo iudicio, quàm suauitate vocis, & artificio quodam perfecit. Orpheus enim *uir fuit magnus ingenio & eloquio praeulgens*, ait Albricus, hoc est planè eximius & præstabilis orator, qui cantu & orationis suauitudo

Vis oratoria vocis illustrata.

Albric. de Deorum imag.

ne vel ipsos Manes flectere potuerit: itaque Orpheus nominatus fuit quasi *ἀπαία φωνή*, *grata & iucunda voce*, ut è choro sapientū quidam monuerunt. Quare mythologi politissimi homines qui subtilius de Musarū conditione disputarunt, earū numerū & mysterij plenum & reconditæ elegantiae, ad vim vocis varietatemque retulerunt. Aiunt enim eas nouem cū decimo Apolline fuisse inductas, & veterū testimonio celebratas, quod humanæ vocis decem modulamina notentur, eamque ob causam cum decachorda etiam cithara pingi Appollinem cōsueuisse.

Quin & vltimam Camœnarū, à splendore & pulchritudine vocis, nominari voluerunt Calliopen, quam Poëtæ quidem *ἀοιδὴ* siue *Cantores* nuncupati, operum suorum initiis, & scopulis difficillimisque in locis inuocare solent: sed verius ea propria est orantium, quam propitiam omni ratione placare conueniat. *Calliope*, inquit Phornutus, *est Rhetorica, suauis voce ac dictione venusta præcellens, per quam rempublicam administrant, & populum hortationibus eustrans, persuasione & non vi ad id quod cupiunt ducentes.* Et Fulgentius cum Musarum nouem esse dicat veluti munera, ad efficiendam in animis cognitionem, quæ to-

Phornut. de nat. Deor.

tidem nominibus exprimentur, vltimam à voce nominatam putat Calliopen, quod eruditi & sapientis hominis vltimum esse videatur, bene voce proferre quod animo perceperit.

Sed vt à fabulis abeamus, & inuentis Mythologorum summo iudicio & venustate excogitatis, Plutarchus vir sine exceptione maximus, ciuilem oratorem instruēs, de voce illius hoc velut è cortina fundit, δ' αὖ φωνῆς εὐξία, ἔ κνέματος ῥώμη, τὰ δ' ἔ φασίλοι, ἀλλὰ πάμμαχοι ἀγῶνα τὸν τῆς πολιτείας ῥόληκότα κομίζων τὸν λόγον, *Opportet bono vocis habitu, ac robore spiritus exercitatum, atque firmatum orationem adferre, ad reipublica non vilia sed accerrima certamina, ne aliquādo fessum & prope examinatum dicendo superet aliquis,*

Plutar. de ciuil. instit.
Splendida vox in summis viris quantum requiratur.

Ἀρπαξ κειράχτης Κυκλοβόρη φωνῶν ἔχων,
Clamator audax Cyclobori vocem gerens.

Quæ mihi sane quidem videtur magna, in politia gubernanda vtilitas, posse dignitate quadam vocis, & maiestate, plena honestæ grauitatis, coërcere importunam hominum audaciā, & impiæ linguæ motus frangere, & impetus furibundos confcleratorum, sic vt ne mutire quidem audeant. Sed non iis modicis regionibus definita est aptæ pronounciationis tantæ eamque eximia opportunitas, sed longè & latè patet ad omnē oratorij muneris partem, & clarissimam in republicâ viri prouinciam & administrationem. Itaque maximus Tyrius audet dicere vocis modulationem δεινὴν ἔ τῆς πολιτείας ἦθος περῆσαι τὰ μέγιστα, *ciuium mores atque adeo communem rem aptè posse temperare.* Hinc poëta Regibus communē esse voluerūt perennem & perpetuam Calliopen, excellentis pronounciationis effectricē, quod eorum proprium sit, oratione moderari eos, quos dominatu & iure complectuntur, sintque veluti florentium ora imperiorum, tubæque cœlestes, quibus vt beati Numinis inter-nuncij bona & salutaria pronunciant. Hac fretus sapienti consideratione princeps poëta, Vlyssi quem suis numeris absolutum oratorem fingebat, magnā & illustrem vocem concessit.

Max. Tyr. Dissert. 21.

Calliope cur comes Regum.

Ἀλλ' ὅτε δὴ ὄπα το μεγάλῃ ἐν εἰθεοσίῃ,
Sed quando magnam mittebat peccore vocem.

Iliad. 3.

Sine qua, nec torrentem, & nisus ritu fusam orationem emittere potuisset, neque alios tam feliciter in sententiā suam perducere. Iphicrates cū ab Aristophonte Oratore voce

& motu in dicendo eximio premeretur, dicere solebat, aduersarium meliorem esse quidem histrionem, fabulam autem suam causamque potiore, vinci proinde non iure atque legum autoritate, sed eloquentia concinnè & artificiosè pronunciantem.

Itaque sæpe contigit, vt vita & facinoribus inclyti, summa animi magnitudine & gloria, tamen insigni eloquentium pronunciatione superati, Euripidea illa vota conciperent,

Εἴτ' ὡς ἀφάνοι ἀέριμα δυσήτων βροτῶν,
Vitam esset expers vocis humanum genus.

Et alio in loco.

--- φῶτό μὴ τὰ ἑτάγματα ἀθρόοις ἔχει
 φωνῶ, ἢ ἴσασ μὴδὲ οἱ δαυοὶ λέγων.

*Hec cur data non est rebus mortalium
 Vox, vt diferti nullo in pretio essent.*

Huiusmodi afflicti animi querelæ, sæpe de eloquentia dominante vicisci cupientis, satis indicant, vim esse vocis mirabilem ad persuadendum, ad alios oppugnandos, ad flectendas audientium mentes, atque omni ratione permouendas. Atque hoc ipsum luculentum Æschinis facinus perspicuè declarauit, qui cum Rhodi orationem Demosthenis recitauisset, & omnes vim, robur, & lacertos magnifici operis artificiumque suspicerent, quid si belluam, inquit, ipsam orantem audiissetis? cum haud obscure significaret, vnam & eandem orationem, aliam videri actore mutato, & ad præstantem elegantissimæ dictionis copiam & compositionem, si decora pronūciatio accesserit, quidpiam tum existere longè diuinissimum, quod miranda & insueta specie omnes obstupefaciat.

Itaque sanctissimus Chrysostomus è numero dicentium planè aureus, de eo genere loquens orationis, quod esset ad persuadendū opportunū, tria quædam notat, quæ magnum pondus & gratiam Oratori conciliarent, *gestū, oculorū obtuitū, atque vocem*: τέρψις, inquit, τὸν διαστῶ, καὶ τὸ χίμασι, ἔπῳ βλήμμασι, καὶ τῆ φωνῆ: & vocē quidē quā ultimo loco posuit, sine dubio in primo honoris loco & dignitatis collocabat. Quod idē mihi vidisse videtur par prope illi faciūdię gloria & pietate Nyssenus Greg., qui inter ea quæ inamabilem efficiunt senectutem, ponit voce absurda & inepta pronunciantem. Et meo quidē iudicio benè &

Philost. l. 2.
de vit. Sop.

sapienter olim istud Imperator Antoninus protulit, τὸν μὲν
ἀνδρα δέεικτον ἢ κόμην : τὸν δὲ ῥήτορα ἢ φωνή. *Vtrum coma, vox
autem Oratorem ostendit.*

Fulgent. l. 2.
Mythol.

Atque ex his colligi potest, quantum momenti sit in vocis conformatione repositum: quamque utilis foret de pronuntiatione disputatio, non quidem mea, quem Honorate, iubes Andabatarum more pugnare, & in apertum stadium humanitatis ligneo veluti crure excurrere, sed doctissimorum hominum, qui orandi munus cum laude sustinuisent. Quod etiam apparebit opinor illustrius, si consideremus, quamlibet fictam & ornatam, & pigmentis omnibus affluentem orationem iacere, neque vim obtinere suam ad terrendum, ad blandiendum, ad persuadendum, si desit accommodata vox & pronuntiatio cum ipsis rebus consentiens. Qualem videmus esse quorundam adolescentium dictionem, qui aucupantes undique flosculos & carpentes, & contenti eo fuce puerili, quemadmodum dicant minimi faciunt, & tanquam Veneris puppam in medium induxissent auro & margaritis, atque omni opulencia insigniter excultam, sed sine voce animique sensu, re infecta discedunt. Contrà verò periti Oratores iamque diu in acie & campo celebrati, voce vnumquemque feriunt, & pænè etiam repugnantes ad opinionem suam adiungunt. Vnde poeticae venustatis promicondi, Mineruæ hastam longam tribuerunt, *quod sapientia longè verbo percutiat*, vt memini Fulgentium dicere. Quid? ex quæ vocantur *Causidicorum figura*, quas leuissimè pertulisse Vespasianum ait Suetonius, illi *morsus figurati*, vt cum Macrobio loquar, vel vt cum Sidonio Apollinari *piperata illa dicta*, possuntne vim habere vllam, & in animum altiùs descendere, sine pronuntiansi modo, quem rei natura postulat? in Ironia denique an non certa conformatio vocis ita est necessaria, vt si absit, pereat dictionis gratia, & vero etiam contrarium intelligatur? Huiusmodi animaduerti possunt prope infinita & oratione explicari, quæ declarent, esse imprimis habendam rationem pronuntiansi Oratori atque vocis, è qua sæpe totius causæ euentus atque victoria, & ipsius dicentis existimatio dependet.

De differentiis vocis, quæque probanda aut reicienda videatur in dicendo.

CAPVT IV.

MUSICI Organum tres quondam habuisse intentiones aiunt, *grauem, mediam & acutam*, & inde Musas apud eruditam antiquitatem pari numero æstimatas, quæ olim *Hypate, Mese, Nete*, indigitabantur. Quam eandem partitionem elegantissimi Rhetores ad dicentium vocem accommodarunt. *Mira est quidem natura vocis*, ait M. Tullius, *cuius quidem è tribus omnino sonis inflexo, acuso, & graui tanta sit & tam suauis varietas perfecta in cantibus*. Alij duo tantum præcipua esse genera voluerunt, qui vocem aiunt aliàs grauiorem mitti, aliàs acutiore, sed inter summam infimamque vocem, multa esse posse, atque adeò prope infinita in ordine posita diastemata, quæ magnam illam varietatem complectantur, vt sit vox modò parua aut mediocris, modò magna, cita, tarda, lenis, aspera, fusa, attenuata, canora, fusca, summissa, inclinata, fracta, scissa, effeminata, vlulans, incondita, tot denique species, quot mortales, *quibus suam cuique esse propriam, vt faciem*, autor est Plinius. *Quas vocis differentias, aliàsque prope innumeras quæ subtilius animaduerti possunt, nihil refert, siue quantitatem siue qualitatem nominemus, magnos eos viros sequuti, qui de Musica doctè & mirabiliter scripserunt. Aristoxenus quippe sonorum differentias secundum grauitatem & acumen existimabat in qualitate consistere. Pythagorici verò in quantitate ponebant; quorum opinioni propior est Ptolemæus, qui ipsam quoque grauitatem & acumen non in qualitate putat, sed in quantitate constitui, vt memini à Seuerino Boetio notatum. Vocem tamen, si capiamus, non prout tantum in intentione versatur, non est dubium, quin eruditi omnes eius & quantitatem, & qualitatem agnoscant: quo modo rem considerauit Quintilianus, *Natura*, inquit, *vocis spectatur quantitate & qualitate. Nos ea genera vno differentia nomine comprehendemus, agemusque de voce, non quemadmodum musici consueuerunt ex-**

Cicer. in Orat.

Plin. l. 10. c. 51.

quisitius, & subtili disputatione, sed prout ad dicentem Oratorem pertinet: & aliquot differentias proponemus, quæ in vsum maximè venire possunt. In iis autem vocum differentiis, cùm sint quædam, quæ teretium & elegantium aurium iudicio probentur, quædam etiam quas cœtus hominum ingenui & humanissimi repudient, sic erit moderandum orationi meæ, vt propositis singulis, quæ laudabiles videantur, proximè subiiciam, quæ in eo genere sint optimo, & ad laudem famamque hominum efflorescenti Oratori fugiendæ.

VOX VIRILIS. } {EFFOEMINATA.

CAPVT V.

SECTIO
I. *Sophistarum pronuntiatio. ἀρυσίζεν. γαργαλίζεν. vox tremula. Eloquentia libidinosa. Vocem eliquare, supplantare, πλάττειν φωνή. Plasma.*

IMPRIMIS commendari vocem in Oratore virilem animaduerto atque naturalem, quæ nullis fucata modis, nulla inepta flexione adulteretur. Quod enim abit à natura, vitio pronunciantis & puerili affectatione, mirum quantum sapientia auditori resque suo iudicio ponderanti displicet. Eam autem vocem nominavit Quintilianus, *liberalem*, & non leuiter prædicauit, cùm ita loquitur, *Sed ne vox quidem nisi liberalis a-*

Virili voce pronunciatum. *ctionem habere optimam potest.* Sanè *virilem* in dicendo vocem à sanctissimis viris, quorum in summa vitæ innocentia & religione nobilitatum fuit eximiumque iudicium, probari constat, & laudibus verissimis ornari. Ennodius Ticinensis Pastor æuo suo tum eloquentia, tum moribus clarissimus, beatum Epiphanium laudans, *Vox*, inquit, *sonora, succo virilis elegans condita, non infracta, gradatimque à mascula soliditate deposita.* Qui mihi videtur monito sapientis obsecutus eruditissimi & religiosissimi Ambrosij Mediolanensis, qui in libris Officiorum hoc præceptum reliquit, *Sit vox distincta pronuntiationis modo, & plena succi virilis,*

Fab. l. ii. c.
3.

Virili voce
pronunciatum.

Ennod. in
vit. B. E-
piph.

l. i. offic. c.
23.

lis, ut *agrestem & subrusticum fugiat sonum, non ut rhythmum affectet scenicum*. Eos mihi facundiae principes atque heroas semper in concionibus sequēdos putavi, tametsi non assequor, propter naturae imbecillitatem forte meae, iudicii que inopiam: sed omnes, me auctore, publicè orantes, honestissima corona septi hominum intelligentium, hoc tantum eloquentiae decus habere conabuntur, ut virili omnia voce pronuncient.

Peccant in eo molles quidam & delicatuli Rhetores, qui teneritudine diffuentes, & corpore animoque iuxta effoeminati, liquido guttore tenuatas vocolas modulantur. Id vitium infedit olim in pronunciatione Sophistarum, qui cum vellēt mirabiliter omnia dicere, & blanditiis elegantissimae voluptatis perfundere animos audientium & suauitudine complere, non modò inusitatam orationis structuram, & amoenam compositionem inducebant, verum etiam *picca tectoria lingua*, & mollissimam pronunciationem. Grauis autor Plutarchus id memorie prodidit in hæc verba, *Sed complurimum Sophistarum orationes atque declamationes, non vocabulis modò ut cortinis velant sententias, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ φωνῆν ἰμμελῶς ποιῆσαι ἔμαλαχόθησι καὶ περιάσει ἐφιδύοντες ἐκβαλλούουσι ἔπιφέρουσι τὰς ἀκροατοὺς, κενὴν ἡδονὴν δίδοντες, &c.* Sed vocem quoque accuratis quibusdam sonis ac mollitie, & cantillationibus edulcantes, bacchicum in auribus auditorum quiddam concitant, eosque transuersos abripiunt, pro vana quam adferunt voluptate, vaniorem etiam gloriolam reportantes. Eos proinde Græcorum Patrum politissimus Gregorius Nazianzenus ait cōsueuisse *κομψὰ λαρυγίζων, scita & venusta sonoro guttore funditare*: Et Clemens Alexandrinus *κῆψον ἔγαργαλίζων ἐκ ἀδρικῶς τὰς αἰκοῖς, aures non satis viriliter mulcere & titillare*. Sophistæ vnius exemplum lubet hic apponere, ut quantum à prudentium moderatione, ea linguæ effoeminatio mollitiésque abhorreat intelligamus. Philiscus Orator cum audiente Imperatore Antonino Romæ orationem instituisset, cœtum illum hominum illustrium, qui paratus ad audiendum accesserat, grauiter offendit: nam in prætorium ingressus, veste obsoleta inuenustus apparuit, καὶ τῷ φωνῷ μὲξ ὀθῆλυς, ἔπὶ τῷ γλῶττιαν ὑπῆλιος, *effoeminata muliebriter voce & lingua supinui*, ut autor est Philostratus. Qua dicendi ratione commotus Imperator, *ἐπιτόμουσιν αὐτοῖς, illius os continuò represbit*,

Sophistarū
delicata
pronunciatio.

Plutarchus
ἐπὶ αἰκῶ.

Greg. Naz.
or. 3.

Clem. l. r.
strom.

Philostr. de
vit. Sophist.

Lucian. in
Rhet. præc.

hominemque exagitavit. Simillimum quoque Lucianus de-
pingit oratorem mollicellum & effoeminatum. Ille, inquit,
Αὐτοθαΐδα πλω κομικλὸν, ἢ Μαλθάκην, ἢ γλυκέραν πινὰ μιμνήσ-
μενος τῷ ὄρει τῆ φθέσματος, *Comicam Thaidem ipsissimam*
vel Malthacen, aut Glyceram tenella voce imitatus.

Vocem cri-
spare & e-
liquare.

Et quidem vocem crispare & eliquare dicendo, præsertim
in re graui, summæ est leuitatis & intemperantis animi, & de-
cori honestatem obliterati, qui dum colligit assensum aurium &
voluptatem, neruos elidit modestiæ, & pænè dicam audientes
mulierosos facit. Id maximè in Nerone grauis ille acerbúsque
monitor reprehendit, qui fuit *petulanti splene cachinno*: nam
cùm bellus Imperator non iam venteres & concinnitudines
suis in versibus colligeret, sed eosdem Veneria manu inge-
nióque pangeret, tremula deinde liquidáque voce pronuncia-
bat. Hinc *tremuli* Persio versus nominati.

Pers. Sat. 1.

— & tremulo scalpuntur ubi intima versu.

Sic apud Tibullum,

Tibullus.

Et sibi blanditias tremula componere voce.

Et in media superstitione, quasi vellent Numinibus quoque
delicias facere, preces suas fundere solitos, aliquando
φωνῆ παλλομένη, ait Plutarchus. Eam autem vocis mollitudi-
nem vt minimè viro conuenientem, acri etiam aceto diluit
Persius in hæc verba, — *vocem*

Eliquat, & tenero supplantat verba palato.

Est autem *vocem eliquare*, vt Cornutus interpretatur, lenoci-
nio vocis pronunciare, & vocem dissoluere in cantilenam.

Apul. 1.2.
Florid.
S. Petrus
Chylogog.
ser. 62.

Floridè Apuleius & venustè vt solet, *Canticum*, inquit, *videtur*
are teneri semihiantibus in conatu labellis eliquare. Petrus Chry-
sologus religiosè disertus proprium ait esse nutritionum, qui
filiolis blandiuntur, *liquare sermones, & tenuare verba*, quibus
opponit *sermones quadrare*, quasi prius illud sit tertiare & di-
midiata verba liquare. Alludit & magnus Hieronymus scri-
bens ad Lætiam, *Placeat ei comes non compta atque lasciuia, qua li-
quido gutture carmen dulce moduletur.*

S. Hieron.
ep. 7.

Supplantare
verba.

Ex ea verò pronunciatione fiebat, vt præter mollissimos du-
ctus vocis, & liquidam attenuationem, id etiam consequere-
tur vitium, quod Persius eodem ipso carmine reprehendit.
Nam in ea flagitiosa recitatione, abeuntium dictionum caudæ

ultimæ, vt in cœno, sic in putri palato mergebantur, & quod Crassus 3. de Oratore vetat, verba exiliter exanimata prodibant, dum vocis canoræ sonus in vltimi palati cauo leniter infringeretur, quò fieret iucundior, quod propriè verba *supplantare* fuit. Diuine rem expressit doctissimus Hieronymus in S. Hieron. ep. 22. hunc modum, *Non delumbem matronarum saliuam delicata sceteris, qua nunc strictis dentibus, nunc labiis dissolutis, balbutientem linguam in dimidiata verba moderantur.* Paulò etiam pòst eleganter vocat *adulterium lingua*: quemadmodum Fabius Fabius l. 5. Quintilianus *eloquentiam libidinosam*, resupina voluptate titillantem. Aristophanes *μαλακῶ φρεσίνων φωνῶν*, *molliculam* Aristoph. in Nubib. *subigere vocem.* Synesius sermones *χλιδῶντας*, *delicata mollitie luxuriantes.* Et alio in loco, *ἀγπείρας ἐν ἡδονῇ τὰ μευέχεια, qui libidine voluptatis adolescentiam afficiant.* Communem eam fuisse labem sui temporis adolescentium notat Seneca, in eòsque reprehensionis aculeos emittit, *Ad muliebres*, inquit, Senec. l. 2. Controv. *blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum faminis, & immundissimis se excolere munditiis, nostrorum adolescentium specimen est.* Extenuare vocem ad muliebres blanditias Græci dicunt *πλάττειν φωνῶν*, quòd ne in foemina quidem tolerandum putat vir grauissimus Clemens Alexandrinus in Pædagogò, vbi mores mulierum dissolutos referens, hæc inter alia, *Ἐ φωνῆς τῆς πεπλασμένης κλαδαροὶ δειλέπουσαι*, *voce muliebriter effæminata, scintillantibus oculis intuentur.* Hinc *plasma*, Rhetorum præceptionibus exterminatum à bene dicendi studio & eloquentiæ disciplina, de quo ita Fabius, *Sit vox non in canticum dissoluta, nec plasma* Fab. l. 1. c. 8. Plutarch. in vit. *(vt nunc à plerisque fit) effæminata.* Itaque Plutarchus reprehensum fuisse Demosthenem à sapientibus ait, cùm primùm animum ad dicendum appulit, quod illius foret *ἀγανὲς τὸ πλάσμα ἔμαλακόν.* Et ni fallor eam ipsam ob causam nominatus fuit *Batalus*: *βάταλοι* enim sunt apud Græcos, qui delicato illo plasmate & muliebriter emollito videntur. Quod videor didicisse à Clemente Alexandrino doct. Clem. Alex. l. 3. pædag. *ἐκ αἰθρας, βαταλοις δὲ ἔγωιδας χαλεπὸν τῶτοις ῥηθ, ὧν αἱ φωναὶ πεθρυμυδαί, non viri sed Batali & femina sunt dicendi, quorum voces sunt ad effæminationem attenuatæ.* Gre-

Naz. car. de
vit.
Zonaras.
Nyssen. in
Eccl. Hom.
2.

gorius Nazianzenus vocat *λυγίσματα*, *delicatas vocis flexiones*, quibus impensè delectatos ait Sophistas. Zonaras Canones Conciliorum exponens, *μυυείσματα*, *infractos modorum sonos & argutas veluti cantillationes*. Gregorius Nyssenus *ἡ δὲ λόγον ἡρῶν τῆς φωνῆς*, *fractionem vocis minime rationi consentaneam*.

SECT. II.

Iterum de plasmate. Voce mellitus. vocem in dicendo muliebriter frangere. τὸ κικλασμένον. tenerè dicentes.

Hic Iuuentius, Licetne, inquit, doctissime Theodore è formula Iurifconsultorum consulere. Imo & docere licet, ait Theodorus, si quid habes rectius istis. Videor, inquit, apud eruditos autores legisse τὸ πλάσμα in laude positum, & à viris politicissimis vsurpatum. Certè Periclem non de grege vnum, sed omnium facile principem aiunt habuisse τὸ πλάσμα φωνῆς ἀθύρσον, vertunt *modulationem sedatam vocis*. Et Plutarchus cùm pueros paruos ait Romanorum, Platonis Dialogos in triclinio recitauisse, monet adhibitum ab illis fuisse τὸ πλάσμα φωνῆς, hoc est opinor aptam ad eas res quæ dicebantur & decoram prononciationem.

Plutarch. in
Cicer.

Scio ista, inquit Theodorus, nec magnoperè mihi monendum videbatur, πλάσμα apud Græcos vocabulum esse τῆς μέσων, & modò in bonam, modò in contrariam partem accipi: qua etiam ratione Plutarchus τῆς φωνῆς πλάσιν dixit pro figura quadam vocis & honesta conformatione. Plasma item Oratorū potionem significat, de qua nobis alio loco erit dicendum. Illuc redeo, & hæc à me tot & tanta scriptorum elogia proferuntur, vt constet, quanto studio fugere debeamus eam fractam & elumbem teneræ vocis mollitudinem, ob quam multi omnium iudicio illusi absque honore iacuerunt. Quidam enim se melle dulcius locuturos putant, si artificio quodam circumliniant dictionem, melleaque voce prononcient, quorum ille exitus orantium est, vt inter viros foeminæ, & non è schola, sed à colu & penso meretriculæ prodisse videantur.

Lucianus describens hominem effœminatum, *γυναικίον*, in- Lucianus
quit, τὸ βλέμμα, μελιχρὸν τὸ φώνημα, *vultu mulierosum, voce* ^{ἐντοπ. δι-}
mellitum. Eandem ipsam vocem magni viri *fractam* indignant, ^{δυσκ.}
& omni orationis copia vituperant. Plinius quidem ille quem
Italia post M. Tullium in principibus patronis vnum vidit, sic ^{Plin. l. 2.}
habet, *Pudet referre quæ quàm fracta pronuntiatione dicantur,* ^{Epist.}
quibus quàm teneris clamoribus excipiantur. Doctor eloquentiæ
Fabius, *Nolo cum quem instituitis, aut fœmineæ vocis exilitate* ^{Fabius l. 1.}
frangi, aut seniliter tremere. Præclarè D. Ambrosius, *Vox ipsa* ^{c. 11.}
non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans. Et paulò post ^{D. Ambr. l.}
ait nulla ratione probandum esse molliculum & infractum vo- ^{l. Off. c. 19.}
cis sonum. Sic etiam Græci τὸ κελασίδιον in voce repudiant. S. ^{S. Chrysoft.}
Chrysostomus muliebrem mollitiem ante oculos subiiciens, ^{l. 6. de Sa-}
inter alia memorat φωνὴς ἀγκλασιον, cui opponit ἀχημάτιον ^{cerd.}
φωνὴν, *naturalem vocem & minimè figuratam*. Et alio in loco, ^{Hœmil. 2.}
πορικὰ ᾄσματα & κελασίδια ἄδοντες μέλη, meretricios cantus ^{de verb. Isa.}
fractos & emollitos canentes. Itaque semper fuit inter sapientes
creditum, id Cinædorum esse proprium & flagitiosorum. Quo
sensu illa canebat Claudianus in Eutropium.

— *verbisque sonat plorabile quiddam*

Vlstra nequitiam fractis.

Et Iuuenalis de flagitioso grege Corybantum.

Hic turpis Cybeles & fracta voce loquendi

Libertas.

Eosdem Pindarus vocavit *μαλθακοφώνους*: Cornelius Tacitus ^{Tacit. Dia-}
tenerè dicentes, ex eoque oriri quendam cantum mollissimo. ^{log. de Or.}
rum oratorum, quem grauissimè & summo studio reprehendit.
Hæc qui tacitus apud se reputauerit, facile opinor dici à nobis
meritò intelliget, nihil videri putidius, quàm vt Orator tan-
quam in gynæceo, vocem mollibus blanditiis effœminet, &
tenero supplantet verba palato.

Claudianus
in Eutrop.
Iuuen. Sa-
tir. II.

V O X P L E N A , M A G N A ,
illusttris. Obscura, exilis,
ἰσχροφωνία.

C A P. V I.

SECT. I. *Plenioris vocis dignitas & commoda in dicendo, cuius specimen tum in sacris, tum in profanis Oratoribus exponitur. μέγα φωνία nonnunquam superbia.*

Cic. 3. de
Orat.

AD actionis usum atque laudem, ait M. Tullius, *maximam sine dubio partem vox obtinet: quæ primum est optanda nobis, deinde quacunque eris, ea tuenda.* Quod si optanda vox Oratori est atque omni ratione tuenda, eam maximè appetendam esse putem, & omni studio artificióque instruendam, quæ sit plena, magna, illusttris & sonora. Habet enim in orante vox plenior non modò auctoritatem maximam, & cuiusdam amplitudinis ornamentum, verùm etiam ad efficiendos motus animorùm est opportuna. Eam igitur testimoniis suis atque oraculis probant sapientes, eaque oratores cum eruditio libero homine digna accesserit, in causa triumphant. Quare Poëta iudicio & elegãtia princeps Diis maximis, quos omni excellentia ornatos, & exquisitæ naturæ choragio felicissimos prædicat, magnum tributis sonum vocis & valentem, quod id quoque ad splendorem beatissimi numinis facere videatur. Sanè Chrysippus Stoicorùm omnium doctissimus, Iouem aiebat dictum *ἰσχροφώνου* Κρονίδου, propter admirabilem eloquentiæ vim & magnæ vocis dignitatem. Atq; vt Reges & dynastæ sunt expressæ numinum effigies, iique omnes qui honoribus aucti ciuium & pollentes, communem rem auctoritate consilióq; suo gubernant, voluit Plutarchus eos pariter nobili hac voce instructos, & regio pene dicam ore pronunciare, vt non modò commodè exaudiantur in summa hominum frequentia, & strepitu indoctæ multitudinis, si quid velint ad commune otium vtilitatémq; monere; verùm etiam vt seditiones si quæ exoriantur compescere, & sono vocis

atque amplitudine, hominum furentium & turbulentissimo-
rum conatus, & clamores coërcere possint.

Iam si de oratore loquamur, in eius omni supellectili, post
doctrinam, veluti purpuram auro & gemmis illuminatam,
nihil profectò video maius atque splendidius, quàm huiusmo-
di vocem plenam & beatam, qua qui carent, incredibili quo-
dam præsidio sunt ad agendum destituti. Id de se moerens
fatebatur olim Isocrates, qui natus annos quatuor & no-
naginta cùm Panathenaicum sciberet, ait sibi duas omninò
res, quæ in ciuitate plurimùm possunt defuisse, *φωνὴ ἰσχυρὰ
& τόλμα*, *voce magnitudinem & audaciam*. Quibus facultati-
bus qui destituuntur a te esse ἀπιμότεροι. Æschines autem mul-
tis quidam rebus fuit à natura instructus & locupletatus, sum-
mo præditus ingenio, exprompta faciliq̄ue eloquentia, ani-
mo acri & erecto, quem vix vlla inimicorum contentio de
gradu suo posset deiicere: sed tamen nullum ei fuit telum po-
tentius ad lacerandam Demosthenis copiam, & tardandum
incredibile genus orationis gloriosè triumphantis, quàm vox
plena & magnifica, suauissimo quodam thotu voluptatis in
omnium auribus insidens, quæ res eum mirabilem efficiebat.
Id videbar ingeniosissimus Demosthenes, cùmque illa vi pre-
meretur, ample sonantis facundix & splendore luculentissimæ
actionis, ad id decus velut teli aciem retundendum, vim, in-
dustriam, artificiumque suum contulit, & præsertim in nobi-
lissima illa contentione *de Corona*, vbi nonnunquam variè il-
lum illudit, quasi in pompa, suam vocem gloriosissimè osten-
tantem. Ait enim illum *μέγα φθέγγεσθαι, ἑφώνοι εἶναι, ἡδὲ λαμ-
πρῶν ὁλολύξεν*: interdum enim vocat *λαρυγίζοντα, πεφωναση-
κῆτα, λαμπρῶ φωνότατον*. Quæ quia laudari consueuissent, ea
ipsa conatur in inuidiam pertrahere. Quid? inquit, ipse vocem
iuueniliter attollens & gestiens, capitis nugis & mollissimi so-
ni flexione exultans, insimulare me vllius criminis posse pu-
tauit? *ἐπ' αὖτις πλὴν φωνῆ, ἔ γεγῆθ' ἔ λαρυγίζων, ἀετὸ μου κα-
τηργῶν*. Asperius agit nonnunquam, vt animos audientium
ab illa tam excellenti pronunciatione, quantam fieri possit
auocet, cùm ait ipsum *τραγικῶς ἐν, τραγικῶς βοῶν*, *tragicè vociferari, ἡδὲ
κρίνεσθαι, histrionem agere, ὡς ἐν τραγωδίᾳ βοῶν*, atque similia. Et
videte acutissimi illius coryphæi artificium: monet auditores,

*Vox plena
magnum
Oratorum
bonum.*

*Demosth.
Orat. de
Coron.*

non mirandos esse orantium eos sonitus, & vocis plenioris contentum, quo in cōmunis rei perniciem conscelerati abutantur: *ἔτι δ' ἔχ' ὁ λόγος τῆ ῥήτορος Αἰχυὸν τίμιος, ἔδδ' ὁ τόνος τῆς φωνῆς, &c.* Neque enim magno aestimanda est Oratoris vel dictio, vel ipsius vocis contentio, sed idem velle cum populo atque idem nolle, &c. In oratione verò de falsa legat. cūm Aeschinem opere maximo propter vocem gloriari doceret, qua fretus speret se posse fucum facere Atheniensibus: simillimo artificio subiungit, procul ciues abesse ab illa stultitia, vt quem in scena Thyesten malè representantem eiecerint, eius in foro pronuntiatione capiantur. Nam si quidem de præcone inquireretur, vocalem quempiam esse deligendum, Legatum autem qui res populi multas atque magnas administravit, bonum & præstantem ciuem atque suis vtilem videri oportere.

Hæc cūm vir magnus ille diceret, imminuebatur scilicet ea dignitas pronuntiationis, qua dicentis Aeschinis oratio in mentes omnium influebat, cum inusitata voluptate & gratia, sed profecto eximium illum splendorem non penitus inobscurabat. Itaque Rhodum etiam ipsum extulit, obstupefacto illo Asiae theatro & delinitis adolescentibus, quos audiendi nulla capere potuit satietas. Cuius rei cūm meminit M. Tullius, ait miratos fuisse omnes Rhodios, cūm orationem *suauissima & maxima voce legisset*. Idem etiam pronuntiationis ornamentum Quintilianus in Trachallo sui temporis oratore clarissimo, laude & prædicatione commendat, *Eminere, inquit, inter equales Trachallus videbatur: ea corporis sublimitas erat, is ardor oculorum, frontis autoritas, gestus præstantia, vox quidem non ut Cicero desiderat pene tragædorum, sed super omnes quos ego quidem audierim tragædos*. Addit paulò post, eum in basilica Iulia cūm omnia clamoribus fremerent, variisque in locis fierent iudicia, & auditum, & intellectum, & laudatum ab omni multitudine fuisse. *Sed hoc, inquit, votum est, & rara felicitas.*

Cic. 3. de
Orat.

Fab. l. 11.
c. 5.

Commoda
voci ple-
nioris.

Plutarch. in
Cat.

Inter eas autem vtilitates, quæ ex plena & illustri voce consequuntur, eam pono, quod eadem vulgo sit robustior atque durabilis, nec tam citò fatigationi obnoxia, quod in oratoriis contentionibus plurimum habet momenti & commodorum. Itaque M. Cato cuius vox erat canora & magna, & sufficiens vt à frequenti populo exaudiretur, si videret perditorum hominum

minum

minum consilium ad reipublicæ perniciem incumbere, in Senatu diem integrum sine fatigatione orabat, quò nefariæ & pestilentes sententiæ impedirentur. C. Gracchus *μεγαλοφωνότατος ἔστι ῥωμαλιώτατος ἐν τῷ λέγειν*, vt ait Plutarchus, pulcherrimi illius instrumenti beneficio multa confecit. Sed præsertim ea dos Oratoris in affectibus dominatur; qui enim grandem, plenam, & ornatum habent vocem, autoritatis & grauitatis indicem, si modò eam flectere, & ad quencunque motum animorum torquere didicerint, nihil est, quod ab auditoribus non eripiant. Hinc in virtute commendanda, & in mentibus illiminanda, plena dignitatis contentio; hinc in turbandis impiorum hominum conatibus, in perfidia cruentanda, in sceleribus exagitandis vehementia, & exaggeratæ mentis ardor & pondus existit.

Atque huius laudis specimen licet in Ecclesiasticis animaduertere, qui piis & doctissimis concionibus, summi Numinis voluntatem, & maiestatem Catholicæ Religionis explicant. Qui hoc præsidio instructi, & vt splendido & sonoro pegmate, diuina pompa, verbum Dei circumferentes, declarare posse videntur, quis ille sit, quem diuinæ literæ concelebrant, *malleus conterens petras*. Nam cum illa vberi voce atque magnifica dicere in vitium cœperint, & generosissimè tonare, tum videas sceleribus coopertos defigi, attonitòsque hærrere, perturbari: cadit illico flagitiosæ libidinis cupiditas aduersus dominam rationem incitata, defluunt ex animo fordes auaritiæ, elata ceruix tumido prius fastidio insolens, per utili demissione abüicitur, si præsertim sacri illi Oratores vocem *toto instructam organo*, vt cum Fabio loquar, emittant, & apertis veluti tibiis in diuinæ iustitiæ commemoratione versentur.

Sed vt huiusmodi sonus vocis autoritatem habet, vt superius diximus, & dominantis veluti animi significationem, ita periculum est, ne dicentis vitio, superbiæ nonnunquam arrogantiæque seruiat. Qui enim sunt natura aut consuetudine fastidiosi, & opinione sui inanissima inflantur, solent magnum quiddam sonare, *altum loqui* vulgò dicimus in Gallia, Græci *μέγα φθέγγεσθαι*. Id Demosthenes in Æschine reprehendit, quem insolentia tumefactum ait *μέγα φθέγγεσθαι*,

Demosth.
ἄφ. 599.

PPP

Nyssen. or.
s. de creat.
hom.

vocem attollere, imperiosè loqui, sono quodam pleniore Salmoneum imitari velle. Sanctus Gregorius Nyssenus vir eloquentissimus superbiam suis coloribus eleganter pingens, *Vidisti*, inquit, *superbum aliquem & arrogantem variis indutum vestimentis, pretiosum anulum pala ornatum gestantem in digito, μέγα βαδίζοντα, μέγα φεγγομένον, μέγα φρονούοντα.* Atque hæc hactenus de plenioris & grandioris vocis dignitate.

SECTIO
II.

Tenuis vox & obscura. Demosthenes ἰχρόφωνος quomodo λαμπροφωνίας affecutus. Exilitas vocis irrisa, inopportuna mouendis affectibus.

Herodot:
Melpom.

HVIC contraria est vox obscura & exilis, quæ in multis literatis alioquin hominibus & disertis, quique omnem encyclopædiæ cursum peregissent, eloquentiæ pænè omnem laudem infregit. Thereus Battus, qui Cyrenas urbem ædificauit, cum esset à natura ἰχρόφωνος ἢ τραυλός, sono exili vocis & balbutienti, vidit hoc magnum sibi futurum incommodum in iis perficiendis, quibus laudem inter homines & dulcem nominis gloriam assequeretur. Ad Pythium igitur Apollinem sciscitatum de voce misit, de qua tamen nihil Pythia è cortina respondit, cum ad ignotam eum regionem visendam impelleret,

Βατί' ἐπὶ φωνῷ ἦλθες αἶαξ δὲ σε φοῖβ' Ἀπόλλων
Ες Διόλου πέμπει.

*Batte venis de voce rogans: te Phæbus Apollo
In Libyam ire iubet.*

Demosthe-
nes claram
vocem ex-
ercitatione
consecutus.

Photius.

Et fortè ea de re siluit Dæmon, quod illud vitium ita foret insitum à natura, vt nullis opibus, nulla hominum industria tolli posset. Emendauit in se tamen laboriosissimus Demosthenes, qui cum videret, sibi angustiores vocis meatus, atque ductus esse tenuissimos à natura datos, qui λαμπροφωνίας impedirent, hanc inuit rationem ad eos amplificandos & augendos, ἔλαμον μὲν ἐμβάλλων τῷ στόματι, vt scribit Photius, αἰατρίζων δὲ πρὸς τὰ ἄρ' ἠελίων αἰάτη, &c. *Oleum in os immittens, per accliuia loca descendebat, quo manu oleum ad:*

naves allisum & absorptum, tenaiore*s* illos angustioré*s*que meatus natura functioni idoneos reddidit, & clare voci accommodatos. Id facundia*e* impedimentum ætas nonnunquam atque dies importat, vocem enim in senecta exiliorem esse tradit Plinius. Ad diuinam prouidentiam id reuocauit sanctus Chrysofostomus in Mose, quem ait fuisse ἰχρόφωνον, neque tamen Deum iustas ob causas μεταβαλὲν αὐτῷ τὴν ἰχρότητα, id lingua vitium ab eo sustulisse.

Plin. l. 11.
c. 57.
S. Chrysofostom. hom. 10. in 2. ad Tim.

Sed vndecunque tandem eueniat, sanè plurimùm de benè dicendi laude & præstantia deruit, & ea vulgò tenuitas ridenti solet. Poëta doctus satyricè illud & argutè,

Miratur vocem angustam, qua deterius nec

Ille sonat quo mordetur gallina marito.

Iuuenal. sat. 3.

Cum gallo gallinaceo comparat: medici quidam circumforanei cum equo apud Hippocratem, qui cum memorat de agyrtis, qui lustrationibus quibusdam sanabant, *Si eger, inquit, acutiorem vocem edat, equo similem esse dicunt, & ad Neptunum causam referunt.* De Nerone Xiphilinus, βραχὺ ἔμελαι φωνήμα ἔχει, ὥστε ἔ γέλωτα ἅμα ἔ δάκρυα πᾶσι κινήσαι, vocem habuit exiguam & obscuram, sic ut risum simul omnibus & fletum excitaret. Adde quod illa exilitas vocis arguit nonnunquam animi molliciem, quam expressit in lasciuiente Sardanapalo Dio Chrysofostomus, ὀξύτερον, inquit, φθεγγόμενος

Hippocr. l. de morb. sacr.

Xiphilin. in Neron.

ἰσχυρῶς, acutiorem emittens vocem quam Eunuchi. Quæ causa fuit, cur olim multi optimis disciplinis eruditi, quos ciuium gratia & ingenij splendor ad eximios honores euocabat, & felicissimum eloquentia*e* principatum, quod tamen vocis ea tenuitate laborarent, à dicendo abstinerint, Platonem quidem quem ἰχρόφωνον fuisse Timotheus scribit Atheniensis, à Rhetorum pompa & Theatro alienum fuisse videmus, & à forensi dictione abhorruisse, cui tamen Lucianus verè tribuit, καλλιφωνίας δεινῶς ἀπικλῶ ἔ τὸ κεχαισμένον ἔ πειθοῦς μετῶν, eloquentiam attico lepore plenam, flexanimam & venustam.

Dio Chryf. orat. 62.

Lucian. in Reui.

Atque in ea exilitate vocis, hoc quoque video esse incommodum, quod fortissimam Oratorum contentionem pati nequeat, & commotionem affectuum, in quo lucet maxime atque eminet dicentis victoria. Quare vix illi ἰχρόφω-

Exilis vox minus apta commouendis affectibus.

via debilitati pugnatorium mucronem audent exerere, aut agere vehementius, ne tanquã vetus Poëtæ canterius peccent ad extremũ ridendi, & ilia ducant. Quo loco memini Demosthenis, quem in dicendo cum vox defecisset, à corona fuit ex-
 plosus: quãquam ille foedam prolapsionem excogitata subito ratione tueri conatus est, & aliqua specie honestatis obre-
 gere, τὸς ὑποκριταὶ ἔφη δὲν κρίνω ἐκ τῆς φωνῆς, τὸς δὲ ῥήτο-
 ρας ἐκ τῆς γνώμης, De histrionibus, inquit, ex voce, de Ora-
 toribus autem, è sententia iudicium esse petendum. Quæ cum di-
 ceret, efficiebat quidem, vt humanum id esse omnes puta-
 rent, quod euenisset; sed profectò non efficiebat, vt excellen-
 ter & è summi Oratoris dignitate egisse videretur.

Plutare. in
10. orat.

V O X C A N O R A .

C A P V T V I I .

SECTIO I. *Canorus Orator probatus. λωκὴ φωνή. Sophista cupidus sonoritatis, in quorum dictione κράτος ἔσσι καὶ ἤχη σάπε, ἔσσι mollior quidam cantus.*

VITRUVIUS esse in Africa nomine Zamen, qui canoras efficiat voces, eruditissimus omnium ferè togatorum prodidit Varro. Ad eum ego nostrum Oratorem non minus quàm ad Hesiodum, vnde Poëtæ laureati fiunt, amandandum esse putarem. *Canorum enim Oratorem*, ait Marcus Tullius, *concursus hominum forique strepitus desiderat.* Quod dicentium ornamentum facilius optare Galli possunt, quàm assequi, illos dico, qui propius ad Occidentem solem accedunt aut Septentrionẽ. Nam in Oriente quidẽ λαμπερόφωνος ἀγγράπου generari monuit Hippocrates, ad meridiem autem nasci homines βαρυφώνους ἔβρυχόδους ἀφ' τὸν ἠέρα, *στανετ ἔσσι ταν- cam vocem habentes propter aëris affectionem.* Et tamen in pronuntiatione Oratoris vix quidquã esse video, quod suavius ad animũ auditoris affluat, quã sit huiusmodi vox canora, iudicio

Vitruvius
l. 8. c. 4.

Cicer. in
Brut.

lib. deacr.
loc. & sq.

accommodata & rebus ipsis consentiens, prout hominis cogitata ratio postulat. Eius causa in annalium monumentis videmus eos celebratos, qui è benè dicendi artificio eloquentiæ palmam retulerunt. In Hortensio quidem id omnis elegantia moderator & princeps, suauissimè vt solet prædicauit Cicero, *Vox, inquit, canora & suavis, motus & gestus etiam plus artis habebat, &c.*

Sed ne quis forte ea blanda commendatione illectus, aliud quiddam suspicetur, quàm quod hîc volumus intelligi, canoram eam vocem capio, non quæ sit foede & muliebriter in canticum dissoluta, sed splendidum quiddam in pronuntiatione atque resonans, quod hominum aures humanissimo quodam motu delectet: *splendorem* appellauit M. Tullius, cum Cn. Pompeium togæ militiæque lumen exornat, sic enim loquitur, *Actio verò eius habebat & in voce magnum splendorem, & in motu summam dignitatem.* Græci λευκήν φωνήν candidam vocem nominant, velut opinor candidi argenti lucem atque sonum exprimeret. Socrates qui philosophiæ parens iure dici potest, id ipsum dicebat λόγον siue φθόγον ἑαυτοῖ, & laudibus mirificè in coelum efferebat, ludens forte sui temporis oratores, vt erat festiui sermonis, atque in omni oratione simulator. Sed ex quo tamen quanta sit illius ornamenti vis & pulchritudo liceat colligere. Sic enim eum Plato loquentem inducit, atque eloquentium hominum suauitatem explicantem, *ἔπος ἑαυτοῦ ὁ λόγος τε καὶ ὁ φθόγος παρὰ τῷ λέγοντι ἐνδύεται εἰς τὰ ὦτα, ὥστε μόνος τετάρτη ἢ πέμπτη ἡμέρα ἀναμιμήσομαι ἑμαυτῷ, καὶ αἰσθάνομαι ἢ γῆς ἡμῖ. Adeo concinna oratio canoræque vox oratoris ore dimanans, auribus meis infunditur, vt vix tandem quarta post die vel quinta me ipse reminiscar, & ubinam terrarum sim agnoscam.*

Huius autem elegantia & splendoris incredibili quodam studio, & appetitione flagrabant ij, qui fuerunt nominati Sophistæ, quos etiam dulci vsos potione ferunt, & panchresto medicamento, vt τὸ εὐχῆς canorum hoc in dicendo consequerentur. Itaque magnificè quidem illi gloriari solebant, si τὴν ἡρῶ, si κρότον, si vt appellant τὸν σοφιστικὸν & ἰδίας πανηγυρικὴν haberet oratio, quod veluti interpretans Gellius *claros canorosque sonitus* vocat. Sed vt blandè sese insinuat, *Rhetorum*

Canora
vox que
commendat
son.

Cic. in
Brut.

Plat. in Meno-
xen.

Sophistarū
pronuntia-
tio.

De hac re
copiosè dicitur
in
Theatro

& necopinantes rapit suauitudo voluptatis, quæ crescere, & in dies augeri consuevit; eo prouecta est dicentium pronuncia-
 tio, cum placere vehementissimè cuperent, delectationis quo-
 dam aucupio & delinimento linguæ duleiter resonantis, vt
 cantus quidam mollissimus exoriretur, quem sapientes graui
 iudicio repudiarent. Isæus clarissimus dicendi magister, cum
 inter auditores haberet suos Dionysium quendam Milesium,
 venustulum adolescentem, qui non magis aureo cultu & cor-
 poris elegantiâ, quam vario dictionis ornatu atque magnifico
 gestiret, eum in declamatione cantillantem ita increpuit, *μη-
 ερίμων ἔφη Ἴωνικόν, ἐγὼ δὲ σε ἄδων ἔκ ἐπαίδευσαι, Heus tu, inquit,
 Ionice adolescens, ego te canere minimè docui.* Rectè ille quidem
 & sapienter eam pestem minimè allabi sinebat ad festiui ado-
 lescentis animum, quæ deinceps in grauioribus causis occupa-
 to, & in ciuium suorum luce dicenti reprehensionem attulisset.
 Itaque Varus sophista alioqui dicendi artificio nobilis &
 canorus, quam habebat *εὐφωνίαν*, ἢ *χρῆμα καμπῶς ἀσμάτων*, *fle-
 xibus canuum dedecorabat*, quibus subsiliret aliquis è *lasciuiorum
 grege*, vt Philostratus memoriæ prodidit. Venit mihi in men-
 tem Aristidis, oratoris meo iudicio summi, qui profiteri ali-
 quando est ausus, magna audiente corona, nullam esse oratio-
 nis bonæ virtutem, quam non ipse μεθ' ὑπερβολῆς in dicendo
 adhibuisset. Hic quendam oratorem insimulans & illudens,
 qui cantum in orando adhibuerat, vt operis delicati emblemata
 pulchrum & pretiosum, sic arguto & attico *μικτῆρι* hominè
 exagitat, ἢ *δε μὴ ἐγκλίνας τῶν χερσῶν ἕνεκα*, &c. *Vocē inflexa ve-
 nustior vt videretur, canebat, finem autem ad singula commata, tan-
 quam in cantico eundem accinebat. Tum verò auditores ita ad eius
 canticum obstupescerent, vt cum ad finis vocabulum peruenissent, id ipse
 cum risu suggererent, vocem non vt Echo reddentes sed præoccupan-
 tes.* Id Sophistis commune fuisse non obscure significat The-
 mistius, de quibus ita loquitur, *Ἡ δὲ dicendi facultatem exercent,
 οἱ δὲ ἄδουσι ἔπευ ἀδουσι γλυκῶσαι τε, ἔμαλακίῳ καὶ ἀχέον-
 τες ὑμῶν ἀρμονίαν, canunt alij atque accipiunt, suauisque vos ac
 nollī concentione perfundunt.*

Philost. de
 vit. soph.

Aristid. t. 3.

Themist.
 or. 3.

Versuum olim recitatio cum cantu. qua canendi consuetudo à schola migravit in forum. Oratorum cantus irrisus. Obest affectibus generandis. SECTIONO II.

SED hic quidem morbus atque ineptiæ per Græciam longè & latè patuerunt : quin peruenit eorum etiam contagio ad Romanos aliquando, qui tamen longè videri cupiebant Græcis hominibus, vt vita, sic oratione seueriores. Nam cum vsu didicissent, audientium mentes, non modò grauissimis rationum momentis, ad decus & dignitatem impelli, verum etiam artificiosa quadam pronuntiatione; modos quidam veluti Musicos, & inflexionem dulciorem adhibere cœperunt, quæ nouitas subito in greges teneræ adolescentiæ atque scholas inuasit. Quod Seneca parens in Suasoriis haud obscure significat, vbi de Fusco Rhetore, *Has, inquit, explanationes Fusci, alius alia inclinatione vocis, vel vt sua quisque modulatione cantabat.* Vnde fortè manauit id dicendi genus, vt *decantata* in scholis, quædam fuisse dicamus. D. Hieronymus omnium literarum sciens, *Testamentum Grægum Cbrorum ta porcelli decantant in scholis puerorum agmina cæchinnantium.*

Nisi fortè hoc malis ad versuum recitationem accommodare, qui aliò quodam sono vocis quam soluta oratio, & certo veluti cantico pronuntiabantur. De qua re Quintilianus lib. 1. *Sit, inquit, lectio non quidem prosæ similis, quia carmen est, & se poëta canere testantur, &c.* Sic Epictetus apud Arrianum lib. 3. cap. 10. *Ἄλλ' ἵκεν ἀναφωνεῖν, versuum cantum adhibere dixit.* Martianus item Capella triplicem vocis rationem esse ait, *Continuam vt in prosa, Diastematicam vt in musica modulatione, & mixtam qua recitantur carmina:* quam etiam diuisionem agnoscit apud Seuerinum Boëtium Albutius. Proinde videmus euenisse aliquando, vt qui commodè recitarent orationes, ij versus malè pronuntiarent, quod disertè Plinius de se voluit confiteri. Hinc Grammatici quorum propria olim fuit poëtarum tractatio, canere dicti. Quo locus D. Gregorij magna referendus est,

Themist.
or. 3.

Senec. Sua:
lor. 2.

S. Hieron.
ep. ad Eust.

Qualis
olim ver-
suum reci-
tatio.

Martian. l. 3.
Boët. l. 1. de
music.

Plin. l. 9.
ep. 34.

qui alioqui videretur obscurior : scribens enim ad Desiderium Episcopū, qui contemptis & repudiatis quæ sui muneris officiique videbantur, in docenda Grammatica studium operamque suam ponebat, eum arguit quod Iouis laudes in ore semper haberet, tum subiungit, *Et quàm graue nefandūque sit Episcopū, canere quod nec laico religioso conueniat, ipse considera.* vbi canere de recitatione poetarum est intelligendum. Hinc lux quoque doctissimo Hieronymo accedit, cū *uersuum verba cantare* dicit, sic enim scribit ad Damasum, *Sacerdotes dimissis Euangelis & Prophetis, videmus comedias legere, & amatoria bucolicorum uersuum verba cantare, tenere Virgilium, & id quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere voluptatis.*

S. Gr̄g. 1.
9. epist. 48.

S. Hieron.
ep. 146.

Voluptatem intelligit quam ex eo uersuum cātu & recitatione capiebant. Appositè ad eam consuetudinem magnus Augustinus lib. de music. his verbis. *Quare illud nunc quero utrum sonus uersuum aliquando te aliqua per aures voluptate commouerit?* Respondet Discipulus, *Prorsus sapissimè ita ut nunquam fere sine delectatione uersum audierim.* Itaque iuuentus cū à primis scholarum initiis modulationi veluti cuidam assueuisset, non mirum si deinde ad Rhetorum declamationes euecta & theatrum eloquentiæ, iucundiores uocum flexiones suauitatēque retineret.

Sed oratorum in dicendo canum, placendi studium, ut paulò antè memorabam, audientiūque voluptas maximè inflammauit. Quam virilis eloquentiæ vomitam atque labem, iudicio præstantes & cognitione viri suis aculeis pupugerunt, & sanare monendo uoluerunt : sed imprimis Fabius cuiusillæ grauissimæ sunt querelæ, *Sed quodcunque ex his uitium magis tulerim, quàm quo nunc maximè laboratur in causis omnibus scholisque, cantandi, quod inutilius sit an fædius nescio. Quid enim minas Oratori conuenit quàm modulatio scenica?* &c. Plinius secundus omnium ore celebratus Orator pudere se dicit fractæ pronunciationis, quam patroni causarum inducebant, *Plausus*, inquit, *tantum, ac potius sola cymbala & tympana illis cantibus desunt.* C. Cæsar adhuc impubis & prætextatus ingenij sui lumen ostendit, in adolescente illudendo, qui dum legeret cantillabat, *Si cantas*, inquit, *malè cantas, si legis, cantas.*

Pli. 1. 2. ep.

Cantum

Cantum autem illi de schola politi, qui vel in foro, vel Curia dicerent, in duobus maximè orationis generibus adhibebant. Primùm quidem in rebus lætis gaudióque significanto: Sic Demosthenes, aiebat Aeschinem, ἐπίρου τιὸ φωνιὸ γυνθότα, *gestientem canere solitum*, & tantùm non in dicendo vibrare. Hinc magnus ubiq; Hieronymus illa peritè, *Oratoris declamationibus ludere, & in narrationibus atque epilogis Asiatico more cantare, audientes in affectu lætitiæ concitare*. Etiam in mœrore atque luctu idem faciebant: *ululatum* id vocavit M. Tullius, & ita pingit, *Cùm verò inclinata ululantique voce more Asiatico canere cepisset, quis eum ferret?* Lucianus Comico sale leuissimum quendam Sophistam bellè aspersit, qui in Olympiis de Pythagora orationem habuisset, ὁ μὲν τιὸ φωνιὸ ἐπιτέφας εἰς μέλος, ὡς αἶτο, θριῶόν τινα ἐπιύλα τῷ Πυθαγόρῃ, *Cùm ille voce in canticum inflexa, lamentationem quandam ut ipsi videbatur Pythagora decantaret, &c.* Et meritò ille quidem irridet hominem, in luctu Musicam inducentem, quod esse tum odiosum, tum alienum à ratione, commune adagium declarat. Itaque Longinus vir excellenti iudicio præditus & doctrina, monuit cantum mirificè impedire affectus, animique motum fere omnem, quem Orator inflammare studeat. Grauiusque proinde Quintilianus in cantores illos præposteris & putidos inuehitur, *Quid verò, inquit, mouendis affectibus contrarium magis, quàm cùm dolendum, irascendum, indignandum, commiserandum sit, &c.* addit paulò post, *nihil esse peruersius, nihil ineptius, quàm si quis in luctu cantet.* Quod etiam video reprehensum à Satyrico.

Mens moueat quippe, & cantet si naufragus, affcem Protulerim.

Quando maximè olim Oratores cantum adhibebāt.

S. Hieron. in Oseam.

Cic. in Or. perf.

Lucianus in Pseudol.

Dionys. Longin. *Cantus impedit affectus.*

Fab. l. 11. c. 3.

Perf. Sat. 1.

Obscurior cantus non dedecet Oratorem. Adhibitus olim à summis viris. Quibus in rebus valeat. Phanorini ᾠδῆ.

SECTIO III.

HÆC & similia ostendunt cantum esse remouendum à dictione, si quis velit tueri famam ingenij sui, & doctorum.

QQ9

hominum offensionem inuidiamque effugere. Nihilominus tamen fatendum est, cantum esse quendam obscuriorem qui non dedebeat, de quo M. Tullius scribit in hunc modum, *Est autem in dicendo etiam quidam cantus obscurior, non hic e Phrygia & Caria Rhetorum epilogus, pane. canticum: sed ille quem significat Demosthenes & Aeschines, cum alter alteri obiicit vocis flexiones.* Quis enim est tam durus, tam inhumanus, tamque ab omni suavitate abhorrens & honestissima voluptate, qui iam in oratore condemnet, quod videat placuisse Demostheni & Aeschini, iis nimirum qui eminebant inter omnes in omni genere dicendi, qui singulari orationis copia & inusitato artificio, excellentium hominum studia concitarunt? Fatendum est enim, quod dissimulari non potest, magnam vim esse pulchritudinis & decori ad hominum animos alliciendos, atque in omnem partem commouendos, quæ non oculis modò, verùm etiam auribus studio eruditis excipi solent: esse verò in auditu pulchritudinem Plotinus olim in philosophia nobilis aiebat, *quod cantus, inquit, numerosi pulchri sinus, & forma (a quadam venustate reficiant.*

Plotin. En-
nead. i. l. 6

*Cantus
quidam in
rebus latif-
sinis.*

Hinc à Rhetoribus iure quæsitæ venustates, & elaborata concinnitas, & elegantia numerorum, variusque lepos atque lumina, quibus inesset delectationis aucupium, minimè iudicio meo reprehendendum, si modo adsit digna sapiente moderatio. Dicam ex animi mei sententia, nimium quantum valere puto, non modò ad recreandas audientium mentes, verùm etiam ad persuadendum, si in rebus latissimis explicandis gestiat ipsa quodammodo oratio, & lætiori quadam vocum inflexione cantum illum obscuriorem adhibeat. Hac gratia artificioque excelluit Phauorinus, è Gallia orator clarissimus, idemque sapientiæ nomine celebratus, à cuius ore dicentis, & mirifica suavitudine pronunciantis, omnes vt ferrum à magnete pendebant: quippe cantum veluti quendam adferebat & sonoræ vocis dulcedinem, quam ὀδὴν quidam nominabant, alij verò ἡχοῦ τῷ φθέρματός, vt qui audirent, iucundo quodam animi sensu & lætitia perfunderentur.

*Etiam ob-
scurior cā-
tus in flebi-
li oratione.*

Neque minùs momenti positum esse reor in mœrore significando, vt certum quendam sonum inflexionemque vocis adhibeamus à cantu illo obscuro minimè alienum. Nam si vis

tanta est in tibiis, vt modorum commutatione, vel homines furiosi quodammodo fiant, vel placida & remissa tranquillitate sedentur, quid viua vox oratoris efficiat, cum ad fletum ciendum incubuerit, seque blandè insinuarit in animos, eosque perturbabit? Non est igitur quod hunc cantum orator bonus prudensq; refugiat, modò habeat positum ante oculos sapientis illud effatum $\mu\eta\delta\epsilon\nu\ \alpha\gamma\alpha\nu$. In aliis autem generibus orationis velle canere periculosum est, puerile, putidum, odiosum.

VOX MODERATA. } { EFFVSE
contenta.

CAP. VIII.

Vox moderata probata sapientibus. Iusto altior ab infesto SECT. I.
genio vel ἀρεσιζία. Cleon primus in dicendo clamator.
Vitium id Caustidicorum. Clamatores opponi Oratoribus, insanos dici, tubas, latrare, emugire. quam id dedecet.

IN varietate vocum grauium & acutarum, nullus est definitus terminus, si ipsius vocis rationem cōsideremus, cum non repugnet in immensum vocem aut minui, aut etiam excrescere, sed natura hominum certos quosdam cancellos imposuit, neq; enim efficiundæ vocis patiuntur instrumenta, & considerati hominis cogitatio, vt acutæ voces in infinitū attollantur. Erit igitur diastematicæ voci, à iudicio & moderatione sapientis, imponenda finitio, quod docti & intelligentis viri est opus. Scitè meo iudicio & eleganter Isidorus Pelusiota, $\text{Οξυ. μὲν ἢ βαρὺ κομῆν ἢ φθίγγασθαι πᾶσι, τῷ δὲ μέσῳ τυχῶν, μουσικῆς ἐστὶν ἕξως,}$ Isidor. re-
luf. l. 3. ep. *acute quidem & grauius loqui est facile, mediocritatem autem tenere, Musici habitus esse videtur. Quam sit verè hoc ab eruditissimo Patre pronunciatū, τῷ ἀμύσῳ* immensa copia, temerè agentium, omnium sæculorum memoria comprobauit, cum aut voce demississima dicerent, aut furiosè exclamarent.

QQq ij

*Placidam
vulgò mo-
deratamq;
vocem esse
adhibendã.*

Amphiloc.
in vit.

D. Ambr. l.
1. Off. c. 18.

Cassiod. l.
de anim.

Photius.

Xenoph. in
Conui.

Hæc autem non inutilis præceptio bona vestra cum venia hoc à me loco ponatur, vulgò placidam moderatamque vocem esse adhibendam oratori; quòd non tam meum est admonitum, quàm sapientum, qui antiquitatis lumina fuerunt. Sanctus quidem Basilius quem Athenæ miratæ sunt in omni genere elegantia ducem & coryphæum, inuitatus aliquando à Libanio Sophista, vt adolescentes quos præceptis eloquentia instruebat, ad officium & animi excellentiam oratione sua cohortaretur, inter alia eos monuit *vocem temperatam & sermonem ordinatum habere*. Ad huius diuini hominis sententiam magnus etiam accedit Ambrosius, *Ipsam*, inquit, *vocis sonum libret modestia, ne cuiusquam offendant aurem vox fortior*. Atque vt ἡῶν ἡρόν videamus sanctissimorum hominum sibi confertè continentèrque hærentium, ecce tibi Cassiodorus paria monet describens hominem virtutis & sapientia præditum, *Vox ipsa mediocris, nec debilis vicino silentio, nec robusta clamore dilatato*. Quæ cum in omne genus sermonis conueniant, tum prouidenda sunt illi maxime, qui grauissimam personam sustinet, & complurium auditorum silentium vnus oratione moderatur. Dio Prusæus hac dicendi laude præstitit, is nimirum, qui à diuina quadam elegancia dictionis aureum nomen inuenit, de quo memoraui ita Photius, *φωνὴ δ' ἡρεμῆτα ἡψία, &c. vocem mittebat placidam, & singularis in eo moderatio clucebat*. Sed quid vnum Dionem Chrylostomum hîc nomino? quotus quisque ab hominum memoria in agendo fuit inclutus, & communi omnium prædicatione celebratus, qui non eam sibi tuendam moderationem esse putaret? Præsertim cum ex modo pronuntiandi atque sono, de actoribus fieri iudicia constet, & hos quidem rudes & inficetos & agresti educatione deformes, alios velut in sinu Gratiarum natos & humanitatis, cultos & politos existimari. Xenophon cuius sermo est melle dulcior animusque sapiens, cum pulchritudinem amorèque laudaret, pro studiorum hominùmque varietate, in gestu atque voce diuersas commutationes animaduertit. Nam qui ab infesto aliquo genio minusque propitio afflantur, eos ait φοβεράτερον φέρειν, ἢ σφοδρότερον φέρειν, *in loquendo esse terribiliores, in agendo vehementiores*: casti verò &

humanissimi amoris diuinitate impulsos composita habere omnia, atque imprimis *τιῷ φωνῷ πραοτέραι ποιῶντες*, *uocem misiore & moderatiorem emittere*. Quare Theophrastus in notandis hominum vitiis & naturæ varietate imprimis acutus atque solers, & exquisito planè iudicio, non dubitauit inter signa *τῆς ἀγχοίαιας* ponere *μεγάλη τῆ φωνῆ λαλῶν*, *iusto aliove uoce loqui & maiori*. Et sapienter D. Augustinus, *In emittenda*, inquit, *uoce, nonne quod prae bene facit, etiam si clarius ac melius id faciat Senator, insanus est?*

Theophr. in Charact.

D. August. l. de duab. an. c. 13.

Quid igitur iis hominibus faciemus, qui effunduntur in dicendo, qui furiosè personant, qui futiliter insolescunt, vt omnes obtundere uelle uideantur? Quos festiuè Libanius appellabat *ἀδρας δεινὸς λέγειν ἔ βοᾶν*, *ad dicendum & clamandum exercitatos*: & quibus iam tanto ante Cleon Atheniensis, turbulentus orator & uehementis, & audacia nobilitatus, ueluti quoddam signum ad imitandum sustulit. Primus enim *τὸν ὄπτι τῆ βήματος κόσμον ἀειλῶν, πρῶτος ἐι τῷ δημηγορῶν ἀτακράτων*, *sum decorum sustulit è suggesto, tum in concionando maximis clamoribus est usus*, ait Plutarchus.

Libanius Declam. 8.

Plutarch. in Nicia.

Hinc copia illa excreuit segesque furentium Causidicorum, quorum tam nota fuit quondam in foro, tamque effrænata in clamando licentia, vt Mercurius apud Lucianum proprium esse diceret, *τῶν διαχειρολογῶντων, patronorum, τὸ μέγα κειραγῶναι, boare, uociferari, contentissima uoce clamare*. Id autem uicium atque labem M. Tullius sic putauit esse alienam ab eloquentia, vt Oratori *clamatorem* opponat, sic enim in Bruto, Ego tamen ita de uoquoque dicam, vt intelligi possit quem existimem *clamatorem*, quem *Oratorem* fuisse. Ea causa non dubitauit C. Fimbriam nominare *insanum, qui*, inquit, *omnia magna uoce dicens, uerborum sanè bonorū cursu quodam incitato ita furebat tamen, ut mirarere tam alias res agere populum, ut esset insano inter disertos locus*. Alij item docti & eloquentes & scholarum disputationibus expoliti iudicioque præstantes, M. Tullij sequuti opinionem, eos homines grauissimo conuicio non loqui & copiosè dicere, sed *latrare* uoluerunt. Tertulianus quidem certe *causas elatrare* dixit: Fulgentius eleganter,

Clamatores Causidici.

Lucian. in Timon.

Tertull. de Pall.

Fulgent. Astron. Ouid. in Ibin.

Legicrepi tundunt, latrant fora.
 & alius Poëta,

QQQ iij

Latrat & in toto verba cavina foro.

Cic. 3. de
orat.

Fab. l. 1. c.
12.

Quippe Crassus quo nemo fuit suauitate conditior, prius dixerat de Pericle loquens apud Ciceronem, *quem non, inquit, declamator aliquis ad clepsydram lagrare docuerat, sed ut accepimus Clazomenius Anaxagoras.* Fabius autem Quintilianus eisdem ait *emugire*, sic enim habet, *Clamant ubique, & omnia leuata ut ipsi vocant manu, emugiunt, &c.* Diogenes eos clamatores appellabat *tubas*: nam Antisthenem cum vidisset *φθελγόμενος μέγιστον*, vocauit *σάλπιγξά tubam*, pingue quiddam & agreste sonantem, & hoc quidem *λοιδορίων* conuicium illi faciens, ut doctissimi viri prodiderunt.

*Clamare
indecorum.*

Senec. l. 1. r.
de Clemēt.

Sed huiusmodi sanè alia sunt quamplurima testimonia, & iudicia clarissimorum hominum, de odiosis illis clamoribus & effusis, quæ si quis refellenda & contemnenda putet, amens sit. Et tamen si deessent omnia, satis quemque ipse vsus mone-
re posset, nihil cœdius, nihil esse odiosius, nihil quod minùs in conuentum hominum honestissimum conueniat. *Regi vociferatio non ex maiestate est*, ait Seneca, quod ego sapiens & con-
sideratum axioma non dubitem omni hominum generi accommodare. Deducet, inquã, clamor & vociferatio, & dignitatis grauitatisque laudem obliterat, neque potest cum animi moderatione sapientiæque consistere: signum est atque specimen aut furentis, aut inepti, aut vitiosi, aut irati, aut insolentis & immodesti, aut temeritate gestientis, aut insani, sui quidem obliti, non sat memoris neque rationem habentis eorum apud quos agit, qui sæpe non sine stomacho atque nausea boatum illum fastidiosissimè perferunt. *Quæ concitato impetu vox fertur*, ait Polemon Atheniens. in *Physiogn. consilij expertem esse, ac impium arguit.*

Ad Heren.
l. 4.

Demosth.
contra Eubul.

Lucianus
in p̄ul. d̄d.

Et quidem eum ipsum multi ad petulantiam & impotentis animi ferociam significantam retulerunt. Auctor ad Herennium in descriptione hominis impudentis illud sanè cõsideratè, *Tum verò iste cœpit clamare voce ista, quæ facile cuiusvis ruborem excire posset.* Et Demosthenes ad inuidiam Eubulidi conflandam, eadem è re inhumanum & pæne furiosum coarguit, *Vt meum nomen citatum fuit, exiliens iste, in me subito multa maledicta congerebas, & μεγάλη φωνή ὡσπερ & νῦν, & magna voce ut etiam nunc.* Pari modo Lucianus inter ea quæ stulto & leuissimo Rhe-

tori conueniunt, ponit βολὴν μεγίστην, *validissimum clamorem.*

Quod si mentem ad æuum nostrum cogitationemq; referamus, lubens eam vocis prauitatem quorundam hominum incitię, & non satis politę mentis imbecillitati tribuerim. Vidi enim è concionatoribus aliquos iudicio mediocri atq; doctrina, qui falsa opinione delusi existimarent, se plurimum autoritatis habituros, si profusa elatęque voce dicerent omnia, & non minus quàm in tragœdia baccharentur. Quibus foret è Græc Plutarchus.ia Princeps audiendus Orator, qui cum vidisset Dæmagogum inter alios synum immodicè clamantem, ἀλλ' ὃ τὸ μέγα, ὡς ἐστὶ, τὸ δὲ ὦ, μέγα, *Non, inquit, quod magnum, bene est, sed quod bene, magnum est.* Eisdem Cicero simillimos esse claudis aiebat, qui præ animi sui infirmitate iudiciique inopia, sic ad clamorem vt illi ad equos confugerent. Et quidem meo iudicio venustissimè D. Chrysostomus *clamorem equum esse dixit iracundia, sepe impu-* Homil. 19. *nè volitantem, ἵππος γὰρ ἐστὶν ἀναβάτιον φέρων ἢ κραυγῆ τινὶ ὀργίλω.* in ep. ad Ephes. Sed hunc equum impediendum esse monet per quàm sapienter, vt eques importunus ruat, συμπέδισον τὸν ἵππον, ἕχετέ τρεφας τὸν ὄπιβάτιον.

Vociferari periculosum. Κλωσμός. Hortensij vox elisa. SECT. II.

Oratores vocis contentione mortui. qua iusta vocis aureaque mensura. Gracchi Τονόειος

AT QVE hætenus ex annaliũ monumentis & consentiente peritorum opinione constat, vastum & importunum in dicendo clamorem, foedum esse atque vitiosum, & cum decoro modestiæque pugnare. Quid quod etiam periculosa est vociferatio, neque expers incommodorum, an non iusta causa fuerit cur incautę mētes ab ea labe reuocentur? Possem enim numerare haud paucos summis opibus, eruditione multa, dignitate honoribúq; florentes, qui quod nimium in dicendo vocem intendissent, aut in κλωσμόν, aut in morbum & extremum fatum κλωσμός *quid.* incidierunt. Græci Rhetores à gallorum cantu immaturo, κλωσμός *quid.* dixerunt eam vocis rationem, quæ quod ultra vires vrgeatur, suffocata, & maiore nisu minùs clara, sæpius eliditur: Quod non leue atque exiguum esse dicentis incommodum, Fab. l. i. c. 2.

Hortensij
vox elisa.

& iis qui audiunt perquam iniucundum & acerbum, quotidiana experientia docet. Funestum reipubl. Romæ & humanitati illum diem fuisse puto, cum Hortensius profundendo clamore, non modicam vocem elisit, sed funditus immaturo fato perdidit. Hac pernicie illa Suadæ medulla emarcuit, illa fori luscina conticuit, ille mutus subito factus est, qui pro sua diuina copia, ac singulari facultate dicendi, *eloquentiam*, ut ait M. Tullius, *in cælum extulisset*. Eam cladem elegantiae & literarum, gemino Phœbo nobilis Sammonicus medicus & Poëta, ut funus tibia, sic cantu & mœrore profecutus est.

Q. Seren.
Sam. de
medic.

*Aegrescunt tenera fauces, cum frigoris atri
Vis subiit, &c.
Vel rabidus clamor fracto cum forte sonore
Planum radit iter. Sic est Hortensius olim
Absumptus; causis etenim confectus agendis
Obticuit, cum vox domino viuente periret,
Et nondum extincti moreretur lingua disertæ.*

Senec. de
breuit. vit.

Rupta ve-
na dicen-
tium.

Idem etiam plurimis euenisse, bonus autor antiquitatis Seneca perspicue significat, *Quam multorum, inquit, eloquentia, quotidiano ostentandi ingenij spatio sanguinem eduxit?* cum nimirum è vehementissima contentione venam rupissent, ut Lipsius magni sapientis interpretis doctè exposuit.

Autor ad
Heren. l. 3.

Nec est quod tanti incommodi ignoratio quendam excuset, cum longè antè Poëtæ, & dicendi præceptores claro præconio monuerint: *Laduntur*, ait Auctor ad Herennium, *arteria, si antequam leni voce permulsa sunt, acri clamore compleantur. Quare quod dicit alicubi M. Tullius agreste videri statim ab initio clamare*, adiungam lubens, etiam ineptum, stultum, periculosum. Rem eandem Vates ab hortulis & delicato vitæ studio sic canit.

Lucret. l. 4.

*Præterradis enim vox fauces sepe, facitque
Asperiora foras gradiens arteria clamor.*

D. Greg.
Naz. or. 26.

Sed illustris mihi præ omnibus illa videretur Gregorij Nazianzeni monitio, qui in omni genere dicendi sic enituit, ut meritò elegantiae princeps, & coryphæus eloquentium habeatur. Hæc igitur est illius sententia, *αἱ φωναὶ κατὰ πλῆθος ἐκλύπασιν, ἰαὶ ὑπερφωνῶνται δι' ἀμυγέλαι, ἢ* *vehement-*

hementius contendantur voces, propter excessum omnino deficiunt.

Insignia mihi videor attulisse detrimenta, quæ prudens & *Ecōsentio-*
 famæ studiosus orator diligensque vitare debeat: sed illa ut sint *ne vocis*
 magna, certè maxima non sunt, cum ex ea quoque peste lu- *mors.*
 ciosum interitum accidisse videamus. Niger dicendi artifex
 magnus & nobilis Rhetor in Galatia, æmuli sui declamatione
 prouocatus, sic in agendo contendit, ut concepta in faucibus
 inflammatione paucis post diebus occumberet. Quam rem *Plutar. de*
 cum exponeret Plutarchus, hanc philosopho eruditissimo & *tuend. san.*
 grauissimo dignam animaduersionē adiecit, *Id unum*, inquit,
cauendum est, ne conscij nobis repletionis aut defatigationis vocem
asperius contendamus, quod multis Rhetoribus ac Sophistis vsuue-
nit, cum ad certamen dicendi, vel gloria & ambitione, vel spe
mercedis, vel propter ciuiles contentiones importunè feruntur. Vr-
 gere hunc locum possem, euocatis ex annalium monumentis
 exemplis clarissimis quibus illam impotentium hominum vo-
 ciferationem periculi plenā esse constaret. Nam cum esset Im-
 peratori Valentiniano renunciatum, innumerabilem Scytharum
 copiam in Romanorum fines irruisse, & prædam maxi-
 mam abegisse, ira subito inflammatus, vehementiusque in- *Suidas:*
 clamans, *ἑρπύγι τῶ τῆς φωνῆς ἄπια*, *instrumenta vocis perfre-*
git, & vitam posuit, ait Suidas. Sic Antigonus Macedoniae
 rex cum Cleomenem Lacedæmonium superasset, confecto
 prælio, cum magnitudine gaudij & impotenti lætitia conten-
 tissima voce exclamaret, *ὦ χαλῆς ἡμέρας!* *O pulchrum diem!*
 multum cruoris primum quidem ore emisit, tum acuta febris,
 paulò post, immatura morte est solutus.

Sed hæc quidem, quod oratorum non sunt, velut strictim
 per transfennam visa & notata, prætereuntes relinquamus. Sa-
 tis multa verba fecisse videor, ut ostenderem, hos effusos ela-
 tosque clamores, minimè in doctum, ornatum, compositum,
 & industrium oratorem conuenire. Qui næuus gloriosæ fa-
 cundia cum sit cunctis omni ratione vitandus, tum iis
 maximè providendum, & in eo elaborandum censeo, qui
 natura & indolis genio sunt *ἔμφωνοι*, animosi & iracundi,
 qualem Cæsarem fuisse volunt, quem pronunciaſſe voce *Suet. c. 55.*
 acuta, ardenti motu gestuque prodit Suetonius: qualis

R R r

item fuit M. Tullius initio, qui de se memorans sic ait,
Sueto. c. 55. *Omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis, & so-*
Cic. in Bru. *tius corporis contentione dicebam.* Periculum enim est ne hu-
 iusmodi oratores magna voce præditi atque magnanimi,
 nonnunquam vehementius efferuescant, & vel in ea quæ
 proposita sunt vitia prolabantur, vel saltem audientes ob-
 tundant. Quod videmus euenisse Carneadi eloquentissimo,
 & nullius Philosophiæ partis ignaro, quem *μεγαλοφωνότα-*
τον fuisse docet Laërtius. Is quum aliquando in Gymnasio
 disputaret in magna elegantium hominum frequentia, cum
 ad eum audiendum eruditionis amantes vndique affluerent,
 & non satis moderatè voce vteretur: misit ad eum Gym-
 nasij præfectus qui nuntiaret, *μη ἔπω βοᾶν, ne ea clamoris in-*
Laert. in *solentia omnia conturbaret.* Ad quem ille, Da igitur vocis
 modum & contentionis: & Epistates perquam sapienter
 & consideratè respondit *μέτρον ἔχεις τῆς ἀκρότης, sine pro-*
Aurearuo- *mensura auditores.* Non Sibyllæ folium tam colendum tam-
cis in di- *que venerandum fuerit, quàm hoc effatum magni viri,*
scendo mē- *& sine dubio excellenti iudicio ex culti recipiendum & pro-*
sura. *bandum, quod in mente omnium oratorum insidere altius,*
 & inuri volo. Debent enim considerare quid corona mul-
 titudòque postulet, vt ab omnibus commodè audiri pos-
 sint, & ad locū auditorumque frequentiam se accommodare.
 Nam qui vellet in angusto & perexiguo auditorio tantum
 voce contendere, quantum in basilica longè amplissima
 aut magnificētissimo delubro, in quo multa hominum millia
 contineantur, is profecto sit ineptus & præposterus, &
 solitudine potius dignus quàm conuentu sapientum. Au-
 ream quoque illam mensuram ponit S. Basilius Censformo-
 rum eximius atque diuinus, cuius sunt illa tanquam ex
 tripode, *τῆς φωνῆς τὸ μέτρον ὁρίζει ἡ ἁγία τῶν ἀκρότων,*
D. Basil. *Prorsus vocis modum audientium necessitas ipsa definit.* Ele-
ἐξου. γα. *ganter omnino Theodoretus oris ad loquendum instru-*
Theod. 1 s. *mentum à Deo perfectum sapientissimè esse dixit, in quo*
bazet. fab. *dentes quidem implent vsum chordarum, lingua verò imi-*
 tatur plectrum, mens autem dextrā musici. Mentis igitur eris
 atque iudicij moderari vocē, tantumque intendere, quantum
 locus, reique dignitas atque audientium ratio postulabit.

Sed quoniam non semper ratio, in iis præsertim qui *θυμωδῆς* sunt à natura vehementesque dominatur: Tib. Gracchus artificio nouo & insolenti fistulam excogitauit, quam Fabius nominat *τοῦ βελίου*, Plutarchus *φωνασκευὸν ὄργανον*, Gellius *tibiam concionatoriam*, Cicero *eburneam fistulam*, qua Licinius eius libertus homo literatus, stans post ipsum occultè cum concionaretur, inflabat celeriter eū fonū, qui illū aut remissum excitaret, aut à contentione reuocaret. Nam sæpe illum *ὅτι γινώμην εἰ τῷ λέγειν ἐκφέρεσθαι, rapi etiā præter voluntatem in dicendo consueuisse*, ait Plutarchus. Huius fortè imitatione alij quidam summi oratores libertos habuerunt, à quibus in dicendo monerētur. De se quidem Plinius secundus, qui non modò fuit comptus in dicendo, verùm etiam acerrimus ita refert, *Cæsar quidem (qui tum Consul iudicio præerat) mihi tantum studium, tantam etiam curam præstitit, ut libertum meum post me stantem, sæpius admoneret, voci laterisque consulerem, quum me vehementius putaret intendi quàm gracilitas mea perpeti posset.* De Q. Haterio summo etiam & volubili oratore Seneca.

Fab. lib. r.
cap. 10.
Plus. in
Gracch.
Gellius l. r.
c. 11.
Cic. 3. de
orat.

Plin. l. 2.
epist.
Senec. præ-
fat. l. 4. epi.
Declam.

Quando vox attolli possit aut debeat in dicendo. Tenor **SECTIO III.**
vocis. Ardens illa pronunciantis contentio
in multis rebus opportuna.

HIC verò dicat aliquis, quid nunquam igitur vocem intendere sublimiùsque loqui in agendo licet? Imo licet, modò tamen habeatur ratio personarum, loci, temporis, & earum rerum quæ exponuntur. Viros quidem militares qui animosè & concitate omnia faciunt, non dedecet magna vox, incitata & paulò etiam vehementior. Itaque Iulium Cæsarem eadem vi animòque pronunciaſſe, quo bellauit, dixit Quintilianus. Doctissimus Sidonius Apollinaris cum Deorum prætonia describeret, quæ quisq; Ioui cecinisset, Marti audaciæ principi, turbulentòque Deo atque fortissimo, sonum quendam fulmineum κατὰ τὸ ὄριον ingeniosissimè attribuit.

Fab. l. 16.
c. 1.

Mars clangente suba patris prætonia dixit,
R R r ij

Laudauitque sono fulmina fulmineo.

Auson. in
Grat. act.

In rebus etiam grauioribus & quodammodo bellicis, vox debet esse vibrans & contenta, *vocis tenor* ab Ausonio dicitur, cum principis Gratiani facundiam exornat: sunt eius hæc opinor verba, *Qui tenor vocis cum incitata pronuncias? qua inflexio cum remissa? qua temperatio cum utraq; dispensas?*

Homil. S.
in ep. ad E-
phes.

Itaque S. Chrysostomus utile esse clamare aiebat in duobus, ἐν τῷ κηρυττεῖν, ἔ δὲ διδάσκειν nempe in *predicando & docendo.*

Cic. l. i.
offic.

Sed præsertim id necessario adhibetur in obiurgando, in minando, grauiusque invehendo, cum Orator scelus & malefium inlequitur, cum indignissimam hominum fraudem malitiamque refellit, cum Iudicum iracundiam mouet, cum exterret, cum denique in omni dicendi amplificatione exardescit. M. Tullius boni & præstantis in republicæ viri officia describens, hoc more suo prouidentissimè, *Obiurgationes etiam nonnunquam incidunt necessariò, in quibus utendum est fortasse, & vocis contentione maiore, & verborum grauitate acriter.* Est enim magna vis posita in generoso illo spiritu, atque vocis elatione, ad verberandum os audacium & impiorum, ad faciendos animorum motus & veluti obstupesciendos.

Plutarc. in
Cat. maior.

Itaque M. Cato senior ille atque Censorius, *τραχύτητα φωνῆς πρὸς τὴν πολεμίσσιν ἐχρῆτο, grandiore quodã sono vocis & asperiore utebatur in hostem.* Et eadem è profapia Vticensis, vt è Plutarcho didicimus, vbi grauior contentio incidere, *τόνον προσθεῖναι ἔ τραχύτητα φωνῆς* solebat, vel vt alio loco dicit *μέγα φθέγγεσθαι.* Illa grandia cum alte & magnificè dicuntur, pondus habent & auctoritatem, audientésque perturbant, iacent verò & obsolescunt, & vt plurimum sunt inania, si fracta & exanguis voce, si leniter & remissè proferantur.

Idem in
Vticens.

Neque verò non audiendum illud etiam oratori putem illustrium virorum admonitum, qui tum licere voce vti maiore aiunt, & vehementius dicere, cum lentiores sunt illi qui audiunt, cum nauseant, cum in audiendo peregrinantur, cum somno & inertia conuiuent. Diuiniſſimus certè Basilius τῇ κραυγῇ nos vti posse monuit sine reprehensione, ἀλλὰ τὸ καθαροῖ τῷ ἀκούοντι, quando is torpor & lentitudo est audien-

D. Basil.
Inter. 1st.

DE VOCE ET PRONVNC. ORAT. 301

tis, vt faces veluti admouendæ videantur, quò illum à somno & languore excitemus. Id factum à peritis causarum patronis, disceptante Claudio Imperatore, meminit Suetonius, *Sueton. in Claud. c. 33.* *Nonnunquam, inquit, in iure dicendo obdormiscebat, vixque ab aduocatis, de industria vocem argentibus excitabatur.* Eandem esse vidi sacrorum hominum industriam in concionibus, qui si quando illis dicentibus corona indormiat, aliásque res videatur agere, in re non graui fingunt tamen conatum maiorem, commouentur toto corpore, & vel pulpitem euerberant, aut supplodunt pedibus dicto quondam præter expectationem inducto, aut maiori tono vocis efferuntur, vt grandior & inexpectatus ille sonus per aures in animum subiens languidulos increpet, & attentos esse iubeat, tum ad aptam & accommodatam dicendi rationem tonúmque reuertuntur.

VOX LENIS, SVAVIS, FLORIDA.

Aspera, rauca, dura, absona.

C A P V T I X.

Vocis suauissima dignitas: inde Oratores suauiloquentes, SECTIO I.
aures Luscinia, & Meliphthongi nominati.

Musa Ligia. ἰμερόφωνοι Charites.

Homerici Oratores ἠδυσπεῖς.

vox λυεῖεατα florida.

M. TVLLIVS cùm ciuium suorum mores sapientiæ documentis instruit: *In voce, inquit, duo sequamur, vt clara sit, & suavis: cuius rei pulcherrimum decus & gloriam in Catulis ornatissimis & elegantissimis hominibus statuit, qui propterea exquisito iudicio vti literarum putabantur. Et sanè magnum quoddam ornamentum & mèrita industria quærendum, est vocis in Oratore suauitas, quam olim in dicendo principes optare facilius, quàm felicius consequi potuerunt. Cùm enim esset Oratoribus, propter incredibilem hominum*

frequentiam, necessaria vox maior & plenior, quo facilius commodiusque audiri possent, & indoctæ multitudinis strepitum obruere, plurimum suauitati oberat illa contentio, cum præsertim plures horas dicendo insumerent. Est autem operosum & perdifficile, vno in homine vocem reperire, quæ simul plena sit & suavis, qualem in Sulpitio laudat Crassus Tullianæ facundiæ proxeneta, *Ego neminem, nec motu corporis, neque ipso habitu atque forma aptiorem, nec voce pleniorē aut suauiorē mihi videor audisse.* Sic in Seuero Cassio laudatur à Seneca parente, *Suauitas valentissimæ vocis: & subdit, quamuis hæc inter se raro cõant, ut eadem vox & dulcis sit & solida.* Nunc verò cum vnius horæ curriculum vix nostrorum Orationum dictio prætergrediatur, longè est procliuius atque promptius alere suauitatem atque retinere, & eam asperitatem effugere, quæ sæpe ex nimia continuatione oriri solet.

Quod si quis velit cognoscere penitus quantum momenti in dulcitudine vocis collocatum sit, ad tenendos audientium animos atque ducendos, in doctam & elegantem antiquitatem mentis oculos intendat, & ni me ludit coniectura videbit, nihil fuisse ad hominum famam & opinionem expeditius, nihil ad promendas ingenij opes & eloquentiæ dignitatem accommodatius. Miratur Æschinem M. Tullius, sed efferendum in eo prædicandumque iudicat, quod *suauissima & maxima voce* diceret. P. Virgilium coronatum laurea, qui poësim stellifero coelo ingenij sui magnitudine inseruit, magna fuisse in pronunciando suauitate accepimus, quem in theatro populus Romanus cum suis versus recitantem audiisset, pari cum Augusto ipso honore est profecutus. Itaque Poëtam eruditissimum Iulium Montanum Seneca refert dicere solitum, inuolaturum se quædam Virgilio, *si & vocem posset & os, & hypocrisim*: eisdem enim versus eo pronunciantem benè sonare, sine illo inarescere quasi mutos. Quin tanto antè Poëta Ennius Cethegum minimè honoris causa *suauiloquentem* dixisset, nisi rei venustas & gratia præstantes in republica ciues claro quodam insigni ornaret.

Et quidem fatendum est aures soni & pronunciandi iudices, mirum quantum dulcèdine ista capi & recreari: est animi

Ciccr. l. 1:
de Orat.

Senec. epit.
l. 3. Contr.

Donatus
in vit.
Tacit. de
Orat.

lenocinium illud potentissimum, quod molliter influens animosque deliniens, ut Gallicus Hercules aureis catenulis omnes constringit: fitque nonnunquam ut mediocri doctrina viri, & protrita modò eruditione & copia, singulari tamen omnium attentione, propter vocis mirabilem suauitatem audiantur. Id eloquentiæ lumen & ornamentum videre mihi videor, in summis illis heroibus, tum nostris, hoc est, Patribus eloquentissimis, tum prophanis, qui multum cæteris hominibus orando præstiterunt. In sancto Basilio multa quidem suspicienda hominum generi fuerunt, summa eruditio, literæ interiores atque reconditæ, vis animi, oris dignitas, religionis magna cognitio, vitæ sanctimonia, aliæque eius generis, quibus audientes recreare, mentes flectere, euellere ex animis opiniones, eosdem placare aut quietos mouere potuisset: sed si tamen eum loquentem intueamur, ausim dicere, ea magna atque mirabilia esse præsertim in dulcem oris suauitatem referenda. Quæ causa fuit cur Gregorius Nyssenus, pietate & dicendi artificio nobiles, eum *ῥευσίῳ ἀνδρῶν*, auream lusciniam appellarit. Propter eandem vocis dignitatem & splendorem, Ælianus in numero Sophistarum illustri cognomen tulit *μελιφθόγῳ* & *μελιγλάσῳ*. Qui Dionem Prusæum aureo ore dicentem audiebant, capti penitus illa ipsa dulcedine & obstupefacti, nominabant *ἁδύνα σοφιστῶν*, *Philomelam Sophistarum*, ut de se ipse literarum monumentis reliquit. Itaque Veteres, qui concinnis fabellarum umbraculis sapientiam tectam esse voluerunt, Musas indigitauerunt *Λιγυῶν* à suauitate cantus atque vocis, qua doctorum animos incredibili voluptate afficiunt. Et Poëta Siculus doctus & venustus & Gratiarum muneribus locuples, Gratias ipsas *ἡμεροφώνους* *ἡδύφωνους*, *grata & incunda voce* dixit, Iulius Pollux Oratores *ἡδύφωνους*, *suauiloquentes*. Quod si audire lubet Homerum antiquissimum Poëtarum, qui fons quidam fuit eruditionis & copię, cuique nihil latuit eorum quæ in naturis hominum magna, & memorabilia videri possunt, Oratores eos quos præstantes & coryphæos aliorum, & suis numeris absolutos esse voluit, Nestorem, Vlysssem, aliósque eius ordinis atque muneris, aut *λιγυῶν* vocat, *dulci voce*, aut *ἡδύπῆς* *maxima orationis suauitate præditas*. Illos etiam qui dicendi facultate

S. Greg.
Nyssen.

Suidas.

Dio Chryf.
or. 47.

Theocrit.
Idyl. 29.

Pollux in
Onom.

Lucian. in
Hercul.
Gallic.

apud Troianos valuerunt, *floridam* habuisse vocem, hoc est, dulcem, incredibiliter iucundam. Quod nescio an Atticus Lucianus primus animaduertit, apud quem ita Sophus quidam è Gallia, *Apud vos (Græcos) & Nestoris lingua melle profluit*, ἡ οἱ ἀρρηταὶ τῶν Τρώων τὴν ὄψα τὴν λυγροτάτην ἀφιᾶσιν, εὐαθῆ πνα, λείμα γὰρ κελεῖται τὰ αἴρη, & *Troianorum Concionatores Lirioessam edunt, videlicet floridam quandam vocem: nam Liria, si satis commemorari, flores appellantur.*

SECTIO
II.

Quanta cura in polienda voce antiqui elaborarint. Suauitas vocis à Phonasco. Ἀγκυθίων Sophistarum & Tragacantha. Vox mollita in famineam exilitatem reiicitur.

Suet. in
Octau. c.
84.

Synef. in
Dion.
Tragacantha & Ἀγκυθίων Sophistarum.

Philost. l. 2.
de Sop.

ITA QVE non mirum si deinde Græci Latinique studio laudis & commendationis euecti, in polienda voce tantum incubuerint. Nam in eam rem Phonascos adhibebant, & musicos, suauitatis opifices doctos & peritos, à quibus varios flexus, commutationesque vocum & sonorum ediscerent. Quod fecisse Octauium Augustum veterum monumenta referunt: Suetonius quidem certe ita meminit, *Pronunciabat dulci & proprio quodam oris sono, dabatque assidue Phonasco operam, &c.* Sophistæ autem qui vnam modò aurium voluptatem moliebantur, scutellam dulciculæ potionis fumebant, & Tragacantha utebantur, & seruulum habebant cum *Ἀγκυθίω*, vt subinde os & fauces colluentes incredibili vocis suauitate coronam delectarent. Itaque illis dicentibus infiniti clamores commouebantur atque plausus, & omnes diuinis illis sonis *ἐκπεπληγυμένοι* (ita loquebatur) manuum intentu, & totius corporis agitatione, præ gaudio & mirabilitate prope desipientes laudabant. Neque verò sine fructu & emolumento orantium, fuit ea dulcis & iucunda pronuntiatio: Nam Pollux quidem Sophista Naucratis, cum audiente Commodi Imperatore declamationem haberet, sic illum orbis dominum *μελιχρᾶ τῆ φωνῆ ἔθελε* (vt Lemnij Rhetoris vtar oratione) ita melliflua & dulci voce conciliauit sibi Imperatorem,

rem, ut singulari prerogatiua honoris atque laudis τῶν Ἀθηναίων ἑρπείων, hoc est, *Athenis primum docende eloquentia locum assequeretur*. E schola Medicorum sine dubio potionem ipsam hauserant. Nam Galenus dum secundum locos Medicinam instruit, inter eas confectioes quas appellari dicit arteriacas, tuendae voci aut etiam recuperandae maximè idoneas, vnum genus ponit citra acrimoniam extergentis facultatis atque lenissimum, quod, inquit, ex passo Cretico, & gummi, & tragacantha, ac radice dulci apparatus. Sanè mihi persuadeo, simile quidpiam illos habuisse diuinos homines in dicendo atque mirabiles, qui Sophistae nominabantur. Nolim quidem hac sophistica & inani ambitione duci nostrum illum Oratorem, quem sine cuiusquam reprehensione, potius omnium gratia in communi luce versari cupimus; sed tamen si quid mei iudicij est, autor sim, ut ad parandam conciliandamque vocis dulcedinem, partem etiam industriæ suæ laborisque deriuat. Sic enim constat orationem quæ suauis & iucundo quodam motu allabatur ad animum, persuadere facilius posse, cum auditor ea cantus veluti dulcedine illectus, & suauiloquentiæ delinimento obligatus, suoapte nutu beneuolentiæque propendet.

Neque tamen cum suauitatem nomino vocis, attenuationem intelligi velim, & foemineam exilitatem, quæ puerili affectatione quærat blanditias, & flexu modulato mentes flagitiosè titillet. Nam huiusmodi illecebrosam nequitiam meretriciosque sonos, procul abesse oportere à dicentis humanitate & studio, superius ostendebamus. Neque item eam vocem effingi imitatione decet, quam ut omnium pulcherrimam Lucianus omnibus flosculis & pigmentis orationis studiosissimè colorauit. Nam cum ipse Pandoram veluti quandam Pantheamque effingeret, specimen elegantiae & formosissimæ dignitatis, vult imprimis illam esse λιγυρίαν dulci voce instructam, & de qua illud γλυκίαν μέλιτος ἄπο τῆς γλώττης, dici veriùs, quam de Nestore Homericò possit. Ad illam autem vocem exquisito artificio pingendam, Atticorum omnium arculas & myrothecia curiosus exhaustit, in hunc modum, *Omnia verborum* pronunciandique tonus, cuiusmodi delicatissimus esse solet, neque nimium graui &

Lucian.
εινός.

aspero tinnitu sonet quasi ad virilem vocem informatus sit, neque rursus nimium tenui, quasi impense effoeminatus, sed qualis esse solet pueri nondum pubescentis, dulcis & blandus, comiter & iucundè semet in animum inferens, ut etiam illa loqui desinente, verba audita leni quodam murmure tinniant, ac quædam dulcissimæ vocis reliquiæ durent aliquantisper, liquidóque suffuro aures circumsonent: tum Echo veluti vocem imitatione referentem imitetur, mellitissima quædam verborum vestigia, necnon persuasionis plenissima in animis audientium relinquens. Hæc quidem ille dictionis copia quàm vita moribusque melior, de mirabili & eximio genere vocis politissimè atque ornatissimè excogitavit, quæ tamen si minimè omnia Oratori æmulanda videantur, significare tamen possunt dulcissimæ pronunciationis vim & splendorem, quod etiam cum Orator conticuit, maneat quædam resonans in auribus modulatio, blandientis que soni reliquiæ, quæ humanissima voluptate mouent animum: adeoque efficiunt, ut appetitio audiendi & cupiditas non tam longa & multiplici vbertate & continuatione restinguatur, quàm dulcibus illis blandimentis inuitata renouetur.

SECTIO
III.

*Rauca vox inimica suauitati. Cyclobori. Galli olim
ραχιφωροι. Rauci Oratores ut plurimum
iniucundi. Vnde vocis asperitas. sic
suauior exercitatione.*

ATQUE hoc tantum vocis ornamentum, & inusitata species & pulchritudo, quanta sit, liquidius etiam poterit intelligi, si contrarium vitium consideremus. Sunt enim ita quidam absoni, tam agresti pronunciatione, voce tam dura, tamque aspera & insuauis, qui quasi de industria vellent in offensionem incurrere, inuitissimis omnium animis dicunt. Nuper incidi in conuentum hominum elegantium, qui ut fit de Oratore quodam sacro loquebantur, ad quem eo ipso die audiendum magna hominum vis multi-

τῆδ' ὅτε ἀφίκετο, quod varius & multiplex & copiosus atque sciens magnarum artium esse diceretur. Rogatus vir honestissimus, quid sibi videretur, laudavit imprimis hominis ingenium atque doctrinam, sed quod ad vocem attingit, (quæ sanè fuit omnium quas mihi audire contigit asperissima) strangulatæ felis sonitum audire sibi visum respondit, quod ex animi sui sententia, vt inter amicos, & exponendæ potiùs veritatis, quàm vllius contumeliæ causa dicebat. Nimirum vocis illa durities non aures modò eruditorum & intelligentium peruellit, sed animum quoque molestissimè & odiosissimè pungit & cruentat, vt non mirum si qui ita agunt repudientur. Eos homines asperè & inconditè pronunciantes, κικλοβοροὺς antiqui nominauerunt, Cycloborus enim fuit Atticæ torrens obstreperus, vnde apud Aristophanem, clamator quidam absona & agresti voce κικλοβορὸν φωνῶν ἔχειν dicitur. Fuit olim famola nostra Gallia isto vitio, si Diodoro Siculo fides, qui veteres ait Gallos fuisse βαρυήχους καὶ παυτελῶς τραχυφώνους, *grami* Didor. Sic. lib. 5. quodam asperòque sono fuisse vsos in loquendo. Id in multis fateor esse verissimum, quod etiam de multis finitimis nationibus est dicendum, vbi magna humoris copia ex conditione loci dominatur, quæ copia illabens in fauces eâque opplens, puram & liquidam vocem esse non permittit.

Sed causæ quædam sunt asperitatis notandæ Oratori, quo eas studiosius vitare possit, aut si casu euenerint aliquando, peropportuno remedio sanare. Non est dubium, quin nocturna studia, continuatæque vigiliæ horridiorem vocem efficiant & duriorem. Est enim id effatum Aristotelis ductum ab experientia, τοῖς ἠερυπνηκόσιν εἶναι φωνῶν τραχυτέρων, cuius causas subtiliter & acutè peruestigat in Problematis. E siti fit etiam aspera, vnde illud poetæ Ouidij,

--- caret os humore loquentis,

Et fauces arent, usque est via vocis in illis.

Ab ætate id etiam contingit, quod notum in adolescentia, vocem enim fieri asperiores in hircuitallis & inæquabilem, autor est Censorinus: quod τραχύνει Dæmonius Sophus ap-

SSf ij

pellant. Etiam à natura id compluribus infitum, ut sint rau-
 ci & voce minùs iucunda, qualem in Antonio Oratore
 clarissimo dicit fuisse Marcus Tullius, *Vox*, inquit, *sub-*
rauca natura, sed hoc vitium huic uni in bonum vertebat; ha-
bebat enim flebile quiddam in conquestionibus aptumque tum ad
fidem faciendam, tum ad misericordiam commouendam. Vi-
 tium vocat, & in solo M. Antonio commodi quidpiam &
 gratia vult habuisse. De Oratore Gorgonio meminit Sene-
 ca, eum obtusam, sed pugnacissimam vocem habuisse, cui
 Baros scurra, rem, inquit, venustissimam dixit, *Centum*
raucorum voces habes. Ita nimirum acerbo sonitu omnes ob-
 tundeat. Pius tamen Antoninus Imperator quod miran-
 dum fortè videatur, fuit voce rauca simul & sonora, ut
 Scriptores Annalium retulerunt. Sed rarum id est, ut rau-
 cus Orator sit audienti iucundus & sonorus, nisi fortè re-
 condita quædam magnifico stylo vestita, & exquisitius or-
 nata proferantur, quæ inamocentum oris sonum veluti ob-
 ruant, animosque à vitiis abducos: atque næuis suæ magni-
 tudine & splendore delectent.

Rauca vox leniri po-
est.
 Sed vndecunque vocis oriatur in dicendo acerbitas, stu-
 dio certè diligentiaque Oratoris, & sapienti exercitatione
 potest minui & perpoliri. Quod exemplo Marci Tullij elo-
 quentia candidatos monere mihi videtur Plutarchus: vox
 enim Ciceronis primùm *σκληρὴ ἔ ἀπλαγος*, *dura & incondita*
fuit: sed cùm iuisset aliquando in Græciam & magnam
 partem Asiæ, & se cum viris doctissimis & eloquentissimis
 exercuisset, rediit multò in Italiam robustior, itaque vox
 elegantius conformata, iucunda hominum auribus plenior-
 que accidebat.

Cicero. in Brut.

Seneca. contra. 7.

Tul. Capi- tol. in vit.

Rauca vox leniri potest.

Plutarch. in Cicero.

VOCIS VARIETAS. } { *Μοροσία.*

CAPVT X.

Vox flexibilis est nata varietati. Rerum similitudo ubique satias, maxime in ἀκρόμαα.

Μοροσία ab Oratore fugienda, ut vitium Pronunciationis.

VOCES, inquit M. Tullius, *ut chordæ sunt intentæ, quæ ad quemque tactum respondeant, acuta, grauis, cita, tarda, magna, parua, &c.* Non sine causa vocem cum fidibus comparauit intentis, sed meo iudicio musicæ & eleganter, ut ostenderet, quod ut fidibus & neruorum cantu ex dissimillimis sonis artificiosè temperatis dulcissima oritur symphonia: sic è toti varietate in dicendo, arte & consilio moderata, plena honestæ voluptatis suauitas emerget, quæ tenere audientem possit. Debet enim esse omnino in agendo varietas, sine qua nemo oratoris nomen & dignitatem, pro eo ac par est, in ciuium suorum luce tenebitur. *Quam in rem multa solers & omnium parens natura machinata est mirabili prouidentia, cum nihil tam tenerum atque flexibile videatur, quòdque tot & tantas commutationes habeat, quàm vox, quàm pronuciandi modus, quàm eloquentis & de schola politici oratio.* *πικρὸν ἢ φωνή, ait Plutarchus, Varium quiddam atque mutabile vox haberi debet, quæ tam vtili tamque speciosa facilitate pro animi arbitrio fingatur.* De quo scitum & concinnum Apulei dictum lubet hic expromere, *vox hominis est rubea radore toruor, & lyra concinna variatior, & tibia quæstu delectabilior, & fistula susurrus incun-diæ, & buccina significatu longinquior.* Mirro dicere multorum animalium immediatas sonoros, distinctis proprietatibus admirandos, ut est raurorum grauis mugitus, leporum acutus ululatus, elephantorum tristis barrisus, equorum bilans hinnitus.

Vox natura flexibilis.

Plutar. de prim. Erig.

Apul. Florid. 3.

nec non auium instigati angores , nec non leonum indignati fremores , ceteraque id genus voces animalium truces ac liquida , quas infesta rabies vel propitia voluptas cient. Pro quibus homini vox diuinitus data , angustior quidem , sed maiorem habet vtilitatem mentibus , quam auribus delectationem.

*Necessaria
 in voce
 varietas.*

*Donat. in
 vit. Virg.*

*Plut. de
 puer. educ.*

*Fab. l. II.
 c. 3.*

Hoc naturæ beneficio ita uti debet orator prudens, & de honesta laude sollicitus, turpè ut existimet & odiosum fastidique plenissimum, si continuò eadem oberret chorda, idem inflet, idem refonet, eadem vocis contentione vtatur. *Iucundū nihil est nisi quod reficit varietas*, ait moratus & sententiosus mihi scriptor: & verissimū est quod Virgilius dixit olim Mecæ-nati, *omnium rerum similitudinem stomachum facere*, & moliri satietatem. Sed maximè *ἐπιχρύσμασι* in auditionibus, ut so-phus Cheronensis animaduertit, qui cū ætatem puerilem instruit ad eloquentiam, aliáque decora vitæ, quibus emine-re pulchrum putatur, *μονωδία*, inquit, *ὅτι ἅπαν ἐστὶ πλήσιον τε ἢ τῶσαντες*, ἢ δὲ ποικιλία περαιόν. *καθάσθαι καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπαν, οἷον ἀλύσμασι ἢ θεάμασι.* *Vbiq̄ue enim unius tenoris cãtilena satietatem affert & offēdit, varietas delectat, & hic & ubiq̄ue ut in auditionibus & spectaculis.* Quam *μονωδία* vocat, Rhe-tores *μονοτονία* dixerunt, cū vna quædam est spiritus ac soni intentio, vt exponit Quintilianus: quam ego verè opinor indi-gitarim facundix perniciem & dehonestamentum. Nam ta-met si auream inducas orationem, musæo lepore tinctam, cin-cinisi comptam, calamistiro inustam, ad amuffim directam, le-uirigatam ad vnguem, vt circino & regula dimensam, Tullianis myrotheciis odoratam, vi Demosthenica vibrantem, lumini-bus vt pauonem irradiatam; vt musico in opere variegatam, membris & incisus vt tessellis vermiculatam, versicolorem instar prati picti omnium florum amœnitate, *ληκυθία* Sophi-starum delibutam, neque tantum Xenophonteia dulcedine, sed Iouia mulcedine compositam: sit denique vt Promethei mirabilis imago, ad quam efficiendam omnes vndiq̄ue perfe-ctiones concurrerint: si tamen eodem omnia modo dicas, si nulla dictionem varietate & dissimilitudine distinguas, si parili voce pronuncies, placere non possis. Audiui nuper Oratorem sacrum in religiosissimo templo, magnis de rebus

agentem, qui non modò vir bonus erat summæque modestiæ, verùm etiam in Theologia volutatus. Plena fuit concio viris optimis atque ornatissimis, qui cùm vellent studiosissimè attendere, & singulari audiendi cupiditate raperentur, vix tamen somnum tenebant, quem dicentis volubilis oratio sine vlla varietate fusa conciliabat. Nam in quo vestigio pedè posuisset, in eò perpetuo hærebat, idem oris plautus, eadè linguæ spiritusque intentio: non vox ad miserabilem sonum inflexa, non in graui amplificatione contenta, non remissa in minimis & attenuata, in affectuum dissimilitudine similis, atque vt in aère medio nubes, sic medio quodam in tono suspensa summa æquabilitate stæbat. Illi doctrinam & celestium rerum cognitionem amplam & eximiam tribuerim, certè eloquentiam non concesserim, quam sine hac elegantivarietate, non modò non splendidissimam & conuentu hominum dignam, sed nullam aut perexiguam esse puto. Atque hic mihi venit in mentem de eodem dicere, quod Plinius de sæculi sui viro disertto quidem, sed *μωροῦ δὲ, Nihil* Plin l. 9. ep. peccat nisi quod nihil peccat: debet enim Orator erigi, attolli, ad Luperc. interdum etiam efferuescere, efferrī, ac sæpe accedere ad præceps, &c. Sic in vocis moderatione faciendum est Oratori, qui sacro aut profano in loco pronunciat, sit èlata nonnumquam atque vibrans, modò lenitate depressa, quotidianum modò sonum, alias alium æquuletur. In foro & Curia domicilio æquitatis, quàm multi sunt causarum patroni, qui hoc næuo prudentiæ laudem in obscurarunt? Quos tu ludès appellare soles tuos magistros Honorate, quod iam sæpè in eorum fastidio didiceris, quid in agendo tibi fugiendum esse videatur. Vsum habent illi quidem, in subselliis diu habitant, sunt vt verbo Sidoniano loquar tribacissimi: sed totius artificij in dicendo insolentes & ignari: qui cùm cæperunt dicere, vel à corona deferuntur, vel si qui adsunt, capita conferunt, suauissimè in sinu garriunt, tempus fallunt, dum ille fabulator tympanum quatit suum, & bombo eodem circũsonat. Etiam in scholas ante aliquot annos ineptiæ istæ penetrauerant, donec *μελέται* à lectissimis Doctoribus inductæ, iucundam gestus & vocis cõformationem attulerunt. Quibus opinor debes Iuuenti, quod præstantissimus modo sis & venustissimus in agendo. Nam primis annis,

Cic. in
Brut.

vt dici audiebam, in vestigia M. Tullij incurrebas, qui de se confitetur, se primum omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis & totius corporis contentione dixisse.

VELITATIO DE VOCIS
commutatione.

SECTIO II. *Vnde grauis & acuta vox. Medium in omni voce à quo petitur varietas. Aequabilitas vocis quando fit constantia. Vitiosum genus varietatis in pronuntiando. Laudata commutationis vocis emolumenta.*

IN me quidem, inquit Iuuentius, aliquid huiusmodi fuit, doctissime Theodore, quod merito à te reprehendi potuisset, qui ab istis Acrocerauniis, hoc est ab artis oratoriae fastigio tonare soles & fulmine modulato vibrare, Sed miror tamen quod paulò antè dicebas, nullam omnino eloquentiam à te reputari, quæ non esset varietatis velur instructu & ornatu comitata. Sic enim mihi loqui videris, quasi omnes sonos, graues, acutos, medios, in sua quisque potestate habeat, nihilque in ea re locus, nihil ætas, nihil alia multa possint & dominantur.

Arist. sect.
11. probl.
36 & 34.
Alexand.
Aphr. l. 1.
probl. 97.
Cre. Rhod.
l. 19. c. 12.

Imprimis enim videmus pueros, eunuchos, fœminas, *ἀγρῆς* denique omnes tenuem & acutum edere sonum, vt Philosophiæ lumen Aristoteles, vt Alexander Aphrodisieus, maiorum veluti gentium philosophi animaduertunt. Eadem exilitate vocis laborant & senes, propter humoris copiam & debilitatem, quos proinde ingeniosissimus Homerus cum cicadis solet componere. Sunt verò vt sciunt omnes *ἐὐφώνοι* illæ animantes, & stridore acutissimo cōcinunt. Euripides autem eos vmbri simillimam habere vocem ait, apud quem sic Menelaus Peleum senem alloquitur, *Συῶν γὰρ ἀνθρώπος οἷς φωνὴ ἐχῆις, nam similis vmbra vocem habes.* Horum igitur acutam vocem tenuitate definitam, commutare si velis grauemque efficere, Medea quædam tibi adhibenda est, quæ naturam ipsam refingat & immutet.

Euripid. in
Androma.

Locus

Locus quoque & regio differentias vocum & sonorum hominibus vt natura inferunt, quas ne quidem Gigantes efferi qui cum Deo pugnare ausi sunt, possint conuellere. Nam quæ gentes propius ad septentrionem pertinent, quo sublimiorem poli habent eleuationem, eo sonitu grauiori loquuntur, quæ verò positæ sunt ad meridiem, acutiori. Cuius rei docti homines rationem petunt ex luce & calore illius syderis, à quo res omnes procreatæ vim & vitam accipiant: ad eamque rem illustrandam, encyclio doctrinarum nobilis Vitruuius quiddam excogitauit, è musico artificio promptum mirabili solertia. Mundum hunc omnem ad spectabilem à Deo parente sapientissimo architecto per solis temperaturam ad harmoniam generatum fuisse ait, & sambucam referre triquetrum instrumentum organicum, in quo breuiores quædam chordæ sint, aliæ longiores: has autem grauem sonum habere, illas verò quæ proximè ad angulum accedunt, breues & intentas, acutum, medias autem vt in diastemate moderatum. Ita quæ nationes sunt inter axis meridiani cardinem & septentrionalis medio positæ, vt in Diagrammate musico medianæ vocis habere sonitum in sermone, quæque progredientibus ad septentrionem sunt nationes, quod altiores habeant distantias ad mundum, spiritus vocis habentes humore completos, ad hypatas & proslambanomenon à rerum natura sonitu grauiore cogi: vt eadem ratione medio progredientibus ad meridiem gentes, paranetarum acutissimam sonitu vocis perficere tenuitatem. Hæc ille; à quo tamen dissentit Albertus in omni philosophiæ parte curiosus & diligens, qui populos Cynosuræ vicinos ait sono esse acutiori, quàm qui ad meridiem suarum rerum domicilium habent. Sed quæcunque tandem opinio sit verior, hoc constat, à climate genioque regionum, eas vocum proprietates indi hominibus, quas non magis clarissime Theodore quàm naturam ipsam furca expellere, & mutare queas. Noli igitur sic varietatem amare istam & prædicare, vt tanquam in sambuca & testudine hypaten velis esse neten, & proslambanomenon acutissimè sonare, quod odiosum & præposterum omnes iudicarent. Quid quod etiam videtur esse constantiæ animique magni & generosi, vocem ita moderari suam, vt neque attol-

. T T c

latur, neque deprimatur, possitne etiam tuam opinionem quaterere? atqui in laude id fuisse positum olim, Themistius vir dicendo magnus, & intelligendo sapiens doctè & eximie declaravit. Nam cum Valentem ornaret imperij ducem & rectorem, Tu, inquit, vnus fuisti Imperator, qui in eadem animi constantia vultuque perstiteris, καὶ μήτε ἐπάγξαι, μήτε ὑφ᾽ αἰς τῆς φωνῆς, ac nec sustuleris vocem, neque demiseris. Deinde à te peto quid aliud sit in oratione cantus, quam illa ipsa varietas soni & commutatio, cum gradatim vox attollitur, mox deprimatur sonora quadam vicissitudine quæ delectet? & tamen putidum esse in oratione cantum sapienter paulò antè significabas. Addo etiam doctissimas Rhetorum scholas personare longè diuersis & contrariis monitionibus: Aiunt enim imperitorum esse & ἀμύσων, ita vocem commutare suam in dicendo, vt in membro vno periodi attollatur, demittatur in sequente, tum erigatur in tertio, mox iterum deprimatur, reciproca & continua vnus modi varietate, qua præceptor quidem meus nihil aiebat esse vitiosius, nihil quod magis sit inficerum & rusticanum. Hæc Iuuentius proferebat ambiciosus, vt quoniam notata fuerat eius pronuntiatio, in speciem saltem ostenderet, non sine quadam ratione, se in eo genere fuisse versatum.

At Theodorus, Bona fide agamus, inquit, Iuuenti, & sine dissimulatione prome quæ sentis, ne fortè urbem eloquentiæ prodas, dum castellum defendis. Lusorias autem illas hastas, quas vt in campo, in opinionem meam bellè & concinnè torsisti, leui manu possum auertere. Nam quod dicis grauem esse quibusdam vocem, acutam aliis à natura, siue à loci & aëris qualitate; fateor id quidem, sed in ea vocis conditione, potest esse cum honesta tum necessaria varietas, cum non sit tantum vnus hominibus sonus, vt soricibus, à natura datus, qui non attolli deprimique possit. Qua dere quid excellens sapientia Crassi prodiderit, è M. Tullio sic accipe; *In omni voce est quiddam medium*, sed suum cuique voci: hinc gradatim ascendere vocem vtile & suaue est. Nam à principio clamare agreste quiddam est, & illud idem ad firmandam vocem est salutare. Deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen inferius est quam acutissimus cla-

Themist.
or. 9.

Vitiosum
genus com-
mutationis
vocis.

Cic. 3. de
orat.
Medium
in omni
voce unde
petitur va-
rietas.

mor, quo te fistula (Grachi inuentum) progredi non sinet, & tamen ab ipsa contentione reuocabit. Est item contra quidam in remissione grauissimum, quóque tanquam sonorum gradibus descenditur. *Hac varietas, & hic per omnes sonos vocis cursus, & se tuebitur, & actioni offeret suauitatem.* Hæc ille summus dicendi magister, è quibus liquidò intelligitur nullam esse vocem hominibus à natura concessam, quæ non medium habeat suum, vnde liceat quibusdam gradibus arte iudicióque ascendere vel demitti. At constantiæ est, inquis, *Aequabilemque celsi & inuicti, æquabilem habere vocem, sine vlla commutatione.* Istuc quidem in subitis casibus & obiecta formidine valet, quo tempore timidus frangitur, & ut *quando est constantia.* animo, sic etiam voce debilitatur. Sed hîc non de bellatore quærimus, qui audacia fretus & magnanimitate, ore firmo & constanti respondeat: sed de Oratore, cuius proprium est oblectare animos, insinuare se mentibus, & quem postulet causa motum adferre, quod non sine grata & iucunda varietate fieri potest. Ad extremum genus quoddam varietatis attulisti vitiosum, quod ego tecum iuxta repudio & condemno. Sunt enim quidam qui dum cupiunt *μωροτόρια* effugere, ita pronunciant, ut quod vetat Fabius sermo subsulter imparibus spatiis atque sonis, & claudicare perenni inæqualitate videatur oratio. Sed puerilis & inepta est illa varietas, quæ tyronem, hospitem & peregrinum in dicendo significat, & eloquentiæ lumen extinguit.

In eo verò sita est laudata & quærenda varietas, ut vox rebus accommodetur, & alia sit cum narramus, alia cum indignamur, cum lætitiâ, fletum, misericordiam, alióque animi motus agitamus, cum denique naturâ iudicio moderatam artificiôque politam imitamur, quæ non vno modo dicit omnia. Hoc eloquentium hominum decus, doctorum plurium laude & commendatione celebratû videntur, & sempiterno honoris elogio decoratum. Certè Aufonius poëta Gallus & orator, cum haberet in Gratiano Augusto propè infinita, quæ dicendi copia illuminaret, non omisit vocis varietatem, quam orâdo rebus eximiè accommodabat: sic enim opinor ait, *Qui tenor vocis, cum incitata pronuncias? quæ inflexio cum remissa? quæ temperatio cum utraq; dispensas? quis* *In quo sita laudata vocis commutatio.* *Aufon. in Grat. a&c.*

*Oratorum leta iucundius, facunda cultius, pugnancia densas, densata glomeratius dixit? Paria de aliis quoque dici possent, qui orandi laude floruerunt. Atque huius varietatis comoda quotquot sunt Doctores Rhetorici explicant: nam ad vocem in dicendo tuendam nihil est utilius, quam crebra mutatio: nihil perniciosius quam effusa sine intermissione contentio. Ad actionis verò suauitatem auresque nostras, quid est vicissitudine, & varietate, & commutatione aptius? quid contra facilius nauseam eiere auditori solet, præsertim docto & liberalissimè instituto, quam perpetua vnus soni continuatio? *Ars variandi*, inquit Fabius, *cum gratiam prebet ac renouat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.* Et præclare flos Lycei, τὸ μεταβάλλειν, inquit, ἡδὺ, *commutatio res omnino est iucunda.* Sed hæc quidem aliæque huiusmodi, quia vobis quam mihi notiora sunt, prætermittam.*

Arist. I. r.
Rhetoric.

DE VOCE TVENDA.

CAPVT XI.

SECTIO
I.

Voci plurimùm nocent quidam fructus, libido, frigus, inedia, lucubrationes. Iuuant eandem quæ leniunt fauces aut detergunt. Fabarum cur olim nominati Cantores.

VOCEM primùm optandam aiebat esse Crassus, tum quæcunque fuerit eam tuendam, adeoque illi magnoperè seruiendum existimabat. Res planè digna studio & providentia oratoris, quam in duobus collocatam esse puto, vt nimirum studiosissimè illa vitentur, quæ dignitatem splendorémque vocis solent minuere, & quæ iuuant sapienter adsciscantur. De his duobus ratio instituti monet esse dicendum, sed breuiter, quod vberior eorum tractatio ad alios artifices pertineat.

Nocent igitur, vt dicam aliquid generatim, quæ fauces male afficiunt, pectus debilitant, claritatem impediunt & infuscant,

vt sunt morbi quidam leuiores, cùm è capite humoris copia delabens in guttur & pulmones, vel obtusam reddit vocem, aut infractam, elisam, & extenuatam, aut minùs firmam & diuturnam, neque satis laboribus exorbendis, & contentioni parem. Sed præsertim fructus quidam ab eruditissimis viris nominantur, qui raucedinem odiosam adferant & inualetudinem, à quibus olim facundiæ principes & fori adoreis inelyti summo studio & diligentissimè abstinerint. In hoc genere sunt *ficus*, quas minimè dicentibus opportunas, si maximè meridie sumerentur, Græci Poëtæ suis monumentis referunt. Scribit autem Demetrius Scæpius Annalium opifex, eos qui ficus non ederent, *ὑπόφωνοι γινέσθαι, esse vocaliores*. Itaque Hegesianacta ciuem Alexandrinum memorant, cùm initio rerum omnium inopia premeretur, eximium Tragœdiarum actorem & histrionem euasisse, *καὶ ὑψηλόν*, & voce nimium quantum sonora, quod per annos ferè octodecim ficum non gustasset. Qui tamen sunt clamatores, vt rabulæ in foro, & in exedris Philosophi *ἐλατοί*, nil obstat quo minus ficus edant, vel etiam meridie, & Platonem suum imitentur, quem *φιλόσοφον* fuisse prodiit Phanocritus. *Poma* item obesse vocis dulcedini, communis olim fuit opinio. Nero quidem cùm alendæ vocis gratia (quam *ἰεραὶ* dici voluit) ageret omnia & perpetretur, *abstinere pomis cibusque officientibus solebat*, vt refert Suetonius. De *Pyræ* idem iudicium. Quare Thrasylbulus cùm esset magno animo repugnaturus Legatis Spartanorum, qui fœdus & reconciliationem animorum petebant, auro & largitione corruptus, se ex pyrorum syluestrium vsu incidisse in rauim simulauit, nec publicè est locutus. Præterea *nuces* efficere vocis raucedinem scribit Athenæus libro secundo, *Persicas* maximè, quod & graues sint capiti, & os & fauces proprietate sua exasperent. Veteres item qui eloquentiæ darent operam, tuendæ vocis gratia *mulsum frigidum* non bibebant, quod festiuum Granij dictum apud Ciceronem significat: nam infanti maloque patrono, cùm vocem irridicendo obtudisset, suadebat Granius vt mulsum frigidum biberet, simul ac domum redisset, *Perdam*, inquit, vocem si id fecero: *Melius est*, inquit, quàm reum. *De frigida potu*

Ficus nocent voci.

Athen. l. 3.
Cælius l. 19.

Athen. l. 7
Poma & Pyra.

Sueton. in Neron. c. 20.

Suidas.

Nuces.

Cicer. l. de Orat.

Plutarc. de idem sentiebant, quàm disertè Plutarchus ait obesse voci,
adulat. quippe ψυχροποτικῶτας ἀφθεύειν τὴν ἀρτηρίαν. Addo libi-
dinem omnem voluptatis, non minus voci, quàm animæ la-
bem & damnum inferre. Itaque scribit Aristoteles lib. 7. de
animal. cantores abstinere solitos à Veneris obscœnitate, vt
diutius, sine vlla mutatione vocem retinere possent suauem
& canoram, quæ flagitio corrumpetur. Et Caluus Orator
plumbeas laminas de nocte adhibebat corpori, ad cohiben-
dos libidinum sensus & ludificationes, quæ in somno con-
tingerent, quo vegetior deinde laborem studiorum & di-
cendi contentionem sustineret. Proximum vitium est *vinolen-
tia*, qua frangi vocem ait Lycei dominus atque princeps,
& causam ponit, τὸ πεπληρωθῆαι, quod repletis vox multò
faciliùs obrundatur.

Atque hæc Orator vitare quidem incommoda facilè po-
test, quæ verò sequuntur, fortè haud facilè. Sunt enim
quidam à natura morbosì atque delicatì, quibus afflatus
quoque aëris aspiratiòque noceat. Prouidere sanè illi debent,
ne præsertim cùm incaluerint, in frigidum aquilonem in-
cidant, ex eo enim, vt animaduertit in Aphorismis suis Hip-
pocrates, βῆχες, φάρυγγες, &c. *tussis, rauicitas*, aliâque va-
letudinis oriuntur incommoda, quæ ibidem à clarissimo il-
lo viro memorantur. Alij sunt morosiores in scribendo, qui-
que nunquam sibi ipsi satisfaciunt, dum limant poliuntque
omnia, & eximiarum rerum cupidi anquirunt inusitata quæ-
dam & exotica, dum interiores literas scrutantur, dum ar-
rium flores delibant, comuntque omni diligentia oratio-
nem, sæpe de nocte lucubrant; inedia se vigiliisque confi-
ciunt, quod præsentem esse interitum vocis puto. Porcij La-
tronis in studiis moderandis insolens temeritas clarissimum
illius rei exemplum suppeditat, qui cùm esset negligens sui,
& duratæ ad omnia consuetudinis & naturæ, nihil vocis
tuendæ causa faciebat. *Sæpe cùm per totam lucubraverat no-*

Hippocr. *etiam* (Senecæ verba cognoscitis) *ab ipso cibo statim ad de-*
 sect. 3. *clamandum perueniebat.* Itaque illius vox robusta, sed sordi-
 da lucubrationibus fuit, & negligentia non naturam infus-
 Senec præf. *cata.* Declamator apud Libanium non sine causa id mihi
 l. 1. Cont. videtur proponere, ἕτε γὰρ φωνὴ παρέσα μοι λιμῶ πρῶτα

Liban. De- *clam. 7.*

ρηλότι, καὶ τὸ τῆς μνήμης ὑπὸ πεί μὴ ὑπὸν τετυχότι, nec enim vox mihi suppetit iamdudum fame enecto & memoria vis effluxit non fruens somno & quiete. Hæc de iis dicta sint quæ voci noceant, nunc quæ iuuent eodem orationis cursu & breuitate colligamus.

Medici rerum aiunt esse duo genera quæ vocis claritatem augere possint, suauitatemque efficere. Quædam enim arterias & pulmonis asperitatem leniunt, vt pruna dulcia, cremor hordei, succus amygdalarum dulcium, semen maluæ, viola, glycyrhiza, mel coctum, saccharum. Quædam verò non leniendo, sed detergendo & extenuando vitia pectoris & pulmonis tollunt, vva passa, ficus, hyssopus, satureia, thymus, cepa, porrum, allium. De porro quidem & allio, magnus naturæ mystes consentit, ea enim quod extergendi vim habeant, ait, *ᾠγὸς ἐὺφώνια συμφέρεται, canoram vocem efficere.* Arist. sect. 11. probl. Adeoque illa nobilitauit Nero princeps stulta & ignobili sua diligentia, de qua Plinius in hunc modum, *Porro sectino nuper auctoritatem dedit Princeps Nero, vocis gratia ex oleo statim omnium mensum diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem vescendo.* Plin. lib. 19. c. 6. Et alio loco Plinius, *porrum voci splendorem adferre dicit.* l. 20. c. 6. Eandem etiam vim portulacæ tribuit. De leguminibus idem putat sanctus Isidorus, *Psallentes, inquit, legumine in causa vocis assidue utebantur: vnde & cantores apud Gentiles fabarig dicti sunt.* B. Isidor. l. 2. de diuin. offic. *Ouorum quoque lutea profunt faucium scabritia,* Raban. de instit. cler. l. 2. c. 48. ait Beroaldus ad Suetonium, *Clearchus item Poëta candidum Congrum, & viscidos omnes pisces alere spiritus aiebat, & efficere τὸ φωνάριον ᾠγίσταρον, celeriozem & expeditam magis vocem.* Suet. Ner. ron. Athen. l. 14. Itaque Fortunatiani Rhetoris considerata illa est & audienda monitio; *Firmam efficit vocem & suauem obseruantia cibi, & potus, & ventris continentia.* Hermol. Bar. l. 4. E baccis commendatur maximè in eam rem *Carpesum*, de quo Hermolaus Barbarus ita memorat, *Carpesum si ore contineatur, claram vocem facit pronunciantibus: ob id Bernardus Iustinianus, homo imprimis doctus & eloquens, nunquam sine hoc semine concionabatur.* Coroll. in Dioscor.

SECTIO
II.

*Plasma adhibitum olim à Recitatoribus. quale id fuit
genus potionis. Decoëta Neronis. dulce medica-
men Cantorum & Tragædorum. Qua-
senus ea delinimenta reprehen-
sa in Christianis, vt &
Eclegmata.*

SED inter ea quæ ore capiuntur, ad tuendam vocem & au-
sgendam, conciliandamque suauitatem, potio quædam
celebratur propria Oratorum & Poëtarum, qui dicebant
quàm poterant suauissimè, & dicendo vocem eliquabant. So-
phistæ quidem habebant ληκώδιον plenum dulcissimæ potio-
nis, vt autor est Synesius, & Romani Caussidici ampullas, è
quibus inter moras dictionum biberent. Eam potionem ap-
pellauere Græci & Latini *plasma*, vt Persius,

Synes. in
Dion.

Pers. sat. 1.

---liquido cum *plasmate* guttur

Mobile collueris.

Vbi Cornutus, seu verus, seu falsus, Πλάσμα, inquit, *dici-
tur medicamentum quo recreantur fauces clamore sauciata.* Quid
illud autem fuerit, iamdiu quæro: suspicari quis fortè posset
ex Martiale, aquam modò fuisse tepentem, nam de Caussidi-
co Cæciliano ita canit,

Martial. 1.
6. ep. 35.

At tu multa diu dicis, vitreisque tepentem

Ampullis potas semisupinus aquam.

S. Hieron.
in Paralip.

Sueton. in
Neron. c.
20.

Mihi verissimile est vino potius constitisse, quod innuere vi-
detur in Traditionibus Hebraicis doctissimus Hieronymus,
vbi inter alia, *Chodanasar*, inquit, *capiens plasma vinum.* Huc
referam quod est apud Suetonium de Nerone, *Media in or-
chestra frequenti populo epulatus, si paulum subbibisset, aliquid
se sufferi sinnisurum Græco sermone promissis.* Nisi quis malit
hoc ad *decoëtam* Neronis referre, de qua Plinius & Historici
meminere. Nequetamen merum fuit, purumque vinum, sed
dulcibus rebus temperatum, quare idem Hieronymus aliàs
dulce medicamen appellauit, scribens in Epist. ad Ephes. vbi
quosdam

quosdam Ecclesiæ addictos iuvenes reprehendit, qui plasma-
te utebantur, *Audiant*, inquit, *hi quibus psallendi in Ecclesia of-*
ficiū est, Deo non voce sed corde cantandum, nec in Tragædorum
modum guttur & fauces dulci medicamine colliniendas, ut in Eccle-
sia theatrales moduli audiantur & cantica, &c. Reprehendit &
sanctissimus Gregorius orbis terræ Pontifex maximus l. 4.
Epist. *Fis*, inquit, *plerunque ut ad sacrum ministerium dum blanda*
vox queritur, queri congrua vita negligatur. Linire tamen fau-
ces, ut quis melius pronunciet, vel uti electuario, peccatum
non est, si ad laudem Dei, & non gratia laudis consequendæ
deliniantur, ait Glossa in Pontificios Canones. Sed voluerunt
sapientissimi illi Patres significare, etiam *κακοφώνους* ut est apud
S. Hieronymum, dulcissimè in auribus Dei canere, si prestan-
ti vitæ innocentia excellere. Vnde versus noti & elegantes ab
Ecclesiæ Tractatoribus adferuntur.

Non vox, sed votum, non chordula musica, sed cor,

Non clamans, sed amans cantat in aure Dei.

Galenus quinaruræ modò lumen & vim honestatis intueba-
tur, non dulcia tantùm medicamenta concedit, verùm etiam
esse aliquando necessaria monet, cum dicendo, aut alia rat. one
fauces arteriæque summa læduntur. Duas enim malas affectio-
nes in summa gula seu pharynge contingere prodit è veterum
Gymnastarum animaduersione, vnam appellat *κόποι τοιόδη*,
vertunt *lassitudinem intensuam*: alteram *κόποι φλεγμονώδη*, *las-*
situdinem inflammatam, cum ex partes plurimum ignis calorif-
que sentiunt, ob recrementa circumfusã. Cum igitur hoc con-
tingerit, ait Galenus uti Phonascos solere cibis, qui ex lacte, a-
mylo, alica, ouis, & *τοῖς ἰχθίοις* componuntur. *Τὰ ἰχθία* exponunt
quidam *πιμύδα* & *τραγήματα*, hoc est *placentulas & bellaria*,
addunt alij *ἄγ. σπασίμου ἔ μέλιτος γνόμνα*, que ex *sesamo &*
melle parantur. Cornarius dulciaria in genere liba intelligit, &
maximè è saccharo panes, quos Marzepanes, corrupta è mas-
sa panis voce vulgò nominant. Quæ omnia mirificè leniunt,
& affecta vocum instrumenta recreant. Addit Galenus cum
moderatio facta est inflammatio, licere dulce vinum The-
ræum aut Scybelites bibere, aut aduectum ex Asia. Intelligit
vina qualia apud nos Cretica nominantur, & mensæ initio præ-
libari solent. Denique sorbitionem in eandem rem conficit ex

S. Hieron. in
c. 5. Epist.
ad Ephes.

S. Greg. l. 4
ep. 44.

Gloss. in
dist. 92.

Galen. de
comp. med.
l. 7. c. 5.

lacte & melle diutius coctis, amylo iniecto. Sed cur adyta Medicorum ingredior, te forte repugnante & iniuito Honorate, vobis quoque Victor & Iuuenti minus volentibus? Igitur sobrius pedem refero, meque in gradu & via contineo.

ALIA QVAEDAM ALENDAE
voci adiumenta.

CAP. XII.

SECT. I. *Ambulatio quam vocem iuuet. ea olim à Magistro Rhetorico dimensa. Exercitatio vocis multiplex. cur à ieiunis olim adhibita. Genus quoddam exercitationis muta.*

Fab. l. ii.
c. j.

Beroald. in
Succr.

ep. 17.

PRÆTER ea quæ paulò antè posita sunt, ad leniendum, aut liniendum guttur accommodata, alia quædam à Doctoribus Rhetoricis enumerantur, quæ cōseruandæ alendæque voci plurimum inseruiant. A Fabio quidem commendantur *ambulatio, unctio, Veneris abstinencia, ciborum digestio, id est frugalitas*, quæ dicit esse oratoribus cum iis communia, qui à Phonsco instituuntur: quanquam certa tempora ad spatium dari nō possunt tot ciuilibus officiis muneribusque occupatis. Genus autem ambulationis exponere Philippus Beroaldus videtur scribens in Suetonium, eius verba sunt, *Alitur autem vox, si à lectulo statim corpus deambulando moueamus*. Addit si vexata vox fuerit, medicos solere etiam dormituris *laser instillare*. Quanquam ambulationem modicis ille quidem regionibus definit & coercet. Neque enim mane tantum adhiberi consuevit, sed aliis quoque temporibus, cūntommodum videretur. In eamque rem Græculum olim habuere magistrum & moderatorem, qui gradus pæne dicam omnes spatiaque metiretur. Quod vnus opinor Seneca memoriæ literisque prodidit, sic enim habet in epistolis. *Quod si velis, quemadmodum ambules discere, admittes istos quos nōd artificia docuit fames, eris qui gradus tuos temperet, &c.* Solebant etiam Oratores vt ex Seneca patre Controuersiarū scriptore didicimus, post dicendi

contentionem *latus ambulatione reparare*, quod ad firmitudinem vocis bonitatēque retulit. Eam autem ambulationem quæ ad alendam vocem adhibetur, neque longam, neque diuturnam esse debere, Martianus putat Capella, *Prodest*, inquit, *ut corpus deambulando moueatur intra breue spatium, reditu maturato*, &c. *Vocem nimia excursio, vel longa deambulatio extenuat ac fatigat*. Sed hæc forte leuiora.

Proem.
Controu.

Martian. l.
3. de Rhet.

Princeps & palmarium tuendæ vocis adiumentum est *Exercitatio*, vt monent ferè omnes sapientes, qui nobis aliquid deliteris & humanitate, artificiōque bene dicendi reliquerūt. *Bona vocis*, inquit Fabius, *augentur cura, negligentia minuuntur*, itaque pronunciat esse optimum exercere vocem. Crassus item velut è cortina sic effatur, *Iam vocis & spiritus & totius corporis & ipsius lingue motus & exercitationes non tam artis indigent quàm laboris*. Pari sapientia auctor ad Herennium, cum vocem diuidat in magnitudinem, firmitudinem & mollitudinem, omnia egere cura & exercitatione contendit. Quare Tragœdi quibus necessaria est liquidæ vocis & heroicæ contentio, summum in ea re studium curamque ponebant. De qua re sic meminit Apuleius, *Profecto ut gladius vsu splendet, sicut rubiginat, ita vox in vagina silentij condita diutino torpore hebetatur*. *De suctudo omnium pigrissimam, pigrissimam veternum parit. Tragœdis adeo ni quotidie proclamant, claritudo arterijs obsolescit, igitur identidem boando purgant vanim*. Eius autem exercitationis vtilitates, breui orationis compendio, subtilis & intelligens Plutarchus mihi complexus videtur, τῆ λόγου ἡγία ἀφ' ὧν πρὸς πρῶτον, *quotidiana exercitatio mirum quantum valet ἔμῳ πρὸς ὑγίαιαν, ἀλλὰ ἐἴχων, non modo ad valetudinem, verum etiam ad corporis vim atque robur*. Itaq; Medici id quoque genus exercitationis commendant, vt in legēdo vox attollatur, quod ea contentione fiat robustior, & laterum debilitatio minuatur; & gutturi facilitas quædam ad pronunciamdum accedat. Id Stoicus in toga Philosophus disertè notauit scribens ad Lucilium, *Medicus inbebit vt legas clarius; & spiritum cuius iter & receptaculum laborat, exerceas*. Eadem mente Clemens Alexandrinus, πολλοῖς δ' εἰδ' ὅτι ἐπὶ τῷ γήμονι τῆς ἀναγνώσεως, γυμνάσιόν ἐστι, *multis quoque que alta sit voce lectio, est exercitium*. Plinius Secundus Orator in Italia maximus, de ratione vitæ suæ & quotidiana occupatione

Martian. l.
3. de Rhet.

Apul. Flo.
sid. 3.

Plutarch de
sanit. tuen.

Senec. ep.
78.

Clem. Alex.
l. 3. p. 248.

disputans, inter alia ponit claram & distinctam lectionem, qua stomachus pariterque vocis intentio formetur, *In Xystum me*, inquit, *vel cryptoporticum confero*, &c. *Dein ambulo*, mox *orationem Græcam Latinamve clarè & intentè, non tam vocis causa quam stomachi lego, pariter tamen & illa firmatur*. Ex hoc usu hominum excellentium, & clarissimis testimoniis liquet, non inutile ad tuendam vocem oratori futurum, si proclamet aliquando, & vt verbo utar Apulei boët; si legat alta voce & contentè pronunciet.

Fab. l. xi. c. 3 Sed potentissimum in hoc genere putat Fabius *dicere quotidie*, & in abditis parietum umbraculis sic agere, quemadmodum est in foro deinde, & communi hominum luce dicendum, adeoque monet capienda esse maximè varia, quæ & clamorem, & disputationem, & sermonem, & flexus habeant, vt eloquentiæ candidatus simul in omnia pareatur. Negat autem sine hac varietate, satis peritum aut paratum esse oratorem ad dicendum, nam nitida & exulta modò vox, insuetum laborem & contentionem recufabit, nisi quemadmodum assueta Gymnasiis & oleo corpora, & suis in certaminibus speciosa, sese quoque ad militare iter, & vigiliis, & opera grauiora exerceant. Porro vocem exercere à prandio minùs expedit, quod frangatur post cibum & potionem facilius: itaque omnes qui vocis curam olim habuerunt, *ἑαυτοῦ τε καὶ νήπιος ὄντες, mane & ieiunii* consuetam exercitationem capiebant, vt meminit Aristoteles in Problematis. Hæ communes sunt tuendæ & augendæ vocis rationes, quibus veteres utebantur, sine quibus mea quidem opinione vox sæpe dicenti obtundetur.

Arist. Sect. xi probl. 23 & 36.

Musa exercitatio vocis.

Hic Victor, Omittisne ait, doctissime Theodore, aut respuis genus illud exercitationis in voce, quod mutum haud inuitus appellem? Quod, inquit, mutum genus appellas? nam si vox est, & sonos suos commutationesque habet, quonam modo dici muta potest? Nescio, inquit Victor, an intimo in animo quandam possimus debeamusque reponere, quæ acri meditatione fiat eius omnis varietatis, quam Oratores adhibere in dicendo solent. Nam esse huiusmodi quandam exercitationem, quæ sine vilo externo sono & contentione, conformationes tamen vocum erudiat, videor mihi è brutis animantibus colligere, in quibus hanc ipsam vocis institutionem natura impres-

fit. Depica illa Romana, de qua Græci Latinique memorarunt, sæpe audiuius, quam mirificè garrulam & vocalem cuius ad honestam recreationem alebat. Illa fortè cùm tubicines aliquando diutissimè in funere concinentes audiisset, trium dierum spatio ita conticuit, vt Dominus absurduisse illam penitus æneatorum illo sono putaret, vocemque omnem perdidisse. Sed ecce tibi post diuturnum illud silentium, incredibile venustate & naturæ ingenio, tubarum sonitus & clangorem, & numerosam modulationē summa omnium admiratione expressit. Causa igitur triduanī silentij fuit ἀσκησις καὶ ἀναχρησις Plutar. de eis ἐαυτὸ τῷ μιμητικῷ, καὶ ἀπὸ ὄργανοι ἐξαρτυρομένου τῷ φωνῷ Solert. an. & ἀσκησις ὡς ἄλλοι, tacita exercitatio vi imitandi in se conuersa, & vocem tanquam instrumentum concinnante atque apparante. Sed vt istam auiculam prætereamus, certè Marcum Oratorem Philostr. de Byzantinum accepimus, non de multis vnum, sed exi. Soph. Bytantinum accepimus, non de multis vnum, sed eximium & præstantem, in quiete & silentio exercere se consueuisse: qui aiebat familiaribus σιωπῇ ἀνεργῶ ἡδῶσθαι, sese *vti operosa taciturnitate*, & continuo mente musas peruolutare in silentio. Illam, Victor, ait Theodorus, tuam mutam exercitationem, vel meditationem potius, haud inutilem & nullius momenti esse puto: est enim iudicij atque prudentiæ commentari longe prius, & apud se reputare, quando nam vox attollenda esse videatur aut premenda, vbi adhibendæ flexiones, vbi apertis velut tibiis concinendum. Ista enim prouidentis animi cogitatio multum valet, vt qui dicit, non accedat nouus & imparatus ad agendum. Sed profectò diuturna meditatio non efficiet, vt liquidior sit vox oratoris & sonora magis ac suavis, quàm si nullam ea de recogitationem antea suscepisset.

Phonasci siue edomatores vocis. Eorum artificium an SECT. II.
Oratori iam vtile. Ἀναφωνήσις inter exerci-
citationes. παυήσις. Tres toni
commendantur.

SED pergo exædificare quod de voce tuenda institueram. Vltimum genus exercitationis à Phonascorum artificio pe-

titur, quod Tragædi quidem adhibebant, Chorique fere omnes, ad sonos quàm elegantissimè ciendos & moderandos, sed nec ob oratorum studio fuit alienum. Præsertim verò Græci in eo studiosissimè elaborarunt, quos ait primò de Oratore Antonius & annos complures sedentes declamitare consueuisse, & quotidie antequam pronuntiarent vocem sensim cubantes excitare, eandemque cùm egerunt sedentes ab acutissimo sono, vsque ad grauissimum sonum recipere, & quasi quodammodo colligere. Qui alios in ea re instituerent, ij *φωνασκοί* & *φωνασκηται* nominati à Græcis, & Veteribus Latinis *Vociferarij* & *Vocales*. Tertullianus *edomatores vocis* appellat. Plinius vocis studiosos, & vocem sub certamine exercentes. Galenus tamen l. 7. de composit. pharmac. Phonascos appellat, non modò eos qui docerent alios, atque ad tuendã alendamque vocem informarēt, verùm etiam omnes, qui vocẽ ipsi excolerent suam, ad proprium artificium cum plausu hominũ & voluptate obediendum. Nam cùm balnea dulcium aquarum inter ea posuisset, quæ vocem mirificè lenire possent atq; iuuare, eamque ob causã à quibusdam adhiberentur: ita faciunt, inquit, Phonasci qui magno vocis exercitio vtuntur, quum contendendo oblæserint vocem. Sunt autẽ hi, citharædi, præcones, & tragædiam ac comœdiam personati repræsentantes, balneis enim multis vtũtur, & cibos lenes ac laxates edũt, &c. Paulò verò ante vocis moderandæ magistrōs appellarat Gymnastas. Sed siue hoc, siue illo donentur nomine, eorum hominũ industriã repudiat & contemnit, non M. Tullius, sed apud illum Antonius vt decoro seruiatur, quod diuturnior esset occupatis hominibus illa meditatio, & leuium Græcorum studia redolere videretur. Quem secutus Quintilianus, communiter quidem ait tum Phonascis, tum oratoribus necessariã esse exercitationem, non idem tamen curæ genus esse contendit, quod iis qui in foro negotiis multis onerētur minùs per otiam liceat *preparare ab imis sonis vocem ad summos, nec semper à contentione conquisicere*. Eodem intendit Stoico supercilio Seneca, *Nec tu, inquit, intensionem vocis contempseris, quam veto te per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere.*

l. de pall. c.
vlt.

Senec. ep 15

Ego verò vt non omnia quæ fiebant à Phonascis adhi-

benda oratori dixerim, sic eorum in polienda & excolenda voce studium, non repudiandum penitus & illudendum, quod à doctis clarissimisque viris celebratum esse constat. Nam Aeschinem elegantem hominem & eximiè disertum, voce maxima & suauissima fuisse volunt, quod ut prodit æmulus Demosthenes esset *πεφωνασκηκός*: & Gracchi fistulam *ὄργανον φωνασκηκόν* ait fuisse Plutarchus. Octavius quoque Augustus *dabat assidue Phonaasco operam*, idque fuerat eo labore confectus, ut dulci omnia & proprio quodam oris sono pronuntiaret. Galenus homo doctissimus & intelligens de se ita scribit, *Ἐπὶ τὰς χαλουμύδας ὑπὸ τῆς φωνασκῶν ἀναφωνήσεως παρελάμβανον, ὅσας Phonaosci vocis excitationes, vociferationesque appellant assumebam.* Nero princeps qui summam curam vocis habuit & incredibilem diligentiam, nihil pæne sine Phonaasco, aut dicebat, aut moliebatur. Quæ vetustatis grauiissima testimonia significant, nec superuacaneum esse id artificium, nec omnino defugiendum oratori, qui modo excellere in dicendo velit, nitoremque vocis & magnitudinem suæ tueri. Quanquam non omnia, ut paulò antè aiebam, quæ ab illis exercitoribus fiebant, iam in usum reuocanda esse putauerim. Adhibebant *ἑωθινὰς μελέτας*, & quotidiana-

Demosth.
de cor.
Plut. de ira
fran.
Suet. in
Aug c. 84.
Galen. l. 5.
de sanit.
tued.

*Phonaascorū
disciplina.*

Quid igitur est quod sumendum ab illis mutuandumque existimem? Illas profecto, ut Galeni verbis utar, *χαλουμύδας ἀναφωνήσεως*, haud dubitem ad tempora hæc nostra & consuetudinem accommodare. Solebant enim sensim vocem & veluti per gradus attollere, mox deponere, tum molliendæ artæriæ causâ & firmandæ, tum conciliandæ varietatis, ut nulla esset flexio, quam non commodè, prout causâ ratióque postulauisset, adhiberent. Id non modò usurpatum à Græcis, verùm etiam & Latinis Oratoribus, è Seneca patre, homine

Senec:
Proem.
Controu.

eruditissimo cognoscimus : qui de Porcio Latrone memorans , qui inusitatum eloquentiæ cursum & vitæ modum sequebatur , ait ipsum nil vocis causa facere solitum , *Non illam per gradus paulatim ab imo usque ad summum perducere , non rursus à summa contentione paribus intervallis descendere , quod fuisse aliorum dicentium commune videtur . Id propriè doctoribus Græcis est παιωνίζειν , de quo sic Alexander Aphrodisieus , Οἱ φωνασκοὶ δὲ παιωνίζοντες τῶν μαλακωόνων τὰ ἀναπνευστικὰ , Phonascei peanem citantes arterias premolliunt . Ex eorum mente Autor ad Herennium , arterias , ait , ladi , si ante quàm vox permulsa est , acri clamore compleantur .*

Tres toni
cōmendati.

Cæterùm illud Phonalcorum artificium , ita viri quidam sapientes quorum institutione sum ego doctior , ad nostram hanc tempestatem accommodant , vt tres vocis principes commutationes esse dicant , (vocant *Tonos*) & primam quidem eorum esse propriam qui communi & familiari sermone vtuntur , alteram paulò maiorem aptam ad cohortandum , consolandum , exornandum , & quoties leniores motus cieniendi sunt : tertiam denique vehementem & contentam , qualis in amplificationibus esse solet . Iam industria boni & studiosi Oratoris in eo posita est , vt frequenti vsu discat , à primo illo gradu ad secundum , ab hoc ad tertium , facile vocem & suauiter attollere , tum ab illo acutissimo sono cùm libuerit reuocare . Quod quam vim habeat tum ad fidem faciendam , tum ad reficiendos animos audientium , ingeniosus quilibet è corona percipit , & qui dicunt , si modo habent decori sensum & dignitatis experiuntur . Hæc habui quæ de voce monerem , nunc si lubet de pronunciando videamus .

DE EMEN-

DE EMENDATA PRONUNCIATIONE.

CAPVT XIII.

Fœda literarum & syllabarum commutatio. E pro I SECTIONE
olim vsurpatum. Plotini vitium in loquendo. I.

Aspiratio & geminatio literarum reprehensa. num Antiqui geminarint.

EST illa Marci Tullij non tam speciosa quàm necessaria Cicer. 8. de Orat. monitio de Pronunciatione Oratoris, *Nolo exprimi literas putidiùs, nolo obscurari negligentius, nolo verbã exiliter examinata exire, non inflata & quasi anhelata grauius proferri.* Necessaria, inquam, planè monitio, quod solum & veluti fundamentum bonæ & laudatæ pronunciationis sit *ὀρθότης*, sine qua nemo eloquentiæ decus & nomen consequetur. Imprimis ergo prouidere debet Orator, vt pronuntiatio sit *emendata & dilucida*, vt nihil præposterè dicat, aut putidè, nihil obscuratum negligentius aut deminutum, nihil absonum & rusticanum, nihil denique quod non possit ab audiente percipi cum iucunda voluptate. Pluribus autem in hac remodis peccari animaduerto, in literis, in syllabis, in dictionibus, vitiâque sunt adeò nota, vt gentium & regionum propria esse videantur. Sanè Iustraui prouincias Galliæ multas, possèmque dicere, quæ notarim in singulis, genio veluti patriæ, & indocta consuetudine loquentium, ad puerilem institutionem adhæsisse; quæ deinde etiam in iuuentute perseuerarent.

Nonnulli fœda negligentia literas inter se commutant: Inepta commutatio literarum. E pro A & contrà, solenne est reponere, *quidam* si occurrerit, *quidem* pronuntiant: *Vrbem* opinor illis est tenuius, *Vrbam* maius. His ineptiùs imbuti quidam pædagogi leuiore, in tenellas deinde mentes eam oris præuitatem instillant, quam plurimum annorum diligentia, vix doctissimi & ingeniosissimi viri

possunt euellere. Hoc messorum proprium esse aiebat Crassus non Oratorum, cum Cottam & Sulpitium reprehendit, qui pro iota litera, E plenissimum dicebant. Faciebat id Cottam, ut Marcus Tullius significat, *veterum imitatione* quo plus autoritatis habere videretur oratio. Sanè constat veteres in nimè malos e pro i in multis posuisse, dicebant enim *Menerua, leber, & magester*, autore Quintiliano: sic in vetusto lapide scriptum de Duellio prisca ratione, *Rem nauebous marid Consol primus gessit*. Id opinor sumptum à rusticis, qui ut ait M. Varro dicebant, *veham pro via, vellam & specam pro villa & spica*, ut non sine causa dicere Crassus videatur, *Cottam messorum imitari voluisse*. Et quidem in hoc ille se inconsideratum ostendebat, quod in eætate in qua plurima ingenia floruerunt, optimis artibus studiisque expolita, genus quoddam pronuntiandi rustica & oppidanum vellet assumere. Absit ergo ab eo quem instituimus illa rudis & exoleta commutatio literarum, suum cuique sonum tribuat, caueatque diligenter, ne in corona hominum intelligentium non *Auditores*, sed *Oditores* compellet.

Litteras aut syllabas transponere in dicendo.

Porph. in vit. Plot.

Anhelare grauius & aspirare litteras.

Agell. l. 2. c. 3.

Alij verò quod longè scèdus opinor videbitur, litteras syllabasque transferunt, qualis Tinea fuit Placentinus, illulus quondam eleganter ab Hortensio, qui errore gemino *preculam pro pergulam* dicebat. Eadem labe notatus fuit Plotinus vir alioqui in Philosophia nobilis, neque enim *meminisse* pronuntiabat, sed *neminisse*, summo audientium fastidio & offensione, ut auditor eius Porphyrius scriptis commendauit. Quidam anhelata grauius, ut Crassus aiebat, & spiritu vehementi efferunt omnia, quod vitium olim etiam antiquis infederat. Nam cum primis temporibus in Italia vix vlla aspiratione vterentur, & *ardos ircaque* dicerent, fecit opinor bellandi consuetudo, & Martiæ gentis alti spiritus, ut frequentius in communem sermonem irreperet, hinc *Chorona & henturiones, prachones* reperiuntur. Quanquam hoc veterum Atticorum imitatione factum esse prodit Agellius, quemadmodum enim illi *ιχθυν*, & *ιπὸν*, aliæque similia, non ex communi more Græciæ, sic Latini *honera & honustum* dixerunt. Sed ea res quantum ab elegantium hominum iudicio aliena sit, è festiuo Catulli versu licet cognoscere, quo

insulsam Arrij pronunciationem ad æternam memoriã illulit,

Commoda dicebat, si quando commoda vellet

Dicere, & hinfidias Arrius insidias.

Et tunc mirificè sperabat se esse locutum

Cùm quantum poterat dixerat hinfidias, &c.

In hunc scopulum incidere illos video tum sacros tum profanos Oratores, qui veluti de lacu & musto feruidam orationem adferunt, animique ardorem in crasso plenóque spiritu, & vehementi aspirationis afflatu positum esse putant.

Nonnulli geminant incompósitè literas & inuenustè, & *Literas geminare.* quidem eam quæ odiosissima est, quàmque irritatæ caniculæ exprimunt. Itaque apud illos sæpe auditur, *amorr*, & *amayre*, & velut terrere auditores velle videantur, *terretes* aures perforant non *teretes*, & non ferenda inscitia *ferre* non possunt dicere, *ferre* dicunt. In huiusmodi erraticos declamatores meritò id conueniret è satira,

--sonat hic de nare canina Littera.

Perfius sat.

neque alios verius habere putem *loquendi sartagine*, quorum aspera & insolens pronunciatio streperæ sartaginis sonitum imitatur. Iurè proinde olim Eretrienfes apud eruditos malè audierunt, quod literam *p*. crebrius asperiusque inculcarent. Et doctissimus Pater Hieronymus meritissimo quendam illudidit consimili modo ineptientem, de quo sic habet, *Grammaticum quidam Afrum habuit Roma virum eruditissimum, & in eo se amulum preceptoris putabat, si stridorem lingue eius, & vitia tantum oris exprimeret.* Hinc *λαμβδακιμοι, μετακιμοι* & istius generis alia compositionis & dictionis portenta oriuntur: placet disertis illis hominibus *alla*, non *ala*: *facilis* celerius ex ore fugit, *facillis* efferunt: de mensa & conuiuio si loquantur, quasi de veste velamentisque sermo fiat, *pannis* in ore potius, quàm *panis* habent. Contrà verò (hic mihi videre quæ humani sit infirmitas ingenij, & præposteræ consuetudinis vis & potestas) alij reperiuntur qui subla-ta geminatione literarum, dictionem vt piscem exenterent: frustra moneas vt *flammam* dicant, *flamam* sciunt: *velle* apud illos delicatum est, dulce & politum, *velle* durum & inustatum. Fortè cupiunt veteres Italix proceres æmulari, de quibus ita Festus Pompeius, *Antiqui nec multas,*

1.

Cælius l.

13. c. 1.

D Hieron:
in Rufina.

est. v.
Torum.

nec feminocales literas geminabant, ut fit in Ennio, Arrio, Annio.
Sed Romanos illi quidem ab stiva & aratro Duces & Imperatores, innocentia vitæ animique magnitudine si velint imitentur, eloquendi autem rationem non nisi à doctis & eloquentissimis hominibus debent capere.

SECTIO
II.

Aliud monitum de emendata pronunciatione. Truncare verba quorum proprium. In accentu indecora prolapsio.

*Proprium
superborum
truncare
verba.*

ECCĒ tibi aliud genus hominum, qui tanquam nepotuli Gigantum, aut è prosapia immanium tyrannorum, verba truncant atque exanimant, & sæva laceratione modò caput eripiunt, modò caudam. Omnino superborum & insolentium hominum est, aut iratorum, aut etiam rusticorum, dimidiare in dicēdo verba, & truncare: quod fastidio quodam & contumacia fieri solere, Poëta in Comœdia nobilis putat Amphipolis, qui arrogantem piscatorem bellè ante oculos obii-ciens, Inflatum, inquit, homo insolentia,

---ὃ λαβὼν

Ὅλα τὰ ῥήματα, ἀλλὰ συλλαβὴν ἀφελὼν, τὰς γὰρ
ὀβολῶν, &c.

Haud integris verbis respondet, sed eiec̄ta syllaba, tuor pro quatuor. Idem vix diducere labra consueverunt, aut planè & perspicuè loqui, Qualis ille qui acceptum beneficium inobscurat apud Senecam. Alius, inquit, vix labra diduxit, & ingrator quam si tacuisset fuit. Atque hoc ferè modo loquebatur Octavius Augustus in Senatu, cui verba facienti apud Curiaz Patres quidam liberius dixit, Non intellexi. Foedum autem & indignum videri necesse est, si cum multi è frequentatione discedunt, illa omnium vox audiatur, Non intellexi: quod tamen omnino eueniet, si quod fieri à multis intelligo, deuorentur vltimæ syllabæ, & inuidiosissimè obruantur. Laudo sanè Doctores quosdam humanitatis, & plurimum effereudos in hoc genere clarissimæ industriæ puto, quos audii puerulos sæpe arguentes, quòd vitio primæ institutionis, vltimas

Senec. l. 2.
de beuf.
c. 24.

Suet. c. 54.

syllabas dictionum non sat clarè & distinctè pronunciarent. Meminique me puerum in scholis vidisse multam, & eam grauem diurnamque impositam adolescentibus, quos doctis nulla monitio ab ea labe potuisset auertere. Id præsertim odiosissimum esse consuevit audienti maximè intento & curioso, si quid emphasim & eruditionem habeat, aut notabile videatur: tum dictiones si dimidiatæ præteruolent, & ob inepti Oratoris prononciationem animum effugiant, dolent scilicet omnes, & taciti conuicium faciunt tam indocto blateroni.

Age verò quid iis oratoribus faciamus, qui τόνον seu *συνδία* inuertunt, quem *Accentum* vulgò nominamus? Scimus fuisse irrisum Demosthenem quod malè in prononciando accentum posuisset, cùm exclamaret Æschines æmulus eius gloriæ & facultatis, non ab illo verba, sed verborum quædam prodigia in mediam concionem effundi. Ex quo profecto in hærebat animis auditorum nescio quæ suspicio leuioris infantia, quæ plurimum de fama nominis & existimationis cumulo deruebat. Ad hunc lapidem etiamnum impingunt benè multi causarum patroni, si quando doctorum hominum sententiis aureisque dictis, sua vt fieri amat, ornare volunt, & è latinis argumenta promere. Id ad eò euenire puto, vel ignorantia linguæ Græcæ, è qua multa in Latinam vocabula deriuantur, vel quod in prima puerili institutione, illa elementa eruditionis, dum ad altiora festinant, pro nihilo habuerunt. Vidi nuper in luce Curia hominem alioqui non indoctum, & vtriusque iuris peritum, qui cùm sacros Ecclesiæ canones in rem suam laudaret, vehementer sibi placere videbatur, cùm plena voce atque magnificè *Canones* diceret penultima acuta. Idem voluit ex Aristotele petere testimonium veritatis, sed fecit peripatetico iniuriam, cùm breuiorem eius inambulationem faceret, nulla opinor maleuolentia, sed inscitia, nam *Lyceum*, media breui audacter prononciabat. Addidit & sententiolam è Græco, sed eadem peruersitate diuinæ mentis nomen violauit, cùm *θεός* diceret acuta prima. Itaque mihi venit in mentem Sabini Clodij, quem vno die Græcè & Latinè Romæ aliquando declamauisse memorant: cùmque rediens ab eius auditione Seuerus Cassus interrogaretur, quonam modo di-

Senec l. 9.
Controv.

xisset, respondit, *Malè ἢ κακῶς*. Ad eandem hominum classem eos refero, qui ut plurimum in syllaba dictionum ultima ponunt accentum: qui vix possunt primum illum Maronianum dicere versum.

Tityre tu pasula recubans sub tegmine fagi.

quim semper audiatur *recubáns* accentu in ultima. Sed hæc quidem rudimenta sunt pronunciationis, quæ tam doctis & politicis audientibus, hîc a me frustra exponuntur.

DE PRONVNCIATIONE

dilucida.

CAPVT XIV.

SECTIO I. *Balbuties puerorum propria & delicatorum. τραυλότης Alcibiadis. virum dedecet. An possit corrigi. Bambalones. Ατυπι, &c.*

LABEM etiam dilucidæ pronunciationi imponunt *balbi, blæsi, hesitantes*, quos Græci *τραυλῆς, ψαλλῆς, & ἰχνοφάρως* appellant, de quibus copiosè Aristoteles multis locis, sed præsertim in Problematis. Balbi & blæsi dicuntur, qui aliquam literam aut syllabam non sat planè & dilucidè possunt exprimere: *bambalones* dicti opinor aliquando Latinis, certè apud Adamantium Martirium ita scribitur *Bambalo, ψαλλιστῆς: Ατυπος* IC. veteres nominasse videntur, vel ut corruptè habet Gellius *Ατυφος*. Id vitium minorum est puerorum, qui ab ætatis conditione & imbecillitate balbutiunt, & eorum qui cum pueris similitudinem quandam habent, quales semisomni & semiebrij, quorum linguam dulci vinclo Lyæus obstrinxit, nam Plutarchus inter prima temulentia specimina, linguæ titubantiam & *ψαλλισμῶν* reponit. Sic Aristoteles *balbos* etiam fieri ait *τῆς μεθύοντος ἢ πρεσβύτου, ebrios & senes*: & eandem quam de pusionibus causam adfert, *τὴν ἀδυναμίαν, Oris imbecillitatem*. Quare poëta *debilem linguam* in eadem re delineanda scitè posuit.

Plutarc. in
Sympos.
Arist. sect.
II. Probl.

*Os blasum tibi debilisque lingua est
Nobis filia fortius loquetur.*

Martial. l.
10. ep. 65.

Et cum minutis quidem puellis si quis balbutiat, non magno-
perè mihi reprehendendus videatur. Nam vt ait Orator sum-
mus, idèmq; sanctissimus Ioannes Chryostomus: ὅτι πρὸς
παῖδιον φερχόμεθα, συμπάλλιζομεν, καὶ μυριάκις ὄμιον σοφοί,
*quando cum puero loquimur, una cum eo balbutimus, & vt millies
docti sumus, ad humilitatem illius nos demittimus.* Et Epictetus
è porticu sapiens, *Puelli, inquit, festiui & argutuli quicquid non pro-
nocant, πρὸς τὸ συμπάλλιζεν αὐτοῖς, ἔπρὸς τὸ συμπάλλιζεν.* Sed in
coetu virorum sapientum reperiri aliquem oratorem, qui pue-
rorum more infantium balbutiat, hoc verò vel mediocri iu-
dicij homines merito explodendum existimarent.

S. Chryf. in
psal. 6 &
homil. 3. in
ep. ad Titū.

Arrian. de
Epicl. l. 2.
c. 24.

Et tamen delicatuli quidam reperiuntur, qui affectata pro-
nunciationis teneritudine, eam balborum molliciem aucupē-
tur. Vnde apud Horatium *Balbutis Scaurum*, hoc est amantium
more fracta & tremula voce nominat Scaurum. D. Hierony-
mus eleganter, Non delumbem matronarum saliuam delica-
ta fectis, quæ nunc strictis dentibus, nunc labiis dissolutis
balbutientem linguam in dimidiata verba moderantur. Notatūm-
que est à sapientibus pinguioris & curatæ cutis homines, quos-
que languidæ voluptates effœminarint, in eam vitiositatem
propensos. Inducuntur in eam fortè mentem, quod in par-
vulis id habere gratiam & suauitadinem quandam videant,
quæ vnumquemque delectet. Nam Minutius quidem Felix
sanè quàm eleganter *puisionum loquelam ipso offensantis lingue
fragm:ne dulciorem* ait, dimidiata verba tentantium. In vetè-
rum quoque monumentis legerunt balbum fuisse Alcibia-
dem, hominem ciuibus carum, & splendidissima gloria ce-
lebratum, de quo refert Plutarchus *τῆ φωνῇ ἔτι τὴν τραυλὸν ὅτι-
τω ἐμπρίψαι, voci eius vel balbutiem decorem addidisse,* & lo-
quentiæ blandam conciliauisse gratiam. Quanquam Ari-
stophanes eum ipsum Veneris amasium in teatro bellè ir-
risit, vt qui solita balbutie ὀλᾶς pro ὀρεῖς & Θείωλορ pro θεω-
ρορ diceret, sic enim habet.

*Delicati
balbutiētes.*

Horat. l. 1.
Serm. sat. 3.

Hieron.
ep. 2.

Plutar. in
vit.

Arist. in
Vesp.

*Αλκιβιάδης εἶπε πρὸς με τραυλίσσας
Ὀλᾶς Θείωλος τὴν κεφαλὴν κάλακος ἔχει.*

Vbi Scholiastes, τῷτον διαβάλλει ὡς πρᾶυλόν. Sed quidquid sit de Alcibiade; certè Plato cuius diuinum ingenium multi prædicant & iudicium acerrimum, balbutientes homines, ridiculos, molles & effœminatos pronunciat, & quod est grauius scutica dignos, verberibus afficiendos, ὅταν, inquit, ἀδρός ἀκούσῃ τις ἑλληζομένου ἢ πρᾶυλῶτα ὄρεσθαι, κατὰ γέλασιν φαίνεται, ἔστω ἀνάνδρον ἔστω πλῆγῶν ἄξιον. Adde quod cum eo vitio sit perennis & profluens, & quotidiana iuncta loquacitas, vt Symmachus vir clarissimus animaduertit, *Natura rerum est*, inquit, *vt qui plus balbutiunt, plus loquantur, affectant enim copiam pudore defectus*. Scio id euenire aliquando ex metu & trepidatione, vt illi de quo Sidonius Apollinaris, *Respondit ipse quamquam esset tepidus & sternax, & præ reatu balbusiret ore*. Quod blaterare olim dicebant, si modo verum monet Fulgentius, apud quem ita lego, *Blaterare enim Veteres quasi verba trepidantis metu balbutire dixerunt*. Memores humanitatis dissimulare id homines solent, cùm subito magnitudine mali imminentis atque metu mens opprimitur.

Plato in Gorgia. P. 296. g.

Symmach. l. i. ep. 70.

Sidon. l. 4. epist. 11.

Fulgent. de voc. antiq.

Vitiosa blafitas emendari potest. S. Chryf. homil. 17. in Matth.

Liban. in Demosth.

Suidas.

Sed odiosior est illa blafitas, quæ consuetudine, aut puerili institutione, vel à natura contingit, quæ tamen studio & industria tolli potest. Sapienter enim aureum flumen orationis fundens S. Chryostomus, ἐπιόησον γ' οὐδ' ὅτι παρ' Ἑλλήσι πολλοὶ οἱ μὲν πρᾶυλιζόντες μελέτη πολλῇ χολώουσαι αὐτοῖς ἢ γλώσσαι διώρθωσαι, *Cogita multos in Græcia fuisse viros, qui cùm primùm balbutie laborarent, diligenti & continua exercitatione vitium oris emendarunt*. Et quidem ipse Coryphæus Demosthenes πρᾶυλος μὲν ἦν τὴν γλῶτταν ἐκ φύσεως, ait Libanius, sic vt nec primam artificij sui literam posset exprimere, sed tantùm vñ & actione perfecit, vt efferret nemo deinde planius atque disertius. Hanc igitur diligentem meditationem si me audiunt πρᾶυλοι omnes adhibeant, vt morbo illi fiat medicina, & soli omnibus silentibus sine offensione loqui possint. De oratoribus intelligo, non de Philosophiæ doctoribus, quos nihil impedit quo minùs possint in ea sapientia excellere, ad quam tantùm sublimium rerum intelligentia, communisque ratio dicendi requiritur. Sic Aristotelem, quo neminem omnis antiquitas subtiliorem & in abditis cognoscendis & explicandis acutiorem tulit, balba fuisse vocæprodit Suidas.

VITIO.

Vitiosa in Oratore ἰχνοφωνία. παφλάζουσι. Hesitantia in dicendo varia causa & medicina proponuntur.

SECTIO II.

IAM vero ἰχνοφωνία siue hæsitantia linguæ non minus indecora mihi videtur, & excellenti ingenio fugienda : qua qui laborant, non dubitat M. Tullius à numero eloquentium tanquam à Platonis θείῃ χροῖ secludere. Sic enim ille diuinitus, *Sed sunt quidam aut ita lingua hæsitantes (ἰχνοφώνους* dicit Aristoteles) *aut ita voce absonti, aut ita vultu motuque corporis vasti atque agrestes, ut etiam si ingeniis atque arte valeant, tamen in Oratorum numerum venire nō possint.* Eos homines παφλάζοντας olim nominauerunt, itaque iocans Aristophanes Cleonem oratorem furiosum & ineptum παφλαζόνα indigitauit, alludens ad hoc vitium, & vt monuit Græcus Scholiastes *ὡς τὸ παφλάζεν τῇ φωνῇ.* Illo eodem nobilitatus fuit Regulus, qui propter ingenium insanum à multis orator habitus est, cum alioqui esset illius *os confusum, hæsitans lingua, sardissima inuentio*, vt memorat Plinius l. 4. Epistolarum. Itaque illum intuens Herennius Senecio, mirificè illud Catonis de Oratore in contrarium vertit, *Orator est vir malus dicendi imperitus.* Idem vlcus putidæ eloquentiæ aculeata oratione pungens Apuleius, *Audisti, inquit, Maxime priuignum meum vix singulas syllabas fringultientem.*

Cic. l. i. de Orat.

Scholiast. in Σφῆκ.

Plin. l. 4. epist. ad Lepid.

Apul. in Apolog.

Cæterum causas huius hæsitantiæ in doctorum hominum monumentis vidi plurimas, de quibus operæ sit pretium hoc loco meminisse. Fit enim id aliquando ex cura nimia, & superstitiosa quodammodo sollicitudine animi, in dicēdo verentis & laboriosi, quod euenire concionanti Alcibiadi solebat, quæ ait Theophrastus, cum non tantum quæ, sed & quomodo dicenda erant, cuperet exponere, sæpe inter orandum in seipso ζητουῶντα ἔσσωπθέντα τὰς λέξεις ἐνίχουσαι ἔ διαπίπτειν, *verba conquirentem & componentem hæsisse, atque à dicendi curriculo excidisse.* A natura est in quibusdam aut parentum educatione, cum labes imitatione male loquentium inhæsit. Fiunt & qui-

Quæ solent esse causa hæsitantia linguæ.

I.

YYy

2. *Causa.*

dam hæsitantes, & obstrepunt sibi quodammodo in dicendo, non in docta consuetudine ut multi, sed propter notionum multitudinem, & celeres ingenij motus, qui cum varia dicenti obiiciant, tarditatem nescio quam adferunt, tum propter operosum delectum in ea varietate multiplici, quæ ante mentis oculos subtiliter emicat, tum etiam propter rerum sublimium & admirabilium naturam, quibus explicandis nulla satis accommodata vocabula dari posse videantur. Ea in dicendo tarditate laborabat magnus Ephrem Syrus, de quo tam multa veterum Patrum monumenta retulerunt, qui cum haberet

Greg. Nyl.
in vit.
Ephrem:

ἀεινάς πῶν λόγων ὀχτὴς perpetuos verborum fontes & copiosos, ut ait S. Gregorius Nyssenus in eius vita, erat tamen ut ille idem vir doctissimus religiosissimisque notavit, *βραδύς πρὸς τὴν τῆς νοημάτων φανέρωσιν, ἔ τῆ τῆς γλώττης ἰαρκιότητι, ἀλλὰ τῆ τῆς ἐθυμημάτων πυκνότητι, Erat tardus in notionibus animi sui explicandis, quod non tam lingua stupore, quam cogitationis celeritate accidebat. Quomodo id fieret, paulò post explicat, Ὡπὸ γὰρ τὴν γλώσσαν ἢ τῆς διδασκαλίας ἀβυσσος πηλαγίζουσα φέρει αὐτῷ τὰ τῆς νοημάτων ἐκ ἐπέτρειν, &c. Si quidem doctrina profunditas linguam ipsius absorbebat, ut sensa animi efferre nequirit, cum muneri concionandi instrumenta ad dis-*

Hippoc.
in Præcept.

seriè dicendum opportuna deficerent. Idem quoque docuit Hippocrates, aliàmque insuper causam intexuit dignam scitu, hæc illius est oratio, Ἀσαφὴν δὲ γλώττης γίνεται, ἢ ἀφ' αἰθῶς, ἢ ἀφ' αἰθῶς τὰ ἄλλα, ὅτιν πε πρὸς πρὸς ἐξαγγελίαι, ἔπειτα ἔπιβαλεῖν, ἢ ὅτιν ἀφ' ἐνοημάτων ἐπὶ αἰθῶς, ἔπειτα ἔπιδιανοεῖσθαι, hoc est, Lingua obscuritas aut propter affectionem contingit, aut propter aures, ut si altera superinferat priusquam priora enunciarit, aut si antequam id quod mente conceptum est eloquatur, aliud insuper animo concipiat. Deniq; hæsitantes fieri quoque illos video, qui

3. *Causa*
hæsitantiæ.

cum scripta, parata, meditataque pronunciant, memoria turbantur: unde fit, ut quemadmodum qui in tenebris ignoto in loco deambulant, non sat firma ponant vestigia, dum lapsum verentur: sic illi sibi diffidentes, dum fugientem quasi orationem sequuntur, dum nocte velut circumfusi oberrant, ea admittunt vitia, quæ breuiter mihi videretur notasse clarus sapientia copiamque Synesius, cum recitantis Dioscorij memoriam laudat, *Versus*, inquit, *omnino quinquaginta red-*

Synesius.
ep. 111.

*didit, & παρρησίαιον, & διλογίαν, & ἐπιτάμιμος ἐφ' ᾧ τὴν αἰδή-
μνησιν ἀδροῖσαι σὺν χρόνῳ, nihil hesitans, nihil iteratò repetens,
neque identidem insistens ad colligendam cum tempore memoriam.*

Quibus in verbis aliquot vitia malæ recitationis & imperi-
tæ licet animaduertere. Atque in hæc intuentes, ea quæ pro-
nunciando eueniunt eloquentiæ dedecora, vitare facilius
felicitisque poterimus. Et illa quidem quæ ex imprudentia
oriuntur procul amolienda sunt, quæ ex copia & vbertate
rationum, quæ excogitans animus linguam impedit, mode-
randa: quæ denique à natura, si fieri potest, studio & diligen-
tia corrigenda.

DE GRAVI, TVMIDA ET
vasta pronunciatione.

CAPVT XV.

*Dicere σμῶς quantam habeat dignitatem. Prin- SECTION I.
cipum & illustrium virorum id maximè proprium.*

Pronunciationis tumor affectatus. χιλοσομία.

*Canua verba, canui folles, sclopi, ves-
ca. Hordearij Oratores.*

NON est dubium, quin grauitè dicere, ad laudè boni
Oratoris cumulatèque pertineat, in quo habenda ratio
est tum ætatis, tum conditionis personarum. Homines enim
excellenti prudentia & dignitate, quorum virtus & eximia
facta pepererunt apud omnes auctoritatem, decet imprimis se-
data oratio, grauis & moderata. Cornelius Tacitus orator sine
dubio copiosus & diligens, & æuo suo clara ciuium prædica-
tione laudatus, hac gemma dominantis eloquentiæ, plenissi-
ma dignitatis, fuit insignis, de quo Plinius secundus in hunc
modum, *Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, & quod exi- Plin. l. 2. ep.
mum orationi eius inest, σμῶς.* Sic in Pericle fuit cum admira-
tione omnium τὸ πλάσμα φωνῆς ἀδούβιον, *modulatio sedata vo- Plutarch.
cis,* ait Plutarchus. Sed præsertim hæc in dicendo maiestas in pericl.

YY y ij

propria eorum esse videtur, qui principem in republica locum habent, atque alios fortunæ muneribus antecunt. Quare cum Plinius Traiani Imperatoris gravitatem in dicendo, omnium eloquentiæ partium, ut colorum appositione illuminat, non sine decori laude sic eloquitur, *Qua verò illa gravitas sententiarum, quam in affectata veritas verborum, quæ ad senectutem in voce, quæ affirmatio in vultu, quæ in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides. Quæ causa fuit, cur Imperatores illi domini gentium, cum nihil minus essent quam boni oratores, & mentis animique ferociam in vultu imperiisque suis pingerent, hoc tamen decus in dicendo captarent, ut graviter loqui viderentur.* De Domitiano Philostratus sic in Apollonij vita meminit, *φθίγγεται ἰδὴ γὰρ βαρὺ καὶ τῶν ἄλλων ἀγαλλίγγεται, sonat enim grave quidpiam tumidumque fastidio, etiam cum leniter agit.* De Nerone Lucianus, *φθίγγεται δὲ κοίλον μὴ φύσιν, ἔ βαρὺ, &c.* hoc est, *Concauum quiddam & grave sonat, non natura tamen, &c.* Addit paulò post, eodem illum modo *τὰ μέλη βομβῶναι.* Cur autem hoc excellentium hominum, quique reipublice honoribus insigniuntur, proprium esse communi omnium opinionem iudicetur, videor causam ab Aristotele principem, naturæ mystagogo didicisse, cuius illud est pronunciatum l. 5. de generatione animalium, *δοκῆν γινώσκον τέρου εἶναι φύσεως ἢ βαρυφωνία, videtur gravitas vocis natura generosioris esse.* Rationem deinde subdit, *τὸ γὰρ τέλειον εἰ ὑπεροχῆ, ἢ δὲ βαρύτης ὑπεροχῆ τις, quod enim est perfectum, ad excellentiam pertinet, est autem genus quoddam excellentia, gravitas.* Idem quoque Lycei doctor in libris de moribus, cum naturam exponit hominis animi magnitudine præditi & generosi, & tribuit *βαρεῖαν φωνήν, Vocem gravem & sedatam: ὅδὲ γὰρ, inquit, οὐώπτος, ὁ μὴθεὶ μέγα οἰόμνος, neque enim vehementer contendit, cui nihil magnum esse videtur.* Atheniensis Polemo in Philosophia nobilis, *Modestus, inquit, ex his signis agnoscitur, Gravem is edit vocem ac submissam.* Ad hanc autem gravitatem quidam à natura sunt facti, educatione ipsa instituti, genioque suo proclives, qui si modo se prudentiæ finibus continuerint, in dicendo possunt excellere, qualis mihi videtur fuisse Prodicus ille gloriosus eloquentiæ buccinator, quem ait Plato fuisse *βαρὺφωνα.*

Plin. in panegy.

Philostrat. l. 7.

Lucian. de perf. l. 11.

Arist. l. 5. de gen. an.

Idem l. 4. Ethic.

Polem. l. 1. a. Physiogn.

Sed hîc mihi norandum quoddam hominum genus est ac vituperandum, qui vitio *κακοζηλίας*, repugnante genio, grauiore sonos affectant tumidamque pronunciationem, cuiusmodi nuper ego declamatorem audij hominem sine dubio eruditum, sed leuem & ineptum in pronunciando, qui cum mediocri esset voce, potius tenui, dum famam grauitatis aucupatur, ita buccas inflabat, sic ore tumido fundebat omnia, vt a politis hominibus qui tum adfuerunt, velut ille de Comœdia *βομβαλοβομβάζει* illuderetur. Ad eos scopulos, inanitatis atra plerique feruntur, quod videant magnificum dicendi genus & elatum vehementer placere, & triumphantium more aureo veluti curru vehi, quod non sine strepitu quodam maiestatis atque bombo euenire solet. Vident à Dionysio Longino dici, ἀκρότητα ἐἴσοχλίω πνα τῶν λόγων esse *πῶ ἕψι*. Illis igitur tacitæ gloriolæ illecebris inducti, magniloquentiæ vni student, & puerili suræ cothurnos sæpe Herculeos accommodant. Qui mihi videntur iis Tragœdis consimiles, qui adscititia pectora, fartos & factitios ventres, & vt ait Lucianus, *προσθετιῶν καὶ ὑπερχηνητιῶν παχύτητα ἀδυνάτηται* *arte compositam corporis crassitudinem* constipabant, vt grandiores & heroica specie viderentur. Itaque de industria sonantes maximè dictiones conquirunt, tumentia verba colligunt, & vt ridens aiebat Aristophanes, ὄφρ᾽ εἴχοντα καὶ λόφοις, *qua cristas habeant & supercilia*, iis futuros se mirabiliores putant. Id vitium *καταπεπλασμένον* dici Græcis putat Cœlius, quod, inquit, *tum accidit, cum simplicis vocis naturam pleniore quodam sono circumlinimus*. Alij *κοιλοσομίαι* vocant. Hermogenes ita rem circumscribit, *διγοκδοσαι κατὰ τὴν προσφορὰν τὸ σῶμα ὡς ἐν σφοδρᾶν*. Fabius *tumorem magna flandi nominat, & eloquentia tympana*, vt Philostratus in Scopeliano *τυμπανίζων*: & Agellius, *inanes flare glorias*. Iuuenalis *cauos folles*. Persius, *Sclopum*, Sidonius Appollinaris, *spumam verborum*. Doctissimus Hieronymus *turgentem spumam*, quidam *vesicam*. Poëtæ & præstantes eruditione viri hanc hominum inanitatem sæpèdictis & reprehensione exagitaauerunt. Horatius pungit in Satyra,

*At tu conclusas hircinis follibus auras
Vsq̄ue laborantes dum ferrum molliat ignis*

YY y iij

Vitium κακοζηλίας ποτασμο.

Longin. φ. 44.

Lucian. de fals.

Cœl. I. 13.
c. 2. ex
Quintil.
Hermog.
I. I. de id.
Fab. I. 12. c.
6. & I. 5. c.
13.
Philost. de
vit. Soph.
Agel. I. I. c.
11.
Iuuen. sat.
7.
Pers. sat. 5.
Sidon. I. 7.
ep.
D. Hieron.
ep. 26.
Horat. I. 2.
sat. 4.

Vt maus imitare.

vt & Iuuenalis,

Tunc immensa caui spirant mendacia folles.

Eulog.
Præf. in
memor.
D. Hieron.
ep. 100.

Eulogius Martyr Cordubensis eleganter, *Cui cum libenter quasi tyrunculo inflatis buccis, surgenti gutture, crepitan-
tra caua palati verba proferret.* Graphicè omninò & diuus

D. August.
l. 1. de doct.
Christ. c. 41

Hieronymus, *Caua verba & in modum vesiscarum tumentia buccis trutinantur inflatis.* Similia sunt ista magni Augustini,

D. August.
l. 1. de doct.
Christ. c. 41

Superbia aliquid pulmo tumidus anhelet. Sed plena sunt clarissimi morum hominum monumenta his aculeis: Zeno etiam grauitatis magister ad eandem vitiositatem expellendam è com-
muni dicendi consuetudine, non modò verba, sed etiam verbera aliquando adhibuit: nam cum discipulum suum animaduertisset, *μεγάλα φυσῶν, inflatum ac turgidum esse in di-*

Laert. l. 10.

cendo, percutiens hominem dixit, ὡς ἔκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κίμων ἐστίν, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ, μέγα, non si maximè inflaueris, bonus in dicendo videre, sed si benè dixeris, maximus. Huius-

Sueton. de
clar. Rhct.

modi ego Oratores non dubitem hordearios nuncupare, quo nomine M. Cœlius nominabat L. Plotium Gallum Rhetorem, eum deridens *ut inflatum ac leuem & sordidum, vt ait Suetonius.* Et meo iudicio dictum Ciceronis in eos meliùs quadret quàm in Vatinium, quem strumoso collo in foro dicentem cum vidisset, lepidè more suo οἰδιδυῶτα ῥήτορα, *tumidum Oratorem* appellauit. Audiant ergo breue dictum momentis Poëtæ,

Plutare. in
Cicer.

--bucca

*Noscenda est mensura tua, spectandâque rebus
In summis minimisque.*

Et cum animo suo reputent, nihil esse eruditissimis hominibus odiosius, quàm si Orator insolitæ grauitatis appetens dicendo ineptiat.

Vastè pronunciantes reiecti. πλατυασμῶς. *latitudo literarum. Nationes quaedam πλατυασμῶσα. Demosthenes visus aliquando βοιωτίξει. Quando vastā & lata pronuntiatio decorè assumi queat.* SECTIO II.

HVIC vitio finitimum illud est, cùm vastè & aperto nimis ore dictiones efferuntur. Sunt enim quidam qui longarum præsertim vocalium pronuntiationem vehementissimè dilatant, & diutiùs quàm par est in eis immorantur sono quodam rusticano. Græci πλατυασμὸν vocauerunt, hoc est, πλατυασμῶσα, Cicero *verborum latitudinem*, & *oris prauitatem*, vt Strabo *χαχοσμίαι* appellare solet, atque in multis reprehendit. De Furio furioso & infulso Oratore, sic habet, *furis in republica Furius, nervos in dicendo C. Fimbria quos tamen habuit ille, non assequitur, oris prauitatem & verborum latitudinem (πλατυασμὸν) imitatur.* Sic de Cotta quem dixit Crassus pronuntiando messorum æmulari, ait valde se *dilatandis literis à consuetudine abstraxisse*. Et de eodem simul & Sulpitio 3. de Orat. *Cotta noster cuius in illa lata Sulpici nonnunquam imitatis*, &c. Alio loco *grauitatem lingua*, illud ipsum appellat, *Cotta*, inquit, *gaudere mihi videtur grauitate lingua, sonòque vocis agresti*, &c. *παχυσμίαι* Græci dicerent, Strabo certè Cares vastè pronunciantes *παχυσμίαι* & *τραχυσμίαι* fuisse nominatos ait, & *βαρβαροφώνους*. Sed præsertim in Græcia Dores ea pingui & lata pronuntiatione nobilitati sunt: quæ causa fuit, cur genio indulgentes blandientisque suo, communem dicendi rationem immutarint. Neque enim *μηχανῶν* dicunt, sed quod est vastius *μαχανῶν*. Itaque Theocritus ingeniosissimè inducit hospitem garrulas quasdam mulieres irridentem *πλατυασμῶσας ἀπαντα*, *lato ore pronunciantes omnia*: vbi interpretes, *οἱ Δοεῖαι*, inquit, *πλατυασμῶσι, Dores os diducunt latissimè inter loquendum*. Nec immunes huius labis fuerunt Cappadoces, vt liquidè à Philostrato potest colligi, apud quem Sophi-

Cicer. 2. de Orat.

in Brut.

Strab. l. 4:

Theocrit. id. 15.

Philost. l. 2: de vit. Soph.

Ita Pausanias alioqui plurium artium cognitione instructus, παχεία τῆ γλώτῃ ἢ ὡς Καππαδοκῆς οὐκ ἰσχυρῶς, *Cappadocum more pingui & obtusa lingua pronuncians*, de benè dicendi gloria & hominum existimatione multum perdidit.

Reprehensi Sed ut omittam imperia orbis terræ dicendo peragrarè, hoc
vulgò πλε. constat, nullum fuisse populum humanitatis studiosum & e-
τυρομουῶ- legantiz, qui non eam latitudinem πλατυρομουῶτων suo iudi-
τις. cio repudiarit, & non foedam in dicente reputauerit. Quid ea

de re Galli senserint, vel ex vno Gregorio Turonensi licet
 Greg. Tur. discere, qui describens hominem planum & ἀγείροντα, qui e-
 l. 9. hist. homine vitiosissima fuerunt, *Erat*, inquit, & *sermo rusticus*,
 Franc. c. 6. & *ipsius lingua latitudo turpis & obscæna*. Cæterum hic natus

quamlibet diu consuetudine inhæserit, tolli potest, si modò
 adsit boni & periti doctoris copia, & studium acre diligens-
 que exercitatio. Demosthenes ille manu Gratiarum dolatus

in expressam docti Mercurij effigiem, eam maculam habuisse
 aliquando videtur, quam vehemens aduersarius illi obii-
 cit, ita enim Æschines, αἰαλοῦ παμμίγητος Δημοσθένος, ὡς
 Ἔσχι. πλεγ- ἴσασι πάντες οἱ συμπαρέσβεις ἡμῶν, ἢ γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις κα-
 Ἔσχι. πλεγ- κῶις βοιωτίζῃ, *vastè & immodicè boas Demosthenes*, ut sciunt
 omnes qui in allegatione nobis fuere collega, nam præter alia vi-
 tia *Bæotos imitatur*. Nimirum Bæoti agrestiores fuerunt in

dicendo. Vnde id Luciani ἀγροικῶν τῆ το εἰρηκῆς ἔδεν ὡς βοιω-
 Lucian. in πικόν. Sed vir tantus Suadela dominus, qui iuuentuti signum
 Loue Trag. eloquentiz sustulit, clarissimo exemplo declarat, nihil esse
 tam vitiosum in pronunciatione, quod studio & meditatio-
 ne non possit elui.

Latitudo Neque tamen negandum est genus quoddam esse latitu-
literarum dinis, quod cum laude & ipsius causæ emolumento in qui-
quando as- busdam nominibus adhibeatur: Sunt enim quædam ἐμφασι-
sumenda. κώτερα, quæ nisi vastè quodammodo dilatentur, vim habere
 suam nequeunt, qua in re lucet maximè ipsius Oratoris iudi-
 cium, & ingenij splendor vim naturamque rerum intuentis.
 Cuiusmodi plurima esse video, quæ ad vrgendum & repre-
 hendendum: ad cohortandum, ad laudandum referri solent:
 quæ certo modo pronuntiata, mirabilem vim habent ad per-
 mouendum. Pacuius hanc animaduersionem & notationem
 illustrabit,

illustrabit, vel histrio potius qui Pacuianam fabulam in scena exhibuit, nam meministis illa spondalia,

Segregare abs te ausus, aut sine illo Salamina ingredi

Neque paternum aspectum es veritus.

Cicer. 2. de
Orat.

Quæ cum Antonius lib. 2. de Orat. in permotionibus animorum explicandis adferret, nunquam, inquit, illud *aspectum* dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filij videretur. Rectè quidem perfectissimus in agendo Roscius in ea dictione hærebat, dilatando veluti syllabas, lentè, grauitè, certo quodam modo inflexa voce, ad Teucrum gestu ipso atque sono percellendum. Hinc existit illa geminatio & conduplicatio familiaris Oratorum, qua velut iterata petitione aduersarium lacerant, sed ita vt vis quædam maior in pronunciando accommodetur. Huiusmodi est Ciceronianum illud in Catilinã. *Hic tamen viuit. viuit? imò etiam in Senatum venit.* In quo profectò fuit tractus quidam syllabarum, ardènsque prolatio iracundè & dolenter indignantis.

Nec minus locum habet illa ἐμφατικὴ actio in deploranda calamitate & rebus atrocioribus describendis, quæ miserabiles videantur, nam in vna interdum voce πάθος reperitur, vt in Miloniana, *Vbi nunc Senatus est quem secuti sumus? ubi equites Romani illi, illi, inquam, tui?* &c. Sic in illis Verrina vltima, *Aderat ianitor carceris, carnifex Pratoris, mors terrorque sociorum,* &c. Non est dubium, quin grauior pronunciatio, verborum vim per se magnam auxerit. Nam canina illa litera R. toties in his verbis de industria ab Oratore quæsitæ, suapte quidem natura sonat asperius, præsertim cum in eadem dictione multiplicatur, vt in *terror*, modus tamen efferendi valet plurimum ad grauitatem expromendam. Denique video M. Tullium certo consilio πλατύρομον fuisse quodam loco in Vatinium artificiosè composito, dum à se naturæ duritiem asperitatemque remouet. Verba eius sunt hæc, *Scilicet aspera mea natura difficilisque aditus,* &c. Lata illa litera toties paucis in verbis inculcata, vastè pronunciata, eam de qua loquebatur asperitatem potuit exprimere. Pari iudicio Poëtarum Coryphæus illa, *Arma amens capit.* Sed de re nota hæc satis.

*Vis mora
in pronun-
ciando.*

ZZz

DE TARDITATE ET LENTITV-
dine in pronunciando.

CAPVT XVI.

SECTIO
I *Tarditas nimium lenta βραδύλωσων. Tractim dicere.
stillare verba. irrorare. trutinari. λέξις σάσιμος
Spientum. Cicero gradarius. Oratio
è summis labris ιερρά.*

AD laudatam etiam pronunciationem, spectat illa mode-
ratio, ut neque nimiae celeritates adhibeantur, neque etiã
nimis tarda & odiosa lentitudo. Hæc autem viciosissima extre-
ma duo vel à natura, vel à consuetudine, vel institutione & va-
nitate oriuntur, aut etiam infirmitate ingenij, & incerta quadã
affectatione. Quidam enim sunt βραδύλωσοι, qui vbique hæ-
reant & morentur, ut non modò singulas dictiones, verùm &
syllabas numerare velle videantur atque expendere. Ij si ætas
ingrauescens, aut parva inclytis facinoribus autoritas, vel ὀρθο-
πνοία, morbúsque alius non excuset, doctissimorum homi-
num opinione à dicendo repelluntur, quos nemo sine incredi-
bili fastidio audire potest. Necesse enim est ingeniosissimos ho-
mines, quorum celeres motus sunt ad intelligendum, elabora-
re vehementissimè in audiendo, & intimo in animo cruciari,
cùm Orator ille semisomnus & stupens, velut trochlea & ma-
chinatione, singula è pectore verba educit. Dignus profectò
cui animosior quidam è corona dicat, quod T. Vinicio excla-
masse quendam ferunt singula verba vellenti tanquam dicta-
ret non diceret, *Dic vel nunquam dicas.* Erat enim iste Vinicius
tardus omninò & cunctator, odiosissima mora in dicendo, &
pænè dicam stupore, de quo Asellius interrogatus quemad-
modum diceret, ait; *Tractim.* Sed Geminus Varius facundia
notus & polito iudicio, grauitè, *Quomodo,* inquit, *istum diser-
tum dicatis, nescio, tria verba non potest iungere.* Prostant simi-
lium hominum exempla in scriptis veterum, annaliùmque

monumentis, qui quasi de industria vellent in hominum offensionem incurrere, ita sua pronuntiandi lentitudine auditores sæpè suos enecuerunt. Grunnius, vt autor est D. Hieronymus, *per intervalla quedam vix pauca verba carpebat*. Sic politus Martialis lusit in Cinnam,

Hoc agere est causas, hoc dicere Cinna diserte
Horis Cinna decem, dicere verba novem. Martial. l. 8. ep. 7.

Cn. Lentulus Augur & Orator, sed Orator profectò malus, infans, & ineptus fuit, quem in foro causam agentem inertissimo studio & torpore, insigni omnes contumelia prosequabantur. Hic, vt ait Seneca, cum esset auarissimus, *nummos tamen citius emittebat quam verba*, tanta illi inopia erat sermonis. Et vt constet sæpe homines cæcos amentia, aut magna sui æstimatione esse solere & confidentia: ille idem cum singulari benevolentia Imperatoris auctus honore, & euocatus è familiæ sordibus ad amplissimas opes fuisset, queri de Augusto solebat, *à studiis se abductum, nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset relicta eloquentia*. Huiusmodi testudineos in dicendo, præstantes eruditione viri *stillare verba* dicunt. Romanus sapiens eleganter, *Vim dicendi æquè stillare nolo quam currere*. Pari venustate *irrorare* quidam appellant, Autocabdali, inquit Athenæus, *ἄξιόν ἐπιπύρον φησὶς, pedetentim ac lentè verba veluti irrorabant*. Sed istud maximè in illos conuenit, qui falsa grauitatis imitatione moratores inepti cunctando non tam restituunt rem, quam æstimationem profundunt. Neque enim singula modò verba, sed literulas pænè omnes ponderant, & vt cum M. Varrone dicam, *statera veluti auraria pendunt*, vnde etiam dicti vulgò *trutinari*. Elegantissimus piissimisque Pater Hieronymus, *Nonnulli*, inquit, *rugata fronte demisso supercilio, verbisque trutinatis, auctoritatem sibi doctorum & iudicium tribuunt*. Sic Perlius,

Atque exporrecto trutinantur verba labello. Senec. l. 2. de benef. 40. Athen. l. 14. S. Hieron. in c. 4. ad Ephes. Perf. sat. 3.

Est tamen quedam lenta pronuntiatio quæ spectat ad virtutem & commendationem, quæ nimirum grauitas quædam est compositi oris, non effusi, non præcipientis, quod clarè & distinctò omnia pronunciet, haud obscura prudentiæ significatione. Quare omnium Philosophorum longè dicendo & sentiendo clarissimus Aristoteles, *ἄριστερον βραδύτατον ἢ ῥαπιδότατον*, *quædam pronuntiatio commendatur*. Aristot. in physiogn.

πνευματόδῃ, *voce[m] tardam spiritusque plenam*, moderati hominis propriam esse putavit. Et alio quodam in loco viri animo magni & excellentis conditiones memorans, illius esse

1. 4. Ethic. ait, λέξις ἠρεσίων, *stabilem ac sedatam orationem*, ἔδῃ πνευματικῶν εἶναι, *nec festinare magnoperè solere*. Quo intuens opinor Seneca, apud Lucilium disputans, de pronuntiatione viri sapientis, & maturo iudicio præditi, re benè & exquisitè considerata, *Summa*, inquit, *summarum hac eris, tardiloquum te esse iubeo*. Et ne fortè opinione sua decipi videatur, hoc dictum suum Marci Tullij exemplo, vt aureo sigillo munit & exornat, illum enim eloquentiæ principem monet fuisse *gradarium*. Id bonum grauis & honestæ pronuntiationis, in Pompeio Quintiano laudat etiam minor Plinius his verbis, *Iam illa quanta probitas in ore? quanta in sermone cunctatio? quam pari libra grauitas comitâsque?*

Plin. l. 9. ep.

Langnor
& nausea
dicentis in
visio.

Sed hæc grauitas in dicendo, tum demum laudem habet, coetusque eruditi comprobationem, cum languor abest, & nauseantis Oratoris formus, quæ labes alia est in quam multi præcipitant. Sunt enim quidam qui tam languidè omnia pronuntiant, vt nullam vim habeat oratio ad tenendum auditorem, vt quæ tantùm summis è labris exeat, neque vlla animi contentione fulciatur. Cuiusmodi orationem vir sapientissimus Epictetus, *νεκρὰν, vita & motione carentem exanimémque* nuncupauit. Nam Sophistas aliquos vituperans, quod neminem ad decus & honestatem indu-

Arrian. l. 3.
Dissert.

cerent, *Qua causa est*, inquit, cur indocti homines, & ab eruditione imparati, in sermonibus & persuasione efficaciores sæpè quàm vos sunt, ô Philosophi? nimirum illi protrita sua & communia ex decreto & animi sensu proferunt, vos autem ista nitida & elegantia, *ὑπὸ τῆς χειλῶν, à summis labris*, *Ἀλλὰ τοῦτο ἀπορὸν ἔστι ἔνεκρὰν, idcoque infirma sunt & mortua*. Apud Iurisconsultos illud est *perfusorie dicere*, leuiter & sine attentione aut cura, quo modo *perfusorias assertiones* vocauit Suetonius, summis labris prominentes, e-lumbes, sine vi, sine fide, sine veritate. Absit ergo ab intelligenti Oratore frigus, languor, & vitium nimix tarditatis, quod, vt ait Quintilianus, *& difficultatem inueniendi fatetur*, & *segnitia soluit animos*, vel vt Seneca ani-

Fab. l. 11. c.
3.
Senec. ep.
40.

maduertit, *extendit aures*, vel vt ego sentio, audientis animam excruciat.

Tarditates & mora quaedam saepe in dicendo laudabiliter adhibentur, in grauium rerum descriptionibus, in admiratione, in affectibus, &c.

SECTIO
II

VNVM restat quod in hoc genere moneam, esse nimirum iudicij docti & limati oratoris, vt quaedam nonnunquam in pronunciando tarditates moræque ponantur. Fit illud maximè cùm rei grauitas & magnitudo, stupor, admiratio, miserantis animi dolor, similesque affectus sunt declarandi. Poëta herous duos nobis eximio penicillo athletas pingit, & producit in arenam vastos & validos, compactos, torosos, lacertosos: sed nisi adsint pronunciationis extrema veluti lineamenta & viui colores, minuetur splendor ingeniosi carminis, & ipsa quæ describitur magnitudo decrescet,

Tarda pronuntiatio in rei magnitudine.

*Et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosque,
Exiit, atque ingens media consistit arena.*

Virgil 5.
Æneid.

Vbi in magnis & sonantibus verbis tumidisque lacertis, vox quoque intumescere aliqua ratione debet, quod facillè fieri potest in priore versu, vbi grandium vocalium sonus per se auget pronuntiationem, quod iudicio singulari & mirabili artificio fecit poëta. Quæcunque tamen fuissent dictiones in huiusmodi rei magnitudine describenda, politi hominis recitatione, pondus quoddam & momentum eis adiungeretur: vt in illo Homericò patet, vbi eadem de Vlyssè memorantur, sed non tamen cum eodem strepitu atque sono,

Odyss. 12.

--- φαῖνε δὲ μὲν

Καλὸς τε μέγας τε, φαῖνε δὲ οἱ ὤρες ὄμοι

Σίθεά τε τιβαροὶ τε βραχίονες.

Illud ὤρες ὄμοι longè abest ab illorum splendore & maiestate, *magna ossa lacertosque*: tamen in eo quod antea mone-

ZZz iij

bam grandescere vox debet, & illam veluti humerorum latitudinem explicare.

*Mora pronuntiatio-
nis in ad-
miratione.*

Ad stuporem & admirationem illa spectant, *Phrygia agmina circumspexit*. Illud enim *circumspexit*, vt lenta quadam oculorum & capitis circunductione, sic tracta voce pronuntiandum est. Huc illa pertinent de Verre in pulcherrimo Iouis Capitolini monumento exhorrescente, quod Antiochus Syriae moderator apparauerat, *Iste clamare capit dignam rem esse regno Syria, dignam regio munere, dignam Capitolio: etenim erat eo splendore qui ex clarissimis & plurimis gemmis esse debebat*, &c. Res omnino videbitur longè splendidior, si vocis & actionis dignitate, & maiestate quadam non indecora iuuetur.

*Lenta pronuntiatio
in affectibus.*

Denique eadem grauitas & lentitudo in quibusdam affectibus, & praesertim in dolore & commiseratione locum habet. Est enim ea natura doloris & aegritudinis, vt remittat animum atque debilitet, nisi iracundiae vis adiungatur & desperatio, quae vires saepe solet exerere, animumque agitare. Dolor igitur commiserationis plenus dicendi vim gestumque remittet & laxabit. Quod mihi quidem dubium nullum est, quin Orator magnus fecerit in Antonium, cum illa diceret, *Hasta posita pro ade Iouis Statoris, bona (miserum me, consumptis enim lacrymis tamen infixus animo haeret dolor) bona, inquam, Cn. Pompei Magni voci acerbissima subiecta praconis*, &c. Et illa in Verrinis de Philodami supplicio, *Constituitur in foro Laodiceae spectaculum acerbum & miserum & graue toti Asiae prouinciae, grandis natu parens*, &c. Locus est perillustis, quem mihi totum si lubet excutite, sic reperietis moras fuisse quasdam in iis pronuntiandis adhibitas ab oratore, quae mirè ad permotionem animorum faciunt.

DE VOLVILI ET INCITA-
ta pronunciatione.

CAPVT XVII.

Verborum nimia volubilitas reprehensa. Celeritate cacata SECTIO
oratio. Sufflaminandus Orator. quando præsertim L
importuna celeritas. qua ab ea oriuntur incom-
moda. quid agendum cum angustior est
spiritus, Tragedorum in ea
re providentia.

DIXI de lentis, qui strigosi cantherij instar, spisso gradu eloquentiæ campum ineunt. Est aliud feruidorū genus hominū, quorum *degenitua* est sufflaminanda, qui cum semel è portu soluerint, ita flatu ventōque feruntur, & intimi calor agitatione, vt inhibere cursum nequeant, quandiu latū æquor sternitur materiæque dicendi. Est autem id vitium à gravitate sapientum longè alienum, qui in dicēdi moderatione & maturitate, prudentiæ partem atque iudicij positam esse putant. Nā si tantus est cursus, & sic euolat oratio, nulla vt vestigia relinquatur, in quibus eorum qui audiunt mens & cogitatio hæere possit, liquidò patet, eum declamatorem tot suæ testes imprudentiæ temeritatisque habiturum, quot præsentis ea dicendi ratione offenderit. Quorum iam mihi videre videor sensum animorum, tacitæque iudicia, reprehendentium eum impetū tam promptū furiosæ loquacitatis: qui cum toto quod aiunt pectore in earum rerum intelligētiam incubuerint, de quibus agitur, cum omnes animi nervos adhibuerint, cum mentē vt intentum arcum accōmodarint, id tantum assequuntur, nihil vt intelligant, & vt tempus atque operam se perdidisse querantur.

Et sanè illud esse offensionis plenissimum, experientia didici in homine literato eodemq; Doctore eloquentiæ, qui priusquā in Academiæ lucē veniret, omnium animos fama eruditionis & expectatione sui cōpleuerat: & iure quidē: nā Græcorū omnium supellectilē elegantēque manubias vt ouās quidā in

literis Imperator circumferebat. Sed vt euenit aliquando, minuit præsentia famam. Habuit orationem magno in coetu & frequentia doctissimorum hominum, qui doctrinæ appetentes animos, & honestam audiendi cupiditatem attulerāt. Iam inde ab initio vsque ad finem, tam ardenti & subito cursu agitata est oratio, ita ambitus & verborum circunductiones, volubiliter & incitata linguæ motione deuoluebantur, sic precipites ruebant periodi, vt cū fuisset peroratum, nemo esset, qui rem ipsam vnus horæ curriculo expositant, memoria & cognitione assequeretur. Itaque gratiam quam non obscuro nec tacito rumore & sermone familiari collegerat, pæne totā ibi posuit & effudit. Cur enim ad te audiendum me inuitas, si non vis intelligi? si tuam inter linguam, & crepitaculum molæ, nihil interfit? si cū ego ab auditorio discessero, nihil referre queam, nisi me vanos sine mente sonos audiisse? M. Tullius huiusmodi orationem *rapidam & celeritate cacasam*, eleganter & verissimè nominat, quod nihil habeat lucis & splendoris ad eorum qui audiunt mentes illuminandas, & cognitione instruendas.

Cic.in
Bru..

*Cur rapida
& volubilis sit quorundam pronuntiatio.*

Hoc autem volucre dicendi genus & incitatum sequi video quosdam, iudicij tenuitate prudentiæque inopia, qui cū habeant ingenium versatile à natura, & effusam linguæ volubilitatem, plenam inconsideratissimæ temeritatis, genio obsecundant suo, & tantum incitatione prouehuntur, quantum spiritus & animi contentio ferre potest. Hos Cicero *furiosos* appellare solet, & eorum istam volubilitatem, leuem & irridendam. Alij sunt acres, incensi, vehementes, qui ab ardore tanquam ferocientibus quadrigis per Circumvehuntur, neque animo imperare suo possunt. Qualem puto fuisse Q. Haterium è numero disertorum, eloquentiæ quondam celebratæ, quæ profluens habuisse dicendi genus & *impetu magis quā cura viguisse* ait Tacitus, pròptum & popularem oratorem vocat Eusebius. Seneca pater subitum illi orationis cursū tribuit, eundēq; reprehendit maturo iudicio Philosophus his verbis, *Haterij cursum suis temporibus Oratoris celeberrimi longe abesse ab homine sano volo: nunquā dubitauit, nūquā intermisit, semel incipiebat, semel desinebat. Illū nimia festinatione precipitatē cū videret Augustus Imperator, elegantissimo acroamate, Sufflaminādus, inquit, est noster Haterius.*

Corn. Tac.
cit. 4. An.
not.

Senec. ep.
40.

Alij

Alij denique fama & inanitatis aucupes, ea linguæ incitatione venditare se cupiunt, quod eloquentiam in celeritate positam esse putent. De quibus S. Hieronymus in hunc modum sapienter admonet. *Verba voluere, & apud imperitum vulgus sui admirationem facere, indoctorum hominum est. Nihil tam facile quam vilem plebeculam & indoctam concionem lingua volubilitate decipere; qua quidquid non intelligit plus miratur.* Sed vndecunque tandem præpropera illa festinatio eueniat, certè non potest sine multis & magnis incommodis accidere. Neque enim potest oratio quæ celeri flumine præteruolat, aut permouere animos eorum qui audiunt, aut docere, cum minimè insideat nec capiatur. Itaque Seneca Philosophum quendam Serapionem vituperat, qui solebat magno cursu verba conuoluere, quod sit viri sapientis, pronunciationem, vt vitam, habere compositam, nihil autem ordinatum sit, quod præcipitetur & properet: adeòque asserit, vim illam dicendi rapidam & abundantem, aptiorem videri circulanti, quam agenti rem magnam ac feriam.

Et quidem ea linguæ nimia celeritas eo magis fugienda est, quo res illæ quæ dicuntur, & abstrusiores sunt, & eius momenti, vt percipi omninò expediat. Ad lapidem hunc impegit Olympiodorus Philosophus Alexandrinus, qui cum esset eloquentissimus & summa ingenij subtilitate, ob linguæ tamen volubilitatem rapidumque orationis cursum, à paucis eruditæ scholæ auditoribus intelligebatur, vt ait Suidas. *Quando maximè abstinendū à nimia celeritate.* *Suidas.* Quam eandem mereri notam illi mihi videntur Concionatores, qui in obscuris de fide controuersis, & difficillimis quæstionibus exponendis, aut morum institutione pijs animis commendanda, eam adhibent efferuescentis & effusæ linguæ velocitatem, quæ fere omnium aures audiumque animi frustretur: neque mihi persuadeo, qui non satis idonei videantur ad docendum & permouendum auditorem, quæ duo palmaria sunt in doctrina dicendi, in reliquo eloquentiæ apparatu illos aliquando magnos eximiòsque futuros.

Hinc ineptiæ oriuntur permultæ, pastoritia fistula dignæ, & clamore concionis. Namque illi Pegaso vecti oratores, qui fluentem & præcipientem habent illam copiam nusquam insistentem, si quando vt sit memoria eos defecerit, vt ventus *Præcipitis & rapide pronunciationis incōmoda.*

A A a

ferens blandiēnsque aura, subitò resistunt, quæ mora solet esse in ea celeritate putidior, & fœdo famæ naufragio ad malæ gratiæ syrtes scopulósque alliduntur. Adde quod spiritus animæque dicentis hunc tantæ concitationis laborem ferre diu non possit: quare in fine periodorum sæpe vox & vires deficiunt, impedita & interclusa respiratione. Quod illis euenire solet præcipuè, qui cum sint angustiōris spiritus, longissimas habent in oratione periodos & circunductiones, vel qui confusa & minimè liquida sunt notione & intelligentia, & proinde inuolutam & laciniosam orationem proferunt, quasi finem inchoatæ sententiæ minùs reperire posse videantur; vel qui denique tanta sunt inuentionis & rerum copia & vbertate, vt abundantanti flumine verborum & sententiarum dilatent omnia. Hi sanè, vt aiebam, in medio sæpe cursu deficiunt, priusquã ad finem clausularum, tanquam portum & stationem venire possint. Hinc dicentium creber anhelitus, ilium labor, & pulmonis continuo intenti & remissi fatigatio, vt non sine causa festiuissimus Aristophanes dicat eos χαταλεπτολογεῖν πλευμόνων πολλὸν πόνον, quod elati vehementissima contentione, motu pæne furioso pulmonem suum diuexent. Quod si primis temporibus Demosthenes, magnam coronæ molestiam in dicendo procreabat, quod anima spiritique foret angustiore, quæ πνεύματος κολοβότης, vt Plutarchi verbo utar, sensum orationis perturbabat, & cogebat orantem ἀγῶνας ἀδου τὰς δεξιόδους, diuulsas & prope laceras comprehensionses efferre: quantam sibi inuidiæ flammam & odium commouisset, si cursum illum fuisset & volubilitatem in pronunciando sequutus?

Plutarch. in
Demosth.

Erit igitur consilij atque prudentiæ, docta veluti manu habenas reducere, sibi moderari, inconsideratum impetum cohibere, sic omnino fiet, vt orator, inter ipsa membra dictionis, opportunè respiret, & cum longior est enuntianda periodus, & distinctè proponenda, iam inde ab initio, tantum aëris & animæ concipiat, quantum ad finem vsque sententiæ opus videbitur. Quo vsos olim artificio prouidentiæque Tragœdos peritōs homines in agendo, Suidas egregiis suis monumentis prodidit, qui carmina prolixiora recitaturi, multum, inquit, prius hauriunt spiritum, itaque loqui incipiunt, vt suppetat quod expirent.

Suidas.

*Laudata celeritatis in pronunciando modi quidam
exponuntur & illustrantur. Cauendum in
Epilogis, ne in orando celeritas plus
nimio efferuescat.*

SECT. II.

ATQUE haec hactenus quae memorata à me sunt, de frænando cursu orationis nimio & moderando, de tota oratione volo intelligi: nam contingit in parte sapissime, ut incitanda celerandaque sit oratio, & imprimis cum explicantur res illae, quae celeri quodam cursu volubilique feruntur. *Qua data porta ruunt*, suapte vi celeriter effluit, ut & illud, *fugit irreparabile tempus*, facilisque est pronuntiatio, quae si paulo fuerit concitator, melius omnino vim istius impetus ad animos auditorum euehet. Mantuae Vates qui facile Poëtis omnibus iudicio praestitit, in eo genere fuit singularis, ut tarditates celeritatesque negotiorum ipsa versuum compositione assequeretur: in soluta oratione non sunt quidem verba semper ita dimensa, & exquisito iudicio affabrefacta, ut sono ipso negotij conditionem assimulent, sed politum oratoris iudicium cum rem ipsam intuetur, ad eam se nonnunquam etiam accommodat.

Præterea ubi est gestionum multitudo & rerum insignium numerus, quae incisim multis & breuibus explicantur, artificij est clarissimorum hominum iudicio celebrati, adhibere tum celeritatem in pronunciando, quae mirificè iuuat, atque adeo efficit, ut ea tot & tanta, quae Orator dicendo amplificat, aut singulari diligentia perfecta, aut plura etiam, quam alioqui sint, esse videantur. Hoc intimi artificij decus Latinae eloquentiae parens adhibuit in Pompei facinoribus praedicandis. Sic enim loquitur, *Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reipubl. ? Ciuile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale bellum, varia & diuersa genera & bellorum & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, &c.* Item illa in eadem oratione artificiosè composita, *Quis enim unquam aut obeundi negotij, aut*

*Celeritas in
proponenda
verum
multitudi-
ne.*

Cic. pro
leg. Manil.

*consequendi quaestus iudicio, tam brevi tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quàm celeriter Cn. Pompeio duce belli impetus nauigauit? qui Siciliam adiit, Africam explorauit, inde Sardiniam cum classe venit, &c. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longè latèque dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hyeme apparauit, ineunte vere suscepit, media astate confecit. Hæc M. Tullius summo vt dixi artificio non modò pertexuit, verùm etiam pronuntiandi genere pulchriora & mirabiliora perfecit. Pari modo, si quis acrem, promptum, paratum, & peritum in bello ducem cupiat exprimere, & in prælio vbique emicantem, sic meo iudicio non infulsè agere possit, Incredible dictu est quanta celeritate prælium confecerit, hostes profligarit, victoriam sit affecutus. Ipse expeditus in equo, insignibus armis collucens, Centuriones alloqui, animare milites, excurrere in hostem, obuios laessere, modo in principiis, modo in triariis esse, prouolare in cornua, regredi in aciem, hastam vibrare, gladium dstringere, & vt ita dicam cum Poëta Græco ἀσπ' εὐκλῆς in hostem fundi, fulminis in morem ire, ferro & acie fulgurare, tonare, proterere, vbique præsens, vbique victor & triumphator. Hic nisi expedita quædam & prompta in dicendo celeritas adhibeatur, si tractim atque languidè orator pronunciet, & peribit dictionis gratia, & ipse quod maximè vult non assequetur. Sunt & quædam quæ tametsi velocitatem non significant, cursu tamen quodam, & nonnulla incitatione pronunciantur, vt cum multa congeruntur eo schemate, quod quidam repugnantibus doctis πλοκῶν, alij ἀγλαυῶν nominant, vt, *Mulier, tyranni sæua crudelitas, patris amor, ira præceps, temeritas, dementia.* Et illud Ciceronis, *Quero ab inimicis sintne hæc inuestigata, comperta, patefacta, sublata, deleta, extincta per me.* Hæc & huiusmodi, si dicantur paulò vehementiùs atque celerius, ipso velut strepitu & dicendi modo, & plura & maiora quodammodo videbuntur.*

Quintil. l.
9. c. 3.

Commotius
dicere quæ-
dam commo-
dum.

Addo ad extremum, in re amplificanda & concitatione animorum, cum post rei patefactam atrocitatem, vel magnitudinem explicatam, illa vis ardens adhibetur, quam δέωσιον vocant, solere oratorem iam inflammatum in auxesi dicere commotius, vt incensa fortius vibret oratio, & illa grauiori

percussione vehementius in animos ingreditur. Cuius rei sup-
 peditant nobis exempla Verrinæ M. Tullij diuinum opus, in
 quo latet ouantis eloquentiæ triumphus, & huius artis chora-
 gium vniuersum. Vnus iam occurrit locus in hanc rem peril-
 lustris, quem si lubet mecum recognoscite, ita enim si bene
 meministi improbissimam libidinosi hominis cupiditatem sce-
 lûsque exagitat, *Tantane tua, Verres, libidines erunt, ut eas
 capere ac sustinere non provincia populi Ro. non nationes externa pos-
 sint? Tunc quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod
 cogitaris, nisi ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tua cu-
 piditati que paruerit, immittentur homines? expugnabuntur do-
 mus? civitates non modò pacata, verum etiam sociorum atque ami-
 corum, ad vim, atque ad arma confugient, ut abs se atque à li-
 beris suis legati populi Ro. scelus atque libidinem populsare possit?*

Sed cùm magnum iudicium adiuuendum sit oratori, ne
 illa in orando celeritas plus nimio efferuescat, tum maximè
 id prouidendum in peroratione. Est enim hoc in natura infi-
 tum, vt qui spisso difficilique labore premuntur, tum exi-
 liant veluti liberius atque gestiant, cùm accedunt ad finem.
 Naturæ vim cernimus in lapide & pronò lapsu rerum gra-
 uium, quæ quo magis ad definitum quietis locum accedunt,
 eo celerius feruntur. Sic Nautæ portum intuentes cantu & læ-
 titia moliuntur alacriusque pertendunt. Sic qui magno æstu
 honoris & gloriæ decurrit in Circo, incredibile factionum
 contentione, quo magis metæ appropinquat, eo rapitur vehe-
 mentius, & equorum velocitatem incendit. Hinc docti viri
ῥύσασθαι, hoc est metam, dictam fuisse volunt, *Ἐπὶ τῷ ἰλθόντες
 καὶ αὐτὸν ῥύσασθαι τὴν ἵππον*, quod ij qui ad eam tendunt, calca-
 ribus incitare soleant equos ad vehementiorem cursum. Sed pro
 fræno calcaribusque data oratori fuit diuinitus ratio, quæ sic
 reget & moderabitur illum cursum, nihil vt eueniat quod iuste
 auditorum offensionem notamque mereatur.

*Cautè da mi-
 mia celeri-
 tas in Epi-
 logo.*

DE PRONVNCIATIONE
leni & suavi.

CAP. XVIII.

*Mulsa veteres machinati sunt propter suauitatem.
horridior stylus eidem obest.*

Cic. 5. Tusc.
Nonius.

INTER ea quæ Euryclia laudat Vlyssis pedes abluens, fuit lenitudo orationis : rectè quidem : nam cum esset Orator plenus & perfectus, cuius copiam singularem in dicendo, magnus Vates præconio suo cohonestauisset, non debuit carere suauitate, quam ego summum & diuinum quoddam pronunciationis ornamentum esse puto.

Senec. ep.
100.

Quod magnus vir Seneca effato quodam suo comprobasse mihi videtur, *Habet, inquit, ista res suam gratiam, & est decor proprius orationis leniter lapsa.* In ea dote facundiæ comparanda, heroes sane illos, qui cæteris bene dicendi laude præstiterunt, incubuisse diligenter video, quique essent bonum illud consecuti, scriptorum omnium voce laudatos. Id quidem spectabat vnum Alcibiades, quem cum multa eximiè apud suos commendarent, notæ proficiæ dignitas, opulencia, in præliis fortitudo, studium amicorum atque familiarium, tamen ἀπ' ἑδνός ἤξιου μᾶλλον ἢ τῆς τῷ λόγου χάριτος ἰχύνει ἐν τοῖς πολλοῖς, *ex nulla re magis, quam è dicendi suauitate & lepore, ad plebem valere cupiebat, vt autor est Plutarchus.* Sciebat enim in Pericle, quem propter eloquentiæ magnitudinem, Olympium vulgò omnes indigitabant, fuisse laudatam, τὴν τε φωνὴν ἡδεῖαν ἕσαι αὐτῆ, ἔτι τὴν γλῶσσαν εὐπροχὸν ἐν τῷ ἀφιλέγεσθαι, *vocis eius suauitatem, linguamque in dicendo rotundam & volubilem, & nusquam adhaerescens.* Itaque Plinius qui familiam hominum eloquentium æuo suo duxit, Euphratem laudans mirificum hominem, in dicendo & docendo clarum, *Sermo, inquit, dulcis imprimis, & qui repugnans*

Plutarch. in
Alcib.

Idem in
Pericl.

tes quoque ducat & impellat.

Ad hanc autem machinandam suauitatem, multa veteres Studiū suauitatis in pronūciando apud veteres. in pronūciando excogitarunt, vt Rhetorici etiam doctores monere solent. Nam quarundam vocalium concursum fugiendum esse docebant, ne insuavis & hiulca fieret oratio, & literas veluti duriores aut omnino eiiciebant, aut certe oris ductu & pronūciationis dulcitudine mollebant. Sic S. literam vt sibilantem sæpe extritam fuisse videmus, vt in eo, *Vita illa dignū locoque.* M. item suauitatis causa, vel tolli, vel commutari consueuisse memoriæ proditum est ab eruditis. Quo modo Cato Censorius *die hanc,* M. in E. mollito proferebat. In his autem Multum ille, Fab. l. 9. c. 4. & quantum erat, non eximitur, sed obscuratur, adeo vt *pane cuiusdam noua litera sonum reddat,* ait Quintilianus. Quæ & similia quæ vberius hîc adferri à me possent, declarant hanc dulcem literarum appellationem, & loquendi suauitatem, barbatis illis prudentia longe clarissimis vehementer placuisse.

Neque tamen ea diligentia propria tantum fuit Romanorum, sed aliarum quoque gentium, in quibus vigit humanitas, & elegancia, & ingenuarum artium cognitio, quæ literas mutant, emolliunt, & certo quodam sono illiniunt, quo iucundius ad eruditum aurium iudicium Oratoris sermo accidat. Certe in Gallia huius rei clarissima & communia exempla Gallis amant suauitatem in pronunc. suppeditant: nam qui pauonem exempli gratia vult dicere, *paon* scribit, pronūciat autem syllaba vna *pan*, & pro *faon*, *fan*, litera O eiecta, quod sermonis quotidiani vsus, & doctorum hominum animaduersio notauit, grandes illas sonantesque vocales A & O, collidi inter se vastius & concurrere. Sic gladium siue spatam nominamus, *espée*, sed ita pronūciamus vt illud S. minimè audiatur, quod plurimum lenitati obfuisse. Itaque M. Tullius qui in Oratore suo perfecto suis coloribus adumbrando, locum hunc diuinè tractauit, impetratum ait fuisse à consuetudine, vt peccare suauitatis causa liceret. Subdit autem, *& pomeridianas quadrigas, quàm postmeridianas libentius dixerim, & mehercule quàm mehercules.* Non scire quidem, barbarum iam videtur, nescire dulcius. Ipsum meridiem, cur non medidiem? creda quod erat insuauis.

Hæc eo à me adducuntur, vt intelligamus, quàm sit in commune prouidendum omnibus, qui versari in luce reipubl. cum laude volunt, vt sectentur eam prolationem dictionum, quæ suauitatis plurimum habeat & iudicij, vt nullum genus asperitatis, nihil hians, rusticum & turbulentum, nihil obstreperum à dicente vel incompositum audiatur. Quare peccant in dicendo maximè, qui quod vetuit L. Crassus doctor optimus *verba grauius anhelata proferunt*. In eadem etiam nauis circumuehuntur, qui pro litera V. digamma Æolicum adhibent, & pro *vulgus*, *Fulgus* pronunciant. Huiusmodi sunt ineptiæ multæ, quæ gratiam eloquentiæ deuenustent, & quod facile quiuis intelligat, suauitatem, pronunciationis bonæ lumen extinguant.

Quæ suauis pronunciations obsint.

Durioris stylis amatores suauitatis inimici.

Idem quoque euenire necesse est iis hominibus, quorum natio bene magna his temporibus extitit, qui dicendi nouum quoddam genus inducunt hominum sensibus ac mentibus minimè accommodatum, obstrepens auribus, durum, inconcinnum atque plenum asperitatis. M. Tullium aliósque similes, qui flumine orationis illo vberi & copioso, & dicendi suauitate summam gloriam consecuti sunt, pro nihilo habent atque despiciunt, elegantiam & leporem oderunt. Itaque apud illos nihil iunctum & coherens & æquabiliter fufum, nulli ambitus & circumductiones suauibus numeris vinciuntur, sed proiectæ mutilæque iacent, horrorem amant & orationis duritatem: verba repetunt è Saliari carmine obsoleta quædam, & vt verbo vtar Luciani, *εὐρωτος καὶ ἀεγχίων μετὰ, σίη ἔσ' ἀγανείσ* *oppleta*, vel vt Sophistas ludens ait Themistius *μορμολύχεια*, *verborum prodigia*. quidpiam etiam è Varronis Catonisque penu rusticano hauriunt: Tertulliani resqua, Ammiani Marcellini scabra, Apuleiani asini carduos diligenter colligunt atque inferciunt, & flosculos putant. Est plane genus dicendi exuccum & exangue, latrans, collisum, dissipatum, quod illi tamen doctum & sublime, & sine ornatu & dignitate, ipsa tristitia & seueritate formosum & grande arbitrantur. Nuper legi eiusmodi quædam orationem, non totam, quæ enim id fieri potuisset? ita me

Lucian. in Pseudolog. Themist. or. i.

ita me Deus amet vt pæne anginam in fauces induxerit, sic angunt & lacerant colluctantia inter se vocabula dum funduntur. Nam in eo textu impolito, subsultant imparibus sonis dictiones, complosione syllabarum inæquali & membrorum: claudicat, ruit, & iactatur variè oratio, os nitendo & ructando laborat, scabritie aures teruntur & peruelluntur. Verè appelles *Musarum aridum & exsiccatum cadaver, lusciniarum Athenæ febrim, Plutonis hymnum*, quod acutus Poëta Phrynichus de Musico non bono dicebat. Hoc si nonnunquam & tantum in parte ab illis adhiberetur, esset ferendum: nam illæ umbræ, vt in pictura, cæteris lucem & dignitatem fortè quandam adiungerent. Nunc verò sui similes, tametsi operosè quidem illud, in opere omni esse cupiunt: quasi anhelantes per deuios calles, via salebrosa & impedita Stymphalidas insequerentur volucres, perpetuo sonitu crotalorum & crepitaculis illis suis vtuntur. Hi sanè tam vehementes, tam horridi, tamque elati Oratores quonam modo dulcem in pronunciando suauitatem exhibere queant, non video: & vt minimum dicam, longissimè absunt ab Enniano Oratore suauiloquente, & ab illa Catuli gloria & existimatione, de quo meministi hæc me legere apud Ciceronem, *Suauitas vocis in Catulo & lenis appellatio literarum, benè loquendi famam consecerat*. Nam cum dura & impolita & aspera est oratio, necesse est vt cum Sidonio Apollinari dicam, *Orationem salebrosas passam iuncturas, per cameram palati volutatam balbusire*.

Cic.in Brut.

Sidon.l.9: ep.

BBbb

DIGRESSIO DE STYLO ET
dicendi charactere.

CAPVT XIX.

SECTIO
I.

*Durum asperumque genus orationis videri fortius
atque magnificentius : dulcis autem compo-
sitionis ornatum esse puerilem.*

HÆ cùm dixisset Theodorus, alia quædam in eam rem additurus omnino fuisset, ni occurrisset Honoratus, cui dudum aura istius nouitatis in stylo afflauerat: quanquam ille quidem iam mutata velificatione ab eo consilio asperandæ orationis descuiisset, sed voluit tamen ficta eorum oppugnatione quæ à Theodoro fuissent allata, intimum eius animum de forma & dicendi charactere plenius cognoscere. Sic igitur cœpit.

Et si minimè interpellandus tuus ille cursus videtur, Theodore doctissime, tamen ignosces si morabor paucis. Fateor me probare plurimum tuam in dicendo suauitatem, quam video eruditissimis hominibus, qui te loquentem audierunt, tã valde placuisse. Est enim orationis tuæ filium, vt ingenuè dicam, aureum, & gemmea compositio, sanè coloribus Isocrateis picturata, è qua laudem quam cœperis hæctenus, quàmque feres, non est meum iam dicere. Sed tu idem opinor intelligis, non esse illum vnum orãdi modum in laude ponendum, nec etiam fortè optimum: & esse multos, & fuisse aliquando viros doctissimos optimis artibus & studiis eruditos, qui funditus illum repudiarent. Romæ quondam in eo Imperij domicilio Afer Domitius grandis orator & vehemens, & subtili quadam ratione limatus, quem Fabius Quintilianus sæpè in foro dicentem audiit, magna laude, summa omnium admiratione, sic orationis robur & duritiem amauit, vt tantum asperandæ compositionis gratia, verba traiceret, clausulas obscuriores esse vellet, & absque numeris atque lenitate fluentium pedum he-

Fab. l. 9. c. 4

betiores. Non paucos suæ opinionis sectatores habuit, aut socios aut æmulos studiorum atque doctrinæ, qui omnem compositionis curam, & exquisitum ornatum excluderent, atque illum horridum sermonem, vt fortè effluxisset, modò magis naturalem, modò etiam magis virilem esse contenderent. In quo mihi quod fortuitam tantum orationem & inconsiderato impetu fusam probarint, minus audiendi, quod verò flosculos illos obsoletos pompamque respuerint, non laudandi modò, verum & sequendi videntur. Est enim peruulgatum iam nimium & commune totum illud orationis genus, molle, tenerum & pellucens, atque umbratile, quod in scholis pæne omnibus dominari iam video, quodque superiori æuo Manutius, Muretus, Perpinianus, & alij quidam in dicendo suaues tantum non diuorum linguam esse voluerunt: sed hæc quæso non tam eorum qui Ciceroniani & dici & esse voluerunt, reprehensionis causa, quam ipsius veritatis, dicta esse putatore. Illa, inquã, iuuenilis compositio fluens & soluta, & cyclade veluti fœminea variegata, cõmuni iam intelligentium hominum iudicio, plurimum abest ab ea grauitate & amplitudine, quæ in magnis & publicis negotiis locum habet. Illi cincinni *μυροβρεχῆς* orationis, quos Augustus delicato Mæcenati obiiciebat, iam Mercurij

Sueton. in
Octau. c. 86

facundi imperio & animaduersione defluerunt. Aliud dicendi genus modo queritur sanguine plenum, forte, vehemens, austerum, aculeatum, & vt dicam quod palmarium est, magis eruditum, & interioribus è literis haustum & depromptum: aliæ viæ nunc sunt, aliæ regiones ineundæ ad eloquentiam, quam ego lubes cum Hesiodæa Virtute in asperis saxis atque pendentibus, via difficili atque ardua posuerim. Illa quæ fertur per loca plana & læuia oratio, compta & polita, muliebri mundo luxurians pueris exercitationi relinquatur. Neque enim sine ratione videtur ille togatus sapiens nominauisse illos stolidos,

---qui magis admirantur amantque
Veræque constituunt, quæ bellè tangere possunt
Aures, & lepido quæ sunt fucata sonore.

Fortunatus è Macedonia ductor Alexander venit aliquando Ilium urbem olim Asiæ florentissimam, quæ tum etiam priscae dignitatis quædam vestigia decoraque retinebat: Dum lustrat cupidè omnia, dum Heroum monumenta præterit, &

B B b b ij

Ælian. in
Var.

tam inclyti post hominum memoriam dominatus reliquias: vir è prima nobilitate cultu & specie augustior, vt visendum quidpiam atque diuinum, speciosissimam è theca lyram eduxit auro & ebore fulgentem, ad quam puer regius Paris mollia carmina cecinisset. Ille rem nihili pendens, Quam vellem, inquit, mihi Achilles testudinem obtulissetis, qua virorum fortium laudes & facta celebrauit. Nam Paridis quidem illa quid sonuit aliud quàm μέλη μοιχοῦ, dulcia furta, blandas nequitias, Venerios triumphos? Hunc animi magni sensum, hoc incoctum generoso pectus honesto lubet induere, Theodore; muta iaceat Priameia illa testudo & tumulo clausa teneatur: è conuentu literatorum exterminetur illa dictionis lasciuiam, hasta & gladio pugnans Achilles Martium quiddam atque magnanimum resonans excitetur, qui gloriosis facinoribus hominum animos exterreat, & reluctantes, acerrima copia dictionis vi capiat & triumphet. Nam illi quidem quibus mel merum in lingua est, mollium sermonum vt dulciculæ potionis audi, quique vt in Mimo, crepantes auro sinus atque monilia, & omnes orationis diuitias colligunt, mihi videntur haud dissimiles Argonautis, qui cum Herculem robur & firmamentum expeditionis suæ reliquissent, ad meretriculæ se blanditias & lenocinia contulerunt. Sic elisis constantiæ neruis & repudiata grauitate, quidam vinnuli & venustuli Oratores, vt in aureæ Medæe sinum ore niueo blandientis, ad tenerum illud dicendi genus confugiunt. Vnum modò Ciceronem quidam mirantur, scio: illum in æde Camœnarū, vna cum Hercule μυσσηῶν, diuinis propè religionibus consecrandum hominum benevolentia putant: conseruandis illius ingenij monumentis, scrinium illud Darij pretiosum, gemmis illud clarissimis, & multo vnionum splendore distinctum, quod Poëtæ suo dabat Alexander, potiori quodam iure tribuendum aiunt. Dicere non possum causam fuisse nullam, cur benè cupiant viro patriæ suæ amantissimo, Oratori etiam bono & præstanti. Nam quidquid esse potuit verbis elegans & politum, sententiarum luminibus insigne, concinnitudine floridum, veneribus leporibusque suauis, copia diues, numeris dulce & iucundum,

& figuris illuminatum, id omne velut quidam institor eloquentiæ, intuendum admirandumque proposuit. Sed qui tamen æqui rerum æstimatores fuerunt, sic opinantur, non Senatus eum sapientis, & præstabili scientia hominum, sed potius indoctæ multitudinis & populi Oratorem existimandum. Iactat enim sese in concionibus, flosculos orationis carpit vndique & consecatur puerili quodam studio, & vt in scena, modulata oratione atque numeris captataurium oblectationem, tumque pulchrum ac beatum se putat, sibi que placet vehementer quasi in diuinis & exquisito genere dicendi, cum millies illud, *esse videatur*, in clausulis periodorum effuderit. Quare Brutus datis ad eum literis, mox Caluus eadem ætate iudicio præstanti atque doctrina, nimiam eius in comenda struendæque oratione diligentiam, tum redundantem & supereffluentem in dicendo copiam reprehenderunt, cum illi dicerent, & in repetitionibus nimium, & in compositione fractum, exultantem, ac pænè viro molliorem. Inter Patres diuinæ mentis internuncios & Christianæ pietatis lumina, qui nobis ingenij sui monumenta reliquerunt, vix vllus meo iudicio reperietur Gregorio Nazianzeno viro sanctissimo lingua & mente ornatior, quique omnes orationis copias luculentius elegantiusque ostentavit; tamen hunc næuum eloquentiæ suæ inhærentem vix abundanti illo flumine vberimæ dictionis potuit eluere, quod tum illi quos habuit gloriæ æmulos & dignitatis, eius sermones *meretricios* appellarent, hoc est, molles, veluti purpurissa litos, illecebra blanda voluptatis animos illicientes. Lege tu mihi Tertullianum Christianum Oratorem immortali gloria dignissimum, cuius effatis aureisque dictis, scholæ, pulpita, forique subsellia, disputationem suarum pompam exornant: virum dices etimque fortem & robustum, vel potius triumphalem. Nihil vehementius dici aut cogitari potest, nihil pugnacius, nihil magnificentius, nihil quod magis neruos habeat aut lacertos. Illa Demosthenis epicheremata contorta valentius & emissa, in hoc magno & cœlesti fragore, profectò iacent & languescunt, tantum abest vt Tullianus ille color fuce delibutus in hoc sole appareat. Siue Scapulam, vir magnanimus, seu Praxeam vr-

Tacit. de
Orat.

Fab. l. 9. &
l. 12. c. 10.

Greg. Naz.
orat. 3a.

get, seu Marcionem, cæterásque fidei pestes, mirantur subito se quot verbis, tot aculeis, tot iaculis, tot fulminibus undique peti, pungi, cruentari. Itaque cœtus illi hæreticorum immanes & perfidiosi, qui in perniciem Christianæ religionis coibant, vt Ioue tonante Romana Comitia, sic Tertulliano fulgurante & tonante disiciebantur. Quare dolebam cum tu paulò antè Theodore diceres hunc & alios quosdam è Libya scriptores in hac hominum elegantia qui imperium literarum possident, haberi duros, malè pexos, impolitos, & quod est longè grauius, exanguia musarum cadauera horrifico sonitu frementia. Ego verò haud dubitem illos pronunciare sonoros, altos, grandiloquos, verenda quadam maiestate plenissimos, & vt breui dicam, eloquentiæ Dictatores, qui omnium audientium animos sine prouocatione imperio suo teneant & gubernent, qui cum loqui cœperint, minuti illi Ciceroniani de foro Ædiles, raceant oportet, & se nullum habere ius vocémque fateantur. Neque enim ignoras, illa compositionis *δυσφωρία* cum verborum & sententiarum grauitate copulata, quantam vim & facultatem habeat ad magnitudinem conciliandam. quod si negares, ad illustrium hominum Commentarios te mitterem, qui conquisitis summorum Poëtarum exemplis illud ipsum illuminauerunt. Quibus ego possem hîc adiungere viros omni exceptione maiores, ingenio & prudentia ornatos, qui dicendi modum cothurnatum, à communi dicendi ratione alienum, sublimitate heroicum, verborum ea quam dicis colluctatione austerum & sonorum tenuerunt, cui cum virilis deinde pronuntiatio accederet, animi & ardoris plenissima, nihil esse videbatur, quod dicendo non perficerent. Talis fuit Cato sapiens, in cuius dictione atque stylo nihil iuuenile videbatur, nihil fucatum, nihil pictum aut teneritudine emollitum; quippe fuit eius oratio, vt nobilis scriptor meminit, ὀργιστὴ, ἔπειληθὴς, ἔπειληθὴς, ἔπειληθὴς, *elata, plena, asperaque*. De Demetrio loquens Seneca in omni genere eruditionis perfectio, virum nominat *exacta sapientia, eloquentia verò eius quæ res fortissimas deceat*, non concinnatæ, nec in verba sollicitæ, sed ingenti animo prout impetus tulit res suas prosequentis.

Cæc. l. 23.
c. 7.

Plutarc. in
Caton.

Senec. l. 7.
de benef.

*Continuatio disputationis : quid magni viri senserint
de molli, compro, & exquisitiùs ornato
genere dictionis.*

SECTIO
II.

QVOD si hæc fortè sapientiæ tuæ minus, Theodore, satisfaciant, qui diuiniorebus artibus & Theologiæ assueuisti, Gallum mihi Theologum audi Prosperum eundemque eloquentia præstantem, & eximia quadam virtute, qui non modò Aquitaniz lumen fuit, sed Catholicæ Religionis vniuersæ, *Prudentibus*, inquit, *viris*, non placent phalerata, sed *fortia*. Reddit paulò post rationem, *Sententiarum enim viuacitatem sermo ex industria cultus enervat*. Quare Græci meo iudicio sapienter, Mercurium quem λόγιον & eloquentiæ præsidem indigitabant, eundem εὐαγγέλιον appellarunt, interprete Nazianzeno doctore clarissimo, *συντόνιον τῷ λόγῳ*, *ubi maximè & dicendi contentione*, cum significare opinor velent, id diuinum esse orationis genus, & maximè accommodatum ad persuadendum, quod impetu & strepitu quodam Augusto emitteretur. Quid igitur causæ esse potest, cur eam dicendi rationem, propriam sapientum, & verè dicam heroum maiestati conuenientem, grandem, horridulam, exaggeratam, contemnere debeamus, vt imbellem illam cerusfatam, & vt Mangonum artificio vulsam & politā suauemur? Nihilne disertum & oratoricè dictum fuerit, nisi exactum ad Nizolij obrusam, nisi è phrasibus Manutianis velut amœnissimo è prato, texta fuisse corolla videatur? Atqui Samium Pythagoram dixisse aiunt, qui illius vitam memoriæ commendauerunt, *esse Musas Sirenibus anteferendas*. Quod effatum religionis interpres clarissimus Theodoretus sic exponit, vt per Sirenes compti sint & lepidi, delicatiquè sermones capiendi, per Musas illi qui sine fuco nudam veritatis effigiem præferant. Abscindantur istis Sirenibus alæ ne vagentur, quod à Musis olim fuisse factum, doctis fabulis ingeniosi viri prodiderunt: aspernemur hanc meretricio cultu atque monilibus oneratam & lasciuientem eloquentiam,

Prosper. de
vit. cont. l. 3

Greg Naz.
or. 4.

Theodori.
lib. 8. de
Græc. affe.

quæ profectò neque pztis nos oculis veneribúsque suis decipiet, nec medicato poculo inebriabit, si cogitemus, quid prudentiæ & insignium artium antistites de mollissimo illo dicendi genere cogitauerint, quid senserint, quid etiam doctissimis suis monumentis consignerint. Festiuè quidem sed consideratè omninò Diogenes orationem ad gratiam & lenocinium elaboratam, *μελιτόλιω ἀγχιλίω*, *laqueum melleum esse* dixit. Fabius Quintilianus existimator earum rerum intelligens, *libidinosam eloquentiam* nominavit, quæ suauiter animos & flagitiosissimè titillet, & ingenuæ mentis robur infringat. Zeno elegantissimè hominum sermones Alexandrinæ pecuniæ similes esse aiebat, nam iucundos quidem oculis atque pictos monetæ instar, nihilo tamen esse meliores. Seneca verò, quem Philosophiæ ducem alta & magnifica sentientem coluit Italia, coniecturam ex oratione capi de vita certam & dilucidam posse putat: eosque pronunciat effoeminatos luxu & mollitiæ diffuentes, quorum dictio fuerit nitida, dulcibus numeris composita, exquisitissimèque tornata. Nam de forma & orationis colore præcipiens, Lucilium suum ita monet: *Nosti complures iuuenes barba & coma nitidos, de capsula totos: nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio vultus animi est: si circumtonsa est & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum virile, concinnitas.* Iam verò si sanctissimos Ecclesiæ Patres intueamur, vitæ innocentia mirabiles, omnium artium excellentia præditos, & imprimis germina eloquentia perfectos, qui bene sentiendi vias nobis reliquerunt: an reperietur omnium vllus, qui non *βοσπύχους* orationis *μυροβρεχῆς*, & luxuriantes illas gemmulas orantium, aut illuserit, aut sapientis linguæ aculeis pupugerit? Gregorius Nazianzenus vocat eos *κομψὰ λαρυγγίζοντας* *scita sonoro gutture funditantes*. Clemens Alexandrinus in opere variegato, *γλαυκίζοντας ἐν ἀδρυκῶς τοῖς ἀκοαῖς, non sat viriliter aures titillantes*. Gregorius Nyssenus vir eloquens & acerrimo iudicio *καπορχοῦσας τῷ κρότῳ τῆς λεξιῶν καὶ εἰσατυεῖζοντας τοῖς ῥήμασι*, *lasciuientes sono verbulorum & petulantia quadam voluptate luxuriantes*. Sanctus Ioannes cuius aureum os, argentea lucet veritate, componit linguam eorum diserto-

Laert. l. 6.

Fab. l. 5. c. 12

Laert. in Zenon.

Senec. ep. 115.

Greg. Naz. orat. 3. Clem.

Strom. l. 1.

Nyssen. or. 12. in Euno. S. Chryso hom. 19. ad pop. Ant.

disertorum cum gladio, cuius capulus sit argenteus, lamina verò quouis plūbo lentior hebetiorque videatur. Cyril. l. 5. in Iulian. Cyrillus acer in Iulianum perfidia nobilem, confert cum eo, qui helleborum aureo conchleari propinat. Deficeret me dies eos omnes numerantē religionis principes, qui, vt dicam cum eruditissimo Hieronymo, *tinnula Rhetorum verba*, modulósque dulcium vocum, & bracteas orationis vituperant. Quo magis mirum esse debet reperiri quosdam maximarum rerum apud populum interpretes, quorum oratio, vt quidam vir doctissimus Muret. in Senec. animaduertit, quæ non compta ac calamistrata, sed grauitatis, autoritatis, ac sanctimonix plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborum contexta globulis: sic vt ad eos non tanquam vitæ magistros aut vitiorum correctores, sed tanquam ad Comoedos aut histriones eatur. Nam vbi audientium lacrymæ? vbi animus turpitudine vitiorum obstupefactus? vbi ardor ad virtutem? vbi reliquus fructus pietatis & religionis, quem Vatum prædictiones atque oracula significant? vbi denique illi mallei concionum, petras quassu & violentia conterentes? Petræ, petræ, inquam, obduratorum hominum, & in sententia hærentium, ferri acie, & omni laterum contentione excidendæ sunt, quod non dulcibus his poppysmis, sed malleis, non lactea vena eloquentiæ, sed Pœnorum aceto magni viri consequuntur. Itaque, vt Plut. l. 3. de republ. Plato à sua politia modulationem omnem repudiat & eiicit, quam Lydiam, quàmque Ioniam vocabant, mollem vtramque & effœminatam, Doricam probat grauem & seueram fortissimis hominibus conuenientem, & in militia generosis: Ita vellem eas omnes delitias exterminatas & lenocinia compressa, quibus nostri iam Oratores puerili more gloriantur, vt Lacedæmoniorum Castoreum & orthium cantum exciperemus, bellicis adoreis aptum & eloquentiæ generosæ. Hoc votum æquè puto esse dignum sapientia tua, Theodore; & quemadmodum cum Xerxes innumerabiles hominum copias in Græciam exportasset, Corinthiorum nobilissimæ dicuntur matronæ memorandam illam precationem Veneri obtulisse, suis vt viris bellandi ardorem cum barbarorum influentibus copiis immitteret: ita omnes literis & humanitate politi, in hoc Persarum veluti apparatus & luxurie ora-

tionis, quam vident Attica pæne omni impunè volitare, Suadam Gratiâsque omnes orant, petuntque, vt in dicendo grauitatis amor & dignitatis in omnium animos iniiciatur. Hac enim terrentur hostes, decus & imperium tenetur, frænatur impotentium hominum cupiditas & audacia, laus paratur & existimatio, & præstabili quadam ratione victoriæ ac triumphî. Nunc verò si in doctrinæ varietatem lubet oculos iniicere, communia credo verba & quotidiana, bellè iuncta, & suauiter cadentia, plus habebunt eruditionis, quàm quæ ex intimo penu antiquitatis, ex Apuleio, ex Tertulliano, cæterisque doctissimis hominibus eruuntur? Tu barbarum, & obsoletum, cascum, & nimium vetus clames vocabulum, quod periti Oratoris diligentia è tenebris euocatum, gratia nouitatis, mirificam animo voluptatem adfert? An venustum sapientem & callidum cum dixeris, tibi laudem politæ elegantie tribui putas oportere, ego saperdam & solum cum dixerò ad rem eandem significandam, reprehendes, & velut in Ephesiis literis, tibi noctem oblatam querere? Sed vt vela dictionis meæ contraham, in duobus fortem & virilem, & magnificam, plenam autoritate & maiestate orationem positam existimo, vt nimirum duram & solidam compositionem habeat, & veluti Martiæ tubæ cantum & clangorem, deinde vt verbis non quotidianis & protrititis, sed electis & prisca nota venerandis constet. Hæc eruditissime Theodore aut falsa & inania esse peruinice, & deceptos fuisse veteres sumos viros, qui certa animi inductione & consilio dictionem suam asperauerunt: aut permitte me ab opinione tua diffidere, qui putas mollem & concinnam, & omni suauitate affluentem orationem esse præferendam.

DILVVNTVR S-VPERIORA.

CAPVT XX.

Ornata in dicendo suauitas duro & aspero elocutionis generi anteponitur. SECTIO I.

NON sum nescius, ait Theodorus, è veteribus fuisse quosdam, qui amore nouitatis à communi omnium ratione discederent, & relicta suauitate, quæ mirificè animos recreat, viam ad eloquentiam inirent plenam dumis & virgultis horridam, & contemptu hominum elegantium interclusam. Id suis temporibus notauit Seneca, vitæ non magis quàm orationis iudex atque censor, *Quidam*, inquit, Senec. ep. 100.
vsque eo aspera gaudent compositione, vt etiam qua mollius casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abrumpant, ne ad expectatum respondeant. Qualis fuit Pollionis Asinij salebrosa & exiliens, & ubi minimè expectes relictura. Et alio quodam loco de compositione item loquens. *Quidam praefractam & asperam probant, disturbant de industria si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam, virilem putant & fortem, qua aërem inaequalitate percussias.* Idem ep. 114.

Habemus Marcum Tullium specimen ingenij atque elegantia, qui omnes quotquot sunt aut fuerunt, dicendi copia & elegantia superauit, qui non Coæ Veneris imaginem, sed expressam Suadelæ effigiem diuinis suis in monumentis exposuit, qui denique, vt grauissimè ait Quintilianus, *dono quodam providentia est genitus, in quo totas vires suas eloquentia experiretur.* Et tamen eo demortuo, subito est inuentus Fab. l. 10:
 Cestius quidam è declamatorum natione, homo insolentissimæ temeritatis, qui M. Tullium vt copia diffluentem, vt dulcem nimis & dicendi luminibus ornatum, è Suadæ gremio eiiciendum & repudiandum contenderet. Qui mihi meritas amentia suæ poenas luisse aliquando videtur, & piis eloquentissimi viri manibus dependisse. Senec. præ. l. 3. epitom.

Orator ea tempestate nobilis, cum eum in Ciceronem declamantem audisset, & inepta quædam odiosè balbutientem, hominem obtorto collo in ius rapuit, actionem inscripti maleficij intendit, à Prætore urbano, ut væcordi & furioso curatorem postulauit. Cùmque amici interuenissent, rogarentque eximium illum virum, ne Cestium vrgeret vehementius, rebus suis diffidentem & afflictum, se respondit esse facturum, *si iurasset, disertiozem esse Ciceronem quàm se*, quod tamen ut faceret, neque ioto, neque serio obtineri potuit. Eundem Cicero filius, cum in conuiuio aliquando vidisset, suggestumque fuisset à familiaribus, eum esse Rhetorem, à quo parens Marcus Tullius litteras ignorauisse diceretur, hominem è vestigio corripit iussit, virgis excipi, omni genere contumeliæ onerari, & ut verbis vtar Senecæ, *Ciceroni ut oportuit, de Cestij corio satisfecit*. Valuit tamen illa etiam deinde audacium hominum fatuitas, in splendore eloquentiæ inobscuro, quæ plurimum Oratorum iudicia labefecit. Imperatoris enim Vespasiani temporibus, Gabinianus, diuo Hieronymo teste celeberrimi nominis Rhetor in Gallia docuit, cuius in Italia declamationes ferebantur non indoctæ, magno plausu exceptæ ab adolescentia, sic ut eum curiosi vulgò Ciceroni anteferrent. Imò verò quæ tum fuit leuitatis arrogantissimæ contagio, nemo ferè studiis humanitatis imbutus adolescens in scholis & auditorio publico declamabat, qui non stylo & dicendi ratione, se non ferenda gloriosi animi superbia, M. Tullio præstare opinaretur. Sic enim dicere Cornelium Tacitum memini de Oratoribus æui sui memorantem, *Quotus enim quisque Scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, uti sese ante Ciceronem nominet, sed planè post Gabinianum*. Hac verò nostra tempestate multi sunt exorti Cæstij, multi Gabiniani, neque tã Polliones quàm Asinij multi, qui mellea dulcedine saturi, & Cygneam eloquentiam respuentes, insolitæ orationis studio se ad Graculos & vepres contulerunt. Putant enim vim & aculeos habituram orationem, si spinis horreant, si corymbos syluestribus è dumis petant, si carduos loco mollium flosculorum ostendent. Itaque Cicero-nem contemnunt è myrothecio totum & arcula, leuibus ut aiunt pampinis luxuriantem, humili dictione languidum,

Idem Suaf.
vltim.

Euseb. in
Chronic.

Tacit. de
Oratorib.

inopem eruditionis; illam, inquam, Sirenem è Latio, Suadæ Antistitem, λόγιον planè Romani fori Mercurium, à quo, vt Homerus canit ab Oceano fluminum lapsus, atque omnium fontium originem peti, & in alias deinde regiones campósque dispergi, sic omnis dicendi vis & varietas, & laus omnis iustæ eloquentiæ artificiosæque manauit. A quibus ego hominibus lubens quærerem, quid tandem eloquētiam esse putent, regionam illam dominamque rerum, illam vt appellauit Ennius hexanimam, vel vt Euripides πύρραιος, suauiter animum illiciētem, mouentem, capiētem, quam in Gallia catenulis olim aureis in Ogmio expressam videmus. Deinde quid de eloquentissimis hominibus sentiant, quos scimus totius voce antiquitatis, & communi scriptorum omnium præconio celebratos. Xenophon Socraticus doctus ab Academia & disertus ea fuit lenitate orationis & melleo quasi flumine, vt eius ore Musas fuisse locutas velint, quæ magna laus atque haud scio an omnium maxima in oratore. Sed longè magnificentius est quod de Platone dicitur, Iouem sic, vt aiunt Philosophi, si Græcè loquatur, loqui. Atqui istam sermonis diuinitatem vna modo suauitas effecit: sic enim in cunis paruulo dormienti cùm apes in labellis confedissent, responsum est, singulari illum suauitate orationis fore. Quare de illo pronuncians Epicharmus, ait πορφυρῶν λόγιοι ποικίλαι καλοῖς, *purpuram verborum ornare atque distinguere*; cui etiam purpuræ incredibili opificio aurum immiscuit, nam Platonis *auratum eloquium* fuisse prodit Fulgētius. Gorgias Leontinus propter mirificam gratiam poliendæ & struendæ orationis, hoc inusitatum in Græcia decus, hoc publici honoris testimonium, hoc diuinæ prope eloquentiæ monumentum consecutus est, vt soli post homines natos solida ex auro statua communi Græciæ consilio sit erecta. Et ne tantùm mea in peregrinis hæreat oratio, Gallos videmus scriptores multos, in dicendo suaues & ornatos, quos publicus omnium fauor excepit, Amiotos, Vairios, Remondos, Richeomos, innumerabiles alios, inter se dissimiles, sed doctorum commendatione probatos, partim graues & elatos & maiestate quadam ingredientes, partim etiam dulces & iucundos, mollissimisque numeris capientes audientium animos, partim in magna operum copia mirabili qua-

Laert.
Cic. in
Orat.
Fabius l.
10. c. 2.

Laert. l. 3.
Fulg. Præ-
fat.
Mythol.

dam varietate. Quid igitur efficere tandem potuit, vt tanta omnium ordinum cōmendatione legantur, eximia laude ornentur, eorum nomen clarissima hominum fama illustretur? Fortè immani barbaroque strepitu verborum sententias frangunt atque dissipant, dura inter se verba & ingrata collidunt ad asperitatem aucupandam, p̄rque pr̄rupta catadupa feruntur pr̄cipites? Imo verò quantus splendor! quàm iucunda compositio nusquam adh̄rescens, vt flumē orationis liquidum atque purum sese in animos insinuat, eosque mouet atque afficit, vt cum virili dignitate & elegantia & humanissima voluptate, aculeos tamen relinquunt ad decus & honestatem retinendam! Quare in hos & similes facundia veræ magistros, cū mentis oculos iniicio, cū ornatam & perpolitam sapientibus sententiis grauib̄sque verbis orationem intueor, cœlum mihi videre videor innumerabilibus vndiq; stellis aptū & illuminatum, vbi facundi nepos Atl̄tis Mercurius fulgeat, vbi non vna modò Venus, sed trecentæ scintillent. In quam te cūque partem conuerteris, nouæ quædam & admirabiles formæ existent inauditæ varietatis. Hic Cynosura, quæ nauigantium cursum dirigit, aberrare tenusquam patietur in eorū quæ proponuntur intelligentia: nullæ enim nubes, nulla offundit caligo, non lucem nimbi eripiunt. Cæterum orbis ille dicendi tam perfectus, nihil vt dici possit rotundius. In eos verò structuræ asperioris nouitios architectos aciem nequeo intendere, quin exhorrescam, ita subito sese mihi obiiciunt capræ saltantes, trabes, hiatus, parelia, vt nubium sic dictionum & syllabarum dura collisio, cœca tempestas, raucum murmur, saxa, fragor, rigor, turbela horrore ingruens, aspera. Nihil apud illos industria factum & tornatum, nihil emblematis illustre aut formosum, sæpè insistit & laborat anhelatque oratio, incompta, spinosa, tristis, horrida, dissipata. Leosthenis opere nimio gloriantis magnificam & elatam orationem Phocion vir sapiens consimilem esse aiebat cupressis, quæ sine fructu in sublime attolleretur: illum autem in dicendo modum tam horridum & spinosum, & cupresso funestiorum, cui ritè comparandum esse putemus? Num dicere lubet cum Aristophane *χάλαζας grandinem horribilem odiosè crepitantem*? Sic enim ille Comœdiæ princeps durissimos Euripidis ver-

Plutar. in
Apophth.

Suidas.

fus creperóſque nominabat. An cum Photio de Eunomij
 ſtylo memorante, *δύσῃχον ἦχον, & κόμπῃν τετραπῶδιν, bombum*
diſſonum timorémque ſtyli prodigioſum? An cum Auguſto Im- Sueton. in
 peratore, *inconcinnitatem, verborúmque factores,* à quibus vir Oſtau.
 iudicio præſtans nimium quantum abhorrebat? An Timo-
 clis Poëtæ boni venuſtas placet. grandem oratorém illuden-
 tis? *ὁ τοῖς χεραπέλτας τὰς τε λόγους ἐδίωκεν, Catapultas & ha-* Athen. l. 6.
ſtas ille comeſt, orationis venuſtatem & leporem odit, tor-
 uum martiúmque intuetur, vel vt cum Gallis noſtris dicam
 ferrata carpenta deglutit, tanto ſtrepitu & fragore baccha-
 tur. Sanè Pindarus Vrania afflatus iſtiusmodi Oratores di-
 ceret *cornos* inſuauiter crocitantés, Virgilius *anſeres*, M. Tul-
 lius in foro *latrantes*. Quæ nullius contumeliæ cauſa, ſed eo
 conſilio à me proferuntur, vt aſpernandum eum ſonum ora-
 tionis eſſe putent, quem ſciunt à clariffimis literarum lumini-
 bus repudiari. At fortem aiunt & virilem eam eſſe dicendi
 rationem, generoſæ mentis indicem, quæ nullius illecebra vo-
 luptatis, & languida oblectatione titilletur. In quo mihi reuo-
 cant in memoriam Scytham illum in media barbaria na-
 tum, omnium artium & totius humanitatis expertem,
 qui malle ſe prædicabat equi ferocientis hinnitum audire,
 quàm dulcem & artificioſam modulationem. Imo verò
 nihil grauitati ſublimitatíque vehementius repugnat, ſi
 modo iudicium aurium & excellens Criticorum ſapientia
 verum videt. Dionyſius enim Longinus cuius opus mole Longin.
 exiguum, iudicio maximum, longiffimis aliorum Rhetor-
 um commentariis doctiffimi homines anteponunt, Hero-
 dotum ait multum aliquando de ſuauitate & magnificentia
 orationis ſuæ detraxiſſe, *διὰ τὸ χαλιότρομον,* quod in magna cō-
 poſitionis aſperitate difficillima eſſet atque inſuauis pronun-
 ciatio. Dat exemplum è Polyhymnia, *Ζεοῦσις δὲ τῆς θαλάσ-*
σης, &c. quæ ſunt horrida non ſublimia, neque magnifi-
 ca & fortia, ſed rudia, vaſta, collifa, in quibus ſanè profe-
 rendis nimium os laborare oportet. Quare Plato & Eu- Brod. in
 bulus ingenioſiffimi poëtæ in veteri Comœdia nobiles, ri- Miscell. l. 3.
 ſus quondam in theatro mirificos ſummo populi audien-
 tis plauſu commouerunt, cùm verſum Euripidis illude-
 rent in Medea poſitum, *Εσῶσα σ' ὡς ἴσασιν Ἐλλήων ὄνοι.*

Est enim tam ingratus in eo sonus, tam aspera dictionum compositio, ut agresti potius ingenio dignus videatur, quam ea poetæ vena, quam dulcem & suaviter in aliis multis fluentem animaduertebant. Quid est igitur quod oratores illi tui Honorate, quos defendis, (nam te quidem in ea esse opinione haud puto) hirtum illud genus orationis amare debeant, illam scabritiem, squalorem illum dicendi à sensu hominum & mentibus alienum, quem politi & elegantiae studiosi cum audierint, aut rideant, aut non sine incredibili animi fastidio aspernentur? An frustra humani generis pædagogi illi veteres, diuino propè consilio & prudentia inclyti, dulces Gratias prope Mercurium collocauerunt, cum vellent eo velut emblemate significare, sermonem sine gratia & suavitate refutandum & abiiciendum esse?

SECTIO
II.

*Quatenus sit obsoletis, nouis, & audaciùs excogitatis nominibus vtendum. Οὐμαθία
reprehensa, & Cacozelia
Antiquariorum.*

I AM verò in oratione quoque tua posuisti, Honorate, ad illam orationis duritiem, adiungendam esse verborum copiam & supellectilem ex vltima antiquitate repetitam, quæ verba perobscura & difficilia, ut in luco vetustæ arbores, venerationem dicenti concilient atque famam eruditonis. Esse proinde scriptores doctissimos peruolutandos, Apuleium, Tertullianum, similes, qui noua cudunt, & veteribus vtuntur libentius, & struenda oratione docuerunt λεωφρομη βαδίζω. Scio illud scribendi cacoethes dominari etiam in multis, qui siue ingeniorum imbecillitate, siue ductu immoderate licentiæ, siue ambitione excellendi, ut vinum, sic dictionem vestutate metiuntur. Talis fuit Adrianus Imperator, qui genus dicendi vetustum tam perditè tamque impotenter amauit, ut Ciceroni Catonem, Ennium Virgilio, Salustio Cæciliū leuis animi temeritate præferret. Imprimis haud negauerim, esse docti, & studiis optimarum artium expoliti oratoris,

Spartian, in
Adrian.

ris, è veteribus monumentis quædam in rem suam eruere, quæ ad copiam eruditionis atque splendorem plurimum ornamentis adiungant. Nam veteres qui propter vberis doctrinæ varietatem habentur in manibus, etiam illi qui barbarè locuti sunt & inquinatè, si tamen ingenio præstiterunt & subtilium rerum cognitione, non possunt non subinde quædam argutè dicere & eleganter, quæ studio & considerata animi ratione alieno in opere posita, gemmæ quædam esse videantur. Itaque videmus homines clarissimos, illis flosculis, speciosissimos hortulos atque areolas pingere suas & locupletare, siue dictum sententiosè quiddam & acutè mutuentur, seu peritum acroama vsurpent, seu vocabulum probum quidem, sed vulgò tamen minus cognitum loco ponant, seu dicendi luminibus, quæ nonnunquam suavissimè intermicant, orationem suam illuminent. Ad ea iam ornamenta velut ad communes thesauros humanitatis, omnibus scriptoribus patet aditus, si modo vniuscuiusque industriam, ea quæ plurimum in humanis pollet prudentia moderetur. Sed stylum velle vniuersim & vbique imitari, tum vetustate obscurum, tum barbarie impolitum & impexum, ab illis hominibus spretum & damnatum qui Latini sermonis puritatem excoluerunt, hoc verò est quod sapientes, hominis esse aiunt otio abutentis & ingenio, & quid deceat minus considerantis. Itaque illos ego adolescentes qui acerrimo studio & impensa diligentia vculas omnes colligunt obsoletas, audacissimè excogitatas, nouè structas, easque in orationem vnã inferciunt, similiter facere opinor ac Philippum Macedoniæ Regem, qui omnes è Græcia perditos & flagitiosos ab omni ipse & fortuna derelictos, in urbem vnã compulit, quam ad æternam contumeliæ recordationem ποιηρόπολιν nominavit. Aut velle imitari quosdam Italiæ principes, de quibus est in annalium monumentis, studiosissimè quærere solitos, quidquid turpe & odiosum in hominum genere fuit, nannos, mancos, gibberosos, denasatos, buccones, strumosos, loripedes, ore foedo ridiculos, extantibus oculis truces, enormi capite prodigiosos, & iniusta natura factos, τέρπειον vocat elegantissimus Chrysostronus, & τῆς φύσεως ἀμαρ-

Quintil.
declam.
298 & l. 2.
cap. 5.

D. Chryf.
in 1. ad Timoth.
hom. 17.

DD dd

τήματα, è quorum aggregatione & conspectu, plus se capere voluptatis aiebant, quàm ex Babylonicis belluatis, aut alio peristromatum genere, in quibus rerum plurium varietas eximia colorum suavitate exprimitur. Sed vt eorum hominum opinio plena dedecoris & inanissimæ gloriæ fuit, sic nostrorum existimatio Rhetorum falsa & puerilis, qui putant, è contextu putrium dictionum, velut serie portentorum, audientibus se voluptatem, sibi gloriam exquisitæ scientiæ parituros. Qui nisi ambitiosa illos cupido cæcicaret, & vanissimæ eruditionis species nouitate colorata, sanè intelligerent, & eorum hominum qui nunc sunt, & totius antiquitatis clarissimo iudicio, errorem illum suum opinionemque refutari. Octauium Augustum militiæ & togæ decus, qui doctæ mentis luculenta vestigia reliquit, in eo maximè laude & prædicatione ornandū puto, quod istam curiosam eloquentiæ situ & prædore obsitam, vt vomitum honestæ facundiæ, ad vltimam vsque barbariam eiciendam exterminandamque censuerit. Nam putidum illud genus orationis grauissimè *reconditorum verborum factores* nominabat. & *Cacozelos* & *Antiquarios*, vt diuerso genere vitiosos, pari fastidio spernebat, vt meminit Suetonius. Itaque Tiberium exagitauit exoletas interdum & reconditas voces aucupantem. M. verò Antonium increpuit vt *insanum*, quasi ea scribentem, quæ mirentur potius homines quàm intelligant. Quoties nouantiquos illos Oratores meminimus, in foro, Curia, & frequenti concione illusos, disertorum contumeliis appetitos, sine honore, summa omnium offensione domum rediisse? Vix dici potest, quantam inuidiæ flammam atque odij M. Tullius Rullo creauerit Tribunatu gestienti, cuius benè longam & diffusam orationem, cum adesset infinita prope ciuium multitudo, vix ab vno tamen aut altero fuisse intellectam obiecit. Siquidem ille rusticanus & indoctus, non capillitio modo atque barba & vestitu obsoletiore, sed etiam verbis è maiorum cineribus euocatis antiquitatem expresse- rat. In luce autem amplissimi Ordinis & conuentu sapientum, ab eodem coryphæo eloquentiæ, telum istud aculeatum in Antonium fuit coniectum, *Nónne satius est esse mutum, quàm loqui ea qua nemo intelligat?* Sic Cornel. Tacitus qui Orato-

rum ætui sui vim, varietatem, formam eloquentiæ, summa orationis venustate profecutus est, cum doceret procul esse remouenda iam oblitterata & olentia, nec verbum vllum esse debere velut rubigine infectum, eo vitio damnat Cælium, qui alioqui excellere potuisset, *Sordes autem, inquit, verborum, Tacit. de Orat. & hians compositio, & inconditi sensus, redolent antiquitatem; nec quenquam adeo antiquariū puto, ut Cælium ex ea parte laudes qua antiquus est.* Cimber Tullius Rhetor vnus è multis eodem in cœno volutabatur, similibus ineptiarum cupidus insolentisque dictionis, quem proinde summo ingenio Poëta Virgilius *Attica febre* elegantissimè nominauit, & in eum lusit hoc Epigrammate,

Corinthiorum amator iste verborum

Iste iste Rhetor. Namque quatinus totus

Thucydides Britannus, Attica febris, &c.

Virg. in Cæ:
talc.

Sed meritò sim longior & oratione diffuam, si corrogare testimonia velim clarissimorum hominum, qui rugosam effocamque senio iam orationem in vitio posuerunt. Agellij tamen Græcè Latinèque doctissimi, & studiis humanitatis eximie ornati, silentio præterire non possum oraculum, dignum sane quod in mentibus oratorum ad memoriam sempiternam inhæreat, sic enim habet, *Verbis vti aut nimis obsoletis excultasque, aut insolentibus nouitatibusque dura & illepidæ, par esse delictum videtur.* Id vitium plerumque esse ait sæpè eruditionis, quam Græci *ὀψιμαθίαν* appellant, vt quod nunquam didiceris, diu ignoraueris, cum id scire aliquando cœperis, magni facias quo in loco cunque & quacunque in re dicere. Dat exemplum in oratore diu atque multum in agendis causis experienti, & hominum fama celebrato, sed *repentina*, vt illius verbis dicam, *& quasi sumultuaria doctrina* prædito, qui cum apud Præfectum vrbis Romæ verba faceret, & dicere vellet inopi quendam miseròque victu viuere & surfureum panem esitare, vinumque eructum & foetidum potare, *Hic, inquit, eques Romanus apludam edit & floces bibit.* Aspexerunt omnes qui aderant, alius alium, primo tristiores turbato & requirente vultu, quidnam illud vtriusque verbi foret: post deinde quasi nescio quid Tuscè aut Gallicè

Agell. l. iii.
c. 7.

dixisset, vniuersi riserunt. Quid est Honorate qui forum cogitas & eloquentiæ illum campum latè patentem, in quo plurimum elaborat industria, an hunc tibi actorem causarum imitandum esse putas, qui tot habuit inconsiderati animi & imperitiæ suæ testes, quot tum illi iudicio adfuerunt? Et tu quidem mihi stylum nominas Tertulliani atque similibum, vt doctum, vt sublimem, vt splendore dignitatis illuminatum; & opinor etiam velles, vt quod fieri alicubi audio, eorum hominum monumenta, in scholis, teneræ iuuentuti prælegerentur. Quod mihi in memoriam adducit bonum scilicet & peritum illum præceptorem, quem Liuius commentario suo pictum & deformatum expressit: hic discipulos iubebat inobscurare quæ dicerent, cum etiam Græco verbo vteretur *οὐότμοον*, quique id eximie fecisset, ei palmam elegantiae tribuebat, vnde illa foeda inepti hominis laudatio, *Tanto melior, ne ego quidem intellexi*. Sed quid tandem autores illi tuo iudicio eruditi, grandes & elati dicere potuerunt, aut nouè audacter, aut *αρχαίως* putidè, aut compositione durè, aut iunctura dissolutè, aut obscurè comprehensione & ambitu incredibiliter implexo, & à communi ratione abhorrenti, quod non ab iis longe politius magnificentiusque dicatur, qui M. Tullium, aliosque elegantiae duces magno studio contriuerunt? Quotidiana & abiecta, & sine vlla eruditionis dignitate illa tu voces, quæ polita sunt, & à studiosis intelliguntur? si quod autem vocabulum occurrat inuentum audacius, & vt mali omnis prodigium in monstrofa Libya natum, exclames, & tanquam esset diuinum anathema, Capitolio dignum arbitrere?

Tab. I. 2. c. 2

Specimen

Specimen κακῆς λέξεως, & styli iuueniliter affectati. Ma- SECTIO
III,
scula eloquentiæ descriptio verbis Tertul-
lianicis contexta.

ATENIMVERO noua lux oboritur menti meæ, cum Poëta *παλιωδίας* canto, orationem meam retexo, ciuro Ciceronem eloquentiæ propudiosæ lenonem, venerum feruiculum, rythmi ædificem, pueriliter garrulantem, & eas delicias euigoratas, risoriasque & exodoratas abiicio. Iam de incendio gloriæ ardor est, & mens in affectationem magnificam flabellatur. Teramus sanè Tertullianum aliósq; tonantis eloquentiæ æditimos, quibus episcinium est maiestatis, qui leuculos illos rupices exsufflent, & tanquam subuerbustos obelo figant, subtinnientes cymbalo frangant prophanitatis victores. Papæ! quæ oberrat oculis meis Suada de tabernaculo grauis, de Semneo verenda, de adyto hœroina, & hercle Dea. Frons eius caperatur seueritudine, stira circum leonina horrida rutilanti inter antias fulgure, Leucophaeo compta caliendro, diti velatro. Toros stringit non de soloce endromis, sed multitia de subteminis studio & luminis consilio & mensuræ temperamento, pancarpio florida, patagio olida, vices colorum foederans & alternans. Pectus squammarum signaculis disculpitur triumphali cataphracto, crudus pero furas obnubit, & chalybe rigens cothurnus de Amazonia viragine. Hoc super omnes exuuias & peplos tegmen, hic super apices & titulos sacer suggestus non gentilitus incommunis, sed passiuitus notus, exocular omnes galatici ruboris miraculo, flexu Mæandrico, rugis in tilias ductis, solerti vmbonis figmento, tabulato in terga deuoto. Papæ iterum! qui fat mirer Musicos faucium ructus, oris factus & monelas, vt stillicidia nectaris de libacunculo aurato. Cum vertiginat, osseo è septo rumpit paradisus, parca liliis, foeta exotocis carduis Siculóque cocto, vbi flores suauiter horridi, viriliter aculeati inserti & innexi, & in filo & in scirpo temporatim sauciant, vltimant ad medelam. Cir-

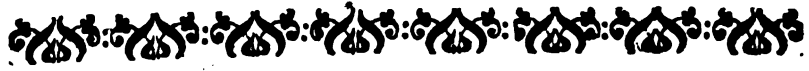
DD d d iij

cum passivitas omnis stuporata de geniculis adorat manubias Iouis torquentem, qua terret: spiculato luncho vibrantem qua lancinat: gladiolis batuentem qua delectat: mulsi paraturam affundentem qua mulcet. Nulla pompator species laurea inumbratur, lemnisco ventilatur, lamnulis inauratur. Hanc depretiant saauiludiorum aures exceptaculum nugarum, & mens lenocinij cogitatorium, quæ de commercio molliti murmuris scintillas voluptatis conflabellat: at diæ mannæ escatilem pluuiam, seclusi fontis aquatilem sequelam heroës stupent & suauiantur.

Tuam fidem, Honorate, hîc te appello, te consulo: sic agi placet? C. Cæsar excellenti vir ingenio atque prudentia monet, vt tanquam scopulum, sic fugiamus inauditum atque insolens verbum, cùm eruditissimè de Analogia disputat: qui non vnum aut alterum ponat, sed contextum insolentiũ verborum orationemq; omnem inferciat, eum laudandum, & eloquentiæ nomine commendandum putes? In isto genere dicendi inamœno & squalido, quos scopulos & fyrtes aperias necesse est, in quibus audientium mens & cogitatio, vt turbine violento, vt cœca nocte, vt procellis vastè sonantibus circumnagatur? *Quin* audimus è Gallia Philosophum & eundem facundiæ doctorem summa copia & scientia Phauorinum, qui aliquando cùm in adolescentem incidisset, prisca verba cupidissimè aucupantem, è quibus se doctrinæ famam & multiplicis eruditionis consequuturum putabat: grauissimè hominem corripuens *ineptum* etiam appellauit, cùm diceret Gurium & Fabricium & Coruncanium antiquissima reipublicæ Romanæ lumina, & iis vetustiores Horatios illos Tergeminos, planè cum suis atque dilucidè locutos, nec Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum qui primi incoluisse Italiam dicuntur, sed dictionem æui sui communem adhibuisse: *Tu verò*, inquit, *perinde quasi cum matre Euandri nunc loquare, sermone abhinc multis annis iam desito vteris, quod scire atque intelligere neminem vis, qua dicas.* Deinde reprehensionem illam suam, vt annulo aureo, hoc eleganti & pulcherrimo atroamate ob signauit, *Vinc ergo moribus præteritis, loquere verbis presentibus.*

Agell. l. 1.
c. 10.

Sed quando ego disputationem obſignabo meam & concludam? aut cur moror auditores meos tam beneuolos, tamque diu æquo animo diſſimulantes hanc loquacitatem? Sit igitur hic tandem finis, Honorate, non velitationis modò huius tecum de ſtylo & dicendi forma inſtitutæ, verùm etiam & totius diſputationis. Nam de voce quidem & pronuntiatione effudi vobis omnia quæ ſciebam. Nihilne verò, ait Honoratus de affectibus generandis dici putas oportere, in quibus pars victoriæ maxima collocata eſt in dicendi contentione? De geſtu, inquit, opinor te ante meridiem, Honorate, diſputauiffe, quæ ſi clarè & copioſè pro more tuo à te fuerunt expoſita, minimum eſt quod de Voce poſſum adiungere. Nihil à me, inquit Honoratus dictum eſt de motibus, aut ſanè obiter & perpaucis: res verò ita ſunt nexæ & iugatæ, vt de voce & pronuntiatione dicturus, geſtus etiam in perorationibus animorum aptos & conuenientes, facilè queas explicare. Vix enim eſt vllus qui te melius id præſtare poſſit, qui tot annos in inflammandis audientium animis & eiſdem cum eſt opus reſtinguendis ſumma laude & gloria præſtitiffi. Eam laudem, ait Theodorus, non agnoſco: ſed quoniam auctoratum me habetis & imperiis veſtris obnoxium, geram morem iubentibus, & eodem curſu orationis de geſtu & voce animi affectibus commouendis accommodata breuiter atque ordine diſputabo.

DE GESTV ET VOCE IN
motibus animorum generandis.

ET PRIMVM,

DE CONCILIANDA
BENEVOLENTIA.

CAPVT XXI.

SECTIO
I.

Ingenuitas in vultu atque pulchritudo, in omni corpore decor, splendor in voce atque moderatio, mirificè animos conciliant.

INTEREST plurimùm, vt Orator benevolentiam sibi Auditorum conciliet, sine qua, frustra in excitandis aliis animorum motibus elaborabit. Fit autem illud non splendore modo rei quæ exponitur, aut stylo & vberè copia orationis, quæ mirabili suauitate in animos audientium influat eosque delectet; verùm etiam gestu & voce, & corporis vniuersi compositione atque statu; qua de re hoc disputationis huius initio aliquid etiam mihi esse monendum videtur. Conciliat ergo benevolentiam ingenuitas quædam & actio liberalis, non coacta, non abiecta & rustica, non vasta & decori vacua, sed colore quodam humanitatis modestiæque illustri, in qua morati & benè instituti animi honestas eluceat. Absint verò duo nãui oportet atque maculæ in dicendo, quæ incredibili quadam ratione eorum qui audiunt offensionem procreant. *Stupor* nimirum quidam rusticanus, solutæque *impudentia*, & insolentis supercilij elatio, quæ arrogantem, grauem, & imperiosum, & tumida superbia inflatum significet: quo nihil præsentius dici cogitarique potest ad benevolentiam omnem aliorum extinguendam. Vox autem debet esse splendida, & vt plurimùm moderata, sine mollitie

Actio liberalis & ingenua conciliat.

Vox.

mollitie dulcis, sine affectatione iucunda, sine asperitate & vitis, quæ hominum aures solent conuellere: sit flexibilis & ad rem quæ dicitur accommodata, non vnus modi & contentio- nis, quæ languorem atque somnum potiùs, quàm hominum benevolentiam conciliat. Sit denique, vt monuit S. Ambrosius S. Ambros. 1. offic. plena succi virilis, non ficta aut pueriliter eliquata, & animi compositi argumentum prudentiæque ostendet.

Præter hæc autem quædam in statu & corporis composi- tione animaduerti, quæ mirificam vim habent ad dicentem commendandum apud eos qui audiunt. Forma enim conspi- Forma con- spici. cui, & qui vultu redolent humanitatem, non modò amore digni & coronæ audientis gratia, verùm etiam veneratione cultùque iudicantur. Sapienter Poëta bonus Stiliconem lau- dans, eum canit, à puero, speciosissima effigie pulchræ men- tis indicia præbere solitum.

*Iam tunc conspicuus, iam tunc venerabilis ibas,
Spondebasque ducem celsi nitor igneus oris
Membrorumque modus, qualem nec carmina fingunt
Semideis.*

Claudian. I.
de laud. Sti-
lic.

Hanc decoris pulcherrimi notam non omisit Martialis, cùm laudat Cæsarem.

Purpureum fundens Cæsar ab ore iubar.

Sic Ammianus omnino eleganter de Gratiano lecto Impera- tore, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultusque & reliqui corporis incundissimus nitor, & egregia pectoris indoles que Imperatorem impleffet. Quæ sanè omnia ornamenta sunt eiuf- modi, vt non modò artibus expolitos & virtutum exinuo comitatu, verùm etiam duros & agrestes facillè alliciant. Præfer- tim autem in adolescentibus hæc honesti & virtutis indoles mirificè delectat: quod Plotinus subtiliter animaduertit, vbi de pulchri effigie commentatur, *Probo viro*, inquit, *virtutis indoles apparet in iuvene, iucunda contingit, propterea quod vere virtuti quæ est intus consonat.* Quare ingeniosus pictor elegan- tiæ Lucianus præstantem Athenis adolescentem commen- dans ita loquitur, *Hic subito visus in admirationem te rapiet, adeo præstanti corpore visendus est, & mascula quadam forma de- cornus & amabilis. Quod si etiam ore soluto loqui incæperit, ducet te reuinctum auribus, tantam dicendi venerem & verborum sua-*

Plotinus
Emend. 1.
l. 6.

Lucian. in
Scyth.

E E e

uitatem iuuenis in lingua sitam possidet : quin ciuitas vniuersa ad audiendum inhiat quoties ad populum verba factururus progreditur.

Quânquam id bonum non tantùm in adolescentia commendari solet, sed omnino valet in omni hominum genere atque ordine, in quibus tacitè virtutis fulgor in mente contuentium emicat, & infatiabili quadam specie irretit, adeo vt verè magnus ille sophus, de quo modò memorauimus, Plotinus dicat iustitiæ & temperantiæ, & virtutum aliarum vultum, ita pulchrum & decorum esse, vt neque Hesperus, neque Lucifer, æquè speciosus videatur. Quantum igitur præsidium eloquens habet ad omnium beneuolentiam conciliandam, in cuius vultu decus pingitur, & modestiæ splendorelucet?

Hæc perinde Græcis Latinisque fuit communis existimatio, quam etiam ferè omnium nationum propriam esse dixerim, eminentem illam speciem & dignitatem, eum splendorem & conuenientiam partium formositate venerandam, vim animi reconditam morèsque decoros perspicuis veluti notis exprimere. Ea lux honestatis in tota quidem compositione corporis, sed præcipuè in vultu oculisque cernitur : quam proinde gratiam Hebræi excellentemque speciem, *illuminationem vultus* nominant, vt memini à doctissimis Theologis notatum. Profani Musarum Antistites, *honores diuinitus oculis afflatos, lumènque purpureum* indigitarunt : propter quod decus, & insigne aliis hominibus suspiciendum, quidam os humerósque Deo similes habeantur. Euripides εἰδὸς ἀξίον τιμωρίδης :

Vultus apertus ad conciliandum.

Bellarm. in Psal.

Orat. 2. de quadrag. mart.

Homer. in hymn.

Pind. od. 5. Pyth.

Philostr. in Heroic.

Gregorius Nyssen. *σώματος εὐφροίας, eximiam corporis indolem & gratiam*: flos poëticæ delibatus Homerus *τηλαγωγὸς ἀσπὴν*, *langè & latè radiantem frontem* appellat. Ea causa Thebæus Vates oculos habere dicit *ἀοιδέσταιοι γέρας, honoratissimum decus* : quod decus summo heroi & fortissimo Achilli congeneritum fuisse videtur, si modò vera prodit Philostratus, *ἀκτῖνα μὲν*, inquit, *ἀπὸ τοῦ προσώπου ἐπέμπω*, *radius à facie emittebat*, delinimenta videlicet quædam, vt retia, quibus hominum beneuolentiam emerebatur. Dixit Euripides in Troadibus *χαλλὶ γάλλοι προσώπων, vultum sereno pulcherrimo nitentem* : Iulius Pollux oculos *ἐπαγωγὸς, illecebrosos*. Hunc igitur splendorem *ἐλαττινὸν*, hanc lucem eximiæ humanitatis, hos placidi & defœccati animi radios, si emiseric

Orator, minimè dubium est, quin amoris erga se omnium flammam excitet: siue illam amabilem speciem in solo vultu ponamus, siue in totius corporis ἠρρυθμία: quemadmodum elegantissimè Lucretius eam gratiam omnibus artibus circumfudit.

—esto iam quanto vis oris honore

Lucret. l. 4.

Cui Veneris membris vis omnibus exoriatur.

Et eadem venustate Musæus, Πολλὰ δ' ἐκ μελίων χεῖρες πέρον, *multa autem è membris gratia fluebant.*

Neque verò est quod austerus quispiam nimiùsque amator grauitatis eam visendam in oratore speciem, formosiq; vultus innatam gratiam, & eximij oris decus repudiandum esse putet, nihilique faciendum, quod in diuinis literarum monumentis dici audiat *vanam esse pulchritudinem*, eaque omnium voce sapientum contemni videatur. Scio muliebrem venustatem quæ flagitio inanitatique potius quàm virtuti seruiat, piorum hominum conuicio deprimi, & vanam eorum esse gloriationem, qui sine vlla animi formositate in ornando & poliendo corpore infudant, & exiguo illo ætatis flore solos se pulchros & beatos opinantur. Sed idem aio religiosissimos viros diuinæ mentis interpretes quorum dicta veneramur, eam vultus amabilem honestatem, liberalem illam humanitatem affusam oculis, & emicantem in ore toto gratiam, quæ pulchri animi velut nobile domicilium insigniat, præconio olim suo cohonestauisse. Gregorius Nazianzenus, quantus vir! quàmque diu in sapientiæ gremio educatus! Cyprianum laudans omni perfectione absolutum, & specie ipsa magnificentum & decorum, vocat τὸ τῆς φύσεως ἀγαλμα, *elaboratum naturæ opus*, & aliorum hominum florem. Et Salomon qui se Concionatorem nominat, sanè in dicendo egregium, in eo se præcellunt omnes reges & dynastas gloriatur, quod vt notat S. Hieronymus, *sapientiam intimam in speculo vultus prodiderit*, & prudentiam mentis in facie sua pinxerit.

Vultus amabilis honestas quæsum possit.

Greg. Naz. or. 18.

S: Hieron. in c. 8. Eocl.

Itaque multi acerrimo iudicio præditi, & illustrium artium magnitudine, id splendidi & compositi animi decus etiam in Philosophis prædicauerunt, in Imperatoribus, in reipubl. du-cibus, in iis denique omnibus qui ad laudem nati videbantur. Porphyrius qui de multis sapientiæ doctoribus meminit,

E E e ij

Plotinum ait Philosophum ex Academia nobilem illo oris habitu atque luce præstitisse. Sic enim habet, *Inter loquendum mens emicabat foras, lumen intimum ad vultum usque diffundens, & erat quidem amabilis aspectu, sed dum disputaret pulchrior admodum videbatur.* Orator Plinius Traiani imperatoris augustam & eximiam dignitatem oratione sua nobilitans, ea dulci & pollenti oris suavitate triumphatas veluti omnium civium mentes captasque significat, hoc enim est illius disertis hominis elogium, *Cuius latissima facies & amabilis vultus, in omnium civium ore, oculis, animo sedet.*

Porphyr. in vit. Plot.
Plin. in Pa- negyr.

Plin. l. 1. ep. ad Iun. Maur.

Anthol. l. 3.

Et ut quod nostræ disputationis est proprium dicam, hanc boni & præstantis oratoris notam regiam, & mirabile specimen, scriptores Græci Latinique facile omnium doctissimi in gloria & laude posuerunt. Idem ipse quem modò nominavi Plinius, cum dotes Minucij Aciliani enumerat, quæ apud omnes illum gratiosum & iucundum efficiebant, *Est, inquit, ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam senatoris decor, quæ ego nequaquam arbitror negligenda.* Leontius Scholasticus Poëta Græcus, cum Petrum in dicendò coryphæum, & facundia inclytum lumen, poëticis coloribus veller pingere, ita canit.

Πέτρου θεῆς ῥητῆρος αἰ γλώσσειν ἰπώπη
Ἐξοχὸν ἐν ἀγοαῖς ἔξοχον ἐν φιλίῃ.

ubi hominis in foro dominantis vultum suavissimè renidèrem expressit. Sed exemplorum quidem est satis & experientia, ut verum esse fateamur, quod venuste & concinnè dixit Laberius, *Formosa facies muta commendatio.*

SECT. II. *Contra, benevolentiam Auditorum plurimum imminuit fæda oris species in dicente, corporis illunies, sordes in amictu, vastus motus.*

QVOD etiam vel ex eo constare potest, quod truces atque horridos, & vultu ad deformitatem velut naturæ contumelia generatos, nemo æquo animo intueri solet. Caperata frons, hirta & immanis, defossi oculi, nescio quid draconium

vibrantes, simæ & repandæ nares, vastum os rictu inamœno, facies torua, & vt verbo vtar Oppiani παραμύδιτος, *risu omni & lepore vacans*, velut infausto & horribili auspicio fugant omnes. Vnde lepidè Poëta vetus.

*Perplexi crines, frons improba, tempora pressa,
Extantes mala deficiente gena.*

*Simataque iacent pando sinuamine nares
Territat os nudum, &c.*

Sulpitius
Lupercus.

Nolim igitur Therfites aliquis os populo suum ostendet, aut inuenustus ore tetro & deformi in lucem Curiz & sedem honoris introëat, quem cùm cœtus intuebitur propter vultus eximiam fœditatem, nescio quod tetrum & inauspicatum prodigium videre se putet. Huiusmodi enim vulgò homines rideri solent atque despui, non coli, non obseruari, non attentissimis animis audiri, præsertim si vastus etiam motus & inamœnus accèdat. Sapienter Cornelius Tacitus Iulium Pelignum, *ignavia animi & deridiculo corporis iuxta despiciendum* nominat. Et poëta Ægyptius quem Arcadius & Honorius Augusti pulcherrimo elogio eohonestarunt, meritò indignatur Eutropium fœdum hominem in tribunal ascendere, eumque per contumeliam *Simiam* dicit.

*Quam pulcher conspectus erat, cùm tenderet artus
Exangues onerare toga, cinctūque grauius
Inductōque senex obscurior iret in auro
Humani qualis simulator simius oris.*

Claudiam
lir. in Eutr.

Cur autem fœdi Oratores vulgò displiceant, minimèque apti sint ad conciliandum auditorem, causa duplex adferri mihi posse videtur. Imprimis natura ipsa repugnat: nam vt aiebat doctus vir moratūque Plotinus, *Quod turpe est, id est natura Deoque contrarium, natura enim pulchrum spectans agit.* Præterea scelere animus & maleficio deformis, nonnunquam os vultūque omnem diro quodam veluti afflatu contaminat, communisque solet esse opinio, corpus inter animūque similitudinem vt plurimū interesse. Sic perfidi Iuliani vultum contumeliam spirauisse, is qui sæpe illum viderat, ait Nazianzenus. Pari prope in loco meo iudicio poni debent, qui non quidem natura deformes, sed sordibus & negligentia infuscati, pædore obsiti, aluie obsoleti in concionem prodeunt.

E E e ij.

Sunt enim quidam qui non satis à puerilibus annis honestè educati, vel studiorum assiduitate sui negligentiores effecti, rusticanam agendi rationem, & sordes, atque inquinatum corporis cultum sequuntur. Itaque veniunt ad dicendum illotis quod aiunt manibus, vultu certè maculoso, fuligine obfiti, impolitie horriduli, impexi, capillati, sordida barba & confusa, malè composito vestitu, toga ab humeris defluente, col- lari fusco, pileo adipato, quasi è ganea & gurgustio irent in subsellia. Huiusmodi patronum ego noui vnum, vnum item in Academia principe, Philosophiæ doctorem, vtrumque impensè studiis deditum, vtrumque sui negligentem & sordidum. Vt cunque tamen ferebantur propter eximiam quandam iuris in illo scientiam, in hoc subtilium rerum cognitionem, sed ab eleganti iuuentute irridebantur. Sic Rullus corpore inculto atque horrido, capillatior quàm antea barbâque maiore, cum in concionem processit, fuit eleganter à M. Tullio & facetè illusus. Marcus orator Byzantius γαιιάδος ἔ κόμης ἀρχιμυρῶς ἔχει, ὅθεν ἀρχαιώτερος αἰδρὸς πεπυμῆρου ἔδραται τοῖς πολλοῖς, *barbam & comam sordidam habuit, quare agrestior quàm vir catus & consultus multis videbatur*, ait Philostratus. Atque vt foeda oris illuuias cultusque neglectus aut sordibus inobscuratus, ingenuum confessum absterret, & prope dicam Gorgoneo aspectu horrificat; sic dulcis ea de qua dixi frontis humanitas, sic à virtute illuminata pulchritudo, non delitiis paratâque foemineo quesita, sed veluti rationis manu atque moderationis extructa, aut à natura donata, sic denique à sordibus aliena honestas, mirum quantum apud homines Oratorem commendant.

Philostr. l. i.
de vic.
Soph.

illusus. Marcus orator Byzantius γαιιάδος ἔ κόμης ἀρχιμυρῶς ἔχει, ὅθεν ἀρχαιώτερος αἰδρὸς πεπυμῆρου ἔδραται τοῖς πολλοῖς, *barbam & comam sordidam habuit, quare agrestior quàm vir catus & consultus multis videbatur*, ait Philostratus. Atque vt foeda oris illuuias cultusque neglectus aut sordibus inobscuratus, ingenuum confessum absterret, & prope dicam Gorgoneo aspectu horrificat; sic dulcis ea de qua dixi frontis humanitas, sic à virtute illuminata pulchritudo, non delitiis paratâque foemineo quesita, sed veluti rationis manu atque moderationis extructa, aut à natura donata, sic denique à sordibus aliena honestas, mirum quantum apud homines Oratorem commendant.

SECTIO
III.

Aliud ad conciliandam benevolentiam opportunum, nimirum animi nobilitas gestu atque vultu expressa.

EST etiam aliud quiddam quod vehementer animos audientium dicenti adiungit, in gestu nimirum atque vultu significata quædam animi nobilitas, quam rectè M. Tullius

blandam conciliatriculam appellat. Neque verò hic eam tantum nobilitatem intelligo, quæ ab illustri profapia ducitur generisque splendore, quæ potest esse vacua eruditionis & prudentiæ, & sic prodire ad dicendum, ut nihil dici possit rusticius. Quanquam non nego vim habere ullam decus familiæ, & maiorum veluti gentium claritatem ad eloquendum: Omnes Cic. or. pro Sext.
vulgo nobilitati fauimus, ait omnium Oratorum elegantissimus Cicero, quam suo iure doctus Euripides *Δυρόν χερακτῆρα* Ennod. Schol. 2.
nuncupauit, pollentem hominibus notam & præstabilem dignitatem. Quæ si bonarum artium cognitione doctrinisque nudetur, manca est, & veluti in obscuro loco posita obsolescit: sin verò illa copulentur in eo felicius, qui facta & polita oratione tenere cœtum velit, gemma est, auro in medio collucens, & nescio quid magnum & hominibus admirabile. Pulcherrimè Ticini flos lumenque Ennodius, Oc- Ennod. Schol. 2.
cultari, inquit, se non patitur fœtura sublimis, decus clari sanguinis non tenetur in abscondito, vox verenda originis, licet in recessibus, semper auditur. Talis fuit ingenio nobilis clarisque Id. Schol. 4.
Parthenius, qui ut idem aiebat, profapie nitorem, eruditione loquebatur. Talis & ille in Fabiorum gente Maximus, verè Orator maximus & perfectus, quem Ovidius Romana lingua facundia principem nominat. Is ad notæ honestissimæque stirpis amplitudinem, aliam quandam quam moribus suis effecerat nobilitatem adiunxit: hinc Vates sic illum ab exilio affatur.

Maxime qui tanti mensuram nominis implet

Et geminas animi nobilitate gemas.

Ovid. l. 1. de Pont. el. 2.

Dominabatur igitur ille in foro & Curia, & dicendo perficiebat, ut ij qui audirent, non vnum quempiam *ἄλλο τυχόντων*, sed de summis vnum, & de cœlo delapsum sibi audire viderentur. Quod attingit idem poëta eleganter.

Affuetæque tibi doctæ dulcedine lingua, &c.

Horatius autem in eodem insignia quadam ornamenta tria connumerat, quæ hominem in summo eloquentiæ gradu collocent, nimirum nobilitatem, oris pulchritudinem, & multiplicium rerum intelligentiã accuratam & exquisitam. Lubet auream testudinem poëtæ exaudire, ita enim resonat
 l. 4. carm.

Horat l. 4.
car. od. 1.

— namque nobilis & decens

Et pro sollicitis non tacitus reis

Et centum puer artium.

Recte sanè haud tacitus hærebit in tuenda salute innocentium, quicumque Orator hac triplici è fronde coronam in forum iudiciumque attulerit.

*Πίστα &
expressain
vultu &
actione no-
bilitas.*

Sed vt omittam de illa nobilitate dicere quæ è genere maiorumque familia petitur : aio quandam in dicente nobilitatem esse posse, quæ mirabiliter conciliet, quæque proinde in ore atque motu significari debeat. Quid enim cause est, cur quosdam vastos & agrestes, vt primùm os & caput extulerint, vt rusticanos vilésque repudiemus; quosdam autem vt politos & regales probemus? An non signum est perspicuum, esse quiddam in homine liberale, quod animi tacitam excellentiam & veluti nobilitatem aperiat, quamuis alioqui humili è loco & fortunæ summa tenuitate sit oriundus? Seneca doctè vt multa *nobilem* dixit *formam*, quæ nimirum altæ mentis quoddam veluti pignus & notam ferat. Et cultissimus Nazianzenus, καὶ χῆμα ἔπαυσιπρῶτος ἐργαῖς τέκνου, vbi & in gestu & in vultu nobilitatem reponit, quam cum Orator in seipso expresserit, licebit illud exclamare cum poëta.

Ouid. l. 2.
de Pont.
Dio. Long.
ep. 1. 1.

Atque hæc est dicas facundia principe digna

Eloquio tantum nobilitatis inest.

*Specimen
nobilitatis.*

Tacit. l. 1.
Annal.

Longinus id ornamentum vocat *μεγαλόφρον* & *γενναῖον* ὁδὸς σημα, quod tanti esse ait in Oratore, vt quamuis desit magnifica & plena, & suis numeris absoluta pronuntiatio, admirationem tamen pariat intuentibus, ob illam quæ lucet in ore animi magnitudinem atque indolem generosam, quemadmodum, inquit, Aiakis in Necya silentium, est *μέγα ἔπαυσιπρῶτος ὑψηλότερον λόγου*, *quamvis oratione sublimius atque magnificentius*. Hic Drusi memini Tiberij Imperatoris filij, qui missus ad sedandam militum seditionem, mira quædam hac indole perfecit. Cornelius Tacitus sic de illo memorat, *Drusus orta die & vocata concione, quanquam rudis dicendi, nobilitate ingenta, incusat priora, probat presentia, &c.* Nobilitatem ingentam vocat, non ab auis & maioribus haustam, sed animi excellentia in corpore eminentem, & decoram veluti effigiem

effigiem animi liberalis, quæ longè indoctæ multitudinis conditionem abiectiõnemque exuperet. Eo Drusus ingenio atque spiritu, ea totius formæ dignitate, quam appello figuratam & expressam nobilitatem, etiam tacens & eloquentiæ armis destitutus, mulcere furentes milites potuit, & officij commonefacere, quanquam pars ipsius nobilitatis in virili & honesta pronuntiatione consistit. Dixi fortè rem obscuriùs verborum inopia & ieiunitate: verùm siue dignitatem oris appellemus virilem, siue expressam mentis excellentiam, siue ingenitam grauitatem, siue regificam speciem, siue indolem viuidi ingenij & laudati, seu vigorem animi sese in statu motuque proidentis, seu denique nomine vno nobilitatem, perinde est, dum intelligatur, id quidquid est, bonum esse studio Oratoris dignissimum, quod vehementer conferat tum ad parandam auditorum beneuolentiam, tum ad fidem faciendam. Hæc nobilitas dulci quodam amoris laqueo Didonem irretiuit, humanissimam heroinam, Tyriz gentis miraculum, vbi illam primùm in Troiano duce animaduertit. Nam eius plurimis ornamentis obstupefacta, ad sororem Annam, *Quis*, inquit, & quantus ille vir est, qui ereptus è pelagi vndis ad nos appulit?

Alia specimina expressæ nobilitatis.

Quem sese ore ferens? quàm forti pectore & armis?

Virgil. 4: Æneid.

hoc est, quanta est in ore & vultu nobilitas? quanta lucet animi generosi fortitudo? Aliàs summus Poëta illud ipsum nominauit, *magnum instar*, sic enim de præstantissimo iuvene Marcello,

--- quantum instar in ipso est?

l. 6. Æneid.

Quod Galli dicerent, *pulchram apparentiam in nobili adolescente*. Hæc in Pisone celebrata fuit nobilitas, quo dicente propter inusitatam facundiam Curia & forum astupebant. Herous vates ita pingit,

Ingenite vultu stat nobilitatis in illo

Pulcher honos, & digna suis natalibus ora.

Lucian. in panegyri.

Philostratus in oculis Oratoris & aspectu reponit quandam *ωγένειαν* quæ delectet; nam de Sophista Hippodromo loquens, Agrestiori, inquit, erat facie, *ὅμοιος ἀμύχανον ωγένειαν ἀπέδηλας τοῖς ὀμμασι γρηγόν τε καὶ Φαιδρὸν*, *mirificam tamen nobilitatem generositatemque, ac serenitatem ocalis præferbat.*

Philostr. l. 2. de vit. Sop.

FFF

Denique certissimum est quod Hecuba apud sapientem Euripidem extulit, non perinde omnium hominum valere sermonem, sed conceptam de alicuius præstantia & virtutibus opinionem, plurimum ponderis & momenti ad persuadendum solere adiungere,

Euripid. in
Hecub.

-- λόγος γὰρ ἐκ τ' ἀδοξοῦσιν ἰσὺν
Καὶ τῆς δούουτων αὐτὸς, ἔ ταιρὸν ἀείψ.

QVÆ ACTIO ET PRONVNCIATIO sit mouendo Amori opportuna.

CAPVT XXII.

IN Amore qui gestus atque pronuntiatio adhibenda sit, pendet ab illius affectionis cognitione, quæ maximè varia esse solet, & in diuersis dissimillima ratione produci. Qui amant, & erga rem quampiam afficiuntur, feruntur nonnunquam impotentes, solliciti, inflammati, qui vires animi omnes & corporis ad agendum euocent, sicque animo agitentur, vt quemadmodum egregiè animaduertit Longinus Criticorum omnium acutissimus, non πάθος ille videatur amor esse, verùm potius παθῶν οὐρόδος concursus quidam & coagmentatio omnium perturbationum. Huius exemplum ponit in Sapphone Musarum antistite, sed facibus amoris incensa, quæ ad suæ affectionis magnitudinem explicandam, animum, corpus, aures, oculos, linguam ciet, & contrariis motibus excitata simul ψύχεται, καίεται, ἀλογισθεῖ, φρονεῖ, σφίγγεται, uritur, desipit, sapit. Eundem æstum acrem & efferuentem expressit Poëta magnus in Didone regina, quæ quid dicat faciatve notum est, ita lectissimæ & miserimæ foeminae impotentiam, scholæ, theatra, auditoria, omni ferè orbe terrarum personant. Vim quoque eius affectionis rapidam & commouentem omnia, in diuinis oraculis cernere licet, in illa heroina sponsa, cuius torridum & pium iecur admirabilis sponsi beneuolentia & pulchritudo ventilabat; quæ prope sui oblita, dum anhelat ad tanti boni exoptatam pos-

Dionysius
Longinus
ϕ. vj.

fectionem, coelum, terram, ipsas quoque brutas animantes affatur, & ad sponſi incredibilem ſpeciem & decorum aſſimulandum, naturarum omnium perfectiones accommodat. Eſt autem illum idem affectus mitior, vt plurimum in communi agendi ratione hominumque vita, qui neſcio qua liqueſcentis animi ſuauitate & teneritudine amoris lenitus, placidè in lucem prodire ſolet, animoſque pellicere. Et tum quidem pugnat blanditiis, neque ſe in omnem ſpeciem atque formam, ea quam priùs aiebam varietate & contentione commutat.

Itaque mihi duo hominum genera animaduertenda videntur, vt benè & ſcienter de Actione pronunciemus, in inflammandis hominum animis ad ea amanda quæ studioſè commendata eſſe volumus. Quidam enim ipſa natura *Duplex hominum genus notandum.* duce feruidi ſunt, acres, animoſi: & quocunque voluntate incubuerint, eo totius animi corporiſque motu vique feruntur. Nihil in eorum oratione eſt tenerum atque molle, nihil delicatis affectionibus blandum & quietum, nihil dulci motione titillans: omnia erecta, fortia, agentia, quæ maſculum animum Martiumque ſignificent. Talem fuiſſe coryphæum Dèmoſthenem certum eſt, quem videmus igneo veluti curru & falcato volitantem, rapere omnia ſecum, atque in cœlum attollere: bellatorem facilè queas agnoſcere non batuentem, qui non blanditiis vt armillis decorus & argenteo Perſarum inſtructu pugnet, ſed ſplendido ferro pugnatoriôque mucrone circumferatur. Acer igitur eſt & vehemens in omni genere affectuum: etiam in Amore commouendo ſpiritus magnos aculeoſque exerit. Huiuſmodi quoque fuiſſe Brutum facilè exiſtimauerim, Brutum illum dico Oratorem & Imperatorem ſummum, cui Cicero pleraque ingenij ſui monumenta inſcripſit. De illo iactatur id veriſſimum, *Quod Brutus vult, valde vult*, delitiari quaſi oratione, & blanditias facere, effœminatam & molliuſculum opinabatur. Quæ cauſa fuit, cur Marci Tullij pictum, & floridum, & redundans incredibili ſuauitate orationis genus, vt non ſatis forte & robuſtum carperet. In eadem ſunt claſſe Oratores illi omnes quos Tragicos vehementèſque nominant, qualem deſcribit Sulpitium Cræſſus apud Ciceronem

3. de Oratore. *Sulpitius*, inquit, *fortissimo quodam animi impetu, plenissima & maxima voce, summa contentione corporis & dignitate motus*, &c. Et de M. Antonio paulò post, *Videtisne genus hoc quod sit Antony, forte, vehemens, commotum in agendo*, &c.

Alij sunt facti à natura ad omnem humanitatem lenitatemque animi, vix irasci queunt, asperiusque insurgere, in morata oratione dulci & placabili triumphant, lenioribus affectionibus indulgent, vix *παρούτερον* illa mouere & bacchari in animum suum inducunt. Ipse cursus liquidæ orationis, leni flatu suauiter spirantis Fauonij, ad animos auditorum non sine motu voluptatis appellit.

Varietas in amore excitando. Feruidorū in agendo ratio.

Non est dubium, quin hoc duplex hominum genushic sit in exponenda eadem re dicturū, varios gestus & dissimiles vocis commutationes editurum, diuersissima in agendo ratione amorem in animis auditorum ingeneraturum. Nam priores illi qui flammam habent in pectore, quique in omni ferè dictione adhibent neruos & viuידam contentionem, cum præstantis & eximie rei conditionem ante oculos posuerint, cum eius dignitatem & vberimas vtilitates profecuti fuerint, cum explicarint quàm sit eius cum incredibili facilitate necessitas: tum ad motus excitandos, amoremque ingenerandum ita venient, vt feruida illa natura emineat. Itaque seuerè atque acriter hominum cæcitatem coarguent, qui tantæ rei pulchritudinem excellentissimamque dignitatem minime videant, aut animi ingrati malevolentiam exagitabunt, qui eam cognitam & perspectam repudient. Testabuntur qui vbique fuerunt sapientum hominum iudicia, brutas ipsas animantes ad disceptandum prouocabunt, in quarum impetu & naturæ veluti formula, lucet boni & commodi peruestigatio. Nonnunquam minas intentabunt atque damna in omnem partem ingentia, si bonitas illa tanta quam suadent pro nihilo habeatur. Aliquando excitabunt etiam è monumentis eos, qui vel rem eam singulari benevolentia sunt complexi, non sine inusitata & prope immensa voluptate & commodo, vel qui eiusdem contemptione grauissimas calamitates & iustissimos dolores viui mortuique hauserunt. Atque hæc omnia sic agent, vt vibrentur manus, pes pulpirum interdum

quatiat, pectus, caput, humeri adlaborent, magna voce verba efferantur, spiritus & latera consentiant, eorum qui audiunt animi percillantur.

Alij verò quos mollioris & placabilioris naturæ diximus, *Natura le-*
 leui quadam permotione ad eundem Amorem coronam mul- *niores quo-*
 titudinè que ducent, aberunt vociferationes, suppliones, *mado agās.*
 iactationes corporis: hærebit in eo potissimum oratio, vt com-
 memorabilis rei dignitas & prædicanda intelligatur: exponēt
 rei facilitatem & suauitatem plenam solidæ voluptatis: non
 omittent ea adiumenta multa & magna, quæ omnibus rei pa-
 randæ suppeditant. Suauis potius motu & gestu, quàm acri &
 contorto amorem ipsi suum patefacient: ipsa oris humanissimi
 serenitas non mediocre momentum adiungit: Vox ad quan-
 dam suauitatem veluti emollita, sic tamen vt absit nimia tene-
 ritas, plurimum valebit ad amorem in animos demittendum,
Modulationem eam vocant Rhetores aptæ & artificiosæ pro-
 nuntiationis qualitatem, de qua sic Maximus Victorinus, *Mo-* *Victor. de-*
dulatio est continuati sermonis in incundiores dicendi rationes arti- *Gram.*
ficus flexus, & in delectabilem auditus formam conuersus, acerbita-
tis vitanda gratia. Atque hæc duæ sunt vt monebam excitandi
 amoris rationes, planè disiunctæ, & propè contrariæ in agen-
 do, de quibus haud facile pronunciem, quæ potior aut melior
 esse videatur. Sanè vtrâque rationem à Christianis Oratori-
 bus qui conciones habent ad populum, cum laude & eximio-
 fructu adhiberi constat. Priores illi forte propius abesse à peri-
 culo videri possint, ne feruori obsequantur nimium suo, & na-
 turæ velificentur: adeoque verendum, ne non tam pulcherri-
 mæ rei amorem, quàm incommodorum metum progignant.
 Posteriorum autem via & ratio, & communiôr est vulgò, & ad
 hominum sensum accommodatior. Sed detractis omnibus vi-
 tiis, haud inuitus censeam, vt genium quisque suum sequatur
 naturamque poliat, nam verissimum illud est,

Natura sequitur semina quisque sua.

DE MITIORIBVS AFFECTIBVS
generandis.

CAPVT XXIII.

SECTIO
I

In Consolando quonam modo agendum Oratori.

Cic. 2. de
orat.

Pausan. in
Attic.

IN muneribus Oratoris poni Consolationem, suo iure docuit M. Tullius. Quare Pitho nominata olim fuit *παρήγορος*, *Consolatrix*, cuius in Attica positum simulachrum, à Praxitele opere eximio perfectum, docti viri prodiderunt. Quem igitur in adhibenda consolatione gestum, & quam vocem adhiberi oporteat, est videndum. Mirum dictu est, quantum iuuet ipsius frontis orisque humanitas. E naturæ fontibus & intimo penetrati, verum id dictum mihi hausisse videtur sapiens Euripides.

----εἰ πὶ τυχεῖν κακόν,

Eis ὄμματ' εὖνός φάτος εἰσβλέψαι γλυκύ.

----*si quid euenit mali,*

Vel os amici cernere est dulcissimum.

Poëta Latinus quem nequitix schola in exilium pepulit, breuius idem canit,

Quid. l. 2.
Pont.

---*auxilium non leue vultus habet.*

Senec. de
Tranquill.

Seneca bonus autor & sapientix candidatus, mirificum bonum esse aiebat humanæ societatis, habere aliquos, *quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet.* Vbi tria maximè enumerat ad solandum opportuna, quæ in præstante Oratore dominantur, *sermonem, consilium, vultum.* Et quod ad consilium quidem attinet, non est huius loci atque disputationis, quod potius ad inuentionem & naturæ dotes pertineat, quæ plurimis adiumentis excitari solent & studio quotidiano perfici. De sermone qui in affectum hunc leuiorem conueniat, in quo explicando versamur, pronunciare hoc possum, esse debere moderatum & placidum, distinctum lætioribus sententiis & illustrem, qui animos in iucundam spem attollat atque reficiat.

Sermo &
actio in
solando.

Cúmque se locum & personam tenere Antiphontis Orator existimabit, qui artem quandam leniendi mœroris penitúsque sanandi profitebatur, pronuaciabit ea quæ dicet, amico animo, qui foras emineat, ea vocis inflexione, quæ spem & hilaritatem significet, lætúsque vultus & apertus orationem comitetur. Ipsæ manus quasi attollere abiectos videantur, & è tenebris ad dulce lumen euehere, trunco ipso & corpore modicè in auditores propendeat, qui gestus esse eorum hominũ solet, qui benè aliis cupiunt, & in eorum se commodum officiumque profundunt. Exempli gratia, si in summo bellipericulo atque metu sit in loco sacro aut profano dicendum, multis audientibus, qui nunciata militum crudelitate atque ferocia, vehementer animo commoueantur, atque ita agat orator. Quid est quod magnopere nunc metuendum quiquam putet, cum magistratus pro eximio suo erga omnes amore, incredibili cura & sollicitudine communi rei provideant? Vigilant enim & è custodia in omnem partem speculantur, vt cõpressa impiorum tempestate quam videmus subito in agros atque prouincias bello impio & crudeli effusam, breui otium tranquillitatemque denuncient. Qui si minus officio suo fungerentur, non deesset illa hominum generi prædicanda parētis omnium Dei prouidentia, quæ profecto publicam rem priuatamque tuetur. Excitate excitate quæso Auditores vestram mentem ad Numinis beneuolentiam cogitandam, quæ nunquam rebus nostris indormit, sed adest, tamque in clara luce hominum generi prouidet, vt hæc quæ geruntur omnia, quæque nobis eueniunt, illius nutu & voluntate administrari videantur. In eius clementiæ sinum confugiamus, in eo spem collocemus, quo iubente, illæ omnes præliorum contentiones sonitúsque armorum conticescet, &c. In his paucis ea fieri omnia possunt quæ notabam. Et omnino si accedat gestus & oratoris pronuaciatio ad fiduciam generandam idonea, sic vt ea quæ dicuntur, non extremis veluti è labris, sed intimo ex animo procedant, non est dubium, quin ad terrores minuendos abiectosque animos reficiendos plurimum sint valitura.

SECTIO
II.

*Vox & gestus in gignenda Lenitate, & dulci affectu
permouendis eorum animis qui
audiunt.*

ILLA item quam dixi vultus oculorumque suauitas, valet maximè ad animi placabilitatem excitandam, cum leniendæ mentes sunt, & dulcitudine quadam moderandæ. Neque enim dulces illi & iucundi affectus in animos se insinuare aliorum possunt, nisi os ipsum Oratoris veluti aditum aperiat, cuius grata & liquida conformatio, tacita quadam machinatione perficit, ut ij qui audiunt non inuiti obsequantur. Quod præsertim fiet procliuus, si vox quædam adiungatur ad illam affectuum suauitatem inurendam accommodata, quæ haud obscure significet, dicentem eadem ipsa lenitate, humanitate & beneuolentia imbutum, quam in aliis cupit efficere. Sanctissimus Remigius qui primus regiam Gallorum profapiam ad lucem religionis eduxit, nihil esse videbatur, quod hoc vultu & genere orationis in pietate in hominum animos instillanda non fuisset consecutus. De quo verè illa Flodoardus, *Mentis purissima sinceritatem pijs vultus præferbat alacritas, clementissimique cordis benignitatem, sermonis indicabat tranquillitas.* Et ne quis putet eam oris temperationem atque vocis non diuino quodam artificio ab eo sumptam, sed à natura veluti molliori & irasci nescia fuisse inditam, addit paulò post, eum mirabili quodam nexu dissimillimas duas virtutes iugauisse, ut & foret metuendus seueritate, & amplectendus benignitate, *ut erga deuotos Petrus appareret in vultu, contra delinquentes Paulus videretur in spiritu.* Vultum Petri, dulcem illam vocat oris compositionem humanitatis & beneuolentiæ notis insignem, gratiarum veluti colore tinctam, humanitate collucentem, quam inducebat tum vir diuinus & dicendo pollēs, cum acres animos atque duros mollire, & pietatis humanitatisque sensu perfundere cupiebat. Atq; hoc ore & pronuntiatione mihi dubium nullum est, quin M. Tullius vteretur, cum Ligarium apud Cæsarem dominantem, & pro arbitrio gerentem omnia, defenderet.

Flodoard:
l. i. hist.
Rem.

ret. Quem cum velles ad animi placabilitatē benevolentiamque traducere, grauem illam & fulminantem orationem deponit, remouet aculeos, ardorem omnem incensæ dictionis abiicit, vultum accommodat atque vocem ad paternam quādam benevolentiam significandam, vt illius Dynastæ mētem, iracundiæ & fortunæ pennis euectam, gloriosè volitantem & superbientem, ad dulcem quandam humanitatem lenitatemque inflecteret, & maximè illis dicendis, quæ fideliter è memoria mea repetam: ita enim dixit, *Sed ego ad patrem loquor, Erravi, temerè feci, pariter, ad clementiam suam confugio, delicti veniam peto, ut ignoscas oro. Si nemo impetrauit, arroganter, si plurimi, tu idem ser opem qui spem dedisti, &c.* quæ tam amico gestu & vultu pronunciauit, vt vel saxeum æneumque pectus mouere potuisset. Huius generis in oratione pro M. Marcello multa, & pro Archia Poëta sunt, quæ illa oris atque vocis moderatione pronuntiata, dulcem quandam animi sensum commitatēque genuerunt.

Id ipsum Oratores sacri tenere solent in spargenda per omnium mentes & disseminanda pietate, & excitandis igniculis caritatis aduersus Deum: frons eorum exporrecta, oculorum totiusque vultus, vt liquidi & sereni cœli conspectus, vox inflexa, gestus manuum & totius corporis amabili quadam ratione temperatus, placidæ orationis flumen candore animi vt argenteis vorticibus illustre, in progignēdis lenioribus illis affectibus multum possunt. Quam in rem valet etiam plurimum si Orator suam vocem emolliat, non eorum more dicentium qui animi teneritudine vitiosa, luxu & mollitie diffluentis, vocem infringunt, & vt canit doctissimus Tertullianus de Isis sacerdotibus incredibiliter effoeminatis,

Leniter incedant mollis a voce loquentes.

Istam enim delicati & languidi animi mollitiem procul abesse volo ab ingenui viri honestate: sed ita intelligo, posse Oratorem, non sine fructu & utilitate, suam vocem ad suauem quēdam sensum humanitatis atque lenitatis molire, quod eorum proprium est, qui ex amore & benevolentia verba faciunt, idque decorè & sine affectatione. Gentium Doctor & diuino spiritu afflatus Paulus id ni mea me fallit opinio, ἀλλ' ἔχει τὸ πῶς. *quibus, mutare vocem nominat. Nam Galatæ quos fide &*

Tertull.
Carm. ad
Senat.

G G g

religione im buerat, cum infandis impiorum hominum consiliis deuij a buissent, eos reuocat, & primùm quidem graui-ter stultitiam & temeritatem coarguit: tum assumptis veluti matris visceribus, & pia quadam suauitate colliquefactus, *Filioli*, inquit, *mei*, *quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis: Vellem autem esse apud vos modo & mutare vocem meam.* Cupiebat nimirum ad dulcia illa verba, pronun- ciationem adiungere, quæ illi beneuolentiæ conueniret, quam non satis Epistolæ scriptione potuit exprimere.

Galat. 4.

Atque probum illud genus orationis atque mollitudinis, viri docti cum liquidi olei fluxu comparare solent. Cassio- dorus de martyris Cypriani facundia loquens, *Beatissimus*, inquit, *Cyprianus velut oleum decurrens, in omnem suauita- tem lingua composita, declamator insignis doctæque mirabi- lis.* Nicetas de Nysseno Gregorio dulcissimæ facundiæ viro,

Cassiod. l. diuin. 1c6.

τοῦ ἔπι τῷ σώματος χαπαλίβεται ὑγρὸν ἔλαιον, huius ab ore stib- lat oleum. Plato etiam cum Theætetum prædicare vellet, a- dolescentem omnibus ingenij dotibus & incredibili naturæ bonitate præditum, eius imprimis in agendo & dicendo mo- destiam, & animi lenissimi affabilitatem suauitatemque lau- dat, *οἷον ἐλαίου ρεῦμα ἀψοφικὸν ῥέοντος, ut nec lubricus quietus- que olei fluxus mollior & suauior videatur.* Et Platone longè diuini- or in dicendo sentiendoque Vates, qui ad purpuram & gladium militarem testudinis aureæ cantum adiunxit,

Plat in Theæct.

Molliti sunt, inquit, *sermones eius super oleum.* Quo tamen in loco rex clarissimus perfidiosam quorundam hominum vo- luntatem exagitat, qui voce & simulatione abutentes alios in fraudem inducunt. Itaque sermones illos mollitos vo- eat *iacula*, ad hominum videlicet perniciem intenta. Eum morem esse hæreticorum proprium, is quem paulò antè no- minaui D. Paulus asseruit, quos videas habere Christum in ore semper, eius dolores acerbissimos & toleratam nostri cau- sam mortem prædicare, cæterùm inani fide, vt impudentiæ ve- lo tectos, sese in omne genus voluptatis & crudelitatis im- mittere. Eos igitur Ecclesiæ magister penicillo ita suo de- scribit, *Qui per dulces sermones & benedictiones seducunt cor- da innocentium:* Eosque ait ventri potius & palato suo, quàm

Rom. 16. 8.

1. Timot. 4.

Christo & cœlesti palatio seruire. Alias scribens ad Timo-

theum *in hypocrisis loquentes* vocat, cane peius & angue fugiendos. Sed ab illa nefaria hominum simulatione, haud fuerit operosum boni & laudati Oratoris munus opusque sciungere. Nam illa impiorum *ζησολογία*, bracteis simulationis obducta, facile à peritis agnoscitur, & tandem aliquando diffluit. Vt enim verè sanctissimus Ambrosius dixit, *Nihil fucatum placet*. At Christiani oratoris candor, animique veritas simplex & minimè simulata, & naturæ vox consentiens, prodest apud omne genus hominum ad fidem faciendam. Itaque vt pertexam quod institui, & locum hunc absoluam, vt in animis hominum inflammandis, & turbido iracundiæ motu in aliis exfusitando, necesse est, vt is qui dicit inflammari & ardere videatur, sic ad dulcem animi motum placibilitatis, amoris, benevolentiae, pietatis, oratorem ipsum oportet ore, vultu, gestu, pronuntiatione, eximiam quandam humanitatem expromere.

S. Amb. l. 1. r.
Offic. c. 18.

ACTIO IN GRAVIORIBVS affectibus.

CAPVT XXIV.

*De Ira, Odio, Invidia, &c. in accusando,
inuehendo, &c.*

SECTIO
I.

GRAVIORIS motus vt plurimum in copioso, acri, & ornato, sublimique dicendi genere dominantur, *εναγώνια πάθη* Rhetores vulgò nominant, Dionysius Longinus *αδρά και ενθουσιαστικά* *vehementes & enthusiasticos affectus*. Ab eorum concitatione pendet sæpè totius causæ dictionisque victoria, & fortè non est operosum oratori in commouendis huiusmodi affectionibus elaborare. Sic enim fabricata natura est vnumquémque, eosque igniculos aculeosque indidit, vt quemadmodum in aridum & vacuum humoris fomitum subito ignis è fauilla excipitur, ita mens & voluntas rerum indignitate ventilata, minimo negotio inflammetur.

GGgg ij

Sunt tamen quidam languidi & inertes, & semisomni in dicendo, vel mollitie animi, vel nescio quo stupore obligati, quibus subinde admouendæ faces videantur. Ii remouendi sunt ab eo eloquentiæ flore & dignitate, quæ cursu magno sonitûque defertur, quæ rapit & perfringit hominum sensus, cuius proprium est tractare animos atque omni modo permouere. Ad hunc enim tuendum dominatum orationis & faciendiæ, opus viro est inclyto & generoso, & non modò ad dicendum parato sed etiam perito, qui que ut bonus & magnanimus Imperator etiam pugnantes & reluctantes possit capere.

Ut igitur hîc disertè aliquid moneamus, cùm Orator Iudicium scruitiam & atrocitatem intuetur, cùm accusat, cùm inuehitur, debet imprimis vim & ardorem animi suscipere, quæ veluti anima est totius motionis atque vocis, sine qua languet & debilitatur. Est autem ille ardor vulgò expressus, tum in vultu, ore, oculis, & totius corporis motu, tum in certo genere pronuntiandi, è quibus machinæ existunt artificiosæ & pollentes ad quatiendam mentem auditorum. Hic inseruiunt ea quæ Rhetoricæ præceptores animaduertunt, ignea oculorum vis, supercilium minax, constantia vultus, os impavidum, gestus imminens omnium artuum & rapidus, brachij iactus, laterum contentio, pedis supplotio, vox robustior, clamor in summa rei gravitate, alia huiusmodi *παραλώπεια*, quæ cum decorè loco & tempore adhibentur, causas eripiunt è manibus, consceleratos evertunt, eruentant impios, innocentiam tuentur, atque ab armis audaciæ vindicant, de vitio maleficiòque triumphant. Et sanè bellatoris aspectus (*βλέμματα πολεμικά* nominant Græci) plurimum in ea re potest, qualem in prælio duces præferunt, quoq; obstupesciant hostes, & nonnunquam etiam exuperant. De quo Plinium audio eximium Oratorem, cùm decora Imperatoris Traiani exornat, *Nec tibi, inquit, spolia opima defuerint, si quis Regum venire in manus audeat, nec modo oclorum tuorum, sed etiam oculorum nominariūque coniectum toto campo totūque exercitū oppositum perhorrescat.* Et si me audiet, eos oculos habere conabitur, in grauioribus illis motibus Orator, & ea conformatione, qua iustitiam Chrysippus olim erudita oratione pingebat, *Virgo,*

*dicentis
ardor in
rei graui-
tate qualis.*

*Plin in Pa-
nægyr.*

Inquit, *aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acris, neque humilis neque atrocis, sed reuerenda cuiusdam tristitia dignitate.* Necesse autem est commotiorem esse totius corporis gestum & incitatio-rem. Plinius Iunior, *vigorem corporis motibus animi consentaneum* vocat, hoc est, vt ego interpretor, qui celeriter & variè, & viuida contentione animum ipsum comitetur, nam lumen Criticorum Longinus animum ipsum in concitandis affectibus, *ἰν' ἄλλα μεταπηδῶν* ait.

Gell. l. 14.
c. 4.

Plin. l. 1. a ep.
ad Cereal.

Et si corporis est eloquentia quædam, vt Marcus Tullius voluit, manuum motus certè in ea lucet & dominatur, quatum gestus librare veluti argumenta solet, & non minus quam reducti scorpionis impetu in aduersarium contorquere. Sic videmus feruidos Oratores, vbi rei grauitas patefacienda & vrgenda est, singula orationis membra & claufulas, repetitis manuum motionibus, vt trabali clauo defigere in animis audientium, & penitus in mente inurere. Hinc M. Tullius quasi telum esse orationis putauit vehementius iactum brachium. Et fortè eo alludens Cornelius Tacitus eloquentiæ vsum *in locum scli* repertum fuisse monet, neque dubitat ipsam eloquentiam appellare *sanguinantem*, quæ videlicet in fortissima contentione corporis animique, vt omni telorum præsidio instructa reos cruentet. Atque hoc ipsum est quod aiebat Symmachus, *In forensibus quater arma facundia: Seneca bel-latorio stylo, pugnatorio mucrone, decretoriis armis vti.* Hinc de Constantio, quem illustrem virum nominat Ennodius in veteri inscriptione,

Gestus libras argu-
menta &
consequer.

Tacit. de
Orat. siue
si Quatu

Symmach.
l. 7. ep. 9.

Ennod. l. 1.
ep. 17.

*Quis per bella fori rousiens de iure triumphum
Rettulit, & suos perculit ore reos.*

Vbi *suo* potius legerim, qui ardentis habitum Oratoris significet.

SECTIO
II.

*Exempla in eo genere clarissimorum Oratorum. lingue
fulmina, grando, nimbi. bellator Hære-
ticorum. Παρασιώπησις.*

EA laus propria Periclis fuit, verè Olympij atque diuini, qui propter vehementem eloquentiam, laureato veluti ense triumphantem, vulgò tonare ferebatur, & permiscere totam Græciam. In eo ipso genere Demosthenes mirum quantum valuit copia princeps, grauis, elatus & herous Orator, qui motu calido & vibranti, inimicorum oculos præstinguabat, qui acerrimè & valentissimè disputans, cum magnificentius diceret, voce & vultu Æschinem terrebat. Hinc illa ὄρμη Δεῦπυρος quam illustrium scriptorum monumenta illi attribuunt. Eundem Poëta sapiens ignea facundia magnum quoddam in animis hominum excitare incendium consueuisse eleganter cecinit,

L5. Anthol.

---ὁ ὄρην Ἀθήνας

Παιδοῦς θελξινόοιο νοήμονα πυρσὸν αἰάψας.

---doctis accendit Athenis

*Peithò flexanimà calefacto in pectore flammam.*Cicet. in
Orat.

Eloquentiæ Latinæ parens de se profitetur opinor verè. *Nos magno semper usi impetu saepe aduersarios de statu omni deiectimus: nobis pro familiari reo summus Orator non respondit Hortensius: à nobis homo audacissimus Catilina in Senatu accusatus obtutus.* Hæc ille in Oratore, & multò plura. E quibus haud dubiè suspicari licet, quàm acri & agente motu, qua firmitate, constantia, grauitate, quo tono vocis, qua oris compositione illa protulerit. *Quousque tandem abutere Catilina, &c.* Dialogi Auctor, qui de causis corruptæ eloquentiæ singulari facundia scribit, Eprium Marcellum hoc etiam nomine prædicat, quem *accinctum & minacem*, hoc est, armis generosæ eloquentiæ & illa animi contentione bellantem, de Heluidij eleganti sapientia tropæa retulisse memorat. *Quid aliud, inquit, infestis Patribus nuper Eprius Marcellus quam eloquentiam suam opposuit? qui accinctus & minax disertam*

quidem, sed in exercitatum & eiusmodi certaminum rudem Hel-
nidij sapientiam elusit. Lucianus vim consimilem Pisoni tri-
but,

*Nam tu siue lubes pariter cum grandine nimbos
Densaque vibrata iaculari fulmina lingua, &c.*

Lucan. in
Paneg.

Atque in hunc principum chorum & excellentium Ora-
torum, Christianos licet Antistites ab omni antiquitate ad-
iungere, in quibus animi virtus & innocentia, mirifica vi
dicendi fuit illuminata. Talis certè fuit sanctissimus & om-
ni scientia ornatissimus Augustinus, qui præsertim cum Hæ-
reticis perfidiosa hominum natione pugnans, igneo quodam
splendore vibrabat. Quare Paulinus politissimus idem scri-
ptor & vita egregius, carmen pangens in obtrectatorem ie-
iunum malevolentia & impium, qui doctorem Hipponen-
sem tacitè arrodebat, monet seriò ne se det in conspectum,
ne à magno Augustino fulminetur,

Christiani
Oratores
quales in
vehementi
genere di-
ctionis.

*Verte gradum, fuge perniciem, stratosque rebelles
Oris Apostolici fulmine ubique vide.*

Hoc fulmine perduellis Manichæorum acies, furiosi Aria-
ni, Donatistarum colluuias, impiùmque latrocinium concidi-
dit. Quæ causa fuit, cur tantùm virum Cassiodorus *Bellato-
rem hæreticorum & famosorum palmam certaminum* appellaret. Cassiod. de
diuin. lect.
Par fuit vis atque inflammatio dictionis in Basilio, Grego-
rio Nazianzeno, aliis, quorum eloquentiam grandem & in-
censam, & vt Theologus suauissimis suis versibus canit, Greg. Naz.
Carm. 47.
τῆς πυρὸς ῥῆος fuisse meminimus. Itaque in Basilij magni
Epitaphio iure positum

Ἐροντὴ σῶο λόγος ἀερόπι δὲ βίβη.

Fulmen sermo tuus vitæque fulgur erat.

De Episcopo Ticinensi commemorabili virtute viro cœle-
stique facundia Epiphanio, eleganter Ennodius, *Iam si ad
sermonem veniamus, nunquam sic diras affides verborum digi-
tis incantator Thessalus violentus poterit euocare carminibus, quo-
modo ille effectum petitionis sue à negaturis extorquet.* Et hoc
quidem illi diuinæ mentis internuncij potuerunt, cùm sit
magna vis religionis atque pietatis, vt qui ea sunt afflati, non
modò animo, sed omnibus quoque artibus commoueantur.
Aliis autem hominibus qui venalem habent facundiam, quòs-

Ennod. in
vita.

que res qua de agitur non attingit, longè difficilior est eos motus ardoremque suscipere. In tuendis enim alienis, atque ab omni periculo vindicandis, studio omni exardescere, & animi quodam impetu efferri in agendo, eorum tantum meo iudicio fuerit, qui grauissimum eloquentiæ nomen pro dignitate sustinent, & diuturna exercitatione præcellunt.

Orator affectus in animo suo imprimat, aut ostendet.

Quare docti humanitatis interpretes sapienti iudicio clari, in monitis suis posuerunt, esse cumprimis induendos affectus, penitusque animo imprimendos, quos aliis volumus inurere. Iratum si vis iudicem, atque sceleribus infensum & impiorum hominum crudelitati, illam ipsam indignationem animi in te prius concipias oportet, & motu omni ore atque voce declares. Si hoc non potes, iubent illi, saltem iracundiorem te vultum effingere, & quantum res prudentiæque volet tristior: *vultuosum* nominat Marcus Tullius, Apuleius *vultuosam faciem*, tristem videlicet & inamœnam, Suetonius, *vultum minus familiarem*, quidam *morosior*, non nemo *rigorem in vultu*, nubilam alij frontem & adductam, Græci *καρσιώπνοιν*, de qua solita elegantia gemmeus Chrysostomus, qui Antiocheno populo audiente sic aiebat: *Cum iniuriam amicum acceperis erga amicum eodem modo habet quo dominus erga seruum, καρσιώπνοιν, μόνον ἀφ' τῆς σῆς φεισόμενος, ἢ πῶσαι ἐιδεσόμενος αὐτῷ τῷ ὀφρῶ, τῶν αὐτῶν ὀφρῶν rem ipsam amplificat, iracundiãque ostendit.*

S. Chryso. hom. 14. ad pop.

ACTIONIS ALIA QVAEDAM ADIUNCTA IN TURBIDIS AFFECTIBUS.

CAPVT XXV.

SECTIO I. *Acer & præfens animus, constantia in vultu picta, recti & leonini oculi, frontis asseueratio, gestus masculus, ignea vocis tuba, &c.*

AD metum & terrorem incutiendum, & ad similes grauiiores motus, addo hæc etiam, constantiam quandam signifi-

significari oportere animi erecti & exaggerati, qualis solet esse in securis, aut generosa mente præditi, vel iustitia, fide innocentia, & causæ bonitate circumuallatis. Acer enim præsensq; animus, quique ipsa veluti scelerum cubilia stricto ferro atq; lucente penetrare audeat, reo peracto sæpe domū victor & triumphans rediit. Constantiam voco, animi firmitudinem, honestamque audaciam, seu fidentiam rigoris expertem & immanitatis, (*fundatum pectus* diceret Ammianus Marcellinus) in qua lucet grauitas quædam imperterriti animi & inuicti. Quare Orator de acufando inuehēdoque sollicitus, huic etiam comparandæ constantiæ operam dabit, ad eamque gestum atque motum componet. In ea verò quantum sit momenti positum in optima causa, Plinius gloriosæ eloquentiæ specimen in agendo sæpe est expertus. Nam cum propter crudelem principum & acerbum dominatum, vulgò sana seueraque iudicia non fierent, hac firmitudine perficiebat, vt obtritum ius attolleret, & ab iis qui primo reclamauissent, æquissimè & beneuolentissimè audiretur. Rem ipse quodam loco, bellissimòsque triumphos, quos fretus causæ bonitate, præsentisque animi fortitudine, in Senatu retulerat, simul & euentum orationis suæ ita recenset, *Mirum qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant, tanta conuersio vel negotij dignitatem, vel prouentum orationis, vel actoris constantiam subsecuta est.* Porro animi illa constantia tum ipsius modo vocis & dignitate, tum in statu, ore, vultu, & totius oratoris habitu cernitur. Plotinus vulgum quidem eius pingit dum fortitudinem & animi constantiam delineat, *Fortitudinem, inquit, generoso vultu verendam: &* Cassiodorus lib. de Anima, *Cuius ora se nequeunt immutare, dum semper probatur studere constantia.*

Plin l. 9. ep.
ad Quadrat.

Plotin En-
nead. l. 1. 6.

Cassiodor.
l de Anim.

c 18.
Vultus generosus.

Senec. l. 1.
de Constāt.
c. 5.

Est igitur significandæ constantiæ hoc imprimis opportunum, vultum habere generosæ mentis indicem, firmum, erectum, minimè abiectum atque depositum. *Rectos illi oculos variegatæ porticus amasius tribuit Seneca, Aduersus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat.* Animosè quidem ille & verè: nam vt timor abiicit animum, limòsque facit oculos & depressos, sic honesta & secunda periculi audacia rectos oculos tenet: quemadmodum Græcos etiam sapientes

HHhh

loqui memini. Sic enim Hierax apud Stobæum, τὸς δὲ ὑπ' εὐθερίας ἐλέγχοντες ἔτ' ἰδεῖν ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς αἰέχεται, eos verò qui per libertatem redarguunt, nec rectis oculis intueri sustinet. Rectos oculos ego interpretor, non nictantes aut deorsum procliuēs, nec contra immanius diductos, sed naturæ libertate splendorem omnem suam quantum res patitur afferentes, quibus si accedunt alij quidam gestus in eandem rem accommodati, vim magnam habent atque mirificam ad animi fiduciam explicandam. Alibi Seneca *erectos oculos*, in exponenda eadem constantia posuit. *Si erectis oculis gladios micantes videt*, hoc est si constantia armatus & generosa mente vadit in periculum. Item epist. 71. *In tantum profecit ut contra fortunam audeat oculos attollere*. Damagetus Poëta vetus consimili pæne modo Herculis constantiam in oculis eminentem exprimit, ait enim illum, ἐν ὀφθαλμοῖσι ἀπαρῆν θυμὸν ἔχειν, *inpauidum in oculis animum & obtutu circumferre*. Eos oculos eruditi *leoninos* appellant, cùm iustæ iracundiæ motus & dominantis excellentiæ vis significatióq; accesserit. Constantinus certè Magnus non bellando maior quàm dicendo, cùm in Concilio orbis terræ, aut Arrium pest. lentissimi erroris ducem, aut alios numinis perduelles meritò insequeretur, coniecto velut oculorum fulmine novos illos impietatis architectos vrebatur. Quare Cedrenus illum fuisse ait, τὸ δὲ ὄμμα ὡς ἀπλήσιον λέοντι, *oculis leonè simillimum*, quales oculos Iulius Pollux θυμοειδῆς appellat, & εἰλεονίας, *acres & fulgentes* vim animi significantes.

Frontis asseueratio. Frons quoque ipsa grauitatis notis pingenda est, *frontem asseuerare* dixit Apuleius, hoc est ad seueritatem componere, Macrobius *commasculare, frontem caperare seueritudine* Plautus. Vultum *sauum* nominaret Princeps Poëta, vt de pio *Aenea Maternis sauus in armis*. *Trucem* vultum Tacitus, *Seuerum* Martialis.

Vultus indue tu magis seueros.

Hinc *terrere vultu* apud Horatium; & eleganter Ouidius, *tacitos etiam vultus conuicia* dixit *facere*. Quæ omnia eò libentiùs à me adferuntur, vt intelligamus eruditorum hominum consensu, hoc grauitatis constantiæque specimen plurimum posse, in permotione animorum, & causarum atrocitate. Est etiam totius corporis gestus quidam, qui masculam illam speciem &

Corporis motus fixus & liber.

altæ mentis robur deceat, qui longissimè ab eorum hominum abiectione recedit, qui timidi & soluti languent. Qualis autem ille sit, tum ex iis quæ superius diximus, tum è summorum oratorum animaduersione faciliè intelligitur.

Iam verò quod ad prononciationem attinet, vox debet esse fortis & incitata, & diuersa pro rerum varietate. Extent & emineant interrogationes, quibus quasi aculeis strati & timidi aduersarij pungantur. Iuuerit quoque præcipua quædam & ἐμφοπικώτερα, in quibus maior vis est ad significandum, quæq; nobis & causæ æquitati fauere possint, aut scelus & impiam fraudem obterere, maiori quadã exprimere vocis contentione, ne forte in rapida & ignita oratione, audientem illa præteruolent, sed potius animis insideant & inurantur. Demosthenes hoc maximè artificio excelluit, quem secutum dicendi genus aiunt χρητικόν, aptum videlicet ad quatiendum, & hominum multitudinem percellendam: atq; ab ipso prononciandi vigore putò fuisse tubã nominatũ ab eruditis. Ita enim Poëta Græcus.

Καὶ Παλαιῶν δημοῦρος ἔπαρτε σάλπιγγι.

Anthol. l. 5.

Et paulò post de eodem,

—κοτῶν προχαλλῶ ἐφθέγετο φωνῶ,

iratus in dicendo consortam & vibrantem astollebat vocem. Sic Proæresius Orator sui temporis maximus à Diophanto nominabatur σάλπιγγι τῆς Μαραθωνίων τροπαίων, quod Marathonia tropæa buccinator inclytus, vehemènsque resonaret. Doctissimus & elegantissimus Nazianzenus, τὰς θυρρήνικας ὑπερφωνῶν σάλπιγγας, *Tyrthenicas tubas oratione superare*, Philostratus Oratores ὑπερφωνῶντας dixit.

Incredibile prope est, quantum valeat ipse ardens & impetu quodam elatæ orationis cursus, quæ cum manat à limato iudicio & exquisito, rapit omnia secum, & euertit obstantia, donec in loco æquitatis & iustitiæ conquiescat: si præsertim ad eam vocis magnificentiam atque sonum, dictionis quoque altitudo splendorque accedat. Id nominauit Seneca pater, *magno animo inspirare*, Dio Prusæus μείζον ἐτέρων φθέγεσθαι, M. Tullius eloquentiam *quæ cursu magno sonitūque feratur*. Hinc in veterum pompa sophistarum ἦχος siue ἦχὸς & ὑψηλὸς τῆς λέγων, quo fiebat vt mirificè caperēt animos audientium & tenerent.

Quanquam habebant illi quidem potius ἐφωνίας μουσικῶ,

HH hh ij

vt Dionysius Halicarnasseus loquitur, vocis magnitudinem titillantem animos & mulcentem, admirationis aucupem atq; gloriæ, quàm virilem & proprium huic pugnae clamorem, & Pæanem potius Apollineum ciebant, quam Martium, & ὄρθιον hunc ῥόμων excellentium oratorum, qui victricem laurum ambiunt, & in hominum voluntate perfringenda versantur.

SECT. II. *Idem ardor visque dicentium ad permouendos animos opportuna, Veterum dictis & eruditione illustratur.*

HANC vigentem & claram dicentium pronunciationem doctæ humanitatis mystagogi explicare variè solent: nam ea causa Oratorem cum heroico equo splendido videlicet atque animoso componunt. Marcus certè Imperator cum Herodem Atticum interrogaret, qualis illi Polemo videretur, qui tanquam maiorum gentium Rhetor eloquentia tum florebat artificiosoque dicendi, id diuini poëtæ respondit,

Ἰαπων ἄνωπόδων ἀμφὶ κτύπος ἕατα βάλλει.

Quadrupedum sonitus circum mihi verberat aures.

cùm significare vellet τὸ ὑψηλὸς τῷ λόγῳ, vt Lemnius ait Philostratus, *altam, sonoram, & generosam eius in dicendo contentionem.* Hoc pæne ipsum in Gallia dici vulgò solet: nam cùm videmus aliquem vehementius stomacho & iracundia efferuescentem, grandius loqui & inflare animosius, illum dicimus *magnos equos ascendere*, vt veluti Centaurus quidam è nubibus sonare videatur. Venustissimè vt omnia Sidonius Apollinaris, *Excrescit amplitudo proloquij, emicatque vt equi potentis animositas, cui frementi, si inter tesqua vel confragosa frenorum lege teneatur, intelligo non tam cursum deesse quàm campum.* Omnino ita vehatur oportet noster hic spolia lecturus & triumphaturus Orator: equum habeat, non quales apud Sybaritas fuerunt docti in conuiujs tripudiare insolentius, gressumque ad numerum molliter glomerare, sed Martiis Hectoris equis simile, quibus generosum vinum dabat ad spiritus animosque exfuscitandos. Alij vim illam dicentium, *stimulum aculeumque* nominant.

Orator heroico equo
uictus.

Sidon. l. 4.
cp. 3.

Stimulus
vixide orationis

Sic Eupolis tonantem ait Periclem & eloquentia diuinum.

— μόνον τῆς ῥητόρων

Tò κέντρον ἐγχαλασσῶν τοῖς ἀκροατοῦσι,
 magnanimi oris voce, principe digna & totius Græciæ Cory-
 phæo, aculeum quendam in audientibus relinquere consue-
 uisse. Durius fortè paulò dixisse videatur, sed tamen significan-
 ter Enodius, *Ferratis verborum calcibus animare*. Diuinæ literæ
 pulcherrimis dicendi modis abundantes, mirificè illud item
 explicant & elegantissimè. Purpureus enim stylus Salomonis
 in Prouerbiis id nominat *verbum dictum super rotas suas*: vbi in-
 geniosissimus Caietanus, *Super rotas suas*, inquit, *id est super*
loca topica, super colores rhetoricos, super modos loquendi: addo
 ego, super claram, illustrem, magnificam pronunciationem,
 & vt Poëta ille vetus aiebat *προχαλῶ φωνῶ*, qua Pindarico
 veluti Musarum curru, aut iudiciorum illo falcato, qui terro-
 re sonitúque magno labitur, aut triumphantium rotundo, at-
 que auro vndique fulgurante alta inuehitur & exaggerata di-
 centis oratio. Nonnulli viuidam illam in orando contentio-
 nem vocant *Spiritum*, de quo M. Tullius in Oratore perf. *Spiritus*
Carent, inquit, *libri spiritu, propter quem maiora eadem illa dicentis.*
cùm aguntur, quàm cùm leguntur videri solent. Quam vim atque
 spiritum doctissimus Plinius rem in animis dicebat affigere,
 hoc est enim eius effatum, *Alius in animo sedent, quæ pronun-*
ciatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis affigit. Longinus
 clarissimo iudicio pollens & cognitione, id ipsum dixit, *Ἐθου-* Longinus
σιατικῶς ἐκπνέειν ἔοικεν ἰσοβάλλειν τὰς λόγους, spirare diuinum φ. ἰ. 40.
quiddam & animosum, & furentis Pythia more grandem & incita-
tum edere sonum, & veluti oratione bacchari. Ouidius erudito in-
 genio Vates ad eandem vim significandam, *Thyrsus* Orato- Thyrsus O-
 ribus concedit & *calorem*, in iisque *facundia nemos* collocatos ratorii.
 opinatur: ita enim scribit ad Solanum in Romano foro copia
 & elegancia principem,

*Thyrsus enim vobis, gestata est laurea nobis,
 Sed tamen ambobus debet inesse calor.*

Ouid. de
 Pont.

Vtque meis numeris tua dat facundia nervos, &c.

Thyrsus meo iudicio nominat incitatae orationis telum ardo-
 re animi vt amento & oratorio lacerto coniectum, quo ad-
 uersi lacerantur. Nam vt Thyrsus cuspidem habet frondibus

Philostr. in
Sophist.

inuolutam, qua Mænades pungere solebant, obuióque la-
fere: Sic Orator dictionem præferens amœna quadam folio-
rum varietate conuestitam, cùm accusandum est & inuehen-
dum atrocius, adhibet fortem, & veluti acuminatam ampli-
ficationem, qua communis otij pestes eloquentiævi & mucrone
confossæ intereant. Philostratus simili orationis gratia inflam-
matus in agendo & spiritu vehementi pronunciantes βαρυών
& τυμπανίζων aiebat. Ad hæc sobria Suadela Orgia, tympa-
nũque fori & iudiciorũ, ira, metu, odio, & cæteris affectibus
resonans, haud dubitem inuitare adolescentes, eos præsertim
molliores, & placidos, qui nihil possunt atrociter & seuerè di-
cere, eĩsq; in manus Thyrsum hunc imponere grauitatis & con-
tentionis, quo in acie pugnare discant: vt quemadmodũ apud
Euripidem Bacchantes sine armis atque ferro, suis tamen te-
nuibus illis spiculis obuios petunt & lædunt: Sic illi serió agen-
tes, cum importuna & crudelis hominũ malitia postulat, sine
ferro, hoc est sine inhumanitatis suspicione, aculeos animi sui
exerant, & perditorum hominum amentiam cruentent.

Exempla
fulminan-
tium in di-
cendo.

Et si exemplum à me quærant, opponerem quidem lubens
incorruptam omnem antiquitatem, cùm clari & inuicti he-
roes in agendis causis plusquam Indicos triumphos refere-
bant: sed vno Bruto contentus ero singulari vbertate, & diui-
no quodam genere dictionis exculto, qui poëtæ boni testi-
monio, si quando leges improborũ audacia violarentur, sic in
foro agebat, vt singula eius verba, tela forent, quasi felle &
veneno lita, quibus impias & consceleratas hominum mentes
stimularet, atq; foderet. Sed præstat clarissimi Poëtæ carmen
audire Brutum alloquentis.

Ouid. de
Ponto.

*Cum tibi suscepta est legis vindicta seuera
Verba velut tinctum singula visus habent.
Hostibus eueniat quàm sis violentus in armis
Sentire, & lingua tela subire tua.*

Greg. Naz.
Or. 20.

Vim eandem illam fulmen alij, tonitruque nominant. Hinc D.
Basilio differenti omnes submittebant se ως ἤχος βροντῆς, quasi
ad tonitruum sonitum, ait S. Gregorius Nazianzenus, in quo
magna illius in dicendo vis, & maiestas animaduertitur. Talis
nimirum quisque Orator, vsu, arte, iudicióque eruditus, non
lentus, non in summa rei grauitate somniculosus, sed ardens

& excitatus in pernicioſa hominum conſilia imminet, & eodem animi motu ſecum omnes ad decus, ad honeſtatem, ad nominis ſempiternam gloriam attollit. In bellis ad animorum concitationem tuba vtuntur Hetruſci, fiſtula Arcades, Siculi iis instrumentis, quæ vocantur Pyctides, Lyra Cretenſes, Lacedæmonij tibia, cornu Thraces, tympano Ægyptij, & Arabes cymbalo: at in campo legum & humanitatis, vna voce magni & incenſi oratoris, omnes inflammantur, quæ plus pollet ad excitandas multitudinis voluntates, quam teſtudo Muſici Timothei ad Alexandrum ira & ſtudio bellandi complendum. Adeo verum eſt quod aiebat Pindarus, *κέντρον δὲ μάχης ὁ κραιπτεῦων λόγος*, *ſtimulus pugna eſt dominans oratio.*

Clem. Alex.
l. i. Strom.

*Adverſus ea quæ dicta ſunt, videri grauiorem
illam commotionem minùs decere
Oratorem ſapientem.*

SECTIO
III.

HACTENVS Theodorus attentiffimis & lubentibus omnium animis audiebatur: cùm Victor à Philoſophia ſua monitus aetionum moderatrice, Videris, inquit, mihi doctiffime Theodore, non oratorem ſapientem quendam, & moderatum exprimere, ſed militem in campo ferocientem. Sanè turbidos iſtiusmodi Oratores à multis prudentiæ laude ſummis vulgò reprehenſos memini, vt qui rixarum potiùs amantes & litigiorum, quàm æquitatis eſſe videantur, qui effractis quaſi pudoris modertiæq; repagulis in theatricos motus, & caninam veluti rabiem erumperent, quos niſi vicani homines & imperiti commendare nemo poteſt. Talem fuiſſe Caſſium Seuerum Oratorem, qui poſt æuum M. Tullij eloquentiæ campum celebravit, is qui Dialogum de Oratoribus ſcripſit apertè ſignificat, *Primus*, inquit, *omiffa modertiæ ac pudore verborum, iſtis etiam quibus utitur armis incompoſitus, & ſtudio ferendi plerumque deſectus, non pugnat ſed rixatur.* Vbi fanè φιλο-
νεικῆ & veteratorem pæne furioſum, non iuris & humanitatis patronum delineatum video. Tu in amplo & fortiffimo dicendi genere & concitatione animorum, ſæuum ais

Dialog. de
cauſ. cor-
rup. eloq.

oportere esse vultum, truces oculos & scintillantes, erectos oculos caputque fidentius elatum atque sublimius, quæ omnia vafanæ audaciæ mihi videntur, aut superbiæ non ferendæ argumenta. Magnos enim viros dicere memini, cervicis & frontis elationem, propriam esse arrogantis & tumidi fastidij, nimium in luce aliorum insolescentis. D. Gregorius Nazianzenus n̄i memoria me fallit mea, nam obiter quædam eius monumenta libaui, describens hominem odiosæ contumaciæ, βλέπων ὑψηλὸν πρὸς μετάρσιον dixit, & alio in loco ὑψαυχυνῶς. Themistius de Sophistis, ὑψηλὸν ἐξάγειν αὐτὸν φρονηματισμῷ ἐμπιπλάμην, *sublimem sese attollere, fastidij arrogantiaque plenissimum*. Eos homines alio quodam modo circumscribit subtilissimus & eloquentissimus Aristides, vocat enim τὰς ὀφρῦς αἰεωακότας ἔβαδιζόντας ὡσπερ δεσπότας τῆς ἐντυγχάνοντων, *sublatis superciliis incedentes tanquam omnium dominos*. Itaque Plinius (Oratorem intelligo) scitè & eleganter *superbissimos Tyrannorum vultus* appellat, nempe ὑπεροπλικούς ἔ τὰς ὀφρῦς αἰροίτας, quod Iulius Pollux superbientium propriū esse mōnuit. *Rigentem* appellavit *cervicem* Ovidius, quam hieroglyphicum esse insolentis arrogantia Pierius Valerianus opinatur.

Quæ si omnia docti viri siluissent, intelligere tamen quisque posset experientia duce & magistra, quantum is n̄uus Oratori incommodet, quantum illius famæ decus & nominis estimationem imminuat. Neque enim auditores in ea capitis & oculorum elatione, defensorem honestatis & modestiæ candidatum videre sibi videntur, è nobili tabernaculo Suadæ prodeuntem; sed trucem quendam, & vt dicam cum poëta Venusino *elata ceruice ferum*, qui gigantæa & impudenti contumacia cœlo minitetur, quo nihil magis contrarium dici potest conciliandæ hominum benevolentia & amori.

Sed vt omittam de superbiæ significatione dicere, vide etiam atque etiam Theodore, quantam fenestrā aperias temeritati, audaciæ, & importuno furori. Nam si per te licet commutare faciem, caperare frontem, æstum animi ore toto prodere, & Thyadum more βακχῶν quid illi faciunt aliud, quorum vim acerbitatēque iracundiæ in vultu, voce, motu eminentem, viri sapientes ad humani generis ludibrium tanquam in scenā inducunt, & grauius p̄sequuntur? Nam cū Seneca foedum

habitu

Nazianz.
Carm. de
vit.

Themist.
or. 1.

Aristid:
10. 3.

Plin. in
Panegy.

habitum iratorum, vt ferocientis animantis effigem ponit ante oculos, eadem prope, quæ tu, memorat: *Audax*, inquit, & *minax vultus*, *tristis frons*, *torua facies*, *citatus gradus*, *inquieta manus*, *color versus*. *Flagrant & micant oculi*, &c. Hæcne igitur splendidior tibi videatur species atque decentior in corona sapientum, quam ea Mallij Theodori, qui facundia nobilis, fori lumen, & augustæ Curix decus, à poëta valde bono ita pingitur,

Seruat inoffensam diuina modestia vocem,
Temperiem seruant oculi, nec lumina feruor
Asperat, aut rabidas diffundit sanguine venas,
Nullaque mutati tempestas proditur oris.

Claud. de
 Consul.
 Mal.

Atqui rectè meo iudicio & sapienter Agellius duas ferocissimas affectiones amoris atque odij nominauit: nam vbi odium & præceps ira furixque dominantur, non est sperandum vt in gyro se modestiæ homines contineant, quin potiùs elati ferocia, vltra modum abripi se patiuntur, & vt Remus quondam muros, sic officij limites & moderationis, impetu animi transiliunt.

Agell. l. r.
 c. 3.

Itaque videmus multos alioqui doctos & ingeniosos dederere laudem ingenij, & eloquentiæ decus maculis aspergere, quod frænos animi impotentix minimè iniiciant. Talis fuit Socrates, de quo pròdit Aristoxenus, neminem prope inter sapientes fuisse qui efficacius persuaderet; *Talis*, inquit, *erat & voce & ore & gestibus, & ad omnia aspectus proprietate se accommodans. Faciebat autem hoc quando non irascebasur: quando verò aliqua perturbatione succendebatur, tanta fuit impudentia, vt à nullo neque nomine, neque re abstineret.* Hæc ille in Porphyrij commentariis apud Cyrillum Alexandrinum. Hinc existit ea Causidicorum impia in foro & acerba nimium crudelitas, qui similibus tragœdiis sæpe hominibus creant perniciem, & iura omnia, tum diuina, tum humana polluunt. Marcelli potes meminisse versipellis & furentis in agendo, qui in Senatu accusauit Thraseam, innocentix & grauitatis specimen, decus xui sui, & alio quàm Nerone rerum potiunte dignissimus; Non defuit impio accusatori species ad malitiam & crudelitatem apposita, quam sapiens Annalium scriptor stylo & oratione est complexus: *Cum talis*, inquit, *Marcellus inueheretur*

Cyrl. Alex.
 l. 6. in Jul.

Tacit. l. 16.
 Annal.

toruus & minax, voce, vultu, oculis ardesceret, &c. Et paulò post rectè *sauiam accusationis* nominat. His hominibus Theodore iracundis aut malitiosis si tuum illum Thyrsu manus iniicias, quo progressuri sint vides, quæque tandem effecturi, quæ nemo opinione mea sapiens, non modò non prædicanda in Oratore, sed ne ferenda quidem putabit.

SECTIO IV. *Satisfit dubitationi, & exponitur, quæ in turbida, iracunda, & vehementi Actione, sint prudenti Oratori vitanda.*

QUÆ à me dicta sunt, ait Theodorus, de gestu & voce in grauiori motu concitando, non eo referri cupio, Victor, vt superbæ dicentium arrogantia & acerbæ inhumanitati vllò modò faueant; quæ vitia, in præstantium hominum coetu odiosa, æquè ac tu repudio & detestor. Scio quosdam reperiri Oratores tumido animi fastidio elatos, qui nihil præ se alios facientes, & tantum non despuentes, se gloriose & insolenti audacia venditant. Thraones quosdam è theatro putare queas supercilio insolenti, voce grauiùsexaggerata, velut Theoros Diuùm oracula ponderantes, qualem describit Agellius ostentatorem scholastica quadam nugalia crepantem, qui arduis superciliis, vocisque & vultus grauitate composita, velut interpres atque arbiter foret Sibyllæ oraculorum, ampullas fundit. Eorum hominum proprium est Iunonia pompa, & vt ita dicam, aureo in curru præteruehi ora audientium, & quasi adorantes viderent eloquentiæ diuinitatem, animo efferri, se mirari vnice, grandire vocem, & eam panè consecratam, & coelestem existimare. Præterea oculorum intentu & splendore, circumfusæ coronæ obtutum reuerberant, & quod sibi Octavius Cæsar Imperator summa omniū inuidia & non leui superbiæ opinione sumebat, vt quos ille intueretur, oculos demitterent, neque auderent contra aspicere, id sibi quodammodo volunt tribui, dum innunt, dum argutè gestiunt, dum incenduntur. Non eos oculos erectos nominabam, Victor, & paulò ante mea disputatione probabam, & multò minus immodicè elatum, & non sine quadam animi insolentia exero-

Superba insolensque ratio dicendi dicitur.

Gell. l. 4. c. 1.

Sueton. in August.

atum in agendo caput, quod monuere viri sapientes, à modestia & honesti viri humanitate esse alienum. Tertullian. lib. de Orat. *vultum in audaciam erectum vocat*, quod ait repugnare modestiæ. Hinc diuinitus afflati homines in diuinis monumentis, *Sublimes oculos, extentum collum, & elatam cervicem* vituperant, vt testimonia superbiæ, quæ plusquam Vatiniano odio rerum omnium moderator Deus prosequitur. Quos prophani deinde imitati Poëtæ, in eadem re significanda *sublimia & superba colla* dixerunt, Græci *αιατελευ τον αυχένα*; quique id facerent, *μεταφορις αιατελευθους*, & *υψηλους* nominant. Seneca verò rogatæ Philosophiæ lumen *resupinos*, Ille, inquit, qui in scena elatus incedit, & hæc resupinus dicit,

Tertull. 1. de Orat.

Prouer. 30. Isaia 3.

Senec. ep. 80.

En impero Argis regna mihi liquit Pelops, &c.

Absit omninò ab honorifica sede eloquentiæ, vt in eam resupinus actor ingrediatur, quem tacito conuitio omnes eiectum cupiant & aspernentur.

Hic mihi in mentem Platonis venit omnium veterum in explicanda sapientia cultissimi, qui cum equum aliquando admisisset, & sublimis aliquot spatia confecisset, subito descendit, cum diceret nimium se vereri, *μη ιποτυφια ληθη, ne equestri fastu corripetur*. Dictum haud minus quam factum illustrius, æterno mortalium documentò, ne superbia sese efferri attollique sinant. Nam inter animantes, vix vllus equo insolentior, quique sensu quodam ambitionis cervicem elatius efferat, sonoque gestienti & glorioso magnitudini suæ lenocinetur. Quare Attici vnde fontes eruditionis manarunt, *το φρυγμα*, quod equorum est proprium, ad hominum quoque arrogantiam, & sublimem insolentis animi motum referunt: & Gregorius Nyssensis, qui elegantiam omnem hausit, homines ait, qui superbiæ vitio insolentunt, *ης ιππων γαυλαμα τιμυλari*, hoc est, *tumidam & superbam equorum elationem*, eosque proinde vocat *υψηλων αυχενιστας*, & *υψηλων αυχενιστας*, imperioso quodam fastidio collum nimium & caput attolentes. Id vitium cadere aliquando potest in trosculos adolescentes, qui recens ab incude & lima, & officinis eloquentiæ digredientes, magnifica sui existimatione inflati, gloriolæ pennis euecti, excellentium hominum aura impulsæ, magno animo in suggestum & fori subfella euolant. Ij tanquam equini pulli frænos quatientes, plau-

Laert. 1. 3.

Greg. Nyss. hom. 8. in Eccl. 1.

ſæ cervicis honore ſuperbiūt, *φρυάησι*, laudi & ambitioni ad-
hinniunt, caput reſupinant, glorioſius eriguntur. Pauum illum
diceres venuſtiſſimi Luciani qui ſublimes oculos circumferat
ad pictæ ſpectacula caudæ, & iucundam illam colorum varie-
tatem intuemdam : aut gallos gallinaceos imitari, de quibus
ita Plinius, *Plebs æquè ſuperba graditur, ardua ceruice, criſtis cel-
ſa, collumque ſola volucrum aſpicit*, &c. Quæ cum audio, ſuper-
bientis animi effigiem videre videor geſtu nimium inſoleſcenti-
tis. Sic ergo ſit elatum Oratoris caput, vt grauitati & conſtan-
tiæ, non arrogantæ & inanitati ſeruiat.

Plin. l. 10. c.
30.

Feri & fu-
riofſi Ora-
tores dem-
manſur.

Iam verò quod dicentem in cõmouendis grauioribus affe-
ctibus, inducere me furioſum ais, non ita eſt; grauem, ſeu-
erum, & quoad res patitur concitatum volui, non importunè fero-
cientem, aut de ſede rationis deiectum, aut vultu Laruas & A-
laſtoras imitantem. Nolo tam feros & diſtortos tamque igni-
ta iracundia truces habeat oculos, vt Illyriis ſimilis eſſe videat-
ur, qui videndo necare dicuntur, quos diutius aſpexerint. Nõ
placet vt ita prodeat in publicum, quemadmodum è ſecreto
palatio Domitianus, de quo Plinius eloquentiſſimus in hunc
modum, *Ipe occurſu viſuque terribilis, ſuperbia in fronte, ira in
oculis, ſæminens pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore
ſuffuſa*. Furere, exilire vehementius, & quod à Silio factum
ait eſſe Tacitus, bacchantium more *iacere caput*, hæc & talia
furioſorum potius ſunt, quàm in graui & honorifico cœtu cum
merita omnium commendatione dicentium. Neque tamen
eſt, quod concitatio-rem omnem in dicendo motum, geſtum-
que Oratoris in re amplificanda ſudantis, alienum eſſe à Philo-
ſophia Victor opineris: Oratorẽ Peripatetici non probabant
ſine aculeis iracundiæ vt auctor eſt M. Tullius. Probat igitur
iſta moderatrix omnium cõmmotionum Philoſophia, vt is qui
dicit puniendi ſcleris cauſa efferueſcat in agendo ſtomacho.
ſæpè iracundiæque vehementius, & omni geſtu incitetur. Sed
quoniam ij. qui proni ſunt ad iram, neque ſatis affectionum.
Domini, nec uſu diuturno politi, dum in odio turpium facino-
rum excitando & commouenda Iudicium ſæuitia elaborant,
paſtos à prudentia & moderatione cancellos poſſunt trans-
mittere, cenſeo ante oculos ſemper id habendum eſſe viriſa-
pientis, *Ne quid nimis*.

Plin. in Pa-
negy.

Tacit. l. 11.
Annal.

VOX ET GESTVS IN GAVDIO
& læto animi sensu.

C A P. XXVI.

NON est spissum aut nimium operosum, in dicendo lætitiæ voluptatem aut animo concipere, aut claris manifestisque notis exprimere. Ipsius enim eloquentiæ splendor & ornamentum, complet animum humanissima quadam voluptate, & si modo commendatione hominum digna est, oratorem locat in amplo & illustri loco, tanquam in sublimi quodam Olympo, vnde nubem mœstitiæ turbulentam & fortunæ sonitum despiciat. Quare verendum esset aliquando, ne disertus & ingenij laude celebratus sese rapi immodica lætitia patiat, & non modò pompa & cultu radiantis elocutionis, sed motu etiam & pronüciatione lascuiat. Tacitusus seu quis alius disputationis opifex de causis corruptæ eloquentiæ, cum summa vbertate & copia, voluptatem oratorij muneris studii, que exponit, sic meo iudicio verissimè, *Iam verò que in publico Dialog: de orat.* species? que in iudiciis veneratio? quod gaudium consurgendi assistendique inter tacentes in unum conuersos coire populum & circumfundendi coram, & accipere affectum quemcūque orator induerit? *Vulgata dicentium gaudia & imperitorum quoque oculos exposita percenset, &c.* Hæc igitur gaudia possent efficere, vt qui laudis & gloriolæ choragio superbiunt, aureæ fines medioeritatis excedant, si præsertim lætos audientium vultus & assensionem animaduertant. Tum videlicet gestiunt, & intimæ lætitiæ plausu & exultatione volitantes, aliquid se esse putant, & verò sæpè sine causa: nam bellissimè dictum à Varrone, *Omnes videmur nobis saperda, festiui, belli, cum simus coprea.* Varr.

Sed vt à nostra disputatione illos remoueamus, qui sui inanissima opinione inflati, sic efferuescunt lætitiæ magnitudine, vt inter sanos ac sobrios desipere videantur: aio imprimis commodum esse, imò etiam & necessarium, vt Orator gaudium præ se ferat, idque in animis eorum qui audiunt ciere conetur. *Quando gaudium præ se ferendum.*

Est enim sæpè dicendum de rebus lætissimis, de compressis & edomitibus hostibus, de bono victoriae, de reipub. felicitate, de splendore virtutum, de liquida & perenni voluptate qua boni viri & vitæ innocentia nobiles fruuntur, de immortalibus cœli gaudiis, & torrente voluptatis, & circumfluente bonorum copia, quam æternus hominum parens filiis sibi carissimis in sublimi domicilio comparavit. Sæpè leuandum est auditorum fastidium iucundæ rei commemoratione; hilarandus sæpè animus & ab ægritudine reuocandus; in sæua & horribili calamitate, in mœrore diuturno, sæpè adhibendæ consolationes, vt obiecta eximiarum rerum pulchritudine & suauissimo animi motu, afflictæ mens in dicentis oratione conquiescat. In his similibusque rebus nisi ipsius oratoris lætitia, ore, vultu, voce, atque omni actione significetur, minimè quidem id eueniet quod cupit, & agendi modus non sat orationi consentiēs in doctorum hominum offensionem incurret.

*Gestientes
Oratores.*

Itaque summi illi viri qui duces ad eloquentiam nobis fuerunt, hoc quoque præstant artificio, vt cum tempus & causa postulauisset, lætitiæ motum gignerent, quem in se prius ipsi concepissent. Crassus omnino in eo genere excellit, elegantissimus omnium fere eloquentium & humanissimus, quo dicente, hilaritatis plenum iudicium ac lætitiæ fuisse docet M. Tullius. Aufonius in eo prædicat Imperatorem Gratianum discipulum suum in agendo perfectum, quod neminem oratorem vidisset, *qui læta iucundius pronuntiaret.* An putamus Gregorium Nazianzenum Græciæ florem & copia longè clarissimum, sine summa lætitiæ significatione solennem Cypriano Martyri diem oratione concelebrauissè, qui in laudatione sua posuerit *ὁσπερ ἰσθὸς ὑφ' ἡδονῆς γίνονται, præ gaudio quasi lymphatus feror.*

*Expressa
lætitia nota.*

Multa verò sunt quæ lætitiæ prodere in agendo soleant, sed cum primis habenda ratio vultus, qui tranquillandus omnino est, dempta supercilij nube, & inducta clarissimi veluti cœli & sereni effigie quæ delectet. Quod decus in Epiphanio, Antistitum bonorum gemma, commendatum à scriptore magno videmus, *Quocumque, inquit, versisset oculos, serenitatem mentis nuntiabat aspectus.* Rectè oculos nominat, quorum est in ipso vultu principatus, in quorum motu & compositione

*Eunod. in
vit Epiph.*

viri sapientes & mœrorem & lætitiã, & alios animi motus eximiè declarari monent, sed præsertim amabilem quandam eminere lætitiã & amorem. Hinc Nonnus Poëta sapiens Muscũ imitatus oculos nominavit *γελῶντας, ridentes*: & Leontius quem à summa & multiplici eruditione dicunt scholasticum, cum præconio suo cohonestat Oratorem, vnum omnium maximum, & vt ipse appellat *ἕξοχον ἐν ἀγοραῖς, fori dominum*, illi tribuit risum oculorum, indicem lætitiæ & humanitatis,

Πέτρου ὁρᾶς ῥητῆρος αἰὲ γελῶσαι ὀφθαλμοῖς.

Gestus item nec parcus, nec restrictus esse debet, sed cum ipso gaudio animum suauiter amplificante, aperire se quoque lætius atque fundere. Itaque expatiatur liberius manus, & in ea felicissima boni effigie, quæ in mente insidet, aliis proponenda, cum ipso flumine orationis abundanti, gestit quodammo- do & triumphat. Vox quoque hilarior & in obscurum veluti cantum inflexa, quendam suauitudinis motum in animo significat.

Sed cauendum omnino est adolescentibus, qui ardore ætatis sæpè etiam longius efferuntur quam par est, ne habenas lætitiæ omnes concedant: hinc exilientes videas quosdam & effusos, & ita sui pæne dicam oblitos & impotentes vt constringendi videantur. Eam naturæ vln̄ nimio opere gestientis, & iuuenilem temeritatem Mamertinus in Iuliani laudatione venustè expressit, *Nimia, inquit, lætitiã, decoris sunt & grauitatis immemores: illa iactatio togarum, illa exultatio corporum nescientibus pæne hominibus excitatur.* Fit etiam sæpè vt hic calor iuuentutis, petulantia veluti quendam colorem & nimia licentiæ induat, quo nihil dici potest cogitarique validius ad eruditum cœtum abalienandum. Quo in hominum genere verissimum est Ennodij sapientissimi viri dictum ad Panfronium virum sublimem scribentis, hoc enim eius effatum aliquando notauit, *Magna sunt gaudiorum imperia: expers est continentia hilaritas, & in vocem gestit erumpere.*

Quid cauendum in lætati oratione.

Mamert. in Panegy.

15. ep. 16.

Atque in hac adolescentum lasciuia, nonnunquam motus solentia vultu oculisque existere, quos puri animi candor & monita sapientum repudient. Natantes enim & nictantes oculi, quique blanda volubilitate exiliunt, Venerei, minus

Quægestientis adolescentia lasciuia comitetur.

Apul. l. 10.
metam.

certè casti & pudici reputantur. Hinc eleganter Venerem Apuleius *gestire pupulis & saltare oculis* dicit. *Non laudo os*, inquit Poëta,

Non oculos, etenim sunt luscii oculi atque patrantes.

ὄμμα ὕψρον ἔ πίσις πορνείας γέμον, vocat sanctus Chryso-
stomus, *lascivum oculum qui libidinis iaculetur incendia*. Arce-
silus iudicio exquisito & Philosophiæ columen, iuvenem
quendam cinædum iudicavit, cùm vocem eius infractam,
capillúmque arte compositum, & *oculos ludibundos atque il-*

Gellius l. 3.

c. 5.

Tatian. or.
cont. G.

lecebra voluptatis plenos vidisset ait Gellius. Et Crescentem
philosophia gloriantem esse mulierosum arguit Tatianus
παντοίων διακλώμερον, ἕσποῖς ὀφθαλμοῖς μαρμαρύσσοντα, *variis*
modis luxuriantem & micantem oculis. Ita certè Cupidinem an-

apud Sui-
dam.

tiqui pinxerunt, vt in Poëta Græco,

---λαμυροῖς ὄμμασι πίπλα γελᾷ.

procacibus oculis assidue ridet Cupido. Prouidendum igitur est di-
centi, ne in hac parte lasciuiam vllam exhibeat, memórque
sit dicti veteris,

in Mimis.

Lasciuia & laus nunquam habent concordiam.

Sed maximè cauendum ab eo risu quem πλατύω & συ-
χρούσιον nominant Græci, *latum, quatientem, & liberalem ca-*
chinnum, vt qui habeat similitudinem petulantix & leuissi-
mæ temeritatis. Quòd si vt fit, vsurpandus aliquando risus vi-
deatur, sit potius μεῖδιωμα, quod genus fuisse in vsu Platoni, &
aliis modestia ornatis, eruditi suis monumentis prodiderunt.
Atque hæctenus de gaudio excitando, nunc contrariam animi
affectionem, luctum, mœrorem & commiserationem videa-
mus.

ACTIO

ACTIO IN MOËRORE ATQVE
LVCTV, ET COMMOVENDA
Miseratione.

CAPVT XXVII.

*Vultus conturbatus, oculi deiecti, vox tenuis & ad
Lydiam veluti harmoniam composita, &c. valent
plurimum. nocet autem mollioris vocis
modulatio ad cantum
inflexa.*

SECTIO
I

IN dolore & mœrore significando, lenta esse debet actio & suspensa, atque vt vultus ipse deiectus, oculique depressi, ita quasi languere debet totius corporis habitus atque commotio: tardè & vix mouentur bracchia, manus deponuntur, corporis truncus in anticam modicè pronus & decliuus suo vestigio insidet. Est verò conandum oratori, vt quàm proximè ad naturæ conditionem accedat, neque pars minima est persuasionis verè & cum fide agere, hoc est naturam imitari. Videmus autem vulgò mœrorem, si verus est & non simulatus, velut nube quadam menti animoque circumfusa, defigere oculos, labra componere, vires demere artubus calore extincto, motionem intercludere. Nisi ad hunc vsum & naturæ opificium, is qui dicit accommodet se, vix eruditus & politus auditor in animum suum inducet, non fidè fucatèque agi, non falsum alienæ personæ actorem in scenam ingressum. Atqui fictus & ineptè affimulatus animi dolor, & incredibiliter offendit, & nullum motum efficit in corona prudentium, cum sciât omnes, non dolorem esse illum qui pueriliter effingitur, sed sissum quendam sub persona & sipariò delitescentem. Ingeniorè & meo iudicio argutè Mimographus,

KKKK

Hæc fletus sub personarum est.

Id ne fiat debet orator cogitare se rem qua de agitur minimè alienam esse, & non modò se actorem aliorum calamitatis, sed mœroris socium, & eiusdem communione ægritudinis se teneri putet, quod esse vtile ad affectus induendos grauissimi eloquentiæ doctores monuerunt.

Id non dicerem in conuentu Stoicorum, qui scelus opinantur esse nefariū, irasci, dolere, & incommodæ aliorum fortunæ misereri. Eam enim inutilem humanitatem, nimium durus & austerus de numero Quiritium putat Seneca, *Est illa, inquit, inutilis humanitas, flere, quia aliquis filium efferat, & frontem suam fingere.* Sed habemus meliorem vitæ magistrum & officiorum omnium, clarissimam Euangelij tubam magnum Paulum, quem Seneca mirari potius quàm æmulari potuit. Is autem iubet *flere, cum flentibus*, & magnam partem Christianæ humanitatis positam in eo monet, vt consimili doloris sensu atque molestiæ, alios afflictos & mœrentes comitemur. Quod esse quoque illustrium Oratorum proprium, contestato & perenni vsu dicentium, & eximia doctorum arte disciplinaque didicimus. Itaque Demosthenes, qui magnis summisque laboribus, & diurna exercitatione, ad eloquentiæ diuinæ fastigium gloriôsè peruenerat, iure optimo reprehendit *Æschinem*, quod ea mala quæ ciuitati euenissent, pro concione memorans, nec collacrymiatus sit omnino, neque vocem ad animi dolorem accommodarit, sed *ινδρασι τῶν φωνῶν ἡ γυμνὰς ἡ λαρυγγίαν*, *sed latus & exulsans gestienti veluti pectore vocem extulerit.* Id autem esse ineptum & risum magis posse exprimere, quàm gemitum, singulari iudicio, doctrina & elegantia Plinius verè existimauit.

Plin. l. 4. ep.
*Actio in
tristibus
rebus.*

Horat. de
art. Poët.

Neque verò difficile est aut laboriosum intelligere, quæ decora & opportuna esse videatur actio, in calamitosissimis rebus exponendis, in luctu, in mœrore animi commouendo, si oculos in scriptorum sapientiam intendamus, qui prident animi sui cogitationes proditas literis & consilia nobis reliquerunt. Vultum imprimis conturbatum & tristem esse oportere satis constat, quippe vt ait sapienter Horatius ad Pisones.

--- tristia mœstum

Vultum verba decent.

Paris cùm apud Neronem accusaturus esset Agrippinã Imperatoris ipsius parentem, hanc partem seu decori siue artificij retinuit, de quo meminit Cornelius Tacitus in hæc verba, *Paris solitus alioquin id temporis luxus principis intendere, sed tum compositus ad mœstitiã, expositoque iudicij ordine audientem exterrere.* Prudens Poëta cùm Cererem inducit Ioui miserationem commouere cupientem, *πρωτοειός* planè & artificiosissimè illam pingit, vultu ad mœrorem composito, sine quo vix miseranda eius fuisset oratio,

Tacit. l. 13.

--- *questã diu sic est affata Tonantem,*
Maximãque in vultu signa doloris erant.

Ouid. 4.
Fast.

Oculi præterea quos in lætitiã ridere diximus, hic inobscurantur & pendent & deiciuntur: *iacentes oculos* peritè nominauit Claudianus, cùm mœstam Romam inducit,

Vox tenuis, tardique gradus, oculique iacentes.

Claudian.
de bell.
Gildon.

Vbi etiam erudito iudicio tenuem vocem mœrori attribuit: neq; enim plena esse debet nec effusa liberius, sed exilius fluere vt dolori impar. Quod siue naturæ fuit, siue artis & excogitæ prudentiæ, adhibuit Tiberius, cùm de mortè Augusti in Senatu verba faceret: nam inchoata allocutione derepente velut impar dolori congemuit: vtque non solum vox, sed & spiritus deficeret oprauit, inquit Suetonius. *Flexibilem* in miseratione vocem, *interruptam & flebilem* adhibendam esse monet Crassus. Rectè ille quidem, vt enim olim ad nœniam & funus, à docta musicorum natione, harmonia Lydia fuit inuenta, mœrori significando aptissima: nam Aristoxenus Olympum tradit in Pythonis funere cecinisse tibia secundum Lydium modulum funebria: sic orator ad flectendos hominum sensus ad misericordiam atque luctum, non quamlibet rationem vocis adhibendam esse putat, sed vt modo Lydio compositam & quodammodo inflexam ad lamentationem.

Sueton. in
Tiber. c. 23.

Cic. l. 3. de
orat.

Arist. l. 8.
polit.

Itaque mihi reprehendendi videntur leuiculi homines & inconsiderati, qui luctuosissimis in rebus & mœrore significando, teneram edunt vocem, & iucunda flexione modularam, & dissolutam in canticum, quod nihil dici potest ineptius. Id vitium è Caria Lyciãque inuectum in Italiam, cùm non modò in auditoriis Poëtarum scholisque facundiæ, sed etiam in foro & Senatu, amplissimis dicendi locis aliquando

*Vox ad cãm
tum molli-
us inflexa
reicietur.*

KKKK ij

Fab. l. ii. c. 3

inualuisset, summi viri dignitatis retinentes, quantum fieri potuit, oratione compresserunt. Fabius quidem à mouendis affectibus nihil esse magis alienum monet, nihilque videri indignius, quàm vt fori & iudiciorum sanctitas, illa scenica modulatione soluatur. *Quisquamne, inquit, non dico de homicidio, sacrilegio, parricidio, sed de calculis certè atque rationibus: quisquam denique vt semel finiam, in lite cantat?* &c. Itaque Persius grauisimus humanarum actionum Censor, etiam in Poëtis qui omnia voluptatis causa machinantur, reprehendam eam leuitatem esse duxit, & similiter ait eos facere, ac si naufragus bonis omnibus spoliatus & egens in magna fortunæ atrocitate, cantu vellet miserationem hominibus commouere.

Pers. sat. 2.

*Men' moueat, quippe, & cantet si naufragus affem
Protulerim. cantas, fracta cum te in trabe pictum
Ex humero portes.*

Et sanè illius hominis orationem illudendam, vel repudiandam potius eiiciendamque videri oportet, qui in acerbo & miserando casu, in quo demitti animo & ægritudine confici par est, vocem ita moderatur, vt lætus quidam cantus sonusque existat aurium voluptati blandiens. Hoc propriè esse dixerim Musicam adhibere in luctu, vel vt aiebat Demetrius Phalereus ἐν πένθει γὰρ, quod maximè à natura & ipsius rei conditione abhorret.

SECT. II. *Eodem faciunt dicere dolenter, lacrymas profundere, squalido esse cultu & neglecto. Duplex hominum notanda varietas in miseratione commouenda. Principes Oratores proueniunt in lacrymas.*

Cic. 2. de orat.

EST igitur nobis audiendus Antonius eloquentiæ doctor singularis, cuius hoc oraculum habet M. Tullius, *Singuli casus humanarum miseriarum grauius accipiuntur, si dicuntur dolenter. Quid verò illud est dolenter? spectat id quidem ad*

pronunciandi modum vocemq; maximè, sed latius meo iudicio patet, eaque omnia comprehendit, quæ decorè in miserationibus fieri solent. Quo in genere puto illos arte & ingenio mirabilius excellere, qui illo gestu & pronunciatione quam diximus non contenti, addunt etiam profusionem lacrymarum, qua fletum sæpè ab audientibus exprimunt. Valuit eo artificio Fronto Catus æuo suo longè omnium in dicendo & generandis affectionibus eximius, de quo Plinius summa & ipse eloquentiæ gloria hoc modo meminit, Respondit Fronto Catus, omniâque actionis suæ vela, vir mouendarum lacrymarum peritissimus, quodam velut vento miserationis impleuit. Consimili fuit ingenio & dicendi facultate Craterus Orator, quem Poeta Iulianus ait in luctu & mœrore loquentem, vel duris & inimitibus aduersariis, lacrymas potuisse excutere,

Plin. l. 1. ep. ad Arrian.

Τὸν κρείττον σοφίῳ τε καὶ οὐδόμεν τὸν καὶ ἀίγχοις
Κινήσαστα γὰρ δάκρυον ἀππάλοις.

Asthol. l. 3.

Duobus autem modis, quantum studio & animaduersione notare potui, summi Oratores in hoc motu versari consueuerunt. Quidam enim agunt remissius, & soluta graui illa contentione, qua nonnumquam animus in dicendo inflammatur, placidè se insinuant: hærent aliquandiu vno in vestigio; adhibent eas, quas mœrentis esse animi proprias & abiecti, doctissimi viri monent *cernicum inclinationes*: confertis ante pectus brachiis, vel compectinatis manibus, in longiori amplificatione vtuntur, aut modicè manus protendunt ad iniucundæ rei spectaculum, quo facilius ij qui audiunt commoueantur: vocem edunt liquidam & attenuatam, & de industria obscuriorem & inflexam, quæ audientes leni motu afficiat: res denique tota est quietis & tranquillitatis plenissima. Et quidem molliores affectus qui remoti sint à vehementia & amplitudine orationis, quique dicuntur *παραπνευα πάντα* Rhetoribus, Longinus vir doctissimus cum enumerat, ponit imprimis, οἴκτους, λύπας, φόβους, *miserationes, tristitias, metus*. Hoc autem leni & placido genere dicendi vsum fuisse opinor Gracchum, in mirabili & diuina illa concione, qua forum luctu & lamentatione compleuit, præsertim cum ea diceret, quæ mirata est omnis antiquitas.

Varietas efficienda miserationum.

D. Aug. l. de Symbolis.

Longinus ep. 11.

ΚΚΚΚ ij

Cicer. 3. de
Orat.

Quò me miser conferam? quò vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat. an domum? matremne ut miseram lamentantiemque videam & abiectam? Quæ sic ab illo acta esse constabat, oculis, voce, gestu, inimici ut lacrymas tenere non possent.

Alios verò animi quodam impetu concitados, & vi naturæ atque ingenij elatos videmus in miseratione versari. Qui enim acri sunt ingenio, & facili ad comprehendendum, qui natura feruidiores atque generosi, ad quemcunque se motum adiecerint, vehementes habent animorum commotiones. Talis fuit, meo quidem iudicio, Marcus Tullius in epilogis grauiorum causarum, in quibus ille dominatur. In Miloniana peroratione video tanti artificij principem, omnem pænè mouentem lapidem, nihil omittentem, quod ad flammam miserationis eliciendam valere possit; Deos, homines, lucos, aras compellat, se incusat ut ingratum, ad iudices conuertitur, longè positas nationes euocat, Milonem vult complecti, eum loquentem inducit, fundit lacrymas, se vertit in omnia, & æstuante intus ardore commouetur: itaque is erat iudicij euentus, quem ipse aliquando describit: *Mi-*

Cicer. in
Orat. perf.

seratione, inquit, nos ita dolenter vri solemus, ut puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus: ut alia in causa excitato reo nobili, sublato etiam puero paruo, plangore & lamentatione compleremus forum. Eadem fuit L. Crassi opinor actio, si modò vera dicit Antonius cum eo disputans, sic enim habet, Si causam ageres militis, patrem eius, ut soles, dicendo à mortuis excitasses, statuisses ante oculos: complexus esses filium, flensque eum Centumuiris commendasses: lapides mehercule omnes flere ac lamentari coëgisses.

Cicer. 1. r.
de Orat.

Demosthe-
nes quærit
in misera-
tionibus.

Sed Demosthenes velut quidam eloquentiæ Deus in gignenda huiusmodi affectione longè & multùm omnibus Oratoribus antecelluit. Quod cum sæpè notauisset Æschines, & opere nimio vereretur, ne iis artibus nubem Atheniensibus obtenderet: in ea causa, quæ summa vtrinque animorum contentione agebatur, monet populum, ut eius nutum, vocem, lacrymas diligentissimè intueatur & caueat, *De lacrymis, inquit, & contentione vocis, ubi vos interrogarit, Quò confugiam Athenienses? delete me è republica, non est*

Æschin. or.
cont Ctesii.

quo auolem : vicissim ei respondete, &c. Et paulò post, τί τὰ δάκρυα, τίς ἡ κραυγή; τίς ὁ τόνος τῆς φωνῆς; *quorsum lacryma? quorsum vociferatio? quorsum vocis contentio?* Idem verò summus & ingeniosissimus Orator, cùm Æschinem prodicionis accusauit, dum patriæ conditionem ante omnium oculos ponit, minimè dubium est, quin lacrymas & ipse profuderit, & ciuibus qui ad audiendum conuenerant dicendo extorserit. Hoc ipse reus Æschines sua in oratione posuit, dum illam inuidiæ flammam, quam viri magni oratio commouisset, conatur extinguere: Ita enim habet, *Meministis Athenienses, ὡς ἐπιδακρυσας, ἔτι τῶν Ἑλλάδα καταδυσάμενος, &c. ut oborta sint ei lacryma, ut Græciam deplorauerit. Qua verò id vocis contentione sit effectum, paulò post his verbis insinuat, ταῦθ' ὑποθεῖς ἐπέειπεν, εἰηνάμενος πάντων τῶν ὄξῃων ἔτι αἰσίσια φωνῶν ὡς δεινόν. &c. Hoc iactò fundamento adiecit, contenta ista acuta & nefaria voce, quàm acerbum sit, &c. Hanc eius vim in eorum mentibus qui audirent flectendis, & pro arbitrio suo tractandis, eius æmuli dignitatis metuebant vel maximè. Testis acer & vehemens in agendo Dinarchus, qui eum accusans, populum Atheniensem monet disceptantem in iudicio, ne hominis è fraude fallacisque generati consuetis illis tragœdiis commoueatur, *Αφείπεις οὐδ' οὐκ ἐλέους, ἔτι τῆς φειακισμοῦ τῆς τῆτε, τῶν ὀσίων, ἔτι δικαίων φέρετε ψῆφον, itaque repudiata misericordia & veteratoris malitiosi furo, iustum & augusta religione sancitum ferte suffragium. Atque exquisitum hoc Oratorum artificium in cienda miseratione, quantum in causis & æquitate iudiciorum momenti habeat, Athenienses sua lege declarauerunt: in Areopago enim edicebatur, *Neque principia dicere, neque miserationem commouere,***

Orat. de
fals. leg.

Dinarch.

Apul. l. 10.
Milef.

Cæterum dici vix potest, quantum squalor & neglectus ipsius corporis cultus, ad conciliandam miserationem valeat, quam lautus & delicatus, & tanquam ad nuptias subornatus luxurique diffuens Orator, in sua causa ægrè obtinuerit. Sidonius Apollinaris cùm Aruandi nobilissimi hominis, sed elati & impudentis, miserandum casum damnationemque recenseret, nocuisse plurimùm illius causæ hæc vidit, quod in ipsa iudicii acerbitate, circumsonantibus aduersa-

Squalor
valet in cō-
miserationi-
bus.

riis, qui acres & flammæ causam adoriebantur, ipse tonsus & punicatus, solitoque etiam nitidior in ius venisset. *Illud*, inquit; sanè arumnosissimum, sicut narraverè qui viderunt, quod quia se exornatum ille politumque iudicibus intulerat, paulo post cum duceretur addictus, miser, nec miserabilis erat. Quis enim super statu eius nimis inflecteretur, quem videres accuratum delibutumque latomiis aut ergastulo inferri, &c. Quo etiam in iudicio doctissimus Antistes accusatorum callidum inuentum artificiumque prædicat, qui cum reus volitaret albatus, gemmisque nitens, periculi prope securus, elato capite, oculis gestientibus atque ludibundis; ipsi tristes & pullati & de industria squalidi, præripuissent reo debitam misericordiam sub invidia sordidasorum.

DE COMMVTANDO GESTV ET pronunciatiqne in affectuum varietate.

C A P V T X X V I I I .

SECTIO I.

Duobus modis contingit Oratori, vt necessariò varietatem motuum induat & exprimat. Id esse artis iudiciumque magni.

Cicer. de
Orat.

MARCVS Tullius ait omnes voces, vt nervos in fidibus, ita sonare, vt à quoque animi motu sunt pulsæ: nam voces, vt chordas esse intentas quæ ad quémque tactum respondeant, acutam grauem, ciom tardam, magnam paruam. Vult, opinor, eximius dicendi magister, Oratorem illum suum præstantem, qui tenere animos possit copiæque sua flectere, musicum esse oportere, aut illius artis non inscientem, vt cum omnes modos cognouerit, vimque vocum & varietatem, eum adhibeat tonum & inflexionem, quam genus causæ & amplificationis postulabit, nunc Phrygium veluti modum, nunc Lydium, aliòsque. De quorum potestate vir limato iudicio Senator ita scribit, *Dorius prudentia largitor est, & castitatis effector: Phrygius pugnas excitat*

Cassiodor.

excitat, votum furoris inflammat. Aeolius animi tempestates tranquillat, &c. Omnino sine huiusmodi aliquo artificio, aut frequenti, & diuturna exercitatione, perdifficile atque operosum fuerit vnumquémque motum vultu & pronuntiatione exprimere, cum in vnum eundémque orationis locum varij incurrunt affectus & maximè dissimiles. Quod duobus omnino modis video euenire vulgò posse: *primum* quidem si commutationes personarum sint in amplificatione: *deinde* si ab vno animi motu in alium & penitus contrarium migretur.

Prioris modi exempla apud Oratores passim reperiuntur eos, qui in ampla dicendi ratione, foro, & iudiciis versantur. Lubet vnum è M. Tullio illuminandæ rei gratia hic apponere. Libro 5. in Verrem cum poer arum crudelitatem oratione amplificat, quibus ille prædo immanis Siciliæ, vexabat homines innocentes & calamitosos, sic agit, *Patres hi quos videtis iacebant in limine, matres misera pernoctabant ad ostium carceris ab extremo liberorum complexu exclusæ, quæ nihil aliud orabant nisi vt filiorum extremum spiritum sibi ore excipere liceret. Aderat ianitor carceris, carnifex Pratoris mors terrorque sociorum & cium lictor Sextius, cui ex omnium gemitu doloreque certa merces comparabatur: vt adeas, tantum dabis, &c. quid vt uno ictu securis afferam mortem filio tuo quid dabis? &c.* Hoc in loco & personarum est varietas & affectuum: commiserationem primum excitat, commemorando luctu innocentium & indigna perturbatione, qui præter ius fasque in sordibus & squalore iacebant: odium creatur & inuidia, exposita inhumani lictoris & in eadè miserorum bacchantis crudeli barbarie: suam tenet modò personam Orator, modò carnificis summa ferocia & non ferenda contumelia loquentis: narrat, exclamat, interrogat & respondet. Atque in his omnibus quis non videt os & vultum atque vocis commutationem in dissimili varietate esse oportere? nam in ea quidem miseratione M. Tullius & vultum habebat deiectum, & mæroris notis insignem: vocem attenuatam & commouendæ misericordiæ mollitam: deinde verò cum illa subiiciebat *carnifex Pratoris, mors, terrorque sociorum, & quæ mox adduntur, quid vt uno ictu securis afferam mortem filio tuo quid dabis? &c.* vultus subitò hominis acerbiter audaciámque induebat: oculi truces, frons sul-

*Varietas
affectuum
in eadem
parte ora-
tionis.*

cata, vox contentior, impetus quidam amaræ mentis & importunæ à dicente expromebantur. In hoc genere mea opinione nemo excellet, qui non valeat iudicio acerrimo & præstanti, qui que longa & diligenti exercitatione non fuerit in agendo limatus & perpolitus: de quo idem, quod Ennodius de Theodorico dici possit: *In amicitiam colligit duo diversissima, ut sit in ira sine comparatione fulmineus, in lætitia sine nube formosus.* Iudicium requiro, idque maturum, ut animad-

Ennod. in
Pancgyr.

sa varietate motibusque animorum, ad vnumquodque genus se accommodet, sic ut nimirum nihil sit aut incredibile, aut inusitatum, sed ut rei veritas, atque usus, & communis natura hominum postulat, vocem & gestum moderetur.

Contrarij
affectus in-
serdum as-
sumendi.

Alterum aiebam esse modum difficilis commutationis, cum ab vno affectu in contrarium dictio Oratoris transfertur. Fit enim sæpè ut post grauem reprehensionem aduersariorum, in quibus lacerandis aculei omnes sunt consumpti, commutata subitò velificatione, sit de nostra causa placidè & leniter ad conciliandum dicendum: nonnunquam in grauiori amplificatione cum vitij turpitudinem, labem, incommodum expresserimus, modico flexu dictionis, nos ad virtutis eximiam pulchritudinem vberrimosque fructus prædicandos conuertamus. In hoc sanè Oratores sacri elaborant sæpiùs & contendunt, ut quoniam contraria iuxta se posita lucem capiunt, exaggerato vitiorum damno, & detestanda eorum conditione oratione patefacta, subiiciant virtutum splendorem atque dignitatem: & cum omnibus ingenij neruis impiorum hominum amentiam exagitarint, bonorum felicitatem, & que verbis explicari nequit, singularem animi lætitiã, dulci quodam flumine orationis, & lætissima amplificatione prosequantur. Iam igitur cum ad perditos & consceleratos homines terrendos, & decretorio veluti illo pugione cruentandos, alia sit oris species admouenda, alius gestus atque pronuntiatio, quàm cum lætam piorum sortem & bonorum celestium opulentiam laudamus, & ad omne decus retinendum suauissimè humanissimèque excitamus: necesse est titubare labi quetyronem, nisi multò antè studio & cognitione ad hanc se varietatem actionis parauerit.

*Vnde oriatur in Oratore facilitas, vt ad omnem se
motum accommodet. Notabilia quaedam &
lux ab exemplis.*

SECTIO
II.

ILLA verò quæ in dicendo, hoc in genere peccantur à multis, ex eo fonte manant omnia, quod non satis vis naturæ consuetudóque animaduertitur. Nihil est enim tam procliuè hominibus atque facile, quàm fingere os atque vultum, & quocunque fors impulerit, & dissimilium rerum conditio, ad eam sese penitus accommodare. *Naturâ humanus animus agilis est & pronus ad motus*, ait Seneca è philosophiæ penetrati. Sic prouidentia machinata est homines & subornatos in lucem emisit, vt motum atque gestum habeant in potestate, eaque pro animi sui arbitrio flectere & moderari possint, & non secus ac splendido in theatro, sic in vita personarum varietatem sustinere. Est verò iam vniuscuiusque industriæ, maturique iudicij videre, quid in quamque maximè conueniat, vel à decoro alienum esse videatur. Plena sunt annalium monumenta, plenæ eruditorum commentationes eorum hominum exemplis, qui sic vultum habuerunt animi affectionibus obedientem, & pingi facilem, & delineari, vt scenæ quod aiunt seruirent eximie, & omnium horarum homines atque temporum, ad quemcunque veluti portum causa duceret, in eum ferentibus ventis, atque omnium partium motione allaberentur. Miratus sum aliquando Tiberij Romani principis vaferrimam in hoc genere calliditatem, inaudita simulatione refertam, qui tam erat sui compos & dominus, vt vultu animum obtegeret, & nullum introitum esse pateretur, quo verè quispiam ad abditas animi cogitationes venire posset. Si quem odio acerbo & crudeli prosequeretur, leni vultu benevolentiam significabat: si gaudio delibutus & lætitia, intima cogitatione efferretur, vultu erat demisso & languido, & ad mœrorem atque duritiem composito. Cùm quempiam exquisitis supplicij affectum vellet, nullum odij præ se ferebat

Senec. de
Tranquil.
c. 2.

LLII ij

Dio in Ti-
berio.

indiciū, sed fronte potius atque ore blandiebatur. Abute-
batur ille quidem naturæ facilitate ad hominum fraudem
atque perniciem : quippe existimabat, non oportere, τὸν
αὐτάρχουῦτα κατὰ δὴλον ὄν φρονεῖ εἶναι, *principis animum ulli*
esse manifestum, ait Dio : sed remota animi ficti malitia, il-
lam ego vim optandam Oratori puto, qua frontis orisque
speciem pro animi sui sententia possit assumere, vel ex re-
rum & negotiorum varietate, cum libuerit deponere. Ad-
mirandus ille Remigius, qui cœlesti & prope diuina facun-
dia Gallorum regum profapiam Christiana religione imbuir,
hac dote præditus fuit, seu naturæ, siue institutionis, ut
vultum ad omne genus affectionum incredibili facilitate in
dicendo accommodaret. De illo hæc scripta memini à scri-
ptore fido : *Minari quidem frontis videbatur austeritas, sed*
cordis blandiebatur serenitas, &c. Ex quibus liquidò colligi-
tur, eum fictam adumbratamque illam irati personam, in-
duisse cum voluit, & deinde pari facilitate posuisse. M. Bru-
tum vnum omnium Oratorum sui temporis facilè clarissi-
mum, hac præstantem facultate & gratia prædicat Ouidius :
eum enim *Marte forensi* gloriæque summum, & in tuendis
afflictis incredibili esse lenitate, pio maximè & humanissimo
ingenio, in persequendis verò improbis acri & metuendo,
cuius singula verba ut tela confoderent,

Ouid. l. 4.
de Pont.

Scilicet eiusdem est quamuis pugnare videtur
Supplicibus facilem, fontibus esse trucem.

Plin. l. 6.
ep. ad Rom.

Plinius Secundus qui veterum Oratorum laudem ingenio
& dicendi suavitate, aut vicit, aut æquavit, de causa loquens,
quam singulari omnium admiratione egerat, *Dedimus*, in-
quit, *vela indignationi, dedimus ira, dedimus dolori, & in am-
plissima causa, quasi magno mari pluribus ventis vecti sumus.*
Ille nimirum scientissimus erat gubernator omnium motuum
& affectionum, & decoræ pronunciationis aura, ut festo
cantu, & modulata symphonia, ad lætas omnium aures ani-
mique benevolentiam appellebat.

Sunt tamen certi homines, quibus hæc animaduersio
minus idonea aut necessaria videri possit, ij nimirum, qui
naturæ quodam genio ad duritatem austeritatemque ficti,
in eadem vitæ ratione constantiam retinent. Talis Cato cæ-

terique ἀγλαῶσι, qui Stoicorum mysteriis initiati, aut propria quadam secta ferocientes, misereri facinus indignum putant, & vultus comitatem, mollioris animi languorem & dissolutionem interpretantur. Ij vt constantes in suscepta vitæ ratione perdurent, à læto genere orationis & Rhetorum pompa festiuitatibusque refugiant: falsa dicta voluptatis aucupium eiant: dulcis & concinnæ orationis splendorem amœnitatēque asperrantur, horrore gaudent mœstitia & seueritate: tristes & morosi in arguendo præclare insectandōque versantur. Et vt quædam religiosissimi in templis campanæ, vix vnquam nisi pro mortuo funeribusque pulsantur: sic illi nunquam in foro Curiaue resonant, nisi mœstum quiddam & argutum, fronte adducta, Saturniis oculis, supercilio Catoniano, & totius corporis asseueratione. Quod si in vulgus emanauit illa perpetua consuetudo & natura, eandēque penitus insitam atque inustam in animo esse constiterit, nullus deinceps magnopere ab illis repetet, vt eam aliquando grauitatem acerbitatēque deponant. Itaque multi ex eorum grege non insectis animis audiuntur, si præsertim sint benè instructi & comparati à prudentia, & sapienti consilio vigeant. Sed quoniam vno modo semper agere creat fastidium & delicatis auribus offensionem, næ illi in amplissimum ad dicendum locum felicius multò ascenderent, atque ad omnium colligendam gratiam vtilius, si vt ad cibos acerbiores aliquid mellis atque sacchari, sic ad illum inamœnum horridiorēque agendi modum, nonnihil interdum comitatis hilaritatisque adiungerent.

DE ACTIONE AD SINGV-
las orationis partes accommodata.

APPARATVS ANTE DITIONEM,
& primùm de cultu & ornatu Oratoris.

C A P V T XXIX.

SECT. I. *Sordidi, & contra nimium venustatis amantes suis
coloribus pinguntur, & dam-
nantur.*

HÆ cùm differuisset Theodorus, paullum respirans, an-
quit. habetis omnia, quæ à me postulare iure potuistis?
quanquam iure postulare nemo potest, vt quis ea dicat quæ
nescit: nescire me verò, neque posse promere, prout vos & in-
geniosi & de schola politi expectabatis, iam tandem aliquando
videtis. Perge, inquit Honoratus, optime Theodore, ea quæ
orsus fauentibus Gratiis inchoauisti pertexere: nam illa tua
mediocritate contenti sumus. An tibi excidit, quod iam inde
ab initio aiebamus, Oratorem rebus omnibus instructum &
ornatum ad agendum, in suggestum tua manu esse ducendum?
quem omnino prius videamus oportet, quàm hinc abeamus:
qui si cultu specièque ipsa nos delectarit, *θουσιόσομεν*, & plau-
demus. Satis ait Theodorus instructum paratùmque elo-
quentem puto, qui Rhetorum perutiles præceptiones & sa-
pientum monita cognouerit, sed illa quidem non sunt huius
loci, neque enim vniuersum dicendi artificium illustra-
mus, sed de pronuntiatione quærimus. Verùm quoniam
mihi quædam in animum reuocauistis, quæ aliena minimè
sunt à disputatione nostra, breuiter celeritèrque mone-
bo. Memini Fabium cùm de Actione differeret, de vesti-
tu Oratoris, de sinu, de tunica, de togæ modo, aliòque etiam

cultu plurima disputauisse, quæ tametsi in hanc tempe-
statem minimè omnia conueniunt, tamen ostendunt non esse
inutilem aut superuacaneam illam tractationem, ne quid etiã
in hac parte, ab Oratore docto & eleganti peccetur.

Atque imprimis audiendum id Quintiliani dictum existi-
mo, velut oraculum in hac quæstione fundentis, *Toga & cal-* Fab. l. 11. c. 3
ceus & capillus, tam nimia cura, quàm negligentia reprehendenda.
Vult significare prudens ille iuuentutis moderator, esse tenen-
dam quandam mediocritatem, quæ ab extremis illis vitiosis
abhorreat. Quod ita est humano generi difficile, præsertim in
adolescencia, cum cæca mens affectionibus vt fluctuum agi-
tatione commota, inanitatis aura circumfertur, vt etiam ipsi
Philosophi, qui metiri humana omnia & ponderare consue-
uerunt, sæpè ad hunc scopulum adhæserint. Quidam enim *Vestitus*
fordes amarunt, pannosique inambulantes atque spurci, vt *Philosopho-*
laurum è mustaceo, sic è pædore & deformissimo cultu homi- *ni* *varius.*
num gloriolam sunt aucupati. Hinc *αὐτοδοκία* frequens, &
tribonium; & centunculi farti fulti & liciorum varietate incul-
cati, & horrida species quorundam audacium & planorū, qui
scelera ingentia vetere palliolo inobscurauerunt. Zeno de Cra-
tete memorauit, pellem ouis insuisse aliquando pallio, vt esset.
deformior. Cynici autem ea maximè re fuere notabiles, è quo-
rum natione vnus apud Lucianum ita suum cultum exponit,
τὸ γὰρ ἐμὸν χῆμα τοιοῦτόν ἐστιν, ἀόχμηρόν εἶναι, λάσιον εἶναι, περιβρα- Lucian. in
εἶχαι, κομῶν, αὐτοδοκτεῖν. Quæ vt dixi fuere vt plurimum inani- *Cynic.*
tatis plenissima. Notum id Socratis bellum acroama, qui cum
Antisthenem vidisset in publicum scissa abolla & trita prodeū-
tem, in eaque se venditantem, *Ὁρῶ σε, ἔφη, ἀγὼ τοῦ περιβρα-* Laert. l. 6.
νοδοδεξίαν, Ἴδεο, inquit, *per scissuram pallij tui vanitatem.* Irrisit
eo sdem homines sanctissimus Chrysoft. qui neminē in Philo- *S. Chryf. l.*
sophis Christianis ait *ράχει περὶ βαλλόμενοι, vili ac lacero pãno in-* *contr. Gen-*
ditum per forum ingredi. Irridet etiam Epictetus apud Arrianū *til.*
l. 4. & cum belluis fordidioribus componit. Alij verò exquisi-
tis munditiis lasciuientes in extremum contrarium dela-
psi, Philosophiæ suæ ruaculam & nomini imposuerunt:
qualis Aristippus *πορφύρει ἀμπιχόμενος καὶ μύροις χρί-* Maxim.
όμενος, purplea veste amictus & delibutus unguentis, ait Maximus *Tyr. differ.*
Tyrius: qualis Theophrastus, quem in *περίπατον* ire solitum *37.*
Athen. l. 1.

ad docendum, λαμπαρόν ἔξησκημῶρον, corporis nitido & exacto cultu prodit Athenæus; quales è Platonis sinu plurimi, quos Ehippus comica libertate reprehendebat, ὅτι πολυτελεῖς ἠσκαύωτο, quod 'umptuoso vestitu superbirent.

Sordidi in
cultu Ora-
tores.

Quod si philosophi promicondi rationum, vitæ humanæ duces, & mortalium pædagogici, haud tenere potuerunt auream in ea re moderationem, non est mirum si oratores quidam reperiantur in media hominum luce, & ambizioso veluti honoris in freto, qui eadem Syrti vanitatis abripiuntur. Nam sordidi quidam sunt, & sui negligentes, & decoræ honestatis ignari, qui præcipiti quadam leuitate prodeunt ad subsellia fuliginosi, illoti, squalidi, veste obsoleta, tori plumulis pulueribusque obsita: qui hominum iudicia respuentes, & illudentium cachinnos, naturæ obtēperant suæ & indulgent, & prout fors tulerit ad dicendum incitantur. Sunt hi quidem exiguo in numero, præcipuè in magnis & politis vrbibus, vbi communis viget humanitas & ineptiarum exagitatio.

Quorundā
adolescensium Pa-
tronorum
cultus &
iuuenilis
ambitio.

Plures autem in aliud extremum eunt, quò titillans blandiēnsque laudis appetitio illos rapit, lenocinante etiam adolescentia, quæ videri & placere cupit, & mirificè pulcherrimis ornamentis & splendore vestium recreantur. Iraque vidi patronos aliquot ætate florentes, in mediocri familia natos, sed pecuniis abundantes, & vos quoque videre potuistis, qui pæne muliebrem mundum circumferunt, sic compti, sic curata cute nitidi, ascititio colore venusti, oculis patris atque pictis, vt Bonæ Deæ antistites, vt Iunoniæ pompæ ministri. Pexi capilli sunt in humeris densi & comantes, vt de genere Abantum credi possint, quos ὀπίθεν κομόωντας vocat Homerus. Antix capronæ & anteuentuli crines tum inusti calamistro, tum in muliebres pæne annulos studiosè implexi. Nihil præ illis esse videatur Absalon, quem propter speciosi capitis exuuias & profundum capillitium & placere & plaudere sibi consueuisse, annalium monumenta prædicant. Sed regius ille quidem adolescens, proditus à coma, triplici modo hasta fuit confusus, hi quotidie infesto ambitionis telo cruentantur. Iam collaria vel striata nouo more multiplici contabulatione facta & follicantia, in quibus fere caput vniuersum lateat: vel plana & aperta, non vt olim apud maiores nostros mediocria, & modestiæ

destiē velut manu dimēsa, sed opinor ne carbasini lini defuisse copia videatur, ita sunt latè patentia, vt humeros ipsos obue-
lent: in quorum extima etiam ora sit rosetum delicatissimo & subtilissimo textu, minutis maculis, reticulato & denticulato opere mirabili artificio, ne deinceps mulierculæ gloriosæ solas se pulchras & beatas putent. In thorace & reliquis velamentis tot globuli auro insignes, tot patagia, tot segmenta visuntur multiplici ordine currentia, eo pretio quod Calendaria exhauriat, vt certare cum principibus velle videantur & dynastis, qui virgatas auro vestes & bombycinam pompam circumuehant. Fasciæ crurules blatteæ, latæ, versicolore, Herculeo nodo innexæ, tumidis vmbilicis, quarum crispæ acufimbriæ longè ad tibiam mediam pendeant inanissima ostentatione. Calcei mullei sunt fenestrati & πολυχιδῆς peregrina ex aluta, tæniis tumentibus astricti, aureisve rosis inumbrati, ambitiosissimo & inutili inuento. Quid de manibus dicam, quæ singulis præne in digitis gemmarum splendore collucēt? Strophium si fortè euentilent, non tergendis oris gratia, sed barbula subrigendæ, nebulam videas lineam opere Phrygio illusam, subtilibus mæandris, picto limbo, amiculæ forte munus Venerisque redimiculum. Iidem peregrini muris odore gaudentes, ita semper fragrant, vt non benè semper oleant. Nec meminerunt Zenonis viri sapientis, qui cum in hominem incidisset odoribus circumfluentem, τίς ἐστιν ὁ γυναικὸς ὄζων; *Quis, inquit, mulierem olet?* Siquidem eas delicias, non nisi mulierosis hominibus & effœminatis conuenire opinabatur.

Et quidem verissimum id est, ita pingi, sic excoli, eo apparatu ornari vel potius onerari, fœminei morbi esse, non virilis dignitatis. Itaque Philopœmen Achæos monebat, sibi in animum inducerent, cultus nimiam curam γυναικὸς εἶναι, καὶ πύτης οὐ λίσσας σόφρονος, *mulieris esse propriam, non modestæ, sed insolescentis.* Et Gregorius Nazianzenus vir alta mente præditus & innocentia vitæ mirabili, ineptos philosophos cum stultissimis mulierculis comparat, quæ tanquam in theatris, inquit, se ostentant δι' ἐπισημοσύνην ἀρχήμοις ὀβυνηστέαις. φιλόδοξοις *genus fœmineum est* ait doctus & virtute nobilis Hieronymus. Et de hoc quidem cultu & orna-

Laert. l. 7.

Proprium mulierum cultu lasciuire.

Polyb. l. ii.

s. Greg. Naz. or. 19.

D Hieron. ep. 122.

MMmm

tu dicentium, quos videmus hærere in subselliis, & per forum celsos & erectos volitare, quid existimetis, vestrum erit cum libuerit exponere: ego ut animi mei sententiam aperiam, probare nullo modo possum, quod video à summis viris & incorrupto antiquitatis suffragio, bono viro honestoque indignum & propudiosum iudicari.

SECTIO
II.

Corporis cultus index leuitatis & ambitionis, veterum oraculis & testimoniis Sapiensum reprehensus.

NE QVE enim huius tantum sæculi est labes, & nostrorum temporum & ingeniorum macula, hoc externo luxuriari instructu, & vestium pompam & corporis venustatem quærere: sæpè olim vulsi & delicati reperti, qui ciuium ora suorum exquisitæ munditiæ luce quaterent, sæpè comatuli elegantes, qui βορῦχος amarent, & vestem mallent ornatiorem esse quàm mentem. Itaque Seneca parens vir grauissimus ætatis suæ oratores non sine stomacho ita pungit, *Cantandi saltandique nunc obscæna studia effæminatas tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blandissias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fæminis, & immundissimis se excolere munditiis, nostrorum adolescentium specimen est.* Pari prope styli contentione Firmicus Maternus, *Exornant, inquit, muliebriter nutritos crines, & delicatis amicti vestibus vix caput laxa ceruice sustentant.* Capillos maximè attingunt & oratione sua lacerant, quod in luxu iuuentutis mollissimisque studiis, nulla maior videatur esse infania, quàm in comis elegantissimè struendis, & veluti κομματορειῶν manu componendis. Hinc Phocylides Poëta moratus & grauis, & in præcipiendo sanctus, *verat ἐπ' ἀραται καὶ δὲ τρέφει πολλοὺς μὲν δὲ χαίτην,*

Senec. l. i.
Controu.

Matern.
cont. Gent.

Phocyl.
ἐπὶ γῶμ.

Clem.
Alex. l. 3.
Pædag.

Ne mas crispantes vario struat orbe capillos.

Et eo diuinius Clemens Alexandrinus reprehendit in viris *κομῆς ἀγανῆς & πορνικῆς, illiberalem tonsuram ac meretricium.*

Abfit autem vt ea nora inuratur ei, quem volumus eximium esse, & plurimis silentibus orare vnum; quin potius Orator existimet, in suggesto atque in subselliis, grandibus exaratum literis id effatum Poëta,

Sint procul à nobis Iuuenes vt fœmina compti.

Ouidius.

Eo cultu & ea dignitate caput emineat, vt iudicij potius sedes & rationis, non domicilium vanitatis libidinisque videatur. Densior illa capillorum seges, quæ cincinnis cirrisque tumentibus caput hinc inde circumambit, concedatur ὀρθλαδίαις, quorum videlicet iuuenili petulantia contusæ aures, aut alio casu diminutæ sunt, vt tegere honesto artificio turpitudinem eam possiat. Audiatur modestiæ documentum Spartaë vñitatum, vbi Ephori magistratum incuntes præconio denuntiabant, κείρεσθαι τὸν μύστακα ἢ προσέχειν τοῖς νόμοις.

Arist. Plu:
tarc. l. de
sera nu.
vind,

Vestium quoque insolentem lasciuiam, atque facum bracteatae ambitionis, damnatum in commune animaduerto ab omni choro sapientum, qui vim decori & honestissimæ vitæ modum viderunt. Aristoteles quidem gloriosorum proprium esse ait, quique laudis desiderio incenduntur, ἢ ἐδῆτι κοσμεῖσθαι ἢ χήμασι ἢ τοῖς τοιούτοις, ex vestitu & totius corporis habitu ornatum & hominum laudem aucupari. Itaque id lenocinium vanitatis irrident plurimi omni exceptione maiores, & vt pestem honestarum actionum, & nutriculam vitiorum, ex humanæ vitæ finibus eiiciendum exterminandumque putant.

Arist. l. 4.
Ethic. c. 4.

Athenis qui virtuti & philosophiæ dabant operam, si quem viderent splendidius vestitum seque ostentantem, illudebant, πόθεν ὁ παῖς οὗτος, unde hic nobis puer, inquebant, tum alius τάχα τῆς μητρὸς ἐστὶν αὐτοῦ, Ipsius fortè matris hac vestis est, aliaque similia occinebantur. Si quempiam huiusmodi offendisset aliquando sapiens Diogenes, ὀρθρατον χρυσόμαλλον, aurei velleris oniculam nominabat, & pecudem opulentiâ multa vestitam. De iisdem magnus Hieronymus, formosuli nostri & trosculi & vix summis pedibus adumbrantes vestigia. Isidorus Pelusiota qui ad splendorem politæ eloquentiæ, vitæ innocentiam mirificam adiunxit, pronunciare etiam audebat, rem diuinis oraculis reprehensam, & pulchro in emblemate inclusam à Mose fuisse; nam cum ille verat pur-

Lucian. in
Nigria.

Laert.
l. 2. in Io-
uin.
Isidor. Pe-
lus. l. 3. ep.
84.

puram in linum immitti, hoc prohiberi vnum, & repudiari τὴν πολυτέλειαν ἔν τῷ καλλωπισμῶν, *nimum videlicet ornandi corporis studium, luxum & profusionem.* Adfert in eam rem Cynici Diogenis acroama, qui adolescentem cum vidisset lasciuus quam virum deceret ornatum, *Si ad viros ait se confers ἀνδραῖς, ἢ ad mulieres ἀδελφαῖς.*

Idem ibid.
& ep. 66. &
D. Basil.
hom. 24.

Cur dam-
nata ve-
stium lasci-
nia.

Fab. l. 5. c. 9.

Plutar. de
vtil. ex
inim.

Clem.
Alex. l. 2.
Pædag. c.
vlt.

Et ne quis forte odio humani generis aut decoræ venustatis, hæc à magnis istis luminibus prodita existimet: videor causam in eorum prudentia consilioque notauisse, propter quam ornamentorum eam luxuriam, à præstanti & ingenua adolescentia repulerint. Sic enim ferè constat, perspicuum id esse indicium animi leuis & delicatuli, mollis, impuri, flagitiosi, proni in turpes & libidinosas voluptates. Fabius certè Rhetor eximius, cum exponit eas argumentationes, quæ σημεῖα Græcis & εἰκότα nominantur, vultum corpus, fractum incessum, vestem muliebrem & delicatam, luxu videlicet fluentem compamque superbius, signa esse ait viri mollis & effœminati: & ab iisdem verissimilia duci posse argumenta, quod quemadmodum cruor è cæde, sic illa videantur ex impudicitia fluere. Ita videmus Lacydem Argiuorum ducem, quod capillos certo quodam modo exquisitiùs ornatos haberet, in suspensionem apud suos venisse impudicitiae & mollissimæ cupiditatis, quam nec gloria militari & tropæis, nec prudenti administratione reipub. delere potuit. Quare Philo quem Platonem Hebræorum iure dixerim, scitè admodum & eleganter scenam illam delitiarum & apparatus vocat τῆς ἀνδρίας ἐπιόμνημα. Et Alexandrinus Clemens omnibus disciplinis non leuiter tinctus sed imbutus, fictis fabulis proditum ait ab ingeniosis hominibus, Venerem in libidinibus volutatam, vinculis aureis reticulato opere confectis irretitam, & conclusam fuisse, vt ostenderent, aurea monilia & armillas, & huiusmodi delicatum ornatum, esse impuræ mentis signum, quæ lubentius Venerem quam Mineruam suauetur. Non est proinde vt miremur, si qui vias & mæandros eloquentiæ onestenebat M. Tullius, hinc colores hauserit, ad socios Catilinæ pingendos, qui stupris se omnibus & flagitiis contaminauerant; quorum impia & infanda consilia ad extinguendum imperitum lumen orbis terrarum inhumanè suscepta,

credibilia sunt visa, cum eos dixit, *volitare velis amictos non togis, barbula comptos, madentibus cincinnorum fimbriis, calami-
strata coma, ceruffatos.* Atque hæc à me fusius ea causa exponuntur, ut intelligatis me non sine ratione omnem illam pompam luxuriæ & ornamentorum apparatus, remouere ab hoc curriculo laudis & gloriæ, in quo sudat eloquentium industria: nec eos ipsos, ut Varro nominauit *κομφοῦς*, aucupes elegantix, munditiarum nimium appetentes facere posse, quin literatis & maturo consilio viris, aut futilis gloriolæ amantes, aut superbia tumidi, aut Veneris amasij, aut Catamiti & cinædi, aut quod minimum est, leues & inconsiderati videantur.

Cicer. 2.
Catilin. &
aliis in locis.

Quæ pro cultu exquisito, ornatuque dicentium adferri posse videantur.

SECTIO
III.

HONORATVS qui adolescentiores patronos videret à Theodoro in crimen vocatos, ad quorum sese ordinem studiũque aggregauerat, hinc se obiecit, minimè quidem delicatus & amator istius lasciuiæ, sed qui veller aliquid in ea re definiri. Sic igitur ille: Non possum dissimulare quod sentio, Theodore, te in tua erudita disputatione seuerum nimis austerioremque mihi visum. Cultum remoues pænè omnem ab Oratore, qui in communi ciuium luce versetur, nobilesque adolescentes videris, non in forum, theatrum honestatis & gloriæ, sed velut ad indictiuum aliquod funus sordidatos pullosque immittere. In quo primùm à præstantissimorum Rhetorum prudentia diuersus abis, & ab illustri Oratorum consuetudine, qui propter mirabilem copiam & singulare dicendi artificium, æternum sui nominis decus & hominum prædicationem meruerunt. Nam Fabius Quintilianus de hac ipsa re disputationem instituens, breuiter quidem, sed consilio hoc summo dixit, *Cultum corporis, ut in omnibus honestis splendidum esse oportere.* Possum autem Græcæ & Romanæ eloquentiæ duces & principes hinc enumerare, qui summam curam venustatis habuerunt, & ornamenta

Fab. l. ix. c. 3
Qui Oratores olim studio ornamentorum

M M m m iij

torum in dicendo, quorum tamen vel ipsa nomina venerationem habent, & omnium gentium memoriam sempiternam. Sic enim accepimus Hortensium Regem illum fori & iudiciorum, qui de palma sæpè cum Cicerone manus conseruit, togam ferre solitum umbone visendo & mirabili artificio perfecto, cuius splendor oculos intuentium mirifica suauitate quateret. Ad quem ornatum velut purpuram ex India nobilem, cum vox aurea, & eximia dignitas orationis accederet, omnes admiratione obstupescere rapiebantur, cum illum ut augustiori effigie quendam heroem, aut de numero beatorum suspicerent, siue tiliis ordine pulcherrimo ductas, siue sinus decenter obliquos, aut humero insidentes, aut à tergo pendulos intuerentur. Et ne fortè vno quodam in genere aut exiguum tanti Oratoris in cultu elegantiam

Agel. l. x. c. 3.

fuisse putemus, Agellius optimis disciplinis imbutus, & incredibili scientiæ varietate, ait illum (utareius verbis) *multa munditia, & circumspicte compositæque indutum, & amictum fuisse*. Atque, ut huic Romano alium attexam è Græcia & Athenis Atticis coryphæum Demosthenem, quis nescit quod ab Æschine & historiarum monumentis proditur, eum κομ-

Æschin. or. in Timarc.

ῆσαι χλαμύσια ἔ τὸς μαλακοὺς χιτῶνικοις, *lenas elegantes & molles tunicas ferre solitum, quæ materia vel opificio, vel ipso colore omnium in se oculos conuerterent? qui sic munditiam & vestium illum splendorem amauit, ut etiam in lu-*

Plutarc. in Demosth.

στῦ & funere, λαμπρὸν ἱμάτιον, *splendidum pallium & lato candore pellucens* in media ciuitate ostenderet. Et tamen is est

Isid. Pel. l. 2. c. p. 146.

Orator, qui, ut ait Isidorus Pelusiota grauissimè, ἡ πηγή, ἡ ἀρχή, ἡ ὅρος πάσης δεινότητος τοῖς μετ' αὐτὸν ἀγγράποις γαγγημύθη *eloquentiæ omnis & fons, & origo & regula posteris omnibus extiterit.*

Gratia ex vestiu.

Horum autem excellentium hominum consilium facile intelliget, qui quod fuit à Quintiliano quem supra nominavi proditum, attentius apud se reputabit; quodam enim in loco dixit, *Cultum concessum atque magnificentum addere hominibus, ut Græco inquit verbo restatum est, auctoritatem*. Homerum opinor intuetur, qui quantum ad conciliandam homini dignitatem vestium cultus possit efficere, sapius & ingeniosè declarauit. Nausicaa enim apud illum, nudum & egentem

Fab. proœ. l. 8.

Vlyfsem ait sibi foedum & miserandum fuisse visum ; sed postquam eximio indutu ornatuque fuisset donatus,

Νῦν δὲ θεοῖσι εἶπε τὸν ἕβανόν ἑρπυδιῶν ἔχουσι.

Nunc, inquit, par sempiternis & beatis numinibus mihi videtur.

Alias autem cum e naufragio fuisset ereptus, & regiam vestem clavis intexam & variegatam pulcherrimis induisset : dedit, inquit in littore, *χέλιαι ἔχεισι ἄλβαν*, forma & eximia venustate prafulgens. Vbi sapiens & diuino propè ingenio Poëta, non modò conciliari auctoritatem exquisito vestium apparatu, verùm etiam *χέλιαι ἔχειτας*, singularem in dicendo gratiam pulchritudinẽque significat. Atqui bonus Rhetorici artificij magister, e cuius officina eloquentiæ, tot Romani imperij lumina prodierunt, verè meo iudicio aiebat, *pulchritudinem tantam habere vim ad persuadendum, vt sententiam dictare videatur*: quam proinde non minus quàm eloquentiam cum Isocrate, *πειθοῦς Δημιουργόν* lubens appellauerim. Cuius rei documentum habemus in Hyperide summo & omni elegantia instructo Oratore: qui cum pulcher & insigni specie ad formosæ mulieris defensionem accessisset, quo plus momẽti habitura eius esset oratio; ipsam Phrynen omnium sui temporis facie eximia & singulari venustate pulcherrimam, in oculos Iudicum vt naturæ diuinum opus induxit; itaque ij motus in omnium animis consecuti sunt, vt rea vnis omnium suffragiis absolueretur.

Quintil. I.
2. c. 19.

Athen. l. 13.
Plutare.

Vide igitur quantum inter tuam opinionem Theodore, & clarissimorum hominum sententiam meamque intersit: tumunditiam Oratoris & elegantiam instructum splendoremque vestium abiiciendum & repudiandum existimas, ego non modò laudabilem, sed omninò etiam necessarium, & honesto omni studio perfequendum asciscendumque puto. Neque enim iam aguntur causæ, vt olim apud Athenienses in Areopago, vbi de nocte obscurisque in tenebris actores, tanquam ex Trophonij antro loquebantur. Iam in luce clarissima orandum est, foròque seruiendum, & multitudini, quæ sordes nulla ratione ferre potest, sed cultum magnificentiamque desiderat, si præsertim eloquentiæ candidatus, magnam sui expectationem commouerit: tum profecto omnium oculi in dicentem vnum intenti, magna omnia, læta & iucunda, & augu-

stiora exoptant, quæ si absint ut lenocinia voluntatum & benevolentia concilianda præsidia, frustra speret æquos sibi auditores futuros. Neque huius modò temporis est communis hæc hominum sensus & consuetudo, ut ornatu & pulcherrima specie Oratorum capiantur. Iuuenalis ævi sui mores exponens, M. Tullium si ab inferis excitetur, negat satis beneuolè auditum iri,

Iuuenal.
sat. 7.

---*nisi fulserit annulus ingens,*

nisi velut in Circi pompa, in forum euntem honorificè multum comitentur, nisi ipse vitam & salutem allaturus, ut Mercurius Deorum nuncius, in hominum conuentum, panem cœlestem & egregiam speciem intulerit. Quam ciuium suorum existimationem cum Augustus Imperator vidisset, homo elegantium parcissimus, qui tam frugalis domi fuit & moderatus, ut instrumento & supellectile vix mediocrium hominum fortunas æquaret, si tamen in publicum egrederetur, cal-

Sueton. in
Aug. c. 53.

ceis usebatur altiusculis, ut procerior quàm erat videretur, ait Suetonius. Sic enim ut docti viri animaduertunt, in eo cursu ambitionis & imperij gloria, illustriorem sibi apud omnes dignitatem atque decus pariturum, & iusti honoris venerationem consecuturum se putabat. Hinc Oratores animum vltro adiecerunt ad ea ornamenta, pulchra visu, & pretio aut decore ipso læta & iucunda, quibus oculis adblandiri solent, atque animos in dicendo conciliare. Annulos imprimis ferre in

Annuli Oratorum.

manibus voluerunt magnis fulgentibus gemmis illuminatos, quibus non minus, quàm verborum & sententiarum luminibus in agenda causa fulgerent. Hoc sanè fecisse Demosthenem is qui minus illi æquus fuit Dinarchus oratione sua posuit, *λευσὸν*, inquit, *ἐκ τῆς δακτύλων ἀκαλαίμουθ* *ᾠει πορεύετο*. Et Aristoteles qui præceptis eloquentiæ nobilem iuuentutem pomeridianis horis imbuebat, monita ut essent magis aurea, *δακτύλοις πολλοῖς φορῶν ἐκαλλιῶετο*,

Ælian. var.
histor.

annulis bene multis ferendis se ornabat. Paulus è numero caufidicorum post Ciceronem magnis Poëtis nominatus, quod res domi esset angustior, nec ornamentorum copia circumflueret, mutuo ab amicis & familiaribus annulos capiebat, nobilem acturus causam in amplissima corona, ut videretur iis qui audirent multo splendidior, & maiori quadam aucto-

auctoritate & elegantia diceret, unde plures ad eum causæ deferebantur:

— *conduſta Paulus agebat*

Sardonyche, atque ideo pluris quàm Gallus agebat.

Juvenal.
ſat. 7.
Fab. l. rr.

Quintilianus hunc etiam cultum Oratori suo concedit, monet tantum ornandas potius esse annulis manus, quam onerandas. In comis item venustatem quærebant, dignam coetu hominum ingenuo, quas certaratione structas & compositas habere consueverunt. Quare Plinius cum de gestu Oratorum & pronuntiatione differeret, si quando in æstu ut sit sudario frontem Orator abstergat, non temerè esse capillos conturbandos & confundendos edicit. Atque hic ornatus tam est decorus homini, tam non alienus à virili dignitate, ut Lacones voluptatis & luxuriæ inimici, & omnium qui ubique fuerunt gentium in bellando fortissimi, nunquam pugnam inirent, quin prius exquisitè comas suas & studiosè adornassent.

Hæc incorruptæ antiquitatis sunt testimonia, quæ non patitur pudor tuus, neque incredibilis Theodore sapientia, ut futilia & ingenius mentibus aspernanda, aut omnium iudicio damnanda esse putes. Nam quod attinet ad odores quos è foro proscribendos, & relegandos pæne in Arabiam censuisti, nescio cur reprehendi nimio opere possit, si eorum qui conueniunt animi, non modò vbertate liquidæ orationis, aureoque flumine eloquentium, verum etiam odorum copia suavissimè perfundantur. Vel enim dulcis fragrantia ad nobilitatem pertinet, in hominum aliorum coetu versantem: aut non video quem in finem mundi ædificator & conseruator Deus, varietatem bene olentium rerum, & afflatam hanc suauitatem creauerit. Quod si Græci Latinique Oratores, qui olim fuerunt longè omnium clarissimi, hunc vestium & reliqui ornatus splendorem summa diligentia quæsierunt, si communis hominum existimatio comprobatur, si concedunt Sapientum oracula, si eo ipso dignitas orantibus & pulchritudo adiungitur, & conciliantur auditores, quid est cur hoc tempore abiiciendus iure videatur? Romani tenuioris etiam fortunæ & conditionis, non nisi in purpura quondam efferri voluerunt, quod pertineret ad aliquam nominis dignitatem (sic interpretor) ornatusque elegantiam sistere se apud Rhadamanthum, &

NNnn

cæteros inferorum Iudices, qui de causa Manium cognoscerent: tu reprehendas, si patronus in curiam venerit splendidiore vestitu & delectis ornamentis ad gratiam pulchritudinemque insignis, non ut larvas inferorum, & Minoa nescio quem oratione demulceat, sed ut lumina imperij Gallicani & tutores diuæ Eunomiæ delectet? Eadem illa ratione possis & purpuram Senatorum carpere, & infulas dignitatis & magnificentiæ Consistorianæ, quos opinor sublata vestium varietate, forensibus indumentis abiectis, cubiculari & domestica in toga, in amplissimum iudiciorum locum ire velles. Quare noli hanc communem lucem honestatis, hunc ornatum iure omni concessum, hanc nobilium adolescentium pulchritudinem omnino necessariam extinguere, quam tanti sapientes fecerunt, ut Deorum donum esse dicerent, & ut Prusæus ait.

Dio. Chry-
sost. or. 29.

Dio, τῆς αἰθρωπίνων ἀγαθῶν ἀειδηλότατον.

SECTIO
IV.

*Tandem oratorij cultus modus & temperatio
definitur.*

SCIO, inquit Theodorus, esse multos, istius quam eximiè prædicas venustatis & pulchritudinis amantes, quorum in mente insidet quædam elegantia species, quæ sine fuce & pigmentis nuda & incompta videatur. Sint per melicet opinione sua pulchri & formosi, & cum Cyro potentissimo & gloriosissimo Rege insaniant, dummodo magni & diuini Solonis prudentiam audire velint. Nam cum Cyrus auro se & purpura, & grandium vnionum splendore, Erythæisque lapillis ornauiſſet, & nihil in hac vniuersitate admirabilius, nihil magnificentius esse aut fuisse opinaretur, aduocatum Solonem interrogat, num pulchrius aliquando spectaculum oculis vsurpauisset. Ita, respondit vir sapiens, gallos gallinaceos, phasianos & pauones. Sed amabò te Honorate, qui patronos leuiore illos, & nimio cultu luxuriantes, quos attigi oratione mea defendis, vbi formula bonæ fidei, quam iuris & iustitiæ consulti valere inter amicos voluerunt? Nam orationem tuam video eximiam qui-

dem & ornatam, & de ipsa venustate pulcherrimam, sed non expertem ingeniosæ malitiæ, & sophistico artificio coloratam. Vis magnos veteris eloquentiæ principes pompam eam secutos, & exquisitum ornatum lasciuientis prope dicam iuuentutis; duosque mihi nominas Oratores, qui tantum abest vt tuæ causæ, voluntatiq; seruiant, vt potius eo nomine sempiterno sæculorum omnium conuicio, & doctorum hominum reprehensione vexentur. Et si fretus ingenio tuo non fuisses, & eloquentia gloriosa qua triumphas, Hortensium vnquam nominauisses ad elegantiam commendandam? Non sum tam inops veteris memoriæ, nec tam ignarus communium literarum, vt nesciam, quid de illo Macrobius summa fide suis monumentis prodiderit, *Hortensius*, inquit, *vir alioqui ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem. Fuit enim vestitu ad munditiem curioso, & vt bene amictus iret, faciem in speculo quarebat.* Et paulò post, *Is quondam cum incederet elaboratus ad speciem, collega de iniuriis diem dixit, quod sibi in angustiis obuius, offensus fortuito structuram toga destruxerat, & capitale putauit, quod in humero suo locum ruga mutasset.* Hunc si tibi in omnibus imitandum esse ducis, nil obstat, quominus Dionysia saltatricula fias, & Hortensij in morem delicato corporis gestu & mollissimo effœmineris. Licebit etiam & eadem ratione, tum mitellam, tum verò strophium & crocotam gerere, & muliebri vestitu ornari, quòd Demosthenes quem secundo loco posuisti, in adolescentia sit vsus *γυναικείας ἐσθῆσι*, vt Plutarchus memorauit. Volo igitur sine fuce & fallaciis, quid antiquitas in hac quidem re de oratore censuerit, breuiter exponere. Aristogoras Milesius Orator cum Lacedæmonem venisset, belli copias à Spartanis petiturus, verba in prytaneo cœpit facere, veste indutus sumptuosa atque magnifica, & Ionicis deliciis abundans, quo ille ornatu se magnificè & elatè circumspiciebat: sed de Ephoris vnus vir grauis & sapiens tenere se non potuit, quin magna liberâque illi voce diceret, *οἴκοι τὰ μάλιστα*, *Domi Milesia*, quod dein-

Macrob. l. 3.
Satur. c. 13.

Suidas.

ferri posse, non autem in fortium virorum coetu, atque in ea ciuitate vbi virtus & generosa mentis gloria tabernaculum suum collocauisset. Quæ fuit Græcorum omnium mea quidem opinione super ea resententia. Si de Romanis lubet agere, eorum sensum animique prudens iudicium, Seneca vterque parens & filius, humanitatis & philosophiæ lumina declarabunt. Parens quidem iusta indignatione commotus ob solutos adolescentiæ mores & pudenda lasciuia corruptos, *Ite nunc*, inquit, *& in istis vasis atque expolitis, & nusquam nisi in libidine viris querite Oratores*. Filius autem, Stoicorum magnum decus, imo & imperij orbis terræ, sic etiam grauissimè, *Nosti complures iuuenes barba & coma nitidos, de capsula totos, nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum*. Sanè graphicè pingere mihi videtur comatulos illos nostros adolescentes, bellos & nitidos, quos in foro iam *Audientes* nominant; non quidem omnes, sed aliquos, inanissima ostentatione gloriosos, luxu languidos, voce, vultu, atque omni paratura effœminatos. De quibus meminisse non possum, quin veniat in mentem Afri Domitij, politissimo ingenio viri, & summi Oratoris, qui cum iuuenem aliquando vidisset, de numero delicatorum Patronum, herentem in subselliis, comptum & calamistratum, ex arcula totum, nitidum in cataclista, & pædagogiani pueri more picturatum, & eum pulcherrimo aliquo elogio videretur esse commendaturus, festiuè præter omnium expectationem, *Homo*, inquit, *in agendis causis optimè vestitus*. Hic expecto quibus eloquentiæ coloribus tu Honorate, istam luxuriam adolescentium Oratorum illinias, quo artificio nudos & verecundia spoliatos obueles, quibus iam non repugno, quominus etiam annulos tribuas magnos & fulgentes, qui mollietatem eorum illuminent: addas & odorum suauitatem vt ne in turba quidem latere possint. Verùm censeo apud te reputes quid Flavius Vespasianus Imperator non præliorum modò contentione fortissimus, sed domi quoque sapientia nobilis egregiè protulit, quod anni omnes consequentes laude & prædicatione celebrarunt. Nam cum ad eum venisset adolescens, eximio ornatus vestitu, & ynguento fragrans, pro impetrata præfectura gratias acturus dulci & composita oratione: amplissimus ornatissimûsque princeps, nutu aspernatus,

Senec.
Proœm.
controu.

Epist. 115.

vocē etiam grauiſſima increpuit, *Maluiſſem*, inquit, *allium oboluiſſes*, & continuò literas reuocauit, quibus honorem imper-
 ſuiſſet. Sueton. in Vesp. c. 8.

Sed hæc tibi homines ob iicio religione profanos, nondum meos, hoc est sacros, & diuinos christianæ vitæ moderatores; quos equidem sub vexillo decuriare veluti possem & describere, vt Lacones illos tuos cincinnis capillitiōque superbientes incredibili sua auctoritate exterreant. Sed vno contentus ero Basilio magno, quem oratorem scis fuiſſe præstantem, & Athenas Articas erudiſſe. Is iuuentutem ad eloquentiam & humanitatem informans, cū alia plurima diuinitus, tum illud de omni ornatu sapienter, *Comacium autem ac vestium extra necessitatem curam gerere, vel infelicium est, vt ait Diogenes, vel iniuſtorum*: ὡς καλλωπιτῶν εἶναι ἢ ὀνομάζεσθαι, ὁμοίως ἀχρὸν ἠγῶσθαι φημι δῶν τὰς ποικίλους, ὡς τὸ ἐταίρων ἢ ἀλλοτριῶν γάμοις ἐπιβυλεύων, nam cincinnatum & comptum esse atque appellari, æquè turpe censendum assero, atque impudicum esse, aut alienis nuptiis insidiari. Et aliquantò post de odorum voluptate, *Eos verò qui olfactu delectabiles aut omnimodos spirant odores, vel unguentis vtuntur exoticis, me quodammodo reprehendere pudet*. Eisdem etiam odores sapienter D. Chrysostomus verisimèque aiebat, τῆς βλακείας δόξαι εἰσεθῆναι, *lasciuiæ opinionem hominibus inferre*. D. Basil. Homilia 1. in 1. cor. 1. 1. 1.

Enimvero vt causam etiam agam meam, eleuanda mihi est reprehensio tua Honorate, aut dissimulatio ventilanda, qui me seuerum nimis austerumque esse dixisti: neque enim mihi placuit vnquam vt orator omne genus ornamentum & communem honestatem negligat, aut ex serum pulcherrimarum despicientia laudem captet, sordido quodam aut viliori certe vestitu contentus. Nolo similis esse videatur Lacedæmonii, qui quærendæ gloriæ gratia, lacera semper & detrita, & eadem toto anno veste vtentur: quos propterea meritissimo reprehendit sapientiæ Doctor Aristoteles, eosque appellat βαυκοναυῆροισι, *gloriosos & delicatas vteratores*. Scio habendam esse rationem patriæ, familiæ, dignitatis, & splendorem esse illum retinendum, à quo absit luxus, inanitatis, lasciuiaque suspicio, modus tantum & decorum teneatur. In quo mihi illa videtur digna sapiente moderatio, quam attulit oratorum omnium S. Chrysost. Hom. 1. in ep. ad Timoth.

Isid. Pelus.
lib. 3. ep.

suauissimus Isocrates, cuiusego autoritatem eo sequor libentius, quod illius in hac ipsa re sententiam Isidorus Pelusiota vir sanctissimus & doctissimus attulerit, *Hoc*, inquit, *dixerim quod Isocrates in eo libro in quo Dæmonicum præceptis instruit, quem his verbis admonet, εἶσο δὲ τὴν ἐπιδήμιαν φιλοχέλος, ἀλλὰ μὴ καλλωπιτής. φιλοχέλου μὲν γὰρ τὸ μεγαλοπρεπὲς, καλλωπιτῆ δὲ τὸ ἀειροῦν: Cura ut in vestium ratione cultus atque honestus sis, non autem immodici ornatus studiosus. Honesti enim est magnificentia: lasciuæ autem se ornantis, superfluitas & redundantia.* Nihil dici potuit elegantius, vel ad tuendam moderationem accommodatius, quam iam inde ab initio huius disputationis sequendam esse Oratoriaiebam. Huc igitur venustuli illi & trosculi oculos suos conuertant, & si me audiunt, impetum illum ad gloriam & ostentationem quo feruntur, ad animi ornamenta deriuent: id Oraculum secuti quod Gregorius Nazianzenus politissimæ eruditionis antistes protulit,

Greg. torma-
stich. 21.

*Κάλλος νόμιζε τὴν φρενῶν εὐκοσμίαν.
Verum decorem mentis ornatum puta.*

DICTURO ORATORI PARAN-
dam esse constantiam, timorémque
nimium moderandum.

CAPVT XXX.

PRIVS QVAM Orator ad dicendum aggrediatur, prouidere studiosissimè debet, ne vehementi & cœco timore capiatur. Debilitat enim metus eorum animos, qui naturæ timiditate fugitare lucem hominum solent & conspectum: maximè verò si tum primùm, in locum ad dicendum amplissimum, & honesta frequentia celebratum ingrediuntur. Cuius rei veteris æui annales illustria exempla suppeditant. Portius Latro quem *declamatorie viis unicum exemplum fuisse* volunt, cum è priuatis suis umbraculis in lucem aciemque venisset, & pro reo propinquo suo Rustico Porcio diceret, vsque eo fuit confusus, vt à solœcismo inciperet, ne-

que prius confirmari potuit auditoriis parietibusque affuetus, quam impetrauit vt iudicium è foro in basilicam transferretur. Id non modò euenire potest adolescentibus, qui neque vsu, neque exercitationem habent temporis diurnitate robustam, verùm etiam & grandioribus, ni mature viam timori, ianuamque obstruant. Memini rogati Philosophi qui communem hanc naturæ affectionem diuinè vt multa & eleganter expressit, *Fortissimus*, inquit, *plerunque vir dum armatur expalluit: & signo pugnae dato, ferocissimo militi paululum genua tremuerunt: & magno Imperatori antequam inter se acies arietarent, cor exiuit: & Oratori elegantissimo dum ad dicendum componitur, summa riguerunt.* Summa illa quæ rigere ait dicentibus, sunt labia, manus, pedes, aliæque extrema quæ sanguine subito & calore spoliantur. Cornelius Tacitus magnus & ipse Orator, *Exercitam quoque eloquentiam debilitari proprio metu asseruit.* Hoc verò quantum è scholis sapientum, & eruditissimis disputationibus colligimus, vt plurimum contingit, cum animus nihil minus cogitans, sub ictu ipsius dictionis, & quasi in procinctu pauore occupatur. Fit enim sæpe vt quasi in conuiujs *αγορευτα*, sic *principia quadam praludentia affectibus* (ita Seneca vir doctissimus nominauit) subeant, & se insinuent prius, quàm ratio ipsa potuit aduertere. Quæ si animum aptum inueniunt ad eos motus excipiendos, hærent sanè diutius, nec facile deinde eueli & exuri possunt. Erit ergo prudentiæ Oratoris, hunc affectum se tacitè insinuantem euestigio amoliri, antequam insideat penitus & arcem occupet: & adhibita vi rationis cœcum & tumultuantem generosè exterminare. Et si opus videatur, iudicium in pectus erit aduocandum, tribunal extruendū disceptante ratione, imponendus conscientiæ pudor, inquirendū ab animo, cur timere eo loco ac tempore commodum aut iustum putet. Quid enim? an futura sunt omnia meliora, ô ceruorū è genere atq; leporum timidorum, si paueas, si concidas animo, si exanimatus hæreas? &c. Fortasse illa inimica rationi timiditas hoc modo possit imminui. Nec abhorret id quod factum fuisse meminimus à Socrate, cum Alcibiadi vellent honestam ingenerare audaciam ad dicendum: rogabat enim clarissimum illum adolescentem, num si tres, quatuorve Zonarij illi dictu-

Senec. l. 2.
de ira c. 3.

Tacit. l. 3.
Annal.

Aelian. l. 2.
Var. hist.

ro affuissent, vehementius sibi timendum existimaret, negabat Alcibiades. Quid si, inquit, futores præterea totidem adfuerint, si duo gladiatorum opifices, si lanij tres, si cerdones quatuor, an timendum videatur? minimè, ait ille. Tum grauiſſimè Philosophus. Atqui ex iis & similibus hominibus concio ferè tota constat.

*Ex timore
incommoda.*

Senec. ep. 11

Basil. Seleu.
l. 2. de mi-
rac. S. The-
clz.

Aristot. in
Problem.
Gell. l. 19.
c. 4.
Macrob. l.
7. Saturn.

Iuuenal.
Sat. 14.

Atque eo magis & studiosius hic timor est minuendus, aut si fieri potest ex animo omnis eiiciendus & exterminandus, quod ex eo plurima eueniant, quæ nimium quantum dicturo incommodent. Quædam breuiter epistola quadam sua est complexus, is qui Stoicam Philosophiam Romæ illustrauit. *Quibusdam*, inquit, *tremuerunt genua dicturis, quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt.* Præterea cor nonnunquam tanta contentione exilit quasi ruptis & dissipatis visceribus proditurum. Quod eleganter expressit vir disertus Basilus Seleuciensis Episcopus in Pappi cuiusdam hominis impij timore significando, *ἡ καρδία ἐπαλλε, καὶ ἕως αἰσίνω, ὡς ἔπαρρηπιπλω δὲ κεν τὸ λοιπὸν σῶμα τῷ*, *cor palpitabat & quidem tanto impetu, ut è corpore reliquo casuram videretur.* Addit & aliud è metu manans incommodum, *πόδες δὲ ἕως συχιδά τε ἔασιεῖντα ὑπωλιόσθμον, &c.* *Pedes propterea crebrò & infirmè vacillabant, quasi à materia aliqua molli & fluxa ad ingrediendum impellerentur.* Ex quo faciliè colligitur, vim corporis omnem hauriri, omnes artus debilitari metu, quo premente, frustra meo iudicio, Orator & inconsideratè ad dicendum, aggrederetur. Quid quod pauor ventrem etiam nonnunquam emollit soluitque, cuius rei causam prodit Aristoteles, & post eum Macrobius, & alij, exiguum ne videri potest incommodum & impedimentum in forum aut suggestum tunti? an non esset graue periculum ne sibi velinuito quidpiam excidere pateretur, quod nasuti homines minimè dissimulant? neque enim ea in re valentior esse potest, & in cohibendo robustior, quam in acie miles, cuius tamen ventrem tubarum sono & lituorum clangore solui dixit bonus & rerum cognitione clarus Poëta, illa enim meministis.

— *ant longos castrorum ferre labores
Si piget, & trepidum soluunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita.*

Ad

Ad extremum vocem inobscurat metus atque deprimat: videlicet non neminem, qui in ipso exordio ita vocem habuerint tenuem, vel tremulam & non consistentem, ut auditores iunitatem illam & constantiam inopiam, tum arguerent tacite, tum etiam miserarentur. Non est igitur hæc contemnenda monitio de timore coercendo penitus atque obruendo, vel certe vi rationis moderando.

Sed tum maximè parandus animus est & confirmandus, cum apud Reges & Dynastas, vel summos erit magistratus purpuratosque dicendum. Splendor enim ipsius dignitatis perstringit oculos, & dicendi luminibus officit, si præsertim nihil minus cogitanti interueniant. Plinius secundus de se loquens ad Arrianum suum ita scribebat, *Imaginare quæ sollicitudo nobis, qui metus, quibus super tantare in illo cœtu (in Curia) presente Casare dicendum erat. Equidem in Senatu non semel legi, tunc me tamen ut noua omnia nouo metu permouebant.* Demosthenem cum verè meo iudicio gloriaretur, habere se πηγὰς τῶν λόγων ἀφθόνοισι, uberrimos eloquentiæ fontes, & copiosissimæ flumen orationis, illa tamen copia & vbertas exaruit, cum Philippo Rege audiente fuit orandum. Herodes Atticus Sophista in dicendo mirabilis, quo vix vllus prompta & expedita oratione fuit illustrior, cum apud M. Antoninum Imperatorem diceret in Pœonia, ea tanta Romani ducis maiestate perculsus subito obmutuit. Cuius euenti odiosam ignominiam tam acerbo animo tulit, ut præ tædio in longinquam regionem moriturus secederet, vitam enim ut Lemnius ait Philostratus eloquentiæ gloriæ posthabuit. Id ipsum Heraclidi sophistæ Lycio contigit, cum audiente Seucro Imperatore & purpurato nobilium cœtu oraret. Hos igitur eloquentiæ primipilos qui toties in auditoriis & communi hominum cœtu bellè triumpharant, debilitauit timor impotens, & in clarissima excellentium hominum luce deiecit. Itaque bene cum illis meo iudicio ageretur, qui ad gloriam publicæ facundiæ aluntur, si à puero atque à limine humaniorum literarum, quam sibi defuisse prodit Isocrates in agendo πόλμαν, vsu & frequenti exercitatione colligant. Nam ab exedris tanquam ab antro Platónico prodeuntes, & illis deinde luminibus assuefacti, totum postea Solem faciliùs, hominumque amplitudinem sustinebunt.

Plin. l. 2.
ep. ad Arr.

Qui Oratores metu obmutuerint.

Philostr. de vit. Soph.

INGRESSVS ORATORIS IN LVCEM
PVBLICAM QVIBVS REBVS ORNARI
debeat, vt iam inde auditores
conciliet.

CAP. XXXI.

SECTIO I. *Potentissimum delinimentum honesta compositio totius
oris & corporis.*

Cicer. 2. de
Orat.

IAM inde ab ingressu in suggestum, vel cùm surgit in subfelliis ad dicendum Orator, providere debet etiam ante dictionem, vt apud eos qui ad audiendum conuenerunt, benevolentiam sibi conciliet. Præclarè aiebat M. Antonius Orator maximus, non tum homines fieri beneuolos, cùm Rethorum eas cantilenas communè que nãnias adhibemus: & tanquam ex formula petimus, vt nos amicè differentes audiant, sed cùm nos ita gerimus, vt benevolentia digni videamur. Quod maximè intelligebat de genere orationis, quæ Oratorem ipsum virum bonum, patriæ amantem suæ, commodis moribus, excellentium rerum studiosum, summa animi humanitate significet. Hominem enim eiusmodi à nobis cognitum, de quo præstabilia illa suspicemur atque optima, non possumus non tacita benevolentia complecti. Sed remota etiam dictione, tacitum ipsum Oratorem necesse est singulari quadam mōdestia, expectationem sui commouere, vt à primo ipso introitu, omnium sibi animos adiiciat. Id positum est in statu, & in motu, in oris & vultus, & totius corporis compositione, quæ mentis & decori effigiem, quæ virtutis veluti simulachrum ponere in medio solet, & omnium intuentium oculos, vt abdita & diuina quadam luce præstinguere. *Occursus me hercule*, inquit Seneca, *ipse sapientium inuauit, & est aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias.* Hinc Onias vir reli-

Senec. ep.
94.

giosissimæ & speciosissimæ grauitatis, in diuinis literis dicitur, *αἰδήμων τὸ ἀπαύτητον*, primo ipso aspectu & occurſu uenerandus. Ennodius de purpuratis patritiis Feſto & Symmacho, duobus Curia luminibus, purpureo sanè acroamate & luminoso: *In ipſis*, inquit, *eſt nobilis Curia principatus, quos uidiſſe, erudiri eſt*. Vidit hoc bonum diuinitus ſapiens atque in aureis oraçulis ſuis poſuit: ita enim in Eccleſiaſte, *Sapientia hominis lucet in vultu eius*,

2. Machab.
15. 9.

Ennod.

Eccleſ. 8. 1.

Et nimirum fatendum eſt, quandam eſſe in laudatis hominibus dignitatem, oris ſpeciem, omnium partium gratiam, quæ ſtatim eminet, & omnium intuentium animos conciliat. Octauium Auguſtum ferunt, vultu fuiſſe in ſermone adeo tranquillo ſerenoque, vt barbarorum impias manus vim moliri cupientium ea oris humanitate coërceret. Itaque eloquentes viri, qui in clarorum hominum prædicatione operam ſuam collocarunt, hanc egregij animi notam effe- runt laudibus, eòſque heroas, vt Phidiæ quondam opera, ſimul viſos, ſimul probatos atque omnium admiratione cultos aiunt. Rutilius Numatianus de Protadio,

Sueton. in
Octa. c. 79.

Aſpicienda procul certo prudentia vultu,

Rutil. Iun.
l. 1:

Formaque iuſtitia ſuſpicienda micat.

Sed ornatiffimè Conſtantium Imperatorem laudans Panegyrici autor, *Nec aliud*, inquit, *homines illo die quam teipſum ſpectare potuerunt, qui tuus eſſet fulgor oculorum, totiùſque corporis circumfuſa maietas, qua oris dignitas*, &c. Adeo nimirum præſtantium hominum vultus, taciti amoris eſt lenocinium. Atque hoc ipſum præferendum eſſe Oratori in publicam lucem, & coronæ celebritatem aiebam, & in eo ſi me audiet, magnum omninò momentum collocatum eſſe putabit. Ex eo enim primo aspectu, coniecturam capit de moribus atque ingenio circumfuſa corona. Cùm ij qui adſunt liberali vultu adoleſcentem, & ingenui oris probitatem contuentur, taciti apud ſe reputant, eum moribus eſſe bonis inſtitutum; & modeltia excultum: ſi erecta ceruice oculos temerè circumferentem, audacem pronunciant & impudentem: ſi obſtupo capite, bardum, ſtupidum, & Bœotico ingenio ſuſpiciantur. Ipſæ verò anticipatæ opinionones, dici vix poteſt, quantum reliquæ orationi incommodent; nam

Panegyri-
cus Conſ-
tant.

tametsi dicendo efficere potest Orator, ut tacita sua iudicia falsa fuisse auditores aliquando intelligant, qui tantum visum, & nil adhuc locutum repudiauerunt, multa enim præter expectationem nonnunquam eueniunt; est tamen quidpiam inhærens mentibus, & ab ipso, ut dixi, initio altè impressum, quod vix vlla dicentis industria funditus possit euellere.

Hoc igitur palmarium sit admonitum, pro introitu Oratoris in suggestum, & fori lucem, ut omnibus liter Gratiis, & Prometheus se quendam opinetur, qui partes animi corporisque omnes, summo studio & exquisito artificio moliri debeat, & prudentissimè componere: & Argum adhibere quendam multioculum, qui exploret & circumspiciat undique, ut nihil toruum in oculis, nihil inuerecundum in facie, nihil in tota positura inuenustum & indecorum videatur. Aiebat Poëta Ouidius decentiorem faciem esse, in qua aliquis næuus fuisset; ego verò perfectiorem Oratorem existimarem, in quo næuus sit nullus, aut sanè paucissima quæ reprehendas. Ea porrò totius hominis grata & honesta compositio, & oris dignitas, vim suam tum præcipuè retinet, cum morum elegantia & pulchritudo adiungitur, sine quibus languet ea gratia & extenuatur. Id licuit in Domitiano cognoscere, cuius vultus ad eximiam dignitatem atque modestiam à natura factus, mirum quantum omnium animos conciliare potuisset, ni vita & mores, & vitiorum illa immanis turpitudine obstidisset.

Sueton. in Domit. c. 18
Sic enim de illo scribit Suetonius: *Commendari se verecundia oris adeò sentiebat, ut apud Senatum sic quondam iactauerit, Vsq̄ huc certè animum meum probastis & vultum.*

SECTIO
II.

*Aliud ornamentum eximium ad conciliandum,
Verecundia.*

AT QUE inter omnia ornamenta vnum animo iam occurrit meo, quo nescio an vllum sit illustrius, & vel tacente Oratore accommodatius ad conciliandum auditorem: ea est *Verecundia* grato rubore vultus significata, quem

ruborē omnes scriptorū genus & præfertim doctissimi & inclya religione Patres mirificè commendauerunt. Greg. Nazian. *αἰθος ἐρεθισμοῦ, florem amabilem* eleganter nominauit, αἰθὴς, inquit, αἰθος ἐρεθισμοῦ ἐσθλὸν ἔρευθος, *bonus ille rubor quem pudor gignit, flos amabilis.* Eucherius, *atatum viridiorum magnum ornamentum.* S. Ambrosius cūm de Christiani hominis officio disputat, *Nos certè, inquit, in pulchritudine corporis locum virtutis non ponimus, gratiam tamen non excludimus, quia verecundia & vultus ipsos soles pudore perfundere, gratiorèsq̄e reddere.* Quo in loco doctor egregius florem pulchritudinis in verecundia collocat, quæ virtutis suauis colore genas inumbret. Quidam *bona indolis specimen* vocant, quod Carō in adolescentibus suauiabatur: alios *probum*, vt maior Plinius, qui in Pompeio cōmendat *os probum & honorem eximia frontis*, ruborem intelligit indicem verecundiæ, nam de eodem Seneca Philosophus ita meminit, *Nihil erat mollius ore Pompei, nunquam non coram pluribus erubuit, vtiq̄e in concionibus.* Diogenes appellabat τὸ ἀρετῆς χεῖμα *virtutis colorem.* Plinius orator, *magnum ornamentum dicentium*, sic enim scribit de Calphurnio Pisone nobili adolescente in auditorio recitante, *Commendabat rem voce suauissima, vocem verecundia: multum sanguinis, multum sollicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis.* Propria ea laus adolescentiæ, vnde verecundiā bonū in adolescente signū, ait Seneca: & eruditissimè magnus Ambr. l. Offic. i. *Vt in senibus grauitas, in iuuenibus alacritas, ita in adolescentibus Verecundia velut quadam dote commendatur nature.* Neque tamen ea vna in ætate hoc decus ingenuitatis, & honestæ mentis ornamentum cōmendatur, sed in omni vitæ parte & conditione delectat; possēmq; numerare Philosophos eruditione præstantes & vitæ gloria, qui quod in cœtu ornatissimorum hominum erubissent laudem meruerunt. De Fabiano viro disertō qui elegātiā dictionis cūm subtilium rerum scientia copularat, meminī sic dicere palatinum magistrum, qui dogmata Stoicorum Latinè illustrauit, *Fabianum cūm in Senatum testis esset inductus, erubuisse meminī, & hic mirè illum pudor decuit.* Hoc etiam Plotino eueniebat sūmo Philosopho, in cuius scholam cūm Origenes aliquando introisset, Plotinus continuò genas rubore suffusus assurgere voluit, quod adesse coryphæum eruditionis videret, & *de-*

Greg. Naz.
Carm. 63.

Eucher. i.
Reg. c. 14.
S. Ambr. l. 1.
offic. c. 19.

Plotar. in
Caton.
Plin. l. 7. c.
12.
Senec. ep.
124

Plin. l. 5. ep.
ad Spur.

l. 1. Offic. c.
17.

Senec. loc.
cit.

Porphyr.
in vit.

πατοῦ ἀγαλμα ἢ σοφίας: rogatus autem ab Origine ut institutam disputationem persequeretur, pauca differuit, tum surrexit, nec maiorem è sermone illo laudem quam verecundia est consecutus.

Cur autem ea corporis affectio viros sapientes delectet, ratio hæc est, quod is color sit ut canit Poëta Menander τῷ γενεῶν, *proborum & virtute excellentium*, ferèque semper cū animi honestate copuletur. Hinc verè & scienter dictum à M. Tullio de L. Crasso excellenti oratore, *Fuit enim mirificus quidam in Crasso pudor, qui tamen non modo non obesse eius orationi, sed etiam probis atis commendatione prodesset*. Sanè politè & rotundè Symmachus, *quorum mens honesta est, corū imbecilla frons est*. Ne sciūt erubescere petulantes & ingenio præfracti, væcordes, impudētes, & quos ait Demosthenes μέτωπον περίψαι, imò neque agrestiores aut generis ignobilitate obscuri, qui vix umbrā & imaginem τῷ καλῷ viderunt: ut meritò viri doctissimi animaduertisse videantur, ingenuum hunc colorem nobilis quoq; animi & honesto genere orti esse indicium, & haud obscuram testificationem. Hoc venustè meo iudicio Apuleius, *Ego te etiam de ista corporis speciosa habitudine, deque hac virginali prorsus verecundia, generosa stirpe proditum & rectè conicerem*. Itaque multi nobiles qui virtutibus & humanitate profāpiam suam exornauissent, cū se contulerunt ad dicendū, non sine tacita commendatione hominum intelligentium, hoc decore suam eloquentiam & actionem colorauerunt. Aufonius in Imperatore Gratiano quē ad omnē ipse disciplinam imbuerat, hoc ponit quod *ruborem & verecundiam* dicendo exhiberet. Alium habemus Imperatorem Traianū, verè factis & ingenio nobilem, ab eloquentissimo viro Panegyrica oratione laudatum: & in eo cū eximia multa corporis animique ornamenta prædicat, tū virtutis hunc colorem *Verecundiam*, dignam humanitate & ingenux mentis excellentia, in hunc modum, *Vidimus demissum gaudio vultum, tantūmque sanguinis in ore quantum in animo pudoris*. Attexam his duobus Imperatoribus Regem vnum Italiæ Theodoricum, quem duo religiosi Antistites, iidemque studiis optimarum artium insigniter exculti, suis scriptis eximie commendauerunt: uterque vultum pingit, uterque ut magni Iouis miniatam faciem ornat, uterque laude extollit verecun-

Cic. r. de
orat.

Symmach.
in ep.

Apul. l. i.
metamorph.

Aufon.
Grat. act.

Dlin. in Pa-
negy.

diam. Hoc igitur Ennodij Ticinensis de Theodorico purpureum est elogium, *Regy vultus purpura ostrū dignitatis irradiat.* Ennod. in Paneg. Sidonij verò Apollinaris istud, *Lactea cutis qua propius inspecta iuuenili rubore suffunditur: namque hunc illi crebro colorem, nō ira, sed verecundia facit.* Sidon. l. 1. ep. 2. Sed quis finis, si enumerare omnes velim claros viros, & ingenij & fortunæ abundantia præstantes, qui hoc specimen gloriose probitatis in agendo exhibuerunt? Vnicum addam Nicetium, præterea neminē: Nicetium inquam eloquio nobilē, principibus gratum, non hospitem neque peregrinum in dicendo: qui cū nouū Consulem Asterium, Calendis Ianuariis, in magna hominum frequentia solenni more copiosa oratione prosequitur, hoc ostro purpurātis modestiæ, veluti eburneum dictionis suæ limen cohonestauit. Rem quia mirabili quadam venustate, Galliæ lumen exponit Sidonius, Sidon. l. 2. ep. 6. non possum quin ipsius verba hic repræsentē. *Nicetius, inquit, cum quodam prologo pudoris vultum modeste demissus irrubuit. Atque ob hoc illi maximum sophos non eloquentia prius quàm verecundia dedit. Dixit dispositè, graniter, ardentè, magna acrimonia, maiore facundia, maxima disciplina, & illam Sarranis ebriam succis inter crepitantia segmenta palmatam, plus picta oratione, plus aurea conuenustauit.* In hæc exempla contuentes, facilè intelligent, quàm verè dictum fuerit à Plinio, hæc indicia verecundiæ esse magna recitantium ornamenta. Quare bonus & honestus orator, ab initio & ingressu ad tanti muneris functionem, vt Romanus Consul Ioui Capitolino, sic Verecundiæ litabit, quam Clem. Alex. in protrep. antiqui summam esse Deam voluerunt. Cuius comites sunt propè necessariæ modestia, capitisque honesta summissio: Vt enim supino esse capite, arrogantiam insolentem fastidiumque redolet, ita modica demissio capitis verecundiam & honestum pudorem significat. Consideratè illud Seneca mihi visus animaduertisse his verbis, *Artifices scenici qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui tristitiam representant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiciunt vultum, verba submitunt, figunt in terram oculos & deprimunt.* Sic apud decori fontem Poëtam, honestissima Regina vultum demissa profatur. Sed de his fatis. Senec. ep. 11.

DE MORA BREVI ANTE PRO-
nunciationem.

CAPVT XXXII.

SECT. I. *Christiani Oratoris signum. In mora ante locutionem
mulcere caput, infringere articulos, simulare
conatum, spectare lacunas aut parietes,
&c. quatenus deceant.*

POST QUAM Orator in pulpitum conscenderit, aut fuerit
iussus in publico iudicio dicere, non est statim erumpen-
dum in sermonem, sed danda cogitationi mora, ne præcipiti
leuitate rapi animus & temeritate videatur. Audituros enim
cura ipsa dicturi oratoris, & modestia, & placidæ mentis hu-
manitas vehementer delectat, qui & interim se ad audiendum
componunt. Atque vt ordine progrediatur oratio mea, vereor
enim ne quid à me prætermisissimum fuisse dicatis, imprimis ora-
tor cum surrexit, animo nec timido, nec anxio & perturbato,
sed tranquillo & composito ad dignitatem, aperto capite, sa-
lutifero signo se communit. A quo signo, profecto nemo,
Christianum modo nomen sustineat, abhorrebit, qui non im-
pia & conturbata mente inexpiabile bellum parenti omnium
Deo indixerit. Nam communis sapientum vsus iam inde à na-
scente Ecclesia, & religionis Magistri omni exceptione maio-
res, quorum latè patuit eruditio, vitæ san&imoniam, & in docen-
do auctoritas, ad omnem motum & incessum, ad omnem deni-
que actionem, vsurpandum id esse monuerunt, S. Dion. Hiero-
ny. Ambros. August. Tertull. aliique. Et ne quis forte id tan-
tum religiosorum esse putet, & eorum qui sacris Ecclesiæ mu-
neribus addicti Ecclesiastici nominantur: sic habetote, sum-
mos viros, duces, Imperatores, & armorum & communis rei
administratos, si quando publicè verba facerent, à signo crucis
orationem auspiciatos. Itaque de Iustino Imperatore concio-
nem

*Signum
crucis ini-
sio.*

nem inchoante ad populum, cum ad imperium est euectus, ita canit Poëta Corippus,

Corippus?

*Ipsē coronatus solium conscendit anitum,
Atque crucis faciens signum venerabile sedit,
Erectaque manu cuncto presente Senatu
Ore pio hæc ait.*

Hunc igitur orator imitetur quisquis est, sacer, profanus, modo Christianus, atque ut monere cœperam, cum salutare id signum effecerit, caput decenter operiat, si res & locus audientiumque persona id permittit, tum iustam & legitimam cunctationem adhibeat, dum ipse ad dicendum, & confessus ad audiendum se pareat.

Istam autem moram & quietem, is qui fontes artificij rhetorici omnes aperuit, diuino propè ingenio iudicioque Homerus, Vlyssis facundi exemplo sancit. Nam ille princeps in communi Græcorum concilio, priusquam eloquentiæ suæ copiam instar niuis abundantem effunderet,

De mora ante pronuntiatio- nem.

*Ἐτόλμας ἄνωγ' δὲ ἰδέομαι καὶ χέβρος ὀμυατὰ παῖδας.
Assis, atque oculos pantum tollere moratos
Subulit ad proceros expectatōque resolutus
Ora sumo.*

Iliad. 3.
Quid me tamorp. 13.

Quod artis prudentiæque decus in Germanici declamatione Naso eruditus animaduertit: Surgit, inquit, ad dicendum pulcherrimus iuuenis,

*Dumque silens astat, status est vultusque discreti
Spemque docens doctæ vocis amicus habet
Mox ubi pulsa mora est atque os œleste solutum
Hoc superos iures more solere loqui.*

l. 2. de Poë- to cl. 13.

Peritè moram appellat illam oratoris cunctationem, in qua fieri quædam honeste posse ait Quintilianus in hunc modum, *In hac cunctatione sunt quædam non indecentes ut scenici appellantur mora; caput mulcere, manum intueri, infringere articulos, simulare tonatum, suspiratione sollicitudinem fateri, aut quod quæmque magis decet: eaque diutius si iudex nondum intendet animum. Præter illud mulcere caput, fieri tum potuit, cum aperto capite omnes dicerent, & capilli essent longiores: nunc cæterus recipi edum puto, si non diu neque sæpè, sed obiter fiat & sine affectatione. Nam lenium more adolefc entium digitulis cirros comere, &*

Qua in mora fieri possint.

P P P P

Apul. l. 2.
A fin.

hincinde circa tempora cincinnos accommodare, omnino gynæceo seruetur. Illud item *infringere articulos*, forte non probaretur omnibus, quanquā fieri olim solitum alij etiam produnt autores: huc enim Apuleiana illa spectant, *Et instar Orationum conformat articulum*. Et cum ait Petronius, *manibus inter se usque ad articulorum crepitum strictis, Quenam est*, inquit, *hac audacia?* Non nemo è schola eruditorum, gestum esse putant componentium se ad dicendum. Ego sanè haud putem gravitati oratoris satis conueniens crepitu articulorum uti, cum se ipsæ manus frangunt, aut digitos ducere & malacissare articulos, quod certo quondam artificio delicatulis & mulierosis hominibus fiebat, unde vulgò nominati *Tractatores*. Quod additur *simulare conatum, & suspiratione sollicitudinem fateri*, non displicet, quod fieri etiamnum video haud indecorè: sic enim curiosa mens eorum qui adsunt, & audiendi cupido acuitur, dum iamiam inchoare velle videtur, nec tamen incipit: tamen cauendum, ne lentior in expectando & diuturnior mora, fastidium elegantissimis hominibus ingeneret, quorum animus ut promptior est atque subtilior, sic paratior ad auscultandum esse consuevit. Probo item quod honestè fit à pluribus ut toga imprimis & alia quædam ornamenta modestè componantur.

Plin. l. 2. ep.
ad Nepot.
Idem l. 4.

Plinius orator de Hæro politissimo & suauissimo Rherore breuiter iracem circumscribit, *Surgit, amicitur, incipit*. Et alias de Liciniano orationem habituro, *Postquam se composuit circumspexitque habitum suum*, &c. Illud *amicitur, & composuit*, gratam & decoram vestis compositionem ante pronunciationem significant.

Senec l. 5.
Controu.

Contra verò turbulentus Orator Scaurus, quem actorem fuisse negligentem & decori minus retinentem annalium monumenta referunt, *sæpe dum amicitur dicebat*, ut eruditus Controversiarum scriptor meminit. Sed quod dixit Plinius laudans, Licinianum oratorem, priusquam inchoaret *circumspexisse habitum suum*, non eo modo est intelligendū,

Circumspecto scilicet quatenus reprehensum.

quo leuissimi quidam homines possent capere, quales ego vidi adolescentes in foro caussidicos summa omnium expectatione digentes, quod eruditi & politi iam à Themide in fori lucem venire putarentur. Illi initio cum audientiam sibi modestia deberent, & honesta prudentiæ significatione comparare, multorum animos auerterunt, cum elati iuuenili quadam

leuitate, in se oculos vndique iniicerent, tantùm non collare fimbriatum, manuum elegantiam, atque alia ornamenta venditantes. Atque hic mihi venit in mentem Protefilai, qui Parisdem Alexandrum cum pauone, τὸ φίλωτον, in caeco sui amore componebat. Nam vt pauo caudæ picturam & eximiam penarum varietatem, Sic Paris, inquit, κόσμου ἔνεκεν ἑαυτὸν ἐαυτὸν, ἑαυτὸν δὲ τὰ ὄπλα, forma elatus, & pulchritudine sua gestiens, seipsum vndique circumspiciebat, arma item sua dulci oculorum coniectu lustrabat. Sic nimirum compti illi iuuenes, velut è Paridis tabernaculo prodeuntes, aut Thrasones in theatro, securiosius hinc inde aspiciunt, vt pictos exornatósque pauones. Atqui nihil conciliationi animorum magis contrarium est & repugnans, quàm inconsiderati animi leuitas & ambitio, quàm superbia, quàm ostentatio inanis & gloriosa, quam præsertim ipso initio vitare omnes debent. *Volo hoc Oratori coningat*, ait M. Tullius grauissimè, *vt cum surgit ad dicendum*, significetur à corona silentium: quod parentis eloquentiæ votum, non eo studio inanitatis & puerili iactatione, sed modestia & pudore consequemur.

Philostr. in Heroic.

Cic. in Brut.

Sed quoniam in reprehensionem sum ingressus, lubet eodem cursu orationis hinc ponere, quæ præterea fieri vitiosè in ea mora notauit. Ridiculus sanè putandus meritò est, qui lacunar intuetur, si præsertim id facit diutius, & est verendum ne denumero elegantium quispiam infusurret id Poëtæ sapientis, ---doctus spectare lacunar.

Vitiosè quidam gestus in mora.

Iuuenal. Sat. I.

Non enim in forum auditoriumque ingrediuntur; vt in conuiuium Oratores: apud Aristophanem percommodè nescio quis monet, non esse inuitatis ad conuiuium, subito irruendū in patinas, sed prius oculos moderato animo circumferre oportere, ὀροφῶν θεάσαι, contueri laquearia, prædicare ornamenta. Sed qui politam & nitentem ornamentis orationem habiturus est, non venit vt miretur loci faciem, potius vt mirationem omnibus conciliet, cum fundet auream illam copiam, & facundiæ supellectilem explicabit. Pari quoque pono in vitio, in parietibus oculos suos defigere, stupentis & attoniti more, & præsertim cum aliquo labiorum motu, quasi in illis picta & notata videret, quæ continuò est dicturus: vel etiam quempiam è conuentu acrius intueri, quod omnino est

inuidiosum. Quod si placet leniter per coronam circumferre oculos, ita modestè id fiat, vt ne quidem de industria fieri videatur, & absit Niobes confidentia, animi arrogantis index & elati, de qua Vates eruditus,

Quid. s.
metamorp.

Constitit atque oculos circumtulit alta superbas.

SECTIO II. *De iis qui in eadem ipsa mora sapè se validè que emungunt. Alia quedam non inuilia notata.*

SUNT etiam qui in ea mora circumfusam multitudinem, svalidè excreando seque emungendo ad audiendum comparant, quod sanè parum honestè fit à quibusdam. Vidi haud semel de iis quosdam, tum qui profano in loco dicunt, tum qui in templis religiosissimis homines ad sanctimoniam impellant, viros alioqui summo ingenio præditos, & insigni copia rerum & varietate, sed qui tamen in suggesto, priusquam essent orationem habituri, ita sollicitabant nasum & instabant, adeo clarè vehementer queresonabant, vt in bello & venatione si fuissent, non cornu aliud fore necessarium aut lituus videretur. Et tamen in delubris atque locis augurio consecratis ἕδὲ πύσσαι, ἕδὲ σπομύξασθαι, neque scire, neque mungere fas fuisse monet Arrianus in Epicteto. Imò neque in theatro histriones id audebant, sic nimirum locum illum colebant & reuerentur. Itaque Nero legi obsecundans, cum in Achaia studio inustrato cantaret, nunquam excreare est ausus. Quod si mucus in Oratore abundaret, censerem illi dicendum, quod Cyclopi apud Euripidem qui vini suauitate rapiebatur,

Arrian. l. 4.
c. 11.

Sueton in
Neron. c.
24.

Euripid. in
Cyclop.

Ἀπομυκτέον δὲ σοίγ' ὅπως λήψῃ πῖν.

Emungas te prius necesse est, tum bibe.

Ita si ambrosiam in dicendo tuam propinare vis, ô Pithus amasie, ô Suadae medulla, nares purga, sordes omnes eice, tum in suggestum, in eloquentiae theatrum, in fori & eruditorum hominum lucem prodi. Hesiodus caliginem Poëtica venustate pingens ita cecinit, Τῆς δὲ ἐκ μὲν ῥιπῶν μύξα ῥέον, huius è naribus mucus fluebat. Quibus verbis μισσῶν ἑδῶλον odiosam quandam & fadam imaginem fuisse descriptam

Hesiod. in
Scut.

ait Dionysius Longinus vir acerrimo ingenio & præstanti ^{Dionys.} cognitione. Hinc mucosæ naris homines, hoc est, inepti, ^{¶. 24. v.} bardi, rusticani vulgò nominati. Hinc Marcus Imperator sapiens per contemptum hominem appellabat *μῦξαιος*, eadem prope notione atque sensu, quo in Gallia vulgò nominamus *mucosulum*, *petit moræux*. Quæ eò spectant omnia, ut intelligamus, viros eloquentes famæ studiosos honorisque sui, parcòs in ea re esse oportere, neque in amplo sapientum conuentu id esse tentandum, nisi grauis & quæ regi dissimularique nequeat, & ut more Platonico loquar Diomedæa propeneccitas incumbat.

Neque minus curandum est, ut si crassus aliquis humor fauces occupauit, is tempestiuè eiiciatur, ne deinde nauseam Orator creet, animòsque auertat sæpè & immoderatè excreando. Ei rei profuerit antea inambulatione uti, corporisque iactatione: Seneca doctus & experiens audiendus, qui sapienter ita præit: *Mihi necessarium erat concutere corpus, ut siue bilis insideret faucibus discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuisse mihi sensi.* ^{Senec. ep. 55.} Sunt & alia benè multa, quæ in eadem ^{Quint. l. ii.} ipsa cunctatione dedeçant, ut perfricare faciem & quasi improbam facere: tendere confidentia vultum, aut quo sit magis toruus superciliis adstringere: crebrò digitorum labiorumque motu commentari: stare diductum, vel rigidum, vel supinum, vel incuruum, vel humeris ut luctaturi solent, ad occipitium ductis. Sed hæc & similia, quæ vel legendo, vel experientia ipsa dicentium notare potuistis, bona vestra cum venià prætermittam.

EXORDIORVM ACTIO.

CAPVT XXXIII.

SECTIO
I.*Splendor Actionis initio. vox sedata, quæ deinde
prudentiæ veluti vento pronehasur.*

NVLLA est fortè pars totius orationis, quæ maioris sit momenti quàm Exordium. Omnia enim quæ initio dicuntur atque fiunt, hærent penitus atque insident in animis eorum qui audiunt: & si modò grata sunt & iucunda, mirificam vim habent ad conciliandum. Itaque Theodorus Tragediarum actor neminem volebat, ne quidem è mediocribus ante se agere, οἷκευ μῦθων τῆς θεατῶν ταῖς πρώταις αἰχοῖς, quod magis fauceant auditores illis, quas primò audierint, vt scribit Aristoteles. Et sanè in illo primo veluti actu vis Oratoris modestiæque dignoscitur, & de reliqua oratione ferri iudicium solet, est proinde diligentissimè prouidendum, ne dum oram soluit naufragium patiatur, & à viri considerati officio primo in limine aberret. Totus sit ad honestatem & moderationem compositus, vt quo in loco sit, quid faciat, apud quos agat, quæ futura sit hominum sapientum & literatorum de illo existimatio, iam præcipere animo & sentire videatur.

Arist. l. 7.
Politic.*Splendor
Actionis
in Exordio.*Arist. l. 1.
Ethic.

Et quoniam procemia vulgò ἠθικὰ sunt, ad delectationem elaborata, vel ad hominum benevolentiam emerendam exquisito artificio contexta: hoc sit primùm in monitis meis, splendorem actionis in exordio esse quærendum, & imitandos Megareses, qui ad chori ingressum exornandum purpuram conferebant: ita causæ introitum illuminatum esse oportere, & Actionis ornamentis decorum, sine vlla tamen iuuenilis audaciæ suspitione. Iubet enim, meo iudicio, sapienter M. Tullius, exordia vt vestibula esse ornata & splendida, elegantissimus Homerus, ἐνώπια παμφανόωντα nuncupauit. Eadem mente & politissimo ingenio Pindarus ὡς ἀ-

χρῆμα ἔργα πρῶτα ποιεῖν καὶ θέμεν τιλαυγῆς, *operis initio primordium in fronte ponendum laetè collucens* : & nobilium fuisse olim consuetudinem eas domus suæ partes quæ maximè ingredientibus essent in conspectu., *Ἀφροσύμῳ ἐπέχε τῆς παλαιόντων*, Eustathius in Poëtam magnum animaduertit. Id solenne putem esse retinendum Oratori, vt in eo veluti propylæo, & introitu in causam, & commendationem sui, splendorem quantum fieri potest in omnibus adhibeat, sic vt nihil in voce atque gestu, nihil in fronte, nihil in cursu orationis humile & abiectum, & odiosum reperiat.

Quod ad vocis contentionem attinet, clamare initio, infacetum & agreste pronunciant Rhetores, quod non sine grauidicentis incommodo fieri potest, dum vel nimia & diuturna contentione, vox frangitur, vel necessariò deprimitur. Et vidistis fortè non neminem aliquando, qui cum elato & vehementiori tono inchoauisset, foedè postea velut alium quendam Oratorem commutata ratione dicendi exhiberet, Pegaso Euripideo simillimus, qui

Ἐπιηξ' ὑπεύκων μᾶλλον ἢ μᾶλλον θέλοι

Mage quàm volebat se submitit territus.

Sit igitur vox in principio lenis & sedata, & plena humanitatis, & quod de viro forti & generoso Lycei dominus asseruit, id in Oratore bono & prudente locum habeat, *οἱ δ' αἰδρωτοί*, inquit, *ἐν τοῖς ἔργοις ὄξεις, πρῶτον δὲ ἡσυχαιοί*, *Viri fortes in factis ipsis acres sunt & celeres, ante facta sedati & quieti.* Sic Orator initio placidus & vocè moderata, se deinde cum re ipsa attollet sublimius, & hoc etiam bono & commodo perfruetur, quòd facilius pro varietate causæ & partium orationis, commutare vocem possit, & dicendo inflammari. Id decus artificiosæ eloquentiæ & consideratæ mentis Automedon in Niceta Oratore commendat eleganti epigrammate, venusta allegoria, propriis illuminata pulcherrimè. Ait enim illum primùm exiguo flamine placido cursu in declamationem ingredi, sed deinde cum vehementius inflauerit, passifque velis Euros exceperit, mox nauem quasi coronatam ad orationis portum appellere. Si vultis canentem Poëtam exaudire, numeros memini, quos representabo,

Vox qualis initio esse debeat.

lib. 3. Ethic.

Νικήτης ὀλίγῳ μὲν ὅτι παρτοίοισιν αἴτης
 Οἶά τε παρηΐης ἀρχαίαι ἐκ μελέτης.
 Ἀλλ' ὅταν ἐμπνεύσῃ κατὰ δ' ἰγία πάντα φέρηται
 Λαίφρα πακτώσει, μέσσα θέει πελάγη,
 Ναῖς ἄτε μυελόφορτος, ἕως ὅτι τέρματα μύθων
 Ἐλθῆ ἀκυμάντους ἔμπορῳ εἰς λιμένας.

Sed maximè sedatam initio vocem, iis hominibus opportu-
 nam, & propè necessariam putat Aristoteles, qui timidiore
 sunt à natura, trepidántque in dicendo. Quare, inquit, οἱ
 τεχνικοί τῶν σωιδῶτων ὅτι ἀγωνίῳσι, μικρὸν ἀφελόντων ἐξ ἀρ-
 χῆς, &c. *Liberalium artium professores & sophista qui se solitos*
trepidare nonerunt, principio agunt voce submissa, dum resideant
& stabiliantur. Neque tamen sic depressa tenuisque esse debet,
 vt audiri percipique à corona non possit, est tenenda illa me-
 diocritas quam definit magni Basilij monitio, vbi de hominis
 moderati pronunciatione disputat, τὸν δὲ φωνῆς ὁ μέσῳ
 παρρημιτίῳ, ὡς μήτε ἀφαινεύειν τιὸ ἀκούειν, &c. hoc est, *In-*
tentio autem vocis ita mediocritate moderanda est, vt nec aures te-
nuitate fugiat, nec sit magnitudine odiosa.

ScA. II.
 problem.

S. Basil. ep.
 ad Greg.

SECTIO II. *In Exordiis significatio timoris veri aut simulati prodest.*
Inepti & inscientes vulgò audaces: principes
Oratores timuerunt.

AD DAM huc aliud ornamentum actionis in exordio,
 videlicet timoris significationem seu veri seu simulati,
 quem eloquentiæ principes & coryphæi summa omnium vo-
 Quintil. I. luntatum consensione probauerunt. Illa Fabij Quintiliani sunt
 12. c. 5. in hanc rem illustria: *Volo eum qui sit dicturus, & sollicitum sur-*
gere, & colore mutari, & periculum intelligere, qua si non accident
etiám simulanda erunt. Plinius item Orator clarissimus ita scri-
 Plin. I. 7. bit ad Celerem, *Nonne cum surgis ad agendum, tum maximè*
 ep. 17. *ibi ipse diffidis? tum commutata non dico plurima sed omnia cupis?*
Vtique si latior scena & corona diffusior: nam illos quoque sor-
didos pullatósque reueremur. Et alio quodam in loco timorem
 studiosorum hominum decus, & magnū ornamentū dicentū
 appellat:

appellat. Nam de Calphurnio Pisone lib. 5. *Multum*, inquit, *sanguinis, multum sollicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis: Etenim nescio quo pacto magis in studiis homines timor quàm fiducia decet.* Et lib. 6. de alio quodam Oratore, *Habebat studiis honorem, timebat, pallebat.* Itaque maculari studia humanitatis, & dedecore quodammodo affici eloquentiam ab illis opinabatur, qui timoris significationem nullam in dicendo præ se ferrent. Crassus autem & Antonius qui eruditus suis disputationibus eximium Oratorem instruunt, hunc metum ad dicentis verecundiam, modestiamque pertinere, & bonorum esse oratorum proprium aiunt, exemplóque suo comprobant, vt qui soleant exalbescere in principiis dicendi, & tota mente atque omnibus artibus contremiscere. Neque vir summus & experientissimus in dicendo Crassus dubitauit eos damnare impudentiæ, qui optimè quidem dicunt, qui que id facillimè atque ornatissimè facere possunt, tamen timidè ad dicendum non accedunt, neque in exordienda oratione perturbantur. Quod naturæ sit consentaneum atque prudentiæ, vt quo magis quis eloquentia & ingenij gloria, nominisque existimatione præcellit, eò magis timeat causarum euentus, ne non possit audientium expectationi respondere.

Cic. Li. de
Orat.

Et sanè est inscientis, & minùs de re tota, de que auditorum sapientia & grauitate cogitantis, non commoueri, & ne tantillum quidem metuere. Sic Aristoteles libris de moribus, ait *αὐδραδίας φαίνονται τῶν ἀγνοούντων, fortes videri qui periculum ignorant*, neque ab iis longè abesse, qui bona spe ad audendum prouehuntur, esse tamen longè illis deteriores, quod nihil splendoris, nihilque dignitatis in iis eluceat: nam spe sua atque opinione decepti, statim vt aliud esse, quam putauerint, cognouerunt, animo demittuntur. Fuit verò iam sæculorum omnium continuatione animaduersum, non alios esse in dicendo audaciores, quàm qui inepti & inconsiderati excellentium rerum ignoracione teneantur. Sapienter enim atque verè Olympius aiebat olim Pericles in funebri concione, *ἀμαθία μὲν θεός, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει*, *Insicilia quidem audaciam, consideratio autem periculorum & difficultatum, cunctationem & metum adfert.* Hoc ipsum viri docti benè multi & acerrimo iudicio pollentes viderunt, & suis monumentis consignarunt.

Significatio
audaciæ in
Exordio
damnatur.
Arist. l. 3.
Ethic.

Thucyd.
l. 2.

- Synef. ep. 153. Doctus Præful & virtute clarus Synesius τὴν ἀμαθίαν vocat ἡ-
 Euagr 1.5. hist. γουμδίω τῶ θεόσοις, *ducem quæ preit audacia.* Euagrius de
 Mauricio Imperatore loquens, *Inscitiam*, inquit, *matrem*
audacia quæ ei vicina & finitima est abs se depulit. θεόσοις, ait
 Greg. Naz. or. 16. Gregorius Nazianzenus, ἀμαθίας ἐκγονοι, *est audacia fætus*
ignorationis. Huc spectans nisi mea me opinio fallit Ticinen-
 Ennod. 1.4. ep. 8. sis Antistes, *inanem fiduciam matrem* esse dixit, *audaciae.* Hæc
 igitur plena temeritatis & inconsideratæ mentis inscitia quos-
 dam prouehit metu vacuos & honesta verecundia, vt in
 dicendo nihil timendum esse putent. Cuius rei apud mino-
 rem Plinium elegantem politumque scriptorem exemplum
 est, in M. Regulo Oratore non bono nec sapienti, qui cùm
 esset à magnarum artium cognitione imparatus, nullius ele-
 gantia, tenuis memoria, putidæ actionis & inuenustæ,
 suum tamen os summa confidentia, sine metu & sollicitudine,
 multitudini ostentabat. Tanti viri locum proferam eo lü-
 bentius, quod illam Periclis sententiam suis quoque verbis
 illuminauit, sic verò habet, *Sicut ἀμαθία μὲν θεόσοις, λογισμὸς*
δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, peruersa
confirmat audacia. Exemplo est Regulus, imbecillum latus, os con-
fusum, hesitans lingua, tardissima inuentio, memoria nulla, nihil
denique præter ingenium insanum: & tamen eo impudentia ipsoque
illo furore peruenit, vt à pluribus Orator habeatur. Hæc ille.
 Cur docti Sed aliam sanè viam eloquentiæ principes inierunt, in quo-
 rum actione videmus singularem animi pudorem, ingenui
 timoris non expertem. Sic enim apud se reputant, complu-
 rium adesse aures & oculos qui speculentur, & diligentissimè
 explorent omnia, quæ fiunt, quæque dicuntur; esse nimium
 quantum operosum facere omnibus satis, & æquare amico-
 rum expectationem raut etiam superare, agi honorem & existi-
 mationem sui nominis, nihil esse facilius, quàm vt quidpiam
 minùs cogitanti excidat, quod inimico ab auditoribus animo
 & infesto capiatur: nihil denique humanissimo in cœtu rectis-
 simis studiis erudito, censerì putidius, nihil odiosius, quàm
 dicentis confidentiam arrogantiamque. Hæc & similia curam
 & sollicitudinē in summis viris atque metum ingenerāt, quem
 se Tullius non exiguum habuisse in dicendo grauissimè hoc
 modo testatur, *Ita Deos mihi velim propitios, vt cùm illius dici*

Diuinat. in
Verrein.

mibi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoueor animo, sed etiam toto corpore perhorresco, &c. Quæ verè potius, quàm rhetoricè & amplificandi causa dicta fuisse, Plutarchus significat: Ciceronem enim ait timidum in agendo fuisse, & tremere solitum, atque etiam vix à metu recreari potuisse, ὅτι πολλῶν ἀγῶνων ἀκμῶ τῷ λόγῳ ἔστειον λαβόντος, oratione iam ad ipsum contentionis ardorem progressa. Aeschines à theatro & mimo audacior, hunc eundem metum Demostheni obiecit, quanto viro! quàm in omni artificio insigni! quàm perfecto! hæc eius verba sunt, cum de obita legatione meminit, φθέγγεται τὸ θηρίον τῷ τοῦ παροίμου σκοπιῶν τι ἔστι τρηκὸς δουλία, Mugit bellua ista & effusit exordium tenebricosum, & πρὸς metu exanime. Idem quoque fuisse ab aliis obiectum vt obsoletum inimicorum conuicium, ipse Demosthenes in oratione sua posuit, τίνα δ' ἔποι μὲν ἀπολμῶν καὶ δουλῶν πρὸς τὰς ὄχλους φασίν, ἐγὼ δὲ εὐλαβῆ; ἐμέ. Quæ isti carere audacia & timidum esse ad turbas dicunt, ego autem verecundum? Me. Neque verò cogitandum est magnum virum, quod abiecto esset animo atque humili, vana formidine perculsum obticuisse: nam idem ipse mordens & insultans Aeschines, qui auream illi coronam inuidebat, alio in loco nominat eundem πρὸς τὴν ἐν τοῖς λόγοις τὸ λμῶν θωμασιώτατον, ad orationis confidentiam, insignemque audaciam maximè admirandum. E quibus liquidò intelligitur, à Demosthene illum metum & susceptum certo iudicio fuisse, & ratione prudentiæque moderatum. Hos in dicendo coryphæos secuti sunt, plerique omnes in Græcia, in Italia, apud exterarum nationes, qui orationis copia & artificio præstiterunt, qui non nisi timidè & verecundè ad subsellia, & caularum grauiorum dictionem accedebant. De quibus verissimum est quod eleganter pronunciauit Ennodius, Consummati roboris viros, principia viderunt timentes.

Plutarch. in
Ciceron.Aeschin.
ἑρ. παρ. πρ.Demost. de
fal. leg.Or. contra
Ctesiph.Ennod. pa-
ran didasc.

SECTIO
III.*Qualis ille Oratoris in Exordio timor esse debeat,
distinctius luculentiusque
exponitur.*

SED hic mihi est adhibenda necessaria monitio, ne forte illis quæ superius de timore minuendo posuimus, hæc repugnare videantur. Non enim eiusmodi metum intelligo exordiorum ornamentum, qui animum penitus abiiciat, adigatque oratorem in omni oratione *πέμειν ἔ' πάλλεσθαι*, quod euenisse M. Tullio ait Plutarchus, qualis vberem & elegantiam parentem Isocratem à ciuium luce & gloria concionum deterruit. Oratorius igitur metus quis & quantus esse debeat, ut rem totam breuissimè definiam, eloquentiam magistri variis nominibus solent exponere. Quidam enim curam & sollicitudinem nominant, quam ferè semper in exordienda causa adhibendam doctissimi viri sentiunt, aut si re ipsa haberi nequeat simulandam. Fabius l. 11. *Mirè enim auditurum dicturi cura delectat*, inquit Fabius. Alij modestiam aut reuerentiam animi cœtum honorantis, & intelligentis rei magnitudinem, quam magnum eloquentium ornamentum & maximè quidem initio opinantur. Alij denique dubitationem, timorem, metum, horrorem vocant. Sed hic timor atque metus duobus maximè modis intelligi potest, cum de oratore disputamus, significat enim aliquando nihil aliud, quàm quæ paulò antè ponebamus, modestiam, curam, sollicitudinem hominis iudicia verentis eorum qui audiunt, & à confidentia tumidoque fastidio plurimum alieni. Quæ ratione Demosthenes se negabat *ἀπολμον ἔ' δειλόν*, quod æmuli obiiciebant, sed potius *ἐλαβῆ*, se inquam verecundum, se Iudicum & ciuium suorum maiestatem reuerentem, se de sui muneris dignitate sollicitum, in ipso introitu orationis profitebatur. Hæc modesti animi cautio multum valet ad benevolentiam auditorum conciliandam, ut quæ sit index ingenui animi & humanitate perpoliti & decori vim intuentis, commodis etiam moribus ornati, quæ omnia solent esse in dicente amabilia. Valet item ad vitandas offen-

siones, quæ tamen si per se exiguæ, quoniam tamen clarissima in luce fiunt, semper displicent. *Timor*, inquit eleganter Plinius, *est emendator acerrimus*. Quare Cleanthi Philosopho cui sui maximo cum probro aliquando verteretur, quod esset timidior, *ὄλιγα ἁμαρτάνω*, at ideo, inquit, *parum pecco*. Plin. 1.7. ep. 17. Laert. 1.7.

Alio quodam modo metus in Oratore consideratur, quatenus est vehementior quædam affectio quæ pluribus indiciis foras emineat, palloris comes & trepidationis, quæque horrorem veluti quendam adiiciat. Quod genus non in omnibus causis, sed tantum in grauioribus locum habet, in quibus agitur vita, salusque alicuius & clarissimorum hominum existimatio, aliæque similia. Cuius rei exemplum in M. Antonio videre licet ingeniosissimo & acutissimo oratore, cum Norbanum iam prope omnium opinione damnatum in iudicio defenderet. Illum autem ad dicendum aggredientem, ita Sulpitius apud M. Tullium describit, *Quod tuum principium Dii immortales fuit? qui timor? qua dubitatio? quanta hesitatio tractusque verborum? ut tu illud initio quod tibi unum ad ignoscendum homines dabant tenuisti, te pro homine pernecessario Quæstore tuo dicere? quam tibi primum munuisti ad te audiendum viam?* Cicero morem suum exposuit in exordio Orationis, qua tuetur Regem Deiotarum, his verbis, *Cum in omnibus causis grauioribus, C. Cesar, initio dicendi commoueri soleam vehementius, &c.* Fit item illud in *Ἰσοπέδιον* genere causæ, hoc est malæ opinionis themate, vbi & persona & dignitas pariter laborabit, tum enim vt eruditissimus Augustinus monet, opus est *submissiore toto corpore conformato ad verecundiam, submissio vultu, oculis terram intuentibus, neque illa acriter, sed si possumus etiam timore simulato.* Cic. 2. de orat. D. Aug. in Princip: Rhet.

MONITA QVAEDAM PRO
varietate Exordiorum, ad confor-
mandam Actionem.

CAPVT XXXIV.

I. *Habendam esse rationem Auditorum.*

MONITA hîc subiiciam dicturo non inutilia, vt pruden-
ter & sine reprehensione se causarum varietati accom-
modet. Imprimis considerare necesse est, apud quos, & qui-
bus præsentibus sit acturus. Nam in Senatu aut Principe au-
diente alia quædam requiritur actio, quam in concione po-
pulari, aut leuiorum adolescentium conuentu. Apud Reges
& Dynastas, & Curia Patres, habenda est ratio dignitatis
eorum qui audiunt, summissiúsque agendum, vt deferri sibi
honorem intelligant. Remoueat oportet nimia pompa ex-
quisiti splendoris, & sui magnifica ostentatio, & gestiens ani-
mi iuuenilis alacritas, quæ omnia signa videantur esse impru-
dentis & liberioris audaciæ, à qua tum maximè est cauend-
um. Oculi non elati, nec confidentiæ nunciij, nec temerè
emissi, sed decora modestia compositi circumferantur: in
Curia luce vbi Senatus princeps splendore omnes suo anteit,
aut cum adest in cœtu quispiam, qui cæteros clara &
illustri potestate & auctoritate præcellit, ratio monet, sæ-
pius in eum esse contuendum, quod maximè sermo ad eum
dirigatur. In quo tamen est cauendum, ne metiri corpus
omne videre, atque oculis nimium intentis & eminentibus
hominem aspicere, amatoribus similis, qui vt canit Poëta,
oculos in virgine figunt, & à Theocrito *κλωιδιόωντες* nominan-
tur. Apud imperitam multitudinem liberior solet esse actio,
si præsertim Oratori parta sit ante quædam autoritas & exi-
stimatio, vel genere & nobili prosapia, vel splendore singu-
laris eloquentiæ, vel vitæ meritis, aut alia quapiam ratione.
Sed in eo tamen ipso modus retinendus, ne Orator licentia

elatus non ferenda, contemnere omnes, atque vt homines fœneos intueri videatur. Vidi sanè concionatores quosdam sacros, qui veluti concionum Domini & nimia libertate abutentes, in doctorum hominum inuidiam incurrerunt: quorum hi quidem illos audaciores, alij verò grauiori etiam nomine impudentes & inconsideratos esse aiebant.

2. *Considerandum esse genus Causæ.*

PRÆTEREA videndum in quo genere causæ exponendo versetur, quod è rerum diuersitate, non Principiorum modò, verùm etiam totius actionis varietas oriatur. Interdum enim principium est abruptum & efferuescens, cùm in magna rei atrocitate, ad scelus & periculum opprimendum, tanquam ad excetram ferro & flamma conficiendam, Oratoris vocatur industria. Tum vt accedit paratus ad inuehendum, & intimi ardoris flamma in oratione scintillat, necesse quoque est vocem & vultum & totius corporis motum, ad grauem illam contentionem accommodari. Talem fuisse puto magnum Oratorẽ in Catilinam Oratione cùm incensa illa diceret, *Quousque tandem*, &c. nam ardebant oculi, toto ex ore Consularis dignitas, feueritasque emicabat, manus & brachium, quasi pilum acuto ferro apto ad lacerandum iactabantur: quot interrogationes, tot fuerunt petitiones atque vulnera, quibus animus ipso periculo commotior, reum audacem & impio latrocinio exultantem debilitaret. Ita necessarium tum visum, quod alioqui is qui ferrum atque faces, & tela hostium nunquam extimuerat, imparati Consulis vim atque vocem non exhorruisset. Sed hoc genus rarius euenire iam quidem potest, proprium enim eorum hominum est, qui armati autoritate atque potentia suo iure & pro animi sui arbitrio loquuntur. Usurpant etiam aliquando & Duces præliorum contentionibus assueti, qui Martio quodammodo impetu solent dicere, si quando iusta iracundia exarserint. Itaque Poëta prudens Aiaci inclyto bellatori accommodatam orationem tribuit, cùm in cœtu Græcorum principum sic exorditur.

— *Agimus proh Iuppiter inquit
Ante rates causam & mecum confertur Vlysses?*

3. *De tristibus & luctuosis Principiis.*

EST cum decorè quasi pullata veniat oratio, & iam inde à primo limine sit ad mœstitiam comparata, vt in ἑπιταφίαις λόγοις, cum nimirum clarissimis viris, qui præsertim sunt de nobis, deque patria vniuersa bene meriti, iusta & σωθήη soluuntur. Nam cum agat hoc Orator calamitosissimi fati commemoratione, quo fato ciuitas omnis vel plurimi certe homines magno præsidio spoliantur, vt in animis eorum qui audiunt, lacrymarum imbres cieat, non erit credo à ratione alienum, opacam veluti nubem obtendi exordio, & in aditu mœrorem significari. Cuius rei documentum non verius, neque luculentius ex vltima antiquitate, quàm è superiorum annorum casu peti potest, cum Gallia extremo pæne funere elata fuit, & cum Henrico ter maximo, parente optimo & diuino sepulta. Huius Regis bello inuicti, in pace moderati, vbique mirabilis exequias multi oratores longè omnium in dicendo præstantissimi celebrarunt. Habentur in manibus Gallicæ conciones in delubris & religiosissimis templis ciuitatum habitæ, in quibus formam quandam eloquentiæ mirificam & cœlestem habemus. Quod igitur aut quale tandem exordium illarum est? Vt oratio quasi sordidata & mærore suffusa procedit? vt hæret? vt obstupefacta languescit? vt suspiriis interrupta frangitur? hic dubitem humentes fuisse oculos, vbi verba in ore & luctu natantia videam? Gestum autem mihi pono ante oculos lentum & dissipatum, oculos humi depressos, vultum rigidum & pallore deformem, qualis in reis esse consuevit, quos Aeschines ἀργατέους πῶ ὄψιν appellabat: manus pectinatim coeuntes, vel sublimè cum querela sublatas. Hoc opinor cultu & vestitu sapientissimi viri procemia sua induerunt, vt animis senio & dolore mollitis reliqua facilius hæreret oratio. Similem in re simili video fuisse diuinum Ambrosium, dum mortem illustrium Imperatorum, qui veri Numinis religionem suo patrocinio defendissent, luctu æger mœrensque deplorat.

4 De

4. *De Exordiis latis & incundis.*

ES'T & aliud principiorum genus huic contrarium, in quo præfertur lætitia quædam exultans orisque hilaritas, sic vt oratio à cantu veluti quodam, liberiori certè gestu & voce inchoetur. Hoc duntaxat euenire tum solet, cum res nouitate mirabilis, inusitata plena iucunditatis & plurimum fructuosa, latè patens, & omnibus grata proponitur: quæ cum per se liquidum gaudium & redundans in animis audientium creare possit, non dedecet Oratorem ipsius nūcium & præconem, illo quasi lætitiæ colore perfusum ad dicendum accedere. Nam & attolli vox potest, & canali pleniore fluere, manus moueri liberiùs, & quodammodo gestire corpus vniuersum. Huiusmodi alacritate instructus, hoc vultu, ea gestus gratia prodiit opinor in concionem Marcus Tullius, cum eiecto Catilina, cuius ardens & ignitus furor ad inflammandam ciuitatem malleolos comparauerat, ciues alloqueretur. Videte, igitur vt in re læta, & omnibus ordinibus iucunda, & quasi domestico in triumpho gloriosè parto, primo in limine, primis verbis panè exulet & triumphet oratio, *Tandem aliquando Quirites L. Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patria nefariè molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel eiecimus, &c. excessit, eussit, &c.* In his paucis, tanquam per nebulam spectare potuistis Ciceronis explicatam faciem, serenam vocem, oris hilaritatem, gestum ab oratione non abhorrentem. Ea quoque ratio teneri solet in publicis gratulationibus, parta victoria, deletis hostibus, periculo sublato, pace in diuturnum tempus constituta. Quomodo superiori sæculo disertissimi Oratores, fuso ad Naupactum superbissimo Catholicæ religionis hoste, naualique prælio deleto, Christianum exercitum lætum & victorem singulari orationis copia celebrarunt. Eandem sæpè viam sacri in templis Oratores in-eunt, cum Sanctorum qui sempiterna iam gloria potiuntur, lætissimos triumphos referunt, cum nostri Seruatoris effusam in homines liberalitatem, aut immensam & magnificentissimam gloriam, quo possunt dictionis splendore præ-

R R r r

dicant, eo maximè die, qui redeunti ab inferis communi pietate consecratus est. Nam eiecta omni ex animo superiorum dierum mœstitia, respirat quasi liberius dictio, & lauream veluti manu quassans & acclamans, pompam & triumphum parentis omnium Dei comitatur. Id præstitit eximie D. Bernardus cœlesti quadã eloquentia in ea concione cuius initium est, *Vicit leo de tribu Iuda*, & doctissimus Gregorius Nazianzenus iam in dicendo perfectus Christi mirabilia beneficia exornans ita incipit: *Non possum cohibere letitia voluptatem, sed mente extollor & afficio*, &c. qui non æquasse modò Ciceronem, sed pænè dicam superasse hoc ipso in artificio videantur. Sunt alia exordiorum genera quæ varietatem actionis requirunt, quæ quoniam ex iis quæ diximus satis intelligi possunt, minimè opus est vt exponamus.

S. Gregor.
Nazianz.
orat. in
sanct. lumi.

5. *De gestu & voce ad incisa, membra, & periodos accommodanda.*

PERGO iam monita quædam adiungere omnibus generibus communia de gestu & pronunciatione, quæ à Rhetoribus animaduerti solent. Imprimis cauendum est, ne actio sermonem vel antecedit vel subsequatur. Et in splendidis quidem principiis, vbi absunt grauiores contentiones affectionesque nimix atque gestientes, & placidus est orationis cursus ad conciliandum & delectandum comparatus, manus à sinistra auditorij parte, in dexteram, honesto & plenissimo dignitatis motu circumfertur, & decore in periodorum fine deponitur. Quod vt bene & venuste fiat, animaduertendæ sunt & notandæ quæ dicuntur in oratione percussiones, quas in Gallia *cadentias* vulgus nominat, ad quas motus est accommodandus. Sunt enim in sermone incisa & commata, quæ maiores nostri rectis lineolis seu virgulis definiebant, nos nimium credo properantes fecimus inflexas, & pro virgulis vncinos quosdam exiguos maluimus. Porrò incisa quoniam certam animi nostri voluntatem enunciant, gestum etiam manuum desiderant & corporis asseuerationem, quibus abdite animi cogitationes faciliùs intelliguntur. Inde fit sæpè, vt cum incisorum va-

rietate, sit motuum quoque diuersitas, si præsertim variâs animi sententias contineant. Qua in re eloquentiæ præceptores inter se dissentiunt, dum quidam frangunt gestus numeróque multiplicant, alij volunt pauciores. Reperti sunt enim olim qui iustum motus interuallum *tria verba* esse dicerent, quod meritò à doctis reiicitur: *singula incisa* quidam maluerunt, vt in periodo illa Ciceroniana, sit vnus motus, *Nouum crimen*: alter, *C. Caesar*: tertius, & *ante hanc diem*: quartus, *inauditum*, &c. Quintiliani mihi probatur opinio, qui cùm sint breuia quædam membra in sermone ad quæ spiritum liceat recipere, ad ea motum accommodandum esse putat. Vt in exemplo superiore, *Nouum crimen C. Caesar*, habet per se finem quendam suum, deinde, & *ante hanc diem inauditum*, satis circumscriptum est, & legitimam actionis mensuram habet. Sed hoc intelligendum est maximè in principiis, cùm sedata est, & veluti ad numeros fertur oratio: nam deinde cùm incaluerit Orator, resque ipsa postulabit, etiam gestus cum orationis celeritate crebrescet.

ACTIO IN RELIQVIS ORATIONIS PARTIBVS, NARRATIONE, Confirmatione, Epilogo.

CAPVT XXXV.

De Narratione.

PRINCEPS virtus Narrationis & exquisitum artificium in eo positum est, vt quæ dicuntur ab Oratore, aut vera, aut sanè veri similia videantur. Huc igitur spectet omnis actio & pronuntiatio in narrando, vt quantum fieri potest rei naturam communi quadam ratione dicendi imitetur. Hoc gestus omninò conficiet, non fucatus artificio delicato, sed è re ipsa natus, & sermoni quotidiano proprius & familiaris, qui nescio qua vi tacita in animos audientium influit, & cum aliqua voluptate insidet. Itaque meritò Quintilia-

RRrr ij

Quintil. l. 1. nus reprehendit leuiculos quosdam Oratores minus confi-
 4. c. 2. deratos , qui se laudem consequi posse non putabant , nisi
 ubique magnificentius dicerent , & vel narrando à communi
 loquendi consuetudine recederent. *Tum , inquit , optimè dicit*
Orator cum videtur vera dicere. At nunc velut campum nacti expo-
sitionis , hic potissimum & vocem flectunt , & ceruicem reponunt , &
brachium in latus iactant , &c. Atque vt aliquid disertè præci-
 piamus , sit *in statu suo* vultus , vt Seneca loquitur , hoc est
 Senec. de breuit. vii. naturalem conformationem retineat , nisi materię varietas
 commutationem postulet. Leui dexterę motu vtemur , &
 corporis asseueratione , sic vt in motu plus sit candoris &
 ingenuitatis , quàm splendoris & dignitatis. Vox sit lenis
 & moderata , & qualis est Philosophorum scholas suas ex-
 ponentium , quos negat Romanus Sophus , *attollere vo-*
 Senec. ep. 75. *cem* consueuisse , quod in grauioribus causis animis que
 perturbandis Oratores faciunt. *Si , inquit , disputarem , nec*
supploderem pedem , nec manum iactarem , nec attollerem vo-
cem , sed ista Oratoribus reliquissim. Talis fuit laudatissimus
 Fabianus , qui dicendi facultatem , qua iam inde à prima a-
 dolescentia fuerat imbutus , cum Philosophia copulauit. De
 Senec. præf. l. 2. Contr. quo disertè parens Seneca , *Vocis , inquit , nulla contentio ,*
 &c. Huic moratę placidęque dissertationi sit consimilis in
 narrando pronuntiatio. Neque tamen vno modo dicentur
 omnia , sed vocum varietate opus est , vt quo quidque pa-
 cto gestum sit , ita narrari videatur. Incidunt enim aliquan-
 do interpositiones personarum , & gestionum multitudo ,
 & affectuum etiam varietas , quę plurimum valere monent
 eloquentię Doctores ad conciliandam suauitatem. Si qua
 Auctor ad Heren. l. 3. igitur fuerint in narratione dicta , rogata , responsa , si quę
 admirationes , de quibus nos narrabimus , diligenter ani-
 maduertemus , vt omnium personarum sensus atque ani-
 mos voce exprimamus. Obiurgantem aliquem referimus
 perfidiosi animi fraudem , aut scelestum aliquod facinus
 grauiissimo dicto notantem , id molliter lenitęque dicere ,
 tum profectò esset vitiosum , & tolleretur ea quam paulò
 antè studiosè quærendam monebamus , vni similitudo.
 Sunt etiam narrationes quędam totę flebiles , aut acerbę ,
 quibus atrox alicuius maleficio naturęque immanitas ,

aut innocentium poena exponitur; quales in Verrinis multæ, vtilla imprimis nobilis, *Constituitur in foro Laodicea spectaculum acerbum & miserum toti Asia.* Quo tempore non est dubium, quin vox & gestus accommodari sic debeant, vt tristitia flebiliter exequamur, atrociam grauius, indigna contumeliose.

De Confirmatione.

CONFIRMATIO verò longè maiorem etiam varietatem actionis recipit, vt quæ omne genus probationum contineat, quæ dissimillima ratione proponuntur. Aliquando enim instandum est acriusque vrgendum, interrogandum, minandum, blandiendum: iocus nonnunquam & facetiæ captandæ; egressiones adhibendæ molliores, in quibus vt est dulcitas orationis & elegans copia, sic actionis quoque suauitas gestusque mollior, tamen intra modum, adhiberi debet. Nonnunquam propositis rationibus in amplificationem exardescit Orator, quo tempore vocem quoque adaugere oportebit, & torquere sonum, & celeriter cum clamore verba conficere, vt vim volubilem orationis vociferatio consequi possit. Sæpè lenta grauitate pondus adiungendum iis quæ dicuntur: sed quoniam grauioris affectus proprium est non modò animum, verùm etiam corpus commouere, in contentionibus reque augenda vehementiùs, celeri brachij motu, pedis supplensione, acri & defixo aspectu, aliisque similibus vtemur. In quibus explicandis, non est opus vt diutius hîc hæream, quod de voce & gestu in omni genere amplificandi sit à nobis dictum vberius.

De Epilogo.

SEQVITVR pars vltima orationis, Epilogus: vbi lucente pæne dicam ferro, atque omnibus armis eloquentiæ est pugnandum. Itaque Imperator Caligula, quem Iosephus Rhetorum artificio excultum & summum fuisse Oratorem scribit, si quando venturus esset ad Epilogum, *stricturum se lucubrationis suæ telum minabatur*, inquit Suetonius. Ibi laxandæ habenæ affectibus, commouenda omnia, spiritu magno agendum, vbi quid est grauioris momenti. Veteres Oratores & flebant,

Sueton in
Calig. c. 55.

R R r r iij

& excitabant reos, puerosque infantes producebant in mediū, & tunicas diloricabant, aliāque exhibebant, quæ M. Tullius *tragica* vocat. Id Græcis æquè ac Latinis commune, morémq; pingit Libanius in hæc verba, ἢ Δία δακρῦσαι, ἢ δέξει τοὺς παῖδας, ἔ δέσεται μὴ τοὺς ὀρφανοὺς καταγῆσαι, *lacrymas nimirum ille profundet, ostentabit liberos suos, obsecrabitque ne illos orbos & afflictos tam acerba solitudine premi velitis.* Hoc modo Craterum videmus eloquentissimum virum, vt Poëta Græcus meminuit, κινήσαντα γῶ δακρυον ἀπὸ πάλους. Sic princeps in agendo Cicero iudicium fletu & plangore complebat. Oratores etiamnum sacri mirum est hoc artificio quantos nonnunquam fletus & clamores, quantam vim lacrymarum excitent, cum de morte acerbissima Seruatoris piè disputant. Capiunt enim in manus Christi in cruce pendentis effigiem, per omnium ora circumducunt, interrogant, alloquuntur, alia quædam *πραγμωτέρα* faciunt, præsertim in Italia, & in quibusdam aliis regionibus, vbi flagrantium est oratorum copia & flumine orationis abundantium. Atque hæc videlicet plurimum profunt, cum verè, cum studio incenso pietatis, cum spiritu magno & ardore, cum denique opportunè in templis geruntur. Alioqui si iuuenili & inani quadam simulatione doloris adhibeantur, si frigidè, aut sine modo & considerati animi iudicio, non tam pietatem in animis, quàm nauseam, & qui solet ineptos oratores consequi, risum & contemptum parient.

Liban. loc.
con. in par.

Antholog.
1.3.

Atque hîc ræibi venit in mentem vnus Concionatoris hominis pij, sed qui non semper ea scena commodè vteretur. Is cum vellet auditores salutari metu percellere, ne ad immanes inferorum cruciatus flagitio suo ducerentur, hominem in abdito & secreto loco posuit, probè instructum & subornatum, vt cum ad certum concionis locum esset peruentum, vbi dæmonum horribilem effigiem, odiū in homines & crudele imperium esset explicaturus, ipse ferri crepitu, & tractu catenarū, & horrifico boatu personaret, sic vt à tota concione audiretur. Factum vt imperarat. Auditores re insolita, quæ præter expectationem eueniebat, ita fuere subito exterriti, vt omnes propè lymphati è templo aufugerent. Itaque vir bonus coactus fuit, eos vt retineret, totam rem pandere, hominum illum esse quæ audiissent, atque à se collocatū, nihil esse periculi, saluā om-

nia. Res igitur versa est in risum, & non modò illo die, sed cò- pluribus aliis pietas impedita. Nam cùm fortè ad similia quædam explicanda deinde accederet, homines euestigio inter se colloqui, nutu significare, memoria quæ tum euenissent repetere, etiam illudere incipiebant. Apud Ciceronem, Fabium, aliòsq;, haud dissimilia sunt exempla oratorum, qui cùm hæc operola & inusitata sine iudicio aggressi fuissent, totius coronæ ludibrium & offensionem meruerunt. Et sanè in his rectè & cum laude versari, omnino veterani est oratoris, consummati iudicij, exquisitæ industriæ, prudentiæ non vulgaris, artificij iam perfecti. Quare sapientum hîc ponenda mihi videtur esse monitio, vt vires quisque suas genitumque exploret diligenter, quid valeant humeri, quid ferre recusent, atque vt olim non licuit omnibus ire Corinthum, sic intelligat non esse omnium ad hæc tragica, & diuina penetrare.

Præterea videndum, vt in contentione illa animi in amplificatione exardescens, modus aliquis statuatur. Sunt enim quidam qui desinere non possunt, cùm præsertim incenso animo rapiuntur in affectus. Sed præclarè dixit olim Scaurus, *non minus magnam virtutem esse scire desinere, quàm scire dicere.* Et eo nomine Cæsar Augustus Q. Haterium venustè aiebat sufflaminandum: de quo loquens sanctus Hieronymus, *Quintus, inquit, Haterius, qui ingenium in numerato habebat, vt sine monitore tacere non posset.* In aliis orationis partibus, non fortè nimium reprehenderetur vberior in dicendo copia, & flumen extra ripas diffluens abundantia quadam singulari, Asiaticos enim oratores non vsquequaque repudiandos sic egisse videmus; sed in Epilogo, vbi fontes affectionum aperiuntur, verendum est, ne si orator diutius in motu hæreat, pro lacrymis, tenuis ariditas; proque ardore, frigus consequatur. *Cito arefcit lacryma præsertim in alienis malis*, ait præclarè M. Tullius: quod ab eo sumens Cornificius, *Commiserationem*, inquit, *breuem esse oportet, nihil enim lacryma citius arefcit.* Et Quintilianus, *Nunquam debet esse longa miseratio: nec sine causa dictum est nihil facilius quàm lacrymas in arefcere.* Nam cùm etiam veros dolores mitiget tempus, citius euanescat necesse est illa quam dicendo effinximus imago: in qua si moramur la-

S Hieron:
ep. ad Pame-
mach.

Cic. in Par-
tit.
Auctor ad
Heren. l. 3.
Quintil. l. 6.
c. 1.

lacrymis fatigatur auditor & requiescit, & ab illo quem cœperat impetu, ad rationem redit.

Addo ridiculos & inconsideratos esse Oratores qui in graui & flebili oratione iocos adhibent: qualis fuit Iulius Sabinus bonus alioquin orator, sed qui minus moderari ingenio posset. Hic eductus è carcere, cum in Senatu causam ageret suam, hominesque flebili & diserta oratione mouisset, rediit ad sales: rogauit vt in Lautumias transferretur, *Non est*, inquit, *quod quenquam vestrum decipiat nomen ipsum lautumia, illa animo meo lauta res est.* Huc pertinet quod à moderatis & intelligentibus hominibus Ecclesiastas vidi quosdam reprehendi, qui cum in fine permouere animos debeant ad pietatem, iocosa narratione & sæpè è profanis autoribus desumpta terminant orationem.

Cæterum quod ad gestum attinet, in grauiori Epilogo cum dicentis calor efferuescit, concedi multa possunt, quæ alioqui in placido genere dicendi minus decuissent. Tum enim animus vt in motu est maximo atque rapido, vitacita fertur, nec magnoperè cogitat *numerosos ponere gestus*, vt Ouidius loquitur, hoc est accuratos & subtili iudicio concinnos. De qua re sic monet Quintilianus, *Cum magna pars est exhausta orationis, utique afflante fortuna, pene omnia decet, sudor ipse, & fatigatio, & negligentior amictus, & soluta ac velut labens undique toga.* Quanquam ego non tam decere illud dixerim, quàm minus animaduerti ab auditore, qui eodem affectu rapitur. Vehementiores affectus, ait Dionysius Longinus, *ἐκ τῶν ἀκροατικῶν χολάζειν περὶ τὸν τῶ πλῆθους ἔλεγχον, ἀλλὰ τὸ σιωπεύσαι πρὸς λίγοντι, auditorem immorari non senuit in pluribus illis examinandis & reprehendis, quippe qui cum ipso oratore communi furoris rapiatur affectu.* Sunt interdum leniores Epilogi, in quibus, dulces tantum affectus mouentur, pietas, miseratio, beneuolentia, & alij huiusmodi, quos *ταπεινά παθη* vocant Rhetores, quomodo verò sit in illis agendum, Porcius Latro vnus omnium in declamando celeberrimus, ita breuiter in oratione quadam sua ponebat, *In Epilogis nos quoque vocem de industria infringere, & vultum deicere oportet, & dare operam ne dissimilis sit orationi orator.*

Eab. l. II. c. 3

Longin.
ep. v. 40.

CORONIS

CORONIS TOTIVS

Disputationis.

DE ADIVMENTIS AD EX-
POLIENDAM ACTIONEM.

ET PRIMVM,

DE IMITATIONE.

DVO mihi videntur esse maxima & præstantissima adiumenta ad perficiendam Actionem, Imitatio & Exercitatio. Prodest enim, vt de Imitatione prius dicam, non mediocriter, doctos homines diu atque multum exercitatos, atque omnibus & naturæ & doctrinæ præsiidiis affluentes, studiosè audiisse, eorum notasse vultum & constantiam, iis de palma & triumpho, omni conatu bellantibus adfuisse. Hoc certè adiuventum eloquentiæ cupidè olim & incredibili studio adhibitum ab adolescentibus, is qui de causis vanescentis eloquentiæ pulcherrimum & vtilissimum commentarium edidit, fuisse monet. Nam qui foro & ingenij gloriæ parabatur, honestissimis studiis eruditus atque optima disciplina, ducebatur à parente ad eum Oratorem, qui principem in vrbe locum teneret, quem assiduiissimè audiebat, sic vt illius altercationes quoque exciperet, & iurgiis interesset, vtque sic dixerim pugnare in prælio disceret. Ille autem rei vtilitatem his verbis diuinè prosequitur, *Magnus ex hoc usus, multam constantia, plurimum iudicij iuuenibus statim contigebat, in media luce studentibus, atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impunè stultè aliquid aut contrariè dicit, &c.* Gloriosum hoc inuentum consuetudinèque præclaram multos annos viguisse, alij quoque eruditi scriptores aiunt. Nam ad Plinium quidem Secundum, actorem causarum præstantem, atque vnum omnium in dicendo suauissimum, plurimi se

Mos veterū in præstantissimis imitandis.

Tacit. de Orat.

SSff

applicabant, in ipso ætatis flore iuvenes; quos ille non tam præceptis, quam exemplo & ciuilibus tropæis, ad similem in agendo laudem imbuebat. Itaque in Epistola quadam sua Fuscum Salinatorem & Numidium Quadratum, summæ spei, summæ indolis iuvenes duos, literis ipsis ornamento futuros, qui eximie in foro dixissent, suos fuisse imitatores gloriatur, & singulari delibutus gaudio bonis verbis prædicat. Vbi inter alia, *Illud*, inquit, *mihî voluptati fuit, quod ipsi me ut rectorem, ut magistrum intuebantur, & iis qui audiebant, me æmulari, meis instare vestigiis videbantur.* Et paulò post, *Quid enim aut publicè latius quam clarissimos iuuenes nomen & famam ex studiis petere? aut mihî optatius, quam me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum?* Iunium quoque Auitum studio eloquentiæ commendatum, idem ipse Plinius formauerat, quem iam prope albis quadrigis in purpureæ facundiæ arcem gloriâque uehementem, transuersa incurrens inopina mors sustulit. De illo scribens ad Marcellinum, eumque laudibus ad cælum tollens, non dubitat inuehi asperius in quosdam adolescentes, qui neminem studiorum haberent ducem, neminem imitentur, *Statim*, inquit, *sapiunt, statim sciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Auitus, cuius hac præcipua prudentia, &c.* Ab hac imitatione videmus Oratorum gregem atque nationem, principis alicuius in dicendo viri, qui omnium commendatione florisset nomen tulisse. Sidonius quidem Apollinaris *Frontonios* appellat oratores, qui nimirum clarissimum in agendo Frōtonem τὰ πρώτα, ut cum Dione loquar, τὸ τότε ῥωμαίων ἐν δικαίᾳ φερόμενον, pro virili imitatione exprimerent. Sic Posthumij Festi nobilis quoque in orando facundiæ sectatores, ut eruditissimi animaduertunt, dicti *Posthumiani*, eoque ut magni genitoris filij pro sapia illa musea digni gloriabantur. Atque ut longius in antiquitatem oculos intendamus, constat Sulpitium in choro hominum elegantium non postremum, imitatum fuisse Crassum illum fori lusciniæ, Curia decus, & ut ait M. Tullius prope in dicendo Deum, in quo felix ita fuit atque in agendo industrius, ut tanto viro simillimus haberetur.

Plin. l. 6. ep.
ad Maxim.

Idū l. 8. ep.

An plures legendi sine quos imitemur.

NE QVE verò imitationem adhibendam cùm dico, vt fructuosissimum adiumentum eloquentiæ, & perfectæ actionis, me vnus duntaxat alicuius, aut etiam non optimorum contemplationem, atque æmulationem commendare putetis. Nam vnus quidẽ reperiri vix potest, sic omnibus ingenij & naturæ donis opulentus, iis disciplinis excultus, ad vnguem factus, & politus omnigena exercitatione, nihil vt ipsi deesse videatur: Huiusmodi enim hominem si diuinitus è cœlo dimitteretur, si inusitata & inaudita partione in hominum cœtu progigneretur, cœlitum propè honoribus colendum & consecrandum existimarem. Intuendi igitur audiendique sunt multi, iique delecti ex omnibus: & maturo iudicio diiudicandum, quis in quo præstet & excellat, quidque sit præcipue quod vnumquemque in orando eximium, omnium opinione præstabilem, & inter summos Coryphæum, in alto & illustri gloriæ loco reponat. Oculi imprimis de re tota aduocari in consilium possunt, qui venustatis excellentiæque sunt iudices, & ne fortè pravi similitudine decipiantur, aliorum quoque hominum exquirenda iudicia & existimatio, & cùm excerpta fuerint insignia ad imitandum, quæ omnibus videantur esse probanda, in iis deinde perficiendis immorandũ insistentiumque diutius, donec existat maturitas quædam atque perfectio. Nam qui modò inchoatam imitationem interturbant noua quadam varietate, propter dicentium in agendo diuersitatem, ad quos audiendos subinde accedunt; euenire vix potest, vt quid pariant suis numeris absolutum & perfectum; & animi leuitas haud obscuris indiciis prodetur, quæ in diuersas pugnantésque vias quotidiana propè commutatione insiliat. Hoc vitio nobilitatus fuit Titianus iunior, qui vt ait Capitolinus dictus est *simia sui temporis*, quod cuncta imitatus esset. Eandem quoque seu leuitatem seu facilitatem in imitando habuit Sophista Liban. quem illius æui homines aiebant *πίναξ πίνα & κμαγῆιον ἕναυ παιτοδαπῶν ἡθῶν & ποικίλων*, vt pictoris tabulã, aut expressũ simulacrum, naturas hominũ & mores omnigenos representare. Est porro minimè sapiẽti cõgruẽs & decorũ, vt quoties in subsellia venerit, & plenũ dignitatis pulpitiũ,

SSff ij

quam novus è proscenio Comœdus exire videatur, ad personarum varietatem exhibendam.

Inconsideratus quorundam delectus, & præpostera imitatio.

NE QVÈ verò dissimulare hîc possum quorundam hominum vanitatem, qui vulgi opinione adducti, aut iuuenili quodam impetu & inconsiderati animi temeritate, aut denique familiari commercio illecti, ad vnum aliquem in agendo vastum & insultum, atque oris pronuntiatione deterrimum imitatione adhærescunt: & quod ego miserrimum existimo, in eo ipso quem æmulandum susceperunt, vitia potius quàm virtutes imitantur. *Est proclivis malorum imitatio,* à S. Hieronymo dictum verissimè, siue naturæ & quotidiana hominum imbecillitas, siue mentis ignoratio, siue genius à teneris annis vitiositate imbutus eo deducat. Multi, inquit eleganter Polybius, minimè conantur æmulari felicium hominum τὰ ἔργα, τὰ δὲ πάρεργα ζηλουῦντες ὀνειδαρχίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀκρίβειαν, *repudiatis iis que maximè glorianda & laudabilia videbantur, & in vilium rerum imitatione laborantes, ut in theatro, domestico præconio testes aduocant præposteri sui iudicij & temeritatis.* Neque verò ea duntaxat vulgi tantum est hallucinatio, verùm etiam & eorum, qui Musarum alumni, & ab ipso Phœbo docti, & imbuti sunt, quorum aures excellentium hominum vocibus circumsonuerunt. Porcius Latro declamator fuit inclytus, omnibus iis artibus quæ sunt libero homine dignæ instructus, quo fiebat vt auditores haberet multos, & splendidissimo ingenio adolescentes, qui ad spem summæ dignitatis & eloquentiæ aiebantur. Atque vt eam, de qua modò aiebam, mentis imbecillitatem consiliique inopiam recognoscatis, illi ipsi candidati humanitatis & facundiæ, nihil magis imitari in eo studuerunt, quàm pallorem, ad quem etiam corporibus conciliandum, sylvestris cumini vsum adhibebant. Incidi nuper in Commentarios doctissimi Hieronymi in æmulum sanctimonix suæ atque fidei speciosissimè elucubratos, vbi quendam irridet ineptum, qui præceptorem Romæ habuisset Afrû doctissimum in explicando & intelligendo maximum, qui in

S. Hieron.
ep. 7. ad
Læt.

eo se magistri æmulam esse gloriabatur, cum *stridorem lingue eius* & vitia tantum oris exprimeret. Neque minus mihi omnium irrisione ludendi videantur Arcesilai discipuli: nam cum esset ille quidem in philosophia probatus & nobilis, sed non factis in agendo politus, cumque identidem crebris sermonibus vsurparet *φημι ἐγώ*, qui ad eius ludum accedebant iuvenes, & magni viri imitatione gestirent, tum se pulchros & beatos opinabantur, cum gestus hominis vitiosos, & *φημι ἐγώ* in omni periodo adhibuissent. Sed quid facias iis etiam hominibus, qui virtuti & religioni velificantur, quos sæpè videmus, ut in fabulis heroem nescio quem pro Iunone spectrum, sic pro rebus ad imitandum clarissimis, humilium rerum abiectiorem complecti? An non vobis lectum & auditum est de Magno Basilio? quantus ille fuit Deus immortalis! quam in dicendo grauis & perfectus! quam ornatus omni genere humanitatis! qui linguam omni melle suauiore mularumque delicias, pietate & abundantia sapientia condiebat. Is virtutis cum veluti quoddam signum & veræ gloriæ sustulisset, non est mirum, si non modò admiratores habuit plurimos, verum etiam & imitatores. Quid igitur quidam æmulabantur? *σωματικὰ ἐλαττώματα*, *nauos quosdam corporis & defectus, pallorem, incessum, tarditatem* in loquendo. Cumque etiam *σύνους ἔσω συννευκώς* intimo in animo collectus & cogitabundus foret, id quidam imitari cupientes in *σκυθρὰ πότητα* inciderunt, in amœnam quandam & odiosam multis compositionem. Itaque Nazianz. Greg. acerrimo viri iudicio non dubitat eos appellare *ἐν ταῖς σκιαῖς ἀδρῖαντες*, *statuas in umbris*, laruas quædam & tenebriones, qui nihil minus quam splendorem dignitatis æmulentur. Sed prouehor in hac disputatione longius quam par est: dicam paucis duo quædam esse in imitatione animaduertenda, ut nimirum optimos & excellentissimos deligamus quos sequamur, in iisque non omnia, sed quæ elegantium hominum iudicio probantur amemus. Egregiè Dæmonius Aristoteles in morali disciplina, *Par est, inquit, in omni re optimum quæque imitari*: rem intelligit non abiectam & vitiosam, sed quæ laudi & prædicationi seruiat. Peccauit hac in parte Fufius, de quo M. Tullius in hunc modum, *Fufius neruos in dicendo C. Fimbriæ, quos habuit ille, non assequitur, oris prauitatem & verborum latitudinem imitatur, sed ta-*

S Greg.
Naz. Orat.
20.

Arist. in
Ethic. lib. 9

Cic. l. 2. de
orat.

men ille nec diligere scivit, cuius potissimum similis esset, & in eo ipso quem delegerat, imitari etiam vitia voluit.

Cautio adhibenda in imitatione.

VNV M restat quod de studio imitandi commoneam, falli eos, qui omnia quæ in summis viris decere animadvertunt, ea quoque à se decorè admitti posse opinantur. At non æqua est omnium ratio atque auctoritas, non par ætas, non similis hominum existimatio: à moribus sæpe latum est discrimen in dicentibus, à natura, à consuetudine: nonnunquam multis mirandisque causis genitus amor & benevolentia populi, quorundam næuos in agendo comprobavit. Novi quendam ætate maturum, concionando veteranum, incredibili varietate & copia, & abundanti magnarum artium cognitione præditum, quæ vrbes Gallix principes clara nominis sui opinione commouisset, sed qui tamen non esset in omni corporis motione perfectus. Nam solebat identidem caput agitare in anteriorem partem, vt annuendo, & probando ea quæ dixisset, quod in omnibus propè clausulis solenne illi fuit. Id magis dissimulabant in eo auditores, quam probabant: grauior enim ætas, auctoritatis apex, religiosus animi ardor, eloquentia, dictio ad persuadendum accommodata, aliæque in eo ornamenta, id quod in motu vitiosum esse videbatur obtegebant. Et tamen nouum deinde vidi Ecclesiasten, qui eum capitis motum præcipuè sibi imitandum sumeret, quod emeritum illum senem & triumphalem decere videretur. Non defuerunt qui hominem iudicio suo falsum simiam ridiculum nominarent, hoc est sine consilio imitatore, quales Horatius *seruum pecus* indigitauit. Est igitur accuratè videndum quid quæmque deceat, quid repugnet, ne quod vetat commune dictum Hercules cothurnos pusioni accommødemus.

ALTERVM ADIVMENTVM PO-
liendæ Actionis

EXERCITATIO.

*Cuius quanta sit vis, quaque tenenda ratio
ostenditur.*

DELECTIS iis quos imitemur, & quæ à quoque sumenda videantur, seria & diligens adhiberi debet exercitatio, quod Antonius præclare docuit 2. de Oratore. Hoc enim est eloquentiæ cum aliis omnibus artificiis commune, vt sine vsu diligenti que studio tueri se nequeat, & omnem absoluti- nem pulchritudinemque suam consequi. Quid enim est in hu- mana vita & disciplinarum varietate tam proclive, tam facile ad comparandum, quod non breui temporis intercapedine intereat, si desit exercitatio? quid non eiudem ope & præsidio excitetur & mirabilius efflorescat? πάν μὲν ἔργον λάμπει μελέ- Isidor. l. 2. ep. vlt.
τη θεωρητικῶν, ait eleganter Isidorus Pelusiota, *Omne opus studio & meditatione excultum multò fit illustrius.* Et ille in historia sapiens, & in sapientia omni politus humanitate Polybius, *Ἀβι- Polyb. l. 10.*
δωια, inquit, *exercitatione πάντα τὰ καλὰ γίνεται θεατὰ τοῖς αἰθρώποις pulchra omnia mortalibus sunt parabilia.* Itaque Philo- Philol. de congr. q. crud. grat.
cùm de paranda eruditione suauissimè disputat, hunc bono- rum omnium fontem adolescentibus aperuit, & dum ætas flo- ret, viuicideque animi industria, ad eum hauriendum inuitat, τὰ γὰρ πλείστα, inquit, καὶ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἀσκητικαῖς ἀθλή- Laert. l. 5.
σεσι, καὶ ἡβῶσι πόνοις εἴωθε πεινεσθαι, *plurima maximaque bo- na meditationibus parantur & laboribus iuuenilibus.* Quid a- pud vos reputetis ego nescio, quidve in scholis acceperit- tis aliquando à doctissimis viris, qui viam ad omnem elegan- tiam nobis præiuerunt, quidve præcipuè vobis sequendum es- se duxeritis ad progressum faciendum: hoc scio, dictum ab Aristotele excellenti iudicio fuisse, tria quædam esse pueris studio omni quærenda adiumenta, quibus ad decus & literarū

Philol. de. cognitionem prouherentur, φύσιν, μάθησιν, ἀσκησιν. Et ab
Ioseph. eo sumens opinor Hebræorum doctissimus, Τρες, inquit,
sunt ἰδέου, per quas ad optimum finem tendimus, μάθησις, φύσις,
ἀσκησις. Et qui deinde consecuti sunt Rhetores, illud in ore
semper habuerunt: Naturam, Artem, Exercitationem, ad com-
parandam eloquentiam valere. Quæ animi ornamenta cum
pulcherrima sint & necessaria, si quis me roget, quod ma-
ximè anteferendum esse putem, hæream fortè sapientum vo-
cem auscultaturus & super ea re sententiam, sed vt dicam in-
genuè quod sentio, illam quæ postremo loco ponitur ἀσκησιν,
• haud verebor longè aliis omnibus antepone. Nam indoles
ad omnem honestatem eximia, & splendidissimum ingenium,
& verò etiam parva laboribus intelligentia, si desideretur ex-
ercitatio deflorescit: sed illa eadem medicina aut etiam infra
mediocritatem, cum studium, vsus, agitatio commentatió-
que accessit, mirum quantum exiguo tempore cumulentur, &
quintos quàmque vberes literarum & gloriæ fructus ferant.

Plin. l. 6. ep. Nec me praterit, ait Orator Plinius, *vsus & esse & haberi opti-
ad Pont. mum dicendi magistrum. Video etiam multos paruo ingenio, literis
nullis, vt bene agerent, agendo consecutos. Quod ille de sua tem-
pestate memorat, omnium sæculorum ætatibus, omnibúsque
oris terrarum probatum fuit, vbi doctrina humani tásque vi-
guerunt. Vidi ego sanè quosdam, quis verò illud videre non
potuit? Neque enim vnus æuo suo Demosthenes exercitatio-
nis vim & mirabilia commoda expertus est, sed vidi, inquam,
fortunatos aliquos adolescentes & honoribus cumulatos, qui
cum tenui & obtuso ingenio esse viderentur, & in eodem cum
luculentissimis ingeniis curriculo sudarent, hoc assidua medi-
tatione & labore consecuti sunt, vt ingeniosos illos alioqui &
naturæ muneribus opulentos, sed in studiis lentiores & desi-
diosos, longè hominum existimatione & dignitate superarint.
Neque mihi non verissimè dixisse videtur Corinthiorum O-
rator, qui cum bellum in Conuentu sociorum Tuadere vel-
let aduersus Athenienses, non dubitat sibi atque suis polli-
ceri victoriam, si modò adsit exercitatio, quantumuis ipsi
Athenienses in rei militaris scientia præstarent, ὃ δὲ σκεῖνοι,
inquit, ἐπιστήμη πρῶτον, καὶ γαίρε πῶν ἡμῶν ἐστὶ μελέτη. Ac
nimirum fatendum est, quod apud Græcos sapientis oracu-
lum*

Thucyd.
l. 1.

lum est, *μελέτη τὸ πᾶν*, omnia sita esse in exercitatione, ab ea peti omnium artium absolutionem, ab illa eloquentiam, ab eadem Actionem perfici. In ea qui non videt magnum esse præsidium & momentum ad decòram prononciationem, nihil videt.

Stobæus ser.
3. Aufon. in
Lud. Sapiè.

Quibus maximè necessaria exercitatio.

SEd præsertim iis omninò est necessaria, qui naturæ conditione, aut propter puerilem institutionem, ferè nullos habent gestus, aut eos certè non venustos atque laudabiles: quibus id reliquum est, si modò velint in ciuium suorum luce habitare, vt quæ defunt, vsu & diligentia, & quotidiana prope exercitatione suppleant. Sunt enim quidam à natura timidiores, qui vix eam animi habent constantiam & firmitudinem, vt coronæ eruditæ splendorem sustinere possint: itaque verecundantes agunt & loquuntur, semper timent ne quid excidat, minus gratum & iucundum, ne incitata prolapsione labantur, ne quid denique videatur auditoribus, quod meritò offensionem procreet: quasi plumbeas habeant manus, sic non nisi spisso eas motu & cum aliqua trepidatione commouent. In quo illud est etiam haud dubium & defugiendum incommodum, quod mens ad gestum intenta vehementius & defixa, non satis queat ad alia multa maiora, ad momenta rationum, ad elegantiam, ad dignitatem victoriàmque attendere. Eorum hominum dictiones languent, nec vitali prononciatione animantur: & qui adsunt, vel nouitios Oratores iudicant & despiciendos, vel in eorum tarditate, & insolenti ac timido motu indignantur. Illi igitur quibus natura fuit in dotibus communicandis parcior, qui & rigidum habent corpus, ceruices minimè ad arbitrium flexibiles, & ponderosas illas manus, quas non nisi ægrè & operosè moliuntur, opinor fructuosè imitarentur P. Scipionis Africani inuentum plenum consilij & exquisitæ prudentiæ. Is cum in bello & præliorum contentionibus animaduertisset, plurimum esse momenti ad se tuendum, vel ad hostes fortiter & generosè conficiendos, si promptè miles & expeditè in omnem partem moueretur:

TTt

Polyb. l. 10. inter alias peritiles exercitationes Romano duce plurimum nationum victore dignissimas, imperavit κινήσεις, αἷς ἔδει σωεργίᾳ τοῖς ἰσπεῖς, vt fidus scriptor historiarum ac diligens memoriæ prodidit, *certainas videlicet motiones quibus vile foret equites in ocio assuescere, κλίσεις ἐφ' ἡνίκα, καὶ πάλιν ἐπὶ ὄρου, πρὸς τῆτοις μεταβολῶν, declinationem ad sinistram, rursus ad dexteram, ad hac mutationem retrorsum.* Qua diuturna meditatione septi & muniti, è militari conopæo in aciem prænè victores ouantésque prodibant. Sic noster ille non factis cultus & ornatus ad dicendum, in vmbra, & domesticos inter parietes, consimiles sibi motiones deligat, in quibus summa animi voluntate & studiosè exerceatur. Corporis truncum ita moderetur, vt ad omnem motionem obedientem habeat, brachia & manus in dextram, in sinistram, in omnem partem flectat & torqueat, ita elaboret, vt subito & minima significatione voluntatis, & splendidissimos cœlorum orbis possit ostendere, & terræ hiatum, modò in digitis ponat argumenta, modò sublata manu minas intenter, vel reiecta abominetur, modò vt telum orationis eandem vibret. Sic ad omnem orationis varietatem paratus, non vt quidam de Velitum numero gregarius, sed velut è Scipionis Africanæ tabernaculo gloriosus eruditusque bellator in fori aciem pugnamque descendet. Sic Charmides apud Xenophontem speciosissimus adolescens, cum gestum ad elegantiam omnem vellet componere, domi solus ἐχειροτόμει, *manuum gestulationem adhibebat.* Sic puer Themistocles mirabili ingenio præditus, dum alij consuetis lusionibus recrearent se, λόγους πρὸς μελέτην, ait Plutarchus, *in meditandis orationibus, & diligentissimè instruendis operam suam ponebat.* Qui hunc laborem magno animo suscipient, rudem videbunt inertemque naturam sensim erudiri, subrusticum pudorem minui, debilitari metum, atque manus quas plumbeas antè nominabam, fieri aureas, certè honesta motione decoras, facilitatem denique generari ad gestum & pronunciationem varietati rerum venustè accommodandam. Aiebat Diogenes, μελέτιω in opificibus ingenere, καὶ τὴν τυχούσαι ὀξύχειας, *haud vulgarem in agendo celeritatem, & in manuum motione dexteritatem. Eandem*

Xenoph in
Conui.

Plutarc. in
Themist.

verè dicam exercitationem, non modò Oratori diligenti & studioſo allaturam ὀξύγυειαν, & in agendo facilitatem, ſed decoram etiam venuſtatem parituram. Sunt verò quidam, qui non ita ſunt tardi à natura atque hebetes, neque ita verrecundi, vt liberiori motu ſpolientur, ſanguine ſpirítuque redundant, in dicendo commouentur: ſed fortaiſè caruerunt illa puerili inſtitutione & doctorum hominum diligentia, quæ temerè geſtientem, & ſua ſponte ſeſe efferentem naturam, è præceptis ſapientum, & honeſta moderatione ſolet componere. Hi meditatione quoque indigent & exercitatione, quæ quod deſuit teneræ inſtitutioni & ſcholarum documentis adiungat, nauos tollat, ſplendore quodam dignitatis illuminet.

*Quantum ſit bonum honeſta iuuentutis frequens
exercitatio.*

ATQUE hîc non poſſum non veſtram felicitatem magnam dicere, quid veſtram dico? imò noſtram, ab eodem enim genere præceptorum imbuti ſumus: non poſſum, inquam, non bonum hoc noſtrum vehementer ſuauiari & præ me ferre, qui in eorum hominum ſinu & diſciplina ſumus eruditi, qui vita probi, ſtudio incredibili & diligentia, & bonarum omnium artium magnitudine circumfluenteſ, à pueris noſ ad dicendum aſſuefaciunt; iubent enim modò è plano, modò è ſuperiore loco pronunciare, declamationes habere priuatas & publicas; quas lumina ciuitatis præſentia ſua cohoneſtent: nonnunquam grauium more Senatorum, de multis magniſque rebus cenſere, prodire nonnunquam honeſtiſſimum in theatrum, vt nullum ſit dictionis genus, in quo non cerea, & flexibilis adoleſcentium ætas, ad omnem decori ſpeciem, & pulcherrimæ dignitatis rationem effingatur. Huic curæ illuſtrium doctorum & prouidentia, quæ in me ſunt omnia, ſi qua laudem aliquam mereantur, planè debeo referòque. Illi bonarum literarum cuſtodes & magiſtri imitati mihi videntur Ageſilaum inter Reges Ducem, in Ducibus Regem, vnum omnium facile præſtantiſſimum, qui bellum initurus aduerſus

magnum Asiæ Regem & innumerabiles Persarum copias, suos prius in omni armorum & præliandi genere probè exercitatos voluit, & non paratos modò, sed etiam peritos & commeditatos. Ephesi tum morabatur clara & nobili vrbe in Ionia, vbi præmiis in omnium luce propositis, qui optimè atque eximè se in omni exercitatione gererent, suorum militum industriam & ardorem euocauit: nam videre tum erat Gymnasia referta, Xystos, Platanonas, hippodromum plenum Græcis bellatoribus, qui corpus ad laureas & triumphos mirabili studio & industria erudiebant. Itaque Xenophon rem memorans, Ephesum non tam sua Diana magnificam & ornatam, quàm tropæis atque adorea militari efflorescentem, scitè nominat, τὸ πολέμῳ ἰργασθῆλον, *belli officinam*: audètque velut è tripode pronunciare, vbi adsit cum numinis veneratione, obsequendi studium & exercitatio, ibi esse πάντα μετὰ ἐλπίδι ἀγαθῶν. Neque tamen Agesilaus tum primùm vim exercitationis percepit, cùm esset in ea vrbe natus, quæ semper habita est princeps constantiæ & fortitudinis, vbi teste magno Scriptore, qui de Lacœnum politia Commentarium longè elegantissimùm edidit, γυμνάσεια δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπὶ τῷ νόμῳ ἀπασιν Λακεδαιμονίοις, *lege mandatur omnibus Lacedæmonijs, qui expeditionibus intereunt, ut exercitijs utantur*. Cuius rei fructus eximius adiungitur, quod hoc modo inter se fiant μεγαλοτορεπέστεροι, *magis magnanimi & prestantes*, supra cæteros autem ἐλευθερώτεροι, *indole magis liberali* videantur. Quæ cùm ad ludum literarum & musea clarissima refero eorum hominum, qui nobis duces ad eloquentiam, & veluti Mercurij quidam ἐνόδοι Vialesque fuerunt, non possunt non eorum scholas nominare, τῆς παιδείας ἰργασθῆια, *humanitatis officinas*: è quibus tam multi heroes prodierunt facundia nobilitati, pronunciando venusti, in agendo perfecti: in quibus faciliè ego numerari potuissèm, nisi me focors leuisque natura, studiisque impatiens & exercitationis, à dicendo retardasset. Iam verò experientia doctus, & vsu diuturno, cùm plurima excogitari possent actionis honestandæ poliendæque subsidia, potentissimùm vnum esse putauì adiumentum, quod hîc proponerem, & etiam atque etiam commendarem,

Xenoph. l.
3. rec. Græc.

Xenoph. in
Laccd. rep.

Exercitationem. Eius enim propè vnius causa & præsidio qui apud doctam antiquitatem eloquentia floruerunt, magni excellentesque fuerunt, & vt Lacones, inter omnes dicendi artifices, *μεγαλοπρεπέτεροι*. M. Tullius candidè & ingenuè de via atque ratione studiorum suorum loquens, *Huic ego*, inquit, *doctores* (Moloni) *& eius artibus variis atque multis, ita eram tamen deditus, vt ab exercitationibus oratoris nullus dies vacuus esset.* Commentabar declamans sæpè cum M. Pisone, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie. Hinc nimirum illa in gestu & motione omni dignitas, & pronuntiacionis fulmina, quorum splendor ita vibrabat, & in omnium animis dominabatur, vt ab inuitis propè sententiæ extorquerentur. Contra verò disertissimus Hortensius cum desit adhibere hoc studium & exercitationem, tum eius oratio, & singularis in dicendo lepos, vt pictura vetustate subito euanuit, iucundumque illum colorem amisit. Nec mirum. Nam cum artes vsu & exercitatione confirmantur, atque incrementa capiant, cessatione autem atque desidia intereant, tum præcipuè *ἡ τῶν λόγων δυνάμις, discendi facultas*, vt doctus ille ab Ægypto Isidorus inonuit, *θεραπεία γὰρ ἔστω ἀρδευομένη, μέγιστη γίνεται, ἀμελουμένη δὲ ῥαδίως σποροποιεῖ ἢ ἀφίπταται, Cùm enim studio excolitur & irrigatur, maximè crescit, cùm autem negligitur, facile abscedit & auolat.* Pulcherrimum & verissimum est effatum Anaclæti summi Antistitis, qui totius religionis clauum moderatus est, *Sicut artium in suo quoque opere inuenitur mater instantia, ita nouerca eruditionis est negligentia.* Itaque Hortensius cum eruditas illas suas meditationes omisit, nouercæ huius malevolentiam & inhumanitatem est expertus, sic è foro domum redibat, vt nec corona illum vt prius iudiciorum dominum agnosceret, nec qui solus cum eo de victoria potuit contendere M. Tullius vereretur. Ille gestus qui singulari elegantia venustate, reficere omnium oculos animosque olim consuevit, abolita illa honesta meditatione deflorescebat. Cuius rei causam diligentius anquirenti, duæ maximè occurrunt; nam quantum coniectura possum assequi, tanti viri mens satuta honorum & amplissimæ gloriæ, quam dicendo & gloriosissima contentione sibi comparauerat, ab illo æstu ambitionis, in quietis & deliciarum portum cupidius enauigabat, in quo dulcissimè & otiosis-

Cic. in Brut.

Cic. ibid.

Isidor. Pe.
Ius. l. 3. ep.Anaclæti.
ep. 1. Dist.
38 Can.
Nihil.

simè confensceret : vel nimium ingenio fidens suo , & præstanti cognitioni , id studium & laudabilem exercitationem minus necessariam , & potius ad tyrones & candidatos eloquentiæ , quàm ad se veteranum & triumphantem oratorem pertinere opinabatur. Sed prius illud non probarent sapientes , hoc autem perspicuam habet falsæ opinionis fraudem & aberrationem.

*Necessitas continuæ exercitationis ostenditur. Non
sufficere præstantem naturam aut mediocrem
vsum Oratoris.*

NEQVE enim ingenij magnitudo sufficit aut complurium rerum intelligentia ad tuendam alendamque eam gloriam , quam labore quisque suo pepererit , nisi quoque vsum & meditatio , & diligentis animi curriculum accedat. Itaque Nazianzenus Gregorius eximiis laudibus ornans magnum Basilium , illum Atticæ florem , facundiæ illum Antistitem , sapientiæ columen , quem Nyssenus propter mirificam in dicendo suauitatem auream lusciniam indigitauit , *σοουδὴ γὰρ* , inquit , *εὐφυΐα σουδέραδου* , *ἐξ ὧν ἑπισημη ἔτιχται τὸ κρατὸς ἔχουσι* , ad ingenij excellentem bonitatem studium accedebat , ex quibus vis artibus & imperium scientiis comparatur. Quæ tu Honorate , vosque Victor & Iuuenti , qui ingenio abundatis atque solertia , si me auditis in memoria pressa & iniusta retinete , ne propter animorum incredibiles motus celeritatemque ingeniorum , curam , diligentiam & exercitationem , vt minimè vobis necessariam vtilemque repudietis. Iscomachus vir omni laude & honore dignissimus , qui ad tuendam salutem innocentium , & coercendam impiorum hominum libidinem , sæpè in agendis causis operam suam poneret , à Socrate de ratione vitæ suæ aliquando interrogatus , sanctè respondit , *οὐδὲν μὲν ὦ Σώκρατες πάνομοι λέγειν μελετῶν* , *Nullum diem* , inquit , *o Socrates vacuum esse patior , in quo , non me volens in dicendo exercitam*. Non dico quem industriæ suæ fructum vir ille tantus consecutus sit , quem vt exemplum summæ prudentiæ , clarissimi memorabilium rerum scriptores in bono lumine colloca-

S. Greg.
Naz. or. 20

Xenop. l. 5.
ἀπαιτημ

tum esse voluerunt. Sanè vberem suspicari licet amplúmque fuisse, cùm semper nouus ad agendum, & motu omni politior accederet. Sed vt de nostra potius vtilitate cogitemus, quam veteribus prædicandis, hoc dico, tum præcipuè hanc adhibendam esse meditationem oratori, cùm grauem & difficilem causam est acturus: grauem nomine, vel propter amplificationum varietatem, quæ varios quoq; motus eòque viuos agentésque desiderant, vel propter genus auditorum, quorum oculi subtilius eruditi & delicatissimæ aures, quæ sunt, quæque dicuntur, curiosissimè notare solent. Quibus quantò est difficilius operosiusque facere satis, tantò erit studiosius laborandum, vt ipsæ res quæ exponuntur, voce & vultu, & totius actionis splendore commendentur. De eo loquor oratore, qui nondum vel artificio diuturno, vel natura quadam eximia ornatus, idoneam & propriam in dicendo perfectionem est adeptus, sed qui modo positus in carceribus, magna spe atque animo, in curriculum laudis & amplitudinis imminet. Qui huiusmodi est, nisi multò antè prouideat, hærebit omnino, cùm ventum erit ad tragica illa atque diuina, cùm in pectoribus flammæ erunt excitandæ, aut restinguendum incendium; cùm erunt subito commutandi motus & ad diuersos, aut etiam penitus aliquando contrarios, omnia dictionis & pronuntiationis ornamenta transferentur; cùm à lenitate orationis & misericordia, quam ad tuendam ornandamque innocentiam adhibemus, erit migrandum ad sæuitiam Iudicum & atrocitatem, & omni contentione perficiendum, ne consceleratorum hominum perfidiam atque scelus impunitum esse velint. Hæc viderem mihi videor, quantus animi æstus sit faturus nō illi nostro in agendo tyroni, cùm post dulcem & liquidam vocis flexionem miserationis effectricem, subito in acerba scelerum commemoratione vociferabitur. Quo spiritu pugnatorem mucronem stringet? quis erit, aut vbi tandem ille brachij iactus, quem eruditi sanguinantis eloquentiæ telum esse aiunt? Consideratè meo iudicio Cassiodorus, *Ars bellandi, si non præluditur, cùm necessaria fuerit, non habetur.* Quod docti hominis acroama non verius iudico in militum acie, quàm in Rhetorum campo, vbi diferti omnibus eloquentiæ copiis & speciosissimo apparatu conflagunt. Itaque mi-

Tacit. de
orat. Cassi-
siod. l. 1.
Var.

hi fructuosè æmulaturi videantur Romanos, in toga sapien-
 tes, in paludamento fortes & inuictæ constantiæ: qui cùm es-
 sent nauali prælio cùm Pœnis dimicaturi, videlicet eo popu-
 lo, qui victor maxima & ornatissima classe toto pœne oceano
 volitaret, non sunt ausi id moliri, quin prius se diu atque mul-
 tum exercuissent. Nam Consul firmissimas legiones superbissi-
 mo delectu quæsitus cùm in littus euocauisset, solum variis se-
 dilibus consterni iubet, in quibus vt in transtris nauæ sede-
 rent, tum inuehi remos, adesse in medio Celeusten & Pausa-
 rium, ad cuius sonum brachia omnes alterno motu numero-
 sè ducerent aut reducerent, & in arena, tanquam in Oceani
 fluctibus, remos agitent. Vix possem oratione consequi,
 quantum ex ea meditatione commodi vtilitatisque retulerint.
 Nam qui prius erant insolentes rei nauticæ, cursusque mode-
 randi in æquore nullam penitus aut perexiguam haberent co-
 gnitionem; ij strenua contentione eruditi, Carthaginienes
 maris antea dominos, & cataplo eximiè instructo atque victo-
 re in omnes sinus orasque vehentes, summa gloria & felicitate
 superarunt. Habeant igitur eloquentes Musea & biblio-
 thecas suas, pro arena atque littore, vbi manus non ad celeu-
 stæ vocem, sed ad prudentiæ rationem artificiosè ducant &
 reducant, & omne corpus ad actionem honestissimam accõ-
 modent; tum cùm erunt danda vela aut in fori gurgites, aut in
 concionum tempestatem, nihil erit tam insolens & operosum,
 quod non ea docti exercitatione felicissimè conficiant, nulla
 Charybdis tam metuenda & immanis, neque Scylla tot cani-
 bus circumsepta, nullæ aduersariorum machinæ, quæ victri-
 cem & coronatam orationem impediunt aut retardent. Sic
 Aristides vir omnino facundia nobilis, & in sophistis clarissi-
 mus agebat, quem aiunt, quod ad subitam dictionem minus
 esset à natura comparatus, ἰδέα ὀνειρώδων αὐτὸ, εἰ τῆς δωματίας
 αὐτῶν καὶ θυρωρούτου, domi in Museo inclusum, in ea privatim ela-
 borauisse.

Philost. l. 1.

de vit. soph.

Prudens

*Prudens aliquis priuatae exercitationis moderator
multum prodest.*

ATQUE vt hoc etiam in monitis meis ponam, vtile puto, si commodè fieri possit, vt qui priuatos inter parietes, hac diligentia vocem atque gestum excolit suum, & decorè componit, amicum habeat fidum, & politum humanitate, qui de nãuis & prolapsione moneat, si quæ fortè in agendo eueniret. Sumus enim ferè omnes in propriis lippi, innatisque à puero vitiis blando lenocinio obsequimur, quæ nisi moniti nec certo nouimus, nec seriò & generosè deponimus. Nihil proinde optabilius videri debet, quàm vt doctus quispiam & intelligens facem præferat, decorique speciem illuminet quam sequamur. Demonax in philosophia magnus & acutus Rhetori cuidam vitiosissimè declamanti consuluit, vt frequenti exercitio incumberet, cùm autem ille diceret, Nunquam non apud me ipsum declamo: Ergo iure optimo, inquit, tam ineptè dicis, qui semper stulto auditore vti soleas. Hoc quidem bellè in sciolos quadrat & superbæ arrogatiæ iuuenes, aut cœco sui amore fatuos, qui neminem ducem volunt, aut in docenda *χειρονομία* præceptorem, quos nihil sapere doctissimi viri patiuntur. Sed qui probè in luce Academicarum imbuti fuerunt clarissimorum hominum institutis & præceptis, & in scholis elegantium Magistrorum, operam suam & laborem assiduissimè posuerunt: nil obstat quo minus vtilis & præclaras monitiones ad actionem ipsi suam accommodent, & quod tu quadam præstabili ratione conficis Honorate, speculum admoueant: vt iisdem quibus Demosthenes è fontibus & artificio, ad communem rem tuendam & ornandam, eorum manet industria. Sed quousque hæc *ἀδελφία* mea prouehetur? nam Exercitationem quidem, in cuius vi & virtute subtilius exponenda iamdiu mea consumitur oratio, nullius hominis beatissima vbertas gemmeaque facundia fatis pro dignitate celebrarit. Claudam igitur hanc ieiunam & fluctuantem meã disputationem aureo illo elogio, quod ex Amphionis hymnis petitum, in ore fuit & doctissimis clarorum hominum monu-

Lucian. in
Dæmon.

V V u u

Philoftrat.
de vit. fo-
phift.

mentis, ἡ μελέτη κρείττον ὄλβου κτήμα, *Exercitatio peculium est
omni opulencia melius.*

Tandem aliquando in portum appulimus, aspirante vestrae benignitatis aura, & humanitate, & si mihi apud ignotos habita fuisset oratio, in hoc variae disputationis gurgite, sine dubio, naufragium honoris fuisset passus. Rudem enim audistis, & pæne dicam è iactatione ipsa nauseantem, & infelicius quàm Vlyffem in litus eiectum, non veste quidem & ornamentis, sed elegantia spoliatum. Hæc cum dixisset Theodorus, surrexit, & continuo quoque cæteri, vt quemadmodum inter eos paulò antè conuenerat, fessum animum diuturna illa commentatione, dum reliquus dies pateretur, inambulatione recrearent.

FINIS.

AD MAIOREM DEI GLORIAM.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.

A CCENTVM in di- cēdo mutare. 533	Actio vehemens multum potest, 605. vehementioris incom- moda, 398
Acer aspectus quā- do adhibendus, 145. 178.	Acutæ nares quid significant, 200
Acie figere, 188	Adiumenta expoliendæ actionis, 639
Acres Oratores Promethei, 408. in dicendo potentes, 606	Adiuncta locorum suppeditant argumenta, 20
<i>Αεροπιδνὴ ἐπιγύρεται,</i> 393	Admiratione frontem ferire, 156
Actio externa prodit intimum a- nimum, 96. est vox quædā ani- mi, 97. in ea pellucēt mores, 131	<i>Ἄερος δίδωται</i> siue <i>κράτης,</i> 25
Actio feruidior & petulantior, 396	Æstiuæ studiosorum, 12
Actio fortis & contenta quando probata, 400. 401. 402	Affectus animi picti in fronte, 151. in oculis expressi, 162
Actio in dicendo vna dominatur, 91. eius vis, 92. est corporis eloquentia, ibid.	Affectus contrarij interdum assu- mendi, 634
Actio Orat. tota <i>φύσιν</i> ex Ari- stot. 90	Affectus quo gestu & pronuncia- tione excitentur, fusè explica- tur, à pag. 584. multis capi- tibus.
Actio non debet præcedere ser- monem, 682	Affectuum induendorum facili- tas, 635
Actio singularum partium ora- tionis, 670. in Exord. ibid. in Narratione, 683. in Confirma- tione, 685. in Epilogo, 686	<i>Ἄγαντα ἀγροῦ</i> de indocto, 146
Actio varianda pro diuersitate re- rum & personarum, 410. 411	Ageläus deformis, 150
	<i>Ἄγλας</i> petra, 231
	Agitatio capitis, 120. 121
	Alexander M. numerosos oculo- rum motus habuit, 170
	Alti nominati superbi. 104
	V V u u ij

INDEX

Amasidis recreatio legitima, 3	Armorici <i>πίμωι</i> , 29
Ambulare in dicendo, 382	Arrigere se in vngues in dicendo, 393
Ambulatio vocem iuvat, 522. ea olim à magistro dimensa, ibid.	Arteria læditur clamore, 496
<i>Ἀμείδωνι</i> Lemures, 234	Articulos infringere, 358
Amor qua generetur actione & pronunt. 594	Aruerniæ antiquissima studia, 34
Amorum hortus dicta bibliotheca, 49	Asionis auis motus, 118
<i>Ἀμφώπιδες</i> , 199	Aspectum defigere vnum in locum vitiosum, 187
Analectides, 373	Asperitas styli reprehensa, 560
<i>Ἀναπίπυλαι</i> ἢ <i>πίπυλαι</i> apud Atheniens.	Athenienses propter aërem tenuem ingeniosi, 21.24
<i>Ἀνατοίην τὴν αὐχένα</i> , 104	Attica sterilis, sed ingeniorum fertax, 24
<i>Ἀναφωτισμοί</i> vtilis, 47	Attollere humeros, 373
Anaxagoras pueris vacationem petiit, 3	<i>Ἀπάχρησι</i> breui collo, 115
<i>Ἀνδραίων ὄρα</i> , 172	<i>Ἀστὴρος ὄμματα</i> , 172
Angustus efficere humeros, 274	<i>Ἀθρήσιον</i> Musarum locus, 5
Animantium varietas ex locis, 25. 26	Atypi, 534
Animus motu corporis excitatur, 19	Audacia vulgo ex inscitia, 673
Annuere capite, 120	Audaciæ significatio in exordio indecora, 673
Annuli Oratorum, 648. reprehensi, 68	Augustus ludebat cum puerulis, 15
Annulis utebatur Aristoteles, 69	Auium carnes leuiore, 416
Antiquariorum cacozelia, 578	Aures ex omnibus animant. vni homini immobiles, 198
Aqua confert sanitatem 440. iuuat mentis acumen, ibid.	Aures perforatæ, 200. quibusdam mobiles, 198.199
Aquam bibebāt Philosophi, 437. item Oratores, 442	Aurum Tullianum, de eloquent. 83. Platonicum, 573
Aquam bibebant acturi causas, 444. in aquam dictum, 432	
Aquilinus nasus regius, 201	B.
Ardentes oculi quantum possint, 176	B Albuties in dicendo vitanda, 534. balbutiunt delicati, 535.
Arguta manus, 360	Bambalones, 534
Argutiæ digitorum, 360	<i>Βαμβάλεω</i> , 225
Aristoteles pharmacopola primum & medicus, 63. varias scholas habuit, 64. patrimonium suū decoxit, 66. eius ambitio in cultu corporis, 68. 69	Barbam habere prolixam inanis gloriatio, 258
	Rex barbæ, 258
	Barbam mulcere in dicendo, 256. 257.

RERVM ET VERBORVM.

Barbarismus in gestu & moribus,	486. 488.	Cantus in dicendo,	486. 488.
347		489. aliquando concessus,	490
S. Basilij cohortatio ad adoleſcē-		Cantus in recitatione verſuum,	
tes,	186	487	
Batali vocem mollientes,	475	Capella cur dictus Iulianus A-	
Bauardi Gallis qui,	243	post.	259
Βαυκαπῶνροι Lacones,	653	Capillos delicatè comere num	
Bellaria, ſcitamenta,	447	deceat,	640. 642
Bellica diſciplina propria nobi-		Caput in homine principale &	
lium,	44	τὸ ὑψηλόν, 101. in eo totus ho-	
Benevolentia conciliatio gestu &		mo. ibid. ſacrum & diuinum.	
voce, 584. & deinceps.		ibid. ἰερότατες τῶπος.	102
Bibliothecæ deſcriptio,	48	Caput inſideat collo ἰερίσματος ἁ-	
Bibliothecas ornatas habere pro-		ξιολόγῳ, 102. laxum & ſolutum,	
prium virorum clariffimorum,		111. 112. 113	
51		Caput depreſſum & obſtipum,	
Bleſitas poteſt emendari,	536	106. quando eius demiffio lau-	
Βλῆσιμα ῥημάτων, 189		dabilis,	109
Βλῆματα πολυμῶν,	177	Caput quando attolli debeat, 108	
Βλεμῶντων,	177	Caput immotum in dicendo, 119	
Βλέλαι ἰωνικῶν,	168	Caput identidem attollere &	
Bœotius ζωῆης, 27. ob craſſum		deprimere, 110. quater, 120.	
acrem hebes,	21	121. iactare. 121. 122. perfricare	
Bœotia auris,	21	aut mulcere. 122. ſcalpere digi-	
Bonaſus homo ſœdus irriſus, 148		to, 123. rotare, 117	
Βόνυχοι μυελόχοις in oratione,		Caput non reflectendum in ter-	
568		gum,	118
Brachium telum orationis, 366		Capitis inclinatio in latus repre-	
Brachij iactatio quando adhiben-		henſa, 112. quandonam com-	
da,	367	mendetur,	114
Brachio molli agere,	366	Capite annuere,	120
Brachia recta, 365. vegetanda,		Capita Imperatorum adorata, 101	
337. concutere minus deco-		Χειροκλίμασι,	195
rum,	369	Carnes auium leuiores,	416
Buccas inflare in dicendo,	217	Carolus M. breuiori collo,	115
Βυσσῶχινες,	115	Catani tres oculos dabant mun-	
		do,	31
		Κατῆφια vitanda Oratori,	186
		Catonis exercitationes oratoriz,	
		88.	
		Κεκλασμένον in voce,	477
		Κεκλασμένοι oculi,	169
		Celeritas in pronunciando, 552.	
		quando incommoda. 553. alt-	

C

C ALCIS altiufculis vſus	
Augustus,	648
Calliope eſt Rhetorica, 467. cur	
comes Regum dicatur,	468
Campanum ſupercilium,	194

V V u u iij

INDEX

- quando laudata, 555
 Celsi dicti superbi, vt etiam alti & sublimes, 104
 Cerber⁹ symbolū Philosophiæ, 64
 Κερατοποιεῖ τὰ βλάφαια, 166
 Ceruix elata superborū, 102. 616
 rigida & obstipa, 106. eneruis delicatiorum, 112. fracta & mollis, 113
 Ceruix septem modis continetur, & proinde facilis ad mouendum, 119
 Ceruix contrahi quas ob causas soleat, 116. inclinati in mœrore solet, 629
 Ceruicis contractio inter humeros, 115. quando honesta, ibidem
 Χειρονομία, 337. vide fusè in Prælus.
 Cicero risus affectator, 78. dictus Scurra Consularis, ibid. eius laureæ triumphales, 78. 79. lux doctrinarum, ibid. eius lingua diuina, 80. ingenium extra omnem aleam, 81. laus illius eloquentiæ, 82. 83. fuit studiosus Philosophiæ, 83. suauitas in dicendo, 571. qualis in Epilogis, 630.
 Cyclobori nominati rauci Oratores, 507
 Κυκλοβοῖρας, 183
 Circumspicere curiosè in dicendo, 189
 Circumspicere se ante initium pronunciationis, 666
 Clamare in dicendo indecorum, 494. 495
 Clamator opponitur Oratori, 493
 Clamatores habiti caussidici, 433
 Claram vocem quæ efficiant, 519
 Claua Herculis symbolum Virtutis, 45
 Κλαυσηδῶς quid, 495
 Cnidius Asinus de insulso, 271
 Cœli dotes, mores, ingenium, 25
 Cœli plaga valet quoque ad ingenium, 20
 δ Cœli regionibus morum temperatio, 22
 Collisio dētū quorū propriū, 219
 Colli breuioris homines lupini generis, 116
 Comarum horror & erectio in Oratore, 125
 Comas excutere fanaticū, 118. 129
 Comis glorientes, 640. 642. 653
 Comes exterior & interior quis, 308. 309
 Commutatio gestus in eadem parte orationis, 633
 Compectinatio manuum, 316. 317
 Complodere manus, 315. 316
 Complosio manuum varia, 316
 Conciliatio beneuolentiæ qui fiat, 584. & deinceps multis.
 Consolatio quem gestum & vocem requirat, 589
 Conspuere alios in dicendo turpe, 242
 Conuiuia antiquorum qualia fuerint, 420. in iis Dij adesse putabatur, ibid. in iisdē hymni, musica, fanniones, recitationes, griphi, &c. 421. & deinceps.
 Conuiuia Philosophorum, 425
 Conuiuia μουσικὰ erudita, 428. 429
 Corpus fractum & solutum, 277
 Corporis asseueratio, 276. agitatio animum excitat, 19
 Corpus iactare, vastè proiicere, 279
 Corpora Gallorum similia suis niuibus, 23
 Crucis signum initio dicendi faciendum, 664
 Cubitum more Cerdonum ventilare, 368
 Culcitæ iuuentum Gallorum, 38

RERVM ET VERBORVM.

Cultus corporis.& vestitus qualis esse debeat, 638. & deinceps fusè.	Deuerra,	48
Cuneibarbi,	Dextera fortior sinistra, 300. principium motionis,	ibid.
Curæ vacationes Romæ,	Dexteræ vsus, 298. exercitatio in scholis,	298
	Dexteræ solius proprium est gestum agere,	297
D E F O R M I S in agendo dictus Charon,	Dexteræ maiestas, 303. pondus, autoritas, potentia, eidem attributa,	304
Deformes minus apti ad oratoriam, 148. 589. illusi & contempti,	Dextera manu cibum capere dicebantur olim pueri,	298
Deformitas nocet eloquentiæ, 147. auertit animos, 589. quâdo tolerari soleat in dicente, 149	Dice Regum <i>πάσης εως</i> ,	53
Demissi oculi modestorum, 184	Digitus medius infamis,	362
Demissio oculorum pueris olim commendata,	Digitus intentus, instantior gestus,	352
Demosthenes studiosus ornamentorum, 71. eius statua, 72. <i>δωροδότης</i> infumulatus, ibid. Mercurij <i>πόρος</i> . 73. eius in dicendo mirifica vis expressa variè, 74. 75. eum enixa est mater industria, 91. excitatus ad dicendum à Satyro Comædo, 93. malam actionem exercitatione exposiuit, 91. illusus ob malam actionem, 94. fuit <i>πραυλός</i> , 536. eius fulmina in dicendo, 606. quâtus in miserationibus, 630. 631. lacrymæ in dicendo, 180	Digitus supra humerû elatus,	352
<i>Διπλόων</i> ,	Digito sudorem abstergere indecorum,	160
Dentes candidi nota gloriosi ostentatoris,	Digito vno caput scalpere,	123
Dentes inter se arietati, 219. colliduntur in timore,	Digitum loquuntur,	351
Dentes nudare,	Digitum in numerando, 352. triplex eius rei vsus,	353
Dentes ablue, præceptum philosophicum,	Digitum argutiæ,	360
Dentes luridi, scabri rubigine, 218	Digitum crepitus & percussio, 355	
Dentibus stridere an deceat, 219. quorum id sit proprium, ibid. in bellatoribus contingit, ibid.	Digitum motu commetari, 358	
	Digitum sonus in carminibus recitandis,	357
	Digitos tollere ad numerum significandum, 354. 355. in licitationibus.	361
	Digitis micare,	360
	in Digitis partes causæ, vel argumenta ponere,	311. 312
	Dij veterum palpebras non claudabant,	165
	Dilatare literas in pronunciando,	544
	Diogenes vsus speculo,	87
	Discursantes olim in dicendo,	383
	Distorque oculos,	188
	Diuinatio ex metu superciliorum reprehensa,	193
	<i>Δίματα ἡγήματα</i> ,	47

I N D E X

Domus magna nota viri honorati,	41	exercit, 698. adolescentium propria, 699. absque exercitatione deflorescit eloquentia, 701. continuari debet, 702	
Ductus labiorum,	222	Exerere linguam in illudendo, 221	
E			
E BRITAS permissa nunquam ab antiquis sapientibus,	434	Exilire in dicendo, 384	
Ebrietas quædam pulcherrima,	417	Exilitas vocis irrita, 483	
Ebrij oculi, <i>αδύορτις,</i>	169	Exordiorum actio, 670. habendam esse rationem auditorum, 678. considerandum genus causæ, 679	
Eliquare vocem,	474	Exordia læta, 681	
Eloquentes multi sine arte,	462.	Exordia tristia, 680	
463		Explodere quid sit, 379	
Eloquentia deformes ornat & honestat,	149	F	
Eloquentiam videri naturalem,	461	F ABARI dicti olim cantores, & cur, 519	
Emissitij oculi,	189	Fabulæ literatæ, 416	
<i>Ενοπήρημαίσις,</i>	86	Faceti pedes, 385	
<i>Ευκαλύπτις,</i>	325	Facies recta dicentis, 113	
Equo Heroico comparatus Orator,	612	Facies improba, 214	
Equi Iberici generosi,	25	Femur icere in dicendo, 333	
Equorum superbia,	619	Ferix vindemiales, 10. 13	
Erigere se in vngues in dicendo,	393	Ferire frontem, 155. subsellia, aut pulpitum, 334	
Eruditus sermo an in conuiujs opportunus, 417. & deinceps.		Fibula ferrea dictus incuruus Orator, 265	
<i>Εθνικῆ διακρίσις,</i>	22	Ficus nocent voci, 517	
<i>Εὐφρατισμὸς,</i>	129	Filum corporis, 260	
Eusebius anachoreta vultu horrifico,	141	Fistula Gracchi, 499	
<i>Εὐπραπία</i> à sapientibus agnoscitur,	16	Fixis oculis intueri aliquem in dicendo, 188	
Excutere comas in dicendo, 117.	118	Flamma index famæ & honoris, 79	
Exercipedes,	384	Flere quatenus Orator debeat, 182	
Exercitatio vocis,	523	Fletus summorum Oratorum in dicendo, 180. 181. 630. 631. 687.	
Exercitatio muta vocis.	524	Flores in auribus ferre an deceat, 199	
Exercitationis magna vis, 695. 696. ea necessaria omninò quibusdam, 697. modus quidam		Flores sole nutricantur, 493	

Focalia

RERVM ET VERBORVM.

<p>Focalia Oratorum, 199 Fontis artificiosi descriptio, 456. 457 Fori vacationes, 12 Formæ elegantia commendata, etiam in milite, 133 Formosa species quantum possit in Oratore, 147 Formosi Oratores facilè conciliant auditorem, 157 Foruli cedrini in Bibliotheca Pto- lemæi, aurei in Palatina, 49 Fracti oculi impudicorum, 169 Fracti motus corporis, 277 Frangere vocem muliebriter, 477 Frons speculum animi, 151. affe- ctionum index. ibid. Frons Genio consecrata, 151 Frons pura, 152. mollis, ibid. pro- stituta & meretricia, ibid. Frontis asseueratio, 610 Frontis autoritas, 152 Frontis contractio quando per- missa, 154 Frontem cõsulcare an deceat, 153 Frontem ferire in dicendo, 155. tres ob causas id olim fiebat, ib. Fronte sudante quid agendum Oratori, 158 Fullonios saltus edere in dicendo, 386. 387 Fulmina symbola ardentis elo- quentiæ, 75. fulminantes Ora- tores, 606. 607. 614 Furiosi Oratores, 620 Furtifica sinistra manus, 306</p>	<p>Galli in omni scientia olim præ- stantes, 36. illorum inuenta, 38 Galli inuicti delictis Asiaticis fra- cti, 21 Galli imperterriti, 30. iidem <i>οιδωρ</i> <i>αυδωσασται αβρααμ</i>, 31 Galli luminum toruitate terribi- les, 175 Galli olim simpliciores, 30. eur- habiti olim stolidi, 4. causæ ad- feruntur, 29 Galli olim linguam exerebant in illudendo, 221 Galli <i>γαλατα</i>, 507 Galli crinem rotantes, 117 Gallorum corpora similia suis ni- uibus, 23 Gallorum sapientes, 32 Gallos stolidos & pigrioris inge- nij qui dixerint, 27 Gallia fertilis Oratorum, 39. disci- plinarum parens, ibid. fontes habuit felicitatis, quibus irriga- uit orbem, ibid. in Galliam doctorum peregrina- tiones olim studiorum causa, 34. 35 in Gallia olim emporia doctrina- rum, 34 Gallicana auditoria, 35 Gallici sermonis vbertas & nitor, 35 in Gaudio quomodo agendum Oratori, 621 Gemmato vultu, 149 Gestus à sinistra incipit, depomi- tur in dextera, 345 Gestus non verba exprimit, 340. 341 Gestus satur, 338 Gestus mensura in periodis, 682 Gestu carere vitiosum in dicen- do, 335 Gestus indicant animum, 96. 97</p>
---	---

G

GALATA num olim indo-
 ciles & væcordes, 31
Galli *αυθημαται*, 32. studiosi fa-
 cundia, 33. ingenio acuti, ibid.
γαλατα, ibid.

Gestus satur, 338
Gestus mensura in periodis, 682
Gestu carere vitiosum in dicen-
do, 335
Gestus indicant animum, 96. 97

I N D E X

Gestura diligens habenda ratio, 97	Hortensius nimium gestuosus, 340
Gestuosae manus, 340	Hortensij vox elisa in clamore, 496
Gesticularia Dionysia vocatus Hortensius, 340	Hortus Amorum dicta bibliotheca, 49
Gestientes gaudio Oratores, 622	Horti pulcherrimi descriptio, 454. 455
Gibbosus Galba Orator irritus, 274. 275	Horti regij prope Hierosolymam, 456
Gibbosi minus apti ad oratoria munera, 274	Hortensia gaudent humore, 454
Γροθὶ σαυτῶν, 42	Humeri subsultantes, 372
Gradarij Oratores, 403	Humeros attollere tumidos, 372
Gradarius Cicero, 348	Humeros contrahere, 374
Γραμματικῶν Ἀσχινης, 264	Humeros gloriosè rotare & circumferre, 372
Grandio dictus Senecio, 393	in Humeris αὐτοῦ, 371
Grauter pronunciare, 540	
Griphi in conuiujs, 424	

H

H ESITANTIA linguæ vnde oriatur, 537
Hasta Mineræ quid significet, 470
Hectoris formidandi oculi, 177
Hercules ludebat cum pueris, 15
Heroes μεγάλα θάλασσι, 167
Hesychus Deus, 14
Ἡρώες, ὑψαύχονες, ὑπὲρ ἄλλων, 103
Hæres vnde nominati, 64
Hirquitalli vocem habent insuetam, 507
Ἡουχία δειλία, 3
Ἡουχία γαλιότ, 4
Homonunciones in dicendo illusi, 273. dicti olim αἰθαγωῖ, κίλλαι, ibi
Honestæ Oratoris compositio quantum valeat, 658. & demiceps.
Honestas in vultu expressa multum prodest, 135
Horologia hominibus commoda, 49
Horror pilorum in dicendo, 129
Horror vultus & seueritas vnde oriatur, 141

I

I ANITOR à Villa ne absit ex Arist. 40
Ἰδιώματα regionum, 25
Ignis in oculis, 176
Ignis symbolum diuinitatis, 80
Ignæus oculorum ardor, 175
Imitandi præstantissimi, 689. plures deligendi, 691. in iis laudabilia tantum notanda & æmulanda, 692. imitari praua est stultorum, 693. in imitatione cautio adhibenda, 694
Immotus in dicendo, 336
Imperatores sacerdotes iustitiæ, 53
Imperatorum olim vacationes, 13
Imperatorum villa suburbana ad vacationes, 13
Impudentia in fronte, 153
Impudentia in oculis, 183
Inclinatio capitis in latus, seruire, 142.
Incurui oratores reprehensi, 264
Indi explorabant philosophatos, 97
Indicem vtrumque intentare in.

RERVM ET VERBORVM.

dicendo,	361	pocrate, 15. eius medicina ἀπο- vīn,	16
Infamis digitus & impudicus,	362	Labor studiorum magnus, ex A- rist.	9
Inflare nares,	207	Laboris commendatio,	8
Inflexio corporis in dicendo cur indecora,	265	Laborum relaxatio prodest,	14
Infringere articulos,	358.666	Labra propriè Asinorum,	223
Ingenia hominum formata à lo- cis,	23	Labra mordere,	226
Ingenia hominum varia ex aëris dispositione, 21. Iurisconsulto- rum ea de re opinio,	21	Labra tremere in timore,	225
Ingenij vigor declaratus in ocu- lis,	170	Labrorum distortio,	222.223
Ingressus oratoris in lucem pu- blicam qualis esse debeat,	458	Labrorum temperantum,	224
Intentus manuum,	322	Lacryma citò arefcit,	179. 687
Interior comes,	308.309	Lacrymæ num tantùm mollio- rum,	182
Interior ratione loci quis dicitur, 307		Lacrymæ propriè muliercula- rum,	179
Interiora dicuntur sinistra,	306	Lacrymæ summorum Oratorum, 179.181.629	
Interius idem quod breuius,	307	Lacunar spectare,	667
Intueri mercantium more,	187	Lætitia quos gestus & vocem re- quirat,	622.623
Iocus & quies in humana vita ne- cessaria,	4	Lambda in pedum statu,	391
Ionici motus Oratorum,	277	Λαμπερόωνται.	484
Ira quam actionem & vocem re- quirit,	603	Λαμπερόωνται quomodo assecutus Demosthenes,	482
Ira declarata naso,	201	Lasciua in dicendo cauenda,	624
Iram cadere in Oratorem contra Senecam,	407	Lata pronuntiatio,	543
Iraisci in grauioribus causis com- modum,	406	Latrare de oratoribus dictū,	493
Irati quidam melius dicunt,	409	Latus claudere, tegere,	309
Ἰχθύωνος Demosthenes,	482	Leges cōiuiorū apud Philos.	425
Ἰχθυόωντα vnde oriatur,	537	Lemures ἀμείδωνται,	234
Iuris interpretes antiquissimi,	53	Leniēdis animis quæ actio oppor- tuna,	600
Iurisprudencia propria nobiliū,	44	Lenta nimis pronuntiatio,	548
Ius civile quis primus professus, 54. qui fundarunt,	61	Lenta pronuntiatio quando ad- hibenda,	549.550
Ius ignorare in nobili turpe,	44	Λευκὸ φωνί,	485
Ius triplex,	55	Lex Citharædorum de tergendō sudore,	158
L		Libelli olim vulgò gestari à So- phis,	65
L ABOR docentium,	10	Λυσιθίων Sophistarum,	504
Labor est morbus ex Hippo-		Limi oculi, 174. limaces, ibidem.	
		Linguz fulmina,	606

INDEX

- Linguam exereare in illudēdo, 221
 Linguam obtorquere, 221
 Lingua h̄sitantēs, 537
 Lingua circumlingere labra in
 dicendo, 222
 Linguosi digiti, 290
 Litæ Gratiis, 143
 Litteras transponere in dicendo,
 529. commutare, ibid. aspirare
 granus, 531. geminare, ibid.
 Loca mollia generant molles, 21
 Locorum adiuncta vsui Oratori-
 bus, 20
 Locorum temperies animum af-
 ficat, 22
 Loqui labiis, 222
Λογισί. 259
 Lucernæ mechanicæ, 49
 Ludus æstiuarū & vacationes, 12
 Ludus Heroum. 15
 Ludi Musis & Apollini. in dedi-
 cat. bibliothecæ, 50
 Lugduni bibliopolę antiquissimi,
 34
 Luna patritia, 43
 Luna solum inconstantia, 43
 Luscinia dicti Oratores. suaves,
 503
 Lusere Philosophi, 15
- M
- M**AGNI & vasti Oratores
 illusi, 269
 Magnitudo in Oratore conspi-
 cua probatur, 268
 Maiestas in superciliis, 196
Μαλθακώρων. 477
 Manus organum organorum,
 288. rationis & sapientiæ mi-
 nistra, 287. facit articulatam
 orationem, 288
 Manus ponderosa & suspensa,
 337
- Manus sermonem significabat
 apud Ægyptios, 288. & apud
 Onirocritas, 289
 Manus conformatio in gaendo,
 341. & deinceps.
 Manum exereare, attollere, pro-
 tendere, 321. 322
 Manum intra pallium vel togam
 continere in dicendo, 318
 Manum referre ad pectus, 330
 Manu percutere pectus, 334
 Manu vultum inumbrare, 325
 Manus ambæ quando simul adhi-
 bendæ in gestu, 313
 Manus supinæ quæ, 317
 Manuum exercitatio valde com-
 mendata antiquis, 292
 Manuum gestus qualis in preci-
 bus, 317
 Manuum inepta protensio, 318
 Manuum complosio, 315. compe-
 tinatio, 316. subiectio, 314
 Manus iactare, 338
 Manus esse præcipua adiumenta
 pronuntiationis, 289
 Massiliensis vetus Academia, 34.
 eam Romani anteponebant
 Athenis, ibid.
 Mattici siue Orici, ore vasto, 216
 Medicus nemo nisi Philolophus,
 63
 Medicus primùm fuit Aristot. 63
 Medium consequi difficile, 102
 Medio digito facere gestum, 362
Μέγα φθίγγαδξ reprehensum, 48
Μηλοφθαλμοί heroes, 167
 Mercurio dicat pedes, 375
Μετασίειν τῆ χειρί. 328
Μετώροι oratores reprehensi, 103.
 104
Μέτρον τίθει & διασυνάζειν. 153
 Metus incommoda, 656
 Metum esse dicturo moderandū,
 654. qui fieri id. possit, 655.

RERVM ET VERBORVM.

Metu olim debilitati oratores ob-	cz,	204
ticuerunt;	657	Nares contrahere, vel contor-
Micare digitis,	360	quere, 203. crispate,
Micare pedibus & tripudiare in		204
dicendo,	384	Naribus loqui fœmineum, 205
<i>Μῦθος μάλα,</i>	476	Naribus obicœnè resonare, 205.
Miseratio excitata,	630	206.
Mobilitas oculorum in vitio, 169		è Naribus spiritum eicere, 206.
Mobilitas oculorum index agita-		207.
tionis mentis,	170	Nasus Atticus,
Modestia oculorum admirationi,		203
186		Nasus irrisioni dicatus, 203. mo-
Mœror & luctus quam actionem		res prodit,
postulent,	625	201
Mollire vocem quando incom-		Nasus pro ira apud Hebræos,
modum,	602	202.
Monotonia vitanda,	510	Naso suspendere,
Morain pronunciando,	545	203
Mora ante pronunciationem, 665.		Nationes ad Septentrionem mi-
quid in ea agendum,	ibid.	nus ingeniosæ,
Mores in actione pellucet,	131	29
Mortui è contentione vocis, 496		Nationum variarum propria stu-
Motus fracti oratorum,	277	dia,
Motus superciliorum ominosus,		27
193		Nestor in dicendo pulcher & hi-
Motuum exquisita mollities depi-		laris,
cta,	278	139
Mucosus Orator, 207. 668. 669		<i>Νῆμα ἢ χιτῆρ,</i>
Mulcere barbam an decorum,		321
256. 257		Nictare sæpè arguit pavidos, 165
Mungere se validè,	668	Nobilissimus qui optimus, 46
Musica in conuiuio,	421	Nobilitas adumbrata in emble-
Musica imperfecta sine manibus,		mate,
291		43.
Musica muta <i>χρησιώδης,</i>	290	Nobilitas gestu expressa, 591. in
<i>Μυκτηρ,</i> nasus, sales,	203	vultu picta,
207		592.
<i>Μέζων, μυχῆρ,</i> narium sonus,	207	Nobilitas sine virtute manca &
669		irridenda,
<i>Μυξάειος, πέττε μορνεμχ,</i>		45
<i>Μυσοῖον</i> de longa barba,	258	Nuces vocinocent,
		517
		Nudo vt dicitur capite agere,
		153.
		O.
		O BMVTVERE summi orato-
		res subito metu, 657
		Obsoletis verbis quatenus vten-
		dum,
		581
		Oculus caninus, impudens, 183.
		ridens, 173. 178. Saturnius,
		truculentus, 172. emissitius,
		187.
		Oculi animi ianæ, 162. specu-
		X X x x iij

Nares acutz vel obefæ, 100
Nares follicantes, 207. vn-

INDEX

Ium,	163	603	
Oculi mores indicant,	170	Odores gestare an debeat orator,	
Oculi cuius rei symbolum,	164	653	
Oculi & manus præcipua adiumenta pronunciationis,	163	Οἰωνοῖα παλμῶν,	193
Oculi lafcii, patrantes, putres, trementes, natantes, ebrij, præti, pronalibidine marcidi, &c. 169. 624. stupentes, 166. vegeti,	171	Omen ex sternutatione,	208
Oculi ardentes multùm possunt,	176	Οἶμα ἀναπληρωθῆναι,	189
Oculi recti & leonini in Oratore,	610	Οἶμα θυγῶν,	179
Oculi errantes in sceleratis,	171	Οἶμα μειδίωτα,	178
Oculi hominibus tantum depravantur,	174	Οἶμα πῆξαι,	166
Oculi Phaurorini in dicendo placebant,	163	Οἶμασι φθεγγόμενος,	175
Oculorum flexus indicat impudicitiam,	169	Οφθαλμοσπασμοί,	195
Oculorum mobilitas quædam commendata,	170	Οφθαλμοσπασμοί,	195
Oculorum motus numerosus, 170. volubilitas acris animi index,	ibid.	Οφθαλμοσπασμοί,	194
Oculorū pupillas invertere quorum proprium,	175	Orator bonus rerum potitur,	92
Oculorum splendor in pulchris,	170	Orator an natura,	461
Oculos in legenda sponsa considerandos,	164	Oratoris ingressus in suggestum qualis esse debeat, 658. ornatus corporis, 638. & deinceps. mora ante locutionem, 664. actio in Exordiis, &c.	670
Oculos demittere est modestiæ,	184	Οργα vnde dicta,	317
Oculos figere in aliquo vitiosum,	187	Orici ore vasto,	216
Oculis clausis dicere vitiosum,	167	Ornatu corporis superbire est muliebre vitium,	641
Oculis deorare,	187	Orpheus vnde nominatus,	467
Oculis loqui,	176	Os Oratoris οὐκ ἔστιν ἡ χάρις,	212
Oculis multùm efficit Orator,	163	Os animi vestibulum,	212
in Oculis pictæ affectiones,	162	Os immaniter diducere,	216
Odium quem gestum requirat,		Os probum,	213. 661
		Os pudoris sedes,	136
		Os torquere, δεικνῆναι,	214
		Oscitatio,	253
		Ostrea Lucrina præcipua,	25
		Otium est finis negotij,	4
		Otium inuisum apud Romanos,	6
		Otium iustum,	3
		Otium non est proprium seruorum,	9
		Otium omni animanti necessarium, 4. omnium possessionum optima,	ibid.
		Otium sine literis mors,	2
		Otio gloriari iners ambitio,	43

RERVM ET VERBORVM.

ex Otio mala,	7	Πειθευμένων de superbis,	105
Otiosis non adest Deus,	7	Πειρασμοί,	216
ὄφθαλμοί in oculis,	170	φιλολόγησις repudiati à Platone,	227
		Philosophi cudunt verba,	463
		Philosophi exquisitius vestiti,	69:
			639
Π αχυσομία,	543	Philosophorum conuiuia, 425. &	
Παιωνική, exercitatio vocis,	528	de inceptis.	
Palatinum supercilium,	194	Philosophantes verè, pecuniam	
Pallium in dicendo quis primus		contemnunt,	68
aperuit,	320	Phonasci, 504. eorum artificium	
Palma olim pro seopis,	48	an vtile oratori,	527
Παλαμικὸν ὄφθαλμοῦ in superciliis,	193	Physiognomones, 95. illorum	
	193	artificium olim probatum, 96.	
Palpebræ cornæ in attonitis,	166	id secuti sunt Pythagoras, Zo-	
Palpebras non claudebant Dij		pyrus, alij,	ibid.
veterum,	165	Φυσιογράφοι,	217
Pandestavnde nomen habeât,	57	Pigritia veterum parit,	18
Pandestarum inuentio,	55	Pingues oratores illuduntur.	282.
Papiniani mors,	54		283
Παράλιτος,	337	Pinguium oratorum duo genera,	
Parui Oratores sæpe irasci,	272		284
Parui dicti stillæ,	273	Pisces à locis habent varietatem,	
Παροπώπιος,	408		25
Patrantes oculi,	169.	Plato perforatas aures habuit,	
Patriæ parendum exiure,	24		200
Pauoni comparati superbi,	104	Πλάσμα de voce, 475. plasma po-	
Pausus Deus vacationum,	14	tio,	520
Pes vnde dictus,	382	Πλατυνασμός & πλατωνισμός,	543
Pes sinister minimo momento		Πλάτην φωνῶν,	473
potest procedere,	391	Πλαπὸς γέλωτος,	253
Pedis suppletio qualis & quando		Πλαπὸς χέλιμαται,	240
esse debeat, 375:376.377:378		Plotinus solebat sudare in dicen-	
Pedem olim attollebant Christia-		do,	159
ni in orando,	388	Pluuia symbolum eloquentiæ,	
Pedes ἀσπαυήτης,	381		82
Pedes dicati Mercurio,	375	Πολιτικὸν βλέμμα,	175
Pedum percussio in recitandis		Pollio primus tabulis ornauit bi-	
versibus,	389	bliothecam,	50
Pedum status in dicente,	390	Poma eloquentiæ symbola, 448	
Pedibus argutari,	386	Poma vnde dicta,	451
Perfricare caput an deceat,	122	Poma & pyra nocent voci,	
Pericles deformi capite,	156		517

INDEX

Poma præmia sacrorum certami-
num, 450
Poma triumphorum, 450
Pomis delectati Imperatores,
 449. **Philosophi,** 451
Pompeius habuit oculorum nu-
merosum motum, 170
Pompei imago ex gemmis, 101
Poscere lineam, 384
Proceri corpore & graciles vti ta-
bellis tiliaceis, 267
Proceri & vasti oratores illusi,
 269. 270. 271.
Πρωτοί Socrates, 281
Pronunciatio quondam Sophi-
starum mollior, 473
Pronunciatio literarum aut syl-
labarum inepta, 529
Pronunciation. quanta vis, 93
Πρωτοί συνταραχθέντες, 215
Πρωτοί, 370
Pudor in oculis, 183
Pudor persuadet Iudicibus, 137
Pudor in vultu necessarius orato-
ri, 136
Pudoris significatio in oratore,
 325. 326. 327
Pugnatorius mucro, 409
Pulchritudo oratoris conciliat,
 385
Pulchritudo corporis fugax, 146.
 diuinum bonum, *ibid.* magnā
 vim habet ad conciliandum,
 147. ornat eloquentiam, *ibid.*
 minus queritur in philosophis,
 150
Pupillas oculorū inuertere, quo-
rum proprium, 175
Putres oculi, 169
Pythia caput furenter torquebat,
 117

Q

Q **VIES Dea,** 14
Quies iucunda, 15
Quies omni animanti necessaria,
 4
Quintilianus inuocat numen Do-
mitiani ad scrib. 464

R.

R **ANCIDVLO ore loqui,** 105
Rauci oratores minus grati,
 508
Regia maiestas læcet in vultu, 132
Religiosi viri in dicendo tristio-
res, 141
Remigum gestus in dicente, 266.
Remissi humeri, 374
Reidentes oculi in hilaritate,
 178
Resupini dicti superbi, 103
Rex oratorum M. Tullius, 78
Rhetorica vim ignis spirans, 76
Ridere olim nefas in Academia,
 227
Ridere non poterant qui in Tro-
phonij antro fuissent, 239
Ridere crassum, 236.
Ridere catuli ore Gallicani, 236
Ridiculus veterum Deus, 14
Ridiculus Consul Cicero, 239
Rigens ceruix superborum, 616
Ριγούσα τε αἰγλή, 206
Risus oratoris qualis esse debeat,
 238
Risus oratori opportunus, 230
Risus affectator Cicero, 78
Risus latissimus, 235. **μαετtricius,**
 237. **philosophicus,** 232. **qua-**
tiens, 236. **Syncrusus,** *ibid.*
Sanctorum virorum, 239
Risus è discordia vel impudici-
tia,

RERVM ET VERBORVM.

ria,	233	Siniftra nū oneranda chirothe-	
Rifus inimicus Pericles,	229	cis, libellis, &c.	346
Rifum amantes arcebantur ab		Siniftra apta ad furta,	306
Indorum philosophia,	228	Siniftra frigida, 305. mouetur dif-	
Rifum compefcere fructus phi-		ficilius, ibid. eius genuina pi-	
lofophia,	228	gritia, ibid. quibusdam agilior	
Rubor vultus commendat Ora-		dextera,	301
torem,	661. 662. &c.	Siniftra dicta interiora,	306
Rubor virtutis color, flos ama-		Siniftra dextris infirmiora,	302
bilis, &c.	661	Σολωκλιραγοι Sophiftæ,	195
Ructus an cadat in oratorem,	254	Socrates deformis, 150. habuit	
Ructus duobus modis contingit,		distortos oculos, 174. iratus	
255		bellua fæuior,	617
Ructus caufæ,	254	Solæcismus in geftu, 347. 348.	
in Ructu quid faciendum Orato-		&c.	
ri,	256	Sonus naribus expreffus obfcœ-	
Rugofa fanna,	201	nitatis vel iracundiæ index, 205.	
S.		206	
SANNA rugofa,	201	Sophiftarum in dicendo arrogan-	
Σαρκαζον,	222	tia,	104
Sardanapali mollities,	168	Sophiftarum κωμῶδιον & tragacan-	
Satagere dicti difcurfantes in di-		tha,	504
cendo,	383	Sordidi & inuenufti oratores,	
Σαυλῶδες,	385	640	
Scarus dictus cerebrum Iouis, 25.		Speculum oratorum, 88. Philo-	
vbi optimus reperitur, ibid.		fophorum,	87
Σκαρδαμυτικοι qui,	165	Speculum delicatiorum,	86
Scena corporis,	260	Speculum mutus magifter,	88
Σχῆμα & νόμος in oratione,	464	Speculi vſus olim in facris,	86
Schola vnde nominata,	2	Σφαιρία miſſilia,	67
Σχολῆ εἰκατα, 7. Σχολῆ χολῆ,	18	Σφαῖραν ποιῆν πλὴν ὕψους,	67
Σκῶψ. & σκώπειν,	329	Spiritus dicentis,	613
Σμυνῶς dicere,	539	Spiritum è naribus exicere,	207
Σμυνοπρωπειν,	184	Splendor in voce,	485
Senatorum vacationes,	12	Splendor oculorum in laude, 170	
Σιάλοχοι qui deſpuunt alios,	243	Spuere in dicendo, 240. ſpargere	
Silere in arte bellica commenda-		auditores ſpuito,	243
tum,	131	Spuere in Herculeo morbo,	241
Similitudo geftus vitanda,	295	Spuere ſeruis non licuit,	241
Singultus Oratoris,	252	Spuere in finum cur ſolerent an-	
Siniftra manus ſola geftum non		tiq̄ui,	244
facit,	297	Spuere in templis nefas,	242
Siniftra in quibus inferuiat dexte-		Spuma iratorum, 248. delicato-	
ra in agendo,	311	rum,	ibid.

Y Y y y

INDEX

Spumas in ore agere an deceat,	247	mendata veteribus,	558. 559
Squalor corporis in miserationibus,	631	Suauiloquentes oratores,	502.
Stare furis apestis,	391	503	
Statarij oratores,	403	Sublimes & supini dicti superbi,	103
Status pedum in dicente, 391. an statum, sæpe commutare deceat,	ibi.	Sudor in fronte vnde existat in dicendo,	157. 158
Status dicentis erectus & celsus,	260	Sudor etiam in audiendo,	159
Status basilicus quis,	259	Sudor quando deceat,	160
Σπυροπιτόμοι,	331	Sudorem abstergere digito, brachio, manica,	160
Sternuere in concione ominosum,	210	Sudare, ὑγρῶν,	158
Sternutatio salutis augurium,	208. symbolum veritatis, ibid.	Suggestum verbare,	334
Σμῦνον ἰσθῶν,	209	Supercilium sedes arrogantiae,	194
Sternutatio arguit cinædum,	210	Supercilium arduum, Campadum, Palatinum, rubrum, 194. tragicum, 395. Censorium, 196. Catonianum,	197
Sternutationis superstitiosa obseruatio,	209	Supercilium vnum attollere, alterum deprimere,	193
in Sternutando quid agendum oratori,	211	Supercilia loquuntur, 194. animum indicant, 191. fronti imperant, ibid. produnt affectus, ibid.	
Stillare verba,	546	Supercilia seuera & plena dignitatis, 195. immota, nimum mobilia, dissidentia, in vitio, 192	
Stirpium veritas ex locis,	25	Superciliorum alleuatio & contractio quando adhibenda, 197.	
Strabones oratores,	174	Superciliorum motus ominosus,	193.
Στερόχαια,	222	Supinus orator reprehensus, 103.	
Stricripella,	204	104	
Stridere dentibus quorum proprium,	219	Supplantare verba,	474
Struthiocamelus de oratore dictus,	270	Supplisio pedis,	376. 377
Studia plena voluptatis,	5	Suspirium morbus, aut affectio-num indicium,	249
Studia sunt laboriosa,	9	Suspirium quando deceat,	250.
in Studiis relaxatio iusta & honesta,	4	251	
Stylus comptior & pictior reprehensus,	568	Suspirare ex mollitie,	250
Styli asperioris reprehensio, 560. commendatio, 563. & deinceps, serio damnatur, 574. 575		Symposia μυσικά & πικρῶν δυνάμει,	419
Styli suauitas comprobatur, 571		419	
Suauitas oris in Attico,	213	Symposia scripta à multis,	425
Suauitas prononciationis com-			

RERVM ET VERBORVM.

T

T ABVLIS tiliaceis vsi olim incurui,	267
Tardè pronuciare quando sitè re,	549
Tarditas nimia in pronuciando, 546. 547	
Ταυρηδὸν βλέπειν,	172
Tegere latus,	309
Telum dictionis stringere,	409
Tenor vocis,	500
Ternarius cōcordiæ symbolum, 56. Iustitiæ dedicatus,	58
Terror in vultu quando exprimendus,	344
Τετρίνοθεν, tentipellium,	204
Themis Regum πᾶσι δέσση,	53
Theophrastus obmutuit in Senatu,	88
Thyrus oratoribus tributus,	613
Timor excellentium oratorum initio vnde, 974. timor Ciceronis & Demosthen.	675
Timor oratoris initio qualis esse debeat,	676
Timor generat sudorem,	158
Timoris incommoda in dicendo,	656
Timorem esse dicturo moderandum, 654. eius minuendi modus quidam,	655
Timorem simulare initio dicendi,	672
Timore olim summi oratores obmutuerunt,	657
Titanicum tueri,	173
Τορβείος fistula Græchi,	499
Torquere os in dicendo,	215
Torruè intueri an conueniat,	173
Trachalli orat. ardor oculorum,	176
Tractim dicere,	546

Tragacantha vsi Sophistæ,	504
Tragica in Epilogis,	686
Τραγίξην,	507
Tres partes docilitatis,	59
Tres toni commendati,	528
Τρία Στρατήρου,	55
Tria σοφιστῶνα cognitionis,	59
Τὰ τρία significant omnia, 57. perfectionem,	57. per- ibid.
Tria olim damnatis proposita, 56. tria quæ vellent dicere concessa,	56
Tria munera boni senatoris,	58
Τριάς ἰκάνου ἀριστῶ,	59
Τρισῶς quid,	57
Τρίπος dictus Apollō,	56
Tritonia cur dicta Minerua,	58
Tripertita Sex. Ælij,	61
Tripudium in lætitia,	389
Tripudiare in dicendo & exilire,	384 386. 387
Tristitia dicentis quando probata,	141
Tristitia in iudice laudata, 140. non autem in Orat.	ibid.
Τρίπι. ἀπὸ τῶν τριῶν ἢ ἀπὸ τῶν τριῶν,	24
Truces oculi,	172
Truncare verba in dicendo,	532
Trutinari verba,	547
Tumor pronuciationis,	541
Tunica ferrea inuentum Gallorum,	38
Turpia qua ratione debeat attingere orat.	326. 327
Tussis oratoris, 245. eius medicina,	246
Tussis index hæsitantiæ,	247
Tussiebat in dicendo Demosthenes,	245
Tussientes serui olim castigati,	246

YYyy ij

I N D E X

V.

V ACATIONES schol. à Julio ad Octob.	11	creationes,	13
Vacationum antiquitas,	10	Vinum eloquentiæ nocet,	443
Vacationes Apostolorum,	16	Vinum efficit ingenium viuidum,	433. reddit homines φιλολόγους,
Vacationes à sacris concionibus,	16. 17	436. tristitiam diluit,	434
Vacationes Curia, 12. fori, ibid.		Virtus corpus suum consecrat,	150
Vacillare in dicendo,	280	Vngues rodere feritatis,	363
Vacuna dea vacationum, 14. eadem dicta Victoria,	ibid.	Vox acuta, 512. aspera, 507. vnde fiat asp. ibid. canora commendata, 484. exilis irrita, 483. minus apta mouendis affectibus, ibid. magna, 478. diis attributa, ibid. index constantiæ, 611. placida & moderata, 492. rauca insuavis, 508. potest leniri, ibid. suaui commendata, 502. virilis, 472. ea tenenda oratori,	ibi.
Valgia labellorum obtortiones,	222	Vox eliditur & obtunditur,	496
Varia climata mutant naturam,	24	Vox magna necessaria in magistratu,	468
Varietas naturarum è locorum varietate,	23	Vox natura flexibilis, 509. flebilis in mœrore, 627. soluta in canticum reiicitur,	628
Varietas in voce necessaria, 510. dicenti vtilis,	516	Vox in exordio qualis,	671
Vastè pronuntiare,	543	Vocis aurea mensura,	498
Vegeti oculi,	171	Vocis contentio quando adhibenda,	500
Velites inuentum Gallorum,	38	Vocis commutatio quæ laudabilis,	514. 515
Vena rupta dicentium,	496	Vocis claritatem quæ faciant,	519. 521
Venter non nimium in dicendo proiciendus,	280	Vocis differentia,	471
Verecundia commendat oratorem,	137. 662. & deinceps.	Vocis humanæ decem modulamina,	467
Versuum recitatio olim cum cantu,	487	Vocis oratoris vis illustrata, 467. vocis dignitas,	469
Vestis pulchra ornat corpus,	647	Vocis plenæ grandioris que dignitas, 478. 479. eius commoda in dicente,	481
Vestitus oratoris qualis esse debeat, 638. & deinceps multis.		Voci quæ noceant,	516. 517
Vestem componere ante initium dictionis,	666	Vocem claram quomodo affectus Demosthenes,	482
Vestium lasciuia indicat impudicitiam,	644		
Viatica pulcherrima,	62		
Vindemia pueris olim adamata,	13		
Vindemiales feriæ,	10. 13		
Vindemiales Imperatorum re-			

RERVM ET VERBORVM.

Vocem crispere & eliquare, 474	Vultum manu inumbrare, 325
Vocem frangere, 477	Vultum sibi quilibet potest fingere, 134
Vocem mollire quando commo- dum, 602	Vultu torquere homines, 144.
Vocem perdidit Hortensius, 496	terrere, 145
Vultus speculum animi, 131. vultus loquax, ibid. virtutis character, 132. plurimum in dicendo potest, 131. 132. in eo maiestas regia, 132. per se tantum magna conficit, 135	X
Vultus stupens quando deceat, 142	X ENOCRATES vultu Polemonis petulantiam coërcet, 135. 199
Vultus aptus ad conciliandum qualis, 586. 587	Xenocratis aspectus quam potens, 262
Vultus superborum, 619	Xenophon in dicendo gratissimus, 135
Vultus variè commutandus, 138. hilaritas in eo probatur, 139. seueritas quando decora, 143	Z
Vultus nitentis, 214	Z ENO ob deformitatem reiectus ab Imperio, 148
Vultus honestas plurimum in dicente potest, 135	Zeno vsus speculo, 87
Vultus inclinatio reprehensa, 107. laudata, 109	Zenodorus Aruernus Colossum Neroni effecit, 38
Vultus pondus terribile, 145	Ziv <i>αἰνῶν</i> dictum in sternutatione, 208

Y Y y y iij

ERRATA EMENDANDA.

PAGINA 5. lin. 1. lege oleam. p. 19. l. 2. leg. hominum. p. 48. l. 4. leg. *πολυτεχνί*. p. 53. l. 35. leg. patritius. p. 58. l. 29. leg. conspectus. p. 72. l. 9. leg. posuisse. p. 79. l. 21. leg. oras. p. 109. l. 18. leg. idem. p. 120. l. 37. leg. summa. p. 122. l. 11. leg. quodam. p. 128. l. 1. leg. & tot. p. 129. l. 37. leg. motantem. p. 163. l. 13. leg. *ἀραιότατον*. p. 174. l. 26. leg. Roscius. p. 179. l. 4. leg. *πρωτογενής*. p. 198. l. vltim. leg. aures. p. 213. l. 12. leg. suspicari. ibid. l. 26. leg. lineamentis. pag. 218. l. 36. leg. gingiuulæ. p. 229. l. 24. leg. amandandum & reiiciendum. p. 232. l. 5. leg. dignum. p. 259. l. 35. est apud nos. p. 261. l. 24. leg. *ὁ ἀθροῦς*. p. 308. l. 32. leg. fit vnstant. p. 327. l. 9. leg. *κίχρηται*. p. 328. l. 32. post *decori*, adde studioso. p. 342. l. 24. leg. explicitis. p. 349. l. 6. leg. gnauitêrque. p. 372. l. 16. leg. *πυλλομένους*. p. 399. l. 27. leg. hominem. p. 410. l. 36. leg. animi. p. 419. l. 30. leg. humanissimis. p. 468. l. 11. leg. acerrima. p. 472. l. 11. leg. exquisitius. p. 533. l. vlt. leg. Cassius. p. 536. l. 13. leg. trepidus. ibid. l. 36. leg. *πυλλός*. p. 538. l. 19. leg. *ἐπίτητον*. p. 540. l. 28. leg. ei tribuit. p. 546. l. 6. leg. sapientum. p. 553. l. 30. leg. animum. p. 564. l. 18. leg. auidi. p. 568. l. 27. leg. germana. p. 595. l. 4. leg. ille. p. 619. l. 19. leg. *ἰπποθία*. p. 621. l. 14. leg. Tacitus. p. 625. l. penult. leg. risum. p. 627. l. 35. leg. quo nihil. p. 628. l. 37. leg. singuli. p. 634. l. 1. dele im. p. 686. l. 37. leg. hominem. p. 691. l. 9. leg. demitteretur. p. 692. l. 1. leg. tanquam. p. 693. l. 1. leg. æmulum. p. 696. l. 14. leg. mediocria.

PANEGYRICVS

LVDOVICO XIII.

GALLIÆ ET NAVAR-
RÆ CHRISTIANISSIMO

Regi Votus

IN GRATIARVM ACTIONEM

PRO SCHOLIS RESTITVTIS

*Collegij Claromontani Societatis IESV
in Academia Parisiensi.*

Item aliæ aliis gratiarum Actiones.

Auctore LVDOVICO CRESOLLIO *Armorico*
è Societate IESV.

LECTORI CANDIDO

CV M primùm apertum Collegium nostrũ
fuit, Regis Optimi singulare beneficium, et
clarissimorum hominum benevolentia, hæc à me
Schediasmata expresserant, quæ non tanti esse
videbantur, ut lucem viderent. Nunc quoniam
excunt Vacations nostra, hos habere comites
posse quidam existimaverunt, quorum iudicium
minimè aspernari possum aut debeo, quòd in per-
ennibus beneficiis atque illustribus, quorum
fructus longè et latè pertinet, nunquam intem-
pestiva sit grati animi significatio. Quæ de re te
Lector optime volui admonitum, ut omnia æ-
qui et boni consulas. Illustriora verò atque or-
natioa ab iis expecta, qui maiori sunt eloquen-
tia et eruditione, et quod de magnis scriptoribus
dixit Gregorius Nazianzenus, τὰς τυρρηνί-
κας ὑπερφωνεῖν σαλπικας, Tyrrhenicas tubas
oratione superare possunt.

PANEGYRICVS

LVDOVICO XIII. CHRIS-
TIANISSIMO REGI VOTVS

in gratiarum actionem.

QVOD indictis regni Comitibus à pollenti re-
rum omnium molitore Deo precatus sum,
vt consilia omnia & lectissimorum homi-
num cogitationes ad Galliarum foelicitatem
& bonum conuerteret, idem mihi hodie-
na die euenire oro quæsoque, vt menti lu-
men & diuinum splendorem iniiciat, quo
virtutem Regis mei omnium gentium literis atque linguis
prædicandam, quantum infantia mea patietur, dicendo exor-
nem. Erunt opinor qui summam eius sapientiam & modera-
tionem in componendis placandisque iis fluctibus, qui non-
nullorum animos commouerant, in gloria & laude ponent:
alij summa orationis copia in cœlum ferent prouidentiam,
& bono Rege dignam caritatem, in communibus populi æ-
rumnis subleuandis: non nemo in conseruanda religione pie-
tatem celebrabit. Ego verò incredibilem eius humanitatem
in Academia honestanda, & vnius scholæ adiunctione am-
plificanda, tacitus præterire nullo modo possum. Nam cum
Ordo clarissimus Antistitum, & inlytæ Nobilitatis, hoc est
flos vniuersæ Galliarum superiorum annorum Comitibus propo-
suisset, non alienum esse à regia dignitate & prouidentia
Claromontani Collegij aditus iuuentuti clausos & tandiu

a ij

obseptos sua veluti manu & autoritate aperire; atque adeo poposcisset, vt Societatis homines summis religionibus obstrictos ad diuinam gloriam augendam profeminandamque pietatem, suam in fidem & clientelam susciperet: Rex optimus in commune bonum intentus rem honestam vtilerique iudicauit, & de Principum Consistorianorum sententia, quod erat à sapientissimis viris petatum, studio prope incredibili, inusitata beneuolentia, & commemorabili in omnes annos voluntate perfecit. Quare idem mihi faciendum putauit, quod fecisse Dominum Hebræorum eundemque Vatem vnum omnium sanctissimum aiunt: qui cum animo provide-ret, fore vt Deus parta pace, Babylonióque dominatu compresso, eiectam olim eruditionem luménque literarum principi ciuitati restitueret, cantu & lætitia tanti beneficij magnitudinem prosecutus est, & summi Dei beneuolentiam prædicauit, qui Solymeum illud Museum, quod ἀγλαΐσμα τῆς γῆς vniuersæ terræ splendorem magnifico genere orationis nominat, iam fundatum bonis radicibus in Sionis Monte posuisset. Erat enim, vt aureæ fons eloquentiæ Chryso-stomus animaduertit, Hierosolymis vrbe copiosa & beata δασκαλεῖον τῆς γῆς, doctrinæ officina, & communis veluti schola omnium nationum, vnde etiam propter morum sanctimoniam & adiunctionem pietatis, manare dicit πηγὴς τῆς φιλοσοφίας, sanctæ & liquidæ sapientiæ fontem ad hominum mentes imbuendas: & qui volebant cultum & ornamentum ingeniorum capere, inde bonam & laudabilem institutionem, & beatæ vitæ rationes modósque discebant. Non possum Collegium hoc nostrum orbis terræ lucem nominare, aut dicere fontes ab eo reconditæ sapientiæ & diuinæ oriri ad omnium gentium sitim & honestam appetitionem restinguendam: hoc tantum mecum ipse reputo, excellentium hominum iudicio, qui frequentes ad imperij Galliani senatum conuenerant, fuisse declaratum, id ad decus auitæ religionis, & tuendam laudem literarum, non nihil opis atque adiumenti adferre posse. Hoc igitur dulcium olim Camœnarum Semneum, hoc disciplinæ religiosæ domicilium, quod non quidem Babylonijs furor impiæque hominum bel-la dissecerant, sed cuius florem dignitatis communium tem-

porum iniuria & taciti casus obtriueraut, cùm videam tua prouidentia atque munere, Rex Christianissime LVDOVICE, iam denuò constabilitum, & vt Dauidis verbo vtar, *ὡς ἔμυον*, quis iure me reprehendat, si hoc tantum tàmque illustre beneficium ponere in oratione mea velim, & pro mea tenuitate gloria & prædicatione celebrare? Quod si vllum mihi fuit aliquando cum literis & humanitate commercium, an non modò euocandæ Musæ fuerunt & inuitandæ, vt tibi tanquam Ioui sospitatori grates haberent, cuius voce atque imperio in pristinum suum domicilium insignibus equis, & aureo velut pilento reuehantur? Pono mihi ante oculos huius Collegij solitudinem, tristem illam obscuramque faciem & conditionem, quod tanta temporum intercapedine, quam obstupescerant multi homines & mirabantur & increbant, non splendorem modò suum & dignitatem, sed ne quidem nomen suum retinere potuisset. Neque enim tum Gymnasium dici potuit, sublatis iis tot atque tantis literarum exercitationibus, quibus animi erudiri solent adolescentium: & quod haberet à Claro Monte cognomen, non sine blandiente quodam omine honoris, & splendidi nominis tacito veluti sensu & voluptate, in silentio atque tenebris multos annos iacuerat. In iis sedibus eruditionis & honestissimæ gloriæ, vbi doctissimorum hominum vox & elegantia personauerat, propolæ iam atque opifices, & indocta Zonariorum turba delitescerebat: pro liberali sapientiæ communicatione, quam sine pretio ingenuæ mentes capiebant, pro dulci pugna concertationum, quibus acuebatur antea puerorum animus atque industria ad concipiendam doctrinam, vilium nonnūquam tabernariorum lites & tumultus, qui Collegij partem occupauerant, exaudiebantur. Mercurius qui *ἀλγιστος* antea parens quidam humanitatis atque scientiæ nominabatur, auream virgam symbolo eruditionis claram & insignem pænè dicam abiecerat, & Cerdous hic haberi & dici cupiebat. Apollo verecundus & religiosus qui iis locis summa gloria præsedisset, vbi liquidos olim clarissimarum virtutum fontes aperuisset, vix habebat pedem vbi poneret suum, vt in suo. Nunc verò in hac luce, in hoc tanto sapientissimi Regis beneficio, in hac Ordinum totius Galliæ mirifica

beneuolentia, & commemoranda ad omnem posteritatis memoriam, in summorum virorum gratulatione, in Academia suauitate & gratia, scholæ ipsæ, tecta, parietes, lætantur quodammodo & gestunt, & insolita quadam iucundissimi reditus titillatione commouentur. Musæ festa lætitia tripudiantes, & mixtæ Gratiæ, suauissimos in numerum choros agentes, omnium votis & gaudio exceptæ, beneuolentissimè inuitatæ, ad domicilia sua adlabuntur & appellunt, itaque sunt Regis sui gratia & ornamenti instructæ, vt quæ olim dictæ fuerunt à Pindaro Vatum omnium grauissimo *argentea*, mihi penitus hic aureæ videantur aliquando futuræ. Atque vtinam non aureæ modò sint, verùm etiam ex omnium splendore vnionum conglutinatæ, & rubri maris opulentia compositæ, vnde fieret pætilis quædam & eximia corona, grandibus gemmis & pyropis collucens, atque summa omnium lapidum varietate, nouo quodam & insolito artificio distincta, quæ Regi meo omni honoris significatione consecratur. Montem esse ferunt in Mœsia, quem incolæ olim *Aureum* indigitabant, in quem Probus Imperator cum venisset aliquando, ab illa barbaria contèptum, ita illius aspectu recreatus fuit & delinitus, ita putauit ab eo glorioso nomine minimè alienum, vt subito regia magnificentia conferendum vitibus, & insigni fructuum copia ornandum existimaret. Illæ vites non tam aureæ montis ingenio atque solo, quàm Herois illius animi excellentia, & rebus gestis clarissimi beneficio, etiamnum aureæ, suum splendorem & incredibilem suauitatem retinent, & quandiu honos erit literis & humanitati, illud facinus hominis eximium, de omni posteritate mereri cupientis, historiarum monumenta concinent & prædicabunt. Sed quidquid illud tandem est laudis & gloriæ, tua LVDVICE clara & inusitata prouidentia, tuum hoc recens & luculentum beneficium longè omnium opinione anteuuit. Nam cum tuæ beneuolentiæ oculos ad Clarum Montem adiecisses, quasi in aureum Musarum montem incidisses ab omni cultu & elegantia nudum & desertum, omni ornatu & pristina copia spoliatum, conferendum existimauisti, & ad fructuum vberitatem excitandum. Est ille positus non in frigidis oris, &

inamœni soli asperitate, sed in sinu regiæ tuæ Lutetiæ, quasi in Edeneo quodam horto, inter illustria Musarum domicilia, quæ eruditissimorum hominum vocibus quotidie personant: vbi vites tuo sole fœcundæ atque vberes, copia densæ, religione aureæ, tui ornandi & cohonestandi voluntate purpurascentes, crescent in dies, meo iudicio felicius, & fructuum abundantia efflorescent. Probi Imperatoris illæ vites, tametsi in Aureo Monte consistæ, incolis tamen finitimisque populis tribuerunt, vt se vino sæpè ad perniciem & dedecus ingurgitarent: tuæ autem illæ nobiles, LVDOVICÆ maxime, hoc est tenera adolescentium ingenia, quæ in aliis doctæ Academiæ Collegiis, atque hoc ipso Claramontano instituentur, modestiam atque animi moderationem ingenerabunt. Nam in omnem consequentis æui memoriam doctorum hominum & piorum diligentia exculti, eruditi ad omnem honestatem, rectissimis studiis exaturati, spargent deinde se in imperium Gallicanum mirabili abundantia & virtutum copia redundantes, atque ad omnes qui tua dominatione continentur, prudentiæ suæ fructum ingenique deriuabunt. Atque hîc mihi venit in mentem cogitare, non temerè, & sine prope diuina mentis prouisione, tantum opus à te susceptum & perfectum fuisse. Oculos profecto animùmque retulisti, ad claros illos sapientissimeque Reges cogitandos, quorum fuit in propaganda sapientia, disseminandisque literis nobilitata virtus atque magnificentia. Eumenius Rhetor Menianas scholas seu Musea ad iuuentutis eruditionem constructa, vocat *Templa Imperatoriarum gloriarum*, quod opinor in his constituendis & ornandis, Regum & Dynastarum summa laus & gloria omnium gentium opinione consecratur. Ita verò se res habet. Nihil est tam regium, quàm amare literas, quàm rerum optimarum scientiam late spargere, quàm fouere sapientiam, atque homines in erudito puluere gloriosa animi contentione laborantes, quàm perficere, vt iisdem cum humanitate & doctrina finibus & regionibus, nomen terminetur suum. Itaque in Maiorum tuorum vestigia, sapientiæ notis inusta feliciter ingressus, non putasti latum vnguem ab eorum laude discedendum, nihilque fieri à te posse, vel

utilius tuis , qui optimæ dominationi tuæ imperioque feruiunt , vel nomini tuo gloriosius , & ad conciliandam omnium beneuolentiam accommodatius , quàm vt Musas iam florentes , & in suo cursu volitantes exornes , vel distractas dissipatasque reuoces , vel in certis imperij tui sedibus constabilias. Et ni mea me coniectura decipit , sanctissimus LVDOVICVS Galliaæ Rex sæpe tibi obuerfatur ante oculos , cuius non modò nomen diuinitus consecutus es , sed pietatem , religionem , summas eximiâsque virtutes , & regiam in omnes partes humanitatem imitaris. Illius diuini hominis splendor te exfufcitât , inflammat etiam vehementius atque mouet inçlyta laus & sapientia , quam in regni administratione ostendit , ad consimilem animi excellentiam tuendam & præ te ferendam. Cuius ego in studia doctrinarum amorem non vulgarem & vsitatum , sed mirabilem & historiarum monumentis notatum prædicare possum , verùm vno ero facto contentus , sed insigni gloriosoque facto , omnes vt intelligant , te in illius pulcherrimis vestigijs hædere voluisse. Orta est aliquando Ciues inter Parisienses & iuuentutem , quæ in Academia sinu informabatur , grauis & odiosa dissensio : res vt fit , primùm è tenuibus principijs , in complurium hominum perniciem exitiùmque manauit : ad vim , ferrum , & perniciosissimam contentionem venit , & vt Poëtæ valdè boni verbis & elegantia vtar , *Tollitur è medio sapientia illa domina rerum mentiumque regina , vi geritur res* , spernitur non Orator modò vnus de multis , sed Philosophi , & totius literaturæ politioris candidati. Cùmque audacium quorundam furor licentius efferuisceret , nobiles quidam adolescentes atque ingenui vulneribus debilitati , impio ferro conciderunt. In Musarum delubris atque tectis , motus factus est magnus ea re & calamitate : studiosi artium & doctrinæ , cùm turbari quietem viderent suam , & indignissimum iudicarent , vt Martis sæui & crudelis manubia sanguine humanitatis inficerentur , ne Mineruam amicam otij & placabilitatis probris & contumelia obicerent , cedere maluerunt aliòque migrare. Subitò ingens consecuta est in Academia solitudo ,
• nulli

nulli prope adolescentium greges, cum in alias vrbes se con-
 tulissent, in Collegiis, in dicendi officinis, in diuersoriis bo-
 narum artium videbantur. Illæ scholarum luscinia, quæ paulò
 antè incredibili suauitate, & quodam veluti cantu Orationis
 omnium animos capiebant, mutæ sine voce & consueta fre-
 quentia filebant. Ea pars Ciuitatis quæ superioribus annis
 speciosa, nobilis, gloriosa, & concursu plurimarum nationum
 illustris fuerat, tum vastitatem tristem & inhumanam denun-
 tiabat. Indoluit Rex sapiens Ludouicus, cum videret florem
 demeti adolescentiæ, collabi artes & inopinato fato concide-
 re, Academiae lucem splendoremque minui, quo mirificè
 lætabatur. Obuiam eundem malo ratus, & iuuentutis perspi-
 cuo incommodo, quæ in medio cursu, illo vento ciuilis discor-
 diae atque fluctibus, à portu præmiisque studiorum miseran-
 dum in modum reiciebatur, curam & prouidentiam adhi-
 buit, dignam Rege, dignam bono parente patriæ, dignam ea
 religione & grauitate, quæ mirabilem illum inter homines
 efficiebant. Scribit literas, mittit certos homines prudentia
 ornatos, & negotiorum experientes in varias prouincias, vbi
 sparsi dissipatique fuerant adolescentes: perficit tandem ea
 qua plurimum apud omnes autoritate valebat, vt Lutetiam
 omnes ad hanc arcem doctrinarum, ad communem gentium
 aram, ad emporium humanitatis redirent. Quo tempore di-
 uinus ille Princeps oraculum protulit, dignum profecto quod
 publicis in locis & priuatis, in foro, Curia, palatio, in Mu-
 seorum propylæis, ad consequentium omnium ætatum do-
 cumentum, aureis literis vncialibusque scribatur. Nam veluti
 curæ suæ gloriosique facti rationem reddens, dixit grauitè &
 consideratè, *Sapientiam thesaurum esse quendam imperij, sine
 quo, nec diues, nec beatum esse queat.* Vix dici potest quantam
 ex eo gloriam nomini suo conciliarit, quantam gratiam inie-
 rit ab Academia, quam abiectam afflictamque recreauisset,
 quantam sit omnium Ordinum benevolentiam, consecutus.
 Ego certè id facinus longè vtilius atque illustrius puto, quàm
 si pomœrium Lutetiæ protulisset, aut præliorum contentione
 barbaram aliquam nationem domuisset. Nam barbari qui-
 dem vi & ferro ad imperium adiuncti, deficere deinde
 possunt à iustissimo dominatu, & victores damno & detri-

mento afficere : sed tot millia nobilium adolescentum in Academia rectissimis studiis informata, cum sese ad varias reipubl. partes appulerint, possunt nationes in officio continere suo, & in pace bellorumque tumultu, regni vulneribus sapientia sua mederi. Pari in laude præstabilem tuam sapientiam pono Rex LVDVICE, qui semper Academiam hanc tuam quam ornatissimam esse voluisti, & omnium bonorum laude circumfluentem. In quam nuper à Comitibus monitus cum benevolentia tua oculos conuertisses, eamque vidisses non desertam quidem & squalentem, sed non ea certe frequentia celebratam, quam maiorum ætas vidisset, non exiguam laudis & gloriae accessionem fore communi bono literarum putauisti, si Claromontano Collegio restituto, ad excellentium hominum chorum, qui summa laude atque ingenij gloria variis in Lyceis docendo occupantur, Societatis quoque nostræ homines accederent, vsu & exercitatione politici, & non tenui studiorum humanitate imbuti, vnde fiat, vt numero Doctorum hominum amplificato, & reclusis nouis studiosum fontibus, maior etiam copia auditorum atque vberior sperari posse videatur. Neque vero id effatum sanctissimi LVDVICI, quod in ipsa quasi ara æternitatis consecrandam aiebam, aut illius vnus proprium fuit, aut minus à præstantissimis viris cognitum, qui summa imperia administrarunt, aut ignotum tibi, qui ex doctorum viro- rum commentationibus præclara omnia didicisti. M. Antonius qui imperij Romani habenas prouidentissimè multos annos tenuit, in mente semper, identidem in ore & communi sermone habuisse dicitur Platonis acroama, hominis docti & Philosophorum omnium coryphæi, tum nimirum reipubl. beatas fore, cum præstantes sapientia viri & à Philosophia prodeuntes, dominationem obtinerent, aut rerum domini Reges & Dynastæ philosopharentur. Itaque Principum & clarissimorum Imperatorum studium illud semper fuit eximium & iustus labor, utilis studiosis & reipubl. vniuersæ, vt magnificentia suæ partem atque opulentia in fundandis Academiis, in Gymnasiis instruendis, in doctorum hominum cœtu alendo & sustentando consumerent. Alexandria quæ ciuitas fuit non Ægypti modò lumen, sed totius

orbis terrarum, fortunatissimi Reges domum instituerant, Musarum palatium, quod *Μουσῶν* nominabatur: in quo fuit hominum Collegium ingenuas artes docentium, & abditarum rerum cognitionem, qui Sacerdotes fuisse dicuntur, multis & magnis religionibus consecrati. Eos Cæsar cum vidisset incredibili vitæ honestate gloriâque florentes, id decus studiosissimè ambiuit, ut cum Reges victi essent Ægyptij, & aliarum gentium potentia sublatis, ipse Musei restaurator & parens quidam existimaretur. Talis fuit etiam in Oriente splendissima illa Phœbi domus Byzantij posita, bonorum Imperatorum studio nobilitata, doctissimorum hominum, numero duodecim, societate illustris, qui studiis communibus præerant, qui lucem mentibus animisque medicinam, splendorem civibus, reipubl. præsidium, finitimis gentibus singularem animi voluptatem laboriosa vitæ ratione adferebant. Noster Carolus omni ratione Magnus, qui Gallorum nomen & gloriam non terræ, sed cœli regionibus terminavit, cum ab ultimis & furiosissimis gentibus nobiles victorias retulisset, cum in beato otio posset, & omnium rerum abundantia quiescere, non plenam tamen suam dignitatem & omnibus suis partibus cumulatam esse putavit, nisi Parisiis Academiam institueret, nobilem hanc, omniumque prope nationum magistram, & conquistis eruditorum hominum studiis ornaret: quod beneficium docti æquè ac magnanimi Regis ipsa æternitas alet, scholæ prædicabunt, hominum fama sæculorum omnium continuatione celebrabit. Quo in genere contendisse videri potest cum Constantino item Magno, domi, foris, pacis artibus & bellica disciplina clarissimo, quem *nutritorem bonarum artium* Victor Aurelius, & *fontem literarum studia* verè prodit. Hic cum impios aduersariorum conatus vi victoriâque domuisset, atque ædificasset imperij sedem & gloriæ, eam minùs dignam existimavit, cui nomen impertiret suum, nisi duobus maximè ornamentis, *pietate* nimirum atque *literis* honestatam illuminatamque videret. Quare postquam in Placoto loco illustri & celeberrimo civitatis, Porphyriticam illam columnam, quam olim dicatam Apollini fuisse volunt, & in ea crucis trophæum regali splendore

posuisset, ad intuentium mentes religione imbuendas, scholas item excitauit elegantissima descriptione, picturatis amplisque porticibus, speciosissimo ordine exedarum. Opus erat plane visendum, atque nobile, museis æqua dimensione partitis, amœnissimoque prospectu, quod S. Gregorius Nazianzenus præstantissimis oratoribus & Philosophiæ magistris plenum & refertum aliquando fuisse meminit, & à Magno Basilio ingenij principe in adolescentiæ primis annis celebratum. In eodem bibliothecam posuit eximio instructu, veterum monumentis, & eorum hominum qui ingenio vnam præstitissent commentationibus, aureisque voluminibus distinctam, & magnificentissimè locupletatam. In cuius diti propylæo atque introitu id meritò collocauisses, quod politissimus Ægypti Rex & omnium elegantissimus Osmandus in bibliotheca sua poni curauerat *ψυχῶν ἰατρῆσιον*. Neque mirum homines doctos summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenij præditos, ex omni Græcia atque Italia illuc aduolauisse, magnis industriæ præmiis illectos & inuitatos, quod edicta ferebantur multa & grauissima, quæ etiamnum in Codice Theodosiano leguntur, quibus omnium artium professores iustis priuilegiis & conquisitis honoribus cohonestantur. Hæc & similia facta Regum & Imperatorum, hanc clarissimis monumentis testatam & consignatam antiquitatem, si negem tibi Rex præstantissime LVDVICE dulces aculeos subiecisse ad diligendam Academiam, & Collegium hoc nostrum tua gratia & fauore prosequendum, amens sim, & rerum omnium ignarus insciensque tuarum: quem constat in ea specimina intuentem, iustitiæ, sapientiæ, omniumque virtutum vias & modos colligere consueuisse, huius tui regni quàm pulcherrimè & felicissimè moderandi. Sed ego idem aio & confirmo, nullius te exemplo vehementius ad hoc tantum, & tam laudabile facinus impulsus, quàm HENRICI MAGNI parentis tui summi Herois atque Indigetis, quem *μαρτυρίῳ* pia & perenni beneficiorum gratulatione & memori mente prosequimur. Ille vnus re declarauit, quid non modò in præliorum contentionibus, sed multò magis pace & otio faciendum esset magno Principi clari dominatus rectori, ad gloriam quam à maioribus accepisset, auctam posteris amplificatamq;

transmittendam. Qui cùm mentem prouidentiaë que suæ partem collocauisset in excitandis bonis artibus doctrinisque illuminandis, quas bellorum ciuiliū nubes tenebris oppleuerant: cùm Lutetiæ professores instituissent in Theologia nouos, & Academiam multis & magnificis rebus decorauisset, suam quoque regiam beneuolentiam, atque studium plenissimum humanitatis, ad Ordinem nostrum ornandum & honestandum adiecit. Etenim Fixæ Andegauorum ædes habuit, quas auratis palatiis anteponebat, non quidem pretio & elegantia, non magnitudine & uarietate conclauium, neque ornamentorum copia, ubi ars cum opere ipso certaret, sed naturæ quodam blandimento atque genio, quod cùm eas multos annos puer coluisset, haud exiguam & minimè reprehendam ex iisdem voluptatem capiebat. Hanc domum, sed quibus uerbis rei tantæ splendorem, quæ ueritate profectuar? hoc, inquam, palatinum domicilium, regij patrimonij ocellum, gentilitium hunc hortum primulæ uitæ suauelutium, hanc dulcem honoris sedem doctoribus sapientiæ concessit, Societatis IESV nexu & mancipio esse decreuit: hanc palæstram generosæ pueritiæ ubi toties lusitauit, ubi tyrocinia posuit inuictæ mentis, hoc vestibulum lauro insigne & trophæis, hoc maiestatis grande ueluti conopeum, ludum esse uoluit literarum, phrontisterium iuuentutis, Tabernaculum religionis, innocentiaë arcem, Camœnarum asyllum, beneuolentiæ pignus suæ & sempiternum monumentum. Itaque in regijs penetibus extructa subito est dicendi officina, priuatus ille splendor migrat in theatrum Henricianæ magnificentiaë ita resonans, ut in ultimas regni prouincias gloriaë uoces laudisque referantur. Eritne tempus aliquando cùm tantæ rei memoria sepeliatur? an futuraë olim sunt tam ingratæ literæ, ut regiaë mentis tam exquisitam prudentiam, beneuolentiam inuisitatam, religiosissimum studium, caritatem, breui dicam heroici animi uirtutem silentio prætereant, obliuione conterant, non studio omni celebrandam putent? Quid? an ullum esse hominem existimem, qui sæpius atque lubentius, quàm tu Rex fortunatissime LUDOUICE, decora parentis tui cogitatione replicet, animo tractet atque memoria, quàm tu, inquam, qui non modò eius coronam uirtutum

omnium gemmis collucentem, sed naturam, sed intimam humanitatem bonus hæres excepisti? Nihilne credam hoc te exemplo commonitum, domestica hac gloria impulsum, his tacitis animi aculeis incitatum fuisse, vt Academiam diligas, Claromontanum Collegium instaures, Societatis religiosos gratia præsidioque tuo & beneuolentia tuearis? Id quidem nulla ratione fieri potest. Sic enim à Physicis accepimus, sic tenemus experientia, illustrium parentum vim atque mores in sobolem legitimam infundi. Sed tamen hoc addo, Gallos omnes qui felicissimo tuo dominatu reguntur, qui de tua indole iam ab ipsis quod aiunt crepundiis, vel aliquid inaudierunt, vel per se ipsi cognouerunt, sic existimare, tametsi te exempla omnia defecissent, tum domestica, tum vltimæ antiquitatis, nihilo secius te facturum id fuisse quod fecisti, & eximium in literas amorem declaraturum. Non enim ita educatus es, vt Principum filij vulgò solent, in summa ætatis teneritudine, in luxu, in mollitie diffluente, in aureis nugis, in splendidis mendaciis atque fabulis, in grauium & excellentium rerum ignoratione: sed cum egregium animum diuinitus consecutus fuisses, ad eum præterea ornandum & instruendum, Galliarum felicitas, cælum, tellus, hominum industria mirabili consensione, & quasi fato coierunt. Imperatorum Orientis sapiens illa mihi videtur efferendaque descriptio, qui ad regionum puerorum institutionem tria in palatio domicilia esse voluerunt. Prima quædam fuit sedes, multis ornamentis augusta & speciosissimæ elegantiarum, cui Πορφύρα nomen fuit, siue *Purpura*, vbi ad spem imperij concepti in lucem emittebantur, vnde etiam Porphyrogenetæ, hoc est nati in purpura dicebantur. Aliæ deinde fuerunt exedrae, ad educationem pueritiarum comparatae, vbi sensim ætate proficerent, & omnem regiam & imperatoriam disciplinam sub Pædagogis & Magistris caperent. Cum autem ad perfectionem ætatis & disciplinæ peruenissent, in ipsum regium & augusti honoris thalamum admittebantur, cum parente acturi vitam, & eius bonorum communionem adepturi. Sed qui cursum beatæ pueritiæ tam gloriosum, tam directum ad laudem, tam im-

peratorium & cœlestem, quàm Rex meus LVDOVICVS habuerit, ne quidem in Constantinopoleos ea luce & præstabili dignitate, quæ olim viguit, scio neminem. Nam cum natus cœli beneficio atque dono fuisses, non tam in purpura, quàm in media nobilium parentum virtute aureoque sæculo, quod opinor Galli omnes à natalitiis tuis numerabunt, non multis annis interiectis, tanquam in alias sedes, in Camœnarum sacrarium ductus fuisti, vt in sinu Pædagogorum & sapientum informareris. Hic verò quæ curricula fuere mentis? quæ pueritiæ festiuitas & elegantia? quantum igniculi sese efferebant ad omnem honestatem? vt euolabat animus, atque in summa varietate scientiarum & insatiabili pulchritudine habitabat? vt peregrinabatur? vt amœnissimis illis in delitiis & iucunda Mularum chorea tripudiabat? Mihi quidem exemplo tuo comprobauisse iam inde videris Dionis Prusæi eloquentissimi viri pronunciatum, qui dicere solebat, eum Regem, qui bonum foret Genium diuinæ Mentis beneficio nactus, *παρθείας μετ' ἄβειν*, se faciliè ad doctrinam capiendam accommodaturum. Deinde cum fortior paulò ætas accessit, haberesque viros clarissimos & eruditissimos, qui tibi fontes aperirent, viasque omnes atque regiones demonstrarent sapientiæ, quæ dicebas? quæ ponebas in percontando? quæ audiebas, cum docticanæ Sirenes, cum Nestores illi Galliæ, te attentissimè omnia excipiente, grauissimè & ornatissimè disseriebant, quæ mœtea mele, quos cantus Gratiarum, quæ acroamata propyleo Delphico non indigna, quæ dicendi lumina splendidè vndique vibrantia, quos lepores & venustates, quam pompam non auro & purpura instructam, sed exotico & mirabili choro gemmeoque nitore, quam texturam ex omnigena historia vt Phrygio opere Babyloniove confectam sitienter & cupide arripiebas? Inde igitur veluti celeriter admissio Pegaso, à quo fontes poëticiæ venustatis & doctæ elegantia manarunt, per omnium artium campum volitare cœpisti, & æstu quodam heroicæ mentis elatus humum delerere, mediocria omnia prætergredi, sublimia capere animo,

& purpureum coeli decus liquido haustu excipere : fieri denique verissimus Perseus, at qualem sapientiae Doctor Iamblichus diuino orationis genere delineat, quem regalem & mirificum adolescentem, ingenuae humanitatis plenum, natum ad omnem honestatem & gloriam, singulari animi industria, studio inusitato, generosissima constantia Medusam obruncauisset ait, hoc est voluptatem & mollium rerum appetitiones. Apollonius Tyaneus cum Vespasianum audiret summo mane dare operam negotiis, eaque studiosissime conficere, tanquam ex oraculo id pronunciauit, *O ἀνὴρ ἀρετῆς, Vir*, inquit, *imperabis* : te cum tam citò & à primis adolescentiae annis dare operam sapientiae videamus, eaque agitare animo, quae Philosophi ipsi mirentur, qualem te futurum in consequentes omnes annos putemus? Neque verò in homines literatos amor tuus aut obscurus deinde fuit aut tacitus, sed multis & clarissimis notis insignis; & praesertim cum anno superiore Fixam iniisti, vbi omnium votis & honore tuum nomen ad aeternam memoriam consecratur. Ibi vidisti aedes quondam Genitoris tui, nunc mentium commune stadium, religionis Collegium, diuersoriumque humanitatis: vbi gnauis & industrii praeceptores omnes benevolentiae tuae voti, omnes secundum Deum honori tuo velificantes iuuentutem instituunt, ad regiam tuam Maiestatem omnibus studiis officiisque demerendam. Totum diem inter Collegij alumnos, inter studiosos literarum fuisti: qui cum proditum monumentis è Graecorum fide meminissent, Iouem quondam venisse ad Aethiopas Diuum corona circumseptum, cumque hominibus singulari comitate celebrauisset conuiuium, ea prope se felicitate perfrui gloriabantur, cum demissum de caelo iuuenem viderent totum Iunonium, totum regium, totum Iouium & caelestem, qui vel mediocribus etiam hominibus mirificam suam humanitatem impertiretur. Societatis IESV religiosos quae tua est incredibilis benevolentia, prope dicam regia persona deposita, salutasti vt Patres, vt Rex bonus patriaeque parens in tuam fidem & clientelam cepisti, aeterno beneficio obstrinxisti. Neque diuturna fuit vsura illius gaudij, liquidaeque laetitiae, quam è tui omnes conspectu ceperunt:

ita es

ita es digressus, vt magnum omnibus ordinibus, minimis, maximis, & vehemens tui desiderium relinqueres, ipse vicissim perspicuè significares, amicissimo te studio desiderioque teneri Societatem ornandi atque illustrandi. Quique in eo te itinere comitabantur, gestienti quadam animi voluptate commemorare solent, vix te vllam adiisse deinde Ciuitatem, in qua non imprimis studiosè quæreret, num quod inibi esset Collegium Societatis, quod posses pro animi tui beneuolentia gratiosissimè & consueta illa comitate inuisere. Itaque vt Pompeius qui à magnitudine facinorum gloriosum nomen inuenit, cum Mitylenen aliquando venisset, & pro more auditorium Poëtarum humanissimè adiisset, illoque mentium elegantiaëque Theatro incredibiliter fuisset lætatus, eius formam & expressam effigiem sibi delineari curauit, vt Romæ simile excitaret, sed longè maius atque illustrius: ita videris iucundam illam paterni operis atque muneris elegantiam, & Flexiani domicilij theatrum descriptum animo tulisse, vt Parisiis, vbi Regum clara magnificentia se totam explicuit & profudit, simile quidpiam, aut etiam nobilius velles aliquando futurum. Quid quod nuper etiam Rothomagi cum te Galliaë tuæ negotia vrgerent, Collegium tamen nostrum adire voluisti, & audire adolescentes nostro in sinu bonis artibus expolitos? quibus sanè tua humanitas mirificum aculeum subdidit ad omne genus humanitatis persequendum, facile vt appareat, te religiosam hanc familiam studio beneuolentiæ complecti propè inmensò, atque ingenuæ mentis eruditione lætari. Pro quibus rebus omnibus tam diuinis, tam insolitis, tamque expectationem omnem superantibus, grates habemus omnes, atque habebimus in omni vita, quantas animus capere maximas queat, sed ita vt clara voce profiteamur, nullum tantum esse flumen orationis & copiam, nullum tam cœleste genus dicendi, nullius ingenium tam excultum & politum, quod non dicam exornare beneficia tua possit, sed vel etiam percensere numerando. Tibi verò quantum hominibus fas est, communi vocum & mentium consensione gratulamur, quod tuam coronam, auream quidem antea, suo videlicet splendore & dignitate, multorum aliorum Regum lucem præstingentem, nunc adiecta erudi-

tione verè gemmeam redidisti. Est enim vt verum, ita pulcherrimum id effatum, quod Iulius Pontifex Maximus sæpè in ore habuisse dicitur, *Literarum scientiam in plebeis argentum esse, in nobilibus aurum, in Principibus verò gemmas.* Hæc te gemmæ tiaræ Persicæ & Liberi Patris diademate formosiores, florentem maximè & beatum efficient, & vt tuis amabilem, sic diffitis longè nationibus & imperiis colendum, ad quæ tuæ gloriæ fama & inusitatum sapientiæ lumen accedet. Tuum verò illud sceptrum, quo populum Gallicanum felicissimè moderaris, quis melius quàm Hesiodus Poëta magnus expresserit? qui Minoa laudans Regem vnum omnium iustissimum, nequam humanis quàm diuinis præceptionibus institutum, & doctum ad imperandum, ait illum *sceptro Iouis* ditionem suam optima & præstantissima quadam ratione administrasse. Dictum illud sapiens boni Vatis & summo ingenio præditi, sic diuinus Plato exposuit, vt sceptrum Iouis nihil aliud fuisse putet quàm *παιδείας*, *Eruditionem.* Quanquam in tuo sceptro effingendo, iam prouideo animo, quàm varia & multiplex sit futura ingeniosorum hominum opinio, qui ad illud celebrandum, atque in omnium luce ponendū, animi contentionem adiungent. Quidam in eo alituum reginam ponent *Aquilam*, quam Pindarus in potentissimo Iouis sceptro collocavit, vt te inter omnes Reges summum & inclytum, & facillè omnium Principum & Dynastarum clarissimum ostendant. Alij fortè imitandam Ægyptiorum sapientiam esse putabant, qui *Ciconiam* sceptris regis solebant adiungere, vt significarent iustitiam, cuius hieroglyphicum est Ciconia, summam in Regibus Dominisque aliorum esse oportere. Ego verò cū mirabilem tuam video in inspicuendis rebus prouidentiam, & ingenij illud acumen, quod nihil præterit, nihil latet: cūque meam cogitationem intendo in eam animi maturitatem in adolescentia, de qua dici id meritò queat, quod de Rege clarissimo Dauide sanctus Chrysostomus, *ὅτι μὴ τῆ ἡλικίας, πεπολιωμένον δὲ τῆ διαβολῆς*, quod iunior esse ætate videretur, canus autem idemque veluti senex inusitata prudentia: aliam quandam eorundem Ægyptiorum picturam nobilem atque regiam tibi lubens accommodarem. Nam vt auctor est Cyrillus:

vir sanctissimus, atque artium prope omnium supellectili opulentus, *Oculus* apud illos luce & splendore collucens, adiecto sceptro, Principis nota & imago fuit: cum mentem significant animi oculum, in iis hominibus, quos Deus suæ dignitatis & potentiae vicarios esse vellet, sapientia & multiplici honestissimarum rerum perceptione collustrari oportere. Hunc oculum, hanc splendidae mentis aciem, ut miranda rei magnitudine obstupescere merito omnes suspiciunt, qui diuinitus hoc consecuti sunt, ut te loquentem & operosa negotia conficientem asperant, & illa consilij animique tui luce perfruantur. Vbi longa iam ætate & sapientia prouecti senes id iure exclament, quod Galliarum Rex Carolus apud Aimoinum de filio suo Ludouico, *O socij vietos nos gratulemur ab iuuenis huius senili sagacitate*. Sic enim constat, sic Arcani Consilij proceres longe omnium in iudicando grauissimi testantur, in magnis & spississimis Galliarum negotiis definiendis, ubi rei euentus esset dubius, & obscuram mentibus caliginem induceret, animique fluctuationem, te rogatum sententiam, ita rem quod aiunt acu tetigisse, ut quemadmodum fingit Homerus, sapientissimam Deam Mineruam in omnibus aggrediendis Telemacho iuueni adfuisse, sic à beato & præstati numine suggeri dicta, & consilia tibi omnia viderentur. Iam mirabilis tua purpura aliud insigne regium omnium intuendum oculos in se conuertit, quam ego longè pulcritudine antecire puto Indicam illam purpuram, igneo splendore micantem, quam Aurelianus Imperator dignum Ioue munus in Capitolio consecrauit. Non pallium dico tuum purpureum atque regium, liliis aureis & stellulis pictum, & exquisito opificio clarum & variegatum: sed eam purpuram, quam Nyssenius Gregorius Antistes, homo eloquentissimus & vitæ sanctimonia nobilis, eleganti oratione, & quo præditus fuit maximo & splendidissimo ingenio pertexuit. Qui cum hominem ad imperandum factum esse diceret, & à summo rerum omnium ædificatore Deo subornatum, & instructum ad tuendam regiam maiestatem fuisse, pro purpura Laconica vel Tyria, quam studio homines summo, & incredibili ambitione prosequuntur, *Virtutem* ipsi adiungit, omni panno aut Sarrano fuce illustriorem. Nec pronũciare dubitauit, hunc ornatum & è cœlo

textum amiculum, esse πάντων βασιλικώτατον, & regias omnes cataclistas, & paludamenta auro illusa atque gemmis, suo pretio & venustate superare. Deus immortalis! quàm pulcher in ea stola, quàm speciosus ingrederis! quàm lætum & iucundum spectaculum purpuratis tuis exhibes! quantam omnium ordinum hominibus liquidæ lætitiæ materiam & voluptatis, qui nihil esse formosum ducis, quàm Virtutem, qui non leuium more Principum luxu & libidine fluentium, exotica & magnifica supellectili insolescis, non Attalica veste, non belluatis Babylonis, non Phrygionum opere picto & mirando, non copia vnionum & gemmarum studio magno caperis, quam in tanta fortunæ abundantia maiores tui amplissimam reliquerunt: sed ascititio omni decore abiecto & repudiato vna Virtute gloriaris. Cùm virtutem nomino, non vnā quampiam solitariam intelligi velim, aut priuatæ vitæ propriam, aut quæ in magnis quoque Principibus Imperatoribusque emineat, sed omnium maximarum & amabilium virtutum complexū, quæ cùm in aliis vulgò Regibus atque Dynastis esse dispersæ disseminatæque soleant, in te omnes mirifico & diuino concentu & societate coierunt. Ait Poëta è Græcia maximus regium quendam adolescentem in Concilium ire solitum duobus canibus comitatum, tu quocunque veluti pium & beneficium numen accesseris, sepit te chorus insignium admirabiliumque virtutum, nec perfici à te regium munus & expleri putas, nisi omnia vitæ humanæ decora sis omni animi cōtentione & labore consecutus. De quibus accuratius cogitanti, euenire idem solet, quod iis hominibus, qui illustri & claro die oculorum aciem in solem intendunt. Nam illi quidem igneo splendore circumfusi, vident atque sentiunt, esse immensam & clarissimam lucem illius syderis, quod est princeps omnium reliquorum, & vt vocant diuinæ literæ, *Vas admirabile* continentur, sed quanta sit eius magnitudo atque species, hebescensibus nimia claritate luminibus, neque vident, neque sentiunt. Sic illi quos regio tuo conspectu & alloquio dignaris, vident quiddam in te mirificum, ex omnium virtutum excellentiā cōpositum & extructum, & augustiori veluti semine efflorescens, sed earum multitudine & magnitudine obruuntur. Itaque mihi videtur illa optatissimi & felicissimi temporis maturitas

non appetere modò, sed diuina quod aiunt virgula iam venisse Gallia, quam Themistius animo & cogitatione prouidit: qui fretus sapientum veterū iudicio, ait tunc optimā & beatissimā hominum vitam fore, cū Iuuenis Rex fuerit temperantia ornatus, magnæ & fidelis memoriæ, forti animo præditus, magnificus, docilis qui facillè rerum intelligentiam percipiat, atque vt verbis eius vtar quo pius dignitatis & autoritatis habeat oratio, ὅταν γένηται βασιλεὺς νέος, σώφρων, μνήμων, αἰδρεῖος, μεγαλοδρεπής, εὐμαθής. Hæc quidem magna & præclara sunt regij animi ornamenta quæ recenset, sed neque ipse tantus in dicendo Themistius, quantum magni Imperatores summis honoribus affecerunt, nec ipse Plato à quo elegantiam & sapientiæ vim mutuatur, tuas omnes virtutes Rex Optime **LVDOVICE**, non dicam ornare copia, & splendidius amplificare, sed ne quidem numerare potuisset. Quem videmus imprimis supra viros adolescentem, in domestica ratione temperantem atque modestum, inter duces bellicosissimos veluti signiferum, ad præteritorum recordationem memorem, eximia & inexplicabili magnificentia, tam ingenio promptum, tam instructu reliquarum omnium virtutum septum & illustrem. In quo etiam hoc accidit mirabile, quod non aliorum more Principum atque Regum in quapiam vna virtute excellere putas oportere. Multos enim in veterum monumentis videmus Reges fortuna clarissimos, qui cū essent bellis assueti, & triumphos appetere nobiles, magnificentissimæque victorias, nil magnoperè gloriandum putabant, & perenni hominum præconio dignum, nisi quod obstrepi clamore militum videretur aut tubarum sono. Volitabant illi quidem cum delectis legionibus acres & animosi, & timebantur ab hostibus, sed erga suos minus humani, vel potius continua armorum tractatione ferocientes, etiam inimico sæpè animo in benè meritos, & omni laude ornatos viros, contumeliosissimè irruebant. Quare illi qui se nominari cupiebant Poliorcetas vrbiūmque vastatores, vt Demetrius, fulmina vt Ptolemæus, Hildrin, hoc est procellam, vt Baiazetes, Temir ferrum aut pugionem, vt Tãberlanes, flagellum vt Attila, Dei gladium vt Chalebus Arabs: qui que se fingi & pingi curabant cum manubiis Iouis, aut tridente, ad terrorem hominibus denuntiandum, quos Plutar-

chus & alij sapientes illudunt, adoras militares, & decus è bellica disciplina quæsitum, inhumanitate, superbia, contumacia, & multis aliis maximisque vitiis obtruerunt. Tu verò sic arma tractas, & sic obis specimina militiæ, facile vt appareat, te Iulium Cæsarem, Alexandrum Magnum, atque alios, quorum fuit nobilitata in præliis virtus, & in periculis subeundis constantia, animi celsi & inuicti magnitudine superaturum. Sed idem ita comis, & omni humanitate perpolitus, tamque singulari facilitate erga omnes esse consueuisti, ea lenitate, mansuetudine, clementia, quæ vt aiunt viri sapientes est *primadus Imperatorum*, vt miremur, te dissimillima studia conglutinare potuisse, inque omnibus admirabili quadam ratione præstare. Hinc fit vt viri principes, qui te spectant vel audiunt, habeant semper aliquid magnum & excellens quod æmulentur, cum omnes vitæ tuæ partes, cum motus omnis & incessus, frons, oculi, vultus, cum dicta omnia & quotidianæ actiones, tuum regium animum & imperio dignissimum pronuncient. Sanctissimus Ioannes Chrysostomus memoriæ prodidit, filios Heth, quorum in diuinis monumentis est memoria, cognouisse Abrahamum magnum quendam fuisse Regem, ex bellis, è victoriis & triumphis. Hoc idem facile mihi persuadeo euenire omnibus, qui te vident belli imitamenta obeuntem, dum castella oppugnas aut defendis, dum explodis ferreas fistulas, & tormenta etiam maiora fumo & sono horrentia, dum rotas gladium, vibras hastam, dum equo inuolitas, dum venationi indulges, quam *verissimam bellicæ rei meditationem* antiqui æui lumina dixerunt. Ex his enim atque similibus, regij animi atque generosæ mentis indoles, & dignitas quædam elucet, digna imperio & amplissimo dominatu, quæ Abrahami vim & incredibilem animum præteritura videatur. Sed profectò sunt alia in te multò maiora & præclariora, quæ nisi tibi iura omnia Galliæ principatum adiudicauissent, facile possent sceptrum & coronam gentium omnium consensione deferre. Sunt enim pacis comitestibi longè cariores Themis & Eunoia, quæ regalis tui secreti limen custodiunt: Est in Deum cœlitæque pietas & inuisitata religio, est in maximo dominatu regendo sapientia, modus in summa rerum omnium potestate mirabilis, singularis animi innocentia, sic vt iure eum orna-

tum Imperatorum orientis ferre possis, quem nominabant
Alexandros. Cùmque à Xenophontè didicisses, *honestius esse Regi*
beneficiorum, quàm trophaorum multitudinem relinquere, ad be-
 neficia collocanda, ad tribuendam omnibus benignitatem, ad
 merendum, ad benefaciendum, summo studio & beneficent-
 tissima animi tui voluntate incubuisti. In quo facile qui sunt
 aut fuerunt, priscos anteis Reges Euergetas, Bonos, Optimos,
 Agathoergos, etiam ipsum Antoninum Pium Imperatorem,
 qui eximia hac virtute cùm mirificè caperetur, Templum in-
 gens & augustum *Beneficentia* consecrauit. Quanquam tu qui-
 dem non tam à veterum monumentis, aut exemplis hominum
 illustrium, quàm à natura & præstanti institutione, & honesti
 ipsius vi & pulchritudine, hoc grati animi decus & excellen-
 tem benefaciendi consuetudinem hausisti. *Tecum enim ab in-*
fantia, quod de Iobo diuinissimæ literæ produnt, *creuit misera-*
tio, & benignissimæ mentis bonitas, quæ vel in prima pueritia
 luceret, quam excolis in dies magis, & mirabiliter exornas: &
 omnem diem fluere tibi inutilem putas, in quo beneficium a-
 pud neminem posueris. Hæc te virtus in cœlo quodammodo
 locat, & Dei folio finitimum, super homines certè, & commu-
 nem conditionem euectum, quem meritò omnes singulari
 demissione venerentur. Nihil enim est melius aut præstantius
 bonitate & beneficentia, nihil regalius, nihil diuinus: & cùm
 ingeniosi vellent homines rerum omnium parentem Iouem
 nomine augusto, & inclyto quopiam insignire titulo, ad te-
 standam eius numinis excellentiam, nil inuenire potuerunt ma-
 gnificentius, quàm vt eum nominarent *Optimum*, hoc est vt ait
M. Tullius beneficentissimum. Hic munifici animi ornatus mi-
 rum quantum tibi omnium tuorum voluntates & beneuolen-
 tiam conciliat, & amorem adiungit, dignum parente patriæ
 communique pastore, cui se omnes caros sentiunt & experi-
 untur. Vident enim non plus sibi tuam regiam, splendidum-
 que Luparæ domicilium, quàm tuum pectus, & beneuolentis-
 simam caritatem patere, vnde non tenues & angusti quidam
 riuuli beneficiorum & gratiæ, sed maximi quidam fontes,
 aut vt verius dicam Oceanus vastus erumpit, qui magnitudine
 sua intuentium omnium mentes obruit. Hinc clarissimum il-
 lud tuum beneficium manauit, & perpetua sæculorum om-

nium commemoratione dignissimum in religiosam familiam, quã in antiqua muti Collegij possessione collocauisti. Quovno munere tã insolito & diuino, tã ad hominum famam & tui nominis dignitatem prestabili, vix dici potest, quã multos simul obligaueris. Nam & ipsa princeps Academia, quam vt tene-ram filiolarum parens suauiaris; quam florentem & affluentem singularibus ornamentis esse cupis, tuam benevolentiam agnoscit. Ciues tui Parisienses qui peregrè filios suos, atque in alias ciuitates studiorum causa mittebant, quod tibi cordi esse vident Academiam, & numero Collegiorum amplificatam, gestienti quadam animi lætitia grates habent. *Nostræ* verò Societatis homines quos gratia dignaris tua, & muneribus exornas, nullum genus orationis inuenire possunt tam vber, tamque opulentum atque magnificum, quo benefacta hæc tua factis prædicent, atque in omnem consequentis æui memoriam transmittant. Imitari cupiunt sanctissimos viros, Ecclesiæ sanctæ lumina, qui Regum & Dynastarum beneficia remetiri, non se alia ratione posse putabant, nisi in templis, nisi in medijs religionibus ceremoniisque altarum, nisi eo deferendo sacrificio, quo mundi ædificator dominusque omnium Deus placatur. *Ibi de Rege benè mereor, ubi Patri filius immolatur,* aiebat olim Cænomanensium Antistes, eloquentia & sanctimonia vitæ notissimus Hildebertus. Claromontanum autem hoc Collegium vix rediuuium imperio tuo atque voce, vix caput attollens, in nascentis veluti imbecillitate, tuum præsidium, tuam opem & benevolentiam intuetur. Ardet incredibili quodam desiderio inseruendi communi patriæ, & Gallicæ iuuentuti, quantum Numinis sancta prouidentia, & amor tuus prouehet, & quod forte audacius multis & insolentius videbitur, te patrono, & suorum studiorum tutore gloriatur. Iam deiectis felicissimè repagulis, carceribusque adaper-
tis, non tam mappa in curriculum iniecta, quàm iussi tui machinatione, ita flos adolescentium decurret, vt mirificè tuo exemplo incitentur omnes, atque ad metas glorioso puluere oppleti contendant. Nam vt cum olim victor in Indiam penetrasset Macedo Princeps, & communi fama increbuisse, illum nimium quantum literarum voluptate affici, tractare non cupidè magis sarissam & gladium, quàm Poëtas, & vt
scriptores

scriptores illustrium rerum eum nominant, esse φιλομαθῆ, cœpit iuuentus Gedrosiorum omnis atque Suforum, magni Ducis imitatione, contere die noctes in Poëtis, & doctissimorum hominum commentationibus peruolutandis. Ita iuuentus Gallicana quæ in patriæ spem commodumque efflorescit, cum intelliget, suum Regem doctis & eruditioni impensè fauere, nescio quem ardorem nouum & inusitatum concipiet ad ea mentis bona consequenda. Nos verò tuis imperiis obsecundantes, communibus vtilitatibus addictos, religioni tuendæ votos, tanti huius tamque immortalis beneficij tui nullus dies malè immemores & ingratos videbit. Omnes tibi vna mente atque voce de studiis nostris dicemus, quod Ennodius vir sapiens & vita clarissimus Theodorico Regi laudans aiebat, *Debent tibi veneranda studia quod loquuntur.* Omnes intimi & benevolentissimi animi sensu dicemus cum sanctissimo Ambrosio ad Theodosium Imperatorem scribente, *Diligat te Dominus, quia tu Domini seruos diligis.*

GRATIARVM ACTIO

VV. ILLVSTRISSIMIS ET CLARISSIMIS REGII CONSISTORII COMITIBUS, & Consiliariis, cuius Decreto Collegium Parisiense Societatis IESV instauratum fuit.

POST QUAM à Regis Christianissimi laude beneficiò-
que discessi, non video quibus maiorem debeat gratiam Claromontanum hoc Collegium, quàm vobis Illustrissimi & nobilissimi Viri, regij Consistorij Comites, quod vestra prouidentia, & sapientissimo consilio rediuiuum, iam dulci & iucunda luce humanitatis Academiæque perfruitur. Debet quidem vobis Gallia, quàm longè & latè pater, diuturni iam otij vsuram & tranquillitatis, quam sui Regis diuino consilio atque mirabili consequuta est, quod illam fœdam horribilèmq; noctem & tempestatem, quæ ex bellorum ciuiliu motu in imperium omne Gallicanum imminabat, prudētia vestræ lumine discussistis. Sed profectò quæ ad tuendam & propagandam sapientiam illustria factura conficiuntur, vt propria ad vos quodammodo pertinent, quorum nutu & sapientibus consiliis administrantur. Non ego is sum, qui ea tam multa, & in omnem partē eximia, quæ geruntur à vobis quotidie, laude prosequi & oratione velim, quæ nullius hominis copia, & eloquentiæ magnitudo consequi potest: hoc recenti vno beneficio ero contentus, quod est eiusmodi, vt non infantia meæ tenuitatem, sed Apollinis ipsius cantum, & singulare dicendi genus desideret. Nā cum Rex optimus **LVDOVICVS** incredibili ac diuina quadam mente & virtute constituisset, hoc Museum Claromontanum, tot iam annos mutum & abiectum, in integrum restituere, vos vt Nestoras Agamemnon adhibere voluit cōsiliu socios & ministros, qui tantæ rei

magnitudinem, ingenij vestri luce, & animi æquitate sustine-
retis. Itaque idem prope mihi fecisse videtur, quod Iouem
Romanæ ciuitatis custodem aiebat olim fecisse Catulus, ho-
mo sapiens, & in omni reipub. parte clarissimus: qui cum mul-
ta iam imminere viderentur, quæ propè abessent ab insigni ca-
lamitate, sibi dixit visum per quietem fuisse Iouem in Capito-
lio, nobilium puerorum cœtu comitatum, eumque Romam
in adolescentis Octauij sinum coniecisse, quem vnum ad tuen-
dam imperij gloriam delegerat. Sic Galliæ moderator inui-
ctus & pollens, cuius animus propius ad cœlestium numen
accedit, cum familiam ornare nostram & studia literarum cu-
peret, ad commune bonum iuuentutis, Claromontanum hoc
Collegium vestrum in sinum & prouidentiam iniecit, quod
summa beneuolentia à vobis exceptum & cohonestatum vi-
demus. Et eum quidem illa ætate Principem, & maturi iam
animi prouisione ornatum laudant omnes efferendumque
sentiant, quem vident iam inclytis facinoribus commertum,
vt populi Pater nominetur, tam magnificum & regium, vt Lu-
teriam in dies ornet mirabilius & amplificet, sic amantem æ-
quitatis & iustitiæ, vt inde sibi gloriæ titulum & augusti no-
minis inuenerit: sed in ea re maximè singulare eius animi lu-
men, & exquisitam prudentiam animaduertunt, quod vos
tantos, & ea sapientia præditos elegerit, quos ad regij mu-
neris gubernationem adhiberet. Pulchrum est, aiebat olim
meo iudicio sapienter Apollonius Tyaneus, ciuitatem porti-
cibus & picturis, atque auri copia condecorari, sed longè in-
quit pulchrius *αἰσχροῖ ἐπιφαινώσθαι*, magnis viris coronatam
esse. Ita omnino est, nihil videri debet aut Principi magni-
ficentius, aut populo salutarius, aut ad splendorem litera-
rum propagandum opportunius, quàm eos viros cōsilia
moderari, qui sint non tantum vna in vrbe, sed imperio om-
ni Gallicano, vt rosarum sic virtutum omnium coronamen-
ta & liliorum ornamenta. Nos sanè diuinæ prouidentiae vim
& numen agnoscimus, quæ vos hac ætate nasci voluit, in qua
regiæ beneficentiæ obsecundantes, ad nos tuendos, & do-
ctrinas amplificandas, prouidentiae vestræ partem adiunge-
retis, vt ij fontes iam diu clausi & obstructi, vnde olim scientia-
rum copiam abundantiamque manare videbatis, vestra gratia

& consilio reclusi aquas funderent, non tam vt Poëtæ vocant
 argenteas, quàm religione aureas & vtilitate fructuosas. Pro
 quo tanto tamque immortalis vestro in nos beneficio, quæ es-
 se potest non dico mea, qui nullam mihi facundiam, & vel te-
 nuem in dicendo exercitationem tribuo, sed vltius Oratoris
 copia & diuinum genus orationis, quod pro eo ac meretur,
 grates habere queat, & tantæ rei magnitudinem celebra-
 re? Hoc eductum è tenebris silentiôque Gymnasium, hoc
 sententiis vestris apertum, & veluti ad vitam renouatum, id
 meritò exclamet, quod qui olim sacris ceremoniis initia-
 bantur, *χαίρειτέ τόν Φῶς*, & claro lumine circumfusum vobis
 ducibus & autoribus sapientiæ, benè merendi de multis no-
 uam sibi oblatam esse materiam occasionemque letatur.
 Quare de vobis cogitanti venit in mentem, quod de M. Tul-
 lio monumentis historiarum est proditum, qui cùm Miner-
 uam pulcherrimè affabrefactam, clarissimo in loco ciuita-
 tis, ad sapientiæ commendationem dedicauisset, & post mul-
 tos deinde annos vis ventorum & vehementissimus turbo qui-
 dam illam euertisset; Senatus sapiens rem consilio suo di-
 gnam existimauit, Decretóque suo censuit, vt iucunda popu-
 li frequentia atque pompa & solenni religione, suum in lo-
 cum restitueretur. Hic mihi adesse velim Tullianam illam
 vim & vberimam copiam, vt vos publici consilij Principes
 Comitèsque sacri Consistorij merita prædicatione exor-
 nem, qui Mineruam Claromontanam solo afflictam, quam
 temporum communium nimbus & turbo disiecerat, suum in
 locum & antiquam religionem vna omnium sententia resti-
 tuendam putauistis. Illa certè ipsa Minerua quandiu loqui
 poterit, & studiorum vti præsidio & doctrinæ varietate, ad
 præstabiles animi dotes, & illustrissimorum hominum fa-
 cta celebranda, non omittet commemorabilem in nos be-
 nignitatem vestram eximiumque promeritum, nec commit-
 tet vnquam, vt ingrati animi labes illi inuratur. Cùmque
 olim pro veteri superstitione in Mineruz templo Ara O-
 bliuionis collocata, & arcanis hominum ceremoniis con-
 secrata fuerit, vt doctissimi viri suis monumentis relique-
 runt; nos contra in hoc domicilio pietatis & religionis,
 Aram extruemus. Memoriae sacram & Beneficentiæ, vt

omni mentium & ingeniorum contentione, & perenni commemoratione virtutum insignium, quæ in vobis hominum fama & opinione consecrantur, vestro nomini honorique litemus. Atque eo maius mihi beneficium vestrum esse videtur, & præstabilius, quod nos in ea Academia esse voluistis, quæ propè est princeps in orbe terrarum, quàmque omnes incredibili studio & voluntate suauiamur: in Academia, inquam, illa, quam Reges nostri profeminauerunt, summa nominis sui gloria, & totius gentis Gallicanæ celebritate. De qua dici meritò id potest, quod de vrbe Atheniensi Pericles, vir in dicendo & sentiendo grauissimus aiebat, quam cum bonis omnibus affluentem videret, institutis & mirabili ciuium politia facile inter omnes alias nationes præstantem, non dubitauit τῆς Ἑλλάδος παιδείων, *Græciæ magisterium* nominare. Illam dico Parisiensem Academiam, cuius fama lausque singularis iisdem quibus humanitas & literarum cognitio finibus & regionibus terminatur: in qua lucet eminentque Sorbonæ Collegium atque Nauarræ, Theologiæ flos, & sublimium scientiarum emporium, in qua tam multa etiam alia florent Lycea eruditionis omnigenæ diuersoria, quæ quotidianis doctissimorum hominum vocibus & elegantia personant. In quos intuentes pulcherrimarum scientiarum copia ornatissimos, liberalium artium echoragio instructos, atque omni politos humanitate incredibilique modestia, tametsi nostri homines forent ἀμύσοι, & communium literarum expertes, tamen ad cursum honestissimorum studiorum, & similem animi contentionem incitarentur. Ad hos autem eloquentiæ coryphæos, doctrinarum omnium magistros, & perfectos suis numeris, atque officiorum omnium absolute professores si accederemus, quæ vestra est animi sapientia vidistis, quàm dulcis & iucundus inde concentus oriri posset, è mutua tum animorum, tum studiorum coniunctione, quam equidem spero aliquando futuram summo iuuentutis bono & utilitate. Thespenses in Helicone, non modò Musis, verùm etiam Amori festos agebant dies, quos Ἐρωτικὰ dixerunt sanè magnificè & splendidè: & à magnis Scriptoribus antiquitatis memoriæ commendatum video, Amorem à

Platone & Solone in Academiam ductum ex Helicone, coronatum geminis rosisque pompa mirabili, & speciosissimo curru inuectum *πολλῶν σωῶν φιλίας ἔκαιωνίας*, qui curus dulcissimis societatis & amicitiae bigis traheretur, ut opinor significarent, studiorum & doctrinarum communionem valere plurimum ad humanissimorum hominum animos inter se copulandos. Vnde etiam Musæ nomen habere suum Græciæ lumina sapientisque voluerunt, quod simul inexplicabili omnium mentium concordia & coniunctione versentur. Ad hunc igitur hominum sapientium chorum vestro iudicio adlecti ad nobilitanda studia literarum, bonumque iuuentutis pro virili parte curandum, ad heroum istam classem adiuncti, qui in tuendis propagandisque scientiis clara & inuicta mente & diligentia elaborant: illi Academiae restituti, in cuius aditu longè dignius quàm in Græcæ olim Academiae introitu, simulacra *τῆς Αείσης ἔ Καλλίσης*, *Optima & Pulcherrima* collocarentur, quantum vestrae benevolentiae obnoxij sumus & beneficio, pro quo singuli, & in commune omnes vobis gratias, quantas animi capere possunt, agere debeamus? An me putatis aut alium quempiam vnum existere tam disertum, tam ingenio ad excogitandum acuto, tam prompto, tam ad explicandum vberi & copioso, ut consiliorum vestrorum excellentissimam dignitatem & benevolentiae vestrae magnitudinem consequi possit? Erunt tamen non modò è nostro Ordine atque familia, sed ex medio Academiae sinu & elegantia meo iudicio plurimi, qui nacti, ut cum Euripide dicam, *λόγων χαλαρὰ ἀφορμαί*, & eloquentiae suae campum longè & latè patentem, sapientiae vestrae gloriam & æternum mentium decus omni orationis copia celebrabunt. Dicent vos vno gloriosissimo facto, quo multa mihi complexa videntur, & ingenij magni luce tot & tanta felicissimè obeuntis, Academiam, urbem, religionem ornare voluisse, atque id vnum spectasse, quod eorum dignitatem & eximium splendorem augere posset. Vester imprimis in Academiam animus & consilium intendebatur, quam semper ego coeli instar esse putavi vario vndique lumine rutilantis, vbi tot luceant eloquentiae praesides Mercurij cum speciosis clarissimisque Ve-

neribus coniuncti, tot Soles omni ex parte mirabilius fulgeant, tot emicent elegantium hominum radij, è quibus ea inexplicabilis pulchritudo existit, & in summa atque incredibili varietate concinnitas. Verùm vt in cœlo non tantùm gratiam & ornatum ferunt illæ stellæ, quas principes Astrologiæ docendæ viri magnitudinis primæ aut secundæ nominant, nec Helice modò & Cynosura delectat, aut Bootes, vel auratus qui mucrone lato renidet Orion: sed illam ipsam elegantissimam varietatē minuti quoque ignium globi nebulosæque stellæ distinguunt, & cum aliqua intuentium voluptate amplificant: peritissimique aiunt Mathematici purpureo in cœlo candidam esse fasciam lacteumque orbem, exiguis è syderibus constantem, quorum nitor cùm non sit tantus, vt reliquorum ástrorum magnitudinem & luminis copiam adæquare posse videatur, ipsam tamen pulcherrimi cœli faciem, vt regij oris effigiem alba illa tænia & diademate coronet. Sic cùm Academiam esse videretis ornatissimam, in eaque vt in cœlo Eridanum, sic eloquentiæ torrentes manare, atque omnia plena esse Coronis quæ Ariadneam longè exuperent, fulgere denique ea quæ videmus in omni genere doctrinarum illustria vberimáque lumina: si ad ea è Societate nostra doctissimi homines accederent, & quintæ veluti magnitudinis stellæ minuti que in Academia ignes, rem totam longè ornatiorem, atque ad artium præstantissimam dignitatem atque speciem aliquanto etiam vtiliorem fore putauistis. Deinde cùm nostros scientiarum professores aliis in oppidis & regionibus Galliæ, non sine aliqua ingenij fama docere, & communi hominum existimatione constaret, alta mente & acuti animi prouisione vidistis, si Lutetiæ labor idem noster & diligentis animi contentio insumeretur, subitò greges ingenuæ adolescentiæ, qui aliis in locis disciplina nostra continentur, regiam in urbem aduoluros, quod ad principis Academiæ celebritatem, vt multi non sine causa opinantur, valere potest, & Parisiorum frequentiam musico illo apparatu cohonestandam. Quid quod illud momentum haud exiguum habere videatur ad religionis Catholicæ decus & constabiliendam dignitatem, parumne declarat vestrum animata, vt arcum in commune

bonum intentum, ea vidisse, quæ mediocres homines suspicari non potuissent? Nam cum multi à Romana fide alieni in eo triumpharent, gloriosiusque efferrentur, quod dicerent nostros homines à Sorboneo Museo opinionibus esse distinctos, & de summis Ecclesiæ capitibus sententiarum esse magna diuortia, quò fieret vt Catholica res inuidiosis hominum sermonibus odióque impio iactaretur, & in ea dissidentium hominum labe atque discordia, facillè se de religione tropæa collocaturos, ad æternam Capitolij sancti contumeliam & perniciem considerent: vos palam & publicæ mentis præconio declarauistis, nullam esse abalienationem animorum & opinionum discrimen, non fidei vllam esse varietatem, sentire idem omnes, atque ad eò vnus Academiæ societate conglutinatos in tuenda Catholica religione coire, atque sancta animorum conspiratione & consensione foederari. Neque verò prætereundum & illud mihi videtur, quod ad prodendam vestræ quoque sapientiæ vim & explicandam diuini animi intelligentiam plurimum facit, in eo ipso constituendo, vestras mentes & prudentiæ consilia cum amplissimis Curie Supremæ luminibus & purpuratorum Patrum iudicio mirabiliter consensisse. Qui cum multos ante annos auspiciis HENRICI Magni sempiterna memoria dignissimi nostram in Galliam reditionem, autoritate qua fieri potuit maxima, & vnus omnium sententiis comprobauissent, neque minus Parisienses nobis scholas, quam aliorum Collegiorum exedras suo decreto patere voluissent: vos eam beatissimi temporis maturitatem aperiendi Musei huius, & iuuentuti patefaciendi, iam adesse monuistis, vt patriæ parens LVDOVICVS, (quod vnum fuit necessarium) placere id sibi declararet, quod Heros ille sospitator Gallie HENRICVS, si vita supeditauisset, iam facturus videbatur. Itaque his tantis grauissimorum hominum iudiciis, quos lubens cum Aristotele principe nominarem Οβελισκο-λύχνα, faces in amplissima dignitate vt in obeliscis positas, ad ingenij sui lucem hominibus impertiendam, Claromontanum hoc Collegium mirifica lætitia delibutum gestit vehementius & exultat, & hanc ianuam honestissimi laboris, & de multis benè merendi, sibi apertam esse lætatur, & pro-

pemodum

propemodum id accinit, quod de Smyrna olim Aristides. Smyrnam eam intelligo caput & ornamentum Ionæ elegantæque theatrum, ubi toties diuini homines in dicendo triumphos in eloquentia magnificos hominum summa studioque profequente duxerunt. Eam urbem vnus dies & vna grauior terræ commotio, iustot atque tantis quibus antea iuperbiebat singularibus ornamentis & magnificis operibus spoliavit, atque in ea tam insigni calamitate consépulta in ruinis suis aliquandiu iacuit, donec Romani Imperatoris munificentia & commemorando beneficio, in antiquum suum splendorem gloriámque restitueretur. Tum Aristides facundia nobilis, quem meritò Poëta Græcüs eloquentiæ sydus nominauit, patriæ suæ bono lætus & nouatæ vrbis elegantiâ, Panegyricum habuisse dicitur, expolito artificio comptum, & vitanda pompa eximium, ubi inter alia bracteatæ mentis purpurea dicta, insolito hæc animi impetu pronunciauit, *Nunc veris æstatisque porta cum coronis aperiuntur, nunc Nympharum ac Musarum chori in ipsa & circum ipsam choreas ducunt.* Hoc, inquam, propemodum lubet dicere, Vos clarissimi viri portas veris huic Collegio aperuistis, iamque Musæ adludunt atque tripudiant, & pactiles vobis coronas fucilesque moliantur. Si quid mea vox haberet dignitatis & commendationis, qui in docta familia sum minimus, agerem vobis gratias, monumentisque meis contenderem, vt nomen vestrum & beneficij huius decus atque laudis cum ipsa æternitate perpetua hominum memoria consecraretur. Sed cum multi habeant grates & habebunt dum anima spirabunt sua, tum id facit longè felicius Guillelmus à Prato vir laude immortalis dignissimus & Claromontanus Antistes *μαρτυρῆς*, qui cum nobis hoc Collegium suis opibus & inusitata illa munificentia & incredibili voluntate sua fundaret, prouidebat animo ad diuinam imprimis gloriam & iuuentutis institutionem id multum opis vtilitatique allaturum, nec dubitabat si vis quædam aliquando acerbisque in illud casus incubuisset, ad eam quam sibi ipse animo proposuerat dignitatem violandam, cceptique operis minuendam elegantiam & labefactandam fore etiam quamplurimos eximia virtute viros & publici boni amantes, qui

prudentia, consilio & auctoritate illud sua defenderent, & in
 luctu & temporum commutatione tuerentur. Qui profectò si
 quid animus diuinare meus potest rerū cœlestium, & opinio-
 ne consequi, sublimi & stellifero magni Dei palatio vos
 despectat, & noui gaudij accessione hilaratus æternæ Menti
 beatissimæque supplex accidit, & studio omni precatur, vt
 vos sancti Numinis afflatu & beneficio instructi, regia be-
 neuolentia ornati, hominum existimatione florentes, in eo
 cursu præstabilissimæ vestræ sapientiæ & gloriæ perpetuò
 inhæreatis. Et ni fallor in ea solitudine Collegij sui tan-
 quam orbi & parente spoliati, vos secundum Regem Opti-
 mum Max. LVDOVICVM, tanquam in ima cera nomina-
 tos à se monet esse tutores, quorum studio & procuratione
 sustentetur. Excipite igitur hoc cœlitum & beatorum moni-
 tum illustrissimi amplissimique Senatores, & parentes bo-
 nos suauissimósque imitamini, qui eos quos humo sustulê-
 runt, alunt & vestiunt, & necessariis quoque rebus com-
 modisque exornant: sic eadem animi beneuolentia, qua be-
 neficium apud nos posuistis, vobis persuadere, hoc modo
 natum atque adhuc trepidum Musarum domicilium, ad ve-
 stram curam, & nonnullam quoque prouidentiam & tute-
 lam pertinere.

GRATIARVM ACTIO

ILLVSTRISSIMIS ET REVEREN-
DISSIMIS ECCLESIAE GAL-
licanae Patribus,

*Qui in magnis Galliae Comitibus instaurationem Collegij
Claromontani Societatis IESV à Christia-
nissimo Rege postularunt.*

YNEAS Pyrrhi quondam fortissimi Regis Le-
gatus, cum venisset Romam, atque in Curiam
sedem æquitatis & communis imperij domici-
lium esset ingressus, dicere post solebat, eum
Senatum sibi visum excellentium Regum esse
confessum, qui victoris populi dominatum moderaretur. Ego
mecum animo reputans sacrorum hominum eum cœtum qui
Galliae Comitia celebrauit, cum intueor illas purpuras claris-
simorum Antistitum, non tam sua luce quam animi sapientia
collucentes, cum aliorum Ecclesiae Principum amplissimis sa-
cerdotiis præditorum dignitatem, cogor dicere, non homi-
nes fuisse quosdam regio ore atque maiestate illustres sed He-
roas propè diuinos & è sede beatorum demissos. Siue enim
præstabilitatem ingenij contemplor & consilij, siue amorem
in communem patriam exaggeratum, siue tuendæ concordiae
studium, siue in exornanda religione constantiam, siue deni-
que eorum facinorum magnitudinem, quæ gloriose dicta me-
ditatæque sunt, & summa tandem felicitate perfecta, nihil mi-
hi videtur dici posse illustrius, nihil diuinius. Non is sum, qui
in vberem hunc gloriæ campum ingredi velim, nec tam in-
consideratus tamque inops consilij & rationis, vt ea diuina
ornare coner, quæ non modò eloquentiam meam, quæ

e ij,

nulla est aut perexigua sanè atque tenuis, verùm etiam omnium Oratorum vim copiàmque exuperent. Scio dictum fuisse à Pythagora claro illo doctore sapientiæ, Non absque lumine de rebus diuinis esse loquendum, hoc est sine sapientia, quam eadem mente Peripatetici λαμπρῶς ἔχον τὴν τάξιν aiebant. Quonam igitur modo fieri posset, vt nulla sapientia instructus, imparatus ab elegantia doctrinarum, nec dicendi luminibus abundans nec grata illa varietate humanitatis, ea me putem pro dignitate posse attingere? Enimvero illam in Societatem nostram benevolentiam multis & clarissimis notis insignem, illam curam & providentiam singularem propagandæ sapientiæ, commemorandam id studium ornandi Collegij Claromontani ad complurium adolescentium vtilitati, silere nullo modo possum. Atque id quidem singulare beneficium vestrum, Illustrissimi Cardinales, Vigilantissimi Antistites, arque alij religionis Præfecti, posteritas omnis prædicabit, neque eius summam amplitudinem, vlla inobscuratura est obliuio: quia & illi qui modò sunt, quique id pulcherrimè atque optimè possunt, facient opinor honestissima contentione, sed cum sit commune meritum tamque latè ad omnes pateat, & gratam ab vnoquoque memoriam repetat, ego vnus de multis non tam eximiè quàm cæteri, sed eodem certè animo dicam, qui nimirum vestræ amplissimæ dignitati & gratiæ velificetur. Verùm eo breuior sum futurus in dicendo, quàm illi ipsi, qui ad laudem vestri nominis illustrandam operam suam adiciunt, quod propter angustias pectoris mei illa tanta beneficiorum vestrorum magnitudo non orationem modò meam, sed etiam animi cogitationem absorbeat. Nam vnde factum fuisse putem, vt cum multa sint domicilia literarum, præcipuè tamen hoc in Collegium benevolentia vestrae oculos inieceritis? Labet enim ex hoc quasi introitu ad præstantiam vestri muneris & beneficentiæ cognoscendam ingredi. Excitantur homines vulgò ad benemerendum excellenti quadam virtute innocentium & præstabili vitæ dignitate quæ plurimum inter alios emineat: sunt qui mirificè capiuntur vt benignè alijs velint incredibili illorū sapientia & religionis, quæ vix parem habere videatur: spe ducuntur alij complurium vtilitatem, quæ labores aliorum causa susceptos dulci

quadam suauitudine voluptatis compensare queant: sunt quorum aciem luminum diuinitum potentia opulentiæque præstinguat: familiæ dignitas atque natalium splendor trahit plurimos, quòd communis omnium sit opinio, in iis hominibus nec inane nec irritum fore beneficium, qui per se gratiosissimi sunt apud omnes, & tot & tantis seu fortunæ siue animi ornamentis præditi, vt diuinitus commendari putentur. Alios quosdam inuenire est alta mente & egregia natura instructos, rariores quidem illos, sed qui propter mirabilem bonitatem notari facile possunt, qui non gratia, non spe commodorum & expectatiõne, non externo vilo apparatu splendoris & gloriæ, ad alios subleuandos & iuuandos commoueantur, quorum διπλα πὸ τῆ εὐεργεσίας, beneficia semper esse duplicia, certè inuitata & maxima S. Chrysostronus aurea dicendi copia exuberans contendit. Quid igitur fuisse dicam, quod beneficam vestram mentem inflammauerit ad suscipiendas eas cogitationes, quas memori animo veneramus, ad eam exhibendam humanitatem Societatis nostræ hominibus, quos neque eximia quædam & suspicienda hominum generi sapientia, neque mirabilis vitæ splendor, non spes vlla præmiorum amplissimorum, non gloria illustris, non beatæ fortunæ choragium apud vos commendare potuerunt? Necessè omnino fuit, vos humanorum commodorum posita & repudiata ratione, quo vestrum esset vt singularis ille doctor aiebat διπλὴν εὐεργεσία, non vnum atque simplex, sed luculentum & exaggeratum beneficium, atque ex omni genere humanitatis conglutinatum: oportuit, inquam, vos quiddam altius intueri, spectare summum orbis terræ dominatorem Deum, cui curæ vigilæque nostræ omnes inseruiunt: deinde in vestrum animum inducere, nihil gratius vos diuinæ menti facturos, nihil magis communi pietati consentaneum, nihil tutoribus Ecclesiæ congruentius, quàm si eos præsidio vestro prudentiæque defenderetis, quorum vita diuinæ gloriæ amplificandæ vota est, & multis grauibûsque religionibus consecrata. Videbatis pios religiosorum conatus, nescio qua temporum iniquitate fuisse, & fatali mora & impeditiõne exclusos & tardatos, vestra cura & autoritate fieri posse, vt Camænarum illa reditiõ atque viatorum dumis & virgultis obstructa iuuentuti aliquando pateret.

ad pietatem simul cum doctrina & elegantia literarum excipiendam. Si nihil aliud à me diceretur, quàm quod iam omnes possunt animo & intelligentia consequi, vos Dei causa prædicandum id facinus suscepisse, vestras mentes consensisse dulci & iucunda symphonia, ut in aurea testudine fidium varietatem, ad diuini Numinis laudem augendam, an non tanta videretur prædicatio, qua pænè maior cogitari nulla potest. Sed non vna atque simplex, ut aiebam, est istius beneficentiæ & prouidentiae vestrae ratio. Nec enim mihi dubium vllum est, quin pro ea sapientis animi prouisione, quam in totius Galliae luce poluistis, vestra consilia sese ad omnem reipub. partem illustrandam & ornandam intenderint. Cum ad bonum & splendorem religionis, & diuinæ mentis cultum, in quo vno promouendo vester imprimis Comitiorum labor insumptus est, & sanctissimæ cogitationes euigilauerunt, curam etiam eruditionis atque literarum adiungendam esse putauistis, publicum fuit & commune veluti præconium, & clarissimi vestri ordinis testificatio, nihil vos malle post sacrorum pietatem, nihil appetere vehementius, nullius rei æquè teneri desiderio & cupiditate, quàm ut iuentus quæ ad Ecclesiae dignitates & honores animum aduocent, quàm ut ceteri etiam omnes qui reipub. partem vllam moderandam attingent, doctrinarum vtili cognitione & sapientia contentur excellere. Quare quæ libris & Commentariis Sanctorum Patrum, quæ oraculis Varum, quæ præceptis sapientum continentur de scientiæ amore commendando, & eius appetitione exsuscitanda in eorum animis, qui augustis altaribus addicti ceremonias procurarent, ea per vos quodammodo renouata mihi videntur, & in omnium conspectu locata. Tantùm non maxima plenissimæque voce ita ut omnis Gallia exaudiat pronunciare voluistis, nihil fieri ab iis hominibus præstantius qui amplissimis sacerdotiis præditi sunt, nihil officio quod in hac magna Dei domo sustinent conuenientius fieri posse, quàm si cupidè literarum domicilia excolant, doctrinis pectus oppleant suum, & studia cum religione Maiorum & pietatis flore coniungant. Est enim id effatum diuini hominis Malachiae Numinis rest monio firmum atque ratum, labia Sacerdotis custodire scientiam. sacros homines qui Ecclesiae præficiuntur, in altissimo gradu positos, &

ad Deum propius accedentes; ex illa Numinis communiōne mirifica luce & cognitione circumfluere, quam deinde cæteris hominibus quasi humi stratis & obscuris communicent. Philo quidem certè Iudæorum doctissimus eleganter summum omnium rerum opificem Deum in sapientia tanquam in domicilio collocat, è disciplina Magni Mosis, cœlesti arcænorum intelligentia præstantis, ad quod opinor eximium domicilium euocantur illi omnes Ecclesiæ principes, & quasi æditimi religionis, mysteriorum administri, vbi saturi admirabilium rerum notione diuini fiant, & longè veriùs quàm vetus Minos Διὸς ὁαεῖται magni Iouis auditores. Ab illa rerum pulcherri-
marum cognitione atque amplitudine doctrinarum, Sacerdotes cæterique pietatis mystagogi Deorum nomen in diuinis litteris consequuti sunt, cùm ad eam ingenij copiam vitæ innocentia & probitas singularis accessit. Hinc Clemens Romanæ Ecclesiæ lumen cùm mirabilem Apostolorum politiam & Constitutiones literarum monumentis commendat, Episcopum quem omnis sacre scientiæ custodem esse ait, θεὸν Ἄγγυλον nominat, terrestrem nimirum Deum. Ex vltima antiquitate repetitum & promptum illud è monumentis Hebræorum per mihi mirum semper visum fuit, quod de Seth dicitur, eum primùm inter homines nominatum Deum, cuius item posteros videmus Dei filios in diuinis scripturis celebrari: rationem magni viri doctissimique attulerunt, illumque aiunt gloriosum illud nomen consecutum, tum propter Hebraicarum literarum inuentionem & nomina stellis imposita, cùm esset eximiè doctus & exquisita rerum cognitione ornatus, tum maximè ob excellentem pietatem & religionem in Deū: adeò nimirum in iis quondam efflorescentis Mundi hominibus, in quibus ingenij vis consiliique maturitas eluxit, insitum fuit atque persuasum, scientiam religionis bono decoratam esse quiddam stelliferis orbibus dignum & diuina nomenclatura, & communi hominum imbecillitate præstantius. Et miremur si Galliæ Pontifices in eo velut theatro refertissimo celebritate maximè que sonanti, monere adolescentiam voluerint cupidam honoris & dignitatis, vt amet literas, liberali atque ingenua humanitate delectetur, ea sibi animi ornamenta comparet, sine quibus nemo vnquam Deus aut diuinus, sed

ne quidem inter homines homo commendatus fuit? Quod si tantum præstantium virorum exemplo iuuentus imbui posset, atque ad omnem humanitatem informari, non opus vllò Collegio fuisset, Sapientissimi Antistites, cū excellentia vestra sit in oculis & hominum prædicatione vigeat. Vos illa eximia sanctitate vberimis doctrinis cumulata, vos humanitate, grauitate, illustrium virtutum choro, concionibus, admonitis, libris scriptis & ingeniorum monumentis luce palam declarauistis, nihil magnopere deesse vobis, quo minus sacras illas telas quibus fuistis inaugurati re ipsa expleatis. Fuit enim id solenne in consecratione Episcoporum, vt fieret ἡ τῆς λογίων ἐπι κεφαλῆς ἐπίδειξις, sacrorum voluminum super caput & humerum eius qui sanctissimis religionibus initiabatur impositio, quod vt noster ait Dionysius Theologorum maximus & eruditissimus, non modò ipse diuina scientia illustrari debeat, verùm & aliis eam tradere. Non est negandum quin summa illa dignitas & sapientia quæ vestræ vitæ comitatur, singularem vim habeat atque momentum ad intuentium animos inflammandos ad imitationem: sed profectò ea mente quam nihil fugit, hoc quoque vidistis, iuuentuti opus esse diligenti & accurata institutione priusquam ad illa magna & glorianda veniatur. His enim in pueritia iactis fundamentis illius gloriæ & dignitatis, quam in vobis rei magnitudine obstupefacti miramur, spes est vt aliquando fideles sint dispensatores mysteriorum diuinorum, & sponsæ Ecclesiæ tutores boni & studiosi. Ita sanè diuinus Paulus Timotheū meritis laudibus in cælum effert & suauatur, quod ab infantia non modò scholas Philosophorum atque orbem humanitatis, verùm etiam sacras literas didicisset, ex quo futurum ait, vt illius fides parentum clarissimis virtutibus illuminata nunquam interitura videatur. Hinc nimirum effloruit illa plena humanitatis & benevolentiae petitio de Claromontano Collegio restituendo, pro qua non modò nos, quos maximè id beneficium attingit, sed ne quidem Galliae omnis iuuentus, quæ ad spem Christianæ reipub. & patriæ utilitatem imbuitur, meritas gratias vnquam retulerit. Quod, si vestræ honestissimæ cupiditati & claræ isti prouidentiae, studiosorum labor diligentiaque responderet, non dubitarem liquidò asserere, futuram

turam semper eam gloriam literarum in Gallia, & dignitatem sapientiæ, quam gentium omnium literis atque linguis celebratam videmus, atque in altissimo fastigio honoris collocatam. Iterum in florentissimo hoc imperio Hilarij, Martini, Dionysij reuiuiscerent columnina religionis, decora pietatis, expolita omnium virtutum doctrinarumque specimina. Semper inter nos habitarent Irenæi, Paulini, Sulpitij, Remigij, qui velut orbium coelestium varietatem stellæ pellucidæ, atque aureæ, sic Galliam eruditionis suæ splendore sanctimoniæque decorarunt. Iterum viui & spirantes in suggestum atque in hominum cœtum introirent Prosperi, Vincentij, Genadij, Saluiani, innumerabiles alij coryphæi, qui mirificam speciem religionis & pulchritudinem, totius naturæ scientia & diuinarum rerum cognitione auxerunt. Exundarent illa eloquentiæ flumina, quæ D. olim Hieronymus vir summo iudicio præditus nimium quantum suspexit: Laus doctorum hominum & existimatio Gallicano cothurno ad splēdidum cœli palatium attolleretur: Iterum ad nos ex vltimis gentibus & remotissimus oris terrarum in dubiis rebus consulendos, ad enodandas grauium rerum quæstiones, ad capiendam lucem ingenij & consilij, tanquam ad Pythium Apollinem non mediocri autoritate homines, potius summi quod sæpè olim cōtigit accederent. Quid quod etiam Clarissimi Antistites, hoc Collegium arcem quandam fore optauistis omnibus telis atque omnium armorum generibus instructam ad impias molitiones refutandas, parumne istam quam laude & prædicatione afficio prouidentiam vestram, fidem, religionem, in communem patriam caritatem ostendit? Bellum enim periculosissimum & maximum vos Ecclesiæ primipili & piarum legionum duces sustinetis: bellum, inquam, prope iam inde ab huius mundi molitione inceptum, quod perenni omnium sæculorum varietate & continuatione geritur. Volitat enim exercitus insolens superbissimo delectu atq; audacia ex dissimillimo hominum genere conflatus, vobis iuxta bonisque omnibus inimicus, quorum omnium hæc vna mens consiliūque semper fuit, vrbē religionis & sapientiæ castellum omni machinatione quatere, ignorantia monstrū (quod pecudes ipsæ rideāt) vt pudenda Ægyptiorū numina in fanis atque tēplis, in foro

& Curia, atque in media reipub. luce collocare. Et ne fortè ba-
 tuere Samnites & de ludo Myrmillones quisquam putet, illius
 formidolosi exercitus cornua semper tenuerunt hinc potentes
 quidã opibus atque potentia Dynastæ religionis inimici omni
 imbuti odio & crudelitate, hinc Epicurei atq; hæretici noua-
 rû opinionum architecti, quorum ardor impius & furiosus ne-
 scio an minus eruditionē quàm religionem violet. Princeps in-
 uestigandæ veritatis Aristoteles, & quasi maiorû gentium phi-
 losophus, cùm de optima politia disputat, ait propriû esse Prin-
 cipû qui pro animi sui libidine potentia abutatur sua, viros sa-
 pientes de medio tollere, *μητε σχολας, μητε άλλης συλλόγης ὅτι-
 πείπων γίνεσθαι σχολαπλεις*, neque scholas, nec conuentus ali-
 quos scholasticos fieri concedere. Illius tanti tamque egregij
 hominis dictû complurium ætatum experientia cõprobauit.
 Nam vt vetustissimos silentio prætereã, Licinius homo ferox
 & ambiciosissimæ inanitatis qui Galliam nostrã morte sua fun-
 nestauit, non minus pietatis fuit quã doctrinarum hostis, qui vt
 scriptores longè clarissimi reliquerunt, literas virus ac pestem
 publicã nominare solitus fuit. De barbara illius mentē & co-
 natu, cruce insignis & religione Cõstantinus trophæû statuit,
 & in principe Orientis vrbe Collegium ædificauit opere maxi-
 mo, & Musarum domicilium, doctissimis hominibus abun-
 dans, bibliotheca illustre, infinitis prope voluminibus referta.
 Difficile dictu est, quanta molitus sit Leo Isauricus in illa ipsa
 animi ornamenta, quanta excogitarit, quanta perfecit; cùm
 non modò pias imagines è tēplis, sed è doctorum hominû ani-
 mis pulcherrimas notiones atque omnem elegantia erasam &
 eiectam vellet. Sed nil propè mihi videtur funestius quã quod
 vrbis Constantinopolitanæ commune Museum atque sedem
 humanitatis, quam propter iucūdissimum literarum instructû
 & amœnitatem, Amorum hortum Manasses Constantinus ap-
 pellat, vna cum duodecim hominibus, qui eas scholas sapien-
 tissimè administrabant, sæuo incendio crudelis abstulerit. Ne-
 que enim posse videbat se perficere, vt hæresim qua imperij
 coronam indignè polluerat, per imperitæ multitudinis animos
 longè & latè spargeret & disseminaret, nisi prius sapientiæ illã
 arcem, atque ipsius præfectos euerteret, qui religiosissimi fuisse
 dicuntur & liberali omni doctrina circumfluentes. Sed Iulianus

Christianæ religionis defertor in eo genere omnes perfidiosæ mētis inhumanitate superavit, qui quo magis pietati incōmodaret, quam latè patuit imperiū nouis & inauditis edictis proposita omnium suppliciorum acerbitate vetuit, ne vllus Christianorum profanas scientias & dulciū Musarū foetus attingeret. In eum & similes copias furentium gloriosè inuecti eximij bellatores Vulcaniis armis tecti, pontificiis insignibus ornati, Basilij, Gregorij, Chryf. alij, cataphracti omnes & diuini, tum delecta cohors hominū intelligentium, quorū laureæ illustrium triumphorū indices non arefcntibus foliis, sed æterna viriditate efflorescentes à vobis excipiuntur. Qui si tum siluissent, quod minimè quidem potuerunt ea religione & præstantia eruditionis exculti, vos certè beatiori hac tempestate, quid de illis humani generis prodigijs sentiretis, communi omnium testimonio declarauissetis: Illi religionis perduelles bonarum artium studium pestem atque labem indigitabant, vos præsidium magnum in eo positum & ornamentum existimatis: illi Doctores in quibus scientiarū magnitudo cum incredibili pietate certabat, è naturæ humanæ finibus exterminandos putabant, vos tuendos & complectendos omnium beneuolentia: illi ædes Camœnarum atque palatia magnificè extructa ad communicandam sapientiam flammis debebant, vos aut noua ædificanda Collegia aut vetera restituenda cēsetis. Quid Epicurei quos in eodem exercitu fuisse dixi? quam etiam bacchati sunt furiosè aduersus literas vt religionis adiumenta, cū impiè & nefariè contenderent Numinis cultum & prouidentiam ex hominum mentibus atque artium omnium industriam tollere, vitam autem inducere otiosam & confertā voluptate: Nā cū mentum atque mentem in poculis deponerent, in popinis tantum hortulisque diserti, & ad nomen voluptatis adhinnientes, non est mirandū, si vt Zethus ille Pacuuianus non Philosophiæ modò atque Musicæ, sed omni parti humanitatis bellum indixerint. Quare dux & autor opinionis Epicurus ausus illa est velut regio Edicto suis pronūciare, *παιδείαν δὲ πᾶσαν μαχεύειν ἢ φεύγειν*, quasi omnibus qui beatam vitā appeterent, decus literarum atque institutio fugienda videatur. Hinc Plutarchus vir sapientissimus, atque haud scio an omnium æui sui præstantissimus, *Ἀρχὴν ἑπιχορεύειν, Nauticulā Epicuri* scitè & eleganter

securum omnium artium contemptum appellat: quo myoparone nimium multi Ionio in pelago, id est summa vitæ molli-
 tie atque luxu volitarunt. Fuit illa impudentium hominū ma-
 nus philosophiæ armis fusa, domita, dissipata, neque iamdiu
 vexillum vllum fuit Epicuri nomine inscriptum atque notatū:
 sed nescio quomodo certi homines nominis inuidiam fugien-
 tes, reliquias tamen scædissimæ illius opinionis animo retinue-
 rint, & nonnunquam in hominum luce posuerint. Cùm Basi-
 lius omni ratione maximus, & cæteri qui summa fuerūt & gra-
 uitatis & ingenij gloria, tum exemplo suo atq; vita, tum egre-
 giis monitis omnium animos incenderent ad studia literarum,
 in quibus ætatem pænè omnem suam fructuosissimè colloca-
 uissent, non deerant multi ieiuni malevolentia, & pulcherrimis
 facinoribus inuidentes, qui indignum homine Christiano di-
 cerent in profanis scientiis addiscendis elaborare. Quos aureo
 flumine orationis D. Greg. Nazianz. arguit malis consiliis præ-
 cipites ac deuos & inconsideratissimæ temeritatis, nec vere-
 tur grauiissimo eos nomine appellare *σταιοὶς ἔ ἀνοήτοις* stultos &
 imperitos qui omnes sui similes cupiant, & quo ipsi peruenire
 non possint, eo quenquam aspirare vix animo æquo ferant. His
 succenturiantur Hæretici tum veteres illi fumosique qui iam
 terram, vt cum Poëta loquar, ore momorderūt omnium dira-
 rum obnuntiatione sepulti, tum noui atque deludo & lanista
 prodeuntes pinnirapi, Secutores, cristas in galeis horribilius
 quatientes, qui in campum audacter ingrediuntur ad Ecclesiæ
 fidem & auctoritatem labefactandam. Est enim hæreticorum
 hoc proprium odio prosequi doctrinarum cognitionem, & in-
 genij lumen splendorémque literarum auersari, quemadmodū
 Apharantum gens & Atlantes quondam solem Deum lucis
 orientem execrabantur. Vident enim nō ab aliis potentius at-
 que melius, quàm à doctis & literatis hominibus hæresim co-
 argui, errores impios clara in luce poni, callidorum hominum
 argutias, & inexpiabiles in religionem fraudes confutari. Est
 enim vt grauiissimè aiebat Philo, *φῶς Ἰουχῆς ἢ πᾶσι δῖα*, est, inquā,
 lumen animi eruditio, quo imbuta mens & feliciter circumfu-
 sa magnis Philosophis *νοερὸν ὄμμα* dicitur. Hunc oculū tam
 acutum & illustrem, & vt verbo aurei Chrysofomi vtar *ὄξυ-
 δερκῆ*, tam intentum ad omnia, tam à corporis contagione

seuocatum nihil effugit: in hoc splendore non potest mendacium fallax & tortuosum, inuolutum malitiæ integumentis atq; umbris delitescere. In rectissimis illis studiis & disciplinarum præstantia Pharos collocata est sublimis, & nimium quantum salutaris, vnde Syrtes, & fluctus in religionem excitati, vnde arrogantium hominum contaminati spiritus & luctuosa naufragia aperiantur. Vidit hoc Mahometes homo planus, doctus arte simulationis & veterator, qui vt gladium sic mentem acuerat suam, ad perniciem infinitis hominibus inferendam. Hic cum futilia commenta proponeret, & fabellas vix dignas anicularum commentatione, quas mediocriter eruditus posset agnoscere, optimarum artium cognitionem depreffit & repudiauit, & quantum imperio potuit & autoritate contendere, perfecit, ne Christi religione ornati literas attingerent. Hoc quidem illi commune fuit cum Iudæis, quibus nescio an quidquam sit Catholicæ pietatis infestius: est enim disertè in Talmud positum, seuerè denuntiandum & prohibendum esse Christianis, ne scholas habeant, ne apud ipsos vlla studia celebrentur. Quare qui Mahometis insanitionem impuramque sectam exceperunt, cum in Persidem iniustus armis & efferuescentibus copiis introiissent, victores palmarium propè trophæum de sapientiæ studio & humanitate fixerunt. Libros enim incenderunt omnes, & doctorum hominum Commentarios, & barbaro quodam immanique terrore verborum prohibuerunt, ne quis deinceps in sublimium rerum inuentis, in naturæ obscuritate perspicienda, in scientiarum cognitione operam suam & industriam collocaret. Id ipsum factum ab illis fuit in Ægypto atque Libya, quæ in magna vastitate regionum, nunquam fuit tam deserta & vacua, quàm comunium literarum expers, cum in earum furiarum potestatem dominationemque venit. Vetera commemoro, & pænè obsoleta, sed quæ tamen videantur in superioris sæculi tempestate renouata. Nam vt primùm hæreseos labes è frigidis oris Septentrionis inuecta, in finitimis regionibus pullulauit, eadem pugna summa contentione pugnata est, & pugiones dira superstitione imbuti Musarum veluti cruore stillarunt. Ioannes Vvicleffus homo arrogans & opinionibus inflatus, scribere non dubitauit, *Vniuersitates,*

studia, *Collegia*, vana gentilitate fuisse introducta, neque magis quàm malum Dæmonem Ecclesiæ Dei prodesse. Vidit Anglia, quod Sanderus omni virtute & humanitate politus Scriptor suis monumentis prodidit, funestos de sapientia triumphos agi, cùm nouæ religionis magistri septi corona insolentissimæ iuuentutis, in amplissimæ vrbis sinu, in ciuium omnium frequentia, pompa insanissima, Canonici iuris commentarios omnes & eruditissima monumenta diligenti conquisitione collecta in medio foro incenderunt. Quid de Germania dicam? quanta securis iniecta fuit liberalium artium studio, cùm Ecclesiæ nauem in alto fluitantem Stygius prædo humani generis inimicus hæreson fluctibus & turbulentissima commotione iactauit? Reperti sunt musteæ factionis duo antesignani, & veluti par gladiatorum lemniscata palma, quorum diu pugnatorius mucro disputando commentandoque sæuierat, Carlostadius & Melancthon, qui primùm spargere in circulis atque in cœtu adolescentium cœperunt, doctrinarum cognitionem plus obesse, quàm commodi & vtilitatis adferre ad verissimam religionem excipiendam & tuendam, & tantùm non illud Heracliti ingenuis mentibus obtrudere, *πλουμαβίη νόον ἔδιδάσκει*, complurium rerum scientiam mentem non docere, interiores literas atque eruditionem, & quæ laude prophatorum hominum & prædicatione in cœlum extollitur Philosophiam, esse nugas loquacium disputatorum. Et vt exemplum potentius foret ad persuadendum quàm oratio, derепente tanquam Circeo poculo ebibito, alter factus est colonus, industrius sanè experiensque agricola, alter pistor, vt eiusdem esse farinæ cognosceretur. Difficile dictu est quanta solitudo in plerisque Academiis consecuta sit, quanta studiorum pernicies, quantus scientiæ stupor & ignauia: quo tempore scholæ pænè omnes textu aranearum oppletæ & vacuæ siluerunt. Hoc aiebam sapientiæ bellum & religioni tam infestum, tam diuturnum & perenne, bonis omnibus esse opere nimio extimescendum. Sed vos intueor fortissimi Centuriones, lectissimi Duces, sapientissimi Antistites, qui prælia Domini geritis, non belli offensionibus & calamitate ad rei militaris scientiam, sed rebus gestis ac victoriis eru-

diti. Vos aduersus hoc inimicorum genus sanè varium & mixtum & turbulentum, vestra præsidia generosè opposuistis, vos cohortes omnes prætorias & instructissimas è lectissimo hominum genere compositas, diu atque multum in præliando exercitatas ad dubia reipublicæ tempora eduxistis: vestras pugnas insignibus coronis & triumphis illustres monumenta annalium prædicabunt, posteri suspicient, pollens omnium rerum gubernator Deus, cuius ductu atque auspiciis res à vobis geritur, decoro puluere sordidatos & victores, præmiis amplissimis, quæque nulla mens aut cogitatio capere potest munerabitur. Vos aliquid opis & adiumenti Societatis nostræ homines adferre posse iudicauistis ad defendendam ornandamque religionem, ad sapientiæ decus propagandum, ad vindicanda studia literarum. Arcem, inquam, hoc Claromontanum Collegium esse voluistis, & honorariam palæstram, vbi lecti & periti Campiductores iuuentutem Gallicanam ad omnem animi excellentiam, ad dignitatem, ad honestissimum vitæ genus exerceant. Sunt quidem Lutetiæ Parisiorum alia propugnacula bene multa eruditionis, omnibus ornamentis munita, sunt Collegia plena & conferta doctissimis hominibus, qui ad labores studiorum impigri, ad vsum ac disciplinam periti omni hæcenus gloriæ existimatione floruerunt: sed tam felix & beata non est, nec futura est Academia, qui pro vestra in patriam caritate eam semper instructiorem & ornatiorem esse velitis. Id bonum communium literarum vnde ad omnem vitam firmissima præsidia comparantur, vnde efflorescit Christianæ reipublicæ otium, & diuinæ mentis honos, quantum fieri posset amplificandum his temporibus augendumque videbatur. Quare quemadmodum Hierophantæ & Ægyptiorum sapientes, qui sacrum & religiosum cubitum custodia sua tenebant, Nilum quàm maximè atque vberimè optabant exundare, atque in patentes regiones camporum è ripis alueoque influere: quod quantò latius funderetur, eò maior fructuum copia atque seges oboritura esset: sic in hac tanta Collegiorum abundantia, vbi adolescentium ætas bonis artibus studiisque excolitur, è re futurum existimastis, si ad quamplurimos illa ingeniorum ornamenta

manarent. Nunc igitur sperandum est clarissimi Pontifices, hoc seminario doctæ religionis & religiosæ doctrinæ constituto, hac Musarum domo patefacta ad communem utilitatem, & Academiæ omnium florentissimæ atque eruditissimæ adiuncta, semper in Gallia futuros, qui vestram animi magnitudinem, prudentiam, scientiam illam præstantem eximiâsque virtutes imitentur, & vt quondam in felicissimo nemore poëtarum, aureo vno ramo diffracto, plurimos ortum habituros, qui speciosissimæ vitæ splendore colluceant. Bonifacius olim martyr & religiosissimus Antistes, cùm de sui temporis labe & sacrorum hominum inscitia loqueretur, aureos quondam sacerdotes aiebat ligneis calicibus fuisse vsos, nunc è contrario ligneos aureis vti. Vos quantum prouidere humanitas potest, sapientia vestra, cura & consilio effecistis, ne deinceps in fortunatissimo hoc regno grauis illa reprehensio locum habitura videatur. Vestra, inquam, longè in posterum prouidens industria atque prudentia spectauit, vt sacerdotes planè sint aurei, rectissimis à pueritia disciplinis religiosissimè imbuti, omnes denique qui ad literas & humanitatem animum suum appellent, tales sint moribus atque vita, quales fuisse beatissimo in sæculo Poëta canit Hesiodus, *χρυσῆσι ἀνδρες*. Quas igitur gratiarum actiones vobis Gallia cuius gloriæ atque dignitati consultum esse voluistis persoluet? quam laudem & prædicationem ferret Academia, quam sedibus Camœnarum multis & variis, vt margaritis pretiosissimis coronatam, splendida hac etiam gemma ornastis? Quam columnam statuet nostra Societas, quæ amorem in nos vestrum singularem & eximium posteris loquatur? quod diuinum genus honoris prouinciæ omnes Galliæ ad cohonestanda vestra merita excogitabunt, quæ Parisiis euocare Apollinem solent, & è principis Academiæ fontibus aureas venas Castaliæ vndæ petere? Nam si verè Gregorius Nazianzenus sublimis apex Theologorum & columen, quem diuina quadam celeritate ingenij & dicendi copia excelluisse ferunt, dixit, *πρώτους τῶν κατ' ἡμῶν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον*, inter humana bona quæ diuinitus nobis euenerint, primum obtinere locum Eruditionem, hanc qui illustrem quantum in ipsis fuit voluerunt, & ab

hoc

hoc capite in alias Galliae oras fufam & deriuatam, an non omnes æterno beneficio diuinóque munere affecerint? Nos certè tantum promeritum in nos ueftrum eſſe confitemur, vt ne quidem ſi eloquentia illa nobis adeſſet doctiſſimi Neocæſaræ Antiftitis Gregorij, qui Origeni *πατρις* *επιτιμιαν* ſingulari ſacundia piſque animi commendatione perſoluit, ad id pro dignitate ornandum ſatis parati & inſtructi videamur. Id præ nobis feremus ſemper tanta ueſtra beneuolentia læti & erecti, & ad labores graues & quotidianos ſuſtinendos, tum in docenda iuuentute, tum in religione pro virili parte illuſtranda atque tuenda incenſi. Quibus in rebus vobis ducibus atque autoribus non immorari modò, verùm & immori pulchrum & glorioſum exiſtimamus. Athenienſes corona aurea & eximiis honoribus multis decorauerunt Zenonem Cittizum virtutis honeſtatique doctorem, quod ingenuæ florem adoleſcentiæ in rebus optimis & præſtabiliſſimis erudiret: nos à vobis ad docendam iuuentutem delecti, Chriſtianiſſimi Regis tutelæ commiſſi, omnibus Galliae Ordinibus commendati, perhonorificum hoc ueſtrum & commune iudicium pro corona atque omni ornatu feremus, ſanctiſſimo in tholo conſecrabimus, & in omnem coſequentis æui memoriã religioſiſſima mente, pia obſeruantia, debito & iucundo honore proſequemur.

GRATIARVM ACTIO
NOBILISSIMIS MARCHIONIBVS,
COMITIBVS, BARONIBVS,
 cæterisque Ordinis Nobilium
 Legatis,

Qui in publicis regni Comitiiis Parisiensis Collegij Societatis IESV instaurationem à Christianissimo Rege communibus votis petierunt.

VOD his annis multi à præpotente rerum omnium dominatore Deo petebant, vt aliquando illuceret ille dies, quo generosa Gallix nobilitas ad studia se magnarum artium, & humanitatis cognitionem traduceret, id summo Numinis beneficio atque dono fuisse concessum videmus. Nam cum in ea ciuiliū bellorum varietate, quæ Galliam diutissime vehementissimeque exercuit, nobilium familiarum iuuentus Martis potius sequeretur manubias, quam studia literarum coleret, & ipsi duces aliorum atque rectores quotidiana prope dimicatione conficerentur: non iniuria Galli omnes optabamus, vt pace pacta, & communi otio constabilito, facinoribus iam inclyti, & præliis nobilitati, ad ornandam eruditionem se conferrent. Neque verò dubij animi obscurique fuerunt, & tacitæ nobilium hominum cogitationes, cum qui prius à ciuiliū munerum administratione & honoribus auocabantur, aureo illo aditu patefacto atque recluso, mentem suam ferè omnes atque ingenium, difficillimis artibus & sapientiæ capiendæ idoneum, ad Musarum suauitatem adiungerent. Sed profectò nunquam illud

GRAT. ACTIO NOBILIT. GALLIC. §

animi ingenui studium , & honesta cupido excellentiâque patuit, quàm in vestro grauiſſimo coetu & corona, illustriſſimi atque ornatiffimi Viri, qui his annis Gallia Comitia celebrauiſtis. In quibus cum multa ſint à vobis diuinitus excogitata ad totius regni adminiſtrationem, ad tuendam & propagandam veri Numinis religionem, ad tranquillitatem populorum, ad prouinciarum decus & ornamentum, ad liliorum præſtabiliſſimam dignitatem, non ſuis crocis ſed trophæis illuminandam: tum publica teſtificatione declaratum eſt, quid de Muſis atque eruditione ſentiretis. Claromontanum Collegium nudum hætenus & priſtinis ornamentis ſpoliatum, ea mente qua communibus rebus prouidiſtis, omniſünque Ordinum ſaluti atque bono, reſtituendum putauiſtis. Id facinus Chriſtianiffimo Rege digniſſimum, in hac Gallia felicitate, vbi tanta eſt bonorum ingeniorum copia, & vtilium doctrinarum exiſtimatio, fieri ab eodem illo poſtulauiſtis, qui principali autoritate comprobaturus videbatur veſtra omnium conſilia & honeſtas petitiones. Difficile nimium eſt atque operoſum, tot res ac tantas ſapienter à vobis & ſingulari animi lumine prouiſas, aut ingenio ſuſtinere, aut oratione conſequi, quas æternitas alet, & perennis hominum memoria, qui de vobis ſcripta monumenta & illuſtrium hominum actus videbunt. Mihi fanè in eas intuenti infinita prope laudis præconiorum ſeges materiâque obiicitur, euenitque metus, ne ſi dicere aggrediar, insolentiſſimæ temeritatis, ſi diſſimulem penitus atque taceam, ingrati animi ſubeunda reprehenſio infamiâque videatur. Nam quæ tanta videri poſſet infantiffimi hominis & ab eloquentia imparati ſtudiûque minimalis temeritas, vt cum multa ſint tota Gallia ſplendiſſima noſtrorum hominum ingenia, quorum poſitus iam in multis clariffimiſque rebus prædicandis conſumptusque ſit labor atque induſtria, ego vnus id audeam, quod propter inexplicabilem rerum præſtantiam, omnium vires conatusque reſugiſſent? Enimuerò ſit tanti vt inconfideratus videar, & nullius quoque, ſi ita neceſſe eſt, ingenij & facundiæ, dummodo hoc conſtet, me veſtram inuſitatam beneuolentiam huius tanti beneficij magnitudine obſtupefactum om-

nibus ingenij neruis & contentione ornare voluisse. Parum sum elocutus cum beneficium dixi, quod in eo vno facto, vt in equo Durateo principes, multa & magna benefici animi merita inclusa contineantur. Quæ amens sim plumbeoque penitus iudicio deuiusque à ratione, nisi tanta esse putem, quanta vix vlius hominis oratio æquare possit, & denique eiusmodi, vt si nobis diuinitus optio concessa fuisset, vix optare maiora potuissemus. Nihil enim expectari potuit magnificentius, nihil gloriosius ad Ordinis nostri commendationem, quàm Gallia florem inclytum, in publico illo theatro sapientiæ, virtutis, grauitatis, communi iudicio declarauisse, nostræ familiæ religiosos videri esse vtilis reipublicæ Christianæ, instituendæque iuuentuti, & Academiam Parisiensem nostrorum Regum munificentia locupletatam & ornatam, tametsi per se satis illustrem, posse tamen ornari in dies magis & florere, si ad doctissimos omnium artium interpretes, qui iam pridem in ea celebrantur; è Societate nostra lecti homines accederent. Itaque tantum à vobis beneficium accepimus, quantum ab amicissimis tribui potuit, atque ab iis viris quorum dicta & effata testimoniorum sanctitatem & religionem obtinent. Atque in nobis ornandis & Collegio nostro cohonestando, necio an magis vestrum in nos, aut in gloriàm literarum amorem, an eximij vestri animi prudentiam, vt tabellam bono in lumine collocaueritis. Mihi sanè merito vestro videmini, non indoctæ modò multitudinis quæ nunc est opinionem, quæ à vobis alia omnia quàm literarum præsidium & sapientiæ amorem expectabat, sed veterum quoque sensum & consilium superauisse. Sic enim accepimus Catones, Crassos, Antonios qui lumina quædam videbantur esse reipub. principisque nobilitatis, Romæ scholas vetuisse, atque in ea fuisse opinione, non leuem impendere toti imperio calamitatem, si è Græcia Philosophi in urbem influerent, & scientiæ fontes iuuentuti aperirentur. Vos alius instituti legibus, & humanitate politiores, cum alta mente cognouissetis idem quod aiebat apud Thucydidem Pericles, ἢ τῆς λόγου τοῖς ἕρπυσι βλάδιον ἰγυῖσθαι, neque eruditionem fortissimis animis incommodare, non modò non extinguenda Collegia puta-

uistis, sed potius numero & dignitate amplificanda. Sed illi fumosis imaginibus gloriosi Patritij qui lunulas ferebant in soleis, nobilitatis insignia, verebantur ne Minerua neruos elideret constantiæ bellicæque laudis: vos qui soles & clarissima sapientiæ lumina non in soleis, sed in capite & consilio circumfertis, ut antiquæ profapiæ & nobilitatis veræ indicia, semper censuistis, à præstantissima eorum adolescentium indole, qui in summis familiis nati sunt, honesta studia literarum nunquam abhorruisse, quin potius nobilissimo in genere scientiam, ut in aurea pala beryllum mirabilius collucere. Et si verum dixit Euripides nobilitatem inter homines esse *δευρὸν χαεακτῆρα*, eximiámque veluti notam, qua summo & honestissimo loco generati dignoscantur ab aliis, atque omnium benevolentiam sibi concilient: laudem eam non minus in eruditionem conuenire vidistis, quæ si ad familiæ vetustatē amplitudinémque accedat, vim habet mirificam & singularem ad voluntates aliorum capiendas. Itaque vestrum commemorabile hoc facinus omnium gentium literis atque linguis prædicandum, Viri nobilissimi, sapientissimique proceres, sic interpretor, esse publicam & grauissimam cohortationem ad iuventutem stirpe generosa profectam, nihil ab ea fieri melius honestiúsque posse, quàm si exedras atque umbracula Gymnasiorum adeat, in iis mores, & virtutem, & religionem hauriat cum pulcherrimis ingenuis que disciplinis, quæ parentibus ornamentum, præsidium patriæ, ipsis autem lucem & splendorem & humanissimam animi voluptatem ferant. Qua de re pluribus mihi dicendum esse video. Nam quoniam vestri beneficij magnitudo imbecillitatē animi mei quodammodo obruit, nec vllum genus orationis inueniri à me potest tanta volubilitate circumfluens, tam elaboratum & perfectum, quod agendis gratiis queat sufficere: lubet sapientiam vestram explicare copiosius, & si quid habet virium mea vox atque oratio dicendo perficere, ut nobiles adolescētes intelligant, quod à vobis haud obscure significatur, doctrinam esse gloriosæ nobilitatis ornamentum, eius innumerabilia esse commoda, quæ antiquas & illustres familias condecorent magis & magnificentius nobilitent: ita censuisse maiores nostros omni genere laudis & excellentia mirandos, id vidisse aliarum nationum

viros primarios, qui ingenio cæteris atque animi intelligentia præstiterunt. Hæc quæ à me textetur oratio, non meis stoliculis, sed vestris sententiis, pro corona mihi futura est, quam vestris capitibus iniiciam, hoc iaculum floris ferti & soluti vestro honori comparatum, hoc nouum genus *ἄκθυμιδων* quod è collo pendeat, hic suffritus & vt festa in lætitia laurus & lucernæ, quæ vobis vireant, vobis luceant: hic denique *χρησιμῶς λόγος*, quo nullum diuinius esse munus atque præstantius Gregorius Nazianzenus vir sanctissimus idemque in dicendo coryphæus aiebat. **A**VDI ergo nobilibus iuuentus, quam parentes in spem claræ dominationis instituunt; audi, inquam, illustrium Dynastarum sapientiam, qui vt lecti ab Erythreo ponto vniones, in Comitibus Galliæ suarum mentium lucem consiliisque fuderunt. Hi tibi nouas scholas & patefacta esse musea voluerunt, atque eruditionis veluti Panegyrim, læta & speciosa omni supellectile doctrinarum abundantem: hi domini prouinciarum atque urbium, hi vsu diuturno periti & in maxima rerum, & temporum varietate contriti, iudicio summi atque intelligentia præstabiles, ore meo tibi significant, studia literarum & humanissimam artium cognitionem vlui tibi fore ad omnem dignitatis excellentiam, neque vllos esse nobiliores, quàm qui mentes pulcherrimis scientiis conuenustarint. Nam si in amplis familiis cretos & insignibus nobilium ornatos legit Deus ad cæteros moderandos, iique sunt vt plurimum in Gallia, qui præficiuntur oppidis & prouinciis, & nominis sui autoritate atque potentia commune omnium otium tuentur, quid æquius animo fingi & conuenientius potest, quàm vt qui laudis fortunæ muneribus & grandium opum abundantia & dignitate præcellunt, ij quoque reliquis hominibus consilio & scientiæ magnitudine præstare conentur? **Q**uis melius vt de bono Imperatore Tacito populus Romanus communi acclamatione dicebat; quis, inquam, melius quàm literatus imperet? Soleo sæpè apud animum meum reputare clarissimorum hominum effata atque elogia, quibus eruditionem solent afficere ad diuini cuiusdam boni significationem: Philo Iudæus eruditissimus Hebræorum *φῶς ψυχῆς* nominat; Plutarchus autor grauissimus *μεγάλων ἀφελειαν*: Socrates apud Xenophon-

tem μέγιστον ἀγαθόν : Croesus cū victorem Cyrum alloqueretur πηγὰς τῆς χαλῶν, bonorum fontes : Dio Prusæus qui ab aureo flumine orationis nomen inuenit, malorum ἴαμα ἢ φάρμακον, salutarem veluti panaceam : Eloquentissimus Gregorius Nazianzenus etiam bonorum, quibus in humana vita perfrui mur, summum : Synesius qui cū vitæ sanctimonia eam ipsam quam mirabatur, laudabatque παιδείαν eximie copulauit, aiebat esse χάραν πάμφορον uberrimum veluti solam, vnde in animum sapientis honestissimarum rerum abundantia redundaret. Hæc igitur aliæque propè infinita ad rusticulos tantum & ieiunæ plebeculæ fæcem, aut mediocres etiam homines spectent, nihil pertineant ad nobiles & antiqua stirpe gloriosos? Atqui in clara & illustri domo nati, ingenio vulgò sunt nec tardo nec hebeti, sed viuido & excitato, & maximè ingenuo, ac peropportuno ad humanitatis veluti satus capiendos : deinde in fortunæ beatitate locupletes egere non possunt, vel in cursu vtilissimæ scienciæ tardari: ea quoque sustinere debent inter suos munera, ad totius populi commodum, & patriæ decus suæ, quæ sine sapientis animi consilio, & recondita quadam intelligentia, bene & præclare fieri non possunt : sæpè dicenda in consilio Regum & Principum sententia, obeundæ legationes, mitigandus populi furor, restinguendum bellum, pax honestis conditionibus scienda, obuiam eundem calamitati: in quibus & maturo iudicio prouidendis, & minimo periculo conficiendis, nobilium hominum virtus, & sapientis animi prudentia spectatur. Quæ omnia persuadent, aut nullius, aut maximè nobilitatis, propriam esse doctrinarum possessionem, quam turpe est vt caducam hereditatem alienis hominibus relinquere. Itaque summo ingenio Poëtæ, annaliūque interpretes, oratores, Philosophi, & chorus omnis sapientum, qui animi sui commentationes posteris reliquerunt, in hoc maximè dicendo elaborauerunt, vt intelligeremus nobilitatem sine rerum grauiorum sciencia & doctrinis, fumantem esse lucernam alto in loco sitam sine lumine: & contra principes viros, auis, maioribus insignes, artium laude & prudentis animi prouisione consequi, vt diuini propè videantur. Homerus vnus omnium

qui sunt aut fuerunt ingeniosissimus & sapiens, Iouem Deorum omnium principem & dominatorem esse canit, nõ quod magnam vim auri & argenti possideat, nec quod summa & exquisita voluptate perfruatur, sed quod *πλείονα ἴδει*, quod omnes alios incredibili rerum cognitione sapientiãque exuperet. Quid Hesiodus summus & ipse Poëta voluit, cum Calliopen ait eloquentiæ præsidem, non Vatibus modo inflammatione animi diuina quædam pangentibus adesse, verum & Reges magnos comitari, quàm vt poëticè diceret, nobilitate illustres viros & Dynastas, quique alios dominatu suo continent, ingenuis artibus, sed præsertim eloquentia præstare oportere? Cuius hominis egregius hypopheta & internuncius Themistius, quem Euphradam nominant, eos principes quos Calliope intuita fuerit, dici primùm ab Hesiodo animaduertit *δοτριφῆς*, simillimos Deo, vt præstantis & diuinæ mentis imagine ornatos, tum stillare ab eorum lingua suauissimum quendam rorem, quo inquit vtilis ac fructuosas orationes designat. Et Prusæus Dion qui Hesiodeos quoque versus attulit, pronunciare audet, *ῥητορικῆς δ᾿ ἂν τοῖς βασιλεῦσι, potentissimis Regibus esse necessariam Rhetoricam & discendi facultatem*. Et ne quis fortè nugacium & leuiorum Principum loquacitatem, sonitumque oris futilem & inutilem intelligendum esse putet, addit quoque Philosophiam esse clarissimis nobilissimisque viris addiscendam, quibus alij sui regendi potestatem quasi habenas quasdam concesserint. Sapienter quidem ille: nam vt Phraotes beatissimus Indiæ Rex idemque iudicio maximus & doctrina prædicare solitus est, *τὸ βασιλικώτερον σοφία ἔχει*, nihil regalius est sapientia. Itaque solers & acutus Apuleius Philosophiam nuncupauit *Disciplinam regalem*, & Themistius vnus omnium philosophorum prope eloquentissimus *τίχλιω βασιλικῷ*, ab eaque vberimos in imperium omne fructus manare. Vidit hoc Plato, & Dionysio Siciliæ domino persuadere voluit, ad quem scribens eleganti oratione contendit antiquorum fuisse opinionem, sapientiam & potentiam coniungi oportere, cuius rei in monumentis annalium forent plurima & splendidissima documenta. Sed quod ille totius Græciæ facile doctissimus regi barbaro, & ad crudelitatem imminenti probare non potuit, Vespasianus Imperator

tor Tyaneo Apollonio differente in animum suum induxit. Cuius cum orationem excepisset illustribus sententiis refertam, de philosophiæ laude, & mirificis utilitatibus, cum liquida voluptate coniunctis, tenere se non potuit, quin sublatis in cœlum manibus exclamaret, *O Iuppiter*, inquit, cœlum terram mariâque-moderans σοφῶν μὲν ἐγὼ ἀρχομαι, σοφοὶ δ' ἐμοῦ, *Sapientibus ego imperem, & mihi sapientes*. Erat in oculis & recentissima quidem memoria Nero princeps, quem cum in scholam sapientiæ vellent ducere, ad percipiendam clarorum hominum institutionem, vetuit mater ambitiosa mulier atque potens, & fortunæ dulcitudine ebria, cum diceret imperaturo contrariam esse philosophiam. Sed mulieris cœcum animum, & honoris cupiditatem illam immensam & infinitam, quæ postea consequuta sunt dura & calamitosa, & immanis filij crudelitas, & effusa in omnem libidinem intemperantia punierunt: quibus à virtutis abhorrere faciliè potuisset, si in casto philosophiæ gremio fuisset institutus. Quod si exemplis Romanorum uti vellem, deficeret me dies memorantem viros principes, rebus gestis honoribusque clarissimos, qui prodeuntes è philosophiæ umbraculis, honestissimoque studio literarum, & terrori fuere hostibus, & civibus suis admirationi. P. Scipio Africanus nunquam Hannibalem victoria exultantem frangere, quater Africam metu, atque in Africa omnem orbem terrarum, neque laureas eas lemniscatas consequi, & trophæa statuere potuisset, nisi doctum habuisset Panætium generosi animi ducem & magistrum, cuius dictis præceptionibusque institutus ea magna & præclara suscepit, & felicissimè gloriosissimèque confecit. Pompeius ea fuit animi magnitudine & gloria, ut pænè puer de superbissimis hostibus & longè bellicosissimis triumpharet: Iulius Cæsar eum ipsum toties victorem superavit, & non terræ sed cœli propè regionibus nomen terminavit suum: non mirum, uterque summo ingenio & elegantissima indole Philosophos sui temporis eruditissimos, & eloquentia nobiles audierat, ille Cratippum, hic Aristonem. Cato Uticensis cum Athenodorum philosophum ad se pellexisset, plus ea præda gloriabatur, quàm Romani omnes duces clarissimis adoreis, qui-

bus omnium prouinciarum ornamenta quæsiissent. Sed ut dicebam iis exemplis plenæ sunt historiæ & beatorum Quiritium monumenta. Græcorum autem innumerabilis omnino est præstabiliū hominum copia, qui cū studiis honestissimarum artium ut gladium, sic mentem suam exacuisent ad omne genus dignitatis, domi forisq̄ atque in omni genere gloriæ mirabiles, non tam stirpis & sanguinis nobilitate, quàm inclytis facinoribus decus suam in sempiterni temporis memoriam propagauerunt. Dion Siciliam fustissimo & acerbissimo sæui hominis dominatu liberauit, Plato illum philosophiam docuerat: Epaminondas quem Leuctrica pugna in cælum extulit omnium gentium prædicatione, Lacedæmonios diuturna potentia ferocientes, quique non minus quàm Iuppiter Homericus sola terrarum commouere nutu videbantur, fregit penitus & debilitauit, Lysis Pythagoræus illum instituerat: Pericles ab Anaxagora doctus qui annos prope quadraginta patriam suam felicissimè administrauit, toties victor, toties triumphator, à splendore docti ingenij & cœlesti facundia dictus est Olympius. Alexander magnus cū octo annorum spatio Philosophorum omnium principem audiisset, Orientem vniuersum domuit, plūsque armis & politi ingenij solertia præstitit, quam fabulæ de Dionysio prædicant: qui rogatus aliquando quonam modo breuissimo tempore orbis terræ imperium obtinuisset, βουλή τε, inquit, & μύθοις, καὶ τέχνη στρατηγικῆ, Consilio, eloquentia, & earum rerum cognitione quæ ad peritum belli ducem pertinent. Eius pater Philippus diu versatus cum Epaminonda, & iisdem studiis eruditus, difficile dictu est num fortior in bellis an callidior, an felicior gloriosiorque fuerit, qui opinor ut honorem haberet literis atque eruditissimis consiliis sapientum, cū milites in expeditionem duceret, coronis laureis redimiri omnes iubebat, & veluti Phœbo duce manus conferebat. Simile quidpiam fecisse Troianos accepimus non Phrygia magis opulentia, quàm bellica disciplina, & prudentis animi consilio laudatos, apud quos resera fuit communis atque signum copiarum, ποίεος. Duos autem feruntur habuisse duces à quibus imperij magni fortuna & ciuium incolumitas pendeat, Æneam & Hectorem, illum

propter eximiam sapientiam Nouū siue Mentem, hunc ab inuicti animi fortitudine & rei militaris scientia nominabant *Χείρα*, vtrūmque manu strenuum, atque animi intelligentia nobilem, & Achæis formidolosum: sed tamen Rhetor è Græcia pereleganti vir ingenio & splendido aiebat, plura in Græcos importauisse detrimenta *Αινίαι σφοδρουῶτα, ἢ μεμπότα Εκτροα*, *Æneæ* sapientiam, quam Hectoris furibundos impetus & excelsi animi contentionem. Itaque sapienter mihi fecisse videntur Athenienses qui Eleaticum Gymnasiū instituerunt, vbi nobiles pueri summa indole & elegantia præditi, simul in armis, simul in Musarum veluti gremio atque sinu educarentur, Synesius *διδασκαλῶν λόγων τε ἅμα καὶ τῶ ὀπλων* appellat. Meminique à doctissimis historiarum scriptoribus Phocionem multiplici laudum varietate cohonestatum, quod Palladem coluisset *πολιτικῶ καὶ πολεμικῶ*, quam præsidem vna ciuiliū bellicarūmque rerum esse opinabantur. Non igitur iam mirum si sapientes, antiquitatis ipsa lumina quæ miramur, industriæ suæ partem studiique posuerunt in cohortandis nobilissimis adolescentibus ad sapientiam, qui veteri è profapia & in omnium rerum abundantia generantur. *Faneo saculo*, ait orator Plinius eleganter, *ne sit sterile & effatum, mirèque cupio ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum, nisi imagines habeant*. Verebatur non sine ratione vir grauissimus, ne Iunio Syllano pronepoti Augusti similes forent multi, quem nobili è stirpe natum, sed imperitum C. Cæsar *pecudem auream* indigitabat, Diogenes *ἀρόρατον λευσόμαλλον* dixisset, Iuuenalis trunco simillimum Hermæ statuarque mutæ geminum. Et communem illam fuisse Principum curam de liberorum institutione cogitantium, Symmachus VC. testimonio suo pulcherrimo significat, cuius dicto vt emblemate aureo lubet orationem meam distinguere & ornare, *Inter præcipua*, inquit, *negotiorum, sæpè curatum est, ut erudiendis nobilibus Philosophi præceptores ex Astica poscerentur*. Quæ ne quis fortè à prophanis modo hominib. dicta putet, viri sanctissimi omni exceptione maiores qui cū vitæ sanctimonia summisque virtutibus omnium artium concentū adiunxerant de nobilium eruditione atque studiis sua quoq; nobis oracula prodiderunt. Præclarè diuinus Athanasius, *Decora*, inquit, &

eximia res est in principe mens discendi auida. Iustinus Martyr è veterum autoritate depromit hanc grauissimam sententiam, & opinione sua confirmat, *Nisi Principes & ciues item philosophentur, fieri non posse vt sint beatæ ciuitates.* Accedit aureus Chrysostomus cuius splendidissimum est hoc effatum, *Deligendo Principi nihil tam idoneum atque accommodum, αἰ ψυχὴ φιλόσοφος, quàm anima quæ amore sapientiæ capitur. Cunctos proceres, ait doctissimus Calsiodorus, nobilissima disertitudo commendat.* Itaque ille ipse quem supra nominavi Iustinus, cum Antoninos Imperatores exquisito genere laudis commendationisque afficeret, eosdemque Iustitiæ præsidēs nuncupauisset, nihil addi posse magnificentius gloriosiusque putauit, quàm si vocaret *ἑραστὸς παιδείας, eruditionis amantes,* quo vno breuique elogio præstabilium virtutum omnium dignitas continebatur, & eximie vitæ atque morum prædicatio. Nam vt Zonaras suis monumentis ad perennem hominum memoriam propagauit, cum natura & mirifica ad omnem bonitatem indole fuisset Antoninus Imperator, *πλεῖστα δὲ ὑπὸ παιδείας βελτίων ἐγένετο,* tum doctrina longè melior excellentiorque euasit. Talibus è gemmis texere corollas quamlibet grandes possem, atque strophia doctæ nobilitati coronandæ & excitandæ ad studium. Sed ne longiùs vagetur oratio, & ab aliis longè positis barbarisque nationibus laudabilium institutorum petat exempla, quis tam hospes & peregrinus est in gentis Gallicanæ historia, qui nesciat nostrum hoc decus semper fuisse, vt nobiles non bello magis & gladiatorum agitatione, quàm studio sapientiæque florent? An est fortè tam obscurus Tacitus, tamque in angulis bibliothecarum pluteisque retrusus, vt nec legi nec audiri possit? quem scimus memorabile illud protulisse verissimè, *Nobilissimam Galliarum subolem liberalibus studiis Augustoduni operatam.* Quem secutus Eumenius Rhetor qui nostrorum hominum ingenia degustauerat, *Nobilissimam indolem Galliarum* appellat. Tacitus idem Agricola summx nobilitatis virum, cum ad nominis sempiternam prædicationem extollit, ait illum ab illecebris blandæ voluptatis &

flagitiosæ vitæ licentia disjunctum abhorrentemque fuisse, quod statim paruulus, sedem ac magistram studiorum Massiliam habuerit locum Græca comitate & prouinciali parsimonia mistum ac bene compositum. Sed vnde potius eruditæ nobilitatis Gallicanæ testimonia mutuemur, quam à Gallis hominibus, & quidem illis, qui genus hominum sapientia superarunt? Audiamus Sidonium Apollinarem omnium sui temporis Antistitum eloquentissimum, omnium eloquentium sanctissimum, qui cum suam veris laudibus commendaret Aruerniam, vt emporium longè clarissimum totius humanitatis, *Hic, inquit, sermonis Celtici squamam depositura nobilitas, nunc oratorio stylo, nunc etiam camænalibus modis imbuebatur.* Itaque in tanta præstantium hominum serie & corona, quam in eius doctis monumentis legimus, vix vllum maximis laudibus ornat eruditionis nomine celebratum, è Galliis ortum, quin idem familiæ vetustate atque summa nobilitate præstiterit. B. Remigio tantum commendationis impertitur, quantum homini mirificè docto & eximia sapientia prædito: Sed quis ille Remigius? an rusticanus fortè quispiam, quem rei familiaris inopia atque tenuitas ad laborem studiorum adegerit? Minimè verò, sed *alto parentum sanguine*, ait Flodoardus. Gregorius Turonensis aliud Galliæ lumen & literatorum hominum gemma, cum multos suis in libris eiusmodi enumeret qui ad stirpis & familiæ claritudinem studia literarum adiunxerint, tum disertè quodam loco significat, hoc Galliæ proprium institutum atque morem fuisse, vt Regum liberi atque nobilium scientia erudirentur. Nam de Gondobaldo memorans qui se Regis Clotarij filium esse dicebat, *Hic cum natus, inquit, esset in Galliis, & diligenti cura enutritus literisque eruditus, vt Regum istorum mos est.* Quare cum Biturigum Episcopo vita functo ad eam honoris sedem multi aspirarent, Guntchramnus non alium promoueri voluit quam Sulpitium, summæ imprimis nobilitatis virum, eumque egregiè imbutum disciplinis, cuius rei testimonium illi Rex dabat in frequentissima corona Principum atque doctorum. *Erat enim (vt ingenui fidique Scriptoris orationem vsurpem) vir valdè nobilis, & de primis Senatoribus Galliarum* (profapiam hîc agnosco sanè illu-

stem & antiquam) *in literis benè eruditus rhetoricis, in metricis verò artibus nulli secundus*, ornamenta video gentis quibus inde à condito imperio Gallicano nostrorum hominum laus effloruit. Neque verò est quiddam quis ex imperitorum grege dicat scientiam effœminare animos, & constantiæ neruos elidere, nec proinde Gallicæ nobilitati videri opportunam, quam gentium omnium opinio semper inuictam, & rei bellicæ gloria facilè primam & spectatissimam esse putauit. Quin potiùs apud Thucydidem Pericles ad illam animi excellentiam vel efficiendam vel tuendam, magnarum rerum cognitionem posse plurimùm animaduertit, sine qua vis & robur plenissimum est temeritatis & furoris, & sæpè etiam patriæ inutile. Nam vt canit bonus Poëta,

Vis consilii expers mole ruis sua

Doctrina sed vim promouet insitam,

Rectique cultus pectora roborant.

Et de nostris illis generosissimis, qui sexcentis laureis & triumphis familiam ornarunt suam, dici idem posset quod de Græcis bellatoribus memorat vir sapiens, *Ἀθωαίων Χαλκείων στρατηγὶ καὶ Φωκίωνες ἐξ Ἀκαδημίας ἀνέβανον*, Chabriæ illi Martis genus & Phociones aliique laudatissimi in bello duces, è spatii doctæ Academiæ & è sinu Philosophiæ extiterunt. Hinc Homerus qui mirabili iudicio Epopœiam suam pertexuit, fingit Mineruam sapientiæ præsidem & humanitatis è galea Diomedis excuisse flammam ingentem aurei & inusitati splendoris, qua fortissimos & paratissimos hostes in fugam agebat, vt intelligeremus præstantissimorum ducum vim & virtutem, qui sapientiam in pueritiæ primis annis hausissent, & Mineruam coluissent, cum ingenti nominis sui splendore & dignitate, posse armis omne hostium genus superare. Cyneas Theſſalus quem vi dicendi & erudita copia vigiſſe meminimus, cum Rege Pyrrho terram omnem & maria prope omnia vincendo emenius, *καὶ οὐ μηχανημάτων τοῖς λόγοις τὰς πόλεις ἔκλιπεν*, non ariete prius & machinis, quàm eloquentia & consilio suo vrbes vincebat, vt apud Photium prodit Himerius. Sed vt vetera illa omit- tentes propiora videamus, Philippus Comminæus qui nostrorum Regum potentiam, bella, consilium, & insignia ad

omnem memoriam facinora profecutus est, & Monlucius qui superiori sæculo veteranos omnes Gallix duces prudentia & felicitate prope vnus anteibat, monumentis suis consignarunt; doctrinas esse nimium quantum nobilibus vtilis, eosque reprehendunt vehementius & oratione castigant, qui propter vitæ genus delicatum iners & solutum, à musis abhorrent, & à discendi contentione refugerent. Sed Pauli huius nominis primi summi Pontificis celebratum facinus mihi vehementer arridet, qui cùm Principes benè multi ab expeditione Hierosolymitana redeuntes Romam venissent, omnesque fama & potentia forent nobiles, vnum Arnoldum Principem Egmontanum regio sumptu & magnificentia excepit, eruditionis nomine atque doctrinæ, qua inter omnes vnus eminebat. Guillelmus frater his stimulis motus, cùm primùm domum rediit, filios omnes literis imbuendos dimisit, neque priùs reuocauit illos in patriam, quàm laurea Philosophiæ insignitos, & artium honestissimarum copia saturos accepisset. Hæc intuens tot & tanta, Gallicana iuuentus, cui nobilium parentum sanguis viuidam ingenij vim addidit, sic existima, tibi magnum gloriæ curriculum esse paratum & obiectum, in quo duce Apolline triumphes, nec Principi aut vniuersæ patriæ tuam operam vtiliorem futuram, non splendidius animi decus, non maiorem familiæ dignitatem, quàm si literis honestissimisque studiis hauriendis vacui temporis partem impertias. Terram, inquit Diræus Vates, ἀδαμάντοπέδλοι κίονες φείχουσι, adamantæ subnixæ columnæ fulciunt, sed hoc regnum & opulentissimam dominationem tot columnæ aureæ atque adamantinæ sustentabunt, quot fuerint Galli heroes & Dynastæ, qui ad generis nobilitatem grauium rerum intelligentiam eruditionemque adiungent. SED redeo ad vos, Clarissimi Viri & principes nobilitatis, qui Claromontani Collegij restitutionem à Christianissimo Rege petiistis, explicui adolescentiæ vt potui vestram mentem & excelsi animi voluntatem, non vt volui, non vt debui, cùm vestræ sapientiæ ac dignitati impar longè mea sit oratio. Accipite excusationem meam, & singulare vestrum beneficium tanti à me fieri putatote, vt si omnium eloquentium

64 GRAT. ACTIO NOBILIT. GALLICANÆ.

vis & copia in vnum consentiat , & ad eius prædicandam magnitudinem elaboret , inferior mihi tamen illa omnis futura videatur. Hærebit sanè illud in animo , quædiu ipse animus in hoc corporis domicilio , neque prius excidet è memoria , quàm memoria ipsa ex animi sinu euellatur & pereat. Et si mihi oratio defuit & in dicendo vbertas ad illustrandam benevolentiam vestram idonea , erunt opinor è Societate nostra industrij & disertij , & à doctrina paratiores , qui in promeritis vestris prædicandis feliciùs omni animi contentione sudabunt.

GRATIARVM

GRATIARVM ACTIO
VIRIS CLARISSIMIS QUI PRO
TERTIO GALLIARVM ORDINE
Comitiis adfuerunt.

RESTABAT hoc unum ad-cumulatam Galliae fe-
licitatem, qua iucundè & beatè perfruimur, vt
Tertius Ordo in Comitiis ad aliorum sese Ordi-
num honestissimam voluntatem, & consilium
plenissimum religionis atque mentis, libens ac-
commodaret: quod in multis grauissimisque rebus euenisse
meritò boni omnes gratulantur. Id verò ea ratione futurum
fuisse, quinon esset nimium hebes neque tardus in cogitando
facile quiuis assequi coniectura potuisset. Eos enim ille Ordo
lestissimos viros Lutetiam miserat, qui vt plurimum essent in
foro iudiciisque domini, præsides Eunomiæ, iuris atque le-
gum interpretes, aut in vrbibus & municipiis honestissimi &
eximie grauitatis, è quorum polito iudicio atque maturo
quantus splendor extiterit, etiam ij qui rem tantum auditio-
ne perceperunt liquidò intelligent. Non est mei pudoris &
modestiae in ea multa & pulcherrima facinora curiosius inqui-
rere, quæ à vobis, Clarissimi Viri, cogitata sunt atque propo-
sita, nec tam sum inops consilij atque mentis, vt ea me pntem
oratione consequi, aut vestrae laudis magnitudinem inusi-
tatam dicendo augere & amplificare: Sed cum hominum
præstantissimorum benevolentiam in restituendo Collegio
Claremontano, ornandaque nostra Societate, pro tenuitate
mea laudarem, non debui singulare hoc vestrum & diuinum
beneficium tacendo obtegere, & ingrati animi vitio dissimu-
lare. Nam cum Ordo Antistitum clarissimus atque Nobili-
tatis, curam, consilium, providentiãque suam de com-
i

mendandis studiis literarum & Collegio nostro exfuscitan-
do vobis communicauisset, vos rectè atque ordine fieri cen-
suis, & illorum postulationem sic institutam, ea sapientia
compositam & temperatam esse putastis, nihil vt vobis
addendum esse videretur. Societatis nostræ religiosos dici
ab illis videbatis, si non penitus ad docendam sapientiæ co-
gnitionem, & in Galliæ iuuentutem disseminandam spar-
gendamque necessarios, vtilis tamen atque fructuosos: nostros
in tuenda religione labores & graues & quotidianos memora-
ri audiebatis, nos fidei tutelæque Regis Christianissimi verbis
amplissimis & honorificis commendari: quæ tot & tanta cum
publico in consilio proponerentur, vos haud dubia significa-
tione voluntatis & humanitate comprobauistis. Agnoscimus,
Viri ornatissimi, libet enim è meo sensu de aliis omnibus iu-
dicare: agnoscimus, inquam, beneficium, nec vllum esse
puto, tam inertem, tamque nullius iudicij & rationis, qui
non vestram amicissimam beneuolentiam & caritatem præ-
se ferat, & humanissimè fateatur. Græci olim *Gratia* Aram
extruebant bene de se meritis ad piam & perennem me-
moriâ beneficiorum, *Χαίρων Βουών* eloquentiæ Græcæ
princeps nominauit: & ab aliis institutum ait Aristoteles,
vt *Εὐχαιρίας* Templum in media ciuitate collocaretur, vt
ciues omnes intelligerent, esse hominum liberalitati & be-
neficentiæ grates habendas, & excogitandas rationes, qui-
bus ij qui beneficium acceperunt ab aliis, non ingrati fuisse
videantur. Nos melioribus vitæ institutis sanctiúsque edocti,
nihil ea grati animi religione moueamur? Mihi verò ita per-
suadeo fore vt in omnem consequentium temporum con-
tinuationem, cum de Regis Christianissimi laude prædica-
bitur, cuius summa & inaudita prouidentia sumus & sin-
gulari beneficio restituti, de vobis quoque minimè sileatur,
quorum precibus monitisque ille excitatus ad tuendam &
propagandam sapientiam cogitationum suarum partem ad-
iunxit: Neque opinor vestri nominis gloria in eo tenuis &
contemnenda videbitur, magnum Principem cum studiis iu-
uentutis componeret, vos habuisse vt sapientes Consiliarios
atque Nestoras in gloriosis facinoribus conficiendis: quæ
omnis ætas miretur. Fuit hoc semper Regum maximorum &

potentissimorum Dynastarum proprium, literatos impensè amare, & promouere sapientiam, & in struendis Mularum domiciliis magnificentiam animi sui ostendere, quos videmus in iis regnis imperiisque orbis terræ ubi humanitas viguit, à clarissimis viris monitos in eo genere multa & diuina præstitisse. Theodosio imperanti adfuere benè multi, vestri similes, alta mente consilióque præditi, & singulari animi luce præstantes: itaque non mirum si ille triumphantis imperij dominus cuius pietas cælo æmula beatarum mentium communione gaudebat, cuius gladius suo splendore gentium omnium oculos præstinguebat, qui denique vniuersitatis huius globum firmissima veluti manu tenebat: non inquam, mirum, si Musas quasi laureatas insignibus equis duci voluerit. Constat enim in Capitolio grande Museum ab illo exædificatum, scholis ornatum mirabili & eximia varietate, & professores certo numero fuisse collocatos, in quibus & morum excellentiam atque bonitatem, & in dicendo elegantiam, in explicando & disserendo facundiam, ubique virtutem & ingenuæ mentis humanitatem postulabat. Sic Valentiniani summi Imperatoris temporibus, nimium quantum eruditio effloruit, cum doctos ille viros modestia & religione ornatos, præmiis magnis & inusitata munificentia locupletaret, quos ut scriptores grauissimi referunt ducibus in bellica disciplina clarissimis dignitate & honoribus æquiparabat. Nimirum audierat ille Themistium virum ornatissimum & sapientiæ nomine commendatum, qui etiam vrbi Constantinopolitanæ præfectus consilij sui documenta multa & magna dedisset. Tantum videlicet interest in constituendo studio literarum aut restituendo, ad præstabilem maximorum Principum sapientiam & virtutem, à quibus eruditionis gloria maximè pendet, Consultorum etiam hominum prudentiam consiliúmque accedere. Itaque de vobis cogitanti Viri ornatissimi, & meam mentem in antiquum æuum referenti subit Athenarum cogitatio, quas literarum inuentrices M. Tullius, Athenæus ἑλλάδος μουσείον, Pythius Apollo vetusto in Oraculo ἐστία ἐ' ἀργυραῖον τῆς ἑλλάδος indigitabat. Hos tamen sacros veluti Camœnarum focos, & Prytanæum, vis Martis & aduersæ fortunæ impetus aliquando per-

calis, cum Sylla duce & Imperatoris, sive Romanorum por-
 giones atque furor in id Musæum penetraverunt. Capta ciui-
 tas & incensa fuit, & Lyceum quod Stagiritæ Coryphæi toties
 voce & disputationibus eruditus personuerat, luctuoso incen-
 dio deflagrauit. Tum longo temporis interuallo celeberrimi
 illius Musæi gloria in cineribus confepulta iacuit, & magni vi-
 ri à dicendo abstinuere, donec melior quædam fortuna strata
 Pædiæ penitusque afflictæ illuxisset. Id tanti tamque salutaris
 boni laus ad Imperatores purpureosque Reges pertinuit, &
 præcipuè ad Antoninos, qui Athenis eloquentiæ suggestum
 magnis salariis commodisque adjunctis instituerunt. Nam *μυ-
 σεῖον* seu decem millia denariorum annua doctoribus elegantium
 literarum fuisse ab iisdem concessa Lucianus, Philostratus, a-
 liique periti autores meminere. Eosdem autem longè etiam
 maius stipendium illis hominibus attribuisse, qui in naturæ
 obscuritate illuminanda intimòque recessu pandendo elabo-
 rarunt, Assyrius monet Tatianus religionis Christianæ lumen,
 aitque à Rege Quiritium domino fuisse definitos *ἱεροῦ
 θεοῦ ἱεραστοῦ*, qui si ad nostram putandi rationem æsti-
 mandique reuocentur, centum supra mille coronatos nostros
 efficient. Fuit illa clarissimorum Imperatorum eximia libera-
 litas, & in omnem æternitatem commemoranda munificen-
 tia, quam etiam illo honore literarum obstupescit hodierna
 die suauiamur, nec tutores habere locupletiores Musæ po-
 tuerunt, quàm qui omnem orbis dominatum nutu & im-
 perio administrabant. Sed iidem ipsi Imperatores erant, ut
 Iustinus ait martyr, amatores eruditionis, & cum doctis
 hominibus cupidè versabantur, & reipublicæ claros viros
 ornatissimosque audiebant, quorum vitæ dignitate consiliis-
 que permoti pulcherrima moliebantur, & quæ coeperant,
 ingenti nominis sui commendatione & honore conficiebant.
 Itaque tum Lycea instaurabantur, & mirificè ornabantur
 multis & inauditis prope dicam ornamentis, quæ reliquis
 hominum ordinibus commouere inuidiam possent: tum
 Athenæ omninò effectæ ut eas appellat Gregorius Nazian-
 zenus *ἱεραὸς λόγος*, eloquentiæ veluti solum & Apollinis
 tabernaculum, in quo lubens Pædia conquiesceret. Et si pa-
 rietes ipsi loqui & moueri potuissent, obuiam profecto iissent.

Imperatoribus illis augustis, sospitatoribus Sapientiæ, & cum illorum incredibilem benevolentiam, tam summorum virorum studium, quorum consilio id essent aggressi, omni ratione prædicauissent. Nil comparandi causa dicam Viri ornatissimi, sed video tamen hic Museum restitutum, quod quamuis non tam sit à doctrinis comparatum, quam Lyceum illud vetus Atheniensium, est quidem certè religiosius & Numinis cognitione præferendum. Video instauratorem magnum Nomen qui longè Antoninos omnes & pietate & sapientia, atque omni animi ornatu exuperat: Video illustres viros, quorum sapienti consilio Claromontani Collegij sospitator Ludouicus laudabile id facinus suscepit. Quid hic dicam, quam regis beneficiis cumulosos, vestro amori & benevolentia obstrictos minimè ingratos esse oportere? Crescit verò tanti beneficii magnitudo excellensque dignitas, quod non Athenis, sed Lutetia Parisiorum collocatum sit nostrum hoc Lyceum Claromontanum, quo iam fruimur, cuius eruditione lætamur, quodque diutissimè ad commune bonum iuuentutis præsidio regitutum esse optamus: Lutetia, inquam, vbi regia lucet imprimis eminentque maiestas, vbi tantus eruditissimorum hominum concursus, vbi Academia longè illa Græciæ illustrior, & doctrinis abundantior, & humanitate comior, & potior religione, ad cuius sinum tanquam ad parentis suauissimæ gremium admoti & adiuncti, an non diuinum quoddam genus honoris & beneficii consequuti videamur? Mihi quidem in hanc restitutionem Collegij atque instauratorem intuenti, optanda etiam videtur fuisse calamitas, quod sic restitueremur. Nam nisi prius nudum abiectumque fuisset, atque in ea solitudine positum quam videbamus, nec regiam munificentiam experiri, nec promeritum illud vestrum insigne potuissimus, & commune totius Gallia iudicium, quo publicis in Comitibus, cum flos ipse hominum sapientum adesset, familiam nostram propagandæ religioni docendisque literis vtilem esse declarauistis. Quod laudatorum hominum singulare testimonium, & commendationem longè honorificentissimam, in populorum omnium luce positam, auro contra & Erythreo omni mari Indicisque gemmis fuisse nobis emendam multi opinor iudicauissent. Quare idem Claromontano Collegio videtur eue-

nisse, quod olim Rhodo quam *claram* bonus poëta nominat, ut soli sacram & Mineruæ amicam. Rhodum illam dico maris dominam, in qua pluisse aurum dicitur natalitiis Mineruæ, in qua deinde Iuauidica Pitho suarum rerum domicilium habuit, cum illam Æschines in scholam induxisset Rhetorum bullis & eximiis ornamentis venustam. Hanc Rhodum terræ motus foeda & immani calamitate violauit, penitusque euerit, & illa veluti cadauera magnificentissimorum operum, Tëplorum, Arcuum, Theatrorum, atque similibus prostrata iacuerunt. Nihil in vrbe quondam primaria, in qua pleni admiratione hospites atque laude obstupebant, mansit integrum, nihil ad habitationem commodum, ad animi recreationem amœnum, ad visendum dulce & iucundum; sed veluti Mercurij acerus obiicebatur, quem insultans & præteriens inimicus impotenti animo illuderet. Cepit Græciã tantæ cladis miseratio, prouinciæque omnes, Reges, & Dynastæ commune consilium coierunt de subleuanda illa ciuitate & ornanda, quam pristino è splendore & florentissima gloria, tristis & acerbus quidam genius miserandumque fatum abiecisset. Instaurari cœpta est strenuè, & collata plurimorum opulentia: hic æs donat, ille chalybem, alij marmor seu de Paro candidum, seu nigrum è Tænaro, seu variegatum ab Aegypto: syluæ ab aliis conuehuntur, & Hymettiaë trabes, & Babylonica cæmenta, aurum, argentum, purpuræque donantur. Difficile dictu est quanto Principum & populorû studio delubra tholos, ædes acroteria, fora statuas, thermæ undas, scholæ pulpita, amphitheatra choragium, vrbs moenia, & ut breui dicam absoluteissimum colophonem & pulcherrimum acceperit. Ciues immensa lætitia delibuti & sibi gratulantes, cum viderent suam iam urbem speciosiore & ornatiore multò, quam olim fuisset, eam cladem quæ necopinantibus acciderat, sibi etiam optandam fuisse opinabantur. Hinc ab illis actæ gratiæ diligenter potentissimis Principibus & ciuitatibus, quorum ope atque opera, & profusa tamque in omnem partem clara munificentia, ea essent præter omnium expectationem consecuti. Sinite me Viri ornatissimi hoc me exemplo & antiqua veluti pictura commonitum dicere, hoc Gymnasium fuisse quidem olim ornatû, & Christianissimorum Regum beneuolentia no-

bilitatum, multis etiam principibus viris atque amplissimis
 gratum, & multorum opinione hominum florentissimum:
 sed audeo dicere, post illam cladem solitudinemque superio-
 rem, quo plures annos mutum iacuit, illustriora hominum iu-
 dicia, & benevolentiam illi maiorem affulsisse, quam non mo-
 dò fuisset aliquando consecutum, sed vel sperare etiam potuis-
 set. Hinc Regis optimi perhonorifica Decreta, hinc Comi-
 tum Consistorianorum senatoriæ sententiæ plenæ dignitatis
 & commendationis, hinc Ordinum totius Galliæ fauor, & in
 eodem cohonestando Collegio prouidentia, hinc vestrum
 Ornatissimi Viri studium & benevolentia, quæ omnia con-
 tuens, ferreus omnino atque è silice dolatus forem, si nihil ani-
 mo commoueret, si nullum haberem sensum honestissimæ vo-
 luptatis. Quid igitur restat, quam vt vobis agam gratias, quã-
 tas animus meus capere potest maximas & immortales? Quã-
 quam non hoc mihi sumo, vt solus id possim pro meriti vestri
 dignitate excellentiæque perficere: nam in eo quidem elabo-
 rabunt tum è nostra familia opinor multi, qui longè id vbe-
 riùs & ornatius facere possunt, tum iuuentus ea Gallicana quæ
 ex hac Musarum Callirhoe disciplinas hauriet, & ad mores &
 pietatem informabitur. Tum posteritas omnis prædicabit, vos
 scientias & bonarum literarum decus amplificare voluisse,
 quæ vna res valet plurimum ad totius reipubl. bonum & feli-
 citatem. Dicit vos in augendo Collegiorum numero, voluisse
 monere parentes atque significare, nihil ab iis fieri posse me-
 lius, quam si maturè deliberis suis erudiendis cogitent: dicit
 vos pro animi vestri sapientia longè melius quam Athenienses
 veteris oraculi sensum cognouisse: nam cum fuisset pronun-
 ciatum è tripode, si bonos viros in ciuitate esse vellent, atque
 in omni genere officij præstantes, vt quod esset optimum pue-
 rorum auribus insererent, illi effatum oraculique vim minimè
 intelligentes aurum inseruerunt. Quos illudit Dion Chryso-
 stomus eleganter, quod puellas magis aut Lydorum & Phry-
 gum pueros id decuisset: nam intelligere, inquit, debuerunt
παιδείαν ἢ λόγον, Eruditionem orationisque facundiam, quæ
 cum in aures puerorum inseruntur, existit ea laudabilis in ci-
 uium grege bonitas, quæ vniuersæ reipub. otium & felicita-
 tem parit. Vos denique studiosissimos religionis atque virtutis

71 GRAT. ACT. TERT. ORD. GALL. LEGAT.
& magistratus Christiani lumina dicet religiosæ familiæ adesse
voluisse, eamque autoritate gratiæque vestra iuuare ad id
quod proprium est illius instituti obeundum. Sic meo iudicio
eueniet, vt dum hominum genus erit, vestra laus & prædica-
tio nominis per omnium ora volitet, neque hanc tantam sa-
pientis animi humanitatem vlla sit in obscuratura obliuio: cer-
tè quidem nostris in animis perpetua commemoratione hæ-
rebit.

FINIS.

